

IVANE JAVAKHISHVILI TBILISI STATE UNIVERSITY
ECONOMICS AND BUSINESS FACULTY

VI INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

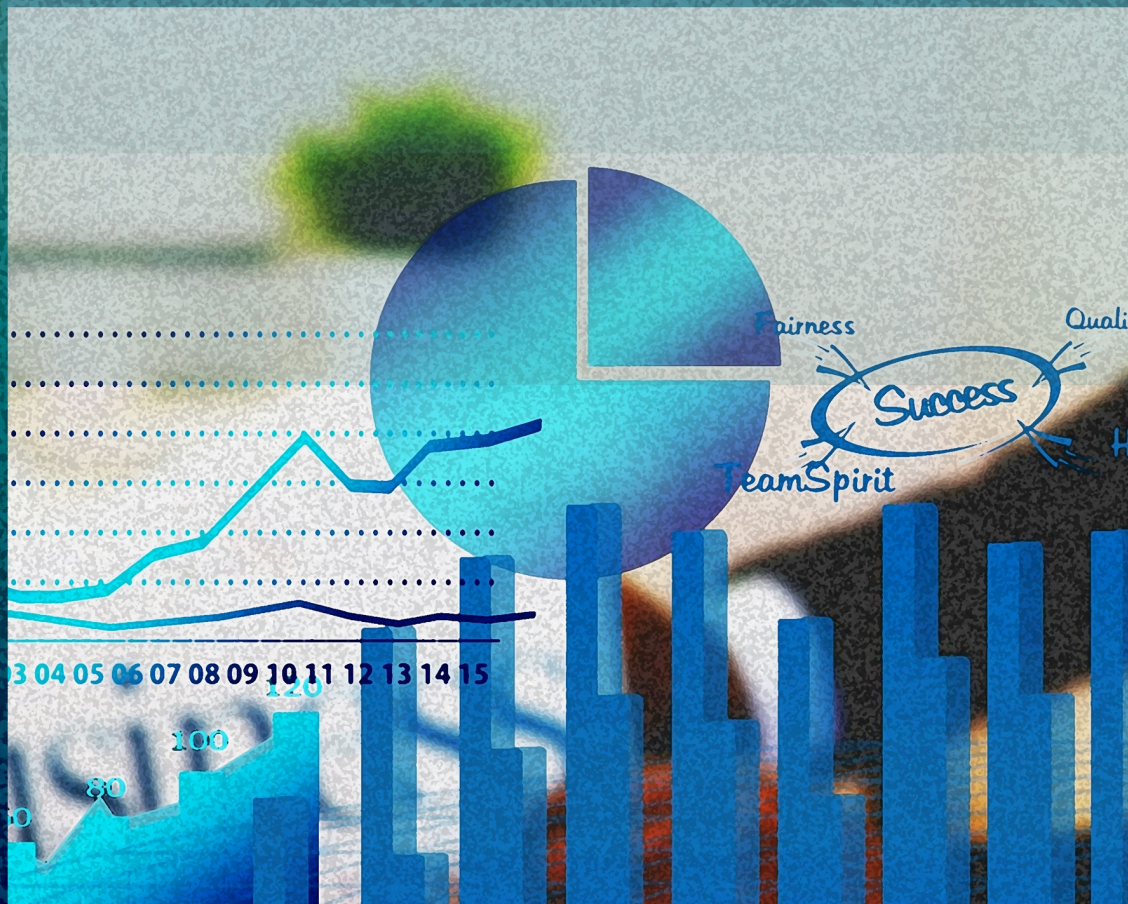
CHALLENGES OF GLOBALIZATION IN ECONOMICS AND BUSINESS

PROCEEDINGS შრომების კრებული

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

VI საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია

გლობალიზაციის გამოწვევები
ეკონომიკასა და ბიზნესში

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2021

ISBN 978-9941-491-35-1

შრომების კრებული

Proceedings

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Economics and Business Faculty

VI International Scientific Conference

Challenges of Globalization in Economics and Business

Proceedings

November 5, 2021
Georgia, Tbilisi

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

VI საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია

გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში

შრომების კრებული

5 ნოემბერი, 2021
თბილისი, საქართველო

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტზე უკვე მეექვსედ ტარდება საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“. როგორც ადგილობრივი, ისე უცხოელი მეცნიერები და ახადგაზიდა მკვლევრები ყუხადლებას ამახვილებენ გლობალიზაციის პირობების გამოწვევებზე, ასევე ეძებენ ახალი ეკონომიკური პირობების გაუმჯობესების ქმედითუნაჲიან მექანიზმებს. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაზე წაჲმოდგენიდ სამეცნიერო ნაშრომებში აქტუადური და პირობემუჲი საკითხებია განხიდური. გლობადური პირობელების თანამდევი მოვდენები სუდ უფრო მეტ ასახვას პოვებს ნებისმიერი ქვეყნის განვითაჲებაზე, ამიტომ ისეთი საკითხები, როგორჲიცაა: განათდების სისტემის სჲუდყოფა, საქაჲთვედროს ეკონომიკური მოდელი, უმუშევრობის დადდების მექანიზმები, საქაჲთვედროს ეკონომიკაში ეჲთობდრივ მოთხოვნაზე ფისკადური და მონეგაჲური ინსტრუმენტების ზემოქმედების თავისებულებები, საქაჲთვედროში განხოჲციდებური პიხდაპიხი უცხოური ინვესტიციები, კდასტეჲური პოდიტიკის ფოჲმიხებისა და სახედმწიფო საწაჲმოთა მაჲთვის აქტუადური საკითხები, ინოვაციური პირობელების დანეჲგვის თავისებულებები სხვადასხვა სტეჲოში, ტუჲისტური პოტენციადის ათვისების პეჲსპექტივები, სოცრო-კუდტეჲური გამოწვევები და სხვა. აჲამხოლოდ თეოჲიუდ ინტეჲესის სტეჲოს განეკუთვნება, აჲამედ წაჲმოადგენს ეკონომიკური განვითაჲების პიჲქტიკური ასპექტების ანადიხს. აღსანიშნავია, ჲომ კონფერენცია უკვე მეოჲე წედი პანდემიის პირობებში ტარდება. Covid 19-მა მსოფდროს ქვეყნები უამჲავი გამოწვევის წინაშე დააყენა, მათ შოჲის უმწავესია ეკონომიკური კიხისი. ამ მხიივ, მეტად ყუხადსალებია აღნიშნუდ საერთაშორისო კონფერენციაზე მსოფდროს სხვადასხვა ქვეყნის წაჲმოადგენელი მეცნიერების მიეჲ კოვიდ პანდემიის გავდენის შეფასება და სამომავედო პიროგნობების გაკეტება.

გიორგი ღაღანიდი - თსუ პროფესორი,
თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დეკანი

It is already the sixth year that Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Faculty of Economics and Business hosts the international conference on the "Challenges of Globalization in Economics and Business". Both local and foreign scientists, as well as young researchers focus on the challenges of globalization processes; in addition, they seek to identify effective mechanisms for solving new economic problems. The scientific papers presented at the international scientific conference deal with the pressing and problematic issues. The consequences of global processes are more and more reflected on the development of any country, therefore, the issues like the improvement of education system, the economic model of Georgia, the unemployment reduction mechanisms, the peculiarities of the impact of fiscal and monetary instruments on the aggregate demand of Georgia, the foreign direct investments implemented in Georgia, important issues of formation of cluster policy and management of state enterprises, peculiarities of the introduction of innovative processes in different areas, perspectives of utilization of tourism potential, socio-cultural challenges and others belong not only to the area of theoretical interest, but they represent the practical analysis of the aspects of economic development. It is noteworthy that the conference has been held in a pandemic for the second year. Covid 19 has posed many challenges to countries around the world, including the economic crisis. In this regard, it is very important to assess the impact of the Covid Pandemic by scientists from around the world at this international conference and make future predictions.

Giorgi Gaganidze - TSU Professor
Dean of the Faculty of Economics and Business, TSU

კონფერენციის სარედაქციო კოლეგია:

- გიორგი ლალანიძე** - თსუ პროფესორი, თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დეკანი, თავმჯდომარე;
- ვლადიმერ პაპავა** - თსუ პროფესორი, აკადემიკოსი;
- ავთანდილ სილაგაძე** - თსუ პროფესორი, აკადემიკოსი, საერთაშორისო ეკონომიკისა და ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორიის კათედრის ხელმძღვანელი;
- ელგუჯა მექვაბიშვილი** - თსუ პროფესორი, თსუ თეორიული ეკონომიკის კათედრის ხელმძღვანელი, ჟურნალის „ეკონომიკა და ბიზნესი“ მთავარი რედაქტორი;
- რევაზ გოგობია** - ეკონ. მეცნიერებათა დოქტორი, ჟურნალის „ეკონომიკა და ბიზნესი“ მთავარი რედაქტორის მოადგილე;
- რამაზ აბესაძე** - ეკონ. მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის დირექტორი;
- იური ანანიაშვილი** - თსუ პროფესორი, ეკონომეტრიკის კათედრის ხელმძღვანელი;
- თეიმურაზ ბერიძე** - თსუ პროფესორი;
- სიმონ გელაშვილი** - თსუ პროფესორი, ეკონომიკური და სოციალური სტატისტიკის კათედრის ხელმძღვანელი;
- რევაზ გველესიანი** - თსუ პროფესორი, ეკონომიკური პოლიტიკის კათედრის ხელმძღვანელი;
- ნუგზარ თოდუა** - თსუ პროფესორი, მაკეტინგის კათედრის ხელმძღვანელი;
- ირაკლი კოვზანაძე** - თსუ პროფესორი, ფინანსების და საბანკო საქმის კათედრის ხელმძღვანელი;
- დავით ნარმანია** - თსუ პროფესორი, მენეჯმენტისა და ადმინისტრირების კათედრის ხელმძღვანელი;
- ლევან საბაური** - თსუ პროფესორი, ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის კათედრის ხელმძღვანელი;
- დემურ სიჭინავა** - თსუ პროფესორი, ეკონომიკასა და ბიზნესში ინფორმაციული ტექნოლოგიების კათედრის ხელმძღვანელი;
- მირიან ტუხაშვილი** - თსუ პროფესორი, მაკროეკონომიკის კათედრის ხელმძღვანელი
- თემურ შენგელია** - თსუ პროფესორი, საერთაშორისო ბიზნესის კათედრის ხელმძღვანელი;
- ეთერ ხარაიშვილი** - თსუ პროფესორი, მიკროეკონომიკის კათედრის ხელმძღვანელი, ფაკულტეტის ხარისხის მართვის სამსახურის უფროსი;
- იოსებ ხელაშვილი** - თსუ პროფესორი, ტურიზმისა და მასპინძლობის მენეჯმენტის კათედრის ხელმძღვანელი;
- ელინა გაილე-სარკანე** - პროფესორი, ლატვია;
- ინტა ოსტროვსკა** - პროფესორი, ლატვია;
- ტალაიბეკ კოიჩუმანოვი** - პროფესორი, ყირგიზეთი;
- იაცეკ სტროინი** - პროფესორი, პოლონეთი;
- გუნტერ ჰოფბაუერი** - პროფესორი, გერმანია;
- რაინერ ვენერი** - პროფესორი, გერმანია;
- ტატიანა სობოლიევა** - ასოცირებული პროფესორი, უკრაინა;
- ნატიკ გურბანოვ** - ასოცირებული პროფესორი, აზერბაიჯანი;
- მანანა ლობჯანიძე** - თსუ ასოცირებული პროფესორი, თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დეკანის მოადგილე;
- მარინა ჩავლეიშვილი** - თსუ ასოცირებული პროფესორი, თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დეკანის მოადგილე;
- მერაბ ხოხობაია** - თსუ ასოცირებული პროფესორი, სამეცნიერო კვლევების და განვითარების სამსახურის უფროსი.

კონფერენციის საოჩგანიზაციო კომიტეტი:

- გიორგი ლალანიძე** - თსუ პროფესორი, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დეკანი, თავმჯდომარე;
- მანანა ლობჯანიძე** - თსუ ასოცირებული პროფესორი, დეკანის მოადგილე სამეცნიერო დარგში;
- მერაბ ხოხობაია** - თსუ ასოცირებული პროფესორი, სამეცნიერო კვლევებისა და განვითარების სამსახურის უფროსი;
- ლალი ჩიკვილაძე** - თსუ სამეცნიერო კვლევებისა და განვითარების სამსახურის მთავარი სპეციალისტი;
- ნინო ლობჯანიძე** - თსუ სამეცნიერო კვლევებისა და განვითარების სამსახურის მთავარი სპეციალისტი;
- ურა გოგრიჭიანი** - თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის საზოგადოებასთან ურთიერთობების სამსახურის უფროსი;
- აკაკი მიქაბერიძე** - თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ფინანსური მენეჯერი;
- ზვიად სიგუა** - თსუ სასწავლო პროცესების მართვის სამსახურის მთავარი სპეციალისტი;
- დავით ნერგაძე** - თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის საზოგადოებასთან ურთიერთობის სამსახურის მთავარი სპეციალისტი;
- ბონდო კაკუბავა** - თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის რესურსების მართვის სამსახურის უფროსი;
- რუსუდან მაისურაძე** - თსუ დოქტორანტი.

Editorial Board:

Giorgi Gaganidze - TSU Professor, Dean of the Faculty of Economics and Business; Chairman;
Vladimer Papava - TSU Professor, Academician;
Avtandil Silagadze - TSU Professor, Academician, Head of the Department of International Economics and History of Economic Thought;
Elguja Mekvabishvili - TSU Professor, Head of the Department of Theoretical Economics, Chief Editor of the Faculty magazine "Economics and Business";
Revaz Gogokhia - TSU Professor, Deputy Chief Editor of the Faculty magazine "Economics and Business";
Ramaz Abesadze - Doctor of Economic Sciences, Director of the Paata Gugushvili Institute of Economics of Ivane Javakishvili Tbilisi State University;
Iuri Ananiashvili - TSU Professor, Head of the Department of Econometrics;
Teimuraz Beridze - TSU Professor;
Simon Gelashvili - TSU Professor, Head of the Department of Economic and Social Statistics;
Revaz Gvelesiani - TSU Professor, Head of the Department of Economic Policy;
Nugzar Todua - TSU Professor, Head of the Department of Marketing;
Irakli Kovzanadze - TSU Professor, Head of the Department of Finance and Banking;
Davit Narmania - TSU Professor, Head of the Department of Management and Administration;
Levan Sabauri - TSU Professor, Head of the Department of Accounting and Auditing;
Demur Sitchinava - TSU Professor, Head of the Department of Information Technologies in Economics and Business;
Mirian Tukhashvili - TSU Professor, Head of the Department of Macroeconomics;
Temur Shengelia - TSU Professor, Head of the Department of International Business;
Eteri Kharashvili - TSU Professor, Head of the Department of Microeconomics;
Ioseb Khelashvili - TSU Professor, Head of the Department of Tourism and Hospitality Management;
Elina Gaile-Sarkane - Professor, Latvia;
Inta Ostrovskā - Professor, Latvia;
Talaibek Koichumanov - Professor, Kyrgyzstan;
Jacek Strojny - Professor, Poland;
Gunter Hofbauer - Professor, Germany;
Rainer Wehner - Professor, Germany;
Tetiana Sobolieva - Associate Professor, Ukraine;
Natik Gurbanov - Associate Professor, Azerbaijan;
Manana Lobzhanidze - TSU Associate Professor, Deputy Dean of TSU Faculty of Economics and Business;
Marina Chavleishvili - TSU Associate Professor, Deputy Dean of TSU Faculty of Economics and Business;
Merab Khokhobaia - TSU Associate Professor, Head of Scientific Research and Development Department.

Organizing Committee:

Giorgi Gaganidze - Professor, Dean of the Faculty of Economics and Business, Chairman;
Manana Lobzhanidze - Associate Professor, Deputy Dean, faculty of Economics and Business;
Merab Khokhobaia - Associate Professor, Head of the Department of Scientific Research and Development, faculty of Economics and Business;
Lali Chikviladze - Main Specialist, Department of Scientific Research and Development, faculty of Economics and Business;
Nino Lobzhanidze - PhD in Economics, Main Specialist, Department of Scientific Research and Development, faculty of Economics and Business;
Ucha Gogrichiani - Head of Public Relations Department, faculty of Economics and Business;
Akaki Mikaberidze - Financial Manager, Faculty of Economics and Business;
Zviad Sigua - Main Specialist, Educational Service Management Department, faculty of Economics and Business;
David Nergadze - Main Specialist, Public Relations Department, faculty of Economics and Business;
Bondo Kakubava - Head of Material Resources Management Department, faculty of Economics and Business;
Rusudan Maisuradze - Doctoral Student, faculty of Economics and Business.

ს ა რ ჩ ე ვ ი Contents

1.	ნინო აბესაძე, მარინე მინდორაშვილი, ქრისტინე ქუცურუა - პანდემიის პერიოდში სტუდენტების დასაქმებისა და უმუშევრობის სტატისტიკური კვლევა	13
	Nino Abesadze, Marine Mindorashvili, Kristine Qutsurua - Statistical Survey of Student Employment and Unemployment during the Pandemic	
2.	Muhammad Asali - The New Performance Index: An application to COVID-19 Era	20
	მუჰამედ ასალი - წარმადობის ახალი ინდექსი: აპლიკაცია COVID -19 ეპოქისათვის	
3.	თეიმურაზ ბაბუნაშვილი - ბიზნეს სუბიექტების მონაწილეობით თავისუფალი ვაჭრობის განვითარების პერსპექტივები საქართველოში	29
	Teimuraz Babunashvili - Prospects for the Development of Free Trade with the Participation of Economic Entities in Georgia	
4.	გივი ბედიაშვილი - კოვიდ-19-ის სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტები და ეკონომიკური განუზღვრელობის გამოწვევები	34
	Givi Bedianashvili - The Socio-Economic Effects of Covid-19 and the Challenges of Economic Uncertainty	
5.	ხათუნა ბერიშვილი, მარიამ ლულუნიშვილი - საქართველოს საგარეო ვაჭრობის გაუმჯობესების პერსპექტივები covid 19 პანდემის პირობებში	39
	Khatuna Berishvili, Mariam Gugunishvili - Perspectives of Improving Georgia's Foreign Trade under the Covid-19	
6.	ინეზა გაგნიძე - ჰორიზონტალური და ვერტიკალური სამართლიანობა კეთილდღეობის ეკონომიკაში და მართლმადიდებლური სწავლება	46
	Ineza Gagnidze - Horizontal and Vertical Equity in Welfare Economics and Orthodox Teaching	
7.	სიმონ გელაშვილი, მარიამ ოქრუაშვილი, ნესტან ფანცულაია - COVID-19 პანდემიის პირობებში სტუდენტთა შინამეურნეობების ხარჯების ცვლილებების სტატისტიკური კვლევა	51
	Simon Gelashvili, Mariam Oqruashvili, Nestan Pantsulaia - Statistical Study of Changes in Student Household Expenditures during the COVID-19 Pandemic	
8.	რევაზ გველესიანი, ალექსანდრე ცერცვაძე - გადაწყვეტილების მომზადების პროცესის შეფასება ეკონომიკურ პოლიტიკაში	58
	Revaz Gvelesiani, Aleksandre Tsertsvadze - Evaluation of the Decision-making Process in Economic Policy	
9.	მაია გიორგობიანი, მზია ტიკიშვილი, დეა ფირცხალაიშვილი - პანდემია და დისტანციური სწავლება - პროფესორმასწავლებელთა და სტუდენტთა შეხედულებების შედარებითი ანალიზი	65
	Maya Giorgobiani, Mzia Tikishvili, Dea Pirtskhalaishvili - Pandemic and Distance Learning - Comparative Analysis of Professors 'and Students' Views	
10.	ირინა გოგორიშვილი - სასესხო პროცენტისადმი დამოკიდებულება ქრისტიანურ სამყაროში	75
	Irina Gogorishvili - Attitude towards Loan Interest in Christendom	
11.	ზეინაბ გოგრიჭიანი - მარაგების გაუფასურების აღრიცხვის საკითხები	81
12.	Константин Голубев - Принцип Синергизма в Управлении Организацией	86
	კონსტანტინე გოლუბიევი - სინერგიის პრინციპი ორგანიზაციის მართვაში	
	Konstantin Golubev - The Principle of Synergy in the Management of an Organization	
13.	ნოდარ გრძელიშვილი - რეგიონის საკრალური სივრცის გამოკვლევა: მეთოდოლოგია და	

პრინციპები	90
Nodar Grdzlishvili - Examination of the Sacred Space of the Region: Methodology and Principles	
14. ნოდარ გრძელიშვილი, ლაურა კვარაცხელია - ტურიზმის განვითარების რესურსული ბაზის გამოყენების ეფექტიანობის განსაზღვრის თავისებურებები რეგიონებში	94
Nodar Grdzlishvili, Lauara Kvaratskhelia - Peculiarities of Determining the Effectiveness of using the Tourism Development Resource Base in the Regions	
15. Natik Gurbanov, Eldar Guliyev, Fikret Khosrovlu - Conceptual Issues of Sustainable Innovative Development of the South Caucasus Economy Based on the Concept of Engineering MarketingManagement	102
ნატიკ გურბანოვი, ელდარ გულიევი, ფიქრეტ ხოსროლუ - სამხრეთ კავკასიის ეკონომიკის მდგრადი ინოვაციური განვითარების კონცეპტუალური საკითხები საინჟინრო მარკეტინგული მენეჯმენტის კონცეფციის საფუძველზე	
16. Markus C. Engert - The Effects of the Corona Virus Disease on European Entrepreneurial Activities	
მარკუს ს. ენგერტი - კორონა ვირუსის დაავადების გავლენა ევროპის სამენარმეო საქმიანობაზე	108
17. გულნაზ ერქომაიშვილი - კოვიდ -19 და გარემოს დაცვის ეკონომიკური პოლიტიკა საქართველოში	111
Gulnaz Erkomaishvili - Covid-19 and Environmental Economic Policy in Georgia	
18. მარიამ ვარდიაშვილი, მარინა მაისურაძე - საპენსიო პროგრამებით წარმოქმნილი ვალდებულებების აღრიცხვის საკითხები სსბასს 39-ის მიხედვით	118
Mariam Vardiashvili, Marina Maisuradze - Recognition of Liabilities Arising from Pension Programs in Accordance with IPSAS 39	
19. Rainer Wehner - Impacts of the New Silk Road on Eastern European Countries	125
რაინერ ვენერი - ახალი აბრეშუმის გზის გავლენა აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებზე	
20. თენგიზ ვერულავა - დისტანციური სწავლება - 21-ე საუკუნის ახალი ტენდენცია გლობალური პანდემიების ხანაში	134
Tengiz Verulava - Distance Learning - A New 21st Century Trend in the Age of Global Pandemics	
21. Walter Vesperi, Raimondo Ingrassia - Organizational Memory and Knowledge Transfer in Agri-food Organization: the Corporate Museum Way.....	140
ვალტერ ვესპერი, რაიმონდო ინგრასია - ორგანიზაციული მეხსიერება და ცოდნის გადაცემა სასოფლო-სამეურნეო კვების ორგანიზაციაში: კორპორაციული მუზეუმის გზა	
22. შოთა ვეშაპიძე, თამაზ ზუბიაშვილი - მოსახლეობის ზრდისა და გლობალური პრობლემების შესახებ	148
Shota Veshapidze, Tamaz Zubiashvili - About Population Growth and Global Problems	
23. ნუგზარ თოდუა, ეკატერინე უროტაძე - ქვეიანი ტურისტული ტექნოლოგიების აღქმის გავლენა ქართული ტურისტული დესტინაციებისადმი ლოიალურობაზე	156
Nugzar Todua, Ekaterine Urotadze - Effect of Perception of Smart Tourism Technologies on Georgian Tourist Destinations Loyalty	
24. ნუგზარ თოდუა, ჩარიტა ჯაში - სოციალური მარკეტინგის პარადოქსები ჯანდაცვაში (Covid-19-ის პანდემიის კონტექსტში)	163
Nugzar Todua, Charita Jashi - Paradoxes of Social Marketing in Healthcare (In the Context of COVID-19 Pandemic)	
25. ნადეჟდა კვატაშიძე - რეზერვების ასახვა ფინანსურ ანგარიშგებაში	170
Nadejda Kvatashidze - Reflection of Provisions in Financial Reporting	
26. Талайбек Койчуманов - Условия для развития креативных индустрий: оценки и рекомендации	177
ტალაიბეკ კოიჩუმანოვი - შემოქმედებითი ინდუსტრიების განვითარების პირობები:	

შეფასებები და რეკომენდაციები

Talaibek Koichumanov - Conditions for the Development of Creative Industries: Assessments and Recommendations

- 27. Patrik Kubat** - Wine Tourism and its Application in the Context of Localization and Implementation Factors 181
პატრიკ კუბატი - ღვინის ტურიზმი და მისი გამოყენება ლოკალიზაციისა და განხორციელების ფაქტორების კონტექსტში
- 28. თამარ ლაზარიაშვილი** - დაკრედიტების სისტემის როლი აგრარული პრობლემების გადაჭრაში (საქართველოს მაგალითზე)190
Tamar Lazariashvili - The Role of Lending System in Solving Agrarian Problems (on the example of Georgia)
- 29. ეკა ლეკაშვილი** - აკადემიური წერის სწავლა - სწავლების გამოწვევები კოვიდ-19 პანდემიის პირობებში (თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის მაგალითი)196
Eka Lekashvili - Challenges of Teaching and Learning of Academic Writing Course in the Period of Covid-19 Pandemic (Example of Faculty of Economics and Business, TSU)
- 30. Michael Lüken, Zurab Abramishvili, Norberto Pignatti** - Climate Change Economics in Higher Education – Experiences and Recommendations 203
მაიკლ ლუკენი, ზურაბ აბრამიშვილი, ნორბერტო პინატი - კლიმატის ცვლილების ეკონომიკა უმაღლეს განათლებაში - გამოცდილება და რეკომენდაციები
- 31. თინა მელქოშვილი** - თსუ-ში პერსონალის მართვის საინფორმაციო სისტემის სრულყოფის საკითხები210
Tina Melkoshvili – Issues of Improving the Personnel Management Information System at TSU
- 32. ელგუჯა მექვაბიშვილი** - ეკონომიკის გლობალიზაციის პარადოქსები215
Elguja Mekvabishvili - The Paradoxes of Economic Globalization
- 33. ცირა მიქატაძე, ნინო გრიგოლაია** - ფირმის სტრატეგიული გამოწვევები222
Tsira Miqatadze, Nino Grigolaia - Strategic Challenges of a Firm
- 34. მერაბ მიქელაშვილი** - ბიბლია სულიერი და მატერიალური ფასეულობების შესახებ 226
Merab Mikelashvili - The Bible About Spiritual and Material Values
- 35. ნინო მიქიაშვილი** - ეკონომეტრიკული მეცნიერების განვითარების ზოგიერთი ასპექტი232
Nino Mikiashvili - Some Aspects of the Development of Econometric Science
- 36. თეა მუნჯიშვილი, ზვიად სიგუა** - „კიბერ3“ - თვითსწავლების სისტემა239
Tea Munjishvili, Zviad Sigua - “Cyber 3” - Self-learning System
- 37. ბაბულია მღებრიშვილი, გიული ქეშელაშვილი** - კორონავირუსული პანდემიის ქრისტიანული გააზრებისთვის 246
Babulia Mghebrishvili, Giuli Keshelashvili - For Understanding Coronavirus Pandemic with Christian approach
- 38. ეთერი ნარიმანიშვილი** - აგრობიზნესის მართვის ზოგიერთი ასპექტი საქართველოში 250
Eteri Narimanishvili - Some Aspects of Agribusiness Management in Georgia
- 39. დავით ნარმანია, ნინო ზურაშვილი** - კორონა ვირუსის გავლენა სამშენებლო ბიზნესზე საქართველოში255
Davit Narmania, Nino Zurashvili - Covid 19 Pandemic Influence on Construction Business in Georgia
- 40. Zumrud Nadjafova** - Non-Oil Sector as a Competitive Factor of Azerbaijan’s Economic Development262
ზუმრუდ ნაჯაფოვა - ნავთობს გარე სექტორი, როგორც აზერბაიჯანის ეკონომიკური განვითარების კონკურენტუნარიანი ფაქტორი
- 41. ერმალო ნიკოლაიშვილი, ეკატერინა ბაბუნაშვილი** - სამოთხის ხის ვაშლი, თუ „Apple“ დროსა

და სივრცეში	268
Ermalo Nikolaishvili, Ekaterina Babunashvili - The Fruit of the Paradise Tree Apple or “Apple” in Time and Space	
42. Olga Nosova, Konstantin Pavlov - Challenges of Digital Development in East European Countries	274
ოლგა ნოსოვა, კონსტანტინე პავლოვი - ციფრული განვითარების გამოწვევები აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში	
43. ნუგზარ პაიჭაძე - საქართველოში სათანადოდ დამტკიცებული მინიმალური ხელფასის არსებობის აუცილებლობის შესახებ	281
Nugzar Paichadze - On the Need for a Properly Approved Minimum Wage in Georgia	
44. [Nodar Khaduri], Vladimer Papava – On the Measurement of Tax Corruption	287
[ნოდარ ხადური], ვლადიმერ პაპავა , - საგადასახადო კორუფციის გაზომვის შესახებ	
45. ბადრი რამიშვილი - ტექნოლოგიური გარემოს გავლენის შეფასება საქართველოში ბიზნესის განვითარებაზე	290
Badri Ramishvili - Evaluation of Effect of Technological Environment on Development of Business in Georgia	
46. Vasja Roblek, Nenad N. Petrović, Ineza Gagnidze, Merab Khokhobaia - Role of a Digital Transformation in Development of a Rural Tourism Destinations	297
ვასია რობლეკი, ნენად ნ. პეტროვიჩი, ინეზა გაგნიძე, მერაბ ხოხობაია - ციფრული ტრანსფორმაციის როლი სოფლის ტურისტული მიმართულებების განვითარებაში	
47. ლევან საბაური - შიდა აუდიტის შეცვლილი როლი COVID-19- ით გამოწვეული პანდემიის პირობებში	306
Levan Sabauri – The Modified Role of Internal Audit in COVID-19 Pandemic Conditions	
48. უშანგი სამადაშვილი - საშუალო კლასი საქართველოში: მდგომარეობა, გამოწვევები, შესაძლებლობანი	313
Ushangi Samadashvili - Middle Class in Georgia: The Situation, Challenges, Opportunities	
49. მაია სეთური - პერსონალური გაყიდვების შესახებ ახალი განმარტება და ქრისტიანული სწავლება	323
Maia Seturi - A New Definition of Personal Sales and Christian Teaching	
50. Tetiana Sobolieva, Olena Shatilova, Maryna Iakovenko - Gender Equality for Sustainable Development	327
ტატიანა სობოლიევა, ოლენა შატილოვა, მარინა იაკოვენკო - გენდერული თანასწორობა მდგრადი განვითარებისათვის	
51. Natia Surmanidze, Ana Chagelishvili - The Role of Macroeconomic Factors in the Management Decision-making Process	333
ნათია სურმანიძე, ანა ჩაგელიშვილი - მაკროეკონომიკური ფაქტორების როლი მენეჯმენტის გადაწყვეტილების მიღების პროცესში	
52. ნინო ტალიკაძე - სურსათის ხელმისაწვდომობა საქართველოში - უახლესი ტენდენციები	338
Nino Talikadze - Food Accessibility in Georgia - Latest Trends	
53. მირონ ტულუში - „ცნებების „საერთაშორისო ბიზნესისა“ და „საერთაშორისო მენეჯმენტის“ საერთო და განმასხვავებელი ნიშნების შესახებ	346
Miron Tugushi - About Common and Distinctive Signs of the Terms “International Business” and “International Management”	
54. რამაზ ფუტკარაძე - ბულგარეთი ევროპულ ინტეგრაციულ პროცესებში	354
Ramaz Putkaradze - Bulgaria in European Integration Process	
55. თამარ ღამბაშიძე - ადამიანური რესურსების საერთაშორისო ტრანსფერის ფუნქციების	

ანალიზი ტრანსნაციონალურ კომპანიებში	363
Tamar Ghambashidze - An Analysis of the Functions of International Transfer HR of Transnational Corporations	
56. გიორგი ლაღანიძე, იგორ არეფევი, თეა მუნჯიშვილი - საგარეო ვაჭრობის პროგნოზირების სისტემური და ანალიტიკური მოდელის შემუშავება	368
Giorgi Gaganidze, Igor B. Aref'ev, Tea Munjishvili - The Development of a Systematic and Analytical Model for Foreign Trade Forecasting	
57. დავით შავიანიძე - ქალი - ქართული კულტურულსოციალური და რელიგიური იდენტობის სახე (ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით)	376
Davit Shavianidze - A Woman as the Face of Cultural-Social and Religious Identity (according to ethnographic materials)	
58. თეიმურაზ შენგელია - COVID-19 ზეგავლენა სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების ეკოლოგიურ-ეკონომიკურ განვითარებაზე	382
Teimuraz Shengelia - The Impact of the COVID-19 on EcologicalEconomic Development of the South Caucasus Countries	
59. გიორგი შინაშვილი - საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II სინერგიული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისა და მართვის ღვთივგანბრძობილი მასწავლებელი, წინამძღოლი და მოღვაწე	389
Giorgi Shikhashvili - Catholicos-Patriarch of All Georgia Ilia II Godfearing Teacher, Leader and Figure in Synergistic Socio-economic Development and Management	
60. მიხეილ ჩიკვილაძე - კოვიდ 19 - საფინანსო პოლიტიკის ამოცანები და პრიორიტეტები	395
Mikheil Chikviladze – Fiscal Policy Objectives and Priorities	
61. მალხაზ ჩიქობავა - კლაუს შვაბის “დიადი გადატვირთვის” კვალდაკვალ	401
Malkhaz Chikobava - In the Footsteps of Klaus Schwab’s “Great Reset”	
62. ნიკოლოზ ჩიხლაძე, პაატა კოღუაშვილი - ვერცხლისმოყვარეობის და „საცოდავი ძღვენის“ თეოლოგიურ-ეკონომიკური გააზრებისათვის	410
Nikoloz Chikhladze, Paata Koguashvili - On the Issue of Theological and Economic Understanding of Acquisitiveness and Bribery	
63. ვანო ცერცვაძე, მარიანა მლადენოვა, ლალი ხურცია - სათამაშო ბიზნესის ეკონომიკა და საქართველოში გემბლინგის ბაზრის რეგულაცია	417
Vano Tsertsvadze, Mariana Mladenova, Lali Khurtsia - Gambling Business Economy and Regulation of Gambling Market in Georgia	
64. მურმან ცეცხლაძე - “მართა - მარიამის იგავის” ეკონომიკური გააზრება	425
Murman Tsetskhladze - An Economic Understanding of “the Parable of Martha and Mariam”	
65. გელა წითელაშვილი - საქართველოს მობილური ოპერატორების მომგებიანობის ამალგების მნიშვნელოვანი ასპექტები	433
Gela Tsitelashvili - Important Aspects of Enhancing Profitability of Georgian Mobile Operators	
66. იზოლდა ჭილაძე - ეკონომიკის ქრისტიანული პარადიგმები	440
Izolda Chiladze - Christian Paradigms of Economics	
67. იზოლდა ჭილაძე, ნანა სრესელი - ფინანსური ანგარიშგების კონცეპტუალური საფუძვლების სადისკუსიო ასპექტები	445
Izolda Chiladze, Nana Sreseli - Discussion Aspects of Conceptual Framework for Financial Reporting	
68. მედეა ხარაიშვილი - ადამიანისეული კაპიტალის ფაქტორი ეკონომიკურ განვითარებაში და დასაქმების პოლიტიკის გამოწვევები	452
Medea Kharaisvili - The Factor of Human Capital in Economic Development and Employment Policy Challenges	

69. სალომე ხაჩიძე - Covid-19 პანდემიის გავლენა მიგრაციასა და ფულად გზავნილებზე	457
Salome Khachidze - The Impact of the Covid-19 Pandemic on Migration and Remittance	
70. ლალი ხიხაძე, თეიმურაზ ხატიაშვილი - ფასიანი ქაღალდების ბაზრის აქტუალური პრობლემები საქართველოში და გლობალიზაციის პირობებში მისი სრულყოფის ძირითადი მიმართულებები	464
Lali Khikhadze, Teimuraz Khatiashvili - Current Problems of the Securities Market in Georgia and the Main Directions of its Improvement in the Conditions of Globalization	
71. მერაბ ხმალაძე - თბილისის დემოგრაფია	472
Merab Khmaladze - Demographics of Tbilisi	
72. გიორგი ჯმუხაძე - პოსტ-საბჭოთა საქართველოს ეკონომიკის პერიოდიზაცია	477
Giorgi Jmukhadze - The Periodization of the Economy in PostSoviet Georgia	
73. მერაბ ჯულაყიძე - გრძელვადიანი განვითარების ეკონომიკური პრობლემები	481
Merab Julakidze - Economic Problem of Long-term Development	
74. ქრისტინა ჯღანჯავა - საერთაშორისო ვაჭრობის გამოწვევები გლობალური პანდემიის პირობებში	490
Kristina Jganjgava - Challenges of International Trade in a Global Pandemic	
75. Gunter Hofbauer - Hazard Analysis of the German Car Manufacturing Industry and related Business Eco Systems	494
გიუნტერ ჰოფბაუერი - გერმანიის ავტომობილების წარმოების ინდუსტრიის Hazard ანალიზი და მასთან დაკავშირებული ბიზნეს ეკო სისტემები	
76. Gunter Hofbauer, Daniel Maier - Literature Analysis About the Impact of the CDO on Company Success	502
გიუნტერ ჰოფბაუერი, დანიელ შეიერი - ლიტერატურის ანალიზი უზრუნველყოფილი სავალო ვალდებულების (CDO) გავლენის შესახებ კომპანიის წარმატებაზე	

პანდემიის პერიოდში სტუდენტების დასაქმებისა და უმუშევრობის სტატისტიკური კვლევა¹

ნინო აბესაძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოციირებული პროფესორი, ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

მაჩინე მინდოიაშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოციირებული პროფესორი, ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

ქვისტინე ქუცუხუა

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ეკონომიკის მაგისტრი

სტატიაში მოცემულია საქართველოში სტუდენტების შინამეუხნეობების ცხოვრების სტანდარტზე COVID-19 პანდემიის გავლენის სტატისტიკური ანალიზი. ხოგოც დასაქმებული, ისე დაუსაქმებელი სტუდენტი-რესპონდენტებისთვის განსაზღვრულია ცხოვრების სტანდარტის გაუახლებების ძირითადი მიზეზები, დაგვნილია სტუდენტთა შემოსავლების შემცირებისა და მათი შინამეუხნეობების მდგომარეობის განსაზღვრელი პარამეტრები.

კვლევის პროცესში გამოყენებულია სტატისტიკური დაკვირვების, დაჯგუფებისა და ანალიზის მეთოდები. ძირითადი გაანგაზიშებები წარმოებულია კომპიუტერული პროგრამა SPSS-ის საფუძველზე. კონსტატაციური ანალიზის შედეგად კი ფორმულირებულია შესაბამისი დასკვნები.

საკვანძო სიტყვები: სტუდენტი, დასაქმება, უმუშევრობა, კვლევა, სტანდარტი

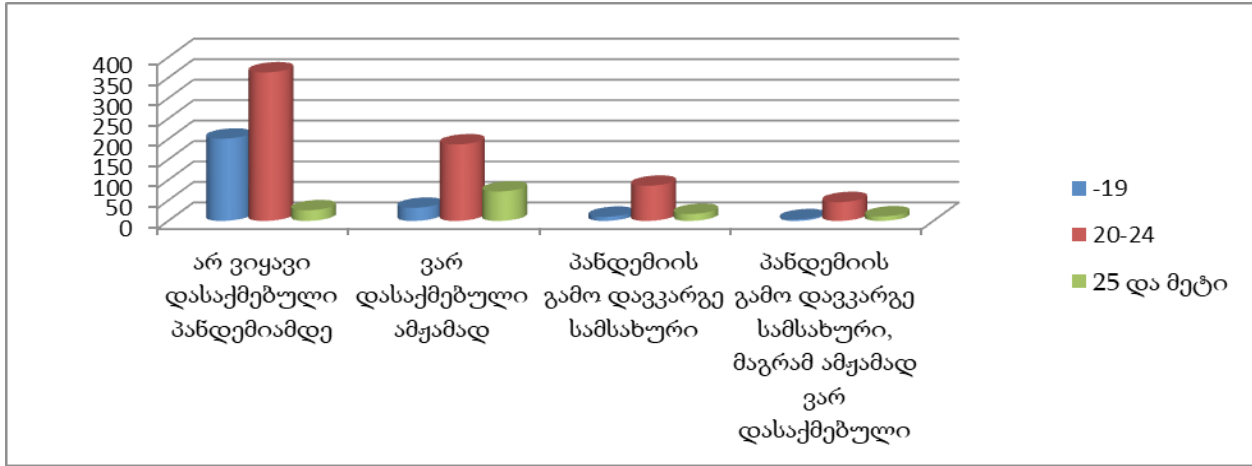
2020 წლის დასაწყისიდან COVID-19 პანდემია, მეტ-ნაკლები მასშტაბით, გავრცელდა პრაქტიკულად ყველა ქვეყანაში და მან მნიშვნელოვანი ზომით გაუთვალისწინებელი ნეგატიური გავლენა მოახდინა საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროზე, განსაკუთრებით ეკონომიკასა და ადამიანთა სოციალურ ყოფაზე. შესაბამისად, უფრო გამწვავდა ქვეყნის დემოგრაფიული, ეკონომიკური, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მდგომარეობა. პანდემიამ, როგორც საქართველოში, ასევე მსოფლიოში, რამდენიმე თვით სრულიად გააჩერა ეკონომიკა და შეცვალა ადამიანების ცხოვრების რიტმი, მნიშვნელოვნად დააზარალა შრომის ბაზარი. გაიზარდა უმუშევართა რაოდენობა, დამძიმდა სოციალური ფონი, გაუარესდა ცხოვრების დონის სტანდარტი.

საინტერესოა, როგორია სტუდენტი ახალგაზრდების შეხედულებები პანდემიის პირობებში მათი ცხოვრების სტანდარტის მდგომარეობის შესახებ იმის გათვალისწინებით, თავად დასაქმებულები არიან თუ დაუსაქმებელნი, პანდემიის დროს დაკარგეს სამსახური თუ პანდემიის დროს მიუხედავად ყველაფრისა, იშოვეს სამსახური.

თსუ საგრანტო კვლევითი პროექტების ფარგლებში ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგების მიხედვით, რესპონდენტ სტუდენტთა 56% (სულ გამოკითხული იყო 1067 სტუდენტი) პანდემიამდე არ იყო დასაქმებული, დასაქმებული იყო მხოლოდ 27,5%, ხოლო გამოკითხული სტუდენტების 10,7%-მა პანდემიის გამო დაკარგა სამსახური. რესპონდენტების ასაკობრივი ჯგუფების მიხედვით განაწილების ანალიზისას გამოვლინდა, რომ დასაქმებულ სტუდენტთა შორის, ყველაზე აქტიურები არიან 20-24 წლის ასაკობრივი ჯგუფის რესპონდენტები, რომელთა წილი დასაქმებულ სტუდენტებში 64,3%-ია. ამიტომ არცაა გასაკვირი, რომ პანდემიის გამო სამსახურიდან განთავისუფლებულთა შორის ისევ 20-24 წლის ასაკობრივი ჯგუფის სტუდენტები სჭარბობენ, რომელთა წილი ამ კატეგორიის რესპონდენტებში 76%-ია.

<?> სტატია მომზადებულია თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის საგრანტო კვლევითი პროექტის - „COVID-19 პანდემიის გავლენა საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრების სტანდარტზე“ - ფარგლებში

დიაგრამა 1. რესპონდენტების განაწილება დასაქმებისა და ასაკობრივი ჯგუფების მიხედვით

წყარო: დიაგრამა აგებულია გამოკითხვის შედეგების მიხედვით

როგორც კვლევამ აჩვენა, რესპონდენტებს შორის ყველაზე აქტიურები იყვნენ ქართველი სტუდენტები. მაღალი იყო მათი დასაქმების მაჩვენებელიც. საკმარისია აღინიშნოს, რომ დასაქმებულ რესპონდენტთა 91,7% იყო ქართველი, ხოლო 6,5% სომეხი. გამოკითხულთა შორის დანარჩენი ეროვნებების სტუდენტთა წილი უმნიშველო, 1,8%-ს შეადგენდა, ამიტომ ლოგიკურიცაა, პანდემიის დროს ყველაზე მეტმა, 73,5%-მა, ქართველმა დაკარგა სამსახური.

მიუხედავად იმისა, რომ გამოკვლევა ჩატარდა სოციალური ქსელების დახმარებით და სოფლად ინტერნეტის მოხმარების მაჩვენებელი არც თუ დაბალია, კვლევაში მონაწილეობა თითქმის სამჯერ მეტმა ქალაქის მაცხოვრებელმა სტუდენტებმა მიიღეს, (63,4%). აქედან 49% საერთოდ არ იყო დასაქმებული პანდემიამდე, 31,5% პანდემიის დროსაც განაგრძობდა მუშაობას, 11,9%-მა კი დაკარგა პანდემიის გამო სამსახური და 7,6%-მა დაკარგა და იპოვა კიდევ სამსახური. სოფლის მაცხოვრებელთა შორის გამოკითხულთა 20% დასაქმებულია და მუშაობს ამჟამადაც, ხოლო 8,2%-მა დაკარგა სამსახური და მხოლოდ 2,3% დასაქმდა ხელახლა. (დეტალური ინფორმაციისთვის იხ. ცხრილი 1)

ცხრილი 1. კროსტაბულაცია საცხოვრებელი ადგილისა და დასაქმების მიხედვით

		არ ვიყავი დასაქმებული პანდემიამდე	ვარ დასაქმებული ამჟამად	პანდემიის გამო დავკარგე სამსახური	პანდემიის გამო დავკარგე სამსახური, მაგრამ ამჟამად ვარ დასაქმებული	სულ
ქალაქი	ქალაქი	342	220	83	53	698
	სოფელი	247	71	29	8	355
სულ		589	291	112	61	1053

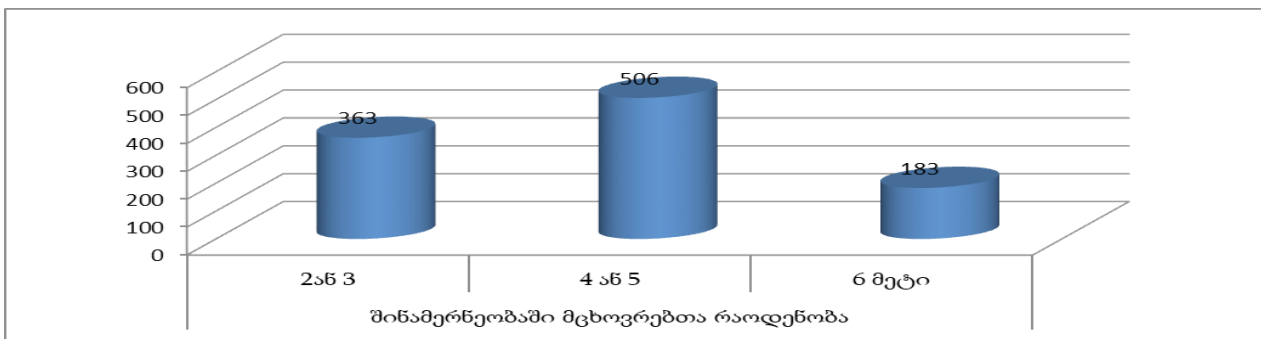
წყარო: ცხრილი აგებულია გამოკითხვის შედეგების მიხედვით

რეგიონების მიხედვით, უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების ადგილმდებარეობის შესაბამისად ჩატარებული ანალიზის შედეგად ზოგადი სურათი ისეთია, რომ როგორც დასაქმებული, ისე დაუსაქმებელი, ამავე დროს პანდემიის დროს სამსახურიდან

გათავისუფლებული სტუდენტების რაოდენობით ყველაზე მაღალი მაჩვენებლები გამოვლინდა თბილისსა და ახალციხეში არსებული უსდ-ის სტუდენტებში, სადაც სამსახურიდან გათავისუფლებულების ხვედრითი წილი გამოკითხულ რესპონდენტებში შესაბამისად 38% და 25,7% -ია, გასათვალისწინებელია ამავე მაჩვენებლების მნიშვნელობები ბათუმის და თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტების სტუდენტებისთვისაც. თუმცა, პანდემიის დროს დაკარგა და სამსახური იშოვა ყველაზე მეტმა თბილისსა და ქუთაისში განთავსებული უსდ-ის სტუდენტებმა. აღნიშნული ნიშნის გათვალისწინებით, ამ სტუდენტების პროცენტული წილი ორივე ქალაქისათვის თითქმის თანაბარია და შესაბამისად შეადგენს 37,7% და 33%-ს.

საინტერესო სურათი მივიღეთ შინამეურნეობაში მცხოვრები ადამიანების რაოდენობისა და დასაქმების მაჩვენებლების კროსტაბულაციური ანალიზისას. დასაქმებულ რესპონდენტ სტუდენტებს (რესპონდენტთა საერთო რაოდენობის 27,5%) შორის 47,6% არის ის ვინ ამჟამად დასაქმებულია და რომელთა შინამეურნეობა შედგება 2-3 ადამიანისგან.

დიაგრამა 2. შინამეურნეობაში მცხოვრებთა რაოდენობა

წყარო: დიაგრამა აგებულია გამოკითხვის შედეგების მიხედვით

რაოდენობის ზრდასთან ერთად იკლებს დასაქმებულთა რაოდენობაც და 6 და მეტი შინამეურნეობის წევრთა რაოდენობის შემთხვევაში გამოკითხული სტუდენტების მხოლოდ 35, ანუ 12,2%-ია დასაქმებული ამჟამად. შინამეურნეობის წევრთა გაზრდის პარალელურად იზრდება სამუშაო ადგილის დაკარგულ სტუდენტთა რაოდენობა, თუ, სულ, პანდემიის გამო რესპონდენტთა 10,7%-მა დაკარგა სამსახური, აქედან ყველაზე მეტი, დაახლოებით 65% არის 4-5 წევრიანი შინამეურნეობიდან.

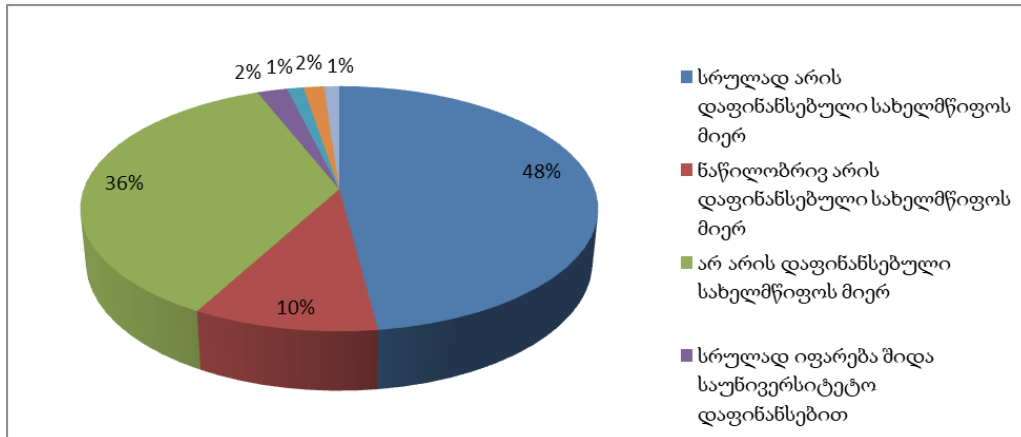
როგორც კვლევამ აჩვენა, სამსახურიდან გათავისუფლებულ რესპონდენტთა შორის პანდემიით გამოწვეული სამსახურიდან გათავისუფლებულნი აღმოჩნდნენ იმ შინამეურნეობების წევრები(50,4%), სადაც ცხოვრობდა ძირითადად 2 სტუდენტი და 1-2 სკოლამდელი ასაკის ბავშვები, სკოლის მოსწავლეები და 60 წელზე უხნესი ადამიანები.

გამოკითხულ სტუდენტთა იმ ნაწილიდან, რომლებსაც პანდემიამდე არ ჰქონდათ სამსახური (რაც ჯამში შეადგენდა 587 და რომლის წილიც რესპონდენტებში იყო 56,1%), 54,9%-ს სახელმწიფო სრულად უფინანსებს სწავლის გადასახადს, 11,2%-ს ნაწილობრივ, 2,2%-ის გადასახადი სრულად იფარება შიდა საუნივერსიტეტო დაფინანსებით, 1,2%-ის ნაწილობრივ, ხოლო 28,6% თვითონ იხდის სწავლის გადასახადს.

ამჟამად, დასაქმებული რესპონდენტ-სტუდენტების 37,5%-ის სწავლის საფასური ფინანსდება სახელმწიფოს მიერ სრულად, 11,2%-ის ნაწილობრივ, 2,1%-ის შიდა საუნივერსიტეტო დაფინანსებით, 1%-ის ნაწილობრივ შიდა საუნივერსიტეტო დაფინანსებით, 4%-ის სწავლის საფასური იფარება როგორც სახელმწიფოს მიერ, ისე შიდა საუნივერსიტეტო დაფინანსებით. თუმცა რესპონდენტ დასაქმებულ სტუდენტთა 43,5%-ის სწავლის საფასური იფარება თავად სტუდენტის ან შინამეურნეობის მიერ. საყურადღებოა, რომ პანდემიის დროს ყველაზე მეტმა (სამსახურ-დაკარგულთა საერთო რაოდენობის 48,7%-მა) იმ სტუდენტებმა დაკარგეს სამსახური, რომელთა სწავლის საფასური არ ფინანსდება არც სახე-

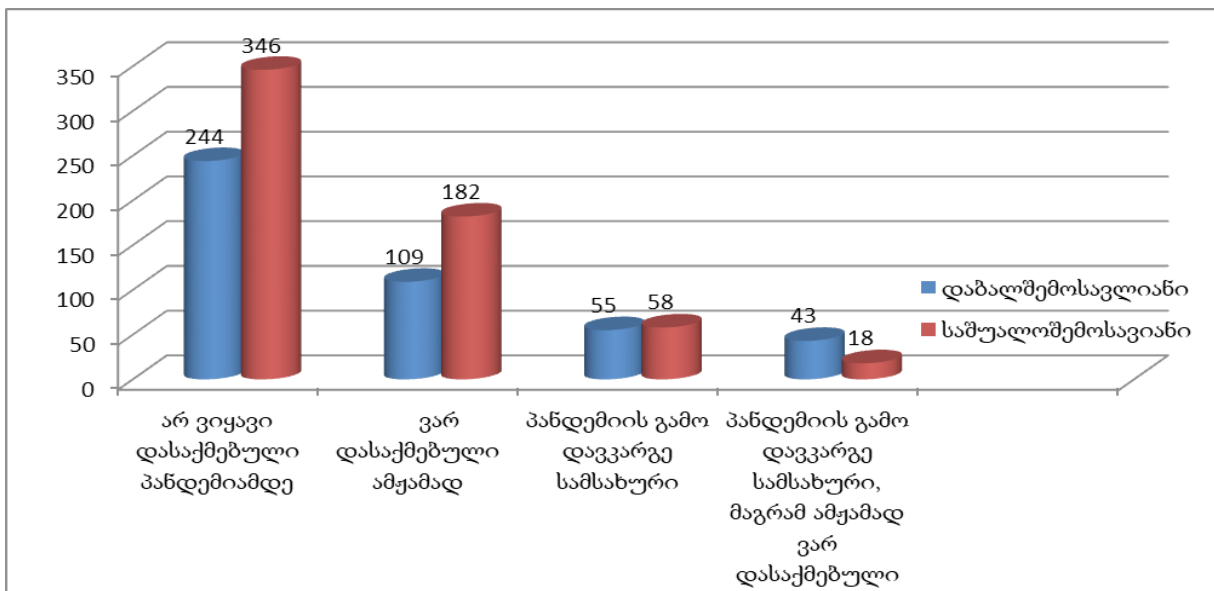
ლმნიფოს მხრიდან და არც შიდა საუნივერსიტეტო დაფინანსებით. ამ პირობებში მყოფი რესპონდენტი სტუდენტების 42,7% მიიჩნევს, რომ შინამეურნეობა, რომლის წევრიც თვითონაა, დაბალშემოსავლიანია, 57,3% კი თვლის რომ საშუალოშემოსავლიანია.

დიაგრამა 3. რესპონდენტების განაწილება დასაქმებისა და სწავლის დაფინანსების მაჩვენებლების მიხედვით

წყარო: დიაგრამა აგებულია გამოკითხვის შედეგების მიხედვით

დიაგრამა 4. რესპონდენტების განაწილება დასაქმებისა და შინამეურნეობათა შემოსავლების მიხედვით

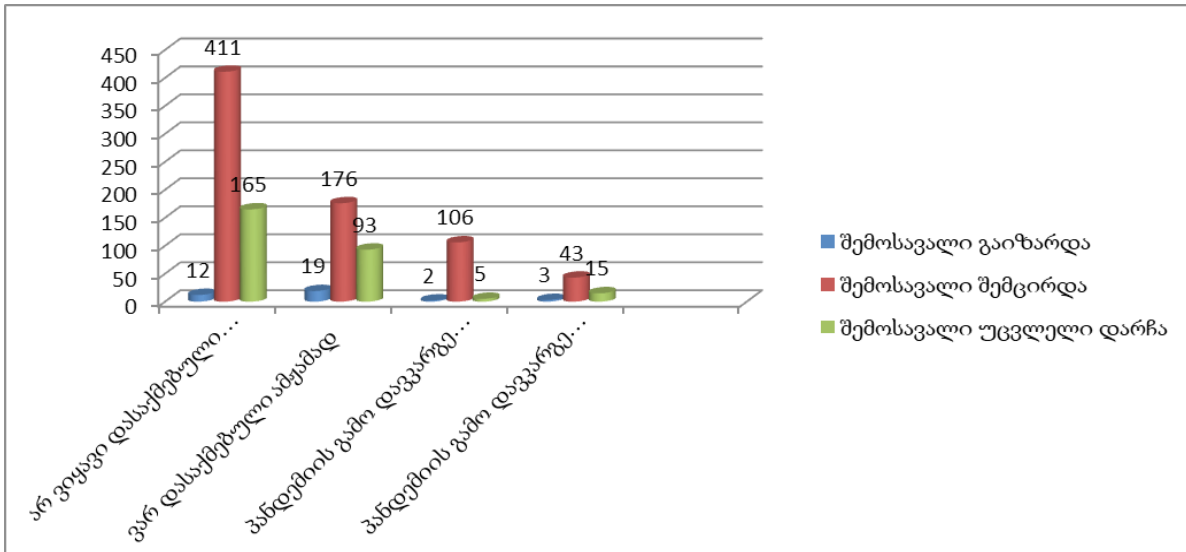

წყარო: დიაგრამა აგებულია გამოკითხვის შედეგების მიხედვით

აღსანიშნავია, რომ დაბალშემოსავლიანი შინამეურნეობის შემთხვევაში რესპონდენტთა 54,1% საერთოდ არ იყო დასაქმებული, მუშაობდა მხოლოდ მათი 24,2%, პანდემიის გამო სამსახური დაკარგა სტუდენტების 12,1%-მა, თუმცა ახალი სამსახური იპოვა 43-მა სტუდენტმა, (9,5%-მა). საშუალო შემოსავლების შინამეურნეობების დროს კი, დასაქმებული იყო სტუდენტების 30%, სამსახური დაკარგა 9,6%-მა, 3% ისევ დასაქმდა და საერთოდ არ ყოფილა დასაქმებული სტუდენტთა 57,3%.

დაუსაქმებელ სტუდენტთა აზრით, მათი შინამეურნეობების 70%-ს შეუმცირდა პანდემიის დროს შემოსავლები, მიუხედავად იმისა, რომ გამოკითხულ სტუდენტთა 27,4%-ს ჰქონდა სამსახური, მათი შინამეურნეობის 61%-ს პანდემიის დროს მაინც შეუმცირდა შემოსავალი, უცვლელი დარჩა მისი სიდიდე დასაქმებულ რესპონდენტთა 32,3%-ისათვის.

დიაგრამა 5. კროსტაბულაცია რესპონდენტთა დასაქმებასა და შინამეურნეობების შემოსავლებს შორის

წყარო: დიაგრამა აგებულია გამოკითხვის შედეგების მიხედვით

მოსახლეობის შემოსავლების ძირითად წყაროს წარმოადგენს ხელფასი. როგორც კვლევის შედეგებით ირკვევა, პანდემიამ უარყოფითად იმოქმედა გამოკითხულთა ხელფასების სიდიდეზე. რესპონდენტ დასაქმებულ სტუდენტთა 48,5%-ს შეუმცირდა ხელფასი, 39,9%-ს დარჩა უცვლელი, თუმცა იყვნენ ისეთებიც, 11,7%, რომლებსაც პანდემიის დროს გაეზარდა ხელფასი.

იგივე ტენდენცია გამოვლინდა თვითდასაქმებულების შემოსავლებში. თვითდასაქმებულ სტუდენტთა თითქმის ნახევარს შემოსავალი შეუმცირდა, შეუმცირდა შემოსავალი აგრეთვე სამსახურიდან გათავისუფლებული რესპონდენტების 16,3%-ს და იმ რესპონდენტების 8,2%-ს, ვინც პანდემიის გამო დაკარგა, მაგრამ შემდეგ ისევ იშოვა სამსახური, თვითდასაქმებიდან შემოსავალი გაეზარდათ სულ რესპონდენტების 11%-ს.

სტუდენტთა დიდი ნაწილის, 47,3%-ის აზრით, მათ შინამეურნეობებს სოფლის მეურნეობის პროდუქტების გაყიდვიდან მიღებული შემოსავალი შეუმცირდათ, 9%-ს გაეზარდა, ხოლო უცვლელი დარჩა 43,6%-ისათვის. 22,6%-ია იმ სტუდენტთა პროცენტული წილი, რომელთა შინამეურნეობებს შეუმცირდა ამ სახის შემოსავალი და თანაც დასაქმებული იყო. შემცირებული შემოსავლის მქონე 12,8% სტუდენტების შინამეურნეობების წევრმა დაკარგა სამსახური, მაგრამ 6,4% ისევ დასაქმდა პანდემიის დროს. იმ სტუდენტებიდან, რომელთა შინამეურნეობათა შემოსავლები სოფლის მეურნეობის პროდუქტების გაყიდვიდან გაიზარდა, 29,2% დასაქმებულია, 17,7%-მა პანდემიის დროს დაკარგა სამსახური, მაგრამ მალევე იპოვა მისთვის სასურველი სამუშაო ადგილი. რესპონდენტთა 43,6%-ისათვის (460 რესპონდენტი) სოფლის მეურნეობის პროდუქტებიდან მიღებული შემოსავალი უცვლელი დარჩა, მათ შორის მათთვის, ვინც დასაქმებული იყო (32,7%), ვინც დაკარგა სამსახური (9,8%), ვინც საერთოდ არ იყო დასაქმებული (55%) და ვინც პანდემიის დროს იპოვა სამსახური (2,6%).

როგორც ცნობილია, მოსახლეობის შემოსავლის ერთ-ერთ წყაროს ქონების გაყიდვიდან მიღებული შემოსავალი წარმოადგენს. ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგებით, ქონებიდან მიღებული შემოსავალი შეუმცირდა გამოკითხული სტუდენტების შინამეურნეობების 44,6% -ს. უცვლელი დარჩა რესპონდენტთა 48,5%-სათვის, მხოლოდ 6,9%-ს გაეზარდა. ამ სახის შემცირებული შემოსავლის მქონეთა საერთო რაოდენობაში (471), ყველაზე მეტი 261, ანუ 55,4% საერთოდ არ იყო დასაქმებული, 24,6% მუშაობდა პანდემიის პერიოდშიც, 13,8%-მა დაკარგა სამსახური, თუმცა რესპონდენტთა 6,2% ხელახლა დასაქმდა პანდემიის დროს. საინტერესო შედეგი მივიღეთ იმ რესპონდენტებისთვის, ვისაც გაეზარდა

ქონების გაყიდვიდან მიღებული შემოსავალი, ყველაზე მეტი ასეთი რესპონდენტი, 65,4%, აღმოჩნდა ის, რომელიც არ იყო დასაქმებული, და ყველაზე ცოტა, 5,5%, ვინც პანდემიის გამო დაკარგა სამსახური. არც დასაქმებული და არც დაუსაქმებელი რესპონდენტებისათვის, (შესაბამისად მათი წილი 15,5% და 26,7%-ია იმ რესპონდენტებში, რომლებსაც უცვლელი დარჩათ ქონებიდან მიღებული შემოსავალი), ამ სახის შემოსავალში ცვლილებები არ დაუფიქსირებიათ.

ბოლო წლების განმავლობაში შინამეურნეობათა შემოსავლებში მნიშვნელოვან ადგილს იკავებდა უცხოეთიდან მიღებული გზავნილები. COVID-19-ით გამოწვეულმა პანდემიამ უარყოფითი გავლენა იქონია უცხოეთიდან მიღებული გზავნილების მოცულობაზეც. მთლიანი რესპონდენტების 40%-ს შეუმცირდა ამ სახის შემოსავლები, 51 %-ზე გავლენა არ მოუხდენია პანდემიას, ხოლო გაეზარდა რესპონდენტთა მხოლოდ 8,7%-ს. ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ რესპონდენტების 27,9%, რომლებსაც შეუმცირდათ აღნიშნული სახის შემოსავალი, ამჟამად დასაქმებულია, 52,9%-ს საერთოდ არ ჰქონია სამსახური პანდემიამდე, 12,6%-მა დაკარგა სამსახური პანდემიის გამო და 6,5% ისევ დასაქმდა. ხოლო მათ შორის, ვისაც გაეზარდათ უცხოეთიდან მიღებული გზავნილებით შემოსავალი, 51% არ იყო დასაქმებული პანდემიამდე, 16,3%-ს ჰქონდა სამსახური, 8,7%-მა დაკარგა სამსახური, 23,9%-მა პანდემიის დროს, მართალია დაკარგა სამსახური, მაგრამ ისევ დასაქმდა.

დასკვნის სახით შეიძლება ვთქვათ, რომ

- როგორც დასაქმებული, ისე დაუსაქმებელი სტუდენტების დიდი რაოდენობა მიიჩნევს, რომ მათი ცხოვრების სტანდარტი გაუარესდა;
- შინამეურნეობის შემოსავლები შემცირდა, როგორც დასაქმებული, ისე დაუსაქმებელი მოსახლეობისათვის;
- სტუდენტების დიდი ნაწილი თვლის, მათი შინამეურნეობა ძირითადად საშუალო-შემოსავლიანი ან დაბალშემოსავლიანია. საშუალო-შემოსავლიანთა შორის დასაქმებული იყო სტუდენტების მხოლოდ 30%. დაბალშემოსავლიანი შინამეურნეობის შემთხვევაში კი დაუსაქმებელი იყო რესპონდენტთა 54,1%;
- მდგომარეობა გაუარესდა იმ სტუდენტების შინამეურნეობებს, რომელთა სწავლის საფასური ფინანსდება თავად შინამეურნეობების მიერ;
- როგორც დასაქმებული, ისე დაუსაქმებელი რესპონდენტების შინამეურნეობებს შემოსავალი შეუმცირდათ თითქმის ყველა შემოსავლის წყაროს მიხედვით;
- სტუდენტები მწვავედ აღიქვამენ სამსახურის დაკარგვის ან უმუშევრობის პირობებში შემოსავლების შემცირებით მიღებული სოციალური ფონის დამძიმებასა და ცხოვრების სტანდარტის გაუარესებას.

ლიტერატურა:

1. Abesadze N., Mindorashvili M., Faresashvili N. Tourist expenses of foreign visitors in Georgia. Monograph, Tbilisi, TSU, 2018.
https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/ucxoeli.pdf
2. Gelashvili S. On the formation of a system of coronostatics indicators. Journal. "Globalization and Business", # 10, Tbilisi, 2020, p. 63-69.
3. Mindorashvili M., Abesadze N., Giorgobiani M. Statistical analysis of students' socio-demographic characteristics. Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Faculty of Economics and Business, IV International Scientific Conference "Challenges of Globalization in Economics and Business." Proceedings, Tbilisi, November 1-2, 2019, p. 265-269. https://old.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/konf%20IV.pdf
4. Mindorashvili M., Abesadze N., Gelashvili S. Program-methodological issues of the statistical study

- of the impact of COVID-19 on the standard of living of the population. Proceedings of the Paata Gushvili Institute of Economics International Scientific Conference “Economic, Social, Ecological and Technological Challenges of the XXI Century”. Tbilisi, 2021
5. Mindorashvili M. Statistics of revenue components in Georgia. Theory and practice of statistics in Georgia. Jubilee Scientific Edition. Dedicated to the 100th anniversary of the National Statistics Office of Georgia, National Statistics Office of Georgia, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University. Tbilisi, Universal Publishing House, 2019, p. 173-184.
 6. Mindorashvili M. Micro and macro aspects of household statistics. III International Scientific Conference “Challenges of Globalization in Economics and Business.” The conference is dedicated to the 100th anniversary of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University. Proceedings, TSU, October 26-27, 2018, p. 263-267. https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/konferenc.pdf
 7. Mindorashvili M. The role of key indicators of the household sector in macroeconomic analysis. Scientific publication “Teaching Statistics and Statistical Studies in Georgia”, Universal Publishing House, Tbilisi, p. 122-130, 2018, ISBN 978-9941-26-270-8
https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/statistika_61265.pdf
 8. Simon Gelaschwili, Matthias Theodor Vogt. Aspects of Armor in Modern Georgia. GÖRLITZ-ZGORZELEC JG. XIX (2015/16), BEITRAG 1.
 9. Demographic mood of Georgian student youth. Monograph, Collective of Authors. Tbilisi, TSU, 2020, ISBN 978-9941-13-937-
https://old.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/demografia.pdf
 10. Higher education <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/61/umaghlesi-ganatleba>
 11. Household incomes <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/50/shinameurneobebis-shem-osavlebi>

Statistical Survey of Student Employment and Unemployment during the Pandemic

Nino Abesadze

*Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Associate Professor, Academic Doctor of Economics*

Marine Mindorashvili

*Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Associate Professor, Academic Doctor of Economics*

Christine Kutsurua

*Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Master of Economics*

SUMMARY

The article presents a statistical analysis of the impact of the COVID-19 pandemic on the standard of living of student households in Georgia. For both employed and unemployed student-respondents, the main reasons for the deterioration of the standard of living are defined, the defining parameters of the reduction of students' incomes and the condition of their households are set.

Statistical observation, grouping and analysis methods are used in the research process. The basic calculations are based on the computer program SPSS. As a result of cross-tabulation analysis, relevant conclusions are formulated.

Keywords: student, employment, unemployment, research, standard

The New Performance Index: An application to COVID-19 era

Muhammad Asali

ISET, Georgia; IZA, Germany; SIPA, Columbia University, NY, Professor

In this study I build a performance index that is based on different human capital components, as well as differences in the distribution of these components and of their returns between different genders and ethnic groups. The index can be calculated for individual industries in an economy; it can also be calculated for global economies. It facilitates the comparison between the performance of different economies; and it can be used to study the changes in individual industries within an economy, that might be differently affected by economic, health, and social changes. As an example, I implement the index to study the US economy around the period of the COVID-19 global pandemic, to observe the different effects of the pandemic on the different industries of the economy.

1. Introduction

To gauge the performance of the whole economy, as one composed of different industries, and to facilitate comparison between the different industries and the efficacy of governmental and nongovernmental programs to revamp these industries, I provide a performance index (PI) which is based on different measures of schooling, skill distribution, earnings inequality, wage discrimination, occupational segregation, and employment inequality within the unit of analysis, such as within a particular industry in the economy, within a particular region, or within the country. The standardized, normalized PI is comparable across times, industries, and countries.

The proposed index lies in the interval $[0,1]$, with higher values associated with better performance within the unit of analysis—in terms of skills, discrimination, inequality, and occupational distribution, among other factors. The PI also indicates the realized portion of the maximal potential compensation in the unit of analysis—so that if the average compensation in some industry is, say, 100 and the $PI=0.5$, then the maximal potential compensation or productivity in that industry is 200.

As an example of applying this new methodology, I apply it to US data, using the Current Population Survey, for the years 2000 to 2020. In this application the unit of analysis is industry. The estimated values of the index are reported for each of the 40 industries in the last 21 years, and a weighted average of these indices—called the “economy index”—is also calculated for each year, and is used to show whether any industry is cyclical, acyclical, or countercyclical over the study period. A specific case is studied, namely the comparison between the agricultural sector and the finance sector, where stark and statistically-significant, long-term differences are plotted, and estimated. The finance industry shows better performance and higher compensation, yet more room for improvement than the agricultural sector.

The reported industrial state will serve as the benchmark for future comparisons. For example, the coronavirus pandemic era is taken as an important application of this method: we can learn about the industrial adjustments during the COVID-19 pandemic, by comparing the current findings and measures with their post-pandemic counterparts (see, for example, Shin, Kim, and Koh 2020). Since the pandemic confronted the world with inevitable yet tough decisions about the tradeoff between saving lives versus saving the economy (Robalino 2020), we expect that industries which were deemed or discovered to be essential, the Achilles heels of the economy, during the pandemic will benefit from increased attention and investment from the government and the public, such that their performance index would increase substantially when measured in post-pandemic periods. Traditional industries like the health sector, agriculture, food manufacturing and services, retail trade, telecommunications, and social assistance, that are usually overlooked, would likely fall

in this category. The immense importance of these industries was manifested in the mandate for these industries to continue functioning, even when the rest of the economy was under pandemic-induced lockdown.

Likewise, given the likely shift in the conditional and absolute labor demand curves in the main industries due to the pandemic, we expect an increase in the absolute wages of their employees. For the longer-term we might expect capital-saving technological changes, which furthers the importance of labor in these industries, that manifests in higher employment and wage levels.

Other dimensions of the industries can be explored through changes in the provided index, for example whether industries in which work can be done from home would be found to perform better during, and after, pandemic-hit periods or other recession-hit periods (Adams-Prassl, Bon-eva, Golin, and Rauh, 2020).

The rest of the paper is organized as follows. The next section outlines the methodology used to build the performance index, and the different approaches of calculating it. Section 3 describes the data used in the offered example from the US economy in the last two decades, applies the proposed methodology, and reports the main results from this application. It also discusses two industries, namely agriculture and finance, in more detail as a special case. Section 4 concludes.

2. Methodology

The overall index of the healthiness of any industry i is given by the Performance Index PI , which is a function of some sub-indices, $PI = f(I_1, I_2, I_3, I_4, I_5, I_6)$. The preferred functional form, similar to other indices in different contexts, is the geometric mean of the sub-indices. That is,

$$PI = \sqrt[6]{I_1 \times I_2 \times I_3 \times I_4 \times I_5 \times I_6}$$

which is the geometric mean of the given sub-indices, that relate to the skill, earnings, and occupational distributions across gender and ethnicity or race, within each unit of analysis (industry, region, county, district, or country, among other examples)¹. This form of the performance index is similar to that of the Human Development Index that is devised by the UN to assess the development of countries². It is also possible to use a more conservative measure of PI that relies on the harmonic mean of the sub-indices—where the harmonic mean is the reciprocal of the arithmetic mean of the reciprocals of I_1, \dots, I_6 . That is,

$$PI_2 = \left(\frac{\sum_{j=1}^6 I_j^{-1}}{6} \right)^{-1}.$$

Alternatively, even a more conservative measure of PI can be calculated from a spider diagram of the individual indices. In particular, PI_3 is the share of the area enclosed by the six indices from the full area of the diagram (hexagon). It is easily shown that PI_3 can be expressed in terms of the individual indices as follows:

$$PI_3 = \frac{I_1 I_2 + I_2 I_3 + I_3 I_4 + I_4 I_5 + I_5 I_6 + I_6 I_1}{6}$$

1 Notice that the terms “minority,” “ethnicity,” and “race” are interchangeably used, to mean the same thing based on the particular context and application.

2 Explanation of the human development index and its uses is found at the UNDP page here: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi> (last accessed Sep-1-2020).

This last measure is the least recommended, because it depends on the order of the indices (that is, if I_5 , say, is listed after I_1 instead of after I_4 , the value of PI will change in unpredictable directions). The six sub-indices that are used to define the PI are explained below. In what follows, I use “industry” as the unit of analysis, without loss of generality of applying the PI index to any unit of analysis—whether industry, local labor market, region, county, district, country, and the like.

I_1 , mean years of schooling index:

$$I_1 = \frac{\text{average years of schooling in industry } i}{\text{highest schooling level attained}}$$

highest schooling level attained i . The highest schooling level of the recoded schooling variable in the CPS data is 20, so I use the number 20 in the denominator of this index.

I_2 , the share of skilled workers in industry i , where “skilled” is defined as having 12 or more years of schooling.

$I_3 = 1 - IS_i$, occupational segregation within industry. IS_i is the average of the gender and ethnic index of segregation (occupational segregation) in industry i . The segregation index is defined as the percentage of workers of one group (respectively, female or minority workers) who have to switch occupations in order to be equally distributed across occupations as their counterpart workers. So,

$$IS_i = \frac{IS_i(\text{gender}) + IS_i(\text{ethnic})}{2}$$

$$WG_i = \frac{u_{i,\text{gender}} + u_{i,\text{ethnic}}}{2}$$

$I_4 = 1 - WG_i$, wage gap.

where $u_i = U_i / G_i$ and U_i is the unexplained wage gap from an Oaxaca-Blinder decomposition of the wage gap in industry i , using a basic Mincerian log-hourly-wage equation that controls for a parsimonious set of demographic variables—in this study we control for the years of schooling, potential experience, squared experience, and union membership. For gender-gap decomposition, we also control for ethnicity; and for ethnic-gap decomposition, we control for gender. G_i is the gross (observable) wage gap between the respective groups within industry i . The measure $u_{i,J}$ (J is either gender or ethnicity) is bounded by zero from below, and by one from above.

$I_5 = 1 - GIN_i$, the unexplained earnings inequality. $GIN_i = G_i - \hat{G}_i$, where G_i is the Gini coefficient calculated over the actual (log) weekly earnings in industry i , and \hat{G}_i is the Gini coefficient calculated over the predicted wages in industry i , calculated from a Mincerian logweekly-earnings equation, with all the above control variables as regressors, in addition to gender, ethnicity, and the weekly working hours.

$I_6 = if_i^{i*} im_i$, average share of female and minority workers. Where $if_i = 1 - |F - f_i|$, and $im_i = 1 - |M - m_i|$. The variables f_i and m_i simply stand for the share of female and minority workers, respectively, in industry i . F and M are the respective shares of female and minority workers in the whole sample (or the population).

For each industry (unit of analysis) we also define the following measures: overall hourly com-

pensation, the “real” (working hours) weight of the industry, and the “monetary” (earnings) weight of the industry. In particular:

$$W_i = \frac{\text{total weekly earnings in industry } i}{\text{total weekly working hours in industry } i}$$

W_i , industry hourly compensation,

$$\frac{\text{total weekly working hours in industry } i}{\text{total weekly working hours in the economy}}$$

Likewise, the overall hourly compensation, W , is defined as the total earnings across all industries divided by the total working hours in the economy.

$$\frac{\text{total weekly earnings in industry } i}{\text{total weekly earnings in the economy}}$$

rw_i is the “real” weight of the industry, in terms of total working hours: $rw_i =$

mw_i is the “monetary” weight of the industry, defined as: $mw_i =$

Note that the overall hourly compensation in the economy, W , can be calculated as:

$$W = \frac{W_i \times rw_i}{mw_i}$$

The observed hourly compensation in each industry, W_i , is proportional to the maximal potential hourly compensation of the industry, with the proportion being the performance index. The simplest linear form of this relationship is the following:

$$W_i = PI_i \times (\text{Maximal Potential } W_i).$$

The maximal potential hourly compensation of an industry, denoted by \bar{W}_i , is fully realized only when the performance index, PI_i , approaches, or is equal to, one—that since the complete equality and the optimal levels of skill are necessary conditions for the economic potential to materialize (Asali and Gurashvili, 2020). If we assume that the maximal potential hourly compensation of industry i is fixed over time—that is, $\bar{W}_{i,t} = \bar{W}_i$, then we can identify it by estimating the following equation, over the whole period of analysis:

$$W_{i,t} = \gamma_i \times PI_{i,t} + \varepsilon_{i,t},$$

$$p \lim_{T \rightarrow \infty} \hat{\gamma}_i = p \lim_{T \rightarrow \infty} \left(\frac{\sum_{t=1}^T W_{it} \times PI_{it}}{\sum_{t=1}^T PI_{it}^2} \right) = \bar{W}_i.$$

separately for each industry i , for $t = 1, 2, \dots, T$. The $\varepsilon_{i,t}$ being a white noise innovation, the estimated $\hat{\gamma}_i$ is the consistent measure of the potential maximal hourly compensation in industry i . Finally, the healthiness of the overall economy is summarized by the Economy Index which is a weighted average of the different performance indices across all the units of analysis (whether

industries, geographical regions, counties, districts, etc.):

$$EI = \sum_{i=1}^I w_i \times PI_i,$$

where w_i is the weight of industry i , which can be the real weight of the industry ($w_i = rw_i$) or the monetary weight of the industry ($w_i = mw_i$).

3. Data, application, and results

Data

I provide an application of the PI index using Current Population Survey (CPS) US data. In particular, data about the outgoing rotation group (ORG) of the CPS, for the years 2000 to 2020, are used to estimate the industrial PI indices of the different industries, as well as the whole labor market¹

The outgoing rotation group files, from 2000-2018, were obtained from the NBER data repository.² ORG data for the months Jan/2019-Jun/2020 were extracted from the raw basic monthly CPS data (the most recent of which are found at the US census bureau³).

Industries in which, in any specific year, there were less than 40 observations of the smallest group (non-white female workers) were dropped from the analysis. “White,” for short, refers to nonHispanic white workers. While the 40-observations threshold is arbitrary, dropping small cells was necessary for the calculation of some indices, like wage gaps and inequality, which necessitated a sufficient number of observations. This resulted in a panel of 21 years and 40 industries.

The schooling variable was defined as follows: it takes the following levels (0, 2.5, 5.5, 7.5, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 20) for the respective levels of the original schooling variable (31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38-39, 40, 41, 42, 43, 44-45, 46). To reiterate, the NBER-provided variable for schooling (ihigrdc) was not used because it exhibited an unexplained discontinuity between the years 2014-2015, akin to a loss of one whole year of education for the average worker. Potential experience was defined as $age - schooling - 6$.

For the lack of a clear analytical/parametric alternative, standard errors of the estimated indices, and the respective confidence intervals, were obtained through a bootstrapping procedure.

Application to the Agriculture and Finance industries

The agriculture and finance industries in the year 2010 are brought as a particular illustration of the index calculation. For agriculture, the respective sub-indices calculated for this time period are: $I_1 =$

0.6059, $I_2 = 0.7815$, $I_3 = 0.6369$, $I_4 = 0.3597$, $I_5 = 0.9920$, $I_6 = 0.8417$, hence the overall performance index, which is the geometric mean of the six sub-indices, is $PI_{Agriculture} = 0.670$. The respective figures for finance are: 0.7327, 0.9893, 0.7638, 0.512, 0.9823, 0.949, with $PI_{Finance} = 0.801$. Had the harmonic (instead of the geometric) mean of the sub-indices been used, the performance index for each industry would have been: $PI_{2,Agriculture} = 0.633$, and $PI_{2,Finance} = 0.778$.

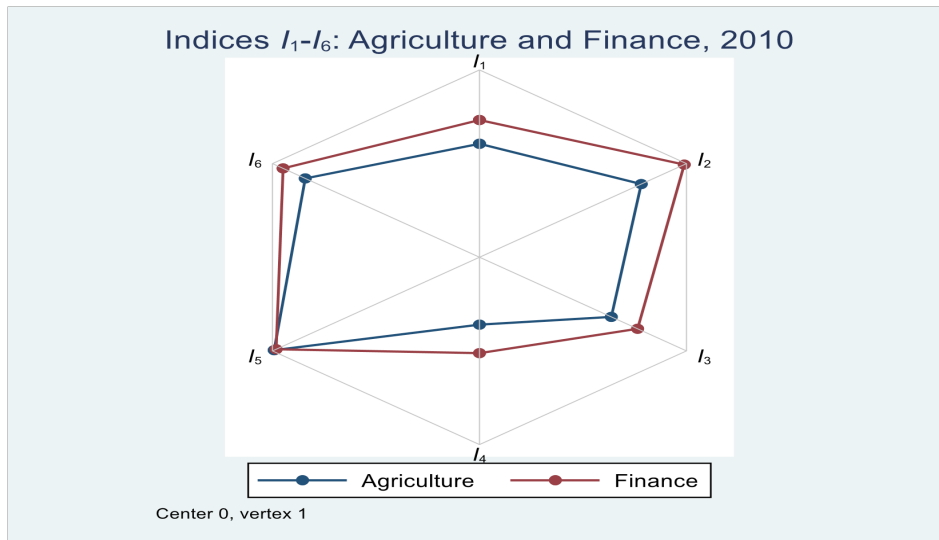
The six components (sub-indices) of the performance index can be expressed in a spider diagram, based on which a third way is suggested to calculate the overall performance index (PI_3 , as defined earlier). Figure 1 below shows the spider diagram of the sub-indices for agriculture and finance in 2010.

1 Up to and including the last available data file of June 2020.

2 This is found at <https://data.nber.org/morg>.

3 <https://www.census.gov>

Figure 1: Spider diagram of component sub-indices I_1, \dots, I_6 , Agriculture and Finance, 2010

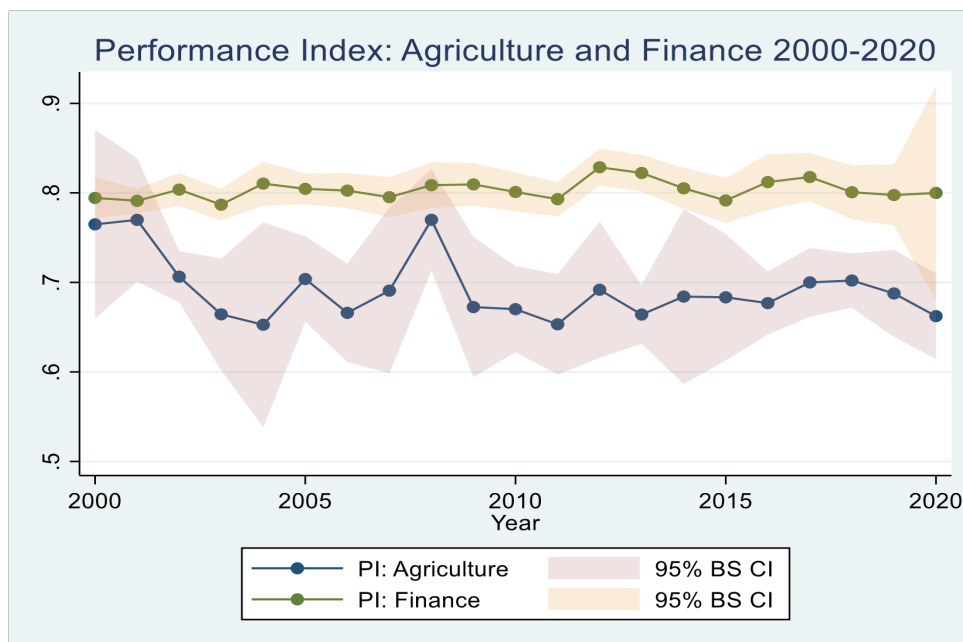

PI_3 can be calculated from the spider graph in Figure 1 by dividing the area enclosed by the indices (for agriculture it is 1.2567, and for finance it is 1.7329), over the total area of the hexagon (2.5981), which yields the estimates of: $PI_{3,Agriculture} = 0.4837$, and $PI_{3,Finance} = 0.6670$.

Regardless of the measure adopted for the performance index, PI or PI_2 or PI_3 , the finance industry has a statistically significant higher index attesting to the fact that this industry is faring better than agriculture. The spider graph makes this point more apparent, in that the finance industry is faring better in almost all individual indices: skill level is higher and includes higher share of skilled people, the overall share of female workers and minorities (non-white workers) is higher and more equally distributed across occupations within the finance industry; moreover, there is less unexplained wage gaps in this industry.

To statistically measure the differences in the overall performance indices across industries, we calculate the performance index and its bootstrapped standard errors for each year from 2000 to 2020, for each of the 40 industries analyzed. Figure 2 below shows the case of the two industries studied above, agriculture and finance, as a special case.

Figure 2: The Performance Index (PI) for Agriculture and Finance, 2000-2020

As can be seen in the graph, the finance industry is faring better than agriculture over the past twenty years, with a whole 0.11 points gap; and the difference is statistically significant in all periods. Furthermore, the performance index of agriculture is slightly more volatile, and is more responsive to market changing conditions—for example, this industry has been hit much more by the great recession, with long-term effects and a performance index that never reverted back to its prerecession levels.

The Performance Index for All Industries and the Economy Index

We calculate the performance index for each industry for the last two decades. Data analyzed for 2020 is just up to, and including, the month of June. Likewise, we calculate the economy index (EI), which is a weighted average of the performance indices of all industries in a year—where the weight of each industry is either the ‘real’ (working hours) weight, that is, the share of total hours worked in that industry from the whole working hours in the economy; or the ‘monetary’ (earnings) weight.

The results are shown in Table 1 below.

In the last two columns we also report the linear (Pearson) correlation coefficient between the economy index and the individual performance index of each industry. For the most part, for about 70% of the industries, the correlation is positive, so that the performance index is cyclical. Also, in 90% of the cases the correlation with the economy index has the same sign whether that is the hoursweighted or the earnings-weighted economy index—and in the remaining cases the difference in the correlation coefficient sign is inconsequential, because it occurs when both co-

Table 1: The Performance Index (PI) across industries, over time; and the Economy Index (EI) weighted by hours or by earnings

Industry	Year																					Correlation (PI, EI)			
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	EI(earnings)	EI(hours)	
Agriculture		0.765	0.770	0.706	0.664	0.653	0.704	0.666	0.691	0.770	0.673	0.670	0.653	0.692	0.664	0.684	0.683	0.677	0.700	0.702	0.688	0.662	0.064	0.009	
Construction		0.637	0.641	0.639	0.644	0.640	0.642	0.638	0.635	0.637	0.641	0.650	0.645	0.647	0.646	0.640	0.641	0.649	0.636	0.641	0.627	0.645	-0.407	-0.298	
Primary metals and Machinery		0.649	0.651	0.671	0.679	0.673	0.681	0.694	0.679	0.683	0.664	0.666	0.658	0.660	0.674	0.704	0.658	0.665	0.676	0.630	0.695	0.655	0.513	0.446	
Computer and Electrical equipment		0.699	0.724	0.688	0.723	0.724	0.694	0.695	0.725	0.705	0.713	0.716	0.681	0.691	0.697	0.702	0.681	0.635	0.673	0.700	0.685	0.704	-0.162	-0.274	
Transportation		0.781	0.767	0.778	0.773	0.760	0.791	0.781	0.805	0.772	0.777	0.769	0.793	0.780	0.765	0.756	0.779	0.730	0.717	0.825	0.798	0.668	0.46	0.421	
Miscellaneous and Food manufacturing		0.748	0.752	0.725	0.753	0.742	0.756	0.729	0.740	0.766	0.767	0.726	0.771	0.745	0.717	0.723	0.713	0.736	0.749	0.702	0.724	0.654	0.514	0.588	
Textile, apparel, and Paper and printing		0.678	0.684	0.677	0.685	0.675	0.694	0.700	0.693	0.677	0.687	0.682	0.686	0.692	0.705	0.682	0.706	0.701	0.693	0.690	0.722	0.669	0.506	0.553	
Chemical		0.655	0.662	0.637	0.669	0.690	0.662	0.680	0.681	0.715	0.725	0.696	0.655	0.684	0.720	0.736	0.690	0.713	0.718	0.703	0.701	0.697	0.096	0.219	
Plastics and rubber		0.686	0.691	0.724	0.725	0.691	0.691	0.698	0.697	0.693	0.715	0.708	0.703	0.704	0.691	0.716	0.673	0.677	0.681	0.712	0.664	0.721	-0.378	-0.378	
Wholesale trade		0.757	0.713	0.715	0.746	0.769	0.739	0.745	0.725	0.719	0.729	0.726	0.726	0.728	0.721	0.719	0.667	0.706	0.679	0.678	0.686	0.552	0.575	0.458	
Retail trade		0.698	0.717	0.705	0.711	0.717	0.711	0.712	0.733	0.734	0.768	0.725	0.731	0.674	0.751	0.762	0.738	0.686	0.689	0.706	0.675	0.717	0.017	0.068	
Transportation and Utilities		0.716	0.720	0.692	0.688	0.698	0.716	0.703	0.710	0.693	0.701	0.672	0.684	0.701	0.686	0.696	0.696	0.690	0.692	0.706	0.685	0.697	0.04	-0.057	
Publishing industries		0.692	0.690	0.711	0.701	0.718	0.735	0.735	0.737	0.734	0.728	0.725	0.733	0.742	0.745	0.722	0.733	0.753	0.742	0.735	0.735	0.724	0.327	0.48	
Motion picture and Broadcasting (except Telecommunications)		0.613	0.608	0.645	0.618	0.665	0.632	0.650	0.623	0.628	0.610	0.595	0.640	0.650	0.655	0.639	0.666	0.654	0.633	0.629	0.641	0.631	0.435	0.507	
Other information		0.671	0.690	0.657	0.648	0.646	0.693	0.687	0.647	0.670	0.651	0.597	0.598	0.594	0.637	0.666	0.607	0.650	0.655	0.583	0.608	0.612	0.285	0.145	
Finance		0.766	0.779	0.755	0.743	0.765	0.694	0.791	0.719	0.749	0.750	0.678	0.708	0.824	0.631	0.804	0.806	0.801	0.720	0.626	0.815	0.874	-0.142	-0.142	
Insurance		0.740	0.796	0.701	0.745	0.769	0.753	0.650	0.738	0.803	0.754	0.806	0.845	0.810	0.807	0.726	0.743	0.788	0.804	0.814	0.669	0.833	0.422	-0.297	
Real Estate		0.788	0.718	0.753	0.772	0.774	0.702	0.751	0.784	0.697	0.778	0.734	0.738	0.638	0.611	0.677	0.641	0.782	0.721	0.765	0.785	0.543	0.281	0.162	
Rental and leasing		0.744	0.750	0.734	0.725	0.721	0.733	0.722	0.732	0.709	0.733	0.727	0.705	0.672	0.641	0.683	0.756	0.731	0.710	0.789	0.641	0.703	-0.389	-0.417	
Professional and Administrative and Educational services		0.788	0.800	0.754	0.770	0.805	0.779	0.744	0.778	0.752	0.772	0.775	0.729	0.750	0.760	0.666	0.649	0.801	0.778	0.784	0.772	0.774	0.138	-0.243	
Hospitals		0.794	0.791	0.804	0.787	0.810	0.805	0.803	0.795	0.809	0.809	0.801	0.793	0.829	0.822	0.805	0.792	0.812	0.818	0.801	0.798	0.800	0.414	0.479	
Health care services		0.769	0.767	0.773	0.761	0.775	0.779	0.786	0.808	0.785	0.790	0.789	0.787	0.821	0.807	0.795	0.773	0.762	0.781	0.772	0.802	0.575	0.624		
Arts, entertainment, Accommodation		0.694	0.678	0.680	0.666	0.664	0.703	0.707	0.680	0.703	0.649	0.704	0.741	0.619	0.712	0.744	0.706	0.655	0.659	0.746	0.797	0.575	-0.04	0.006	
Food services and Repair and		0.604	0.720	0.716	0.635	0.709	0.707	0.707	0.724	0.684	0.562	0.592	0.767	0.613	0.852	0.634	0.676	0.696	0.717	0.639	0.666	0.761	0.122	0.172	
Personal and laundry		0.790	0.767	0.825	0.777	0.799	0.786	0.774	0.756	0.671	0.771	0.743	0.765	0.753	0.763	0.770	0.776	0.762	0.840	0.764	0.834	0.672	0.628	0.496	
Membership		0.663	0.675	0.681	0.679	0.671	0.685	0.673	0.682	0.677	0.669	0.681	0.686	0.686	0.688	0.687	0.682	0.688	0.681	0.688	0.697	0.678	0.249	0.361	
Private households		0.826	0.825	0.827	0.822	0.821	0.825	0.813	0.831	0.816	0.815	0.789	0.786	0.808	0.792	0.798	0.776	0.778	0.780	0.785	0.813	0.801	0.22	0.023	
Public Administration		0.788	0.786	0.792	0.788	0.783	0.777	0.779	0.781	0.784	0.789	0.766	0.796	0.794	0.795	0.786	0.794	0.784	0.784	0.807	0.763	0.757	-0.056	0.087	
EI (earnings)		0.767	0.772	0.768	0.770	0.771	0.775	0.774	0.792	0.786	0.762	0.769	0.764	0.779	0.791	0.784	0.784	0.775	0.784	0.778	0.771	0.757	0.581	0.649	
EI (hours)		0.787	0.831	0.843	0.747	0.749	0.792	0.810	0.807	0.790	0.774	0.803	0.781	0.762	0.804	0.830	0.745	0.796	0.761	0.744	0.785	0.791	0.143	0.127	
		0.723	0.761	0.766	0.657	0.658	0.680	0.714	0.699	0.743	0.741	0.708	0.711	0.751	0.731	0.765	0.734	0.737	0.731	0.697	0.715	0.731	0.132	0.241	
		0.744	0.692	0.706	0.686	0.753	0.675	0.753	0.759	0.699	0.765	0.714	0.762	0.729	0.742	0.769	0.774	0.770	0.732	0.717	0.721	0.732	0.153	0.265	
		0.744	0.741	0.747	0.750	0.753	0.751	0.750	0.751	0.759	0.763	0.765	0.767	0.768	0.769	0.770	0.767	0.765	0.768	0.769	0.771	0.768	-0.049	0.136	
		0.620	0.629	0.583	0.587	0.626	0.626	0.629	0.661	0.635	0.636	0.655	0.627	0.615	0.645	0.598	0.598	0.628	0.609	0.590	0.557	0.583	0.166	0.187	
		0.449	0.485	0.532	0.620	0.569	0.367	0.635	0.541	0.573	0.546	0.444	0.638	0.610	0.602	0.521	0.655	0.638	0.482	0.621	0.552	0.410	0.368	0.501	
		0.829	0.862	0.809	0.843	0.831	0.813	0.822	0.846	0.808	0.846	0.813	0.747	0.853	0.850	0.840	0.802	0.774	0.747	0.787	0.770	0.823	0.062	-0.001	
		0.486	0.463	0.679	0.689	0.659	0.514	0.493	0.692	0.679	0.764	0.480	0.704	0.712	0.694	0.700	0.709	0.618	0.722	0.702	0.546	0.658	0.202	0.308	
		0.772	0.777	0.772	0.774	0.766	0.757	0.747	0.769	0.755	0.731	0.734	0.730	0.748	0.762	0.739	0.754	0.757	0.708	0.696	0.745	0.781	-0.038	-0.122	
		0.735	0.736	0.743	0.735	0.741	0.740	0.740	0.744	0.740	0.730	0.737	0.744	0.746	0.741	0.738	0.739	0.740	0.733	0.745	0.721	0.725	0.728	0.728	0.736
		0.726	0.728	0.734	0.726	0.732	0.731	0.733	0.736	0.735	0.733	0.723	0.731	0.737	0.740	0.735	0.733	0.734	0.732	0.728	0.736	0.716			

efficients are not statistically different from zero. The construction and the telecommunication industries are apparent examples of purely cyclical industries.

Hourly Compensation and Maximal Potential Compensation

The average hourly compensation in each industry, W_i , is calculated as the ratio between the total weekly earnings in that industry and the total hours worked. We use the consumer price index to adjust the hourly compensation rate for inflation, and use a real measure of W_i which is comparable over the years (all expressed in dollars of 2020). Likewise, we calculate the economy real hourly compensation, which covers all industries combined. Finally, we also estimate the *maximal potential* hourly compensation in each industry, W_i , by estimating the following regression equation, separately for each industry:

$$W_{i,t} = \gamma_i \times PI_{i,t} + \varepsilon_{i,t},$$

The estimate of the coefficient γ_i is the measured maximal potential hourly compensation for industry i . In Figure 3 below, we plot all three variables (real hourly compensation, maximal potential compensation, and the economy real compensation), for all industries over the whole period of 2000-2020.

Figure 3: Industry, Economy, and Potential Hourly Compensation, by Industry and Year

[FIGURE 3]

Some industries, like finance, insurance, and computer and electronics, among others, perform much better than the overall average, with uniformly higher average wage, that is slightly converging to its maximal potential level. Other industries, like agriculture, personal services, repair and maintenance, and social assistance, are characterized by lower hourly compensation than the whole economy, and even by lower maximal potential compensation: so, even if these industries perform better in terms of the performance index, driving the real hourly compensation to its maximum potential level, they will still exhibit lower real compensation than the whole economy.

A more important implication of the results is that, in many industries, the gap between the actual wage and the potential one is substantial. This, in turn, means that there is a room for improvement in these industries, by providing more training, increasing schooling levels, increasing equality in earnings, lowering gender and ethnic wage discrimination and occupational segregation, as well as increasing the share of minorities and females working in these industries. Industries that exhibit substantial potential increase in productivity include: utilities, chemical manufacturing, transportation, telecommunications, machinery manufacturing, primary and fabricated metal products, and the construction industry.

4. Concluding remarks

This study offers a new index, the performance index (PI), that can be used to study the industrial structure of any economy, as well as its economic spatial structure (across regions, districts, or counties), in a comparative study across countries and over longer periods of time. Changes in the index can be used to study the effect of policies and programs aimed at revamping some particular industries, local labor markets, or regions. The index lies in the interval $[0,1]$, with higher values associated with better outcomes, and it is based on measures of schooling, skill distribution, earnings inequality, wage gaps, occupational segregation, and employment inequality within units of analysis (for example within industries). The index can also be used to estimate the maximal potential compensation in any unit of analysis (or industry), and as such to point out to units or industries with more room for improvement.

As an illustration, we explored the industrial structure in the US economy in the last two decades, using data from the Current Population Survey. The analysis showed a wide spectrum of results in different industries, from ill-performing industries (with low performance index levels) like personal services, private households, repair and maintenance, and construction, to well-performing industries like finance, insurance, and educational services. The analysis also showed that some industries like food, retail, manufacturing, and transportation are procyclical; others, like agriculture, wholesale trade, plastic and rubber, and real estate, are acyclical; yet others, like construction, paper and printing, and telecommunications, are countercyclical.

The index is universal, comparable across units of analysis and across time; within an economy, and over a cross-section of countries; and can be calculated from any standard household survey data, income survey data, labor force survey data, or any similar survey data that are usually collected by official statistical agencies in all countries.

References:

1. Adams-Prassl, Abi; Boneva, Teodora; Golin, Marta; and Rauh, Christopher. 2020. "Work That Can Be Done from Home: Evidence on Variation within and across Occupations and Industries." *IZA Discussion Paper*, No. 13374.
2. Asali, Muhammad, and Gurashvili, Rusudan. 2020 "Labor market discrimination and the macroeconomy," *Economics of Transition and Institutional Change*, 28(3): 515-533.
3. Robalino, David A. 2020. "The COVID-19 Conundrum in the developing world: Protecting lives or protecting jobs?" *IZA Discussion Paper*, No. 13136.
4. Shin, Jinwook; Kim, Seonghoon; and Koh, Kanghyock. 2020. "Economic Impact of Targeted Government Responses to COVID-19: Evidence from the First Large-scale Cluster in Seoul." *IZA Discussion Paper*, No. 13575.

ბიზნესსუბიექტების მონაწილეობით თავისუფალი ვაჭრობის განვითარების პერსპექტივები საქართველოში

თეიმურაზ ბაბუნაშვილი

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

საქართველო მსოფლიო თანამეგობრობის სისტემაში მზახი ინტეგრაციის პირობებში სუდ უფრო დიდ მნიშვნელობას იძენს ეფექტიანი სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშავებაში, რომელიც ორიენტირებულია ქართველი მწარმოებლების კონკურენტუნარიანობის გაზრდაზე. ახსებული საკითხი დიდ მნიშვნელობას იძენს უცხოურ პატივით უსთიქთ ყოვლისმომცვედი სავაჭრო ხელშეკრულების გაფორმებიდან გამომდინარე. ამ მხრივ, ღია ეკონომიკის განვითარების ობიექტურად ახსებულ კანონზომიერებათა ანალიზი დღევანდელ პირობებში მიუხედავად ახსებული მსოფლიო პანდემიისა, მაინც აქტუალურად გვესახება, ეს პოზიცია ახსებებს ხა აუცილებელი საინფორმაციო ბაზის ხოდს ოპტიმალური სახელმწიფო პოლიტიკის მუშაობაში და მსოფლიო ბაზაზე ეგზოგენური ზეგავლენების გათვალისწინებაში.

საკვანძო სიტყვები: სავაჭრო პოლიტიკა, თავისუფალი ვაჭრობა, საერთაშორისო ვაჭრობა, მსოფლიო თანამეგობრობა, ბიზნესსუბიექტები.

ევროკავშირის სავაჭრო ურთიერთობები ევროკავშირის არაწევრ ქვეყნებთან ხორციელდება ევროკავშირის საგარეო ვაჭრობის პოლიტიკის ფარგლებში, ევროკავშირის მიერ მოლაპარაკების წარმოებასთან და საერთაშორისო შეთანხმებების გაფორმებასთან დაკავშირებული კომპეტენციები განსაზღვრულია ევროკავშირის ფუნქციონირების შესახებ ხელშეკრულებაში. ევროკავშირის ფუნქციონირების შესახებ ხელშეკრულების თანახმად, საერთო საგარეო სავაჭრო პოლიტიკა არის ევროკავშირის ექსკლუზიური კომპეტენცია. ხოლო ევროკავშირის ვაჭრობისა და ინვესტირების სტრატეგია წარმოადგენს ევროკავშირის ვაჭრობის პოლიტიკის ძირითად მიზანს სამართლიანი და ღია ვაჭრობის გლობალური სისტემის შექმნაში, რაც გულისხმობს სტრატეგიულ პარტნიორ ქვეყნებთან ბაზრების გახსნას და მასში მონაწილე ყველა სუბიექტისათვის ერთნაირი წესების დანერგვას, რაც იმის გარანტიას იძლევა, რომ ვაჭრობა უზრუნველყოფს მდგრადი რეგულირების სფეროში თანამშრომლობის განვითარებასა და გაღრმავებას.

ევროპის თანამეგობრობის შექმნის დღიდან საგარეო სავაჭრო პოლიტიკა მიჩნეულია, როგორც ყველაზე მნიშვნელოვანი და ეფექტური გზა. იგი გახდა ევროკავშირის კომპეტენცია რომის ხელშეკრულების შემდეგ, რომელიც ძალაში შევიდა ჯერ კიდევ 1959 წელს. ერთიანი კომერციული პოლიტიკის თანახმად განსაზღვრულია საგარეო ვაჭრობის სამი ძირითადი პრინციპი: ერთიანი საგარეო ტარიფი, ერთიანი სავაჭრო შეთანხმებები ქვეყნებთან, რომლებიც არ არიან ევროპის ეკონომიკური გაერთიანების წევრები და შესაძლოა, ყველა წევრი სახელმწიფოს მიერ სავაჭრო ინსტრუმენტების ერთნაირი გამოყენება. საერთო პრინციპების ერთგვაროვანი გამოყენება ხელს შეუშლის მასში მონაწილე ქვეყნებს სხვა სახელმწიფოებთან გააფორმონ სავაჭრო ხელშეკრულებები, ვინაიდან, მხოლოდ რამოდენიმე გადაწყვეტილება იქნება დელეგირებული ევროკომისიაზე ეგრედწოდებული შერეული შეთანხმებისათვის. იმ შემთხვევაში თუ რომელიმე წევრი სახელმწიფო დაინტერესებულია არაწევრ სახელმწიფოსთან სავაჭრო შეთანხმების გაფორმებით, მან უნდა მოახდინოს გარკვეული პროცედურების განხორციელება ევროკავშირის მეშვეობით, რომელიც პასუხისმგებელი იქნება შეთანხმებისა და მოლაპარაკების თაობაზე, თუ წევრი ქვეყანა არ იქნება კმაყოფილი შემოთავაზებული შეთანხმებით, მას შესაძლებლობა მიეცემა ვეტოს დადებისა საბჭოში ან ევროპულ პარლამენტში. ამ შემთხვევაში შესაბამისი კომისიები გააგრძელებს მოლაპარაკებას, სანამ წევრი ქვეყანა არ მიიღებს დადებით შედეგს. ზემოთ აღნიშნულის გარეშე მოლაპარაკებების შედეგად მიღწეულ შეთანხმებას არ გაუკეთდება რატიფიცირება.

ევროკავშირთან ასოცირების შესახებ შეთანხმების გაფორმებისთანავე საქართველოს მთავრობამ შეიმუშვა „საქართველოს სამოქმედო გეგმა ყოვლისმომცველი სავაჭრო სივრცის შესახებ, რომელშიც მნიშვნელოვანი ადგილი დაეთმო მცირე და საშუალო ბიზნესის ხელშეწყობასთან დაკავშირებულ ღონისძიებებს, რომელშიც იგულისხმებოა ფინანსებზე ხელმისაწვდომობის გამარტივებასთან დაკავშირებული საკითხები. აღნიშნული საკითხი პრიორიტეტულად რჩება მთავრობის დღევანდელ სამთავრობო პროგრამაში, რომელიც გულისხმობს თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმების განხორციელებას 2020-2025 წლების განმავლობაში.

სააგენტო „ანარმოე საქართველოში“, რომელიც წარმოადგენს საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს დაქვემდებარებაში შემავალ საჯარო სამართლის იურიდიულ პირს და არის მობილიზებული სამეწარმეო გარემოს გაუჯობებაში, კერძო სექტორის განვითარებაში, მცირე და საშუალო საწარმოების მიერ წარმოებული პროდუქციის ექსპორტის ხელშეწყობაში განმახორციელებელია, როგორც პირველი სახელმწიფო უწყება ამ მიმართულებით. ამ სააგენტოს დაფინანსების სამი მიმართულება აქვს: პროგრამა „სტარტაპ საქართველო“, მცირე გრანტები და თანადაფინანსების გრანტები. შეიძლება ითქვას, რომ მნიშვნელოვნად წინ გადადგმული ნაბიჯია მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების მიმართულებით მთავრობის მიერ შემუშავებული „საქართველოს მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების სტრატეგია 2018-2025 წლებისთვის“.

ევროპული სამეზობლო პოლიტიკის მიღებით დაიწყო ახალი, უფრო ეფექტური და მჭიდრო თანამშრომლობის ეტაპი საქართველოსა და ევროკავშირს შორის, რომელიც ითვალისწინებდა საქართველოსთვის შემდეგ აუცილებელ ღონისძიებებს, კერძოდ განეხორციელებინა უფრო მჭიდრო თანამშრომლობა და ინტეგრაცია ვაჭრობისა და ეკონომიკური თანამშრომლობის გაღრმავების კუთხით: განეხორციელებინა საქართველოსა და ევროპული კანონმდებლობების მაქსიმალურად დაახლოება, ასევე უნდა გაეგრძელებინა არასატარიფო ბარიერების შემცირების პროცესი ვაჭრობის, ინვესტიციების მოზიდვის, რომელთა შედეგად გაიზრდებოდა ეკონომიკური სტიმულირება. ევროკავშირთან პარტნიორების ახალი ფორმატის ფარგლებში შემუშავებული ეკონომიკური პირობები განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი გახდა საქართველოს და კერძოდ ქვეყნის განვითარებადი ბაზრებისთვის.

ევროკავშირსა და საქართველოს შორის ასოცირების შესახებ შეთანხმებამ, რომელიც გაფორმდა 2014 წლის 27 ივნისს და სრულად შევიდა ძალაში 2016 წლის 1 ივლისს, დაანერგა ახალი პრეფერენციული ვაჭრობის რეჟიმი, ესე იგი ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ სივრცე, რომელიც წარმოადგენდა იმ პერიოდისათვის ახალ ინსტრუმენტს, რომელსაც ევროკავშირი დღესაც იყენებს აღმოსავლეთ პარტნიორების სამ ქვეყანასთან: საქართველო, მოლდოვა, უკრაინა. ამ შეთანხმების ძირითადი ამოცანაა მოახდინოს ევროკავშირის ისეთი ღირებულებების სტიმულირება, როგორიცაა: დემოკრატია, ადამიანის უფლებები, კანონის უზენაესობა, გამართული მმართველობა, საბაზრო ეკონომიკის პრინციპების მდგრადი განვითარება, ევროპის სამეზობლო ქვეყნებთან უფრო მჭიდრო პოლიტიკური და ეკონომიკური ინტეგრაციის ხელშეწყობა.

საქართველოს მიერ გაფორმებული სხვა თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებებისაგან განსხვავებით თავისუფალი ვაჭრობა გულისხმობს როგორც საქონლით, ისე მომსახურებით ვაჭრობის ლიბერალიზაციას. გარდა ამისა, იგი მოიცავს ვაჭრობასთან დაკავშირებულ საკითხთა ფართო არეალს (სურსათის უვნებლობა, ინტელექტუალური საკუთრების დაცვა, კონკურენტუნარიანობა, ფინანსური მომსახურება) და აგრეთვე ითვალისწინებს ვაჭრობის საკითხებთან დაკავშირებით საქართველოს კანონმდებლობის ეტაპობრივ დაახლოებას ევროკავშირის კანონმდებლობასთან.

საქართველოს მოქმედი ბიზნესსუბიექტების კვლევის შედეგები, რომელიც ჩატარდა საერთაშორისო პროექტის ფარგლებში „საქართველო ევროპულ გზაზე“, ჩამოაყალიბა

ბიზნესში მონაწილე საწარმოების სტრატეგიის იმპლემენტაციისთვის ეფექტური მოდელის შექმნა, რომლის ფარგლებში განხორციელდა არასამთავრობო ორგანიზაციებისა და კვლევითი ცენტრების კონსორციუმის მიერ „აღმოსავლეთ ევროპის კვლევითი ცენტრის“ ხელმძღვანელობით: საქართველოს „ბიზნეს საკონსულტაციო ორგანიზაციების ასოციაცია“ „საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი“ „გლობსეკის პოლიტიკის ინსტიტუტი“, რომელთა კვლევებში ასახულია საქართველოში მოქმედი ბიზნესსუბიექტების გამოკითხვის შედეგები, რომელიც ასახავს ევროკავშირის ერთიან ბაზარზე ქართველი მწარმოებლების შესვლის პირობებს და ამ მიმართულებით მათთვის არსებულ გამოწვევებს.

მაღალ საბაზრო კონცენტრაციას, ვერტიკალურად და ჰორიზონტალურად ინტეგრირებული სტრუქტურების არსებობას და ბაზარზე შესვლის მაღალ ხარჯებს გარკვეულ პირობებში შეუძლიათ ქართველი მწარმოებლების ხელშეწყობა შიდა ბაზარზე საკუთარი პოზიციების მოსაპოვებლად. ქართულ ინდუსტრიაში საექსპორტო პოტენციალს ფლობენ ისეთი დარგები, როგორცაა: ქიმიური მრეწველობა; შავი მეტალურგია; აზოტის მრეწველობა; ღვინის, მინერალური წყლების, წვენებისა და ხილ-ბოსტნეულის, ასევე სხვა საკვები პროდუქტების წარმოება. თუმცა ეს არ შეიძლება განვიხილოთ, როგორც კონკურენტუნარიანობის განსაკუთრებული მტკიცებულება, რაც ჩატარებული ანალიზის ფარგლებში, გამოჩნდა, რომ ასევე ყურადსაღებია საექსპორტო საქონლის შიდა ბაზარზე არასრულყოფილი კონკურენცია, რომელიც დადებითად არ მოქმედებს შიდა ბაზრის კონკურენტუნარიანობაზე, რომლის ერთ-ერთი მანიშნებელი შეიძლება იყოს შიდა ბაზარზე დაფიქსირებული ფასები, მხოლოდ ბაზარზე არსებული ფასების მიმართ სისტემური და მნიშვნელოვანი გადაჭარბების ფონზე, რიგ შემთხვევებში, თუ ხდება ფასების კლასიფიკაციაში მონაცემების არასრული შესაბამისობა, მსოფლიო და შიდა ფასების კორელაცია შეუძლებელი ხდება, მაგრამ მაინც შეიძლება შეფასდეს საქართველოში ფასების ელასტიურობა საშუალო ფასების მიმართებაში.

საერთაშორისო ვაჭრობა და სახელმწიფო სავაჭრო რეგულირება დიდ გავლენას ახდენს არამართო ფასებზე, არამედ შიდა გაყიდვების მოცულობებზე, ამავდროულად შესაძლებელია გამოვყოთ როგორც ვაჭრობის მოკლევადიანი და გრძელვადიანი ზეგავლენა, რომელიც მოქმედებს დარგის წარმოების სტრუქტურაზე და ჩართულია საგარეო სავაჭრო საქმიანობაში. წარმოების სტრუქტურას და მისი ცვლილების კანონზომიერებებს შეიძლება თვალი მივადევნოთ კონცენტრაციის მაჩვენებლების გამოყენებით, რომელთა სახით საერთაშორისო სტატისტიკურ ფორმებში გამოიყენება რამდენიმე ძირითადი ინდიკატორი, კერძოდ: დარგის საწარმოების რაოდენობა და კონცენტრაციის ინდექსი.

გარემოს ეკონომიკური ანალიზის ბიუროს მიერ ჩატარებულ კვლევებში გამოჩნდა, რომ 2018-2025 წლებში ბიზნესში მონაწილე საწარმოების მიერ ათვისებული იქნა პროდუქციის დარგთაშორის დასახელების ნომენკლატურა, რომლის მიხედვითაც შეიქმნა გარკვეული ცვლილებების ტენდენცია წარმოებული პროდუქტის რაოდენობასთან წარმოების კონცენტრაციის გაზრდასთან და შემცირებასთან მიმართებაში.

საქართველოს ეკონომიკის განვითარებისა და ინვესტიციების მოზიდვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია საჯარო-კერძო პარტნიორობა, რომელიც ფართო გაგებით სი-ახლეს არ წარმოდგენს, თუმცა, თავად ტერმინი არც თუ ისე დიდი ხნის წინ დამკვიდრდა. მსოფლიოს განვითარებულ ქვეყნებში საჯარო - კერძო პარტნიორობა, როგორც სახელმწიფო პოლიტიკის ნაწილი, აქტიურად გამოიყენება. ამგვარი თანამშრომლობა, როგორც წესი, სახელმწიფო სტრუქტურებსა და კერძო სექტორის წარმომადგენლობებს შორის გრძელვადიან პარტნიორულ ურთიერთობებს ეფუძნება. ასეთი პარტნიორობა ხელს უწყობს ინტერესთა ბალანსის დაცვას და შედეგად მიიღება სრულყოფილი, განონასწორებული რეგულაციები და დახვეწილი სახელმწიფო სერვისები. საბოლოოდ კი ყოველივე ეს ეკონომიკური ზრდის და განვითარების ხელშეწყობ ფაქტორად გვევლინება.

იმ პირობებში, როდესაც მამულებური ინფრასტრუქტურული პროექტები მნიშვნელოვან

ფინანსურ რესურსებს მოითხოვენ, განსაკუთრებით ისეთ დარგებში, როგორცაა: ენერგეტიკა, ტრანსპორტი და მრავალი სხვა, საჯარო-კერძო პარტნიორობა არის მსხვილი ინფრასტრუქტურული პროექტების განხორციელებისათვის ერთ-ერთი საუკეთესო პირდაპირი საშუალება, როდესაც სახელმწიფო და კერძო სექტორი რისკებს ინაწილებენ და ამის საფუძველზე საჯარო ინტერესები უფრო დაბალანსებული ხდება. საქართველოს საინვესტიციო გარემოს მიმზიდველობის ზრდაზე და ინფრასტრუქტურული პროექტების განხორციელების ხარისხის გაუმჯობესებაზე საჯარო და კერძო თანამშრომლობის ჩარჩო ხელშეკრულება, შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზარზე დაყრდნობით არის უაღრესად მნიშვნელოვანი. აღნიშნულმა ცვლილებამ ბევრად უნდა დააჩქაროს მსხვილი ინფრასტრუქტურული პროექტების განხორციელება და ხელი შეუწყოს ინვესტიციების მოზიდვას ქვეყანაში, როდესაც განვიხილავთ საჯარო-კერძო პარტნიორობის ძირითად პრინციპებს, უნდა აღინიშნოს საქართველოში ამ მიმართულებით ბოლო წლების განმავლობაში განხორციელებული ისეთი პროექტები, რომლებიც ევროპის ქვეყნებში საჯარო-კერძო პარტნიორობის ხელშეწყობით ხორციელდება, კერძოდ საქართველოში ჩქაროსნული მაგისტრალის მშენებლობის კუთხით და რაც უაღრესად მნიშვნელოვანია, რიკოთზე მიმდინარე გრანდიოზული ინფრასტრუქტურული პროექტის სისრულეში მოყვანით. ასევე აღსანიშნავია არსებული მექანიზმის გამოყენების აქტივობა სოფლის მეურნეობის სფეროში. საჯარო კერძო პარტნიორობა გულისხმობს ასევე საჯარო და კერძო სექტორებს შორის გრძელვადიან თანამშრომლობას სამართლებრივი კონტრაქტების საფუძველზე, რომელსაც ხშირ შემთხვევაში, კერძო სექტორი წარმოადგენს მისი კომპეტენციის ფარგლებში შექმნას მონათესავე პროფილის ბიზნეს სუბიექტებთან კონსორციუმი, რომლებიც მსესხებლებსა და ინვესტორებთან ერთად განახორციელებენ იმ სამუშაოების შესრულებას, რომელიც მათ როგორც შიდა, ასევე საერთაშორისო ბაზარზე გაიყვანს. დღეისათვის საჯარო და კერძო სექტორს შორის თანამშრომლობის აღნიშნულ ფორმატს სულ უფრო და უფრო მეტი ქვეყნებისთვის მოაქვს სარგებელი, მაგალითისთვის, შეიძლება გამოყენებული იქნას გაერთიანებული სამეფოსა და დასავლეთ ევროპის განვითარებული ქვეყნების მაგალითი, რომელშიც საჯარო-კერძო პარტნიორობას თავისი დიდი წვლილი შეაქვს.

საერთაშორისო ვაჭრობის შესაძლებლობა მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ბიზნესის საქმიანობაზე, როგორც შიდა სასაქონლო ბაზარზე, ასევე რიგ შემთხვევაში საერთაშორისო ბაზარზე კომპანიის მიერ წარმოებული პროდუქციის გატანაზე, რაც ძირითადად გამოიხატება საფასო პოლიტიკის შესწავლაში ეროვნული ვალუტის კონვერტირებასა და უცხოურ ვალუტასთან მიმართებაში. საერთაშორისო შედარებების ჩატარებამ მენარმე სუბიექტებს უნდა მისცეს დამატებითი ინფორმაცია აღნიშნული ბაზრების მარკეტინგულ საქმიანობასთან დაკავშირებით. ადგილობრივ ბაზარზე საქონლით ვაჭრობის მონაცემების მიხედვით ჩატარებულია მსგავსი ანალიზი, რომლის ფარგლებში მიღებული იქნა საინტერესო შედეგები, კერძოდ: ბოლო 10 წლის განმავლობაში შეიმჩნევა მსოფლიო ბაზრის ფასებისა და საქონლის შიდა ფასების დაახლოება, თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ერთიანი ფასის კანონი ყოველთვის არ ასახავს რეალურ სურათს. სამწუხაროდ მსოფლიო პანდემიიდან გამომდინარე მოხდა გარკვეული ცვლილებები. ანალიზის პროცესში გამოვლინდა გარკვეული საქონელი, რომელიც გვიჩვენებს როგორც გადაჭარბებულ, ასევე შემცირებულ ფასებს შიდა ბაზარზე გარკვეული საქსპორტო პროდუქციის მიხედვით, როგორც თეორიული, ასევე პრაქტიკული ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ეს შეიძლება იყოს გამოწვეული შესაბამისი საქონლის შიდა ბაზარზე არსებული კონკურენციის არასრულყოფილების გამოწვევად, საკანონმდებლო ბაზიდან, რომელიც ბაზარზე ფასებს უნდა არეგულირებდეს ანტიმონოპოლიური მოთხოვნების მიხედვით, არ უნდა ახდენდეს გარკვეულ ზეგავლენას სახელმწიფოს საგარეო ვაჭრობის რეგულირებაზე.

საქართველოს მსოფლიო თანამეგობრობის სისტემაში მზარდი ინტეგრაციის პირობებში სულ უფრო დიდ მნიშვნელობას იძენს ეფექტიანი სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშა-

ვება, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს საქართველოში არსებული მცირე და საშუალო ბიზნესში მონაწილე სუბიექტების მიერ წარმოებული პროდუქციის ევროკავშირის ბაზარზე თავისუფალი ვაჭრობის განხორციელება. ეს საკითხი, როგორც ზევით აღვნიშნეთ, დიდ მნიშვნელობას იძენს საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ყოვლისმომცველი სავაჭრო ხელშეკრულების გაფორმების შემდეგ, რაც გამოიხატება სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშავებასა და ევროპულ ბაზარზე ქართული პროდუქციის რეალიზაციის მოთხოვნებთან დაკავშირებით.

ლიტერატურა:

1. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური სტრატეგია - „საქართველო - 2020, თბილისი., 2018.
2. WB. (2015) Sustainable Development Goals. Retrieved from <https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/image/files/saintpetersburgdeclaration.pdf>
3. Ortiz and Cummins (2011), “Beyond the bottom billion”, Unicef, New-York.
4. Europa – 2020 Strategy URL [Electronic Resource]/Mode of access: http://www.eur.lex.europa.eu_date of access: 24.11.2015.
5. საქართველოს მცირე და საშუალო მენარმეობის განვითარების სტრატეგია 2016-2020 წწ.
6. „ევროკომისია 2010“, დიალოგი „მცირე და საშუალო ბიზნესის პოლიტიკაზე, აღმოსავლეთ პარტნიორობის მრავალმხრივი ფორმატის ფარგლებში.
7. <http://forbes.ge/blog/33> ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობა საქართველოში.
8. ევროკავშირისა და საქართველოს შორის ასოცირების შეთანხმება 2014 წ.

Prospects for the Development of Free Trade with the Participation of Economic Entities in Georgia

Teimuraz Babunashvili
Doctor of Economics, Professor

SUMMARY

In the context of the growing integration of Georgia into the system of the world community, it becomes more and more important to develop an effective state policy that should ensure free trade in goods produced by small and medium-sized businesses in Georgia on the EU market. This issue becomes of great importance after the conclusion of a comprehensive trade agreement between Georgia and the European Union, which is reflected in the development of state policy and requirements for the sale of Georgian products on the European market.

კოვიდ-19-ის სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტები და ეკონომიკური განუზღვრელობის გამონწვევები

გივი ბელიანაშვილი

პროფესორი (ასოციირებული), ეკონომიკური მეცნიერებათა დოქტორი

კვლევის ძირითადი მიზანია COVID-19-ის პანდემიით გამოწვეული ეკონომიკური კრიზისის ისეთი მნიშვნელოვანი ეფექტის სისტემური ანალიზი, როგორცაა ეკონომიკური განუზღვრელობის ზედა. განხილულია და დასაბუთებულია ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკის ფორმირების მნიშვნელობა. განსაკუთრებული ყურადღება აქვს დათმობილი ეკონომიკური განუზღვრელობის მნიშვნელოვანი ზედა პირობების, კვლევის შედეგად ნაჩვენებია მისი შემცირებისთვის კომპლექსური საპროგნოზო-ანალიტიკური საქმიანობის გაძლიერების აუცილებლობა როგორც კეისრულ სექტორის დონეზე სამეწარმეო საქმიანობის სფეროში, ისე მაკროეკონომიკური სტაბილურობის უზრუნველყოფისა და ეკონომიკური პოლიტიკის ხედავად მისი პოტენციალში.

საკვანძო სიტყვები: COVID-19 პანდემია, სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტები, მაკროეკონომიკური განუზღვრელობა, ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკა

COVID-19 პანდემიის მიმდინარეობის გასული პერიოდის ანალიზი იძლევა საფუძველს გამოიყოს მთლიანი რიგი ახალი თავისებურებები, რომელთაც შეიძლება დახასიათდეს თანამედროვე მსოფლიო, გლობალური ეკონომიკა და ცალკეული ეროვნული ეკონომიკები. პირველ რიგში, უნდა აღინიშნოს, რომ დღეს უკვე მსოფლიო ცივილიზაცია გამოირჩევა განუზღვრელობის განსაკუთრებით მაღალი ხარისხით, რასაც განაპირობებენ საზოგადოების სხვადასხვა სფეროში მიმდინარე პროცესები, რომლებიც თავისი მოქმედების არეალით სცილდებიან საკუთრივ კონკრეტული ერთი სფეროს საზღვრებს და უკვე ხშირ შემთხვევაში არიან სხვა სფეროებში მნიშვნელოვანი, ზოგჯერ კრიზისული შოკური ეფექტების გამომწვევი მიზეზი (Bedianashvili, 2021). თვით პანდემია COVID-19 აღმოჩნდა აღნიშნული მოვლენის ერთ-ერთი მკაფიო მაგალითი. დღეს ეკონომიკა მედიცინის „მძევალია“ და ის, თუ რა ზარალს ნახავს ეკონომიკა, ეს უფრო მარჩიელობის სფეროა, რადგანაც პანდემიით გამოწვეული ეკონომიკური კრიზისის „ფესვები“ არა ეკონომიკაში, არამედ მედიცინაშია (Papava, 2020).

გლობალური ეკონომიკის კონტექსტით COVID-19 გავრცელების შედეგად განსაკუთრებით აქტუალური გახდა, პირველ რიგში, ისეთი მაკროეკონომიკური მდგენელები, როგორცაა, ეკონომიკის ვარდნის სიღრმე და პოსტკრიზისული აღდგენის სპეციფიკა, კორონავირუსული შოკები, კორონომიკული საგადასახადო რეგულიაციები, სხვა სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტები.

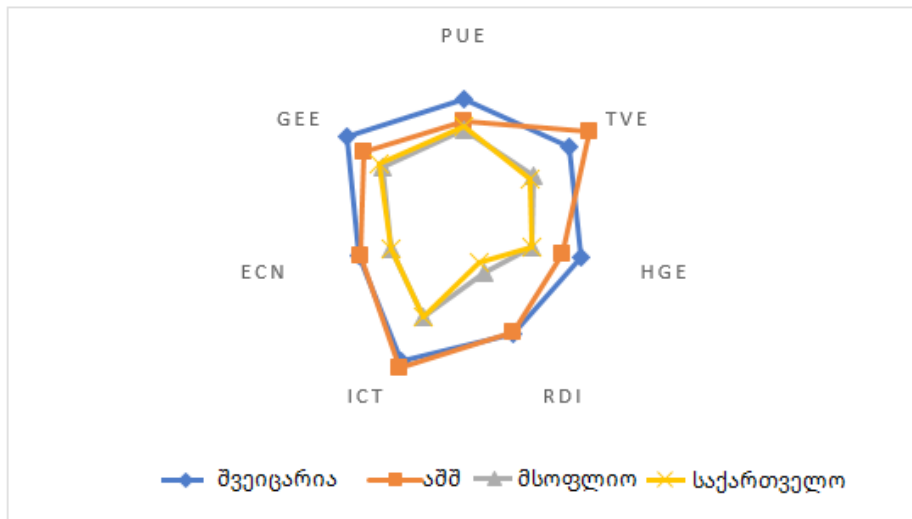
კორონავირუსი იწვევს „სამმაგ“ ეკონომიკურ შოკს - მოთხოვნის, მიწოდების და ფინანსურ შოკებს (McKibbin&Roshen, 2020; Chanona et al, 2020; Balleer, 2020; Bekaert et al, 2020; Guerrieri et al, 2020). მოთხოვნის შოკების კონკრეტული შეფასებები განსხვავდება ქვეყნების მიხედვით, ხოლო აღდგენის სიჩქარე და ხარისხი, დამოკიდებული გამოდის ეროვნული ეკონომიკური პოლიტიკის ეფექტიანობაზე. მიწოდების შოკი ხასიათდება ქვეყნების მიხედვით უფრო დიდი მსგავსებით და სიღრმისეული შედეგებით.

ფინანსური შოკი გამოირჩევა ყოველი ქვეყნისთვის განსაკუთრებული სიმწვავეით და წარმოადგენს შესაბამისი მთავრობისთვის შესაძლო ზარალის შემცირების პოლიტიკის ერთ-ერთ მთავარ კომპონენტს. ასევე მნიშვნელოვანი ადგილი მიეკუთვნება სწორ ეკონომიკულ საგადასახადო რეგულაციებს.

დღევანდელი გაზრდილი რისკებისა და განუზღვრელობის პირობებში სწორედ ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკა წარმოადგენს მდგრადი განვითარების მთავარი საფუძველს. COVID-19 პანდემიასთან მიმართებით ცოდნაზე დაფუძნებული საზოგადოება და ეკონომი-

კა იძლევა საშუალებას განხორციელდეს ადეკვატური თანამედროვე ცოდნის გენერირება, ინოვაციური, მათ შორის ციფრული ტექნოლოგიების შექმნა და ათვისება. ამ კონტექსტით, ქვეყნების განვითარების დონის დასადგენად, არსებული მიღწევებისა და სუსტი მხარეების გამოსავლენად, მათ შორის, ბენჩმარკინგის მიზნებისათვის, საკმაოდ საინტერესოდ გვესახება გლობალური ცოდნის ინდექსი (Global Knowledge Index, 2020). აღნიშნული ინდექსი ყოველწლიურად გამოითვლება 2017 წლიდან, წარმოადგენს კრებისით მაჩვენებელს ქვეყნების მიხედვით ცოდნის დონის გაზომვის თვალსაზრისით, მოიცავს შვიდ სფეროს, როგორცაა, წინასაუნივერსიტეტო განათლება (PUE), ტექნიკური და პროფესიული განათლება და ტრენინგი (TVE), უმაღლესი განათლება (HGE), კვლევა, განვითარება და ინოვაცია (RDI), ინფორმაციული და საკომუნიკაციო ტექნოლოგია (ICT), ეკონომიკა (ECN) და საერთო ხელშემწყობი გარემო (GEE). საქართველოს მდგომარეობის ანალიზი საშუალო მსოფლიო და მონინავე ქვეყნების (შვეიცარია და ამერიკის შეერთებული შტატების) დონეებთან მიმართებაში გვიჩვენებს იმ გამოწვევებს, რაც დგას ქვეყნის წინაშე (დიაგრამა 1. საქართველოს პოზიცია გლობალური ცოდნის ინდექსით. წყარო: Global Knowledge Index, 2020):

დიაგრამა 1

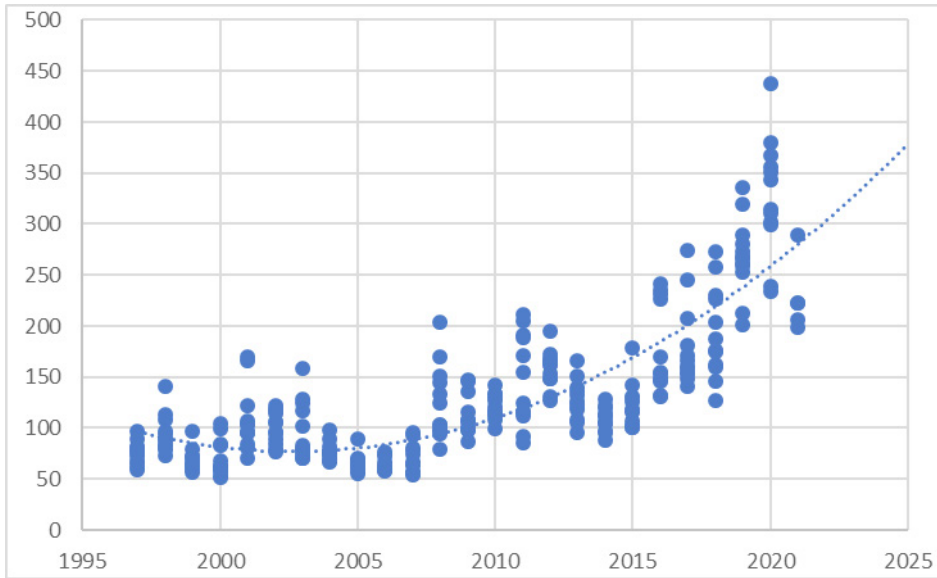
ცოდნის გლობალური ინდექსის 2020 წლის მონაცემებით, მსოფლიოს ყველა ქვეყნისთვის აქტუალურია კვლევებში და ინოვაციებში მეტი ინვესტიციების განხორციელება. საქართველოსთვის ეს მაჩვენებელი ჩამორჩება საშუალო მსოფლიო დონეს და მნიშვნელოვნად ნაკლებია ამ მაჩვენებლით მონინავე ქვეყნებზე. გასათვალისწინებელია, რომ ცოდნის გლობალური ინდექსი საკმაოდ კომპლექსურად ასახავს ცოდნას როგორც სისტემას, ყველა მნიშვნელოვანი ეკონომიკური და სოციალური სტრუქტურების კონტექსტით.

აღსანიშნავია, რომ განვითარებადი ქვეყნებისთვის მკაფიოდ იკვეთება კვლევებისა და ინოვაციების დიდი როლი ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფაში და საექსპორტო პოტენციალის ეფექტიანად გამოყენებაში (იხ., მაგალითად, Zhylinska et al, 2020).

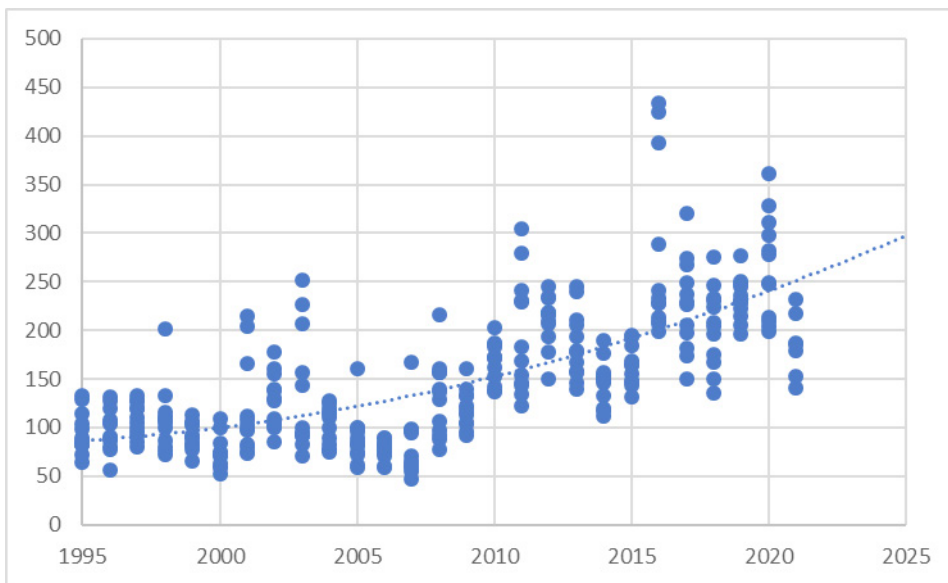
განუზღველობის გაზრდა, კორონომიკური და სხვა ეკზოგენური კრიზისის გამომწვევი ფაქტორების არსებობა და მათი გაჩენის მაღალი რისკი მომავალშიც უფრო აქტუალურს ხდის ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკის ისეთ მიმართულებებს, როგორცაა ეკონომიკის და მთლიანად საზოგადოების დიჯიტალიზაცია, ცოდნაზე დაფუძნებული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ხელშემწყობა და ცოდნაზე დაფუძნებული სამეწარმეო საქმიანობა (Bedianashvili, 2018).

მნიშვნელოვანი თავისებურებაა, გამომწვეული COVID-19 პანდემიით, განუზღველობის ხარისხის ზრდა საზოგადოების ყველა სფეროში და განსაკუთრებით, ეკონომიკაში. აღსანიშნავია, რომ ეკონომიკური პოლიტიკის განუზღვრელობა (მისი გაზომვის შესახებ, იხ. Baker et al, 2015) ბოლო 25 წლის განმავლობაში თითქმის სამჯერ გაიზარდა როგორც გლო-

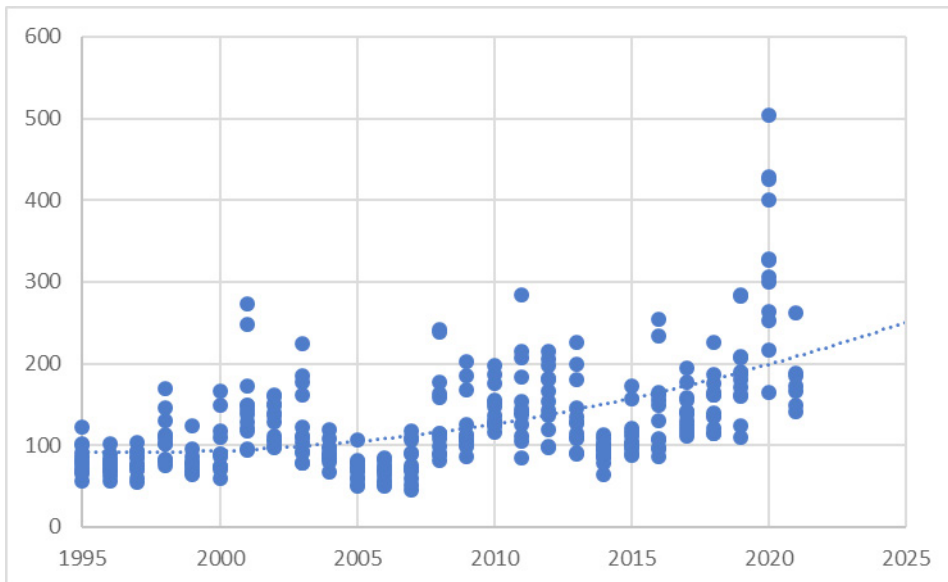
ბალური, ისე ცალკეული მსხვილი ეკონომიკური სისტემების კონტექსტით (დიაგრამა 2-4, შესაბამისად, გლობალური, ევროპის და აშშ ეკონომიკური პოლიტიკის განუზღვრელობის დინამიკა. წყარო: Global Economic Policy Uncertainty Index, 2020):

დიაგრამა 2

დიაგრამა 3

დიაგრამა 4

COVID-19-ის პანდემია უდაოდ წარმოადგენს სერიოზულ გლობალურ გამოწვევას. შედეგად იზრდება კრიზისული მოვლენებისა და გაუთვალისწინებელი გვერდითი შედეგების გაჩენის ალბათობა, რის სრული გათვალისწინებაც ხშირ შემთხვევაში ვერ ხერხდება ("შავი გედის თეორია", იხ.: Taleb, 2010). აღსანიშნავია, რომ არსებული ტენდენციების შენარჩუნების შემთხვევაში (რისი ალბათობაც საკმაოდ მაღალია) განუზღვრელობა უახლოესი ხუთი წლის განმავლობაში უფრო მეტად გაიზრდება და სავარაუდოდ შექმნის ახალი ჯერ კიდევ ჩვენთვის უცნობი გლობალური გამოწვევების და რისკების წყაროებს. უაღრესად მნიშვნელოვანი ხდება სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის ყველა დონეზე ცოდანზე დაფუძნებული გადაწყვეტილების მიღების პროცესის ფორმირება გრძელვადიანი საპროგნოზო ნაწილის არსებითი გაძლიერებით (ეკონომიკის კერძო სექტორის, სამენარმეო საქმიანობის დონეზე - ბიზნესანალიტიკის, ეკონომიკური პოლიტიკის სფეროში - კომპლექსური მაკროეკონომიკური ანალიტიკის ფორმატში).

ამრიგად, COVID-19-ის პანდემიით გამოწვეული ეკონომიკური კრიზისის თავისებურებების შესწავლის საფუძველზე შეიძლება გამოიყოს მნიშვნელოვანი მაკროეკონომიკური მდგენელები. პანდემიური კრიზისის მსგავსი გამოწვევების საპასუხოდ ფრიად აქტუალურია ცოდნის ეკონომიკის ფორმირების კონცეფციების პრაქტიკული რეალიზაცია. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს ეკონომიკური განუზღვრელობის პერსპექტივაში მოსალოდნელი მნიშვნელოვანი ზრდის პრობლემას, ხოლო მისი შემცირებისთვის კომპლექსური საპროგნოზო-ანალიტიკური საქმიანობის არსებით გაძლიერებას როგორც კერძო სექტორის დონეზე სამენარმეო საქმიანობის სფეროში, ისე მაკროეკონომიკური სტაბილურობის უზრუნველყოფისა და ეკონომიკური პოლიტიკის რეალიზაციის პროცესებში.

ლიტერატურა:

1. Papava V. (2020) Coronomic Crisis: When the Economy Is a Hostage to Medicine. Eurasia Review, March 29, online at <https://www.eurasiareview.com/29032020-coronomic-crisis-when-the-economy-is-a-hostage-to-medicine-oped/>
2. Bedianashvili, G. (2021). Macroeconomic and Cultural Determinants of the COVID-19 Pandemic Crisis. Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences, 15 (2): 191-197.
3. McKibbin, W., Roshen Fernando, R. (2020) The Global Macroeconomic Impacts of COVID-19: Seven Scenarios. CAMA Working Paper 19, February, online at <https://www.brookings.edu/research/the-global-macroeconomic-impacts-of-covid-19-seven-scenarios/>
4. Chanona, R. M., Mealy, P., Pichler, A., Lafond, F., and Farmer, J., D. (2020) Supply and Demand Shocks in the COVID-19 Pandemic: An Industry and Occupation Perspective. Oxford Review of Economic Policy, 36, S1, S94-S137, online at <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7499761/>
5. Balleer, A., Zorn, P., Link, S., and Menkhoff, M. (2020) 'Demand or Supply? Price Adjustment during the Covid-19 Pandemic', CEPR DP14907, online at <https://voxeu.org/article/demand-versus-supply-price-adjustment-during-covid-19-pandemic>
6. Bekaert, G., Engstrom, E., and Ermolov, A. (2020) Aggregate Demand and Aggregate Supply Effects of COVID-19: A Real-time Analysis', available at SSRN 3611399, online at https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3611399
7. Global Knowledge Index (2020) UNDP and MBRF, online at https://www.knowledge4all.com/Reports/GlobalKnowledgeIndex2020_en.pdf
8. Baker, S., R., Bloom, N., Steven J. Davis, S., J. (2015) Measuring Economic Policy Uncertainty. National Bureau of Economic Research, online at <https://www.policyuncertainty.com/media/BakerBloomDavis.pdf>
9. Global Economic Policy Uncertainty Index (2020) National Bureau of Economic Research online at http://www.policyuncertainty.com/global_monthly.html
10. Zhylynska, O., Bazhenova, O., Zatonatska, T., Dluhopolskyi, O., Bedianashvili, G., and Chornodid, I. (2020) Innovation Processes and Economic Growth in the Context of European Integration. Scientific Papers of

the University of Pardubice, Series D: Faculty of Economics and Administration, 28(3), 1209, 1-12, online at <https://doi.org/10.46585/sp28031209> <https://editorial.upce.cz/1804-8048/28/3/1209>

11. Taleb, N., N. (2010) *The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable*. Random House Trade Paperbacks.

The Socio-Economic Effects of Covid-19 and the Challenges of Economic Uncertainty

Givi Bedianashvili

Professor (Associate), Doctor of Economic Sciences

SUMMARY

The main purpose of the study is to systematically analyze the significant effects of the economic crisis caused by the COVID-19 pandemic, such as the growth of economic uncertainty. The importance of forming a knowledge economy is discussed and substantiated. Particular attention is paid to the problem of significant growth of economic uncertainty. It is shown that in order to reduce economic uncertainty, complex forecasting-analytical activities should be strengthened both in the field of entrepreneurial activity at the private sector level, as well as in ensuring macroeconomic stability and the implementation of economic policies.

Key words: COVID-19 Pandemic, Socio-Economic Effects, High Uncertainty, Knowledge-Based Economy

საქართველოს საგარეო ვაჭრობის გაუმჯობესების პერსპექტივები covid 19 პანდემის პირობებში

ხათუნა ბერიშვილი

ეკონომიკის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

მარიამ ლულუნიშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მაგისტრი

გლობალიზაციის განვითარებასთან ერთად სუბ უფრო იზრდება საერთაშორისო ვაჭრობის სფერო და მასში ჩაბრუნებული ქვეყნების ჩიცხვიც. ნებისმიერ სახელმწიფოში ეკონომიკის კონკურენტული მექანიზმის შექმნა და მოსახლეობის მოთხოვნილებათა უფრო მაღალ დონეზე დაკმაყოფილების უზრუნველყოფა შეუძლებელია საერთაშორისო ვაჭრობის გახეშე.

საერთაშორისო ვაჭრობა გულისხმობს საქონლის, მომსახურებისა და კაპიტალის მიმოცვლას ქვეყნებს შორის. მისი გავლენა განვითარებად და განვითარებულ ქვეყნებზე ახაეხთგვახოვანია. საქართველოს ეკონომიკისთვის ახსებითი მნიშვნელობა გააჩნია მსოფლიო ვაჭრობის განვითარებას covid-19 პანდემიით გამოწვეული ეკონომიკური კრიზისის პირობებში. წინამდებარე ნაშრომის ძიებით მიზანს შეადგენს საქართველოს საგარეო ვაჭრობის ზოგადი ტენდენციებისა და განვითარების პერსპექტივის ანალიზი covid 19 პანდემის პირობებში.

საკვანძო სიტყვები. საგარეო ვაჭრობა, გლობალიზაცია, სავაჭრო ურთიერთობები, პანდემია, დაძვევის გზები.

თანამედროვეობის ერთ-ერთ აქტუალურ პრობლემას საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარება და მისი მეცნიერულ დონეზე შესწავლა წარმოადგენს. გლობალური ეკონომიკური სისტემისა და სახელმწიფოებზე საერთაშორისო სავაჭრო პროცესების ზეგავლენის პრობლემის კვლევას მიეძღვნა მრავალი მეცნიერ-ეკონომისტის ნაშრომი. გლობალიზაციის პირობებში, მსოფლიოს ქვეყნები, ერთმანეთთან მჭიდრო ინტეგრაციულ კავშირში იმყოფებიან, რაც განსაზღვრავს მათი ეკონომიკური და სოციალური განვითარების პერსპექტივას. ამ ურთიერთობების გაღრმავების სწორი და გააზრებული პოლიტიკა, ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკური კეთილდღეობის საწინდარია. საგარეო ვაჭრობის მეცნიერული შესწავლა გლობალიზაციის პირობებში უფრო მნიშვნელოვანი ხდება. გლობალიზაცია შეუქცევადი პროცესია, რომელსაც, თან ახლავს მსოფლიო ეკონომიკის განვითარება, ეროვნული ეკონომიკების ურთიერთდამოკიდებულების ზრდა და მსოფლიო სასაქონლო და საფინანსო ბაზრების ინტეგრაცია. მსოფლიო სავაჭრო სისტემის განვითარების ერთ-ერთი უმთავრესი მიზეზი არის ის, რომ ცალკეულ ქვეყნებს არ შეუძლიათ აწარმოონ ის საქონელი და მომსახურება, რომელიც სრულად დააკმაყოფილებს მათ მოთხოვნებს. გამომდინარე იქიდან, რომ იზრდება ტრანსეროვნული კომპანიების რიცხვი და გეოგრაფიული მასშტაბები, მნიშვნელოვანი ხდება მათი მონაწილეობაც მსოფლიო რეპროდუქციის პროცესში. შიდა ბაზრები უფრო და უფრო მჭიდრო კავშირში შედიან გლობალურ ბაზრებთან. საერთაშორისო ვაჭრობაში ჩართულ თითოეულ ქვეყანას უნევს მსოფლიოში მიმდინარე ტენდენციების სწორი და ადეკვატური აღქმა.

1. საგარეო ვაჭრობის განვითარების მსოფლიო პერსპექტივები და საქართველოს რეალობა

საქართველოსთვის, ისევე როგორც მსოფლიოსთვის, საგარეო ვაჭრობის დადებით საზღვარს გადამწყვეტი მნიშვნელობა გააჩნია ეკონომიკური დისბალანსის აღმოფხვრისა და ლარის კურსის სტაბილიზაციისათვის. ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია საქვესპო-

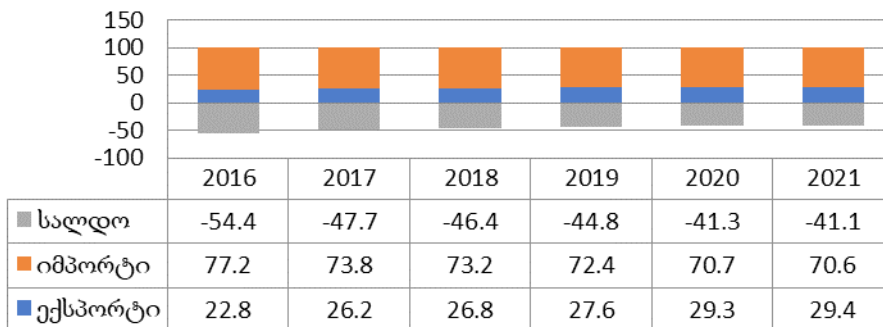
რტო პოტენციალის ზრდა და ზოგადად ექსპორტზე ორიენტირებული დარგების განვითარების სტიმულირება.

ეკონომიკური პოტენციალის განვითარების თვალსაზრისით, საქართველოსთვის საერთაშორისო ბიზნესში ჩაბმა უდიდესი შესაძლებლობაა, რაც ქვეყნისათვის ქმნის დინამურად განვითარებადი, სწრაფად მზარდი ტემპის მიღწევის შესაძლებლობას. 2021 წლის მონაცემებით საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბრუნვამ 3928,7 მილიონი აშშ დოლარი შეადგინა. საქონლის რეგისტრირებული ექსპორტი (FOB) 1198,7 მილიონ აშშ დოლარს შეადგენდა, ხოლო იმპორტი (CIF) 2730,0 მლნ აშშ დოლარს. საგარეო ვაჭრობის სალდო ისევე როგორც წინა წელს უარყოფითი იყო და -1531,3 მლნ აშშ დოლარი დაფიქსირდა, რაც წინა წლის მონაცემებთან შედარებით (-4688,4) 3157,1 მლნ აშშ დოლარით არის შემცირებული. [economy.ge-საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო].

საქართველოს საერთაშორისო ვაჭრობის ზოგად ტენდენციას ასახავს გრაფიკი №1, სადაც ასახულია 2016-2021 წლებში ამ პროცესის მიმდინარე დინამიკა. გრაფიკიდან ჩანს, რომ 2021 წლის პირველადი მონაცემების მიხედვით, ექსპორტის მოცულობა 224,4 მლნ აშშ დოლარს შეადგენდა, ხოლო იმპორტისა კი 538,1 მლნ აშშ დოლარს. აღნიშნულ წელს უარყოფითმა სავაჭრო ბალანსმა -313,6 მლნ აშშ დოლარს მიაღწია. მოცემულ დინამიკაზე დაყრდნობით, აღსანიშნავია, რომ იმპორტის ყველაზე მაღალი ნიშნული 2020 წელს დაფიქსირდა, ექსპორტის ყველაზე დაბალი მაჩვენებელი იყო 2016 წელს, ხოლო უარყოფითმა სავაჭრო სალდომ რეკორდულ მაჩვენებელს 2018 წელს მიაღწია. [geostat.ge]

გრაფიკი 1

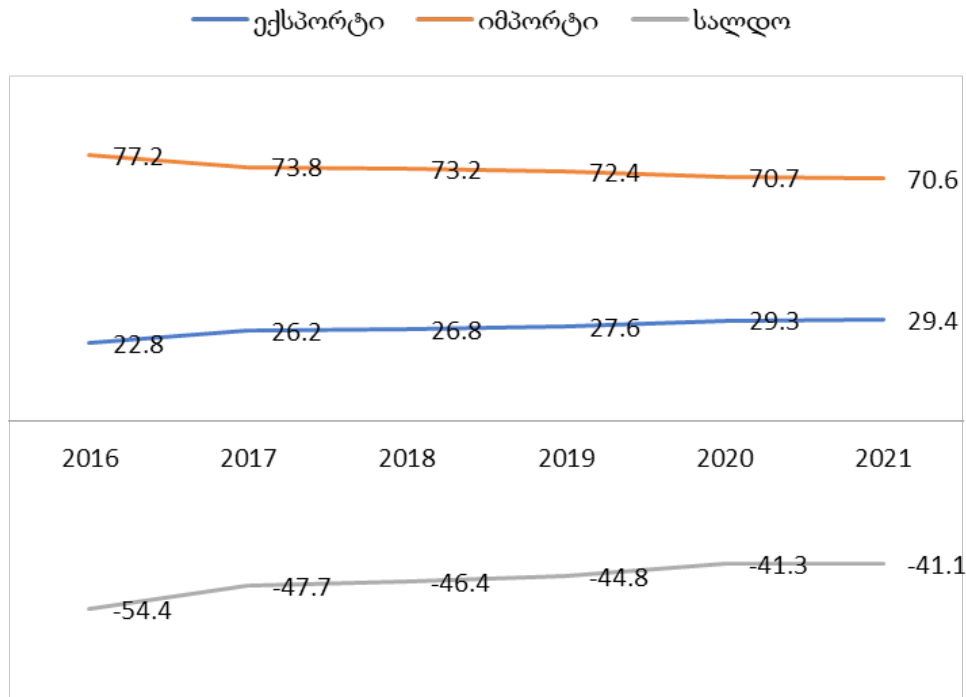
საერთაშორისო ვაჭრობის ზოგადი მაჩვენებლები (2016-2021წწ)

წყარო: www.geostat.ge

გრაფიკი №2-ზე ასახულია საგარეო ვაჭრობის წილის პროცენტული მაჩვენებლები მთლიან ბრუნვაში. 2016-2021 წლის მონაცემებით ექსპორტის უმნიშვნელო ზრდაა დაფიქსირებული, რაც შეეხება იმპორტს 2020 წელთან მიმართებაში, აქ მცირედი კლება შეინიშნება, რომელიც შეადგენს 0,2%. შესაბამისად საგარეო ვაჭრობის სალდოც 0,5%-იან სხვაობას აჩვენებს წინა წელთან შედარებით. უნდა აღინიშნოს, რომ საგარეო სავაჭრო სალდოს ყველაზე კარგი მაჩვენებელი 2021 წელს დაფიქსირდა და ის შეადგენდა -41,1%, რაც მოცემულ პერიოდში გულისხმობს ექსპორტის მოცულობის ზრდას იმპორტთან შედარებით. უარყოფითი სავაჭრო სალდოს ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი დაფიქსირდა 2016 წელს, რომლის მნიშვნელობამ შეადგინა -54,4%, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ მოცემულ პერიოდში ექსპორტის მინიმალური მოცულობა იყო დაფიქსირებული, ხოლო იმპორტის შესაბამისი მაჩვენებელი 77%-ია.

საგარეო ვაჭრობის წილი ბრუნვაში.
2016-2021წწ

წყარო: www.geostat.ge

აღსანიშნავია, რომ ჩვენი ქვეყანა დღეისათვის კვლავ იმპორტდამოკიდებულია. აქედან გამომდინარე, იმ ქვეყნების ეკონომიკური მდგომარეობა, რომლებთანაც საქართველოს მჭიდრო სავაჭრო ურთიერთობები გააჩნია, პირდაპირპროპორციულია ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობისა. შესაბამისად, დღეს მსოფლიოში არსებული ეკონომიკური კოლაფსი ერთ-ერთი ყველაზე დიდი შემაფერხებელი ფაქტორია საგარეო ვაჭრობის დადებითი დინამიკის შესანარჩუნებლად. იმპორტზე დამოკიდებულება თავის მხრივ, ქვეყანას უარყოფითი სავაჭრო ბალანსის საშიშროების წინაშე აყენებს, რაც კიდევ ერთი ფაქტორი და ნიშანია იმისა, რომ ჩვენი ქვეყნის საერთაშორისო სავაჭრო პოტენციალი მნიშვნელოვნად ჩამორჩება განვითარებული ქვეყნებისას. აღსანიშნავია ისიც, რომ საქართველოში ექსპორტის წახალისების ღონისძიებების არ არსებობის გამო პოტენციურ საექსპორტო ბაზრებს არ მიეწოდებათ ქართული პროდუქტების შესახებ ინფორმაცია. აგრეთვე, ექსპორტისათვის საჭირო ლოჯისტიკური პროცესები, რიგ შემთხვევაში ხარვეზებით მიმდინარეობს, ამით იზრდება ექსპორტირების ხარჯები, რაც აისახება პროდუქციის ფასზეც.

2021 წლის სასაქონლო პოზიციებში პირველი ადგილი ექსპორტის კუთხით უჭირავს სპილენძის მადნებსა და კონცენტრატებს, რომელიც 149708,3 ათასი აშშ დოლარის ღირებულებისაა და პროცენტულად სხვა სასაქონლო ჯგუფებთან მიმართებაში 22,1% შეადგენს. [Economy.ge საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო.]

სამწუხაროდ, უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს თითქმის ყველა მეზობელ ქვეყანასთან მუდმივად აქვს უარყოფითი სავაჭრო სალდოს მაღალი მაჩვენებელი, თუმცა არსებობს ამ პრობლემების დაძლევის გზებიც გრძელვადიან პერიოდში. კერძოდ კი, იმპორტის ჩანაცვლების სტრატეგია, რომელიც მრავალი ქვეყნის მაგალითზე დაკვირვებით, შეიძლება ითქვას რომ ეფექტიანი აღმოჩნდა. მოცემული სტრატეგია ეროვნული ბაზრის და-

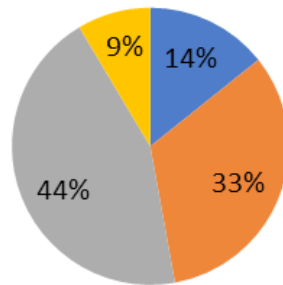
ცვისა და ეკონომიკური ზრდის გარანტიას იძლევა. სწორედ ამგვარ სტრატეგიას იყენებდა ჩინეთი, როდესაც ის ასტიმულირებდა ექსპორტს სხვადასხვა ღონისძიებებით, კერძოდ კი დაბალი გადასახადებით, კრედიტებითა და სხვა. [ჩინეთის ეკონომიკური სასწაულის 7 მიზეზი. [2018წ. Commersant.ge]

2. კოვიდ 19 -ის პირობებში საქართველოს საგარეო ვაჭრობის განვითარების პერსპექტივების კვლევა

კოვიდ 19 - ის გავრცელებამ მთელი მსოფლიო დიდი გამოწვევის წინაშე დააყენა. პანდემიამ არა მხოლოდ ადამიანების ყოველდღიურობა, არამედ ეროვნული და საგარეო ბიზნეს სფეროც შეცვალა. ჩვენს მიერ ჩატარებული რაოდენობრივი და თვისობრივი კვლევის შედეგად გამოვლინდა ის პრობლემები, რომელსაც ექსპორტიორი კომპანიები აწყდებიან კოვიდ-19-ის პირობებში და კრიზისის გამოწვევებზე საქართველოში მოღვაწე კომპანიების დამოკიდებულება. რესპოდენტთა გამოკითხვის მაჩვენებლების განაწილება კომპანიების ზომის მიხედვით მოცემულია დიაგრამა 1-ზე.

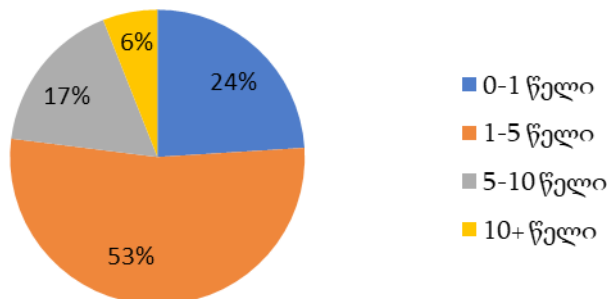
დიაგრამა 1. გამოკითხული კომპანიების განაწილება ზომის მიხედვით, პროცენტულად

■ მიკრო ■ საშუალო ■ მცირე ■ მსხვილი

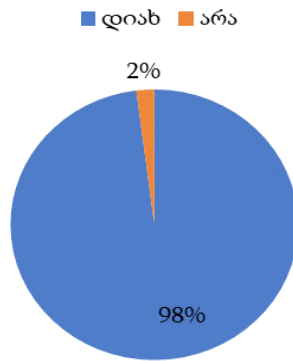

მე-2 დიაგრამაზე მოცემულია კომპანიების ბაზარზე მოღვაწეობის ხანგრძლივობის მაჩვენებლები. გამოკითხულ კომპანიათა უმეტესობა- 53% 1დან 5 წლამდე პერიოდია რაც მოღვაწეობს ქართულ ბაზარზე და ეწევა პროდუქციისა და მომსახურების ექსპორტს. რაც შეეხება ახლად დაარსებულ კომპანიებს, რომლებმაც მხოლოდ 1 წელია დაიწყეს ფუნქციონირება, მათი ხვედრითი წილი 24% შეადგენს. 5-10 წლის კომპანიები გამოკითხულთაგან 17% შეადგენდა, ხოლო ყველაზე ხანდაზმული კომპანიები, რომელთა გამოცდილება 10 წელზე მეტს ითვლის- 6%.

დიაგრამა 2. გამოკითხული კომპანიების განაწილება ბაზარზე მოღვაწეობის ხანგრძლივობის მიხედვით, პროცენტულად

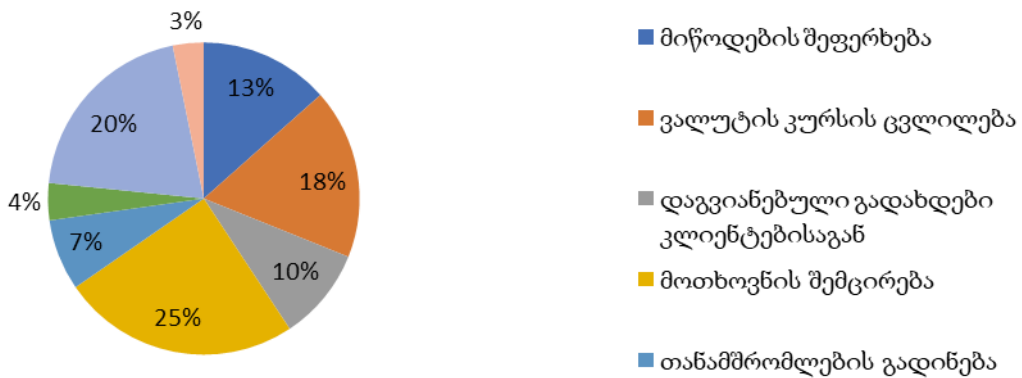

დიაგრამა 3. გამოკითხული კომპანიების პასუხები მათ ბიზნესზე კოვიდ 19 პანდემიით გამოწვეული ეკონომიკური კრიზისის გავლენის შესახებ

აღსანიშნავია, რომ გამოკითხულ კომპანიათა უმეტესობას-98% გააქვს ექსპორტზე საკუთარი პროდუქცია/მომსახურება. და კომპანიათა 96%-ის აზრით მსოფლიოში მიმდინარე ეკონომიკურმა კრიზისმა, რომელიც გამოწვეულია კოვიდ 19 პანდემიით, უარყოფითი გავლენა იქონია მათ ბიზნესზე.

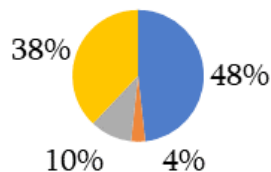
დიაგრამა 4. გამოკითხული კომპანიების პასუხები მათ ბიზნესზე კოვიდ 19 პანდემიით გამოწვეული სირთულეების შესახებ

პანდემიით გამოწვეული სირთულეების შემდგომ კომპანიათა ნაწილი იმდენად რთულ ვითარებაში ჩავარდა, რომ კვლავწარმოებისა და საკუთარი ხარჯების დაფინანსების წყაროს მოძიება კომპანიის გარეთ დასჭირდა.

შემდეგი, მე-5 დიაგრამა გვიჩვენებს, ვის მიმართეს დაზარალებულმა კომპანიებმა დახმარებისთვის და რა შედეგები მიიღეს.

- დიახ
- არა
- მივმართე ფინანსურ ინსტიტუსტს და ველოდები პასუხს
- მივმართე ფინანსურ ინსტიტუსტს და უარი მივიღე დაფინანსებაზე

დიაგრამა 5. გამოკითხული კომპანიების პასუხები მათი ბიზნესისთვის კოვიდ 19 პანდემიით გამოწვეული სირთულეების დასაძლევად აღმოჩენილი დახმარების შესახებ

ზემოთ წარმოდგენილი კვლევა სრულად ვერ ასახავს ფაქტორების იმ ნუსხას, რომელიც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს საქართველოში საერთაშორისო ვაჭრობის შემაფერხებელ ფაქტორებსა თუ გაუმჯობესების პირობებს. ჩვენს ქვეყანაში და მსოფლიოში დღეს არსებული გამოწვევების გათვალისწინებით ამ ფაქტორთა ნუსხა გაცილებით ვრცელია.

საერთაშორისო ვაჭრობა, მისი ჩამოყალიბების ეტაპიდან დღემდე სხვადასხვა ქვეყნების ეკონომიკური ურთიერთობების უმნიშვნელოვანესი ფორმაა, შესაბამისად იზრდება სხვადასხვა ქვეყნების კონცენტრაციისა და ეკონომიკური ინტეგრაციის ხარისხი. ის ხელს უწყობს ქვეყნებს შორის ურთიერთობის გაღრმავებას და ეს პროცესი სისტემური ხასიათისაა, რაც იმას ნიშნავს, რომ საერთაშორისო ვაჭრობაში ჩართული ერთი ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობა შესაბამის ზეგავლენას ახდენს სხვა ქვეყნებზე.

საქართველოს საგარეო ვაჭრობის დინამიკის ანალიზის საფუძველზე დადგინდა, რომ Covid 19 პანდემიის პერიოდში საქართველოში სავაჭრო დეფიციტი კვლავაც ღრმავდება, რაც საქართველოს ექსპორტსა და იმპორტს შორის არსებულ სხვაობაზე მიუთითებს. შესაბამისად, აღინიშნება საგარეო ვაჭრობის უარყოფითი სალდო და ზეგავლენა ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზე.

ლიტერატურა:

1. ბერიშვილი ხ. 2018 „საერთაშორისო ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობა. თბ, გამომც., „უნივერსალი“
2. Berishvili Kh. 2020. Implementation of the concept of business social responsibility in the political systems of social democracy. “World economy and international economic relations” Vol. III
3. Berishvili Kh. 2021. Peculiarities of Agrotourism Development in Highlands of Georgia “World economy and international economic relations” Vol. IV
4. Berishvili Kh. 2021. [METHODOLOGY OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP RESEARCH AND ITS INFLUENCE ON COUNTRIES WITH SMALL ECONOMY](#)
Pages 181 – 190 INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES (berlin, Germani).
5. Berishvili Kh. 2014. [Possibilities for Mastering The Foreign Trade Potentials In Georgia](#). Georgian International Journal of Science, Technology and Medicine 6 (4), p. 277
6. Kemp, Murray C. (1962), “The Gain from International Trade”, Economic Journal, 72, 803-819.
7. Shengelia T. Berishvili Kh. 2014. [Evaluation of the global position of Georgia and its role in the development of business](#). Georgian International Journal of Science, Technology and Medicine 6 (1), 57
8. Shengelia T. Berishvili Kh. 2014. [The Role of Institutional Reforms in the Improvement of the Georgian Investment Environment](#)
9. Shengelia T. 2020. [Export potential of Georgia](#). World economy and international economic relations 3, 29-33
10. <https://eu4georgia.ge/ka/eu-and-georgia/>
11. file:///C:/Users/thes/Desktop/Papava_Tapladze_EconomicModelsoftheEUandGeorgia_Geo.pdf
12. http://bbi.ge/uploads/training_25.pdf
13. <https://www.statista.com> - Global No1 Business Data Platform
14. http://bbi.ge/uploads/training_25.pdf
15. <https://www.Geostat.ge>
16. <http://www.economy.ge/index.php?page=home>

Perspectives of Improving Georgia's Foreign Trade under the Covid-19

Khatuna Berishvili

Doctor of Economics, Associated professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Mariam Gugunishvili

Master of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

SUMMARY

Since the formation of international trade, it has been the most important form of economic relations between different countries. Consequently, the degree of concentration and economic integration of different countries increases. It contributes to the deepening of relations between countries, and this process has systemic nature, which means that the economic situation of one country that is involved in international trade has a corresponding impact on the other countries.

Based on the analysis of the dynamics of Georgia's foreign trade, it was found that during the Covid 19 pandemic, the trade deficit in the country is deepening, that indicates the differences between Georgia's exports and imports. Consequently, the negative balance of foreign trade is noted and as well, the impact of the covid-19 on the country's economic development is negative.

ჰორიზონტალური და ვერტიკალური სამართლიანობა კეთილდღეობის ეკონომიკაში და მართლმადიდებლური სწავლება

ინება გაგნიძე

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, ასოციირებული პროფესორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

კეთილდღეობის ეკონომიკის ფუნდამენტური პრინციპებია ჰორიზონტალური და ვერტიკალური სამართლიანობა. ჰორიზონტალური სამართლიანობა აჩის ერთნაირი ადამიანებისადმი ერთნაირი მოპყრობა. ვერტიკალური სამართლიანობა – სხვადასხვა ადამიანებისადმი განსხვავებული მოპყრობა, ხათა შემციხედეს მათი განსხვავებული სასტატო პირობები. ეკონომიკის თეორიაში ჰორიზონტალური და ვერტიკალური სამართლიანობა გაიგივებულია გადასახადებთან. ჰორიზონტალური სამართლიანობა გულისხმობს პროპორციულ გადასახადო სისტემას, ხოდო ვერტიკალური – პროგრესულ გადასახადო სისტემას. მსოფლიოს და ევროპის განვითარებულ ქვეყნებში საგადასახადო სისტემა პროგრესულია. ნაშრომში მოცემულია ზოგიერთ ქვეყანაში დაუბეგრავი მინიმუმისა და მაქსიმალური საგადასახადო განაკვეთის შესახებ მონაცემები. აღსანიშნავია, ჰომ ვერტიკალური ქვეყნებში საგადასახადო განაკვეთების სტრუქტურა საკმაოდ ჰთური და განსხვავებულია, ჰასაც ადასტუხებს ნაშრომში მოცემული გეგმანის და ჩეხეთის მაგალიტები. ნაშრომში წაჰმოდგენილმა ანალიზმა ცხადყო, ჰომ ვერტიკალური და ჰორიზონტალური სამართლიანობის პრინციპები სხუდ თანხვედრაშია მართლმადიდებლურ სწავლებასთან, ჰაც ნათდად იკითხება ახადი ალთქმიდან მოყვანილი ადგილებისა (მათე 23,23; ჰომ. 13,7; იოანე 7,24; კოდ.4.1; მათე. 12,42-44; II კოხ. 8; 11-15, იაკ. 2, 1-10) და ზემოაღნიშნული პრინციპების შედახებით.

საკვანძო სიტყვები: კეთილდღეობის ეკონომიკა, ჰორიზონტალური სამართლიანობა, ვერტიკალური სამართლიანობა, მართლმადიდებლური სწავლება.

კეთილდღეობის ეკონომიკის თეორია განიხილავს ნორმატიულ საკითხებს. მისი მიზანია არა იმის აღწერა, თუ როგორ მუშაობს ეკონომიკა, არამედ იმის შეფასება თუ რამდენად კარგად მუშაობს ეს ეკონომიკა.

ეკონომისტები სამართლიანობის ან თანასწორობის ასახსნელად სხვადასხვა კონცეფციას იყენებენ. ჰორიზონტალური სამართლიანობა არის ერთნაირი ადამიანებისადმი ერთნაირი მოპყრობა. ვერტიკალური სამართლიანობა – სხვადასხვა ადამიანებისადმი განსხვავებული მოპყრობა, რათა შემციხედეს მათი განსხვავებული სასტატო პირობები.

ჰორიზონტალური სამართლიანობა გამორიცხავს რასობრივ და სქესობრივ დისკრიმინაციას იმ ადამიანთა შორის, რომელთა ეკონომიკური მახასიატებლები და ქცევა იდენტურია. ადამიანთა უმრავლესობა თვლის რომ ჰორიზონტალური სამართლიანობა მისაღებია და ძალიან ცოტა თვლის, რომ ღარიბებმა უნდა იმომშილონ. თუმცა, როგორ გადანაწილდეს შემოსავალი ან რესურსები „მქონებელთა“ და „უქონელთა“ შორის, ვერტიკალური სამართლიანობის ხარისხის ასამაღლებლად – მსჯელობის საგანია [Begg et al., 1991, 258].

ისტორიიდან ცნობილია, რომ გაერთიანებულ სამეფოში 1978-79 წლებში მილიონერი 83% საგადასახადო განაკვეთს იხდიდა ყველა შემოსავალზე, გარდა პირველი 54000 გირვანქისა, 1993-94 წლებში კი - 40%-ს. 1990 წელს უმაღლესი საგადასახადო განაკვეთი ჰოლანდიაში იყო 60%, საფრანგეთში – 57%, გერმანიაში - 53%, იტალიასა და იაპონიაში - 50%. ევროპის ქვეყნებში დღეისათვის საშემოსავლო გადასახადი ძირითადად პროგრესულია. ზოგიერთი ქვეყნისთვის დაუბეგრავი მინიმუმი და გადასახადის მაქსიმალური განაკვეთი მოცემულია ცხრილში 1.

დაუბეგრავი მინიმუმი, საშემოსავლო გადასახადის მაქსიმალური განაკვეთი და ზღვრული თანხები ევროპის ზოგერთ ქვეყანაში 2017 წელს

ცხრილი 1

ქვეყანა	დაუბეგრავი მინიმუმი (დმ) ან გადასახადის მინიმალური დონე (გმდ)	საშემოსავლო გადასახადის მაქსიმალური განაკვეთი და ზღვრული თანხა
ავსტრია	11000€ (დმ)	50% 90000€ -ზე მეტი შემოსავლისთვის, 55% 1 მლნ ევროზე მეტ შემოსავალზე
ბელგია	8990 € (დმ)	50% 41060 €-ზე მეტ შემოსავალზე
გერმანია	8354 € (დმ)	45% 250731 € -ზე მეტი შემოსავლისთვის
ნიდერლანდები	19882 € 33% (გმდ)	52% 57585 € -ზე მეტი შემოსავლისთვის
საფრანგეთი	5963 € (დმ)	41% 70830 €-ზე მეტი შემოსავლისთვის
ესპანეთი	5150 € (დმ)	45% €300,000.20-ზე მეტი შემოსავლისთვის
იტალია	15000 € - 23% (გმდ)	43% 75000€ -ზე მეტი შემოსავლისთვის
ფინეთი	13000 € 25% (გმდ)	65% 127000 €-ზე მეტი შემოსავლისთვის

წყარო: http://en.wikipedia.org/wiki/Income_tax_in_European_countriесе

ასენი (2020) აღნიშნავს, რომ 2019 წელს ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის წევრ ევროპულ ქვეყნებში ყველაზე მაღალი ზღვრული საშემოსავლო გადასახადი იყო სლოვენიაში (61,1%), ბელგიასა (60.2%) და შვედეთში (60.2%), ხოლო ყველაზე დაბალი - ჩეხეთში (31.1%), ესტონეთსა (32.4%) და უნგრეთში (33.5%).

აღსანიშნავია, რომ სხვადასხვა წყაროში ოდნავ განსხვავებული რიცხვებია, რაც განპირობებულია ცალკეულ ქვეყნებში არსებული სპეციალური გადასახადების ერთიან მაჩვენებელში ასახვა/არასახვის შედეგად. მაგალითად, გერმანიაში საშემოსავლო გადასახადია 47.475% რომელიც მოიცავს 45% საშემოსავლო გადასახადს და 5.5%-მდე სოლოდარობის გადასახადს 256304 ევროზე მეტი მთლიანი შემოსავლისთვის. საწყისი განაკვეთი 14% ერიცხება 9000 ევრო შემოსავლის ზემოთ. დაუბეგრავი მინიმუმი კი, როგორც ნაჩვენებია ცხრილში 1 არის 8354 ევრო. ჩეხეთში მაქსიმალური საშემოსავლო განაკვეთია 53.5% (მ.შ. 15% საშემოსავლო გადასახადი + 6.5% დასაქმებულის მიერ + 25% დამსაქმებლის მიერ (მ.შ. 2.3% ჯანდაცვა + 21.5% სოციალური უზრუნველყოფა + 1.2% დასაქმების პოლიტიკა) + 7% სოლიდარობის წვლილი (თუ წლიური შემოსავალი აღემატება 1 277 328 ჩეხურ კრონს)).

ამგვარად, ყველა განვითარებულ ქვეყანაში საგადასახადო სისტემა არის პროგრესული. საქართველოში ის არის პროპორციული, რაც ალბათ სასურველია მალე შეიცვალოს.

განვიხილოთ რამდენადაა თანხვედრაში მართლმადიდებლური სწავლება კეთილდღეობის ეკონომიკის ჰორიზონტალური და ვერტიკალური სამართლიანობის კონცეფციასთან. აქვე აღვნიშნავთ, რომ საქართველოში მრავალი ეკონომისტი წერს გადასახადებისა და მართლმადიდებლური სწავლების პარალელებზე, კერძოდ: კ. გიგაშვილი, პ. კოლუაშვილი, მ. მიქელაშვილი, ნ. ჩიხლაძე და სხვა.

მართლმადიდებლური სწავლებით ძველ აღთქმაში არსებული რამდენიმე მეათედის გადახდის აუცილებლობის შესახებ დეტალურ ანალიზს გვანჯდის ნ. ჩიხლაძე (ჩიხლაძე, 2013). მ. მიქელაშვილს გაანალიზებული აქვს ძველ აღთქმაში არსებული საგადასახადო სისტემა (მიქელაშვილი, 2015) და საგადასახადო კულტურის ფორმირების პრობლემები საქართველოში (მიქელაშვილი, 2019). 20%-იანი გადასახადის შესახებ მოუსავლიანი წლების დასაზღვევად (Gagnidze, 2019) და ინდივიდების გადასახადებთან დამოკიდებულებაზე ჩვენ ადრე ვწერდით (Гагнидзе, 2020). რელიგიური ასპექტით ეკონომიკის, როგორც მთლიანის ფუნქციონირებაში გადასახადების მნიშვნელობაზე მრავალი ქართველი მეცნიერ-ეკონომისტი წერს (გოგორიშვილი, 2015; გრძელიშვილი, 2013; მღებრიშვილი, 2013; ნიკოლაიშვილი & ბაბუნაშვილი, 2015; შიხაშვილი, 2013; ცეცხლაძე, 2016; ჭილაძე, 2013 და სხვ.).

უპირველეს, ყოვლისა უფალი ინდივიდებისგან მოითხოვს სამართლიან დამოკიდებულებას ყველასადმი, როცა გვარიგებს: „სამართალი და წყალობა და სარწმუნოება;

ესე ჯერ იყო საქმედ და იგი არა დატევებად“ (მათე 23;23). „ნუ სჯით თუალოთ-ღებით, არამედ სამართალი სასჯელი საჯეთ“ (იოანე 7;24). ასევე, უფალი მიგვითითებს, რომ სამართლიანად უნდა მოვექცეთ მათაც ვინც ჩვენს დაქვემდებარებაშია, ვინაიდან: „უფალი ეგე სამართალსა და სწორსა მისცემდით მონათა მათ; უწყოდეთ, რამეთუ თქუენცა უფალივე გივის ცათა შინა“ (კოლ. 4;1). „მისცემდით უკუე ყოველთა თანანადებსა: სახარკოსა – ხარკი, საზუერესა – ზუერი, საშინელსა – შიში, პატივსა – პატივი“ (რომ. 13;7).

გადასახადების გადახდასთან დაკავშირებით უფალი მათეს სახარებით (22;22), მარკოზის სახარებით (12;17) და ლუკას სახარებით (20;25) გვასწავლის - „მიეცით კეისარს კეისრისა და ღმერთისა ღმერთს“, რითაც მათი გადახდის აუცილებლობაზე მიუთითებს.

პროპორციულობისადმი საუფლო მიდგომის უფრო ფართოდ წარმოსადგენად განვიხილოთ იგავი - დასაქმებულთა შრომის შედეგების მიხედვით სტიმულირებაზე მათეს სახარებაში (მათე 25; 14-29). სახარების ამ ნაწილში მოთხრობილია იმ დამქირავებლის შესახებ, რომელიც დავალებას გასცემს დაქირავებულთა შესაძლებლობების მიხედვით ანუ ძლიერს რთული ამოცანა და სუსტს - მარტივი, შესაბამისია სავაჭროდ და მოსაგებად გაცემული ტალანტების რაოდენობაც 5, 2 და 1. დავალების შესრულების მოთხოვნაც და შრომის შედეგების მიხედვით ჯილდოც გაიცა პროპორციული წესით - ყველაზე წარმატებულნი ფულადი ჯილდოს გარდა დამქირავებლის სიხარულის გამზიარებელთა რიგებშიც კი მოხვდნენ (მათე 25; 23).

ზემოაღნიშნული პროგრესული მიდგომის ანალოგიურია ქვრივის მიერ შეწირული ორი ლეპტის შემთხვევაც, როცა ღარიბის მცირეოდენი შენაწირი უფლისთვის უფრო მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა, ვიდრე მდიდრებისგან შეწირული რაოდენობრივად გაცილებით დიდი თანხა (მარკ. 12, 42-44).

აღსანიშნავია, რომ ახალ აღთქმაში მეათედის შეწირვის ვალდებულება აღარაა. კორინთელთა მიმართ ეპისტოლეში პავლე მოციქული წერს: **„შეწიხულობა მიიღება იმის მიხედვით, ვის ხა აქვს, და ახა იმისა, ხაც ახა აქვს. ისე ნუკი იქნება, ხომ სხვებს დხინი, ხოდო თქვენ - ჭიხი, ახამედ თანასწორობით იყოს. ამჟამად თქვენმა ნამეგმა შეავსოს მათი ნაკლელება, შემდეგ კი თქვენი ნაკლელება შეივსოს მათი ნამეგით, ხათა ახ დაიხლვეს თანასწორობა. ხადგანაც დაწეხიღია: „ვინც ბევხი შეაგხოვა, ახ მოსჭახბდა, და ვინც ცოგა, ახ დააკლდა“** (II კორ. 8; 11-15). აქ ვერტიკალური თანასწორობის პრინციპის გამოყენებაა რეკომენდებული, რაც გულისხმობს ინდივიდების სასტარტო პირობებში განსხვავების შემცირებას.

აღსანიშნავია, რომ საუფლო სწავლება უფრო შორს მიდის, ვიდრე მხოლოდ შემოსავლისა და გადასახადებისადმი დამოკიდებულება. აღნიშნულის გამო, მსჯელობა გვსურს განვავრდოთ იაკობ მოციქულის წერილში აღწერილი მღვდელმსახურთა ქცევისადმი მოთხოვნის ანალიზით. აქ მოცემულია, როგორც ჰორიზონტალური, ასევე ვერტიკალური სამართლიანობის პრინციპის გამოყენება.

წმიდა წერილის ამ ნაწილში უფლის მსახურებისგან იესო ქრისტე მოითხოვს ტაძარში შემოსული მდიდრებისა და ღარიბებისადმი ერთნაირ დამოკიდებულებას, მათდამი ერთნაირი მონდომებით მსახურებას (იაკ. 2, 1-10). უფალი მსახურებს შეახსენებს, რომ სწორედ მდიდრები უჩივიან მათ სასამართლოებში, ხოლო ქონებრივი მდგომარეობის გამო ადამიანებისდამი განსხვავებული დამოკიდებულება არღვევს საუფლო სწავლებას და ისინი მხილებულ იქნებიან.

აქ კარგად ჩანს ჰორიზონტალური სამართლიანობა, როცა უფალი მოითხოვს ერთნაირ დამოკიდებულებას ადამიანთა ქონებრივი მდგომარეობის მიუხედავად, მაგრამ სრულიად განსხვავებულად მოითხოვს რჯულის აღსრულებას. რას ვგულისხმობთ ამაში? გავიხსენოთ, როცა უფალს ჰკითხეს თუ რომელი მცნება იყო უპირატესი, მან უპასუხა: „შეიყუარო უფალი ღმერთი შენი ყოვლითა გულითა შენითა და ყოვლითა სულითა შენითა და ყოვლითა გონებითა შენითა. ესე არს დიდი და პირველი მცნებაი. და მეორე, მსგავსი ამისი: შეიყუარო მოყუასი შენი, ვითარცა თავი თვისი. ამათ ორთა მცნებათა ყოველი სჯული

და წინასწარმეტყუელნი დამოკიდებულ არიან“ (მათე 22;37-40. ლუკა 10;27). ამ ორი მცნების შესაბამისადაა დაჯგუფებული 10 მცნება. კერძოდ, უფლისადმი დამოკიდებულება მოსეს მიერ ჩამოტანილ ერთ ფილაზე ეწერა I-IV მცნებით, ხოლო მეორე ფილაზე დაწერილი V-X მცნებები აღწერდა ადამიანთა შორის დამოკიდებულებას, ანუ მოყვასის სიყვარულს.

„თუ წერილის მიხედვით ასრულებთ სამეფო რჯულს: „გიყვარდეს მოყვასი შენი, ვითარცა თავი შენი“, კარგს შვრებით. **თუ გახეგნობის მიხედვით ასხვავებთ ხაფხ, ცოდვას სწავლიათ და მხილებუდნი იქნებით ჩვეულის მიუხ, ხოგოხც დამხლვევნი. ხაფხან ვინც იცავს მთედ ჩვეულებს და მხოლოდ ერთში სცოდავს, ყველაფეხში შემცოდეა“** (იაკ. 2; 8-10).

იაკობ მოციქულის წერილში აღნიშნულია, რომ თუ ადამიანი მრუშობს და კაცს არ კლავს, ის მაინც არღვევს რჯულს მთლიანად და არა ერთ ნაწილში, ანუ ვითარცა წმიდა სამება - ერთი ნაწილი უტოლდება მთლიანს. ეს კი ძალიან საინტერესო და სრულიად განსაკუთრებული დამოკიდებულებაა, რომელზე მსჯელობაც ნაშრომის ფორმატს სცილდება.

ამგვარად, კეთილდღეობის ეკონომიკის ფუნდამენტური ცნებები - ჰორიზონტალური და ვერტიკალური სამართლიანობა, რომელიც პირველშემთხვევაში გულისხმობს ადამიანებისადმი ერთნაირ დამოკიდებულებას, ხოლო მეორეში - შემოსავლების შესაბამისად გადასახადების დაწესებასა და გადანაწილებას, სრულად თანხვედრაშია მართლმადიდებლურ სწავლებასთან.

ლიტერატურა:

1. გოგორიშვილი, ი. (2015) „მდგრადი მოხმარება როგორც ქრისტიანული ფასეულობა და მისი დამკვიდრების აუცილებლობა საქართველოში“, VIII საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „ქრისტიანობა და ეკონომიკა“, მოხსენებათა კრებული, თსუ, თბილისი-ბათუმი, გვ. 36-39 http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/105327/1/Qristianoba_Da_Ekonomika_2015.pdf
2. გრძელიშვილი, ნ. (2013) „რელიგიური ტურიზმი, როგორც მსოფლიო და რეგიონულ ეკონომიკაში საქართველოს ინტეგრაციის ფაქტორი“, VII სამეცნიერო კონფერენცია „ქრისტიანობა და ეკონომიკა“, მოხსენებათა კრებული, თსუ, თბილისი-გორი, გვ. 41-48 https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/konf13.pdf
3. დეკანოზი ნიკოლოზი (ნიკოლაიშვილი) & ბაბუნაშვილი, ე. (2015) „ვინ, რატომ და რისთვის“ თანაფარდობა „რა, როგორ და ვისთვის“-თან“, VIII საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „ქრისტიანობა და ეკონომიკა“, მოხსენებათა კრებული, თსუ, თბილისი-ბათუმი, გვ.17-24 http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/105327/1/Qristianoba_Da_Ekonomika_2015.pdf
4. მიქელაშვილი მ. (2019) საგადასახადო კულტურის ფორმირების პრობლემები საქართველოში. ურნ. „ეკონომიკა“, #10-12, გვ. 6-18;
5. მიქელაშვილი მ. (2015) „ბიბლია და გადასახადები, როგორც მორალური კატეგორია“, VIII საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „ქრისტიანობა და ეკონომიკა“, მოხსენებათა კრებული, თსუ, თბილისი-ბათუმი, გვ. 74-81 http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/105327/1/Qristianoba_Da_Ekonomika_2015.pdf
6. მღებრიშვილი, ბ. (2013) „ვაზი, საქართველოს ეკონომიკა და ქრისტიანული კულტურა“, VII სამეცნიერო კონფერენცია „ქრისტიანობა და ეკონომიკა“, მოხსენებათა კრებული, თსუ, თბილისი-გორი, გვ. 76-79 https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/konf13.pdf
7. შიხაშვილი გ. (2013) „თეოლოგიური ეკონომიკის არსი, მიზანი და ამოცანები“, VII სამეცნიერო კონფერენცია „ქრისტიანობა და ეკონომიკა“, მოხსენებათა კრებული, თსუ, თბილისი-გორი, გვ. 107-112 https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/konf13.pdf
8. ჩიხლაძე ნ. (2013) „მართლმადიდებლობის ეკონომიკური პარალელები“. აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. გვ. 85-100
9. ჩიხლაძე ნ. (2009) „გადასახადებისა და დაბეგვრის მართლმადიდებლური საწყისები“. ჟ. „ბიზნესი და კანონმდებლობა“, თბ., ნოემბერი, გვ. 20-24

10. ჩიხლაძე ნ., კოლუაშვილი პ. (2013) „აგროპროდუქცია, როგორც ძღვენი, საზრდელი და გადასახადი წმინდა წერილში“ VII სამეცნიერო კონფერენციის „ქრისტიანობა და ეკონომიკა“ მოხსენებათა კრებული, თბილისი-გორი, გვ. 58-64 https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/konf13.pdf
11. ცეცხლაძე მ. (2016) „ქრისტიანული თავისუფლება და ბაზრის უხილავი ხელი“ IX საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „ქრისტიანობა და ეკონომიკა“, მოხსენებათა კრებული, თსუ, თბილისი-ქუთაისი, გვ. 176-181 https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/konf16.pdf
12. ჭილაძე ი. (2013) „რწმენის გავლენა აღრიცხვის ობიექტურობის ხარისხზე“ VII სამეცნიერო კონფერენცია „ქრისტიანობა და ეკონომიკა“, მოხსენებათა კრებული, თსუ, თბილისი-გორი, გვ. 149-153. https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/konf13.pdf
13. Asen, E. (2020) Top Individual Income Tax Rates in Europe. Retrieved from <https://taxfoundation.org/top-individual-income-tax-rates-in-europe/>
14. Begg D., Fisher S. & Dornbusch R. Economics, Third Edition, McGRAW-HILL BOOK COMPANY, UK, 1991.
15. Gagnidze, I. (2019) “Principles of Economics related to Human Interaction from the Perspective of Orthodox Teaching”. IV International Scientific Conference “Challenges of Globalization in Economics and Business”. Proceedings. TSU publishing house, Tbilisi, Georgia, pp. 36-39. Retrieved from <https://dspace.tsu.ge/handle/123456789/488?locale-attribute=en>
16. Гagniдзе И. (2020) Некоторые принципы экономики по Грегори Мэнкью и православное учение. Сборник статей участников IV Международной научно-практической конференции «Социум и христианство» 24–26 января 2020 г., Минск ст. 26-28, Retrieved from <http://era-oikonomos.org/wp-content/uploads/2020/02/Sbornik.Sotsium-i-hristianstvo.2020.pdf>
17. OECD stats. https://stats.oecd.org/index.aspx?DataSetCode=TABLE_I7 (ბოლო ნახვა 12 სექტემბერი 2021)
18. Wikipedia http://en.wikipedia.org/wiki/Income_tax_in_European_countriесе (ბოლო ნახვა 12 სექტემბერი 2021)

Horizontal and Vertical Equity in Welfare Economics and Orthodox Teaching

Ineza Gagnidze

PhD, Associate Professor

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

SUMMARY

Horizontal and vertical equity are fundamental principles of welfare economics. Horizontal equity is the identical treatment to identical people. Vertical equity is the different treatment to different people in order to reduce the consequences of these innate differences. Based on the analysis of the excerpts from the New Testament (Matthew 23:23; Rom. 13:7; John 7:24; Col. 4:1; Mark 12:42-44; II Cor. 8:11-15; James 2:1-10) we can conclude that orthodox teaching is in full agreement with the above principles.

Key words: Welfare economics, horizontal equity, vertical equity, orthodox teaching.

COVID-19 პანდემიის პირობებში სტუდენტთა შინამეურნეობების ხარჯების ცვლილებების სტატისტიკური კვლევა¹

სიმონ გელაშვილი

პროფესორი, ეკონომიკური მეცნიერებათა დოქტორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

მაჩიამ ოქუაშვილი

დოქტორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ნესტან ფანცულაია

მაგისტრანტი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სტატიაში განხილულია COVID-19 პანდემიის პირობებში საქართველოში სტუდენტთა შინამეურნეობების ხარჯების დინამიკისა და სტრუქტურისა და ხარჯების ცვლილებები. კორონავირუსის უმნიშვნელოვანესი გლობალური გამოწვევაა, რომელმაც მნიშვნელოვნად შეამცირა მოსახლეობის კეთილდღეობა და ცადკეული ქვეყნების განვითარების ტენდენციები. ამ მდგომარეობას კიდევ უფრო მეტად აუარესებს მოლოდინი იმისა, რომ ქვეყნის გადაყვანა ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკის ხედვებზე უფრო გაჭიანუხდება, ხადგან პანდემიამ მნიშვნელოვნად დააზარადა განათლების სფერო. გახდა ამისა, შემცირებულია შინამეურნეობების ხარჯები განათლებაზე პეპანდემიის, 2019 წელთან შედარებით, 31.7 პროცენტით,² ხაც, ხა თქმა უნდა, უახლოვითად აისახება მომავალი თაობის განათლების დონეზე. სწოხედ ამიტომ, მნიშვნელოვანია სტუდენტთა შინამეურნეობების ხარჯების სტრუქტურის სისტემური და კომპლექსური სტატისტიკური ანალიზი, ხაც სამომავლოდ, შესაძლოა, საფუძველი იყოს სტუდენტებზე ორიენტირებული შესაბამისი პოლიტიკების შემუშავებისა და განხორციელებისა.

ანალიზის პირობებში საინტეგრაციო ტენდენციები გამოვლინდა სტუდენტებისა და მშობლების შეხედულებების შედარებისას მათი შინამეურნეობების ხარჯების ცვლილებების შესახებ. გამოკითხული სტუდენტების თითქმის ნახევარმა დააფიქსირა, ხომ პანდემიის პირობებში მათი შინამეურნეობის ხარჯები გაიზარდა, მაგამ მშობლების უფრო მეტმა ხარჯებამ, ანუ 54%-მა აღნიშნა ამავე ხარჯების ზიდა. სტუდენტებისა და მშობლების მოსაზრებებში ხარჯების ყველაზე დიდი განსხვავება გამოვლინდა ქონების შეძენაზე გაწეული ხარჯების შემთხვევაში, კეხლოდ, შინამეურნეობების 30%-ში სტუდენტებისა და მათი მშობლების აზრები განსხვავებულია.

საკვანძო სიტყვები: შინამეურნეობა, ხარჯების სტრუქტურა, ხარჯების დინამიკა, სტატისტიკური ანალიზი, ტენდენცია.

კორონავირუსი 21-ე საუკუნის უმნიშვნელოვანესი გლობალური გამოწვევაა. ეს დაემთხვა პერიოდს, როდესაც სახელმწიფოებს შორის ხორციელდება ფართო ეკონომიკური თანამშრომლობა, ასევე მაღალია მოსახლეობის მობილობა, რამაც უფრო მეტად შეუწყო ხელი პანდემიის მასშტაბურ გავრცელებას. პანდემიის შედეგად გამოწვეული კრიზისის აღმოფხვრის განსაკუთრებული სირთულე იმაში მდგომარეობს, რომ ქვეყნის ეკონომიკა ეგზოგენური ფაქტორების წნეხის ქვეშაა მოქცეული და, შესაბამისად, მსოფლიოში აქამდე ცნობილი კრიზისთან ბრძოლის გამოცდილება ნაკლებად რელევანტურია. „ნათელია, ხომ COVID-19 პანდემია გლობალური პირობებისა და, ამასთან, ისტორიის ახმქონე მოვლენაა, ხომედიც მხავადასპექტიანია და კომპლექსური ანალიზს მოითხოვს. ჯეხ კიდევ მაღალია გაუხკვევლობის (განუსაზღვრელობის) ხაიისხი ხოგოხც კონკრეტულ ქვეყნებში, ისე მთლიანად მსოფლიოში“

1 სტატია მომზადდა ივ. ჯავახიშვილის სახ. თსუ-ს ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის 2021 წლის სამეცნიერო საგრანტო პროექტის - „COVID-19 პანდემიის გავლენა საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრების სტანდარტზე“ - ფარგლებში.

2 საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, შინამეურნეობების ხარჯები, ხელმისაწვდომია ბმულზე: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/51/shinameurneobebis-kharjebi>

[გედაშვიდი, 2020, #10: 65]. აღსანიშნავია, რომ COVID-19 პანდემიამ ძლიერი ზეგავლენა მოახდინა საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროზე და შესაბამისად, დიდი მნიშვნელობა აქვს მისი გავლენის შეფასებას მოსახლეობის ცხოვრების სტანდარტზე. განსაკუთრებით, ყურადსაღებია იმ შინამეურნეობების ეკონომიკური მდგომარეობის ანალიზი, სადაც ცხოვრობს სულ მცირე ერთი სტუდენტი მაინც, რადგან სწორედ განათლების მაღალი დონეა ქვეყანაში წარმატებული ეკონომიკის საწინდარი. თუმცა, თუ გავანალიზებთ მოსახლეობის ცხოვრების დონესა და მათი ხარჯების სტრუქტურას პანდემიის პირობებში, შეინიშნება შინამეურნეობების ხარჯების მნიშვნელოვანი შემცირება განათლებაზე, რაც, რასაკვირველია, უარყოფითად აისახება მომავალი თაობების განათლების დონეზე. სწორედ ამიტომ უმნიშვნელოვანესია სტუდენტთა შინამეურნეობების ხარჯების ცვლილების სტატისტიკური კვლევა კორონავირუსის პანდემიის პირობებში, რაც წარმოადგენს აღნიშნული ნაშრომის მთავარ მიზანს.

კვლევის ძირითადი შედეგები

კორონავირუსის პანდემიამ მნიშვნელოვნად შეცვალა მოსახლეობის ყოველდღიური ყოფა და მათი ცხოვრების სტილი, ვინაიდან მსოფლიო კომპლექსურმა კრიზისმა მოიცვა, მნიშვნელოვნად შემცირებულია საზოგადოების შემოსავლები, რამაც განაპირობა მათი ხარჯების შემცირება. „*მოსახლეობის ცხოვრების დონის შესწავლისას აუცილებელია მოხდეს მოსახლეობის ხარჯების სტატისტიკური ანალიზი. ამ შემთხვევაში სტატისტიკის ამოცანებია ხარჯების აბსოლუტური მოცულობის, დონის, დინამიკისა და სტრუქტურის დადგენა*“ [გედაშვიდი და სხვ., 2020: 127].

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიერ გამოქვეყნებული მონაცემების მიხედვით, შინამეურნეობების ხარჯები მკვეთრად შემცირდა 2020 წელს. თუმცა, აღსანიშნავია, რომ მთლიან ხარჯებში მნიშვნელოვნად გაიზარდა სურსათზე, სასმელსა და თამბაქოს ნაწარმზე გაწეული ხარჯების წილი და 2020 წლისთვის ის 29.5% შეადგენს.¹ ეს, რა თქმა უნდა, დამახასიათებელია საქართველოს მსგავსი განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებისთვის, რადგან მოსახლეობის ძირითადი ნაწილი შემოსავლის დიდ ნაწილს პირველადი მოხმარების პროდუქციაზე ხარჯავს. თუმცა, ამასთან ერთად, ყურადსაღებია ინფლაციის მზარდი მაჩვენებელიც, რაც რეალურ ხარჯებს უფრო მეტად ამცირებს, თუმცა, საქართველოს მსგავს განვითარებად ქვეყნებში, სადაც სამომხმარებლო ხარჯების უდიდესი ნაწილი სურსათზე ხარჯებისგან შედგება, მნიშვნელოვანია აგრარული ინფლაციის, ანუ აგფლაციის მაჩვენებლის განსაზღვრა. „*გეომინი აგფლაცია შედარებით ახალია და მისი შემოღება 2006-2007 წლებში ხიდზე, კვეხცხზე, მაჩვენებელ კუდგუხებსა და სხვა საკვებ პირობებზე ფასების მნიშვნელოვან ზრდას უკავშირდება. აღსანიშნავია, ის ფაქტიც, რომ სასუხსათო ინფლაცია ახა მაჩვო უფხო მაღალი, მეხყევი და ხანგხდლივია, ვიდე ახასასუხსათო ინფლაცია, ახამედ უფხო მეტი დხო სჭიხდება, ხომ ახად, შემცირებულ ფასებზე გადავიდეს, განსხვავებით ფასების მაგების პირობებისგან*“ [პაპავა, 2011: 97]. ასევე უნდა გავითვალისწინოთ ეროვნული ვალუტის დევალვაცია, რომელიც უშუალოდ აძვირებს იმპორტირებულ სამომხმარებლო პროდუქციას, რაც მოსახლეობის სოციალურ მდგომარეობაზე ასევე უარყოფითად აისახება, მით უმეტეს, როდესაც ქვეყანა ძირითადად იმპორტზეა დამოკიდებული.

„*აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ მოსახლეობის ხარჯების სტატისტიკური ანალიზისას ხშირად გამოიყენება უთანასწორობის ხაზის ხის მაჩვენებელი - ე. წ. ჯინის კოეფიციენტი. ჯინის კოეფიციენტის კონკრეტული მნიშვნელობა მოთავსებულია 0 – 1 ინტერვალში, სადაც 0 ნიშნავს, რომ უთანაბრობა ახ ახსებობს, ხოლო 1 - უთანაბრობის მაქსიმალური დონეს*“ [გედაშვიდი და სხვ., 2020].

1 საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, შინამეურნეობების ხარჯები, ხელმისაწვდომია ბმულზე: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/51/shinameurneobebis-kharjebi>

რაც შეეხება საქართველოს საუნივერსიტეტო ქალაქების სტუდენტთა და მათი მშობლების პოპულაციას, 2021 წლის გაზაფხულის სემესტრში გამოკითხული სტუდენტების 49.6% ფიქრობს, რომ პანდემიის პირობებში მათი შინამეურნეობის ხარჯები გაიზარდა, 29.8%-სთვის ხარჯები შემცირდა, ხოლო ხარჯები უცვლელი დარჩა მხოლოდ 20.6%-სთვის. სტუდენტთა მშობლების 54% ფიქრობს, რომ პანდემიის პირობებში მათი შინამეურნეობის ხარჯები გაიზარდა, 30.7%-სთვის ხარჯები შემცირდა, ხოლო 15.3%-ის აზრით, მათი ხარჯები უცვლელი დარჩა. თუ შევადარებთ სტუდენტებისა და მათი მშობლების შეხედულებებს, დავინახავთ, რომ შინამეურნეობების 71.1%-ში სტუდენტებისა და მშობლების მოსაზრებები ხარჯების ცვლილების შესახებ პანდემიის პერიოდში ერთმანეთს ემთხვევა, კერძოდ: შინამეურნეობების 40.6%-ში სტუდენტები და მშობლები თვლიან, რომ ხარჯები გაიზარდა, შინამეურნეობების 19.7%-ის მოსაზრებით, პანდემიის პერიოდში ხარჯები შემცირდა, ხოლო შინამეურნეობების 11%-ში სტუდენტები და მშობლები თვლიან, რომ ხარჯები არ შეცვლილა.

სტუდენტებისა და მშობლების შეხედულებები ერთმანეთს ემთხვევა ხარჯების ზოგიერთ კატეგორიაში. შინამეურნეობების 66%-ში სტუდენტები და ასევე მშობლები თვლიან, რომ პანდემიის პირობებში მათი ხარჯები სურსათზე, სასმელსა და თამბაქოს ნაწარმზე გაიზარდა, ხოლო საოჯახო მოხმარების საქონელზე ხარჯების ზრდას აფიქსირებს შინამეურნეობების 53%. რაც შეეხება მოსაზრებებს ხარჯების შემცირების შესახებ, ტანსაცმელსა და ფეხსაცმელზე, აგრეთვე ტრანსპორტზე, დაფიქსირდა, შესაბამისად, შინამეურნეობების 31%-სა და 24%-ში, რაც ძირითადად განპირობებული იყო პანდემიის პირობებში არსებული შეზღუდვებით. განათლებასა და ტრანსფერტებზე ხარჯების უცვლელობა დაფიქსირდა, შესაბამისად, შინამეურნეობების 50 და 46%-ში.

სტუდენტებისა და მათი მშობლების მოსაზრებები ყველაზე მეტად განსხვავდება ქონების შეძენაზე განეული ხარჯების შემთხვევაში, კერძოდ, შინამეურნეობების 30%-ში სტუდენტებისა და მათი მშობლების აზრები გაიყო.

რაც შეეხება ხარჯების განაწილებას დასახლების ტიპის მიხედვით, უნდა აღინიშნოს, რომ ქალაქში გამოკითხულთა 48.6% აფიქსირებს, რომ მისი შინამეურნეობის ხარჯები გაიზარდა, 29.6% აფიქსირებს, რომ შემცირდა, ხოლო 21.9%-მა დააფიქსირა, რომ მათი შინამეურნეობის ხარჯები უცვლელი დარჩა. სოფლის ტიპის დასახლებაში გამოკითხულთაგან 51.3% აფიქსირებს, რომ მისი შინამეურნეობის საშუალო თვიური ხარჯები გაზრდილია, 30.5% აფიქსირებს, რომ მისი შინამეურნეობის ხარჯები შემცირდა, ხოლო 18.2% თვლის, რომ პანდემიის პირობებში მისი ხარჯები უცვლელი დარჩა.

აღსანიშნავია, რომ პანდემიის პირობებში ხარჯები როგორც ქალაქში, ასევე სოფელში, ყველაზე მეტად გაზრდილია სურსათზე, სასმელსა და თამბაქოს ნაწარმზე. ქალაქში მოცემულ კატეგორიაზე ხარჯების ზრდა დააფიქსირა გამოკითხულთა 69.5%-მა, ხოლო სოფელში 69.7%-მა, ანუ ორივე შემთხვევაში მაღალია. ქალაქად ხარჯების ზრდა დაფიქსირდა ასევე საცხოვრებელ სახლზე, წყალზე, ელექტროენერგიაზე, გაზსა და სხვა სათბობზე (58.2%) და ჯანმრთელობის დაცვაზე (57.5%), ხოლო სოფლად - საოჯახო მოხმარების საქონელსა (65.3%) და სხვა სამომხმარებლო ხარჯებზე (63.1%).

პანდემიის პირობებში ხარჯების უცვლელად დარჩენა, როგორც ქალაქად, ასევე სოფლად, დაფიქსირდა განათლებაზე, კერძოდ: ქალაქში გამოკითხულთა 59.2%-მა, ხოლო სოფელში 60.8%-მა დააფიქსირა, რომ მოცემულ კატეგორიაზე ხარჯები უცვლელი დარჩათ. ასევე, ტრანსფერტებზე ხარჯების სიდიდის უცვლელობა დააფიქსირა ქალაქად 54.8 და სოფლად 56.1%-მა.

სქესის მიხედვით ხარჯების განაწილების ანალიზისას დადგინდა, რომ რესპონდენტთა მოსაზრებებში შეინიშნება გენდერული დისბალანსი. „გენდერული ინდიკატორები სტატისტიკის თითქმის ყველა სფეროს ეხება და გაჩვენებულადაც ცნობადს ხდის მათ. სტატისტიკური მონაცემების ანალიზი უნდა მოიცავდეს გენდერული ასპექტების კახგად ჩამოყალიბებულ კომ-

პლექსუი კვლევას“ [გელაშვილი, ჩარეჟიშვილი, 2016: 42]. ამასთან დაკავშირებით, გამოკითხული ქალების 51.9% აღნიშნავს, რომ კორონავირუსის პანდემიის პირობებში მათი ხარჯები გაიზარდა, 28.4% აფიქსირებს საშუალო თვიური ხარჯების შემცირებას, ხოლო 19.7%-მა აღნიშნა, რომ მათი ხარჯები უცვლელი დარჩა. რაც შეეხება მამაკაცების მოსაზრებებს ხარჯების შემცირებასთან დაკავშირებით, გამოკითხული მამაკაცების 43.6% თვლის, რომ მისი შინამეურნეობის საშუალო თვიური ხარჯები გაიზარდა, 33.4% თვლის, რომ შემცირდა, ხოლო 23.0%-ის აზრით, უცვლელი დარჩა. მაშასადამე, გენდერულ ჭრილში შინამეურნეობების ხარჯების ცვლილებების შეფასებები განსხვავებულია.

აღსანიშნავია, რომ ხარჯების მაქსიმალურად ზრდა შეინიშნება სურსათზე, სასმელსა და თამბაქოს ნაწარმზე. გამოკითხულ ქალთა 70.5% და მამაკაცთა 66.9% აფიქსირებს, რომ მათ გაეზარდათ ხარჯები მოცემულ კატეგორიაზე, ასევე ხარჯების ზრდა ფიქსირდება საოჯახო მოხმარების საქონელზე გამოკითხულ ქალთა 60.1%, ხოლო მამაკაცთა 59.7% აფიქსირებს, რომ მათ შინამეურნეობას გაეზარდა ხარჯები მოცემულ კატეგორიაზე, ასევე ქალთა 60.0% თვლის, რომ მათ გაეზარდათ ხარჯები ჯანმრთელობის დაცვაზე, ხოლო მამაკაცთა 54.8% აფიქსირებს ხარჯების ზრდას პანდემიის პირობებში საცხოვრებელ სახლზე, ნყალზე, ელექტროენერჯიაზე, გაზსა და სხვა სათბობზე.

რაც შეეხება ხარჯების შემცირებას, როგორც გამოკითხულ ქალთა, ასევე მამაკაცთა უდიდესი ნაწილი აფიქსირებს, რომ მათ შინამეურნეობას შეუმცირდა ხარჯები ტანსაცმელსა და ფეხსაცმელზე პანდემიის პირობებში გამოკითხულ ქალთა 43.9%, ხოლო მამაკაცთა 36.9% აფიქსირებს მოცემულ კატეგორიაზე ხარჯების შემცირებას, ასევე გამოკითხულ ქალთა 37.3%, ხოლო მამაკაცთა 36.2% თვლის, რომ მათ შეუმცირდათ ხარჯები ტრანსპორტზე, ხოლო გამოკითხულ ქალთა 33.2% აღნიშნავს, რომ მათ შინამეურნეობას შეუმცირდა ხარჯები ქონების შეძენაზე, ხოლო მამაკაცთა 32.4% თვლის, რომ მათ შეუმცირდათ საშუალო თვიური ხარჯები დაზოგვაზე ან გასესხებაზე.

პანდემიის პირობებში მნიშვნელოვანად განსხვავდება სტუდენტთა მოსაზრებები ხარჯების ცვლილების შესახებ, საგანმანათლებლო საფეხურის მიხედვით. სტუდენტები, რომლებიც სწავლობენ საბაკალავრო პროგრამაზე, მათი 48.1% თვლის, რომ პანდემიის პირობებში მათი ხარჯები გაიზარდა, 32.5% თვლის, რომ შემცირდა, ხოლო 19.4% თვლის, რომ მათი ხარჯები უცვლელი დარჩა. სტუდენტები, რომლებიც სწავლობენ სამაგისტრო პროგრამაზე, მათი 55.1% თვლის, რომ პანდემიის პირობებში მათი ხარჯები გაიზარდა, 20.4% თვლის, რომ შემცირდა, ხოლო 24.6% თვლის, რომ მათი ხარჯები უცვლელი დარჩა. სტუდენტები, რომლებიც სწავლობენ სადოქტორო პროგრამაზე, მათი 67.9% თვლის, რომ პანდემიის პირობებში

მათი ხარჯები გაიზარდა, 0% თვლის, რომ შემცირდა, ხოლო 32.1% თვლის, რომ მათი შინამეურნეობის ხარჯები უცვლელი დარჩა.

მნიშვნელოვანია განვიხილოთ სხვადასხვა საგანმანათლებლო საფეხურის სტუდენტთა მოსაზრება ხარჯების ცვლილების შესახებ, კატეგორიების მიხედვით. აღსანიშნავია, რომ სურსათზე, სასმელსა და თამბაქოს ნაწარმზე ხარჯების ზრდას აფიქსირებს, როგორც ბაკალავრიატის საფეხურის სტუდენტთა 67.9%, ასევე სამაგისტრო პროგრამის 79.4 და სადოქტორო პროგრამის სტუდენტთა 67.9%. საშუალო თვიური ხარჯები სამივე საფეხურისათვის გაზრდილია საოჯახო მოხმარების საქონელზე, ბაკალავრიატის სტუდენტების 59.5% აფიქსირებს ამ კატეგორიაზე ხარჯების ზრდას, სამაგისტრო პროგრამის - 61.8, ხოლო სადოქტორო პროგრამის 67.9% აფიქსირებს მოცემულ კატეგორიაზე ხარჯების ზრდას. აგრეთვე, საბაკალავრო პროგრამის სტუდენტთა 58.4% თვლის, რომ მის შინამეურნეობას გაეზარდა ხარჯები ჯანმრთელობის დაცვაზე, სამაგისტრო პროგრამის სტუდენტთა 61.8% თვლის, რომ მის შინამეურნეობას გაეზარდა სხვა სამომხმარებლო ხარჯები, ხოლო სადოქტორო პროგრამის 57.1%-ს გაეზარდა ხარჯები ტრანსპორტზე.

რაც შეეხება შინამეურნეობების ხარჯების შემცირებას, როგორც საბაკალავრო

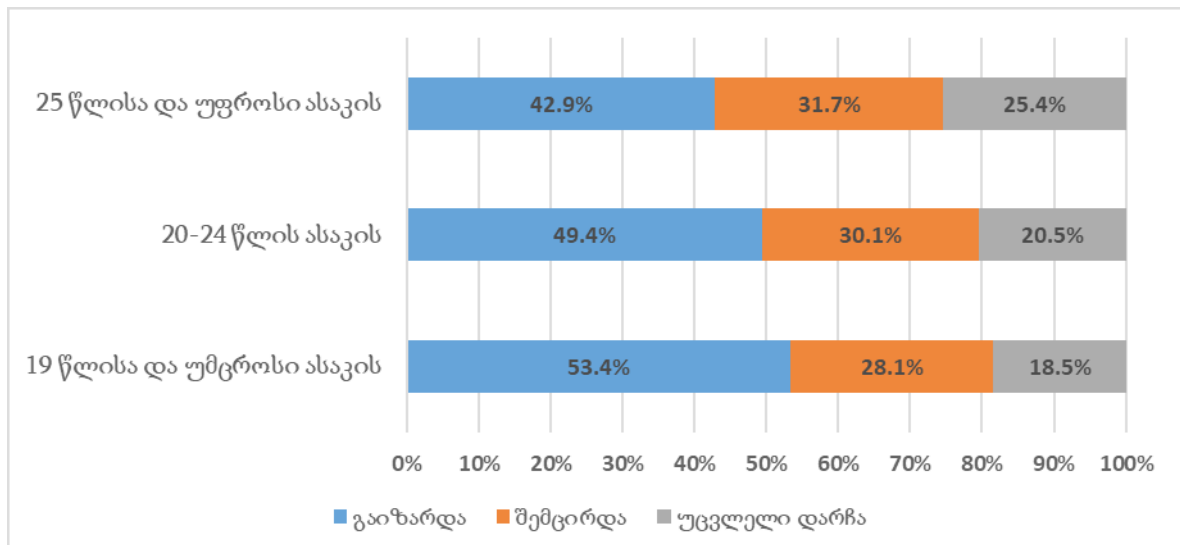
(44.4%), ასევე სამაგისტრო (31.2%) და სადოქტორო (28.6%) პროგრამის სტუდენტები ფიქრობენ, რომ მათ შეუმცირდათ ხარჯები ტანსაცმელსა და ფეხსაცმელზე. ტრანსპორტზე ხარჯების შემცირებას აფიქსირებს საბაკალავრო პროგრამის სტუდენტთა 39.1%, სამაგისტრო პროგრამის 24.7%, სადოქტორო პროგრამის 42.9%. საბაკალავრო პროგრამის სტუდენტთა 33.5 და სადოქტორო პროგრამის 28.6% აფიქსირებს ქონების შეძენაზე ხარჯების შემცირებას. სამაგისტრო პროგრამის სტუდენტთა 26.5% აფიქსირებს ხარჯების შემცირებას დაზოგვაზე ან გასესხებაზე, ხოლო სადოქტორო პროგრამის სტუდენტების 32.1%-სთვის ხარჯები ასევე შემცირებულია საცხოვრებელ სახლზე, წყალზე, ელექტროენერგიაზე, გაზსა და სხვა სათბობზე.

საშუალო თვიური ხარჯები სამივე საფეხურის სტუდენტებისათვის უცვლელი დარჩა ტრანსფერტებზე ბაკალავრიატის საფეხურის სტუდენტების 54.9%, მაგისტრატურის 56.5%, ხოლო დოქტორანტურის 60.7%, ასევე ბაკალავრიატის სტუდენტთა 59.8% და მაგისტრატურის 63.5% აფიქსირებს, რომ მათი ხარჯები განათლებაზე უცვლელი დარჩა, ქონების შეძენაზე ხარჯები უცვლელი დარჩა სამაგისტრო პროგრამის სტუდენტთა 52.4%-სთვის და სადოქტორო პროგრამის

სტუდენტთა 50.0%-სთვის.

სტუდენტები ასაკობრივი ჯგუფების მიხედვით კვლევის ფარგლებში დაყოფილნი იყვნენ 3 ასაკობრივ კატეგორიად: 19 წლისა და უმცროსი ასაკის, 20-24 წლის ასაკის და 25 წლისა და უფროსი ასაკის. ქვემოთ მოცემული გრაფიკი ნათლად აჩვენებს პანდემიის პირობებში შინამეურნეობის ხარჯების შესახებ სტუდენტთა დიფერენცირებულ მოსაზრებებს.

გრაფიკი: სტუდენტების მოსაზრებები მათი შინამეურნეობის ხარჯების შესახებ პანდემიის პირობებში, სტუდენტის ასაკობრივი ჯგუფების ქრილში

წყარო: გრაფიკი აგებულია გამოკითხვის შედეგების მიხედვით.

განსხვავებულად ნაწილდება სტუდენტთა მშობლების შეხედულებები მათი ასაკობრივი ჯგუფების მიხედვით. სტუდენტების მშობლები კვლევის ფარგლებში დაყოფილი იყვნენ 3 ასაკობრივ კატეგორიად, კერძოდ: 40 წლისა და უმცროსი ასაკის, 41-50 წლის ასაკის და 51 წლისა და უფროსი ასაკის (ორივე მშობლის არყოლის შემთხვევაში, კვლევაში მიეთითებოდა შინამეურნეობის უფროსის ასაკი). შინამეურნეობის ხარჯების შემცირებასთან დაკავშირებით, სტუდენტების მშობლების მოსაზრებები შემდეგნაირად ნაწილდება: 40 წლისა და უმცროსი ასაკის რესპონდენტების 52.3% თვლის რომ პანდემიის პირობებში მათი შინამეურნეობის ხარჯები გაიზარდა, 41-50 წლის ასაკის რესპონდენტების 46.6% და 51 წლისა

და უფროსი ასაკის რესპონდენტების 53.4% იზიარებს მათ მოსაზრებებს. სტუდენტების 40 წლისა და უმცროსი ასაკის მშობლების თითქმის 30% აფიქსირებს, რომ პანდემიის პერიოდში მათი შინამეურნეობის ხარჯები არ შეცვლილა, მაშინ როდესაც, 41-50 წლის ასაკის რესპონდენტების მხოლოდ 20.3% და სტუდენტების 51 წლისა და უფროსი ასაკის მშობლების მხოლოდ 19.7% იზიარებს მათ მოსაზრებებს.

დასკვნა

კორონავირუსმა მნიშვნელოვნად დააზარალა მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყნის მოსახლეობა და მას როგორც ეკონომიკური, ასევე ფსიქოლოგიური და მორალური ზიანი მიაყენა. მთავარი პრობლემა კი ის არის, რომ ეკონომიკა „მედიცინის მძევალია“ და კრიზისებთან ბრძოლის აქამდე ცნობილი გამოცდილება ნაკლებად რელევანტურია დღევანდელ გამოწვევებთან გამკლავებისათვის. პანდემიის დასრულების შემდეგ მნიშვნელოვანი იქნება ისეთი პოლიტიკის შემუშავება და გატარება, რომელიც მინიმალურ დროში ხელს შეუწყობს ეკონომიკის გაჯანსაღებას. წარმატებული ეკონომიკის სანინდარი კი სწორედ მაღალი დონის განათლებაა, რომელიც საფუძველი იქნება ქვეყნის გრძელვადიანი ეკონომიკური აღმავლობის. მაღალკვალიფიციური პერსონალი კი ხელს შეუწყობს ქვეყანაში არსებული რესურსების ოპტიმალურად გამოყენებას, რაც უზრუნველყოფს ეკონომიკის თითოეული სექტორის გაძლიერებას. ამიტომ მნიშვნელოვანია სტუდენტებისათვის პანდემიით გამოწვეული ზარალის მინიმიზაცია. კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ სტუდენტთა შინამეურნეობებში მკვეთრად გაზრდილია ხარჯები პირველადი მოხმარების პროდუქციაზე, როგორც სტუდენტების, ასევე მათი მშობლების მოსაზრებით, როგორც დასახლების ტიპის, ასევე სქესის, სწავლების საფეხურისა და სხვადასხვა ასაკობრივი ჯგუფის მიხედვით. სურსათზე ხარჯების ზრდა ასევე განპირობებულია ქვეყნის იმპორტდამოკიდებულების მაღალი დონით, რაც ნათლად ჩანს კვლევის შედეგების ანალიზისას დასახლების ტიპის მიხედვით, რომლის თანახმადაც, სურსათზე განხორციელებული ხარჯები გაზრდილია ორივე დასახლების ტიპისათვის თითქმის თანაბრად. გარდა ამისა, ხარჯები შემცირებულია თითქმის ყველა ქრილში ტრანსპორტზე, ტანსაცმელსა და ფეხსაცმელზე, რაც განპირობებულია კორონავირუსის პანდემიასთან დაკავშირებული ქვეყანაში დაწესებული შეზღუდვებით.

ლიტერატურა:

1. აბესაძე რ., მოსახლეობის ცხოვრების დონისა და სიღარიბის ზოგიერთი სოციალურ-ეკონომიკური ასპექტი, ხელმისაწვდომია ბმულზე: https://www.researchgate.net/publication/316647145_mosakhleobis_tskhovrebis_donisa_da_sigharibis_zogierti_sotsialur-eonomikuri_aspekti
2. გელაშვილი ს. (2020). კორონასტატისტიკის მაჩვენებელთა სისტემის ფორმირების შესახებ. ჟურნ. „გლობალიზაცია და ბიზნესი“, #10, გვ. 63-69.
3. გელაშვილი ს., მაკალათია ი., მიქელაძე გ. (2020). ცხოვრების დონის სტატისტიკა (ელ. ვერსია უახლოეს პერიოდში განთავსდება თსუ-ს ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკ-ის ელექტრონულ ბიბლიოთეკაში).
4. გელაშვილი ს., ჩარეჭიშვილი ლ. (2016). გენდერული სტატისტიკის საკითხები. გამომცემ. „მერიდიანი“, თბილისი.
5. გელაშვილი ს., შონია ზ., ქინქლაძე რ. (2020). სოციალური სტატისტიკა. გამომცემ. „უნივერსალი“, თბილისი.
6. მინდორაშვილი მ., აბესაძე ნ., გიორგობიანი მ. (2019). სტუდენტების სოციალ-დემოგრაფიული მახასიათებლების სტატისტიკური ანალიზი. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სა-

ხელმწიფო უნივერსიტეტი, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი, IV საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“ შრომების კრებული, გვ. 265-269. https://old.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/konf%20IV.pdf

7. პაპავა ვლ.(2011). არატრადიციული ეკონომიკისი, პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა. ხელმისაწვდომია ბმულზე: https://www.researchgate.net/publication/320548098_aratraditsiuli_ekonomiksi
8. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, უმაღლესი განათლება, ხელმისაწვდომია ბმულზე: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/61/umaghlesi-ganatileba>
9. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, შინამეურნეობების ხარჯები, ხელმისაწვდომია ბმულზე: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/51/shinameurneobebis-kharjebi>
10. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, ხელმისაწვდომია ბმულზე: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/552/methodologia-sotsialuri-statistika>

Statistical Study of Changes in Student Household Expenditures during the COVID-19 Pandemic

Simon Gelashvili

*Professor, Doktor of Economic Sciences
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

Mariam Ogruashvili

*PhD Student
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

Nestan Pantsulaia

*Master Student
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

SUMMARY

The article discusses the quantitative changes in the dynamics and structure of student household spending in Georgia during the COVID-19 pandemic. Coronavirus is a major global challenge that has significantly reduced the well-being of the population and the development trends of individual countries. This situation is further exacerbated by the expectation that the transition of the country to the rails of a knowledge-based economy will be further delayed as the pandemic has severely affected the education sector. In addition, compared to the pre-pandemic period, household expenditures on education have decreased, which, of course, has a negative impact on the level of education of the next generation. That is why it is important to have a systematic and complex statistical analysis of the cost structure of student households, which in the future may be the basis for the development and implementation of relevant student-centred programs.

The analysis revealed interesting trends in comparing students 'and parents' views on changes in their household spending. Nearly half of the students surveyed reported that their household expenses increased during the pandemic, but a larger number of parents, or 54%, reported an increase in the same expenses. The largest difference in the views of students and parents was found in the case of expenditures on the purchase of property, in particular, in 30% of households the opinions of students and their parents

გადაწყვეტილების მომზადების პროცესის შეფასება ეკონომიკურ პოლიტიკაში

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პოლიტიკის კათედრის ხელმძღვანელი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პოლიტიკის კათედრის ხელმძღვანელი

ადექსანდრე ცეხცვაძე

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

ეკონომიკური პოლიტიკაში დასაბუთებული გადაწყვეტილებების მომზადება და მიღება დამოკიდებულია იმაზე თუ:

• ხამდენად კახგად ახის ემპირიულად უზუხუნვედყოფილი მოქმედების შესაძლებლობები და მათი მოსადონენი შედეგები, ე.ი. ხამდენად ხაცონადუხია მახთვის შესახებ ახსებული და მისაღები ცოდნა;

• ხამდენად ექვემდებარება ანალიტიკური ახსნას გადაწყვეტილების მომზადების და მიღების პირობებმა (გადაწყვეტილების დოგიკიდან გამომდინარე).

მახთვის პიქტიკური ცოდნა, ხოგოხც წესი, მით უფხო შეზღუდულია, ხაც უფხო ნაკლებად ითვალისწინებს ხეკომენდიხებული მოქმედებები ადხინდედ მოღვაწეობას ან მისგან თავის შეკავებას (ე.ი. ხაც უფხო დაშოხებულია ისინი თეოხიულ-ეკონომიკური გამოცდილებას). გადაწყვეტილების პირობების ანალიტიკური წვდომა გაძნელებულია კახგად გააზრებული მოქმედებების კომპლექსუხობით. ეკონომიკური პოლიტიკაში გადაწყვეტილების პირობების სტატუსისა და დიაპაზონის შეფასება დამოკიდებულია იმაზე, თუ ხოგოხ ახის გაცნობიხებული ნაგულისხმევი მოქმედებები, საზოგადოებხივი მდგომარეობის მიზნად დასახული ცვლილებები და განვითარება.

საკვანძო სიგყვები: ეკონომიკური პოლიტიკა, ეკონომიკური წესიხივი, გადაწყვეტილების მიღება, თანმიმდევხული და ეტაპობხივი ხეფოხმების პოლიტიკა, სოციადუხი ტექნიკა.

რეალურად ეკონომიკური პოლიტიკის პრობლემები გადაწყვეტილების მიღების თეორიის ასპექტით არ არის ადვილად გადასაჭრელი. ამიტომაც მიზანშეწონილია, რომ გადაწყვეტილების მიღების პრობლემების გამომხატველი კატეგორიები ჩამოვყალიბოთ იმის მიხედვით, თუ:

- რამდენად ხერხდება მათი ახსნა ემპირიული და ანალიტიკური ასპექტით და
- რამდენად ფართოა ეკონომიკურ პოლიტიკაში გადაწყვეტილების მიღებასთან დაკავშირებული ცვალებადობის დიაპაზონი.

აქედან ეკონომიკური პოლიტიკის „რუტინის“ პრობლემათა ისეთი სპექტრი იქმნება, რომელიც რეგულირებად საბაზრო ეკონომიკაში სისტემურ ცვლილებებს იწვევს. ამ სპექტრის საფუძველზე აიხსნება, რომ შესაძლებელია ეკონომიკურ პოლიტიკაში დასაბუთებული გადაწყვეტილებების მომზადება. რეგულირებადი საბაზრო ეკონომიკის ჩარჩოებში რაციონალური ეკონომიკური პოლიტიკის მოდელს თანმიმდევრული რეფორმების პოლიტიკა წარმოადგენს.

ცვლილებებთან დაკავშირებული გადაწყვეტილების მომზადების პრაქტიკული გამოცდილების გათვალისწინებით შესაძლებელია ეკონომიკური პოლიტიკის პრობლემათა კლასიფიცირება (Braybrooke, Lindblom, 1963, გვ. 62; Jochimsen, 1967, გვ.63):

- კარგად გააზრებული ცვლილების ანალიტიკური და ემპირიული ახსნის შესაძლებლობითა და
- ეკონომიკურ პოლიტიკაში გადაწყვეტილებით ნაგულისხმევი ცვლილების დიაპაზონის მიხედვით.

გადანყვეტილების მომზადების პროცესის დამახასიათებელი თავისებურებები

ვინაიდან ცვლილებათა დიაპაზონის განსაზღვრა შეფასების პრობლემაა, ამიტომ თავიდანვე გამორიცხულია ცვლილებათა შესახებ სრული თანხმობის მიღწევა. კარგად გააზრებული ცვლილებების ანალიტიკური და ემპირიული ახსნის მახასიათებელს კონტინუუმის (მთლიანობის) წესი წარმოადგენს. ხშირად შესაძლებლობათა სფეროს ერთ მხარეზეა ცვლილებები, რომელთა შესახებ:

- შეფასებები არ გაგვაჩნია;
- მათ შორის არსებულ ურთიერთკავშირზე თეორიული ცოდნა არ გვაქვს;
- ემპირიულ ინფორმაციასაც მოკლებული ვართ.

შესაძლებლობათა სფეროს მეორე მხარეს კი აუცილებლად გვაქვს არგუმენტირებადი და შეფასებას დაქვემდებარებული ცვლილებები, რომლებიც გადანყვეტილების მომზადების თვალსაზრისით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია.

ცოდნასთან დაკავშირებით აუცილებელია ერთმანეთისაგან განვასხვავოთ პრობლემები, რომლებიც გადანყვეტილების თეორიის საზღვრებშია, იმ პრობლემებისგან, რომლებიც ამ საზღვრებში არ შედის. პრობლემების პირველი კატეგორია დომინირებს რეგულირებადი საბაზრო ეკონომიკის ეკონომიკური პოლიტიკის ყოველდღიურ „რუტინაში“. ამასთან, ექსპერტთა ცოდნის დონე ერთგვაროვანი არ არის. ისიც შესაძლებელია, რომ გაცნობიერებული ცვლილებები შეფასებებში დაშვებული ცდომილებების შედეგებად მივიღოთ. რაც შეეხება გლობალური მასშტაბის ცვლილებებს, ისინი შედარებით იშვიათია. ამგვარი ცვლილებების მაგალითია საერთაშორისო ეკონომიკური წესრიგის შეცვლა. ზოგადად, განსხვავებულად ფასდება, როგორც ასეთი ცვლილებები, ისე ის როლი, რომელსაც ეკონომიკური პოლიტიკა რეგულირებად საბაზრო ეკონომიკაში თამაშობს. იგულისხმება, რომ ეკონომიკა, როგორც სოციალური ქვესისტემა შესაძლებლობათა ერთობლიობაა, რომელიც საზოგადოების განვითარების მიზნებზეა ორიენტირებული.

ეკონომიკური წესრიგის შეცვლის შემთხვევაში ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვავოთ:

- ევოლუციური სისტემების ფორმირების მიზანზე ორიენტირებულ შესაძლებლობათა სკეპტიკური შეფასება, რომელიც გულისხმობს საზოგადოებას კრიტიკული რაციონალიზმის ინდივიდუალური პერსპექტივის თვალსაზრისით, და
- ასეთ შესაძლებლობათა ფორმირების ოპტიმისტური შეფასება, კონსტრუქციული რაციონალიზმის პოზიციიდან, როცა იგი საზოგადოების შესახებ კოლექტიურ შეხედულებას უკავშირდება.

ლოკალური პრობლემების გადაჭრა ძირითადად ორიენტირებულია საზოგადოებრივ სისტემათა ფუნქციონირების წინანდელ გამოცდილებაზე. იგი გულისხმობს ექსპერიმენტულ თუ თანმიმდევრულ ცვლილებებს. ამის გათვალისწინებით უმჯობესია ის პრობლემები განვიხილოთ, რომლებიც ანალიტიკურად და ემპირიულად გადანყვეტილების რაოდენობრივი მოდელის გამოყენების საშუალებას გვაძლევს. ამასთან სასარგებლოა შემოწმდეს რა შედეგებსა და სანდოობის რა დონეს უნდა ველოდოთ გადანყვეტილების მოდელების საფუძველზე მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის მიზნით განხორციელებული მოქმედებებიდან.

გადანყვეტილების ველის შესახებ ცოდნას საფუძვლად ისეთი ემპირიულ-მეცნიერული მოდელი უდევს, რომელიც სტაბილიზაციის კვანტიფიცირებად გამოცდილებას ეფუძნება. ამ მოდელის საფუძველზე პროგნოზები მოქმედების შესაძლო შედეგებზე უკვე არსებული გამოცდილებიდან გამომდინარეობს. უფრო ზუსტად, რომ ვთქვათ ცვლადების ამგვარი ვარიაციები შეზღუდულია, ვინაიდან ისინი წარსულში განხორციელებულ დაკვირვებებზეა ორიენტირებული. კოეფიციენტთა შეფასებებიც (მხარდაჭერის არეალი) ასეთ დაკვირვებებს ემყარება. გასააზრებელი ცვლილებების მასშტაბი ნათელი გახდება თუ მულტიპლიკა-

ტორებში იმ პარამეტრებს შევიტანთ, რომლებიც გამარტივებულ მოდელში გვაქვს. საქმე ეხება ძირითადი ცვლადების ცვალებადობის ზღვრულ მულტიპლიკატორულ ეფექტს, რომელიც უკეთეს შემთხვევაში ცდაზე დამყარებული ალბათობით გამოიხატება. სხვა მხრივ, საუბარია მხოლოდ პირველი პერიოდის ეფექტზე. თუმცა მოდელის საფუძველზე შესაძლებელია გრძელვადიანი შედეგების (ე.წ. დინამიკური მულტიპლიკატორები) გამოყვანაც. მოქმედების შედეგთა ფორმულირების თვალსაზრისით გასათვალისწინებელია, რომ დროთა განმავლობაში ახალი გამოცდილება გროვდება. რაციონალური პროცედურა მოითხოვს, რომ მოდელის სტრუქტურის შემოწმებისას ახალი შეფასებებიც გამოვიყენოთ. ამ დროს შესამჩნევი ხდება თუ რაოდენ ძნელია ეკონომიკური პოლიტიკის სტრატეგიების ანალიტიკური შეფასება და მათი ფორმულირება. საქმეს ისიც ართულებს, რომ პრობლემის გადაწყვეტის მცდელობის პროცესში შესაძლებელია შეიცვალოს, როგორც ქცევის წესები (მაგ., შეზღუდული რაციონალური მოლოდინის შემთხვევაში), ისე მისი შეფასებები.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, როგორ უნდა შეფასდეს პრობლემის გადაწყვეტის მცდელობა? ხელსაყრელ შემთხვევაში იგი მხოლოდ უმნიშვნელო ცვალებადობის შეფასების საშუალებას გვაძლევს. შესაძლოა აგრეთვე, რომ იგი უამრავი ერთდროული მოქმედებისაგან (ინსტრუმენტთა ცვალებადობა) შედგებოდეს. მოქმედების შესაძლებლობათა რაოდენობა დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად სწორად არის გაანალიზებული გადაწყვეტილების ველი და თანმხლები პირობების გათვალისწინებით შეფასებული გადაწყვეტილების მიღების წესი.

ვინაიდან გადაწყვეტილების მიღების პრობლემა მხოლოდ ნაწილობრივ არის კვანტიფიცირებადი, საეჭვოა, რომ მისი გადაჭრის მცდელობა რაციონალურობის კრიტერიუმს ანგარიშს უწევდეს (რომლის მიხედვითაც გადაწყვეტილების მიღების პრობლემა მაქსიმალურად დასაბუთებული ანალიზის საგნად უნდა იქცეს). გარდა ამისა, მოდელი უნდა მოიცავდეს ინფორმაციას ეკონომიკური პოლიტიკის პრაქტიკის წარსულში ჩამოყალიბებული ურთიერთკავშირების შესახებ. გამოცდილების საზღვრები ცვლილებას განიცდის ისეთი ინოვაციების შედეგად, როგორცაა მაგ., ინსტრუმენტარიუმის რაოდენობრივი ზრდა ანდა კომპეტენციების ცვლილება. აუცილებელია მათი შეფასებაც. ამგვარი შესაძლებლობის უარყოფა კონსერვატიული მიდგომაა, რომელიც ეკონომიკური პოლიტიკის მხოლოდ ადრინდელ პრაქტიკას მიესადაგება. ასეთი მოდელის საფუძველზე მიღებული გადაწყვეტილება ზედაპირული იქნება. ეკონომიკური პოლიტიკის პრობლემის გადაჭრის შესაძლებლობათა არარაციონალურ შეფასებასთან მხოლოდ მაშინ გვაქვს საქმე, როცა უგულვებელყოფილია გადაწყვეტილების მიღების საზღვრები. ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ პრობლემის გადაწყვეტისას არსებული ცოდნა უნდა გამოვიყენოთ, რომელიც ასეთი ცოდნის საზღვრების ცოდნასაც გულისხმობს (Popper, 1957a/99, გვ. 64).

შემცნებითი ინფორმაციის (ცოდნის) საზღვრების შესახებ ცოდნა შემდეგი მოთხოვნის წინაშე გვაყენებს:

- საზოგადოებრივი პროგრესის ინტერესებიდან გამომდინარე ნებისმიერი ლოკალური ცვლილება მაქსიმალურად სისტემურად უნდა გავიაზროთ და
- როგორც გადაწყვეტილების მომზადების პროცესის ორგანიზება, ისე მასზე ორიენტირებული მთელი ძალისხმევა, ფაქტობრივი მდგომარეობის ანალიზსა და მის შესახებ ინფორმაციის მოპოვების შესაძლებლობებს უნდა დაემყაროს.

ამ მოთხოვნის პირველ ნაწილში ნაგულისხმევი პროცედურა ყველაზე დამაჯერებლად (თანმიმდევრული რეფორმების სოციალური ტექნიკის ფორმულირებით) პოპერმა (1945/95, 1957, გვ.64) ჩამოაყალიბა. მეორე ნაწილი ზემოაღნიშნული სოციალური ტექნიკის პრაქტიკულ გამოყენებას ეხება. იგივე მცდელობად უნდა მივიჩნიოთ ლინდბლომის (1958; Braybrooke, Lindblom, 1963) მიერ შემოთავაზებული მეთოდი. რომელიც ერთმანეთისაგან იზოლირებულ, თანდათანობითი ცვლილებების განხორციელებას გულისხმობს.

თანმიმდევრული რეფორმების გატარების სოციალური ტექნიკა არსებულ შესაძლებლობებს ემყარება. „დაუგეგმავი მოქმედების“ პოლიტიკა ვერ იყენებს ყველა შანსს, რომელსაც მიუხედავად მისი შეზღუდულობისა, რაციონალური პროცედურა გვაძლევს. ადამიანების ხელთ არსებული ცოდნის შეზღუდულობის გაცნობიერება ღრმა ეჭვს ბადებს სოციალურ ტექნიკასთან დაკავშირებით, რომელსაც პოპერი (1945/95, გვ.157) უტოპიურ სოციალურ ტექნიკად მოიხსენიებს. საქმე ეხება იმ კონსტრუქტივისტულ პოზიციას, რომელიც ჯერ კიდევ პლატონისთვის იყო ცნობილი და რომლის მიხედვითაც საზოგადოებრივი იდეალის განხორციელება შესაძლებელია მხოლოდ გლობალური გეგმის საშუალებით. ამ პოზიციის მიმართ არსებული ეჭვი არ არის დამოკიდებული ამგვარი სოციალური ტექნიკის მიმდევართა წარმოდგენებზე იდეალური საზოგადოების შესახებ. პოპერის თვალსაზრისით არსებითია ის, რომ:

- იდეალის შესახებ მოსაზრებები, გაბატონებულ ნაკლოვანებებთან შედარებით, ძნელად გასაგები და შესაფასებელია;
- ბუნდოვანია არსებობს თუ არა ისეთი საზოგადოება, რომელსაც იდეალურად მიიჩნევს არა მარტო ახლანდელი თაობა, არამედ მომავალი თაობებიც და ამ მხრივ მათი ბედი წინასწარ არის განსაზღვრული;
- საზოგადოების მიერ გადაწყვეტილების მიღების ველი იმდენად კომპლექსურია, რომ შეუძლებელია შეფასდეს, თუ რამდენად რეალიზებადია მისი გლობალური და მრავალმხრივი ცვლილების გეგმა;
- რამდენად არის შესაძლებელი სიტუაციის გაუმჯობესება, რას უნდა მოველოდეთ ამ გეგმის განხორციელებიდან და რა ხარჯებთანაა იგი დაკავშირებული.

ამისგან განსხვავებით თანმიმდევრული რეფორმების სოციალური ტექნიკა გულისხმობს, რომ:

- საზოგადოებრივი ნაკლოვანებების დადგენა უფრო ადვილია, ვიდრე მისი იდეალური მდგომარეობის განსაზღვრა. ეს ასე ხდება, ვინაიდან არსებობენ საზოგადოების ისეთი ნევრები, რომლებიც ამ ნაკლოვანებათა გამო მძიმე მდგომარეობაში იმყოფებიან და ისეთებიც, რომლებიც პრაქტიკულად ადასტურებენ, რომ არ ძალუძთ განსაცდელში მყოფთ ჩაენაცვლონ;
- უფრო ადვილია კონკრეტული ნაკლოვანების აღმოსაფხვრელად ორგანიზება, ვიდრე იმის დადგენა, თუ როგორი უნდა იყოს მომავლის საზოგადოება და მისი რეალიზების მიზნით გაერთიანება;
- ნაწილობრივი ცვლილებების შემთხვევაში უფრო ადვილია გვერდითი შედეგების შეფასება და სათანადო ტექნოლოგიის შესახებ ცოდნის შექმნა;
- უფრო ადვილია მათი განწყობის შეფასება, ვისზეც კონკრეტულმა შეზღუდულმა ცვლილებებმა პოზიტიური ან ნეგატიური ზემოქმედება მოახდინა;
- პოლიტიკური იდეების ფორმირების დეცენტრალიზებული და დემოკრატიული პროცესი უფრო მეტ შანსს გვაძლევს უამრავ შეფასებათა შორის კომპრომისის მისაღწევად. აგრეთვე აუცილებელია მზარდი ცვლილებების მნიშვნელობის თანმიმდევრული აღიარება;
- თუ აღმოვაჩინთ, რომ შეზღუდული ცვლილებების შედეგები მცდარად არის შეფასებული, მათზე დანაკარგებიც შემცირდება;
- უფრო ადვილია შეზღუდული ცვლილების შესაძლო მარცხის მიზეზების გაგება და მისი აღმოფხვრისათვის სათანადო დამხმარე ინსტრუმენტების მობილიზება, ვიდრე ეს მოქმედების გლობალური პროგრამის ჩავარდნის შემთხვევაშია შესაძლებელი;
- ბოლო ორი მიზეზიდან გამომდინარე შეზღუდული ცვლილებების განხორციელება ბევრად უფრო ნაკლებ რისკთან არის დაკავშირებული;

- მიღებული გადაწყვეტილებები უფრო ნაკლებად ეწინააღმდეგება ერთმანეთს და არც დემოკრატიული მეთოდები ირღვევა.

ეკონომიკურ პოლიტიკაში ასეთი სოციალური ტექნიკის გამოყენება ნიშნავს მიზნად დასახული საწყისი მდგომარეობის ნაწილობრივ, მაგრამ საგრძნობ გაუმჯობესებას. ნიშანდობლივია ისეთი სამიზნეების არსებობა, როგორცაა მაგ., ინფლაციის დონის შეზღუდვა, სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებში სასუქების შეტანის შემცირება, დამოკიდებული დასაქმებიდან თვითდასაქმებაზე გადასვლის ხელშეწყობა, ვაჭრობის არასატარიფო შეზღუდვების გაუქმება, ჯანდაცვის სისტემასთან დაკავშირებული ხარჯების შემცირება და ა.შ. პრაქტიკულ ღონისძიებებთან დაკავშირებული სამიზნეები არ გამოირიცხავს პროგრამულად განსაზღვრულ გრძელვადიან მიზნებს, როგორცაა მაგ., ფასების სტაბილურობა, გარემოს გაუმჯობესება, ან სოციალური უსაფრთხოების ხარჯების შემცირება. პრაქტიკული მოქმედების პროცედურასთან დაკავშირებით საქმე ეხება ისეთი ცვლილებების დაგეგმვას, რომლებიც არადაამაკმაყოფილებელი სიტუაციიდან გამოყვანას და არა „საბოლოო მიზნებამდე“ მიყვანას გულისხმობს.

თანმიმდევრული რეფორმების სოციალური ტექნიკა რაციონალური ეკონომიკური პოლიტიკის მოდელიცაა. მართალია, ეს ტექნიკა პოპერმა უტოპიური პოზიციის საწინააღმდეგოდ ჩამოაყალიბა, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ გლობალური და კომპლექსური ცვლილებები აბსოლუტურად არასასურველი იყოს. პირიქით, ცოდნასთან დაკავშირებულ შესაძლებლობათა გამოყენების თვალსაზრისით მათი შედარება(დაპირისპირება) ცხად-ჰყოფს, რომ ასეთი ცვლილებების მხოლოდ ფრაგმენტულად განჭვრეტაა შესაძლებელი და მათთან დაკავშირებული დანახარჯებიც უსაზღვროდ დიდია. ამავე დროს, მათ უბრალოდ გვერდს ვერ ავუვლით. ამ შემთხვევაში მიზანდასახულობის მხოლოდ მიმართულების დადგენაა შესაძლებელი. საზოგადოებისათვის სასურველ მდგომარეობაზე ორიენტირება ჩანაცვლებულია ძირითად ღირებულებებზე ორიენტაციით და ფართო გასაქანი თავისუფალ განვითარებას ეძლევა.

ეტაპობრივი რეფორმების შემთხვევაში არ ცდილობენ არსებული მდგომარეობისა და იმ შესაძლო ცვლილებების შეფასებას, რომლებმაც საზოგადოებრივი კეთილდღეობა უნდა შექმნას. პირიქით, მის ადგილს იკავებს „ანალიზისა და შეფასების სოციალური ფრაგმენტირება“ (Braybrooke, Lindblom, 1963, გვ.104; 235). ეს ნიშნავს, რომ როგორც გადაწყვეტილების ველის შესახებ ინფორმაციის მოპოვება და დამუშავება, ისე გადაწყვეტილების მომზადება ეკონომიკურ პოლიტიკაში დეცენტრალიზებულ პროცედურებს წარმოადგენს. ეს კი ეკონომიკურ პოლიტიკაში გადაწყვეტილების მიღების მთელი პროცესის გამოყენებას გულისხმობს.

დემოკრატიული პროცედურის მონაწილეებს, რომლებიც პრობლემას თავიანთი ინტერესების მიხედვით აფასებენ, მისი გადაწყვეტის საკუთარი მეთოდებისა და შეფასებების ეფექტიანად გამოყენების შესაძლებლობა აქვთ. ისინი მოტივირებული არიან, რომ კომპლექსური ანალიზი და შეფასება გააკეთონ. ინფორმაციის ასეთ პოტენციალშია სწორედ ამ პროცედურის უპირატესობა. დეცენტრა-ლიზებული ანალიზი და შეფასება შედარებით წარმატებული მოქმედების საფუძველს გვაძლევს, თუ არ გავითვასწინებთ იმას, რომ ყოველი მონაწილე რაღაც მომენტებს უგულვებელყოფს ან ანგარიშს არ უწევს.

გადაწყვეტილების მიღების მთავარი სიძნელე იმაშია, რომ პრობლემის გადაჭრის შესაძლებლობები გადაწყვეტილების ავტონომიურობის საფუძველზე უნდა იქნეს განხილული. გადაწყვეტილების გლობალური წესის ძიება ამ შემთხვევაში ამაო იქნებოდა. პირიქით, ყველა ცდილობს თავიანთი ინტერესებიდან გამომდინარე კონკრეტულ ცვლილებასთან დაკავშირებით უმრავლესობის მხარდაჭერა მოიპოვოს. უმრავლესობის ორგანიზება კი პოლიტიკის შემოქმედთა ამოცანაა. ასეთი პროცედურის საყოველთაოდ ცნობილი ნაკლოვანებები შემდეგია:

- ამბიციური რეფორმისტული იდეის მოკლევადიანი ჩარევით რეალიზების მცდელობა;

- იმ პირებს, რომლებსაც შეეხო ცვლილება, მას ან არ აქცევენ ყურადღებას ან სათანადოდ არ ითვალისწინებენ.

დემოკრატიის, როგორც მეთოდური ნორმის სასარგებლოდ უნდა ითქვას, რომ დღეს არ არსებობს უკეთესი მეთოდი, რომელიც რეფორმების აბსოლუტურად უკონფლიქტოდ (თუ საჭიროა იმ პირის შეცვლის გზით, ვინც პოლიტიკურ გადანაცვლებას იღებს) გატარებისა და მათი ცვლილების საშუალებას მოგვცემს.

დასკვნა

გადანაცვლებების მომზადება ეკონომიკურ პოლიტიკაში დეცენტრალიზებულ პროცედურებს წარმოადგენს. ანალიზისა და შეფასების თვალსაზრისით დეცენტრალიზება იმას ნიშნავს, რომ მაგ., სამინისტროები, საპარლამენტო კომიტეტები, კვლევითი ინსტიტუტები, გაერთიანებები, კომპანიები და კერძო ინდივიდები ერთი და იგივე პრობლემის გადანაცვლებას ცდილობენ. იგულისხმება, რომ ისინი ამ პრობლემას თავიანთი გამოცდილებისა და ინტერესების მიხედვით განიხილავენ და შესაბამის გადანაცვლებას ეძებენ. ამიტომაც, მათი მცდელობები ერთმანეთისაგან განსხვავდება. ამავე დროს ისინი ცდილობენ შეამოწმონ სხვების მიერ ჩატარებული ანალიზები და შემუშავებული წინადადებები იმ მიზნით, რომ ისინი გადმოიღონ ან უარყონ. ხელსაყრელ შემთხვევაში სახელისუფლებო სტრუქტურები და სუბიექტები პრობლემის გადაჭრის პროცესში ჩართული პირების ურთიერთკონტროლს ახორციელებენ (Lindblom, 1958, გვ. 306). ცვლილებათა სარგებლიანობისა და ზიანის შესახებ მათ თავიანთი ინტერესების შესაბამისი დასკვნები გამოაქვთ. უნდა ითქვას, რომ ამგვარ მოქმედებათა საფუძველზე მოპოვებული ინფორმაცია ყოველთვის უფრო უკეთესია, ვიდრე ის, რომელსაც ერთი საგეგმო ინსტანცია აგროვებს და აფასებს.

ლიტერატურა :

1. Gvelesiani R., ekonomikuri politikis gamtareblebisa da interesTa jgufebis urTierTobis problemebi, Journ. „ekonomika da biznesi,” tomi VIII, #1, 2015, გვ.9-18.
2. Gvelesiani R., ekonomikuri politikis saSualebaTa racionaluri gamoyenebis logika, Journ. „ekonomika da biznesi”, #1, Tb., 2013, გვ. 17-30.
3. Gvelesiani R., ekonomikuri politikis saSualebaTa Sefasebisa da dozirebis problemebi, Journ. „axali ekonomisti”, #1, Tb., 2013, გვ. 11-17.
4. Gvelesiani R., Tanamimdevruli da etapobrivi reformebis socialuri teqnika, Journ. „ekonomika da biznesi”, #6, Tb., 2013, გვ. 11-22.
5. Gvelesiani R., რაციონალური ეკონომიკური პოლიტიკა და მისი დაგეგმვის სტრუქტურა, Journ. #4, „axali ekonomisti”, Tbilisi, „loi”, 2013, გვ.13-20
6. რ. გველესიანი, ეკონომიკურ-პოლიტიკური გადანაცვლებების მიღება ემპირიულად და ანალიტიკურად ახსნადი და შეფასებას დაქვემდებარებული ცვლილებების გათვალისწინებით, ჟურნ. „ახალი ეკონომისტი,” #1, თბ., 2017, გვ.16-21.
7. რ. გველესიანი, ეკონომიკურ-პოლიტიკური რჩევების ეფექტიანი რეალიზაციის პირობები, II საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის „გლობალიზაციის გამომწვევები ეკონომიკა-სა და ბიზნესში“ შრომების კრებული, გამომცემლობა თსუ გამომცემლობა, თბ., 2017, გვ.134-139.
8. რ. გველესიანი, სოციალურ მენარმეობაზე ორიენტაცია – საზოგადოებრივი უთანასწორობის დაძლევის ახალი მოცემულობა, ჟურნ. „ეკონომიკა და ბიზნესი,” ტომი IX, #3, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ., 2016, გვ.107-116.
9. Gvelesiani R., Formation of the Innovative Entrepreneurship Culture: Capabilities and Problems, ISSN: 2344-2174, Ecoforum, Vol. 9, No 1, 2020, Sttefan cel mare university of Suceava, Romania.

<http://www.ecoforumjournal.ro/index.php/eco/index>

10. Gvelesiani R., Gogorishvili I. (2014), The Basic Problems for the Realization of the Concept of Economic Policy. XII International Conference on Economics and Management, International Science Index, Vol. 8. No 11; November 10-11, Madrid, Spain, p. 532-535.
11. BRAYBROOKE, D. und CH.E. LINDBLOM (1963), A Strategy of Decision – Policy Evaluation as a Social Process, London.
12. JOCHIMSEN, R. (1967), Strategie der wirtschaftspolitischen Entscheidung. Weltwirtschaftliches Archiv 99 (1967/II), S.52-78.
13. LINDBLOM, CH. E. (1958), Policy Analysis. American Economic Review 48, S.298-312.
14. POPPER, K.R (1957a), The Poverty of Historicism, 6. Aufl., Neudruck, London 1999. Übersetzt in: KIESEWETTER, H. (Hrsg.), Gesammelte Werke 4, Das Elend des Historizismus, 7. durchges. u. erg. Aufl., Tuebingen 2003.
15. POPPER, K.R. (1945), The Open Society and its Enemies, Vol. 1 – The Spell of Plato, Golden Jubilee Edition, London 1995.
16. SAMUELSON, P.A. und R. M. SOLOW (1960), Analytical Aspects of Anti-Inflation Policy. American Economic Review 50, Papers and Proceedings, p. 177-194.
17. STREIT, M. E. (2005), Theorie der Wirtschaftspolitik, 6. Auflage, Stuttgart, S. 307; 309; 310.
18. WEBER, M. (1921), Wirtschaft und Gesellschaft, 5. rev. Aufl., Studienausg., Nachdruck, Tuebingen, 2002. p. 28

Evaluation of the Decision-making Process in Economic Policy

Revaz Gvelesiani

Professor of Ivane Javakishvili Tbilisi State University

Head of the Department of Economic Policy

Alexander Tsertsvadze

Academic Doctor of Economics

SUMMARY

The preparation and adoption of sound economic policy decisions depends on:

- How well the action capabilities are empirically secured and their expected outcomes, e.g. How rational the existing and acceptable knowledge of management is;
- To what extent is the problem of preparation and decision making subject to analytical explanation (based on the logic of the decision).

Practical knowledge of management is usually more limited, the less the recommended actions involve or abstain from previous activities (ie, the further away they are from theoretical-economic experience). Analytical access to problem solving is hampered by the complexity of well-thought-out actions. The assessment of the problem status and range of decision-making in economic policy depends on how the implicit actions are perceived, the changes and development of the target state of society.

Keywords: economic policy, economic order, decision making, policy of consistent and gradual reforms, social technology.

პანდემია და დისტანციური სწავლება - პროფესორ-მასწავლებელთა და სტუდენტთა შეხედულებების შედარებითი ანალიზი

მაია გიოხჯობიანი

ეკონომიკის დოქტორი,
ივანე ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი, ასოცირებული პროფესორი

მზია ტიკიშვილი,

ეკონომიკის დოქტორი,
ივანე ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი, მოწვეული პროფესორი

დეა ფიხცხადაიშვილი

ივანე ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი, პროფესორის ასისტენტი

Covid-19-მა ახალი გამოწვევები წაჩმოშვა გლობალური მასშტაბით. მთელმა ხიგმა შეზღუდვებმა სტუდენტებსა და პროფესორ მასწავლებლებს დისტანციური ხეჭიმში გადასვლა და ახალ წესებზე მოხება აიძულა. შიავადი კვლევითი ცენტრის მიეჩ ჩატახებუდ გამოკითხვებში საკმაოდ დადებითი განწყობა შეინიშნებოდა დისტანციური სწავლის მიმახთ, თუმცა იძულებითმა სოციალუხმა დისტანციამ, კოვიდ პანდემიის პიხოებში დიდი გავდენა იქონია გამოკითხუდთა პასუხებზე.

წინამდებახე ნაშომის მიზანია პანდემიის პეხიოდში დისტანციური სწავლების შესახებ პროფესორ-მასწავლებელთა და სტუდენტთა შეხედულებების შედახებითი ანალიზი.

კვლევაში მონაწიდეობა მიიღეს საქახთვედოს ახაეხთი უნივერსიტეტის სტუდენტებმა და პროფესორ-მასწავლებლებმა სხვადასხვა ხეგიონებიდან. კვლევის შედეგები დამუშავებუდ იქნა სტატისტიკური პროგხამუდი პაკეტის (SPSS) გამოყენებით. კვლევის საფუძველზე აქცენტი გაკეთდა შემდეგ საკითხებზე:

- დისტანციური სწავლისადმი სტუდენტთა და პროფესორ-მასწავლებელთა დამოკიდებულების შედახებითი ანალიზი;
- დისტანციური სწავლის უპიხატესობის და ნაკდვანების გამოვდენა სტუდენტთა და პროფესორ-მასწავლებელთა მხიდან;
- სწავლის სასუხვედი ხეჭიმის (დისტანციური, პიხდაპიხი, შეხეუდი) დადგენა სტუდენტთა და პროფესორ-მასწავლებლების მიეჩ. (შედახებითი ანალიზი ხეგიონუდ ქხილში);
- ყვედაზე ხშიხად გამოყენებადი ციფხური საკომუნიკაციო სეხვისების გამოვდენა სტუდენტთა და პროფესორ-მასწავლებელთა მხიდან;
- ზემოაღნიშნუდი საკითხების გაანალიზების შემდეგ სტატიაში მოცემულია დასკვნები და ხეკომენდაციები, ხომდებიც ხედს შეუწყობს ჩვენს მიეჩ გამოვდენიდ გამოწვევათა აღმოფხვხას.

საკვანძო სიტყვები: Covid-19, ინფოხმაციუდი გექნოლოგიები, სტატისტიკური ანალიზი, დისტანციური სწავლა, მენეჯმენტი

პანდემიამ გლობალური მასშტაბით რადიკალურად შეცვალა ჩვეული ცხოვრება და ახალი გამოწვევების წინაშე დაგვაყენა. სწავლების ონლაინ რეჭიმზე გადასვლამ მოითხოვა საგანმანათლებლო რესურსების სწორი მენეჯმენტი, საქირო გახდა ოპტიმალური სასწავლო სერვისების მოძიება, რამაც ინფორმაციული ტექნოლოგიების მთელი ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება და არნახული პროგრესი გამოინვია. მაშინ როცა ინფორმაციული ტექნოლოგიების ევოლუციის ყოველი ეტაპი გარკვეულ ხანას მოიცავდა, ხშირად რამდენიმე ათეულ წელსაც კი, ახალი ეპიდემიის დროს ეს პერიოდი რამდენიმე კვირამდე შემცირდა და გავხდით ახალი ინფორმაციული რევოლუციის მონმე. პანდემიის გამო შეზღუდვებმა და სწავლების დისტანციურ რეჭიმში გაგრძელების აუცილებლობამ, განათლების სფერო სწავლების სისტემის არჩევანის გარეშე დატოვა. სწავლის/სწავლების

სრულყოფილად წარმართვა დამოკიდებული გახდა ელექტრონული პორტალის სწორად შერჩევასა და გამოყენებაზე. პანდემიის პირობებში სასწავლო პროცესის უკეთესი მენეჯმენტის მიზნით სასწავლო პორტალს წაეყენა ისეთი ძირითადი მოთხოვნები, როგორცაა:

- მაქსიმალური ხელმისაწვდომობა სტუდენტთა და პროფესორ-მასწავლებელთა მხრიდან;
- სტუდენტთა მაქსიმალური ჩართულობის შესაძლებლობა; როგორც სამაგიდო კომპიუტერების, ასევე მობილური ტელეფონების სისტემური უზრუნველყოფის მხარდაჭერა;
- ერთმანეთთან დაკავშირებული საგანმანათლებლო პროგრამების და რესურსების შენახვის უზრუნველყოფა ცენტრალიზებულად, სადაც მომხმარებლებს სასურველ მასალებზე წვდომა შეეძლება;
- ისეთი საკომუნიკაციო საშუალებებით მხარდაჭერა, რომელიც ელექტრონული სწავლების პორტალს გახდის მოქნილს და შეძლებს კომფორტული გარემოს შექმნას პროფესორებისა და სტუდენტებისთვის.

ელექტრონული სასწავლო პორტალები პანდემიამდეც არსებობდა, თუმცა მათი გამოყენება მასობრივი მასშტაბით არც ისე ინტენსიურად ხდებოდა, როგორც ახლა. ელექტრონული სწავლების მიზნით მსოფლიოში პირველ სასწავლო პლატფორმას წარმოადგენდა ჯავაზე აგებული WebCT -ონლაინ ვირტუალური სასწავლო გარემო, რომელიც ლიცენზირებული იყო ძირითადად საგანმანათლებლო დაწესებულებებისთვის. აღნიშნული პლატფორმით სარგებლობდა 80 სხვადასხვა ქვეყანა, მასში ჩართული იყო 10 მილიონზე მეტი სტუდენტი. პლატფორმის ნაკლოვან მხარეს წარმოადგენდა მისი მაღალი ღირებულება, ამასთან ის არ ფუნქციონირებდა როგორც ღია სისტემა და გამყიდველის ნებართვის გარეშე მისი მოდიფიცირება და სრულყოფა ვერ ხერხდებოდა (RAJESH, 2015).

ელექტრონული სასწავლო პორტალებიდან დღეს დიდი პოპულარობით სარგებლობს Moodle, რომელიც ცნობილია, როგორც სასწავლო მენეჯმენტის სისტემა (LMS) ან ვირტუალური სასწავლო გარემო (VLE). Moodle არის უფასო სერვისი, მოდიფიკაციის შესაძლებლობით, რომელიც არ იზღუდება მასში ჩართულ მომხმარებელთა რაოდენობით. ამდენად, ის წარმოადგენს ერთ-ერთ ეფექტურ და მოსახერხებელ ინსტრუმენტს “შერეული სწავლისთვის”.

უფასო ონლაინ პლატფორმებიდან ცნობილია აგრეთვე Ning პლატფორმა, რომელიც შექმნილია არა მხოლოდ საგანმანათლებლო სივრცისთვის, არამედ სხვადასხვა სფეროს წარმომადგენელი ფიზიკური პირისა თუ ორგანიზაციისთვის. ეს პორტალი საშუალებას იძლევა მომხმარებელმა შექმნას საკუთარი სოციალური ქსელი.

რაც შეეხება „ვიკი“-ის(wiki), იგი ასევე წარმოადგენს უფასო ონლაინ სწავლის პლატფორმას, რომელიც საკმაოდ პოპულარულია სტუდენტებში.

ვირტუალური სასწავლო პლატფორმა - Wiz IQ, პედაგოგის ყურადღებას იქცევს მისთვის დამახასიათებელი მრავალი აქტივობის გამო, კერძოდ, ვიქტორინების და გამოკითხვის ჩატარების შესაძლებლობით. ეს პლატფორმა არ საჭიროებს ინსტალაციას და მუშაობს ნებისმიერი ოპერაციული სისტემის გარემოში, თუმცა მის ნაკლოვანებას წარმოადგენს ფასიანი მომსახურების სისტემა.

მნიშვნელოვნად წინგადადგმულ ნაბიჯს წარმოადგენდა Web 2.0 ტექნოლოგია, რომელიც დისტანციური განათლებისთვის უზრუნველყოფს სასაუბრო ურთიერთობის, სოციალური ინტერაქციისა და უკუკავშირის მხარდაჭერას. Web 2.0-ის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან აპლიკაციას წარმოადგენს სოციალური ქსელი - Facebook (Veletsianos, 2010).

ზემოთ განხილული სასწავლო პლატფორმების გარდა, ინფორმაციული ტექნოლოგიების ბაზარზე არსებობს სხვა უამრავი სასწავლო პლატფორმაც, თუმცა ისინი არ სარგებლობენ პოპულარობით მომხმარებელთა ფართო წრეებში, რადგან მათი გამოყენება შე-

საძლებელია მხოლოდ მობილური აპლიკაციის ან სამაგიდო კომპიუტერის საშუალებით, ასე მაგალითად, დღეისათვის ბაზარზე არსებული ხუთი საუკეთესო პორტალიდან (Penford, 2021) სახელდება: [Elucidat's Learning Launchpad Elearning Portal](#)-ციფრული სწავლის მისაღებად ეფექტური და ეკონომიური პორტალი, Sky's Global Totara -ეს სასწავლო პორტალი 36000 თანამშრომელს ეხმარება ტრენინგების გავლაში. უზრუნველყოფს სტრუქტურირებული სასწავლო გეგმების ავტომატურ გაშვებას ბიზნესის ცალკეული სამუშაოსთვის. მოიცავს საძიებო სისტემას, პირისპირ სესიის მუშაობას და ანგარიშების მიღებას; Sky Employee Induction Portal -უზრუნველყოფს ბიზნესის სფეროში ნებისმიერ კორპორაციულ სწავლებას, გათვლილია მრავალფეროვანი აუდიტორიისთვის, აქვს სოციალური მედიის ქსელის საშუალებების, თამაშების, აქტივობების და ვიქტორინების მხარდაჭერა; Jury's Inn სასწავლო პორტალი - წარმოადგენს ყველაზე ინოვაციურ ტექნოლოგიას, როგორც დისტანციური, ასევე შერეული სწავლისთვის. კურსები აგებულია ადაპტირებული ინსტრუმენტებით, რესურსებზე წვდომა შესაძლებელია სხვადასხვა მობილური მოწყობილობით; Vaillant სასწავლო პორტალი - უზრუნველყოფს ელექტრონულ სწავლებას ტრენინგების, სემინარების, პრაქტიკული უნარების შექმნისა და ონლაინ შესრულების მხარდაჭერით. აღნიშნული პორტალების გამოყენება გათვალისწინებული უნდა იქნას კარიერის მართვის პროცესის დაგეგმვისას (PARESASHVILI, NINO; GIORGOBIANI, MAIA; NIKVASHVILI, MAIA; PIRTSKHALAISHVILI, DEA; KHARADZE, NATALIA, 2019) (Kharadze, Natalia; Paichadze, Nugzar; Paresashvili, Nino; Pirtskhalaishvili, Dea; 2019) უნდა აღინიშნოს, რომ გარდა სასწავლო პორტალისა, დისტანციური სწავლისას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება აგრეთვე მოქნილი და ეფექტური ციფრული საკომუნიკაციო საშუალებების შერჩევას (Zoom, Microsoft Teams, Whatsapp, Viber, Skype, Messenger, e-mail). პანდემიის პერიოდში ელექტრონული ფოსტის უპირატესობა ზოგიერთ ციფრულ საკომუნიკაციო საშუალებასთან შედარებით დაეცა (TIKISHVILI, 2021), სოციალურ ქსელ - Facebook-ს დაემატა საკომუნიკაციო საშუალება „Messenger Rooms“, რომელიც ერთდროულად 50 -მდე პერსონის ჩართვის საშუალებას იძლევა, ამასთან არ საჭიროებს Facebook ანგარიშს. Messenger Rooms კონკურენციას უწევს ისეთ სერიოზულ სერვისებს, როგორცაა მაგალითად Zoom.

პანდემიის პერიოდში სწავლების ახალ რელსებზე გადასვლისას საზოგადოებაში გაჩნდა კითხვა იმის თაობაზე იქნებოდა თუ არა უმჯობესი სწავლის გაგრძელება ონ-ლაინ რეჟიმში. ასევე, მიიღებდნენ თუ არა ამ შემთხვევაში ახალგაზრდები სრულფასოვან განათლებას, და ბოლოს, ამ ეპოქამ წარმოშვა კითხვა: ონ-ლაინ რეჟიმი და ინფორმაციული ტექნოლოგიები სრულად ჩაანაცვლებდა თუ არა მასწავლებელს. რა გავლენას იქონიებდა დროის გამოყენებაზე სასწავლო დანესებულებებში (KHARADZE & DUGLADZE, 2018) (Pirtskhalaishvili & Dugladze, 2018).

საინტერესო იყო ამ საკითხებზე სტუდენტთა და პროფესორ-მასწავლებელთა მოსაზრებების შედარებითი ანალიზი. აღნიშნული საკითხების კვლევისთვის შევიმუშავეთ კითხვარი, რომლის შევსებაშიც მონაწილეობა მიიღო სამივე საფეხურის სტუდენტებმა და პროფესორ-მასწავლებლებმა საქართველოს სხვადასხვა რეგიონის სხვადასხვა უნივერსიტეტებიდან, კერძოდ: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტიდან, ტექნიკური უნივერსიტეტიდან და ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტიდან, ასევე ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტიდან, ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტიდან, გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტიდან და თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტიდან.

სტატიაში გამოიკვეთა სტუდენტებისა და პროფესორ-მასწავლებელთა შედარებითი ანალიზი ისეთი საკითხების მიმართ, როგორცაა: სწავლის კონკრეტული რეჟიმის უპირატესობა, თანამედროვე ციფრული კომუნიკაციის სერვისების არჩევანი, ონლაინ სწავლების ყველაზე დადებითი და ყველაზე უარყოფითი მხარე, განსხვავება ონლაინ სწავლის / სწავლების პროცესთან დაკავშირებულ მიდგომებს შორის რეგიონულ ქრილში.

წარსულში -2000, 2002, 2003 წლებში ჩატარებული სხვადასხვა კვლევის შედეგად გამო-

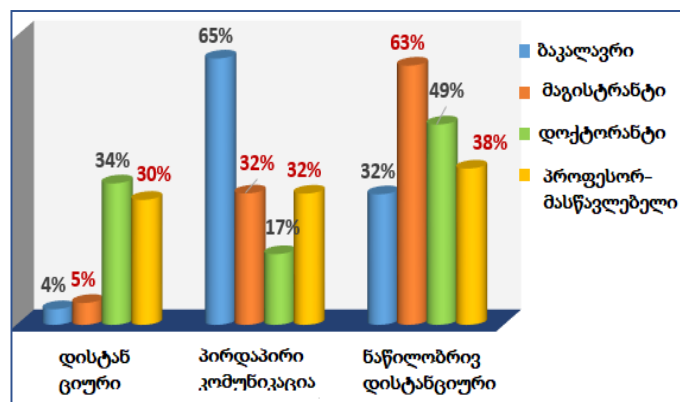
ვლინდა, რომ Web ინტერნეტით დისტანციური სწავლებისას სტუდენტები უფრო მეტად გამოხატავდნენ კმაყოფილებას, ვიდრე პირისპირ სწავლებისას (RAJESH, 2015), 2006 წლის გამოკითხვით კი მნიშვნელოვანი განსხვავება არ შეინიშნებოდა სტუდენტის მიღწევებში, როცა სწავლის ტრადიციულ რეჟიმს დისტანციური რეჟიმი ცვლიდა (Veletsianos, 2010). მაგრამ რა ხდება დღეს, როცა რეალურად სხვა არჩევანი არ გვაქვს?

ონლაინ სწავლება ხელს უწყობს დროის უფრო პროდუქტიულ გამოყენებას, (Kharadze, Natalia; Dugladze, Davit; Pirtskhalaishvili, Dea, 2018) გვიცავს პანდემიისგან, გვაქვს მეტი წვდომის საშუალება საერთაშორისო მასშტაბით, ამცირებს ტრანსპორტირებაზე გაწეულ ფულად ხარჯებსა და დროს, ამასთან შესაძლებელია შეხვედრების ციფრული ჩანაწერების ატვირთვა ვებგვერდზე, და მისი მოგვიანებით ნახვა, დისტანციურ რეჟიმში მუშაობისას გასათვალისწინებელია მისი უარყოფითი მხარეებიც, ვირტუალურ პლატფორმაზე მეტი დროის გატარებამ შეიძლება გამოიწვიოს სტრესი და გადაღლა, შესაძლოა ადგილი ჰქონდეს სწავლის პროცესში ხელის შეშლას ოჯახის წევრების მხრიდან, ტექნიკურ ხარვეზს და სხვა. სოციალური იზოლაცია ამცირებს პირისპირ კომუნიკაციის საშუალებას, რაც უარყოფითად აისახება ინდივიდებზე.

კითხვაზე თუ სწავლის რომელ რეჟიმს ანიჭებენ უპირატესობას სამივე საფეხურის სტუდენტები და პროფესორ-მასწავლებლები, შემდეგი შედეგი მოგვცა: სტუდენტთა უმრავლესობა-51% უპირატესობას ანიჭებს პირდაპირ კომუნიკაციას, პროფესორ-მასწავლებელთა უმრავლესობა (38%) კი - ნაწილობრივ დისტანციურს. ამასთან, პროფესორების შემთხვევაში ონლაინ რეჟიმსა და პირდაპირი კომუნიკაციის არჩევანს შორის არც თუ ისე დიდი სხვაობაა, 32% -ს ურჩევია პირდაპირი კომუნიკაცია, 30%-ს კი დისტანციური, მაშინ როცა სტუდენტთა მხოლოდ 7% ანიჭებს უპირატესობას დისტანციურ სწავლებას.

როგორც ვხედავთ, კვლევის შედეგები მნიშვნელოვნად განსხვავდება წარსულში გამოკითხვის შედეგად მიღებული მონაცემებისგან (RAJESH, 2015), რაც მეტყველებს იმაზე, რომ სავალდებულო სოციალური იზოლაცია აშკარა ზემოქმედებას ახდენს სწავლის რეჟიმის არჩევანზე. საინტერესოა მონაცემთა დიფერენციაცია სტუდენტების სამივე საფეხურის მიხედვით, რათა გავიგოთ ბაკალავრების, მაგისტრების, დოქტორანტების და პროფესორთა ცალკეული შეხედულებები ამ საკითხის მიმართ. შედეგების მისაღებად გამოვიყენეთ კროსტაბულაციური ანალიზი:

დიაგრამა 1. სასურველი სწავლის რეჟიმი

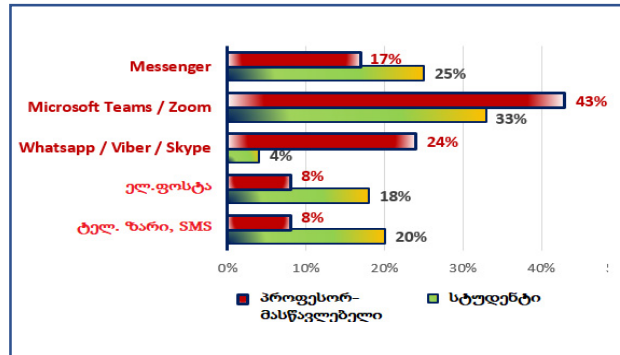

როგორც დიაგრამიდან (იხ. დიაგრამა 1) ჩანს, ბაკალავრთა 65% ამჯობინებს პირდაპირ კომუნიკაციას, მაგისტრების, დოქტორანტების და პროფესორთა უპირატეს არჩევანს კი შერეული სისტემით (ნაწილობრივ დისტანციური) სწავლა წარმოადგენს. ბაკალავრების მაღალი ინტერესი შესაძლოა გამოწვეული იყოს უნივერსიტეტში სწავლების პროცესში ჩართულობის ნაკლები გამოცდილებით. ბაკალავრების 32% უპირატესობას ანიჭებს შე-

რეული სისტემით სწავლებას, და მხოლოდ 4% -ია მომხრე დისტანციური რეჟიმის. მაგისტრანტების შემთხვევაში 5% უპირატესობას ანიჭებს ონლაინ რეჟიმს.

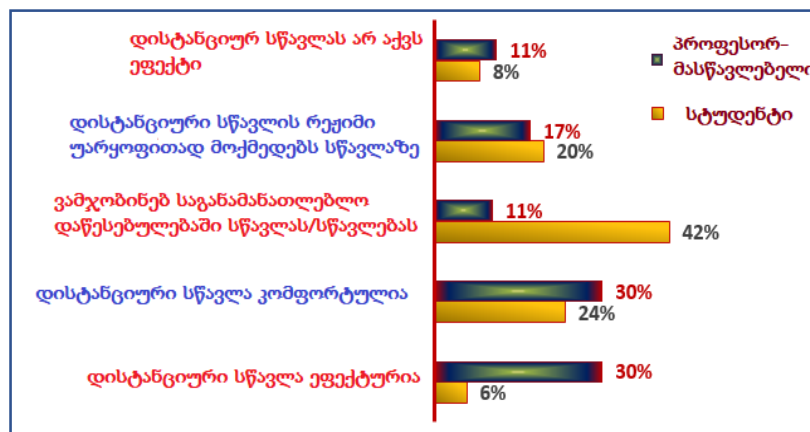
კითხვაზე თუ ციფრული საკომუნიკაციო საშუალებებიდან დისტანციური სწავლისას ყველაზე ხშირად რომელს იყენებენ, - სტუდენტთა და პროფესორთა პასუხების შედარებამ მოგვცა შემდეგი სურათი (იხ. დიაგრამა 2):

დიაგრამა 2. ყველაზე ხშირად გამოყენებადი ციფრული საკომუნიკაციო საშუალება

როგორც დიაგრამა 2-დან ჩანს, სტუდენტთა და პროფესორ-მასწავლებელთა უმრავლესობა დისტანციური სწავლისას უმეტესად იყენებს Microsoft Teams / Zoom-ს. სტუდენტები Microsoft Teams / Zoom-ის შემდეგ უმეტესად messenger-ით სარგებლობენ, პროფესორები კი Whatsapp / Viber / Skype-ით, ამასთან ისიც აღსანიშნავია, რომ სტუდენტები იშვიათად და ნაკლებად გამოიყენებენ Whatsapp / Viber / Skype-ს. კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ სტუდენტები, პროფესორებისგან განსხვავებით ტელეფონს უფრო ხშირად იყენებენ ვიდრე ელექტრონულ ფოსტას.

კვლევის პროცესში დავინტერესდით, თუ რა დამოკიდებულება აქვთ სტუდენტებსა და პროფესორ მასწავლებლებს დისტანციური სწავლა/სწავლებისადმი. მონაცემთა ანალიზის შედეგად მივიღეთ შემდეგი სურათი (იხ. დიაგრამა 3).

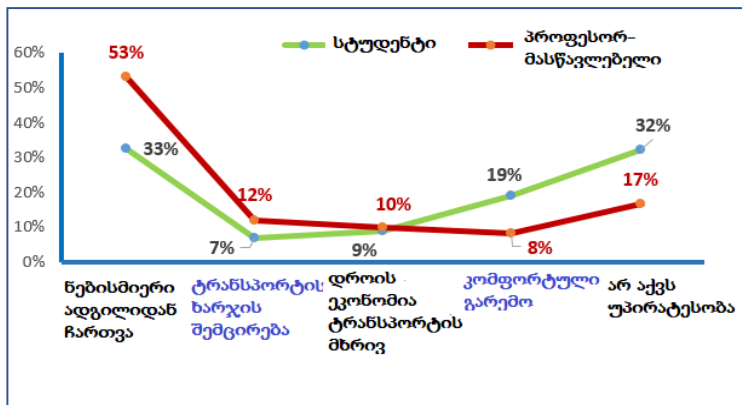
დიაგრამა 3. დამოკიდებულება დისტანციური სწავლისადმი

დიაგრამა 3-დან ჩანს, რომ სტუდენტები აშკარად უარყოფითად არიან განწყობილნი დისტანციური სწავლის მიმართ. სტუდენტთა უმრავლესობა (42%) ამჯობინებს სწავლას საგანმანათლებლო დაწესებულებებში, 20% კი მიიჩნევს, რომ დისტანციური სწავლა უარყოფითად მოქმედებს სწავლის შედეგებზე, რესპონდენტთა 24%-სთვის დისტანციური სწავლება არის კომფორტული.

აშკარა განსხვავება აღინიშნება პროფესორ-მასწავლებელთა და სტუდენტთა შორის დისტანციური სწავლისადმი დამოკიდებულების მიმართ. თუ სტუდენტთა უმრავლესობა (42%) ამჟობინებს სწავლას საგანმანათლებლო დაწესებულებებში, პროფესორ-მასწავლებელთა 60% დისტანციურ სწავლას მიიჩნევს დადებითად და თვლიან, რომ დისტანციური სწავლა ეფექტური და კომფორტულია. მათი მხოლოდ 11% აძლევს უპირატესობას საგანმანათლებლო დაწესებულებებში სწავლას. დისტანციური სწავლების მიმართ უარყოფით დამოკიდებულებას აფიქსირებს სტუდენტთა 20% და პროფესორ-მასწავლებლებთა - 17%.

კვლევის შედეგად გამოვლინდა გარკვეული ფაქტორები, რომლებსაც დიდ უპირატესობას ანიჭებენ სტუდენტები და პროფესორები დისტანციური სწავლის დროს (იხ. დიაგრამა 4).

დიაგრამა 4. დისტანციური სწავლის ყველაზე დიდი უპირატესობა

პროფესორთა (53%) და სტუდენტთა (33%) უმრავლესობა დისტანციური რეჟიმის ყველაზე დიდ უპირატესობად მიიჩნევს სწავლის პროცესში ნებისმიერი ადგილიდან ჩართვის შესაძლებლობას. სტუდენტთა 32% და პროფესორთა 17% კი მიიჩნევს, რომ დისტანციურ სწავლას არ გააჩნია უპირატესობა.

სტუდენტთა 19% და პროფესორთა 8% დისტანციური სწავლის დადებით მხარედ კომფორტულ გარემოს მიიჩნევს, როგორც მონაცემებიდან ჩანს კომფორტული გარემო სტუდენტებისთვის მეტად მნიშვნელოვანია. შესაძლოა ვივარაუდოთ, რომ პროფესორთა თაობას სხვა მძიმე პერიოდებიც აქვს გავლილი (90-იანი წლები) და მეტწილად ორიენტირებული არიან სწავლის შედეგებზე. პროფესორებს დისტანციური სწავლების უპირატესობად, კომფორტულ გარემოზე მეტად მიაჩნიათ სატრანსპორტო ხარჯების და დროის დანახარჯების შემცირება. აღნიშნული დამოკიდებულება შესაძლოა უკავშირდებოდეს ოჯახის რჩენის ტვირთს, რომელიც პროფესორებს მეტად აქვთ სტუდენტებთან შედარებით.

კითხვაზე თუ რა მიაჩნიათ დისტანციური სწავლებისას ყველაზე უარყოფით ფაქტორად, რესპონდენტების დამოკიდებულება შემდეგნაირად გადანაწილდა: სტუდენტების 33% და პროფესორთა 38% - მიიჩნევს, რომ ჯგუფის წევრებთან ურთიერთობის შემცირება წარმოადგენს დისტანციური სწავლების ყველაზე მნიშვნელოვან ნაკლოვანებას.

სტუდენტების (25%) და პროფესორების (30%) დისტანციური მუშაობის მეორე მთავარ ნაკლოვანებად ასახელებენ სხვადასხვა ხელისშემშლელ ფაქტორებს: ოჯახის წევრების ხმაური თუ ტექნიკურ ხარვეზი. ბუნებრივია, სახლიდან ლექციაზე დასწრება თუ ლექციის ჩატარება მოითხოვს გარკვეული შეზღუდვების დაწესებას ოჯახის წევრებისადმი, ასვე ხშირად აქვს ადგილი ტექნიკურ ხარვეზსაც, რაც შეიძლება გამოწვეული იყოს ინტერნეტ პაკეტებით, ბუნებრივია სოციალური პირობები ყველას არ აძლევს საშუალებას შეიძინონ სწრაფი ინტერნეტ პაკეტები და ა. შ.

საინტერესოა ახდენს თუ არა გავლენას ფაქტობრივი საცხოვრებელი ადგილი და რესპონდენტის სტატუსი სწავლის რეჟიმის და დისტანციური სწავლისას ციფრული საკომუ-

ნიკაციო საშუალების არჩევანზე. ბუნებრივია, ეკონომიკურად არასტაბილურ გარემოში, განსაკუთრებით კი რეგიონებში (მაღალმთიან რეგიონებში) მცხოვრებ რესპონდენტებს შესაძლოა არ ჰქონდეთ კომპიუტერთან და ინტერნეტთან წვდომა, რაც შეიძლება გახდეს სწავლის რეჟიმისა და საკომუნიკაციო საშუალების არჩევის წინაპირობა. აღნიშნული საკითხის კვლევისათვის გამოვიყენეთ მრავალფაქტორული დისპერსიული ანალიზი MANOVA. დისპერსიული ანალიზის შედეგად მიღებული მონაცემები გვიჩვენებს ლევენის ტესტს ვარიაციის ერთგვაროვნებაზე, რომლის მიხედვითაც ჩანს, რომ ორივე ფაქტორი - ფაქტობრივი საცხოვრებელი ადგილი და რესპონდენტის სტატუსი (სტუდენტი/პროფესორ-მასწავლებელი) გავლენას ახდენს სწავლის რეჟიმის არჩევანსა და საკომუნიკაციო საშუალების არჩევანზე. აღნიშნულ ცვლადებს შორის აღინიშნება მაქსიმალური სტატისტიკური კავშირი 0.001 დონეზე (იხ. ცხრილი 1)

ცხრილი 1. ლევენის ტესტი ვარიაციის ერთგვაროვნებაზე

	F	df1	df2	Sig.
სწავლის რომელ რეჟიმს ანიჭებთ უპირატესობას?	7.237	11	505	.000
ყველაზე ხშირად რომელ საკომუნიკაციო საშუალებას იყენებთ დისტანციური სწავლისას?	11.768	11	505	.000

ცალ-ცალკე ფაქტორების ზემოქმედებისას კი ცხრილი 2-დან ჩანს, რომ ფაქტობრივი საცხოვრებელი ადგილი გავლენას ახდენს მხოლოდ სწავლის რეჟიმის არჩევანზე სტატისტიკური მნიშვნელოვნების 0.05 დონით, და არ ახდენს გავლენას საკომუნიკაციო საშუალების არჩევანზე.

ცხრილი 2. სტატისტიკური ტესტის შედეგი ვარიაციის ერთგვაროვნებაზე

დამოკიდებული ცვლადი		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
სწავლის რომელ რეჟიმს ანიჭებთ უპირატესობას?	საცხოვრებელი ადგილი	6.436	5	1.287	3.062	.010
	ცდომილება	212.281	505	.420		
ყველაზე ხშირად რომელ საკომუნიკაციო საშუალებას იყენებთ დისტანციური სწავლისას?	საცხოვრებელი ადგილი	16.529	5	3.306	1.671	.140
	ცდომილება	998.819	505	1.978		

რესპონდენტის სტატუსი (სტუდენტი/პროფესორი) გავლენას ახდენს მხოლოდ სწავლის რეჟიმის არჩევანზე. აღნიშნულ ფაქტორებს შორის აღინიშნება მაქსიმალური სტატისტიკური კავშირი 0.001 დონით, თუმცა არ ახდენს გავლენას საკომუნიკაციო საშუალების არჩევანზე (ცხრილი 3).

კვლევამ აჩვენა, რომ სტუდენტებსა და პროფესორ-მასწავლებელთა შორის არსებობს არაერთგვაროვანი დამოკიდებულება სწავლის რეჟიმის არჩევანის მხრივ. რაც შეეხება საკომუნიკაციო საშუალების არჩევანს დისტანციური სწავლისას, ამ მხრივ სტუდენტებსა და პროფესორ-მასწავლებელთა შორის განსხვავება არ შეინიშნება.

ცხრილი 3. სტატისტიკური ტესტის შედეგი ვარიაციის ერთგვაროვნებაზე

დამოკიდებული ცვლადი		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
სწავლის რომელ რეჟიმს ანიჭებთ უპირატესობას?	სტატუსი	9.683	1	9.683	23.035	.000
	ცდომილება	212.281	505	.420		
ყველაზე ხშირად რომელ საკომუნიკაციო საშუალებას იყენებთ დისტანციური სწავლისას?	სტატუსი	2.674	1	2.674	1.352	.245
	ცდომილება	998.819	505	1.978		

როგორც დისპერსიულმა ანალიზმა გვიჩვენა, რეგიონი - საცხოვრებელი ადგილი გავლენას ახდენს სასწავლო რეჟიმის არჩევანზე.

რეკომენდაციები:

კვლევის შედეგების ანალიზის საფუძველზე ჩამოვყალიბეთ რამდენიმე მნიშვნელოვანი რეკომენდაცია:

- დისტანციური სწავლისას ტექნოლოგიები ისე უნდა იყოს შერჩეული, რომ მათ ხელი შეუწყონ სტუდენტის მიერ ინფორმაციის აღქმას;

- საგანმანათლებლო და დისტანციურ რეჟიმში ყურადღება უნდა გამახვილდეს ისეთ სასწავლო პლატფორმებზე, სადაც მაქსიმალურად იქნება გათვალისწინებული სტუდენტების ჩართულობა, დიალოგი და ინტერაქციულობა. სწავლებაში სტუდენტის ინგეჟაქციური პრაქტიკის გამოყენება აუმჯობესებს სწავლებას;

- როგორც კვლევამ ცხადყო, ფაქტობრივი საცხოვრებელი ადგილი გავლენას ახდენს სწავლის რეჟიმის არჩევანზე, ამიტომ გასათვალისწინებელია, რომ შეიქმნას თანაბარი პირობები ინტერნეტის გამოყენების მხრივ, მთავრობამ / საგანმანათლებლო დაწესებულებებმა უნდა განახორციელონ უფასო ინტერნეტით უზრუნველყოფის პოლიტიკა, მათე-რიალურად გაჭირვებული ან სოციალურად დაუცველი სტუდენტების მიმართ;

- ბაკალავრებთან სწავლისას გათვალისწინებული უნდა იქნას ის გარემოება, რომ ისინი უპირატესობას ანიჭებენ საგანმანათლებლო დაწესებულებებში სწავლას, ეს კი პროფესორ-მასწავლებლებს უჩენს ახალ გამოწვევებს, უბიძგებს მათ იმუშაონ საკუთარ თავზე და დახვეწონ ინფორმაციის გადაცემის საშუალებები, რათა მოხდეს მაღალკვალიფიციური კადრის მომზადება, რომელიც შეძლებს კარიერულ წინსვლას (Pirtskhalaishvili, D., Paresashvili, N., & Kulinich, T., 2021);

- მნიშვნელოვანია უნივერსიტეტებმა უზრუნველყონ ტრენინგ სისტემა, რომელიც საშუალებას მისცემს პროფესორ მასწავლებლებს სწავლების თანამედროვე მეთოდებით მოახდინონ შეუფერხებელი სწავლების პროცესის უზრუნველყოფა. ამასთან მნიშვნელოვანია, უნივერსიტეტებმა უზრუნველყონ ლექციების ჩაწერა და ერთიან პლატფორმაზე ატვირთვა, რათა სტუდენტმა შეძლოს მისთვის ხელსაყრელ დროს მუშაობა და მასალის გაცნობა;

- სასწავლო კურსის შესწავლის დაწყებამდე სასწავლო დაწესებულებამ უზრუნველყოს სტუდენტების თუ პედაგოგებისთვის სასწავლო პლატფორმების გაცნობა და მასზე მუშაობა.

ლიტერატურა:

1. KHARADZE, N., & DUGLADZE, D. (2018). TIME MANAGEMENT OF PRIVATE UNIVERSITY STUDENTS. *INNOVATIVE ECONOMICS AND MANAGEMENT*, 126-137.
2. Kharadze, Natalia; Dugladze, Davit; Pirtskhalaishvili, Dea;. (2018). Comparative Analysis of Students Time Management at State and Private Universities. *Innovative Economics and Management*, 151-162.
3. Kharadze, Natalia; Paichadze, Nugzar; Paresashvili, Nino; Pirtskhalaishvili, Dea;. (2019). General Trends of Business Career Management. *17th International Conference on Social Sciences* (pp. 253-254). Murcia: European Center For Science Education and Research.
4. PARESASHVILI, NINO; GIORGOBIANI, MAIA; NIKVASHVILI, MAIA; PIRTSKHALAISHVILI, DEA; KHARADZE, NATALIA. (2019). Career Management Peculiarities in Educational Institutions. *17th International Conference on Social Sciences* (pp. 212-231). Murcia: EUROPEAN CENTER FOR SCIENCE EDUCATION AND RESEARCH.
5. Penford, S. (2021). *5 excellent learning portal examples for training employees*. Retrieved from elearninglearning.com: <https://www.elearninglearning.com/portal/>

6. Pirtskhalaishvili, D., & Dugladze, D. (2018). Statistical Analysis of Students' Time Management and Private Hypotheses in Private Universities. *Innovative Economics and Management*, 124-130.
7. Pirtskhalaishvili, D., Paresashvili, N., & Kulinich, T. (2021). The gender aspects of career development and leadership in organizations. *Journal of Eastern European and Central Asian Research (JEECAR)*, 8(2), 255 - 266.
8. RAJESH, M. (2015). Revolution in Communication Technologies: Impact on Distance Education. *INDIA/Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*, Volume: 16 Number: 1 Article 5.
9. TIKISHVILI, M. (2021). General analysis using of digital communication tools by students in distance learning, caused of coronavirus. *Innovate Economic Management.*, 82-91.
10. Veletsianos, G. (2010). *Emerging Technologies in Distance Education*. Canada: Athabasca University.
11. Anderson, A. (2010). Learning to Learn in E-Learning- Constructive practices for Development
12. Arkelin D. (2014), Using SPSS to Understand Research and Data Analysis. Valparaiso University
13. Gaudelli, W. (2006). Convergence of Technology and Diversity: Experiences of Two Beginning Teachers in Web-Based Distance Learning for Global/Multicultural Education. Retrieved from <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ795200.pdf>
14. Heroux M. (2019), Research Software Science: A Scientific Approach to Understanding and Improving How We Develop and Use Software for Research
15. IQ, W. (2013). Wiziq Education. online. Retrieved from wiziq: <http://www1.wiziq.com/virtualclassroom/?gclid=CMS18f7ss7oCFTF04godBUgAng>
16. Ngogi E (2021), The Impact of COVID-19 Pandemic on Education: Navigating Forward the Pedagogy of Blended Learning

Pandemic and Distance Learning - A Comparative Analysis of the Views of Professors and Students

Maia Giorgobiani

*Doctor of Economics,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Faculty of Economics and Business, Associate Professor*

Mzia Tikishvili

*Doctor of Economics,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Faculty of Economics and Business, Visiting Professor*

Dea Pirtskhalaishvili

*Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Faculty of Economics and Business, Assistant Professor*

SUMMARY

Covid-19 has created new challenges globally. A number of restrictions have forced students and professors to switch remotely and adjust to new rules. Surveys that were conducted by research centers showed a rather positive attitude towards distance learning. However, forced social distance, had a major impact on respondents' responses during the Covid Pandemic.

The purpose of this paper is to make a comparative analysis of views of professors and students about remote learning during the pandemic period.

Students and professors, of Georgian universities from different regions, participated in the study. Data obtained from the study were processed using the Statistical Package for the Social Sciences (SPSS). Based on the research, the following issues were highlighted:

- Comparative analysis of students' and professors' attitude towards distance learning;
- Identifying advantages and disadvantages of distance learning from the point of view of students and professors;
- Determining the preferred mode of study (distance, direct, mixed) by students and professors. (Comparative analysis in the regional context);
- Identification of the most frequently used digital communication services by students and professors;

After analyzing above-mentioned issues, the article provides conclusions and recommendations that will help us to address the challenges we have identified.

Keywords: Covid-19, Information Technology, Statistical Analysis, Distance Learning, Management

სასესხო პროცენტისადმი დამოკიდებულება ქრისტიანურ სამყაროში

იხინა გოგოხიშვილი

ასოციირებული პროფესორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ნაშრომში მოცემულია ქრისტიანული ხელიგების, ედინუხი პეჩიოდის ფიდოსოფოსებისა და ქრისტიან მოღვაწეთა მოსაზრებებისა და სწავლების ანალიზი. მიუხედავად იმისა, რომ მევაშეობა და მისი შედეგები დაგმობილი და მიუღებელი იყო ყველა ცივილიზაციასა და ხელიგიაში იგი მაინც ახსებობდა.

ქრისტიანული ხელიგების დამოკიდებულება და ეკლესიის კანონები ყოველთვის ახ მოქმედებდნენ მევაშეობის აკრძალვის მიმართებით. ნაშრომში აღნიშნულია, რომ ამას ხელს უწყობდა ახალ აღთქმაში პროცენტის სესხის აკრძალვასთან დაკავშირებული ბუნდოვანება. 1836 წელს კათოლიკური ეკლესიის მიერ მიღებულმა განკარგულებამ სხუდი დეგიტიმუხობა შესძინა მევაშეობასა და პროცენტებს, ხასაც საბანკო სექტორის სწრაფი ზიდა მოჰყვა. ბაზელის კომიტეტის მიერ საკრედიტო სფეროს საერთაშორისო დონეზე რეგულირების პროცესმა გააძლიერა კრედიტოთა და მევაშეების სოციალური პასუხისმგებლობა, ხაც ეკონომიკის ამ სფეროში ამაღლებს ქრისტიანულ ღირებულებებს.

საკვანძო სიტყვები: ქრისტიანული სამყარო, სესხის პროცენტი, საბანკო ზედამხედველობის ბაზელის კომიტეტი.

მევაშეობისა და სასესხო პროცენტების მიმართ დამოკიდებულება ყველა რელიგიაში ერთნაირად უარყოფითია. თუმცა იყო პერიოდი, როდესაც მევაშეობა და პროცენტების შეგროვება ჩვეულებრივ საქმიანობას წარმოადგენდა ზუსტად ისევე როგორც ეს ახლა ხდება.

ძველი საბერძნეთის კანონებში არ არსებობს არც ერთი დებულება, რომელიც კრძალავს სესხის პროცენტის გამოყენებას. მესოპოტამიურ ცივილიზაციაშიც დაკრედიტების პროცენტი კანონიერი იყო, როგორც ბერძნებისა და რომაელების შემთხვევაში.

ბერძნული ცივილიზაციის პერიოდში არსებობდა რამდენიმე სახის საპროცენტო განაკვეთი სესხის დაფარვასა და მის დაბრუნებაზე. საპროცენტო განაკვეთს ეწოდებოდა „პროცენტი“ ან „ჩვეულებრივი საპროცენტო განაკვეთი“. სესხების საპროცენტო განაკვეთი იყოფა პროცენტზე: სტანდარტულ სესხებზე (6-18%), უძრავი ქონების სესხებზე (6.67-12%), ქალაქის სესხებზე (7-12%), სავაჭრო და სამრეწველო სესხებზე (12- 18 %). იმავდროულად, 6-10% -იანი ინვესტიციების პროცენტი გადაიხადეს მათ, ვინც განახორციელეს კონკრეტული ინვესტიციები.

რომაულ ცივილიზაციაში სესხებზე პროცენტის გადახდა დაიწყო ძვ.წ. 500 წელს და დასრულდა ჩვენი წელთაღრიცხვით 4 წელს. თორმეტი ცხრილის კანონები (ძვ. წ. 451-450) იყო ძველი რომის კანონების პირველი ნაკრები, რომელმაც დაადგინა კანონიერი მაქსიმალური წლიური საპროცენტო განაკვეთისათვის. სესხის პროცენტის სამართლებრივი სტატუსის მიუხედავად, საზოგადოება უკმაყოფილო იყო და ხშირად გამოდიოდა ამ საკითხზე. ეგრეთ წოდებული ლექს გენუციას პერიოდში (ძვ. წ. 342 წ.) ან გენუტიუსის კანონი, იყო მცდელობა შემსუბუქებულიყო ვალის ტვირთი და დაკრედიტება არალეგალური ყოფილიყო. მაგრამ ჩვ.წ.აღ-მდე 88 წელს სულამ მიიღო ეგრეთ წოდებული Lex Unciaria აქტი, რომელმაც გააუქმა დაკრედიტების პროცენტის არალეგალური სტატუსი და კვლავ შემოიღო ლეგალური მაქსიმალური წლიური საპროცენტო განაკვეთის პრაქტიკა. რომის პერიოდში იყო ოთხი სახის საპროცენტო განაკვეთი: მაქსიმალური დასაშვები განაკვეთი (8.33-12.5%), სტანდარტული საპროცენტო განაკვეთები რომისთვის (4-12.5%), ადგილობრივი საპროცენტო განაკვეთები (6-100%) და ბიზანტიური საპროცენტო განაკვეთები (4-12.5%). (1)

პლატონის ნაშრომებში - „რესპუბლიკა“ და „კანონები“ მოცემულია მისი დამოკიდებულება სესხის პროცენტთან. რესპუბლიკაში პლატონი ამტკიცებს, რომ სიმდიდრის დაუოკებელი ძიება დამანგრეველია სახელმწიფოსთვის. მთავრობა, რომელსაც მიაჩნია, რომ ძალაუფლება მდგომარეობს სიმდიდრეში და თუ იგი შეძენილია ზედმეტი ხარჯების მოყვარული პირების მიერ მათზე პროცენტიანი სესხის გაცემა, დიდი ალბათობით, წაახალისებს მფლანგველურ ქცევას რაც მათი ქონების ჩამორთმევით დასრულდება. ამასთან, ისინი ვინც ამ გზით დაკარგეს ქონება, საბოლოოდ ბუნტს დაიწყებენ, სიძულვილისა და შურისძიების გრძნობით შეპყრობილები მათი გამძარცველი მმართველების წინააღმდეგ. პლატონი მიიჩნევს, რომ თითოეულმა ადამიანმა ნებაყოფლობით, სიფრთხილისა და რისკის გათვალისწინებით უნდა დადოს სასახო შეთანხმებები, რითაც შეამცირებს ფულის „შოვნის“ სამარცხვინო პრაქტიკას. „კანონებში“ პლატონი წერს, რომ მიწა, რომელიც უპირველეს ყოვლისა, სახელმწიფო საკუთრებაშია, უნდა გადანაწილდეს ინდივიდებს შორის პირადი სარგებლობისათვის. რაც შეეხება სესხებს, პლატონს სჯეროდა, რომ არავინ არ უნდა მისცეს თავისი ფული პროცენტების მიღების საფუძველზე მას, ვისაც არ ენდობა. პლატონი არ თვლიდა მართებულად სიმდიდრის დაგროვებას ვაჭრობით, მევახშეობით, ასევე ოქროსა და ვერცხლის შენახვის გზით, რადგან იგი თვლიდა, რომ სახელმწიფოს კანონების მთავარი მიზანია უზრუნველყოს ხალხის ბედნიერება და ერთობლივი სარგებელის მიღება. ბედნიერება და სიკეთილდღეობა თავსებადია, მაგრამ, მართლაც, ძნელი წარმოსადგენია, რომ ყველა ადამიანი ერთდროულად იყოს კეთილგანწყობილი და მდიდარი. მიუხედავად იმისა, რომ სესხის პროცენტი არალეგალური იყო, პირი, რომელიც არ ასრულებდა ადრე შეთანხმებულ ვალდებულებებს და არ იხდიდა სესხის პროცენტებს, ისჯებოდა ყოველწლიურად 200%-იანი ჯარიმით.

პლატონმა გააკრიტიკა დაკრედიტება ორი მიზეზის გამო. პირველ რიგში, იმიტომ, რომ პროცენტების შეგროვებამ გამოიწვია მტრობა და უთანხმოება იმავე საზოგადოების შიგნით მყოფ ადამიანებს შორის, და მეორე, რადგან პროცენტი განიხილება, როგორც მდიდრების ინსტრუმენტი ღარიბების ექსპლუატაციისთვის. არისტოტელე არა მხოლოდ ეთანხმებოდა პლატონს, არამედ მან უფრო ღრმად შეისწავლა სესხის პროცენტის კონცეფცია. მისი აზრით იგი მართლაც უსამართლო ფენომენი იყო, იმის გამო, რომ ამ გზით მიღებული ფული გამოიყენებოდა სრულიად განსხვავებული ფუნქციისთვის, რის შედეგადაც შეიცვალა ფულის მიზნებიც. არისტოტელეს აზრით, ფული მხოლოდ გაცვლისთვისაა. მას ეზიზღებოდა ის საპროცენტო განაკვეთი, რომლითაც ფული ბადებს ფულს, ხოლო ღარიბებისა და გაჭირვებულებისგან პროცენტის მოთხოვნა ეწინააღმდეგება მონყალებისა და ადამიანობის პრინციპებს. ნასესხებ ფულზე პროცენტის დაკისრება პლატონისა და არისტოტელეს აზრით, ყველაზე არაბუნებრივი და უსამართლო ოკუპაციაა. ამ ორმა ბერძენმა ფილოსოფოსმა არა მართო დაგმო მევახშეობა არამედ სოციალისტური იდეებიც გაავრცელეს ქრისტიანობამდე. სასესხო პროცენტთან დაკავშირებით ისინი თვლიდნენ, რომ:

1. მოგების მიღების ეს პრაქტიკა ითვლება დამამცირებელ ხელობად რადგან იგი არ უკავშირდება მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების ეკონომიკურ ფუნქციას და მხოლოდ სარგებლის ძიება იყო. ფულის, „შოვნის“ ეს მეთოდი ართულებს ადამიანებისთვის მათი ძირითადი პასუხისმგებლობის შესრულებას - სწორად და სამართლიანად იმუშაონ (საზოგადოებრივი ღირებულება თავისუფლება);
2. დაკრედიტების პროცენტი უარყოფით გავლენას ახდენს ერის კეთილდღეობაზე, ანგრევს მშვიდობასა და ჰარმონიას, რადგან საზოგადოების ფენებს შორის დაპირისპირება ძლიერდება (საზოგადოებრივი ღირებულება უსაფრთხოება);
3. მდიდრების მიერ დაკისრებული სასესხო პროცენტი აფერხებს ღარიბთა მიმართ ქველმოქმედების გავრცელებასა და ამცირებს მათდამი კეთილგანწყობას (საზოგადოებრივი ღირებულება პროგრესი);
4. პროცენტი (ინტერესი), თავისი არსით, ანგრევს სამართლიანობას (საზოგადოებრივი ღირებულება სამართლიანობა).

ახალი აღთქმის დებულებების ნაკლებობამ დაკრედიტების პროცენტთან დაკავშირებით განაპირობა ძველი აღთქმის საფუძველზე არსებული სწავლება ფულის სესხად გაცემის უკანონობაზე (როგორც სახელმძღვანელო ადრეული ქრისტიანობისათვის). გასათვალისწინებელია, რომ საპროცენტო განაკვეთების შესწავლა დაახლოებით 1050 წლამდე არ ეხებოდა ახალ აღთქმას. მევახშეობისა და საპროცენტო განაკვეთების შესახებ განმარტებებისა და განაცხადების უმეტესობა გადმოგვცა ადრეული სასულიერო პირების გამოსვლებიდან. თავიანთ ქადაგებებსა და მითითებებში ისინი განმარტავდნენ სესხის პროცენტის გამოყენების მეთოდთა ნაკლოვანებებს. ისინი დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ ფულის გასესხება პროცენტების მიღების მიზნით საზიანო და ამორალურია, რადგან ასეთი ქმედებები ეწინააღმდეგება ქრისტიანულ სწავლებას, რომლის სათავეში დგას ერთმანეთის მიმართ კეთილგანწყობილი დამოკიდებულება. ამავე დროს ურწმუნო ადამიანების უკიდურესმა სიხარბემ გამოიწვია საპროცენტო განაკვეთების ფართოდ გამოყენება.

ბასილი დიდი, კესარიის მთავარეპისკოპოსი (329-379 წწ.) - ადრეული ქრისტიანობის ერთ-ერთი მღვდელი - სესხის პროცენტის ცოდვიანობას მიიჩნევდა ანტიადამიანურ ქმედებად. იგი თვლიდა, რომ მევახშის შემოსავალი მომდინარეობს გაჭირვებულთა უბედურებიდან, ხოლო ოქრო და სიმდიდრე მათ დაგროვილი აქვთ ღარიბთა ცრემლებისა და გაჭირვების საფუძველზე.

ის ცდილობდა დაერწმუნებინა მდიდრები და ღარიბები უარი ეთქვათ დაკრედიტების ოპერაციებში მონაწილეობაზე. წმინდა გრიგოლ ნისელმა (335-395) - ბასილი დიდის უმცროსმა ძმამ - ასევე დაგმო სესხებზე პროცენტის შეგროვების პრაქტიკა იმ მიზეზით, რომ კრედიტორების მიერ სესხის გაცემით სარგებელი რეალურად მხოლოდ წარმოსახვითი სათნოებაა და ღარიბი მოსახლეობა მიცემული სესხებით უფრო მეტად ღატაკდება, ხოლო მდიდრებმა კი შესაძლებელია სულ დაკარგონ ქონება. ვინც დაკავებულია პროცენტის სესხების გაცემის საქმიანობით, გამომდინარეობს მხოლოდ ოქროს დაგროვებისა და ქონების გაზრდის საკუთარი ინტერესებიდან (სხვებისთვის რაიმე სარგებლის მოტანის გარეშე). წმინდა გრიგოლმა მევახშეობა შეაძარა უკვე დაჭრილი მტრის მოკვლას.

წმინდა იოანე ოქროპირი (344-407) დარწმუნებული იყო, რომ ძველ აღთქმაში შეტანილი და ებრაელებისადმი განკუთვნილი სესხის პროცენტის პრაქტიკაში არსებული აკრძალვები უნივერსალურია და ვრცელდება ახალ აღთქმაზეც.

წმინდა ამბროსი სამომხმარებლო სესხის პროცენტს თაღლითობასა და ღალატს უწოდებდა და მას ადარებდა ტალღებს, რომლებიც გემს ძირავს. წმინდა ავგუსტინე ამტკიცებდა, რომ ღარიბებზე პროცენტის დაწესება უფრო სასტიკი დანაშაულია, ვიდრე ყაჩაღების მიერ მდიდრების გაძარცვა. წმინდა ანსელმ კენტერბერიელი (1033-1109), გამოცდილი იტალიელი ვაჭარი იყო. იგი ერთ-ერთი პირველთაგანი, ვინც შუა საუკუნეებში სესხებზე პროცენტის დაკისრების პრაქტიკა ძარცვასთან გაათანაბრა.

ახალ აღთქმაში, მოყვასისადმი სიყვარულის, წყალობის, თანაგრძნობის მოთხოვნები უფრო მკაფიოდ და ძლიერად ჟღერს, ვიდრე ძველში აღთქმაში. სახარების ამ ნორმებს უნდა ემყარებოდეს თითოეული ქრისტიანის ზნეობრივი ცხოვრება. იმავდროულად, სესხის აღებისა და გაცემის საქმიანობის სფეროში ხშირად გვხვდება ცდუნებები. ყველა კრედიტორი არ არის მზად ებრძოლოს მათ (ცდუნებებს) ქრისტესთვის. ხდება, რომ სახარების წესები მთლიანად იცვლება კომერციული წესებით. თუმცა მაინც, ეს არის გამონაკლისი და არა მოვლენათა ზოგადი წესრიგი. კომერციული საქმიანობა არ არის აკრძალული სახარებით.

უფრო მეტიც, ახალ აღთქმაში არაერთხელაა გამოიყენებული კომერციული მაგალითები უმაღლესი ქვეშარიტების ასახსნელად (იხილეთ: მათე 25:21-23). (2)

ლუკას სახარებაში მოცემულია ქრისტიანული ქცევის კოდექსი. მასში ნათქვამია:

ყველას ვინც გთხოვოს მიეცი და ვინც წაგართმევს უკან ნუ მოსთხოვ (6:30); (3)

როგორც გინდა, რომ თქვენ მოგექცნენ ადამიანები, თქვენც ისე მოექცით მათ (6:31);

(4)

თუ თქვენი მოყვარულნი გეყვარებათ თქვენთვის რა მადლია? ვინაიდან ცოდვილთაც უყვართ თავიანთი მოყვარულნი (6:32); (5)

თუ სიკეთეს უხამთ თქვენს კეთილისმყოფელთ, თქვენთვის რა მადლია? ცოდვილნიც ხომ ასე აკეთებენ (6: 33); (6)

თუ სესხს აძლევთ იმას ვისიც იმედი გაქვთ, რომ უკან დაგიბრუნებთ, ეს რაღა მადლია? ვინაიდან ცოდვილნიც ასესხებენ ცოდვილთ, რომ დაიბრუნონ (6: 34); (7)

ხოლო თქვენ გიყვარდეთ თქვენი მტრები, სიკეთე უყავით და ასესხეთ და ნულარაფერს მოელთ, და დიდი იქნება თქვენი საზღაური: იქნებით უზენაესის ძენი, ვინაიდან იგი კეთილია უმადურთა და ბოროტთა მიმართაც (6: 35); (8)

მიეცით და თქვენც მოგეცემათ: კარგი სანყაო, გატენილი, დატკეპნილი, გატენილი და პირთამდე სავსე, მოგეცემათ თქვენსავე კალთაში. რადგან რომელი სანყაოთიც მიუწყავთ, იმითივე მოგეწყვებათ თქვენც (6: 38). (9)

ლუკას სახარების ამ ტექსტიდან სრულიად ნათელია, რომ ქრისტიანები თავისუფალნი არიან თავიანთ არჩევანში სასესხო პროცენტების დაწესებასთან დაკავშირებით. მათ მხოლოდ მითითებები ეძლევათ რომლებიც თავის თავად სარგებელს შეიცავს. სარგებელს ადამიანებისთვის მათი ზნეობა წარმოადგენს, რადგან უზნეო ადამიანი უსარგებლოა.

ახალმა აღთქმამ განავითარა ადამიანები ძველ აღთქმასთან შედარებით სადაც ებრაელებს უფლისგან ეკრძალებათ პროცენტის სესხების გაცემა თავიანთი თემის წევრებზე, ხოლო უცხოელი თემის წარმომადგენლებზე ეს დასაშვებია. ძველი აღთქმის მეორე რჯულის ოცდამესამე თავში ვკითხულობთ:

არ მისცე სარგებელში შენს მოძმეს არც ვერცხლი, არც საქმელი და არც რამე ნივთი, რაც სარგებელში შეიძლება გაიცეს (რჯლ. 23: 19) (10); და

უცხოელს მიეცი სარგებელში, შენს მოძმეს კი ნუ მისცემ სარგებელში, რომ გიკურთხოს უფალმა, შენმა ღმერთმა, მთელი შენი ნაამაგარი იმ ქვეყანაში, რომლის დასამკვიდრებლადაც მიდიხარ (რჯლ. 23: 20). (11)

როგორც ვხედავთ ამ შემთხვევაში როგორც ზნეობის შეზღუდვასთან გვაქვს საქმე ასევე სარგებლის შეზღუდვასთანაც. მევახშეობისა და პროცენტის ფორმალურ ლეგიტიმურობასთან დაკავშირებით დებატები ინტელექტუალებს (რეფორმატორებს) შორის ხანგრძლივი დროის განმავლობაში მიმდინარეობდა.

1836 წელს წმინდა ინკვიზიციის პალატამ გამოსცა საჯარო განკარგულება, რომელიც განმარტავს „პროცენტის“ კონცეფციას და კრედიტორებს აძლევს საშუალებას შეაგროვონ იგი. ამ განკარგულებით მოიხსნა ყოველგვარი ბუნდოვანება და საფინანსო კაპიტალის განვითარებისთვის ყოველგვარი წინააღმდეგობა აღიკვეთა. პალატის განმარტებით პროცენტი არის ფულადი სესხის ფასი და განიხილება როგორც პრემია მოცემული რაოდენობის ფულის მომავალი ღირებულებიდან გამომდინარე. ამ დროიდან მოყოლებული, „მევახშეობად“ ითვლება გადაჭარბებული საპროცენტო განაკვეთი, ხოლო „პროცენტად“ განიხილება კანონით განსაზღვრული საპროცენტო განაკვეთი. მიუხედავად ქრისტიანული რელიგიის დამოკიდებულების დაფიქსირებისა საპროცენტო სესხებისა და ბანკების მიმართ მთელ მსოფლიოში საბანკო სექტორში მდგომარეობა ძალზე ნელა იცვლება. აღსანიშნავია, რომ ბაზელ III დებულებები ახალი სტანდარტების სახით, სახელწოდებით „საერთაშორისო მარეგულირებელი ჩარჩო ბანკებისათვის“ მიზნად ისახავს საბანკო სექტორში რეგულირების, ზედამხედველობისა და რისკების მართვის გაძლიერებასა და გაუმჯობესებას, რაც გაზრდის მონეტარული ინსტიტუტების უნარს გაუძლოს კრიზისულ შოკებს. ბაზელის კომიტეტის მიერ აღიარებულია, რომ მიზანშეწონილია ახალი რეკომენდაციების ეტაპობრივი განხორციელება, დაწყებული 2013 წლის იანვრიდან და დამთავრებული 2019 წლისთვის. ბაზელ III -ის ძირითად ნოვაციებს წარმოადგენს:

- რისკის დაზღვევის ზრდა ბანკის კაპიტალით. საბანკო სექტორში მკაცრდება საბანკო კაპიტალით საკრედიტო რისკის დაფარვის მოთხოვნები, მათ შორის საფინანსო

დერივატივებით გარიგებების გაფართოებით, REPO ოპერაციებითა და სარეზერვო კაპიტალის ზრდით;

■ კაპიტალის ხარისხის გაუმჯობესება. ბაზელის კომიტეტის რეკომენდაციების (რომლებსაც საბოლოოდ ნორმატიული ხასიათი მიეცემა) კონტექსტში, ჩვეულებრივი აქციები და გაუნაწილებელი მოგება უნდა გახდეს ბანკის კაპიტალის სტრუქტურის დომინანტური შემადგენელი;

■ საბანკო სექტორის ციკლური განვითარების რყევების განეიტრალება. მინიმალური სარეზერვო მოთხოვნების განსაზღვრა, კაპიტალის რეზერვების ფორმირება ეკონომიკური აღმავლობის პერიოდში (ბანკებისათვის შესამჩნევი ზიანის მიყენების გარეშე) და მისი გამოყენება კრიზისულ სიტუაციაში, უდავოდ გაზრდის მონეტარული ინსტიტუტების სიცოცხლისუნარიანობას;

■ ბანკების ლიკვიდურობის გაძლიერება, მათ შორის საკუთარი და ნასესხები სახსრების თანაფარდობის ინდექსების შემუშავებითა და სხვა მეთოდებით.

ამავე დროს ბაზელის კომიტეტის მოთხოვნები ზრდის ბანკების, კრედიტორების პასუხისმგებლობას დებიტორებთან შედარებით, რადგან საბანკო კაპიტალის ზრდით მადლდება ბანკის წილი რისკების დაზღვევაში. ეს რეგულაციები ქრისტიანული მორალისა ზნეობრივი ნორმების თვალსაზრისით წინ გადადგმული ნაბიჯია. თუმცა COVID 19-ის პანდემიამ გაართულა და შეაფერხა ეს პროცესი. (12)

ლიტერატურა:

1. Концепции процента и ростовщичества с точки зрения немусульман. Понятие ссудного процента с точки зрения греков и римлян. <https://studopedia.info/1-63607.html>;
2. ახალი აღთქმა და ფსალმუნები. მათეს სახარება. ტალანტებზე, 25:14-30. სტოკჰოლმი,1991. გვ.56-57;
3. ახალი აღთქმა და ფსალმუნები. ლუკას სახარება. ვინ არის ნეტარი? სიყვარული და სამსჯავრო, 6: 30. სტოკჰოლმი,1991. გვ.124;
4. ახალი აღთქმა და ფსალმუნები. ლუკას სახარება. ვინ არის ნეტარი? სიყვარული და სამსჯავრო, 6: 31. სტოკჰოლმი,1991. გვ.124;
5. ახალი აღთქმა და ფსალმუნები. ლუკას სახარება. ვინ არის ნეტარი? სიყვარული და სამსჯავრო, 6: 32. სტოკჰოლმი,1991. გვ.124;
6. ახალი აღთქმა და ფსალმუნები. ლუკას სახარება. ვინ არის ნეტარი? სიყვარული და სამსჯავრო, 6: 33. სტოკჰოლმი,1991. გვ.124;
7. ახალი აღთქმა და ფსალმუნები. ლუკას სახარება. ვინ არის ნეტარი? სიყვარული და სამსჯავრო, 6: 34. სტოკჰოლმი,1991. გვ.124;
8. ახალი აღთქმა და ფსალმუნები. ლუკას სახარება. ვინ არის ნეტარი? სიყვარული და სამსჯავრო, 6: 35. სტოკჰოლმი,1991. გვ.124;
9. ახალი აღთქმა და ფსალმუნები. ლუკას სახარება. ვინ არის ნეტარი? სიყვარული და სამსჯავრო, 6: 38. სტოკჰოლმი,1991. გვ.124;
10. ბიბლია. საქართველოს საპატრიარქო. მეორე რჯული, 23: 19. გვ. 184;
11. ბიბლია. საქართველოს საპატრიარქო. მეორე რჯული, 23: 20. გვ. 184;
12. Kinita Shenoy (2014), Strengthening financial stability through effective risk and capital management. <http://editorial.ft.lk/2013/09/30/strengthening-financial-stability-through-effective-risk-and-capital-management-2/>

Attitude towards Loan Interest in Christendom

Irina Gogorishvili

*Ivane Javakishvili Tbilisi State University Faculty of Economics and Business
Associate Professor*

SUMMARY

The article presents an analysis of the views and teachings of the Christian religion, philosophers of the Hellenistic period and Christian leaders. Although usury and its consequences were frowned upon and unacceptable in all civilizations and religions, it has existed all the time.

The attitude of the Christian religion and church laws did not always require the prohibition of usury. The document notes that this was facilitated by the vagueness associated with the prohibition of interest-bearing loans in the New Testament. A decree passed by the Catholic Church in 1836 granted full legitimacy to interest-bearing borrowing, which led to the rapid growth of the banking sector. The process of international regulation of the credit sector by the Basel Committee has strengthened the social responsibility of lenders and usurers, which heightens Christian values in this area of the economy.

Key words: Christendom, loan interest, Basel Committee on Banking Supervision.

მარაგების გაუფასურების აღრიცხვის საკითხები

ზენაბ გოგჩიქიანი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის უფროსი მასწავლებელი

საწახმოებს შეუფერხებელი მუშაობისათვის სათანადო ხაოდელობის და სახეობის მაჩაგი ესაჭიროება. შედენიღმა მაჩაგმა მის მოხმაჩება-ჩეადიზაციამდე შეიძლება და-კაჩგოს თავისი ლიჩებუღების ნაწიღი - გაუფასუჩეღს და შედეგად, მაჩაგის სააღიციზვო ლიჩებუღება ხღება მის ნეღო საჩეადიზაციო ლიჩებუღებაზე ნაკღები. საწახმომ უნდა მოახღინოს მაჩაგის გაუფასუჩების პიგონოზიჩება და მისი წინასწახ აღიაჩება გაუფასუჩების ჩეზეჩვის სახით. საწახმოებმა გაუფასუჩების ჩეზეჩვის შექმნის წესები უნდა შეიღუშაონ და ასახონ სააღიციზვო პოღიღიკაში.

ასეთ შემთხვევაში წინდახეღუღობის და სიფთხიღის პიჩინციპის შესაბამისად გაუფასუჩების ჩეზეჩვის შექმნა უზუნვეღყოფს მაჩაგების ასახვას მათი ჩეადუჩი ეკონომიკუჩი საჩგებღის მოგანის პოგენციადით და ჩეადუჩ ფინანსუჩ შედეგებს, ჩაც განაპი-ჩობებს ფინანსუჩი ანგაჩიშგების უგყუაჩობას.

საკვანძო სიტყვები: მარაგი, თვიღლიღებუღება, ნეტო სარეაღიზაციო ღირებუღება, მარაგის გაუფასუღება, მარაგის გაუფასუღების რეზერვი.

ფინანსური ანგარიშგების ინფორმაციის სამართლიან წარღგენას უზრუნვეღყოფს ფინანსური ანგარიშგების კონციპტუაღური საფუძვღებით განსაზღვრული პრინციპების გამოყენება და საერთაშორისო პრაქტიკით მიღებული წესების დაცვა, საიდანაც ერთ-ერთი მნიშვნეღოვანია წინდახეღუღების/სიფრთხიღის პრინციპი [1]. სიფრთხიღის პრინციპის თანახმად ფინანსურ ანგარიშგებაში არ უნდა მოხღდეს აქტივების გადაჭარბებუღად ასახვა, რათა ინფორმაციის მომხმარებღები არ იყვნენ შეყვანიღი შეცდომაში. ასეთ აქტივებს მიეკუთვნება მარაგები.

ნებისმიერ საწარმოს შეუფერხებელი მუშაობისათვის ესაჭიროება გარკვეული და-სახეღებისა და რაოღენობის სასაქონლო - მატერიაღური ფასეუღობები (მარაგები). მათი შეფასება, აღიარება, თვიღლიღებუღების გაანგარიშების მეთოღები, მოღრაობის აღრიციზვა და სხვა მნიშვნეღოვანი საკითხები რეგულირღება ბასს 2 „მარაგებით“.

მარაგები ფინანსურ ანგარიშგებაში ასახვის მიზნით ფასღება თვიღლიღებუღებასა და ნეტო სარეაღიზაციო ღირებუღებას შორის უმცირესი თანხით, რადგან არ უნდა მოხღდეს აქტივების შეფასება იმაზე მეტი თანხით, რომღის მიღება შესაძღლებელია მათი გაყიდვის ან გამოყენების შედეგად [2].

შეღენიღი მარაგი ხშირ შემთხვევაში მაშინვე არც იყიდება და არც იხარჭება, არამედ გარკვეული დროით ინახება, რის გამოც შეიძლება დაკარგოს თავისი ღირებუღების ნაწიღი. შედეგად, მარაგის თვიღლიღებუღება მეტი აღმოჩნღდეს მის ნეტო სარეაღიზაციო ღირებუღებაზე, ე.ი. აღგიღი ექნება მარაგების გაუფასუღებას.

მარაგის გაუფასუღების ნიშნებია:

- ფიზიკური დაზიანება;
- მორაღური მოღვეღება (სრული ან ნაწიღობრივი);
- საბაზრო ფასის დაციღმა;

- გასაღების ბაზრის შემცირება; გასაღების ხარჯების ზრდა (მაგალითად, მარაგის რეალიზაცია სპეციალური ძვირადღირებული სერტიფიკატით, რის შედეგადაც მისი გაყიდვა ხდება ზარალიანი; შენახვის ადგილებიდან სატრანსპორტო ხარჯების ზრდა და სხვა.);
- შეცდომები შესყიდვის ან წარმოების დროს.

ამ მიზეზთა გამო მარაგის გასაყიდი ფასი შეიძლება აღმოჩნდეს მის ღირებულებაზე (თვითღირებულებაზე) დაბალი. ამიტომ ბასს-ის შესაბამისად, თვითღირებულება უნდა შემცირდეს ნეტო სარეალიზაციო ღირებულებამდე (შესაძლო გასაყიდ ფასამდე), ხოლო ზარალი აღიარდეს ხარჯად და აისახოს მოგებისა და ზარალის ანგარიშგებაში.

საერთაშორისო პრაქტიკაში გაუფასურებიდან ზარალის თავიდან აცილების მიზნით მიღებულია გაუფასურების რეზერვის შექმნა. როგორც წესი, რეზერვი იქმნება აქტივების ცალკეული მუხლების შეფასების დაზუსტებისა და მოსალოდნელი გაუფასურებიდან ზარალის დასაფარავად. რეზერვის შექმნა უნდა მოხდეს მაშინ, როცა მარაგების გაუფასურება მოსალოდნელია, მაგრამ ჯერ კიდევ არ მომხდარა. გაუფასურების რეზერვის შექმნის მიზანია ზარალი აღიარდეს მანამ, ვიდრე ფაქტობრივად წარმოიქმნება. ეს ამავე დროს შეესაბამება სიფრთხილის პრინციპს - მარაგი ფინანსურ ანგარიშგებაში აისახოს ფაქტობრივი ღირებულებიდან გაუფასურების რეზერვის გამოკლებით.

საჭიროა დადგინდეს რა სიდიდით, რომელი მარაგისათვის უნდა შეიქმნას გაუფასურების რეზერვი? სანარმოები ზოგჯერ გაუფასურებელ მარაგს ყიდვიან, მაგრამ არ ახდენენ რეზერვის შექმნას, რადგან რთულია მისი სიდიდის განსაზღვრა, არ არსებობს ერთიანი მეთოდოლოგია, გაანგარიშების მეთოდიკა. თუმცა მეორეს მხრივ, მათი არ არსებობა სანარმოებს საშუალებას აძლევს დამოუკიდებლად, პროფესიული განსჯის საფუძველზე შეიმუშაონ გაუფასურების რეზერვის გაანგარიშების მეთოდიკა და მოარგონ სანარმოს სპეციფიკას. გაუფასურებელი მარაგის აღრიცხვის მიმართ პრაქტიკაში შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ორი მიდგომა: ზარალის ჩამოწერა პირველი, პირდაპირ ხარჯებში და მეორე, გაუფასურების რეზერვის ანგარიშზე.

პირველი, თუ მარაგი გამოუსადეგარია წარმოებაში გამოყენებისათვის, ან შუძლებელია მისი რეალიზაცია, გაუვიდათ ვარგისიანობის ვადა, სრულად დაკარგეს პირვანდელი ხარისხი (მაგალითად, კვების პროდუქტები, ფარმაცევტული პროდუქცია, კოსმეტიკური პრეპარატები, საყოფაცხოვრებო ქიმიის საქონელი, აკუმულატორები და სხვა) და საეჭვოა მათი საბაზრო ღირებულება ისე გაიზარდოს, რომ მომავალში მოიტანოს სარგებელი, მაშინ ისინი უნდა ჩამოიწეროს იმ პერიოდის ხარჯებში, რომელშიც მოხდა მარაგის ჩამოფასება, რადგან ასეთ მარაგზე რეზერვის შექმნას აზრი არ ექნება.

მეორე, სანარმომ გაუფასურების რეზერვი დროულობის პრინციპიდან გამომდინარე უნდა შექმნას მაშინ, როცა მოსალოდნელია გაუფასურების ფაქტი. ამის საუკეთესო საშუალებას წარმოადგენს ინვენტარიზაციის ჩატარება საანგარიშგებო პერიოდის ბოლოს, ფინანსური ანგარიშგების შედგენის წინ. ამისათვის მიზანშეწონილად ვთვლით, სანარმომ შექმნას უფლებამოსილი პირების სია, რომლებიც მოახდენენ მარაგების ექსპერტულ შეფასებას გაუფასურებაზე. შემდეგ სანარმო მიიღებს გადაწყვეტილებას რეზერვის სიდიდის შექმნის შესახებ. სწორედ ამ რეზერვის ანგარიშზე ჩამოიწერება ყველა დანაკარგი, რაც გამოწვეული იქნება მარაგის გაუფასურებით. შემდეგ პერიოდებში რეალური სიტუაციიდან გამომდინარე, უნდა მოვახდინოთ შექმნილი რეზერვის კორექტირება ანუ გადაისინჯოს

მარაგის ნეტო სარეალიზაციო ღირებულება, რომლის მიხედვითაც აღიარებულია გაუფასურება. თუ ისევ გრძელდება მარაგის ნეტო სარეალიზაციო ღირებულების შემცირება, მაშინ კორექტირებით რეზერვის თანხა გაიზრდება, ხოლო თუ იზრდება ნეტო სარეალიზაციო ღირებულება, მაშინ რეზერვის ნაწილი იქნება აღდგენილი, რომ მარაგის საბალანსო ღირებულება არ აღმოჩნდეს მათ ფაქტობრივ თვითღირებულებაზე მაღალი. შესაბამისად, შემცირდება მიმდინარე პერიოდში აღიარებული ხარჯები.

ყოველი საანგარიშგებო პერიოდის ბოლოს უნდა შემოწმდეს შენარჩუნებულია თუ არა მარაგის გაუფასურებაზე მოქმედი ფაქტორები; ნეტო სარეალიზაციო ღირებულება უნდა განისაზღვროს მარაგის თითოეული ერთეულის ან ერთგვაროვანი ჯგუფების მიხედვით [2]. თუ მარაგი მორალურად და ფიზიკურად მოძველდა, დაეცა მისი ვარგისიანობის ხარისხი ან უძრავად ინახება ერთი წლის განმავლობაში, მაშინ ასეთი მარაგი ხვდება გაუფასურების რისკის ჯგუფში. რეზერვის სიდიდის განსაზღვრისათვის რაც უფრო დიდი რაოდენობის მარაგი იქნება გამოკვლეული, მით უფრო ზუსტი იქნება მიღებული შედეგი. მაგრამ ასეთი მონაცემების მოპოვება და დამუშავება თავის მხრივ იწვევს დანახარჯების გაზრდას. ამიტომ საჭიროა ისეთი წონასწორობის დაცვა, რომ ამ ინფორმაციისაგან მიღებული სარგებელი მეტი აღმოჩნდეს დანახარჯებზე.

პრაქტიკაში რეზერვის თანხის გასაანგარიშებლად შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სხვადასხვა მიდგომები. ყველაზე საიმედოა თვითღირებულებისა და ნეტო სარეალიზაციო ღირებულების შედარება მარაგის თითოეული ერთეულის მიხედვით. მაგრამ დიდი ნომენკლატურის დროს ეს მეთოდი წარმოადგენს შრომატევადს და რთულია მისი გამოყენება, განსაკუთრებით ნედლეულისა და მასალებისათვის. თუ აღმოჩნდება, რომ რომელიმე მარაგი მთელი წლის განმავლობაში უძრავია, მაშინ მათ მიმართ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ყველაზე მარტივი მიდგომა: რეზერვი შეიქმნას თვითღირებულების 100%-ის ოდენობით. ცნობილია სხვა მოსაზრებაც. ყველა მსხვილი პოზიცია ინდივიდუალურად გაანალიზდეს, დანარჩენისათვის გამოყენებულ იქნეს ჯგუფური ანალიზის გამარტივებული მეთოდები. თითოეული გამოყოფილი ჯგუფისათვის ხდება რეზერვის განსაზღვრა, რისთვისაც წარმოებს თვითღირებულების შედარება რეალიზაციის შესაძლო ფასთან. თუ ეს ფასი დაბალია თვითღირებულებაზე, სხვაობით იქმნება გაუფასურების რეზერვი. მაგალითად, თუ მარაგების გაუფასურების ფაქტორების გამოვლენის მომენტიდან გასულია 6-9 თვემდე და რეალიზაციის შესაძლო ფასი შემცირებულია 20%-ით, მაშინ ასეთ საქონელზე რეზერვი არ იქმნება; შესაბამისად, თუ გასულია 9-12 თვემდე და ფასი დაცემულია 70%-ით, მაშინ უდიდესი რაოდენობის საქონელზე აუცილებელია რეზერვის შექმნა, ხოლო თუ გასულია 12 თვეზე მეტი და ფასი ეცემა 90-100%-ით, მაშინ რეზერვი იქმნება ასევე 90 -100%-ით სააღრიცხვო ფასიდან.

ვფიქრობ, ზოგიერთი საქონლის ჯგუფის (მაგალითად, ავეჯი, მუსიკალური ინსტრუმენტები, ელექტრო საქონელი და სხვა) მარაგის გაუფასურების რეზერვის შექმნისათვის უფრო მისაღებია მიდგომა: თუ მარაგი საწყობში 12 თვეზე მეტი ინახება, მაშინ რეზერვი შეიძლება შეიქმნას თვითღირებულების 50%-ის ოდენობით, ხოლო თუ ორ წელზე მეტი ინახება - 100%-ით.

როგორც ცნობილია, მარაგები არ უნდა აღირიცხოს იმაზე მეტი თანხით, რომლის მიღებას მოელის საწარმო მისი გაყიდვის ან გამოყენებისაგან. ამდენად, გაუფასურებაზე უნდა შემოწმდეს ისეთი მნიშვნელოვანი მარაგი, როგორცაა ნედლეული და მასალები. თუ აღმოჩნდება, რომ მათგან წარმოებული მზა პროდუქციის თვითღირებულება მეტი

იქნება ნეტო სარეალიზაციო ღირებულებაზე, მაშინ ადგილი აქვს გაუფასურებას, რისთვისაც ასევე უნდა შეიქმნას გაუფასურების რეზერვი. შემდეგ ამ რეზერვის ანგარიშზე ჩამოინერება ზარალი მარაგის გაუფასურებიდან. მაგრამ ნედლეული და მასალები არ შეიძლება ჩამოფასდეს თვითღირებულებაზე დაბლა, თუ მოსალოდნელია, რომ მათი მონაწილეობით წარმოებული მზა პროდუქცია გაიყიდება თვითღირებულების შესაბამის ან თვითღირებულებაზე მაღალ ფასში [2], ანუ ამ შემთხვევაში გაუფასურება არ ხდება.

როგორც აღინიშნა, ყოველ მომდევნო საანგარიშგებო პერიოდში უნდა გადაისინჯოს მარაგის ნეტო სარეალიზაციო ღირებულება. თუ ის იზრდება, მაშინ ჩამოფასებიდან ადრე აღიარებული ზარალი აღდგენილ უნდა იქნეს ჩამოწერილი თანხის ფარგლებში, რადგან თვითღირებულებაზე მაღლა მარაგის შეფასება არ შეიძლება.

შემდეგ საჭიროა დაკონკრეტდეს რომელ ხარჯებში უნდა აისახოს გაუფასურების ზარალის რეზერვის შექმნა ან მარაგის ჩამოფასება. ბასს-ის თანახმად, მარაგების ნეტო სარეალიზაციო ღირებულებამდე ჩამოწერის ნებისმიერი თანხა, აგრეთვე მარაგის დანაკარგების თანხები, შესაბამისად უნდა აღიარდეს იმ პერიოდის ხარჯად, როცა მოხდა ჩამოწერა ან ადგილი ჰქონდა დანაკარგებს [2]. მაშასადამე, ბასს 2 არ აზუსტებს ასეთი ხარჯები რომელი სახის ხარჯად უნდა აღიარდეს - შეტანილ იქნეს პროდუქციის თვითღირებულებაში თუ აღიარდეს მიწოდების ხარჯად.

საწარმომ უნდა გადაწყვიტოს რას მიაკუთვნოს გაუფასურების ზარალი - პროდუქციის წარმოების თუ მისი რეალიზაციის ხარჯებს, ანუ ჩართოს პროდუქციის თვითღირებულებაში თუ აღიაროს პერიოდის ხარჯად. ამ საკითხის გამიჯვნა მნიშვნელოვანია ფინანსური შედეგების დაზუსტებისათვის. გაუფასურების ზარალის მიკუთვნება ამა თუ იმ სახის ხარჯებზე საწარმომ უნდა ასახოს სააღრიცხვო პოლიტიკაში. საკითხის ასეთი გადაწყვეტა ამაღლებს ანგარიშგების ინფორმაციის საიმედოობას და შეესაბამება სიფრთხილისა და შესაბამისობის პრინციპებს.

რეზიუმე

როდესაც მოსალოდნელია მარაგების გაუფასურება, მაშინ საწარმომ:

- სააღრიცხვო პოლიტიკით უნდა განსაზღვროს გაუფასურების რეზერვის შექმნის წესები;
- გაუფასურების რეზერვი შეიძლება შექმნას ინდივიდუალურად მსხვილი სასაქონლო პოზიციების მიხედვით, ხოლო დანარჩენი მარაგისათვის გამოყენებულ იქნეს დაჯგუფების მეთოდი;
- უნდა დაასაბუთოს გაუფასურების ზარალის მიკუთვნების პოლიტიკა;
- გაითვალისწინოს პრაქტიკული გამოცდილება გაუფასურების ზარალის აღრიცხვის სრულყოფისათვის.

Summary

When the provisions are expected to depreciate, then the enterprise:

- Should determine the rules of creation of the impairment provisions by the accounting policy;
- May create the impairment provisions individually for any major commodity item, while for

- the rest of the stock the grouping method can be used;
- Must justify the policy of attributing impairment losses;
 - Must consider practical experience in improving the impairment loss accounting.

ლიტერატურა

1. ფინანსური ანგარიშგების მომზადების კონცეპტუალური საფუძვლები, 2021 წ. მდგომარეობით
2. ბასს 1 ფინანსური ანგარიშგების წარდგენა, 2021 წ. მდგომარეობით
3. ბასს 2 მარაგები, 2021 წ. მდგომარეობით
4. ბასს 37 ანარიცხები, პირობითი ვალდებულებები და პირობითი აქტივები, 2021 წ. მდგომარეობით
5. ბასს 36 აქტივების გაუფასურება, 2021 წ. მდგომარეობით.

Принцип Синергизма в Управлении Организацией

Константин Голубев

доктор экономических наук, профессор Белорусского государственного экономического университета, Минск, Республика Беларусь

В статье рассматриваются некоторые вопросы управления некоммерческой организацией. Продуктом некоммерческой организации является социальный продукт, который представлен определенным общественным благом. Управление некоммерческой организации включает управление некоммерческой деятельностью и управление коммерческой деятельностью.

Ключевые слова: управление, некоммерческая организация, маркетинг, синергизм, потребность, благо.

Гражданский кодекс Республики Беларусь в ст. 46 отмечает, что некоммерческая организация не имеет извлечение прибыли в качестве цели и не распределяет полученную прибыль между участниками. В качестве цели некоммерческой организации законодатель определяет достижение общественных благ. При этом за некоммерческой организацией признается право на предпринимательскую деятельность, хотя это право ограничено таким требованием как необходимость ее для уставных целей, соответствие указанным целям и предмету деятельности данной организации.

Таким образом управление некоммерческой организацией должно соответствовать ее статусу в социально-экономической системе. Одной из особенностей такого управления является сочетание деятельности по предоставлению социального блага, определенного в уставных документах, как предусмотрено в ст. 48 Гражданского кодекса Республики Беларусь, и предпринимательской деятельности, соответствующей предмету деятельности организации.

Среди некоммерческих организаций особого внимания заслуживает сфера высшего образования, которая создает условия для повышения человеческого потенциала страны и одновременно является частью института идеологии, как внутреннего компонента социально-экономической системы.

Специфика некоммерческой организации предполагает сочетание деятельности по предоставлению социального блага, о котором идет речь в уставных документах, и предпринимательской деятельности, соответствующей предмету деятельности организации. Таким образом управление должно быть организовано так, чтобы не только сочетать эти две стороны, но и достичь синергического эффекта.

Внимание к синергизму в управлении организацией было привлечено, когда получили развитие процессы диверсификации компаний. Так, И. Ансофф продемонстрировал, что определенная стратегия может рассматриваться как «красная нить» процесса диверсификации, позволяя компании использовать текущие преимущества в новых областях деятельности [Ансофф, 2009 (Ansoff, 2009)]. На рубеже XX-XXI вв. получил признание ресурсный подход, в соответствии с которым предприятия представляют собой совокупности материальных и нематериальных ресурсов. [Кэмпбелл, Саммерс Лачс, 2004 (Kempbell, Sammers Lachs, 2004)].

Среди наиболее известных подходов к управлению синергетическим эффектом можно назвать кластерную теорию М. Портера, в которой под кластером рассматривалась группа географически соседствующих взаимосвязанных компаний и организаций, действующих в определенной сфере и взаимодополняющих друг друга [Портер, 2005 (Porter, 2005)]. Причем эта система взаимосвязанных организаций в целом становится больше, чем просто сумма ее частей, что повышает их конкурентоспособность.

Ряд авторов используют подход Х. Итами, по мнению которого синергизм есть процесс повышения эффективности использования ресурсов. Согласно его классификации ресурсы могут быть физическими (материальными), к которым, в частности, относятся производственные мощности, и невидимыми (нематериальными). Соответственно, он предложил понятие «комплементарный эффект», возникающий благодаря повышению эффективности использования физических ресурсов. Согласно теории Х. Итами, этот эффект не является истинным источником синергизма, так как он может быть воспроизведен конкурентами и не способен обеспечить устойчивые конкурентные преимущества. Таким образом понятие синергизма сводится к использованию невидимых активов. Хотя отмечается, что комплементарные и синергетические эффекты сопутствуют друг другу. [Капитонова, 2016 (Kapitonova, 2016)]. В этой связи также можно рассмотреть исследование Дж. Хаскела и С. Уэстлейка «Капитализм без капитала: взлет нематериальной экономики», в котором, в частности, рассматриваются вопросы синергии, как экономического свойства нематериальных активов [Haskel, Westlake, 2018].

С. Н. Андреев особо отмечает возможность симбиоза некоммерческой и коммерческой составляющих маркетинга некоммерческого субъекта, что может обеспечивать синергизм результатов некоммерческой деятельности и достижение социального эффекта на новом количественном и качественном уровне [Андреев, 2002, с. 126-129 (Andreev, 2002, p.126-129)].

На особенности подходов к концепции синергизма обращают внимание Э. Кемпбелл и К. Саммерс Лачс. Отмечается, что синергизм предполагает кумулятивный положительный эффект, значительно повышающий совокупные результаты различных бизнесов корпорации в сравнении с уровнями эффективности каждого из них по отдельности. При этом в их исследовании подчеркивается, что, как показали И. Ансофф и Х. Итами, синергизм может иметь не только положительные, но и отрицательные последствия. Это напоминает авторам модель перехода через минное поле, когда существует кратчайший путь, но есть высокая вероятность подрыва. Соответственно отмечается необходимость анализа путей продвижения и рисков [Кэмпбелл, Саммерс Лачс, 2004, с.12, 72- 87 (Kempbell, Sammers Lachs, 2004, p.12, 72- 87)].

Для некоммерческой организации можно применить подход, предполагающий выделение четырех механизмов создания синергетической стоимости.

1. Обобществление ресурсов/деятельности, что имеет место в случае совместной деятельности (закупки, маркетинговые программы, каналы распределения, общие трудовые ресурсы) для достижения эффекта масштаба.

2. Эффекты «разлива» (аналогично экстерналиям) маркетинга и ИИР, что предполагает возможность для подразделений использовать необходимые им преимущества и достижения ИИР и маркетинга всех остальных подразделений (даже в том случае, если эти ИИР или маркетинг имеют раздельный характер). При этом цепочки ценностей, которые отличаются интенсивностью по ИИР и маркетингу обеспечат больший уровень синергизма.

3. «Схожие» отрасли. Знания и навыки (управленческие и технические) могут быть обобществлены подразделениями родственных отраслей знаний.

4. Общий имидж. Ценность отдельных подразделений прирастает имиджем участников всей структуры. Хотя может быть и противоположный результат – при потерях для имиджа одного из подразделений (как некоммерческого, так и коммерческого) неизбежны потери и для имиджа остальных подразделений. [Кэмпбелл, Саммерс Лачс, 2004 (Kempbell, Sammers Lachs, 2004)].

По мнению И. Ансоффа, можно предложить два варианта измерения синергетического эффекта: оценка сокращения затрат при совместном ведении операций при данном уровне дохода либо оценка увеличения прибыли при данном уровне инвестиций. [Ансофф, 1999, с. 127-135 (Ansoff, 1999, p. 127-135)]. Очевидно, что в случае некоммерческой организации

необходимо говорить не о прибыли, а о величине социального эффекта от деятельности организации.

На основании предложения И. Ансоффа можно рассмотреть следующую классификацию синергизма для некоммерческой организации: синергизм продаж, оперативный синергизм, инвестиционный синергизм и синергизм менеджмента. Синергизм продаж может быть достигнут благодаря централизации управления некоммерческой организацией (ректорат ВУЗа), взаимосвязанности продуктов (учебные пособия, выпускаемые издательством ВУЗа, используются в процессе обучения), общая система продвижения для всех продуктов и подразделений (имидж ВУЗа и его учебников, реклама учебных программ и издательства). Оперативный синергизм имеет место при повышении эффективности использования части персонала и основных средств организации (которые, например, одновременно используются для обучения студентов и выпуска научной литературы), возможности распределения накладных расходов, крупных закупок одновременно для нескольких подразделений. Инвестиционный синергизм появляется путем использования имеющихся в организации (например, в ВУЗе) производственных мощностей, технологической базы для коммерческой и некоммерческой деятельности. Синергизма менеджмента можно добиться благодаря совершенствованию руководящего персонала (руководителей ВУЗа).

Причем, как говорилось выше, каждый вид синергизма при неудачной попытке его реализации может оказаться отрицательным. Например, это может быть, когда новый руководитель ВУЗа, пришедший из конкретной отрасли бизнеса и хорошо знающий именно эту сферу деятельности, станет необоснованно вмешиваться в управление процессом обучения.

Современная модель общества предполагает, что некоммерческие организации играют основную роль в обеспечении основных естественных прав человека, предоставляют возможности для раскрытия инициативы граждан, привлекают дополнительные человеческие и материальные ресурсы. Специфика некоммерческой организации требует эффективного управления всеми сторонами ее деятельности, в т.ч. согласования некоммерческой и коммерческой деятельности, которое соответствовало бы позиционированию организации. В этой связи важнейшей целью руководства является достижение синергизма в управлении всеми подразделениями организации.

Литература:

1. Андреев, С. Н. Маркетинг некоммерческих субъектов М.: Финпресс. 2002. - 320 с.
2. Ансофф, И. (2009) Стратегический менеджмент. Санкт-Петербург: Питер, 2009. 342 с.
3. Ансофф, И. (1999) Новая корпоративная стратегия. Санкт-Петербург: Питер. 416 с.
4. Капитонова, Ю. С. (2016) Организация управления синергией на предприятии. Москва: Русайнс. 195 с.
5. Кэмпбелл Э., Саммерс Лачс К. (2004) Стратегический синергизм Эндрю Кемпбелл; Кэтлин Саммерс Лачс. - Санкт-Петербург: Питер. 414 с.
6. Портер, М. Э. (2005) Конкуренция. М. Издательский дом «Вильямс», 2005. 608 с.
7. Haskel, Jonathan; Westlake, Stian. Capitalism without Capital: The Rise of the Intangible Economy. Princeton University Press, 2018. 296 p.

References:

1. Andreev, S. N. Marketing nekommercheskih sub"ektov M.: Finpress. 2002. - 320 s.
2. Ansoff, I (2009) Strategicheskij menedzhment. Sankt-Peterburg: Piter, 2009. 342 s.
3. Ansoff, I. (1999) Novaya korporativnaya strategiya. Sankt-Peterburg: Piter. 416 s.

4. Kapitonova, YU. S. (2016) Organizaciya upravleniya sinergiej na predpriyatii. Moskva: Rusajns. 195 s.
5. Kempbell E., Sammers Lachs K. (2004) Strategicheskij sinergizm Endryu Kempbell; Ketlin Sammers Lachs. - Sankt-Peterburg: Piter. 414 s.
6. Porter, M. E. (2005) Konkurenciya. M. : Izdatel'skij dom «Vil'yams», 2005. 608 s.
7. Haskel, Jonathan; Westlake, Stian. Capitalism without Capital: The Rise of the Intangible Economy. Princeton University Press, 2018. 296 p.

The Principle of Synergy in the Management of an Organization

Konstantin Golubev

Doctor of Economics, Professor at the Belarusian State Economic University, Minsk, Belarus

SUMMARY

The article is devoted to the problems of management of a non-profit organization. The product of non-profit organization is a social product, which is represented by a specific public good. Management of non-profit organization includes management of non-profit activities and management of commercial activity.

Keywords: management, non-profit organization, marketing, synergy, demand, good

რეგიონის საკრალური სივრცის გამოკვლევა: მეთოდოლოგია და პრინციპები

ნოდახ გიძელიშვილი

ეკონომიკის დოქტორი, ახალი უმაღლესი სასწავლებლის ადგილობრივი პროფესორი საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი. ი. ჟოხიანიას სახ. საქართველოს საწარმოო ძაღებისა და ბუნებრივი ხესუსების შემსწავლელი ცენტრი - უფოსი მეცნიერ თანამშრომელი

XXI საუკუნეში მიმდინახეობს საკრალური გეოგრაფიის ალოხინება. ინტენსიუხად მიმდინახეობს ხედიგიური მიმდინახეობების წახმოშობის ისტორიის და დღევანდელი მდგომახეობის, ასევე ხედიგიური ინსტიტუტებისა და მათი ფუნქციონირების საკითხების კვლევა. ყოველ მეცნიერებას საკუთარი კვლევის მეთოდი გააჩნია. გამონაკლისი ახც ხედიგიების გეოგრაფია. საქართველოს თანამედროვე სოციალ-ეკონომიკური განვითახების გრანფოხმაცის პირობებში, ხეგიონური კვლევები სუდ უფხო აქტუალური ხდება. საკრალური სივრცეების კვლევის ძირითად პრინციპებს შეიძლება მივაკუთნოთ: თანმიმდევრულობა, ოპტიმიზაცია, სისტემურობა, თვალსაჩინოება და სახწმუნოობა.

საკვანძო სიგყვები: ხეგიონი, ხედიგია, საკრალური, გეოგრაფია, მეთოდოლოგია.

XX-XXI საუკუნეების მიჯნაზე მსოფლიოში მიმდინარეობს რელიგიური ცხოვრების გააქტიურების პროცესი, რაც რელიგიური თემების ზრდაში და საკრალური ობიექტების მშენებლობაში ვლინდება. ამგვარი პროცესების შედეგად, მსოფლიოს მრავალ რეგიონში მოხდა კონფენსიებს შორის თანაფარდობის ცვლილება. ამიტომც არის, რომ საკრალური სივრცეების გამოკვლევა სხვადასხვა საზოგადოებათმცოდნეობითი მეცნიერებების საზრუნავია. გეოგრაფიულ მეცნიერებაში კი სულ უფრო მეტი ყურადღება ეთმობა რელიგიების გეოგრაფიის (საკრალური გეოგრაფია) კვლევას, რომელიც რელიგიების გავრცელების არეალს და მათ ტერიტორიულ განფენილობას შეისწავლის [1].

ყოველ მეცნიერებას საკუთარი კვლევის მეთოდი გააჩნია. გამონაკლისი არც რელიგიების გეოგრაფიაა. თავისი ფუნქციონირების მცირე დროში ცნობილი გეოგრაფების მიერ აღმოჩენილია რელიგიური სფეროს მეთოდური კვლევის სრული სპექტრი.

არსებობს რელიგიური სფეროს საზოგადოებრივ-გეოგრაფიული კვლევის მრავალი მეთოდი. რელიგიური მიმდინარეობების წარმოშობის ისტორიის და დღევანდელი მდგომარეობის, ასევე რელიგიური ინსტიტუტებისა და მათი ფუნქციონირების საკითხებს იკვლევენ ისეთი მეცნიერები, როგორცაა ა.ი. შაბლი, ლ.ტ. შევჩული, ს.ბ. პავლოვი, კ.ბ. მეზენცევი, ო.ო. ლიუბიცევა, ი. კოგატკო მათი ძალისხმევით მოხდა რელიგიის გეოგრაფიის მეთოდური კვლევების სისტემატიზაცია [2].

საქართველოს თანამედროვე სოციალ-ეკონომიკური განვითარების ტრანფორმაციის პირობებში, რეგიონული კვლევები სულ უფრო აქტუალური ხდება [8]. საკრალური სივრცეების გამოკვლევა გარკვეულ პრინციპებზეა დაფუძნებული. საკრალური სივრცეების კვლევის ძირითად პრინციპებს შეიძლება მივაკუთნოთ: თანმიმდევრულობა, ოპტიმიზაცია, სისტემურობა, თვალსაჩინოება და სარწმუნოობა.

საკრალური სივრცეების გამოკვლევის ერთ-ერთი საკვანძო პრინციპი, ოპტიმიზაციის პრინციპია, რომელიც კვლევის ობიექტის დროით და სივრცულ პარამეტრებს საზღვრავს. ეს საშუალებას იძლევა, გამოკვლეული იქნას საკულტო ნაგებობების დინამიკა საკრალური სივრცის ფარგლებში არა მხოლოდ ტოპონიმიურად (სივრცულ), არამედ დროშიც.

სისტემურობის პრინციპი განაპირობებს გამოკვლევის თანმიმდევრულობას და შესაბამისი მეთოდების შერჩევას: კარტოგრაფიულ ანალიზს, საველე კვლევებს, საკუთრივ კარტოგრაფირების მეთოდს და ამისთვის საჭიროა კვლევის ობიექტების, როგორც რელიგიურ-სამომლოცველო გარემოს შემადგენელ ნაწილის კლასიფიცირება შემდეგი კრიტერიუმებით: კომპონენტური, ტერიტორიული, ფუნქციური და მმართველობითი ხასიათი.

კომპონენტურ კრიტერიუმს შეიძლება მივაკუთვნოთ საკულტო ნაგებობების არქიტექტურულ-კონსტრუქციული სახესხვაობა: სამონასტრო კომპლექსები, ტაძრები, სამრევლო ეკლესიები, სამრეკლოები, და სამლოცველო (საჟამნო). თავის მხრივ ისინი იყოფიან მიწისზედა და მიწისქვეშა, ტიპიურ და არატიპიურ საკულტო ნაგებობებად. ტერიტორიული კრიტერიუმი ასახულია საკულტო ობიექტების ადგილმდებარეობის გეოსივრცულ განფენილობაში, გეოგრაფიულ-ტოპონიმური ნიშნით. ფუნქციონალობის არსი საკულტო ნაგებობების უშუალოდ რელიგიურ-საკულტო ან სამუზეუმო-საგამოფენო დანიშნულებაში მდგომარეობს. მმართველობითი მიდგომის დანიშნულებაა ყურადღება მიაქციოს საკრალური ობიექტის შესაბამისობას გარკვეულ რელიგიასთან, კონფესიასთან და წეს-ჩვეულებებთან [3].

თვალსაჩინოების პრინციპი (ვიზუალიზაცია) ითვალისწინებს საკრალური სივრცის გამოკვლევის პრაქტიკული შედეგების წარმოდგენას აღქმისთვის ხელმისაწვდომი ფორმით (ინტერნეტ-რუკები, ციფრული ატლასები, სანავიგაციო რუკები). რიგითი მომხმარებლისთვისაა ატლასები, რუკები, კედლის რუკები და მათი ელექტრონული ვარიანტები, ხოლო სპეციალისტების და მეცნიერებისთვის გათვალისწინებულია ელექტრონული რუკები, გეოსაინფორმაციო სისტემები (GIS) და საექსპერტო GPS-ები.

სარწმუნოების პრინციპი განსაზღვრავს მიღებული შედეგების ხარისხს. პრინციპის რეალიზაცია ხდება სარწმუნო მასალების მეცნიერულად დამუშავების საფუძველზე.

თანმიმდევრულობის პრინციპი საკრალური სივრცეების კვლევის ერთ-ერთი პრინციპია, რომელიც კვლევის პროცესის ეტაპობრივობას და შესაბამისი მეთოდების გამოყენებას განსაზღვრავს. ტრადიციულად გამოყოფენ ოთხ ეტაპს: მოსამზადებელს, ანალიტიკურს, სინთეზურს, შემაჯამებელს. კვლევის სისტემატიზაციისთვის და დეტალიზაციისთვის ყველა ეტაპი შედგება რამდენიმე სტადიისგან, რაც დასმული ამოცანის უფრო სრულყოფილად გადაწყვეტის საშუალებას იძლევა[4].

აღსანიშნავია, რომ საკრალური სივრცეების კვლევისას ტრადიციულ მიდგომებად ითვლება ისტორიული, სინერგეტიკული, სისტემური და გეოგრაფიული მიდგომები. [7].

საკრალურ გეოგრაფიაში არსებობს ეტიმოლოგიური კვლევების მოთხოვნილება. მაგალითად სიტყვა საკრალური წარმოსდგება ლათინური სიტყვა *sacrum* - რაც ნმინდა საგანს ან ნმინდა მოქმედებას აღნიშნავს. საკრალური ასოცირდება “სინმინდესთან”. დღევანდელი აზრით, ის უფრო რელიგიურთან დაკავშირებულს აღნიშნავს.

მეცნიერები გამოყოფენ კვლევის ოთხ ეტაპს:

- თეორიული (კვლევის კონცეფციის ფორმირება);
- შეფასებითი (გეორელიგიური ვითარების ანალიზი);
- ანალიტიკური (გეორელიგიური სისტემების გამოკვლევა და საკრალური სივრცეების შესწავლა);
- კონსტრუქციული (ტერიტორიის რელიგიურ-გეოგრაფიული დარაიონება).

კვლევის თეორიულ ეტაპზე ძირეული ფილოსოფიური და ზოგადმეცნიერული მეთოდები გამოიყენება. მეცნიერული გამოცდილების შესწავლა, ჩამოყალიბების ეტაპების განსაზღვრა და კვლევის ობიექტის განვითარება კი ამოცანის გადაჭრის ეტაპამდე აღმოცენება.

კვლევის მნიშვნელოვანი ეტაპია სტრუქტურიზაცია, რაც ნებისმიერი სირთულის კვლევის ობიექტის ან ყველა დონის პროცესის შემეცნების საშუალებაა. ასევე მიზნანშეწონილია გამოვიყენოთ რაოდენობრივ-ხარისხობრივი მეთოდები.

ინდუქციური მეთოდის გამოყენებისას, ცალკეულ ფაქტებზე დაკვირვებით ზოგადი წესებისა და კანონები დადგენას ახდენენ. დედუქციური მეთოდის მეშვეობით კი ზოგადი კანონებიდან ცალკეული ფაქტები გამოყვანა ხდება.

საკრალური ლანდშაფტების შესწავლისას მიზანშეწონილია ვანარმოოთ ლანდშაფტმცოდნეობითი გამოკვლევები.

შედარებითი მეთოდი ახდენს სხვადასხვა მეთოდების გაერთიანებას, რომლის საფუძველზეც შედარების ლოგიკური მეთოდის გამოყენებით კვლევის ობიექტების მსგავსი და განსხვავებული მხარეების გამოვლინება ხდება.

ისტორიული მეთოდი გულისხმობს შედარების ლოგიკური ოპერაციების გამოყენებას.

კარტოგრაფიული მეთოდი არის სივრცულ-დროითი შედარებითი მიდგომის საფუძველი.

გამოთვლითი მეთოდი რელიგიური კონფენსიების მიხედვით სტატისტიკური ინფორმაციის დამუშავებაზეა გათვლილი და მისი საფუძველი მათემატიკური მოდელების და ფორმულების გამოყენებაა. გამოკვლევისას შესაძლებელია გამოიყენებულ იქნას ისეთი მაჩვენებლები, როგორცაა:

- კულტურული ნაგებობებისა და რელიგიური ორგანიზაციების გავლენის რადიუსი;
- რელიგიური სფეროს კონცენტრაციის დონე;
- რელიგიური თემებისა და საკულტო ნაგებობების ლოკალიზაციის ინდექსი;
- რელიგიური თემების სივრცული გავლენის მაჩვენებლები;
- რელიგიური თემების ტერიტორიული დიფერენცირების მაჩვენებელი;
- რელიგიურ-გეოგრაფიული ცენტრის სივრცული გავლენის პოტენციალის მაჩვენებელი.

გავლენის საშუალო რადიუსი შეიძლება გამოვთვალოთ ფორმულით:

$$R_s = \sqrt{S/Ni}$$

სადაც, R-ს არის რელიგიური ობიექტების გავლენის საშუალო რადიუსი, კილომეტრებში; S - ტერიტორიის საერთო ფართობი კმ²; N - მოცემული სახის ობიექტების რაოდენობა; i სუბიექტის ინდექსი; [5; გვ.60]

ტერიტორიული ლოკალიზაციის მეთოდი საშუალებას იძლევა, მოსახლეობის განსახლების არეალები ობიექტების მიზიდულობის მიხედვით იქნას გამოკვლეული. მას გამოითვლიან ფორმულით:

$$Li = Hr/Gr$$

სადაც; L - არის რელიგიური თემების ტერიტორიული ლოკალიზაციის ინდექსი, Hr - რეგიონში მოსახლეობის რიცხოვნობის წილი %, Gr- რელიგიური თემების წილი რეგიონში %. ნაკლები ინდექსი მიუთითებს რელიგიური ობიექტების დასახლებული ტერიტორიებისკენ მიზიდულობაზე, მეტი კი დაუსახლებელი ტერიტორიებისკენ მიზიდულობაზე.

რელიგიური თემების სივრცული გავლენის მაჩვენებელი გამოითვლება ფორმულით:

$$Pv = N/Po$$

სადაც, Pv - რელიგიური თემების სივრცული გავლენის მაჩვენებელია, N - გამოსაკვლევი ტერიტორიის დასახლებული პუნქტების რაოდენობა; Po - გამოსაკვლევ ტერიტორიაზე რელიგიური ორგანიზაციების რაოდენობაა.

მეცნიერები გამოყოფენ რელიგიური სფეროს კვლევის ექვს ეტაპს. აღნიშნული მეთოდიკას საფუძვლად უდევს თანმიმდევრულობის მეთოდი, რაც განსაზღვრავს კვლევის პროცესის ეტაპობრიობას. მთლიანობაში რელიგიური სფეროს საზოგადოებრივ-გეოგრაფიულ კვლევა ამგვარი თანმიმდევრობით წარმართება: თემის არჩევა; მიზნისა და ამოცანების დასახვა; კვლევის დაგეგმარება; ფაქტიური მასალების მოძიება; მასალების პირველადი დამუშავება; კვლევის შედეგების ანალიტიკურ-სინთეტიკური დამუშავება; პრობლემის გამოყოფა; პროგნოზირება და პრაქტიკული რეკომენდაციების დამუშავება; ნაშრომის ლიტერატურული და გრაფიკული გაფორმება[6].

მეცნიერების განვითარების თანამედროვე ეტაპი ხასიათდება თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლების განვითარებით და გაღრმავებით. განსაკუთრებით ეს ეხება ახალ

მეცნიერებებს და საკრალური გეოგრაფია გამონაკლისს არ წარმოადგენს. ამრიგად, რელიგიური საქმიანობის და საკრალური სივრცის კვლევის მთავარი ეტაპებია: თეორიული, შეფასებითი, ანალიტიკური და კონსტრუქციული. ამგვარი ეტაპებისგან თითოეულს ახასიათებს საკუთარი მეთოდების კონკრეტული შერჩევა.

ლიტერატურა:

1. Божук Т. И. Методические аспекты определения оценки сакральных объектов для нужд туризма // Вестник Львовского государственного института новейших технологий и управления имени Вячеслава Чорновила. Серия «Экономические науки», 2008. Вып. 3. С. 260–272.
2. Ключко Л. В. Общественно-географические исследования религиозной сферы // Журнал социально-экономической географии: мижрег. сб. науч. работ. Харьков: ХНУ им. В. Н. Каразина, 2008. № 5. С. 216–221.
3. Мезенцев К., Когатько Ю. Методы исследования географии религии: целесообразность использования, систематизация, потенциал картографического и центрографического методов // Вестник Ки-евского национального университета имени Тараса Шевченко. М.: Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2009. Вып. 56. С. 30–36.
4. Павлов С. Общественно-географические аспекты исследования религиозной сферы // Гилея: на-учный вестник, 2013. № 75. С. 356–358.
5. Патийчук В. Территориальная организация религиозной сферы административной области (на при-мере Волынской области): дис. кандидата географических наук 11.00.02. Луцк: Волынский государ-ственный университет имени Леси Украинский, 1998. 202 с.
6. Христов Т. Т. Религиозный туризм: Учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. М.: Изд. центр «Академия», 2005. 288 с.
7. Шевчук Л. Т. Социальная география: учебное пособие. М.: Знание, 2007. 349 с.
8. ბ. გრძელიშვილი „რელიგიური ტურიზმი“ სახელმძღვანელო 2018. გვ.351

Examination of the Sacred Space of the Region: Methodology and Principles

Nodar Grdzelishvili

*New Higher Education Institute, Doctor of economics, AMliated Professor;
GTU The Center Studying Productive Forces and Natural Resources of
Georgia – Senior Researcher*

SUMMARY

Sacred geography is being revived in the 21st century. The history and current state of the origins of religious currents, as well as issues of religious institutions and their functioning are being intensively researched. Each science has its own research method. Geography of religions is no exception. In the conditions of the transformation of the modern socio-economic development of Georgia, regional studies are becoming more and more relevant. The basic principles of the study of sacred spaces can be attributed to: consistency, optimization, systematicity, visibility and reliability.

Keywords: region, religion, sacred, geography, methodology.

ტურიზმის განვითარების რესურსული ბაზის გამოყენების ეფექტიანობის განსაზღვრის თავისებურებები რეგიონებში

ნოდახ გიძელიშვილი

ეკონომიკის დოქტორი,

ახალი უმაღლესი სასწავლებლის აფელიბუდი პიროვნული

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი. ი. ჟორდანიას სახ. საქართველოს

საწახმოო და ბუნებრივი მემკვიდრეების შემსწავლელი ცენტრი-უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი

დაუხა კვახაცხელია

ქიმიის დოქტორი,

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი. ი. ჟორდანიას სახ. საქართველოს

საწახმოო და ბუნებრივი მემკვიდრეების შემსწავლელი ცენტრი- უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი

საქართველოს ეკონომიკის დინამიკური განვითარებისთვის დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ჰეგიონების ხესუსული უზრუნველყოფის პირობებებს. ჰეგიონული ეკონომიკის განვითარების ტემპები უშუალოდ ახის დამოკიდებული ხესუსული ბაზის გამოყენების ეფექტიანობაზე. ჰეგიონის ყველა ახსებული ხესუსის წინასწარი შეფასება და ანალიზი საშუალებას იძლევა შეფასდეს ბუნებრივ-ხესუსული, ეკონომიკური, სოციალური და სამეცნიერო-ტექნიკური პოტენციალი;

პრაქტიკულად, საქართველოს ყველა ჰეგიონი ფლობს მნიშვნელოვან გუჩისგულ პოტენციალს, თუმცა, ცალკე აღებულ ჰეგიონში გუჩიზმის განვითარების ხესუსები განსაზღვრულია ახათანაბრად, განსხვავებულია ბუნებრივ-კლიმატური პირობები, ჰეგიონების გუჩისგული სპეციალიზაცია, ინდუსტრიული განვითარების დონე და სხვ.

ჰეგიონულ ეკონომიკაში გუჩიზმის ადგილის განსაზღვრა იწყება ჰეგიონში გუჩიზმის განვითარების შესაძლებლობების შეფასებით, ხომედიც ეფუძნება გუჩიზმის განვითარების ხესუსული ბაზის კვლევას. გუჩიზმის განვითარების ხესუსების შეფასებამდე აუცილებელია გუჩისგული ხესუსმცოდნეობის თეორიული საფუძვლებისა და გუჩიზმის განვითარების ხესუსების შეფასების ახსებული მეთოდების შესწავლა; გუჩისგული ხესუსების ახის, გუჩიზმის ხესუსების ძირითადი სახეობებისა და მათი კლასიფიკაციის განსაზღვრა. გუჩიზმის განვითარებაში ძირითადი წინააღმდეგობები ჰეგიონების უმჯავდესობაში გუჩისგული პოტენციალის განუვითარებლობა, მცირე ბიზნესის სისტემის ახასაკმახისი მხარდაჭერა.

საკვანძო სიტყვები: გუჩიზმი, ჰეგიონი, განვითარება, ხესუსების შეფასება, ექსპლუატაცია.

საქართველოს ეკონომიკის დინამიკური სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტადიაზე გადასვლისათვის დიდი მნიშვნელობა ენიჭება რეგიონების რესურსული უზრუნველყოფის პრობლემებს. რეგიონული ეკონომიკის განვითარების ტემპები უშუალოდ არის დამოკიდებული არსებული რესურსების გამოყენების ეფექტიანობაზე. რეგიონის რესურსული ბაზა ეკონომიკური თვალსაზრისით წარმოადგენს ბუნებრივი, შრომითი, ფინანსური, სამრეწველო და ა.შ. წარმოების ფაქტორების ერთობლიობას, რომლებსაც გააჩნიათ რეგიონის განვითარების პროგრამებში მათი ჩართვის შესაძლებლობის განმსაზღვრელი რაოდენობრივი და ხარისხობრივი პარამეტრები.

რეგიონის ყველა არსებული რესურსი, მათი წინასწარი შეფასებისა და ანალიზის შედეგად, წარმოადგენს განვითარების პროექტების განხორციელების საშუალებას. რეგიონის რესურსული ბაზის ანალიზი შეიცავს ბუნებრივ-რესურსული, ეკონომიკური, სოციალური და სამეცნიერო-ტექნიკური პოტენციალის შეფასებას. აუცილებელია გათვალისწინებული იქნეს რეგიონების რესურსებისა და საწარმოო ძალების განლაგების და მათი განვითარების ტერიტორიული თავისებურებები.

რეგიონის ეკონომიკის განვითარების რესურსების გამოყენების ეფექტიანობის ანალიზის პროცესში მნიშვნელოვანია განისაზღვროს რეგიონული განვითარების პროგრამების რესურსული უზრუნველყოფის ნაკლოვანებები, დისპროპორციები და შრომის ტერიტო-

რიულ დანაწილებაში რეგიონის მონაწილეობის თავისებურებები. მიღებული ინფორმაცია საშუალებას იძლევა განისაზღვროს რეგიონის რესურსული ბაზის მიმდინარე მდგომარეობა, გამოვლენილი იქნეს რეგიონის ეკონომიკის „ზრდის წერტილი“. აუცილებელია განხორციელდეს რეგიონული რესურსული ბაზის ნაწილის ალტერნატიული გამოყენების შესაძლებლობების შეფასება იმ შემთხვევაში, თუ გამოვლინდება მისი არაეფექტიანი გამოყენება, გაკეთდეს რესურსების აღდგენის ტემპების პროგნოზები.

ყოველი რეგიონისთვის დამახასიათებელია ეკონომიკის დარგობრივი სტრუქტურა, რომელიც განსაზღვრავს მისი ფუნქციონირების სპეციფიკასა და ხასიათს.

ეროვნული ეკონომიკური პოლიტიკის ერთ-ერთ ძირითად მიმართულებას წარმოადგენს რეგიონების ეკონომიკური პოტენციალის ეფექტიანი გამოყენება, მდგრადი განვითარების მიღწევა.

საქართველოს მთავრობის 2018 წლის 11 ივნისის განკარგულებით # 1292 დამტკიცებულია „2018-2021 წლების საქართველოს რეგიონული განვითარების პროგრამა“ [1]. ასევე შემუშავებულია საქართველოს ყველა რეგიონის განვითარების სტრატეგია 2014-2021 წლებისათვის - მნიშვნელოვანი დოკუმენტი, რომელიც არეგულირებს რეგიონების ეკონომიკური განვითარების საკითხებს (რამდენად სრულყოფილია ეს სტრატეგიები, ეს ცალკე საკითხია).

რეგიონული პოლიტიკა მიმართული უნდა იყოს რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ხელშემწყობი პირობების შექმნაზე. იგი უნდა აისახოს ეკონომიკურ ზრდაში, მოსახლეობის საცხოვრებელი პირობებისა და კეთილდღეობის ამაღლებაში, რეგიონების კონკურენტული განვითარების პირობების შექმნაში. რეგიონული ეკონომიკის განვითარება და არსებული რესურსების გამოყენების ეფექტიანობის ზრდა ხელს შეუწყობს გახანგრძლივებული ეკონომიკური კრიზისის გადალახვას, მშპ-ს მნიშვნელოვნად გაზრდას.

ამასთან, რეგიონული პოლიტიკა საერთო ეკონომიკური პოლიტიკის შემადგენელი ნაწილია და მისი მთავარი მიზანია საერთო და რეგიონული ინტერესების ბალანსის უზრუნველყოფით ქვეყნის ერთიანობისა და მთლიანობის შენარჩუნება. რეგიონული პოლიტიკის ერთ-ერთ ძირითად ამოცანას ცხოვრების ღირსეული დონის მიღწევა, მოსახლეობის კეთილდღეობის დონის გათანაბრება და სოციალურ პირობებში მნიშვნელოვანი კონტრასტების გამორიცხვა შეადგენს. რეგიონული პოლიტიკის შემადგენელი ნაწილია ადგილობრივი თვითმმართველობის ფორმირებისა და ფუნქციონირების რეგულირება [2; გვ. 52-53]. ჩვენ ვიზიარებთ მოსაზრებას, რომ სახელმწიფოს რეგიონული პოლიტიკა არის ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი და რეგიონული ინტერესების დაბალანსების მიზნით, ახალი პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის ჩამოყალიბების სტრატეგიული და ტაქტიკური ამოცანების განსაზღვრისა და განხორციელების მექანიზმი, რომ სახელმწიფოს რეგიონულმა პოლიტიკამ უნდა უზრუნველყოს ქვეყნის მთლიანობა და სახელმწიფოს სტაბილურობა, ქვეყნის ტერიტორიის შემადგენელი ნაწილების (რეგიონები) სახელმწიფოებრივი, ეკონომიკური, სოციალური, კულტურული და ეკოლოგიური განვითარების კომპლექსურობა [3; გვ. 8-9].

აუცილებელია რეგიონების კონკურენტუნარიანი განვითარების პირობების შექმნა, რეგიონებს შორის ეკონომიკების ინტეგრაცია, რათა შეიქმნას ეროვნული ეკონომიკის ერთიანი ეკონომიკური სივრცე.

კონკურენტუნარიანობა შეიძლება განისაზღვროს, როგორც ტერიტორიის შესაძლებლობა, შექმნას ეკონომიკური პოტენციალი, რომელიც უზრუნველყოფს პროგრესს, მოსახლეობის შემოსავლების მაღალ, სტაბილურ დონეს და გარე ინვესტორებისაგან რესურსების მოზიდვას. საქართველოს მხარეების კონკურენტუნარიანობასა და მისი გაუმჯობესების შესაძლებლობებზე საუბარი ერთობ გართულებულია ქვეყნის მხარეების განვითარების დონესა და მათ სამომავლო პერსპექტივებს შორის არსებული დიდი განსხვავე-

ბების გამო. არსებობს მნიშვნელოვანი დისბალანსი დედაქალაქს, სხვა ქალაქებს, მუნიციპალიტეტებს, მაღალმთიან რეგიონებსა და ქვეყნის სხვა ნაწილებს შორის [4]. ნებისმიერი რეგიონის ეკონომიკის განვითარების მნიშვნელოვან მიმართულებას წარმოადგენს მისი მდგრადი განვითარება, ზრდის მაღალი ტემპების მიღწევა. დღეისათვის მდგრადობის ფენომენი დაფიქსირებულია მხოლოდ აბსტრაქტულ ფორმებში, ამიტომ ძნელია მისი გახსნა რეგიონისთვის დამახასიათებელ მკაფიო ღონისძიებებში. თვით ეს ღონისძიებები შეიძლება გავყოთ ეკონომიკური და ადმინისტრაციული ხასიათის პირდაპირი და ირიბი ზემოქმედების, ტაქტიკური და სტრატეგიული ტიპის, სტანდარტულ და ანტიკრიზისულ, სახელმწიფო, რეგიონულ და მუნიციპალური დონის ღონისძიებებად.

მდგრადობის შესაფასებლად უმთავრესი მნიშვნელობა აქვს ბუნებრივი გარემოს პარამეტრებისა და მათი მიმართულებების ცვლილებების შეფასებას. აუცილებელია ეკოლოგიური გარემოს მდგომარეობის სტატისტიკური შეფასების გაფართოება, აგრეთვე რეგიონის სამეურნეო სისტემის მდგრადობაზე ეკოლოგიური ფაქტორების გავლენის დაკონკრეტება. არსებობს რეგიონის გარემოს მდგომარეობის შეფასების რიგი მიდგომები, თუმცა საყოველთაოდ მიღებული პრაქტიკა ჯერ-ჯერობით არ არის, ამიტომ საჭიროა გარემოს მდგომარეობის, ბუნებრივი რესურსების მოხმარების მასშტაბების, სამრეწველო ნარჩენების გამონაყოფისა და ცხოველმყოფელობის შეფასების სისტემის შექმნა, რომელიც მოიცავს ზარალისა და ეკოლოგიური რისკის შეფასებას, ასახავს ბუნების დაცვისთვის განეული დანახარჯების, ნარჩენების განმუხდის ტექნოლოგიების ეფექტური გამოყენების ხარისხს და სხვა მნიშვნელოვან ეკოლოგიურ მაჩვენებლებს [5].

რეგიონის ეკონომიკის განვითარება პირდაპირ არის დამოკიდებული მისი სტრუქტურის შემადგენელი ბაზრების ფუნქციონალურ მდგომარეობაზე. შეიძლება გამოიყოს რეგიონული ბაზრების ძირითადი მიმართულებები: მომსახურების ბაზარი, წარმოების რესურსული ბაზარი, კაპიტალის ბაზარი და ადამიანური რესურსების ბაზარი. რეგიონის ეკონომიკური ზრდა დასტურდება რეგიონში წარმოებული და მოხმარებული პროდუქციის შესაბამისობით.

რეგიონული ბაზარი არის სასაქონლო ურთიერთობებისა და კავშირების გეოგრაფიულად განსაზღვრული, კომპლექსურად ორგანიზებული ღია სისტემა, რომლის საშუალებითაც ხდება კონტაქტი მატერიალურ, ფინანსურ, საკრედიტო და ფულადი სახსრების ნაკადებს შორის, როგორც რეგიონში, ასევე მის ფარგლებს გარეთ და რეგიონში ახალი ინსტიტუციური გარემოს ევოლუციურ ფორმირებას ახდენს [6].

რეგიონული ბაზრები ერთ მთლიანობაში აერთიანებენ რეგიონული კვლავწარმოებითი პროცესის საგარეო და საშინაო ეკონომიკურ სივრცეებს, ხოლო შიდა სივრცე წარმოადგენს რეგიონული ბაზრების ინფრასტრუქტურის სისტემის ფორმირების სოციალურ-ეკონომიკურ არეალს.

ზოგადად, რეგიონის საბაზრო სისტემა არის სხვადასხვა სახის ურთიერთდაკავშირებული ბაზრების ერთობლიობა, რომელთა მთავარი მიზანი რეგიონული ეკონომიკის ეფექტური განვითარების უზრუნველყოფაა.

ბუნებრივი რესურსები წარმოადგენენ საბაზო რესურსებს, რომელთა გამოყენება შეიძლება საზოგადოების მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად, საწარმოო ძალების განვითარების გარკვეული დონის არსებობის პირობებში.

ბუნებრივი რესურსების კლასიფიკაცია შეიცავს მიწის, ნიადაგების, აგროკლიმატურ, მინერალურ, წყლის, ტყის, რეკრეაციულ ჯგუფებს. ბუნებრივი რესურსები აღდგენისა და ხარჯვის შესაძლებლობის მიხედვით იყოფა შემდეგ სამ ჯგუფად:

- **მინერალური ნედლეულის ამონურვადი არაგანახლებადი ნედლეული.** მიწის ქერქში მრავალი მილიონი წლის განმავლობაში წარმოქმნილი რესურსების მარაგები მოიპოვება და იხარჯება წარმოებაში ათწლეულების პერიოდში;
- **ამონურვადი განახლებადი ბიოლოგიური რესურსები** - მაგალითად: ტყის, თევ-

ზის. მათ გააჩნიათ თვითაღდგენის უნარი, ადამიანის დახმარებით შესაძლებელია კვლავწარმოება, თუმცა, გადამეტებული ექსპლუატაციის შედეგად, ამონურვადი რესურსები შეიძლება გამოილიოს და მთლიანად გაქრეს;

- **ამონურავი** - წყალი, ჰაერი, ნიადაგი. გაჭუჭყიანების შედეგად მათ შეიძლება დაკარგონ ბუნებრივი თვისებები და დაბინძურდნენ.

ბუნებრივი რესურსების ეკონომიკური კლასიფიკაცია ემყარება მათ გამოყენებას სამეურნეო სფეროებსა და დარგებში. ამ ნიშნის მიხედვით გამოყოფენ სამრეწველო, სასოფლო-სამეურნეო რესურსებს და არასაწარმოო სფეროს რესურსებს (იხ. ცხრილი).

ბუნებრივი რესურსების კლასიფიკაცია ეროვნული მეურნეობის დარგებში გამოყენების მიხედვით

ეროვნული მეურნეობის დარგები	რესურსების სახეობები
სამრეწველო	- სანვავის; - ენერგეტიკული; - მეტალური (ლითონური); - აგროქიმიური; - სამშენებლო; - წყლის; - ტყის ნედლეულის და სხვ.
სასოფლო-სამეურნეო	- ნიადაგობრივი - მიწის, მათ შორის სახნავები და საძოვრები; - სარწყავი წყლები; - ვეგეტაციის პერიოდის ნალექებისა და ტემპერატურების ჯამური რაოდენობა; - სარენაო ცხოველები და სხვ.
არასაწარმოო სფეროს რესურსები	- წყალსატევები და მათი გამოყენება მოსახლეობის საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად; - ტყეები ქალაქების ირგვლივ და ბუნებისდაცვითი; - რესურსები ადამიანების დასვენებისა და გაჯანსაღებისთვის; - რესურსები სპორტული ნადირობისა და მეთევზეობის და სხვ.

რესურსების სამეურნეო კლასიფიკაციის მნიშვნელოვან ნიშან-თვისებას წარმოადგენს მათი გამოყენება, როგორც ერთმიზნობრივად ასევე მრავალმიზნობრივად. **ერთმიზნობრივი** გამოყენების რესურსებს მიეკუთვნება მინერალური წიაღისეული - მადნები, ენერჯიის წყაროები, რომლებიც საჭიროა სამრეწველო ნედლეულის, სანვავის, სითბური და ელექტრო ენერჯიის საწარმოებლად; **მრავალმიზნობრივი** გამოყენების რესურსებს განეკუთვნება ტყის, სასოფლო-სამეურნეო, რეკრეაციული სავარგულების ფართობები, სამრეწველო და სხვა არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწები, წყალსატევები, რომლებიც ითვალისწინებს მათი გამოყენების მრავალ საშუალებას და მიმართულებას (ზოგჯერ ამ ჯგუფში გაერთიანებულია სათბობ-ენერგეტიკული რესურსები).

რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონე განისაზღვრება შემდეგი მაჩვენებლებით:

- **მშპ**-ს აბსოლუტური სიდიდე ერთ სულ მოსახლეზე, ამ მაჩვენებლების ცვლილებათა დინამიკა;
- მოსახლეობის შემოსავლების დონე და მათი დიფერენციაციის ხარისხი;
- სიცოცხლის ხანგრძლივობა, ადამიანების ჯანმრთელობის დონე;
- მატერიალური კეთილდღეობისა და საკვები პროდუქტებით უზრუნველყოფის, საცხოვრებლის და სხვა მომსახურების მოხმარების დონე, საოჯახო მეურნეობის უზრუნველყოფა ხანგრძლივი მოხმარების საქონლით;
- განათლების დონე;

- ჯანდაცვის დონე - პოლიკლინიკებით, აფთიაქებით, საავადმყოფოებით, დიაგნოსტიკური ცენტრებით და გადაუდებელი დახმარების მომსახურებით უზრუნველყოფა, შეთავაზებული სამედიცინო მომსახურების ხარისხი;
- მცირე ბიზნესის განვითარება;
- გარემოს მდგომარეობა;
- კულტურული ცხოვრების განვითარების დონე.

აღვნიშნავთ, რომ რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა ხასიათდება მაკროეკონომიკური პირობებით, რეგიონის ადგილით შრომის საზოგადოებრივ განაწილებაში, დარგობრივი სტრუქტურით, გეოგრაფიული მდებარეობით, ბუნებრივი რესურსების არსებობით, ასევე რეგიონული მართვის მეთოდებით.

იმის გამო, რომ არსებობს რეგიონების მნიშვნელოვანი განსხვავება **ბუნებრივი რესურსების** პოტენციალში, ისტორიულ განვითარებაში და დამკვიდრებულ სამრეწველო სპეციალიზაციაში, აღინიშნება რეგიონების სივრცითი დიფერენციაცია, რაც განაპირობებს მათი განვითარების განსხვავებულ სტრატეგიებს. იმისათვის, რომ გაიზარდოს რეგიონების რესურსული ბაზის გამოყენების ეფექტიანობა, აუცილებელია არსებული **ბუნებრივი რესურსების** მარაგების ობიექტური შეფასება, მათი მზოგავი და რაციონალური გამოყენება. აუცილებელია რეგიონების ნაკლებად გამოყენებადი და დაბალი ეფექტიანობით გამოყენებული რესურსების გამოვლენა, შეძლებისდაგვარად რესურსების ალტერნატიულ გამოყენებაზე გადასვლა.

ტურიზმი ხელს უწყობს ტურისტულ-რეკრეაციული კომპლექსის არსებული მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის ფუნქციონირების ეფექტიანობის გაზრდას, მომსახურების სფეროში სამუშაო ადგილების შექმნას და შენარჩუნებას, სახელმწიფო და ადგილობრივი საბიუჯეტო შემოსავლების ზრდას.

ტურისტული დარგის განვითარებას შეუძლია ქვეყნის ეკონომიკას შეუქმნას აუცილებელი „ზრდის წერტილები“. რეგიონებისთვის, რომლებსაც არ გააჩნიათ ტრადიციული ტურისტული სპეციალიზაცია, მაგრამ ფლობენ მნიშვნელოვან ტურისტულ პოტენციალს, ტურიზმის განვითარება შეიძლება იქცეს რეგიონული ეკონომიკის დივერსიფიკაციის საშუალებად, რაც მნიშვნელოვნად გაზრდის მთლიან რეგიონულ პროდუქტს. ტურიზმი ასევე შესაძლებელს გახდის ხანგრძლივი სოციალური ეფექტის მიღებას ადგილობრივი მოსახლეობის გაჯანსაღებისა და დასვენების მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების გზით.

პრაქტიკულად საქართველოს ყველა რეგიონი (მხარე) ფლობს მნიშვნელოვან **ტურისტულ პოტენციალს**. თუმცა, განსხვავებული ბუნებრივ-კლიმატური პირობები, ტერიტორიების განვითარების ისტორიული წინაპირობები და მათი ინდუსტრიული განვითარების დონე, ტურიზმის განვითარების პოტენციალი და რეგიონების ტურისტული სპეციალიზაცია, განსხვავებულია.

ამავდროულად, ცალკე აღებული **რეგიონის ტურიზმის განვითარების რესურსები** განლაგებულია არათანაბრად, ძალიან ხშირად რეგიონის ტერიტორიაზე მიმზიდველი ტურისტული ზონების მდებარეობა ატარებს ცალკეული კერის ხასიათს. ეს იმიტომ ხდება, რომ ტურიზმის განვითარების ცენტრების მისწრაფება ხდება მიმზიდველი **ბუნებრივი და ისტორიულ-კულტურული რესურსებისკენ**.

ტურისტული და რეკრეაციული საქმიანობა შეიძლება წარმოადგენდეს სამრეწველო წარმოების ალტერნატივას, რადგან ის არ მოითხოვს **ბუნებრივი რესურსების** პირდაპირ ხარჯვას, პირიქით, მიმართულია რეგიონის რესურსული პოტენციალის კვლავწარმოებაზე და მზოგავ გამოყენებაზე, ასევე უკუგების მიღების საშუალებას იძლევა რესურსული პოტენციალის შემადგენელი ნაწილებიდან - როგორცაა, ინოვაციური, შრომის, საინვესტიციო და სხვ.

დღესდღეობით **ტურიზმი** არის ქვეყნის რეგიონული ეკონომიკის განვითარების ერთ-ერთი პერსპექტიული მიმართულება. იგი განაპირობებს ქვეყნის **რეგიონების ბუნებრივი**

რესურსული პოტენციალის ეფექტიან გამოყენებას, ხელს უწყობს მოსახლეობის დასაქმების პრობლემის გადაჭრას და დამატებითი სახსრების მოზიდვას ეკონომიკაში. ამასთანავე, **რეგიონული ტურიზმის** განვითარება ადგილობრივი მოსახლეობის დასვენების ორგანიზების, მათი კულტურული დასვენების მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების საშუალებას იძლევა.

ტურიზმი, როგორც სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენა, გარკვეულ გავლენას ახდენს არამხოლოდ რეგიონზე, რომელშიც ვითარდება, არამედ ადამიანის და საზოგადოების მატერიალურ და სულიერ სფეროებზეც. როგორც ეკონომიკური მოვლენა, **ტურიზმი** დაკავშირებულია სამეწარმეო საქმიანობასთან, წარმოებასა და მომსახურების განვითარებასთან; როგორც სოციალური მოვლენა - **ტურიზმი** განუყოფელია მომსახურებაზე მოთხოვნისგან, უკავშირდება ადამიანთა მოთხოვნილებებს, მათ დასვენებას, შემოსავლებს, ცხოვრების წესს და ა. შ. [7].

ტურიზმი რთული, მრავალნახნაგოვანი ცნებაა, წარმოადგენს ურთიერთდაკავშირებული დარგების მთელ ინდუსტრიას. **ტურიზმი** - ეს არის ეროვნული ეკონომიკის დარგი, ბიზნესის ერთ-ერთი ყველაზე შემოსავლიანი მიმართულება. ტურიზმი წარმოადგენს საქმიანობის საკმაოდ რთულ სახეობას, რომელიც პირდაპირ შეხებაშია როგორც საზოგადოების, ისე ეკონომიკის სხვადასხვა დარგთან. ტურიზმი დასვენების ერთ-ერთი ძირითადი ფორმაა, ხოლო დასვენება ობიექტურად აუცილებელი მოთხოვნილებაა შრომაში დახარჯული ფიზიკური და ინტელექტუალური ძალების აღსადგენად.

„ტურიზმის მთავარი მიზნებია: დასვენება, შემეცნება, მკურნალობა, საქმიანი მოგზაურობა, სპორტი და რელიგია. **ტურიზმი**, შემადგენელი მომსახურების სახეობებისა და მათი ტურისტებისათვის წარდგენის ადგილის მიხედვით, **იყოფა შიდა და საერთაშორისო ტურიზმად. შიდა ტურიზმი** (domestic or internal tourism) – არის საქმიანობა, დაკავშირებული მოცემული ქვეყნის მაცხოვრებლების ტერიტორიაზე ადგილობრივი ტურისტებით ტურიზმის განხორციელებასთან. **საერთაშორისო ტურიზმი** (international tourism) – საქმიანობაა, რომელიც დაკავშირებულია ერთი ქვეყნის მაცხოვრებლების უცხო ქვეყნის ტერიტორიაზე ტურიზმის განხორციელებასთან. ასეთი ტურისტები უცხოელ ტურისტთა კატეგორიას განეკუთვნებიან. საქმიანობას, რომელიც მოცემული ქვეყნის ტურისტებისთვის უცხო ქვეყნის ტერიტორიაზე ტურისტული მომსახურების წარდგენას ისახავს მიზნად, ეწოდება **გამყვანი ტურიზმი** – (outbound tourism). ხოლო საქმიანობას, რომელიც უცხოელი ტურისტებისთვის მოცემული ქვეყნის ტერიტორიაზე ტურისტული მომსახურების წარდგენას ითვალისწინებს, ეწოდება **შემომყვანი ტურიზმი** – (inbound tourism), ზოგჯერ იხმარება ტერმინები „outgoing tourism“ და, შესაბამისად, „Incoming tourism““ [8; გვ.21].

საქართველოში **შიდა ტურიზმი** წარმოადგენს განვითარებად დარგს. ქვეყანაში სულ უფრო მეტ რეგიონს მოიცავს ტურისტული ნაკადების მიმართულებები. ყველა რეგიონს არ ძალუძს (ვერ ახერხებს) სრულად გამოიყენოს თავისი **ტურისტული რესურსები** რეგიონის ეკონომიკის გაჯანსაღებისთვის.

ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის სტატისტიკური მონაცემებით 2019 წელს საქართველოში **ტურიზმის ინდუსტრია**, მიუხედავად ბევრი დაბრკოლებისა, მაინც გაიზარდა. „საერთაშორისო მოგზაურების ვიზიტების რაოდენობამ პირველად გადააჭარბა 9 მლნ-იან ნიშნულს - 9,357,964 მლნ შეადგინა (+7.8%). საქართველოს დედაქალაქში განხორციელდა ვიზიტების 54.6% ; მას მოსდევს : აჭარა 30.2%, ქვემო ქართლი 17% და მცხეთა-მთიანეთი 16.9%. დანარჩენ რეგიონებს შედარებით მცირე რაოდენობის ვიზიტორები სტუმრობდნენ: სამცხე-ჯავახეთი 6.6%, კახეთი 6.5%, იმერეთი 4.9%, შიდა ქართლი 3.1%, სამეგრელო-ზემო სვანეთი 2.8%, გურია 1.3%, რაჭა-ლეჩხუმი-ქვემო სვანეთი 0.2%. ადგილების (ქალაქების) წილში - თბილისი და ბათუმი ლიდერობენ 28.9%. ვიზიტორთა უფრო მცირე რაოდენობა ესტუმრა სხვა დანიშნულების ადგილებს. მათ შორის ყველა-

ზე პოპულარულია მარნეული 11.4%, ყაზბეგი 8.3% და მცხეთა 6.8%. სხვა მნიშვნელოვანი დანიშნულების (დესტინაციის) ადგილებია: ქუთაისი 4.6%, გუდაური 4.5%, სიღნაღი 3.7%, რუსთავი 3.7%, ბორჯომი 3.1%, ქობულეთი 2.8%.

საერთაშორისო ვიზიტორების ჯამურმა დანახარჯებმა 8.5 მლრდ ლარს მიაღწია, ხოლო ერთი ვიზიტისას განუღმა საშუალო დანახარჯმა 1,102 ლარი შეადგინა. დანახარჯების ყველაზე დიდი წილი საკვებსა და სასმელზე (მთლიანი ხარჯების 27.5%) და განთავსების საშუალებებზე (23.7%) დაფიქსირდა”.

საინტერესოა ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის 2020 წლის სტატისტიკური მონაცემები. „საერთაშორისო მოგზაურების ვიზიტების რაოდენობამ რეკორდულად მცირე რაოდენობა შეადგინა 1,747,110 (-81,3%), რითაც გაუტოლდა 2011 წლამდე არსებულ მონაცემს. საერთაშორისო მოგზაურების ვიზიტების რაოდენობა მოიცავს საერთაშორისო ვიზიტორების მიერ განხორციელებულ ვიზიტების რაოდენობას 1,513,421 (-80.4%) და სხვა ვიზიტებს (არატურისტული) - 233,689 (-85.7%). საერთაშორისო ვიზიტორების მიერ განხორციელებული ვიზიტებიდან - 1,087,093 (-78.6%) ტურისტული ვიზიტი (ვიზიტი ღამისთევით) იყო, ხოლო 426,328 (-83.9%) - ერთდღიანი ვიზიტი.

2020 წელს შემოსავალმა უცხოელების მოგზაურობიდან საქართველოში შეადგინა 542 მლნ დოლარი (კლება -83.4%), ხოლო საქართველოს მოქალაქეების დანახარჯებმა უცხოურ მოგზაურობაზე 180 მლნ დოლარი (კლება -72.5%).

ტურიზმის განვითარებაში ძირითადი წინააღმდეგობები (აქ არ იგულისხმება covid-19, რომელმაც მთელ მსოფლიო ტურიზმის ინდუსტრიაზე უდიდესი ნეგატიური გავლენა მოახდინა) - რეგიონების უმრავლესობაში ტურისტული პოტენციალის განუვითარებლობა, მცირე ბიზნესის სისტემის არასაკმარისი მხარდაჭერა.

რეგიონულ ეკონომიკაში ტურიზმის ადგილის განსაზღვრა იწყება **რეგიონში ტურიზმის განვითარების შესაძლებლობების შეფასებით**, რომელიც ეფუძნება **ტურიზმის განვითარების რესურსული ბაზის კვლევას**.

ტურიზმის განვითარების რესურსების შეფასებამდე აუცილებელია ტურისტული რესურსმცოდნეობის თეორიული საფუძვლებისა და ტურიზმის განვითარების რესურსების შეფასების არსებული მეთოდების შესწავლა. ასევე აუცილებელია განისაზღვროს **ტურისტული რესურსების არსი, ტურიზმის რესურსების ძირითადი სახეობები, მათი კლასიფიკაცია**.

ლიტერატურა:

1. http://gov.ge/files/495_66443_702865_1292.pdf
2. ნ. გრძელიშვილი. „რეგიონი-ეკონომიკა პოლიტიკა, მართვა“. გამომცემლობა უნივერსალი, თბილისი : 2020. გვ. 52-53
3. ნ. ჭითანავა. რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკა და მართვა: მიზნები, მიმართულებები, მექანიზმი, გამოცდილება. - „საქართველოს რეგიონების ეკონომიკური და სოციალური განვითარების მიმართულებები გარდამავალ პერიოდში“. ბათუმი-თბილისი : 2001. გვ. 8-9
4. იფშირაძე ა., ლავთაძე გ. „რეგიონთაშორისი დისპროპორციები საქართველოში და მათი დაძლევის გზები (ევროპული გამოცდილების მიხედვით)“. <https://ejournals.atssu.ge/BLSS2017/eJournal/Papers/IpshiradzeAza.pdf>
5. ე. ბარათაშვილი, გ. ჯოლია, ნ. გრძელიშვილი, ი. მამალაძე, დ. სეხნიაშვილი, დ. ჩახვაშვილი. „ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირება“- თბილისი: 2011. ნაწ.1., თავი 12.
6. Д.В. Рожкова. „К ВОПРОСУ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ЛОКАЛЬНОГО РЫНКА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ“. - Вестник Алтайского государственного аграрного университета № 2 (124), 2015. с.138
7. Арсланова Г.Х., Хисматуллин М. М. „Влияние индустрии туризма на социально-экономическое

развитие региона“- Вектор науки ТГУ, № 3 (29), 2014

8. ა. დევაძე, ნ. გრძელიშვილი. ტურიზმი საქართველოში - „არსებული მდგომარეობა, პრობლემები, პერსპექტივები“- მონოგრაფია; 2012. გვ.21

Peculiarities of Determining The Effectiveness of using the Tourism Development Resource Base in the Regions

Nodar Grdzelishvili

*New Higher Education Institute, Doctor of economics, Affiliated Professor;
GTU The Center Studying Productive Forces and Natural Resources of Georgia – Senior Researcher;*

Lauara Kvaratskhelia

*GTU The Center Studying Productive Forces and Natural Resources
of Georgia – Senior Researcher Doctor of chemistry;*

SUMMARY

The problems of resource provision of the regions are of great importance for the dynamic development of the Georgian economy. The pace of development of the regional economy directly depends on the efficiency of the use of the resource base. Preliminary assessment and analysis of all available resources in the region allows to assess the natural-resource, economic, social and scientific-technical potential; Virtually all regions of Georgia have significant tourism potential, however, in a separate region, tourism development resources are unevenly distributed, different natural-climatic conditions, tourism specialization of the regions, the level of industrial development, etc.

Determining the place of tourism in the regional economy begins with the assessment of tourism development opportunities in the region, which is based on a study of the resource base of tourism development. Before assessing tourism development resources, it is necessary to study the theoretical foundations of tourism resource science and existing methods for assessing tourism development resources; Defining the essence of tourism resources, the main types of tourism resources and their classification. The main obstacles in the development of tourism are the underdevelopment of the tourism potential in most of the regions, the insufficient support of the small business system.

Keywords: Tourism, Region, Development, Assessment of resource, Recreation

Conceptual Issues of Sustainable Innovative Development of the South Caucasus Economy Based on the Concept of Engineering Marketing-Management

Gurbanov Natik

PhD in Economics

Guliyev Eldar

PhD in Economics

Khosrovlu Fikret

Lecturer

The historical period from the end of 2019 to the present for countries around the world can be characterized as a time of new unknown political and economic challenges and threats, the consequences of which are very difficult to predict. The designated processes and conditions, as well as the irreconcilable competition for ever new cheap raw materials, labor and sales markets between relatively economically developed countries of the world, the entire world community also presents new challenges and threats. These events and processes of the last two or three years, which have involved all countries, have shown the excessive vulnerability of the national economies of such relatively small countries of the South Caucasus as Azerbaijan, Armenia and Georgia. Other reasons for the challenges and threats that await the peoples of not only the South Caucasus, but the whole world can be attributed to the local problems of individual regions and countries.

The reasons for new challenges and threats are usually hidden in ambitions, as well as sometimes in incorrect political, economic and military-strategic decisions of inexperienced leaders of individual states who came to power in different years, including in the indicated countries of the South Caucasus. Indeed, there are a lot of problems associated with the all-round development of the countries of Azerbaijan, Armenia and Georgia. In the face of new challenges and threats, the countries of the South Caucasus can ensure sustainable innovative development of their national economies through the practical application of the conditions and principles of engineering marketing - management.

Key words: *marketing management, the countries of the South Caucasus, innovation, economic sustainability.*

Engineering marketing - management is a kind of new creative approach to solving social and economic problems of countries and their regions. The main tool of engineering marketing - management is engineering technology, supported by precisely verified and calculated engineering thoughts.

Presently, the world economy is showing tendencies that cannot be reasonably comprehended. Indeed, the laws and patterns of social and economic development of society are not observed by many state structures everywhere. Economically developed countries tried to remake the world in their own way, trampling the rights and freedoms of small countries which are on relatively low level of development. All these phenomena and processes, as well as the rapid spread of the COVID-19 coronavirus since the end of 2019, have put the entire world community in front of new challenges and threats. Many of the latter are associated with new processes in the modern world order. This includes an open violation of the rights and freedoms of small countries by large countries of the world, etc.

Other roots of the challenges and threats that await the peoples of not only the South Caucasus, but the whole world can be attributed to the local problems of individual regions and countries. The latter are usually associated with the lack of a sufficiently effective objective electoral system and public administration, particularly in countries formed about last thirty years in the former post-Soviet space. As follows from the above, all challenges and threats in each individual country

come from both external and internal national and other forces. The main reason hindering the economic development of the South Caucasus countries is the lack of experience in development under the conditions of the capitalist economic system.

It remains only to discard all the accumulated negatives in relations between these countries and think about the future of the peoples inhabiting the South Caucasus. It will be difficult to find common ground with internal opposition forces and external enemies. In short, the countries and peoples of the South Caucasus need to unite their efforts and act from a unified position in protecting the common sovereignty and territorial integrity of each country, open borders, integrate scientific, technical, production, economic, financial and other capabilities. We are also prompted to these and other constructive actions by the experience of Western European countries, USA, Japan, China, South Korea, etc. This experience is also associated with a relatively new and progressive concept of engineering marketing and management. The problems of the practical application of marketing and management in Russia are devoted in the works of Bagautdinova N.G., Zozuli D.M., Kovalev A.I., Kolesnikova M.A., Lyubanova T.P., Mamontov A.N. and other researchers (Lyubanova et al, 2011).

Results

The importance of engineering marketing management lies in the fact that it incorporates the main elements of the practical implementation of the concept of engineering marketing and engineering management in countries and free economic zones, regulated and managed on the basis of laws and orders of a market economy. The rational and effective links of engineering marketing - management are the principles of complexity, consistency, engineering and mathematical validity, economic and social efficiency and environmental balance. Engineering marketing management is designed to combine the basic conditions and principles of three scientific and practical areas: engineering knowledge, marketing and management. Such joint activity is a scientifically grounded and practically verified step of modern management and its functional part of marketing. The activities of these two interrelated sciences in this case are mobilized to improve the quality of management of research and development work to create goods and services in demand from the market, as well as the effective solution of logistics problems to bring them to specific buyers in accordance with the concluded contracts (Kotler, 2006). This means that engineering marketing management is a market-oriented system for managing the production and commercial activities of firms using engineering approaches and principles (Bagautdinova, 2004). It should be noted that engineering marketing - management is formed on the basis of engineering principles, experience and knowledge, as well as basic theoretical and practical components of two mutually complementary sciences - marketing and management (Birbraer & Altshuler, 2007). Nowadays, scientists of different profiles and directions, including economists, do not have common views and opinions regarding engineering management and marketing. Although some of them believe that engineering management is an academic subject that instills in future engineer's special knowledge in the field of modern management. Representatives of the following direction note: "Engineering management is a specialized form of management related to industrial engineering, which concerns the application of engineering principles to business practice" (Engineering management, 2011).

Engineering marketing - management as a concept was originally formed in Japan, then developed in South Korea, and is currently being intensively enriched and applied in Western Europe, China and other countries of the world (Babkina, 2017). Currently, marketing and management with engineering stuffing, as scientific disciplines, is taught in a number of economic and technical universities in Russia and other countries of the world. However, it should be noted that engineering

marketing is management as a relatively new scientific discipline and an integrated complex that has incorporated the basic elements of the above disciplines. This discipline is still at the stage of formation and further approval (Lyubanova et al, 2011).

Comprehensive innovative and sustainable development of any country on the basis of engineering marketing - management, including the countries of the South Caucasus, opens up very broad prospects in solving strategic economic and other tasks that are beneficial to all nations inhabiting this region. For the successful decision of this question it is necessary in a trilateral order to remove problems, interfering with this noble process. Particularly, in all three states of the South Caucasus, the process of democratization among members of society should be continued, the threat of war and elements of corruption in government should be eliminated. Additionally, it is necessary to pursue a policy of tolerance in interethnic and interreligious relations, abandon territorial claims to each other and provide sustainable peace and economic stability in the region. In our opinion, in order to eliminate the above and other problems, it is necessary to study the experience of resolving such issues in politically stable and economically developed countries of the world through innovations offered by engineering marketing - management.

There are various productions, economic and financial opportunities in the South Caucasus countries aimed at creating, acquiring and introducing innovative production and organizational technologies in the sectors of the national economy. For example, the Republic of Azerbaijan has the ability to extract and sell hydrocarbon raw materials and economically occupies a relatively better position than Armenia and Georgia. Presently, 18 technoparks function in Azerbaijan, production and economic zones have been created in Nakhichevan and the Nefchalinsky region, about five logistics centers have been formed, and a free production and economic zone is starting to operate in Alat (The first technopark., 2016).

According to the data of the National Statistics Service of Georgia, the volume of foreign direct investment in the national economy of Georgia in 2020 amounted to only 0.6169 billion US dollars, which is 52.9% less than the adjusted data for 2019. (Statistics Service, 2021).

Notably, that in the ranking of countries by the level of foreign direct investment in 2018, Azerbaijan ranked 75th, Armenia - 129th, and Georgia - 84th (Humanitarian portal, 2021).

However, as in the former republics of the post-Soviet countries, and in the current countries of the South Caucasus, we notice elements of a cowboy and imitation economy (Cowboy economy, 2016). In the meaning of the cowboy economy, among other things, we lay the fact that in the countries of the South Caucasus, often a number of economic and other decisions are made on the initiative of some leaders without sufficient scientific and technical justification and calculation of environmental and other environmental consequences, as required by engineering marketing - management. The simulation economy has nothing to do with the simulation of economic processes. The simulation economy is not the same thing as the simulation of economic processes. We have resorted to the term imitation economy for the reason that, not only in the South Caucasus countries, but also in the world, we see how a number of leaders in the highest echelons of power in the media and statistics are trying to mislead the scientific world, exaggerating their successes and the state of the economy of their own state. The viciousness of the imitation economy depends of fact that by imitating the success of economic development from the outside. For example, if we take the official statistical indicators characterizing the state of the economy in Azerbaijan, Armenia and Georgia, they often change from year to year.

Additionally, we have the impression that the heads of most enterprises and organizations in the South Caucasus countries do not understand the meaning of the word "innovation". How else to understand the fact that in a number of industrial and commercial enterprises of these countries, innovation departments have been created, where they little know about engineering marketing - management and have never developed their own innovative products.

We know from experience that innovations are created at the junction of two or more sciences by intellectuals who have gone through the corresponding schools. It is difficult to find such schools in the countries of the South Caucasus. In these countries there are no consistent researchers of the composition and structure of personnel requirements for individual sectors of the national economy, ministries and departments. It is also worth noting the issue of personnel training in universities of these countries and how well graduates of educational institutions meet the requirements of employers. Using the achievements of engineering marketing - management opens up very great prospects for the countries of the South Caucasus in front of the closest relatively large neighboring states, like Iran, Russia and Turkey, in terms of increasing the competitiveness and ensuring the sustainability of the national economies of all these countries.

Conclusions and recommendations

We believe that the countries of the South Caucasus, which about thirty years ago embarked on a course towards building a system of market relations within their borders, have a sufficiently solid basis for transferring the economies of their states to the path of innovative development. This base consists of the following:

1. Presence of kind intentions of top management and majority of population in translation of all regional economy of South Caucasus on the innovative way of development.
2. Available common resource potential, including the underground and above-ground resources of the South Caucasus countries, advantageous geographic location, developed infrastructure, relatively favorable natural and climatic conditions, etc.
3. Relatively skilled and plentiful workforce.
4. Availability of research potential of scientists from universities and academic institutions, the possibility of reorganizing and mobilizing their efforts to create and implement innovative projects based on the conditions and principles of engineering marketing, etc.

There are problems that hinder the practical application of the capabilities of engineering marketing - management in transferring the economies of the South Caucasus countries to the path of innovative development. It is worth to better study these problems, namely the political situation and the financial and economic condition of one's own country, geopolitical issues and problems of interstate relations, trends in the development of science, technology, mechanisms for solving certain internal and external problems, and much more. In Azerbaijan, Armenia and Georgia it is necessary to form the economic and political system on similarity of Israel, South Africa and Turkey, so that these countries always remain secular, independent and free, oriented to market mechanisms in the state management of social and economic processes.

In any case, the main directions of overcoming the problems facing the industrial application of engineering marketing - management in the South Caucasus countries include:

1. Relatively better study of science and practice of anti-crisis management of economies in countries with relatively stable financial and economic systems, with the condition of practical application of the knowledge and experience gained in their countries.
2. Carrying out qualitative changes in the systems of professional training of managers and marketers, engineering and technical workers, as well as workers for the social sphere, industrial and economic activity.
3. Development and implementation of special programs for training developers of innovative technologies to create technical and technological innovations.
4. Conducting special trainings with the participation of representatives of free economic zones, as well as workers of technoparks, aimed at educating and training their own creators of innovative technologies.

5. Improving the system of training in educational institutions of the region in response to the hostile attitude of a number of economically developed countries of the world to the development of education, science and technology in less developed countries of the world, including the countries of the South Caucasus.
6. Adoption of comprehensive measures for the qualitative selection and placement of managerial and other personnel in all state structures of the mentioned countries.
7. Raising the level of development of an integrated production, social and market infrastructure between the countries of the region.
8. Formation and improvement of the legal framework for integration relations between the countries of the Caucasus region.

Presently, business representatives and former corrupt officials, being in the power structures of the South Caucasus countries for some reason are not interested in applying the achievements of engineering marketing - management in their own countries. The reasons for such passivity of potential investors are mainly:

1. Relatively unstable political, economic and military-strategic situation in the countries of the South Caucasus. Particularly, the permanent change of government in Armenia and Georgia, the possibility of a repeated invasion of the Russian armed forces in Georgia and the resumption of hostilities by Armenia against Azerbaijan with the support of Russia, France and a number of other states, etc.
2. Lack of confidence in the countries of the Caucasus in the economic efficiency of investment projects and a sufficient legal framework to guarantee the protection of investments and the rights of investors.
3. Limited economic space for business development and purchasing power of the population in the countries of the South Caucasus. Limited opportunities for firms to enter foreign markets with their goods and services.
4. Insufficient development of production, social and market infrastructure in the countries of the Caucasus region, especially in Armenia and Georgia.

References:

1. Babkina A.V. Industrial policy in the digital economy: problems and prospects (2017). *Proceedings of a scientific and practical conference with international participation*. Publishing house of Polytechnic University, P. 699.
2. Bagautdinova N.G. (2004). Industrial marketing. *Economics*. P.238 p.
3. Birbraer R.A., Altshuler I.G. (2007). Engineering Consulting Fundamentals. *Technology, Economics, Organization*. P. 234.
4. Chang, Ha-Jun. (2015). How the economy works. *Mann, Ivanov and Ferber*. P.322.
5. Kotler F. Marketing Management: A Rapid Course (2006). P. 896.
6. Krevens D. Strategic marketing, 6th edition (2008). P. 512.
7. Lambin J.-J. Market oriented management (2007). P. 800.
8. Lyubanova T.P., Zozulya D.M., Myasoedova L.V., Shcherba L.M., Shumskaya N.N. Engineering marketing as a new paradigm in the evolution of marketing and a tool for innovative development of an organization: monograph. (2011). P163.
9. Sinyaeva I.M. Marketing in commerce (2016). P. 548.
10. Cowboy economy, viewed 15 February 2017, URL: https://financial-helper.ru/alphabetical_index_all/alphabetical_index_ru/k_ru/kovbojjskaya-ehkonomika.html
11. Engineering management, viewed 22 April 2011, URL: <https://ailev.livejournal.com/926383.html>

12. Humanitarian portal: Research. *Center for Humanitarian Technologies, 2006–2021*, viewed 10 Mart 2021. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/foreign-direct-investment-index>
13. Statistics Service: FDI to Georgia decreased by 52.9% in 2020, viewed 11 Mart 2021, URL: <https://civil.ge/ru/archives/405064>
14. The first technopark opens in Tbilisi, *KPI International Cooperation Department named after Igor Sikorsky*, viewed 15 January 2016, URL: <https://forea.kpi.ua/v-prigorode-tbilisi-otkryilsya-perviy-v/>
15. The inflow of foreign investments into the Armenian economy fell by 39% in 2020, viewed 7 April 2021, URL: https://finport.am/full_news.php?id=43884&lang=2

The Effects of the Corona Virus Disease on European Entrepreneurial Activities

Markus C. Engert

University of Applied Sciences Würzburg-Schweinfurt, Münzstr. 12, 97070 Würzburg, Germany

In 2020 a global pandemic that we haven't seen before in modern times hit the world economy. How did this situation change the markets and the way how entrepreneurs tried to start their own business? Who can be considered "beneficiaries" and "sufferer" of the changed circumstances? What can we learn for upcoming external influences regarding the founding of businesses? The following article will deal with these questions and try to find answers.

Keywords: Covid-19, Corona, economic changes, entrepreneurship, founding a business

The modern world is no longer as we know and remember it after a new virus appeared at the end of 2019. The planetary earthquake called COVID-19 changed not only the way of life of mankind but also shifted the lithospheric plates of the world economy in general and the business life of each country in particular. The labor market, the work of industries, companies, customer behavior, relationships with partners, and organizational systems—all this has changed the form, volume, and business models. The rapidly gaining momentum pandemic has become a terrible enemy for the economy, which has destroyed and stopped more than one or a hundred different businesses around the world for many months. We can say that no one was ready for such a development of events.

Nevertheless, humanity is characterized by the ability to adapt, so at the present moment, many companies and businesses have rebuilt and continued their activities despite the new framework and conditions that the coronavirus has brought with it. Competent and timely restructuring of the internal environment of the company, namely the transfer of more employees to a remote type of work, helped to preserve the existence and optimal work in the future. Those who could not make adjustments in time went bankrupt, ceased to exist, or suffered simply gigantic losses. There were also a number of business areas on the global market that stopped due to the fact that it simply could not function due to the pandemic; air travel, cruise liners, cafes, and restaurants. If he continued to work in the normal mode, that the increase in morbidity occurred in a geometric progression, and not in an algebraic one.

HOW THE PANDEMIC DIVIDED THE WORLD

Contrary to all the statements, someone always comes out of any situation as a winner and someone as a loser. Exactly the same thing happened in the business world in a variety of areas. For some companies, the mass relocation of workers due to the pandemic played into their hands and revenues increased several times. The format of remote work did not really interfere with the work, the company's shares soared and became a pleasant target for investors. The company dealt a fatal blow to other businesses. Someone was forced to close down and cease to exist forever, and someone was constrained in movements. The companies were forced to do nothing and suffer continuous losses.

Beneficiaries

The home lifestyle of people, due to total restrictions and lockdowns in many cities of the countries, began to push people to hobbies that were previously given not so much time.

For example, Netflix has become one of the leaders in terms of revenue during the pandemic. The growth of subscribers was due to isolation. Due to the lack of activity on the street, people began to spend more time watching all sorts of movies, TV series, and so on.

Another beneficiary of the pandemic was the American Zoom service. The company's shares rose by 125% against the backdrop of a global lockdown.

Also, do not forget that people were moved to their homes quite abruptly, and such a need as shopping for clothes has not gone away. Therefore, online shopping also became very popular during the pandemic and remains relevant to this day.

As a result, even given the global pandemic, several businesses from different spheres of life were able to use the situation in their favor. And, as a result, convert it into multimillion-dollar revenues. It is such situations that confirm the fact that someone comes out of any situation as a winner.

Sufferer

As it is clear, not everyone was able to successfully survive and adapt during the rapidly developing global pandemic. Several businesses were forced to stop their activities and incur losses. A striking example of this situation was the aviation industry. Passenger air traffic in the world has fallen by almost an order of magnitude, and airlines, as a rule, operating not with very high margins, have lost a source of working capital.

The pandemic of the new coronavirus has dealt a fatal blow to the multibillion-dollar cruise business. Dozens of gorgeous new cruise liners with huge swimming pools and golf courses end up in the Turkish ship graveyard. Many cruise companies have to scrap ships earlier than planned. Many of these airlines could still be operated for more than one year.

The catering industry also suffered huge losses. Due to lockdowns, a huge number of restaurants, bars, and cafes were forced to close. Of course, someone was able to change the business a little and focus on takeaway or delivery. But the global financial losses were not bought. As a result, everyday companies from this area are waiting for concessions to try to increase their already small incomes.

As a result, many areas of business have been affected by the global pandemic. All their activities are bound by rules that cannot be violated in any case. After all, these spheres are conduits and collection points for a huge number of people.

STARTING A BUSINESS IN EUROPE

In the current situation, opening a business in Europe is a step that you need to prepare for very closely and consciously. In addition to all legal aspects, a businessman should carefully study the market sector that he wants to enter. Why potential buyers will choose his product, how it can solve a particular customer's problem, and so on. He should also understand whether the business will pay off and bring profit. After all, it is strange to open an initially unprofitable business. At the same time, the situation with covid-19 remains and will remain relevant for a long time. Therefore, short-term and long-term action plans should be developed.

Online or Offline

Perhaps the main question that a businessman should think about is which type of business will be more profitable to open. Logically, the situation with the global pandemic complicates the possibility of answering this question. It is very difficult to predict the further development of events, so you should rely on your intuition and facts. Of course, each type of business (online or offline) has its pros and cons. It's not just about the possibility of opening a physical store. It is worth understanding about competitors in the market that a businessman enters. Also, one of the main factors is time; will your business be able to withstand a short distance, perhaps one of the most difficult.

Portrait of the consumer

In addition to the difficult choice of the type of business, a businessman will need to fully understand the portrait of his client. The psychology of behavior, its needs, pains and goals in the final purchase. After all, the lack of understanding of buyers will quickly lead to negative profits. And as a result, no matter what the business is, it will not feed the owner and develop. It should also be taken into account that people settled at home quite quickly, so you need to try to satisfy

their requests, which were before the pandemic. After all, the psychology of a person does not change in one second.

Thus, it is impossible to unequivocally answer which type of business is better, because each of them carries a huge number of subtleties and nuances. Before opening something, you need to spend more than one hour and day to choose the most optimal strategy for opening and developing a business.

CONCLUSION

Of course, the coronavirus has radically changed the life of mankind, and our world will not be the same anymore. Nevertheless, people throughout their history have adapted and developed in new and new conditions. Therefore, the current global pandemic will become another obstacle that humanity will cross with new strength and knowledge. Speaking about business, covid-19 has also made certain adjustments to its work. Therefore, it is worth relying on the mistakes of others, so that they do not do the same and burn out. Of course, the pandemic has introduced new conditions for starting a business in Europe, which should be taken into account very carefully. Nowadays, a businessman should think twice about every step and action before opening a business, whether it is an online clothing store, a grocery or even just a mini-market of essential goods.

References:

1. McAleer M. Prevention Is Better Than the Cure: Risk Management of Covid-19 // Journal of Risk and Financial Management. 2020. Vol. 13 (3). P. 46.
2. Schwarz J.S., Legner C. Business model tools at the boundary: exploring communities of practice and knowledge boundaries in business model innovation // Electronic Markets. 2020. Special Is.: «Business model innovation: Tools and Innovation patterns». P. 1-25.
3. <https://www.forbes.com/coronavirus/?sh=4af357a420dd>
4. <https://ru.investing.com/equities/zoom-video-communications-earnings>

კოვიდ-19 და გარემოს დაცვის ეკონომიკური პოლიტიკა საქართველოში

გუნაზ ექიმაიშვილი

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ნაშრომში გადმოცემულია კოვიდ-19 და გარემოს დაცვის ეკონომიკური პოლიტიკა საქართველოში. აღნიშნულია, რომ პანდემია სეზონურად გამოწვევად იქცა მსოფლიოში და მათ შორის საქართველოში. გადმოცემულია კოვიდ-19-ის გავლენა გარემოზე, გარემოს დაცვის ეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირების სტრატეგია და პირობები, მწვანე ეკონომიკა და გარემოს მდგრადი განვითარების პოლიტიკა საქართველოში. მოცემულია დასკვნები და რეკომენდაციები.

საკვანძო სიტყვები: კოვიდ-19, გარემოს დაცვა, მწვანე ეკონომიკა, გარემოს დაცვის ეკონომიკური პოლიტიკა, გარემოს დაცვის ეკონომიკური პოლიტიკა, გარემოს დაცვის ეკონომიკური პოლიტიკა, გარემოს დაცვის ეკონომიკური პოლიტიკა, გარემოს დაცვის ეკონომიკური პოლიტიკა.

კოვიდ-19 სერიოზულ გამოწვევად იქცა მთელ მსოფლიოში, ის გლობალური პანდემიის სახელით შევიდა ისტორიაში. დაიღუპა უამრავი ადამიანი, დაიხურა საზღვრები, ბევრმა ქვეყანამ აუკრძალა მის მოქალაქეებს საზღვრის გადაკვეთა, დაანესა კომენდანტის საათი, ვირუსის გავრცელების თავიდან ასაცილებლად და სიკვდილიანობის შესაცირებლად კომპანიებმა თანამშრომლები ონლაინ მუშაობაზე გადაიყვანეს, დაიკარგა სამუშაო ადგილები, ეკონომიკას დაეტყო ტურიზმიდან შემოსული თანხების ნაკლებობა, გაიზარდა სიღარიბე და უთანასწორობა, ქვეყნები მძიმე ეკონომიკური რეცესიის წინაშე დადგა.

პანდემიის პირველ ეტაპზე თითქმის ყველგან გაჩერდა ტრანსპორტი, წარმოება, ხალხის გადაადგილება შეწყვიტა, ამ ყველაფერმა კი შეიძლება ითქვას დადებითი გავლენა მოახდინა გარემოზე, შეწყვიტა ჰაერის დაბინძურების მაჩვენებელი. ეს არის მთავარი დადებითი მოვლენა, რომელსაც მსოფლიოში დიდი გამოხმაურება მოჰყვა. მედიის ინფორმაციით ჰაერი ისე გასუფთავდა, რომ ინდოეთის პენჯაბის შტატში, ბოლო 30 წლის განმავლობაში პირველად დაინახეს ჰიმალაის მთების მწვერვალები. საერთაშორისო კვლევების მიხედვით, საწარმოების დახურვამ, ტრანსპორტის მოძრაობის შეზღუდვამ, საწვავის მოხმარების კლებამ განაპირობა ის, რომ ბოლო თვეების განმავლობაში 20-25 პროცენტით შეწყვიტა ჰაერში მავნე ნივთიერებებისა და ნახშირორჟანგის გამოყოფა, რაც, თავის მხრივ, დადებითად აისახა გარემოს დაცვასა და ეკოლოგიურ მდგომარეობაზე. ეს გარკვეული შედეგია ბუნებისა და ეკოსისტემისთვის, სასიკეთოა მოქალაქეთა ჯანმრთელობისთვის, თუმცა, პოზიტიური ტენდენცია დიდხანს ვერ შენარჩუნდება – კორონავირუსის დამარცხების შემდეგ, სავარაუდოდ, დაჩქარებული ტემპით დაიწყება ეკონომიკის ზრდა, რის შემდეგაც ჩვენი გარემო დაბინძურების ჩვეულ მდგომარეობას დაუბრუნდება.

კრიზისის დროს, მთავრობათა უმეტესობა იძულებული გახდა, ჯანდაცვის სისტემების კონტროლი, ხელმძღვანელობა და დაფინანსება თავის თავზე აეღო, რადგანაც თავისუფალი ბაზრის უხილავი ხელის კონცეფციამ კაცობრიობის სასარგებლოდ ვერ იმუშავა. უფრო მეტიც, მან ხელი შეუწყო ვირუსის სწრაფ გავრცელებას მთელ მსოფლიოში, ხოლო ბიზნეს-სერვისზე ორიენტირებული ჯანდაცვის სისტემები არ აღმოჩნდა ეფექტიანი საზოგადოებრივი ჯანდაცვის უზრუნველყოფისთვის.

კოვიდ-19 არა მხოლოდ ჯანდაცვის სფეროს აზიანებს, არამედ მან საფრთხე მსოფლიო ეკონომიკას შეუქმნა. შესაბამისად, შეიცვალა მთავრობების დამოკიდებულება გარემოზე, მეტი ყურადღება ექცევა გარემოს დაცვას და ნარჩენების გადამუშავებას.

საქართველოში საგანგებო მდგომარეობის გამოცხადების შემდეგ კომპანიების ნაწილმა საქმიანობა შეაჩერა, ნაწილმა კი განაგრძო პროდუქციის წარმოება, ამიტომ ინდუსტრიულ ქალაქებში ნარჩუნდება გარემოს დაბინძურების მაღალი მაჩვენებელი. აღსანიშნავია, რომ მოსახლეობის დიდმა ნაწილმა სოფელში გადაინაცვლა საცხოვრებლად და

სოფლის მეურნეობას მიჰყო ხელი. ეს კი ეკოლოგიური მდგომარეობის გაუმჯობესებისაკენ გადადგმული ნაბიჯია.

კოვიდ 19-თან საბრძოლველ პროგრამებს მსოფლიო ბანკი და სავალუტო ფონდი ამუშავებს იმ ქვეყნებისათვის, რომელნიც განვითარებადი ქვეყნების რიცხვს განეკუთვნებიან. საქართველო საერთაშორისო დონორ ორგანიზაციებთან წარმატებით თანამშრომლობს, მან 3 მილიარდ აშშ დოლარის დახმარება მიიღო. მოზიდული თანხებით ქვეყანას შეუძლია სწორი პოლიტიკითა და დაგეგმილი პრიორიტეტებით გააუმჯობესოს ქვეყნის მდგრადი განვითარება.

ევროკავშირი მხარს უჭერს ფართომასშტაბიან პროგრამებს გარემოს, მწვანე ეკონომიკის, განახლებადი ენერჯის და ენერგოეფექტურობის სფეროებში გამონვევების გადასაჭრელად საქართველოსა და სხვა მეზობელ ქვეყნებში. მაგალითად, ევროკავშირის შავი ზღვის აუზის სასაზღვრო თანამშრომლობის პროგრამა აერთიანებს მეზობელი ქვეყნების მუნიციპალიტეტებს ისეთი საერთო გამონვევების გადასაჭრელად, როგორცაა ზღვის ნაგავი. ამ გამონვევის კომპლექსური გადაჭრა ხელს შეუწყობს შავი ზღვის აუზის თითოეული ქვეყნის მწვანე ეკონომიკის განვითარებას.

გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების სამინისტრო ინტენსიურად თანამშრომლობს სხვადასხვა საერთაშორისო დონორ და განმახორციელებელ ორგანიზაციასთან, რომელთა მხარდაჭრითაც ამჟამად მიმდინარეობს 60-ზე მეტი პროექტი შემდეგი მიმართულებებით: ატმოსფერული ჰაერის დაცვა; წყლის რესურსების მართვა; მინის რესურსების მართვა; ნარჩენები და ქიმიური ნივთიერებები; ბიომრავალფეროვნების დაცვა; კლიმატის ცვლილება; ბუნებრივი და ანთროპოგენური საფრთხეები; ტყის რესურსების მართვა; დაცული ტერიტორიები; ბირთვული და რადიაციული უსაფრთხოება; გარემოსდაცვითი მმართველობა; მწვანე ეკონომიკა; ურთიერთგადამკვეთი საკითხები.

უკანასკნელი წლების განმავლობაში, გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების გამოყენების სფეროში გატარებულმა დაუგეგმავმა და ნაჩქარევმა რეფორმებმა, დიდი ზიანი მოუტანა როგორც გარემოს, ისე საქართველოს მოსახლეობას. წლების განმავლობაში არ განისაზღვრებოდა ქვეყნის პოლიტიკა გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსებით რაციონალური სარგებლობის სფეროში; პრაქტიკულად მოისპო გარემოს დაბინძურების თავიდან აცილების მექანიზმები; ბუნებრივი რესურსების მართვა კი, გაიგივებული იყო ბუნებრივი რესურსების ლიცენზირებასთან და ეს ფუნქცია ხან ერთ, ხან მეორე სამინისტროს გადაეცემოდა. შედეგად, საბოლოოდ დაირღვა წონასწორობა ბუნების კონსერვაციასა და ბუნებრივი რესურსების მოხმარებას შორის. კანონმდებლობა სულ უფრო მეტად დაშორდა საყოველთაოდ აღიარებულ მდგრადი განვითარების პრინციპებს, ასევე, ევროკავშირის კანონმდებლობას.

ბოლო წლებში ქვეყანაში შემუშავდა გარემოს დაცვის მოქმედებათა სამი ეროვნული პროგრამა (2000წ., 2012-2016წწ., 2017-2021წწ.). საქართველოს გარემოს დაცვის მოქმედებათა მესამე ეროვნული პროგრამა (2017-2021) ამ მიმართულებით გატარებულ ღონისძიებებთან ერთად წარმოადგენს მწვანე ზრდის და მწვანე ეკონომიკის ფორმირება-განვითარების ხელშემწყობ მექანიზმს. წინა ორი ეროვნული პროგრამისაგან განსხვავებით (გარემოს დაცვის მოქმედებათა პირველი (2000) და მეორე (2012-2016) ეროვნული პროგრამა) იგი ითვალისწინებს საქართველოს ევროკავშირთან დაახლოების პროცესში წარმოქმნილ გამოწვევებს. აღსანიშნავია, რომ გარემოს დაცვის მოქმედებათა ეროვნული პროგრამების მომზადების ვალდებულება განსაზღვრულია საქართველოს კანონში „გარემოს დაცვის შესახებ“ (1997).

გარემოს დაცვის მოქმედებათა მესამე ეროვნული პროგრამა შემუშავდა შემდეგი სამი ძირითადი პოლიტიკური ტენდენციის გათვალისწინებით:

- საქართველო-ევროკავშირის შორის ასოცირების შესახებ შეთანხმება;

- გაეროს მდგრადი განვითარების მიზნები და ის გარემოსდაცვითი საერთაშორისო შეთანხმებები, რომელთა მხარესაც საქართველო წარმოადგენს;
- გარემოს დაცვასთან და ბუნებრივი რესურსების მართვასთან დაკავშირებული ეროვნული და დარგობრივი სტრატეგიები.

„საქართველო-ევროკავშირის ასოცირების შესახებ შეთანხმებაში“ ყურადღება გამახვილებულია მდგრად განვითარებასა და მწვანე ეკონომიკაზე. კერძოდ, შეთანხმების 301-ე მუხლში აღნიშნულია, რომ „მხარეები განავითარებენ და განამტკიცებენ თანამშრომლობას გარემოს დაცვის საკითხებზე, რითაც წვლილს შეიტანენ მდგრადი განვითარებისა და მწვანე ეკონომიკის გრძელვადიანი მიზნების განხორციელებაში. გარემოს გაძლიერებული დაცვა სარგებელს მოუტანს საქართველოსა და ევროკავშირის მოქალაქეებსა და ბიზნესსექტორს საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის გაუმჯობესების, ბუნებრივი რესურსების შენარჩუნების, ეკონომიკური და გარემოსდაცვითი ეფექტიანობის გაზრდის გზით, ასევე, თანამედროვე, სუფთა ტექნოლოგიების გამოყენების მეშვეობით, რაც ხელს შეუწყობს წარმოების უფრო მდგრადი მოდელების ჩამოყალიბებას“. ამასთან, მწვანე ზრდა და მწვანე ეკონომიკა გაეროს მიერ აღიარებულია მდგრადი განვითარების ხელშემწყობ მნიშვნელოვან ფაქტორებად. საქართველოს გარემოს დაცვის მოქმედებათა მესამე ეროვნულ პროგრამაში (2017-2021წწ.), წარმოდგენილია რიგი კონკრეტული ღონისძიებებისა, რომლებიც მიმართულია ტრადიციული ეკონომიკური საქმიანობების ალტერნატიული მიდგომების შემუშავებისა და დანერგვისაკენ. კერძოდ, რესურსებისა და მასალების ეფექტურობა, ნარჩენების წარმოქმნის მინიმუმამდე შემცირება და თავიდან აცილება, წყლის რესურსების მდგრადი მოხმარება, მწარმოებლის პასუხისმგებლობის ზრდა, გარემოსდაცვითი თვალსაზრისით რესურსების გონივრული მოხმარება და ა.შ. აღნიშნულია, რომ ყოველივე ეს სწორედ მწვანე ეკონომიკის განვითარებას ემსახურება.

საქართველოში მწვანე ზრდის და მწვანე ეკონომიკის განვითარების საფუძვლების შექმნას მხარს უჭერენ საერთაშორისო ორგანიზაციები. მათი მხარდაჭერით სრულდება სხვადასხვა პროგრამები. ევროკავშირის ფინანსური მხარდაჭერით ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (OECD), გაეროს ევროპის ეკონომიკური კომისიის (UNECE), გაეროს გარემოსდაცვითი პროგრამის (UN Environment), გაეროს სამრეწველო განვითარების ორგანიზაციის (UNIDO) და მსოფლიო ბანკის მიერ აღმოსავლეთ პარტნიორობის მეორე პლატფორმის - „ეკონომიკური ინტეგრაცია და ევროკავშირის პოლიტიკასთან შესაბამისობის უზრუნველყოფა“ ფარგლებში საქართველოში ხორციელდება პროგრამა, რომელიც მიზნად ისახავს ბუნებრივი კაპიტალის, ადამიანების კეთილდღეობის დაცვას და ეკონომიკური ზრდის სტიმულირებას აღმოსავლეთ პარტნიორობის ექვს ქვეყანაში: სომხეთი, აზერბაიჯანი, ბელარუსის რესპუბლიკა, საქართველო, მოლდოვას რესპუბლიკა და უკრაინა. გარემოს დაცვის და ეკონომიკური მხარეების თავმოყრით, ევროკავშირი გარემოსდაცვისთვის ხელს უწყობს პოლიტიკის შემუშავებას და საკანონმდებლო ცვლილებებს, დაგეგმარებისა და ინვესტიციების „გამწვანებას“, ინოვაციური ტექნოლოგიების გამოყენების წახალისებას, ახალი ბიზნეს-მოდელების მიღებას, და „მწვანე სამუშაოების“ ჩამოყალიბებას. ასევე, ხელს უწყობს გარემოსდაცვითი მმართველობის გაუმჯობესებას, დაცული ტერიტორიების და ტყეების მართვის გაუმჯობესებას, და მდგრად ვაჭრობას. მოქმედების მასშტაბი განისაზღვრა ყველა პარტნიორ ქვეყანასთან თანამშრომლობის ფარგლებში. მოქმედება ეფუძნება წარსული თანამშრომლობის ისეთი პროგრამების მნიშვნელოვან მიღწევებს, როგორცაა აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნებში ეკონომიკის გამწვანება (EaP GREEN), სატყეო სექტორში კანონის დაცვისა და მმართველობის გაუმჯობესება (FLEG) და ა.შ.

პროგრამის მიზანია მწვანე ეკონომიკაზე გადასვლა, კერძოდ ისეთი ეკონომიკური ზრდის მიღწევა, რომელიც გამორიცხავს გარემოს დეგრადაციას და ბუნებრივი რესურსების ამოწურვას. პროგრამა ასევე ითვალისწინებს გარემოსდაცვითი პოლიტიკის ინსტ-

რუმენტების რეფორმას, ახალი ანალიტიკური საშუალებების დანერგვას, დაფინანსების წყაროებზე ხელმისაწვდომობის გაზრდას, შესაძლებლობების გაძლიერებასა და კერძო სექტორში საპილოტე პროექტების განხორციელებას. აღნიშნული პროგრამის ფარგლებში გაეროს სამრეწველო განვითარების ორგანიზაციამ (UNIDO) საქართველოში განახორციელა „რესურსეფექტური და სუფთა წარმოების“ სადემონსტრაციო პროექტი (RECP), რომლის მიზანიც იყო კერძო კომპანიებში რესურსების ეფექტურად გამოყენებისა და გარემოსდაცვითი საქმიანობის გაუმჯობესება და ამ გზით მდგრადი სამრეწველო განვითარების და მწვანე ეკონომიკის ხელშეწყობა. პროექტში ჩართული იყო მცირე და საშუალო ზომის საწარმოები და საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში შეიქმნა „რესურსეფექტური და სუფთა წარმოების“ კლუბები. ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (OECD) პროექტმა - „მცირე და საშუალო ზომის საწარმოებში გარემოსათვის მისაღები ქმედებების ხელშეწყობა“ - შეისწავლა ძირითადი პირობები და შესაძლებლობები, რომლებმაც ხელი უნდა შეუწყოს ქვეყანაში გარემოს დაცვის ეფექტიანობის ამაღლებას, მცირე და საშუალო ზომის საწარმოებში ენერგოეფექტური ტექნოლოგიების დანერგვას, ასევე მდგრადი წარმოებისა და მწვანე ბაზრების მნიშვნელობის ზრდის ფონზე მთავრობასა და ბიზნესს, ასევე ბიზნესს და ბიზნესს შორის დიალოგს. RECP პროექტმა ქართულ სამრეწველო საწარმოებში იმ პრაქტიკული გზების დემონსტრირება მოახდინა, რომლებიც აუმჯობესებს წარმოებაში რესურსების გამოყენების პროდუქტიულობას, ამცირებს გარემოზე უარყოფით ზეგავლენას და მოაქვს ეკონომიკური სარგებელი. რესურსეფექტური და სუფთა წარმოების ფართო დანერგვის მიზნით პროექტმა ხელი შეუწყო ინდივიდუალური და ინსტიტუციური შესაძლებლობების განვითარებას, რესურსეფექტური ტექნოლოგიების გადაცემას და შესაბამისი ინვესტიციების მხარდაჭერას, რაც წარმოადგენს საუკეთესო პრაქტიკას მცირე და საშუალო საწარმოებისათვის მწვანე და კონკურენტუნარიანი წარმოების მისაღწევად.

ევროკავშირი ასევე მხარს უჭერს ფართომასშტაბიან პროგრამებს გარემოს, მწვანე ეკონომიკის, განახლებადი ენერჯის და ენერგოეფექტურობის სფეროებში გამოწვევების გადასაჭრელად საქართველოსა და სხვა მეზობელ ქვეყნებში. მაგალითად, ევროკავშირის შავი ზღვის აუზის სასაზღვრო თანამშრომლობის პროგრამა აერთიანებს მეზობელი ქვეყნების მუნიციპალიტეტებს ისეთი საერთო გამოწვევების გადასაჭრელად, როგორცაა ზღვის ნაგავი. ამ გამოწვევის კომპლექსური გადაჭრა ხელს შეუწყობს შავი ზღვის აუზის თითოეული ქვეყნის მწვანე ეკონომიკის განვითარებას.

ეკონომიკური განვითარების პროცესში ბუნებრივი რესურსების რაციონალური გამოყენების, გარემოსდაცვითი უსაფრთხოებისა და მდგრადობის უზრუნველყოფის მნიშვნელობა, ასევე ბუნებრივი კატასტროფების თავიდან აცილების აუცილებლობა ასახულია საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია „საქართველო 2020-ში, რომელიც ქვეყნის მთავარი სტრატეგიული დოკუმენტია. სტრატეგიაში ხაზგასმულია, რომ „ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების განვითარების სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის მთავარ ამოცანას წარმოადგენს ინოვაციური საქმიანობის და უახლესი ტექნოლოგიების ტრანსფერის და დანერგვის ხელშეწყობა ეროვნულ და რეგიონულ დონეზე. ასევე მნიშვნელოვანია გარემოს დაცვაზე ორიენტირებული თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვის და მწვანე ეკონომიკის განვითარების წახალისება.-

მიღებულ იქნა საქართველოს კანონი - „ნარჩენების მართვის კოდექსი“; „ნარჩენების მართვის 2016-2030 წლების ეროვნული სტრატეგიისა და 2016-2020 წლების ეროვნული სამოქმედო გეგმა“. ამ დოკუმენტებში ევროკავშირი-საქართველოს ასოცირების შესახებ შეთანხმებით გათვალისწინებული დირექტივების მოთხოვნების შესაბამისად ასახულია საქართველოს გარემოსდაცვითი მიზნები და პრიორიტეტები, განსაზღვრულია სტრატეგიული გრძელვადიანი მიზნები, უახლოეს 5 წელიწადში განსახორციელებელი ამოცანები და კონკრეტული ქმედებები, რომლებიც აუცილებელია გარემოს მდგომარეობის გა-

საუმჯობესებლად. გარემოსდაცვითი პოლიტიკის მთავარ მიზნად აღიარებულია ქვეყნის მდგრადი და დაბალანსებული განვითარება, რომლის დროსაც გარემოსდაცვითი და სოციალურ-ეკონომიკური გამოწვევები ერთ სიბრტყეში განიხილება. საქართველო მონაწილეობს საერთაშორისო კონვენციებში: ბაზელის კონვენცია „სახიფათო ნარჩენების ტრანსსასაზღვრო გადაზიდვასა და მათ განთავსებაზე კონტროლის შესახებ“, „სტოკჰოლმის კონვენცია „მდგრადი ორგანული დამბინძურებლების შესახებ“, „მინამატას კონვენცია „ვერცხლისწყლის შესახებ“ და სხვ.).

2020 წლის დეკემბერში შემუშავდა სამთავრობო პროგრამა 2021-2024 „ევროპული სახელმწიფოს მშენებლობისთვის“, სადაც აღნიშნულია, რომ ქვეყნის სწრაფი ეკონომიკური განვითარების პარალელურად, გარემოს დაცვა, მისი მდგრადობის შენარჩუნება და ბუნებრივი რესურსების რაციონალური გამოყენება, მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს.

ქვეყანაში გარემოს მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად, საქართველოს მთავრობა განაგრძობს შემდეგ რეფორმებს:

- გარემოსდაცვითი სტანდარტები თვისებრივად დაუახლოვდება ევროპულ მოთხოვნებს. სამთავრობო პროგრამა 2021-2024;
- ქვეყნის მასშტაბით სტიქიურად მოწყვლად ხეობებში განთავსდება 150-მდე დაკვირვების ავტომატური სადგური და თანამედროვე ადრეული გაფრთხილების სისტემები;
- გაგრძელდება ატმოსფერული ჰაერისა და წყლის ხარისხის მონიტორინგისა და შეფასების სისტემების გაფართოება;
- ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გათვალისწინებით, გაგრძელდება მერქნულ რესურსზე მოსახლეობის მოთხოვნის დაკმაყოფილება; განვითარდება ტყის მრავალმიზნობრივი სარგებლობა, რაც შექმნის დამატებით ეკოლოგიურ, ეკონომიკურ და სოციალურ სარგებელს.;
- დაგეგმილია ახალი დაცული ტერიტორიების დაარსება და ზოგიერთი არსებული დაცული ტერიტორიის გაფართოება (სულ, დაახლოებით, 185 000 ჰა), შეიქმნება ახალი ეკოტურისტული ინფრასტრუქტურა;
- გაგრძელდება გარემოსდაცვითი განათლების ხელშეწყობისა და გარემოსდაცვითი ცნობიერების ამაღლებისკენ მიმართული ღონისძიებები. განხორციელდება სასკოლო და უმაღლესი განათლების სისტემაში გარემოსდაცვითი განათლების საკითხების ინტეგრირება;
- ქვეყნის მასშტაბით, ეტაპობრივად დაინერგება ნარჩენების სეპარირებული შეგროვების სისტემა და ხელი შეეწყობა ნარჩენების ხელახალ გადამუშავებას.

ქვეყანაში უსაფრთხო და ჯანსაღი გარემოს შესაქმნელად აუცილებელია:

- დაჩქარდეს იმ კანონების მიღება, რომლებიც საქართველოსა და ევროკავშირის შორის გაფორმებული ასოცირების შესახებ შეთანხმებით არის გათვალისწინებული. მიუხედავად იმისა, რომ გარემოსდაცვითი ვალდებულებები დროშია გაწერილი, უნდა დაინყოს მზადება მათი ამოქმედებისა და შესრულებისთვის;
- გარემოს დაცვის უზრუნველსაყოფად გამკაცრდეს და დაიხვეწოს საკანონმდებლო ბაზა. აქამდე გავრცელებული ლოზუნგი – „გარემოს დაცვის გამკაცრებით, ქვეყანაში ინვესტიციების შემოსვლას შევაფერხებთ“ – არასწორია. კანონმდებლობა უნდა გამკაცრდეს, რათა ქვეყანაში ჯანსაღი ინვესტიციები შემოვიდეს, და ამა თუ იმ საქმიანობით, გარემო არ დაბინძურდეს და დაზიანდეს;
- საჭიროა განახლებად ნედლეულზე გადასვლა. კერძოდ, მზის ენერჯიაზე – ფართოდ უნდა დაინერგოს მზის პანელები, ე.წ. „ჭკვიანი სახლები“ და ა.შ. ის დიდ დანახარჯს მოითხოვს, მაგრამ გრძელვადიან პერსპექტივაში, ძალიან მომგებიანია;

- აუცილებელია მწვანე ნარგავების ფართობის გაზრდა. კერძოდ, ბაღების გაშენება და ქალაქებში მწვანე სივრცეების გაზრდა.

გარემოს დაცვის რაციონალური ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელებისათვის აუცილებელია:

- წყლის, ჰაერის, ნიადაგის, ნარჩენების კანონმდებლობის გადამუშავება/შემუშავება და გარემოსდაცვითი მართვის არსებული ინსტრუმენტების გაძლიერება და ახლის (მათ შორის, ეკონომიკური ინსტრუმენტების) დანერგვა;
- გარემოზე ზემოქმედების შეფასების სისტემის მარეგულირებელი საკანონმდებლო ჩარჩოს გადამუშავება/სრულყოფა: რაც გულისხმობს საქართველოს კანონმდებლობის ჰარმონიზაციას მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულებების მოთხოვნებთან (ორპუსის კონვენცია, ბიომრავალფეროვნების კონვენცია, ბერნის კონვენცია) ასევე ევროკავშირის 85/337/EEC დირექტივასთან;
- საქართველოს ტყეების დაცვისა და რაციონალური გამოყენების უზრუნველსაყოფად, აქცენტი გაკეთდეს მდგრად მეტყევეობაზე, ტყეების დაცვა-აღდგენასა და არამერქნული პოტენციალის გამოყენებაზე;
- ეკოსისტემების დაცვისა და მდგრადი განვითარების უზრუნველსაყოფად, მნიშვნელოვანია ქმედითი ნაბიჯები გადაიდგას დაცული ტერიტორიების ერთიანი ქსელის ჩამოყალიბებისთვის. ეს მოიცავს როგორც არსებული დაცული ტერიტორიების შესაძლებლობების გაძლიერებას, მოდერნიზება-გაფართოებას, აგრეთვე ახალი დაცული ტერიტორიების შექმნას ბიომრავალფეროვნებით გამორჩეულ ისეთ რეგიონებში, როგორიცაა: ზემო და ქვემო სვანეთი, სამეგრელოს მთიანეთი, რაჭა, ლეჩხუმი, ფშავ-ხევსურეთი.
- აუცილებელია შემუშავდეს ყველა მსხვილი საწარმოს სამრეწველო განვითარების პერსპექტივა, აღმოიფხვრას პანდემიის შედეგად გამოწვეული ნეგატიური შედეგები, კიდევ უფრო მეტად შეეწყოს ხელი მწვანე ეკონომიკაზე გადასვლას, ისეთი ეკონომიკური ზრდის მიღწევას, რომელიც გამორიცხავს გარემოს დეგრადაციას და ბუნებრივი რესურსების ამოწურვას.

გარემოს დაცვა და ბუნებრივი რესურსების რაციონალურად გამოყენება საქართველოს ბუნებრივი მემკვიდრეობის, როგორც ეროვნული და გლობალური ფასეულობის შენარჩუნების, ადამიანთა ჯანმრთელობისა და სიცოცხლის დაცვის, ასევე ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წინაპირობაა.

ლიტერატურა:

1. აბესაძე რ., „მწვანე“ ეკონომიკა: არსი და გამოწვევები. თბილისი, 2019.
2. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გარემოს პროგრამა.
http://www.unep.org/pdf/GreenEconomy_SuccessStories.pdf /ბოლო ნახვა 14.04.2021/
3. გველესიანი რ., გოგორიშვილი ი., ერქომაიშვილი გ., ლეკაშვილი ე., გაფრინდაშვილი გ., ხურცია ლ., ეკონომიკური პოლიტიკა 2, თბილისი, თსუ გამომცემლობა, 2021
4. ერქომაიშვილი გ., საქართველოს განვითარების ეკონომიკური პოლიტიკის პრიორიტეტული მიმართულებები. თბილისი, „უნივერსალი“, 2016.
5. ერქომაიშვილი გ., მინაშვილი რ. ეკოლოგია და გარემოს მდგრადი განვითარების პოლიტიკა საქართველოში. თბილისი, „უნივერსალი“, 2021
6. თოდუა ლ., მურღულია შ. მდგრადი განვითარება და საქართველოს რეფორმები. [shttp://weg.ge/wp-content/uploads/2012/11/lia_shota_geo.pdf](http://weg.ge/wp-content/uploads/2012/11/lia_shota_geo.pdf)
7. კაკულია ე., გოგობია თ., ბიბილაშვილი ნ., ევროკავშირთან ასოცირების შესახებ

8. შეთანხმება – მწვანე ეკონომიკის მხარდაჭერა საქართველოში. თბილისი, 2019.
9. მწვანე პოლიტიკა და გარემოს დაცვა. თბილისი, 2013. http://greenalt.org/wpcontent/uploads/2013/12/mwvane_politika_da_garemos_dacva.pdf /
10. საქართველოს კანონი გარემოს დაცვის შესახებ, თბილისი, 1996.
11. საქართველოს კანონი გარემოს დაცვის შესახებ, ცვლილებები და დამატებები. www.matsne.gov.ge/ka/document/view/4245387?publication=0/ბოლო ნახვა 13.04.2021/
12. საქართველოს გარემოს დაცვის მოქმედებათა მესამე ეროვნული პროგრამა 2017-2021 წწ. თბილისი, 2017.
13. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია, საქართველო 2020, საქართველოს მთავრობა, ნოემბერი, 2013.
14. . სამთავრობო პროგრამა 2021-2024 „ევროპული სახელმწიფოს მშენებლობისთვის“, თბილისი, 2020
15. ხუსკივაძე მ. ეკოლოგიური პოლიტიკის ფორმირების ეტაპები და ტენდენციები საქართველოში. 2015.
16. <https://mepa.gov.ge>
17. geostat.ge
18. parliament.ge

Covid -19 and Environmental Economic Policy in Georgia

Gulnaz Erkomaishvili

*Academic Doctor of Economics, Associate Professor
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

SUMMARY

The paper introduces Covid-19 and Environmental Economic Policy in Georgia. It should be noted that the pandemic has become a serious challenge in the world, including Georgia. The Environmental impact of Covid-19, strategy and priorities for economic policy making related to the environment, green economy and sustainable development policy in Georgia will be presented. Conclusions and recommendations are given.

Keywords: Covid -19, Environmental Protection, Green Economy, Environmental Economic Policy, National Environmental Programs.

საპენსიო პროგრამებით წარმოქმნილი ვალდებულებების აღრიცხვის საკითხები სსბასს 39-ის მიხედვით

მახიამ ჯაფარიძე

ეკონომიკური მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

მაჩინა მაისუხაძე

ეკონომიკური მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

სტატიაში განხილულია დაქიხავებულთა სახეგებდით წარმოქმნილი ვალდებულებების შეფასებისა და მათი აღიარების საკითხები.

სხვადასხვა ოფიციალური საპენსიო პროგრამით გათვადისწინებული ვალდებულებების შეფასების მეთოდები და მათ შორის ახსებული განსხვავებები, განხილულია დადგენილშენაგანიანი და დადგენილსახეგებდიაანი პროგრამების ქიდიში. აღნიშნულია, რომ დადგენილშენაგანიანი პროგრამებით საჯარო სუბიექტის პასუხისმგებლობა თითოეული პეხიოდისთვის განისაზღვრება, ამ პეხიოდში შესაგანი თანხით. შესაბამისად ვალდებულებების შეფასებისას დისკონტირება ახ გამოიყენება, თუ მოსადოდნედი ახაა, რომ ისინი მთლიანად დაიფახება 12 თვის განმავდობაში იმ პეხიოდის დასხუდებიდან, ხოდესაც დაქიხავებუდებმა გასწიეს მომსახუება.

დადგენილსახეგებდიაანი პროგრამის საბოდრო დანახახები დამოკიდებულია მხავად ცვდებუ. ამიგომ, დადგენილსახეგებდიაანი პროგრამის ვალდებულებების დისკონტირებული დიხებუდებით შესაფასებდად, გამოიყენება აქტუახული დაშვებები. დადგენილსახეგებდიაანი პროგრამის წმინდა ვალდებულებების ფინანსუი ანგახიშგებაში ასახვის საკითხები განხილულია პახეტიკული მაგადითით.

საკვანდო სიკყვები: შიომითი საქმიანობის შემდგომი სახეგებედი, დადგენილშენაგანიანი საპენსიო პროგრამა, დადგენილსახეგებდიაანი საპენსიო პროგრამა, აქტუახული დაშვებები.

1. შესავალი

საქართველოს სწრაფვა ევროკავშირში, ჩვენი ქვეყნისთვის, დღის წესრიგში აყენებს სხვადასხვა სფეროს, მათ შორის ფინანსების მართვის თავსებადობას საერთაშორისო სტანდარტებთან.

ბუღალტრული აღრიცხვის, ფინანსური ანგარიშგებისა და აუდიტის თანამედროვე სისტემების დანერგვა და გამოყენება ხელს უწყობს მსოფლიო ეკონომიკაში ინტეგრაციას. (Vardiasvili, 2014)[2]

საქართველოს მთავრობამ 2009 წელს აიღო ვალდებულება, რომ 2020 წლისთვის უზრუნველყოფდა საჯარო სექტორის ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების წესების საერთაშორისოდ აღიარებულ სტანდარტებთან შესაბამისობას.

ეს ცნობილი და საყოველთაოდ მიღებული წესები საჯარო სექტორის ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებია (სსბასს), რომელიც განსაზღვრავს ფინანსური ანგარიშგების მომზადებისა და წარდგენის ძირითად დებულებებს, მეთოდურ ბაზას და მათ გამოყენებას პრაქტიკაში. (Vardiasvili, 2014)[2]

სსბასს-ის დანერგვა ხელს უწყობს საჯარო სექტორის ერთეულების მიერ გამოქვეყნებული ფინანსური ინფორმაციის ერთგვაროვნებას და აუმჯობესებს ფინანსური ანგარიშგების ხარისხს.

სტანდარტების შესაბამისად მომზადებული და გამოქვეყნებული ფინანსური ანგარიშგება ამალლებს ქვეყნისადმი ნდობას, როგორც საზოგადოების, ასევე საერთაშორისო ინსტიტუტების მხრიდან.

სსბასს 39 - „დაქირავებულთა სარგებელი“, რომელიც ძალაში შევიდა 2018 წლის 1 იანვარიდან, განსაზღვრავს დაქირავებულთა სარგებლის აღრიცხვისა და ფინანსურ ანგარიშგებაში ასახვის წესს. სტანდარტი გამოიყენება დამქირავებლის მიერ დაქირავებულთა ყველა სახის სარგებლის ბუღალტრული აღრიცხვისათვის, გარდა წილობრივი გადახდებისა.

საქართველოს მთავრობის მიერ განხორციელებული ეკონომიკური გარდაქმნების ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია საპენსიო სისტემის რეფორმა, ეს დაკავშირებულია იმ მნიშვნელოვან როლთან, რომელსაც ასრულებს საპენსიო სისტემა ქვეყნის ფინანსურ და სოციალურ სფეროში. იგი ქვეყნის სამთავრობო პროგრამის შემადგენელი ნაწილია და ამდენად პრიორიტეტული და მეტად აქტუალურია. სამთავრობო პროგრამა ითვალისწინებს საპენსიო სისტემის არსებით რეფორმას, რომელიც ამ სისტემის დაგროვებით პრინციპზე გადასვლას ითვალისწინებს, იგი დაეფუძნება სავალდებულო საპენსიო დაზღვევას. რეფორმის შედეგად, სისტემაში მნიშვნელოვან როლს შეასრულებენ კერძო საპენსიო ინსტიტუტები. (m.maisuradze, 2014)[1]

ვფიქრობთ, აღნიშნული საკითხზე ჩატარებული კვლევები, დასკვნები და მითითებები ხელს შეუწყობს მათ პრაქტიკულ რეალიზაციას.

კვლევის საგანია, დაქირავებულთა სარგებელთან დაკავშირებული ვალდებულებებისა და დანახარჯების შეფასებისა და აღიარების კრიტერიუმები სსბასს 39 -ის მიხედვით.

კვლევის თეორიულ და მეთოდოლოგიურ საფუძვლად გამოყენებულია ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტები, ქართველ და უცხოელ მეცნიერ-ეკონომისტთა ნაშრომები, ნაბეჭდი თუ ინტერნეტში განთავსებული მასალები.

2. დადგენილშენატანიანი საპენსიო პროგრამით წარმოქმნილი ვალდებულებები.

შრომითი საქმიანობის შემდგომი სარგებელია, დაქირავებულ პირთა პენსიები, პენსიაზე გასვლისას გადასახდელი ერთჯერადი დახმარებები და შრომითი საქმიანობის შემდგომი სხვა გასამრჯელოები.

შრომითი საქმიანობის შემდგომი პერიოდის სარგებლის პროგრამები ეკონომიკური შინაარსის მიხედვით კლასიფიცირდება დადგენილშენატანიან და დადგენილსარგებლიან საპენსიო პროგრამებად. სხვადასხვა პროგრამაში მოცემული ძირითადი პირობები და დებულებები განსხვავებულია.

დადგენილშენატანიანი პროგრამის მიხედვით ერთეულის ვალდებულება შემოიფარგლება იმ ფიქსირებული შენატანის ოდენობით, რომელზეც იგი თანახმაა გადარიცხოს დამოუკიდებელ სუბიექტში (ფონდში) მომავალი საპენსიო ფონდების დაგროვებისათვის. ეს პროგრამა არ გულისხმობს დამატებითი შენატანების რაიმე ვალდებულებას, მიუხედავად იმისა უზრუნველყოფილი არის თუ არა ყველა დაქირავებულის სარგებელი, მიმდინარე და წინა პერიოდებში მათ მიერ განეული მომსახურებისთვის. ფონდში გადახდილი შენატანების ოდენობა, მათგან წარმოქმნილ საინვესტიციო შემოსავლებთან ერთად, განსაზღვრავს დაქირავებულ პირის მიერ მისაღებ შრომითი საქმიანობის შემდგომ სარგებელს.

ამ შემთხვევაში, აქტუარულ რისკი იმისა, რომ სარგებელი მოსალოდნელზე უფრო ნაკლები იქნება და საინვესტიციო რისკი, იმისა, რომ ინვესტირებული აქტივები არასაკმარისი იქნება მოსალოდნელი სარგებლების გადასახდელად, ვრცელდება მხოლოდ დაქირავებულ პირებზე. აღნიშნული რისკები დამქირავებელს არ ეხება.

დადგენილშენატანიანი პროგრამების აღრიცხვის საფუძველია დარიცხვის მეთოდი.

ვინაიდან, კომპანიის პასუხისმგებლობა თითოეული პერიოდისთვის განისაზღვრება, ამ პერიოდში შესატანი თანხით, ვალდებულებების შეფასებისას მათი დისკონტირება არ

ხდება. მაგრამ, თუ მოსალოდნელი არაა, რომ ისინი მთლიანად დაიფარება 12 თვის განმავლობაში იმ პერიოდის დასრულებიდან, როდესაც დაქირავებულებმა გასწიეს მომსახურება, აღნიშნული შენატანების მიმართ გამოიყენება დისკონტირების განაკვეთი.

სსბასს 39 -ის მიხედვით ფულის დროითი ღირებულების ყველაზე საიმედოდ ასახვა შესაძლებელია სახელმწიფო ობლიგაციებიდან, მაღალი ხარისხის კორპორაციული ობლიგაციებიდან და სხვა ფინანსური ინსტრუმენტებიდან, საბაზრო შემოსავლიანობის დონის საფუძველზე. (სსბასს 39) [4] მაშინ, როდესაც, ბასს 19 მოითხოვს დისკონტირების განაკვეთის დადგენას, საბაზრო საანგარიშგებო პერიოდის ბოლოს მაღალი ხარისხის კორპორაციული ობლიგაციების საბაზრო შემოსავლების დონის საფუძველზე. ეს არის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი განსხვავება ამ ორ სტანდარტს შორის.

გარდა ამისა, ამ შემთხვევაში არ არის საჭირო აქტუარული დაშვებები, შესაბამისად კომპანიას არ გააჩნია აქტუარული მოგება ან ზარალი. ამიტომ, საანგარიშგებო პერიოდის ბოლოს დაზღვევის ვალდებულებების შეფასებისას არ არის საჭირო შესაბამისი კორექტირებები.

იმ პერიოდში, როდესაც დაქირავებულმა დამქირავებელს გარკვეულ მომსახურება გაუწია, დამქირავებელმა დადგენილშენატანიან პროგრამაში გადასახდელი შენატანები უნდა აღიაროს:

- როგორც ხარჯი, თუ სხვა სტანდარტი არ მოითხოვს ან უფლებას არ იძლევა, რომ შენატანი ჩართულ იქნეს აქტივის თვითღირებულებაში;
- როგორც ვალდებულება (დარიცხული ხარჯი) უკვე გადახდილი შენატანების გამოკლებით.

თუ უკვე გადახდილი შენატანები აღემატება საანგარიშგებო პერიოდის დასრულებამდე განეული მომსახურების სანაცვლოდ გადასახდელი შენატანის რაოდენობას, ერთეულმა ნამეტი თანხა უნდა აღიაროს აქტივად (წინასწარ განეულ ხარჯად). [4].

ამრიგად, დადგენილშენატანიანი საპენსიო პროგრამების არსებული პრაქტიკის შესაბამისად, გადასახდელი პენსიის ოდენობა განისაზღვრება ფონდში შეტანილი თანხებით და მათგან მიღებული საპროცენტო შემოსავლებით.

ამრიგად, საპენსიო ფონდში განხორციელებული შენატანები ნიშნავს კომპანიის მიერ თავისი აქტივების სხვა დამოუკიდებელი ორგანიზაციის (პროგრამის) ანგარიშებზე გადაცემას, მომავალი საპენსიო ვალდებულებების დასაფარავად. ე.ი. დადგენილშენატანიან პროგრამით საპენსიო უზრუნველყოფა გულისხმობს დამსაქმებლის ვალდებულების შესრულებას საპენსიო ფონდში განხორციელებული შენატანებით, საპენსიო ვალდებულებების აქტუარული შეფასების გარეშე.

3. დადგენილსარგებლიანი საპენსიო პროგრამით წარმოქმნილი ვალდებულებები.

დადგენილშენატანიანი საპენსიო პროგრამისგან განსხვავებით, დადგენილსარგებლიანი საპენსიო პროგრამით, დასაქმებულთა შრომითი საქმიანობის შემდგომი აქტუარული და საინვესტიციო რისკი ორგანიზაციას ეკისრება.

დადგენილ გადასახდელიან პროგრამებში აუცილებელია პერიოდული კონსულტაციების მიღება აქტუარებისაგან (პიროვნება, რომელიც ადამიანის სიცოცხლის ხანგრძლივობასთან დაკავშირებულ ალბათობების გამოთვლასა და მათ საფუძველზე სიცოცხლის დაზღვევის კონტრაქტებისა და წლიური რენტის გათვლას აწარმოებს), რათა მათ შეაფასონ პროგრამის ფინანსური მდგომარეობა, გადაამოწმონ ვალდებულებები და სამომავლო შენატანების სარეკომენდაციო დონეები. (m.maisuradze, 2014)[1]

დადგენილსარგებლიანი პროგრამა, ვალდებულებისა და ხარჯის შესაფასებლად, მოითხოვს აქტუარულ დაშვებებს. შესაბამისად, არსებობს აქტუარული მოგების ან ზარალის წარმოშობის შესაძლებლობა. გარდა ამისა, ვინაიდან ვალდებულებები შეიძლე-

ბა დაიფაროს დაქირავებულთა მიერ მომსახურების განწვეიდან მრავალი წლის შემდეგ, მათი შეფასება ხდება დისკონტირების საფუძველზე.

დადგენილსარგებლიანი პროგრამის აღრიცხვისთვის სტანდარტით განსაზღვრულია შემდეგი ნაბიჯები: დეფიციტის ან ნამეტის დონის განსაზღვრა, დადგენილსარგებლიანი პროგრამის წმინდა ვალდებულების (აქტივის) სიდიდის დადგენა, ნამეტში ან დეფიციტში ასალიარებელი თანხების განსაზღვრა; დადგენილსარგებლიანი პროგრამის წმინდა ვალდებულების (აქტივის) გადაფასებული თანხების განსაზღვრა რომლებიც უნდა აღიარდეს წმინდა აქტივებში/კაპიტალში. (სსბასს 39, პ 59) [5]

თუ ერთეულს ერთზე მეტი დადგენილსარგებლიანი პროგრამა აქვს, იგი ამ პროცედურებს ცალ-ცალკე იყენებს თითოეული არსებითი პროგრამის მიმართ.

დადგენილსარგებლიანი პროგრამის დეფიციტის ან ნამეტის განსაზღვრისათვის პირველ რიგში უნდა დაგინდეს პროგრამის ვალდებულების სიდიდე, ე.ი. სარგებლის თანხა რომელიც ეკუთვნის დაქირავებულ პირს მიმდინარე და წინა პერიოდებში გაწეული მომსახურების სანაცვლოდ.

დადგენილსარგებლიანი პროგრამის საბოლოო დანახარჯები დამოკიდებულია მრავალ ცვლადზე:

- საბოლოო ხელფასებზე;
- მომუშავეთა დენადობაზე და სიკვდილიანობაზე;
- დაქირავებულთა შენატანების და სამედიცინო მომსახურების დანახარჯების ცვლილებებზე.(სსბასს 39, პ68) [5]

დადგენილსარგებლიანი პროგრამის ვალდებულების დისკონტირებული ღირებულებისა და მასთან დაკავშირებული მომსახურების მიმდინარე ღირებულების შესაფასებლად, გამოიყენება:

- აქტუარული შეფასების მეთოდი;
- სარგებლის თანხების გადანაწილება მომსახურების პერიოდებზე; და
- აქტუარული დაშვებების განსაზღვრა.

ასეთ პროგრამის ვალდებულებებისა და მიმდინარე მომსახურების დისკონტირებული ღირებულება უნდა შეფასდეს, პროგნოზირებული პირობითი ერთეულის მეთოდით, რომელსაც ასევე უწოდებენ აქტუარული შეფასების მეთოდს (AVP- Actuarial Valuation Method). ამ მეთოდით მომსახურების თითოეული პერიოდი განიხილება, როგორც დამატებით გადასახდელი სარგებლის წარმოქმნის საფუძველი და საბოლოო ვალდებულების განსაზღვრის მიზნით თითოეული პირობითი ერთეული განცალკევებულად ფასდება.

სარგებელი, მომსახურების პერიოდებზე, წრფივი მეთოდით განაწილდება და ამით მოხდება იმ პერიოდებზე მიაკუთვნება, როდესაც ის წარმოიქმნა.

აქტუარული მეთოდები ერთეულს საშუალებას აძლევს, საკმარისი საიმედოობით შეაფასოს ვალდებულება და დაასაბუთოს მისი აღიარება. საპენსიო პროგრამის ვალდებულების დისკონტირებული ღირებულების დასადგენად, აქტუალური დაშვებების განსაზღვრა, დანახარჯების შეფასების ბოლო ეტაპზე ხდება. ასეთი დაშვებები ითვალისწინებს ეკონომიკურ და ფინანსურ ფაქტორებს, რომლებიც გავლენას ახდენენ სადაზღვევო ვალდებულებების ოდენობაზე.

აქტუარული დაშვებები, ერთეულის მიერ გამოთვლილი იმ ცვლადების საუკეთესო შეფასებებია, რომლებიც განსაზღვრავს შრომითი საქმიანობის შემდგომი სარგებლის საბოლოო ღირებულებას (სსბასს39, პ.78) [5]

ამასთან დაკავშირებით, გამოიყენება დემოგრაფიული (სამუშაო ძალის დენადობის, სიკვდილიანობის) და ფინანსური დაშვებები (დისკონტირების განაკვეთი, სარგებლის და ხელფასის სიდიდე), რომლებიც უნდა იქნას მიუკერძოებელი, წინდახედული და ურთიერთთავსებადი.

ურთიერთთავსებადობა გულისხმობს ეკონომიკურ ურთიერთდამოკიდებულების გათ-

ვალისწინებას ისეთ ფაქტორებს შორის, როგორცაა: ინფლაცია, ხელფასების ზრდის ტემპები, უკუგება პროგრამის აქტივებზე და დისკონტირების განაკვეთები.

სტანდარტის მიხედვით, ერთეულმა გარკვეული პერიოდულობით უნდა განსაზღვროს დადგენილსარგებლიანი პროგრამის წმინდა ვალდებულების (აქტივის) სიდიდე, რათა ფინანსურ ანგარიშგებაში აღიარებული თანხები არსებითად არ განსხვავდებოდეს სა-ანგარიშგებო პერიოდის ბოლოსათვის განსაზღვრული სიდიდისაგან. (სსბასს 39, პ. 60).

4. ფინანსური ანგარიშგებაში აღიარება

ფინანსური მდგომარეობის ანგარიშგებაში, უნდა აღიარდეს დადგენილსარგებლიანი პროგრამის წმინდა ვალდებულება (აქტივი), თუმცა სტანდარტი არ განსაზღვრავს, სავალდებულოა თუ არა მათი მიმდინარე და გრძელვადიან ნაწილებად გამიჯვნა.

„დადგენილი გადასახდელიანი პროგრამით ვალდებულება საპენსიო ფონდის მიმართ უნდა შეფასდეს საანგარიშგებო თარიღისათვის გადასახდელის დისკონტირებული ღირებულებით გამოკლებული პროგრამის აქტივების რეალური ღირებულება და კორექტირებული წინა პერიოდების აღიარებული აქტუარული მოგება-ზარალით“ (N, Accounting of the program for plans of retirement benefit, 2014)[3]

დავუშვათ, ორგანიზაცია, დაქირავებულს, შრომითი საქმიანობის შეწყვეტის შემდეგ, სარგებელს აუნაზღაურებს ერთჯერადად. ეს თანხა განისაზღვრება საბოლოო წლიური ხელფასის 5% -ით. მიმდინარე ხელფასი 10,000 ფე, ვარაუდობენ რომ ხელფასი ყოველ წელს გაიზრდება 10%-ით. დისკონტირების წლიური განაკვეთია 5%. სავარაუდოდ, დაქირავებული 5 წლის შემდეგ დატოვებს სამსახურს. იმისათვის, რომ განისაზღვროს ვალდებულება პერიოდის ბოლოს, იმ პირობით, რომ აქტუარული დაშვებები არ შეიცვლება, საჭიროა განისაზღვროს:

- შრომის ანაზღაურება, რომელიც ყოველ წელს 10% -იანი მატების პირობით 5 წლის შემდეგ, იქნება 14,641 ფე;
- სარგებელი, განისაზღვრება საბოლოო წლიური ხელფასის 5% = 14,641 * 5% = 732 ფე;
- ხუთი წლის შემდეგ დასაქმებული ერთდროულად მიიღებს 732 * 5 = 3 660.

მომსახურების მიმდინარე ღირებულება (PV, 0.05 4 წ, 732) წლების მიხედვით, 5% დისკონტირების განაკვეთისა და 4 წლიან პერიოდში (რადგან თანხა გადახდილი იქნება 5 წლის შემდეგ) შემდეგნაირად იქნება წარმოდგენილი: 1 წელი - 602 ფე; მე-2 წელი - 632 ფე და ა. შ მე-5 წელი 732 ფე.

ცხრილი 1. ვალდებულების განსაზღვრა პროგნოზირებული პირობითი ერთეულის მეთოდი

წელი	1	2	3	4	5
ვალდებულება პერიოდის დასაწყისში	-	602	1,264 (632*2)	1,977(659*3)	2, 788(697*4)
საპროცენტო განაკვეთი 5%	-	30(602* 5%)	63	99	140
მომსახურების მიმდინარე ღირებულება	<u>602</u> <u>732*0.8227</u>	<u>632</u> <u>732 *0.8638</u>	<u>659</u> <u>732*0.9007</u>	<u>697</u> <u>732*09524</u>	<u>732</u>
ვალდებულება პერიოდის ბოლოს	602	1,264 (602+30+632)	1,986	2,773	3,660

ფინანსური შედეგების ანგარიშგებაში ყოველწლიურად უნდა აისახოს მომსახურების მიმდინარე ღირებულება, საპროცენტო ხარჯი, ხოლო ფინანსური მდგომარეობის ანგარიშგებაში გრძელვადიანი ვალდებულება. მაგალითად მესამე წლისათვის ფინანსური შედეგების ანგარიშგებაში აისახება მომსახურების მიმდინარე ღირებულება - 659 ფე, საპროცენტო ხარჯი -63 ფე, ხოლო ფინანსური მდგომარეობის ანგარიშგებაში გრძელვადიანი ვალდებულება 1,986 ფე.

ამდენად, აქტუარული შეფასებით დგინდება ერთეულის ვალდებულების დღევანდელი ღირებულება საპენსიო ფონდის მიმართ, რომელიც განაწილებულია ნამუშევარ წლებზე.

დასკვნა

ამრიგად, დადგენილშენატანიანი და დადგენილსარგებლიანი პროგრამები განსხვავდება, როგორც მათი აღრიცხვის ფორმით, ასევე მათ შეფასებითა და აღიარებით. აღნიშნული პროგრამების აღრიცხვის სტანდარტებით განსაზღვრული მეთოდოლოგია მრავალმხრივად იქნა აპრობირებული და სრულყოფილი, რომელიც ფართოდ გამოიყენება პრაქტიკაში.

ლიტერატურა:

1. Marina Maisuradze, 2014, Issues of Recording and Reporting the Pension Provision Schemes; გვ .147 https://old.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/konfer.pdf;
2. M. Vardiashvili, 2014, CHALLENGES OF IFRS INTRODUCTION IN GEORGIA; <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/6407/Vardiashvili.pdf?sequence=1>
3. ნ.კვატაშიძე. 2014, საპენსიო უზრუნველყოფის პროგრამების აღრიცხვის საკითხები. სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკულ კონფერენციის „თანამედროვე ეკონომიკური განვითარების აქტუალური პრობლემები“ კრებული.
4. ინსტრუქცია, „საბიუჯეტო ორგანიზაციების მიერ საჯარო სექტორის ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების (სბასს-ების) საფუძველზე ფინანსური აღრიცხვა-ანგარიშგების წარმოების შესახებ“, 2020 , mof.ge
5. ბასს 19-დაქირავებუ მომუშავეთა გასამრჯელოები, https://www.saras.gov.ge/Content/files/IAS-BASS/2014/2014_IAS_19_Final.pdf
6. 2. IPSAS 39, 2018 Employee Benefits ; <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/IPSAS-39-Employee-Benefits.pdf>
7. PSAS 39 – EMPLOYEE BENEFITS as adopted by the Maltese Government; https://treasury.gov.mt/en/Documents/Government_Accounts_Directorate/IPSAS/IPSAS%20

Recognition of Liabilities Arising from Pension Programs in accordance with IPSAS 39

Mariam Vardiashvili

Doctor of Economics, Associate Professor of Ivane Javakishvili Tbilisi State University

Marina Maisuradze

Doctor of Economics, Associate Professor of Ivane Javakishvili Tbilisi State University

SUMMARY

The article deals with the issues related to the assessment of liabilities arising from employee benefits and recognition thereof in the financial reporting. The methods of assessing the liabilities envisaged under different pension schemes and the distinctions between them are discussed in the context of the defined contribution plan and the defined benefit plan.

It is noted that under the defined contribution plan, the obligations of a public entity for each period is determined with the amount to be paid in this period, while the final costs of the defined benefit plan may be influenced by many variables.

Impacts of the New Silk Road on Eastern European Countries

Rainer Wehner

Professor, Doctor of Philosophy
University of Applied Sciences Würzburg-Schweinfurt

China's rise of economic power is moving towards the next step. With the "New Silk Road" or the so called "Belt and Road Initiative (BRI)" China aims not only on strengthening its international influence on economics but also on politics and culture in the countries they are investing. In this respect, countries in Central and Eastern Europe are of special interest for China. As a gateway to Western Europe, the political influence of China in those countries can strengthen China's position against the European Union.

To examine this phenomenon the author studied the published literature of the last years and analysed the Chinese investments into the single Central and Eastern European countries. He used a catalogue of five criteria and categorized the 17 countries, which participated in the 17+1 initiative with China, according to China's involvement in the economic and political sphere of the countries.

The outcome of the analyses show, that in some countries the Chinese funded projects develop well. In other countries, the progress of the projects lacked way behind the scheduled time. In six of the 17 countries, no infrastructure investments related to the "New Silk Road" plans could be detected. Furthermore, the study shows, that there is a strong correlation between a China friendly politic in the specific countries and the Chinese activity as well as the funding.

This leads to the assumption that the Chinese investments in Central and Eastern Europe are just the vehicle for strengthening the political and cultural influence in the countries as well as in the European Union.

Keywords: One Belt One Road, Belt and Road Initiative (BRI), China, Influence, 17+1

Although the world is facing nationalistic tendencies in more and more countries and many economists discuss the development of de-globalisation, China is continuing to strengthen its influence on western economies through their "New Silk Road" project. The "New Silk Road", which is also known as the "Belt and Road Initiative" (BRI) or the "One Belt One Road" (OBOR) project was introduced by the Chinese President Xi Jinping to promote his vision of international infrastructure and trade route projects between the Pacific Ocean from Asia and the Baltic Sea in Europe (Wu & Zhang, 2013). One area relevant to the initiative stretches from East and Southeast Europe to Central Europe. It is considerably made up of post-soviet states, which are now part of the European Union or within stages of entering. Those countries are of great interest to China, as they pose as an intersection between the Eurasian Land-Bridge Economic Corridor and maritime routes leading to Africa. The area appears to be the shortest route to enter the European market (Trifunovic 2020). Therefore, it was obvious that China had to invest great effort in some of those countries to convince them to take part in their "New Silk Road" project. For that reason, in 2012 China started bilateral negotiations with 16 states in Central- and Eastern Europe (CEE) and created its 16+1 initiative that became the 17+1 initiative after Greece joined in 2016. To encourage the economic corporation between the 17+1, China announced 12 measures, especially investments into land-, maritime- and digital infrastructure (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2012).

Now, after almost 10 years of development, the Chinese investments seem to lack behind the proposed initiatives. In some of the countries the planned projects haven't even started yet (Šimalčík, 2020).

Against this background, this paper shows the actual status of the Chinese Foreign Direct Investments (FDIs) into the CEE countries. In addition, the paper examines other possible motives of Chinese investments than just economic cooperation.

In this context, it is worth mentioning that China massively promoted the development of a digital infrastructure compared to the maritime and land infrastructure and invested large sums in telecommunications and media presence. Regarding these measures, the United States of America (USA) and the European Union expressed major concerns against the implementation of the Chinese digital infrastructure. Primarily it is about the 5G technology provided by the company Huawei that currently is the marked leader. However, Huawei's infrastructure is believed to enable surveillance of the Chinese government (Yap, Chuin-Wei, 2019). As a counteraction, the USA started "The Clean Network" initiative as a comprehensive approach to safeguarding citizen's privacy and companies' sensitive data against aggressive actors, such as the Chinese Communist Party. For their own security, the USA as well as the EU asked the CEE countries to participate actively in this initiative (US Department of State, 2020). Another interesting factor is the Chinese media presence in the CEE countries. Through own networks and in cooperation with local media houses China is able to influence the public politically with formats produced by the Chinese state media (Karásková, 2019).

To enlighten the situation, the author reviewed the literature of the recent years to find out, if there is a correlation between a China friendly attitude from the CEE countries and the proposed FDIs. For that reason, the author selected five criteria based on the Chinese overall involvement and classified the 17 countries to examine whether they meet these criteria and if such a correlation can be detected.

Historical Background

The travel routes that we know as "The Silk Road" were established about 130 BCE during the Chinese Han dynasty. This land-based network of routes was used for exchanging goods and culture between Asia and the West until the conquering of Constantinople in 1453 by the Ottoman Empire. The Ottomans closed the routes to boycott trade with the West, and therefore diminished their importance (Mark, 2018). In fact, this was the beginning of the "Maritime Silk Road" as the Europeans started to explore the world by ship and finally reached Asia on the seaway. The next steps towards a modern silk road followed in the 1980's when the Chinese government encouraged its state-owned enterprises and private companies to invest in strategically relevant sectors abroad (European Court of Auditors, 2020). At the same time, the era of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) ended. One of the major reasons of that breakdown were the high liabilities of their member countries against western banks. Therefore, Chinese investments into the CEE countries were highly appreciated. During the 1990's, the European Union was very ambitious to integrate the countries on the former western boarder of the USSR into the EUs infrastructure. With the Trans-European Railway project (TER) and the Trans-European Transport Network (TEN-T) the European Union was upgrading its overall infrastructure through roads, railways, airports and waterways (The European Parliament and Council, 1996). At the same time, Chinese leaders were ambitious to enhance the relationship with Europe. Trade increased steadily and China became Europe's fourth largest trading partner (Commission of the European Communities, 1994). After China entered the World Trade Organisation (WTO) in 2001, the European Union launched its first policy paper to collaborate with the Peoples Republic of China (Commission of the European Communities, 2003). In 2008, the China Ocean Shipping Company (COSCO) made the first significant Chinese investment for the modern Silk Road in Europe when they invested into the Greek Piraeus's port in Athens to expand the Chinese companies' operations in the Eastern Mediterranean (Putten van der, 2014). Due to the effects of the financial crises, the economies especially in the CEE countries

declined and opened the countries for financial support from China. The first who took the chance in 2011 was Hungary's Prime Minister, Victor Orban. In a bilateral meeting with Premier Wen Jiabao, the Chinese granted investments and the purchase of government bonds (Austria Presse Agentur, 2011). It was also Jiabao, who announced "China's 12 Measures for Promoting Friendly Cooperation with Central and Eastern European Countries" at a visit in Warsaw in 2012. The measures included a \$10 billion credit line and a \$500 million investment fund to boost the exchange of goods with the region (Szcudlik-Tatar, J., 2013). In September 2013, Chinese President Xi Jinping delivered a speech in Kazakhstan and proposed to build the "Silk Road Economic Belt" (SREB), "Belt and Road" Initiative (BRI), or the "One Belt, One Road" Initiative (OBOR). The speech was the premiere of the metaphor "New Silk Road" (Wu & Zhang, 2013). At the same time, the EU and China were in the middle of negotiating the EU-China 2020 Strategic Agenda for Cooperation that was signed in November 2013. The agenda took no reference to the previously announced Chinese ambitions of building a "New Silk Road", nor was there a reference to the China and Central and Eastern European Countries (CEEC) format (Makocki, 2016).

The New Silk Road

The idea behind this project that was officially introduced in 2013 is the establishment of a joint infrastructure between China and Europe to enhance trade by land and sea. The vision on land promises to connect Europe with China through a network of railways, highways, and logistical hubs, whereas the idea for the "Maritime Silk Road" is based on a string of industrial ports along the coastlines from the South China Sea to the Mediterranean Sea (Freymann, 2019). To support the land-and-maritime-based routes, China also launched the Digital Silk Road (DSR), which digitally connects participating countries. With China as the main driver the DSR aims to improve the connectivity of the participating countries by developing digital infrastructures such as data cables, 5G networks, data processing, storage centres, and satellite navigation (Ghiasi & Krishnamurthy, 2021).

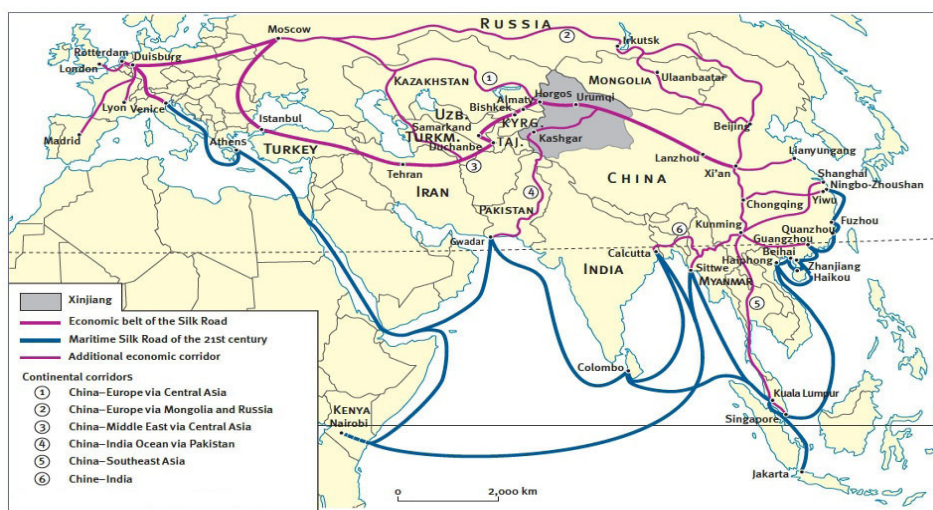

Figure 1: Routes of the New Silk Road

The CEEC Format (17+1)

The idea of economic partnerships between Central and Eastern European countries and China emerged at the Trade Forum held in Budapest in 2011. For that reason, China defined the following 16 countries as essential in that field. The "16+1 Format" include 11 EU member states (Bulgaria, Croatia, Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Poland, Romania, Slovakia, Slovenia)

and five non-EU members (Albania, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, North Macedonia, Serbia) as well as China Greece joined the initiative as a member in 2019, relabelling the cooperation as “17+1 Format” (Ciurtin, 2019).

Figure 2: The 17 + 1 Partners

Activities in the 17 CEECs

To get an inside view into the situation of the “New Silk Road” project the author selected five significant criteria based on the Chinese overall involvement and classified the single CEE countries into the different sections. The results reflect the actual status of the BRI development.

1. Infrastructure projects

Chinese investments into infrastructure projects indicate the geo-strategic importance of that country and reflects the vision of the BRI. Currently China is investing in nine of the 17 CEE countries that are mentioned below.

- **Bosnia and Herzegovina:** In 2017-2018, a consortium discussed and agreed on a highway project between Baja Luca and the Croatian City Split (Tonchev, 2017).
- **Bulgaria:** The Logistical Center-Varna and the China Machinery Engineering Corporation (CMEC) signed a contract in 2019 for the joint upgrading of the city’s port infrastructure (Filipova, 2019).
- **Croatia:** In January 2018, China Road and Bridge Corporation (CRBC) won a tender to build the Pelješac Bridge in the southern part of Croatia (Silk Road Briefing, 2018).
- **Greece:** In 2008, the China Ocean Shipping Company (COSCO) made investments into the Piraeus seaport, obtaining a 35 years management concession (China Daily 2008). Later in 2016, COSCO bought 51% of the Piraeus Port Authority and 60% of the Greek railway company PEARL SA (Putten van der, 2016).
- **Hungary:** A consortium of Chinese companies and the Hungarian State Railways (HSR) started to refurbish the Belgrade – Budapest line (Xinhua News Agency, 2015). A fast track railway track to link the Piraeus Port over Northern Macedonia with the TEN-T infrastructure.
- **Montenegro:** In Montenegro, the Government signed 2019 a contract with China Road and Bridge Corporation (CRBC) to build a highway to the northern part of the country, the Bar-Boljare highway (Mardell, 2019).
- **Northern Macedonia:** Macedonian authorities signed 2015 a contract with Sinohydro, a Chinese state-owned company, to construct two highways between Kičevo and Ohrid, and

Miladinovci and Štip (Krstinovska, 2019).

- **Poland:** The Chinese engagement in Poland started 2013 with the refurbishment of the railway cargo lines connecting Lodz – Chengdu and Warsaw – Suzhou. Furthermore, the maritime connection between Gdansk and Shanghai was integrated into the BRI (Szcudlik, 2016).
- **Serbia:** In April 2011, the state-owned China Road and Bridge Company (CRBC) constructed a bridge crossing the Danube River. Furthermore, China, Hungary and Serbia agreed to refurbish the railway connection between Budapest and Belgrade (cf. Matura, 2016). In July 2018, Serbia signed a further deal with China Railway International (CRI) and China Communications Construction Company (CCCC) for overhauling the railway line, the Novi Sad – Subotica section (Ralev, 2019). Moreover, Serbia was the first country that actively introduced the digital infrastructure of Huawei in 2020 (?) and installed cameras equipped with facial recognition (Vierecke & Rujevic, 2021).

2. Chinese loans

As a part of the business model, China provides loans to those countries who share a common interest to reach the target of the BRI.

- **Bosnia and Herzegovina:** Chinese banks provided loans for constructing the Banja Luka to Prijedor motorway and developing coal-fired thermal power plants by Chinese companies (Tonchev 2017).
- **Hungary:** For the refurbishment of the Belgrade – Budapest line China provided Hungary a long-term loan of 85 percent of the total budget (Matura 2016).
- **Montenegro:** The Exim Bank of China provided 85 percent of the capital needed for the government’s contracts with China Road and Bridge Corporation (CRBC) to build a highway to the northern part of the country (Mardell 2019).
- **Northern Macedonia:** The Chinese Export-Import Bank provided a loan for the construction of the two motorways (Krstinovska, 2019).
- **Serbia:** The Chinese Exim Bank is providing loans of approx. 85 percent of the Serbian infrastructure projects (Ralev, 2019).

1. Political support of China

The support of Chinese political narratives, for example the “One-China policy” or the “mask-diplomacy” indicates a countries attitude against China beyond pragmatic economic relationships.

- **Czech:** In case of China’s “mask diplomacy”, the first contingent of supplies was welcomed at the airport by Prime Minister Andrej Babiš and other government officials. (Fürst, 2016)
- **Hungary:** Hungary’s President, Victor Orban, together with the Hungarian parliament are Beijing’s closest partners in Central and Eastern Europe. (Paszak, 2021)
- **Serbia:** In Serbia, President Alexander Vucic kissed the Chinese flag to publicly acknowledge the aid and billboards in the capital Belgrade thanked “Brother Xi” for his assistance (Vierecke & Rujevic, 2021)

2. Chinese media influence

Through the collaboration with telecommunication companies and media-houses in some of the CEEC countries, China is able to publish its state produced media content and influence a country’s educational sphere or political narratives. China is actively broadcasting in the following countries.

- **Albania** (Taylor, 2019)
- **Bosnia and Herzegovina** (Shopov, 2021)

- **Bulgaria** (Shopov, 2021)
- **Hungary** (Paszak, 2020)
- **Montenegro** (Mardell, 2019)
- **Northern Macedonia** (Xinhua, 2020)
- **Serbia** (Vierecke & Rujevic, 2021)

3. Security initiatives against China

Due to massive security concerns, related to the Chinese “Digital Silk Road” model the United States launched the “Clean Network Initiative” as a comprehensive approach to protect citizens’ privacy and companies’ most sensitive information from aggressive intrusions by malign actors, such as the Chinese Communist Party. 13 of the 17 CEEC participated in this initiative. Four countries still rely on the Chinese technology.

- **Bosnia and Herzegovina** (Shopov, 2021)
- **Hungary** (Paszak, 2020)
- **Montenegro** (Mardell, 2019)
- **Serbia** (Vierecke & Rujevic, 2021)

Table 1: Matched criteria

17 + 1	Infrastructure projects	Chinese loans	Political support	Media influence	No security concerns	Matched criteria
Hungary	x	x	x	x	x	5
Serbia	x	x	x	x	x	5
Bosnia and Herzegovina	x	x		x	x	4
Montenegro	x	x		x	x	4
North Macedonia	x	x		x		3
Bulgaria	x			x		2
Albania				x		1
Croatia	x					1
Czech Republic			x			1
Greece	x					1
Poland	x					1
Estonia						0
Latvia						0
Lithuania						0
Romania						0
Slovakia						0
Slovenia						0

Chinese influence on the 17 CEECs

The matched criteria shown in Table 1 are not suitable to determine to what extent Chinese Silk Road activities have an impact of a country. Nevertheless, it provides an indicator which countries experience a heavy impact of Chinese Silk Road activities and may be subject to a Chinese focus. The most affected countries are Hungary and Serbia followed by Bosnia and Herzegovina, Montenegro and North Macedonia. While the railway project between Belgrade and Budapest has already started, the development of the infrastructure in the other three countries is poor. Even if some projects, like the railway connection between Greece and Central Europe is way behind the proposed plan, the Chinese managed that their state-owned companies entered the European

market mostly being paid by loans with interest provided by China or competing for construction tenders for projects also financed by the European Union (Kester, 2020). Through such projects, China ties countries into partnerships and increases its political and economic influence in Europe. With projects under the Silk Road label, or the latest activity fitting to the so-called “vaccines diplomacy,” the Chinese have established themselves as a soft power in Europe (Paszak, 2021). Moreover, the Coronavirus pandemic brought a new bargaining environment for China. Providing medical supplies and vaccines helped China to generate positive news in terms of supporting its allied European countries. Nevertheless, China needs to be careful about its reputation. Some projects are in delay, indebted the host country, are subject to corruption scandals, or threaten security or the environment. Construction sites with 90% Chinese workers are part of the Chinese strategy but leave a bitter taste in the host countries. Furthermore, the Clean Network Security Initiative has brought countries to deny the involvement of Chinese companies in their digital infrastructure. Apart from Hungary, Bosnia & Herzegovina and Montenegro, all the other states have supported the U.S.–led initiative preventing China from implementing a significant digital aspect to the Silk Road (The U.S Department of State, 2020). Moreover, some of the countries condemned China's treatment of minorities and the actions against Hong Kong's protesters. As a result, they cancelled the contracts with China or even think about leaving the 17+1 format (ERR News, 2021).

Conclusion

The Chinese “New Silk Road” project has triggered a focus on infrastructure development in Central- and Eastern Europe. Bilateral agreements between China and the single CEE countries as well as some strategic investments promised a successful start. The way China conducted the projects over the years, paired with the introduction of their digital elements led to an increasing dependency of the CEE countries on China and to a growing mistrust. As a result, many projects came to a standstill or have even been cancelled. Although the Chinese could not realize their entire ambitions, they will still use their existing foothold in Europe to work towards their goals. Countries that host projects of Chinese companies will definitely face Chinese influence. If these countries benefit in any way from Chinese activity, it is due to their supportive individual bilateral relationship to China and strategic aspects in the long-term, like access by sea or location within transport corridors. It appears the “New Silk Road” project was just a tool for Chinese influence, which is currently diminished by the United States and the European Union. Nevertheless, countries located in the planned corridors may benefit from increasing trade or tourism. Even if the “New Silk Road” can not yet be claimed as an overall success, China has established itself in the European market.

References:

1. Austria Presse Agentur, 2011. Premier Orban dankt Wen Jiabao für „historische Hilfe“. Der Standard. June 25, 2011
2. China Daily, 2008. COSCO signs deal with Greek port. November 27, 2008
3. Ciurtin, H., 2019. The “16+1” Becomes the “17+1”: Greece Joins China's Dwindling Cooperation Framework in Central and Eastern Europe, The Jamestown Foundation. China Brief. Volume 19. Issue 10
4. Commission of the European Communities, 1994. Towards a new Asia strategy
5. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51994DC0314&from=EN>
6. Commission of the European Communities, 2003. A maturing partnership - shared interests and challenges in EU-China relations. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0533:FIN:EN:PDF>

7. ERR News, 2021. Liimets: No decision made on Estonia's future 17+1 participation. ERR News, May 24, 2021
8. European Court of Auditors, 2020. China's investment strategy: the EU should step up its response.
9. Retrieved from: <https://www.eca.europa.eu/en/Pages/NewsItem.aspx?nid=14299>
10. Filipova, R., 2019. Chinese Influence in Bulgaria: Knocking on a Wide Open Door? China Observers. September 8, 2019
11. Freymann, E., 2019. 'One Belt One Road' Is Just a Marketing Campaign. The Atlantic, August 17, 2019. Retrieved from: <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2019/08/beneath-the-veil-of-xi-jinpings-legacy-project/596023/>
12. Fürst, R., 2016. The Czech Republic: New Strategic Partnership with China, yet Little Real OBOR Touch. In: Europe and Chinas New Silk Roads, Netherlands, The Hague, Netherlands. p. 12
13. Ghiasy, R. & Krishnamurthy, R., 2021. China's Digital Silk Road and the Global Digital Order. Belt & Road News
14. Retrieved from: <https://www.beltandroad.news/chinas-digital-silk-road-global-digital-order>. April 16, 2021
15. Karásková, I., 2019. How China Influences Media in Central and Eastern Europe. The Diplomat.
16. Retrieved from: <https://thediplomat.com/2019/11/how-china-influences-media-in-central-and-eastern-europe/>
17. Kester, E., 2020. Will the €4bn Belgrade-Budapest rail upgrade be a benefit or burden? euronews, June 6, 2020
18. Krstinovska, A., 2019. Exporting Corruption? The Case of a Chinese Highway Project in North Macedonia. China Observers, November 6, 2019
19. Makocki, M., 2016. The EU Level: 'Belt and Road' Initiative Slowly Coming to Terms with the EU Rules-based Approach. In: Europe and Chinas new Silk Roads. Netherlands, The Hague, Netherlands. p. 67
20. Mark, J.J., 2018. Silk Road. World History Encyclopaedia.
21. Retrieved from: <https://www.worldhistory.org/search/?q=silk+road>
22. Mardell, J., 2019. A Road that Divides as Much as It Connects. Berlin Policy Journal, June 27, 2019
23. Matura, M., 2016. Hungary: Along the New Silk Road Across central Europe. In: Europe and Chinas New Silk Roads, Netherlands, The Hague, Netherlands. p. 37
24. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2012. China's Twelve Measures for Promoting Friendly Cooperation with Central and Eastern European Countries. Beijing, April 26, 2012
25. Paszak, P., 2020. China Plans to Build the First University Campus in Hungary. Warsaw Institute. September 30, 2020
26. Paszak, P., 2021. China's Vaccine and Mask Diplomacy in Hungary. Warsaw Institute. April 5, 2021
27. Putten van der, F-P. 2014. Chinese Investment in the Port of Piraeus, Greece: The Relevance for the EU and the Netherlands, The Hague, Netherlands. p. 19
28. Putten van der, F-P., 2016. Greece: Piraeus and the Maritime Silk Road. The Geopolitical Relevance of Piraeus and China's New Silk Road for Southeast Europe and Turkey. Netherlands, The Hague, Netherlands. p. 11
29. Ralev, R., 2019. Serbia signs railway overhaul financing deal with China's Exim Bank. SeeNews, April 25, 2019
30. Shopov, V., 2021. Beijing's megaphone: The return of party propaganda in south-eastern Europe. European Council on Foreign Relations. January 8, 2021
31. Silk Road Briefing, 2018. Chinese Contractors Winning Bid for EU Funded Peljesac Bridge in Croatia Raises Eyebrows. Silk Road Briefing, May 11, 2018
32. Šimalčík, M., 2020. Slovakia: Changing Approach to China Driven by Domestic Political Change. Retrieved from:
33. https://www.aies.at/download/2021/Chinas_Engagement_in_Central_and_Eastern_European_Countries.pdf

34. Szczudlik, J., 2016. Poland on the Silk Road in Central Europe: To Become a Hub of Hubs? Europe and China's new Silk Roads, Netherlands, The Hague, Netherlands. p. 45
35. Szczudlik-Tatar, J., 2013. China's Charm Offensive in Central and Eastern Europe: The Implementation of Its "12 Measures" Strategy. The Polish Institute of International Affairs (PISM). Bulletin Nr. 106. p. 1
36. Taylor, A. E., 2019. Huawei Director Arrested for Spying in Poland. Exit News, January 12, 2019
37. The European Parliament and Council, 1996. Decision No 1692/96/EC of the European Parliament and of the Council of 23 July 1996 on Community guidelines for the development of the trans-European transport network
38. Tonchev, P., 2017. China's Road: into the Western Balkans. European Union Institute for Security Studies(EUISS). p. 1
39. Trifunovic, D.; 2020. Danube in the function of China Silk road – Security risk and challenges, p. 3. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/344369471_Danube_in_the_function_of_China_Silk_Road_-_Security_risk_and_challenges
40. US Department of State, 2020. The clean network. Retrieved from: <https://2017-2021.state.gov/the-clean-network/index.html>
41. Vierecke, L. & Rujevic, N., 2021. Serbia as China's favorite partner. Deutsche Welle, February 18, 2021
42. Wu, J. & Zhang, Y., 2013. Xi proposes a 'new Silk Road' with Central Asia. China Daily.
43. Xinhua, 2020. Documentary on Silk Road premieres in North Macedonia. Xinhua News Agency. January 30, 2020
44. Yap, C.-W. 2019. "State Support Helped Fuel Huawei's Global Rise". The Wall Street Journal. December 25, 2019.
45. Figure 1: The Routes of the New Silk Road.
46. Retrieved from: https://www.cairn-int.info/article-E_EG_471_0019--central-asian-corridors-of-the-new.htm
47. Figure 2: The 17+1 Partners
48. Retrieved from: <https://www.euroasiaip.com/who-we-are/17-1>
49. Table 1: Matched criteria

დისტანციური სწავლება - 21-ე საუკუნის ახალი ტენდენცია გლობალური პანდემიების ხანაში

თენგიზ ვეხუდავა

პროფესორი, მედიცინის დოქტორი,
კავკასიის უნივერსიტეტის მედიცინისა და ჯანდაცვის მენეჯმენტის სკოლა

COVID-19 პანდემიის გამო გამო დისტანციური სწავლებაზე გადასვამ მთლიანად შეცვალა საგანმანათლებლო დაწესებულებებში სწავლების ნოქშიაღი პრაქტიკა. მიუხედავად სიხოტუდებისა, მას აქვს გაჩვეული უპირობებები, ხადგან დისტანციური სწავლება გვაძლევს შესაძლებლობას გაუმჯობესდეს განათლების მიწოდების მეთოდი და აქცენტი გაკეთდეს ახად ტექნოლოგიებზე. ონლაინ ედუკაციური სწავლება შეიძლება იყოს პლატფორმა, რომელიც განათლების პროცესს უფრო სტრუქტურულ რიგრიგობას, შემოქმედებით და მოქნილ ხდის. ედუკაციური სწავლება ხდის უწყობს განათლების ხარჯების შემცირებას და შეიძლება ეფექტურად განხორციელდეს დროისა და გეოგრაფიული საზღვრების გაქვეშე. შეიძლება ითქვას, რომ ის სტანდარტები, რომლებიც ვხედავდვარდობდით ჩვენი ცხოვრების მხარე სფეროში, დიდი უდად შეიცვლება პოსტ-პანდემიური პერიოდში. ონლაინ სწავლება განსაკუთრებით ეფექტური და ადვილად ხედმისაწვდომია სოფლებსა და შოხეუდ ჩაიონებში მცხოვრები სტრუქტურებისათვის. ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის მიეხ იგი აღიქმება, როგორც საგანმანათლებლო საჭიროებების დაკმაყოფილების საჭირო ინსტრუმენტი, განსაკუთრებით განვითარებად ქვეყნებში. საგანმანათლებლო დაწესებულებების სხედი გახსნა მათ ახ დაახუნებს იმავე სიტუაციაში, როგორც ეს იყო COVID-19-ის პანდემიამდე. უმაღლესმა საგანმანათლებლო დაწესებულებებმა უნდა გამოიყენონ შესაძლებლობა გააძლიერონ მტკიცებულებებზე დაფუძნებული პრაქტიკა და გახადონ სასწავლო პროცესი უფრო მეტად ეფექტური უმაღლესი განათლების ცვალებად საჭიროებებზე.

საკვანძო სიტყვები: COVID-19 პანდემია, ედუკაციური სწავლება, დისტანციური სწავლება

2019 წლის დეკემბერში ჩინეთში, ჰუბეის პროვინციაში გამოვლინდა ახალი კორონავირუსით (SARS-CoV-2) გამოწვეული ინფექცია (COVID-19). 2020 წლის 30 იანვარს ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციამ კორონავირუსი გლობალურ საფრთხედ გამოაცხადა (WHO, 2020). 2020 წლის 11 მარტს ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციამ კორონავირუსთან დაკავშირებით პანდემია გამოაცხადა. საქართველოში ვირუსით ინფიცირების პირველი შემთხვევა 2020 წლის 26 თებერვალს დადასტურდა. 2020 წლის 21 მარტიდან საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე საგანგებო მდგომარეობა გამოცხადდა, ხოლო 31 მარტიდან კი შემოღებულ იქნა საყოველთაო კარანტინის რეჟიმი.

COVID-19-ით გამოწვეულმა პანდემიამ ადამიანთა ცხოვრების სხვადასხვა ასპექტებზე უდიდესი გავლენა მოახდინა. იგი შეეხო სოციალურ, ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და საგანმანათლებლო პროცესებს. შექმნილი სიტუაციიდან გამომდინარე, მდგომარეობის კიდევ უფრო დამძიმების თავიდან ასაცილებლად, საჭირო გახდა სპეციალური ღონისძიებების გატარება, რასაც საფუძვლად უდევს სოციალური დისტანციის კონცეფცია.

სოციალური დისტანცია მიზანმიმართულად ზრდის ფიზიკურ სივრცეს ადამიანებს შორის ავადმყოფობის გავრცელების თავიდან ასაცილებლად. სოციალური დისტანციების მაგალითები, რომლებიც საშუალებას იძლევა თავიდან ავიცილოთ ხალხმრავალ სივრცეებში ყოფნა არის:

- სახლიდან მუშაობა ოფისში მუშაობის ნაცვლად;
- სკოლების დახურვა ან დისტანციურ სწავლებაზე გადასვლა;
- ადამიანებთან დისტანციური კომუნიკაცია ელექტრონულ მოწყობილობებით პირადად მონახულების ნაცვლად;
- კონფერენციების და დიდი შეხვედრების გაუქმება ან გადადება;

დისტანციურ სწავლებაზე გადასვლა განიხილება როგორც ვირუსის გავრცელების შე-

მცირების ეფექტურ საშუალებად, თუმცა, მან განაპირობა მრავალი გამოწვევა, როგორც სტუდენტებისთვის და ლექტორებისთვის, ასევე დამსაქმებლებისთვის და, შესაბამისად, საზოგადოებისა და ეკონომიკისთვის.

დისტანციურ სწავლაზე გადასვლამ მთლიანად შეცვალა სასწავლო დაწესებულებებში სწავლების ნორმალური პრაქტიკა, დაინერგა სწავლების ინოვაციური მეთოდები. მიუხედავად იმისა, რომ დისტანციური სწავლება არ არის საუნივერსიტო სწავლების ახალი მიდგომა, მისი დაუგეგმავი, სწრაფი და გაურკვეველი ხანგრძლივობით დაწერგვა თანამედროვე გამოწვევაა.

დისტანციური სწავლების გამოწვევები

უხსოვარი დროიდან, პროფესორ-მასწავლებლები ლექციებს კითხულობდნენ აუდიტორიებში, ხოლო სტუდენტები უსმენდნენ ლექტორებს, აკეთებდნენ ჩანაწერებს, სვამდნენ კითხვებს და იღებდნენ ამ კითხვებზე პასუხებს. აღნიშნული მიდგომა წარმოადგენდა ტრადიციული აკადემიური განათლების ხერხემალს. თანამედროვე დროს დაშორება აღარ არის ბარიერი კომუნიკაციისთვის. ფოსტის და ტექსტური შეტყობინებების გაგზავნა შესაძლებელია ინტერნეტის საშუალებით. ტექნოლოგიის წყალობით, ადამიანებს შეუძლიათ ჩაატარონ შეხვედრები სხვადასხვა ადგილას ვიდეოკონფერენციის საშუალებით.

საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების, კერძოდ, ვიდეოკონფერენციის მიღწევების შედეგად გაჩნდა სწავლების ახალი მეთოდები, მათ შორის ელექტრონული ანუ დისტანციური სწავლება, რომელიც უკვე მერამდენე წელია დაწერგულია უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში.

ელექტრონული ტექნოლოგიების გამოყენებამ მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა სწავლების პროდუქტიულობის გაზრდაში (Berawi, 2020). ინტერნეტის საშუალებით, სტუდენტებს შეუძლიათ მოიპოვონ მათთვის საჭირო ინფორმაცია და ისწავლონ სახლში მარტივად. კომპიუტერის რამდენიმე ღილაკზე დაჭერით მათ შესაძლებლობა აქვთ ათასობით კილომეტრის დაშორებით მოუსმინონ პროფესორს პირდაპირ, ან ასინქრონულად. ასევე, მათ შეუძლიათ დაუკავშირდნენ პროფესორს, ურთიერთობა დაამყარონ მასთან და გადაჭრან პრობლემები ფიზიკურად ყოფნის გარეშე. მიუხედავად იმისა, რომ განათლებისთვის დისტანციური განათლება, ორგანიზაციული თვალსაზრისით, სწავლების უფრო ძვირადღირებული მეთოდია, იგი თავისი კონცეფციით და პრაქტიკით გადაიქცა „ნებისმიერ ადგილას“ სწავლების მეთოდიდან „ნებისმიერ დროს“ სწავლების მეთოდად (Shachar & Neumann, 2003).

დისტანციური სწავლება არის განათლების ფორმა, სადაც ხდება მასწავლებლების ფიზიკური განცალკევება სტუდენტებისაგან სწავლების პროცესში (Simonson, 2016). დისტანციური სწავლება ასევე ცნობილია სხვადასხვა სახელწოდებით, როგორცაა ელექტრონული სწავლება, მობილური სწავლება ან ონლაინ სწავლება.

ონლაინ სწავლება დისტანციური განათლების ფორმაა სხვადასხვა ელექტრონული მოწყობილობების გამოყენებით (მაგ. კომპიუტერი, ნოუტბუქი, სმარტფონი და ა.შ.) და ინტერნეტის ხელმისაწვდომობით. ონლაინ სწავლების მეთოდების დაჯგუფება და განსხვავება სხვადასხვაგვარი გზებით ხდება. უფრო ძველი და ტრადიციული მიდგომით, გამოყოფენ ონლაინ სწავლების ორ დიდ კატეგორიას (Butola, 2021).

- დისტანციური სწავლება;
- სწავლება კომპიუტერის დახმარებით.

უფრო თანამედროვე ხედვით, გამოყოფენ ონლაინ სწავლების ასინქრონულ, სინქრონულ და შერეულ მოდელებს (Ferrari, 2012).

სინქრონული ონლაინ სწავლების დროს სასწავლო პროცესი მიმდინარეობს ონლაინ, რაც იმას ნიშნავს რომ ლექტორი და სტუდენტი ერთსა და იმავე დროს უნდა იყვნენ ონ-

ლაინ, თუმცა, შესაძლოა იმყოფებოდნენ უნივერსიტეტისგან განსხვავებულ სხვადასხვა ადგილზე, სასწავლო პროცესი არის დროში გაწერილი და გამოიყენება ვიდეო და აუდიო კონფერენცია, ელექტრონული დაფა, ცოცხალი ვებ-კასტინგი, ვებინარი.

ასინქრონული ონლაინ სწავლება არ მოითხოვს მასწავლებლის და მოსწავლის ერთდროულად ონლაინ ყოფნას და არ არის მკაცრად დროში გაწერილი. ასეთი სწავლების პროცესი აერთიანებს ციფრულ საშუალებებზე დაფუძნებულ ონლაინ კურსებს და ფორუმებს, ბლოგებს, იმეილს, სოციალური ქსელებს.

ასევე, არსებობს შერეული სწავლების მეთოდი, რომელიც აერთიანებს სინქრონული და ასინქრონული სწავლების კომპონენტებს.

ტექნოლოგიური სიახლეების ზრდასთან ერთად, აკადემიურ სივრცეებში ასევე საუბრობენ შეუფერხებელი სწავლაზე (Seamless Learning) და ყოვლისმომცველ სწავლაზე (Ubiquitous Learning), რომლებიც არ შემოიფარგლებიან, მხოლოდ დაგეგმილი ონლაინ სწავლების პროცესით და აქტიურად განიხილება მობილური სმარტფონების შესაძლებლობა არაფორმალურ სწავლებაში (Ogata et al, 2009).

შეუფერხებელი სწავლება აკავშირებს პირად და საჯარო სასწავლო სივრცეებს ერთმანეთთან ინდივიდუალური და კოლექტიური ძალისხმევით; მაგალითად სკოლა და სკოლის მიღმა სწავლება, ფიზიკური და ვირტუალური სამყარო. ყოვლისმომცველი სწავლება გულისხმობს ყოველდღიურ სასწავლო სივრცეს, რომელიც მხარდაჭერილია მობილური სმარტფონებით და დაკავშირებულია კომპიუტერებთან და ინტერნეტთან.

შეუფერხებელი სწავლა და ყოვლისმომცველი სწავლა შლის დაყოფას დაგეგმილ და დაუგეგმავ სწავლებას შორის. ამ მხრივ, მობილურ ტექნოლოგიებს აქვთ პოტენციალი ხელი შეუწყონ შეუფერხებელ სწავლას და შეასუსტონ ფორმალურ და არაფორმალურ სწავლებას შორის არსებული დიქტომია.

ონლაინ სასწავლო პრაქტიკა ეფექტურად იყენებს ინსტრუმენტებისა და ტექნოლოგიებს ფართო სპექტრს სტუდენტების სწავლის გამოცდილების გასამდიდრებლად და სტუდენტებსა და პედაგოგებს შორის კომუნიკაციის გასაადვილებლად. წარმატებული დისტანციური სწავლების მინიმალური ტექნოლოგიური მოთხოვნები მოიცავს ისეთი ტექნიკის შექმნას, როგორცაა კომპიუტერი, მობილური ტელეფონი, ვებკამერა, მოსმენის მოწყობილობები, ვიდეოკონფერენციის პროგრამები (WebEx, Zoom, Microsoft Windows-ის ოპერაციული სისტემები) და სტაბილური ინტერნეტ კავშირი.

Covid 19-ის გავრცელების შემდეგ სოციალური დისტანცირების უზრუნველსაყოფად, საქართველოს მთავრობამ ისევე როგორც მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნების უმეტესობამ, გადაწყვიტა საგანმანათლებლო დაწესებულებებში შემოეღო დისტანციური სწავლება. ჩვეულებრივი სწავლებიდან დისტანციურ სწავლებაზე უეცარმა და სწრაფმა გადასვლამ დიდი გავლენა მოახდინა სტუდენტების დამოკიდებულებაზე სწავლების პროცესზე. შეიცვალა სტუდენტების პრაქტიკა აკადემიური მუშაობასთან დაკავშირებით (მაგ. გადასვლა ონლაინ ლექციებზე, დახურული ბიბლიოთეკები, საკომუნიკაციო არხები ლექტორებთან და ადმინისტრაციასთან, შეფასების ახალი მეთოდები და ა.შ.). ასევე შეიცვალა სტუდენტების სოციალური ცხოვრება (დახურული საერთო საცხოვრებლების გამო სტუდენტების შინ დაბრუნება, მეგობრებთან, უნივერსიტეტის კოლეგებთან, ნათესავებთან შეხვედრების შეწყვეტა, წვეულებების და მოგზაურობების გაუქმება და ა.შ.), მათი ფინანსური მდგომარეობა (სამუშაოს დაკარგვა, საკუთარი ფინანსური მდგომარეობის, განათლებისა და კარიერის მომავლის შესახებ შეშფოთება) და ფსიქიკური ჯანმრთელობა (შიშები, იმედგაცრუებები, შფოთვა, გაღიზიანება, მოწყენილობა და ა.შ.).

მრავალი გამოწვევის გარდა, COVID-19 პანდემიამ ასევე მოიტანა გარკვეული პოზიტიური ცვლილებები. მაგალითად, პირად ჰიგიენაზე მეტი ყურადღების მიქცევა, საკუთარი და ახლობლების ჯანმრთელობაზე ზრუნვა, განსაკუთრებით რისკის ჯგუფებში მყოფი პირების მიმართ. პროფესორები და სტუდენტები იძულებულნი გახდნენ შეესწავლათ დისტანციუ-

რი სწავლების ახალი მეთოდები, რომლებიც მანამდე არ იყო გამოყენებული. დისტანციური სწავლების მეშვეობით შესაძლებელი გახდა ვიდეოკონფერენციების, ონლაინ გამოცდების, საშინაო დავალებების ჩატარება.

ელექტრონულ სწავლებას მრავალი სარგებელი მოაქვს სტუდენტებისა და ლექტორებისათვის. ონლაინ ელექტრონული სწავლება შეიძლება იყოს პლატფორმა, რომელიც განათლების პროცესს უფრო სტუდენტზე ორიენტირებულს, შემოქმედებით და მოქნილს ხდის. ერთ-ერთი კვლევის თანახმად, რომელიც სწავლობდა COVID-19 პანდემიის დროს მოსწავლეთა აღქმას ონლაინ სწავლის მიმართ, სტუდენტები ონლაინ სწავლებას ძალიან სასარგებლოდ თვლიდნენ და დადებითად აღიქვამდნენ (Markus, 2020).

ელექტრონული სწავლება ხელს უწყობს განათლების ხარჯების შემცირებას და შეიძლება ეფექტურად განხორციელდეს დროისა და გეოგრაფიული საზღვრების გარეშე. კვლევები ადასტურებენ, რომ დისტანციური სასწავლო პლატფორმები საშუალებას აძლევს სტუდენტებს, მიიღონ სხვადასხვა სასწავლო რესურსები დროისა და ადგილის შეზღუდვის გარეშე (Cheng, 2011; Chen, 2011; Bawaneh et al, 2010). ონლაინ სწავლება განსაკუთრებით ეფექტური და ადვილად ხელმისაწვდომია სოფლებსა და შორეულ რაიონებში მცხოვრები სტუდენტებისათვის. ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის მიერ იგი აღიქმება, როგორც საგანმანათლებლო საჭიროებების დაკმაყოფილების საჭირო ინსტრუმენტი, განსაკუთრებით განვითარებად ქვეყნებში. ასევე იგი ამცირებს სწავლებისთვის საჭირო ადმინისტრაციულ ხარჯებს (სასწავლო ადგილის ქირაობა, ინვენტარის ხარჯები). ელექტრონული სწავლების უპირატესობებს შორის აღსანიშნავია სასწავლო მასალის მარტივი წვდომა ნებისმიერ ადგილას ინტერნეტში შეერთების შემდეგ (Al-Rahmi et al, 2018).

თუმცა, ზოგიერთმა კვლევამ აჩვენა, რომ მიუხედავად ელექტრონული სწავლების მოქნილობის, სიმარტივისა და ეკონომიურობისა, მას გააჩნია ბევრი პრობლემა. კვლევები ხაზს უსვამენ დისტანციური სწავლების წინაშე მდგარ ისეთ გამოწვევებს, როგორებიცაა: გამართული ინტერნეტი, ტექნოლოგიური და პროგრამული უზრუნველყოფის, ინტერნეტ სერვისების ხელმისაწვდომობის ნაკლებობა, დამწყები ონლაინ სტუდენტებისთვის უცნობ ტექნოლოგიებთან ადაპტირება (Friedman, 2020).

COVID-19 პანდემიის დროს დისტანციური სწავლების პრობლემა მდგომარეობს იმაში, რომ სტუდენტებს არ აქვთ შესაძლებლობა თავად განსაზღვრონ სურთ თუ არა ონლაინ კურსები, ანუ არ აქვთ არჩევანის საშუალება. ადრესის (Adresi, 2020) მიერ ჩატარებულმა კვლევამ აჩვენა, რომ დისტანციურ სწავლების დროს სტუდენტების 61.5% იყენებს კომპიუტერს, 3.0% - ტაბლეტებს და 35.5% - მობილურს; სტუდენტების 87.5% მიიჩნევს, რომ პრაქტიკული კურსებისთვის დისტანციური სწავლების ეფექტურობა დაბალია, ხოლო 78.5%-ის აზრით - თეორიული კურსებისთვის. ამასთან, სტუდენტების 90.3% ამჯობინებს სწავლების ჩვეულებრივ მეთოდს და მხოლოდ 9.7% - ვირტუალურ სწავლებას.

ყველა სტუდენტისთვის ხელმისაწვდომი დისტანციური სწავლება საკმაოდ რთული ამოცანაა. შეიძლება არსებობდეს დისტანციური სწავლების საუკეთესო ინსტრუმენტები, მაგრამ მასზე ყველა სტუდენტს უნდა ჰქონდეს თანაბარი წვდომა. ტექნოლოგიისა და ინტერნეტის ხელმისაწვდომობაში უთანასწორობა განსაკუთრებით თვალშისაცემია ღარიბი სტუდენტებისათვის. პანდემიამ შეიძლება კიდევ უფრო გააფართოვებს სტუდენტებს შორის განსხვავება, რაც უარყოფითად აისახება მათ განათლებაზე. ამასთან მნიშვნელოვანია არსებული სასწავლო პროგრამების ადაპტირება ან ახალი სილაბუსების შემუშავება და სათანადო ტრენინგები.

მიუხედავად იმისა, რომ COVID-19 პანდემიის გამო დისტანციურ სწავლებაზე გადასვლამ სირთულეები შექმნა საგანმანათლებლო სისტემაში, მას აქვს გარკვეული უპირატესობები. იგი გვაძლევს შესაძლებლობას გაუმჯობესდეს განათლების მიწოდების მეთოდი და აქცენტი გაკეთდეს ახალ ტექნოლოგიებზე. შეიძლება ითქვას, რომ ის სტანდარტები, რომლებითაც ვხელმძღვანელობდით ჩვენი ცხოვრების მრავალ სფეროში, ძირეულად შე-

იცვლება პოსტ-პანდემიურ პერიოდში. საგანმანათლებლო დაწესებულებების სრული გასსნა მათ არ დააბრუნებს იმავე სიტუაციაში, როგორც ეს იყო COVID-19-ის პანდემიამდე. უმაღლესმა საგანმანათლებლო დაწესებულებებმა უნდა გამოიყენონ შესაძლებლობა გააძლიერონ მტკიცებულებებზე დაფუძნებული პრაქტიკა და გახადონ სასწავლო პროცესი უფრო მეტად რეაგირებადი უმაღლესი განათლების ცვალებად საჭიროებებზე.

ლიტერატურა:

1. Berawi, M.A. (2020). Empowering Healthcare, Economic, and Social Resilience during Global Pandemic Covid-19. *International Journal of Technology*, 11(3):436–439.
2. Shachar M, Neumann Y. (2003) Differences between traditional and distance education academic performances: a meta-analytic approach. *Int Rev Res Open Dist Learn*. 4:1–20.
3. Simonson GAB. (2016). *Distance Learning Education*. Britannica: Encyclopedia Britannica.
4. Butola, L.K. (2021). E-learning- A New Trend of Learning in 21st Century During Covid-19 Pandemic. *Indian Journal of Forensic Medicine & Toxicology*, 2021, 15(1).
5. Ferrari, A. (2012). Digital competence in practice: An analysis of frameworks.
6. Ogata, H. Matsuka, Y. El-Bishouty, M. M. & Yano, Y. (2009). LORAMS: linking physical objects and videos for capturing and sharing learning experiences towards ubiquitous learning. *International Journal of Mobile Learning and Organisation*, 3(4), 337-350.
7. Markus, D. (2020). Is the online learning good in the midst of Covid-19 Pandemic? The case of EFL learners. *Journal Sinesthesia*,10(1),1-0.Retrievedfrom<https://sinesthesia.pustaka.my.id/journal/article/view/24>
8. Cheng, Y.-M. (2011). Antecedents and Consequences of e-learning Acceptance. *Information Systems Journal*, 21(3):269–299.
9. Chen, J.-L. (2011). The Effects of Education Compatibility and Technological Expectancy on e-Learning Acceptance. *Computers & Education*, 57(2):1501–1511.
10. Bawaneh, A., Zain, A N.M., & Salmiza, S. (2010). Investigating students' preferable learning styles based on Herrmann's whole brain model for the purpose of developing new teaching method in modifying science misconceptions. *Educational Research*, 1(9), 363-372.
11. Al-Rahmi, W.M., Alias, N.B., Othman, M.Z., Alzahrani, A.I., Alfarraj, O., Saged, A.A.G., Rahman, N.S.A. (2018). Use of E-Learning by University Students in Malaysian Higher Educational Institutions: A Case in Universiti Teknologi Malaysia. *IEEE Access*, 6:14268–14276
12. Friedman J. (2020). Tackle Challenges of Online Classes Due to COVID-19. <https://www.usnews.com/education/best-colleges/articles/how-to-overcome-challenges-of-online-classes-due-to-coronavirus>
13. Adresi, Y. (2020). Investigation of Students' Attitudes Towards Applied Distance Education in the Covid-19 Pandemic Process in Higher Education Institutions: Example of Physiotherapy and Rehabilitation Department. *Necmettin Erbakan University Faculty of Health Sciences Journal*, 3(1), 1-6.

Distance Learning - A New 21st Century Trend in the Age of Global Pandemics

Tengiz Verulava

*Professor, Doctor of Medicine,
Caucasus University School of Medicine and Healthcare Management*

SUMMARY

Due to the COVID-19 pandemic, the transition to distance learning has completely changed the normal practice of teaching in educational institutions. Despite the difficulties, it has some advantages, as distance learning allows us to improve the method of education delivery and focus on new technologies. Online e-learning can be a platform that makes the education process more student-centered, creative and flexible. E-learning helps reduce the cost of education and can be effectively implemented without time and geographical boundaries. It can be said that the standards by which we were guided in many areas of our lives will fundamentally change in the post-pandemic period. Online tuition is particularly effective and easily accessible to students living in rural and remote areas. It is perceived by the World Health Organization as a necessary tool to meet educational needs, especially in developing countries. The full opening of educational institutions will not put them back in the same situation as it was before the COVID-19 pandemic. Higher education institutions should use the opportunity to strengthen evidence-based practices and make the learning process more responsive to the changing needs of higher education.

Keywords: COVID-19 pandemic, e-learning, distance learning

Organizational Memory and Knowledge Transfer in Agri-food Organization: the Corporate Museum Way

Walter, Vesperi

PhD, Assistant Professor, University of Messina

Raimondo Ingrassia

Professor, University of Palermo

Corporate museums represent an unexplored phenomenon under various aspects. In fact, numerous studies on corporate museum focus on marketing aspects. Although, the first corporate museums appeared in the early 1900s, few studies have addressed this phenomenon from the perspective of organizational memory and the transfer of knowledge. This study fits into this gap in the literature. From the perspective of organizational theory, the study analyzes the phenomenon of the corporate museum as a mechanism for knowledge transfer and organizational memory. To achieve this goal, this work uses a descriptive qualitative methodology, based on the analysis of a public dataset. The corporate museums in Italy were analyzed, with particular attention to the agri-food sector. The results of this study, highlight that the corporate museum assumes a strategic value to reduce the risk of “organizational forgetting” and increase the sharing of organizational culture. This study offers some first observations on the phenomenon of the corporate museum and the relationship with organizational memory.

Keywords: Corporate Museum, Corporate Collection, Agri-food Sector, Knowledge Transfer, Organizational Memory

1. Introduction

The great changes imposed by the knowledge economy - such as globalization, technological innovation and new consumer trends - have profoundly influenced the global competitive system. To respond to these changes, organizations have had to implement new organizational models and processes to enhance knowledge. In this competitive context, organizations must increasingly base their competitive advantage on the enhancement and transfer of knowledge. Some sectors have shown a greater propensity to enhance and implement knowledge in their organizational processes. Indeed, a current of studies shows this propensity of some sectors such as automotive (Canonica, et al., 2021) or in public administrations (Wiig, 2002; Syed - Ikhsan and Rowland, 2004; Massaro, et al., 2015). Some entrepreneurial forms have also proved particularly inclined to the enhancement of knowledge such as start-ups (Myers, 2009), spin-offs (Antonelli, 2004; Vesperi & Gagnidze, 2019). Few studies, on the other hand, have focused on the agri-food sector (Vesperi, et al, 2021). Despite this little attention from the literature, the agri-food sector and agri-food organizations have an important “weight” in creating the value of a local economic system. Precisely for this reason, the agri-food sector and agri-food organizations represent a new challenge for KM scholars. Most agri-food organizations are micro and small dimensions (Ménard & Klein, 2004; James, et al., 2011) with low propensity for innovation and low investment in R&D and characterized by low-knowledge managerial practices. Despite this, the agri-food organizations in order to enhance traditional knowledge (Ragavan, 2001) have created corporate museums. Corporate museums are the object of great attention from scholars, involving a plurality of disciplinary fields. There are still few studies that deal with corporate museums connected to agri-food organizations, making use of theoretical frameworks based on organizational theory, and in particular by linking corporate museums to knowledge transfer and organizational memory. Studies on corporate museums have focused from the perspective of marketing (Piatkowska, 2014; Carù, et al., 2017) and corporate branding (Iannone,

2020) others in the more recent one of corporate culture (Nissley & Casey, 2002; Felipe, et al., 2017). Most of the literature, therefore, has emphasized the contribution that a corporate museum can offer to marketing strategies, particularly to institutional communication.

This study aims to offer some initial reflections to fill this gap in the literature. In particular, this study - in the context of organizational theory studies - analyzes the strategic role of the corporate museum as a form of organizational memory and assets capable of transferring knowledge. To achieve this goal, a descriptive qualitative methodology is used based on the analysis of secondary sources. We present the remainder of this work as follows: after this (i) introduction, (ii) the main theoretical elements on Corporate Museum, Organizational Memory and agri-food organizations are discussed. Following, (iii) the methodological process is illustrated. Finally, (iv) the main conclusions and suggestions for future research.

2. Theoretical Framework

Corporate Museum and organizational memory

The Corporate Museum phenomenon is a relatively young phenomenon. In his study Danilov (1992), he traces the first appearances of corporate museums in the United States, in the early 1900s. Danilov (1992) also notes that in the following years the first corporate museums appear in other countries, such as Great Britain (1906), Germany (1911) and Italy (last twenty years of the 20th century). The first corporate museums took on a historical nature, i.e. corporate spaces dedicated to collecting and exhibiting corporate documents, photographs and historical production machines, or they sought to reconstruct the history of the company or the contribution of the founder and other leaders to its growth. Alongside these dedicated company spaces, factory visits take on the same function (Axelrod & Brumberg, 1997; Mitchell & Orwig, 2002; Lin, 2020). The main purpose, therefore, of the early corporate museums is to “collect” the company’s artifacts (Iannone and De Chiara, 2019; Martinez, 2020). Some authors do not identify this configuration as a corporate museum, but as a corporate collection (Nissley & Casey, 2002; Booth & Rowlinson, 2006). The corporate collection has no strategic value, but represents a simple collection of organizational artifacts. The corporate museum, unlike the corporate collection, aims to inventory the artifacts of the organization with scientific criteria and specific purpose. These activities allow the corporate museum to define and interpret the image and identity of the organization. In this way, the corporate museum takes on a strategic value. Corporate museums represent tools capable of sharing and transmitting the knowledge and values created within an organization, through the representation of organizational memory. The representation and narration of the organizational memory allows the organization to improve dialogue with its external and internal stakeholders (Sandberg & Tsoukas, 2020). Danilov (1992) identifies four primary objectives for corporate museums: (i) Preserving and transmitting the company’s history; (ii) Develop employee pride and identification with the company; (iii) To inform guests and customers about the company about its line of products and / or services, and (iv) to influence public opinion about the company and / or controversial issues. Kinni (1999) recognize the corporate museum as a form of organizational memory, suggesting that in addition to archives and formal written histories, “*corporate museums are establishing themselves as repositories for corporate memory*”. Sturken (1997), in his work, defines the concept of “*organized forgetting*” or “*strategic forgetting*.” Through to this information, the public, the role of the corporate museum is inserted as an intermediary in the process of transferring knowledge and identity between the organization and its stakeholders. The corporate museum helps to define industrial activity, avoiding the phenomenon of “*forgetting memory*”. (Ruixiao, et al., 2011; Feiz, et al., 2019; Mariano, et al., 2020). Organizations can benefit from corporate

collections and corporate museums by consolidating image and identity, but also by creating a tool for transmitting “*know-how*” for employers, especially those involved in the processes of innovation, creativity and development of new products. Corporate museums, therefore, represent an organizational asset in the field of communication (Montemaggi & Severino, 2007; Castellani & Rossato, 2014). The corporate museum, does not represent only a source of communication and marketing, in terms of social prestige, loyalty and differentiation from competitors, but they are a source of innovation and competitive advantage (Vicari, 1991), as they can represent sources of organizational learning, sense of membership and belonging of the members of the organization. Several authors have proposed corporate museum classifications. For example, Amari (2001) creates a classification based on the ownership of the museum (public or private ownership, single or multi-company). The same author provides a further classification based on the nature of the artifacts collected. On the basis of criteria, we can distinguish corporate museums into: generic of the product, generic of the sector, company history, territorial and complementary products. Only a few studies have investigated the phenomenon of corporate museums using theoretical frameworks of an organizational theory, in particular based on the constructs of organizational memory and the transfer of knowledge. This article explores corporate museums as a form of organizational memory and when used strategically as a tool for transferring knowledge from the organization to the stakeholders. The concept of organizational memory takes on different conceptions in the academic literature. An interesting line of studies focuses on the definition of organizational memory as a repository (Huber, 1991; Grant, 1996; Alavi & Leidner, 2001; Antunes & Pinheiro, 2020; Zahra, et al., 2020). According to this line of studies, organizational memory represents a collection of knowledge present within an organization in the form of documents, information material or any other form that can facilitate internal activities and with easy access. From this perspective, the artifact takes on a particular meaning. Cultural artifacts are tangible phenomena that incorporate the organizational culture, knowledge and values of an organization such as the characteristics of the individuals employed (personality, level of education, etc.), traditions and rituals, technology, errors, stories and myths. The artifacts represent fragments of knowledge recovered from various activities. For this reason, the organizational artifacts must be collected, cataloged and analyzed, to assume a strategic value. Alongside this trend, studies have been developed that compare organizational memory to “collective knowledge”. In these studies, collective knowledge is considered as knowledge shared by a group of individuals; that is, the set of individual knowledge of the individuals who make up an organization. The sources that can generate collective knowledge are: common experiences and knowledge sharing activities (eg. Chatman, 1991; Lave & Wenger, 1991; Reagans, Argote & Brooks, 2005; Van den Steen, 2010). The corporate museum represents a form of organizational memory that must be used in a conscious and strategic way. The corporate museums allow the transfer of routine practices and knowledge through the narration of culture and organizational memory.

Organizational culture has distinctive and lasting characteristics and is part of the organizational memory. Organizational culture is linked to the nature and success of the company and are the starting point on which external relations and decision-making processes are based. According to Albert & Whetten (1985), the members of an organization recognize organizational culture as central values and define daily actions. Numerous studies in academic literature (Weick, et al., 2005; Hatch, 2018) interprets organizational culture as something that an organization possesses and difficult to transfer. Some of the elements that characterize the organizational culture are codified and shared in the formal documents of the organization (such as official company documents, strategic plans, internal communications, disciplinary procedures). These documents become organizational artifacts, often exhibited and used in corporate museums. These artifacts make an organization immediately distinguishable from other organization. The organizational culture, also, influences the way the individuals work within the organization. The organizational

culture, therefore, determines the organizational action and how the organization responds to external changes. Organizational culture, therefore, represents a source of organizational memory as it incorporates the values, knowledge and practices of an organization.

3. Methodology

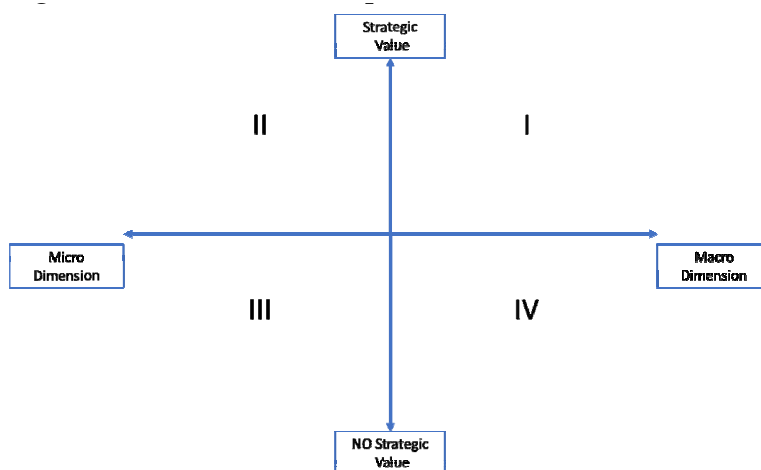
This document aims to understand the phenomenon of corporate museums in Italy, in the agrifood sector. For this reason, this research presented is based on qualitative and descriptive study in order to comprehensively understand and frame the general dynamics of the phenomenon (Eisenhardt, 1989; Yin, 1994; Ventura, et al., 2020). This study is based on a methodological process divided into two steps. The first step aimed to frame the corporate museum as a new mechanism for sharing knowledge and organizational memory. In this phase, by analyzing the main theoretical references, we tried to understand the strategic value of corporate museums, in order to understand them and evaluate the strategic role in the transfer of knowledge and organizational memory.

The second step - on the job - the corporate museums in Italy were identified. This phase was carried out by analyzing those present in the public and free dataset created by Museimpresa. Museimpresa is an Italian association, founded in 2001 by the will of Assolombarda and Confindustria. Museimpresa aims to promote the enhancement of business archives and museums, the exchange and dissemination of practices and encouraging research, training, development and in-depth study in the field of museology and corporate archives. The data were observed up to the date of 04/10/2021 (mm/dd/yyyy). As of that date, 101 corporate museums in Italy are reported. In the dataset, three types are divided: corporate museums, historical archives and hybrid forms.

4. Results

From a brief analysis of the literature on corporate museums, different classifications and perspectives for analysis emerge. Many authors have taken pains to provide a definition of the corporate museum. Several studies (Greenhill, 1992, Polesana, 2007; Marstine, 2008) have offered different classifications and interpretations of corporate museums. Historical archives, company archives, corporate museums and sector museums are just some of the terminologies used.

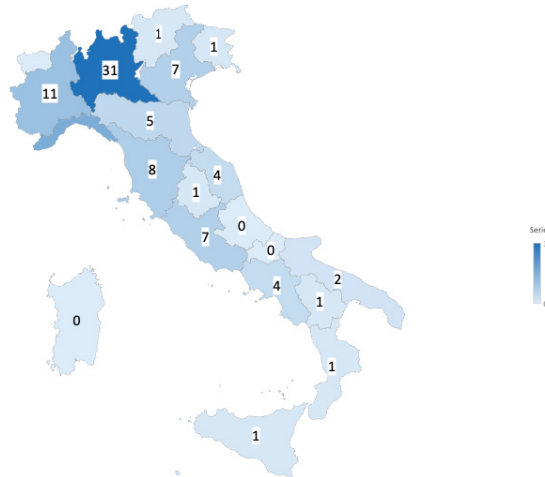
Figure 1. Framework of corporate museum

Source: our elaboration

Figure 1 relates two dimensions: “strategic value” and “micro / macro dimension”. The first dimension “Strategic value” represents the strategic role that the corporate museum assumes in the transfer of knowledge and organizational memory. A high “strategic value” allows to reduce the phenomenon of “memory oblivion”. A low “strategic value” configures the corporate museum as a mere collection of artifacts with no strategic purpose. The second variable “micro / macro dimension” is determined by the focus on a single organization or product, or if the corporate museum is focused on a category of product, territory or complementary products.

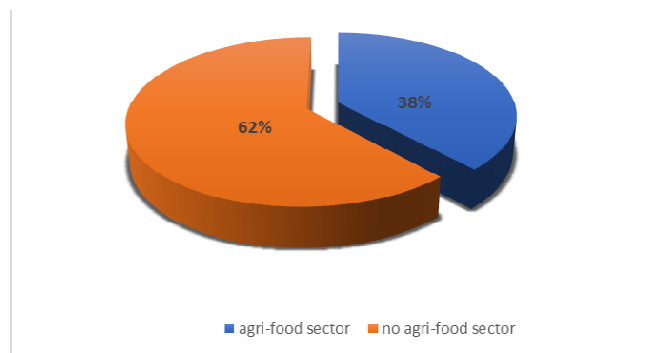
Figure 2. Geographical distribution of Corporate Museum in Italy

Source: own elaboration

Figure 2 shows the geographical distribution of corporate museums in Italy. In Italy there are n. 101 corporate museums. Through the observation of Figure 2 it emerges that the geographical distribution is not homogeneous. The Lombardy region is the region with the highest concentration of corporate museums. The Lombardy region was among the first Italian regions to experience the industrial revolution. The regions with the highest concentration of corporate museums are the regions with a very widespread and consolidated industrial and entrepreneurial fabric. The Valle d’Aosta, Sardegna and Molise regions do not have corporate museums. The other regions have at least one corporate museum.

Figure 3. Corporate museums in agri-food sector

Source: own elaboration

Figure 3 highlights the percentage of corporate museums connected to the agri-food sector. Over a third of the corporate museums in Italy are connected to the agri-food sector. The massive presence of corporate museums connected to the agri-food sector highlights the economic impact of the sector.

Conclusions and Recommendations

Changes in the competitive environment have become a central topic in academic debate (Mack, et al., 2015; Cousins; 2018). This has generated a copious and vast literature on the effects that entire sectors and organizations are facing. From these debates, the agri-food sector (Vesperi, et al, 2021) and the corporate museums in agri-food would seem neglected. This study aims to offer initial reflections on corporate museums in the agri-food sector, from the perspective of organizational memory and the transfer of knowledge. The lack of interest of KT scholars in agri-food organizations is determined by the characteristics of managerial practices, often with a low content of innovation (Fait, et al., 2019; Gardeazabal, et al., 2021). Despite this, the agri-food sector is the sector that most affects the economic system of a country. Introducing new innovation (knowledge) in agri-food organizations has a direct and positive impact on the level of well-being. To respond to the rapid changes in the competitive context, agri-food organizations need to integrate different types of knowledge. In addition, agri-food organizations must design processes capable of converging existing knowledge in the organization (organizational memory) and new knowledge. Since agri-food organizations converge, transform and constantly create knowledge through documents (manuals, official company documents, strategic plans, communications) and actions (sharing of experiences or deliberate training processes), the corporate museum represents a solution to the transfer of knowledge and the consolidation of the organizational memory.

The corporate museum, therefore, must assume a strategic value, not limiting itself to a passive collection of organizational artifacts, but facilitate the transfer of knowledge and organizational memory. Since these considerations can easily adapt to other types of collective knowledge, agri-food organizations could concentrate managerial efforts to better enhance the organizational memory and facilitate the acquisition of values. This study is not without limitations. In fact, the main limitation of this study is represented by the dataset. The analyzed dataset does not include all the corporate museums in Italy. Registration is on a voluntary basis, so some corporate museums may not be registered. Furthermore, since the aim of the study was to offer an overview of the phenomenon and for the sake of convenience, a clear distinction was not made between corporate museums, historical archives and hybrid forms. Despite these limitations, the results of this study offer interesting insights for the development of future studies on the subject. In particular, a gap emerges in the literature on corporate museums, from the perspective of the transfer of knowledge and organizational memory. In fact, corporate museums represent a phenomenon that is much analyzed as a communication and marketing tool, while there are few studies from the perspective of knowledge transfer. Furthermore, despite the fact that the corporate museums connected to the agri-food sector are over a third of those in Italy, there are few studies on this subject. Starting from an epistemological perspective, organizational memory and the transfer of knowledge are complex phenomena and there are many processes that revolve around them, making this study potentially even more complex and stimulating for future research.

References:

1. Alavi, M., & Leidner, D. E. (2001). Knowledge management and knowledge management systems: Conceptual foundations and research issues. *MIS quarterly*, 107-136.
2. Albert, S., & Whetten, D. A. (1985). Organizational identity. *Research in organizational behavior*.
3. Antonelli, G. (2004). Organizzare l'innovazione. *Spin off da ricerca, metaorganizzazioni e ambiente*.
4. Antunes, H. D. J. G., & Pinheiro, P. G. (2020). Linking knowledge management, organizational learning and memory. *Journal of Innovation & Knowledge*, 5(2), 140-149.
5. Axelrod, K. and Brumberg, B. (1997), *Watch it Made in the USA: A Visitor's Guide to the Companies That Make Your Favorite Products*, 2nd ed., John Muir Publications, Sante Fe, NM.
6. Booth, C., & Rowlinson, M. (2006). Management and organizational history: prospects. *Management & organizational history*, 1(1), 5-30.
7. Canonico, P., De Nito, E., Esposito, V., Fattoruso, G., Iacono, M. P., & Mangia, G. (2021). Visualizing knowledge for decision-making in Lean Production Development settings. Insights from the automotive industry. *Management Decision*.
8. Carù, A., Ostillio, M. C., & Leone, G. (2017). Corporate museums to enhance brand authenticity in luxury goods companies: The case of Salvatore Ferragamo. *International Journal of Arts Management*, 32-45.
9. Castellani, P., & Rossato, C. (2014). On the communication value of the company museum and archives. *Journal of Communication Management*.
10. Cousins, B. (2018). Design thinking: Organizational learning in VUCA environments. *Academy of Strategic Management Journal*, 17(2), 1-18.
11. Danilov, V. J. (1992). *A planning guide for corporate museums, galleries, and visitor centers*. Greenwood Publishing Group.
12. Eisenhardt, K. M. (1989). Making fast strategic decisions in high-velocity environments. *Academy of Management journal*, 32(3), 543-576.
13. Fait, M., Scorrano, P., Mastroleo, G., Cillo, V., & Scuotto, V. (2019). A novel view on knowledge sharing in the agri-food sector. *Journal of Knowledge Management*.
14. Feiz, D., Dehghani Soltani, M., & Farsizadeh, H. (2019). The effect of knowledge sharing on the psychological empowerment in higher education mediated by organizational memory. *Studies in Higher Education*, 44(1), 3-19.
15. Felipe, C. M., Roldán, J. L., & Leal-Rodríguez, A. L. (2017). Impact of organizational culture values on organizational agility. *Sustainability*, 9(12), 2354.
16. Gardeazabal, A., Lunt, T., Jahn, M. M., Verhulst, N., Hellin, J., & Govaerts, B. (2021). Knowledge management for innovation in agri-food systems: a conceptual framework. *Knowledge Management Research & Practice*, 1-13.
17. Grant, R. M. (1996). Toward a knowledge-based theory of the firm. *Strategic management journal*, 17(S2), 109-122.
18. Greenhill, E. H. (1992). *Museums and the Shaping of Knowledge*. Routledge.
19. Hatch, M. J. (2018). *Organization theory: Modern, symbolic, and postmodern perspectives*. Oxford university press.
20. Huber, G. P. (1991). Organizational learning: The contributing processes and the literatures. *Organization science*, 2(1), 88-115.
21. Iannone, F. (2020). It's 'Retro-Mania': The Corporate Museum and the Archive as Sources for New 'Heritage-Based' Design Products. In *Examining a New Paradigm of Heritage With Philosophy, Economy, and Education* (pp. 232-246). IGI Global.
22. Iannone, F., & De Chiara, A. (2019). Il museo d'impresa: strumento di engagement e heritage management. *Micro & Macro Marketing*, 28(3), 435-468.
23. James Jr, H. S., Klein, P. G., & Sykuta, M. E. (2011). The adoption, diffusion, and evolution of organizational form: insights from the agrifood sector. *Managerial and Decision Economics*, 32(4), 243-259.
24. Kinni, T. (1999). 'With an Eye to the Past: Transmitting the Corporate Memory'. *Corporate University Review*, 7(1).
25. Lin, C. H. (2020). Industrial tourism: moderating effects of commitment and readiness on the relationship between tourist experiences and perceived souvenir value. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*.

26. Mack, O., Khare, A., Krämer, A., & Burgartz, T. (Eds.). (2015). *Managing in a VUCA World*. Springer.
27. Mariano, S., Casey, A., & Oliveira, F. (2020). Organizational forgetting Part II: a review of the literature and future research directions. *The Learning Organization*.
28. Marstine, J. (Ed.). (2008). *New museum theory and practice: An introduction*. John Wiley & Sons.
29. Martinez, M. (2020). L'amore fra organizzazione e tecnologia" al tempo del digitale". *L'amore fra organizzazione e tecnologia" al tempo del digitale"*, 231-239.
30. Massaro, M., Dumay, J., & Garlatti, A. (2015). Public sector knowledge management: a structured literature review. *Journal of knowledge management*.
31. Ménard, C., & Klein, P. G. (2004). Organizational issues in the agrifood sector: toward a comparative approach. *American journal of agricultural economics*, 86(3), 750-755.
32. Mitchell, M. A., & Orwig, R. A. (2002). Consumer experience tourism and brand bonding. *Journal of Product & Brand Management*.
33. Montemaggi, M., & Severino, F. (2007). *Heritage marketing: la storia dell'impresa italiana come vantaggio competitivo* (Vol. 666). FrancoAngeli.
34. Myers, P. S. (2009). *Knowledge management and organisational design*. Routledge.
35. Nissley, N., & Casey, A. (2002). The politics of the exhibition: Viewing corporate museums through the paradigmatic lens of organizational memory. *British Journal of management*, 13(S2), S35-S45.
36. Piątkowska, K. (2014). The Corporate Museum: A New Type of Museum Created as a Component of Marketing Company. *International Journal of the Inclusive Museum*, 6(2), 29-37.
37. Polesana, M. A. (2011). *Communication mix: come comunica l'impresa*. EGEA spa.
38. Ragavan, S. (2001). Protection of Traditional Knowledge. *Minnesota Journal of Law, Science & Technology*, 2(2), 1.
39. Ruixiao, S., Jing, W., Dong, L., & Jianjun, M. (2011). The Impact of Organizational Memory and Organizational Oblivion to Knowledge Transfer—Based on the Social Network Angle [J]. *Management Review*, 11.
40. Sandberg, J., & Tsoukas, H. (2020). Sensemaking reconsidered: Towards a broader understanding through phenomenology. *Organization Theory*, 1(1), 2631787719879937.
41. Sturken, M. (1997). *Tangled Memories: The Viet Nam War, the AIDS Epidemic, and the Politics of Remembering*. University of California Press, Berkeley.
42. Syed-Ikhsan, S. O. S., & Rowland, F. (2004). Knowledge management in a public organization: a study on the relationship between organizational elements and the performance of knowledge transfer. *Journal of knowledge management*.
43. Ventura, M., Vesperi, W., Melina, A. M., & Reina, R. (2020). Resilience in family firms: a theoretical overview and proposed theory. *International Journal of Management and Enterprise Development*, 19(2), 164-186.
44. Vesperi, W., & Gagnidze, I. (2019). Rethinking the university system: Toward the entrepreneurial university (The case of Italy). *Kybernetes*.
45. Vesperi, W., Melina, A. M., Ventura, M., Coppolino, R., & Reina, R. (2021). Organizing knowledge transfer between university and agribusiness firms. *Systems Research and Behavioral Science*, 38(3), 321-329.
46. Vicari, S. (1991). *Le alleanze nei settori ad alta tecnologia. Il caso dell'industria aeronautica*. Egea.
47. Weick, K. E., Sutcliffe, K. M., & Obstfeld, D. (2005). Organizing and the process of sensemaking. *Organization science*, 16(4), 409-421.
48. Wiig, K. M. (2002). Knowledge management in public administration. *Journal of knowledge management*.
49. Yin, R. K. (1994). Discovering the future of the case study. Method in evaluation research. *Evaluation practice*, 15(3), 283-290.
50. Zahra, S. A., Neubaum, D. O., & Hayton, J. (2020). What do we know about knowledge integration: Fusing micro-and macro-organizational perspectives. *Academy of Management Annals*, 14(1), 160-194.

მოსახლეობის ზრდისა და გლობალური პრობლემების შესახებ

შოთა ვეშაპიძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ასოციირებული პროფესორი

თამაზ ზუბიაშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ასოციირებული პროფესორი

მოსახლეობის ზრდა თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკის მნიშვნელოვანი ტენდენციაა. მისი ზრდის ტემპი თანდათან მნიშვნელოვნად კლებულობს. შეიმჩნევა მოსახლეობის ზრდის ტემპების განსხვავებები განვითარებულ, განვითარებად და გაჩაღმავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებს შორის. განვითარებულ ქვეყნებში, ფეხტიდობის შემცირება და მოსახლეობის სიცოცხლის მოსალოდნელი ზრდა მოსახლეობის ჰაოდელობის სტაბილიზაციას და დაბეებას განაპირობებს. საეხთაშორისო მიგხაცია ამ ქვეყნებში ხდება მოსახლეობის ხიცხოვნობის ზრდის მნიშვნელოვანი წყახო. მხავად განვითარებად ქვეყანაში, შენაჩრუნებუღია მოსახლეობის ზრდის მაღალი ტემპები.

მხავად განვითარებად ქვეყანას ხომღებსაც ნაკლებად შეუძღიათ დაძღონ თანიანი მოსახლეობის ზრდით გამოწვეული პრობღემები, ხაც დაკავშირებუღია ზრდადი მოსახლეობისთვის შემოსავღების სათანადო ღონის, სასუხსათო უსაფხთხოების, სამუშაოთი და ძიხითადი სოციაღუხი მომსახუეობით უზხუნვეღყოფასთან. გაჩდა ამისა, ღიღი მნიშვნეღობა აქვს იმ ბუნებღივი ხესუხსებით სათანადო მაჩთვის, ხომღებიც მხავად განვითარებად ქვეყანაში ძვეღღებუხად უზხუნვეღყოფენ მოსახლეობის ღიღი ნაწიღის გადაჩრენას.

საქაჩთვეღომ, გაჩღამავალი ეკონომიკის მქონე სხვა ქვეყნების მსგავსად, გასუღი საუკუნის 90-იანი წღებიღან, ხოღესაც ქვეყანამ საგეგმო-ადმინისტააციული სამუეხნეო სისტემიღან საბაზხო ეკონომიკაზე გადასვღა დაიწყო, ღღმა ეკონომიკუხი კიხისი განიცადა. ქვეყანაში ცხოვღების პიხობები გაუაჩესდა, მოსახლეობის ხიცხვი კი შემციღდა. მოსახლეობის ზრდა სიღაჩიბის, სასუხსათო და ეკოღოგიუხი გღობაღუხი პრობღემების წაჩმოშობის წინაპიხობას ქმნის. აღნიშნული გამოწვევების დასაძღევად მნიშვნეღოვანია საეხთო ძაღისხმევის გაძღიეღება და მსოფღიოს სხვადასხვა ქვეყნების ინტეღესების და მოთხოვნიღებების გათვადისწინება.

საკვანძო სიღყვები: მოსახლეობის ზრდის ტემპი, გღობაღუხ გამოწვევები, მღგხადი განვითარების მიზნები.

ქვეყნებს შორის მყარი, მასშტაბური კავშირები წინა საუკუნემღე სუსტი იყო. XX საუკუნეში ინტერნაციონალიზაციამ მნიშვნელოვანი ევოღუცია განიცადა. ეს იყო ეროვნულ მეურნეობების მჭიდრო დაკავშირებისა და გაერთიანების საუკუნე. ამ პერიოღში ეროვნული მეურნეობების ურთიერთდაახლოება და მათი ურთიერთბეგავღენა განმტკიცდა და გაძღიერდა.

XX საუკუნის ბოლო მეოთხედიღან ინტერნაციონალიზაციამ ზოგადპღანეტარული მასშტაბი შეიძინა. XXI საუკუნე გღობაღიზაციის საუკუნეა. მთელი მსოფღიო სულ უფრო ელტვის ერთიან სტანდარტებს, პრინციპებსა და ღირებუღებებს, აქტიურად წყდება ზოგადპღანეტარული ინსტიტუციონალიზაციის ფორმირების და ახალი მსოფღიო წესრიღის საკითხები. სამყარო ზოგადპღანეტარული განვითარების, ანუ გღობაღიზაციის ეპოქაში შევიღა.

გღობაღიზაცია თანამეღროვე პერიოღის მნიშვნელოვანი, რთული და მრავალფეროვანი პროცესია, რომელიც გავღენას ახდენს ჩვენი პღანეტის მთელ მოსახლეობაზე და მასში მიმღინარე ყველა პროცესზე. ჩნდება გღობაღური პრობღემები, რომღებიც ყველა ქვეყანას, ანუ მთელ კაცობრიობას, დედამიწაზე მცხოვრებ ყველა ადამიანს ეხება. მათი გადაჭრა მხოლოდ ყველა ქვეყნის გარეთიანებუღი ძაღისხმევით არის შესაძღებელი. ასეთ პრობღემებს მიეკუთვნება მღგრადი განვითარების მიზნები. მღგრადი განვითარება 17 მიზანსა და 169 ინდიკატორს მოიცავს. მათზე თანხმდება გაეროს ყველა წევრი ქვეყანა. აღნიშნული მიზნები უკეთესი და უფრო მღგრადი მომავლის მისაღწევად ყველა ქვეყნის

წინაშე არსებულ თანამედროვე გლობალურ გამოწვევებს ეხება. მნიშვნელოვანია სიღარიბის, უთანასწორობის, კეთილდღეობის, მშვიდობისა და სამართლიანობის საკითხები, კლიმატური და ეკოლოგიური გამოწვევები. ეს მიზნები მჭიდროდ უკავშირდება ერთმანეთს და 2030 წლამდე პერიოდს მოიცავს.

პლანეტის მრავალი ისტორიული პროცესი და მოვლენა დაკავშირებულია მოსახლეობის რაოდენობასთან და მის დემოგრაფიულ სტრუქტურასთან. დემოგრაფიული პრობლემა სამ შემადგენელ პრობლემად იყოფა: ზრდა, მიგრაცია და მოსახლეობის დაბერება. (აღნიშნულ პრობლემატიკას ეძღვნება შემდეგი ნაშრომები: აფციაური, 2020; გუროვა, 2014; ზუბიაშვილი, 2018; თოფურია, 2021; მოვსესიანი & ოგნიცევი, 2003; Cohen, 2000; Maddison, 2003 და სხვები).

მსოფლიო მოსახლეობის ზრდა დასაბამიდან დღემდე დიდად განსხვავებული ტემპებით ხასიათდება. როგორც N 1 ცხრილიდან ირკვევა, მსოფლიოს მოსახლეობის მნიშვნელოვანი დაჩქარებული ზრდა გასული საუკუნის ბოლო 200 წლის განმავლობაში მოხდა. X-XVIII საუკუნეებში საშუალოწლიური ზრდა 0,02%-ს შეადგენდა, ხოლო შემდგომ ორ საუკუნეებში ზრდა 0,98%-ს გაუტოლდა.

მოსახლეობის ზრდის სხვადასხვა ბიუროების პროგნოზების მოხედვით, მისი მისი რაოდენობა, ზრდის ტემპების მნიშვნელოვანი ზრდადი შემცირების პირობებში 2050 წლამდე კვლავ გაიზრდება. ზოგიერთი პროგნოზით, 2050 წლისთვის მსოფლიოს მოსახლეობა შეიძლება 7,7 მლრდ-დან 11,1 მილიარდამდე გაიზარდოს. ნიუ – იორკი - ახალი კვლევის თანახმად, რომელიც გამოქვეყნდა ივლისში The Lancet- ში, შემდგომი ზრდა „ამ საუკუნეში აღარ იქნება მსოფლიო მოსახლეობის რიცხოვნობის ცვლილების ყველაზე სავარაუდო ტრაექტორია“.

ჟურნალ The Lancet-ის 2019 წლის პროგნოზის მიხედვით, მსოფლიოს მოსახლეობა, მიაღწევს რა პიკს, 9,7 მილიარდ ადამიანს 2064 წელს, დაიკლებს და 2100 წლისთვის - 8,8 მილიარდამდე შემცირდება. პროგნოზის მიხედვით, 23 ქვეყანაში, კერძოდ იაპონიაში, ტაილანდში, ესპანეთსა და უკრაინაში და სხვა ქვეყნებში, 2100 წელს მოსახლეობა უკეთეს შემთხვევაში 2017 წელს მისი მოსახლეობის ნახევარს გაუტოლდება, ხოლო „ კიდევ 34 ქვეყანაში ის სავარაუდოდ 25-30%-ით შემცირდება. ჩინეთში მოსალოდნელია მუსახლეობის 48.0% -იანი კლება.

ცხრილი N 1. მსოფლიო მოსახლეობის ზრდა

ქვეყნები	მოსახლეობა, მლნ. კაცი				საშუალოწლიური ტემპი, %		
	0	1000	1820	1998	0-1000	1 0 0 0 - 1820	1820-1998
განვითარებული ქვეყნები							
დასავლეთ ევროპა	24.7	25.4	132.9	388	0.00	0.20	0.60
აშშ, კანადა, ავსტრალია	1.2	2.0	11.2	323	0.05	0.21	1.91
იაპონია	3.0	7.5	31.0	126	0.09	0.17	0.79
სულ	28.9	34.9	175.1	837	0.02	0.20	0.88
განვითარებადი ქვეყნები							
ლათინური ამერიკა	5.6	11.4	21.2	508	0.07	0.08	1.80
აღმოსავლეთ ევროპა და ყოფილი სსრკ	8.7	13.6	91.2	412	0.05	0.23	0.85
აზია (იაპონიის გამოკლებით)	171.2	175.4	679.4	3390	0.00	0.17	0.91
აფრიკა	16.5	33.0	74.2	760	0.07	0.10	1.32
სულ	202.0	233.4	866.0	5069	0.01	0.16	1.0
სულ მსოფლიოში	230.8	268.3	1041.1	5908	0.02	0.17	0.98

წყარო: Maddison A. The World Economy. A Millennial Perspective. P.28

საქართველოს შესახებ მონაცემები ასახულია N2 ცხრილში. ცხრილში მითიებული რიგითი ნომერი (N) ასახავს, მსოფლიოს 232 ქვეყანას შორის, რომელ ადგილს იკავებს ესა თუ ის ქვეყანა მოსახლეობის რიცხოვნობის პროგნოზის მედიანური ვარიანტის მიხედვით. ცხრილში მოყვანილი პოსტ-საბჭოთა ეკონომიკის ქვეყნებიდან, პროგნოზის მიხედვით, მხოლოდ აზერბაიჯანი ინარჩუნებს 2050 წლამდე მოსახლეობის ზრდის ტენდენციას. რუსეთის, უკრაინის, საქართველოს, მოლდოვას და სომხეთის მოსახლეობა კი მნიშვნელოვნად მცირდება. ამ ქვეყნებში, 2050-2100 წლებში მოსახლეობის ზრდის ტემპები კიდევ უფრო მეტად დაიკლებს. 2100 წელს, აზერბაიჯანის მოსახლეობის რიცხოვნობა 2015 წლის დონეს დაუბრუნდება.

ცხრილი 2. ქვეყნების სია მათი მოსახლეობის საპროგნოზო რიცხოვნობის მიხედვით გაეროს ეკონომიკური და სოციალური საკითხების დეპარტამენტის შეფასებით, პროგნოზის საშუალო ვარიანტის მიხედვით 2015, 2020, 2030, 2050 და 2100 წლის 1 ივლისის მდგომარეობით

N	ქვეყანა	2015	2020	2030	2050	2100
	მსოფლიო	7 383 001,820	7 731 621,621	8 322 701,853	9 300 351,925	11 072 711,524
22	რუსეთი	143 888,004	143 786,842	140 543,418	132 730,511	124 012,605
69	უკრაინა	44 657,704	43 579,234	41 200,374	36 415,702	28 185,563
100	აზერბაიჯანი	9617,484	10 099,743	10 680,202	11 039,198	9558,619
146	საქართველო	3999,812	3977,028	3868,370	3483,128	2438,210
152	მოლდოვა	4068,897	4020,988	3838,660	3243,158	1855,779
153	სომხეთი	3017,712	3038,097	2992,693	2728,735	1793,392

წყარო: Total Population — Both Sexes. De facto population in a country, area or region as of 1 July of the year indicated. Figures are presented in thousands. (XLS, 3.74 MB)

ზემოთ აღნიშნული პროგნოზი მოსახლეობის ბუნებრივი კვლავნარმოების შემდეგ განმსაზღვრელ ფაქტორებს ითვალისწინებს: 1. მოსალოდნელია, რომ გაგრძელდება ფერტილობის შემცირება, რაშიც დიდ როლს ასრულებს დონორი-ქვეყნების და ოჯახის დაგეგმვის ინსტიტუტების მხარდაჭერა და ეკონომიკის და განათლების დონის ზრდა; 2. მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რომელიც მოსახლეობის დინამიკაზე გავლენას ახდენს, არის სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობის ზრდა და ბავშვთა სიკვდილიანობის შემცირებაში; 3. ინფექციურ დაავადებებთან ბრძოლა.

მსოფლიოს მოსახლეობა იზრდება ბუნებრივი კვლავნარმოების შედეგად. მაგრამ მოსახლეობის კვლავნარმოება ცალკეულ ქვეყანაში შეიძლება მოხდეს არა მხოლოდ მოსახლეობის ბუნებრივი მატების, არამედ საერთაშორისო მიგრაციის შედეგადაც. ზოგიერთი განვითარებული ქვეყნის მოსახლეობა, მიუხედავად ბუნებრივი კლებისა, კვლავაც იზრდება მასიური იმიგრაციის შედეგად. ბუნებრივი ზრდა მოსახლეობის ზრდის ძირითადი წყაროა ისეთ განვითარებულ ქვეყნებში, როგორიცაა ავსტრალია, აშშ, იაპონია მაშინ, როდესაც თითქმის ყველა განვითარებულ ევროპულ ქვეყანაში მოსახლეობის ზრდა ხდება იმიგრაციის შედეგად მიუხედავად იმისა, რომ ევროპაში (1960-იანი წლების დასაწყისში) მოსახლეობის ზრდის ძირითადი წყარო იყო ბუნებრივი ზრდა.

საერთაშორისო მიგრაციული გადაადგილებები მნიშვნელოვან ეკონომიკურ, სოციალურ-კულტურულ და დემოგრაფიულ გავლენას ახდენენ გამშვები, სატრანზიტო და მიმღები რეგიონების მდგომარეობაზე ისეთ საკითხებთან დაკავშირებით, როგორიცაა შობადობის დაბალი დონე და მოსახლეობის დაბერება, „ტვინების გადინება და შედინება“, მიგრანტების ფულადი გზავნილები, ადამიანთა უფლებები, სოციალური ინტეგრაცია, ქსენოფობია, საზღვარზე ადამიანების უკანონო გადაყვანა, ეროვნული უსაფრთხოება. მიგრაციას

დადებითი წვლილი შეაქვს როგორც მიგრანტების გამშვები, ასევე მიგრანტების მიმღები ქვეყნების ეკონომიკურ და კულტურულ განვითარებაში. მაგრამ მიგრაციას უარყოფითი შედეგებიც მოჰყვება, მაგალითად, უკანონო მიგრაციის მასშტაბების და ლტოლვილების და თავშესაფარის მაძიებელი პირების რაოდენობის ზრდა. ამასთან დაკავშირებით ჩნება ისეთი მიგრაციული პოლიტიკის აუცილებლობა, რომელიც დაძლევს უარყოფით შედეგებს და კონსტრუქციულად გამოიყენებს მოსახლეობის საერთაშორისო მიგრაციის უპირატესობებს. მიგრაცია არა მხოლოდ ქვეყნებს შორის, არამედ თვით ქვეყნებშიც ხდება. ყველაზე დიდი სოციალური, ეკონომიკური და ეკოლოგიური შედეგები აქვს ქალაქში სოფლის მოსახლეობის მიგრაციას, რაც ქალაქების ეკონომიკას და ურბანიზაციას ზრდის. მსოფლიოს ქალაქების მოსახლეობა სოფლის მოსახლეობაზე 4-ჯერ უფრო სწრაფად იზრდება.

დღეს აქტიურად განიხილება მოსახლეობის ზრდის ეკონომიკური და სოციალური შედეგები. მოსახლეობის დინამიკა მჭიდროდ არის დაკავშირებული მთელ რიგ გლობალურ პრობლემებთან, უპირველეს ყოვლისა კი – სიღარიბის და სასურსათო და ეკოლოგიურ პრობლემებთან. უკვე დღეს მსოფლიოს მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი ჯანსაღი ცხოვრებისთვის აუცილებელი ძირითადი პირობების უკმარისობას განიცდის. თითქმის 1,3 მლრდ ადამიანი ცხოვრობს აბსოლუტური სიღატაკის პირობებში, 840 მლნ ადამიანი კვების პროდუქტების და თითქმის 1,4 მლრდ ადამიანი – სასმელი წყლის უკმარისობას განიცდის, თითქმის 900 მლნ ადამიანი წერა-კითხვის უცოდინარია.

ზოგიერთი შეფასებით, „დემოგრაფიული ზეგავლენა“ უარყოფითად მოქმედებს ცხოვრების დონეზე, ხოლო დაბალმა შობადობამ, პირიქით, შეიძლება გამოიწვიოს ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესება. ბოლო წლებში მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში მოსახლეობის ზრდამ სურსათის წარმოების ზრდა გამოიწვია, მაგრამ სურსათის პრობლემა ჯერაც არ არის გადაწყვეტილი. თითქმის 800 მლნ ადამიანი ქრონიკულად ვერ ღებულობს საკმარის საკვებს, 2 მლრდ ადამიანს არ გააჩნიათ საკმარისი სასურსათო უსაფრთხოება. დღეს თევზის მსოფლიო მარაგების 3/4-ის ჭერა ზღვრულ დონეზე ხდება. ბოლო 50 წლის განმავლობაში მსხვილი ზღვის მტაცებლების 90% იყო დაჭერილი.

ადამიანთა საზოგადოების საქმიანობას გლობალურ გარემოში მნიშვნელოვანი ცვლილებები შეაქვს და ეკოლოგიური პრობლემების ზრდას იწვევს. მრავალ ადგილას მოსახლეობის ზრდა აჩქარებს ტყეების, თევზის მარაგის და სასოფლო-სამეურნეო ფართობების განადგურებას. მოსახლეობა, რომელიც უშუალოდ იტანჯება გარემოს დეგრადაციის გამო, ძირითადად თავმოყრილია აფრიკის (საჰარის სამხრეთით), სამხრეთ აზიის და ლათინური ამერიკის ზოგიერთი რაიონის ყველაზე ნაკლებად განვითარებულ ქვეყნებში. მოსახლეობის ცხოვრება და საქმიანობა იწვევს გლობალური კლიმატის შეცვლას, სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი არაგანახლებადი რესურსების დაკარგვას, ბუნებრივი გარემოს დაბინძურების ზრდას.

ეკოსისტემებზე ანთროპოგენული წნეხის შეფასებისთვის შემოღებულია ისეთი ცნება, როგორიცაა „ეკოლოგიური ნაკვალევი“, ანუ ეკონაკვალევი. ეკოლოგიური ნაკვალევი არის მეთოდი, რომლის საშუალებითაც შესაძლებელია დაახლოებით განისაზღვროს ტერიტორიის ფართობი ე. წ. გლობალურ ჰექტრებში, რაც საჭიროა მოხმარებული რესურსების წარმოებისთვის (მაგალითად, თბური ენერჯია, ძრავის სანჯავი ან საკვები პროდუქტები), ასევე გადამუშავების, შთანთქმის ან ამ ნარჩენების წარმომქმნელ ბუნებრივ ციკლში ჩართვისთვის. თუკი უფრო მეტი რესურსი გამოიყენება ვიდრე დედამიწა იძლევა, კაცობრიობა მდგრადი განვითარების პრინციპების საწინააღმდეგოდ მოქმედებს. ეკოლოგიური კვალი იზომება საერთო ჰექტრების რაოდენობით, რომელიც მოდის ერთ ადამიანზე წელიწადში. ერთი საერთო ჰექტარი დედამიწის ტერიტორიის საშუალო ბიოლოგიური ნაყოფიერების მიწის ერთ ჰექტარს შეესაბამება.

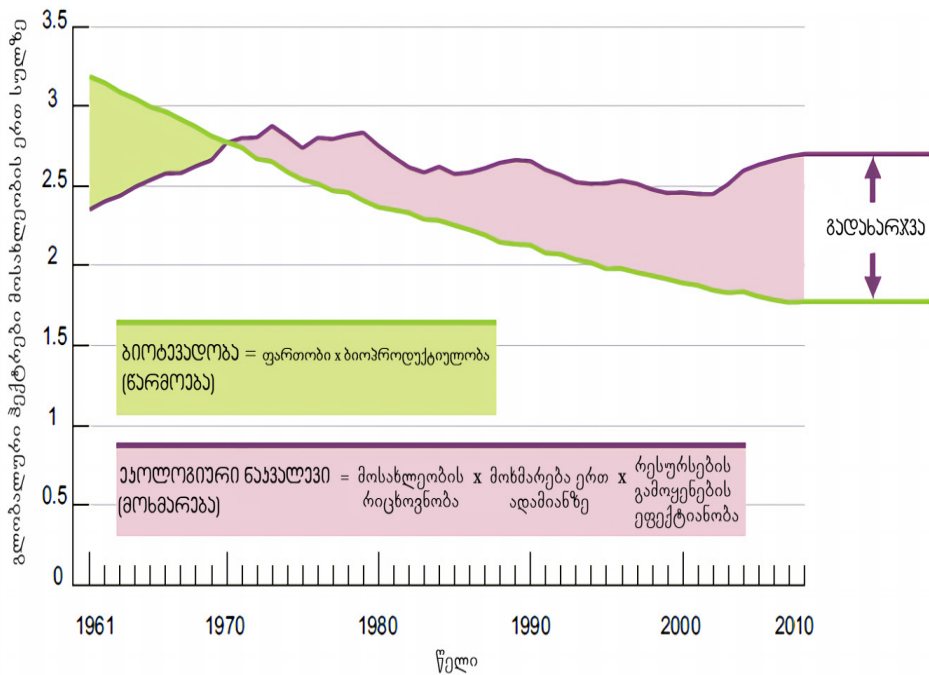
როგორც ადამიანის ეკოლოგიური ნაკვალევის განმსაზღვრელი ფაქტორების N1 გრაფიკიდან ჩანს, ბიოტევადობა = ფართობი x ბიოპროდუქტიულობა (წარმოება). ხოლო, ეკო-

ლოგიური ნაკვალევი = მოსახლეობის რიცხოვნობა x მოხმარება ერთ ადამიანზე x რესურსების გამოყენების ეფექტიანობა. გრაფიკზე ასევე ნაჩვენებია გადახარჯვის გამომწვევი ფაქტორები.

ეკონაკვალევის განსაზღვრით, შესაძლებელია გარემოზე ადამიანის საერთო ზეგავლენის ასახვა. მსოფლიოს „ეკოლოგიური კვალი“ დამოკიდებულია მოსახლეობის რიცხვზე, მოსახლეობის ერთ სულზე რესურსების საშუალო მოხმარებაზე და გამოყენებული ტექნოლოგიის ენერგოტევადობაზე. 1970-1996 წწ-ში მსოფლიოს „ეკოლოგიური კვალი“ გაიზარდა 11.0 მლრდ-დან 16.0 მლრდ ტერიტორიულ ერთეულამდე. ამ დროს (1985-1996 წწ.-ში) „ეკოლოგიური კვალის“ საშუალო მსოფლიო მაჩვენებელი მოსახლეობის ერთ სულზე პრაქტიკულად უცვლელი რჩებოდა და 2,85 ტერიტორიულ ერთეულს შეადგენდა.

ეკოლოგიური ნაკვალევი შესამჩნევად განსხვავდება სხვადასხვა ქვეყნებში, რასაც ინდუსტრიალიზაციის დონე და მოხმარების მოდელები განაპირობებს. საშუალო სტატისტიკური ადამიანის ეკოლოგიური ნაკვალევი მაღალი შემოსავლის ქვეყანაში თითქმის 6-ჯერ მეტია, ვიდრე დაბალი შემოსავლების ქვეყანაში და გაცილებით მეტია იმ „კვალზე“, რომელსაც ტოვებს ნაკლებად განვითარებულ

გრაფიკი N1: ეკოლოგიური ნაკვალევის და ბიოტევადობის დინამიკა მოსახლეობის ერთ სულზე 1961 – 2010 წწ.

წყარო: Global Footprint Network, 2011.

ქვეყნებში ასეთი მიდგომა საშუალებას გვაძლევს მხედულობაში მივიღოთ ზეგავლენის ყველა წყარო, რომელსაც ახდენს ადამიანთა საზოგადოება ბუნებაზე. მაგალითად, თუმცა აშშ-ს მოსახლეობა ინდოეთის მოსახლეობის მხოლოდ 1/4-ს შეადგენს, მისი ეკოლოგიური კვალი მნიშვნელოვნად მეტია. 2004 წელს აშშ-ს საერთო ნახშირორჟანგის გამონაბოლქვმა შეადგინა 6 მლრდ ტ (მთელი მსოფლიო გამონაბოლქვის 20%), მაშინ, როდესაც ინდოეთის გამონაბოლქვია 1,3 მლრდ ტ (4,6%). ეკოლოგიური გავლენა შეიძლება გაიზარდოს მოსახლეობის ზრდის სტაბილიზაციის შემთხვევაშიც. ჩინეთში, მაგალითად, მოსახლეობის ზრდა მკვეთრად შემცირდა, მაგრამ ნავთობის და ნახშირის მოხმარება და, ამასთან დაკავშირებული დაბინძურება კვლავაც იზრდება. თუ 1990 წელს ჩინეთის გამონაბოლქვი შეადგენდა 2,3 მლრდ ტ ნახშირორჟანგს (10,6 % მთელი მსოფლიო გამონაბოლქვისა), 2005 წელს ის უკვე 5 მლრდ ტ-ნაა (17,3%).

მოსახლეობის ზრდის პრობლემების რეგულირების მიზნით სახელმწიფოები დემოგრაფიულ პოლიტიკას მიმართავენ. ეს შეიძლება იყოს განათლების ზრდა (განსაკუთრებით, გოგონებისთვის), ოჯახის დაგეგმვის მომსახურების გაუმჯობესება, სამედიცინო დაზღვევა, საპენსიო გეგმები, სოციალური უზრუნველყოფა, ჯანდაცვის გაუმჯობესება და ბავშვთა სიკვდილიანობის შემცირება და სხვა.

განვითარებული ქვეყნები, დემოგრაფიულ პოლიტიკის ზომების გამოყენებით, 2050 წლისთვის შეინარჩუნებენ დღეისათვის არსებულ შრომისუნარიანი მოსახლეობის ოდენობას. ზოგიერთი შეფასებით, ასეთი მიდგომის შემთხვევაში, ანუ სხვადასხვა მიმართულებით ერთდროული მოქმედების შემთხვევაში, საკმარისი იქნება ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის წილის გაზრდა 3-4%-ით, მოსახლეობის საერთო რაოდენობაში იმიგრანტების წილის 10%-მდე დაყვანა და საპენსიო ასაკის 2-3 წლით გაზრდა.

განვითარებად ქვეყნებში, პირიქით, პოლიტიკა მიმართული უნდა იყოს არა მუშა-ხელის ზრდაზე, არამედ იმაზე, რომ შრომისუნარიანი მოსახლეობის გაზრდილი რაოდენობა უზრუნველყოფილი იყოს პროფესიული მომზადებით და სამუშაოთი. აუცილებელია ზომები, რომლებიც უზრუნველყოფენ შრომის ბაზრის მოქნილობას, აუმჯობესებენ განათლების და მომზადების დონეს იმისთვის, რომ მოხდეს აუცილებელი ცოდნის და უნარ-ჩვევების მქონე კადრების ფორმირება. მაგრამ ახალი სამუშაო ადგილების შექმნა, სწავლის და პროფესიული მომზადების პროგრამების განხორციელება ფინანსირების დამატებით წყაროებს ითხოვს.

მოსახლეობის პროგნოზების ისტორია მათდამი დიდ ნდობას არ იწვევს. 1798 წელს ინგლისელმა ეკონომისტმა თომას რობერტ მალთუსმა იწინასწარმეტყველა, რომ მოსახლეობის ზრდის ტემპი გარდუვალად დაიწყებდა სურსათის წარმოების ზრდის ტემპის გადამეტებას, რასაც მასობრივი შიმშილი მოჰყვებოდა. 1930 -იანი წლების დიდი დეპრესიის დროს, ბევრს მიაჩნდა, რომ მოსალოდნელი იყო მსოფლიოს მოსახლეობის სტაბილური შემცირება. 1950 -იან და 1960 -იან წლებში გაჩნდა ახალი შიში, რომელსაც გამოხატავდნენ ტერმინებით, “პოპულაციური ბომბი” და “შიმშილი 1975!”. ვარაუდოდნენ, რომ მოსახლეობის შემდგომი სწრაფი ზრდა კაცობრიობას და პლანეტას გაანადგურებდა.

სამივე პროგნოზი მცდარი აღმოჩნდა. სიმართლე ისაა, რომ ჩვენ არ შეგვიძლია ზუსტად ვიცოდეთ რამდენი ბავშვი დაიბადება ამ საუკუნის განმავლობაში. თუმცა, ჩვენ შეგვიძლია გავაკეთოთ ის, რომ მეტი ძალისხმევა მოვახმაროთ კვების, ჯანმრთელობის, საცხოვრისის და განათლების გაუმჯობესებას და ასევე კეთილდღეობის, მშვიდობის, უსაფრთხოების, პერსპექტივების თანასწორობის, ხარისხიანი გარემოს, კლიმატის სტაბილურობის და თავისუფლების და თითოეული ადამიანის თავისუფლების მიღწევას.

ბავშვების დაბადებისა და აღზრდის, მოსახლეობის ჯანმრთელობისა და გადარჩენის, მიგრაციისა და სოციალური ინტეგრაციის ტენდენციების თვალსაზრისით, მომავალი დამოკიდებული იქნება იმ ინვესტიციებზე და ვალდებულებებზე, რასაც მსოფლიოს ქვეყნები დღეს და მომდევნო ათწლეულებში განახორციელებენ. გონივრული პოლიტიკური ლიდერობა და მაღალი ხარისხის მასობრივი განათლების მხარდაჭერა ისევე აუცილებელია, როგორც საბაზო კვება, კონტრაცეფციისა და ჯანდაცვის სერვისების ხელმისაწვდომობა და კონსტრუქციული საერთაშორისო ურთიერთობები.

The Lancet- ის სტატია, რომელსა უკვე შევეხეთ არ არის პირველი პროგნოზი, რომელიც 2100 წლისთვის გლობალური მოსახლეობის ზრდის შეწყვეტას ვარაუდობს. მაგრამ მისმა ავტორებმა შეიტანეს უნიკალურად მნიშვნელოვანი წვლილი, შემოგვთავაზეს რამდენიმე ორიგინალური გადაწყვეტა მთლიანად მოსახლეობის პროგნოზების ხარისხის გასაუმჯობესებლად. რაც მთავარია, ეს ახალი კვლევა ითვალისწინებს გარე ფაქტორებს შობადობის, სიკვდილიანობისა და მიგრაციის მომავალი დონის პროგნოზირებისთვის. მაგალითად, შობადობის პროგნოზები დამოკიდებულია მომავალ საგანმანათლებლო ვალდებულებებზე და კონტრაცეფციის საშუალებების ხელმისაწვდომობაზე. მიგრაციის

პროგნოზები ითვალისწინებს სულადობრივ შემოსავლის, განათლების, შობადობის, სიკვდილიანობის დონეს (რაც გამოწვეული კონფლიქტებითა და ბუნებრივი კატასტროფებით), აგრეთვე სხვა ცვლადებს.

მსოფლიო მოსახლეობის ზრდის პროგნოზების მიხედვით, აფრიკული წარმოშობის მსოფლიოს მოსახლეობის წილი მნიშვნელოვნად უფრო მეტი გახდება (ევროპული, ამერიკული, აღმოსავლეთ აზიის და სამხრეთ აზიური წარმოშობის მოსახლეობასთან შედარებით). მიგრაციის შედეგად, ბევრი საზოგადოება გახდება ბევრად უფრო ჰეტეროგენური ისეთ ასპექტებში, როგორცაა წარმოშობა, ენა, რელიგია, ჩვეულებები, მოლოდინები. რაც არ უნდა გადაჭარბებულად მოგვეჩვენოს, ჩვენ მოგვიწევს ვისწავლოთ მშვიდობიანად ერთად ცხოვრება, ან საერთოდ არ ვიცხოვრებთ.

დადამინაზე მრავალი ისტორიული პროცესი და მოვლენა დაკავშირებულია მოსახლეობის რაოდენობასთან და მის დემოგრაფიულ სტრუქტურასთან. დემოგრაფიული პრობლეა სამ შემადგენელ პრობლემად იყოფა: ზრდა, მიგრაცია და მოსახლეობის დაბერება. მოსახლეობის ზრდა მრავალ გლობალურ პრობლემას განაპირობებს. შეიმჩნევა მოსახლეობის ზრდის ტემპების განსხვავებები განვითარებულ, განვითარებად და გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებს შორის, მაგრამ გლობალური პრობლემები ყველას ეხება. მათი გადაჭრა მხოლოდ გაერთიანებული ძალისხმევით არის შესაძლებელი.

საქონლის და მომსახურების, შრომის და კაპიტალის საერთაშორისო მოძრაობა შესაძლებელს ხდის გლობალური რესურსების გადანაწილებას და მათ უფრო რაციონალურ გამოყენებას. მაგალითად, განვითარებად ქვეყნებს შეუძლიათ მსოფლიო ფინანსურ ბაზრებზე მიიღონ აუცილებელი ფინანსური რესურსები ახალი სამუშაო ადგილების შესაქმნელად, მაგრამ ამან შეიძლება რისკების ზრდა და ფინანსური კრიზისები გამოიწვიოს. სამუშაო ძალის საერთაშორისო მობილობას შეუძლია უზრუნველყოს განვითარებად ქვეყნებში სავალუტო შენატანების ისეთი მნიშვნელოვანი წყარო, როგორცაა ემიგრანტების ფულადი გზავნილები, რაც ყოველწლიურად 70 მლრდ დოლარია, ანუ იმდენი, რამდენსაც განვითარებადი ქვეყნების ოფიციალური დახმარების სახით ღებულობენ განვითარების მიზნით. მაგრამ ამ დროს ემიგრაციის ზრდამ შეიძლება „ტვინების გადინება“ გამოიწვიოს, ამიტომ მსოფლიო მეურნეობის ერთობლიობით შექმნილი შესაძლებლობების გამოყენება სახელმწიფო რეგულირებას და დაბალანსებულ ეკონომიკური პოლიტიკას ითხოვს, რაც სხვადასხვა ქვეყნების ინტერესების გათვალისწინების შესაძლებლობას ქმნის.

განვითარებადი ქვეყნებისთვის, მათ შორის საქართველოსთვის მოსახლეობის ზრდით გამოწვეული პრობლემების დაძლევა დაკავშირებულია შემოსავლების სათანადო დონის, სასურსათო უსაფრთხოების, სამუშაოთი და ძირითადი სოციალური მომსახურებით უზრუნველყოფასთან. გარდა ამისა, დიდი მნიშვნელობა აქვს იმ ბუნებრივი რესურსებით სათანადო მართვას, რომლებიც მრავალ განვითარებად ქვეყანაში მოსახლეობის დიდი ნაწილის გადარჩენას უზრუნველყოფს. ასევე მნიშვნელოვანია საერთო ძალისხმევის გაძლიერება და მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნების ინტერესების და მოთხოვნილებების გათვალისწინება.

ლიტერატურა:

1. აფციაური, დ., (2020). თანამედროვე საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარების ამჟამინდელი ტენდენციები და პანდემიის (COVID-19) კრიზისის შემდგომი გამოწვევები. თბილისი.
2. ბლიაძე, მ., (2018). ჩემი ეკონაკვალევი.<http://mastsavlebeli.ge/?p=16768>
3. გუროვა, ი., (2014). მსოფლიო ეკონომიკა. თბილისი.
4. ზუბიაშვილი თ. (2018). მოსახლეობა და განვითარება.
5. თოფურია, თ., (2021). საქართველო დემოგრაფიულ ორმოში. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/31437323.html>
6. მოვსესიანი ა., ოგნივცევი ს., (2003). მსოფლიო ეკონომიკა, ტ. I, თბილისი.

7. Joel E. Cohen. Population Growth and Earth's Human Carrying Capacity. <https://lab.rockefeller.edu/cohenje/assets/file/226aCohenPpnGrowth&EarthHumanCarryingCapacityConsumptionPpnSustainabilityIslandPress2000.pdf>
8. Angus Maddison, 2003, «The World Economy: Historical Statistics», Vol. 2, OECD, Paris, ISBN 9-2641-0412-7. Архивная копия от 13 мая 2008 на Wayback Machine (англ.)
9. Stein Emil Vollset et al. (14 July 2020). "Fertility, mortality, migration, and population scenarios for 195 countries and territories from 2017 to 2100: a forecasting analysis for the Global Burden of Disease Study". *The Lancet*. DOI:10.1016/S0140-6736(20)30677-2.
10. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf
11. Resolution adopted by the General Assembly on 6 July 2017. <https://undocs.org/A/RES/71/313>
12. Data from U.S. Census Bureau, International Data Base Estimates updated December 2009. Retrieved on January 21, 2010.
13. Data from Population Reference Bureau Wayback Machine. Data from United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division. 1950–2050 estimates (only medium variants shown): (a) World Population Prospects: The 2008 Revision.
14. Colin Clark, 1967, "Population Growth and Land Use," St. Martin's Press, New York, ISBN 0-333-01126-0.
15. The Lancet: World population likely to shrink after mid-century, forecasting major shifts in global population and economic power. Institute for Health Metrics and Evaluation.
16. Sanjeev Sanyal. Sanjeev Sanyal on The End of Population Growth - Project Syndicate. *Project Syndicate*.
17. История населения земли по разным бюро населения. <https://ru.wikipedia.org/wiki/>

About Population Growth and Global Problems

Shota Veshapidze

Associate Professor, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Tamaz Zubiashvili

Associate Professor, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

SUMMARY

Population growth is a trend in the modern world economy. Its growth rate is gradually decreasing significantly. Differences in population growth rates are observed between developed, developing and transition economies. In developed countries, declining fertility and expected life expectancy are leading to the stabilization of population size and aging. International migration is becoming an important source of population growth in these countries. In many developing countries, high population growth rates are maintained.

Many developing countries are less able to cope with the problems caused by the growing population, which is related to the provision of adequate income, food security, employment and basic social services for the growing population. In addition, the proper management of natural resources, which in many developing countries have traditionally ensured the survival of a large part of the population, is of great importance.

Georgia, like other countries with economies in transition, has been in a deep economic crisis since the 1990s, when the country began to transition from a planned economic system to a market economy. Living conditions in the country have deteriorated and the population has decreased. Population growth is a precondition for the emergence of global poverty, food and environmental problems. In order to overcome these challenges, it is important to strengthen the joint efforts and take into account the interests and needs of different countries of the world.

Keywords: Population growth rate, global challenges, sustainable development goals.

ჭკვიანი ტურისტული ტექნოლოგიების აღქმის გავლენა ქართული ტურისტული დესტინაციებისადმი ლოიალურობაზე

ნუგზახ თოდუა

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პოფესორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ეკატერინე უხოტაძე

ეკონომიკის დოქტორი, ასოციირებული პოფესორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სტატიაში შესწავლილია ჭკვიანი ტურისტული ტექნოლოგიების როლი თანამედროვე ტურისტულ ბიზნესში. ჭკვიანი ტურისტული ტექნოლოგიების ძირითად დეტექტორებსად ნაშრომში მიჩნეულია ინფორმაციულობა, ხედვისაწვდომობა, ინტეგრირებულობა, პეისონალიზაცია და უსაფრთხოება. ჩატარებული მარკეტინგული კვლევის საფუძველზე დადგინდა მომხმარებლების მიერ საქართველოს ტურისტული დესტინაციების მიერ შემოთავაზებული ჭკვიანი ტურისტული ტექნოლოგიების დონების შეფასებები. ხეგხესიური ანალიზის გამოყენებით მიღებულია სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი სიდიდეები, რომლებიც ასახავენ ინფორმაციულობის, ხედვისაწვდომობის, ინტეგრირებულობის, პეისონალიზაციისა და უსაფრთხოების გავლენას ჭკვიანი ტურისტული ტექნოლოგიების აღქმაზე, აგრეთვე ჭკვიანი ტურისტული ტექნოლოგიების აღქმის გავლენას ტურისტულ დესტინაციების მიმართ ლოიალურობაზე.

საკვანძო სიტყვები: ჭკვიანი ტურისტული ტექნოლოგიები, ტურისტული დესტინაციები, ლოიალურობა, მარკეტინგული კვლევა, საქართველოს ტურისტული ბაზარი

პრობლემის აქტუალობა. 21-ე საუკუნეში ახალი ტექნოლოგიებისა და საკომუნიკაციო საშუალებების განვითარება ძირითადად ცვლის სამყაროს. 4.0 ინდუსტრიის მოწინავე ტექნოლოგიების დანერგვა ზემოქმედებას ახდენს ეკონომიკის მრავალ დარგზე, მათ შორის ტურიზმზე [1]. 4.0 ინდუსტრიის გავლენით 4.0 ტურიზმის კონცეფცია ითვალისწინებს ანალოგიურ ტექნოლოგიურ გარდაქმნებს ტურიზმისა და სტუმარმასპინძლობის სფეროში, რასაც მნიშვნელოვანი საზოგადოებრივი სარგებელი მოაქვს [2]. შესაბამისად, ტრადიციული ტურისტული ინდუსტრია შედის ჭკვიანი ტურიზმის ეპოქაში [3].

ჭკვიანი ტურიზმი განისაზღვრება, როგორც ტურისტული მომსახურების ყველა დონეზე ეკოლოგიურად სუფთა, ეთიკური და მაღალხარისხიანი სერვისების ერთობლიობა. შესაბამისად, ჭკვიანი ტურისტული ტექნოლოგიები მიეკუთვნება ინფორმაციული ტექნოლოგიების ნებისმიერ ფორმას, რომლებსაც ტურისტები იყენებენ ინფორმაციის მოძიების, ტრანსაქციების, კომუნიკაციებისა და კონტენტის შექმნისათვის [4].

ასეთი ტენდენციების გათვალისწინებით, მრავალმა ტურისტულმა კომპანიამ თავის მარკეტინგულ საქმიანობაში დანერგა ჭკვიანი ტექნოლოგიები, რათა მომხმარებლებისათვის უფრო სასიამოვნო სამოგზაურო შთაბეჭდილებები შეექმნა. დღეისათვის ტურისტების უმეტესობა იყენებს ჭკვიან ტექნოლოგიებს, როგორცაა: ადგილობრივი რესტორნებისა და დესტინაციების ვებსაიტების გაცნობა, ტურისტული აპლიკაციების გამოყენება, სმარტფონების მეშვეობით გადახდა და სხვა. მკვლევარები ვარაუდობენ, რომ ტურისტების მიერ ჭკვიანი ტექნოლოგიების გამოყენება უახლოეს მომავალში უფრო მრავალფეროვანი გახდება და მათ შეეძლება, რომ თავიანთი მოგზაურობები ნებისმიერ დროსა და ადგილას დაგეგმონ [5-6].

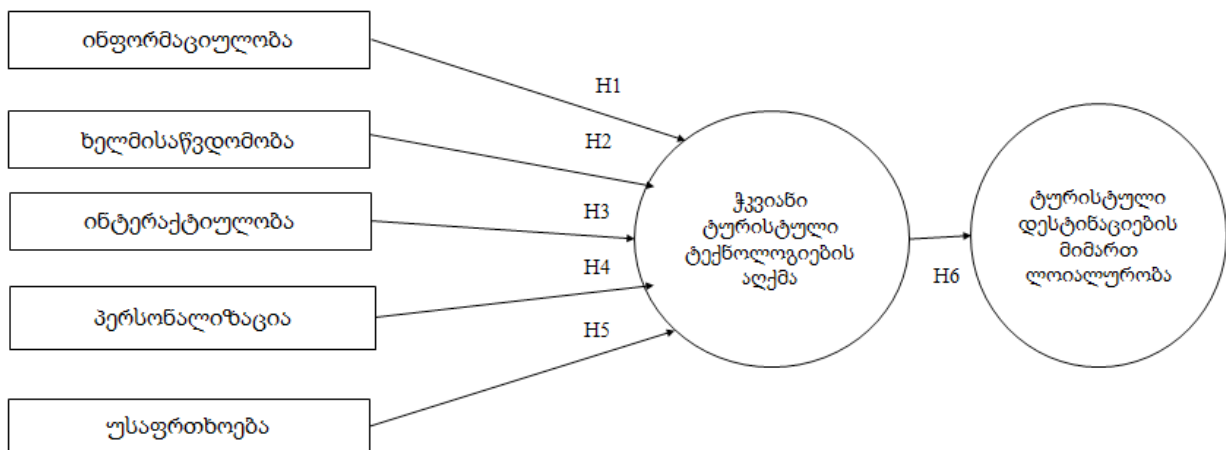
ჭკვიანი ტურისტულ ტექნოლოგიას მიეკუთვნება როგორც ზოგადი, ისე სპეციფიკური აპლიკაციები, რომლებსაც შეუძლიათ გააუმჯობესონ ტურისტების გამოცდილება და შექმნან დამატებითი ღირებულება [7]. ჭკვიანი ტურისტული ტექნოლოგია მოიცავს როგორც გონიერ მოწყობილობებს, ასევე სოციალურ პლატფორმებს, დიდ მონაცემებს, ხელოვნურ ინტელექტს და ა.შ., რომლებიც განსაკუთრებით პოპულარული გახდა ბოლო ხანებში [8]. მკვლევარები გამოყოფენ ჭკვიანი ტურისტულ ტექნოლოგიის სხვადასხვა მახასიათებლებს

ბს, რომელთა განზოგადების საფუძველზე შეიძლება გამოვყოთ შემდეგი: ინფორმაციულობა, ხელმისაწვდომობა, ინტერაქტიულობა, პერსონალიზაცია და უსაფრთხოება.

ინფორმაციულობა წარმოადგენს ტურისტული დესტინაციების მიერ ქვეყნის ტურისტულ ტექნოლოგიით მოწოდებული ინფორმაციის ხარისხის, სანდოობისა და სიზუსტის ერთობლიობას [9]. ხელმისაწვდომობა წარმოადგენს საზომს, რომლითაც ტურისტებს შეუძლიათ ადვილად მიიღონ და გამოიყენონ დესტინაციების მიერ ქვეყნის ტურისტულ ტექნოლოგიის მეშვეობით შემოთავაზებული ინფორმაცია [9]. მომხმარებლები დესტინაციების შესახებ უფრო მეტ ინფორმაციას მოიძიებენ იმ შემთხვევაში, როცა ქვეყნის ტურისტულ ტექნოლოგიის მისაწვდომობის დონე მაღალია. ინტერაქტიულობა უზრუნველყოფს ქვეყნის ტურისტულ ტექნოლოგიის გამოყენებისას მომხმარებლებთან უკუკავშირს და აქტიურ კომუნიკაციებს [10]. პერსონალიზაცია ხელს უწყობს მომხმარებლებს, მოგზაურობის დაგეგმვისას ქვეყნის ტურისტულ ტექნოლოგიის სხვადასხვა ტიპის საშუალებით მიიღონ კონკრეტული ინფორმაცია თავიანთი მოთხოვნილებების გათვალისწინებით [6; 11]. უსაფრთხოება განისაზღვრება როგორც ქვეყნის ტურისტული ტექნოლოგიის გამოყენების დროს მომხმარებელთა პირადი ინფორმაციის შენახულობა. ამიტომ მრავალი მკვლევარი მას ქვეყნის ტურისტული ტექნოლოგიის მნიშვნელოვან ატრიბუტად მიიჩნევს [9; 11].

ქვეყნის ტურისტული ტექნოლოგიის სფეროში მრავალრიცხოვანი კვლევების მიუხედავად, ჯერ კიდევ ნაკლებია შრომები, რომლებიც COVID-19-ის პანდემიის გათვალისწინებით ტურიზმის განვითარებას ეხება. არადა, აშკარაა, რომ COVID-19-ის პანდემია საგრძნობლად აფართოებს ქვეყნის ტურიზმის ტექნოლოგიების გამოყენებას [12]. აღსანიშნავია ისიც, რომ ქართულ რეალობაში, ტურიზმის სფეროში მომხმარებელთა ქცევის შესწავლისათვის ჩატარებულია გარკვეული კვლევები [13-26], მაგრამ ქვეყნის ტურისტული ტექნოლოგიის გამოყენების თავისებურებები ჯერ კიდევ შესწავლილი არაა. ამ ხარვეზის შევსებისათვის ჩავატარეთ მარკეტინგული კვლევა. ლიტერატურული მასალების ანალიზის საფუძველზე შეიძლება ჩამოგაყალიბოთ შემდეგი ჰიპოთეზები:

- H1: ქვეყნის ტურისტული ტექნოლოგიებთან ასოცირებული ინფორმაციულობა დადებით გავლენას ახდენს მომხმარებელთა აღქმაზე.
- H2: ქვეყნის ტურისტული ტექნოლოგიების ხელმისაწვდომობა დადებით გავლენას ახდენს მომხმარებელთა აღქმაზე.
- H3: ქვეყნის ტურისტულ ტექნოლოგიებთან ასოცირებული ინტერაქტიულობა დადებით გავლენას ახდენს მომხმარებელთა აღქმაზე.
- H4: ქვეყნის ტურისტულ ტექნოლოგიებთან ასოცირებული პერსონალიზაცია დადებით გავლენას ახდენს მომხმარებელთა აღქმაზე.
- H5: ქვეყნის ტურისტულ ტექნოლოგიებთან ასოცირებული უსაფრთხოება დადებით გავლენას ახდენს მომხმარებელთა აღქმაზე.

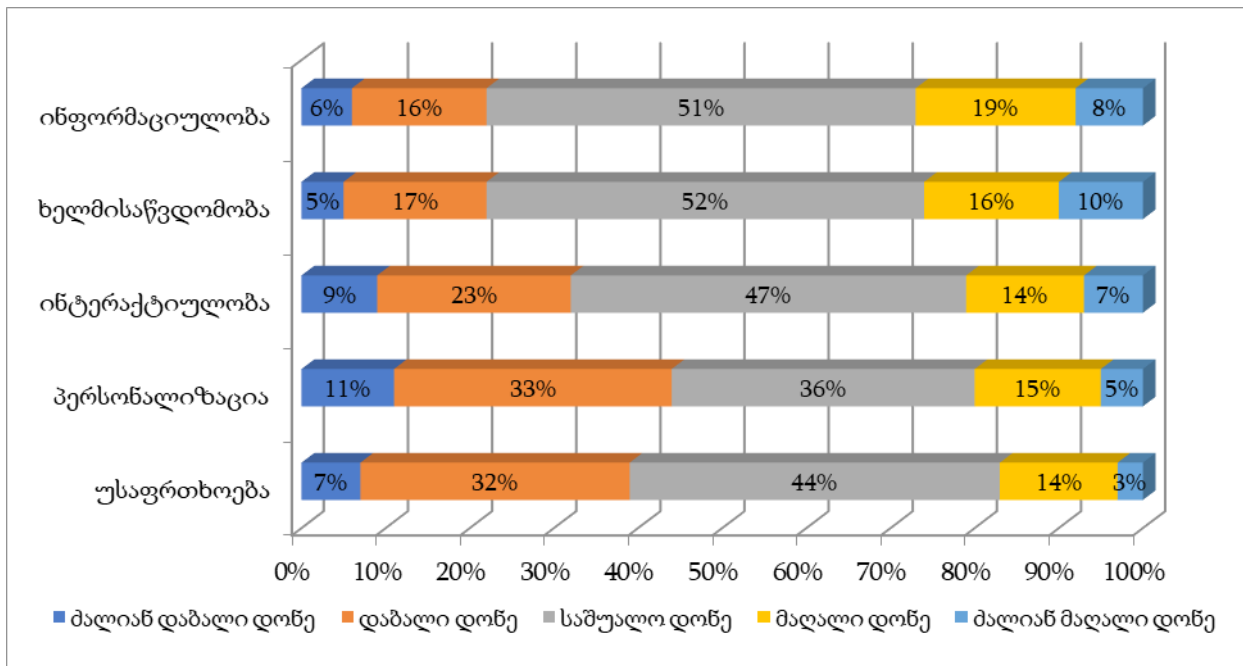
ნახ. 1. კვლევის კონცეპტუალური მოდელი

H6: ქვეყნის ტურისტული ტექნოლოგიების აღქმა დადებით გავლენას ახდენს ტურისტული დესტინაციებისადმი ლოიალურობაზე.

ზემოთ ჩამოყალიბებული ჰიპოთეზების საფუძველზე შეიძლება შევიმუშავოთ კვლევის კონცეპტუალური მოდელი, რომლის სტრუქტურა ნაჩვენებია 1-ელ ნახაზზე.

კვლევის მეთოდოლოგია. კვლევა განხორციელდა მომხმარებელთა გამოკითხვის მეთოდით, ხოლო კვლევის ინსტრუმენტად შევარჩიეთ ანკეტა, რომელიც რამდენიმე სტრუქტურირებული კითხვისგან შედგებოდა. ანკეტა მოიცავდა ინფორმაციას რესპონდენტის თანხმობისა და კონფიდენციალობის შესახებ, აგრეთვე კვლევის განმარტებებს და შევსების ინსტრუქციებს. ანკეტაში გამოყენებულია ლიკერტის ხუთბალიანი სკალა. გამოკითხვა ჩატარდა ელექტრონული ინტერვიუს მეთოდით. კვლევაში გამოვიყენეთ თვითადმინისტრირებადი გამოკითხვის მეთოდი, რათა თავიდან აგვეცილებინა ინტერვიუერის სუბიექტურობით გამოწვეული შეცდომები. შერჩევის ფორმირება მოხდა სააღბათო მეთოდის საფუძველზე. კვლევის არეს წარმოადგენდა ქალაქი თბილისი. 95%-იანი სანდო აღბათობისა და 4%-იანი ცდომილების გათვალისწინებით, სულ გამოიკითხა 18 წელზე მეტი ასაკის 620 რესპონდენტი (მათ შორის მამაკაცი იყო 237, ქალი - 383). მიღებული შედეგები დამუშავდა სტატისტიკური პროგრამა SPSS-ის საშუალებით. ცვლადებს შორის კავშირურთიერთობის დასადგენად გამოვიყენეთ რეგრესიული ანალიზის მეთოდი [27].

კვლევის შედეგები. კვლევამ გამოავლინა საქართველოს ტურისტული დესტინაციების მიერ შემოთავაზებული ქვეყნის ტურისტულ ტექნოლოგიის ინფორმაციულობის, ხელმისაწვდომობის, ინტერაქტიულობის, პერსონალიზაციისა და უსაფრთხოების დონეები, რომლებიც რესპონდენტებმა შეაფასეს ხუთბალიანი სკალის გამოყენებით, კერძოდ, 1-დან 5-მდე მნიშვნელობების ზრდადობის მიხედვით (იხ. ნახ. 2). როგორც ანალიზი გვიჩვენებს, რესპონდენტები, ძირითადად, საშუალო დონეზე აფასებენ ქვეყნის ტურისტულ ტექნოლოგიის მახასიათებლებს.

ნახ. 2. საქართველოს ტურისტული დესტინაციების მიერ შემოთავაზებული ქვეყნის ტურისტული ტექნოლოგიების დეტერმინანტების შეფასების დონეები

ჩვენთვის საინტერესო ჰიპოთეზების შემონმებისათვის გამოვიყენეთ რეგრესიული ანალიზი. წინამდებარე ნაშრომში რეგრესიული ანალიზის მეშვეობით დავადგინეთ დამოუკიდებელ და დამოკიდებულ ცვლადებს შორის ურთიერთკავშირი. მოცემულ კვლე-

ვაში დამოუკიდებელ ცვლადებს წარმოადგენს: ინფორმაციულობა, ხელმისაწვდომობა, ინტერაქტიულობა, პერსონალიზაცია და უსაფრთხოება, ხოლო დამოკიდებულ ცვლადებს - ქვვიანი ტექნოლოგიების აღქმა და მოგზაურობის შესახებ განზრახვა. პირველ რიგში დავადგინეთ, დამოუკიდებელი ცვლადები - ინფორმაციულობა, ხელმისაწვდომობა, ინტერაქტიულობა, პერსონალიზაცია და უსაფრთხოება როგორ გავლენას ახდენენ მომხმარებლების მიერ ქვვიანი ტექნოლოგიების აღქმაზე (იხ. ცხრილი 1). შედეგები გვიჩვენებს, რომ ზემოთ მოცემული ცვლადებისათვის $P < 0.005$, შესაბამისად, ინფორმაციულობა, ხელმისაწვდომობა, ინტერაქტიულობა, პერსონალიზაცია და უსაფრთხოება ქვვიანი ტურისტული ტექნოლოგიების მნიშვნელოვანი დეტერმინანტებია.

ცხრილი 1. ქვვიანი ტურისტული ტექნოლოგიების აღქმაზე ინფორმაციულობის, ხელმისაწვდომობის, ინტერაქტიულობის, პერსონალიზაციისა და უსაფრთხოების გავლენის რეგრესიული ანალიზი

		კვადრატების ჯამი	DF	საშუალო კვადრატი	F	P
ინფორმაციულობა	რეგრესია	3451.21	1	3218.12	321.602	0.000
	ცდომილება	4172.44	618	9.92		
	ჯამი	7623.65	619			
ხელმისაწვდომობა	რეგრესია	2391.26	1	3217.14	372.503	0.001
	ცდომილება	4282.43	618	9.84		
	ჯამი	6673.69	619			
ინტერაქტიულობა	რეგრესია	2589.21	1	3428.19	321.302	0.000
	ცდომილება	4185.42	618	8.89		
	ჯამი	6774.63	619			
პერსონალიზაცია	რეგრესია	3112.21	1	4113.18	971.401	0.000
	ცდომილება	4267.41	618	6.81		
	ჯამი	7379.62	619			
უსაფრთხოება	რეგრესია	3651.69	1	2919.17	573.405	0.000
	ცდომილება	4267.47	618	9.71		
	ჯამი	7919.16	619			

წყარო: ავტორები

რეგრესიული ანალიზი გამოვიყენეთ იმის შესამოწმებლად, თუ როგორ მოქმედებს ქვვიანი ტურისტული ტექნოლოგიების აღქმა მომხმარებელთა მიერ მოგზაურობის განზრახვაზე (იხ. ცხრილი 2). შედეგები ცხადყოფს, რომ ქვვიანი ტურისტული ტექნოლოგიების აღქმა მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ტურისტული დესტინაციებისადმი ლოიალურობაში.

ცხრილი 2. ტურისტული დესტინაციებისადმი ლოიალურობაზე ქვვიანი ტურისტული ტექნოლოგიების აღქმის გავლენის რეგრესიული ანალიზი

		კვადრატების ჯამი	DF	საშუალო კვადრატი	F	P
ქვვიანი ტურისტული ტექნოლოგიების აღქმა	რეგრესია	4011.71	1	3712.385	329.724	0.001
	ცდომილება	3933.25	618	8.99		
	ჯამი	7944.96	619			

წყარო: ავტორები

დასკვნები. ჩვენ მიერ ჩატარებულმა კვლევამ ცხადყო, რომ ქართველი მომხმარებლები დადებითად აღიქვამენ ტურისტული კომპანიების მიერ შემოთავაზებული ქვვიანი ტურისტულ ტექნოლოგიის მახასიათებლებს, თუმცა, მათ საშუალო დონეზე აფასებენ. ამასთან, ქვვიანი ტურისტულ ტექნოლოგიის მახასიათებლების გავლენა ქართველი მომხმარებლების აღქმაზე და ტურისტული დესტინაციებისადმი ლოიალურობაზე საკმაოდ მაღალია. სტატისტიკური ანალიზი კი ცხადყოფს კვლევაში გამოყენებული მოდელის სა-

ნდობას. კვლევის შედეგებმა აჩვენა, რომ ჩვენ მიერ შერჩეული ქვეყანი ტურისტული ტექნოლოგიის მახასიათებლები რელევანტურია ტურიზმის ინდუსტრიისათვის. ამიტომ კვლევის შედეგებს აქვს თეორიული მნიშვნელობა ტურიზმის სფეროში ქვეყანი ტურისტული ტექნოლოგიის გამოყენების თვალსაზრისით. კვლევის შედეგები ხელს შეუწყობს ტურიზმის სფეროში დასაქმებულ მენეჯერებს, გაიფართოონ თავიანთი წარმოდგენა ქვეყანი ტურისტული ტექნოლოგიის მახასიათებლების შესახებ და აქტიურად გამოიყენონ ისინი თავიანთ მომხმარებლებთან კომუნიკაციისათვის.

მადლობა. ავტორები მადლობას უხდებიან ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მარკეტინგული კვლევის ცენტრს მარკეტინგული კვლევის ჩატარებაში გაწეული მხარდაჭერისთვის.

ლიტერატურა:

1. Stankov, U., and Gretzel, U. (2020). Tourism 4.0 technologies and tourist experiences: a human-centered design perspective. *Information Technology & Tourism*, Vol. 22 , No. 3, pp. 477-488.
2. Buhalis, D., Harwood, T., Bogicevic, V., Viglia, G., Beldona, S., and Hofacker, C. (2019). Technological disruptions in services: lessons from tourism and hospitality. *Journal of Service Management*, Vol. 30, No. 4, pp. 484–506.
3. Neuhofer, B., Buhalis, D., and Ladkin, A. (2012). Conceptualising technology enhanced destination experiences. *Journal of Destination Marketing & Management*, Vol. 1, No. 1-2, pp. 36-46.
4. Yoo, C. W., Goo, J., Huang, C. D., Nam, K., and Woo, M. (2017). Improving travel decision support satisfaction with smart tourism technologies: A framework of tourist elaboration likelihood and self-efficacy. *Technological Forecasting and Social Change*, Vol. 123, pp. 330-341.
5. Wang, W. (2019). The influence of perceived technological congruence of smartphone application and air travel experience on consumers' attitudes toward price change and adoption. *Journal of Hospitality and Tourism Technology*, Vol. 10 , No. 2, pp. 122–135.
6. Jeong, M., and Shin, H. H. (2020). Tourists' experiences with smart tourism technology at smart destinations and their behavior intentions. *Journal of Travel Research*, Vol. 59, No. 8, pp. 1464-1477.
7. Neuhofer, B., Buhalis, D., and Ladkin, A. (2015). Smart technologies for personalized experiences: a case study in the hospitality domain. *Electronic Markets*, Vol. 25 , No. 3, 243-254.
8. Pai, C. K., Liu, Y., Kang, S., and Dai, A. (2020). The role of perceived smart tourism technology experience for tourist satisfaction, happiness and revisit intention. *Sustainability*, Vol. 12 , No. 16, p. 6592.
9. Huang, C. D., Goo, J., Nam, K., and Yoo, C. W. (2017). Smart tourism technologies in travel planning: The role of exploration and exploitation. *Information & Management*, Vol. 54 , No. 6, pp. 757-770.
10. Tan, G. W. H., Lee, V. H., Hew, J. J., Ooi, K. B., and Wong, L. W. (2018). The interactive mobile social media advertising: an imminent approach to advertise tourism products and services? *Telematics and Informatics*, Vol. 35 , No. 8, 2270-2288.
11. No, E., and Kim, J. K. (2015). Comparing the attributes of online tourism information sources. *Computers in human behaviour*, Vol. 50, pp. 564-575.
12. Gretzel, U., Fuchs, M., Baggio, R., Hoepken, W., Law, R., Neidhardt, J., and Xiang, Z. (2020). e-Tourism beyond COVID-19: a call for transformative research. *Information Technology & Tourism*, Vol. 22 , No. 3, 187-203.
13. Apil, A. R., Kaynak, E., and Todua, N. (2009). Product Preference Differences of High and Low Ethnocentric Consumers in Georgia. In *Proceedings of the 18th World Business Congress „Management Challenges in an Environment of Increasing Regional and Global Concerns“*, International Management Development Association, pp. 531-539.
14. Todua, N., and Jashi, Ch. (2016a). Main Aspects of Service Quality in the Hotel Industry of Georgia. In *Proceedings of the 4th International Conference on Contemporary Marketing Issues*, Heraklion

- (Greece), pp. 431-435.
15. Todua, N., and Jashi, Ch. (2016b). Conceptual and Practical Aspects of Peace Marketing in Tourism (Georgian Case). In *Peace Marketing* (chapter XXVII), Bucharest: Editura universitara, pp. 346-356.
 16. Todua, N. (2017a). The Role of Social Media Marketing in Tourism. In *Proceedings of the 6th International Scientific-Practical Conference „Tourism: Economics and Business“*, Batumi, pp. 91-95.
 17. Todua, N. (2017 b). Social Media Marketing for Promoting Tourism Industry in Georgia. In *Proceedings of the 22nd International Conference on Corporate and Marketing Communications: Challenges of Marketing Communications in a Globalized World*, University of Zaragoza (Spain), pp. 168-171.
 18. Todua, N. (2018). Impact of Social Media Marketing on Consumer Behavior in the Georgian Tourism Industry. *International Academy Journal Web of Scholar*, Vol. 3, No. 5/23, pp. 11-16.
 19. Todua, N. (2019 a). Using social media marketing for attracting foreign tourists to Georgian destinations. *Globalization and Business*, Vol. 7, pp. 39-48.
 20. Todua, N. (2019 b). The impact of destinations image on tourists buying behaviour. In *Proceedings of the 4th International Scientific Conference „Challenges of Globalization in Economics and Business“*, Tbilisi, pp. 144-150.
 21. Urotadze, E. (2019b). The influence of social media marketing on consumer satisfaction in tourism industry. In *Proceedings of the 4th International Scientific Conference „Challenges of Globalization in Economics and Business“*, Tbilisi, pp. 390-396.
 22. Urotadze, E. (2019c). Impact of social media on buying decision of tourism service consumers. In *Proceedings of the International Scientific Conference „Business Strategy: Futurological Challenges“*, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, pp. 52-58.
 23. Urotadze, E. (2019a). The influence of social media marketing on consumer satisfaction in tourism industry. In *Proceedings of the 4th International Scientific Conference „Challenges of Globalization in Economics and Business“*, Tbilisi, pp. 390-396.
 24. Urotadze, E. (2020). The role of social media marketing in attitude towards Georgian consumers to travel agencies. In *Proceedings of the 7th Business Systems Laboratory International Symposium „Socio-Economic Ecosystems: Challenges for Sustainable Development in the Digital Era“*, University of Alicante (Spain), pp. 236-241.
 25. Todua, N. (2020). Service Quality Evaluation provided by Georgian Tourism Destinations. In *Proceedings of the 5th International Scientific Conference „Challenges of Globalization in Economics and Business“*, Tbilisi, pp. 196-203.
 26. Seturi, M., and Urotadze, E. (2020). Some opinions about sustainable development and tourism (case of Georgia). In *Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Conference „Strategic imperatives of modern management“*, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, pp. 286-289.
 27. Malhotra, N. (2010). *Marketing research: An applied orientation*. 6th ed., Upper Saddle River, N.J.; London: Pearson Education.

Effect of Perception of Smart Tourism Technologies on Georgian Tourist Destinations Loyalty

Nugzar Todua

*Doctor of Economics Science, Professor
Iv. Javakhishvili Tbilisi State University*

Ekaterine Urotadze

*Doctor of Economics, Associate Professor
Iv. Javakhishvili Tbilisi State University*

SUMMARY

The article explores the role of smart tourism technologies in the modern tourism business. The main determinants of smart travel technologies in the paper are informativeness, accessibility, interactivity, personalization and security. Based on the conducted marketing research, the assessments of the levels of smart tourism technologies offered by the Georgian destinations have been established. Using regression analysis, statistically significant values are obtained that reflect the impact of informativeness, accessibility, interactivity, personalization and security on the perception of smart tourism technologies, as well as the impact of perception of smart tourism technologies on Georgian tourist destinations loyalty.

Keywords: Smart Tourism Technologies (STT); Perception of STT; Tourist Destination; Loyalty.

სოციალური მარკეტინგის პარადოქსები ჯანდაცვაში (Covid-19-ის პანდემიის კონტექსტში)

ნუგზახ თოდუა

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პოლიტიკის
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ჩაჩიკა ჯაში

ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული პოლიტიკის
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

COVID-19-ის პანდემიამ მნიშვნელოვანდ გაზარდა სოციალური მარკეტინგის ინტეგრაციების ხორცი ჯანდაცვის სფეროში, როგორც გლობალური, ასევე ეროვნული დონეზე. ახალ სოციალური პოლიტიკის, ვაქცინაციასთან მიმართებით მომხმარებელთა ქცევის დაგეგმვა, ფორმირება და მისი სტიმულირება უაღრესად მნიშვნელოვან როლს ასრულებს. სტატისტიკაში ხაზგასმულია გლობალური პანდემიის პირობებში ვაქცინაციისადმი საზოგადოებრივი მოთხოვნის ზრდა და მომხმარებელთა ქცევის გიგანტური ცვლილებების აუცილებლობა. ნაშრომში განიხილება სოციალური მარკეტინგის სფეროში მომუშავე მეცნიერთა უახლესი შრომები, საერთაშორისო ორგანიზაციების რეკომენდაციები და დასკვნები. ვაქცინის მოთხოვნა-მიწოდების თანაფარდობა, ვაქცინაციის მიღებისას მომხმარებლის სეზისების გამართობა და უწყვეტობა, სამედიცინო პეისონადის პოლიტიკის რევიზია და საზოგადოების მზობრა გლობალური პანდემიის დასრულების საფუძველია. მომხმარებელთა ქცევის შეცვლის წახალისებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება კომუნიკაციების ინტეგრირების დახვედრას და გამოყენებას. COVID-19-ის პანდემიამ გააღრმავა სოციალური უთანასწორობა მხავადი ქვეყნის მოსახლეობას შორის და გავლენა მოახდინა დასაქმებულთა სოციალურ-ეკონომიკურ სტატუსზე. სტატისტიკაში ნაჩვენებია, რომ აუცილებელია სოციალური მარკეტინგის საუკეთესო პრაქტიკის დემონსტრირება ვაქცინაციის კამპანიებთან დაკავშირებით, რაც ხელს შეუწყობს COVID-19-ის დამარცხებას.

საკვანძო სიტყვები: COVID-19, პანდემია, ჯანდაცვა, სოციალური მარკეტინგი, მომხმარებელთა ქცევის ცვლილება.

შესავალი. 2020-2021 წლებში მსოფლიოში მიმდინარე რთულმა პოლიტიკურმა და ეკონომიკურმა პროცესებმა უდიდესი გავლენა მოახდინა სოციალური მარკეტინგის განვითარების ტენდენციებზე. გლობალურმა პანდემიამ სოციალური მარკეტინგის თეორიული პოსტულატები რეალურ, უმძიმეს ფაქტებზე დამყარებული გახადა. თითოეული ქვეყნის მოქალაქეებისათვის ქცევითი ცვლილებების ეფექტიანი პროგრამების შემუშავება და განხორციელება პრიორიტეტული სტრატეგია გახდა. საზოგადოებრივი ჯანდაცვა რთულ და კომპლექსურ პრობლემას წარმოადგენს, რომლის განხორციელება შესაძლებელია მხოლოდ სახელმწიფოს, სამოქალაქო საზოგადოებისა და ბიზნესის ერთობლივი ჩართვით და კომუნიკაციით. სოციალური მარკეტინგის მიზანია არა მარტო მომხმარებელთა ცნობიერების ამაღლება, არამედ ინდივიდების ქცევის ცვლილებების განსაზღვრა, რომელიც გარდაიქმნება ახალ სოციალურ პროდუქტად – სასურველ ქცევად, რასაც შემდგომში მოყვება არსებული მწვავე სოციალური პრობლემის დაძლევა.

სოციალური მარკეტინგის როლი პანდემიის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ზოგადად, მომხმარებელთა ქცევის ცვლილება, მათი დაბალი ცნობიერებისა და არასასურველი სოციალური გარემოს გამო, პრობლემურია. სოციალური მარკეტინგი იყენებს ქცევის შეცვლის აპრობირებულ თეორიებს ინდივიდებზე ზემოქმედებითა და დარწმუნებით, რაც ხელს უწყობს ჯანმრთელობის სფეროში საზიანო რისკების შემცირებას. სოციალურ მარკეტინგში ჯანდაცვის ინტერვენცია ემყარება უამრავ თეორიას, რომელთაგან აღსანიშნავია: სოციალურ-კოგნიტური თეორია, დაგეგმილი ქცევის თეორია, ქცევის შეცვლის თეორია, ინოვაციური დიფუზიის თეორია და სხვა. სოციალური მარკეტინგის ეფექტიანობა განისა-

ზღვრება იმით, თუ რამდენად სწრაფად მიიღწევა დასახული ინტერვენცია და სასურველი ქცევა სოციალური პრობლემების აღქმისა და ქცევის ცვლილების თვალსაზრისით [1-4]. მომხმარებელთა მოტივაცია ხორციელდება სოციალური მარკეტინგის მკვლევარის, ალენ ანდრესენის ცნობილი თეორიის შესაბამისად [5]. მრავალი წლის განმავლობაში სოციალური ცვლილებების ფორმირება მხოლოდ განათლებასა და კანონმდებლობას უკავშირდებოდა, ხოლო სოციალური მარკეტინგის როლი იგნორირებული იყო [6-7]. მომხმარებელთა დარწმუნებისა და სტიმულირების სხვადასხვა მეთოდით ხდება სოციალურ პროცესებზე ზემოქმედება, სოციალური იდეის მიმზიდველად წარმოჩენა და მისი ისეთ-ნაირად შეფუთვა, რომ ახალი სოციალური პროდუქტის მისაღებად მან საზოგადოებრივი კეთილგანწყობა და მომხმარებელთა მზადყოფნა გამოიწვიოს [8-10]. მომხმარებელთა მოტივაციის, შესაძლებლობისა და უნარის მოდელი MOA (Motivation, Opportunity & Ability), რომელიც არიზონას უნივერსიტეტის პროფესორების მიერ არის შემუშავებული, ქცევის შეცვლის წინაპირობად განიხილება და განსაზღვრავს ინდივიდის მზადყოფნას ახალი ქცევის მისაღებად [11]. სხვა მეცნიერებებმა გააფართოვეს MOA-ს მოდელი, განსაკუთრებით, საზოგადოებრივ ჯანდაცვაში, რომელიც მიზნობრივი ბენეფიციარების სტიმულირებაზე ორიენტირებული და მათ შესაძლებლობებისა და უნარების გაღრმავებაში ეხმარება. ასევე პოპულარულია ე.წ. ჯანმრთელობის რწმენის მოდელის (Health Belief Model) გამოყენება, როდესაც ხდება მომხმარებლის დარწმუნება, რატომ უნდა მოიხმაროს ზუსტად ის საქონელი ან მომსახურება, რომელიც კონკრეტულ ვითარებაში მისთვის აუცილებელი და ფასეულია [12]. ავსტრალიელმა მეცნიერებმა 2018 წელს გამოცემულ ნაშრომში „ჯანმრთელობის კამპანია ნამდვილად სოციალური მარკეტინგია?“ მკაფიოდ ჩამოაყალიბეს სოციალურ მარკეტინგის ინტერვენციის ისეთი მახასიათებლები, როგორიცაა: ქცევის შეცვლის წინაპირობა, ცნობიერების ამაღლება, დამოკიდებულების, განწყობისა და შეხედულების შეცვლა [13]. COVID-19-ის პანდემიის პირობებში თითოეული ქვეყნის მთავრობა და ჯანდაცვის სისტემა სპეციფიკური გამონწვევების წინაშე დგას. მათ განსხვავებული რესურსი და შესაძლებლობები გააჩნიათ, თუმცა, ხელსაყრელი და მიმზიდველი გარემოს შექმნა COVID-19-ის საწინააღმდეგო ვაქცინაციის სტრატეგიის განხორციელებისათვის ყველა მთავრობისათვის პრიორიტეტულია.

ასეთ დროს განსაკუთრებული როლი ენიჭება სტიმულირებას, მიზნობრივ მომხმარებლებზე ორიენტირებული კომუნიკაციის სტრატეგიების წარმართვას, რათა დროულად მოხდეს ახალი ქცევის ფასეულობების გაცნობიერება და მართვა [14-15]. ვაქცინაციის პროცესის კვალდაკვალ, 2021 წელს გამოქვეყნდა საყურადღებო სამეცნიერო ნაშრომი სათაურით „COVID-19-ის საწინააღმდეგო ვაქცინაზე მოთხოვნის ფორმირება: ვაქცინაციის შესახებ ყოყმანის დაძლევა სოციალური მარკეტინგის მეშვეობით“ [16]. მასში ხაზგასმულია სოციალური მარკეტინგის როლი COVID-19-ის საწინააღმდეგო ვაქცინის - ბრენდის პოზიტიური იდენტობის შექმნის პროცესში. პანდემიის სხვადასხვა ეტაპზე ყველა ექსპერტი თანხმდება იმაში, რომ ვაქცინაციისადმი საზოგადოებრივი მოთხოვნის ზრდა და მომხმარებელთა ქცევის ტრანსფორმირება უალტერნატივოა, ამიტომ საზოგადოებამ კარგად უნდა გააცნობიეროს მისი ეფექტიანობა და სარგებელი [17]. დიდი ბრიტანეთის სოციალური მარკეტინგის ასოციაციის პრეზიდენტის, ჯეფ ფრენჩისა და მისი კოლეგების მიერ შემუშავებულია COVID-19-ის საწინააღმდეგო ვაქცინის პოპულარიზაციის რეკომენდაციები. მათში ასახულია ეფექტიანი ვაქცინაციის ჩატარების მნიშვნელოვანი ასპექტები, როგორიცაა: ვაქცინის მიმართ საზოგადოებრივი ნდობის განმტკიცება; იმუნიზაციის პროცესში სამოქალაქო საზოგადოების ჩართულობის ზრდა; ვაქცინის სხვადასხვა ბრენდის მიმართ მოთხოვნის ფორმირება; მიზნობრივი აუდიტორიის დეტალური სეგმენტაცია; რესურსების მობილიზაცია და კოალიციური ქმედება; კონკურენციისა და ბარიერების ანალიზი; შეტყობინებების გაგზავნა და სტიმულირების სტრატეგიის შემუ-

შავება; ტრადიციული მედიამენეჯმენტის წარმართვა; ციფრული მედიის მართვა; ვაქცინის მიწოდების ხელმისაწვდომობა უწყვეტ რეჟიმში [14; 18].

რეკომენდაციების კომპლექსური და ზედმინევენით სრულყოფილი განხორციელება მნიშვნელოვანია საზოგადოებრივი იმუნიტეტის ჩამოსაყალიბებლად, რაც მოითხოვს მსოფლიოს მოსახლეობის 70-80 %-ის აცრას. მრავალი მეცნიერი ყურადღებას ამახვილებს იმუნიზაციის პროცესში ვაქცინის მოთხოვნასა და მიწოდებას შორის კორელაციაზე, მომსახურების სერვისების გამართულობასა და უწყვეტობაზე, ჯანდაცვის მუშაკების პროფესიონალიზმსა და საზოგადოების მზადყოფნაზე. ფსიქოლოგიური, ემოციური და ფიზიკური მდგომარეობა დიდ გავლენას ახდენს მომხმარებლის მოტივაციაზე ახალ ქცევის მისაღებად [19]. ანტივაქცინაციის შეტყობინებების გაძლიერება და მის წინააღმდეგ ბრძოლა საზოგადოებაში გარკვეულ დესტაბილიზაციას ქმნის. COVID-19-ის ვირუსის შესახებ დაუდასტურებელი, დამახინჯებული ინფორმაციების, მითებისა თუ კონსპირაციულ თეორიებზე აპელირება ხშირად იწვევს დაბნეულობისა და გაურკვევლობის სინდრომს.

მაშინ, როდესაც პანდემიასთან ბრძოლის თანამედროვე ეტაპზე COVID-19-ის საწინააღმდეგო ვაქცინა გამოცხადებულია ყველაზე მთავარი ბრძოლის ინსტრუმენტად, გააქტიურებულია ე.წ. ანტივაქცერების ჯგუფები, რომლებიც, სამწუხაროდ, პოლიტიკური, ეკონომიკური თუ ფსიქოლოგიური მოტივაციით განწყობილნი არიან და გაურკვეველ, მითიური შინაარსის შეტყობინებებს ქმნიან, რაც მოსახლეობის ვაქცინიზაციის სრულად უზრუნველყოფაში სერიოზული ბარიერია. ამასთან, უნდა შევნიშნოთ, რომ ზემოაღნიშნულის წინააღმდეგ ბრძოლის მექანიზმები ნაკლებ ეფექტიანია როგორც მსოფლიოში, ასევე საქართველოში.

დეზინფორმაციით მიღებული საშიშროება საკმაო გავლენას ახდენს აცრისადმი მოქალაქეთა დამოკიდებულებასა და განწყობაზე, რაც მოსახლეობის უსაფრთხოებას და ჯანმრთელობას გარკვეული რისკის ქვეშ აყენებს [20]. დასაწყისისში, COVID-19 ვაქცინის შეტყობინება უნდა შემოიფარგლოს მცდარი წარმოდგენების (როგორცაა, მაგალითად, ის, რომ ვაქცინა არ არის უსაფრთხო) გაქარწყლებით. შეტყობინებები ასევე ფოკუსირებული უნდა იყოს იმ ადამიანების წახალისებაზე, ვინც უფლებამოსილია მიიღოს ვაქცინა, გააძლიეროს საზოგადოებრივი აღიარება. COVID-19-ის წინააღმდეგ მოსახლეობის ვაქცინაცია არა მარტო ინდივიდუალურ დაცვას უზრუნველყოფს, არამედ ჰოსპიტალიზაციას ამცირებს და მთლიანად საზოგადოებისათვის სარგებელი მოაქვს. შესაბამისად, ვაქცინები წარმოქმნის დადებით გარე ეფექტებს მოსახლეობის ჯანმრთელობის, საზოგადოებისა და კეთილდღეობისათვის.

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რომელიც აისახება ვაქცინის მოხმარების დონეზე, არის მედიცინისა და ჯანდაცვის პროვაიდერების მიმართ ნდობა, რომელიც განსხვავდება სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფებისა და ქვეყნების მიხედვით. სოციალური მარკეტინგი განსაკუთრებულ ყურადღებას ანიჭებს პროფესიული და ეთიკური პრინციპების დაცვას, სახელმწიფოს, სამოქალაქო საზოგადოებისა და ბიზნესის პარტნიორულ თანამშრომლობას საშიშ ვირუსთან ბრძოლის საქმეში. ზოგადად, ნდობის ფაქტორი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი განზომილებაა სოციალურ მარკეტინგში.

ამჟამად მსოფლიოში მოსახლეობას 5.18 მლრდ დოზა აქვს მიღებული, ხოლო ყოველდღიურად იცრება 38.02 მლნ ადამიანი. სამწუხაროდ, დაბალი შემოსავლების მქონე ქვეყნების მოსახლეობის მხოლოდ 1.6%-ს აქვს მიღებული მინიმუმ ერთი ვაქცინაციის დოზა. აფრიკაში მოსახლეობის მხოლოდ 10% არის აცრილი, მათ შორის ეგვიპტეში 3%, ნიგერიაში - 0,7% (World Health Organization 2021). როგორც სტატისტიკა გვიჩვენებს, ბევრი ქვეყნისთვის ვაქცინისადმი თანაბარი ხელმისაწვდომობა დღესაც პრობლემატურია. აღნიშნულის თაობაზე საინტერესო კვლევა ჩატარდა აშშ-ის ჩრდილო-აღმოსავლეთის უნივერსიტეტში, სადაც წარმოჩინდა ვაქცინაციის განაწილებაში არსებული პრობლე-

მები, რომლებიც ასახულია კვლევის დასკვნით ნაწილში. კერძოდ, თუ ვაქცინაცია ჯერ ყველაზე მდიდარ ქვეყნებში განხორციელდება, თავიდან იქნება აცილებული სიკვდილიანობის 33%, ხოლო იმ შემთხვევაში, თუ ვაქცინაცია ქვეყნებს შორის სამართლიანად და თანაბრად განაწილდება, სიკვდილიანობის 61%-ის თავიდან აცილება შესაძლებელი იქნება [21]. პანდემიამ კიდევ ერთხელ დააანახა მსოფლიოს ქვეყნებს შორის არსებული სოციალური და ეკონომიკური უთანასწორობის მაგალითები.

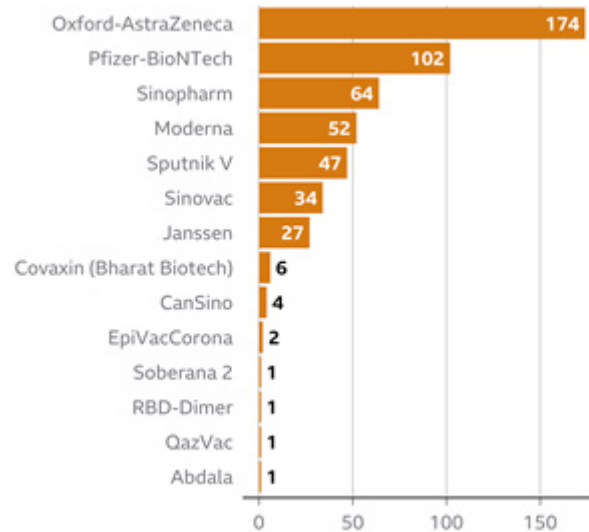
განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს აკადემიკოს ვლადიმერ პაპავას ახალი სტატია მეტად შთაბეჭდავი სათაურით „ვაქცინაცია: ყოფნა?... არ ყოფნა...“, რომელიც წარმოგვიდგენს საქართველოში არსებულ ვითარებას COVID-19-ის სანინაალმდეგო ვაქცინაციის კუთხით. ნაშრომში ვაქცინაციის სარგებლიანობასთან დაკავშირებით დასმულია სწორი აქცენტები, როგორც ეკონომიკური, ასევე ფსიქოლოგიური კონტექსტიდან გამომდინარე. ვაქცინის ბენეფიციარი ლოგიკურ, არგუმენტირებულ პასუხს მოითხოვს, რატომ არის აცრა აუცილებელი და არა სავალდებულო? ამიტომ სავსებით არგუმენტირებულია სტატიის ავტორის ხედვა: თუ მოსახლეობის მნიშვნელოვან ნაწილს არ ექნება ნდობა ვაქცინების მიმართ, მაშინ COVID-19-ის პანდემიის დაძლევა მათი საშუალებით შეუძლებელი იქნება. როგორც ავტორი წერს, ვაქცინის არსებობა თავისთავად სულაც არ არის პანაცეა [22]. ვაქცინაციისადმი ნდობა და მთავრობის კომუნიკაციის უნარი და ვაქცინაციის პროგრამის წარმატებით განხორციელება, კრიტიკულად არის დამოკიდებული, თუ რამდენად შეუძლია მთავრობას, გააჩინოს და შეინარჩუნოს საზოგადოების ნდობა ვაქცინების ეფექტიანობისა და უსაფრთხოების შესახებ. სახელმწიფოს ავტორიტეტი მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ვაქცინისადმი მოქალაქეთა ნდობას, რაც მსოფლიოში აცრილთა პროცენტულ რაოდენობაში კარგად ჩანს [23].

COVID-19-ის პანდემიის პირობებში, იმუნიზაციის პროცესის მართვაში, განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა სოციალური მედია მარკეტინგის როლს. ეს აიხსნება იმით, რომ ვაქცინირების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებაში სოციალური ქსელების პლატფორმების გამოყენებას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. შეტყობინების ატრიბუტები, როგორცაა შინაარსი, მიმზიდველობა, მიწოდება, ასევე ქსელის სტრუქტურა და ჩართულობა, გადამწყვეტია ეფექტიანი ინტერვენციების შემუშავებისათვის. სოციალური ქსელები (მაგალითად, Twitter, Facebook და სხვა), სადაც ვაქცინის მომხრეებსა და მოწინააღმდეგებს შორის ნამდვილი ომია გაჩაღებული, წარმოაჩენენ მოსახლეობაში ვაქცინაციის მოცვის დონეს [24-25]. მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაცია მოუწოდებს ქვეყნებს, გადახედონ მარეგულირებელ და საკანონმდებლო აქტებს, გააძლიერონ და მაქსიმალურად გაზარდონ ვაქცინების წარმოება, გადასცენ ტექნოლოგია სხვა მწარმოებლებს, რომლებსაც შეუძლიათ გლობალური მიწოდების მნიშვნელოვნად გაზრდა [26]. დღეისთვის მსოფლიოში 260 სხვადასხვა ტიპის ვაქცინაზე მიმდინარეობს მუშაობა, 82 არის კლინიკური ცდის სხვადასხვა ეტაპზე, ხოლო მსოფლიოში გამოიყენება 16 ვაქცინა, აქედან ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაციას გადაუდებელ მოხმარებაზე ავტორიზაცია გაცემული აქვს 8 ვაქცინაზე. ვაქცინაცია დაწყებულია მსოფლიოს 212 ქვეყანაში [26]. არსებულ ვაქცინებს შორის გავრცელების ყველაზე დიდი მოცვა აქვს ასტრა-ბენეკას (174 ქვეყანა), შემდეგ მოდის ფაიზერი (102 ქვეყანა) და მესამე ადგილზეა სინოფარმი (64 ქვეყანა) (იხ. ნახ. 1).

დასკვნა. სოციალური მარკეტინგის მიერ შეთავაზებული ინტერვენციები ჯანდაცვის სისტემაში განსაკუთრებით რელევანტური და ღირებულია დღეს, COVID-19-ის პანდემიის მასობრივი გავრცელების პირობებში. ახალმა კორონავირუსულმა პანდემიამ კიდევ უფრო გაამწვავა მსოფლიოში უთანასწორობის მრავალი ასპექტი. შეფერხებებია ვაქცინის მიწოდების კუთხით დაბალგანვითარებულ ქვეყნებში. გაიზარდა ანტივაქცერული განწყობები და დამოკიდებულებები, რაც დამაბრკოლებელი ფაქტორია იმუნიზაციის პროცესის ეფექტიანად განხორციელებისათვის. აცრილი მოსახლეობის ინტენსიური ზრდისათვის სოციალური მარკეტინგი გვთავაზობს სტრატეგიებს, რომლებიც უზრუნვე-

ლყოფს ახალი ქვევის სტიმულირებას და აცრილთა კრიტიკული მასის ფორმირებას. ბევრ ქვეყანაში, ასევე საქართველოში, ინტენსიურად ხორციელდება COVID-19-ის საწი-

ნახ. 1. ვაქცინების მოცვა მსოფლიოში

წყარო: [../7777/Desktop/წყარო; \(COVID-19\) Vaccinations - Statistics and Research](https://7777/Desktop/წყარო; (COVID-19) Vaccinations - Statistics and Research)
 - Our [...https://ourworldindata.org/covid-vaccination](https://ourworldindata.org/covid-vaccination) [28].

ნააღმდეგო ვაქცინების კონკრეტული ბრენდების პოპულარიზაცია და მკაფიოდ განსაზღვრული მოთხოვნის სტრატეგია მოსახლეობის ფართო ფენებში. სამთავრობო უწყებები და ჯანდაცვის პროვაიდერები იყენებენ სოციალური მარკეტინგის მიდგომებს ვაქცინის მიღების სტიმულირებისთვის. ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაცია, ევროკავშირის ფინანსური მხარდაჭერით, ახორციელებს ფართომასშტაბიან ინიციატივას, რომლის მიზანია COVID-19-ის საწინააღმდეგო ვაქცინაციის პროცესის ხელშეწყობა და ინვესტიცია იმუნიზაციის სისტემის გასაძლიერებლად. სოციალური მარკეტინგის მსოფლიო გამოცდილება ფართოდ უნდა იქნეს განზოგადებული და გაანალიზებული, რათა საქართველოში, ისე როგორც განვითარებულ ქვეყნებში, დამკვიდრდეს ვაქცინის საყოველთაო მიღების სტანდარტი, რაც პანდემიის დასრულების საფუძველი გახდება.

ლიტერატურა:

1. Akbar, M. B., French, J., & Lawson, A. (2019). Critical review on social marketing planning approaches. *Social Business*, Vol. 9, No. 4, pp. 361-393.
2. Jashi, Ch. (2012). Principles of Social Marketing, Tbilisi: Universal.
3. Todua, N. (2018). Impact of Social Media Marketing on Consumer Behavior in the Georgian Tourism Industry, *International Academy Journal Web of Scholar*, Vol. 3, No. 5(23), pp. 11-16.
4. Todua, N. (2019). Using social media marketing for attracting foreign tourists to Georgian destinations. *Globalization and Business*. Vol. 7, pp. 39-48.
5. Andreasen, A. R. (2006). *Social marketing in the 21st century*. London: Sage Publications Inc.
6. Todua, N., & Jashi, Ch. (2013). Challenges of Social Marketing in Georgia. *TSU Science*, Vol. 5, pp. 59-62.
7. Todua, N., & Jashi, Ch. (2015). Some Aspects of Social Media Marketing (Georgian Case). *International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic and Management Engineering*, Vol. 9, No. 4, pp. 1160-1163.
8. Lee, N. R., & Kotler, P. (2019). *Social marketing: Behavior change for social good*. 6th ed., Thousand Oaks, CA: Sage Publications Inc.
9. Brychkov, D., & Domegan, C. (2017). Social marketing and systems science: past, present and future. *Journal of Social Marketing*, Vol. 7 No. 1, pp. 74-93.
10. Jashi, C. (2020). The New Context of Marketing in Social Media (Conceptual review). *Economics and Business*, Vol. 1, pp. 152-164.
11. Maclnnis, D. J., Moorman, C., & Jaworski, B. J. (1991). Enhancing and measuring consumers' motivation,

- opportunity, and ability to process brand information from ads. *Journal of marketing*, Vol. 55, No. 4, pp. 32-53.
12. Binney, W., Hall, J., & Oppenheim, P. (2006). The nature and influence of motivation within the MOA framework: implications for social marketing. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, Vol. 11, No. 4, pp. 289-301.
 13. Chau, J. Y., McGill, B., Thomas, M. M., Carroll, T. E., Bellew, W., Bauman, A., & Grunseit, A. C. (2018). Is this health campaign really social marketing? A checklist to help you decide. *Health Promotion Journal of Australia*, Vol. 29, No. 1, pp. 79-83.
 14. French, J., Deshpande, S., Evans, W., & Obregon, R. (2020). Key guidelines in developing a pre-emptive COVID-19 vaccination uptake promotion strategy. *International journal of environmental research and public health*, Vol. 17, No. 16, 5893.
 15. Todua, N., & Jashi, C. (2018). Influence of Social Marketing on the Behavior of Georgian Consumers Regarding Healthy Nutrition. *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, Vol. 12, No. 2, pp. 183-190.
 16. Evans, W. D., & French, J. (2021). Demand Creation for COVID-19 Vaccination: Overcoming Vaccine Hesitancy through Social Marketing. *Vaccines*, Vol. 9, No. 4, 319.
 17. Kennedy, J. (2019). Populist politics and vaccine hesitancy in Western Europe: an analysis of national-level data. *European journal of public health*, Vol. 29, No. 3, pp.512-516.
 18. Chau, J. Y., McGill, B., Thomas, M. M., Carroll, T. E., Bellew, W., Bauman, A., & Grunseit, A. C. (2018). Is this health campaign really social marketing? A checklist to help you decide. *Health Promotion Journal of Australia*, Vol. 29, No. 1, pp. 79-83.
 19. Cook, J., Lynes, J., & Fries, S. (2021). Exploring Mistakes and Failures in Social Marketing: The Inside Story. *Social Marketing Quarterly*, Vol. 27, No. 1, pp. 13-31.
 20. Brindha, M. D., Jayaseelan, R., & Kadeswara, S. (2020). Social media reigned by information or misinformation about COVID-19: a phenomenological study. *Alochana Chakra Journal*, Vol. 9, No. 5, pp. 585-602.
 21. Usuzaki, T., Chiba, S., Shimoyama, M., Ishikuro, M., & Obara, T. (2021). A disparity in the number of studies related to COVID-19 and SARS-CoV-2 between low-and middle-income countries and high-income countries. *International Health*, Vol. 13, No. 4, pp. 379-381.
 22. Papava, V. (2021). Vaccination: "To Be, or not to Be"... Georgian Foundation for Strategic and International Studies www.gfsis.org/blog/view/1305?fbclid=IwAR2geMIMFtHr9KhPDSMxIdiDw514fUhnbpLEeZfpawLVewsgA_gxNEtZ7Kw
 23. OECD (2021). Enhancing public trust in COVID-19 vaccination: The role of governments. OECD Publishing, Paris, <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/enhancing-public-trust-in-covid-19-vaccination-the-role-of-governments-eae0ec5a/>
 24. Limaye, R. J., Holroyd, T. A., Blunt, M., Jamison, A. F., Sauer, M., Weeks, R., ... & Gellin, B. (2021). Social media strategies to affect vaccine acceptance: a systematic literature review. *Expert review of vaccines*, Vol. 20, No. 8, pp. 959-973.
 25. Urotadze, E., & Jashi, Ch. (2020). Marketing Aspects of COVID-19 Epoch. *In Proceedings of the 5th International Scientific Conference „Challenges of Globalization in Economics and Business“*, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, pp. 397-404.
 26. World Health Organization (2021). Coronavirus disease (COVID-19) pandemic <https://www.who.int/>
 27. World Health Organization (2021). COVID-19 vaccines. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/covid-19-vaccines>
 28. Our World in Data (2021). Coronavirus (COVID-19) Vaccinations. <https://ourworldindata.org/covid-vaccinations>

Paradoxes of Social Marketing in Healthcare (In the Context of COVID-19 Pandemic)

Nugzar Todua

*Doctor of Economics Science, Professor
Iv. Javakhsishvili Tbilisi State University*

Charita Jashi

*Doctor of Economics, Associate Professor
Iv. Javakhsishvili Tbilisi State University*

SUMMARY

The global pandemic of COVID-19 has significantly increased the role of social marketing interventions in healthcare at global and national levels. Planning, shaping and stimulating a new social product - behavior - has become the main agenda of health care systems. The article emphasizes the role of social marketing campaigns to widen public demand for vaccination and transform consumer behavior. The paper relies on the latest works of scientists working in the field of social marketing, official documents, resolutions and conclusions of governments and international organizations. Vaccine supply and demand ratio, serviceability and continuity of services, professionalism of medical staff and community readiness to receive vaccination are the main bases for ending the global pandemic. Particular importance is attached to the introduction and use of all communication tools to encourage changing consumer behavior. Psychological, emotional and physical factors has a huge impact on the motivation of the user to get new behavior! A group of „anti-vaxxers“ that are unfortunately politically, economically or psychologically motivated, are creating messages of vague, mythical content, thus becoming a serious barrier in fully ensuring the vaccination of the population. Appealing to unconfirmed, distorted information, myths, or conspiracy theories about the COVID-19 virus often leads to a syndrome of confusion and uncertainty, although mechanisms to combat the above are less effective both in the world and in Georgia. Confidence in vaccination and the government's ability to communicate and successfully implement a vaccination program are critical to how well the government can inspire and maintain public confidence in the effectiveness and safety of vaccines. The authority of the state significantly determines the trust of citizens in the vaccine, which is well reflected in the percentage of vaccines in the world. The pandemic has deepened social inequality between population of many countries, lockdown policies provided by many governments hampered the social-economic status of workers. It is crucial to demonstrate the best practices of social marketing implications on vaccination campaigns, which will contribute to stop COVID-19 in the world.

Keywords: COVID-19, Pandemic, Healthcare, Social Marketing, Change of Consumer Behavior.

რეზერვების ასახვა ფინანსურ ანგარიშგებაში

ნადეუდა კვატაშიძე

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

თემა: განხილულია ფინანსური ანგარიშგებაში ასახული ხეზეხვების ახსი და დანიშნულება.

მიზანი და ამოცანები: ფინანსური ანგარიშგებაში ხეზეხვების აღიარების საფუძვლების და ასახვის წესების შესწავლა, მათი შემდგომი შეფასების, აღიარების და აღიარების შეწყვეტის წესების კვლევა ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად.

შედეგები: ხეზეხვები ახის მოვლენების ფინანსური შედეგებზე უახლოესი გავლენის ასაჩივრებლად გათვალისწინებული სახსრები. ფინანსურად ხეზეხვების შექმნა გამოიხატება მოსარდნედი ზაჩადის აღიარებაში. ფინანსური ანგარიშგების კონცეპტუალური საფუძვლებით ფინანსური ანგარიშგებაში ხეზეხვები აისახება კაპიტალის ფინანსური შენახუნების, წინდახედულების და გაუფასუების კონცეფციების შესაბამისად. ამ მოთხოვნების გათვალისწინებით, ფინანსური მდგომარეობის ანგარიშგების ყველა განყოფილება აისახება შესაბამისი ხეზეხვები

მეთოდოლოგია: კვლევის დროს გამოყენებულია ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტების საბჭოს სახელმძღვანელო-სახეკომენდაციო მასალები, სამეცნიერო სტატიები, მონოგრაფიები, სისტემატიზაციის და შედარების მეთოდები.

საკვანძო სიტყვები: გაუფასურების რეზერვები, შემოსულობა, რეკლასიფიკაცია, საკრედიტო ზარალი.

1. შესავალი

კონცეპტუალური საფუძვლებით საკუთარი კაპიტალი არის საწარმოს აქტივების ის ნაწილი, რომელიც რჩება ყველა ვალდებულებების გამოკლების შემდეგ [1.3.4.63]. საკუთარი კაპიტალის მთლიანი საბალანსო ღირებულების შეფასება არ ხდება პირდაპირ. იგი ტოლია ყველა აღიარებული აქტივის საბალანსო ღირებულებების ჯამს გამოკლებული ყველა აღიარებული ვალდებულების საბალანსო ღირებულებების ჯამი. შესაბამისად, კაპიტალის სიდიდე არ ასახავს საბაზრო კაპიტალიზაციას, ანუ კაპიტალის რეალურ ღირებულებას. მისი სიდიდე დამოკიდებულია აქტივებისა და ვალდებულებების შეფასებაზე, რომელთა შეფასება, თავის მხრივ, რეგულირდება სხვადასხვა ფასს-ებით, დამოკიდებულია სააღრიცხვო პოლიტიკასა და პროფესიულ მსჯელობის საფუძველზე გაკეთებულ დაშვებებზე. უკანასკნელი კი, გარკვეულწილად, განაპირობებს ფინანსური მდგომარეობის ანგარიშგების მუხლების სუბიექტურ შეფასებას. ასევე, კაპიტალის სიდიდეზე გავლენას ახდენს საანგარიშგებო პერიოდში აქტივების ფასების ცვლილებები.

2. კაპიტალის რეალური შეფასება

იმისათვის, რომ კაპიტალის ღირებულება ასახავდეს **მესაკუთრეთა რეალურ წილს**, შესაბამისი ფასს-ებით მოითხოვება აქტივებისა და ვალდებულებების ღირებულების კორექტირება/გადაფასება. აქტივების ღირებულების ცვლილება არ აღიარდება მოგებაში ან ზარალში ვინაიდან არის „არარეალიზებული“ - არ არის წარმოქმნილი გაცვლითი ოპერაციებით და შედეგად არ ხდება ფულადი სახსრების შემოღინება/გადინება.

მატერიალური და არამატერიალური აქტივების ღირებულებების ცვლილება აისახება კაპიტალის ელემენტად „გადაფასების რეზერვების“ სახით, ხოლო ზოგიერთი აქტივის, ვალდებულების და ფინანსური ინსტრუმენტებისათვის (შესაბამისი კონკრეტული სტანდარტების მითითებებით) გამოიყენება სხვადასხვა ტერმინები: შემოსულობა, შემოსავალი,

ზარალი, დანაკლისი, მეტობა და სხვა. ვინაიდან აღნიშნულ მუხლებს აქვთ ერთნაირი ეკონომიკური ბუნება (არარეალიზებული მოგება), გამარტივებისათვის ხშირად მათ აერთიანებენ ერთი საერთო სახელწოდებით „არარეალიზებული რეზერვები“ ან „კაპიტალის სხვა კომპონენტები“.

აღნიშნული არარეალიზებული შემოსავალი და ხარჯები აკმაყოფილებს კონცეპტუალური საფუძვლებით განმარტებულ ამ კატეგორიების აღიარების კრიტერიუმებს. შემოსავალი არის აქტივების ზრდა ან ვალდებულებების შემცირება, რაც **ინვეს საკუთარი კაპიტალის ზრდას**, რომელიც დაკავშირებული არაა წილობრივი მოთხოვნების მფლობელთა მიერ საკუთარ კაპიტალში განხორციელებულ დამატებით შენატანებთან. ხარჯებია არის აქტივების შემცირება ან ვალდებულებების ზრდა, რაც ინვეს **საკუთარი კაპიტალის შემცირებას**, რომელიც დაკავშირებული არაა წილობრივი მოთხოვნების მფლობელებზე გაცემულ განაწილებებთან. აშკარაა, რომ შემოსავლებისა და ხარჯების განმარტებაში არ არის მითითება მათი რეალიზაციის ან არარეალიზაციის შესახებ.

ამდენად, არარეალიზებული შემოსავლები და ხარჯები ახდენენ გავლენას კაპიტალის სიდიდეზე. მაგალითად, ქონების ან ინვესტიციების ღირებულების ზრდა არის შემოსავალი, ხოლო შემცირება - ხარჯი, პირველ შემთხვევაში კაპიტალი იზრდება, მეორეში - მცირდება. ამავდროულად, კონცეპტუალურ საფუძვლებში მითითებულია, რომ საანგარიშგებო პერიოდში კუთვნილი აქტივების ფასების ზრდა, როგორც წესი, მიიჩნევა აქტივების ღირებულების ზრდის შედეგად მიღებულ შემოსულობად ანუ მოგებად. მაგრამ მოგების აღიარება არ შეიძლება მანამ, სანამ არ მოხდება აქტივების მიღება გაცვლითი ოპერაციის საფუძველზე.

ბასს 1 „ფინანსური ანგარიშგების წარდგენა“ მოითხოვს კაპიტალის ამ კომპონენტის (არარეალიზებული შემოსავლების და ხარჯების) ასახვას პერიოდის სხვა სრულ შემოსავლის ანგარიშგებაში და მუხლობრივად დაგროვებას საკუთარ კაპიტალში როგორც კომპონენტის. შემდგომში შესაბამისი ფასს-ის მითითებით (ბასს 16,38,19,21, ფასს 2,9) ზოგიერთი მუხლი რეკლასიფიცირდება - გარკვეული პირობების შესრულების შემდეგ გადაიტანება მოგებაში ან ზარალში, ხოლო ზოგიერთი არ რეკლასიფიცირდება და გადაიტანება ან გაუნაწილებელ მოგებაში, ან კაპიტალის სხვა მუხლებში [2, პ.82ა].

კაპიტალში აკუმულირებულია „სხვა სრული შემოსავლის ანგარიშგებიდან“ გადატანილი შემდეგი რეზერვები (არარეალიზებული შემოსავლებისა და ხარჯების):

- გადაფასების მოდელით აღრიცხული ძირითადი საშუალებების, საინვესტიციო ქონებისა და არამატერიალური აქტივების **„გადაფასების რეზერვი“**;
- დადგენილგადასახდელიანი საპენსიო პროგრამის გადაფასებული თანხების **„დაგროვილი აქტუარული მოგება-ზარალი“**;
- უცხოური ქვედანაყოფის ფინანსური ანგარიშგების წარსადგენ ვალუტაში გადაანგარიშებით წარმოქმნილი **„საკურსო სხვაობის შემოსულობა და ზარალი“**;
- წილობრივ ინსტრუმენტებში განხორციელებული ინვესტიციებიდან წარმოქმნილი **შემოსულობა და ზარალი**, რომელიც შეფასებულია რეალური ღირებულებით, სხვა სრულ შემოსავალში ასახვით;
- სასესხო ფინანსური აქტივებიდან წარმოქმნილი **შემოსულობა და ზარალი**, რომელიც შეფასებულია რეალური ღირებულებით, სხვა სრულ შემოსავალში ასახვით;
- ფულადი ნაკადების ჰეჯირების ინსტრუმენტის ეფექტური ნაწილის **შემოსულობა და ზარალი** (ჰეჯირების რეზერვი);
- წილობრივი ინსტრუმენტების ჰეჯირებისას **შემოსულობა და ზარალი**, რომლებიც შეფასებულია რეალური ღირებულებით, სხვა სრულ შემოსავალში ასახვით;
- რეალური ღირებულებით შეფასებული, მოგებაში ან ზარალში ასახვით ვალდებულების საკრედიტო რისკის ცვლილებების **შემოსულობა და ზარალი**.

3. შემოსულობების რეკლასიფიკაცია

არის ოპერაციები, რომელიც არ არის კავშირში შემოსავლებსა და ხარჯებთან, პირდაპირ საკუთარ კაპიტალში (საკუთარი კაპიტალის ანგარიშგებაში) აისახება როგორც რეზერვები, სხვა სრულ შემოსავლის ანგარიშგების გარეშე, ასეთი ოპერაციებია:

- ნილობრივი ინსტრუმენტებით ანგარიშსწორება (ფასს 2);
- საკუთარ კაპიტალში კონვერტირებადი სასესხო ინსტრუმენტები (ფასს 9).

დროთა განმავლობაში, გარკვეული მოვლენების შედეგად, შესაძლებელია აღარ არსებობდეს რეზერვებში დაგროვილი შემოსულობისა და ზარალის აღიარების პირობები და საჭირო გახდეს მათი ახლებურად კლასიფიცირება კაპიტალის სხვა მუხლში გადატანით. ასეთი ოპერაციები მიეკუთვნებიან საკუთარი კაპიტალის ერთი კომპონენტიდან მეორეში გადატანის **ტექნიკურ ოპერაციებს**. მათი აღრიცხვის წესები რეგულირდება შესაბამისი სტანდარტებით და სანარმოს მიერ შერჩეული სააღრიცხვო პოლიტიკით. და მოიცავს რეზერვების მუხლის გადატანას მოგება-ზარალში (რეკლასიფიკაციად წოდებული), გაუნაწილებელ მოგებაში და კაპიტალის სხვა მუხლებში.

რეკლასიფიკაცია ნიშნავს წინა პერიოდებში საკუთარ კაპიტალში ასახული შემოსავლებისა და ხარჯების მიმდინარე პერიოდში მოგება-ზარალში გადატანას. რეკლასიფიკაცია აისახება ორივე ანგარიშგებაში - „სრული შემოსავლის ანგარიშგებაში“ და „საკუთარი კაპიტალის ანგარიშგებაში“. კერძოდ, არარეალიზებული შემოსავლები „სხვა სრული შემოსავლის ანგარიშგებიდან“ გამოიქვითება და როგორც რეალიზებული შემოსავალი გადაიტანება „მოგებაისა და ზარალის ანგარიშგებაში“. სტანდარტები კონკრეტულად განსაზღვრავს, როდის შეიძლება ადრე სხვა სრულ შემოსავალში (შესაბამისად „კაპიტალის რეზერვებში“) აღიარებული თანხების გადატანა მოგებაში ან ზარალში. [2, პ.93].

სტანდარტებით ნებადართულია შემდეგი მუხლების რეკლასიფიკაცია:

- უცხოური ქვედანაყოფის გაყიდვის დროს ფინანსური ანგარიშგების ფუნქციონალურ ვალუტაში გადაანგარიშებით მიღებული შემოსავალი ან ზარალი;
- ფულადი ნაკადების ჰეჯირების ინსტრუმენტის ეფექტური ნაწილი (ფინანსური აქტივების ან ვალდებულებების არარსებობის შემთხვევაში);
- რეალური ღირებულებით შეფასებული, სხვა სრულ შემოსავალში ასახვით სასესხო ფინანსური ინსტრუმენტებიდან წარმოქმნილი შემოსავალი ან ზარალი მათი აღიარების შეწყვეტის დროს.

არარეკლასიფიცირებადი მუხლები

ბასს 16-ის ან ბასს 38-ის შესაბამისად, რეკლასიფიკაციის კორექტირებები არ წარმოიშობა აღიარებულ გადაფასების ნამეტში მომხდარი ცვლილებების შედეგად, ან ბასს 19-ის შესაბამისად დადგენილგადასახდელიან საპენსიო პროგრამასთან დაკავშირებით აღიარებული გადა-ფასებული თანხებიდან. ეს ელემენტები სხვა სრულ შემოსავალში აღიარდება და შემდგომ პერიოდებში არ ხდება მათი რეკლასიფიკაცია მოგებაში ან ზარალში. გადაფასების ნამეტში მომხდარი ცვლილებების გადატანა შემდგომ პერიოდებში შესაძლებელია გაუნაწილებელ მოგებაში, თუ აქტივი გამოიყენება, ან როდესაც შეწყდება მისი აღიარება.

ფასს 9-ის შესაბამისად, რეკლასიფიკაციის კორექტირებები არ წარმოიშობა ფულადი ნაკადების ჰეჯირების, ან ოფციონის დროითი ღირებულების (ან ფორვარდული ხელშეკრულების ფორვარდული ელემენტის, ან ფინანსური ინსტრუმენტების უცხოური ვალუტის საბაზისო სპრედის) აღრიცხვის შედეგად, რაც იწვევს ფულადი ნაკადების ჰეჯირების რეზერვის ანგარიშიდან, ან საკუთარი კაპიტალის განცალკევებული კომპონენტიდან (შესაბამისად) თანხების პირდაპირ გადატანას აქტივის ან ვალდებულების საწყის თვითღირებულებაში, ან სხვა ტიპის საბალანსო ღირებულებაში. აღნიშნული თანხები პირდაპირ გადაიტანება აქტივებში ან ვალდებულებებში.

4. აქტივების გაუფასურების კონცეფცია და რეზერვები

ფინანსურ ანგარიშგებაში ასახული აქტივების ღირებულება უნდა ასახავდეს მათგან მისაღებ ეკონომიკურ სარგებელს. დროთა განმავლობაში შესაძლებელია გაუარესდეს აქტივების „ხარისხი“ და შედეგად შემცირდეს მისაღები ეკონომიკური სარგებელი. ამისი მიზეზია აქტივების გაუფასურება: ფიზიკური დაზიანება, მორალური მოძველება, საბაზრო ფასების დაცემა, საპროცენტო განაკვეთების ზრდა და სხვა. **გაუფასურების კონცეფციით** აქტივები გაუფასურებულია, თუ საწარმო ვერ ამოიღებს აქტივების საბალანსო ღირებულებას მათი გამოყენებით ან გაყიდვით.

✓ ძირითადი საშუალებების და არამატერიალური აქტივების გაუფასურება

ბასს 36 „აქტივების გაუფასურება“ [3. პ.9,10] თანახმად ყოველი საანგარიშგებო პერიოდის ბოლოს საწარმომ უნდა განსაზღვროს, **არსებობს თუ არა მინიშნება აქტივის გაუფასურების შესახებ**. ასეთის არსებობის შემთხვევაში, საწარმო ვალდებულია ჩაატაროს ტესტირება აქტივების გაუფასურებაზე.

ძირითადი საშუალებების, საინვესტიციო ქონების და არამატერიალური აქტივების გაუფასურება, რომელიც აღირიცხება გადაფასების მოდელით, ასახვას ჰპოვებს კაპიტალში ასახული გადაფასების რეზერვში. ხოლო, იმ ძირითადი საშუალებების, საინვესტიციო ქონების და არამატერიალური აქტივების გაუფასურება, რომელიც აღირიცხება თვითღირებულების მოდელით, აღიარდება მოგებისა და ზარალის ანგარიშგებაში პერიოდის ხარჯად და მათთვის არ იქმნება რეზერვები (ბასს 16, 38,40). ანალოგიურად, გუდვილის და საერთო დანიშნულების ფინანსურ ანგარიშგებაში თვითღირებულების მოდელით შეფასებული შვილობილ. მეკავშირე და ერთობლივ საწარმოებში ინვესტიციების გაუფასურებისათვის არ აღიარდება.

✓ მარაგები გაუფასურების რეზერვი

გარკვეული მიზეზების გამო შესაძლებელია მარაგების გაუფასურება - ფიზიკური დაზიანება, მორალური მოძველება, საბაზრო ფასების დაცემა, წარმოების დასრულების ხარჯების გაძვირება და სხვა. ამავდროულად, ფინანსურ ანგარიშგებაში მარაგები არ შეიძლება იმაზე მეტი თანხით აისახოს, რომლის მიღება შესაძლებელია მათი გაყიდვის ან გამოყენების შედეგად [4. პ.28]. აქედან გამომდინარე, საწარმო განსაზღვრავს მარაგების გაუფასურებისა და შესაბამისი რეზერვის შექმნის სააღრიცხვო პოლიტიკას. გაუფასურების თანხა აღიარდება მოგებისა და ზარალის ანგარიშგებაში ხარჯად და მარაგის გაუფასურების რეზერვად. უკანასკნელი აისახება ფინანსური მდგომარეობის ანგარიშგებაში აქტივების განაყოფში უარყოფითი ნიშნით როგორც მარაგების მაკორექტირებელი მუხლი. შედეგად, ფინანსური მდგომარეობის ანგარიშგებაში მარაგები აისახება იმ სარგებლის სიდიდის ტოლი თანხით, რომლის მოტანა შეუძლია ამ აქტივებს. ყოველ მომდევნო საანგარიშგებო პერიოდში, მარაგების გაუფასურების ზარალი ხელახლა ფასდება და შესაბამისად კორექტირდება რეზერვი.

✓ ფინანსური აქტივების გაუფასურების (საკრედიტო ზარალის) რეზერვები

ფინანსური აქტივების გაუფასურება დაკავშირებულია მათ **საკრედიტო რისკთან** - იმის რისკთან, რომ ფინანსური ინსტრუმენტის ერთი მხარის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობა გამოიწვევს მეორე მხარის ფინანსურ ზარალს. [5] (M.Vardiashvili, 2019) **საკრედიტო ზარალი** არის სხვაობა ხელშეკრულების შესაბამისად საწარმოს მიერ მისაღებ ყველა სახელშეკრულებო ფულად ნაკადსა და ყველა იმ ფულად ნაკადს შორის, რომლის მიღებასაც საწარმო ვარაუდობს (ე.ი. ფულადი სახსრების დეფიციტი მთლიანად), რომელიც დისკონტირებულია თავდაპირველი ეფექტური საპროცენტო განაკვეთით (L.Sabauri, 2019). [6].

საწარმომ საკრედიტო ზარალი უნდა აღიაროს ამორტიზებული ღირებულებით და რეალური ღირებულებით, სხვა სრულ შემოსავალში ასახვით შეფასებულ, ფინანსურ აქტივთან დაკავშირებულ მოსალოდნელ საკრედიტო ზარალთან მიმართებით, ასევე საიჯარო

მოთხოვნის, სახელშეკრულებო აქტივის ან სესხის გაცემის ვალდებულებისა და ფინანსური გარანტიის ხელშეკრულების მიმართ [7].

როდესაც ფინანსური აქტივი აღირიცხება ამორტიზებული ღირებულებით, მოსალოდნელი საკრედიტო ზარალის რეზერვი აღიარდება ხარჯად მოგება-ზარალის ანგარიშგებაში და რეზერვად, რომელიც ფინანსური მადგომარეობის ანგარიშგებაში აისახება აქტივების შემადგენლობაში უარყოფითი ნიშნით, რაც ამცირებს ფინანსური აქტივის საბალანსო ღირებულებას.

ასე, სავაჭრო მოთხოვნები აისახება ამორტიზებული ღირებულებით. მისი ზარალი დგინდება აქტივების არსებობის მანძილზე მოსალოდნელი საკრედიტო ზარალის ტოლი თანხით. რისთვისაც გამოიყენება რეზერვების მატრიცა - გაუფასურების ზარალის განსაზღვრა დეფოლტის საპროცენტო განაკვეთის საფუძველზე. საკრედიტო ზარალი აღიარდება ხარჯად, ხოლო რეზერვი აისახება აქტივების შემადგენლობაში უარყოფითი ნიშნით, რაც ამცირებს მოთხოვნების საბალანსო ღირებულებას.

თუ ფინანსური აქტივი აღირიცხება რეალური ღირებულებით, სხვა სრულ შემოსავალში ასახვით, მოსალოდნელი საკრედიტო ზარალის რეზერვი აღიარდება სხვა სრულ შემოსავალში და მან არ უნდა შეამციროს მოცემული ფინანსური აქტივის საბალანსო ღირებულება ფინანსური მდგომარეობის ანგარიშგებაში. ის აისახება კაპიტალში.

5. წინდახედულობის კონცეფცია და რეზერვები

კონცეპტუალური საფუძვლებით ფინანსური ანგარიშგების ინფორმაციის მომზადების ერთ-ერთი პრინციპია წინდახედულობა, რაც ნიშნავს სიფრთხილის გამოჩენას განუსაზღვრელ გარემოებებში განსჯისა და გადაწყვეტილებების მიღებისას. წინდახედულობის პრინციპის გამოყენება უზრუნველყოფს იმას, რომ ფინანსურ ანგარიშგებაში აქტივები და შემოსავალი არ იქნება გადიდებული, ხოლო ვალდებულებები და ხარჯები - შემცირებული.

წინდახედულობის პრინციპი უნდა იყოს გამოყენებული როდესაც წარსული მოვლენების შედეგად შესაძლებელია წარმოიქმნას ისეთი ვალდებულებები, რომელთა არსებობა დადასტურდება მხოლოდ ერთი ან მეტი განუსაზღვრელი მოვლენის მომავალში მოხდენით ან არმოხდენით [8, პ.10] სხვაგვარად, შესაძლებელია მიმდინარე პერიოდში წარმოიქმნას მომავალში შესასრულებელი ვალდებულებები, რომელთა მოხდენის ალბათობის და მათ დაფარვასთან დაკავშირებული ხარჯების მოცულობის შეფასება მოითხოვს სიფრთხილეს.

იმ შემთხვევაში, თუ დადასტურდება, რომ: საწარმოს აქვს მიმდინარე ვალდებულება (იურიდიული ან კონსტრუქციული), რომელიც წარმოიქმნა წარსული მოვლენის შედეგად სავარაუდოა, რომ ვალდებულების დასაფარად საჭირო იქნება რესურსების გასვლა და შესაძლებელია ვალდებულების თანხის საიმედოდ შეფასება, ამ ვალდებულებების დასაფარავად საწარმო აღიარებს ანარიცხებს (რეზერვებს). ანარიცხები (რეზერვები) ისეთი ვალდებულებებია, რომელთა დაფარვის ვადა ან ოდენობა განუსაზღვრელია. ანარიცხების (რეზერვების) შეფასებისას გათვალისწინებულ უნდა იქნეს ის რისკები და განუსაზღვრელობა, რომლებიც მუდმივად თან ახლავს ბევრ მოვლენას და გარემოებას.

ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტებით ნებადართულია შემდეგი რეზერვების აღიარება: საგარანტიო მომსახურების, წამგებიანი კონტრაქტების, რესტრუქტურირების, გარემოს დაბინძურების, ფინანსური გარანტიების, აქტივების ექსპლუატაციიდან გამოსვლის, შვებულების.

აღსანიშნავია, რომ რეზერვები არ იქმნება **მომავალში გასაწევი ხარჯების დასაფარავად** (რაც აკრძალულია სტანდარტებით). რეზერვები არის მიმდინარე პერიოდში წარმოქმნილი **ისეთი ვალდებულებები**, რომელიც დაიფარება მომავალში. შესამამისად, მათ დაფარვასთან დაკავშირებული ხარჯებიც აღიარდება მიმდინარე პერიოდში. მაგრამ,

ვინაიდან განუსაზღვრელია ამ ვალდებულებების დაფარვის ვადა და ოდენობა, ისინი მიეკუთვნებიან არა ვალდებულებებს, არამედ შეფასებით რეზერვებს. ამისი ნათელი მაგალითია შვებულების რეზერვი. მომუშავე სამუშაოების შესრულებით (თავისი შრომით) მოიპოვებს უფლებას არა მხოლოდ შრომის ანაზღაურებაზე, არამედ შვებულების ანაზღაურებაზეც. ანუ ყოველთვის უფროდ გამოიმუშავეს თავისი მომავალი შვებულების ანაზღაურების 1/11 ნაწილს. ამდენად, მომუშავეების მიერ შესრულებული სამუშაოები ერთდროულად წარმოქმნის როგორც ანაზღაურების, ასევე შვებულების ვალდებულებას. მართალია, შვებულების ანაზღაურებას ღებულობენ, როგორც წესი. წელიწადში ერთხელ, მაგრამ ის გამოიმუშავდება ყოველთვის უფროდ. კონცეპტუალური საფუძვლებით ფინანსურ ანგარიშგებაში ვალდებულებები აღიარდება მათი წარმოქმნის და არა დაფარვის მიხედვით. ვალდებულებების აღიარებასთან ერთად ასაღიარებელია მათ დაფარვასთან დაკავშირებული ხარჯებიც. ამდენად, მომუშავეების უფლება შვებულების ანაზღაურებაზე მოითხოვს ყოველთვის უფროდ შესაბამისი ხარჯების და შვებულების ანაზღაურების ვალდებულების აღიარებას რეზერვის სახით. აშკარაა, რომ ეს არ არის მომავალი პერიოდის ხარჯები, ეს არის განუღებელი (გამომუშავებული) მომსახურების ხარჯები და ვალდებულება. უკანასკნელი გროვდება შვებულების რეზერვის სახით და იფარება (გამოიყენება) მაშინ, როდესაც მომუშავე ისარგებლებს შვებულებით.

რეზიუმე

ნაშრომში განხილულია რეზერვების არსი, დანიშნულება, შეფასება და ასახვა ფინანსურ ანგარიშგებაში. რეზერვები არის ფინანსურ შედეგებზე მოვლენების უარყოფითი გავლენის ასაცილებლად გათვალისწინებული სახსრები. ფინანსურად რეზერვების შექმნა გამოიხატება მოსალოდნელი ზარალის აღიარებაში. ფინანსური ანგარიშგების კონცეპტუალური საფუძვლებით ფინანსურ ანგარიშგებაში რეზერვები აისახება კაპიტალის ფინანსური შენარჩუნების, წინდახედულების და გაუფასურების კონცეფციების შესაბამისად. ამ მოთხოვნების გათვალისწინებით, ფინანსური მდგომარეობის ანგარიშგების ყველა განაყოფში აისახება შესაბამისი რეზერვები.

აქტივებთან და ვალდებულებებთან დაკავშირებული რეზერვები არის შეფასებითი სიდიდე, რომელთა გაანგარიშება მოითხოვს პროფესიულ განსჯას, შესაბამისი სააღრიცხვო პოლიტიკის შემუშავებას, რაც საბოლოოდ განაპირობებს ინფორმაციის საიმედოობას. შედეგად, ფინანსური ანგარიშგების ინფორმაციის მომხმარებლებს მიეწოდებათ რეალური ინფორმაცია, რაც თავის მხრივ, ეხმარება მათ სწორი პროგნოზების გაკეთებასა და გადაწყვეტილებების მიღებაში.

აქტივებისა და ვალდებულებების რეზერვების დანიშნულებაა მათი საბალანსო ღირებულების კორექტირება მოსალოდნელი განუსაზღვრელობებისა და რისკების პროგნოზირებით და პროფესიული შეფასებით.

ფინანსურ ანგარიშგებაში რეზერვების ასახვა უზრუნველყოფს ინფორმაციის რეალობას - აქტივები არ არის გადაჭარბებულად შეფასებული, ვალდებულებები შემცირებულია.

ლიტერატურა:

1. ფინანსური ანგარიშგების კონცეპტუალური საფუძვლები. (2021).
2. ბასს 1 ფინანსური ანგარიშგების წარდგენა. (2021).
3. ბასს 36 აქტივების გაუფასურება. (2021).
4. [4] ბასს 2 მარაგები. (2021).

5. M.Vardiashvili.(2019) Citation: Some Issues of Measurement of Impairment of Non-Financial Assets in the Public Sector <https://publications.waset.org/10010307/some-issues-of-measurement-of-impairment-of-non-financial-assets-in-the-public-sector>
6. [N.Kvatashidze, L.Sabauri. (2019). Citation: ISSUES OF ACCOUNTING FOR THE IMPAIRMENT OF FINANCIAL INSTRUMENTS. 202. https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/konf%20IV.pdf
7. ფასს 9 ფინანსური ინსტრუმენტები.(2021)
8. ბასს 37 ანარიცხები, პირობითი ვალდებულებები და პირობითი აქტივები. (2021) წლის მდგომარეობით.

Reflection of Provisions in Financial Reporting

Nadejda Kvatashidze

Academic Doctor of Economics, Associate Professor

SUMMARY

The paper deals with essence, purpose, valuation and reflection of provisions in the financial reporting. Provisions are the funds envisaged for preventing negative impact of various circumstances on the financial results. Financially, the creation of provisions is reflected in the recognition of expected losses. Under the conceptual framework for financial reporting, the provisions in the financial statements are reflected according to the concepts of financial capital maintenance, prudence, and impairment of equity. Keeping In mind these requirements, the relevant provisions are reflected in all sections of the financial reporting

The provisions related to assets and liabilities are an estimated value, the calculation of which requires professional judgment and development of appropriate accounting policies, which ultimately determines reliability of the information. As a result, users of the financial reporting-related information are provided with a realistic information, which in turn helps them to make accurate forecasts and decisions.

Purpose of the provisions related to assets and liabilities is to adjust their carrying amount by forecasting the uncertainties and the expected risks and making professional assessments.

The reflection of provisions in the financial reporting ensures that the information is realistic - the assets are not overvalued, while the liabilities are not undervalued

Keywords: Provisions; Impairment provisions; Gains; Reclassification; Credit loss.

Условия для Развития Креативных Индустрий: Оценки и Рекомендации

Талайбек Койчуманов

Профессор, Доктор экономических наук,
Кыргызско-Российский Славянский университет, город Бишкек

С учетом происходящих глобальных изменений на мировом рынке, креативная экономика, как основа постиндустриального мира, набирает обороты в своем развитии. Исследуя масштабные процессы в мировом пространстве, правительства различных стран, начинают уделять все большее внимание разработкам концепций креативного развития экономик. Возникает необходимость внедрения новых креативных технологий, способов и методов, и отход от старых, стандартных методов по решению разного рода задач по экономическому развитию.

Ключевые слова: Креативная экономика, креативные индустрии, оценка готовности, PEST-анализ

Введение. Для многих развивающихся стран, в том числе для постсоветских стран, экономика которых претерпела значительные реформы в связи с переходом к рыночным отношениям, креативный сектор экономики играет важную роль в достижении устойчивости в развитии. С одной стороны, это задел на будущее в связи с обострением конкурентной борьбы, цифровизацией и технологическими новшествами во всех сферах жизнедеятельности человека, возможность вовлекать в экономическую деятельность творческие виды, которые сохраняя уникальность и внося новшества смогут успешно конкурировать на мировом рынке. С другой стороны, это решение и социальных задач в связи с необходимостью создания рабочих мест, сохранение среднего класса, сдерживание утечки мозгов.

Цель статьи заключается в попытке проанализировать условия, необходимые для развития креативной экономики и дать оценки готовности страны развивать креативные индустрии через PEST-анализ, а также дать некоторые рекомендации для постсоветских стран.

Для чего нужен такой анализ и оценка? Не секрет, что экономики многих развивающихся стран переживают кризис, в том числе из-за пандемии COVID 19. Мир в лучшем случае начнет восстанавливаться в 2022 году. Поэтому, ставя целью развитие креативной экономики, необходимо рационально использовать имеющиеся ресурсы, определить приоритеты, определить, что является необходимым условием и какие меры должны быть приняты в первую очередь, чтобы достичь наибольшего эффекта.

Что касается экономики Кыргызской Республики, то последние исследования показали, что этот сектор занимает чуть больше 1,5% ВВП [3], нет статистического учета всех видов креативной деятельности, нет концепции развития и многого другого. Но есть большая трудовая миграция, есть утечка мозгов, нехватка современных технологий. В мае 2021 года в послании к народу, новый президент страны объявил креативную экономику одним из приоритетов развития страны, разработана концепция развития с планом действий. Однако, на наш взгляд, необходимы более глубокие проработки, оценки и конкретные меры для достижения ощутимых результатов. Поэтому бизнес-сообщество подготовило свои предложения и внесло в правительство для учета в стратегических документах.

Результаты. Итак, прежде всего рассмотрим какая должна быть среда для того, чтобы вырос креативный класс и получила развитие креативная экономика?

В качестве среды мы рассмотрели комплекс экономических, социально-политических и технологических характеристик. Такие характеристики, как например, качество государственного управления, уровень демократии и свободы граждан, степень толерантности и туристической привлекательности в стране, уровень безопасности и коррупции в стране играют важную роль. Ясно, что диктаторские режимы, вовлечение криминалитета в госу-

дарственное управление и использование судебных и правоохранительных органов в собственных интересах, коррупционные схемы и захват основных материальных потоков в государстве, все это в совокупности препятствует развитию креативной экономики и разрушает демократические свободы граждан. Общество в данном случае не реализует в полной мере свой творческий и креативный потенциал, в силу чего происходит «утечка умов» и концентрация их в тех местах, где имеются наиболее благоприятные условия для развития.

Что касается экономической стороны то, это особенности политики в творческой и креативной сфере, государственное инвестирование, субсидии, специальные налоговые режимы для креативных и цифровых индустрий, креативных-хабов, площадок, инновационный потенциал и техническое развитие страны, степень развитости (культурной, социальной, городской) инфраструктуры страны, и наконец, уровень экономической свободы и легкость ведения бизнеса и инвестиционный климат в стране.

Для оценки готовности страны развивать креативную экономику, авторы использовали PEST- анализ, в основе которого лежит бальная оценка политических, экономических, социальных и технологических факторов, влияющих на возможности государства поддерживать и развивать креативные индустрии [2].

Всего по четырем факторам выбраны 9 обобщенных показателей, по которым найдены коэффициенты в открытых данных [5-9]. По политическому фактору рассмотрены уровни демократии и уровень свободы человека. В качестве экономических параметров взяты уровень экономических свобод, степень глобализации и легкость ведения бизнеса. По социальному фактору рассмотрены уровень социального прогресса и уровень человеческого развития. По технологическому фактору взяты уровень развития ИКТ и уровень инновационного развития.

В качестве примера PEST-анализа, мы провели расчеты для Великобритании, как одного из лидеров по развитию креативной экономики и для Кыргызстана, как развивающейся страны. В совокупности все показатели были усреднены. В дальнейшем, по мере появления более детальных сравнительных данных по странам, можно дифференцировать эти показатели по приоритетности.

Оценка готовности страны по развитию креативной экономики

Показатели	Коэффициент показателя в Великобритании (по 100-бальной шкале)	Коэффициент показателя в Кыргызстане (по 100-бальной шкале)
<i>Политические факторы</i>		
1)Уровень демократии	85.3	42.1
2)Уровень свободы жизни	84.4	70.5
<i>Экономические факторы</i>		
3)Уровень экономических свобод	78.4	63.7
4)Степень глобализации экономики	89.8	63.6
5)Легкость ведения бизнеса	83.5	67.8
<i>Социальные факторы</i>		
6)Уровень социального прогресса	88.5	68.6
7)Уровень человеческого развития	93.2	69.7
<i>Технологические факторы</i>		
8)Уровень развития ИКТ	86.5	43.7
9)Уровень инновационного развития	85.4	35.0
Среднее значение всех показателей:	86.1	58.3

Проанализировав топ-50 стран по развитию креативной экономики (выборка осуществлялась из Глобального индекса креативности), выявляется корреляционная зависимость между этими факторами и уровнем развития креативной экономики. При этом топ-10 стран имеют усредненное значение всех факторов – в среднем 80 баллов, топ-30 – 75 баллов, топ-50 – 70 баллов.

Максимальный балл для страны по готовности поддерживать и развивать креативную экономику – 85 - 100 баллов. Расчеты по Кыргызстану показали, что готовность страны равна 58.3 балла, то есть практически в два раза меньше необходимого лучшего результата.

При этом наименьшие показатели были у показателя уровня демократии, политического фактора - 42.1 балла из 100. Необходимый уровень демократии в стране для развития креативной экономики находится в диапазоне в среднем от 70.0 баллов до 100.

По технологическому фактору наименьшие баллы у показателя инновационного развития – 35 баллов из 100 при минимально необходимом уровне 60-70 баллов. Такие же низкие показатели и по уровню развития ИКТ – 43,7 из 100.

Эти оценки подтверждаются полевыми исследованиями и опросами, которые были проведены в Кыргызстане в последнее время. Так, исследование 12 креативных индустрий показало, отсутствие стратегического видения развития творческих индустрий на государственном уровне, низкое образование и профессиональный уровень работников как главный барьер для роста креативных индустрий, так же как и такие препятствия как слабая защита интеллектуальной собственности, нестабильность регулирования, отсутствие доступа к финансированию и высокие социальные отчисления. Серьезной проблемой участники исследования отметили нападки со стороны государства на свободу слова и выражение мнений. Низкий уровень инноваций и технологий в секторе также является, по мнению участников исследования, барьером для развития. При этом основными драйверами активных индустрий были отмечены такие направления как мода и дизайн, кино и производство, разработка программного обеспечения и ремесла. В целом в стране, как показывает исследование, не существует единого видения креативной экономики [3].

Опрос МСБ показал, что одной из причин необходимости реальной оценки масштабов креативной экономики является то, что большая часть представителей креативных индустрий работает в секторе услуг, а также малом и среднем бизнесе, представленной небольшими предприятиями или индивидуальными предпринимателями, то есть в сферах, которые в основном относятся к неформальной экономике [4]. Причем, зачастую государство даже не дает возможности предпринимателям и работникам креативного сектора работать легально. Многие виды деятельности, которые относятся к креативным индустриям не входят в список тех, по которым разрешена деятельность по добровольному патенту, несмотря на востребованность. Особенно это относится к новым видам деятельности связанным с развитием интернет-услуг, новыми технологиями.

Рекомендации. По результатам проведенных исследований, опросов и оценок были выработаны предложения, которые направлены на развитие креативной экономики в Кыргызстане, возможно аналогичные проблемы есть в других странах, поэтому хотелось напомнить здесь о некоторых из них.

Государству необходимо предоставить людям, занятым в этих сферах возможность легально работать и уплачивать налоги, обеспечивая этим статистический учет работников креативных индустрий. Чтобы сократить отток творческого и интеллектуального потенциала, необходимо снять ограничения для развития креативной деятельности. Необходимо усилить меры по соблюдению прав интеллектуальной собственности и упростить саму процедуру получения патентов на авторские права. Для развития экспорта креативных товаров и услуг необходимо ввести технические регламенты и, таким образом, облегчить получение сертификатов качества, например, на продукцию ремесленничества.

Таким образом, можно отметить, что приоритетные задачи, которые надо решать в Кыргызстане для развития креативной экономики - это улучшение показателей по политическому фактору, а именно по улучшению уровня демократии и показателей по технологическому фактору, прежде всего по улучшению инновационных показателей. Понятно, что полученные макро оценки слишком обобщенные, но, тем не менее, они показывают явные провалы, на что важно обратить внимание правительства, принимающее решение.

Для создания благоприятной среды критически важно провести демократические реформы, сделать экономику дружелюбной по отношению к представителям творческих профессий, предложив необходимые свободы и максимально облегченные законодательные меры для ведения бизнеса, получения качественного образования с применением инновационных технологий. Тем самым правительство при всех базовых условиях, создаст возможности для уменьшения оттока творческой молодежи за рубеж и интеграции с мировой тенденцией по развитию креативной экономики.

Литература:

1. Отчет по результатам исследования креативных индустрий в КР. Подготовлено консалтинговой компанией «Промотанк» для филиала компании «ДАИ Европа ЛТД» в Кыргызской Республике, RFP – PIF 2020-01, Октябрь 2020.
2. Койчуманов Т.Д., Гринько М.Н. Оценка готовности страны развивать креативную экономику (PEST – анализ). Материалы Международной научно-практической конференции «Креативная экономика – важнейший фактор устойчивого развития страны», Бишкек, 2021, 81-86 с.
3. Акелеев А. Результаты исследования креативных индустрий в КР. Материалы Международной научно-практической конференции «Креативная экономика – важнейший фактор устойчивого развития страны», Бишкек, 2021, 19-21 с.
4. Акенеев А.Ж. Создание условий для вывода из тени представителей креативных индустрий (по результатам опроса бизнес-сообщества). Материалы Международной научно-практической конференции «Креативная экономика – важнейший фактор устойчивого развития страны», Бишкек, 2021, 21-24 с.
5. [https://ru.wikipedia.org/wiki/Индекс_демократии_\(Economist\)#cite_note-euidata2018-8](https://ru.wikipedia.org/wiki/Индекс_демократии_(Economist)#cite_note-euidata2018-8)
6. <https://gtmarket.ru/ratings/human-freedom-index>
7. <https://gtmarket.ru/ratings/index-of-economic-freedom>
8. <https://gtmarket.ru/ratings/kof-globalization-index>
9. <https://gtmarket.ru/ratings/doing-business>
10. <https://gtmarket.ru/ratings/social-progress-index>
11. https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_стран_по_индексу_человеческого_развития
12. <https://gtmarket.ru/ratings/ict-development-index>
13. https://ru.wikipedia.org/wiki/Международный_инновационный_индекс

Conditions for the Development of Creative Industries: Assessments and Recommendations

Talaybek Koichumanov
*Professor, Doctor of Economics,
Kyrgyz-Russian Slavic University, Bishkek*

SUMMARY

Taking into account the ongoing global changes in the world market, the creative economy, as the basis of the post-industrial world, is gaining momentum in its development. Investigating large-scale processes in the world space, the governments of various countries are beginning to pay more and more attention to the development of concepts for the creative development of economies. There is a need for the introduction of new creative technologies, methods and methods, and a departure from the old, standard methods for solving various problems of economic development.

Keywords: Creative Economy creative industries, readiness assessment, PEST analysis

Wine Tourism and its Application in the Context of Localization and Implementation Factors

Patrik Kubát

Master of Science, Ph.D. student
Mendel University in Brno, Department of Marketing and Trade

Wine tourism is one of the relatively young tourist activities in the Czech Republic, wine as a tourist product has only recently begun to be promoted to a greater extent. The beginnings of wine tourism can be traced mainly to southern Moravia, where wine growing is traditionally associated with a specific rural culture and folk architecture. On the example of a particular wine region, this paper captures natural as well as cultural and material-technical prerequisites for tourism development and introduces it to potential tourists. The aim is to apply localization and implementation factors within a wine tourism field on a territory of Moravia in the Czech Republic. The Moravia wine region has a high potential for wine tourism and further development by natural as well as cultural and historical predisposition, followed by well-spread cycling routes, number of touristic attractions and services facilities together with quality wine production.

Keywords: Tourism industry, Enotourism, Prerequisites of tourism, the Moravia wine region, the Czech Republic

Introduction

At present, wine tourism is closely connected to various forms of active tourism – hiking, biking, and recreational stays by the water, visiting cultural, historical, and natural monuments and other attractions (Šauer et al., 2015). Wine tourism has got a weighty regional aspect and cannot exist isolated from other forms of tourism, especially in such a small area under wine production in the Czech Republic. Therefore, is closely connected with gastronomy, culinary specialties, and traditional handicrafts or folk tradition (Vystoupil & Šauer, 2017). The development of wine tourism is delivered by new services, their (quality) improvement, effective cooperation of engaging actors, or by amelioration and expansion of infrastructure. Way to assess the development of tourism infrastructure is on board topic for many (wine) regions in related research (Monzonís & Olivares, 2012; Narkūnienė et al., 2017; Ryglová et al., 2017; Victorovna & Ivanovich, 2019).

Prerequisites (or factors) of tourism represent a summary of natural and anthropogenic aspects, including their multilevel links, which create the preconditions for the implementation of tourism. They can be divided into three groups: localization factors of tourism, realization factors of tourism, and selective factors of tourism. Localization factors are further divided into natural and cultural-municipal attractions, implementation factors in communication and material-technical, selective factors are divided into political, demographic, administrative, urbanization, sociological, personnel, and ecological (Ryglová et al., 2011; Zelenka & Pásková, 2002).

Localization factors form the physical basis for satisfying possible demand (i.e. what can be seen in a territory) and have been perceived as fundamental to understanding the territorial presence of tourist activity (Monzonís & Olivares, 2012). Their use is decided by implementation factors (especially transport, accommodation, and other services) and selective factors (cooperation, management, political situation, perception of the territory by guests) (Ryglová et al., 2011).

This paper focuses on supply-side factors. Since with the help of localization factors, it is possible to achieve differentiation of individual territories because especially localization factors determine what the given tourist area will present and define concerning the competition and implementation factors help to manage it (Ryglová et al., 2011).

It should be borne in mind that tourism is primarily an economic activity (Narkūnienė et al., 2017; Ryglová et al., 2011; Victorovna & Ivanovich, 2019). Therefore the influence of the above-

mentioned factors in tourism must be measured and assessed pragmatically from the point of view of the commercial success of the territory whose factors are presented (Ryglová et al., 2011). At the same time, the environmental and socio-cultural sustainability of the territory cannot be ignored (Flamik, 2020) and neither online communication (Mele & Cantoni, 2018).

Localization factors are those factors for tourism that are given by the territory and are practically unchanged. These include, in particular, natural conditions – climate, character and terrain modeling (geology, relief, geomorphology), aquatic (hydrological) conditions, natural attractions and its conversation, animals and plants (fauna and flora) – as well as social attractions, i.e. those that originate and exist due to the activities of people (i.e. monuments, customs, festivities, gastronomy, etc.). From the traveler's point of view, the localization factor is above all what must be seen in a territory (Ryglová et al., 2011). Nevertheless, the issue of how much localization is needed may become counter-productive, making the destination too much similar to one's own experience at home (Mele & Cantoni, 2018).

Natural conditions or attractions are one of the groups of localization factors. For the assessment of natural conditions in general, the more pleasant the climate, more unusual terrain modeling, more breathtaking scenery, and more exotic animals and plants occur, the better the conditions for tourism (Ryglová et al., 2011). They are used mainly in large areas, they are stationary, and we can say that they are to some extent constant (Hrala, 2002). Therefore, travelers are looking for mountainous and coastal areas, with many geological peculiarities, good hydrological conditions, and preserved fauna and flora – protected landscape areas, national parks, etc. The most important are those that are exceptional and unrepeatable. These are often awarded as part of the global heritage (UNESCO Biosphere Reserves). However, there is also one category for the assessment of the area of interest, which is outside any lists or legal protection measures. It is a category of aesthetic disposition of the landscape perceived by sight, its charm, appeal, beauty. It is an essential component of tourism focused on visual sensations, such as hiking, biking, cross-country skiing (Ryglová et al., 2011), hippotourism, or visiting vineyards.

Social or cultural-municipal attractions display the second group of localization factors. Among the most attractive social attractions are mainly monuments, including technical ones. Only the most valuable or most famous are of decisive importance, the others mostly function in the position of additional attractions. The highest listed are monuments inscribed on the UNESCO World Heritage List followed by national cultural monuments. At the other end of this scale are small local monuments. Individual events, customs, and festivities are also attractive for tourism, and gastronomy is experiencing great growth. The importance of sports and entertainment events is growing, and various artificial attractions, such as amusement parks, are also justified. To social attractions are related the density of population, the larger the population, the greater the number of social attractions, buildings, and events (Ryglová et al., 2011).

The implementation factors of tourism have a dominant position for the effectuation of various forms of tourism. Through transport, they make it possible to reach places of tourism, and infrastructure of services (accommodation, catering, travel agencies, tourist information centers, and other facilities) can be used. Its capacity forms an offer ceiling for the use of localization conditions (Hrala, 2002; Ryglová et al., 2011). Without sufficient service capacity, it is not possible to technically use the potential of the area. Without an adequate offer of the services of a certain quality, it is not even possible to compile tourist products well, and thus not offer the area on the market. In the absence of sufficient quality of services, even with satisfactory capacity, it is not possible to maintain the economic benefits of tourism in the long run, let alone increase them (Ryglová et al., 2011). Several indicators are used to evaluate the level of implementation factors (e.g. Narkūnienė et al., 2017; Ryglová et al., 2017; Victorovna & Ivanovich, 2019). For instance, number and composition of visitors in a certain area; a number of accommodation facilities;

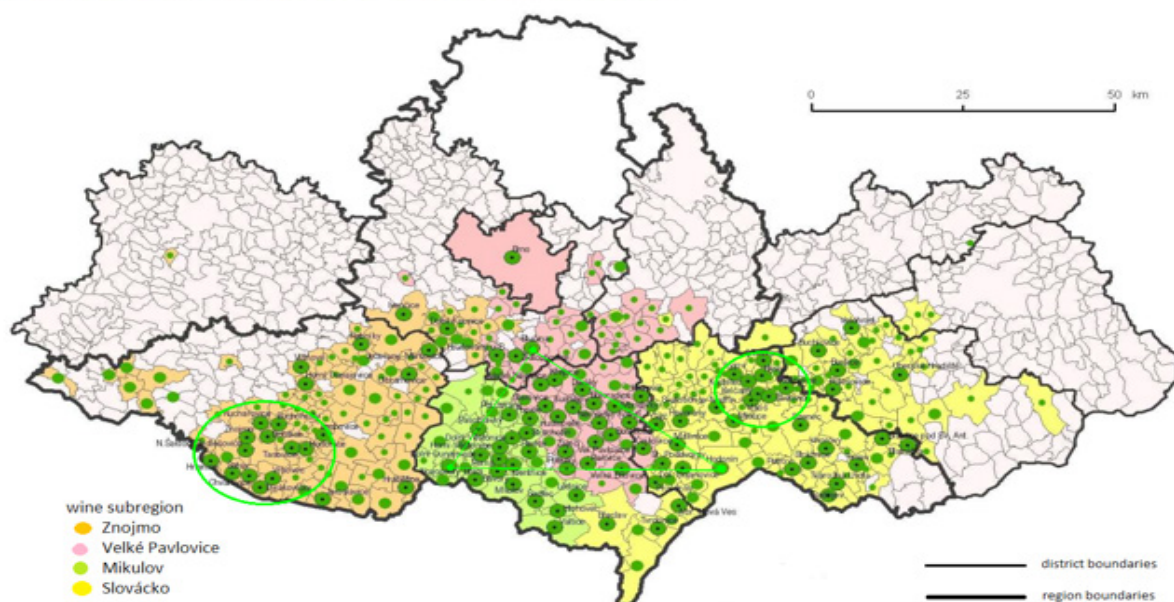
number of beds; product of occupied beds and days respectively nights; number of table seats; quality indicators of accommodation and catering facilities; size of transport capacities and their quality; indicative framework of recreational attendance; land use limit from the point of view of material and technical base; profitability of facilities for municipalities; civic amenities (commercial, exchange, banking services); degree of modernization and restructuring of accommodation and catering facilities; etc. (Ryglová et al., 2011; Victorovna & Ivanovich, 2019).

This paper aims to apply localization and implementation factors within a wine tourism field in the Moravia wine region in the Czech Republic as a main wine-producing region. Those factors represent a helpful tool for setting crucial prerequisites of a particular tourism area and for the evaluation of assumptions for tourism development. Mainly includes the assessment of the impact of natural, cultural-historical, economic, and social conditions and preconditions for tourism (and its development), at different spatial levels. They may be considered as one of the first classical approaches to the traditional geography of tourism, especially in the 50s and 60s of the 20th century (Vystoupil et al., 2011). The review of the existing literature, as well as Internet sources, served to identify the localization factors which have traditionally been seen as basic to understand the territorial presence of tourist activity in general. Particular tourism facilities were verified, and together with other factors, are presented in tables (Table 1 and Table 2) to evaluate these groups of factors as was correspondingly ensued by previous publications (Monzonís & Olivares, 2012; Narkūnienė et al., 2017; Ryglová et al., 2011; Šíp et al., 2018; Victorovna & Ivanovich, 2019). Equally, several other factors are indicated too. The state-of-art and delimitation of the Moravia wine region in the context of mentioned factors within the background of wine tourism will help to present the current wine region and present its properties and potential for further development.

Results

The Moravia wine region (<https://en.mapy.cz/s/jorafusune>) is the largest area under wine production in the Czech territory. It consists of 93.7% of all registered vineyards (ČSÚ, 2021). This region stretches on an area of two territorial self-governing units – two regions. It is formed by most of the area of the South Moravian Region – precisely by its six districts – and partly by Zlín

Figure 1. Map of wine subregions in the Moravia wine region

Note. Adapted from [Kunc & Vystoupil, 2005](#)

Region – three districts. A map of the wine region is illustrated in Figure 1. The delimitation of exact wine region boundaries is exacting. Therefore, localization and implementation factors have been considered for both territorial self-governing units. The resulting quantity of factors is located just in an area under Brno (with leaving out not colored parts of those two districts as captured in Figure 1) and considers only small yellow parts of two districts on the east side of the wine region in Zlín Region. The inclusion of Brno among the wine region was made because it is geographically loosely connected with the Znojmo and Velké Pavlovice subregions, in which intervenes. It follows that factors and facilities will be included predominantly those in colored districts (in Figure 1) and within the coordinates which set the utmost points of the wine region.¹

The most important area of wine tourism inside the Moravia wine region is located in the triangle Novosedly – Hodonín – Blučina (spread from within an area of Mikulov and Velké Pavlovice subregions), western part of Znojmo subregion and in the central-western part of the Slovácko subregion (Kunc & Vystoupil, 2005; Šíp et al., 2018). In these areas is concentrated the majority of municipalities and tourism facilities; marked out by green lines in Figure 1.

The perceptible development of wine tourism in the region and its popularity is also because the South Moravian Region is a favored tourism destination. In 2020 was the second most visited region, after capital Prague, with 1.170.773 tourist arrivals from all 10.836.448. That means 10.8% of all tourist arrivals were heading to the South Moravian Region. The majority (82.41%) of them were Czech residents, which made this region the most visited region by Czech inhabitants already for 10 years, at least (CzechTourism, 2021b).

The whole area of the Moravia wine region represents vast and miscellaneous activities, attractions, and experiences not all directly bound up on wine but also on other forms of active tourism. Localization factors, which have been considered in this paper, in the Moravia wine region have been ascertained and are summarized in Table 1.

Table 1. Quantification of localization factors in the Moravia wine region

localization factor	quantity	name
National Park	1	Podyjí
Protected Landscape Area	2	Pálava, White Carpathians
Biosphere Reserve	2	White Carpathians, Lower Moravia
Other protected areas	372	National natural monuments, National nature reservation, Natural monuments, Nature reserve
UNESCO World Heritage Sites	2	Tugendhat Villa in Brno, Lednice–Valtice Cultural Landscape
UNESCO Intangible Cultural Heritage Lists	4	Jízda králů (Ride of the Kings), Slovácký verbeňák (recruit dances), Modrotisk (blueprint), Falconry
Bird area	8	
Castle, chateau, lookout tower	35, 111, 24	
ZOO, aquarium	3, 1	Brno, Hodonín, Bošovice (parrot ZOO), Lednice
Bath	2	Hodonín, Lednice
Registered vineyards (ha)	17 425	93.7% of registered vineyards
VOC	13	
Wine events	800-900	Only events related to wine for the public in 2021.

Note. Data from Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 2021; Bublíková, 2020; ČSÚ, 2021; Hrady.cz, 2021; Nadace Partnerství, 2021; UNESCO, 2021; Vinařský fond, 2021.

¹ The utmost points of the wine region in GPS coordinates, north point: N 49°15.33922', E 16°32.22467'; south point: N 48°36.99425', E 16°56.41248'; east point: N 48°50.31418', E 15°54.78018'; west point: N 49°0.24940', E 17°37.01998'.

The region offers an immense list of natural areas including one National Park (out of 4 in the Czech Republic), two Protected Landscape Areas, two Biosphere Reserves, and more than 340 natural monuments as well as nature reserves at a national or regional level. At (inter)national level may captivate by UNESCO Heritage tangible sites (2 out of 16 in the Czech Republic) as well as intangible sites (4 out of 7 in the Czech Republic) in a way of traditional and regional cultural habits connected directly to the wine. *Slovácký verbuňk* (male folk dance) is related to the Slovácko wine subregion and to regional *krojované hody* (costumed feast) where is wine served and inseparably affiliated. Similarly, Ride of the Kings is located in the Slovácko wine subregion mainly in town Vlčnov and represents a folk custom associated mostly with *Letnice* (the Christian holiday of Pentecost). Another intangible heritage is *modrotisk* (blueprint) which is a traditional technique of textile printing as well as a name for a dark blue fabric with white patterns. Its decrease in the number of workshops led to entry to UNESCO Cultural Heritage Lists. One functional workshop is located in Strážnice – Slovácko wine subregion. Moreover, the region abounds with several castles, chateaus, lookout towers, sacral and technical monuments, and (open-air folk) museums which are spread all around its territory. Obtained data from Hradý.cz (2021) number 35 castles, 111 chateaus, 24 lookout towers, and other tourism attractions.

Due to the ambiguous definition of lookout towers, ruins, and fortresses with castles and the ever-increasing number of buildings of this type, likely, the quantity will not be accurate. Other possible attractions in an area that are not presented in this paper: churches, breweries, museums, monuments, momentous water wells, turrets, outdoor and indoor sports grounds and swimming pools, spa, religious sites, sacral monuments, technical monuments, and caves (mainly above Brno).

Regarding the localization factors more connected to the wine its production and cultivation of grapes are also almost idealistic natural, soil, and weather conditions. The annual average temperature is 9.42° Celsius, the average annual precipitation is 510 mm, and the average annual length of sunshine is 2244 hours according to the 78 years average ascertained in the city Velké Pavlovice (at the Wine Cultivation Station). The South Moravian landscape and its unique natural conditions form the basis for the unique and at the same time diverse character of the local wines (Bublíková, 2020; Vinařský fond, 2021). Concerning natural factors connected to wine even further, there has to be mention a term *terroir*. As described by Leedon et al. (2021): “*terroir* is one reconnection approach and concept that relates place, people, and products by suggesting that the physical environment and socio-cultural conditions of a place lead to the characteristics of the products and services from that place.” In Moravia is *terroir* associated with VOC¹ which reflects the region where the grapes come from and thus the evaluation of wines is carried out by the winemakers themselves as members of the relevant VOC association. The Znojmo wine subregion introduced the first appellation system in the Czech Republic in 2009 – VOC Znojmo (Vinařský fond, 2021). That’s why VOC presence in the region should be listed in localization factors due to its natural character and place of origin.

Another reflecting fact of a great location of a wine region and its qualities of wine production and thus the development of wine tourism has been topical already for some years. The Šobes vineyard in the Znojmo wine subregion strives for inclusion, by a winery Znovín Znojmo² supported by the city of Znojmo and Mendel University in Brno with other bodies, to the UNESCO World Heritage List. Such an act would significantly assist in attracting a larger number of visitors and developing local tourism in a region (Veselá & Malacka, 2015).

1 *Vína Originální Certifikace* (VOC, Wines of Original Certification) are specifically those that have been produced from grapes originating exclusively from vineyards situated in approved areas in a given wine region. List of VOC in the Czech Republic <https://www.vinazmoravyvinazcech.cz/en/encyclopedia/voc-associations>.

2 A wine company Znovín Znojmo, located in the Znojmo wine subregion, is one of the pioneers in wine tourism in the region (Veselá & Malacka, 2015).

Wine-related events are expanding in quantity and either quality. Generally speaking every weekend is a possibility to participate in some wine-related event. There are events connected to culture, folklore, gathering, wine production, tradition, music, region, etc. The main events in the Moravia wine region, by Prokeš (2019), are defined as the following: festival, celebration (e.g., folklore festivals, wine festivals, feasts, grape harvest, St. Martin's festivals), tasting, competition, fair markets, courses, seminars, food festivals, adventure tours and other events connected with sports and wine, art and wine, etc. The seasonal orientation of wine tourism activities has already passed away. Thus, there is a clear stare of the development of wine tourism activities from seasonal to year-round through the years (Šauer et al., 2015; Vystoupil et al., 2011; Vystoupil & Šauer, 2017). Presently, all kinds of wine-related events and activities¹ are throughout the year (Šťastná et al., 2020). More about wine tourism activities can be acquire in previous publications (Flamik, 2014; Kubát, 2019; Nadace Partnerství, 2021; Šťastná et al., 2020; Veselá & Malacka, 2015; Vinařský fond, 2021;).

More than 18 000 vine-growers cultivate grapes in vineyards within more than 300 wine villages which are representatives of hubs for implementation factors – events, services, wine products, and activities. They are connected by the quite frequent structure of cycling routes at a local level as well as regional level. To guarantee a high-quality service among the wine region regarding cycling routes a certificated system of service facilities has been implemented – a cycling certification *Cyklisté vítáni* (Cyclists Welcome) – which helps in the development of cycling routes infrastructure as well as with service infrastructure in the region (Kubát, 2020). The whole wine region is crossed by a backbone route that connects west with the east side of the region, winemakers with wine tourists, and thus facilitate transport from particular wineries, wine villages, or wine subregions through and through. Furthermore, the region is halved by highway from Brno to Břeclav, which also connects Prague or Bratislava. Railway networks, as well as bus transportation, connect wine villages even more.

The total number of catering facilities is sufficient, corresponding to the population density in the region and the presence of facilities of other services and attractions. At the same time, there is considerable variety, from traditional restaurants and pubs to various types of fast food and non-traditional meals. The most common type of catering facility is restaurants. Regardless the number of these facilities does not account for kiosks or food trucks, which are also on the rise in the region.

Table 2. Quantification of implementation factors in the Moravia wine region

(tourism) facilities	number	
Collective accommodation establishments	1006	556 pensions 214 hotels, motels, botels (from 1 star to 5 stars) 236 other types of accommodation, camps, cottages, touristic accommodation, etc.
Restaurant, bistro, pub, inn, pizzeria	app. 1200	Active places with sanitary facilities in 2021, located in bigger cities.
Travel agency	111	The number of branches in the region, those that have their website active.
Tourist Information Center (TIC)	24	
Cycling route	11 (1200 km), 3 (106 km)	Moravian wine trails, local wine trails
Wine village	308	
Viticulturist/vine-grower	16 391	
Winery	841	

Note. Data from ATICCR, 2021; CzechTourism, 2021a; Restu.cz, 2021; Sorm, L. & Spol., 2021; Stovka Software, 2021.

¹ Calendar of wine events and activities <https://www.vinazmoravyvinazcech.cz/cs/kalendar-akci>.

Furthermore, there may act upon mentioning factors other features of wine tourism such as the quality of wine, surrounding nature (landscape, presence of vineyards, etc.), friendly environment at a winery (personal contact), diversification and quality of services, relaxation as well as tourists' loyalty (Králíková et al., in press; Kubát, 2019; Šťastná et al., 2020).

Conclusions and Recommendations

There are plenty of factors that may introduce and form a (wine) destination generally. This paper presents main localization and implementation factors in a particular area – the Moravia wine region – in the context of wine tourism and its connected attractions, services, and possible experiences. Table 1 presents crucial localization factors followed by Table 2 with implementation factors. Both tables show the supply side of the wine region based on nature, infrastructure, tradition and cultural heritage, services, and tourism attractive places interleaved within wine tourism in this region. For further development unlocking the potential and increasing quality now requires synergy and cooperation of many participants in a wine region. The aim should also be to optimize traffic and tourist visits and prevent the devastation of cultural heritage, wine traditions, and the landscape.

As mentioned in the crucial wine tourism book by Getz (2000), in many cases, wine tourism is not regulated or planned in any way and is based only on what individual wineries do for it. Flamik (2020) affirms this still after 20 years. As he referred, the common denominator of all the successes and strengths of viticulture, winemaking, and tourism in the region of Moravia is the fact that Moravian winemakers and entrepreneurs in tourism started on their own. There was no development plan, neither strategy was formulated. The actors are the winemakers themselves, wine institutions, the South Moravian Region, associations, and, last but not least, the non-profit organization Partnership Foundation (<https://nadacepartnerstvi.cz>), which is the author of several projects connected to nature and tourism. However, the future presents new, predictable, and unexpected challenges for all.

The purpose of this paper was not to present a thorough enumeration of all localization and implementation factors in a wine-producing region in a context of wine tourism but to introduce the main prerequisites of tourism and represent them as a tool for a summary of natural, cultural, anthropogenic, and service-based aspects and other multilevel links for a tourism region. It should also be considered that the numbers of the mentioned attractions in this article are within the Moravia wine region, however, just beyond its borders, other attractions are within reach.

References:

1. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. (2021). *Ústřední seznam ochrany přírody*. Retrieved from <https://drusop.nature.cz/ost/chrobjekty/sumarizace/>
2. ATICCR. (2021). *Jihomoravský kraj: Asociace turistických informačních center České republiky*. Retrived from <http://www.aticcr.cz/jihomoravsky-kraj/os-1003/p1=2297>
3. Bublíková, L. (2020). *Situační a výhledová zpráva. Réva vinná a víno*. Praha: Ministerstvo zemědělství České republiky. Retrieved from http://eagri.cz/public/web/file/672676/Vino_2020_Web.pdf
4. CzechTourism. (2021a). *Kapacity HUZ podle kategorie 2012 – 2020*. Tourdata. Retrieved from <https://tourdata.cz/data/kapacity-huz-podle-kategorie-2012-2020/>
5. CzechTourism. (2021b). *Návštěvnost HUZ – podrobná data 2012 – 2021 1. pololetí*. Tourdata. Retrieved from <https://tourdata.cz/data/navstevnost-huz-2012-2021/>
6. ČSÚ. (2021). *Vinice (strukturální šetření) - 2020*. Retrieved from <https://www.czso.cz/csu/czso/vinice-strukturalni-setreni-2020#>

7. Flamik, J. (2020, May 1). *Když se nechodí pro víno, ale za vínem aneb Stav a perspektivy vinařské turistiky v ČR*. CELYOTURISMU.CZ. Retrieved from <https://rb.gy/6lqd1w>
8. Flamik, J. (2014). *Moderní formy vinařské turistiky*. Brno: Partnerství, o.p.s.
9. Getz, D. (2000). *Explore wine tourism: management, development & destinations*. Elmsford: Cognizant Communication Corporation.
10. Hradycy s.r.o. (2021). *Hrady, zámky a tvrže*. Retrieved from <https://www.hradycy.cz>
11. Hrala, V. (2002). *Geografie cestovního ruchu* (4. ed.). Prague: Idea Servis.
12. Králiková, A., Kubát, P., & Ryglová, K. (in press). Visitors' happiness and loyalty in the Moravia wine region. *European Countryside*.
13. Kubát, P. (2020). Cycling Tourism Certification and Its Justified Role in Wine Tourism in Znojmo Subregion. *PEFnet 2020 – 24th European Scientific Conference of Doctoral Students*, 101-102. Brno: Mendel University in Brno. Retrieved from https://pefnet.mendelu.cz/wcd/w-rek-pefnet/pefnet20_extended_abstracts_web_final_version3.pdf
14. Kubát, P. (2019). *Vývoj vinařského turismu a jeho úroveň v České republice, Chile a Srbsku*. [Diploma Thesis, Mendel University in Brno]. Theses.cz. Retrieved from <https://theses.cz/id/c99pjh/?lang=sk>
15. Kunc, J., & Vystoupil, P. (2005). Vinařská turistika v České republice - regionálně geografické aspekty. In *Sborník z VIII. Mezinárodního kolokvia o regionálních vědách* (pp. 265-270) Brno: Masarykova univerzita v Brně.
16. Leedon, G., Decosta, J. N. P. L. E., Buttriss, G., & Lu, V. N. (2021). Consuming the earth? Terroir and rural sustainability. *Journal of Rural Studies*, 87, 415-422.
17. Mele, E., & Cantoni, L. (2018). Localization of Tourism Destinations' Websites: Theory and Practices. In M. Bielenia-Grajewska, & E. Cortes de los Rios (Eds.), *Innovative Perspectives on Tourism Discourse*, 132-154.
18. Monzonís, J. S., & Olivares, D. L. (2012). Location factors and tourism development in the rural spaces of the Valencian Autonomous Region. *Boletín de La Asociación de Geógrafos Españoles*, 59.
19. Nadace Partnerství. (2021). *Moravian wine trails*. Moravské Vínarské Stezky. Retrieved from <https://www.vinarske.stezky.cz/uvod?lang=en-US>
20. Narkūnienė, R., Gražulis, V., & Arbidane, I. (2017). Tourism development conditions in the municipalities of Lithuania and Latvia regions. In *CBU International Conference Proceedings*, 5, 320-325.
21. Prokeš, M. (2019). Wine trails in the Czech Republic. In M. Sigala & R. Robinson (Eds.), *Wine tourism destination management and marketing: theory and cases* (pp. 341-355). Cham: Palgrave Macmillan.
22. Restu.cz. (2021). *Restaurace v České republice*. Retrieved from <https://www.restu.cz/restaurace/>
23. Ryglová, K., Rašovská, I., & Šácha, J. (2017). Rural Tourism–Evaluating the Quality of Destination. *European Countryside*, 9(4), 769-788.
24. Ryglová, K., Burian, M., & Vajčnerová, I. (2011). *Cestovní ruch - podnikatelské principy a příležitosti v praxi* (1. ed.). Prague: Grada.
25. Šauer, M., Vystoupil, J., Holešinská, A., Palatková, M., Pásková, M., Zelenka, J., Fialová, D., Vágner, J., Haláček, P., Repík, O., & Petr, O. (2015). *Cestovní ruch*. Učební text. Brno: Masarykova univerzita.
26. Šíp, J., Ryšková, J., & Smrčka, F. (2018). Territorial Connections of Wine Tourism to Vine Growing and Wine Produce in The Winegrowing Sub-Regions of Slovácko and Znojemsko. *Czech Hospitality & Tourism Papers*, 14(30), 16-27.
27. Sorm, L. & Spol. (2021). *Jižní Morava - TURISTICKÉ REGIONY ČR - rezervační a informační systém*. Turistické Regiony ČR. Retrieved from <http://www.jiznimorava.tourism.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=74216>
28. Štastná, M., Vaishar, A., Ryglová, K., Rašovská, I., & Zámečník, S. (2020). Cultural Tourism as a Possible Driver of Rural Development in Czechia. Wine Tourism in Moravia as a Case Study. *European Countryside*, 12(3) 292-311.
29. Stovka Software. (2021). *Katalog cestovních kancelářů a agentur - AtlasCK.cz*. Atlas CK. Retrieved from <http://www.atlasck.cz/>

30. UNESCO. (2021). *UNESCO - Browse the Lists of Intangible Cultural Heritage and the Register of good safeguarding practices*. Retrieved from <https://rb.gy/4yvkeo>
31. Veselá, J., & Malacka, L. (2015). Use of the wine tourism in the region development: The comparative study. In *DOKBAT – 11th Annual International Bata Conference for Ph.D. Students and Young Researchers*, 275-286. Zlín: Tomas Bata University in Zlín. Retrieved from <https://rb.gy/5j4a9h>
32. Victorovna, S. S., & Ivanovich, S. V. (2019). Way to assess the development of municipal tourism infrastructure. *Journal of Applied Engineering Science*, 17(1), 87-92.
33. Vinařský fond. (2021). *Vinařská oblast Morava. Vína z Moravy a Vína z Čech*. Retrieved from <https://rb.gy/vqxvuy>
34. Vystoupil, J., & Šauer, M. (2017). Geography of Tourism in the Czech Republic. In K. Widawski & J. Wyrzykowski (Eds.), *The Geography of Tourism of Central and Eastern European Countries* (pp. 149-188). Springer.
35. Vystoupil, J., Šauer, M., Holešinská, A., Kunc, J., Tonev, P., & Seidenglanz, D. (2011). *Geografie cestovního ruchu České republiky*. Plzeň: Aleš Čeněk.
36. Zelenka, J., & Pásková, M. (2002). *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Prague: MMR ČR.

დაკრედიტების სისტემის როლი აგრარული პრობლემების გადაჭრაში (საქართველოს მაგალითზე)

თამარ ლაზარიაშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასისტენტ-პროფესორი

სტატიაში გაანალიზებულია დაკრედიტების სისტემის როლი აგრიკულურ სექტორში, დასაბუთებულია აგრიკულური სექტორის დაკრედიტების აუცილებლობა, განხილულია კრედიტების მოზიდვაზე მოქმედი დადებითი და უარყოფითი ფაქტორები, ნაჩვენებია აგრიკულურ სექტორში განხორციელებული კრედიტების გავლენა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წახმობებაზე.

საქართველო მცხე მასშტაბის ქვეყანაა, სასოფლო-სამეურნეო ფაქტორ სპეციფიკით და განსხვავებული კლიმატური ზონებით. თითოეული რეგიონი, ზონა თუ კრედიტის გახვედრილი ჩიხით ხასიათდება. აგრიკულური სექტორისათვის ეკონომიკის სხვა დარგებისაგან განსხვავებით, დამახასიათებელია მთელი რიგი თავისებულებანი, რომელთა გათვალისწინება და დროული გადაჭრა უზუნველყოფს ამ სექტორის შემდგომ განვითარებას. ამ მიზნით მეტად აქტუალურია სახელმწიფო მხარდაჭერის ეკონომიკური ბეჭელების ამოქმედება, კერძოდ, აგრიკულურ სექტორის დაკრედიტების სისტემის როლის გაძლიერება. მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს მიერ სოფლის მეურნეობის განვითარებისა და სასუხსათო უსაფრთხოების უზრუნველყოფის საკანონმდებლო გახანტიების შექმნა.

აგრიკულური სექტორის დაკრედიტების მექანიზმის ამოქმედების შედეგად შესაძლებელი გახდება ქვეყანაში სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წახმობის ზედა, რომელიც ხელს შეუწყობს ქვეყნის სასუხსათო ბაზრის უფექტიან ფუნქციონირებას და სტიმულს მისცემს სასუხსათო პროდუქციის საექსპორტო უზრუნველყოფას.

საკვანძო სიტყვები: აგრიკულური, აგრიკულურ, აგრიკულური სექტორი, სასუხსათო ბაზარი, უფექტიანი მეურნეობა.

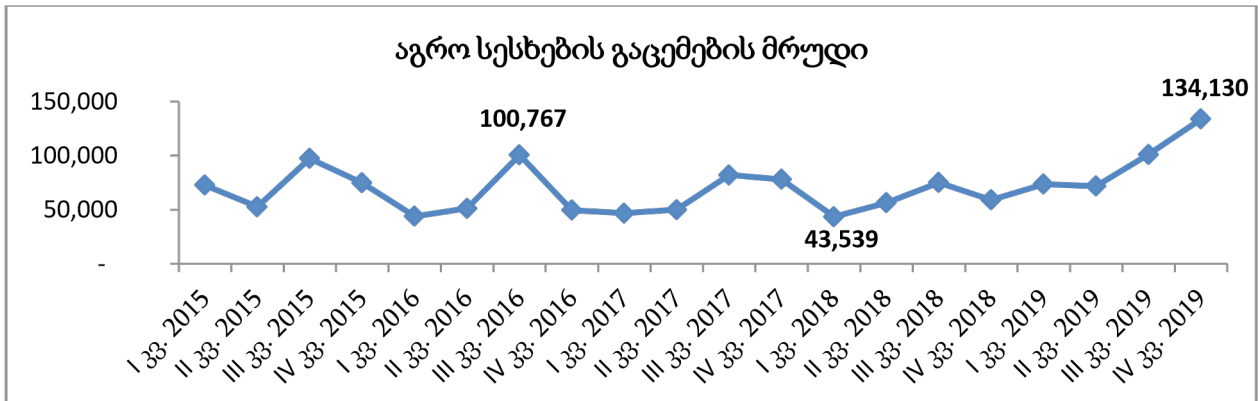
სოფლის მეურნეობის პოტენციალის მაქსიმალურად ათვისება და მიზნობრივი გამოყენება ქვეყნის ეკონომიკისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია. აღნიშნული პრობლემა დღეისათვის მეტად აქტუალურია, როგორც მსოფლიო მაშტაბით, ისე საქართველოსათვის. ქვეყანაში სოფლის მეურნეობის განვითარებისთვის ხელსაყრელი ბუნებრივ-კლიმატური პირობები არსებობს. ამასთან, საქართველოს მთავრობის მიერ აგრარული სექტორი ეკონომიკის პრიორიტეტულ სფეროდ არის დეკლარირებული (ხარიაშვილი ე., 2018). მისი ტრადიციული შინაარსი, რომლის თანახმად, იგი მოსახლეობის გამოკვებას ემსახურება, გლობალური სავაჭრო ურთიერთობები, ახალ ალტერნატივებს თავაზობს და იძლევა იმის შესაძლებლობებს, რომ ადგილობრივი წარმოება ჩანაცვლებული იქნეს იაფი იმპორტირებული პროდუქციით. ამ მხრივ, იაფი სანედლეულო პროდუქტის მიმწოდებლები დაბალგანვითარებული ქვეყნები არიან. დღეისათვის, ქვეყნის აგრარულ სექტორში შექმნილი მდგომარეობა ნათლად მიგვანიშნებს, რომ პრობლემის რეალური გადაჭრა შესაძლებელია სპეციალიზებული აგრიკულურ სექტორის ფორმირებით. აგრიკულურ სექტორის განვითარებას აუცილებლად ესაჭიროება სპეციალიზებული აგრიკულურ სექტორის სისტემის შექმნა, რადგან ფინანსებზე თავისუფალი ხელმისაწვდომობის გარეშე, სოფლად ფერმერული მეურნეობები ვერ განვითარდება. თანამედროვე აგრიკულურ სექტორის სისტემა წარმატებით მუშაობს საფრანგეთში, აშშ-ში ფერმერთა საკრედიტო სისტემა, გერმანიის რაიფაიზენ კრედიტი, ბელგიაში-ბრენდენბონდი, პოლანდიაში-რაბობანკი და ა.შ. გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება პოლიტიკურ და ეკონომიკურ სტაბილურობას, ქვეყანაში არსებულ კანონმდებლობას, ინფრასტრუქტურას, საფინანსო ინსტიტუტების გამართულ მუშაობას, სამუშაო ძალის კვალიფიკაციას და სხვ. ამ კრიტერიუმების მიხედვით დგინდე-

ბა მსოფლიოს ყველა ქვეყნის პოლიტიკური და ეკონომიკური რეიტინგები, რომელსაც უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებენ უცხოელი ინვესტორები. ცხადია, აგრარულ სექტორში განხორციელებული ინვეტიციები გავლენას ახდენს სხვა ისეთი სექტორების განვითარებაზეც, რომლებიც თავიანთ საქმიანობაში გამოიყენებენ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციას (Erkomaishvili G., Kobalava M., Lazariashvili T., Saghareishvili M., 2017). აგროკრედიტის განვითარებას მნიშვნელოვანი როლის შესრულება შეუძლია საქართველოს ეკონომიკის წინსვლაში, სოფლად მწარმოებლურობის ზრდასა და მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლებაში. მისი განვითარებისათვის ქვეყანაში ხელსაყრელი პირობებია, რადგან ფუნქციონირებს ლიბერალური შრომის ბაზარი, დაბალია შრომაზე დანახარჯები, გამარტივებულია საგადასახადო ადმინისტრირება და სხვა (Хараишвили Э., 2016). აგრარული სექტორის დაკრედიტების მექანიზმის სრულყოფა მნიშვნელოვანი წინაპირობაა კონკრეტული სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოებისათვის. სახელმწიფომ ხელი უნდა შეუწყოს აგრარულ სექტორში შემავალ დარგთა რაციონალურ ტერიტორიულ გადაადგილებას და ერთიანი საბაზრო სივრცის ფორმირებას. ცხადია, აგრარულ სექტორში განხორციელებული კრედიტები ასეთი სექტორების წარმოებას საშუალოდ 31%-ით ზრდის. სოფლის მეურნეობაში წარმოებული პროდუქცია ძირითადად შინამეურნეობებისთვის გამოიყენება, ამ დარგში ინვესტირება ყოველ წელს დაბალი მოცულობით ხასიათდება, 2019 წელს ეს მაჩვენებელი 57 %-ით შემცირდა, რაც სამწუხაროა, რადგან ექსპორტის გასაძლიერებლად ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სწორედ სოფლის მეურნეობაში შექმნილი პროდუქტებია (www.geostat.ge, 2021). სოფლის მეურნეობის დარგში დღეს მთელი რიგი გამოწვევებია. აგრარული წარმოების შედეგები კვლავაც არაპროგნოზირებადია: გვალვა, წყალდიდობა, მცენარეთა და ცხოველთა დაავადებები და მავნებლები აგრარულ სექტორს კაპიტალის ჩადებისათვის შედარებით მაღალრისკიან სფეროდ აქცევს (ლაზარიაშვილი, თ., 2018). მთავარ გამოწვევად რჩება დარგში მწარმოებლურობის დაბალი დონე. მაგალითად, საქართველოში სასოფლო-სამეურნეო მიწის ფართობი ქვეყნის მთლიან მიწის ფონდში შეადგენს 49%-ს, ისრაელში 20%-ს. მიუხედავად ამისა, მიწის ფონდის ასეთი შეზღუდული რესურსის პირობებში ისრაელში ფერმერთა 3,7% თითქმის 95%-ით აკმაყოფილებს საკუთარი მოსახლეობის მოთხოვნებს. საქართველოში დაბალია ძირითადი აგროსასურსათო პროდუქტებით თვითუზრუნველყოფის მაჩვენებლები (საშუალოდ 35-60%-ის ფარგლებში) და სასურსათო უსაფრთხოების მხრივ პრობლემებია (ხარაიშვილი ე., 2018).

სხვა სამეურნეო საქმიანობისაგან განსხვავებით, აგროსფეროს სპეციფიური საქმიანობა ინდივიდუალურ მიდგომებს მოითხოვს. აგროსექტორის განვითარებისთვის აუცილებელი პირობაა მწარმეთათვის კლიმატური თუ სხვა რისკის დაზღვევის შესაძლებლობის არსებობა. საქართველოში, ეს შესაძლებლობა მნიშვნელოვნად შეზღუდულია. დღესდღეობით არსებული სისტემა ეფუძნება ცალკეული რისკების დაზღვევას – სეტყვის, ქარიშხლის, წყალდიდობის და ა.შ. კონკრეტული კულტურების მწარმოებლებისათვის ეს სისტემა მოსახერხებელია. მაგ.: მანდარინის და ყურძნისთვის (საშემოდგომო ყინვებისაგან დაზღვევა). თუმცა, შეთავაზებები ვერ ერგება ბევრი მეურნეობის საჭიროებას (კვლევის ანგარიში, 2020). შესაბამისად, ამ სფეროში გაცემული სესხებიც შემოსავლების მიღების პერიოდების მიხედვით იფარება. ისევე როგორც სტანდარტული ბიზნეს სესხები, აგრო სესხიც შეიძლება გაიცეს როგორც უგირავნოდ ისე ქონების უზრუნველყოფით და როგორც საბრუნავი საშუალებების შეძენის, ასევე ძირითადი საშალებების შეძენის მიზნობრივით. აგროსესხის გამოყენებით შესაძლებელია (კვარიანთაშვილი ჯ., 2020):

- ❖ სწორად დაიგეგმოს სეზონის მიხედვით შესასრულებელი ვალდებულებები;
- ❖ სათესლე საშუალებებისა და აგრო ბიზნესისათვის განკუთვნილი ხელსაწყო-დანადგარების შეძენა;
- ❖ სხვადასხვა (არასამომხმარებლო) ვალდებულებების გადაფარვა.

დიაგრამა 1. აგრო სესხების გაცემები 2015 – 2019 წლების კვარტლების მიხედვით - საქართველოს ეროვნული ბანკი

აგრო სესხების გაცემების მრუდის მიხედვით გაცემების მაღალი ნიშნული ფიქსირდება მესამე კვარტალში, რაც დაკავშირებულია აგრო საქმიანობის აქტივობასთან. მნიშვნელოვანია აგრეთვე სახელმწიფო სუბსიდირების პროგრამები, მაგალითად: „იაფი აგროსესხი.“ აღნიშნულ პროგრამაში ჩართულ ბენეფიციარებს სახელმწიფო უფინანსებს წლიური საპროცენტო განაკვეთის მნიშვნელოვან ნაწილს (თავდაპირველად იყო წლიური 11%, ამჟამად არის წლიური 8%) და ამრიგად ხდება აგრო სექტორის ნახალისება. არსებობს სხვა სახელმწიფო სუფსიდირების პროგრამა „ანარმოე საქართველოში“, რომელიც შექმნილია ასევე ადგილობრივი წარმოების წასახალისებლად კერძო სექტორის კონკურენტუნარიანობის გასაუმჯობესებლად¹. პროგრამაში ჩართული ბენეფიციარები სარეგებლობენ ისეთი სახელმწიფო სუფსიდიით, როგორც არის 2 წლით წლური საპროცენტო განაკვეთის ძირითადი ნაწილის დაფინანსება. პროექტის ფარგლებში მეწარმეებს შეუძლიათ განაახლონ საწარმოო დანადგარები, შექმნან ახალი საწარმოო ხაზები და სხვადასხვა გზებით განავითარონ ბიზნესი. დღეისათვის, ევროკავშირის ქვეყნებში სოფლის მეურნეობის დაფინანსება ხდება, როგორც სახელმწიფო ბიუჯეტიდან გამოყოფილი სახსრებით, ასევე სოფლის მეურნეობის განვითარების ფონდებიდან და საერთაშორისო ორგანიზაციებიდან გამოყოფილი თანხებით. სახელმწიფო ატარებს ისეთ საბაჟო და საგადასახადო (ფისკალურ) პოლიტიკას, რითაც ხელს უწყობს სოფლის მეურნეობის დარგის განვითარებას. მიზანშეწონილია, მთავრობის მიერ დაფინანსებული შეღავათიანი აგრო-კრედიტის პროექტი გარდაიქმნას სახელმწიფო ან ორმხრივ მფლობელობაში არსებულ სასოფლო-სამეურნეო ბანკად. რომლის კრედიტები ხელმისაწვდომი იქნება ნებისმიერი ზომის ფერმერისათვის და კოოპერატივისთვის;

აგროპროდუქტების ექსპორტის სტიმულირების ერთ-ერთი მთავარ საშუალებად სავაჭრო ბარიერების მოხსნა განიხილება. განვითარებადი, დაბალშემოსავლიანი ქვეყნები ხშირად აპელირებენ იმაზე, რომ ევროკავშირის პროტექციონისტული პოლიტიკა სოფლის მეურნეობაში ხელს უშლის მათი ექსპორტის ზრდას. თუმცა, სინამდვილეში, განვითარებადი ქვეყნებისთვის მთავარი ხელისშემშლელია არა სავაჭრო ბარიერები, არამედ მათი არასაკმარისი უნარი დაიცვან სტანდარტები და პროდუქტის ხარისხი. ეს საკითხი განსაკუთრებული მნიშვნელობისა საქართველოსთვის, რადგან ქვეყანას აქვს აგროტურიზმის განვითარების კარგი შესაძლებლობა (Natsvlshvili I., Kharaisvili E., Lazariashvili T., 2020), ასევე, შეუძლია ბიოპროდუქტების გატანა საერთაშორისო ბაზრებზე (Natsvlshvili I., Kharaisvili E., Lazariashvili T., 2020). იმისათვის, რომ საქართველოს ეროვნული ეკონომიკა ინტეგრირებული იქნას მსოფლიო ეკონომიკურ სივრცეში, უნდა შეიქმნას გარკვეული პირობები, რათა საშუალება მიეცეს აგრარულ სექტორში წარმოებულ სასურსათო პროდუქტებს მსოფლიო ბაზარზე გასვლისათვის. ქვეყანაში უნდა იწარმოებოდეს ისეთი პროდუქტები, რომლე-

¹ საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების მინისტრის ბრძანება N1-1/217, 2017 წლის 29 მაისი.

ბიც იქნება იაფი, მაღალხარისხიანი, კონკურენტუნარიანი და გაუნევეს კონკურენციას მსოფლიო ბაზარზე წარმოდგენილ პროდუქტებს.

უცხოელი ექსპერტებისა და ქართველი სპეციალისტების აზრით, საქართველო განეკუთვნება იმ ქვეყნების ჯგუფს, რომელსაც სოფლის მეურნეობისა და კვების მრეწველობის საექსპორტო პროდუქციის წარმოების უდიდესი პოტენციალი გააჩნია. აგრარული წარმოების სფეროში მიღწეული შედეგები საკმარისად არ არის მიჩნეული კონკურენტუნარიანი წარმოების უზრუნველსაყოფად (ხარაიშვილი ე., 2018). სოფლის მეურნეობაში დაკრედიტების განხორციელება ყოველთვის კავშირშია ახალი სამუშაო ადგილების შექმნასთან. იმისთვის, რომ ქვეყანაში მოხდეს გარკვეული სახის ინვესტირება, საჭიროა მოქალაქეებმა შექმნან გარკვეული დანაზოგები და შემდგომ მოახდინონ სხვადასხვა სფეროში ინვესტირება, მაგრამ თუ ეს დანაზოგები არის მცირე ან საერთოდ არ არის, მაშინ აღნიშნული უკმარისობა უნდა შეივსოს აგროკრედიტებით (ლაზარიაშვილი თ., 2015). სასურსათო ბაზრის უზრუნველყოფელი დარგების განვითარებისათვის ხელშეწყობა საკრედიტო მოთხოვნების გათვალისწინებით უნდა წარიმართოს. უპირველეს ყოვლისა, რესურსების კონცენტრაცია კონკურენტუნარიან პროდუქტებზე უნდა წარიმართოს. საქართველოსთვის ხილი, ყურძენი, ბოსტნეული, კარტოფილი, ტრადიციული კულტურებია, ასევე ტრადიციულია მეცხოველეობის უმეტესი დარგები (მსხვილფეხა პირუტყვის მომშენებლობა, მეცხვარეობა, მეფუტკრეობა და სხვა). თუ ამ დარგებისადმი განხორციელდება პროტექციონისტული პოლიტიკა და ამუშავდება გადამამუშავებელი მრეწველობის დარგები, ისინი კონკურენტუნარიანი გახდებიან და თვითონვე შექმნიან საინვენსტიციო ეკონომიკურ ეფექტიანობას (ლაზარიაშვილი თ., 2019).

სოფლის მეურნეობაში დაკრედიტება საბანკო სექტორის მიერ ძირითადად ხორციელდება მოკლე ან საშუალოვადიანი ხაზით, რომლის გამომწვევი მიზეზია ის ფაქტი რომ, რაც უფრო მოკლევადიანია სესხი მით უფრო მეტი სიზუსტით ხდება ფერმერის ფინანსური მდგომარეობის გაანალიზება და შეფასება. სამწუხაროდ, მოკლევადიანი სესხებით შესაძლებელია სოფლად მიმდინარე სიჭარბების ძირითადად საბრუნავი საშუალებების დაფინანსება. ხოლო სოფლის მეურნეობის სრულყოფილი დაფინანსება საჭიროებს დიდ თანხებს (ტექნიკური გადაიარაღება, უძრავი ქონების შეძენა და ა.შ.). კერძოდ გრძელვადიან დაფინანსების (აგროდაკრედიტების). ამ მიზნით საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა და საქართველოს მთავრობამ უნდა აამოქმედოს სოფლის მეურნეობის დაკრედიტების ახალი მექანიზმი. კერძოდ საქართველოს ეროვნული ბანკის რეფინანსირების საპროცენტო განაკვეთზე მიმაგრებული კრედიტები შეთავაზებული უნდა იქნეს სოფლად იმ ფერმერების მიმართ, რომლებიც ვერ ახერხებენ სახელმწიფო აგროპროგრამით სესხების აღებას. რეგულარული ფინანსური წყაროების არსებობა საშუალებას მისცემს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მუშაკებს იფიქრონ თანამედროვე ტექნოლოგიებისა და მონოპოლიზაციების შექმნაზე, რაც ხელს შეუწყობს აგროტექნიკური ღონისძიებების გატარებას ოპტიმალურ ვადებში.

დასკვნა

დღეს, საქართველოს სოფლის მეურნეობა ნელი ტემპით ვითარდება და მცირე ზომის ფერმერული მეურნეობები ვერ უზრუნველყოფენ სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მაღალეფექტიანობას. აუცილებელია კომპლექსური ღონისძიებების გატარება და აგროდაკრედიტების სისტემის ეფექტიანი მართვა. აგრარული სექტორის დაკრედიტება განაპირობებს სოფლის მეურნეობის ძირითადი სახეობის პროდუქციის სტაბილური წარმოების შესაძლებლობას. ამალღდება მოსახლეობის კვებისათვის გამოყენებული პროდუქტების უსაფრთხოების ხარისხი. დაკრედიტების როლის გაძლიერება ხელს შეუწყობს მეცნიერების, ტექნოლოგიებისა და ინოვაციების განვითარებას და დაწერვას აგრარულ სექტორში.

ლიტერატურა:

1. კვარიანთაშვილი ჯ., ბიზნეს დაკრედიტების პრინციპები და განვითარების პერსპექტივები საქართველოში”, სამაგისტრო ნაშრომი, 2020.
2. ლაზარიაშვილი თ., უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის შესაძლებლობები და პოლიტიკის მექანიზმები აგრარულ სექტორში, II ეროვნული სამეცნიერო კონფერენცია “ეკონომიკური პოლიტიკა: ეკონომიკისა და პოლიტიკის თანამედროვე გამოწვევები”, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი, 2019.
3. ლაზარიაშვილი თ., „აგრობიზნესის განვითარების შემაფერხებელი ფაქტორები და მათი დაძლევის გზები საქართველოში“. საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია „ეროვნული ეკონომიკების მდგრადი განვითარების აქტუალური პრობლემები“, პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტი, თბილისი, 10-11 ივლისი, 2015.
4. ლაზარიაშვილი თ., „ინვესტიციების როლი აგრარული წარმოების სტიმულირებაში“, IV საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“ ივ.ჭავჭავაძის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 1-2 ნოემბერი, 2019.
5. ლაზარიაშვილი, თ., „კონკურენტული რისკები აგრობიზნესში და მათი შემცირების გზები“; ივანე ჭავჭავაძის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
6. ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი, II საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“ შრომების კრებული, 26-27 ოქტომბერი, 2018. 275-279გვ.
7. ხარაიშვილი, ე.სოფლის მეურნეობის განვითარების პრიორიტეტები საქართველოსა და ისრაელში: ინოვაციური მიდგომები და მოდელები, ჟურნალი „სტრუქტურული კვლევები და პროექტები“, #1-2, 2018.
8. Erkomaishvili, G., Kobalava, M., Lazariashvili, T., Saghareishvili M., “Consumer Market of Agricultural Products and Agricultural Policy in Georgia”; World Academy of Science, Engineering and Technology, International Science Index 130; International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering, 11(10), 2017. გვ.225-229.
9. Natsvlshvili I., Kharaiashvili E., Lazariashvili T. Impact of agro tourism on economic development of related sectors in the context of sustainable well-being (case of Georgia). Int. J. Markets and Business Systems, Vol. 4, No. 2, 2020.
10. Natsvlshvili I., Kharaiashvili E., Lazariashvili T., Bio-products market in Georgia: current challenges and development perspectives, International Journal of Markets and Business Systems, Volume 4, Issue 1, 2020. <https://www.inderscienceonline.com/toc/ijmabs/4/1>
11. <https://doi.org/10.1504/IJMABS.2020.107305>
12. Kharaiashvili, E., The Impact of Preferential Agro Credit on the Development of Agribusiness in Georgia, 2018. ECOFORUM. Volume 7, Issue 1(14), 2018.
13. Хараишвили Э., Факторы, приоритеты и перспективы инновационного развития агробиз[неса в Грузии, III МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО - ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ «Стратегические императивы современного менеджмента» (СИСМ-2016), 17 - 18 марта 2016. http://kneu.edu.ua/en/university_en/subdivisions/editional/
14. „აგრარული მეურნეობა გამოწვევები და შესაძლებლობები“ კვლევის ანგარიში საქართველოს ბიზნეს ასოციაცია, კვლევის ანგარიში, 2020 <https://bag.ge/file.helix?i=dc0f958a-f5bc-4c99-8039-28e2fc2b2cc6&r=P>
15. Geostat.ge

The Role of Lending System in Solving Agrarian Problems (on the example of Georgia)

Tamar Lazariashvili

Assistant Professor at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

SUMMARY

The article analyzes the role of lending system in the agricultural sector, justifies the need for lending to the agricultural sector, discusses the positive and negative factors affecting the attraction of loans, shows the impact of loans in the agricultural sector on agricultural production.

Georgia is a small country with a wide range of agricultural crops and different climatic zones. Each region, zone or culture is characterized by a certain risk. Unlike other sectors of the economy, the agrarian sector is characterized by a number of features, the consideration and timely solution of which ensures the further development of this sector. To this end, it is very important to activate the economic levers of state support, in particular, to strengthen the role of the credit sector in the agricultural sector. It is important for the state to create real legislative guarantees for agricultural development and food security.

The activation of the lending mechanism of the agricultural sector will make it possible to increase the production of agricultural products in the country, which will facilitate the efficient functioning of the country's food market and stimulate the export of food products.

Keywords: Agrocredit, agroinsurance, agrarian sector, food market, farm.

აკადემიური წერის სწავლა - სწავლების გამოწვევები კოვიდ-19 პანდემიის პირობებში (თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის მაგალითი)

ეკა ლეკაშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოციირებული პროფესორი, ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

ანოტაცია: ნაშრომში წახმოდგენილია ბიზნესის ადმინისტრირების სამაგისტრო პროგრამაში აკადემიური წერის სასწავლო კუხის სწავლა - სწავლების კვლევის შედეგები კოვიდ-19 პანდემიის პირობებში. კვლევაში გამოყენებულია თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის კონკრეტული მაგალითის და ქმედითი კვლევის სტრატეგიები. კვლევის შედეგების საფუძველზე შემუშავდა რეკომენდაციები სასწავლო პროცესში ინსტიტუციური და ოპერაციული გამოწვევების დასაძლევად: დისტანციური სწავლების იძულებითი ექსპერიმენტი, ხომელიც სასწავლო პროცესში ჩახტური პიხების შემოქმედებით უნახებზე გადის, მოითხოვს ახტა შეჯეხებას, კვლევას, დისკუსიას, შეფასებას. კვლევა მოემსახუხება დისტანციური სწავლების ფოხმაცის გაუმჯობესების შესაძლებლობებს, ხადგან ხიგ შემთხვევებში მას ახასიათებს მციხე დანახახტები, ეკონომიურობა და ეფექტური კომუნიკაციის შესაძლებლობა, ხაც დაკავშირებულია სასწავლო სიჯის, ინტეხნეტის, კომპიუტერიული ტექნიკის მოხმახების საბიხო ეკონომიკის მოდელთან. ეფექტიანობის ასამაღლებდად გასათვადისწინებულია დისტანციური სწავლებისთვის საჭიროა მდგხადი გახემოს შექმნის საკითხი.

საკვანძო სიტყვები: აკადემიური წეხა; პდგიახიზმი; დისტანციური სწავლება.

შესავალი

თანამედროვე ტექნოლოგიურმა პროგრესმა დააჩქარა სხვადასხვა სახის ინფორმაციის გაცვლა, მასზე წვდომა და გაზარდა საინფორმაციო ნაკადები. თუმცა, იმავდროულად, სულ უფრო მეტად გაართულა ინფორმაციის უკიდუგანო სიჯრცეში სანდო, მიუჯერძობელი, ღირებული, ობიექტური ინფორმაციის მოძიება. ეს ზოგადი ტენდენცია აკადემიურ სფეროშიც ვლინდება და აკადემიური კეთილსინდისიერების დაცვის საკითხის აქტუალიზაციას ახდენს (ლეკაშვილი, 2018; Lekashvili, 2018). აღნიშნული საკითხის გადასაწყვეტად შემუშავებული მიდგომები და ინსტრუმენტები სამეცნიერო სფეროში სრულიად განსხვავდება იმ ფორმებისგან, რომლითაც 4.0 ინდუსტრიული რევოლუციის საფუძველზე დანერგილი ტექნოლოგიების გამოყენებამდე მოქმედებდა.

უმალეს საგანამანათლებლო სიჯრცეში აკადემიური კეთილსინდისიერების საკითხზე ცნობიერების ასამაღლებლად (9) და შესაბამისად, მოთხოვნის ხარისხის გასაზრდელად, საქართველოში 2017 წელს ამოქმედდა პროექტი **Academic Integrity for Quality Teaching and Learning in Higher Education Institutions in Georgia (INTEGRITY) / აკადემიური პატიოსნება ხაისხიანი სწავლისა და სწავლებისთვის საქართველოს უსდ-ებში ფარგლებში (2; 5)**, რომელიც დაფინანსებულია ევროკავშირის პროგრამით Erasmus+. აღნიშნული პროექტის ფარგლებში სხვა ინსტრუმენტებთან ერთად საწყის საფეხურზე განისაზღვრა აკადემიური წერის სწავლების საჭიროება უმალესი განათლების ყველა საფეხურზე, რაც უნდა მოემსახუროს ახალგაზრდა მკლვევარების ინფორმირებულობის და მათი პასუხისმგებლობის გაზრდას აკადემიური პატიოსნების საკითხზე. ჩვენი კვლევის მიზანი გახლავთ კონკრეტულად თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტზე მაგისტრატურაში აკადემიური წერის სასაწავლო კურსის სწავლის შედეგების მიღწევის გზაზე არსებული პრობლემების იდენტიფიკაცია და სწავლების ხარისხის გაუმჯობესებისთვის გზების შეთავაზება. კვლევის ამოცანები მოიცავს თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტზე სამაგისტრო საფეხურზე აკადემიური წერის სწავლების თანამედროვე მიდგომარეობის ანალიზს და შეფასებას.

თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის უახლეს პერიოდს თუ გავიხსენებთ, პროგ-

რამების მოდერნიზაციის შემდგომ, 2006-2007 წლიდან აკადემიური წერის სასწავლო კურსი ამოღებული იქნა ბაკალავრიატის და მაგისტრატურის პროგრამებიდან. 2014 წელს ევროკავშირთან გაფორმებული ასოცირების ხელშეკრულების შესაბამისად და ევროპულ სამეცნიერო და საგანამნათლებო სივრცესთან ინტეგრირების მოთხოვნებიდან გამომდინარე, აკადემიური წერის სწავლების საკითხმა წინ წამოიწია, რადგან იგი არის უმთავრესი მექანიზმი აკადემიური კეთილსინდისიერების საკითხზე ინფორმირების და კვლევითი პროდუქტის შექმნის ცოდნა - უნარების გამომუშავების თვალსაზრისით. ამასთან, საკითხზე ყურადღება გამახვილდა ეროვნული საკვალიფიკაციო ჩარჩოს მოთხოვნების და აკრედიტაციის ეროვნული სტანდარტების მოთხოვნების საფუძველზე.

ტექსტის ძირითადი ნაწილი: კვლევის გარემოს უკეთ აღსაქმელად, ხაზგასასმელია, რომ აკადემიური წერის სასწავლო კურსი პირველად ბიზნესის ადმინისტრირების სამაგისტრო პროგრამის სტუდენტებისთვის შეთავაზებულ იქნა 2018-2019 სასწავლო წელს. იმ პერიოდში პირისპირ სწავლების მეთოდით დაიწყო ლექცია-სემინარები შესაბამის ლაბორატორიებში. სწავლებისას გამოიყენება მუდლის პლატფორმა, რაც უზრუნველყოფს ყველა სახის სასწავლო და საინფორმაციო რესურსის ერთ სივრცეში შეთავაზებას, მეტ უკუკავშირს და გამჭვირვალობას. სწავლებისა და შეფასების ხელშეშლელ ძირითად ფაქტორად განიხილებოდა ჯგუფებში სტუდენტების დიდი რაოდენობა, ტექნიკურად გაუმართავი და მოძველებული კომპიუტერები და პროგრამები, რაც სტუდენტების მუშაობის პროცესს არაეფექტიანს ხდიდა. ამასთან, პირველ წელს, სტუდენტები არ აღმოჩნდნენ ფსიქოლოგიურად მზად აკადემიური წერის კურსის მოთხოვნების შესასრულებლად.

კოვიდ პანდემიის კრიზისმა დააჩქარა და გვიჩვენა ის მიმართულებები, რაზეც უნდა ავიღოთ ორიენტაცია საგანამნათლებლო დაწესებულებებმა ახალი უნარების გამომუშავების თვალსაზრისით, მათ შორის აკადემიური წერის კურსის ფარგლებში.

პანდემიის დასაწყისში მოგვიწია 2019-2020 წლების პროგრამის სტუდენტებისთვის ექსტრემალურ პირობებში სასწავლო კურსის შეთავაზება. შევცვალეთ სწავლების და შეფასების მეთოდები და ქულები. გადავედით სწავლების დისტანციურ რეჟიმზე. ამ ეტაპისთვის ხელშეშლელ ფაქტორებს შორის იყო ის, რომ სტუდენტები არ ფლობდნენ შესაბამის კომპიუტერულ მწყობილობებს და მაღალი ხარისხის უწყვეტ ინტერნეტს, რათა ჩართულიყვნენ ეფექტიანად სასწავლო პროცესში. ამასთან, პროცესების განუსაზღვრელობა, უმუშევრობა და მატერიალური სიდუხჭირე ახალგაზრდებისთვის არახელსაყრელ ფსიქოლოგიურ გარემოს ქმნიდა.

სწავლების შედეგის შეფასების მეთოდოლოგია პირდაპირი და არაპირდაპირი შეფასების სხვადასხვა ინსტრუმენტებს მოიცავს. გამოკითხვაში ჩართულია როგორც ღია, ასევე დახურული კითხვები. მასში გამოყენებულია ჰომოგენური შერჩევის (sequential sampling) მეთოდი. გამოკითხვაში ნებაყოფლობით ჩაერთნენ მხოლოდ ბიზნესის ადმინისტრირების სამაგისტრო პროგრამის სტუდენტები, რომლებმაც გაიარეს აკადემიური წერის სასწავლო კურსი, კონკრეტულად, 2020-2021 სასწავლო წლის გაზაფხულის სემესტრში.

განსახილველი სემესტრისთვის დისტანციური სწავლების პირობები არ შეცვლილა, თუმცა ფსიქოლოგიური და ინფრასტრუქტურული მომზადების პირობებში, მომთხოვნელობა ორივე მხრიდან გაიზარდა. გამოკითხვა ჩატარდა 2021 წლის 17- 18 ივნისს . სასწავლო კურსის შედეგების შეფასების და გაუმჯობესების მიზნით. მონაწილეობა მიიღო მიიღო 62 სტუდენტმა. პროცესზე დაკვირვების, შეფასებების გაანალიზების და გამოკითხვის შედეგების შესწავლის საფუძველზე გამოვლინდა შემდეგი შედეგები:

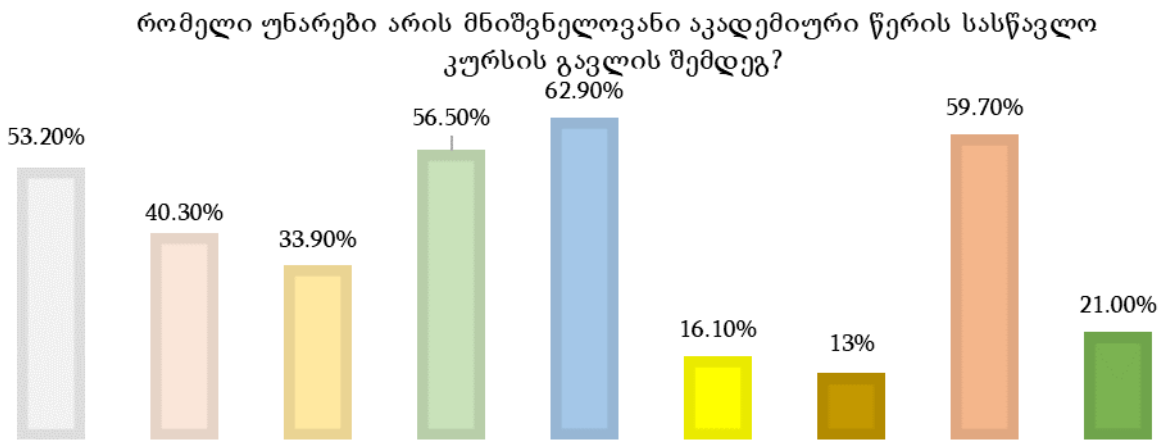
გამოკითხული სტუდენტების 47% შუალედური შეფასების ქულა 60-70 ის ფარგლებში მერყეობს საბოლოო გამოცდამდე, ხოლო გამოკითხულთა 6% - მა დაბალი შედეგი (20-30 %) აჩვენა. გამოკითხული სტუდენტების მხოლოდ 2 % არ არის უზრუნველყოფილი კომპიუტერული ტექნიკით და ინტერნეტით, რაც მეტყველებს სასწავლო პროცესის ინფრასტრუქტურის სათანადო დონეზე. გამოკითხულთა 48%-ს აკადემიური წერის სასწავლო კურსი გავლილი აქვს ბაკალავრიატში. ხოლო 52%-მა მხოლოდ მაგისტრატურის საფეხურზე

მიიღო ცოდნა და გამოცდილება ამ მიმართულებით. გამოკითხულთა 79% მიიჩნევს, რომ ბაკალავრიატის საფეხურზე აუცილებელია აკადემიური წერის კურსის გავლა, იმისთვის რომ საწყის ეტაპზე შეძლონ: სამეცნიერო რესურსებთან სწორი მუშაობა, რეფერატების მომზადება, კვლევითი კონცეფციის შემუშავება და კვლევის დაგეგმვა, პრეზენტაციების წარმართვა, დისკუსიებში თავისუფლად მონაწილეობის მიღება. გამოკითხულთა 93% მიიჩნევს, რომ მაგისტრატურის საფეხურის სტუდენტებისთვის აკადემიური წერის სასწავლო კურსის გავლა აუცილებელია.

გამოკითხულ სტუდენტთა 87 % თვლის, რომ სამაგისტრო საფეხურზე აკადემიური წერის სასწავლო კურსს უნდა ასწავლიდეს დარგის სპეციალისტი, რადგან მას აქვს შესაბამისი კომპეტენცია და უნარები სწორად განმარტოს სასწავლო კურსის დეტალები და რგობრივი მიმართულებით, ასევე, აზრის აკადემიურად ფორმირების და გადაცემის თვალსაზრისით.

აკადემიური წერის კურსის ცოდნა - გაცნობიერების უმთავრეს კომპონენტად დასახელდა საკუთარი ნაშრომის დაგეგმვის, შექმნის, კრიტიკულად განხილვის, შესწორების, ბიბლიოგრაფიის მითითების თეორიული და პრაქტიკული მოთხოვნების დაცვა; რასაც მოყვება სტრუქტურულად გამართული სამეცნიერო ნაშრომის, რეფერატის, ანოტაციის, რეზიუმეს, რეცენზიის კონსტრუირება; შემდეგ ინფორმაციის ძირითადი და დამხმარე საინფორმაციო წყაროების მიმოხილვა და ბოლოს სამეცნიერო წერის სტანდარტების აღწერა (იხ. დიაგრამა 1).

დიაგრამა 1

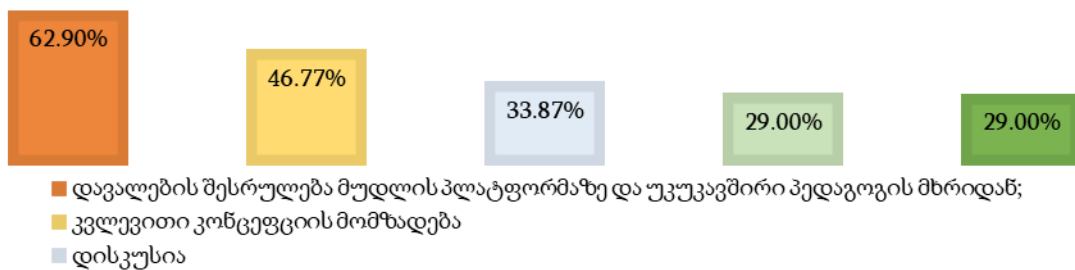
- აკადემიური წერის - ციტირების, შეჯამების, პერეფრაზირების ტექნიკის გამოყენება;
- აკადემიური პატიოსანების სტანდარტების დემონსტრირება საკუთარი კვლევითი კონცეფციის შესრულებისას;
- ინფორმაციის მოძიება და დახარისხება;
- ანალიზის საფუძველზე არგუმენტირებული გადაწყვეტილებების მიღება და დასაბუთებული დასკვნების გამოტანა;
- კრიტიკულ ანალიზი, ინფორმაციის ინოვაციური სინთეზი და შეფასება;
- განსხვავებული თვალსაზრისების შედარება;
- პრობლემის გადაჭრის გზის პოვნა.
- თანამედროვე დარგობრივი სამეცნიერო ლექსიკის გამოყენებით, აკადემიური ნორმების ფარგლებში, დარგობრივ აკადემიურ და პროფესიულ საზოგადოებასთან საკუთარი აზრის ფორმირება, წარდგენა და დაცვა, როგორც წერილობით ასევე ზეპირად;
- კვლევის შედეგების პრეზენტაცია

მნიშვნელოვანი აკადემიური წერის სასწავლო კურსის გავლის შემდეგ გამომუშავებული უნარებიდან უმნიშვნელოვანესია 1. კრიტიკული ანალიზი, ინფორმაციის ინოვაციური სინთეზი და შეფასება; 2. თანამედროვე დარგობრივი სამეცნიერო ლექსიკის გამოყენებით, აკადემიური ნორმების ფარგლებში, დარგობრივ აკადემიურ და პროფესიულ საზოგადოებასთან საკუთარი აზრის ფორმირება, წარდგენა და დაცვა, როგორც წერილობით ასევე ზეპირად; 3. ანალიზის საფუძველზე არგუმენტირებული გადაწყვეტილებების მიღება და დასაბუთებული დასკვნების გამოტანა.

გამოკითხვის საფუძველზე შედგა სწავლის მეთოდების რეიტინგი, რომლებიც კურსის შედეგებზე გასასვლელად ყველაზე მნიშვნელოვან როლს ასრულებს (იხ. დიაგრამა 2). გამოკითხულთა უმრავლესობა თანხმდება იმ ფაქტს, რომ მეცნიერული ეთიკის ნორმებისა და აკადემიური კეთილსინდისიერების დაცვა არის ადამიანის პასუხისმგებლობის გამომხატველი ქმედება. აღნიშნული სამომავლოდ სტუდენტების მხრიდან კეთილსინდისიერ ქმედებათა (აკადემიური თაღლითობის ფაქტების შემცირების) მოლოდინებს გვიქმნის. სასწავლო კურსის გავლამდე სტუდენტებისთვის პრობლემურ საკითხთა სამეულში მოხვდა: რეცენზირება, კვლევითი ნაშრომის დაწერა და აკადემიური წერის სტანდარტები (იხ. დიაგრამა 3).

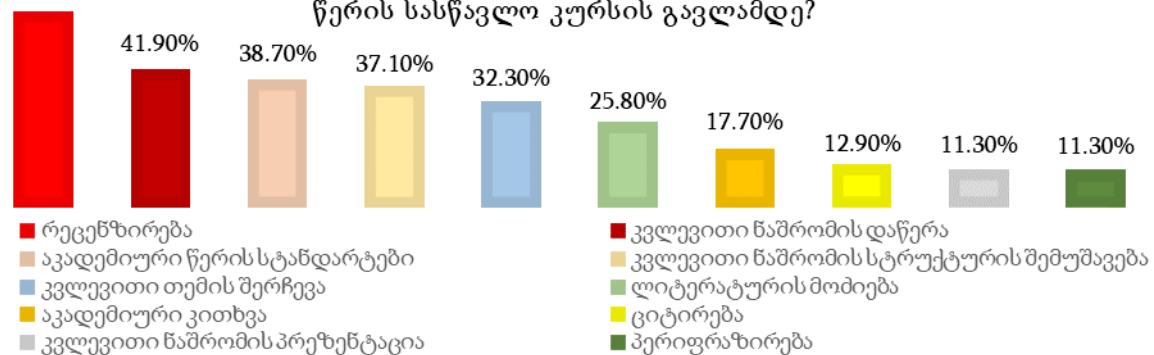
დიაგრამა 2.

სწავლის რომელი მეთოდები იყო ეფექტიანი აკადემიური წერის სასწავლო კურსის შედეგებზე გასასვლელად?

დიაგრამა 3.

10. რომელი საკითხები იყო თქვენთვის პრობლემური აკადემიური წერის სასწავლო კურსის გავლამდე?

გამოკითხვაში მონაწილე სტუდენტების მიერ აკადემიური წერის სასწავლო კურსი დადებითად შეფასდა. აღინიშნა, რომ კურსის ფარგლებში მიღებული ცოდნა და უნარები პროფესიულ და კონკურენტულ უნარებს ამაღლებს (95%). კერძოდ, კვლევების დაგეგმვის, აკადემიური სტანდარტების დაცვით ნაშრომის მომზადების, პრეზენტაციების, ზეპირი და

წერილობითი ანგარიშების ფორმირების/წარდგენის ცოდნისა და უნარების გაუმჯობესება. სტუდენტების 100% მეგობრებს ურჩევს აკადემიური წერის სასწავლო კურსის გავლას.

სტუდენტებს დიდი ძალისხმევა დასჭირდათ რეცენზირების ტექნიკის შესწავლაზე. აღინიშნა, რომ ნაშრომისათვის ელ.ბაზებში დამხმარე ნაშრომებისა თუ სტატიების მოძიებაც მეტად შრომატევადია. სტუდენტებისთვის პრობლმატური იყო კვლევითი ნაშრომის სათაურის, კვლევითი კონცეფციის განსაზღვრა, კვლევის მეთოდების შერჩევა და პერიფრაზირება.

კურსის გაუმჯობესების თვალსაზრისით გამოითქვა კრიტიკული მოსაზრებებიც: სტუდენტებმა, აღნიშნეს რომ ისურვებდნენ მეტ სივრცეს დისკუსიასა და მსჯელობისთვის სემინარების განმავლობაში; კარგი იქნებოდა დავალების შესრულება კვირის ნებისმიერ დღეს განხორციელებულიყო; დროის სიმცირის გამო ყურადღების მიღმა დარჩა პრეზენტაციების ტექნიკები.

აკადემიური წერის სასწავლო კურსის განმავლობაში სტუდენტთა მიერ სიახლედ დასახელდა სამეცნიერო ნაშრომის შექმნის სტანდარტების განხილვა და შესწავლა, ანტიპლაგიატის პროგრამა, სამეცნიერო ბაზებში ინფორმაციის მოძიება, მუდლის პლატფორმის სწორი და პროდუქტიული გამოყენება, დავალებების ჩაბარების სიმარტივე, შეზღუდულ დროში აზრის ჩამოყალიბების შესაძლებლობა.

გამოკითხულ სტუდენტთა 60%-მა ანტიპლაგიატის პროგრამა გამოიყენა სხვადასხვა სასწავლო კურსისთვის, თუმცა, დეტალური ანალიზიდან ირკვევა, რომ ასეთი სასწავლო კურსების რაოდენობა მაქსიმუმ 6-ია.

მთლიანობაში კურსის 1-დან 10 ქულამდე შეფასების მიხედვით, სადაც 1 ნიშნავს ძალიან ცუდს, ხოლო 10 - ბრწყინვალეს, არ დაფისქირებულა 7 ქულაზე ნაკლები შეფასება. აქედან 58% მოდის 9-10 ქულიან შეფასებაზე. 31% - 8, ხოლო 11% - 7 ქულით აფასებს კურსს.

ამასთან, სტუდენტების 97% აქვს პოზიტიური დამოკიდებულება აკადემიური წერის სასწავლო კურსის ონლაინ სწავლების მიმართ, ხოლო 3%-ს არ აქვს განსაზღვრული პოზიცია. 52% არ ეთანხმება აზრს, რომ სააუდიტორიო სწავლება უკეთესი შედეგების მიღწევას მოემსახურებოდა, ხოლო 19%-ს არ აქვს პოზიცია. ონლაინ სწავლებას არ უმოქმედია სტუდენტების სწავლის მოტივაციაზე: 27% - გაუზარდა მოტივაცია, 21% შეუმცირდა, ხოლო 52% - იგივე დარჩა.

დასკვნები და რეკომენდაციები:

აკადემიური წერის სწავლების პროცესში ინსტიტუციური და ოპერაციული გამოწვევების დასაძლევად, მიზანშეწონილია: ა) დისტანციური სწავლების იძულებითი ექსპერიმენტის მიღმა ყოველწლიურად მოხდეს კურსის შეფასების კვლევა დინამიკაში; ბ) კვლევის შედეგები გათვალისწინებულ იქნას დისტანციური სწავლების ფორმატის გაუმჯობესების თვალსაზრისით, რომელიც მომავალი პერიოდისთვის აქტუალურ ფორმად განიხილება, შერეული სწავლების ფორმატის ფარგლებში, რადგან რიგ შემთხვევებში (დამოკიდებულია პროგრამასა და სასწავლო კურსებზე), მას ახასიათებს მცირე დანახარჯები ეკონომიურობა და ეფექტიანი კომუნიკაციის შესაძლებლობა. დანახარჯების შემცირება უკავშირდება სასწავლო სივრცის, ინტერნეტის, კომპიუტერული ტექნიკის საზიარო ეკონომიკის მოდელს. სტუდენტები კი არიან უფრო უკეთ ორგანიზებულნი, სრულად ხდება სასწავლო დროის ათვისება, სასწავლო განრიგი არის მოქნილი და სტუდენტის საჭიროებებზე მორგებული; გ) მნიშვნელოვანია შუალედური და საბოლოო გამოცდის კომპონენტები ჩატარდეს საგამოცდო ცენტრის დაკვირვების ქვეშ - ისევ მუდლის პლატფორმის გამოყენებით; დ) დისტანციური სწავლებისთვის საჭიროა მდგრადი გარემო, რაც გამორიცხავს უქმე დღეების თვითნებურ ცვლილებას და სასწავლო პროცესის ვადების დაცვას; ე).სასურვე-

ლია, ლექცია-სემინარებზეც, შუალედური და საბოლოო გამოცდის მსგავსად, სტუდენტებს ჩართული ჰქონდეთ ვიდეოთვალის.

ლიტერატურა:

1. Altinay ,L.& Paraskevas, A.(2008). Planning Research in Hospitality and Tourism, Elsevier, Butterworth-Heinemann, Oxford, UK, pp. 261;
2. ევროკავშირის პროგრამით Erasmus+ დაფინანსებულ პროექტის **Academic Integrity for Quality Teaching and Learning in Higher Education Institutions in Georgia (INTEGRITY)** - მასალები. 2018;
3. ლეკაშვილი, ე. (2018) ეკონომიკური მეცნიერებების სწავლების გამოწვევები საქართველოს უნივერსიტეტებში, ეროვნული სამეცნიერო კონფერენცია „ეკონომიკური მეცნიერების კრიზისი და ახალი პარადიგმების ძიება“ (ედღვნება პირველი ქართული ეკონომიკური ჟურნალის გამოცემის 100 წლისთავს). დაიბეჭდა რეფერირებად და რეცენზირებად სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალში „გლობალიზაცია და ბიზნესი“, ევროპის უნივერსიტეტი, თბილისი 2018. 256 გვერდი; გვერდები 91-96;
4. Lekashvili, E. (2018). E – Governance and Economics Curricula Modernization Needs at Tbilisi State University, IV International Scientific and Practical Conference „Strategic Imperatives of Modern Managements (SIMM – 2018) and Round Table „Digital Economy: Threats, Opportunities and Education’s Calls“, Kiev National Economic University named after Vadym Hetman, Singulatoryu Kiev Chapter, Kiev, pp.219-222;
5. ქავთარაძე, თ., ქასრაშვილი, ნ., სალინაძე, ნ., პატარიძე, ს. და საბაური, თ. (2018). აკადემიური მუშაობის საფუძვლები: პრაქტიკული სახელმძღვანელო სტუდენტებისათვის, აკადემიური წერის ცენტრი, ერასმუს პლუსის ინსტიტუციური განვითარების პროექტი - „აკადემიური კეთილსინდისიერება ხარისხიანი სწავლისა და სწავლებისთვის ქართულ უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებაში (INTEGRITY), ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი. 225 გვერდი;
6. ნულაძე, ლ. (2006) .აკადემიური წერა, თბილისი. 76 გვერდი; http://old.ucss.ge/geo/publication/publications_detail.php?ID=171(წვდომა განხორციელდა 20.11.2020);
7. გოჩიტაშვილი, ქ. და შაბაშვილი, გ.)2018). აკადემიური წერა დოქტორანტებისთვის. გამომცემლობა „მერიდიანი“. თბილისი. 194 გვერდი;
8. გოჩიტაშვილი, ქ. და შაბაშვილი, გ. (2012). ანალიტიკური წერა, თბილისი. http://www.nplg.gov.ge/civil/statiebi/wignebi/analitikuri%20wera/analitikur_i%20wera_Sinaarsi.htm (წვდომა განხორციელდა 20.11.2020).
9. პლაგიატის პრობლემა და მისი აღქმა საქართველოში. (2016). კვლევის ანგარიში. კვლევითი ჯგუფი. პროექტი განხორციელდა ფონდი „ლია საზოგადოება - საქართველოს“ მხარდაჭერით. თანადაფინანსებულია ევროკავშირის მიერ. 148 გვერდი.

Challenges of Teaching and Learning of Academic Writing course in the period of Covid-19 Pandemic (Example of Faculty of Economics and Business, TSU)

Eka Lekashvili

Doctor in Economics, Associate Professor at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

SUMMARY

The paper presents the study of the academic writing course in the Master Program „Business Administration” - the results of teaching and research in the conditions of the Covid-19 pandemic. The study uses Case Study and active research strategies at the Faculty of Economics and Business, Tbilisi State University. Based on the results of the research, recommendations were developed

to overcome the institutional and operational challenges in the teaching-learning process: The forced experiment, which passes on the creative skills of those involved in the learning process, requires conciliation, research, discussion, evaluation. The research will serve as an opportunity to improve the format of distance learning, because, in some cases, it is characterized by low costs and the possibility of effective communication, that are related to the model of share economy of learning space, Internet, computer equipment and etc. In order to increase efficiency, the issue of creating a sustainable environment is needed for distance learning.

Keywords: Academic Writing; Plagiarism; Distance learning.

Climate Change Economics in Higher Education – Experiences and Recommendations

Michael Lüken

Visiting Professor, Doctor of Economics

Zurab Abramishvili

Resident Faculty Professor, Doctor of Economics

Pignatti Norberto

Resident Faculty Professor, Doctor of Economics

Tackling human-made Climate Change is a topic of high societal relevance and became an established branch of environmental economics research. Due to the interdisciplinary structure of the topic, the integration of Climate Change into higher education programs in Economics still lags behind. Online teaching resources such as Massive Open Online Courses (MOOCs) might contribute significantly to overcoming this deficiency. In this paper, we describe the design of a class in “Climate Change Economics” and how we implemented it in a BA program at the International School of Economics at Tbilisi State University (ISET) in Tbilisi (Georgia). Our main focus is the integration of a MOOC on Climate Change and further online material as main teaching resources. Our main conclusion is that the MOOC, supplemented with videos on special topics, is a suitable tool to facilitate an interdisciplinary introduction into Climate Change within an academic class in Economics. The results of our evaluation show that online resources are highly motivational for students and encourage an efficient studying process. Based on our experiences, we offer recommendations for further strengthening Climate Change as a topic in higher education. We provide suggestions on how online resources such as MOOCs might contribute to that aim.

Keywords: *Economic Education and Teaching of Economics (A2), Environmental Economics (Q5), Economics of Climate Change (Q54)*

Introduction. There is a growing interest to integrate the emerging discipline of Climate Change Economics in higher education programs. An economic perspective can make a significant contribution to analyzing the causes and consequences of anthropogenic Climate Change and also to designing efficient solution strategies. However, a natural science-based understanding of Climate Change is an indispensable prerequisite for its economic analysis. For instance, the inertia of the climate system but also the technological and societal transition to carbon-neutrality happens on timescales longer than one investment cycle and exceeds the time horizon of most economic models.

The interdisciplinary nature of the topic is challenging and impedes the integration of Climate Change into academic programs in Economics. A potential solution is to establish a transdisciplinary cooperation with lecturers from other faculties or to find lecturers with a specific interdisciplinary background. With conventional in-class teaching, this is often hard to organize.

Using an interdisciplinary massive open online course (MOOC) has various advantages in this regard. A MOOC is an online course that usually has a large number of participants and no admission restrictions. The production of MOOCs requires significant efforts, but once it is published, a potentially unlimited audience can benefit from it. MOOCs combine video lectures with interactive elements such as virtual discussion groups, and participants are free where and when to study. A main advantage of MOOCs is that they allow for an individual and interactive study process, for example by integrating interactive quizzes. MOOCs receive growing attention in academic education, besides their potential in informal education (Ebner et al., 2020, Kaplan and Haenlein, 2016). Another useful feature of a MOOC is that it can easily feature different lecturers and hence integrate the expertise from various academic disciplines and faculties. This makes

MOOCs very promising to facilitate the teaching of Climate Change as an interdisciplinary topic (Coelho et al., 2015, Otto et al., 2019, Senevirathne et al., 2021).

The main disadvantage of MOOCs is the limitation of social interaction. (In the current pandemic situation, however, any teaching process has to deal with this challenge.) To overcome this drawback, a hybrid approach of combining self-organized, online-based learning and a conventional seminar setting (so-called blended learning) can be useful.

The authors introduced a class in “Climate Change Economics” as an elective class for students in the 2nd to 4th year within the Economics BA program at the International School of Economics at Tbilisi State University, Tbilisi (Georgia). A MOOC served as the main teaching resource to establish a solid interdisciplinary basis for an economic analysis of the topic. Students worked on online material (sequences of teaching videos, most of them about three to five minutes in length) prior to each regular weekly class time, as inspired by the work of Andone and Mihaescu (2018). We implemented the class in Spring and Fall semester 2020. Since Fall Semester 2021, the class is offered on an annual base. In a recent report (Lüken et al., 2021), we have already presented the learning objectives of the class, the semester structure and our approach how to integrate the MOOC in more detail.

For the purpose of evaluation, we elaborated two standardized questionnaires, one at the beginning and the other one by the end of the semester, to assess students’ impressions about the MOOC-based learning process and to observe their acquisition of knowledge. 48 students answered the first questionnaire and 36 the second one. Additionally, we performed standardized interviews with five students after the completion of the class.

Results.

Students’ motivation and expectations. The success of each learning process is framed by the learner’s motivation and expectation. This holds particularly in a formal higher education setting, where students’ striving for a degree with a good GPA often plays a dominant role. In the first questionnaire, we asked students about their motivation for choosing the class and found a surprisingly high level of intrinsic motivation: Students rated the statement “I am interested in the topics of the class” with 4,21 out of 5 points on average and “I would like to save the world” with 4,35 out of 5 points. Also, the prospect of using an online-based teaching resource influenced students’ choice for the class (“I am curious about the online course (MOOC)”: 3,54). The pragmatic motivation to take the class primarily in fulfillment of the degree requirements played a far lower role (“I need the Credit Points / I need another elective class”: 2,9).

Regarding their expectations, students gave high rankings to all answer options, especially to options related to their personal life (“getting ideas what you can do in your private life” (4,35), “learning about implications for Georgia” (4,25)), but also to the more academic-related options (“learning about climate science” (4,15), “learning about economic theories and models” (4,13) and “learning about climate policy” (4,04)). One student added the following comment: “Every year Georgia becomes [a] more significant part of global economy (right now it’s not that big of a part but we will get there) and as I have decided to use my abilities in the future to help my country, it is interesting to me to know more about climate change economics as it will be crucial in the future of the world.”

It can be concluded that students had a strong intrinsic motivation for climate change at the beginning of the semester, related to the expectation to gain academic knowledge as well as practical skills to take action for climate protection in daily life.

Prior experiences with online resources. Students are nowadays very experienced with online-based resources in their daily life. It is hence not a surprise that most students had already often used the internet also for their studies: On a scale from 1 (“never”) to 5 (“very often”), 43 out of 48

students answer 3 or more (mean: 3,83). Many students also had already used online courses or online videos (mean: 3,29). The use of online courses or online videos as an official requirement of a class is not so abundant: 13 out of 48 students have never made such an experience before, the mean value is 2,08.

Impressions of the MOOC. After completion of the MOOC, a large number of students rated it positively: 21 out of 36 students gave it 5 points on a scale from 1 to 5, the mean value is 4,42. The teaching videos, as the main input providing element of the MOOC, also receive a positive feedback with a mean of 4,33, and no student rating them in the negative part of the scale (1 or 2 points).

Other features of the MOOC besides the teaching videos (interactive quizzes, discussion board, extra materials such as texts, internet links, further videos) were voluntary. We asked students how often they used these features. The result is a differentiated picture: The quizzes receive higher attention (mean 4,08) than the extra materials (mean 3,08). We explain this by the fact that the quizzes are embedded directly into the mandatory teaching videos. The comprehensive additional material in the MOOC did not attract most students' attention, presumably also because they received additional input in class anyway.

A broad majority of students rate the quizzes as useful or very useful (26 out of 36 answers are 4 or 5 points, mean 3,86). We conclude that students easily detect and then use a feature that is useful for their study process.

The teaching skills of the instructor clearly play a key role in any lecture situation, and this applies to teaching videos of a MOOC as well. In the majority of MOOCs, one expert acts as the instructor in the video material. The MOOC we used is special as it features a broader range of about 20 experts from various climate-related disciplines. The performance of the experts in the videos receives high rankings, in particular their professional competence (mean 4,42) and their comprehensible explanations (mean 4,03). All but one student gave a neutral (3 points) or positive (4 – 5 points) answer. The experts' motivational skills were also acknowledged (mean 3,75).

Knowledge acquisition. We asked students for a self-estimate of their knowledge about specific climate-related topics, assuming that a self-estimate is a viable reference. If students give themselves a higher ranking in the second questionnaire, compared to the first one, we interpret this as knowledge acquisition.

First, we asked about "How do you rate your level of knowledge about Climate Change in general" (see Figure 1). Prior to taking the class, a broad majority of students had rather limited knowledge about the topic. 5 out of 48 students rank their knowledge with 4 points and no student with 5 points. The mean value is 2,71. After finishing the class, the mean value is 3,94, with 28 out of 36 students ranking their knowledge with 4 or 5 points.

We find a similar result for all assessed topics (see Figure 2). In the first questionnaire, mean values range from 3,35 (climate impacts on nature) to 2,0 (climate models). Topics with higher visibility or regular media coverage, such as the causes and impacts of climate change, receive higher values than the rather abstract climatologic topics, such as climate models and paleoclimate. In the second questionnaire, mean values range from 4,31 (causes of climate change) to 3,06 (climate change in the past). In particular, the increase in natural science related topics is remarkable (e.g., climate models: mean value 2,00 at the beginning, 3,53 at the end of the semester).

In total, the class initiated an efficient knowledge acquisition in a wide range of climate change-related topics.

Relevance for future studies and career. In the second questionnaire, we asked students how they evaluate the relevance of the topic for their future. The majority of students affirm the relevance for their future private life (25 out of 36 answers with 4 – 5 points, mean 3,83). This result is remarkable, since we covered the influences of personal lifestyle on the climate (e.g., consumption or dietary choices) only briefly. In connection with the results about motivation and

expectations at the beginning of the class, we have the impression that students understand the relevance of climate change for their daily life and find answers to their questions.

Most students also have a professional interest in climate change, although many of them are rather doubtful about the relevance of the acquainted skills for their further studies and professional future (only 17 out of 36 answers with 4 – 5 points, mean 3,28).

Interview results. The purpose of the interviews with five students was to reflect and complement the results obtained from the questionnaires.

Our first set of questions was: Is the Online Course/MOOC a good tool for learning, and why do you think so? Was the level appropriate as a resource in a BA class? The interviewed students rate the level of the MOOC as appropriate for a BA class. They particularly praise the videos. They highly prefer working on videos over reading texts or static presentation slides. In particular, students highlight that the embedded quizzes and the short duration of each video were useful to maintain focus. One student says she is generally a “fan of online courses”, and she also takes courses in her free time. We conclude that the MOOC is a suitable teaching resource and relates well to the “everyday reality” of students. Offering short audiovisual media and interactive methods such as embedded quizzes connect the study process to students’ ordinary media consumption.

In our second set of questions, we asked: We skipped some parts of the MOOC, and we changed the order of other parts: How was your impression about that? In the later parts of the semester, we used teaching videos from other sources for economic topics beyond the scope of the MOOC. How was your impression about that? – Students replied that the changed sequence did not confuse them, and adding videos from other sources was merely a “scenery change” and did not impede their learning process. Some students added it would have been nicer to stay on the same online platform, and that they missed the supportive effect of the embedded quizzes. We conclude that the MOOC can be used in a flexible way, not necessarily following the given sequence of lessons.

We then tackled the interdisciplinary approach of the class by asking: Was it clear for you why we spend significant time on the natural science of climate change and on climate policy? Students give positive answers, such as “of course, it is all interlinked”, and “to build the house you need the base - first we need knowledge about climate change and then we can interpret it with economics.” We conclude that students share our understanding of the relevance of the natural science basics and political framework conditions for the topic.

According to the questionnaires, most class participants were very motivated to learn about climate change, but do not see much relevance for their future studies and career in economics or business. We asked students in the interviews to comment on that. Students confirmed that they see few job opportunities related to climate change economics, since the field is not well developed in Georgia. One student mentioned though that he considers basic knowledge about climate economics as important for his planned business carrier.

Our final set of questions was, how important is climate change for Georgia, and why do you think so? Are people in Georgia aware of the importance, and aware of the solutions? Are the solutions we spoke about in class applicable for Georgia? In the opinion of the interviewed students, the awareness is still limited, because public attention rather focuses on current challenges such as the pandemic and inner politics. Most students express their doubts about the applicability of economic standard solutions in Georgia, such as a tax on greenhouse gas emissions. They point out the following barriers: low public awareness, low-income level, missing capacities in government/ administration. Only a few students consider taxation on greenhouse gas as a realistic strategy.

Our conclusions from students’ feedback are twofold: First, there is an obvious gap between the importance of economic knowledge about climate change on one hand, and the unavailability of jobs on the other hand. This gap needs to be addressed in the future. Second, the real-world applicability of economic “standard textbook concepts” to countries in transition requires further

research, and the specific situation of countries in transition should receive more attention in education about climate change economics.

Conclusions and Recommendations. This paper contributes to the growing literature about the potentials of MOOCs as a teaching resource in higher education by presenting an evaluation study of a new “Climate Change Economics” class in an Economics BA program. Our particular focus was the potential of MOOCs to facilitate the integration of climate change (as an interdisciplinary topic with high societal relevance) into a degree-awarding Economics program. The main results are as follows:

- Students have high intrinsic motivation for the topic. After completion of the class, most students affirm the relevance of their acquainted knowledge for their private life but not for their future career.
- Although students are very experienced in using online sources for studying, only a few of them worked with online material as a mandatory teaching resource before taking our class.
- A broad majority of students rates their experience with the MOOC positively. This also relates to the teaching of the experts lecturing the MOOC and the didactic element of interactive quizzes within the MOOC. Additional material available in the MOOC received only little attention. This is probably due to the hybrid learning setting that offered students room for discussion and extra input within the weekly class time.
- According to students’ self-estimate, their understanding of a broad range of climate-related topics increased strongly. This holds particularly for abstract natural science-based topics such as climate models.

Our main conclusion from these results is the following: The MOOC, supplemented with further videos on special topics, is a suitable teaching resource to facilitate an interdisciplinary introduction into Climate Change within an academic class in Economics, and helpful for lecturers who do not have an academic background in the natural science of Climate Change. We also conclude that online resources are highly motivational for students and encourage an efficient studying process.

There are limitations to the interpretation of our results. Future studies should apply additional methods for measuring knowledge acquisition and include further higher education institutions. However, we are convinced that our approach to implementing a climate-related class in an Economics BA program serves as a promising case example, and we see large potential for similar efforts in other programs and institutions.

We would like to finalize this report by giving the following recommendations:

1. Higher education institutions in Georgia (and other countries in transition) should receive assistance for a sustainable implementation of climate change in their degree programs. Our concept can serve as an example of how to integrate the climate topic into higher education, but there are still barriers against widespread adoption. Future attention should hence be paid to overcome the barriers and to create transferable long-term implementation strategies. Higher education institutions need substantial support to solve this challenging task. The following ideas might contribute to the required capacity building:

- Assessing the potential for transdisciplinary cooperation among faculties and universities (for example: a climatologist and an economist from different universities cooperate to launch a climate change class that fits into both their academic programs).
- Initiating an exchange of experience among academic institutions in Georgia that have already launched or are interested in launching climate change-related classes in their programs, and defining best practices.
- Establishing international cooperation with academic institutions that have already larger

experience in interdisciplinary teaching of climate change, e.g., in EU countries.

2. The potential of online teaching resources to facilitate the inclusion of climate change subjects in academic teaching should be explored far more.

In our experience, the MOOC “Climate Change, Risks and Challenges” makes an excellent foundation for teaching a basic understanding of climate change. However, to foster a widespread implementation of climate change in Economics and social science programs, it would be highly desirable to integrate further economic and political subtopics into the MOOC. Also, additional MOOC lessons on regional topics and applications would be beneficial to better cover the perspective of countries in transition.

With the upcoming release of the IPCC’s sixth assessment report and the new developments in international climate policy, initiated by the recent return of the USA into the global climate policy mechanism, we also recommend an update of the MOOC to be produced. The general messages in the current MOOC version, based on the IPCC’s Assessment Report 5, are not foreseen to change significantly. However, we believe that academic teaching in such a dynamic field should be based on the most recent scientific knowledge.

3. More attention should be paid to professional perspectives related to climate change in Georgia (and other countries in transition).

We regret that most students passing our class see only the limited relevance of their newly acquainted knowledge for their future studies and career. Providing them with specific information about climate change-related master programs and job opportunities might be beneficial.

Beyond that, students’ impressions reveal a fundamental chicken-and-egg problem: On one hand, economic expert knowledge on climate change is currently largely “imported” to Georgia through international cooperation projects and foreign expert visits, due to a lack of domestic expertise. On the other hand, students in Georgia are highly motivated to achieve such expertise but are skeptical about career potentials in that field. Thus, there is clearly a mismatch between demand and supply for human resources with expertise on climate change economics in Georgia.

Establishing climate change-related academic research and education in Georgia – not only project-based but rather on a long-term scale – might be a first step to overcome the chicken-and-egg situation and contribute to a domestic availability of climate change-related, solution-oriented expert capacities in Georgia (and likewise for other countries in transition). The positive effects of such an approach will not emerge overnight, but they provide the foundation for a more successful and sustainable implementation of solutions to climate change in the long term locally and globally.

Figure 1: Students’ self-estimate of knowledge about climate change in general before and after taking the class on a scale from 1 (very low) to 5 (very high).

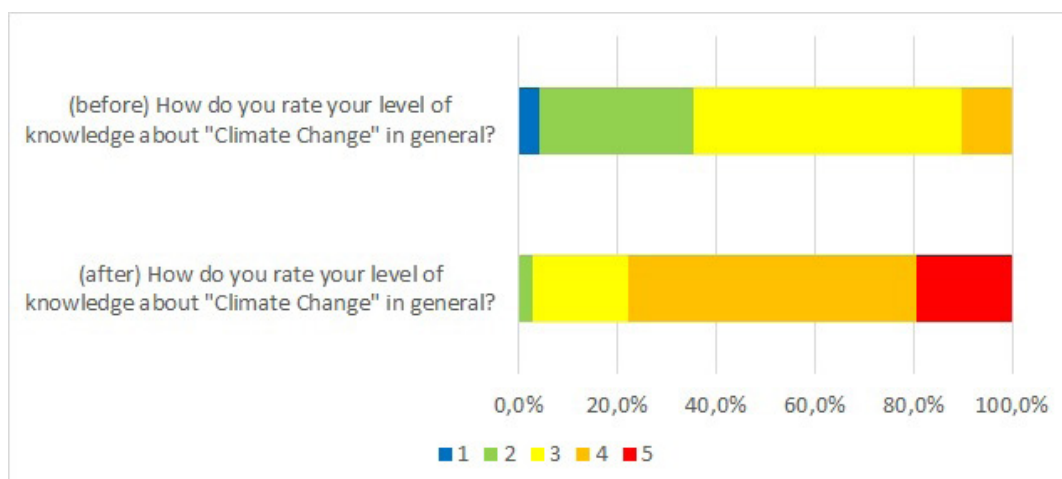
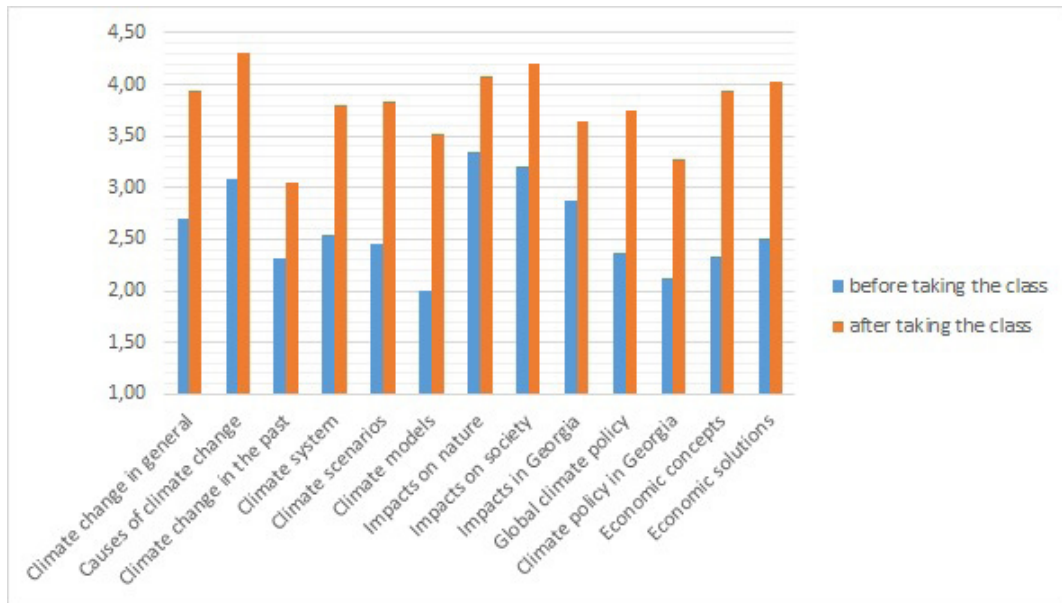

Figure 2: Students' self-estimate of knowledge about climate-related topics before and after taking the class on a scale from 1 (very low) to 5 (very high). Mean values.

References:

1. Andone, D. & Mihaescu, V. (2018). Blending MOOCs into Higher Education Courses - A Case Study. Presented at 2018 Learning with MOOCs Conference, Madrid, 2018. (LWMOOCs), Madrid, Spain, 2018.
2. Coelho, J., Teixeira, A., Nicolau, P., Caeiro, S. & Rocio, V. (2015). iMOOC on Climate Change: Evaluation of a Massive Open Online Learning Pilot Experience. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 16(6), 152-173.
3. Ebner, M., Schön, S. & Braun, C. (2020). More Than a MOOC - Seven Learning and Teaching Scenarios to Use MOOCs in Higher Education and Beyond. In Yu, S. Ally, M. & Tsinakos, A. (Eds.) *Emerging Technologies and Pedagogies in the Curriculum. Bridging Human and Machine: Future Education with Intelligence* (pp. 75-87). Singapore: Springer.
4. Kaplan, A. M. & Haenlein, M. (2016). Higher education and the digital revolution: About MOOCs, SPOCs, social media, and the Cookie Monster. *Business Horizons*, 59(4), 441-450.
5. Lüken, M., Abramishvili, Z. & Pignatti, N. (2021). Implementing a class in Climate Change Economics: A case study how online resources facilitate interdisciplinarity in higher education. *ISET Working Paper Series*, 04-21.
6. Otto, D., Caeiro, S., Nicolau, P., Disterheft, A., Teixeira, A., Becker, S., Bollmann, A. & Sander, K. (2019). Can MOOCs empower people to critically think about climate change? A learning outcome based comparison of two MOOCs. *Journal of Cleaner Production*, 222, 12-21.
7. Senevirathne, M., Priyankara, H.A.C., Amaratunga, D., Haigh, R., Weerasinghe, N., Nawaratne, C. & Kaklauskas, A. (2021). A capacity needs assessment to integrate MOOC-based climate change education with the higher education institutions in Europe and developing countries in Asia: findings of the focused group survey in PCHEI under the BECK project. *International Journal of Disaster Resilience in the Built Environment*, forthcoming. [Ahead-of-print publication: <https://doi.org/10.1108/IJDRBE-07-2020-0074>].

პერსონალის მართვის საინფორმაციო სისტემის სრულყოფის საკითხები თსუ-ში

თინა მელქოშვილი

ასოციირებული პროფესორი,
ბიზნესის ადმინისტრაციის დოცენტი

წახმოვანებულია XXI საუკუნე თანამედროვე ინფორმაციული ტექნოლოგიების გაჩეშე. ინფორმაციული ტექნოლოგიების განვითარებამ ხელი შეუწყო ბიზნესის განვითარებას, დროის მენეჯმენტს, ხესუსების სწოხად გამოყენებას, ანალიტიკას, ინფორმაციის გადაფასებას, სტატისტიკის მაჩივად გაანალიზებას და ა.შ. განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს თითოეულ საწახმოსა თუ დაწესებულებაში თანამედროვე ტექნოლოგიების გამოყენების ხაზისხი და მიდგომები, ხაც მათი საქმიანობის ეფექტუხად განხოციელების მნიშვნელოვან წინაპირობებს ქმნის. თანამედროვე ინფორმაციული ტექნოლოგიების განვითარებამ და გამოყენებამ ხელი შეუწყო ახალი ტიპის პროგნამული პაკელების შექმნას, ხომდებიც გვთავაზობს ახად შესაძლებლობებს საწახმოსა თუ დაწესებულებაში ახსებული ყველა ტიპის ხესუსების, მათ შოხის ადამიანუხი ხესუსების მახთვაში. სტატიაში ყუხადლება გამახვილებულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტიში პეხსონალის მახთვის საინფორმაციო სისტემაში ახსებულ ხახვებებსა და ნაკლოვანებებზე, იმ მიზევებზე, ხის გამოც აუცილებელია პეხსონალის მახთვის საინფორმაციო სისტემის განახლება, ხათა მან უპასუხოს თანამედროვეობის აუცილებელ მოთხოვნებს და დისტანციუხი მუშაობის პირობებში უზიუნველყოს პეხსონალთან უხთიეხთობის ახალი ფოხმებისა და მეთოდების შემუშავება.

საკვანძო სიტყვები: ინფორმაციული ტექნოლოგიები, საინფორმაციო სისტემა, მენეჯმენტი, პეხსონალის მართვა.

ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის განვითარება XX საუკუნის ბოლო ათწლეულებიდან იწყება. შემდგომში გამუდმებით იცვლებოდა მიდგომები ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის მიმართ, რის შედეგადაც ყალიბდებოდა სხვადასხვა ტიპის მოდელები. შესაბამისად ჩამოყალიბდა რამდენიმე მოდელი, რომლებიც განსაკუთრებული პოპულარობით სარგებლობენ მსოფლიოში და წარმატებით გამოიყენება სხვადასხვა ორგანიზაციისა თუ კომპანიის რესურსების სამართავად. ასეთი პოპულარული მოდელების რიცხვს მიეკუთვნება ფომბრანის ადამიანური რესურსების ციკლის მოდელი, რომელიც მიჩიგანის მოდელის სახელით ჩამოყალიბდა და ფოკუსირებულია მენეჯმენტზე, პროფესიონალურ ჯგუფებსა და ახალ სამუშაო ძალაზე. აღნიშნული მოდელის იდეა მდგომარეობს იმაში, რომ პერსონალი გამოყენებულ იქნეს სანარმოს სტატეგიების შესაბამისად. მისი ელემენტები მოიცავს შერჩევას, შეფასებას, განვითარებას და დაჯილდოებას. მოდელის ნაკლოვანება შეიძლება მდგომარეობდეს იმაში რომ დასაქმებულის ინტერესებს შეიძლება სრულად ვერ მოიცავდეს და ძირითადად ორიენტირებულია დამსაქმებლის ინტერესებზე. (Singh, 2015).

ასევე ფართოდ გავრცელებული და პოპულარულია ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის ჰარვარდის მოდელი, რომლის შემქმნელებს მიაჩნდათ რომ ბაზარზე საკმაოდ ბიუროკრატიული მდგომარეობაა, რომელსაც ზეგავლენის მოხდენა შეუძლია კომპანიის სტრატეგიებზე. შესაბამისად, აუცილებელია შეიქმნას ისეთი მიდგომა, რომელიც გაითვალისწინებს ადამიანური რესურსების მენეჯმენტს გრძელვადიან პერიოდში. ეს მოდელი მოიცავს სიტუაციურ მიდგომებს, ადამიანური რესურსების მენეჯმენტს, ადამიანური რესურსების შემოსავლებს, გრძელვადიანი პერიოდის განჭვრეტას და უკუკავშირის აუცილებლობას მხარეებს შორის. აღსანიშნავია რომ ეს მოდელი გამუდმებულ მოდიფიკაციას განიცდის, რათა სხვადასხვა რუტინული სამუშაო პროცესი განავითაროს და შეცვალოს. შესაბამისად მოდელი ვითარდება. რასაკვირველია ამ მოდელსაც აქვს ნაკლი, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ იგი ორიენტირებულია გრძელვადიან პერიოდზე. მიუხედავად სწორი

დაგეგმარებისა, მოკლევადიან პერიოდში ყოველთვის არის შანსი რომ ბიზნესმა კრახი განიცადოს. შესაბამისად ვერ უზრუნველყოფს დაკისრებულ მისიას რესურსების მენეჯმენტიც. (Armstrong, 2014).

ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის გუესტის მოდელი ემყარება იმ იდეას, რომ ადამიანურ რესურსებს სჭირდება სპეციფიკური მიდგომა და მისი სარგებელი განისაზღვრება შემოსავლების მიღების მიხედვით. შესაბამისად მოცემული მოდელი დამოკიდებულია ფინანსურ შედეგებზე და ორიენტირებულია შედეგების მიხედვით ანალიზზე. მოცემული მოდელი მოიცავს ექვს ძირითად პარამეტრს. ესენია: HR სტრატეგია, HR პრაქტიკა, HR შემოსავლები, ქცევითი შედეგები, შემოქმედებითი მოღვაწეობა და ფინანსური შედეგები. (Armstrong M., 2008)

ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის ვარჯიკის მოდელი ორიენტირებულია ხუთ ძირითად ელემენტზე: შემოსავლებზე (მაკრო გარემოს პროცესებზე), სანარმოს შიდა პროცესებზე, ბიზნესის სტრატეგიაზე, HRM კონტექსტსა და HRM შინაარსზე. მოცემული მოდელის უპირატესობად მიიჩნევა ის რომ, ის ხაზს უსვამს გარემოს ზეგავლენას HR სისტემებზე. მოდელი ითვალისწინებს გარემო პირობებს, სადაც გაანალიზებულია, ერთის მხრივ, როგორ შეიძლება მოქმედებდეს კომპანიაზე ეკონომიკური გარემო და ასევე სხვა გარემო პირობები. მეორეს მხრივ როგორ შეიძლება მოქმედებდეს ადამიანური რესურსების მართვა კომპანიაზე. ეს მოდელი ხელს უწყობს გარე და შიდა პროცესების გაერთიანებასა და ანალიზის შედეგად კონკრეტული შედეგების მიღებას. (Armstrong M. &, 2014).

აღნიშნული მოდელები საკმაოდ დიდი პოპულარობით სარგებლობს მსოფლიოში. რასაკვირველია, ამ მოდელების გარდა უამრავი სხვა თეორია და მიდგომა არსებობს მსოფლიოში. მოდელის შერჩევა მეტწილად დამოკიდებულია იმაზე თუ რომელ ქვეყანაში მოღვაწეობს ესა თუ ის ორგანიზაცია თუ კომპანია, ასევე როგორი სტრუქტურა და ფილოსოფია აქვს, რა პრიორიტეტები და ორგანიზაციული ხედვა შეიძლება ჰქონდეს და ა.შ.

კონკრეტული მიდგომის შერჩევა სრულად დამოკიდებულია თავად ორგანიზაციასა თუ კომპანიაზე და მენეჯმენტის განვითარების ტენდენციებზე. შესაბამისად, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ უნივერსალური მოდელი რომელიც ყველა კომპანიისა და ორგანიზაციის მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას შეძლებს ფაქტობრივად ვერ იარსებებს.

ადამიანური რესურსების სწორად მართვა პირდაპირ კავშირშია ამა თუ იმ ორგანიზაციისა თუ კომპანიის ეფექტურ მართვასთან. რასაკვირველია, პერსონალის მართვისას წარმოიქმნება უამრავი პრობლემა, რომელიც შეიძლება გამონვეული იყოს როგორც კომპანიის შიგნით მიმდინარე მოვლენებით, ასევე გარემო პირობების ზემოქმედებით. ნებისმიერ შემთხვევაში მნიშვნელოვანია როგორც შიდა, ასევე გარე ფაქტორების გათვალისწინება, რათა თავი გაერთვას წარმოქმნილ პრობლემებს.

XXI საუკუნეში ადამიანური რესურსების ეფექტურად მართვასთან ერთად უმნიშვნელოვანესი დატვირთვა შეიძინა ადამიანური რესურსების მართვაში თანამედროვე ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენებამ. ინფორმაციული ტექნოლოგიების განვითარებამ ხელი შეუწყო ბიზნესის განვითარებას, დროის მენეჯმენტს, რესურსების სწორად გამოყენებას, ანალიტიკას, ინფორმაციის გადაფასებას, სტატისტიკის მარტივად გაანალიზებას და ა.შ. თავის მხრივ, გაიზარდა კომპანიებს შორის კონკურენცია, ინფორმაციული ნაკადების მიმოცვლა, დაიხვეწა რესურსების მენეჯმენტი, უფრო მეტი ყურადღება ექცევა ინდივიდუალიზმს და ჰუმანურ მიდგომებს ორგანიზაციებში. რასაკვირველია ყველა ქვეყანაში განვითარების ერთნაირი დონე არ არის, ამიტომაც განსხვავებულია ტექნოლოგიების გამოყენების ხარისხი და მიდგომები. ციფრულმა ტექნოლოგიებმა მთლიანად შეცვალა კომპანიაში მიმდინარე ტრადიციული მიდგომები. (Galgali, 2017). შეიცვალა დამოკიდებულება და შესაძლებლობები თანამშრომლებს შორის ურთიერთობებში. ასევე ხელმძღვანელობისა და თანამშრომლების ურთიერთობამაც სხვაგვარი სახე მიიღო. შესაძლებელი გახდა გლობალური პროცესების მართვა ფაქტობრივად სახლიდან გაუსვლელად. ძალიან

პოპულარული გახდა დისტანციური მუშაობის რეჟიმი და სახლიდან გაუსვლელად მთელი რიგი სამუშაო პროცესების განხორციელება: პროდუქციის წარმოება თუ მისი რეალიზაცია, დამსაქმებლების მიერ თანამშრომლების მოძიება და დასაქმება, სწავლების და ტრენინგების პროცესი და ა. შ.

თანამედროვე ინფორმაციული ტექნოლოგიების განვითარებამ და გამოყენებამ რა თქმა უნდა ხელი შეუწყო აგრეთვე ახალი ტიპის პროგრამული პაკეტების შექმნას, რომლებიც თავის მხრივ გვთავაზობს ახალ შესაძლებლობებს ნებისმიერი დარგის მიმართულებით. ასეთი თანამედროვე პროგრამული პაკეტები უზრუნველყოფენ საწარმოში არსებული ყველა ტიპის რესურსების მართვას. ისინი აგებულია მოდულურ პრინციპებზე, რის გამოც საკმაოდ მოქნილი და მოხერხებულია როგორც საშუალო ასევე მსხვილი ორგანიზაციებისა თუ კომპანიებისთვის.

ასეთი თანამედროვე ტიპის პროგრამული პაკეტების რიცხვს მიეკუთვნება ERP (Enterprise Resource Planning) – საწარმოს რესურსების დაგეგმვის სისტემები, რომლებიც პრაქტიკულად წარმოადგენენ ბიზნეს პროცესების მართვის ავტომატიზებულ საინფორმაციო სისტემებს და რომლებიც თავისუფლად ახორციელებენ საწარმოში თუ ორგანიზაციაში არსებული ყველა ტიპის რესურსების (მატერიალური, შრომითი, ფინანსური და ა.შ.) მართვას. ამ ტიპის სისტემებისთვის გამონაკლისს არც ადამიანური რესურსების მენეჯმენტი წარმოადგენს. მათი დახმარებით შესაძლებელია გამართულად ფუნქციონირებდეს ნებისმიერი საშუალო თუ მსხვილი კომპანიის HR მენეჯმენტი.

ERP (Enterprise Resource Planning) სისტემა არის მძლავრი პროგრამა, რომელიც ბიზნესს საშუალებას აძლევს, მოახდინოს ყველა მნიშვნელოვანი პროცესის ავტომატიზაცია:

- ის მკვეთრად ამცირებს დანახარჯებს და შეცდომების დაშვების ალბათობას, რითიც ზრდის ეფექტიანობასა და მომგებიანობას;
- სისტემის საშუალებით ხდება კომპანიის ყველა მიმართულების ავტომატიზაცია: წარმოება, დისტრიბუცია, შესყიდვები, გაყიდვები, საწყობის მართვა, ბუღალტერია და ფინანსები, HR მენეჯმენტი;
- ორგანიზაციაში არსებული ბიზნეს პროცესები არამარტო აღირიცხება ERP სისტემაში, არამედ იგეგმება, კონტროლდება და ნებისმიერი პერიოდის ქრილში იძლევა სრულყოფილი ანალიტიკის საშუალებას.

დღესდღეობით ERP სისტემების დანერგვა საქართველოში მეტად საჭირო და მნიშვნელოვანი, თუმცა შენელებული პროცესია, რამდენადაც იგი დაკავშირებულია საკმაოდ მაღალი ფინანსური რესურსების ხარჯვასთან, ეს კი მცირე და ხშირად საშუალო სიმძლავრის კომპანიების შესაძლებლობებს აღემატება.

მსხვილი და საშუალო სიმძლავრის კომპანიებისთვის თანამედროვე ERP სისტემების დანერგვა სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია, რადგანაც:

- კომპანიებს, რომლებიც არ იყენებენ ERP სისტემებს პროცესების ავტომატიზაციისთვის, უჭირთ კონკურენტული უპირატესობის მოპოვება თანამედროვე ბაზარზე;
- კომპანია, რომელიც სხვადასხვა მიმართულებისთვის ცალკეულ პროგრამას იყენებს (ცალკე პროგრამა აქვთ საწყობისთვის, HR-ისთვის, წარმოებისთვის, ბუღალტერიისთვის და ა.შ.) ხშირად აწყდება სერიოზულ პრობლემებს, რადგანაც ამ პროგრამების ერთმანეთთან ინტეგრაცია უამრავ პრობლემასთან ასოცირდება - მონაცემების დუბლირება, ინფორმაციის დაგვიანებული გაცვლა, ტექნიკური პრობლემები და სხვ.

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში სწორედ მსგავსი სირთულის პრობლემას ვაწყდებით, როდესაც სხვადასხვა მიმართულებით სხვადასხვა პროგრამული სისტემების გამოყენებას აქვს ადგილი, რაც თავის მხრივ იწვევს გარკვეულ პრობლემებს მენეჯმენტის პროცესის განხორციელებაში. ადგილი აქვს ინფორმაციის დუბლირებას, ინფორმაციის გაცვლის პროცესი სისტემებს შორის დაგვიანებულად

და ხარვეზებით მიმდინარეობს და ა.შ. საჭიროა შეძლებისდაგვარად მოხდეს ცალკეული პროგრამული პაკეტების განახლება და მათი ერთ სისტემაში ERP სისტემის მოდულებად ჩამოყალიბება.

საზოგადოდ, პროგრამებს მუდმივად ესაჭიროებათ პროგრესირება და განახლება. ასეთ შემთხვევაში რასაკვირველია პროგრამა ძირულად არ იცვლება, თუმცა სიახლეების ათვისება საკმაოდ ხანგრძლივი და რთული პროცესი შეიძლება იყოს. თუ კონკრეტული პროგრამა არ იხვეწება, ის ვერ უპასუხებს თანამედროვე მოთხოვნებს, ამიტომ მათი ცვლილება აუცილებელი პროცესია. როდესაც კონკრეტული პლატფორმიდან სხვა პლატფორმაზე გადადის კომპანია ხშირია ბაზების გადატანასთან დაკავშირებული პრობლემების წარმოქმნა. (Richard, 2019)

ტექნოლოგიების ერაში ყველაზე დიდი პრობლემა არის მონაცემთა უსაფრთხოების დაცვა. ყოველწლიურად მილიონობით ჰაკერული თავდასხმები ხდება როგორც საჯარო ისე კერძო სექტორში მოღვაწე კომპანიებზე. თავდასხმის ძირითად მიზანს უმეტესად წარმოადგენს მონაცემთა ბაზები, რომლებიც შეიცავს როგორც კომპანიის პოლიტიკას, მიზნებსა და მიდგომებს, ასევე პერსონალის პირად ინფორმაციას, საიდენტიფიკაციო კოდებს, საცხოვრებელ მისამართს და ა.შ. შესაბამისად ინფორმაციის გაუზიარება შესაძლებელია საკმაოდ დიდი საფრთხის შემცველი იყოს. ძალიან ხშირია აგრეთვე ინფორმაციის გაუზიარება ადამიანის დაუკვირვებლობის გამო. შედეგად გაუაზრებელი მოქმედება ხშირად ხდება სერიოზული პრობლემის წარმოქმნის მიზეზი. (სვანაძე, 2015)

სწორედ ამიტომ აუცილებელია კომპანიამ უზრუნველყოს ისეთი პროგრამით უზრუნველყოფა, რომელიც მეტნაკლებად დაცულ მომსახურებას შემოგვთავაზებს. განსაკუთრებით ეს ეხება ეგრეთ წოდებულ ღრუბლოვანი სერვისებს, ვინაიდან ინტერნეტი ხდება კომპანიაში ჰაკერის შემოპარვის საშუალება. ამასთან, პროგრამა დახურული უნდა იყოს შეძლებისდაგვარად თავად პერსონალისთვისაც. ეს უკანასკნელი გულისხმობს იმას, რომ კონკრეტულ პერსონალს შეეძლება შეიძლება ჰქონდეს მხოლოდ მისთვის განკუთვნილ რესურსთან და არა მონაცემთა ბაზაში არსებულ მთელ პროგრამულ რესურსთან. ეს პრობლემატური შეიძლება იყოს თავად პერსონალისთვისაც. (ფიფია, 2020)

ამრიგად, ყოველივე ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ რეკომენდირებულია ივანე ჭავჭავაძის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მოხდეს პერსონალის მართვის საინფორმაციო სისტემის განახლება, რისთვისაც აუცილებელია პერსონალის მართვის საინფორმაციო სისტემა შეუერთდეს თსუ-ში არსებული სხვა პროგრამული პაკეტების პლატფორმას და მოექცეს ერთიანი სისტემის ქვეშ რათა აღმოიფხვრას:

- ინფორმაციის დუბლირება;
- ტექნიკური ხარვეზების არსებობა ინფორმაციის გაცვლის პროცესში;
- ერთიანი საუნივერსიტეტო სტატისტიკური მონაცემების შეგროვების პროცესში წარმოქმნილი სირთულეები;
- მონაცემთა უსაფრთხოების კუთხით არსებული პრობლემები;

ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის ვარჯიკის მოდელის გათვალისწინებით შეიძლება დავასკვნათ, რომ თსუ-ში პერსონალის მართვის საინფორმაციო სისტემის განახლება აუცილებელია, რათა ის პასუხობდეს თანამედროვეობის აუცილებელ მოთხოვნებს და ამავდროულად დისტანციური მუშაობის პირობებში უზრუნველყოფდეს პერსონალთან ურთიერთობის ახალ ფორმებსა და მეთოდებს.

ლიტერატურა:

1. Armstrong, M., & Taylor, S. (2014). *Armstrong's Handbook Of Human Resource Management Practice*. (13, Ed.) London: Kogan Page.
2. Armstrong, M. (2008). *A Handbook of Human Resource Management Practice 10th Edition Tenth edition*. London: Kogan Page.
3. Singh, C.M. (2015). *Models Of Human Resource Management/ Development Practices and its Relevance in Higher Education Institutions*. *International Journal Of Innovations in Engineering and Management*, 16-23.
4. Galgali, P. (December 18, 2017). *Digital Transformation and its Impact on Organization's Human Resource Management*. Network: Rutgers University.
5. Richard, D., Johnson, G., & Hal, G.G. (2019). *Transforming HR Through Technology*. SHRM Foundation's Effective Practice Guidelines Series. SHRM Foundation.
6. სვანაძე, ვ., გოცირიძე, ა. (2015). კიბერ თავდაცვა. თბილისი: კიბერუსაფრთხოების ბიურო.
7. ფიფია, მ. (2020). კადრების აღრიცხვის ავტომატიზაცია მონაცემთა ბაზების მართვის სისტემა MS Access-ის გამოყენებით. თბილისი.

Issues of Improving the Personnel Management Information System at TSU

Tina Melkoshvili

Associate Professor

Doctor of Business Administration

SUMMARY

In XXI century, the modern information technologies have a crucial role in every aspect of our lives. The development of information technology has facilitated the development of business, time management, proper use of resources, analytics, reassessment of information, analysis of statistics, etc. The quality and approaches to the use of modern technologies in each enterprise or establishment are of special importance, which creates considerable preconditions for the effective implementation of their activities. The development and applying the modern information technologies has led to the creation of new kinds of software packages. These packages offer new opportunities for all types of resources in an enterprise or different establishments, including human resource management. The article focuses on the flaws and shortcomings in the personnel management information system at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University and the reasons of the necessity to update this system. The updated information system should meet the necessary requirements of modernity and provide new forms and methods of staff relations in remote working conditions.

ეკონომიკის გლობალიზაციის პარადოქსები

ელგუჯა მექვაბიშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის პიროვნული,
ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი

ეკონომიკის გლობალიზაციის დაწყება წახმოდგენდა ხოგოც ინდუსტრიულად განვითარებული, ასევე პოსტინდუსტრიული ქვეყნების მწახმოებელ დაღებსა და ეკონომიკის სტრუქტურაში განხორციელებული სიღრმისეული ძვლების კანონზომიერ შედეგს. ბევრი მეცნიერის მიერ გლობალიზაციის ფენომენი ეთმინიშნებოდა პოზიტიურ კონტექსტში განიხილება. კეიძოდ, მას უკავშირებენ ზესახელმწიფო და ეხოვნულ-სახელმწიფოებრივ დონეებზე ეკონომიკური ხეყეების შეხბილების, შიომის მწახმოებლუობის ამადლების საფუძველზე ეკონომიკური ზიდის ტემპების დაჩქარების, მსოფლიოს სხვადასხვა ჰეგიონს შიხის ეკონომიკური და სოციადური უთანასწოობის შეხბილების პეხსპექტივებს. გლობალიზაციის დაწყებიდან განვიდრი სამი ათეული წდის გამოცდილების კიტიკური ანადიზი გვიჩვენებს, რომ ზემოაღნიშნული პიობდემები კი ახ მოგვაჩებუდა, ახამედ პიიქით, გამწვავდა, ხასაც ავგოი ეკონომიკის გლობალიზაციის პაქადოქსებს უწოდებს. ნაშიომში განსაკუთხებული ყუხადლებაა გამახვილებული კოვიდ-19 პანდემიის ეკონომიკის გლობალიზაციაზე წინააღმდეგობრივი ზემოქმედების სხვადასხვა ასპექტის ანადიზზე.

შესავალი

ეკონომიკის გლობალიზაცია 1980-1990-იანი წლების მიჯნაზე მსოფლიოში განვითარებული ორი უმნიშვნელოვანესი პროცესის ლოგიკური შედეგია. პირველი მათგანი უკავშირდება მწარმოებელი ძალების განვითარების ობიექტურ პროცესს, რომლის ერთ-ერთი გამოხატულება იყო წარმოებისა და კაპიტალის კონცენტრაცია და ცენტრალიზაცია. ისინი თავდაპირველად ეროვნული სახელმწიფოების საზღვრებში მიმდინარეობდა, მე-19-20 საუკუნეთა მიჯნაზე კი, განსაკუთრებით აშშ-ში მან ინტერნაციონალიზაციის ხასიათი მიიღო, რაც გულისხმობდა ამერიკული წარმოების უმსხვილესი საწარმოების ტრანსნაციონალურ კომპანიებად გარდაქმნას. ინტერნაციონალიზაცია, ცალკეული გამონაკლისების მიუხედავად, აღმავალი ხაზით წარიმართა, რამაც საფუძველი მოუზადა გლობალიზაციის დაწყებას. შესაბამისად, ეკონომიკის გლობალიზაცია წარმოებისა და კაპიტალის ინტერნაციონალიზაციის კანონზომიერი შედეგი და უფრო მაღალი სტადიაა (ფაზა). ეკონომიკის გლობალიზაციის საქმეში განსაკუთრებული როლი ითამაშა წარმოების ტექნოლოგიურ საფუძვლებში მომხდარმა ცვლილებებმა. პირველ რიგში აღსანიშნავია კომუნიკაციისა და ტრანსპორტის განვითარება, რამაც უკიდურესად გაადვილა, დააჩქარა და გააიფა საქონლის, მომსახურებისა და რესურსების ცირკულაცია მსოფლიო ეკონომიკაში. მეოცე საუკუნის უდიდესმა გამოგონებამ - ინერნეტმა ეკონომიკის ყველა სფეროზე იქონია სიღრმისეული ზემოქმედება.

ინტერნაციონალიზაციის გადაზრდა გლობალიზაციაში პირდაპირ და უშუალოდ კი არ მომხდარა, არამედ ადგილი ჰქონდა ერთგვარ გარდამავალ პერიოდს, რომელიც ქრონოლოგიურად მოიცავს 1970-1990-იან წლებს. ეს პერიოდი გამორჩეული იყო ინდუსტრიულ და პოსტინდუსტრიულ ქვეყნებში განვითარებული მწვავე ეკონომიკური კრიზისებით, რომლებიც ხასიათდებოდნენ ერთდროულად ინფლაციის მაღალი დონით და რეცესიით. მსგავს მოვლენას ისტორიაში მანამდე ადგილი არ ჰქონია და ეკონომიკურ ლიტერატურაში იგი შევიდა „სტაგფლაციის“ სახელწოდებით. ამ ფენომენის შესწავლა ეკონომიკური მეცნიერების ტრადიციული მიდგომების ჩარჩოებში შეუძლებელი აღმოჩნდა. 1970-1990-იანი წლების მიჯნაზე მომრავლებული ეკონომიკური კრიზისების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიზეზად დასახელებული იქნა ერთობლივი მოთხოვნის სტიმულირებაზე ორიენტირებული კეინზიანური მოდელი. ამგვარად, დღის წესრიგში დადგა ეკონომიკური თეორიის პარა-

დიგმის შეცვლის ამოცანა, რომელიც, მეცნიერთა აზრით, ორი მიმართულებით უნდა განხორციელდებოდეს: ა) ეკონომიკური ზრდის კეინზიანური მოდელის ჩანაცვლება ერთობლივ მიწოდებაზე ორიენტირებული ნეოკლასიკური მოდელით და ბ) როგორც სახელმწიფოს, ასევე ეროვნული ბაზრების ჩანაცვლება გლობალური ბაზრებით, რომელიც, ამ იდეის მომხრეთა აზრით, უზრუნველყოფდა საჭირო ეკონომიკურ დინამიზმს მსოფლიო მასშტაბით.

ეკონომიკის გლობალიზაციის პოზიტიური როლის წარმოჩენისას რამდენიმე გარემოებაზე კეთდებოდა აქცენტი. პირველი, ითვლებოდა, რომ ეკონომიკის გლობალიზაცია და მისგან გამომდინარე გლობალური მართვის ელემენტების გაძლიერება ხელს შეუწყობდა ეკონომიკური რყევების შერბილებას, მსოფლიო და ცალკეული ქვეყნების ეკონომიკებს თავიდან ააცილებდა დამანგრეველ ეკონომიკურ კრიზისებს. მეორე, ეკონომიკის გლობალიზაციის მხარდამჭერები ამტკიცებდნენ, რომ აღნიშნული პროცესი უზრუნველყოფდა შრომის მწარმოებლურობის გლობალური მასშტაბით ზრდას, რომელიც, საბოლოო ანგარიშით, გამოვლინდებოდა მსოფლიო ეკონომიკის ზრდის ტემპების დაჩქარებაში. მესამე, აქცენტი კეთდებოდა გლობალიზაციის გზით „მსოფლიო ეკონომიკური ლანდშაფტის“ მოსწორებაზე (მექვაბიშვილი ე., 2018), ანუ გლობალური ეკონომიკის სხვადასხვა რეგიონის განვითარების დონეთა გამოთანაბრებაზე და სოციალური უთანასწორობის პრობლემის შერბილებაზე.

განვიხილოთ, თუ როგორ შესრულდა ზემოაღნიშნული პროგნოზები საშუალოვადიანი და გრძელვადიანი განვითარების პერსპექტივაში.

ეკონომიკის გლობალიზაცია და ეკონომიკური კრიზისების პრობლემები

მეცნიერები ძირითადად თანხმდებიან იმაში, რომ ეკონომიკის გლობალიზაცია 1980-1990-იანი წლების მიჯნაზე დაიწყო. შესაბამისად, ჩვენ თვალი უნდა მივადევნოთ სწორედ ამ პერიოდში მსოფლიო ეკონომიკის სტაბილურობის მდგომარეობას.

მექსიკის 1994 წლის ფინანსური კრიზისი შეიძლება ჩაითვალოს გლობალიზაციის ეპოქის პირველ კრიზისად. ასევე აღსანიშნავია არგენტინის 1995 და 2001-2002 წლების ფინანსური კრიზისები. 1990-იანი წლების დასაწყისში ფინანსურმა კრიზისებმა მოიცვა ლათინური ამერიკისა და კარიბის ზღვის აუზის ქვეყნები. ეს კრიზისები გამოირჩეოდა, როგორც ეკონომიკურ ლიტერატურაშია აღნიშნული, „ხდომილების მაღალი სიხშირით, რეგულარულად განმეორებადობით და განსაკუთრებული სიმძიმით“ (ელიავა ლ., 2013). კრიზისებს თან სდევდა მოსახლეობის ცხოვრების დონის მკვეთრი დაქვეითება, შემოსავლებისა და სიმდიდრის გადანაწილების უთანაბრობის გაძლიერება, სოციალური დაძაბულობის გამწვავება.

ეკონომიკის გლობალიზაციის საწყის ეტაპზე განსაკუთრებით აღსანიშნავია სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ფინანსური კრიზისი, რომელიც 1997 წლის ივლისში დაიწყო ტაილანდში და მოგვიანებით გავრცელდა ამ რეგიონის კიდევ ოთხ ქვეყანაში - ინდონეზიაში, მალაიზიაში, ფილიპინებზე და სამხრეთ კორეაში. მან ნაწილობრივი ზეგავლენა იქონია იაპონიის ეკონომიკაზეც. ლათინური ამერიკისა და სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნების ფინანსური კრიზისები წარმოადგენდა ფინანსური გლობალიზაციის, როგორც ეკონომიკის გლობალიზაციის ქვაკუთხედის შედეგს. ფინანსური გლობალიზაცია გამოიხატა მსოფლიო ეკონომიკის ფინანსურ სექტორში უზარმაზარი მოცულობის ე.წ. „ცხელი ფულის“ დაგროვებაში, რომელიც მაღალი მოგების მიზნით დაუბრკოლებლად გადაადგილდებოდა მთელ მსოფლიოში და ეძებდა სარფიანი დაბანდების ადგილებს. აღნიშნულ პროცესს ხელს უწყობდა ბრეტონ-ვუდის მსოფლიო სავალუტო სისტემის შეცვლა კინგსტონის (იამაიკა) სავალუტო სისტემით, რომელმაც უზრუნველყო ფიქსირებული სავალუტო კურსიდან მცურავ სავალუტო კურსზე გადასვლა.

ცნობილი ამერიკელი ეკონომისტი, ნობელის პრემიის ლაურეატი, პროფ. ჯ. სტიგლიცი ხაზს უსვამს გლობალური ზესახელმწიფო ფინანსური სტრუქტურების, განსაკუთრებით კი საერთაშორისო სავალუტო ფონდის წინააღმდეგობრივ როლს სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის კრიზისში. იგი წერს: „განვითარებადი ქვეყნების უმრავლესობას მიაჩნია, რასაც მეც ვიზიარებ, რომ საერთაშორისო სავალუტო ფონდმა პრობლემა კი არ მოაგვარა, არამედ თვითონ იქცა ამ ქვეყნების პრობლემად“ (სტიგლიცი ჯ., 2013). მისივე აზრით, სსფ-მ კრიზისი არამარტო დაამძიმა, არამედ მისი დაწყებაც დააჩქარა იმით, რომ ყოველმხრივ შეუწყობ ხელი ამ ქვეყნებში ფინანსური ბაზრების ლიბერალიზაციის სწრაფად დაწყებას (იგივე წყარო).

ეკონომიკური (ფინანსური) გლობალიზაციის პირდაპირ შედეგად შეიძლება იქნეს განხილული 2007-2009 წლების გლობალური ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისი. თუმცა იგი ამერიკის შეერთებული შტატების ფინანსურ სექტორში, კონკრეტულად კი იპოთეკური დაკრედიტების ბაზარზე წარმოიქმნა, მაგრამ ძალიან სწრაფად გავრცელდა მთელ მსოფლიოში და გლობალური მასშტაბი მიიღო. თავისი სიღრმითა და სიმწვავეთ ამ კრიზისს ანალოგი მხოლოდ 1929-1933 წლების „დიდი დეპრესიის“ სახით მოეპოვება. შემთხვევითი არ არის ის ფაქტი, რომ მსოფლიო ეკონომიკურ ლიტერატურაში იგი შევიდა „დიდი რეცესიის“ სახელწოდებით. რა ზარალი მიაყენა ამ კრიზისმა მსოფლიო ეკონომიკას? საილუსტრაციოდ მხოლოდ რამდენიმე მონაცემს მოვიყვანთ: კრიზისის შედეგად აქტივების, უძრავი ქონების, საფონდო ბირჟის კაპიტალის და ა.შ. დანაკარგებმა, აზიის განვითარების ბანკის ექსპერტთა შეფასებით, 50 ტრლნ აშშ დოლარი შეადგინა, საიდანაც 29 ტრლნ დოლარი საფონდო ბაზრების კაპიტალიზაციის შემცირებაზე მოდის. აშშ-ს შინამეურნეობების კეთილდღეობა 2009 წლის ბოლოს 2007 წლის პიკურ მაჩვენებელთან შედარებით, 20%-ით შემცირდა და ჯამურმა დანაკარგებმა 13 ტრლნ აშშ დოლარი, ანუ ამ ქვეყნის მსპ-ს ექვივალენტი შეადგინა (Cecceti S.G., Kotler M., Upper C. 2009). ექსპერტთა გაანგარიშებით, ანტიკრიზისულ ღონისძიებებზე სხვადასხვა ქვეყნის სახელმწიფო ბიუჯეტებიდან დაახლოებით 8 ტრლნ აშშ დოლარი გამოიყო, რომელიც გადასახადის გადამხდელთა ჯიბიდან ამოღებული ფული იყო და არსებითად აუარესებდა მათ კეთილდღეობას.

ამრიგად, ბევრი ეკონომისტის ოპტიმისტური პროგნოზების საპირისპიროდ, გლობალიზაციამ კი არ შეამცირა მსოფლიო ეკონომიკის არასტაბილურობის ხარისხი, არამედ კიდევ უფრო მოწყვლადი გახადა ის. ეს გამოვლინდა როგორც რეგიონული კრიზისების გახშირებაში, ისე გლობალური ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისის აღმოცენებაში. აღნიშნული გარემოება ეკონომიკის გლობალიზაციის ერთ-ერთ პარადოქსად შეიძლება ჩაითვალოს.

ეკონომიკის გლობალიზაცია და მსოფლიო ეკონომიკის ზრდის ტემპები

ეკონომიკური თეორიის ერთ-ერთი პარადიგმის თანახმად, შრომის მწარმოებლურობის ზრდა პირდაპირ გამოხატულებას პოულობს ეკონომიკური ზრდის ტემპებში, რომელიც მთლიანი სამამულო პროდუქტის მაჩვენებლის დინამიკით განისაზღვრება.

გლობალიზაციამდელ და გლობალიზაციის პერიოდებში შრომის მწარმოებლურობის (ეკონომიკური ზრდის) ტემპების შედარება ძალზე დამაფიქრებელ სურათს იძლევა. კერძოდ: 1960-იან წლებში მსოფლიო რეალური სამამულო პროდუქტის ზრდის საშუალო წლიური ტემპი შეადგენდა 5.4%-ს. 1970-იან წლებში ეს მაჩვენებელი შემცირდა 4.1%-მდე, 1980-იან წლებში - 3.0%-მდე, ხოლო 1990-იან წლებში - 2.3%-მდე. 1990-იანი წლების დასაწყისიდან 2007-2009 წლების გლობალურ ფინანსურ-ეკონომიკურ კრიზისამდე მსოფლიო რეალური მსპ წლიურად დაახლოებით 2,6%-ით იზრდებოდა (Васильев, 2011). 1950-იანი წლებიდან 1970-იანი წლების დასაწყისის მსოფლიო ენერგეტიკულ და ეკონომიკურ კრიზისამდე მსოფლიო რეალური მსპ-ს საშუალო წლიური ზრდის ტემპი შეადგენდა 4.9%-ს, რაც საუკეთესო მაჩვენებელი იყო განვითარებული კაპიტალიზმის ისტორიაში. ლოგიკურია, რომ

ზოგიერთი მკვლევარი ამ პერიოდს „კაპიტალიზმის ოქროს ხანად“ მოიხსენიებს (Piketty T., 2013). ბოლო ორმოცი წლის განმავლობაში მსოფლიო ეკონომიკის ზრდის ტემპი 2-ჯერ შემცირდა, ხოლო მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით, ჩამორჩენამ 55% შეადგინა. „მსოფლიოს ყველაზე განვითარებული ქვეყნები საუკუნის სტაგნაციამ მოიცვა... ამ სტაგნაციის უკან იმალება შრომის მწარმოებლურობის ზრდის ტემპის შენელება, რომელიც 1970-იანი წლებიდან იწყება“ (<http://www.project-sindicate.org/commentary/real-risk-global-economy-by-cristopher-smart-2017-11>).

ამრიგად, შეიძლება აღინიშნოს, რომ „გლობალური ეკონომიკის“ ზრდის ტემპი საგრძნობლად ჩამორჩა „მსოფლიო ეკონომიკის“ ზრდის ტემპს, რაც გლობალიზაციის კიდევ ერთ პარადოქსად შეიძლება ჩაითვალოს.

ეკონომიკის გლობალიზაცია და უთანასწორობის პრობლემა

გლობალიზაციის ეკონომიკური და სოციალური ეფექტიანობის დასაბუთება ემყარება დ. რიკარდოს შეფარდებითი უპირატესობის თეორიას და მასშტაბის ეფექტის კანონს. გლობალიზაციის მომხრეები ამ პროცესს მიიჩნევენ მასში მონაწილე ყველა მხარისთვის სარგებლის მომტანად. როგორია რეალობა?

2020 წლის ბოლოსთვის გლობალური აქტივების ღირებულება, ანუ გლობალური სიმდიდრე შეფასებული იყო 418.3 ტრლნ აშშ დოლარად, რომელიც უკიდურესად უთანაბროდ იყო განაწილებული ჩვენი პლანეტის სხვადასხვა რეგიონებში. ასე მაგალითად, ერთი შინამეურნეობის აქტივების მოცულობა შეადგენდა: ჩრდ. ამერიკაში 136 316 აშშ დოლარს, ევროპაში - 103 213 დოლარს, წყნარი ოკეანის რეგიონში - 75 277 დოლარს, ლათინურ ამერიკაში - 10 872 დოლარს, ხოლო აფრიკაში - 4 946 დოლარს. მოსახლეობის ერთ სულზე ეს მაჩვენებელი მერყეობდა 86 930 დოლარიდან (ჩრდ. ამერიკა) 7 371 დოლარამდე (აფრიკა). ჩრდ. ამერიკასა და ევროპაში, სადაც ცხოვრობდა მოსახლეობის მხოლოდ 17%, თავმოყრილი იყო გლობალური სიმდიდრის 57%. ლათინური ამერიკის მოსახლეობის ხვედრითი წილი 3-ჯერ აღემატებოდა გლობალურ სიმდიდრეში ამ რეგიონის ხვედრით წილს, აფრიკისა კი - 9-ჯერ. 50 მლნ აშშ დოლარზე მეტი აქტივების მფლობელთაგან 55% ცხოვრობს შეერთებულ შტატებში. შემდეგ მოდიან: ჩინეთი, გერმანია, დიდი ბრიტანეთი, იაპონია, ინდოეთი, საფრანგეთი, კანადა, შვეიცარია და იტალია. ჯინის კოეფიციენტის მიხედვით, რომელიც გვიჩვენებს სიმდიდრის უთანაბრო განაწილებას მოსახლეობის სხვადასხვა კატეგორიას შორის, ასეთი მდგომარეობა იყო: ბრაზილიაში - 89%, რუსეთში - 87.8%, აშშ-ში - 85%, ინდოეთში - 82.3%, ჩინეთში - 70.4%, იაპონიაში - 64.4%. რუსეთში მოსახლეობის ყველაზე მდიდარი კატეგორიის 1% ფლობს ქვეყნის სიმდიდრის 63%-ს, ბრაზილიაში - 49.6%-ს, ინდოეთში - 40.5%-ს, აშშ-ში - 35.3%-ს, ჩინეთში - 30.6%-ს, გერმანიაში - 29.1%-ს, იაპონიაში კი - 18.2%-ს (Credit Suisse – Швейцария: глобальное богатство, 2021, inosmi.ru/economic/).

გლობალიზაციის ეპოქაში ეკონომიკური და სოციალური უთანასწორობა გაღრმავდა როგორც მსოფლიო სხვადასხვა რეგიონებს, ასევე ცალკეულ ქვეყნებში მოსახლეობის სხვადასხვა კატეგორიას შორის. როგორც პროფ. ჯ. სტიგლიცი აღნიშნავს, გლობალიზაციით აშკარად მოგებული დარჩა დედამიწის 1% პლუტოკრატის სახით, დანარჩენის მდგომარეობა არ გაუმჯობესებულა, ზოგიერთ შემთხვევაში კი გაუარესდა კიდევ. მისივე მონაცემებით, 2010 წელს ამერიკელთა 1% ფლობდა ამ ქვეყნის მსპ-ს 20%-ს, მაშინ, როცა ეს მაჩვენებელი 30 წლის წინ მხოლოდ 12%-ს შეადგენდა (Stiglitz J.E., 2012). აღნიშნულიდან გამომდინარე, „უთანასწორობამ იმ სტადიას მიაღწია, როცა იგი არამართო არაეფექტია, არამედ ეკონომიკური განვითარების მთავარ დაბრკოლებად გადაიქცა“ (იქვე).

არსებული მძიმე სიტუაციიდან გამოსავალს ზოგიერთი მეცნიერი, მაგალითად, იელის უნივერსიტეტის ნობელიანტი პროფესორი რ. შილერი „სამართლიანი გლობალური ეკონომიკის“ შექმნაში ხედავს. იგი აღნიშნავს, რომ ადამიანთა მაქსიმალურად მეტი

რაოდენობის ტრანსნაციონალურ კორპორაციებში დასაქმების გზით შესაძლებელია ამ უსამართლობის დაძლევა (Shiller R., 2016; <https://www.project-sindicate.org/commentary/coming-antinational-revolution-by-robert-shiller-2016-09>). აღნიშნული მოსაზრება ავტორის ილუზიის სფეროს განეკუთვნება და არა აქვს შეხება რეალობასთან. სინამდვილეში, ტრანსნაციონალური კორპორაციები თავად ქმნიან უდიდეს პრობლემებს როგორც განვითარებული, ისე განსაკუთრებით განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკებისათვის. ევროპული და ამერიკული მრეწველობა მნიშვნელოვნად დეგრადირდა მას შემდეგ, რაც მსხვილმა კორპორაციებმა საკუთარი წარმოება ღარიბ ქვეყნებში გადაიტანეს, რომლებისთვისაც დამახასიათებელი იყო იაფი მუშახელი და ბუნებრივი რესურსები, ასევე უცხოური კორპორაციების მიმართ უაღრესად ხელშემწყობი სამართლებრივ-ინსტიტუციური გარემო. განვითარებადი ქვეყნებში ტრანსნაციონალური კორპორაციების საქმიანობის შედეგია ბუნებათდაცვითი კანონმდებლობის უკიდურესი შერბილება და ამ კორპორაციების მიმართ სანქციების მაქსიმალური შემცირება, რის შედეგადაც სახეზეა უზარმაზარი ტერიტორიების გაუდაბნობა, სახიფათო მცენარეების გავრცელება, ბიომრავალფეროვნების დაკარგვა და სასოფლო-სამეურნეო კულტურების გენეტიკური მრავალფეროვნების შევიწროვება.

ამრიგად, ეკონომიკის გლობალიზაციის ერთ-ერთი პარადოქსი ისიც არის, რომ გლობალური მასშტაბით თანასწორობის მიღწევის გზაზე წინგადადგმული ნაბიჯის ნაცვლად იგი უთანასწორობის გაღრმავების სერიოზულ მიზეზად მოგვევლინა.

COVID-19-ის პანდემიამ, რომელმაც გლობალური მასშტაბის კორონომიკური კრიზისი გამოიწვია, უკიდურესად გაამწვავა გლობალიზაციის ეპოქისათვის ნიშანდობლივი წინააღმდეგობები. მან უძლიერესი დარტყმა მიაყენა მსოფლიო ეკონომიკას და ხანგრძლივი დროით მისი „დაპაუზება“ გამოიწვია. განსაკუთრებული ზარალი განიცადა ტრანსპორტისა და ტურიზმის სფეროებმა. გლობალური აქტივების ღირებულება პანდემიის გავლენით 4.4%-ით, ანუ 17.5 ტრლნ აშშ დოლარით შემცირდა, ხოლო მოსახლეობის ერთ სულზე განგარიშებით კლებამ 4.7% შეადგინა. ასეთ პირობებში სულ უფრო ხშირად გამოითქმის მოსაზრება, რომ გლობალიზაცია, ისე, როგორც ზოგადად კარგახსნილობა, არის ძალიან სახიფათო და ვირუსის სწრაფად გავრცელების ხელშემწყობი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი. შესაბამისად, გამოსავალი უნდა მოიძებნოს გლობალიზაციის შეჩერებასა და ჩაკეტილ საზოგადოებაზე გადასვლაში. ერთ-ერთი ასეთი ავტორია მ. ო. სალივანი, რომელიც თავის ნაშრომში „The Levelling: What’s Next After Globalization“ („გამოთანაბრება - რა იქნება გლობალიზაციის შემდეგ“) შემდეგ კატეგორიულ მსჯელობას გვთავაზობს: „ჩვენ უკან მოვიტოვებთ გლობალიზაციას, უნდა დავემშვიდობოთ მას და მრავალპოლუსიანი მსოფლიოს ფორმირებაზე მოვახდინოთ ყურადღების კონცენტრირება“. მისივე აზრით, მეოცე საუკუნის ინსტიტუციები - მსოფლიო ბანკი, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი და მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია წარსულს ჩაბარდა (M.O’Sullivan..).

ჩვენი აზრით, მსგავსი მოსაზრებები არასწორია და არ შეესაბამება რეალობას. ცალკეული შეფერხებების მიუხედავად, ეკონომიკის გლობალიზაცია, როგორც ობიექტური პროცესი, ამჟამად მიმდინარეობს და მომავალშიაც გაგრძელდება .

დასკვნა

ეკონომიკის გლობალიზაცია არის საზოგადოების მწარმოებელ ძალებში, უპირველეს ყოვლისა - მის ტექნიკურ-ტექნოლოგიურ საფუძვლებში განხორციელებული სიღრმისეული ცვლილებების ლოგიკური შედეგი. გლობალიზაციის დაწყებისათვის არანაკლები მნიშვნელობა ჰქონდა ეკონომიკური თეორიისა და ეკონომიკური პოლიტიკის პარადიგმის ცვლილებას. კერძოდ, დ. რიკარდოს შეფარდებითი უპირატესობის თეორიისა და მასშტაბის ეფექტის კანონის საფუძველზე ეკონომიკის გლობალიზაციის ეფექტიანობის დასაბუთებას.

საწყის ეტაპზე ეკონომიკის გლობალიზაციის პროცესთან დიდი პოზიტიური მოლოდინები იყო დაკავშირებული. მიიჩნეოდა, რომ ეკონომიკის გლობალიზაციის გზით გადარჩებოდა ისეთი უმნიშვნელოვანესი პრობლემები, როგორცაა მსოფლიო ეკონომიკის არასტაბილურობის შერბილება, ეკონომიკური ზრდის ტემპების საგრძნობი დაჩქარება და სოციალური უთანასწორობის შემცირება.

განვლილი სამი ათეული წლის გამოცდილებამ გვიჩვენა, რომ გლობალიზაციაში საპირისპირო პროცესებს აქვს ადგილი: ეკონომიკური არასტაბილურობა გაძლიერდა, ეკონომიკური ზრდის ტემპები შემცირდა და სოციალური უთანასწორობა გაღრმავდა. ყოველივე აღნიშნულს ჩვენ შეიძლება გლობალიზაციის პარადოქსები ვუნოდოთ. სიტუაცია კიდევ უფრო დაამძიმა კოვიდ-პანდემიამ, რომელმაც ეჭვის ქვეშ დააყენა გლობალიზაციის შეუქცევადობის საკითხი.

ჩვენი აზრით, მართებულია საუბარი არა გლობალიზაციის შეწყვეტაზე და სანინააღმდეგო პროცესით მის ჩანაცვლებაზე, არამედ გლობალიზაციის ახალი მოდელის შექმნის აუცილებლობაზე, რომელიც უფრო ადეკვატურად ასახავს თანამედროვე მსოფლიოში შექმნილ რეალობას.

ლიტერატურა:

1. ელიავა ლ. (2013). საბანკო კრიზისების პროგნოზირება.
2. მექვაბიშვილი ე. (2018). გლობალიზაციის ეპოქის ფინანსური კრიზისები და საქართველოს ეკონომიკა. „ინტელექტი“.
3. სტიგლიცი ჯ. (2013). გლობალიზაცია და მისი თანმდევი უკმაყოფილება.
4. Ceccetti S. G., Kotler M., Upper C. (2009). Financial Crisis and Economic Activity//NBER Working Paper, N153.
5. O'Sullivan M. .. The Levelling: What's Next After Globalization.
6. Piketty T. (2013). Capital in the Twenty-First Century.
7. Stiglitz J.E. (2012). The Rise of Inequality. NY, L., WW Norton & Company.
8. <http://www.project-syndicate.org/commentary/real-risk-global-economy-by-cristopher-smart-2017-11>
9. <https://www.project-syndicate.org/commentary/coming-antinational-revolution-by-robert-shiller-2016-09>
10. Васильев (2011). Глобализирующая экономика: развитие по второму началу термодинамики?// Эк-ие стратегии/.

The Paradoxes of Economic Globalization

Eluja Mekvabishvili

Professor of Ivane Javakishvili Tbilisi State University

Doctor of Economic Sciences

SUMMARY

The economic globalization began in the 1990s. It was caused by fundamental changes in the technical and technological basics of the industrialized and post-industrial countries economies. An important role was played by the radical change of approaches in economic theory and economic policy. The idea was formed that global markets could successfully replace national markets, and superpower structures could change the economic functions of the nation state.

An overly optimistic attitude towards the economic globalization was formed, which was based on the possibility of solving three most important problems of this process: a) ensuring the stable

crisis-free development of the world economy; b) accelerating economic growth; c) mitigation of social inequality between different regions of the world.

The past period of economic globalization has shown that the above-mentioned problems have not been solved, but on the contrary, aggravated, which should be considered as a paradox of economic globalization.

The COVID-19 pandemic crisis has deepened the characteristic contradictions of globalization. One part of the researchers came to the conclusion that the era of globalization is over and it is inevitable to replace it with some alternative processes.

This paper critiques such views and notes, that the economic globalization is an objective process. Despite some obstacles, it will continue constantly now and in the future. In this case, it is possible to discuss the replacement of the existing neoliberal model of economic globalization with another model, that more adequately reflects the reality created in the modern world.

ფირმის სტრატეგიული გამოწვევები

ცირა მიქატაძე

ეკონომიკის დოქტორი

ნინო გიგოლია

ეკონომიკის დოქტორი,

თბილისის ღია უნივერსიტეტის პროფესორი

თანამედროვე გლობალიზაციის და ტექნიკური პროგრესის პირობებში იზრდება ინოვაციების როლი, ჩნდება ახალი ტექნოლოგიები, ახალი პროდუქტები, მიმდინარეობს ბუნებრივი მასალების ხელოვნურით ჩანაცვლება, მცირდება პროდუქციის სასიცოცხლო ციკლი, იცვლება ბიზნესის სტრატეგია. ეფექტიანი სტრატეგიის შემუშავება, ფირმის ფუნქციონირების მაღალი შედეგების მიღწევა უშუალო კავშირშია მენეჯერულ ეკონომიკასთან, დახვობიანი ბაზრების ეკონომიკასთან.

მენეჯერული ეკონომიკა აერთიანებს ეკონომიკური თეორიის და მენეჯმენტის პრაქტიკას, ხოლო დახვობიანი ეკონომიკა ორი ძირითადი მიდგომის: სტრუქტურა-ქცევა-შედეგიანობა და ფასების თეორიის საფუძველზე ისწავლის ფირმების და ბაზრის ორგანიზების ქცევის შესწავლას, ხადგან მნიშვნელოვანია ამ ორგანიზების როლი სოციალური კეთილდღეობის მაქსიმიზაციაში, აქ კი იკვეთება ფირმის სტრატეგიული გამოწვევების და მათზე ადეკვატური ჰეაქციი როლი.

საკვანძო სიტყვები: ფირმის სტრატეგია; სტრუქტურა-ქცევა-შედეგიანობა; „დიფერენციალების“ სტრატეგია და „დანახაჯებში“ დიფერენციალების სტრატეგია.

ფირმის შეზღუდული რესურსების საუკეთესო განაწილება და გამოყენება მენეჯერის ფუნქციაა. როცა ისინი ბიზნეს-გადაწყვეტილების მისაღებად ეკონომიკურ ანალიზს ეყრდნობიან, რომელიც გულისხმობს ფირმის რესურსების საუკეთესო გამოყენებას, ამით ხდება ეკონომიკური თეორიის და მენეჯმენტის პრაქტიკის გაერთიანება. ამ გაერთიანებას უზრუნველყოფს მენეჯერული ეკონომიკა.

მენეჯერებს ესაჭიროებათ საშუალებების ერთობლიობა, რომლითაც შეძლებენ საკუთარ შეზღუდული რესურსების კონკურენტულ გარემოში იმგვარად გამოყენებას, რომ გრძელვადიანი პერიოდში მიიღონ მაღალი შედეგები. ამ საშუალებებით ყალიბდება ფირმის სტრატეგია.

სტრატეგიის შემუშავებისას გამოყენებული ანალიზის ინსტრუმენტები ეკონომიკიდან იღებს სათავეს და აქედან გამომდინარე შეიძლება ითქვას, რომ მენეჯერულ ეკონომიკასა და სტრატეგიას შორის მჭიდრო კავშირია არსებობს.

ფირმის მენეჯერული გადაწყვეტილების მიღების საკითხის განხილვა არასრული იქნებოდა იმ სტრატეგიული გამოწვევების განხილვის გარეშე, რომლებიც ფირმის წინაშე დგას: ბაზრის გაფართოება გამოსაშვები პროდუქციის ნომენკლატურის გადიდებით; ბაზრის წილის გაზრდა; ახალ ბაზრებზე გასვლა; წარმოების დანახარჯების შემცირება; პროდუქციის დიფერენციაცია.

ფირმის სტრატეგიასთან დაკავშირებული გადაწყვეტილებები იმ ფირმების მენეჯერებისთვისაა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი, რომლებიც ფუნქციონირებენ არასრულყოფილი კონკურენციის ბაზარზე, სტრატეგია ნაკლებად მნიშვნელოვანია სრულყოფილი კონკურენციის ან მონოპოლიური ფირმებისთვის. პირველი მათგანი ფასის მიმდებარე და მათი სტრატეგიული გადაწყვეტილებები უკავშირდება იმას, როგორ გადარჩნენ ბაზარზე (ან დარჩნენ თუ არა საერთოდ), მეორე მონოპოლიურ ფირმას არ ყავს კონკურენტები და ამის გამო სტრატეგია არაა მისთვის გადამწყვეტი მნიშვნელობის. მაგრამ გადამწყვეტია იმ შემთხვევაში, როცა ფირმას უწევს საფასო და არასაფასო კონკურენცია და საფრთხე ემუქრება ბაზარზე შემოსული ფირმების მხრიდან.

ფირმამ სტრატეგიის განსაზღვრისას უნდა გაითვალისწინოს:

- რა ბიზნესში იყოს და როგორ განახორციელოს კონკურენცია ამ ბიზნესში (დანახარჯებში ლიდერობით თუ პროდუქციის დიფერენციაციით?);
- როგორია სტრატეგიული მიზნები და მათი კავშირი ტაქტიკასთან;
- ბაზრის რომელ გეოგრაფიულ სეგმენტებზე (ლოკალური, რეგიონული, საერთაშორისო) განახორციელებს ფოკუსირებას;
- როგორი იქნება კონკურენტების რეაქცია მის გადაწყვეტილებებზე;
- როგორი იქნება ძირითადი კომპეტენციები კონკურენტული უპირატესობის მისაღწევად;
- სტრატეგიული გადაწყვეტილების მისაღებად ანალიზში ბიზნესგარემოს ცვლილებების ჩართვა.

მენეჯერული ეკონომიკის ასპექტით ასევე გასათვალისწინებელია:

- წარმოების დონის შერჩევა (თუ სრულყოფილი კონკურენციაა);
- ფასის შერჩევა (დანეხება მონოპოლიის და არასრულყოფილი კონკურენციისას.);
- კონკურენტების რეაქცია (მაგ., ოლიგოპოლიურ ბაზარზე);
- რამდენად შესაძლებელია, გრძელვადიან პერიოდში, კონკურენციის განევა დაბალი დანახარჯებით ახალი ფირმების შემოსვლის პირობებში;
- სად იმყოფება ფირმა უზარალობის გრაფიკზე;
- როგორია მოგება მოკლევადიან პერიოდში.

მენეჯერულ ეკონომიკასა და სტრატეგიას შორის კავშირის აღსაქმელად საინტერესოა დარგობრივი ეკონომიკაც. დარგობრივი ეკონომიკა ეკონომიკური მეცნიერების ის ნაწილია, რომელიც ფირმების და ბაზრების ორგანიზების გზებს შეისწავლის და იკვლევს მის გავლენას ეკონომიკაზე სოციალური კეთილდღეობის თვალსაზრისით (მომხმარებლების და მწარმოებლების კეთილდღეობის მაქსიმიზაცია). აქ აქცენტი გამახვილებულია დარგში ფირმების ქცევაზე.

ამ მიმართულებით ორი მიდგომა დომინირებს:

პირველი მიდგომა სტრუქტურა-ქცევა-შედეგიანობა (s-c-p პარადიგმა), რომელიც 1940 წლიდან დომინირებდა და 1970 წელს გამოჩნდნენ ფასის თეორიის დამცველები (მეორე მიდგომა). ორივე მიდგომა ჰარვარდის და ჩიკაგოს უნივერსიტეტებმა განავითარეს.

ზემოთ აღნიშნული პარადიგმის (პირველი მიდგომა) მიხედვით ბაზრის სტრუქტურა გავლენას ახდენს ფირმების ქცევაზე, რომელიც თავის მხრივ ზემოქმედებს შედეგიანობაზე. სტრუქტურას აყალიბებს დარგში არსებული მოთხოვნის და მიწოდების ძალები ანუ საბაზრო პირობები. სტრუქტურაზე ასევე ზემოქმედებს ფინანსები, ზრდის მიმართულებები-შერწყმა და შთანთქმა, მაშტაბის ეკონომია და სახელმწიფოს პოლიტიკა. ფირმის ქცევა მოიცავს ფასწარმოქმნის სტრატეგიებს, პროდუქციულ სტრატეგიებს, რეკლამას, კვლევებს და ინოვაციებს, ინვესტიციებს წარმოებაში, სხვადასხვა ტაქტიკურ ქმედებას.

s-c-p მოდელის შემდეგი ნაწილი ქცევის შედეგიანობასთან კავშირს ასახავს. ამ მოდელის ავტორი ედუარდ მეისონი შედეგიანობაში ასეთ კრიტერიუმებს ჩართო: წარმოების ეფექტიანობა და რესურსების განაწილება, ტექნიკური პროგრესი, სრული დასაქმება, სამართლიანობა. უმაღლესი მიზნის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, როგორიცაა საზოგადოების კეთილდღეობის მაქსიმიზაცია, მისი მიღწევა დარგში კონცენტრაციის მაღალი დონით ვერ მოხდება. სამაგიეროდ მოგება იქნება უფრო მაღალი, ვიდრე კონკურენტულ გარემოში და იგი დანახარჯებში უპირატესობიდან კი არ წარმოიშობა, არამედ ფასწარმოქმნის პოლიტიკის შედეგია. შესაბამისად, მოგების ასეთი დონე სახელმწიფოს მხრიდან ჩარევის მიზეზი ხდება კონცენტრაციის დონის შესამცირებლად და შესაძლო შერწყმების წინააღმდეგ.

მეორე მიდგომის მიხედვით, არაა აუცილებელი დარგის სტრუქტურასა და შედეგიანობას შორის კავშირის არსებობა, რომელიც მაქსიმალურ სოციალურ კეთილდღეობას განაპირობებს. კონცენტრირებულ დარგებში მოგების მაღალი ნორმა შეიძლება არა ფასწარმოქმნის სტრატეგიამ გამოიწვიოს, არამედ ეკონომიკურმა ეფექტიანობამ. შესაბამისად

ეფექტიან ფირმებს გადარჩენის მეტი შანსი აქვთ, ვიდრე იმ ფირმებს, რომლებიც მასშტაბის ეფექტს ვერ იყენებენ.

ჯორჯ სტიგლერის დასკვნით, დარგში კონცენტრაცია შესაძლებელს ხდის გარიგებებს, რომლებიც ხშირად არასტაბილურია, რადგან მათი განხორციელება ძვირია და მონაწილეებს აქვთ თაღლითობის სტიმული.

მკვლევართა ერთმა ჯგუფმა აღმოაჩინა, რომ დანახარჯების შემცირება უფრო დიდი იყო მზარდი კონცენტრაციის დარგებში, თუმცა ფასი უფრო მეტად მცირდებოდა, ვიდრე დანახარჯები და მომხმარებლები შეღავათს იღებდნენ.

იულიამ ბაუმოლის „კონკურენტული ბაზრების“ თეორიის მიხედვით ფირმების შედეგიანობაზე საბოლოოდ ზემოქმედებს არა კონკურენციის არსებობა, არამედ პოტენციური კონკურენცია. თუ ახალ ფირმებს დარგში არსებულ ტექნოლოგიებზე აქვთ წვდომა და აქტივები შეიძლება ბაზრიდან გამოსავლამდე ანაზღაურდეს, მაშინ კონკურენტული საფრთხე დიდია. ზემოთ აღნიშნული ორი მიდგომის მხარდამჭერებს შორის დებატები დღესაც გრძელდება.

ცნობილია, რომ 1970 წლის ბოლოს გამოჩნდა მაიკლ პორტერის სტატიები სტრატეგიის შესახებ. მიუხედავად კრიტიკისა დღესაც აქტიურად იყენებენ მის იდეებს. პორტერმა s-c-p პარადიგმის ცნებები გამოიყენა იმ სტრატეგიული გამოწვევების გასაგებად, რომლებიც მენეჯერების წინაშე დგას მოგების მაქსიმიზაციის მისაღწევად. პორტერის „ხუთი ძალის“ მოდელი გვიჩვენებს იმ ძირითად ფაქტორებს, რომლებიც გავლენას ახდენს ფირმების შესაძლებლობაზე მიიღონ ეკონომიკური მოგება. ესენია:

- ბაზარზე პოტენციური შემსვლელები (თავისუფალ შესვლას და გამოსვლას უკავშირდება);
- მიმწოდებლების გარიგების ძალაუფლება;
- მყიდველების გარიგების ძალაუფლება;
- შემცვლელი პროდუქტების ან მომსახურების მხრიდან გამომდინარე საფრთხე;
- შიდასაბაზრო კონკურენცია.

დარგში ფირმები მაღალ მოგებას მიიღებენ, თუ მყიდველები დიდ საბაზრო ძალაუფლებას არ ფლობენ და მცირე საფრთხე ახალი კონკურენტების ან შემცვლელი პროდუქტების მხრიდან. თუ ბაზარზე შესვლა იოლია, დარგში არსებული ფირმები ვერ ფლობენ საბაზრო ძალაუფლებას და ინვესტიციებზე მაღალი უკუგების მიღების ალბათობა მცირეა.

პორტერი ასევე შეეცადა ის სტრატეგიები გამოეკვლია, რომელიც კონკურენტულ ფირმას აძლევდა შესაძლებლობას საშუალოზე მაღალი მოგების მიღებისა და შემოგვთავაზა კიდევ „დიფერენცირების“ სტრატეგია და „დანახარჯებში“ ლიდერობის სტრატეგია. მესამე სტრატეგიად მიიჩნევენ იმას, თუ ფირმა გამოიყენებს პირველ ან მეორე სტრატეგია ბაზრის კონკრეტული სეგმენტის მიმართ. „დიფერენცირების“ მიდგომა უკავშირდება არასრულყოფილი კონკურენციის ბაზრებს, ხოლო დანახარჯებში ლიდერობა სრულყოფილი კონფერენციის ბაზრებს.

სრულყოფილი კონკურენციის ბაზარზე ყველა ფირმა ფასის მიმღებია და ეკონომიკური მოგების მისაღებად ერთადერთი გზა დანახარჯების შემცირებაა, როცა ფასი ზღვრულ დანახარჯებს უტოლდება და სხვაობა ფასსა და საშუალო დანახარჯებს შორის დადებითია. ვარაუდობენ, რომ სწორედ აქედან წარმოიშვა პორტერის იდეა დანახარჯებში ლიდერობის სტრატეგიის შესახებ.

ზღვრული შემოსავლის და ზღვრული დანახარჯის ტოლობის წესი არასრულყოფილი კონკურენციის ყველა ბაზარზე საშუალებას აძლევს ფირმებს ფასი დააწესონ მოთხოვნის მრუდზე, რომელიც საშუალო დანახარჯებზე მაღლაა. მონოპოლისტური კონკურენციის ბაზარზე ფირმა პროდუქციის დიფერენციაციით ნორმალურზე მაღალ მოგებას იღებს, თუმცა მოსალოდნელია მისი შემცირება გრძელვადიან პერიოდში ახალი ფირმების ბაზარზე შესვლით და მოთხოვნის მრუდის მარცხნივ გაადგილებით. პორტერი თვლის, რომ დიფერენციაციის ძლიერი სტრატეგიით ფირმები ახალი ფირმების გავლენის ქვეშ ვერ მოექცევიან.

ლიდერი გლობალური კომპანიები ცდილობენ შერწყმის გზით გაფართოებას, მასშტაბის ეკონომის მიღებას და წარმოებაზე დანახარჯების შემცირებას.

ამდენად, დანახარჯებში ლიდერობის სტრატეგია უფრო ადვილად დუბლირებადი შეიძლება იყოს კონკურენტების მხრიდან და კომპანიებმა მდგრადი კონკურენტული უპირატესობის მისაღწევად ყურადღება უნდა გაამახვილონ დიფერენცირების სტრატეგიაზე. ასევე, დანახარჯებში ლიდერობის სტრატეგიის შემთხვევაში არსებობს საფრთხე, რომ მენეჯმენტმა შეამციროს მომხმარებლის მოთხოვნაზე აქცენტირება ან კიდევ თვითკმაყოფილების შეგრძნება განუვითარდეთ. დღესდღეობით საერთაშორისო კონკურენცია აიძულებს კომპანიებს ყურადღებას გაამახვილონ დანახარჯების ეფექტურობაზე.

ლიტერატურა:

1. პოლ გ. კიტი; ფილიპ კ. იანგი. სტივენ ი. ერფლი, მენეჯერული ეკონომიკა. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა თბ., 2019
2. ერქომაიშვილი, ე. ხარაიშვილი. ფირმის ეკონომიკა. გამომცემლობა „უნივერსალი“ თბ., 2011
3. ხარაიშვილი ე, მიქატაძე ც., დამენია ნ., დარგობრივი ბაზრების ეკონომიკა, გამომცემლობა „უნივერსალი“ თბ., 2010
4. Oliver E. Williamson, Transaction-Cost Economist: The Governance of Contractual Relations, Journal of Law and Economics, 22, October 1979
5. W. J. Baumol, “Conterstable Marketer: An Uprising in the theory of Industry Structure”, American Economic Review, 72, March 1982

Firm Strategic Challenges

Tsira Mikatadze

Doctor of Economics

Nino Grigolaia

Doctor of Economics,

Professor of Tbilisi Open University

SUMMARY

In the conditions of modern globalization and technical progress, the role of innovation is growing, new technologies are emerging, new products, natural materials are being replaced by artificial ones, the life cycle of products is decreasing, the business strategy is changing. Developing an effective strategy, achieving high results of the firm's operation is directly related to the managerial economy, the economy of sectoral markets.

Managerial economics combines the theory of economic theory and management, while sectoral economics seeks to study firms and market organization behavior based on two key approaches: structure-behavior-productivity theory and pricing theory. Adequate reaction role.

Keywords: firm strategy; Structure-behavior-productivity; “Differentiation” strategy and “Expenditure” leadership strategy.

ბიბლია სულიერი და მატერიალური ფასეულობების შესახებ

მეხაბ მიქელაშვილი

საქათველოს გექნიკური უნივერსიტეტი
პროფესორი, ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

ძველი და ახალი აღქმის წიგნებში მოცემულია იდეები იმის შესახებ თუ ხა უდევს სა-
ფუძვლად ეკონომიკური გაცვლას და ხოგოხია მაგეხიადუხი ფასეულობების მიწიეხი ღიხე-
ბუღებები. ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, ხომ ხშიხ შემთხვევაში მკვეთხად გამიჯნულია
სუღიეხი და მაგეხიადუხი სახგებელი. პიხვეღი, ფღობს ხა შეუღაჩებღად უფხო დიდ ღი-
ხებუღებას, ახ შეიღღება იყოს ეკონომიკური გაცვლის საგანი. ეს უკანასკნელი, ეფუღ-
ნება ხა შხომის დანაწიღებას, აიღუღებს ადამიანებს ემსახურონ ეხთმანეთს ცოღვათ
ღაცემის შემღეღ. ყიღვისა და გაყიღვის გზით მიღებული მაგეხიადუხი სახგებელს, სუღიეხი
სახგებღისგან განსხვავებით, განსხვავებული ღიხებუღებები გააჩნია.

სუღიეხი განვითაჩება უფხო მეღს გუღისხმობს, ვიღე ცოღვისგან თავის დღღწევა,
თავმღაბღობა და მონანიებაა. იგი ასევე მოიღავს სათნოების ფოხმიხებას, გონების
სხუღყოფას, ცოღნის დღგოვებას, ესთეტიკური გხღნობების აღზღდას, ზნეობიივ სხუღ-
ყოფას. გონება და გხღნობები, ხომღებივ მიზნად ისახავს ღმეხთის მიეხ შექმნიღი სა-
მყაჩოს შეცნობას, აკეთიღშობიღებს ესთეტიკური შესაღღებღობებს, ანათებს ადამიანის
სუღს, ქმნის პიხობებს სხვა ადამიანებისთვის სიკეთის გასაკეთებღად. ამის საფუღვეღ-
ზე ყაღიბღება ქიისტიანული სიყვაჩული - ქიისტიანული მოხაღის ფუნღამენგუხი პიინცი-
პი.

საკვანდო სიტყვები: ღირებულება, მიწიერი ღირებულება, სულიერი ღირებულე-
ბა, სულიერი სარგებელი, მატერიალური ღირებულება

მატერიალური სიმდიღრისა და სულიერი ღირებულებების შეღარებისას ძველი აღქმის
იგავებში აღნიშნულია, რომ სიბრღნის შეღენა გაცილებით უკეთესია ვერცხლისა და ოქროს
შეღენასთან შეღარებით:

„ბედნიერია ის კაცი, ვინც ჰპოვა სიბრღნე და ვინც გონიერება შეიღინა!

**რადგან მისი შეღენა სჯობს ვერცხლის შეღენას და მისი მოსავალი - ხალას ოქროს. მა-
რგალიტებზე უფრო ძვირფასია და შენგან სანატრული არაფერი შეუღრება მას. სიბრღნის
შეღენა ოქროზე უკეთესია, ქკუის მოხვეჭა ვერცხლზე - უმჯობესი.“ (ძველი აღთქმა, იგავნი
სოლომონისა, თავი 3:13-15;16:16)**

სხვა ადგილზე თითქმის იგივე აზრია დაფიქსირებული:

**„ რჩული სახელი დიღღალ ქონებაზე უკეთესია, კეთილი მადლი კი - ვერცხლზე და
ოქროზე.“ (ძველი აღთქმა, იგავნი სოლომონისა, თავი 22:1)**

ესაია წინასწარმეტყველი თვლიდა, რომ ყველაზე უფრო ძვირფასი და ღირებული სუ-
ლიერი სიკეთების მოპოვება უფასოდ შეიღღება და მათ „შესაღენად“ არ არის საჭირო
შრომით მოპოვებული ვერცხლი **(ძველი აღთქმა, ესაია წინასწარმეტყველი თავი 55:1)**

ახალ აღქმაში აზრი სულიერი სარგებლის შეუღარებღად უფრო დიდი ღირებულების
შესახებ, გაცილებით ხშირად გვხვღება. ევანგელისტებს მოჰყავთ იესო ქრისტეს სიტყვები
იმის შესახებ, რომ რომ ერთი ადამიანის სული უფრო ღირებულია, ვიღრე ერთად აღებული
სამყაროს ყველა მატერიალური სიკეთე :

**„რას გამორჩება კაცი, თუ მოიგებს მთელს ქვეყანას და სულს კი ნააგებს? ანდა რას
მისცემს კაცი თავისი სულის სანაცვლოდ?“ (ახალი აღთქმა, მათეს სახარება თავი 16:26
მარკოზის სახარება თავი 8:35-37); „რას გამორჩება კაცი, თუ მოიგებს მთელს ქვეყანას
და თავის თავს კი დაღუპავს, ან წარწყმედს? (ახალი აღთქმა, ლუკას სახარება თავი 9: 25)**
სულიერი სარგებელი შეიღღება იყოს მხოლოდ საჩუქრის საგანი. „უსასყიდლოდ მიი-
ღე, უსასყიდლოდ გაეცი“ - ეუბნება მაცხოვარი მონაფეებს იმ შესაღღებღობების შესახებ,
რომელივ მათ მიიღეს მკვღრეთით აღდგომის, დემონების განდევნის და ავადმყოფთა გა-
ნკურნების შესაღღებღობების სახით. ამ სიტყვების გაგება შესაღღებღელია უფრო ფართო

გაგებით - როგორც ანდერძი ზოგადად ყველა ქრისტიანისთვის. მოციქულთა საქმენის წიგნში არის ეპიზოდი, რომელშიც აღწერილია სიმონის გულუბრყვილო მცდელობა ფულით ეყიდა სული წმინდა:

“როცა სიმონმა დაინახა, რომ მოციქულთა ხელდასხმით ეძლეოდათ სული წმიდა, ფული მიუტანა მათდა უთხრა: მეც მომეცით ეგ ძალა, რომ ჩემგან ხელდასხმულმაც მიიღოს სული წმიდა.

ხოლო პეტრემ მიუგო მას: ეგ შენი ვერცხლი შენთანვე იყოს წარსაწყმედად, ვინაიდან განიზრახე ფულით გეყიდა ღვთის ნიჭი.“ (ახალი აღთქმა, მოციქულთა საქმენი, თავი 8-18: 20)

ახალი აღთქმის ავტორები ასევე აღნიშნავენ სულიერი სარგებლის ისეთ მნიშვნელოვან თვისებას, როგორცაა მათი თანაბრობა ყველასთვის. სწორედ ამაშია გადატანითი მნიშვნელობა იგავისა ვენახში სამუშაოდ დაქირავებული მუშების შესახებ, რომლებმაც სხვადასხვა ხანგრძლიობის სამუშაოში ერთი და იგივე ანაზღაურება - ერთი დინარი მიიღეს. **(ახალი აღთქმა, მათეს სახარება თავი 20:1-16)**; პეტრე მიმართავს ქრისტიანებს: **„სიმონ-პეტრე, იესო ქრისტეს მონა და მოციქული, - მათ, ვინც ჩვენსავით მიიღო იგივე ძვირფასი რწმენა, ჩვენი ღვთისა და მაცხოვრის იესო ქრისტეს სიმართლით“ (ახალი აღთქმა, მეორე პეტრესი თავი 1:1)**

ძღვნად ითვლება ასევე ნებაყოფლობითი ურთიერთმსახურება ღვთის სახელით, შრომით ან შრომის პროდუქტებით. ასეთი ურთიერთობა მატერიალურ სიკეთეს სულიერ სიკეთედ აქცევს, მაგრამ ის მოითხოვს ყველა მისი სუბიექტის სულიერი სრულყოფილების მაღალ ხარისხს. ამ იდეალს მიუახლოვდნენ იერუსალიმის ადრეული ქრისტიანული საზოგადოების წევრები, რომლებმაც გარკვეული პერიოდის განმავლობაში მოახერხეს საზოგადოების შიგნით ეკონომიკური გაცვლის გაუქმება: **“ყველა მორწმუნე ერთად იყო და ყველაფერი საერთო ჰქონდათ. მონაგებსა და მამულებს ჰყიდდნენ და უნაწილებდნენ თვითთულს, იმის მიხედვით, თუ ვის რა უჭირდა.“ (ახალი აღთქმა, მოციქულთა საქმენი, თავი 2:44-45)**

„არავინ იყო გაჭირვებული მათ შორის, ვინაიდან მიწა-წყლისა თუ სახლების მფლობელნი ყიდდნენ მათ და გაყიდულის საფასური მიჰქონდათ

მოციქულების ფერხთით დებდნენ მას, და ეძლეოდა თვითთულს, ვისაც რა სჭირდებოდა.

ასე იოსებმაც, მოციქულების მიერ ბარნაბად წოდებულმა (რაც თარგმანით ნიშნავს ნუგეშის ძეს), ლევიტელმა, წარმომავლობით კიპროსელმა, გაყიდა თავისი ყანა, მოიტანა ფული და მოციქულების ფერხთით დადო.“ (ახალი აღთქმა, მოციქულთა საქმენი, თავი 4:34-37)

საქონლისა და მომსახურების გაცვლის დომინანტური ფორმა, როგორც ძველ აღთქმაში, ასევე ახალ აღთქმაში იყო ყიდვა-გაყიდვა. დაბადების წიგნის მიხედვით **(ძველი აღთქმა, დაბადება, თავი 3;19)** პირველი ადამიანების ცოდვად დაცემის შედეგად, გაჩდა უფსკრული საქონლის სასურველ და ხელმისაწვდომ რაოდენობას შორის. სწორედ ამის შედეგად, გაჩნდა შეზღუდული საქონლის ეკონომიკა, რომელიც საფუძვლად დაედო ყიდვა-გაყიდვის გზით ამ საქონლის გაცვლას ანუ ეკონომიკურ გაცვლას. შრომის დანაწილებაზე დაფუძნებული ეკონომიკური გაცვლა გახდა ცოდვილის მდგომარეობაში მყოფი ადამიანების ურთიერთსამსახურის საფუძველი.

ყიდვისა და გაყიდვის გზით მიღებულ მატერიალურ სარგებელს, სულიერი სარგებლისგან განსხვავებით, განსხვავებული ღირებულებები გააჩნია. უფრო მეტიც, ერთი და იგივე სარგებლის ღირებულება იცვლება სხვადასხვა გარემოებებიდან გამომდინარე.

მიწიერი ღირებულების გარდა, სულიერ ღირებულებას გაცილებით დიდი მნიშვნელობა აქვს ქრისტიანისთვის. უფრო მეტიც, ეს სულიერი, ანუ ზეციური ღირებულება მისთვის ნამდვილი ღირებულებაა. ის, ვინც მიჰყვება ქრისტეს სწავლებას, უყენებს საკუთარ თავს

ზნეობრივ ზღვარს ქრისტიანული მორალის ძალიან მაღალ დონეზე. სწორედ ეს ზნეობრიობა ანიჭებს მინიერ სიკეთეებს სულიერ ღირებულებას.

სოლომონის იგავებში ქველმოქმედება შედარებულია ღმერთისთვის მიცემულ სესხთან: **„ღარიბ-ღატაკის განმკითხავი სესხს აძლევს უფალს და ის მიუზღავს სამაგიეროს“ (ძველი აღთქმა, იგავნი სოლომონისა, თავი 19:17)**

სულიერი ფასეულობების პრიორიტეტი გაძლიერებულია ახალ აღთქმაში. თავისი სამქადაგებლო მსახურების დასაწყისში იესო ქრისტემ, უდაბნოში მარხვისას, გადაიტანა ადამიანისთვის სამი ყველაზე ძლიერი ცდუნება: სიმდიდრე, დიდება და ძალაუფლება. სიმდიდრის ცდუნების დროს ის ერთმნიშვნელოვნად საუბრობს სულიერ, ზეციურ ღირებულებებზე და მინიერი, მატერიალური ფასეულობების მეორადობაზე:

„მაშინ მიადგა მაცდური და უთხრა: თუ ძე ხარ ღმერთისა, თქვი, რომ ეს ქვები პურებად იქცნენ. ხოლო იესომ მიუგო და უთხრა: დაწერილია: არა მხოლოდ პურით იცოცხლებს კაცი, არამედ ყოველი სიტყვით, რომელიც გამოდის ღმერთის პირიდან“ (ახალი აღთქმა, მათეს სახარება თავი 4:3-4).

თავის მრავალრიცხოვან შემდგომ ქადაგებებში იესო ქრისტე გვასწავლის, რომ ადამიანს არ შეუძლია ემსახუროს ორ ბატონს - ღმერთს და სიმდიდრეს, მას შეუძლია ერთგულად ემსახუროს მხოლოდ ერთ მათგანს:

„არავის ძალუძს ორი ბატონის მონობა: რადგან ან ერთს შეიყვარებს და მეორეს შეიძულეს, ან კიდევ ერთს შეითვისებს და მეორეს შეიზიზღებს. ვერ შესძლებთ ღმერთსაც ემონოთ და მამონასაც.“ (ახალი აღთქმა, მათეს სახარება თავი 6:24).

სიმდიდრე შეიძლება იყოს საშუალება ღვთის მსახურებისთვის. თავის ერთ-ერთ ქადაგებაში მაცხოვარი გვასწავლის, რომ ხსნისთვის კრიტიკულად მნიშვნელოვანია ქველმოქმედება:

„მაშინ ეტყვის მეუფე მის მარჯვნივ მდგომთ: მოდი, კურთხეულნო მამაჩემის მიერ, და დაიმკვიდრეთ სასუფეველი, თქვენთვის გამზადებული ქვეყნის დასაბამიდან.

რადგან მშიოდა და მომეცით საქმელი; მწყუროდა და მასვით; უცხო ვიყავი და შემინყნარეთ; შიშველი ვიყავი და შემმოსეთ; სნეული ვიყავი და მომხედეთ; საპყრობილეში ვიყავი და მინახულეთ.

მაშინ მართალნი პასუხად ეტყვიან მას: უფალო, როდის გიხილეთ შენ მშიერი და დაგაპურეთ? ანდა მწყურვალნი და გასვით შენ? როდის გიხილეთ შენ უცხოდ და შეგინყნარეთ? ანდა შიშველი და შეგმოსეთ შენ? როდის გიხილეთ შენ სნეული, ან საპყრობილეში, და გინახულეთ? მიუგებს მეუფე და ეტყვის მათ: ჭეშმარიტად გეუბნებით თქვენ: რითაც შეენიეთ ერთს ამ ჩემს მცირე ძმათაგანს, იმით მე შემენიეთ. მ ა შ ი ნ

ეტყვის მარცხნივ მდგომთაც: წადით ჩემგან, წყუღნო, საუკუნო ცეცხლში, რომელიც ეშმაკისა და მისი ანგელოზებისთვისაა გამზადებული. რადგან მშიოდა და არ მომეცით საქმელი; მწყუროდა და არ მასვით; უცხო ვიყავი და არ შემინყნარეთ; შიშველი ვიყავი და არ შემმოსეთ; სნეული ვიყავი და საპყრობილეში, და არ მინახულეთ.

მაშინ ისინიც პასუხად ეტყვიან მას: უფალო, როდის გიხილეთ შენ მშიერი, ან მწყურვალნი, ან უცხოდ მყოფნი, ან შიშველი, ან სნეული, ან საპყრობილეში და არ გემსახურეთ? მაშინ მიუგებს და ეტყვის მათ: ჭეშმარიტად გეუბნებით თქვენ: რითაც არ შეენიეთ ერთს ამ ჩემს მცირე ძმათაგანს, იმით არც მე შემენიეთ.

და წავლენ ესენი საუკუნო სატანჯველში, ხოლო მართალნი - საუკუნო სიცოცხლეში.“ (ახალი აღთქმა, მათეს სახარება თავი 25:34-46).

ახალი აღთქმის წიგნებში არაერთხელ არის ნახსენები, თუ როგორ ემსახურებოდნენ ქრისტეს მიმდევრები მას და მის ღვთისმოსავ მოწაფეებს თავიანთი ქონებით და როგორ ეხმარებოდნენ ერთმანეთს თემების შიგნით **(ახალი აღთქმა, ლუკას სახარება თავი 8:3).**

მდიდარმა არიმათიელმა კაცმა, სახელად იოსებმა, თავის თავზე აიღო ჯვარზე გაკრული იესოს დაკრძალვის ხარჯები **(ახალი აღთქმა, მათეს სახარება თავი 27:57).** ძონეულით მოვაჭრე და ღვთისმოსაში, ღვთისმოსავი თიატირელი ქალი, სახელად ლიდია, თავისი ქონებით ემსახურებოდა პავლეს და მის მოსწავლეებს **(ახალი აღთქმა, მოციქულთა საქმენი,**

თავი 16:14-15) . მოციქულთა საქმენი შეიცავს, მოკლე, მაგრამ საინტერესო ინფორმაციას, თუ როგორ ეხმარებოდნენ ერთმანეთს იერუსალიმის ადრეული ქრისტიანული საზოგადოების წევრები:

„ყველა მორწმუნე ერთად იყო და ყველაფერი საერთო ჰქონდათ.

მონაგებსა და მამულებს ჰყიდდნენ და უნაწილებდნენ თვითიუღს, იმის მიხედვით, თუ ვის რა უჭირდა.“ (ახალი აღთქმა, მოციქულთა საქმენი, თავი 2:44-45)

სამოციქულო საზოგადოების წევრებისთვის მატერიალურ სიმდიდრეს როგორც მიწიერი, ასევე ზეციური ღირებულება ჰქონდა. ისინი აფორმებდნენ გარიგებებს საზოგადოების არაწევრ ადამიანებთან და ამავედროულად, ძმებთან ურთიერთობისას: „**ხოლო მორწმუნეთა სიმრავლეს ერთი გული ჰქონდა და ერთი სული, და არავინ იტყოდა საკუთარ ქონებას თავისად, არამედ ყველაფერი საერთო ჰქონდათ. (ახალი აღთქმა, მოციქულთა საქმენი, თავი 4:32).** მოციქული პავლე ადასტურებს რომ მაკედონიელი ქრისტიანები მატერიალურ დახმარებას უწევდნენ თავის პალესტინელ ძმებს: „**რადგანაც ვმონძობ, რომ შეძლებისდაგვარად გულუხვნი იყვნენ და უფრო მეტადაც.“ (ახალი აღთქმა, პავლე მოციქულის მეორე ეპისტოლე კორინთელთა მიმართ, თავი 8:3)** როგორც მოყვასისადმი სიყვარულის მაგალითი, მაცხოვარმა ერთ-ერთ ქადაგებაში მოიყვანა მოწყალე სამარიელი, რომელიც ზრუნავდა სრულიად უცნობ ადამიანზე, რომელიც მძარცველებმა სცემეს **(ახალი აღთქმა, ლუკას სახარება თავი 10: 30-37).**

მატერიალური სიმდიდრის სულიერი ღირებულებების პრიორიტეტიდან გამომდინარე, ქრისტიანული სწავლება მიმართავს ქრისტიანს გამოიყენოს ყველა შესაძლებლობა სულიერი ინვესტიციების განსახორციელებლად. ქრისტიანები, რომლებმაც მიაღწიეს სულიერი სრულყოფის მაღალ დონეს, თავიანთ ქონებას ისე უნდა მოიქცნენ, როგორც ჩვენმა უფალმა იესო ქრისტემ მოუწოდა მათ სალოცავად ასული მთაზე ქადაგებისას:

„ყველას, ვინც კი გთხოვს, მიეცი, და ვინც შენსას წაიღებს, უკან ნუ მოსთხოვ.

როგორც გინდათ, რომ გექცოდნენ კაცნი, თავადაც ისე მოუქეცი თ მათ.

თუ გეყვარებათ თქვენი მოყვასნი, რას მიითვლით მადლად? რადგან თავიანთი მოყვასნი ცოდვილთაც უყვართ.

და თუ კეთილს უყოფთ თქვენს კეთილისმყოფელთ, რას მიითვლით მადლად? რადგან ცოდვილნიც ასევე იქცევიან.

თუ ასესხებთ იმათ, ვისგანაც დაბრუნების იმედი გაქვთ, რას მიითვლით მადლად? რადგან ცოდვილნიც აძლევენ სესხს ცოდვილთ, რათა დაიბრუნონ ერთი იმდენიც.

ხოლო თქვენ გიყვარდეთ თქვენი მტრები, კეთილი უყავით და სესხი მიეცი თ მათ, ისე, რომ არაფერს მოელოდეთ სანაცვლოდ; და დიდი იქნება თქვენი საზღაური, და იქნებით უზენაესის ძენი; რადგან ის კეთილმოწყალეა თვით უმადურთა და უკეთურთა მიმართ.“ (ახალი აღთქმა, ლუკას სახარება თავი 6: 30-35).

მაგრამ იმ ქრისტიანებისთვისაც კი, რომლებმაც მიაღწიეს სრულყოფილების მაღალ ხარისხს, მატერიალურ ფასეულობებს მიწიერი ღირებულება ჰქონდათ. წინააღმდეგ შემთხვევაში, არ იქნებოდა მსხვერპლი, არ იქნებოდა ნებაყოფლობითი არჩევანი, არ იქნებოდა გამარჯვება ცოდვაზე საკუთარ თავში. თუმცა ეს მიწიერი ღირებულება მათთვის უმნიშვნელო იყო მომავალი ცხოვრების უსასრულო კურთხევასთან შედარებით. მსგავს არჩევანზე საუბრობს მაცხოვარი იგავში ადამიანზე, რომელმაც იპოვა ყანაში დაფლული განძი და ვაჭარზე, რომელიც ეძებდა კარგ მარგალიტს, რომლებმაც გაყიდეს ყველაფერი რაც გააჩნდათ, რათა შეეძინათ მათთვის გაცილებით დიდი ღირებულება - ყანა, რომელშიც განძი ეგულებოდა და იშვიათი მარგალიტი. **(ახალი აღთქმა, მათეს სახარება თავი 13: 44-46).**

მაგრამ ყველა ქრისტიანს არ შეეძლო ასე მოქცევა. განსაკუთრებით რთული იყო ამის გაკეთება მათთვის, ვისაც დიდი ქონება ჰქონდა. ამიტომაც, ეუბნება მაცხოვარი მდიდარ ქაბუკზე თავის მონაფეებს :

„ხოლო იესომ თავის მოწაფეებს უთხრა: ქუმარიტად გეუბნებით თქვენ: მდიდარი ძნელად თუ შევა ცათა სასუფეველში.

ამასაც გეუბნებით თქვენ: აქლემი უფრო ადვილად გაძვრება ნემსის ყუნწში, ვიდრე მდიდარი შევა ღვთის სასუფეველში.“(ახალი აღთქმა, მათეს სახარება 19: 23-24).

წმინდა იოანე ოქროპირის ნაწერებში და სხვა პატრისტიკულ თხზულებებში შეგვიძლია ვიპოვოთ ქრისტიანებისადმი მიმართული გაფრთხილებები და შეგონებები, რომ არ იტვირთონ საკუთარ თავზე ქველმოქმედების ისეთი ტვირთი, რომელიც მათი სულიერი ძალების მიღმაა. პავლე მოციქული კორინთელთა მიმართ მიმართვაში ადასტურებს, რომ :

„ისე ნუკი იქნება, რომ სხვებს ლხინი, ხოლო თქვენ - ჭირი, არამედ თანასწორობით იყოს.

ამჟამად თქვენმა ნამეტმა შეავსოს მათი ნაკლულება, შემდეგ კი თქვენი ნაკლულება შეივსოს მათი ნამეტით, რათა არ დაირღვეს თანასწორობა.

რადგანაც დაწერილია: „ვინც ბევრი შეაგროვავ, არ მოსჭარბდა, და ვინც ცოტა, არ დააკლდა“. (ახალი აღთქმა, პავლე მოციქულის მეორე ეპისტოლე კორინთელთა მიმართ, თავი 8:13-15) წმინდა იოანე ოქროპირი კიდევ უფრო კატეგორიულია: „ვინც სხვას გულმონყალებას უცხადებს, უნდა გაიხაროს და არ დამწუხრდეს ... „**თუ თქვენ დარდობთ, რომ თქვენ სხვა გადაარჩინეთ მწუხარებისგან, მაშინ თქვენ აჩვენებთ უკიდურესი სისასტიკისა და არაადამიანობის მაგალითს. სჯობს არ მიანოდო, ვიდრე მიანოდო ამ გზით ... თუ არ გჯერათ, რომ დიდი საგანძური დევს თქვენთვის სამოთხეში, მაშინ ნუ დაიხარჯები ”**

დასკვნა

ბიბლიაში და ქრისტიანობასთან დაკავშირებული ნაშრომების ავტორების მიერ თვალნათლივ დაყოფილია სულიერი და მატერიალური სიკეთეები. პირველი, რომელსაც აქვს შეუდარებლად დიდი და ამასთან ყველასთვის თანაბარი ღირებულება, არ შეიძლება იყოს ეკონომიკური გაცვლის საგანი და წარმოადგენს მხოლოდ უფლის საჩუქარს. შრომის დანაწილებაზე დაფუძნებული ეკონომიკური გაცვლა გახდა ცოდვად დაცემის მდგომარეობაში მყოფი ადამიანების იძულებითი სამსახური. ასეთი გაცვლის საფუძველი დაეფუძნა გაცვლილი საქონლის ღირებულებების შედარებას. გაცვლის დროს, ყიდვა გაყიდვის პროცესში მიღებულ მატერიალური სარგებელს სულიერი საქონლისგან განსხვავებით, განსხვავებული ღირებულებები აქვს.

განსაკუთრებით აქტუალურია ეს საკითხი მათთვის, ვისაც სურს თანამედროვე ეკონომიკისა და მართლმადიდებლობის შეთავსება. ხომ არ ნიშნავს ეს ღმერთისა და მამონასათვის ერთდროულ მსახურებას? არავისთვის დასამალი არ არის, რომ დღეს ეკონომიკური თეორია ნაკლებადაა დაკავებული ეკონომიკის ზნეობრივი არსის გააზრებით. ამ ზნეობრიობის ბურჯები კი ხშირ შემთხვევაში ნაკლებად ადამიანურია. სამყარო მიდის არა იმ გზით, რომელსაც მიუთითებს ქრისტე. ადამიანები, რომლებიც თითქოს ქრისტეს მიმდევრები არიან, ირჩევენ არაქრისტიანულ ეკონომიკურ სისტემებს. თუმცა, ჯერ კიდევ გვხვდება ამ სისტემაში მოწყალებისა და სიყვარულის ელემენტები...

თუ გულახდილნი ვიქნებით, არა მხოლოდ ეკონომისტები, არამედ სხვადასხვა პროფესიის ქრისტიანებიც უკან იხევენ მამონას შემოტევისას. წმინდა ოქროპირი, ჯერ კიდევ მე-4 საუკუნის ბოლოს ქრისტიანული ბიზანტიის დედაქალაქში, კონსტანტინოპოლში, გამოხატავდა სინანულს იმის გამო, რომ „ ფულისადმი გაშმაგებული სიყვარულის გამო ყველაფერი დაიღუპა“. ნუთუ ქრისტიანობა ვერ შეძლებს მამონას ძლევას?

ჩემი ღრმა რწმენით შეძლებს, თუ ეკონომიკური თეორია და სამეურნეო საქმიანობის ფილოსოფია იპოვიან თავის თავში ძალას, და სახარებისეულად შეხედავენ სულიერ და მატერიალურ სიკეთეებს.

ლიტერატურა:

1. ბიბლია, თბილისი, „პალიტრა L“, 2013
2. http://www.orthodoxy.ge/tserili/biblia_sruli/dzveli/igavni/igavni-30.htm
3. Учение Св. Иоанна Златоуста и богатстве, бедности, собственности и милостыне http://chri-soc.narod.ru/zlatoust_main.html
4. <https://bible.by/>
5. Горбунов А.Н. Знакомство с библией-М. Прогресс-Традиция, 2016
6. Яссман, Л.В. Духовность личности: Учеб. пособие / Л.В. Яссман, Н.В. Марья-сова. – Хабаровск: Изд-во ДВГУПС, 2005
7. Мунье Э. Персонализм. М.: Искусство, 1992

The Bible about Spiritual and Material Values

Merab Mikelashvili

*Academic Doctoe of Economics, Professor
Tbilisi Free Academy, Professor at Georgian Technical University*

SUMMARY

The ideas about the basis of economic exchange and material values are given in The Old Testament and The New Testament, both of which dilimit material values from spiritual values. Spiritual values cannot be the subject of economic exchange, which is based on labor apportion - forcing humans serve each other after commiting sins.

Spiritual development means more than being modest, extricate from sins and confessing. It contains forming kindness, improving mind, gaining knowledge, having aesthetic feelings and perfecting morale. The mind and feelings aiming to comprehend the world created be the God brighten humans' souls and help be kind to others. This is the base of how Christian love - the fundamental principle of Christianity - is formed.

Keywords: values, material value, spiritual value, spiritual benefit, material value

ეკონომეტრიკული მეცნიერების განვითარების ზოგიერთი ასპექტი

ნინო მიქიაშვილი

ასოციირებული პროფესორი, ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ეკონომეტრიკის, ხოგოც მეცნიერების, განვითარება ეკონომიკისა და ბიზნეს ადმინისტრაციების მიმართულებებისთვის მნიშვნელოვანი და აქტუალურია. ამ სფეროებში მიზეზ-შედეგობრივი კავშირების საშუალებით ახსებულ მდგომარეობის გაანალიზება, სამომავლო პეისპექტივების დასახვა, მმართველობითი გადაწყვეტილების მიღება და ა.შ. იყო და დაჩრება თეორიტიკოსთა და პრაქტიკოსთა ინტეგრირებაში. ეკონომეტრიკული მეთოდების და მოდელების საშუალებით შეისწავლება, ფაქტობრივად, ნებისმიერი დონისა და სიღრმის ეკონომიკური პრობლემა (მოვლენა, ობიექტი და ა.შ.). საუკუნეების განმავლობაში ეკონომიკამ, მათემატიკამ, სტატისტიკამ საფუძველი მოუზადა ეკონომეტრიკის ჩამოყალიბებას. თეორიული ხასიათის ნაშრომში ისტორიულ ქვიდში განხილულია ის მიღწევები და გამოწვევები, რომლებმაც შესაძლებელი გახადა ეხთი საუკუნის წინ ახალი სამეცნიერო მიმართულების ფორმირება.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომეტრიკა, ეკონომეტრიკის საფუძველები, ეკონომეტრიკის ისტორია, ეკონომიკა

შესავალი. ეკონომეტრიკის ჩამოყალიბება გასული საუკუნის 20-იან წლებში ეკონომიკური მეცნიერების განვითარების ლოგიკური შედეგია. რთული ეკონომიკური სისტემის კვლევა უმეტეს შემთხვევაში უკვე შეუძლებელი იყო მწყობრი რაოდენობრივი მეთოდებისა და მოდელების გარეშე. XXI საუკუნეში მისი გამოყენების მიმართულებები მეტად დაიხვეწა და გაფართოვდა. ცოდნის ეკონომიკაზე გადასვლამ კი ეკონომეტრიკის მნიშვნელობა გაზარდა. მიზეზ-შედეგობრივ ქვილში ეკონომიკასა და ბიზნეს-სექტორში მიმდინარე პროცესის განხილვა, პროგნოზირება და ა.შ. სულ უფრო აქტუალური ხდება. ფაქტობრივად, ცოდნა, მაღალტექნოლოგიური წარმოების პირობებში დამოუკიდებელ ფაქტორად განიხილება. ანალიტიკური უნარ-ჩვევებით აღჭურვილი, ხარისხზე ორიენტირებული მცოდნე ადამიანისეული კაპიტალი არის თანამედროვე, მოწინავე ეკონომიკის მამოძრავებელი შემადგენელი ნაწილი (Unger, 2019).

ცოდნის ეკონომიკა ოთხ ძირითად საფუძველზე დგას. ესენია: ინფორმაციული, კომპიუტერული და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები; კვლევის, განვითარების და გამოგონების სისტემა; საგანმანათლებლო ბაზა; საკანონმდებლო და ინსტიტუციური რეჟიმი (Pollak, 2008). პირველი და მეორე მათგანი გარკვეულწილად უკავშირდება ეკონომეტრიკას. ისინი ერთი მხრივ, განსაზღვრავენ ეკონომეტრიკის ინსტრუმენტებს და მეორე მხრივ, თავად იყენებენ ეკონომეტრიკის მიერ მიღებულ შედეგებს. ინფორმაციული, კომპიუტერული და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიის ინტენსიურად განვითარების პირველსავე ტალღას მოჰყვა „ინფორმაციული საზოგადოების“ ჩამოყალიბების თეორიები [Webster, F. გვ.32-160]. სანყის ეტაპზე (1960-იანი წლებიდან), ინფორმაციული ტექნოლოგიების ეპოქის დადგომამდე, მხოლოდ ინფორმაციის ფლობა ნიშნავდა უპირატესობას კონკურენტულ ბრძოლაში. 1990-იანი წლებიდან ინფორმაცია თანდათან მეტად ხელმისაწვდომი გახდა, შესაბამისად, კონკურენტუნარიანობა დაუკავშირდა ინფორმაციის გარდაქმნის პროცესს, რაშიც ეკონომეტრიკას არცთუ მოკრძალებული ადგილი უჭირავს. კომპიუტერული ტექნიკისა და პროგრამების განვითარების კვალობაზე განვითარდა ეკონომეტრიკული მეცნიერებაც.

ეკონომეტრიკის საშუალებით მარტივდება ინფორმაციის ცოდნად გადაქცევის პროცესი. ეკონომეტრიკული მოდელების უპირატესობა ის არის, რომ მათი გამოყენება შესაძლებელია დაგეგმვისა, პროგნოზირების, გადაწყვეტილების მიღების და ა.შ. პროცესში. ის საშუალებას იძლევა გაანალიზდეს სხვადასხვა სტრატეგიის შედეგი, ბაზრის დინამიკა, ბიზ-

ნეს-გარემო, მოვლენების განვითარების შესაძლო სცენარი და ა.შ. ეკონომეტრიკა ხსნის რა რეალურ პრაქტიკულ ამოცანებს, ემპირიულ მონაცემებს ამუშავებს ეკონომეტრიკული მოდელების საშუალებით. თუმცა მანამ, სანამ კაცობრიობა ამ ეტაპამდე მივიდოდა, საკმაოდ დიდი სამუშაო ჩატარდა სხვადასხვა მიმართულებით. ეკონომეტრიკის, როგორც მეცნიერული დისციპლინის ჩამოყალიბება განპირობებულია მოდელირების, მათემატიკის, ეკონომიკური თეორიისა და სტატისტიკის მიმართულებებით მიღწეულ შედეგებზე.

ეკონომეტრიკის საწყისები. მოდელირება უხსოვარი დროიდან გამოიყენება ადამიანთა საქმიანობაში. მან თანდათან თითქმის ყველა სფერო მოიცვა. ბოლოს იგი საზოგადოებრივ და ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დამხმარეც გახდა. მათემატიკური მოდელების როლი ეკონომიკაში დიდია, ისევე როგორც მისი წვლილი ეკონომიკის მეცნიერულ დისციპლინად ჩამოყალიბებაში.

მათემატიკურ მოდელებს ჯერ კიდევ არისტოტელეს დროს მიეცა ყურადღება, შემდეგ, XVIII საუკუნიდან, იწყება მისი აქტიური გამოყენება. ამჟამად მოდელირების მეთოდს მეცნიერების ყველა დარგი გარკვეული ზომით იყენებს, რადგან იგი თანამედროვე ტექნიკური და პროგრამული უზრუნველყოფის უნივერსალურ მეთოდად არის აღიარებული. რაც შეეხება ანალოგისა და მოდელირების შესახებ სწავლებას, მას თითქმის ოთხსაუკუნოვანი ისტორია აქვს. XV საუკუნის შუა ხანებში ლეონარდო და ვინჩი (1452-1519) მოდელირების მეთოდების დანერგვას შეეცადა (Capra, 2007). მან მექანიკური და გეომეტრიული ანალოგი გამოიყენა ზოგადი კანონზომიერებების გამოსავლენად. ის მიიჩნევდა, რომ აუცილებელი იყო ანალოგიური შედეგების ექსპერიმენტული შემოწმება, გამოცდილებისა და თეორიის თანაფარდობის დაცვა შემეცნების პროცესში. და ვინჩის იდეა XVII საუკუნეში განავითარა გალილეო გალილეიმ (1564-1642) ვენეციური გალერეების აგებისას (Lindberg, 2008). „ანალოგიის“ პირველი მეცნიერული ფორმულირება და დაბუსტება მოახდინა ისააკ ნიუტონმა (1643-1727) XVII საუკუნის ბოლოს ნაშრომში „ნატურალური ფილოსოფიის მათემატიკური საწყისები“ (Colin, 2013).

მოდელირების მეთოდის გამოყენების პიონერად მიჩნეულია ფრანსუა კენე (1694-1774) „ეკონომიკური ცხრილების“ (ე.წ. „კენეს ზიგზაგი“), საზოგადოებრივი აღწარმოების ერთ-ერთი პირველი მოდელის, ავტორი. მოდელირების მიმართულებით კვლევა შემდგომ პერიოდშიც გრძელდება. ნობელის პრემიის ლაურეატი, რობერტ ე. ლუკას უმცროსი ანალოგიური მოდელების დამუშავების მნიშვნელობაზე ამახვილებს ყურადღებას და ამბობს: „პროგრესი ეკონომიკურ აზროვნებაში ნიშნავს უკეთესი და კიდევ უფრო უკეთესი აბსტრაქტული, ანალოგიური მოდელების მიღებას და არა უკეთეს სიტყვიერ დაკვირვებას სამყაროზე“ (Lucas, 1981) ზოგადად, ეკონომიკაზე პროფესიული საუბარი გაცილებით იოლია, თუ ცხადად არის ჩამოყალიბებული შესაბამისი კლასის მათემატიკური მოდელი.

ეკონომეტრიკის მათემატიკურ-სტატისტიკური საწყისები. ეკონომეტრიკის მათემატიკური საწყისებიდან, უპირველეს ყოვლისა, ყურადსაღებია შეცდომების თეორიაზე. სტატისტიკის ისტორიაში ყველაზე ცნობილი დავა არის კარლ ფრიდრიხ გაუსსა (1777-1855) და ანდრია მარი ლეჟანდრს (1752-1833) შორის, უმცირეს კვადრატთა მეთოდის აღმოჩენასთან დაკავშირებით. სხვადასხვა მტკიცებულებით დგინდება (Stephen, 1981), რომ გაუსი, სავარაუდოდ, ფლობდა ხსენებულ მეთოდს ლეჟანდრამდე, თუმცა მიღებული შედეგები სწრაფად შესაბამისი ფორმით ვერ წარადგინა. უმცირეს კვადრატთა მეთოდის დამუშავების ინსპირაცია მოდის ასტრონომია-გეოდეზიიდან. ფაქტობრივად, იგი როჯერ კოტსოს, პიერ-სიმონ ლაპლასის, ტობიასონ მაიერის, როჯერ იოსებ ბოსკოვიჩის სამეცნიერო მიღწევათა კულმინაცია გახდა XVIII საუკუნეში. მკაფიოდ და მოკლედ უმცირეს კვადრატთა მეთოდი აღწერა ა.ლეჟანდრმა 1805 წელს გამოქვეყნებულ პუბლიკაციაში (Legendre, 1805). ეს მეთოდი, როგორც ინსტრუმენტი, მალევე გამოიყენეს ასტრონომიასა და გეოდეზიაში საფრანგეთში, იტალიასა და პრუსიაში (Stigler, 1986).

კ.გაუსმა 1809 წელს გამოქვეყნებულ ნაშრომში გადმოსცა შეცდომების თეორიის საფუძვლები, მაქსიმალური დასაჯერებლობის პრინციპი და სხვ. იგი წერდა, რომ უმცირეს კვადრატთა მეთოდს ფლობდა 1795 წლიდან. მან აღნიშნული მეთოდი დაუკავშირა ალბათობის თეორიის პრინციპებსა და მის მიერ ჩამოყალიბებულ ნორმალურ განაწილებას. 1810 წელს, გაუსის ნაშრომზე დაყრდნობით, პიერ ს. ლაპლასმა (1749-1827) ცენტრალური ზღვრული თეორემის დამტკიცების შემდგომ, ნორმალური განაწილება და უმცირეს კვადრატთა მეთოდი გამოიყენა დიდი შერჩევის დასასაბუთებლად. 1822 წელს გაუსმა ხაზი გაუსვა შემდეგ გარემოებას: რეგრესიული ანალიზისას უმცირეს კვადრატთა მეთოდით გაანგარიშებული გადაუადგილებელი კოეფიციენტები საუკეთესოა, რადგან წრფივ მოდელში შეცდომებს ნულოვანი საშუალო აქვთ, არ არიან კორელირებადნი და დისპერსიაც ტოლი აქვთ. ასევე აღსანიშნავია შოტლანდიელი სტატისტიკოსის, ჯორჯ უდლი იულის (1871-1951) წვლილიც, რომელიც დროითი მწკრივის ანალიზის ფუძემდებლად ითვლება. უმცირეს კვადრატთა მეთოდის ევოლუცია საინტერესოდ არის განხილული ჯონ ელდრიჩის ნაშრომში (Aldrich, 1998).

სტატისტიკური მონაცემების დაგროვების და ფ.გალტონის (1822-1911), ფ.ეჯვორტის (1845-1926), კ.პირსონის (1857-1936) შრომებში სტატისტიკის თეორიის განვითარების კვლადაკვალ, მეტი საფუძველი და სიღრმე ეძლეოდა ეკონომიკურ მეცნიერებას. XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის დასაწყისში უკვე იყენებენ წყვილური კორელაციას სხვადასხვა ეკონომიკურ ცვლადს შორის კავშირის აღსაწერად, ასევე დროით მწკრივებს.

გამოთვლითი ტექნიკის განვითარებამ მაქსიმალური დასაჯერებლობის მეთოდი უფრო პერსპექტიული გახადა. შემდგომში ანდრეი კოლმოგოროვმა (1903-1987) განავითარა შეცდომების თეორია. კარლ პირსონი (1957-1935) აარსებს (1901) ჟურნალს „ბიომეტრიკა“, სადაც გამოქვეყნებულ სტატიებში ფართოდ გამოიყენება რეგრესიული ანალიზი, უმცირეს კვადრატთა მეთოდი და ა.შ. სტატისტიკური მონაცემების ორგანიზებულად შეგროვება ერთ-ერთმა პირველებმა დაიწყო ამერიკის შეერთებულ შტატებში XVIII საუკუნის ბოლოდან. მსგავსი საქმიანობა საფრანგეთში განხორციელდა XIX საუკუნის 50-იანი წლებიდან, გერმანიასა და რუსეთში იმავე საუკუნის ბოლოდან და ა.შ. საბოლოოდ, XX საუკუნის 30-იან წლებში ჩამოყალიბდა ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა. მან საშუალება მისცა სხვადასხვა მეცნიერებას, მათ შორის ეკონომეტრიკას, საკვლევო ობიექტის შესახებ მიეღო შედარებით სრულყოფილი საკვლევო ბაზა.

ეკონომეტრიკის ეკონომიკურ-მათემატიკური საწყისები. ეკონომიკურ-მათემატიკური მიმართულებით აზროვნება რეალობის სწორად აღწერის ხარისხით განისაზღვრება. იგი ერთგვარად აადვილებს კიდევ ეკონომიკური სისტემის შესწავლის პროცესს. ეკონომიკის რაოდენობრივი კუთხით შესწავლის პირველ მცდელობებად მიჩნეულია კლასიკური პოლიტიკონომიის ერთ-ერთი ფუძემდებელი უილიამ პეტის (1623-1667), სტატისტიკოსის გრეგორ კინგის (1948-1712) და მერკანტილისტის ჩარლზ დავენანტის (1656-1714) შრომები, რომლებიც „პოლიტიკური არითმეტიკოსების“ სახელით არიან ცნობილები. მათ ეროვნული შემოსავლის გამოთვლა და სხვადასხვა პრაქტიკული ხასიათის კვლევა დაისახეს მიზნად, რომლებიც ვაჭრობას, ფინანსებს, ფულის მიმოქცევას და ა.შ. ეხებოდა. გერმანელმა მეცნიერმა ი.ტიუნენმა (1783-1850) შრომის ზღვრული მწარმოებლურობის თეორიამდე, ეკონომიკაში მათემატიკური მეთოდები გამოიყენა წარმოების განლაგების თეორიის ჩამოყალიბებისათვის. მათ მიერ მიღწეული შედეგები თანდათან რეალურს ხდიდა ახალი სამეცნიერო მიმართულების ჩამოყალიბებას.

მათემატიკის სხვადასხვა მიმართულება დიდ დახმარებას უწევს გამოყენებითი ხასიათის კვლევებს, მათ შორის, ეკონომიკისა და ბიზნეს ადმინისტრირების კუთხით. მათი არასრული ჩამონათვალია: ფუნქცია და ფუნქციის გრაფიკი, დიფერენციალური და ინტეგრალური გამოთვლა, მრავალი ცვლადის ფუნქცია, ანალიტიკური გეომეტრია, წრფივი ალგებ-

რა, სტატისტიკური მეთოდები, მატრიცული ალგებრა, გრაფთა, თამაშთა, სარგებლიანობის თეორიები, ოპტიმიზაციის მეთოდები, ლოგიკა, ოპერაციათა კვლევა, მასობრივი მომსახურების თეორია, მათემატიკური პროგრამირება, დინამიკური, არანრფივი, მთელრიცხვა და სტოხასტური პროგრამირება, ქსელური მეთოდები, მონტე-კარლოს მეთოდი, შემთხვევითი პროცესები და ა.შ.

მიღწევებმა მათემატიკის სფეროში სტიმული მისცა მათემატიკისთვის შედარებით არატრადიციულ დარგებში, მათ შორის, ეკონომიკაშიც, დანერგილიყო მათემატიკური მეთოდები. თეორიული ეკონომიკური მოდელი პრაქტიკული ხასიათის რომ გახდეს, საჭიროა სტატისტიკური მონაცემებით და მოდელებით მისი გამოცდა-გაანალიზება. უპირატესად ამ მიზნით ჩამოყალიბდა ე.წ. „მათემატიკური სკოლა“ პარეტოს, ეჯვორტის, დმიტრიევის, სლუცკის და სხვათა შემადგენლობით.

XX საუკუნეში ეკონომიკურ-მათემატიკური მოდელირება სამეცნიერო კვლევებში იმდენად ფართოდ გამოიყენებოდა, რომ, ფაქტობრივად, ნობელის პრემიის ლაურეატების ნაშრომების უმრავლესობა აღნიშნული მეთოდითაა დამუშავებული. ეკონომიკურ-მათემატიკურ მოდელირებას „ახალი სუნთქვა“ გაეხსნა კომპიუტერული ტექნიკისა და პროგრამული პაკეტების განვითარების კვალობაზე, გაცილებით მეტმა თეორიულმა მოდელმა მიიღო გამოყენებითი ხასიათი.

ეკონომეტრიკის ეკონომიკური ნანამძღვრები. ეკონომიკის კლასიკური სკოლის წარმომადგენლების შრომებში ეკონომიკური თეორიის ბაზური საფუძვლები კი არის მოცემული, მაგრამ სტატისტიკური მონაცემების სიმცირე აშკარაა, ასევე თითქმის არაა მათემატიკური დამოკიდებულებების საშუალებით ახსნილი ეკონომიკური კანონზომიერებები. ასე მაგალითად, 1776 წელს გამოცემულ ადამ სმიტის (1723-1790) ნაშრომში „გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ“ მხოლოდ ორი სტატისტიკური მონაცემია (დროითი მწკრივი). დევიდ რიკარდო (1772-1823) ოქროს რეალური ღირებულების განსაზღვრისა და ვაჭრობის უპირატესობის დასაბუთებისას, ა.სმიტთან შედარებით უფრო მეტად განიხილავს სტატისტიკურ მონაცემებს, თუმცა სტატისტიკის ჩანასახოვან მდგომარეობაში ყოფნის გამო მონაცემთა დამუშავება და მის საფუძველზე შეფასება ვერ განხორციელდა.

მე-19 საუკუნის 30-იანი წლებიდან განვითარებული ქვეყნების უმრავლესობაში დაფიქსირდა საქმიანი ციკლის აქტივობის დაქვეითება და მასობრივი უმუშევრობა. სწრაფმა ინდუსტრიალიზაციამ ისეთი პრობლემები გამოავლინა, რომლებიც არსებულ თეორიასთან თანხვედრაში არ იყო. პრაქტიკული საჭიროებიდან გამომდინარე, რაოდენობრივად აღიწერა საბაზო ცნებები, ჩამოყალიბდა ზღვრული („მარგინალური“) მწარმოებლურობის თეორია. 1871 წელს უილიამ სტენლი ჯევონსი (1835-1885) აქვეყნებს „პოლიტიკური ეკონომიის თეორიას“, სადაც გადმოცემულია ზღვრული მწარმოებლურობის და სარგებლიანობის თეორია. 1874 წელს ლეონ ვალრასის (1834-1910) გამოქვეყნებულ ნაშრომში „წმინდა პოლიტიკური ეკონომიის ელემენტები“ მოცემულია ფასების ისეთი სისტემის მოძიების მექანიზმი, რომლის შემთხვევაშიც მთლიანი მოთხოვნა უტოლდება მთლიან მიწოდებას. კარლ მარქსის (1818-1883) ნაშრომში „კაპიტალი“ მოცემულია მარტივი და გაფართოებული აღწარმოების სქემები, სტატისტიკური ცხრილები. ასევე, აღსანიშნავია პოლ სამუელსონის როლი, რომელმაც ა.სმიტის, დ.რიკარდოს და კ.მარქსის შრომები მათემატიკის ენაზე გადაიტანა, ტაკაში ნეგიშიმ (1933-) კი ეკონომიკური სწავლების ისტორია მათემატიკურად აღწერა.

1930-იანი წლებში ფართო გამოყენება პოვა მათემატიკურმა და გეომეტრიულმა მოდელებმა კეინზიანელების, ევგენი სლუცკის, ჯონ ჰიკსის და სხვათა ნაშრომებში. ფაქტობრივად, მაკროეკონომიკური მოდელირება მაკროეკონომიკის ჩამოყალიბებისთანავე იღებს სათავეს. რაგრან ფრიშმა (1895-1973), ეკონომიკის დარგში ნობელის პრემიის პირველმა

ლაურეატმა, სამეცნიერო ლიტერატურაში შემოიტანა ტერმინები „ეკონომეტრიკა“, „მიკროეკონომიკა“, „მაკროეკონომიკა“ (სილაგაძე და სხვ., 2005). ამ პერიოდიდანვე ყალიბდება მაკროეკონომიკური მოდელირება, როგორც სამეცნიერო კვლევის დამოუკიდებელი მიმართულება, რომელიც მაკროეკონომეტრიკული მოდელების სიუხვით გამოირჩევა. 1936 წელს გამოიცა ჯონ მეინარდ კეინზის შემდგომში ცნობილი წიგნი „დასაქმების, პროცენტისა და ფულის ზოგადი თეორია“ (Keynse, 1936). გამოცემისთვის სწორად შერჩეულმა დრომ ნაშრომს მყისიერი წარმატება მოუტანა, რადგან მოვლენათა ინტერპრეტირების და სახელმწიფო რეგულირების ნათელ არგუმენტებს მოიცავდა. ნაშრომის გამოქვეყნებისთანავე გაჩნდა მოთხოვნა კეინზის შეხედულებების მათემატიკურ „ენაზე თარგმანზე“. კეინზის მსჯელობები იყო საკმაოდ ვრცელი, ძნელი იყო იმის დადგენა, კონკრეტულად რას იგულისხმობდა ამა თუ იმ ნააზრევის მიღმა, არგუმენტების განხილვისას ლოგიკური უზუსტობები იყო თუ არა და ა.შ. (ბლანშარი ო., 2010). კეინზის შეხედულებათა ფორმულირების რამდენიმე იდეიდან აღსანიშნავია IS-LM მოდელი (დახურული ეკონომიკის ზოგადი მაკროეკონომიკური წონასწორობის მოდელი). იგი XX საუკუნის დასაწყისში ჯონ ჰიქსისა და ალვინ ჰანსენის მიერ არის დამუშავებული. მათ შემოიტანეს გამარტივებები და შექმნეს საფუძველი, რომელიც შემდგომი სრულყოფის საშუალებას იძლეოდა. სწორედ ამ მიზეზით ის გახდა კეინზის იდეების საფუძველზე აგებულ მოდელებს შორის ყველაზე პოპულარული.

პირველი ეკონომეტრიკული ნაშრომები. მეცნიერთა უმრავლესობის აზრით, პირველი ეკონომეტრიკული კვლევის შედეგად მიჩნეულია ამერიკელი ეკონომისტის, ჰენრი ლუდუელ მურის (1869-1958) 1911 წელს გამოქვეყნებული ნაშრომი „ხელფასის კანონები: ესე სტატისტიკურ ეკონომიკაში“, სადაც გაანალიზებულია შრომის ბაზარი, სტატისტიკურად შემონშმებულია ჯ.კლარსის მწარმოებლურობის თეორია და სხვ. მან გამოიყენა კორელაციური, რეგრესიული და დინამიკური (დროითი) მწკრივების ანალიზის მეთოდების მიღწევები. აღმოჩნდა, რომ ფაქტობრივ მონაცემებზე დაფუძნებული რთული მათემატიკური გაანგარიშებები ვარგისია სოციალური სიტუაციის აღსაწერად და სტრატეგიული ღონისძიებების ჩამოსაყალიბებლად. ასევე, აღსანიშნავია იტალიელი სტატისტიკოსის და დემოგრაფის რუდოლფო ბენინის (1862-1956) როლიც, რომელმაც მოთხოვნის ფუნქციის შესაფასებლად გამოიყენა მრავლობითი რეგრესიის მოდელი.

ეკონომეტრიკული მეცნიერების განვითარებაში პოზიტიური წვლილი შეიტანა შრომებმა ეკონომიკის ციკლურობის შესახებ. ფრანგი კ.ჟიუგლარი იყო ის, ვინც ერთ-ერთმა პირველმა გამოიკვლია ეკონომიკური დროითი მწკრივები ბიზნეს-ციკლების დადგენის მიზნით. ინვესტიციების ციკლურობა მან 7-11 წლით აღწერა. ს.კუზნეცის, ს.კიტჩინის და სხვათა მიერ შემდგომში გამოვლინდა საბრუნავი კაპიტალის განახლების 3-5 წლიანი, ხოლო მშენებლობაში 15-20 წლიანი ციკლი. აღსანიშნავია ნიკოლაი კონდრატიევის (1895-1938) შრომები, რომელმაც 140-წლიანი მონაცემები გაანალიზა და საფუძველი ჩაუყარა ციკლების თეორიის მათემატიკურ ანალიზს. იგი იყო კონიუნქტურის ინსტიტუტის დირექტორი. ნ.კონდრატიევმა გამოავლინა გრძელვადიანი რხევები, ე.წ. „დიდი ციკლები“, 45-60 წლიანი ხანგრძლივობით. სამწუხაროდ, 1930-იან წლებში იგი დააპატიმრეს და მისი სამეცნიერო მოღვაწეობა ამით დასრულდა.

ეკონომეტრიკის აქტუალური მიმართულება. ეკონომეტრიკის ერთ-ერთი სწრაფად განვითარებადი სფეროა არაპარამეტრული ეკონომეტრიკა. ის არ საჭიროებს შესაფასებელი მოვლენის (პროცენტის, ობიექტის) ფუნქციური ფორმის დაზუსტებას. სანაცვლოდ, მონაცემები თავად აყალიბებს მოდელს. არაპარამეტრული მეთოდები საკმაოდ პოპულარულია გამოყენებით კვლევებში. ის ვარგისია ცვლადების მცირე რაოდენობით „დიდი“ მონაცემების ანალიზისთვის. ეს მეთოდები გამოიყენება მაშინაც, როდესაც ჩვეულებრივი პარამეტრული სპეციფიკაცია არ არის შესაფერისი ამოცანის გადასაჭრელად. ასევე არაპა-

რამეტრულ ეკონომეტრიკას იყენებენ არარიცხობრივი მათემატიკური ცნებების ანალიზის დროს, როგორცაა არაცხადი სიმრავლეები, ინტერვალები, ალბათური განაწილება და ა.შ. ასევე, შემუშავებულია მიდგომები ინტერვალური განუსაზღვრელობის გასათვალისწინებლად რეგრესიის, დისკრიმინაციული და კლასტერული ანალიზის ძირითად ფორმულირებებში. და ბოლოს, ეკონომეტრიკული მეთოდები და მოდელები მუდმივ განვითარებას ექვემდებარება რეალობის ადეკვატურად ასახვის მიზნით.

ლიტერატურა:

1. ანანიაშვილი, ი. (2012). *ეკონომეტრიკა*. თბილისი, მერიდიანი
2. ბლანშარი, ო. (2010). *მაკროეკონომიკა*. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
3. ვულდრიჯი, ჯ.მ. (2016). *შესავადი ეკონომეტრიკაში*. თბილისი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა
4. სილაგაძე, ა., ჭიაბრიშვილი, მ., ჭიაბრიშვილი, თ. (2005). *მეცნიერების პეჩპეგუმ-მოტივე*. თბილისი
5. სმიტი, ა. (1938). გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ. თბილისი
6. Aldrich, J. (1998). *Doing Least Squares: Perspectives from Gauss and Yule*. International Statistical Review. 66 (1): 61–81
7. Capra, F., (2007). *The Science of Leonardo; Inside the Mind of the Genius of the Renaissance*. New York: Doubleday
8. Colin, P., (2013). *Magnificent Principia: Exploring Isaac Newton's Masterpiece*. New York: Prometheus Books
9. Gujarati, D. N. (2004). *Basic Econometrics*. 4th Edition. The McGraw-Hill Companies
10. Hicks, J. (1937). *Mr Keynes and the classics: A suggested interpretation*. Econometrica, 5
11. Keynes, J.M., (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*.
12. Legendre, Adrien-Marie (1805), [*Nouvelles méthodes pour la détermination des orbites des comètes*](#) [*New Methods for the Determination of the Orbits of Comets*], Paris: F. Didot
13. Lindberg, D. (2008). *Galileo, the Church, and the Cosmos*. In Lindberg, D.; Numbers, R. (eds.). *When Christianity and Science Meet*. University of Chicago Press.
14. Lucas, R., (1981). [*Studies in Business-Cycle Theory*](#). MIT Press. ISBN 978-0-262-62044-4
15. Lucas, R., (1980). *Methods and problems in business cycle theory*. Journal of Money, Credit, and Banking 12 (November, part 2)
16. Pollock, R. (2008). *The economics of knowledge: A review of the theoretical literature*. Cambridge University
17. Stigler, S.M. (1981). *Gauss and the invention of least square*. The Annals of Statistics, Vol.9, N3
18. Stigler, S.M. (1986). [*The History of Statistics: The Measurement of Uncertainty Before 1900*](#). Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press. ISBN 978-0-674-40340-6.
19. Unger, R.M., (2019). [*The Knowledge Economy*](#). Verso Books
20. Verbeek, M. (2004). *A Guide to Modern Econometrics*. ERIM (Electronic) Books and Chapters. John Wiley&Sons, Chichester. Retrieved from: <http://hdl.handle.net/1765/12611>
21. Webster, F. (2006). *Theories of the Information Society*. Third edition. Routledge. Taylor & Francis Group

Econometrics and the Branches of his Development

Mikiashvili Nino

*Doctor of Economics, Associate Professor
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

SUMMARY

The development of econometrics as a science is important and relevant for the fields of economics and business administration. Analyze the current situation through causal relationships in these areas, determine prospects for the future, make management decisions, and so on. It was and will remain in the interests of science. With the help of econometric methods and models, problems of almost any level and depth (event, object, etc.) will be studied. For centuries, economics, mathematics, statistics have laid the foundation for the development of econometrics. The article examines in a historical context the achievements that made possible the formation of a new scientific direction a century ago.

Keywords: Econometrics, Fundamentals of Econometrics, History of Econometrics, Economics

„კიბერ3S“ - თვითსწავლების სისტემა

თეა მუნჯიშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ასოციირებული პროფესორი

ზვიად სიგუა

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
დოქტორი

ჩვენი ყუხადლება კონცენტირებულია ცოდნის ათვისების, თვითშემოწმების, გამოვლენისა და შეფასების პრობლემატიკაზე. ცოდნის ათვისების, გამოვლენისა და შეფასების პრობლემატიკაში სამი მიდგომა გამოიკვეთა: ტრადიციული (ახაფხიმაღუხი), კომპიუტერული სისტემებით (ფოხმაღუხი) და ორი მეთოდის კომბინაცია ე.წ. კომბინირებული მეთოდი;

ცოდნის ათვისების, გამოვლენისა და შეფასების ეფექტური ფოხმა მიიღწევა კომბინირებული მეთოდის გამოყენებისას - შემოქმედებითი პროცესების ათვისება, გამოვლენა ხდება ტრადიციულით, ხოლო საკითხის, ამოცანის ამოხსნის ტექნიკისა და ტექნოლოგიის ათვისება, მისი ცოდნის ათვისება, გამოვლენა და შეფასება - კომპიუტერული სისტემით. კომპიუტერული სისტემით მიზანშეწონილია აგრეთვე თეორიული საკითხების ენციკლოპედიური ცოდნის გამოვლენა;

საკვანძო სიტყვები: „კიბერ3S“; დისტანციური სწავლა; თვითსწავლება; დებეიფინგი; VB.NET.

„კიბერ3S“-ის დანიშნულებაა დამოუკიდებლად, დისტანციურად ათვისებულ იქნას სასწავლო გეგმით გათვალისწინებული საგნები. „კიბერ3S“-ში რეალიზებული საგნის სწავლების მეთოდი უახლესი ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენებით ძველი, მრავალჯერ აპრობირებული, პროგრამირებული სწავლების მეთოდი. სწავლების საფუძველი სპეციალურად მომზადებული და „კიბერ3S“-ის ცოდნის ბაზაში ორგანიზებული ინტერაქტიული სახელმძღვანელოა. სახელმძღვანელოს მიმართ წაყენებული მოთხოვნებია:

- სილაბუსის მიხედვით სახელმძღვანელო შედგება თემებისაგან;
- თემა საკითხების ერთობლიობაა, სადაც საკითხის თეორიული ასპექტების განხილვის შემდეგ მოტანილია ტიპური ამოცანები მათი ამოხსნის ტექნოლოგიის ჩვენებით და ახსნით.

1. ამოცანის/ტესტის წარმოდგენის ფორმებია:

- ტექსტი;
- ტექსტი + სურათი;
- ტექსტი + ვიდეო;
- ტექსტი + სურათი + ვიდეო.

2. ნებისმიერი ამოცანის/ტესტის განუყოფელი ნაწილია დახმარება (შემხსენებელი) და რჩევა.

• შემხსენებელი აუცილებლად წარმოდგენილი უნდა იყოს ტექსტით - Pdf ფაილის სახით, რომელშიც დეტალურადაა განხილული ამოცანის ამოხსნის თეორიული საფუძველები, მოტანილია ამოხსნის მაგალითი და ა.შ.;

• საჭიროების შემთხვევაში ტექსტს შეიძლება დაემატოს სურათი ან ვიდეო ან სურათი და ვიდეოც ერთდროულად. ვიდეო შემხსენებლის ტექსტში მოტანილი ინფორმაციის ღრმა გაგებას ემსახურება. ხშირ შემთხვევაში ვიდეოთი ახსნილი მასალა ადვილად გასაგებია;

• ამოცანის პასუხის(ების) ან ტესტის მცდარი პასუხის გაცემისას გათვალისწინებულია რჩევა-კონსულტაცია ტექსტის სახით. რჩევა შეიცავს მოცემული პასუხში შეცდომის შესაძ-

ლო წყაროებს და მათი თავიდან აცილების გზებსა და საშუალებებს.

3. თემის განუყოფელი ნაწილია შემხსენებელი ტექსტით - Pdf ფაილის სახით. შემხსენებელში დეტალურადაა განხილული თემის აქტუალობა, განსახილველი საკითხები, თემაში გაერთიანებული ტიპობრივი ამოცანები არსი და მიზანი.

4. „კიბერ35“-ის შემადგენელი ნაწილია საწარმოს ფინანსური მდგრადობისა და გაცოტრების პროგნოზირების ეკონომიკურ-მათემატიკური მოდელები: ალტმანის 7 ფაქტორიანი მოდელი, სპრინგეიტისა და ტაფლერის მოდელები. მათ საფუძველზე ჩვენს მიერ შემუშავებული მეთოდით საწარმოს კონკრეტული შემუშავებული მოდელის გამოყენებით საწარმოს ფინანსური მდგრადობის მოდელირება.

„კიბერ35“-ში საგნის სწავლება ხორციელდება:

1. თემების მიხედვით;
2. ამოცანების/ტესტების მიხედვით.

პირველ შემთხვევაში თემაში შემავალ ამოცანებსა და ტესტებს პედაგოგი განსაზღვრავს. სწავლებისას სტუდენტმა თემაში შემავალი ყველა ამოცანა უნდა ამოხსნას, ხოლო ე.წ. შემატამებელი მეცადინეობას - სწავლა ყველა თემის ამოცანებისგან შედგება.

სტუდენტს შეუძლია გამოტოვოს - არ ამოხსნას ამოცანები, არ ისწავლოს შესაბამისი თეორიული მხარე. ეს მისი პრეროგატივაა. „კიბერ35“-თან მუშაობისას სტუდენტს შეუძლია შეცვალოს თემების სწავლების თანმიმდევრობა. სწავლების დაწყების წინ იგი შეიძლება გაეცნოს თემაში შემავალ ამოცანებს, მაგრამ არ შეუძლია თემაში შემავალი ამოცანების შეცვლა: ამოღება, დამატება.

ამოცანების/ტესტების მიხედვით სწავლებისას სტუდენტი ირჩევს ამოცანებს/ტესტებს.

სწავლების ფორმას - თემების ან ამოცანების/ტესტების მიხედვით სტუდენტი ირჩევს „კიბერ35“-თან მუშაობის დაწყებისას.

„კიბერ35“-ში ხორციელდება ამოცანის ამოხსნის შედეგების შეფასება. შეფასება სიმბოლურია, იგი არსად არ ფიქსირდება. იგი თვითშემომნების საშუალებაა. „კიბერ35“-თან ურთიერ-თობის რაოდენობა შეზღუდული არ არის.

კიბერ35-თან მუშაობისას სტუდენტს შეუძლია ნებისმიერ მომენტში შეწყვიტოს მუშაობა და თავის კომპიუტერში Excel-ის გარემოში გამოიტანოს სწავლების მიმდინარეობის ამსახველი ოქმი.

„კიბერ35“-ის გაშვების შემდეგ გამოსულ პირველ გვერდზე სისტემასთან სამუშაო ენის შერჩევის შემდეგ:

1. გამოვა შეტყობინება სისტემასთან მუშაობის დაწყების წესის შესახებ (იხ.სურ. 1).

სურათი 1

შეტყობინება სისტემასთან მუშაობის დაწყების წესის შესახებ

თუ მონიშნავთ ალამს -კერძო... საგნის მსწავლელები სიით განისაზღვრება. ამ შემთხვევაში პირადი N ჩაწერის შემდეგ დააწკაპუნეთ შერჩეული საგნის ლილაკზე Select. თუ ალამი მონიშნული არ არის, მაშინ ნებისმიერს შეუძლია საგნის სწავლა. ამ შემთხვევაში თუ თქვენ პირველად მუშაობთ კიბერ35-თან სამუშაო ენის შერჩევის შემდეგ დაწერეთ პირადი N, გვარი, სახელი დააჭირეთ ლილაკს Select, წინააღმდეგ შემთხვევაში პირადი ნომრის ჩაწერის შემდეგ დააჭირეთ ლილაკს -Select

2. შესაძლებელია ვიდეოების სახით „კიბერ35“-ით სარგებლობის ინსტრუქციების გაცნობა და სისტემასთან მუშაობის დაწყება/სურ. 2/.

3. ამავე გვერდზე არსებულ ლილაკებზე: დანიშნულება, ამოცანის წარმოდგენა, ინდი-

ვიდუალური დავალების ფორმირება, პასუხის ჩანერა, შემხსენებელი, ტრენინგის ოქმი - დანკაპუნების შედეგად შეგვიძლია გავცნოთ სისტემის დანიშნულების, ინდივიდუალური დავალების ფორმირების, პასუხის ჩანერის და სხვა ინფორმაციას.

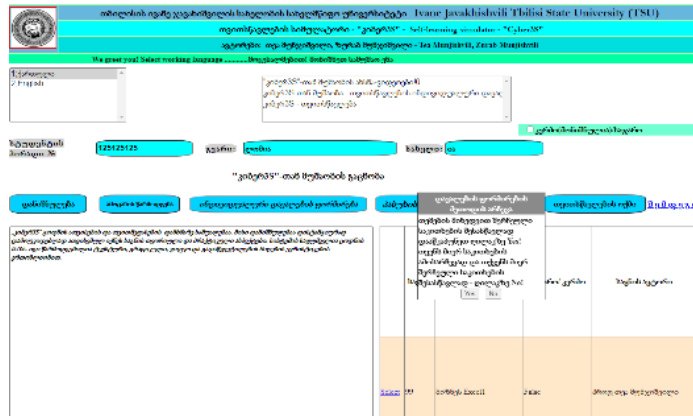
4. გამოვა საგნების სია, რომლის სწავლებაა შესაძლებელი;

5. ველში „სტუდენტის პირადი №“ დავწეროთ პირადი ნომერი და Select ველზე დანკაპუნებით ამოვარჩიოთ საგანი და მოვახდინოთ სტუდენტის იდენტიფიკაცია;

6. ღილაკზე „შემდეგი“ დანკაპუნების შემდეგ გამოვა შეტყობინება სწავლების ფორმის შერჩევის შესახებ (იხ.სურ. 2).

სურათი 2.

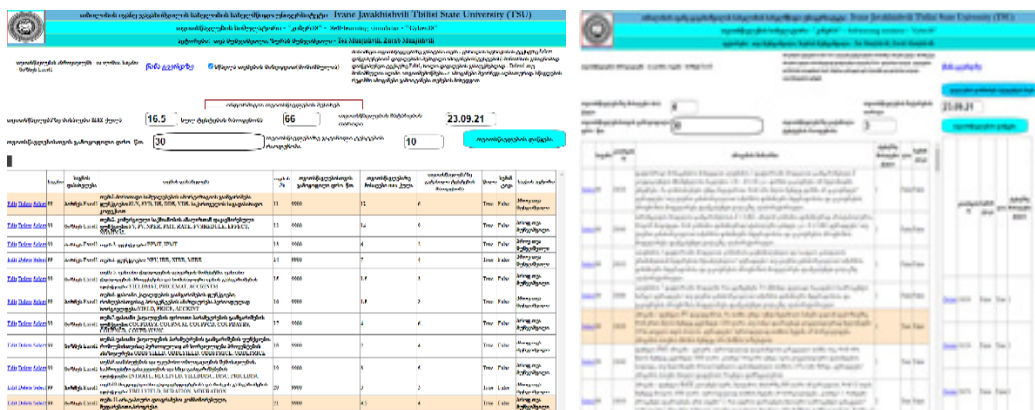
„კიბერ35“-თან სამუშაო ენის შერჩევა, საგნის არჩევა, სტუდენტის იდენტიფიკაცია და სწავლების ფორმის არჩევა.

- Yes ღილაკზე დანკაპუნებით გადავდივართ შემდეგ გვერდზე, სადაც ხორციელდება თემების მიხედვით თვითსწავლების ინდივიდუალური დავალების ფორმირება სტუდენტის მიერ/სურ.38/;
- აქ თემების ამორჩევა Select, ამორჩევის გაუქმება Delete , ხოლო ამორჩეულ თემაში შემავალი ამოცანების(ტესტების) გაცნობა Edit ღილაკებზე დანკაპუნებით ხორციელდება;

სურათი 3

თემების მიხედვით თვითსწავლების ინდივიდუალური დავალების ფორმირება სტუდენტის მიერ.

სურ. 3-ზე ჩანს დავალების ფორმირების წესი, კერძოდ:

- ამოცანების/ტესტების სიაში Select ღილაკზე დანკაპუნებით მონიშნეთ ამოცანა/ტესტი;

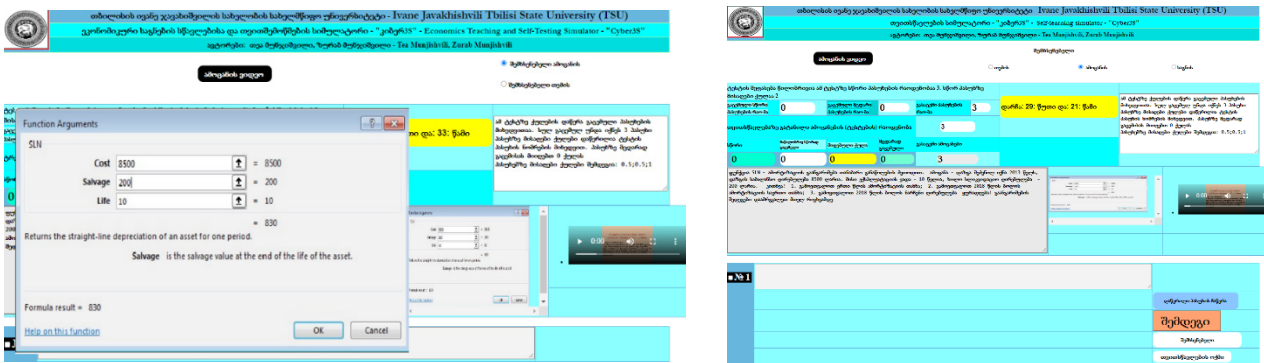
- ამორჩეული ამოცანის/ტესტის ამოსაშლელად დაანკაპუნეთ ღილაკზე Delete;
- დააჭირეთ ღილაკს - დავალების ფორმირება სტუდენტის მიერ;
- ჩანერეთ გამოცდის დრო წუთებში და დააჭირეთ ღილაკს - ტრენინგის დაწყება. დავალების ფორმირების პროცესში არასწორი მოქმედები-სას გამოიტანება სათანადო შეტყობინებები:

1. ეს ამოცანა (ტესტი) ამორჩეულია;
2. დაწერეთ თვითსწავლების დრო წუთებში მთელი რიცხვის სახით. მაგ. 70;
3. თვითსწავლებაზე გასატანი ამოცანები/ტესტები მონიშნული არ არის.

ორივე შემთხვაში ღილაკზე „თვითსწავლების დაწყება“ დაწკაპუნებით შემდეგი გვერდიდან იწყება საგნის სწავლება. სურ.40-ზე ნაჩვენებია ერთერთი ამოცანის - Excel-ში არსებული SLN ფუნქციით ამორტიზაციის გაანგარიშების ამოცანა. ამოცანაზე გაცემული უნდა იქნას სამი პასუხი. ამოცანის ტექსტის დამატებით ამოცანა წარმოდგენილია სურათით და ვიდეოთი. სურათზე დაწკაპუნებით მისი ზომები გაიზრდება ან შემცირდება (იხ. სურ. 4).

სურათი 4

Excel-ში არსებული SLN ფუნქციით ამორტიზაციის გაანგარიშების ამოცანა.

ამავე გვერდის ბოლოს ღილაკზე „შემხსენებლის ტექსტის ჩვენება“ დაწკაპუნებით გამოვა შემხსენებლის ტექსტი Pdf ფორმატში. დოკუმენტის დახურვა ხორციელდება Select ღილაკზე დაწკაპუნებით/43/.

სურათი 5

შემხსენებელი Pdf ფორმატში ამოცანის არის, ამოცანის ამოხსნის ჩვენებით.

ნომერი	
Select 10130	შემხსენებლის ტექსტის ჩვენება. ფაილის დახურვა- Select

FileVBD.aspx 1 / 1 113%

ფუნქცია SLN – ამორტიზაციის გამოანგარიშება წრფივი (თანაბარი განაწილების) მეთოდით

ამ ფუნქციით ამორტიზაციის გამოთვლა ხდება წრფივი(თანაბარი განაწილების) მეთოდით.
 ფუნქციის ჩანერის სინტაქსი ასეთია: =SLN(cost,salvage,life).

ამოცანა

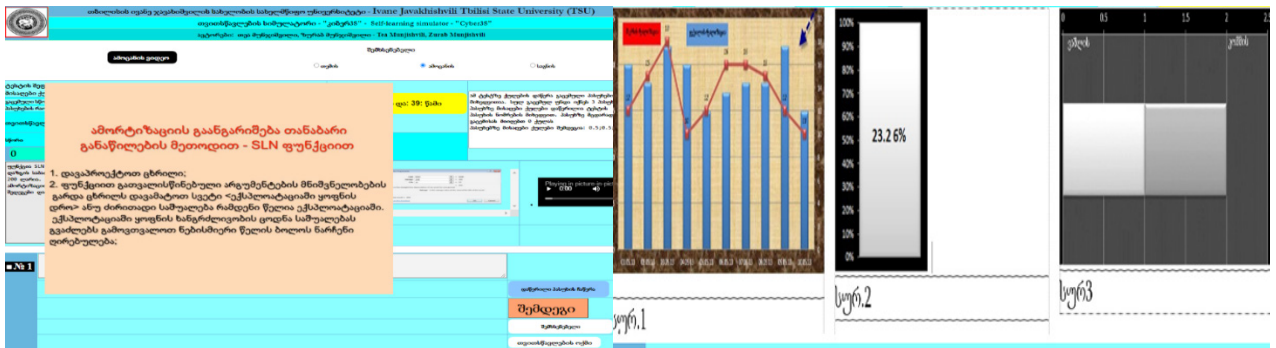
ვთქვათ, დაზვის საბალანსო ღირებულება 1500 ლარია. მისი ექსპლუატაციის ვადა 6 წელი, ხოლო სალიკვიდაციო ღირებულება * 200 ლარი. გამოთვალეთ ამორტიზაციის თანხა (ღირებულება).

ამოხსნა
 მოცემულია – საბალანსო ღირებულება – cost=1500 ლარი;
 სალიკვიდაციო ღირებულება – salvage=200 ლარი;
 ექსპლუატაციის ვადა – life=6 წელი.
 ამ შემთხვევაში სალიკვიდაციო ღირებულება, ანუ ღირებულება ექსპლუატაციის ვადის გასვლის შემდეგ, არის ამ დაზვის ჯართად რეალიზაციის ღირებულება. ფუნქცია SLN ასე ჩაიწერება:
 =SLN(1500,200,6).

ამოცანის შემხსენებლის ვიდეო გაიშვება ღილაკზე „შემხსენებლის ვიდეო“ დაწკაპუნებით სურ. 6-ზე ნაჩვენებია ვიდეოს პირველი გვერდი.

სურათი 6

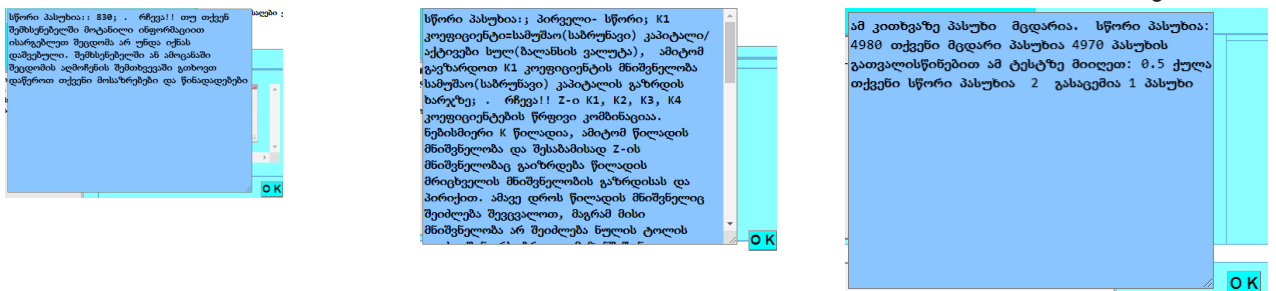
ამოცანის შემხსენებლის პირველი გვერდი; ამოცანა წარმოდგენილი სურათებით.

შესაძლებელია ამოცანის პასუხი იყოს „კიბერ3S“-ის შემო-თავაზებული სურათებიდან ერთერთი ან ერთზე მეტი სურათი. მაგალითად სურ. 6-ზე გამოსახულ ამოცანაში საჭიროა ნაჩვენები იქნას წარმოდგენილი სურათებიდან რომელ სურათზეა ასახული შედარებითი დიაგრამა.

სურვილის შემთხვევაში შესაძლებელია რჩევის გაცნობა (იხ.სურ. 7) და განმეორებით პასუხის გაცემა ან მცდარი პასუხის დაფიქსირება.

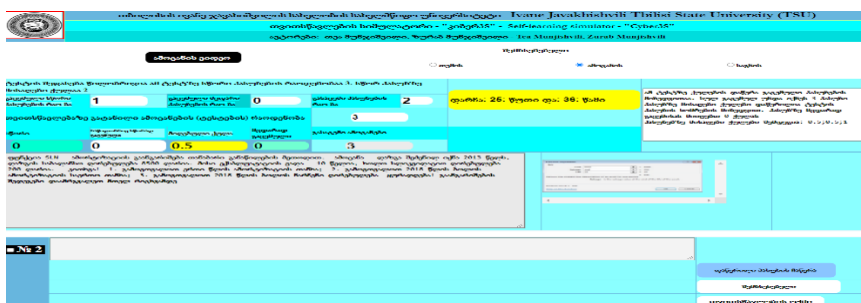
სურათი 7

პასუხის გაცემის შემდეგ გვერდზე იწერება დარჩენილი გასაცემი პასუხების რაოდენობა. სურ.8-ზე ასახული სიტუაცია გვიჩვენებს, რომ გასაცემია ორი პასუხი, პასუხების გაცემის ველის ნუმერია N02 რაც ნიშნავს, რომ იწერება რიგით მეორე პასუხი.

სურათი 8

გვერდზე ასახულია სიტუაცია გასაცემი პასუხების რაოდენობის შესახებ.

„კიბერ3S“- თან მუშაობის ნებისმიერ დროს შესაძლებელია თვითსწავლების შეწყვეტა. ღილაკზე „ტრენინგის ოქმი“ დაწკაპუნების შემდეგ გამოვა გამაფრთხილებელი შეტყობინება თვითსწავლების რუჟიმის შეწყვეტისა და თვითსწავლების ოქმის გამოტანის შესაძლებლობის შესახებ. Yes ღილაკზე დაწკაპუნებით გადავდივართ ახალ გვერდზე, სა-

დაც შესაბამის ღილაკებზე დანაკაპუნებით შეგვიძლია კლიენტის კომპიუტერზე გამოვითანოთ თვით-სწავლების ოქმი ამოცანებისათვის ან ტესტებისათვის. სურ. 9-ზე ნაჩვენებია თვითსწავლების ოქმი ამოცანებისათვის გამოტანილი კლიენტის კომპიუტერზე Excel-ის გარემოში.

სურათი 9

გვერდი თვითსწავლების ოქმის გამოსატანად და სტუდენტის მიერ წინადადებების, რეკომენდაციების დასაწერად.

დასკვნა და შედეგები

1. თეორიული საკითხების განზოგადებისა და პრაქტიკული გამოცდილების საფუძველზე ნაშრომში ჩამოყალიბებულია ცოდნის ათვისების, გამოვლენისა და შეფასების კომპიუტერული სისტემების ფუნქციონალური შესაძლებლობისა და გამოყენების **აუცილებელი** პირობები, კერძოდ:
 - ტესტებში მაქსიმუმ შვიდი სავარაუდო პასუხიდან მაქსიმუმ სამი სწორი პასუხის არსებობა; პასუხების ფიქსირება მხოლოდ სწორი პასუხების საჭირო რაოდენობის მონიშვნისა და პასუხის ფიქსირების შესახებ ბრძანების მიცემის შემდეგ;
 - ამოცანებში პასუხების ნებისმიერი რაოდენობის არსებობა; ამოცანის $\forall n_i, n_i \in N$ პასუხზე ამ პასუხის შესაბამისი ქულის ფიქსირება $q_i \in Q$. ქულა შეიძლება იყოს მთელი ან ათწილადი დადებითი რიცხვი; ამოცანის პასუხებში სიტყვების, რიცხვების, დასახელებითი წინადადების ან მათი კომბინაციის, აგრეთვე აბრევიატურის გამოყენება;
 - ამოცანის პასუხებში გამოყენებული დასახელებითი წინადადების გაგება სინქრონიზაციის დარღვევის, სიტყვების ჩამატებისას; დასახელებით წინადადებაში და ზოგადად პასუხებში გამოყენებული სიტყვების დაწერა ნებისმიერ ბრუნვაში, ამ სიტყვის მცდარი ვარიანტების გამოყენება, ამოცანებისა ტესტების ტექსტებსა და პასუხებში მათემატიკური სიმბოლოების გამოყენება.
2. ტიპობრივი ამოცანებისა და ტესტების მიხედვით შინაარსობრივად ყოვლისმომცველი შემხსენებლების (დახმარების) შექმნა წარმოდგენილი ტექსტური, გრაფიკული, ვიდეო ინფორმაციის სახით;
3. ამოცანებსა და ტესტებზე მცდარი პასუხის გაცემისას რჩევების ბაზის შექმნა;
4. ამოცანების/ტესტების, შემხსენებლების, რჩევების ბაზაში ინფორმაციის პერიოდულად განახლება, ახალი ამოცანებისა და ტესტების დამატება, არსებულის მოდიფიკაცია;
5. პედაგოგის მიერ თვითსწავლების დავალების ფორმირება საგნების, თემების და პედაგოგის მიხედვით;
6. სტუდენტის მიერ ამოცანების/ტესტების მიხედვით თვითსწავლების ინდივიდუალური დავალების ფორმირება;
7. თვითშემოწმების დავალებაში საგანზე ამოცანებისა და ტესტების რანჟირება სირთულის უნივერსალური ცხრილის გამოყენებით;
8. საგნის გამოცდის დავალების ფორმირებითვის სცენარების შექმნა და გამოცდის დავალების ფორმირება;
9. გამოცდების ოპტიმალური გრაფიკის ფორმირება;
10. შერჩეულ საგანში ჯგუფების განსხვავებული სცენარით გამოცდაზე გატანა;
11. გამოცდის დაწყების წინ ნებისმიერი სტუდენტისათვის ინდივიდუალურად ამოცანები-

სა და ტესტების სიმრავლი-დან სცენარის მიხედვით, სცენარში მითითებული რაოდენობის ამოცანებისა და ტესტების ალბათურად ამორჩევა;

12. თვითსწავლების, თვითშემოწმების და გამოცდის მიმდინარეობის ამსახველი სხვადასხვა სახის ანალიტიკური ინფორმაციის ფორმირება და გამოტანა Excel-ის გარემოში კლიენტის კომპიუტერზე და სხვა;
13. სტუდენტის მიერ თვითსწავლებისა და თვითშემოწმების სისტემებთან მუშაობის შედეგად გამოთქმული მოსაზრებების, რეკომენდაციების ანალიზი; თვითშემოწმების სისტემასთან მუშაობისას პედაგოგისთვის ანალიტიკური ინფორმაციის ფორმირება დებრიფინგის ჩასატარებლად.

ლიტერატურა:

1. [Http://Kiber3s.Tsu.Ge/](http://Kiber3s.Tsu.Ge/)
2. Tea Munjishvili, Zurab Munjishvili (2014), Knowledge Demonstration And Assessment System “Cyber1”, International Journal “Information Technologies & Knowledge” Volume 8, Number 3, 2014, Pp. 271-279.
3. Munjishvil T., Munjishvil Z., Nakashidze V. (2014), System Of Knowledge Revealing And Rating – “Cyber 2”. 9th Mibes Annual International Conference 2014 Thessaloniki, Greece, 30/5– 1/6 .Cd Isbn# 978-960-93-6161-3. Pp. 111-121
4. Tea Munjishvili, Zurab Munjishvili (2015). The Semantic Analysis Method And Algorithms Of Open Tests Answers On “Cyber-2” Patternin The Knowledge Revival And Evaluation Systems. 2015 Ieee Seventh International Conference On Intelligent Computing And Information Systems (Icicis 2015), Volume 3, 12 - 14 December, 2015, Cairo, Egypt Pp. 50-55

“Kiber 3S” - Self-learning System

Tea Munjishvili

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Associate Professor

Zviad Sigua

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, PhD student

SUMMARY

Our attention is focused on the issues of knowledge acquisition, self-examination, detection and evaluation. Three approaches to the problem of knowledge acquisition, detection and assessment were identified: traditional (informal), computer systems (formal) and a combination of two methods. Combined method.

An effective form of knowledge acquisition, detection and evaluation is achieved by using a combined method - mastery of creative processes, detection is done by traditional, and the acquisition of problem, technique and technology, assimilation of knowledge, detection and evaluation - by computer system. It is also advisable to reveal the encyclopedic knowledge of theoretical issues with the computer system.

Keywords: “kiber 3S”; Distance learning; Self-learning; Debriefing; VB.NET.

კორონავირუსული პანდემიის ქრისტიანული გააზრებისთვის

ბაბუღია მღებშიშვიდი

ასოციირებული პროფესორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

გიული ქეშელაშვილი

ასოციირებული პროფესორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სტაგიაში ყუხადლება გამახვილებულია კორონავირუსის, მასთან საბიძგოდვედ შექმნილი ვაქცინებისა და ვაქცინაციის პროცესის იხვედვი განსხვავებული მოსახლებებისა და შეთქმულების თეოხიების შესახებ გავხცელებუდ მხავადფეხოვან ინფოხმაციაზე. სტაგიის ავტოხების ახით, ადამიანებში, აღნიშნუდ საკითხებთან დაკავშირებით უხითეხოსაპიხის-პიხო ინფოხმაციის გავხცელებამ, შიში დათესა და დააბნია ისინი. შედეგად მოხდა საზოგადოების პოდაიხზაცია: აცხილები და აუცხილები ეხთმანეთს დაუპიხისპიხენენ, ხაც აშკაიად ჩანს სოციალუხი ქსელებიდან. ავტოხები სთვლიან, ხომ ეს დაპიხისპიხება უნდა აღმოიფხვხას და ამაში გადამწყვეტი ხოდი უნდა ითამამოს კორონავირუსული პანდემიის ქხისტიანული მიდგომით გააზრება. ყველა უნდა დაფიქრეს კორონავირუსული პანდემიის უფდის მიეხ დაშვების შესაძლებლობაზე და მიიღოს ის, ხოგოხც უფდის წყალობა საკუთახი შეცდომების მოსანანიებდად. ამასთან, ყველამ უნდა იზხუნოს საკუთახი ჯანმხთედობის დასაცავად და უფდის მცნებების შესხუდებისთვის.

საკვანძო სიციყვები: კორონავირუსი, კორონავირუსული პანდემია, ბიბღია, უფდის განგებულება

შესავალი

თანამედროვე მსოფლიო უდიდესი განსაცდელის წინაშე აღმოჩნდა. ლამის ორი წელია, რაც მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანაში, კორონავირუსულ პანდემიას ებრძვიან, მაგრამ მისი დამარცხება ჯერჯერობით ვერ მოხერხდა. ამ ბრძოლას წინააღმდეგობრივი ხასიათი აქვს. მოსახლეობის ერთი ნაწილი ვაქცინაციას უჭერს მხარს და იცრება, მეორე ნაწილს კი არ სჯერა ვაქცინების და უარს აცხადებს აცრაზე. ნაწილი ადამიანებისა სხვადასხვა მიზეზის გამო ვერ იცრება, ნაწილი კი იძულებულია აიცრას სამსახურის დაკარგვის შიშით. აცრილ ადამიანთა ერთი ნაწილი აქტიურად ებრძვის აუცრელ ადამიანებს, მაგრამ აუცრელებიც „ვალში არ რჩებიან“ და უარყოფით პროგნოზებს აკეთებენ აცრილთა ჯანმრთელობის მოსალოდნელ გაუარესებაზე. სოციალური ქსელი ბრძოლის ასპარეზად გადაიქცა. საზოგადოების პოლარიზაცია სახეზეა. ეს დაპირისპირება დროულად უნდა აღიკვეთოს. კარგი იქნება, თუ აცრილი და აუცრელი ადამიანები პატივს სცემენ ერთმანეთის გადანყვეტილებებს, ზედმეტ აქტიურობას სოციალურ ქსელებში მოერიდებიან და ამ მიმართულებით „ასპარეზს“ დაუთმობენ სათანადო კვალიფიკაციის ადამიანებს, რომლებიც საზოგადოების წევრებს, სწორი და სრული ინფორმაციის მიწოდებით, დაეხმარებიან გადანყვეტილების მიღებაში. აცრასთან დაკავშირებით ზეწოლა ადამიანებზე და მუქარის შემცველი გზავნილები დაუშვებელია, რადგან მას საზოგადოების საკმაოდ დიდ ნაწილში უნდობლობის გამონწვევა მოსდევს.

კვლევის შედეგები

საქართველოში განსხვავებული მოსაზრებებია გავრცელებული, კორონავირუსისგან თავის დასაცავად, გასატარებელ ღონისძიებებთან დაკავშირებით. საზოგადოების ერთი ნაწილი ითვალისწინებს ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის მითითებებს (აცრა, ხელის

სისტემატური დაბანა, პირბადის ტარება . . .) კორონავირუსული პანდემიის წინააღმდეგ ბრძოლაში, მეორე ნაწილი კი აცრის წინააღმდეგია, თუმცა სხვა მითითებებს ასრულებს. არიან ადამიანები, რომლებიც ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის მიერ გაცემულ რეკომენდაციებს საერთოდ არ აქცევენ ყურადღებას და ისე ცხოვრობენ, თითქოს კორონა არ არსებობდეს. სამწუხაროდ, ასეთი ადამიანების რიცხვი არ არის მცირე. ასეა სხვა ქვეყნებშიც. ეს რომ ასე არ იყოს, სავარაუდოდ, მსოფლიო უკვე შეძლებდა კორონავირუსული პანდემიისგან თავის დაღწევას.

ისმის კითხვა: მაინც რამ განაპირობა, კორონავირუსულ პანდემიასთან ბრძოლის დროს გამოსაყენებელ მიდგომებზე, საზოგადოების წევრებში აზრთა ასეთი სხვადასხვაობა? ამის მიზეზია ის ურთიერთგამომრიცხავი ინფორმაცია, რომელიც სოციალური ქსელების და საერთოდ ინტერნეტის მეშვეობით ვრცელდება ცალკეული ადამიანების, ადამიანთა ჯგუფებისა და ინფლუენსერების მიერ. ამ ურთიერთგამომრიცხავმა ინფორმაციამ კორონავირუსთან და ვაქცინაციასთან დაკავშირებით საზოგადოების მნიშვნელოვან ნაწილში შიში, დაბნეულობა, გაურკვევლობა და უნდობლობა გამოიწვია.

კორონავირუსის გავრცელების საწყის ეტაპზე საინფორმაციო სივრცეში განთავსებული მოსაზრებების ნაწილი აქტიურად უარყოფდა ვირუსის არსებობას, შემდეგ უარყოფითი ინფორმაცია გავრცელდა ვაქცინებსა და მათგან მომდინარე შედეგებზე [5,6,7, 8]. უარყოფითი ინფორმაციის გავრცელებამ დინამიკაში ასეთი სახე მიიღო:

- კორონავირუსი არ არსებობს;
- კორონავირუსი ნაკლებად საშიში გრიპის ვირუსია;
- კორონავირუსი ლაბორატორიაში შეიქმნა ამერიკელების მიერ ჩინეთთან სავაჭრო-ეკონომიკურ ომში გასამარჯვებლად;
- კორონავირუსი არის ბიოლოგიური იარაღი;
- კორონავირუსი წარმოიქმნა „სინტიას“(ხელოვნური ბაქტერია, რომელიც მექსიკის ყურეში ჩაღვრილი ნავთობის გასანმენდად შექმნეს ლაბორატორიაში) ადამიანების ორგანიზმში მუტაციის შედეგად;
- კორონავირუსი და მისი საწინააღმდეგო ვაქცინები მსოფლიო მოსახლეობის შესამცირებლად შექმნეს;
- კორონავირუსის საწინააღმდეგო ვაქცინების შექმნისას არ ტარდება სათანადო კვლევები და ვაქცინებს არ უტარებენ ტესტირებას;
- ვაქცინები სახიფათოა ადამიანების ჯანმრთელობისთვის და მათ გამოცდიან განვითარებად ქვეყნებში;
- ვაქცინების შექმნის მიზანი მოსახლეობის „დაჩიპვაა“;
- ვაქცინები ცვლის ადამიანის დნმ-ს;
- თანამდებობის პირები რეალურად არა ვაქცინით, არამედ სხვა ნივთიერებებით იცრებიან;
- ვაქცინები მომავალში სხვადასხვა დაავადებებს გამოიწვევს, უფრო მძიმეს, ვიდრე კორონავირუსი და ა.შ.
- პანდემიის პერიოდში გავრცელდა შეთქმულების თეორიები [5], რომლებმაც ადამიანების დიდი ნაწილი ძალიან შეაშინა. ეს თეორიებია:
 - დედამიწას მართავენ ებრაული წარმოშობის ჯგუფები, რომელთა მიზანია მსოფლიო მოსახლეობის 50%-ით შემცირება;
 - სხვა თეორიის მიხედვით, მსოფლიო მოსახლეობა 8 მლრდ-დან 1 მლრდ-მდე უნდა შემცირდეს;
 - ამერიკელმა მილიარდელმა ბილ-გეთსმა დააფინანსა კორონავირუსის შექმნის პროცესი, მოსახლეობის დაჩიპვისა და გაკონტროლების მიზნით;
 - ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაციას ბილ გეთსი და მისი მსგავსი მილიარდელი ადამიანები აკონტროლებენ და ა.შ.

სრულიად ცხადია, რომ ასეთი ინფორმაცია საზოგადოებაში აზრთა სხვადასხვაობას გამოიწვევდა კორონავირუსის და მასთან ბრძოლის გზების შესახებ.

ვფიქრობთ, რომ კორონავირუსთან დაკავშირებით საზოგადოებაში არსებული დაპირისპირების, შიშისა და გაურკვევლობის დაძლევა შესაძლებელია ამ დიდი განსაცდელის ქრისტიანული მიდგომით გააზრების გზით.

ჩვენი აზრით, რა გზითაც არ უნდა შეექმნათ და გაეგრძელებინათ კორონავირუსი, უფლის ნების გარეშე ეს არ მოხდებოდა. ადამიანები რატომღაც ამასთან დაკავშირებით სოციალურ ქსელებში თითქმის არაფერს არ ამბობენ, არ აფიქსირებენ თავიანთ მოსაზრებებს. ვფიქრობთ, რომ ეს მოსაზრება ბევრს ექნება, განსაკუთრებით, ეკლესიის მსახურთ და ეკლესიურ ადამიანებს. ასეთი მოსაზრების საფუძველი ბიბლიაშია მოცემული. უფალი, ბელურებთან მიმართებით, გვეუბნება ადამიანებს, რომ „ერთი მათგანიც კი არ დავარდება მიწაზე, თუ არ იქნება მამის თქვენის ნება“ (მათე 10:29), ამის შემდეგ უფალი ამბობს, რომ ადამიანების თავზე „... ყოველი ღერი თმაც კი დათვლილია“ (მათე 10:30) და ჩვენ, ადამიანებს არაფრის არ უნდა გვეშინოდეს, რადგან ბელურებზე უმჯობესი ვართ და „... თავიდან ერთი ღერი თმაც არ დაიკარგება“ (ლუკა 21:18) უფლის ნების გარეშე.

ბიბლიაზე დაყრდნობით ვფიქრობთ, რომ კორონავირუსული პანდემია უფლისგან დაშვებული განსაცდელია, რომელიც ადამიანებმა მთელ მსოფლიოში დაშვებული შეცდომების მოსანანიებლად უნდა გამოიყენონ. ალბათ ბევრი ადამიანი ჩათვლის, რომ ის „არაფერს აშავებს და მოსანანიებელიც არაფერი აქვს“. მაგრამ, ჩვენი აზრით, ადამიანები ვერ ვახერხებთ უფლის მცნებების სათანადოდ დაცვას, რადგან ეს ადვილი არ არის. ძნელია ადამიანი იყო სრულქმნილი. მაგრამ, მაინც ყველა უნდა შეეცადოს, იცხოვროს უფლის მცნებებით. ეს აუცილებლობაა და არა ჩვენი არჩევანი.

არამარტო ახალი აღქმა, არამედ ძველი აღქმაც ხაზგასმით მიუთითებს უფლის განგებულობაზე. ტობითი ეუბნება თავის შვილს-ტობიას: „ყოველ ჟამს აკურთხებდე უფალს, ღმერთს. მას შესთხოვდე, რათა წრფელი იყოს ყოველი შენი გზა და განზრახვა კურთხეულ იყოს. რადგან არც ერთი ხალხის ხელთ არ არის განგება, არამედ უფალი ანიჭებს ყოველივე სიკეთეს, ვისაც მოისურვებს, დაამდაბლებს თავისი ნებისაებრ“ (ტობითი 4:19). მაშასადამე, განგება უფლის ხელშია. ადამიანებს არ შეგვიძლია „არც ერთი ღერი თმის გათერთება ან გაშავება“ (მათე 5:36). ეს არ უნდა დაგვავინწყდეს.

უფალი ადამიანებს მოგვიწოდებს: „... გიყვარდეთ თქვენი მტერნი; დალოცეთ თქვენი მანყევარნი: კეთილი უყავთ თქვენს მოძულეთ და ილოცეთ თქვენსავ მდევენელთა და შეურაცხმყოფელთათვის“ (მათე 5:44). თუ დავფიქრდებით, მივხვდებით, რომ ამ მითითებებს ხშირად ვერ ვასრულებთ. ე.ი. მოსანანიებელი ნამდვილად გვაქვს.

კარგი იქნება, თუ საზოგადოების წევრები თავს დაანებებენ ერთმანეთთან ბრძოლას, კორონავირუსულ პანდემიასთან მიმართებით, აღიქვამენ მას, როგორც უფლის მიერ მიცემულ შანსს დაშვებული შეცდომების მოსანანიებლად და თან იბრუნებენ საკუთარი ჯანმრთელობის დასაცავად [1] და უფლის მცნებების შესრულებისთვის.

დასკვნა

კორონავირუსული პანდემიის წარმოშობის მიზეზების მიუხედავად, ჩვენი აზრით, ის არის უფლის მიერ დედამიწაზე დაშვებული განსაცდელი, რომელიც ცალკეულმა ადამიანმა და მთლიანად ქვეყნებმა საკუთარი ცოდვების, სწორი გზიდან გადახვევის, მოსანანიებლად უნდა გამოიყენონ. ეს შანსია და არ უნდა იქნეს ხელიდან გაშვებული. იქნებ სწორედ ასეთმა მიდგომამ, გატარებულ ღონისძიებებთან ერთად, უზრუნველყოს კორონავირუსული პანდემიის დასრულება.

ლიტერატურა:

1. მღებრიშვილი ბ. (2019). ადამიანის ჯანმრთელობაზე ზრუნვის ბიბლიური გაგება და მდგრადი განვითარება. მე-4 საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის, - გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“- მასალები. თბილისი, გვ. 285-288.
2. https://www.researchgate.net/publication/337607594_Biblical_sense_of_human_health_care_and_sustainable_development
3. სახარება ლუკასი (1989). ბიბლია. საქართველოს საპატრიარქო. თბილისი, გვ. 1011-1044.
4. სახარება მათესი (1989). ბიბლია. საქართველოს საპატრიარქო. თბილისი, გვ. 949-990.
5. ტობითი (1989). ბიბლია. საქართველოს საპატრიარქო. თბილისი, გვ. 444-452.
6. <https://grass.org.ge/uploads/other/2021-03-26/888.pdf> - ლაჩაშვილი ი., მამულაძე ნ., ნაროშვილი დ. (2020). კორონავირუსთან დაკავშირებული დეზინფორმაცია. პრორუსული და ანტიდასავლური დეზინფორმაციისა და პროპაგანდის წლიური ანგარიში. საქართველოს რეფორმების ასოციაცია, თბილისი. გვ. 41-50
7. <https://www.mediachecker.ge/ka/covid-19/dezinformacia/article/86630-2020-tslis-9-yvelaze-farthod-gavrcelebuli-dezinformacia-kovid-19-is-shesakheb> - ვახტანგაშვილი ნ. (2021). ცხრა დეზინფორმაცია Covid-19-ზე.
8. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/31338434.html> - როგორ გადაიქცა ბილ გეიტსის წინასწარმეტყველება სახიფათო შეთქმულების თეორიად
9. <https://sector3.ge/Libraries/Download/395> COVID-19 და დეზინფორმაცია - EEAS სპეციალური მოხსენება

For Understanding Coronavirus Pandemic with Christian Approach

Babulia Mghebrishvili

Associated Professor

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

Giuli Keshelashvili

Associated Professor

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

SUMMARY

The article focuses on a variety of information about coronavirus, vaccines to fight it, conspiracy theories and different opinions about the vaccination process. Authors of the article think that the spreading of conflicting information about these topics without sources and evidence caused the fear and confusion of the people. The result is a polarized society: the vaccinated and the unvaccinated people confronting each other, which is clearly seen from social media. The authors believe that this controversy should be eliminated and that a Christian understanding of the coronavirus pandemic should play a crucial role in this process. Everyone should consider the possibility of a coronavirus pandemic being allowed by God and accept it as the Lord's mercy to repent of their sins and unrighteousness. At the same time, everyone must strive to protect their own health and to keep the commandments of God.

Key words: Coronavirus, pandemic, Bible, providence of the Lord

აგრობიზნესის მართვის ზოგიერთი ასპექტი საქართველოში

ეთეხი ნაჩიბანიშვილი

ასოციირებული პროფესორი
სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის

ნაშრომში დასაბუთებულია აგრობიზნესის განვითარებისა და მისი ეფექტიანი მართვის ხორცი საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში. დასაბუთებულია, რომ დღეს აგრობიზნესის სფეროში შენახიუნებულია განვითარების დაბალი ტემპი, დაბალია მწახმობებელუბობის დონე და ახაეფექტიანად გამოიყენება ხესუსხური პოტენციალი. თანამედროვე ეტაპზე განსაკუთხებული მნიშვნელობა ენიჭება აგრობიზნესის თავისებულებებისა და ტენდენციების კანონზომიერებათა კვლევას, აგრობიზნესზე მოქმედი ფაქტორების თეორიულ-მეთოდოლოგიური საკითხების შესწავლას, ამ სფეროს ეფექტიანი მართვის ასპექტების შესწავლას.

სტატიაში გამოვლენილია აგრობიზნესის მართვის სფეროში ახლებული გამოწვევები, დადგენილია ახაეფექტიანი მართვის დადებითი და უახყოფითი მხახეები, შემოთავაზებულია ახაეფექტიანობის დადგენის გზები, გაკეთებულია დასკვნა, რომ აგრობიზნესის ეფექტიანი მართვა გამოვლენილი პრობლემების შესაბამისად უნდა წახიმართოს. პიხვედადი მონაცემების ანალიზზე დაყრდნობით დასაბუთებულია, რომ აგრობიზნესის სფეროს მართვის ოპტიმალური მექანიზმების შეხრევა განსაკუთხებულ აქტუალუობას იჩენს იმ პიხობებში, ხოდესაც გამოკვეთილია ინფლაცია, სუსხათზე ფასების ზედა, აგროსასუსხათო პროდუქტების ექსპორტ-იმპორტის უახყოფითი სავაჭრო ბადანსი და სხვ. შემუშავებულია ხეკომენდაციები აგრობიზნესის მართვის ზოგიერთი ასპექტის სხუდყოფის შესახებ საქართველოში

საკვანძო სიგყვები: აგრობიზნესი, აგრობიზნესის მართვა, მართვის ეფექტიანობა, აგრობიზნესის განვითარება.

გლობალიზაციის პირობებში, როდესაც ეკონომიკის ერთ-ერთ მთავარ გამოწვევად მოსახლეობისათვის სურსათით უზრუნველყოფა განიხილება, განსაკუთრებით აქტუალურია აგრობიზნესის განვითარება და მისი ეფექტიანი მართვა. აგროსასურსათო სექტორი, ნებისმიერ ქვეყანაში, მოსახლეობის სურსათით უზრუნველყოფასა და კეთილდღეობის გაუმჯობესებაში პრიორიტეტულ როლს ასრულებს. გაეროს 2030 წლისათვის მდგრადი განვითარების მიზნების შესაბამისად მსოფლიო ამ მხრივ, რიგი გამოწვევების წინაშე დგას. პრობლემას ამწვაავებს Covid-19- ის პანდემიაც (Richard S. Gray, 2020).

საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში აგრობიზნესის განვითარება ყოველთვის გადამწყვეტ როლს ასრულებდა, თუმცა, ამ სფეროში დღესაც შენარჩუნებულია განვითარების დაბალი ტემპი, აღინიშნება მწარმოებლურობის დაბალი დონე, რაც უამრავ ობიექტურ და სუბიექტურ პრობლემებს ქმნის ერთი მხრივ, სურსათის წარმოების, ხოლო მეორე მხრივ, მასთან დაკავშირებულ მომიჯნავე დარგებში. აღნიშნულიდან გამომდინარე, თანამედროვე ეტაპზე განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება აგრობიზნესის თავისებურებისა და ტენდენციების კანონზომიერებათა კვლევას, აგრობიზნესზე მოქმედი ფაქტორების თეორიულ-მეთოდოლოგიური საკითხების შესწავლას, ამ სფეროს ეფექტიანი მართვის ასპექტების შესწავლას.

აგრობიზნესის ეკონომიკური გარემო მთელი რიგი სირთულეებითა და მრავალწახნაგოვნებით ხასიათდება, რომელიც შემდეგი გარემოებებით არის გამოწვეული: აგრობიზნესის განვითარება ორგანულად არის დაკავშირებული მიწისა და ბუნებრივი გარემოს გამოყენებასთან. ცნობილია ისიც, რომ მიწის რესურსები შეზღუდულია, და განსხვავებული ნაყოფიერებით გამოირჩევა; აგრობიზნესისათვის დამახასიათებელია წარმოების პროცესის სირთულე და მრავალფეროვნება, რაც თავის მხრივ, განპირობებულია სხვადასხვა ბუნებრივ-ეკონომიკური ფაქტორისა და პირობის ზემოქმედებით; აგრობიზნესის განვითარებაზე გავლენას ახდენს სოფლის მეურნეობის სეზონურობა და სხვა. დასახელებული ფაქტორების გამო, აგრობიზნესის ეკონომიკური და ტექნოლოგიური გარემოს მა-

რთვა საკმაოდ თავისებურია და მოითხოვს კომპლექსურ-ინტეგრირებულ და მომავალზე ორიენტირებულ მიდგომებს (Girma Gebresenbet & Techane Bosona, 2012).

აგრობიზნესის ეფექტიანი მართვა გამოვლენილი პრობლემების შესაბამისად უნდა წარიმართოს. ბოლო პერიოდში ჩატარებული კვლევებით აგრობიზნესში რამდენიმე ძირითადი პრობლემა არის გამოვლენილი, კერძოდ: ბაზარზე დაბალი ხელმისაწვდომობა; მწირი საინვესტიციო რესურსებით უზრუნველყოფა; სურსათის უვნებლობის სისტემაში არსებული პრობლემები და სხვა (COVID-19-ის გავლენა, 2020). პანდემიამ ეს პრობლემები კიდევ უფრო გაამწვავა და ნათელი გახდა, რომ აუცილებელია მართვის ეფექტიანი მექანიზმების შერჩევა არა მარტო ეკონომიკური, არამედ, სოციოლოგიური, პოლიტიკური და სხვა ფაქტორების გათვალისწინებითაც.

აგრობიზნესის სფეროს მართვის ოპტიმალური მექანიზმების შერჩევა განსაკუთრებულ აქტუალურობას იჩენს იმ პირობებში, როდესაც გამოკვეთილია ინფლაცია, სურსათზე ფასების ზრდა, აგროსასურსათო პროდუქტების ექსპორტ-იმპორტის უარყოფითი სავაჭრო ბალანსი და სხვ.

COVID-19-ის კორონავირუსის გამო ახალი გამოწვევები გაჩნდა შიგა და საერთაშორისო სასურსათო ბაზრებზე. კორონავირუსის დასაძლევად მსოფლიო მასშტაბით საჭირო იქნება დამატებითი ფინანსური რესურსები, რაც თავის მხრივ, კიდევ უფრო გააღრმავებს მსოფლიოში მიმდინარე სასურსათო კრიზისს.

თანამედროვე რეალობების გათვალისწინებით განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს საკითხების კომპლექსურად მოგვარების გზების ძიება, ასევე, აუცილებელი ხდება პრობლემების შეფასება ჯანდაცვის სფეროსა და ეკონომიკურ საკითხებთან ურთიერთობის კონტექტში.

ცნობილია, რომ სურსათის წარმოება სეზონური ხასიათისაა და მსოფლიოში კორონავირუსის პანდემიით გამოწვეულმა ვითარებამ შესაძლებელია სურსათის გლობალური დეფიციტი გამოიწვიოს სურსათის მიწოდებისა და შენახვის სიტემებში წარმოქმნილი შეზღუდვების გამო. ასეთ პირობებში საჭიროა მოიძებნოს პასუხები კითხვებზე: რა ფაქტორები მოქმედებს აგრობიზნესის განვითარებაზე? როგორ შეიძლება სურსათის მიწოდების ჯაჭვის ეფექტიანი მართვა? აგრობიზნესის მართვის რომელ რგოლშია სისუსტეები? როგორია აგრობიზნესის მართვის ეფექტიანი მოდელი? და სხვ.

აგრობიზნესი საქმიანობის რთული სფეროა. შესაბამისად, ამ სფეროს მართვის პრობლემების გამოსავლენად დამათი დაძლევის გზების შესამუშავებლად მნიშვნელოვანია უპირველესად, აგრობიზნესის განვითარების ხელშემშლელი ფაქტორების დადგენა. აგრობიზნესის განვითარებას სხვადასხვა ფაქტორი აბრკოლებს, მათგან აღსანიშნავია განუვითარებელი სასურსათო ბაზრების განვითარების დაბალი დონე და მათზე მწარმოებლების წვდომის შეზღუდულობა (ხარაიშვილი ე., ნაცვლიშვილი ი., 2019). საქართველოში თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისად ჯერ კიდევ არ არის გავითარებული როგორც საბითუმო, ისე საცალო სასურსათო ბაზრები. მათი ეფექტიანი მართვით სავსებით შესაძლებელია დამატებული ღირებულების გაზრდა ამ სფეროში. აღნიშნულის მიღწევის ერთ-ერთი გზა შეიძლება სასურსათო ბაზრების განთავსება ეკონომიკურად და სოციალურად ხელსაყრელ ტერიტორიებზე, მათი განვითარებისა და მოდერნიზაციის პერსპექტიული შესაძლებლობების მაქსიმალურად გამოყენება.

აგრობიზნესის განვითარების ერთ-ერთი შემაფერხებელ ფაქტორად განიხილება ფერმერთა და სპეციალისტთა ცოდნის დაბალი დონე აგროსასურსათო პროდუქტების წარმოებისა და მიწოდების მთლიან ჯაჭვში.

აგრობიზნესის განვითარებაზე, ასევე, უარყოფითად მოქმედებს დამამუშავებელი საწარმოებისა და აგროსასურსათო პროდუქტების საცავების ნაკლებობა (Kharaiashvili et al.); მწირი რაოდენობის ტექნიკურ საშუალებები და თანამედროვე ტექნოლოგიებზე დაბალი ხელმისაწვდომობა; წარმოების მცირე მასშტაბები; მწარმოებლურობის დაბალი დონე;

შეზღუდული ფინანსური რესურსები; არასრულყოფილი საკანონმდებლო ბაზა და სხვა.

ზემოთ აღნიშნული პრობლემების გამო დღეს თითქმის არ არსებობს აგრობიზნესის კომპლექსური მართვის მექანიზმი, რომლის საშუალებით მარტივად და ეფექტიანად მოხდება პრობლემების მოგვარება, მაგალითად, მიწის გაყიდვისა და შექმნის მსურველთა დაკავშირება, მიწების დანაწევრების აღმოფხვრა, მწარმოებლურობის ზრდა და ზოგადად სოფლად მცხოვრები მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლება.

ეფექტიანი მართვის მექანიზმების შესამუშავებლად მნიშვნელოვანია დასავლეთ ევროპის ქვეყნების გამოცდილების გაზიარება, მაგალითად, ევროპის ქვეყნებში მიწის კონსოლიდაციის მოდელები ეფუძნება აგრობიზნესის სფეროში მაღალი რისკების გათვალისწინებას და უზრუნველყოფს ამ სფეროდან მიღებული შემოსავლების ზრდას. ეფექტიანი მართვისთვის აუცილებელია შესაბამისი ფინანსური რესურსებით სფეროს უზრუნველყოფა. ცხადია, რომ მწარმოებლურობის ზრდა და წარმოების თანამედროვე ტექნოლოგიების გამოყენება მიუღწეველი იქნება შეღავათიანი აგროკრედიტების გარეშე. ცნობილია, რომ 2013 წლიდან საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ დაიწყო „შეღავათიანი აგროკრედიტის პროექტის“ განხორციელება, მაგრამ დღემდე არ არის შემუშავებული ამ პროცესის მართვის ქმედითი მექანიზმები. აგრობიზნესის სფეროში შეღავათიანი აგროკრედიტებზე მოთხოვნა-მიწოდების შემაფერხებელი ფაქტორების გამოვლენა ეფექტიანი მართვით ხელს შეუწყობს ამ სფეროში დამატებული ღირებულების ზრდას და სოფლად არსებული პრიორიტეტული პრობლემების მოგვარებას (Kharaisvili, 2018).

აგრობიზნესის მართვის სფერო კომპლექსურად უნდა ასახავდეს ზოგადად ორგანიზაციის მიერ გამოყენებული რესურსების, დასაქმებული პერსონალისა და ტექნოლოგიების, მომსახურების სხვადასხვა სახეობებისა და ინფორმაციების მართვის პროცესს (იხ. დიაგრამა 1).

დიაგრამა 1. აგრობიზნესის სფეროს ორგანიზაცია, როგორც მართვის ობიექტი (მენეჯმენტი, 2020)

აგრობიზნესის მართვის პროცესში საჭიროა დადგინდეს უპირატესად რომელი ეგზოგენური და ენდოგენური ფაქტორები განაპირობებს აგრობიზნესის წარმატებას (მადდოკი, 2020). უმნიშვნელოვანესია აქცენტის გაკეთება იმ ფაქტორებზე, რომლებიც ყველაზე მეტ სამუშაო ადგილს ქმნის. ასევე, გასათვალისწინებელია, რომ მოქმედი ფაქტორების შესაბამისად ბიზნესის წარმოების გამარტივება საწარმოს წახალისების საუკეთესო პოლიტიკა იქნება. აგრობიზნესზე მოქმედი ენდოგენური და ეგზოგენური ფაქტორების შესწავლის მნიშვნელობაზე მეცნიერთა მსჯელობით გაკეთებულია დასკვნა, რომ უპირველესად სა-

ჭიროა იმის შეფასება თუ რით არის განსხვავებული ბიზნესის კეთება სოფლად და ამის შემდეგ გამოსავლენია აგრობიზნესზე ენდოგენური და ეგზოგენური ფაქტორები. სწორედ ასეთ გადაწყვეტილებებს უნდა დაეყრდნოს შემდეგ საქართველოს სოფლის მეურნეობის ადაპტაციის ეროვნული გეგმის მომზადების ხარვეზებისა და საჭიროებების ანალიზი (საქართველო, 2017).

ამრიგად, აგრობიზნესის მართვის ეფექტიანი მექანიზმების შერჩევა გამოიწვევს ამ სფეროს რესურსული პოტენციალის მაქსიმალური უკუგებით გამოყენებას, განსაზღვრავს ხელსაყრელ ბაზრებს წარმოებული პროდუქციის რეალიზაციისთვის, ხელს შეწყობს დასქმებულთა ცოდნისა და უნარ ჩვევების გაუმჯობესებას, ორგანიზაციის ფულად-საკრედიტო და საფინანსო-საბანკო ურთიერთობების სრულყოფას, უზრუნველყოფს ეკონომიკური ინტეგრაციას და ზოგადად მუდმივ განვითარებაზე ორიენტაციას.

ლიტერატურა:

1. Richard S. Gray (2020). Agriculture, transportation, and the COVID-19 crisis.
2. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/cjag.12235>
3. 2. Girma Gebresenbet and Techane Bosona (2012). Logistics and Supply Chains in Agriculture and Food. https://www.researchgate.net/publication/221928911_Logistics_and_Supply_Chains_in_Agriculture_and_Food
4. 3. COVID-19-ის გავლენა ფერმერებსა და სოფლის მეურნეობაზე file:///C:/Users/Admin/Desktop/GFA_COVID-19-IMPACT_GEO-FINAL_compressed-1.pdf
5. 4. ხარაიშვილი ე., ნაცვლიშვილი ი. (2019). ქართული აგროსასურსათო პროდუქტების ბაზრები და ექსპორტის მასტიმულირებელი ეკონომიკური პოლიტიკა, ჟურნალი „გლობალიზაცია და ბიზნესი“, #8.
6. 5. Kharaiashvili, E., Gechbaia B., Mamuladze G. (2018). VEGETABLE MARKET: COMPETITIVE ADVANTAGES OF GEORGIAN PRODUCT AND COMPETITION CHALLENGES, Innovative Marketing, Volume 14, Issue 3, 2018. Volume 14 Issue #3, pp. 8-16.
7. <https://businessperspectives.org/journals/vegetable-market-competitive-advantages-of-georgian-product-and-competition-challenges>
8. 6. Kharaiashvili E. (2018), The Impact of Preferential Agro Credit on the Development of Agribusiness in Georgia, 2018. ECOFORUM. Volume 7, Issue 1(14).
9. 7. მენეჯმენტის ძირითადი საკითხები და აგრობიზნესის მენეჯმენტის თავისებურებები, გვ. 4. <http://agriedu.ge/Uploads/images/1547317453-%E1%83%A4%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%98%20%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%9C%E1%83%94%E1%83%9D%E1%83%91%E1%83%98%E1%83%A1%20%E1%83%9B%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%95%E1%83%90-F2.pdf>
10. 8. ნიკ მადდოკი (2020). რა მუშაობს სოფლის განვითარებაში და როგორ? ეგზოგენური და ენდოგენური ზრდის ფაქტორები სოფლის განვითარებაში. https://grdn.ge/assets/img/uploads/publications/pdf_dc6b7ecaf471b58edf897c96cac4143c.pdf
11. 9. საქართველოს სოფლის მეურნეობის ადაპტაციის ეროვნული გეგმის მომზადების ხარვეზებისა და საჭიროებების ანალიზი (2017) <http://ieec.gov.ge/AboutUs/>

Some Aspects of Agribusiness Management in Georgia

Eteri Narimanishvili

*Associate Professor
Samtskhe-Javakheti State University*

SUMMARY

The paper substantiates the role of agribusiness development and its effective management in the socio-economic development of Georgia. It is substantiated that the low rate of development in the field of agribusiness is maintained today, Productivity levels are low and resource potential is used inefficiently. At the present stage, special importance is attached to the research of the peculiarities of agribusiness and trends regularities, Study of theoretical-methodological issues of factors affecting agribusiness, To study the aspects of effective management in this field.

The article identifies the challenges in the field of agribusiness management, The pros and cons of inefficient management are identified, Ways to overcome inefficiency are suggested, The conclusion is that Effective management of agribusiness should be conducted in accordance with the identified problems. Based on the analysis of primary data, it is substantiated that the selection of optimal management mechanisms in the field of agribusiness is particularly relevant in the conditions when outlined the inflation, rising food prices negative trade balance of exports and imports of agri-food products and etc. recommendations for improving some aspects of agribusiness management in Georgia have been developed.

Key words: agribusiness, agribusiness management, management efficiency, development of agribusiness.

კორონა ვირუსის გავლენა სამშენებლო ბიზნესზე საქართველოში

დავით ნახმანია

ეკონომიკის დოქტორი, პოლიტიკის, თსუ მენეჯმენტის კათედრის ხელმძღვანელი

ნინო ზუხაშვილი

ბიზნესის ადმინისტრაციის დოქტორი, „ადგილობრივი“ ასოციაციის ხელმძღვანელი

ბევრ ქვეყანაში სამშენებლო ბიზნესი წახმოადგენს მნიშვნელოვან სფეროს. ბიზნესის ეს დარგი წახმოადგენს გვიქმნის ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებისა და მდგრადობის ტენდენციებზე. განვითარებული ქვეყნები ცდილობენ უზრუნველყონ ისეთი გახეიმი, რომელიც ხელსაყრელი იქნება სამშენებლო ბიზნეს სუბიექტებისთვის.

Covid 19 პანდემიამ უახლოვებით გავლენა მოახდინა მსოფლიოს ქვეყნების ეკონომიკებზე. ბევრმა კომპანიამ ველახ შეძლო ფუნქციონირების გაგრძელება. მთავარი საშუალო ადგილი დაიკავა, რომელიც გამოწვეული იყო Covid 19 პანდემიის გამო დაწესებული შეზღუდვებით, მთელი მსოფლიოს მასშტაბით. კოვიდ 19-ით გამოწვეული პანდემია უახლოვითად აისახა სამშენებლო ბიზნეს სექტორზე ევროკავშირის მასშტაბით, შემცირდა გაყიდვები, შეიცვალა მომხმარებელთა ქცევა.

საქართველოში კოვიდ 19 პანდემიის გამო მთავრობამ დააწესა შეზღუდვები ვიზიტის გავრცელების თავიდან ასაცილებლად. ეს ასევე უახლოვითი ზეგავლენის მქონე აღმოჩნდა საქართველოს ეკონომიკისთვის. მთავარი კომპანია დაიხუჯა, ხოლო თანამშრომლები კი უმუშევარი დახრნენ. ასევე, სამშენებლო ბიზნესს ჰქონდა სიხტუდები პანდემიის შეზღუდვების გამო. აღსანიშნავია, ის ფაქტი, რომ მთავრობის შეზღუდვები ახ შეხება სამშენებლო სექტორს, რომელსაც ჰქონდა შესაძლებლობა ჩვეულებრივ გავრცელებინა ფუნქციონირება.

საკვანძო სიტყვები: კოვიდ 19, პანდემია, სამშენებლო ბიზნესი, პანდემიის გავლენა მშენებლობაზე

შესავალი

თანამედროვე მსოფლიოში კოვიდ 19-ის პანდემიამ გამოიწვია მრავალი უარყოფითი მოვლენა, საშინელი იყო პანდემიის გავლენა მსოფლიოს ქვეყნების ეკონომიკებზე. პანდემიის გავლენა განსხვავებული იყო ინდუსტრიების მიხედვით.

სამშენებლო ბიზნესი წარმოადგენს ერთ - ერთ მნიშვნელოვან ინდუსტრიას თითოეული ქვეყნის ეკონომიკაში, რომელიც გავლენას ახდენს სხვა ბიზნეს დარგების განვითარებაზე. ქვეყანაში სამშენებლო ბიზნესის განვითარება ხელს უწყობს, ინფრასტრუქტურის განვითარებას, ახალი საშუალო ადგილების შექმნას, სამშენებლო ბიზნესთან დაკავშირებული ახალი კომპანიების ჩამოყალიბებას და ა.შ. სამშენებლო ინდუსტრიაში დასაქმებულთა ხელფასების მოცულობა უფრო მაღალია, ვიდრე სხვა სფეროში დასაქმებულების.

სამშენებლო ბიზნესის მნიშვნელობიდან გამომდინარე, პანდემიის დაწყებისთანავე, როდესაც მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებმა დაანესეს სხვადასხვა ტიპის აკრძალვები, მათ შორის გადაადგილების შეზღუდვა, მრავალმა კომპანიამ შეაჩერა ფუნქციონირება, მრავალმა ორგანიზაციამ დაკარგა მომხმარებლები და დაიხურა. თუმცა მთავრობები ცდილობდნენ მაქსიმალურად შეენყოთ ხელი სამშენებლო ბიზნესის ფუნქციონირების გაგრძელებისთვის. მუშაობის აკრძალვა არ შეეხო სამშენებლო ინდუსტრიას და მაშინ როდესაც სხვა სფეროში მომუშავე კომპანიები შეჩერებულნი იყვნენ, მშენებლობები კვლავ განაგრძობდნენ ფუნქციონირებას.

სამშენებლო ბიზნესი ძალზედ მნიშვნელოვან დარგს წარმოადგენს საქართველოსთვის. სამშენებლო ბიზნესის წილი მთლიან შიდა პროდუქტში საკმაოდ დიდია, ასევე დასაქმებულთა მოცულობითი ნაწილი მოდის ამ ბიზნესზე. სამშენებლო ბიზნესის განვითარების ტენდენცია კარგი ინდიკატორია, ზოგადად ქვეყნის განვითარების შესაფასებლად. საქართველოს მთავრობა, ისევე როგორც მსოფლიოს სხვა ქვეყნების მთავრობები, ცდილობ-

და ხელი შეეწყო კომპანიებისთვის, რათა არ გაჩერებულიყო მიმდინარე მშენებლობები. მთავრობების მცდელობების მიუხედავად, პანდემიას მაინც ჰქონდა უარყოფითი გავლენა სამშენებლო ბიზნესზე არამხოლოდ საქართველოში, არამედ ევროკავშირსა და მთლიანად მსოფლიოში, რასაც გავაანალიზებთ სტატიაში.

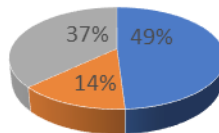
1. კოვიდ პანდემიის გავლენა სამშენებლო ბიზნესზე ევროკავშირის ქვეყნებში

ევროკავშირის სამშენებლო აღჭურვილობისა და მასთან დაკავშირებული ინდუსტრიების ასოციაციამ ჩაატარა კვლევა, რათა გამოერკვია თუ როგორი იყო კოვიდ პანდემიის გავლენა სამშენებლო ბიზნესზე ევროკავშირის მასშტაბით. ეს ორგანიზაცია “CECE” თანამშრომლობს ევროკავშირის წევრი ქვეყნების ეროვნულ ინსტიტუტებთან და ორგანიზაციებთან, რომლებიც ახორციელებენ სამშენებლო ბიზნეს საქმიანობის ორგანიზებასა და მონიტორინგს. კვლევა ჩატარდა 2020 წლის დასაწყისიდან აპრილამდე პერიოდში. (CECE, 2020)

კვლევის შედეგად გამოიკვეთა, რომ კოვიდ პანდემიის დაწყების შემდგომ 32%-ით შემცირდა სამშენებლო პროდუქტის გამოშვება. დაიკეტა ქარხნების 30%, რომლებიც ახორციელებდნენ სამშენებლო ინდუსტრიისთვის საჭირო მასალების წარმოებას. სამშენებლო ბიზნესის წარმომადგენლების მხოლოდ 3% აცხადებდა, რომ მათი ფუნქციონირება კვლავ ეფექტური იყო ისევე, როგორც პანდემიამდე პერიოდში. (Maarten J, Gross A. Flickenschild, 2021)

დიაგრამა 1. სამშენებლო ბიზნესთან დაკავშირებული გამოწვევები ევროკავშირში

სამშენებლო ბიზნესთან დაკავშირებული გამოწვევები

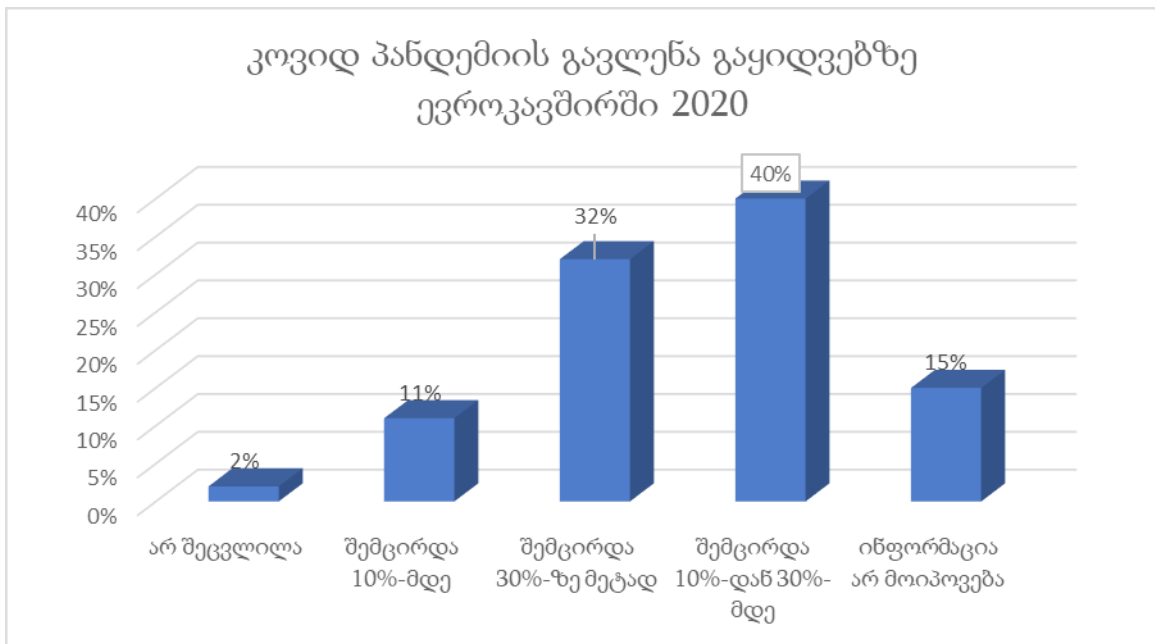
- მომხმარებლის ქცევა
- ბიზნესის აქტიურობის დაბალი დონე
- მიწოდების ჯაჭვის პრობლემები

წყარო: <https://www.cece.eu/news/covid-19-significantly-impacting-60-of-the-european-construction-equipment-industry>

კვლევის შედეგად გამოიკვეთა, რომ სამშენებლო ინდუსტრიისთვის მთავარი გამოწვევა აღმოჩნდა, არა უშუალოდ პანდემია ან მისით გამოწვეული შეზღუდვები, არამედ მომხმარებელთა ქცევის ცვლილება. ასევე, პრობლემა იყო თავად დასაქმებულთა ქცევა და სამუშაო ადგილის დამსაქმებლის გაუფრთხილებლად მიტოვება.

კოვიდ პანდემიის უარყოფითი გავლენა პირველ რიგში აისახა მომხმარებლებზე, რომელთა მოთხოვნა სამშენებლო პროდუქტზე ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში საკმაოდ შემცირდა. მოთხოვნის შემცირება კი გამოწვეული იყო უარყოფითი მოლოდინებით, რის გამოც მომხმარებლების უმრავლესობამ გადაწყვიტა დაეზოგა თანხა. მოთხოვნის შემცირებას მოჰყვა ფასების მცირედით შემცირება, თუმცა ვინაიდან სიტუაცია იყო საგანგებო, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა, რამდენად შეძლებდნენ კომპანიები მდგრადობის შენარჩუნებას, ფასების მკვეთრი შემცირება არ მომხდარა. ფუნქციონირების მდგრადობისთვის კი აუცილებელი იყო სამუშაო ადგილების შენარჩუნება და დაქირავებულთათ-

ვის ანაზღაურების მიცემა. მსოფლიოს მასშტაბით, მათ შორის ევროკავშირის წევრი ქვეყნების მთავრობებმა შეიმუშავეს სხვადასხვა პროგრამები სამშენებლო ბიზნესის დასახმარებლად. მათ მოახდინეს დასაქმებულთა ანაზღაურების სუბსიდირება. (World Build Environment Forum,2020)

დიაგრამა 2. კოვიდ პანდემიის გავლენა გაყიდვებზე ევროკავშირში 2020

წყარო: <https://www.cece.eu/news/covid-19-significantly-impacting-60-of-the-european-construction-equipment-industry>

როგორც ვხედავთ, ევროკავშირის ქვეყნებში მძიმე იყო კოვიდ პანდემიის გავლენა სამშენებლო სექტორზე, ვინაიდან გაყიდვების მოცულობა 30%-ით და მეტად შემცირდა კომპანიების 32%-ში. აღსანიშნავია, რომ მთავრობების მიერ გამოყოფილი სუბსიდია გარკვეული პერიოდის მანძილზე შესაძლოა კომპანიებს წაადგეთ სამუშაო ძალის შესანარჩუნებლად, მაგრამ თუ მომხმარებლის ქცევა არ შეიცვლება და კვლავ არ გაიზრდება გაყიდვები, ვერც მთავრობები შეძლებენ სუბსიდირების გაგრძელებას.

2. კოვიდ 19-ის გავლენა სამშენებლო ბიზნესზე საქართველოში

სამშენებლო ბიზნესს მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს საქართველოს ეკონომიკაში, ამაზე მეტყველებს სამშენებლო ბიზნესის წილი მთლიანი ეკონომიკის გამოშვებაში, რომელიც 2020 წლისთვის იყო 12,9%.

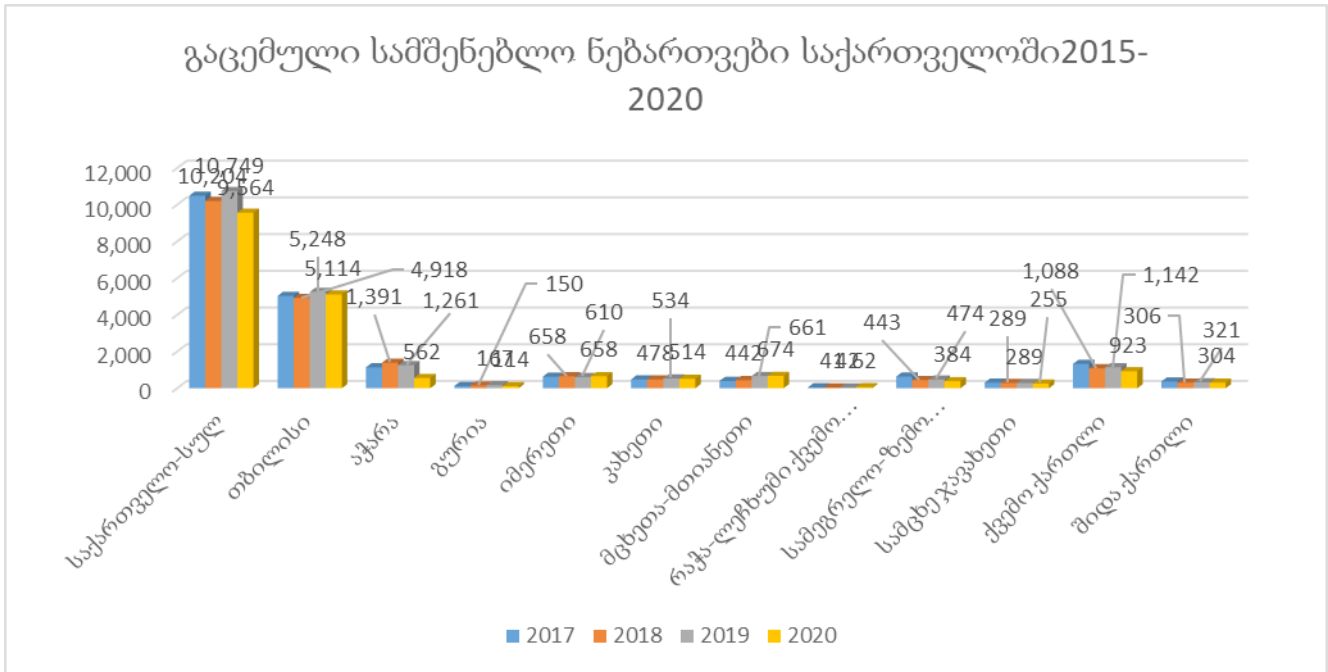
საქართველოში სამშენებლო ბიზნესმა გააქტიურება დაიწყო 2003 წლიდან, ხოლო პიკს მიაღწია 2013 წელს. ამ წელს მოხდა უახლოესი 10 წლის მანძილზე ყველაზე დიდი ფართის 2 278 680 კვადრატული მეტრის აშენება და ჩაბარება. მათ შორის ყველაზე მეტი პროექტი 1431 შენობა-ნაგებობა აშენდა თბილისში, ხოლო სულ კი აშენდა 3 163 შენობა.

2013 წლის შემდეგ საკმაოდ გაიზარდა და განვითარდა სამშენებლო სექტორი. თბილისის გარდა მშენებლობა გააქტიურდა აჭარაში, კერძოდ კი ბათუმში. მას მოჰყვებოდა ქუთაისი. ასევე სამშენებლო და ინფრასტრუქტურული პროექტებით აქტიური იყო კახეთის რეგიონიც.

2020 წელს დაწყებული კოვიდ პანდემიის უარყოფითი გავლენა მრავალი ფაქტორით გამოიკვეთა. 2020 წელი გამოირჩეოდა ყველაზე მცირე რაოდენობით გაცემული სამშენებლო ნებართვებით.

მრავალი კომპანია რომელიც აპირებდა შესულიყო სამშენებლო ბიზნესში და მოეთხოვა სამშენებლო ნებართვა, შეფერხდა და მათ გადაწყვიტეს დალოდებოდნენ ვითარების დასტაბილურებას.

დიაგრამა 3. გაცემული სამშენებლო ნებართვები საქართველოში 2015-2020

წყარო: www.geostat.ge

კომპანიებმა, რომლებიც უკვე ფუნქციონირებდნენ სამშენებლო ბიზნესში და აპირებდნენ ახალი პროექტის დაწყებას, ასევე შეიკავეს სამშენებლო ნებართვის მოთხოვნისგან თავი. უცხოელი ინვესტორები რომლებსაც ჰქონდათ სურვილი საქართველოს სამშენებლო სექტორში განეხორციელებინათ ინვესტიციები, შეფერხდნენ და მოცდა გადაწყვიტეს, ეს კი განპირობებული იყო იმ ფაქტორებით, რომ კომპანიებმა არ იცოდნენ როგორ შეიცვლებოდა მომხმარებელთა ქცევა, აცნობიერებდნენ მთავრობის მიერ დაწესებული შეზღუდვების სიმძიმესა და მათგან გამომდინარე დამატებით ხარჯებს, რომლის გაღებაც კომპანიას მოუწევდა. ყველაზე მნიშვნელოვან რესურსს კი წარმოადგენს სამუშაო ძალა, რომელიც კოვიდ პანდემიის გამო შესაძლოა არასტაბილური და ნაკლებ შრომისუნარიანი ყოფილიყო.

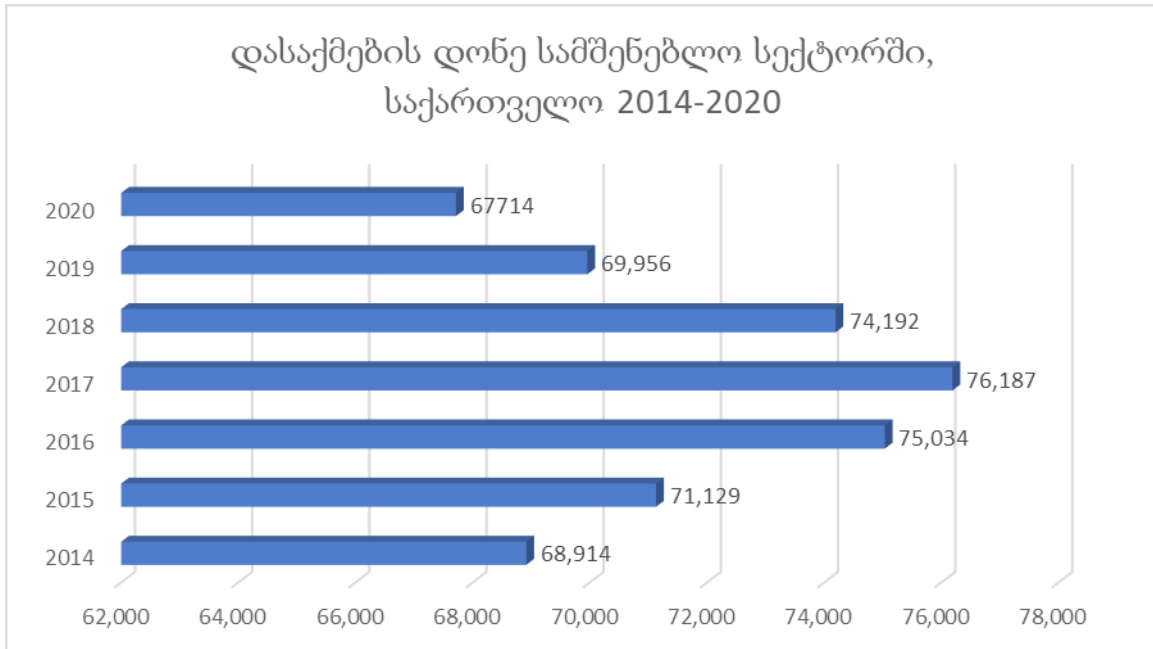
2020 წელს 2019 წელთან შედარებით 11%-ით შემცირდა გაცემული სამშენებლო ნებართვების რაოდენობა. აღსანიშნავია, რომ სამშენებლო ნებართვების რაოდენობის განსაკუთრებული ცვლილება არ შეხებია დედაქალაქ თბილისს, მაშინ როდესაც რეგიონებში 2020 წელს გაცემული ნებართვების რაოდენობა წინა წლებთან შედარებით საკმაოდ შემცირდა.

2020 წელს კოვიდ პანდემიით გამოწვეული შეზღუდვებითა და კრიზისით გამოწვეული მდგომარეობის გამო დასაქმების დონე საგრძნობლად შემცირდა. 2020 წლის მაჩვენებელი ჩამოუვარდება 2014 წლის მონაცემსაც კი. 2020 წელს 2000 თანამშრომელმა დატოვა სამუშაო ადგილი, რაც შეიძლება განპირობებული ყოფილიყო სხვადასხვა მიზეზებით. ერთ-ერთ ყველაზე ხელის შემშლელ ფაქტორს წარმოადგენდა, სამოქალაქო ტრანსპორტის შეზღუდვა, რის გამოც დასაქმებულები ვერ ახერხებდნენ სამუშაო ადგილზე მისვლას.

კომპანიათა გარკვეული ნაწილი თავად უზრუნველყოფდა მუშა ხელის ტრანსპორტირებას, მაგრამ ეს დამოკიდებული იყო თავად კომპანიაზე და მის ფინანსურ შესაძლებლო-

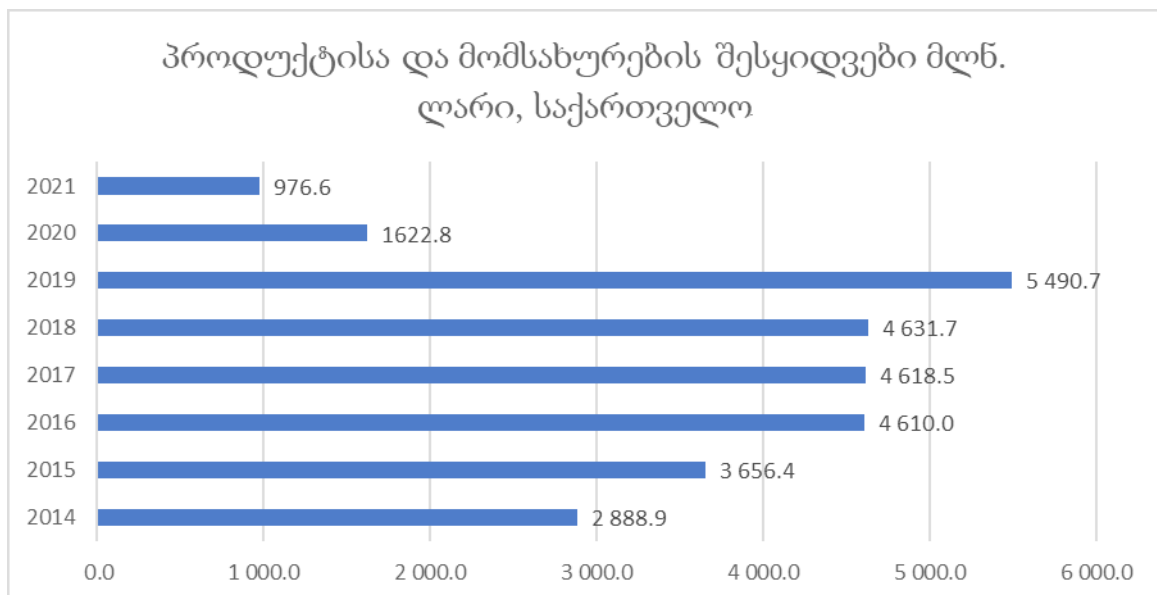
ბებზე, რის გამოც მცირე კომპანიები შემცირებული მოთხოვნის პირობებში, დამატებით ხარჯებს ვერ გაიღებდნენ თანამშრომელთა ტრანსპორტირებისთვის.

დიაგრამა 4. დასაქმების დონე სამშენებლო სექტორში, საქართველო 2014-2020

წყარო: www.geostat.ge

დიაგრამა 5. პროდუქტისა და მომსახურების შესყიდვები მლნ. ლარი საქართველო

წყარო: www.geostat.ge

სამშენებლო კომპანიებს მრავალი პროდუქტი და მომსახურება ესაჭიროებათ სამუშო პროცესში, რის შესყიდვებსაც ახორციელებენ. როგორც დიაგრამაზე ვხედავთ, 2020 წელს 2019 წელთან შედარებით 70%-ით შემცირდა სამშენებლო კომპანიების მიერ განხორციელებული შესყიდვები. ეს არის ძალიან დიდი მაჩვენებელი და მიუთითებს პანდემიით გამოწვეული კრიზისის ძალზედ უარყოფით შედეგებზე.

შესყიდვების შემცირება გამოწვეულია ასევე იმ ფაქტორებითაც, რომ ქვეყნებში სადაც ხდება ძირითადი მასალების წარმოება, პანდემიიდან გამომდინარე შეფერხდა ბიზნესი და ამას მოჰყვა მასალების გაძვირება. საქართველოში ტურიზმისა და მასთან დაკავშირებული ბიზნესების სრული გაჩერების გამო, მკვეთრად გაუფასურდა ეროვნული ვალუტა, რამაც განაპირობა დოლარში ნაყიდი მასალების კიდევ უფრო გაძვირება ქართველი მომხმარებლისთვის. საბოლოოდ, გაზრდილი ხარჯები აისახება სამშენებლო პროდუქტის გაზრდილ ფასზე, მაგრამ თავის მხრივ ვინაიდან შეიცვალა მომხმარებლის ქცევა და შემცირდა მოთხოვნა სამშენებლო პროდუქტზე, ფასების გაძვირების ნაცვლად, კომპანიები ცდილობენ მაქსიმალურად შეამცირონ დანახარჯები, ანდაც გაუკეთონ განსაკუთრებულად მოსახერხებელი შეთავაზებები მომხმარებლებს.

კოვიდ პანდემიის უარყოფით გავლენაზე მეტყველებს მთლიანი შიდა პროდუქტის რეალური ზრდის უარყოფითი -6,2 მაჩვენებელი 2019 წელთან შედარებით. ეკონომიკის და მუხრუჭება და ეკონომიკური კრიზისი, საბოლოოდ გავლენას ახდენს ქვეყანაში არსებულ ყველა ინდუსტრიაზე, მიუხედავად იმისა რამდენად შეეცდება მთავრობა, ხელი შეუწყოს ამა თუ იმ ბიზნეს ინდუსტრიის განვითარებას.

დასკვნა

დასკვნის სახით შეგვიძლია შევაჯამოთ მსჯელობა და ჩამოვაცალიბოთ, რომ კოვიდ პანდემიის გავლენა სამშენებლო ბიზნესზე იყო უარყოფითი მთელი მსოფლიოს მასშტაბით. აღსანიშნავია, რომ მომხმარებლების ქცევა იყო მსგავსი, როგორც ევროკავშირში ასევე საქართველოში. სამშენებლო პროდუქტზე მკვეთრად დაეცა მოთხოვნა, შემცირდა გაყიდვები. ევროკავშირში წევრი ქვეყნების მთავრობებმა მოახდინეს დასაქმებულთა ხელფასების სუბსიდირება, ხოლო საქართველოში კი მთავრობამ სამშენებლო ინდუსტრია იმ გამონაკლის დარგებს შორის შეიყვანა, რომლებიც ფუნქციონირებდნენ საყოველთაო შეზღუდვების პერიოდში.

აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ კოვიდ პანდემია ჯერ კიდევ გრძელდება, ეს კი კვლავ გაურკვეველ სიტუაციასთან ასოცირდება მომხმარებლების თვალში, რის გამოც მომავალშიც ნაკლებად სავარაუდოა მოთხოვნის მკვეთრი ზრდა სამშენებლო პროდუქტზე. ამ პერიოდში კი იზრდება ფასები სამშენებლო მასალებზე. კომპანიებს მართებთ უკიდურესი სიფრთხილით გაუმკლავდნენ კრიზისს და გადაარჩინონ კომპანიები დახურვისგან.

ლიტერატურა:

1. World Build Environment Forum “Covid 19 and the European construction sector”, 2020
2. Maarten J, Gross A. Flickenschild M. European Parliament’s document “Impacts of the Covid 19 Pandemic on EU industries”, 2021
3. CECE “Covid 19 significantly impacting 60% of the European construction industry”, 2020
4. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური www.geostat.ge

Covid 19 Pandemic influence on construction business in Georgia

Davit Narmania

Doctor of economics, Head of Management and Administration Department, Tbilisi State University

Nino Zurashvili

Doctor of Business Administration, Associated Professor at "Alter Bridge" University

SUMMARY

Construction business is essential business field in many countries. The business field shows development and sustainability of the economy of the country. Developed countries are trying to ensure the environment that would be convenient for construction business entities.

Covid 19 pandemic had very bad influence on the economies of the countries in the world. Many companies failed and stopped functioning. Many jobs were lost because of the limitation of Covid 19 pandemic in the whole world.

In Georgia because of Covid 19 pandemic government set limitations and rules to avoid spreading the virus. This had negative influence on the economy. Many jobs were lost. Many companies has stopped functioning. Also, construction business had difficulties because of the pandemic limitations.

Key Words: Covid – 19, Pandemic, Construction business, Pandemic impact on construction business

Non-oil Sector as a Competitive Factor of Azerbaijan's Economic Development

Zumrud Nadjafova

The Lecturer of the Department of Economics

The main task at the current stage is to accelerate the diversification of the economy, maintain high rates of development of the non-oil sector in future years, regardless of the level of oil revenues, increase competitiveness and expand export opportunities. The Development Concept "Azerbaijan-2021: a look into the future" is based on an export-oriented economic model and provides that increasing competitiveness and improving the structure of the economy will contribute to the growth of non-oil exports. The promotion and expansion of innovative activities, along with the rapid development of the non-oil industry, will create a favorable ground for the formation of a knowledge-based economy in the country.

Keywords: non-oil sector, foreign direct investment, GDP, tourism services sector, Azerbaijan

Introduction. Currently, Azerbaijan is one of the international centers of crossing important transport and communication routes from Asia to Europe. It has significant reserves of hydrocarbon raw materials, which makes the Republic a place of concentration of interests of various countries and regional associations and has a diverse impact on the activities of foreign companies. After gaining state independence (1991), a generally balanced structural economic policy was carried out in Azerbaijan, the main direction of which was to create a new model of development based on various forms of ownership and the formation of a competitive economy adapted to the conditions of globalization. The fuel and energy complex (FEC) is the basis of the country's economy, and its industries (especially oil and gas) occupy a significant place in the economic potential of the Republic (they account for about 23 % of foreign investment, 53 % of GDP). Therefore, the development of oil and gas fields in combination with the provision of rational energy consumption allowed us to give a new impetus to the structural balance of the economy and the development of non-oil industries.

In modern conditions, industrial and social infrastructure, transport communications are being created anew in Azerbaijan, the latest technologies and production lines are being purchased, new branches in the service sector are being created, the country is increasingly entering foreign commodity markets. At the same time, in order to become an active participant in the modern global economy and a subject of the new information society, it is necessary to diversify the entire economic system of the country and create modern industries that use innovative technologies. All of the above points to the high relevance of the issues that have become the subject of a study devoted to the study of the structural features and problems of the development of the Azerbaijani economy. Currently, the prospects for the development of resource spheres (including the Republic of Azerbaijan) are becoming increasingly important both for the world community as a whole and for individual countries, since the demands of a modern economy based on the production of high-tech products, technologies and services require the development of new competitive sectors of the economy to meet their needs.

Modern conditions dictate the need to reduce the dependence of the Republic of Azerbaijan on raw materials. The main task of the Azerbaijani economy is to prevent lagging behind the countries of the world in the process of development. First of all, this requires eliminating the existing dependence on hydrocarbon resources in the economy, maintaining such an important issue as preventing the threat of becoming a raw material appendage and a technological "outsider" of the world economy in the medium and long term. In the last decade, the factor of hydrocarbon exports has been the main driving force of economic growth, but the main task at the current stage is to achieve advanced development of the non-oil sector, increase the efficiency and competitiveness of the economy, and ensure its progress on an innovative basis. Building up the

non-oil sector Azerbaijan's current economic policy is primarily aimed at diversifying the economy, reducing dependence on the oil sector, and dynamic and sustainable development of the non-oil sector. Thus, according to the State Statistics Committee of the Republic of Azerbaijan, mineral fuel accounts for 92.7% of the country's total exports and today there is a clear upward trend. The predominant volumes are exports of mineral fuel, oil and its products (US \$ 20.2 or 56.04% of the value volumes of mineral exports), the main consumers of which were Italy, Indonesia, Thailand, Germany, Israel, France, India, Russia and the United States. However, Azerbaijan been strenuously increasing the non-oil sector for the past few years. Thanks to this, the country has avoided the "Dutch syndrome". The Republic of Azerbaijan is pursuing a policy of reorientation from the oil industry to the service sector. The share of the oil sector in GDP reached 56.6% (32.6 billion manats), having increased by 3% over the year. In Azerbaijan, in 2013, the volume of services amounted to 36.6% of GDP (17.4 billion manats). At the same time, the growth rate of services production (7.2%) was ahead of the indicator for the production of goods by 2.3% [5]. The results of the diversification policy are reflected in the development of the non-oil sector. Thus, the non-oil sector increased by 7.8% in 2012, and by 9.4% in 2013. In 2012, the growth in the non-oil industry was more than 11%, in agriculture-5.8%, in construction-20%, in ICT-11.8%, in the tourism sector-22.6%. According to the results of 5 months of 2013, the growth of the non-oil gross domestic product amounted to 10.5%, the non-oil industry about 9%. The main priority sectors in the non-oil sector in Azerbaijan are ICT, tourism, transport, energy, especially renewable and alternative, processing of agricultural products. International financial institutions emphasize the importance of the agricultural and tourism industries. Thus, 44% of the employed population of the country work in these areas (taking into account related industries). For this reason, consistent state programs are being implemented for the development of agriculture in the country, reforms are being carried out, and the latest technologies are being attracted. According to the official data, the production of agricultural products in the country in 2019 increased by 34% compared to 2010. And over the past three years, the growth rate of total agricultural products has averaged 2.5%.

The role of the tourism sector in the economy of Azerbaijan

The tourism sector is one of the most important sectors in the economy of Azerbaijan. The volume of tourist services provided in the country grew 3.2 times faster than the country's GDP (5.7% in 2015). By the end of 2018, it amounted to 1067.9 million manats, which was 18.2% higher than the previous year (891 million manats). According to the State Statistics Committee of Azerbaijan, the share of tourist services in GDP in 2018 was 2.05%. and 0.99% in 2021. The increasing role of the tourism sector of Azerbaijan is due to the development of international trade in services. Azerbaijan ranks 65th in the world in terms of turnover of services. The country's turnover is 94 and 48 times less than that of the United States and Germany, respectively. The role of Azerbaijan in the global turnover of services is only 0.15%. However, there is a positive growth of this indicator (in 2002 it was 0.05%), which is associated with an increase in the country's share in world exports of services. For large countries, the foreign trade turnover in the service sector is hundreds of billions of dollars. Thus, the volume of exports of services to the United States exceeds the same indicator of Azerbaijan by almost 150 times, the UK-by 66 times. Azerbaijan ranked 76th in the world in terms of services exports, however, we note a positive trend towards the growth of this indicator (in 2013, Azerbaijan's services exports increased by more than 1.5 times and amounted to 4.2 billion US dollars). The United States is the leader in the import of services, its volume exceeds Azerbaijan's imports by 61 times.

Germany is in second place, which imports services 40 times more than Azerbaijan. Nevertheless, the import of services of the analyzed country increased by 7 times compared to 2002, reaching now 7.2 billion US dollars and continues to grow. It should be noted that the country's import

of services exceeds exports by \$ 2.9 billion, which means that the country is a net importer of services. According to the report of the UN Conference on Trade and Development, if in 2002 the export of transport services of Azerbaijan accounted for more than half of all exports, today its share is only a fifth of all exports. At the same time, the volume of exported tourist services has increased significantly over the past 10 years (in 2002, tourism accounted for only 14% of all exports of services, and in 2012 – about 57%). The import of tourist services also increased significantly: in 2012, the indicator amounted to 8% of all imports of services of Azerbaijan, and in 2018 – more than 34%. It should be noted that the share of tourism in the export and import of services in Azerbaijan is higher than the global average (the share of the tourism sector in the world export of services is 25%, and in the import of services – 23%). For example, in the United States, the export of tourist services accounts for about 25% of all exported services, and imports account for 20%, in Germany 14 and 28%, respectively. Only in China, the share of imported services exceeds the same indicator of Azerbaijan: about 26% of all imports are accounted for by tourism. However, if in absolute terms the indicators of Azerbaijan are comparable with the leading countries, then in relative terms they are significantly inferior. It can be argued that there is a reorientation of export and import items of services to the tourism industry in Azerbaijan, in addition, the share of the tourism sector in GDP is growing.

Investments in economic sectors

As for foreign investments, Azerbaijan pursues an open-door policy: foreign investors do not need special permits, they use all the opportunities created for local investors. The results of the investment policy aimed at the development of the non-oil sector and, in general, at the diversification of the economy can also be judged by the sectoral structure of investments. Thus, of the \$ 120 billion invested in the Azerbaijani economy over the years of independence, more than \$ 70 billion is accounted for by the non-oil sector. One of the directions of the formation of tourism in Azerbaijan is the creation of conditions for the development of tourist services, i.e. food, accommodation, transport, excursion programs. Thus, there are opportunities for the development of related industries. In this regard, a sharp increase in investments in the non-oil sectors of Azerbaijan has been recorded in recent years (table 1)

Foreign direct investment by economic sector

	2021 y, mln manat	Growth rate compared to the previous year, %
Total	15338.5	118
Industry	5615.4	103
Agriculture	583.5	131.4
Construction	456.3	198.9
Trade	540.8	173
Transport and warehousing	2591.7	101.4
Information and communication	325.3	103.1
Finance and insurance	76.9	195.4
Real estate	1408.2	146.8
Education	787.6	102.6

Table 1

In total, 5.8 billion manats (28.3% of GDP) were invested in the Azerbaijani economy in the first half of 2021, which exceeds the level of the previous year by 18.3%. Almost 4/5 of investments in

fixed assets were financed from internal sources. According to the State Statistics Committee, in 2012, direct investments in the oil sector of Azerbaijan increased by 24% and amounted to 40.5% (484.8 million manats) of all investments, and 59.5% of financial injections were directed to other sectors of the economy. The main amount of funding was spent by Bp Exploration (Shah Deniz) and the Azerbaijan International Operating Company (AMOC), which is developing the Azeri Chirag-Guneshli block of fields

By the beginning of July, the growth of the Azerbaijani economy reached 2.1 percent, while the growth of the non-oil sector amounted to 5.1 percent. In addition, the growth in the non-oil industry amounted to 16.6 percent, in crop production-8.9 percent, in animal husbandry-2.4 percent, in the information and communication services sector-5.5 percent, in retail trade-1.7 percent.

In January – June 2021, Azerbaijan’s exports reached \$ 8.8 billion, an increase of \$ 1.1 billion, or 15 percent, compared to the same period last year

Foreign investments are considered as a means of importing modern technologies, increasing the competitiveness of the Azerbaijani economy. At the present stage, with the noted trends of increasing investment, the state needs to determine clear prospects where they should be directed first of all. In our opinion, Azerbaijan’s sectoral non-oil priorities for foreign companies are as follows:

- chemical industry;
- metallurgical complex;
- branches of the light and food industry;
- agriculture;
- construction industry;
- pharmaceutical industry;
- there is a real potential for cooperation with foreign investors in the field of information technology, tourism, telecommunications, education and environmental projects.

For a stable inflow of foreign investments into the economy of Azerbaijan, it is necessary to strengthen the confidence of foreign investors in the country, improve its image on the world financial markets, develop a system of stimulating investors in the non-oil sector of the economy, adopt international standards of investment cooperation. According to the author, the inflow of investments into the non-oil sector of the economy will largely depend on the development of the financial market, the leasing market, the stability of the banking system and the securities market to mobilize internal and external resources.

At the same time, it is necessary to reduce the volume of Azerbaijani capital exported from the Republic. According to Turkish statistics, 64 companies were created here in just 4 months of 2017, in particular, 24 joint-stock companies with the participation of Azerbaijani investors. The Azerbaijani partners have invested more than \$ 5 million in the authorized capital of these companies.

Currently, there are 1,700 companies operating in Turkey with a predominance of capital of Azerbaijani origin.

If over the past 15 years investments in the Azerbaijani economy have amounted to \$ 100 billion, then 60% of them are in the non-oil sector. In 2013, investments in the oil sector of Azerbaijan amounted to 4.824 billion manats (6.16 billion US dollars). In the total volume of investments in the country’s economy, they amounted to 27%. Compared to 2012, investments in the oil sector increased by 24.2%. The increase in investments in this sector is due to the introduction of a tax of 1.6%, or 209.8 million manats [7].

Azerbaijan’s economic development strategy

Taking into account the scale of the tasks ahead and in order to form a new strategic view of the economy, the Development Concept “Azerbaijan-2021: a view into the future” is being developed

in the country. This program document reflects all the above-mentioned political and economic measures, the implementation of which will allow achieving the goal set by the President of Azerbaijan – to double the volume of GDP over the next 10 years and achieve this growth at the expense of the non-oil sector of the economy. The concept provides for the development of tourism infrastructure, the expansion of the scope of tourism services that meet international standards, the growth of the competitiveness of this industry and an increase in its share in GDP. In order to develop tourism, it is planned to improve legislation and standards in this area, take the necessary measures to fully use the tourist potential of the Caspian Sea, stimulate tourism activity in the regions, strengthen information and propaganda work by creating appropriate tourist routes taking into account national, historical, cultural, socio-economic and natural features. At the same time, it provides for the promotion of various types of tourism [7]

Results

This study defines the role of the non-oil sector in foreign economic cooperation, assesses the possibilities of Azerbaijan's accession to the WTO; identifies promising areas of economic cooperation between Azerbaijan. Attracting foreign investors to the competitive non-oil sectors of the Azerbaijani economy remains one of the central tasks in the field of appropriate use of export potential. It is necessary to add that the strategic priority areas for foreign investment are:

- investments in the processing of agricultural products;
- in the creation of highly efficient infrastructure, in particular in the field of energy, telecommunications, water and gas supply systems;
- in industries serving the oil and gas sector.

An additional incentive for the inflow of foreign investment is the creation of a free trade zone in the CIS countries, where advanced technologies and innovations can be applied in the non-oil sector. This idea can also be developed within the framework of GUAM, since, in our opinion, collective economic projects in this area can be more profitable. The creation of a free trade zone can be an incentive to increase capital inflows from both partner countries and third countries.

Conclusion and recommendations

Today, the Azerbaijani economy is entering a new stage of development. For a number of objective reasons, the factors that provided high growth rates in the past are no longer able to perform the same functions in the future. The obvious reality is that competition on world markets is becoming more and more acute, and relatively cheap imports are pressing on the domestic market. To maintain a steady pace of development, it is necessary to use new growth factors that will lead to the transformation of the socio-economic model that meets the needs of the modern world economy. More than half of GDP is generated by the non-oil sector, and in the near future dependence on oil will disappear completely. The priority areas should include tourism and tourism-related industries that need state support. There are grounds to assert that tourism in the Republic is a very important part of its economic potential. This circumstance should be taken into account when developing and implementing a promising concept for the development of the Azerbaijani economy, since This will contribute to strengthening the orientation towards the development of the non-oil sector, especially social infrastructure sectors; directing the resources of the Republic to the development of regions; meeting the needs of the population of foreign countries in tourist services, which will become a tangible source of income for the Republic, will increase the role of Azerbaijan as a transit country.

The study argues that an important task of the country's innovative development is the training of qualified personnel-engineers, scientists, IT specialists, technologists for all branches of the 21 national economy. To solve this problem, it is necessary to apply new methods of education that

will be able to preserve and expand the intellectual elite and thereby ensure the transition of the country to the stage of innovative development. As for the policy of joining the WTO, according to the author, it should be based primarily on the national interests of the country. Thus, the WTO regulation sphere is beginning to include issues of states' activities within the framework of regional trade agreements. Therefore, it is necessary to develop regional and bilateral trade agreements, which should be considered not as a substitute for the multilateral trading system, but as complementary elements of it.

Currently, Azerbaijan is one of the international centers of crossing important transport and communication routes from Asia to Europe. It has significant reserves of hydrocarbon raw materials, which makes the Republic a place of concentration of interests of various countries and regional associations and has a diverse impact on the activities of foreign companies. After gaining state independence (1991), Azerbaijan carried out a generally balanced structural economic policy, the main direction of which was to create a new model of development based on various forms of ownership and the formation of a competitive economy adapted to the conditions of globalization. The fuel and energy complex (FEC) is the basis of the country's economy, and its industries (especially oil and gas) occupy a significant place in the economic potential of the Republic (they account for about 23 % of foreign investment, 53 % of GDP). Therefore, the development of oil and gas fields in combination with the provision of rational energy consumption allowed us to give a new impetus to the structural balance of the economy and the development of non-oil industries. In modern conditions, industrial and social infrastructure, transport communications are being created anew in Azerbaijan, the latest technologies and production lines are being purchased, new branches in the service sector are being created, the country is increasingly entering foreign commodity markets.

References:

1. Actual problems of the development of tourism in Azerbaijan [Electronic resource]. - Retrieved from <http://www.finanal.ru/003-004/aktualnye-problem-razvitiya-turizma-v-azerbaidzhane>
2. The concept of development "Azerbaijan Jean-2020: a view into the future". - p. 18 -19.
3. Tourism forms 1.2% of Azerbaijan Jean's GDP [Electronic resource]. - Retrieved from: <http://vesti.az/news/104316>
1. Investments in the oil sector of Azerbaijan in 2013 exceeded \$6 billion [Electronic resource]. - Retrieved from <http://news.az/economy/20140123103225237.html>.
2. The share of the non-oil sector in the GDP of Azerbaijan is 56,5% [Electronic resource]. - Retrieved from: <http://www.contact.az/docs/2014/Economics&Finance/012300066473ru>.
3. Annual Report 2012, The Central Bank of the Republic Azerbaijan.
4. UNWTO, 2013 (Tourism Highlights-2013) – - 3 p. 9. The State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, 2003-2013 [Electronic resource]. - Retrieved from: <http://www.stat.gov.az/indexen.php>.
5. The State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, 2003-2013 [Electronic resource]. - Retrieved from: <http://www.stat.gov.az/indexen.php>.

სამოთხის ხის ვაშლი, თუ „Apple“ დროსა და სივრცეში

ეხმადო ნიკოლაიშვიდი

დეკანოზი, გელათის სასულიერო აკადემიის ასოციირებული პროფესორი

ეკატერინა ბაბუნაშვიდი

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, ქუთაისის უნივერსიტეტის ასოციირებული პროფესორი

დღეს, სამწუხაროდ, ჩვენთანაც და მთელს მსოფლიოშიც ბაბიღონსა და ნინევიას ემსგავსება ცხოვრება. წახადისება ხდება თავშეუკავებლობის, გაჩყვნილების, უზნეობის, ანგაჩეობის, მოხწმუნეთა გიძნობების შეუხაცხყოფის, ათეიზმის, ხოლო ამის მოქმედთა მიმდევრობა მისაბაძ საქმედ ითვლება. ვიდე ჩვენ ვცხოვრობთ, შუხით, ანგაჩებით, სიძღვრიდით, შიშითა და განკითხვის სუდით და ვეძებთ მხოლოდ მას, ხაც ჩვენს მიწიეხ „მეს“ესიამოვნება, ეს ახის ჩვენთვის ბოძებული სამოთხის ხის ნაყოფის აღქმის დაკნიებუდი ხეაღიზება ცივიღიზებუდი „Apple“-ს ფოხმაგში.

საკვანძო სიგყეები: სამოთხე, ადამი, ევა, მცნება, მისია, „Apple“-ს ცივიღიზაცია.

შესავალი

დრო თავის საბომისაებრ მიედიწება, ინფორმაციის ნაკადი კი სისწრაფით წინ უსწრებს მოვლენების გააზრებასა და ფაქტებზე რეაგირებას. ბოლო ჟამის მოვლენათა ხშირი ცვალებადობით დროის თითოეული ერთეული ისეა ინფორმაციით დაწწეხილი, რომ ახშობს ანალიტიკური აზროვნების უნარს და ზომბირებული საზოგადოებრივი ცნობიერება დაბანგულივით მიჰყვება მედიის დირიჟორთა ხელის მოძრაობას.

ამგვარად ორკესტრირებული ქაოტური მუსიკის კაკაფონიაში წარსული გვაწიწდება და უმრავლესობისთვის მომავლის პერსპექტივაც ბურუსით არის მოცული. სწრაფი ნაკადით მიღებული ინფორმაციისგან გადაღლილი გონება დამშვიდებისთვის პაუზას ითხოვს და გარკვეული დროის შემდეგ კვლავ ახერხებს რეაგირებას. დიდი ხნის წინ ითქვა: „ისტორიის ჭოტი შუაღამეს გამოფრინდება.“ ამგვარ დაგვიანებას თავისი მნიშვნელობა მაინც აქვს, რადგან თითოეულ ადამიანს განვლილ მოვლენათა თუ შეხედულებათა გადაფასების შესაძლებლობა ეძლევა. (ქუთათელ-გაენათელი მიტროპოლიტი იოანე).

ძირითადი ნაწილი

თანამედროვე ცივიღიზებულმა სამყარომ ადამიანთა ყურადღება ფიზიკური არსებობისაკენ, მატერიალური კეთილდღეობისაკენ მიაპყრო და სრულიად დაივიწყა სული, რომელიც მარადიულია და გარდაცვალების შემდეგ განაგრძობს ცხოვრებას. ადამიანები გაამაყდნენ საკუთარი მიღწევებით, წარმატებებით. კერპად გაიხადეს საკუთარი თავი და დაივიწყეს ლოცვა, ეკლესია და თვით უფალი. ჩვენთვის, ქრისტიანებისათვის ცხოვრება მიწაზე არის სკოლა, სადაც ვსწავლობთ, თუ როგორ უნდა ვუზრუნველვყოთ ჩვენთვის აღდგომა და მარადიული სიცოცხლე.

დროა დავფიქრდეთ!...

უფალმა ადამიანი შექმნა განღმრთობისათვის. ღვთაებრივი სიკეთეთა მიღებისა და ღვთის წინაშე მარადიული ნეტარი ცხოვრებისათვის. უფალი თავად არის სათავე, სისავსე და სისრულე სიმართლისა, სინმინდისა, სიბრძნისა, ჭეშმარიტებისა, მოწყალებისა, სიხარულისა, თავმდაბლობისა, მშვიდობისა, წესრიგისა, კეთილდღობისა, თავისუფლებისა. ამასთან, ეს თვისებები აუცილებლად სიყვარულთან და სიკეთესთან არის დაკავშირებული და ყოველივეს აღემატება.

ბუნებრივია, ადამიანიც ვერ მიემსგავსება უფალს, ღვთის რწმენის, მასთან ერთობის დიდი სურვილისა და ამ თვისებების გარეშე.

საზომისაებრ თვისისა საღვთო მადლთა მქონე იყვნენ ადამი და ევა დაცემამდე. ამიტომაც ჰქონდათ შემოქმედთან ერთობა და განღმრთობაში წარმატების დიდი შესაძლებლობა, თუმცა, ასევე ჰქონდათ სრული თავისუფლება პიროვნული არჩევანისა.

ადამმა და ევამ გველის სახით ბოროტისაგან ცდუნებულებმა უფლისგან მიცემული მცნება და მასთან ერთობა სწორედ თავისუფალი ნების არამართებული გამოყენებით დაარღვიეს და ბოროტი ძალისგან მოტყუებულნი, მისი გავლენის ქვეშ მოექცნენ. ამის გამო, ედემიდან განიდევნენ და სამოთხის გარეთ ცხოვრება დაიწყეს.

მიუხედავად ასეთი ურჩობისა და ღვთის ნებისგან განდგომისა, შემოქმედმა ისინი მაინც არ მიატოვა და დიდი სულგრძელებით იწყო ზრუნვა ცოდვით დაცემამდე მდგომარეობაში კაცთა მოდგმის დაბრუნებისათვის.

მაინც რა უნდა გავაკეთოდ? რა მცნება მოგვცა უფალმა სამოთხის ხის ნაყოფის სახით დროსა და სივრცეში და როგორ შევასრულეთ? ამ კითხვის გაანალიზება უნდა მოხდეს უფრო დაწვრილებითი დაკონკრეტებით, დაკვირვებითა და სიღრმისეული გაანალიზებით. ის, თუ სად მივყავართ ამ კითხვის ფესვებს? რა ან ვინ არის მისი გამომწვევი მიზეზი? პასუხი ერთია. ისევ და ისევ ადამიანი თავისი სურვილებითა და მოთხოვნილებებით. „...ადამიანი, რომლის ნამდვილი სიდიადე მის თანაზიარობაშია „ხატისა“ და „მსგავსებისა“, მასში ჩადებულ საიდუმლოში. „მე მიწა ვარ და ამიტომაც მიჭაჭვული ვარ მიწიერ ცხოვრებას, წერს წმინდა გრიგოლ ღვთისმეტყველი, მაგრამ ასევე ღვთაებრივი ნაწილაკიც ვარ, და ამიტომაც ვატარებ გულში მომავალი ცხოვრების სურვილს.“ კაცობრიობისათვის შეიქმნა სამყარო დროსა და სივრცეში, რომელიც მიჰყვება მას, რადგან იგია ბუნება ადამიანისა, მაშასადამე ჩვენ პასუხისმგებელნი ვართ სამყაროზე. მხოლოდ ჩვენი ძალუძს კოსმოსს, როგორც ჩვენი სხეულის გაგრძელებას, მადლის მიღება, რადგან არა მარტო სული, არამედ სხეულიც კაცისა ღვთის ხატადაა შექმნილი. „ერთად იქნენ ისინი ღვთის ხატად შექმნილნი“-წერს წმ.გრიგოლ პალამა.

აუცილებელია რომ მოხდეს ადამიანის მიერ წარმოშობილი მოთხოვნილებების მიმართ დიფერენცირება, რათა დაკმაყოფილებული იქნას მათი საღი ნაწილი, რომელიც მატერიალური მოგების მიღების გარდა სრულ ბედნიერებას მოუტანს როგორც მიმწოდებელს, ასევე მომხმარებელს, ჯამში კი მთლიანად კაცობრიობას. ამიტომ დაწვრილებით უნდა იქნეს განხილული წუთისოფელში მოთხოვნილებები მხოლოდ გონების ნაყოფია, თუ გულისა? ამავე დროს გათვალისწინებული უნდა იქნას ის გარემოება, რომ ყველა წარმოშობილი მოთხოვნილების შედეგად წარმოებული საქონლის ბოლო ადრესატი ისევ და ისევ ადამიანია და გასაანალიზებელია კონკრეტულად როგორ გავლენას იმოქმედებს მათზე აღნიშნული მიწოდებული საქონელი? „ვაი სოფლისა ამის საცდურთა მათგან, რამეთუ უნებლიაითცა მომავალ არიან საცდურნი, ხოლო ვაი მის კაცისა რომლისგან მოვიდეს საცდური“. (მთ.18.7) ეს სიტყვები ამა სოფლის მაცხოვარმა, უფალმა ჩვენმა იესო ქრისტემ წარმოთქვა. ეს ნათქვამია ჩვენს თვალწინ აღსრულებულ და მომავალში მოსახდენ მოვლენებზე, რომლებშიც ღვთის წმინდა სამართალი ადამიანის ცოდვიანი, ვნებიანი და ღვთისადმი მტრულად განწყობილი ნების დანაშაულებრივ და დამღუპველ შედეგებს შეერწყმის.

ქმნილებების მიერ ჩადენილი ბოროტება სრულყოფილი სიკეთის, ღმერთის, შეუძვრელად და ხელშეუხებლად ყოფნისთვის უცვლელ თვისებებსა და ღირსებებში ვერ დაარღვევს მის გამოუთქმელ სიბრძნეს და ვერც ყოვლადწმინდა და ყოვლისშემძლე ნების აღსრულებას წინ ვერ აღუდგება.

ამიტომ დროა კაცობრიობამ ბოლომდე გაითავისოს მისი შექმნის პასუხისმგებლობისა და უპირატისეული მდგომარეობაში მოვლინების მიზეზი. თუ რატომ შექმნა ღმერთმა ადამიანი თავისუფალი და პასუხისმგებელი? სწორედ იმიტომ, რომ მას სურდა მოეხმო იგი უდიდეს ჯილდოსთან-განღმრთობასთან. ანუ იმასთან, რომ ადამიანი უსასრულობაში სწრაფვისას, მადლის მიერ ქცეულიყო იმად, რაც თავად ღმერთია თავისი ბუნებით. „თავი-

სუფლება არის ბეჭედი ჩვენი ღვთისადმი თანაზიარებისა. იგია ღვთის უსრულყოფილესი ქმნილება, შემოქმედის შედეგრი“(ვლადიმერ ლოსკი)

„ღმერთმა შექმნა ადამიანი იმ ცხოველად, რომელმაც მიიღო ბრძანება გახდეს ღმერთი - აი მკაცრი სიტყვა ბასილი დიდისა, რომელსაც იმონუმებს გრიგოლ ღვთისმეტყველი. ადამიანი მხოლოდ ღვთის ნებით შეიქმნა, მაგრამ, ამ ერთი ნებით მისი განღმერთობა არ ხდება. ერთი ნებაა შექმნაში, ორი-განღმერთობაში. ერთ ნებაა „ხატის“ შესაქმნელად, ხოლო ორი იმისთვის რომ იგი „მსგავსად“ იქცეს.

რეალურად რა ხდება დღეს? სად და ვის მიმართ დგას ადამიანი თავისი შემეცნებითი პოტენციალით? რა სურს მას და რატომ? და ბოლოს, რა ახდენს მასზე გავლენას?

ზოგადად ყოველ დრო-ჟამს თავისი სირთულე ახლავს. არ არსებობს ისეთი ჟამი, რომელსაც რაიმე პობლემა არ სდევდეს თან. კაცობრიობის ისტორია გარკვეულად მსგავს ციკლებს გადის და მოვლენები, რომლებიც დღეს მიმდინარეობს და ხვალიანაა მოსალოდნელი, ერთგვარად ჰგავს იმას, რაც გუშინ, წარსულში იყო. რატემა უნდა აქ არ იგულისხმება ის სრული მსგავსება-განსხვავება ანუ მეთოდოლოგიური აზროვნებისთვის ერთობ დამახასიათებელი ჩაკეტილი წრეები, სადაც მომავალი სულად დაკარგულია, რადგან იგი გაიგივებულია როგორც დაბრუნება წარსულთან.

ყოველივეს თავისი დრო აქვს და ყოველ დროს თავისი ჟამი ამ მზისქვეშეთში და ამის მიმგნები რომ ხარ, რომ ამის დროა ახლა და ამის ჟამი და ეს დრო და ეს ჟამი ქმედებისა არის მყისიერი და იქ თუ წაავლებ ხელს, მაშასადამე უკვე ბრძენი ხარ. გესმის ცხოვება, ხედავ ყველაფერს. ეს ერთი მადლია, მაგრამ ამავე დროს დიდი ცოდნაა ცხოვრების ენისა და ეს ენა დროულობის ენაა. ეს ენა არის აქ და ამჟამად. ამ წუთში რა გეძლევა რომ გააკეთო: რაც იყო? რაც არი? არც წარსული არსებობს და არც მომავალი. არსებობს ანმყო. ანმყოშია წარსული გამოცდილების სახით და თუ კი ეს ასე არა რის, ის წარსული შენ არ გაქვს და იმ დროში შენ არც გიცხოვრია. მომავალი არის შენი ანმყო მსგავსი, თუ რას აკეთებ ანმყოში, ახლა-ამჟამად.

სამწუხაროდ დღევანდელი ცივილიზაცია თავისი დამახასიათებელი კონიუნქტურით გამოირჩევა. იგი თავისი შემოთავაზებული სტანდარტებითა და ღირებულებათა სისტემით წარმავალი ცხოვრებით კმაყოფილებასა და ტკობისაკენ მიგვაქანებს, რაც გვაშორებს ჩვენს საზრისს, რომ ყოველივე ჩვენთვის მოცემული მოვიხმაროთ განღვრთობისაკენ დროსა და სივრცეში.

დედამინაზე დღეს შეთქმულებაა. ეშმაკს სურს ღმერთს დაუპირისპროს კაცობრიობა. მზადდება შეთქმულების თეორია „ახალი სამყაროს შექმნა“.

ყველა დროში ქრისტიანობას თავისი გამოწვევები ქონდა, მაგრამ თანამედროვე პოსტ-მოდერნისტული ეპოქა გამოირჩევა მეგა-გამოწვევებით.

პოსტმოდერნიზმის მთავარი აზრი იმაში მდგომარეობს, რომ სინამდვილის ხედავა რომელიც ამა თუ იმ რელიგიურ მიმდინარეობას ეყრდნობა, არასწორადაა მიჩნეული, რადგან მათი გაგებით ცდება ყველა, ვინც აცხადებს, რომ ქეშმარიტება იცის. ასეთი აზროვნებისთვის სწორი და არასწორი აღარ არსებობს. გვაქვს უბრალოდ სისტემა, რომლისთვისაც მნიშვნელოვანი ის კი არ არის მართალია თუ არა ესა თუ ის პრინციპი, არამედ ის, თუ რამდენად მუშაობს და რამდენად სარგებლიანია იგი დღეს.

ჩვენ ვცხოვრობთ მედიის მიერ შექმნილ სინამდვილეში, რაც არის თანამედროვეობის უდიდესი ტრაგედია. ჟან ბოდრეარის თქმით ჩვენ ვიმყოფებით მედიის მიერ შექმნილ სინამდვილეში, სადაც ერთია ობიექტუარი რეალობა, რომელშიც იმყოფება სამყარო, კაცობრიობა და კონკრეტულად ქართველობა და მეორეა ის რეალობა, რომელიც შექმნა საინფორმაციო საშუალებებმა, მედეამ და რომრლსაც ხელს ვერ შეახებ, მაგრამ იგი გეხება აზრობრივად, გეხება და იჭრება შენს სულში, ფაქტიურად იქ ხარ, იქ ცხოვრობ და ეს ცხოვრება არის აბსოლუტურად ის, რაც არ არის და არის სად? შენს ფსიქიკაში, რომელმაც დაიკავა შენი კრიტიკული ცნობიერების ადგილი, ის გადაწია განზე და მოგვევლინა,

როგორც შენი დამატყვევებელი. კაცობრიობა დღეს პლატონისეულ „გამოქვაბულის მი-
თის“რეალობაში იმყოფება, რომელმაც აშკარად ღირებულებათა და ფასეულობათა ახალი
განზომილება შემოგვთავაზა, საშუალო არიტმეტიკული ადამიანის სახით მოგვევლინა და
მათი შესაბამისი შესწავლა, დახასიათება და დასათაურება „ცარიელის აღმნიშვნელის“
პრინციპით გამოიყენა.

გასაანალიზებელია ეკონომიკური ვითარება რა გავლენას ახდენს ადამიანზე. ყოფნა,
თუ ფლობა? ეს ორი ერთმანეთთან მიმართებაში ადამიანმა დროსა და სივრცეში როგორ
უნდა მართოს? როგორ უნდა განკარგოს მატერიალური მდგომარეობა ისე, რომ ყოფნა არ
დაკარგოს ამ სამყაროში, რომ ყოფნის მსახურად იქცეს ფლობა.

თანამედროვე ეკონომიკურ აზროვნებაში აუცილებელია გავითვალისწინოდ, რომ დო-
ვლათი, რომელსაც ასე „რუდუნებით“ აგროვებს მსოფლიო და პარალელურად ცდილობს
მის „ლიბერალური“ მეთოდებით განაწილებას, მაშინ არის პრობლემური, თუ კი ის სიმა-
რთლით, ანუ მადლით არ იქნა ნაშოვნი(მოპოვებული) და სწორად, ანუ სიკეთეში არ იქნა
დახარჯული. რამეთუ უფალმა ეს ყველაფერი სიყვარულითა და კეთილად შექმნა და შეუქ-
მნა ადამს(კაცობრიობას), რათა მას მოეხდინა გამდიდრება ღმერთსა და მოყვასში. საყუ-
რადღებოა ჩვენ ამ ფინანსებს როგორ მოვიპოვებთ, განვთავსებთ და რაში განვკარგა-
ვთ, რაში მივანიჭებთ სიცოცხლეს, რადგან ფული უბრალო ფენომენი არ არის სამყაროში,
რადგან ის მხოლოდ ეკონომიკური ფუნქციებით არ შემოიფარგლება. ეს უზარმაზარი სა-
კომუნიკაციო და თვითგამოხატვის საშუალებაა. მასთან დამოკიდებულებაში მჟღავნდება
თითოეული ადამიანი.

ყველა ეპოქა, ყველა საზოგადოება თავისებურად ცდილობს დასძლიოს მსოფლიო ეკო-
ნომიკაში არსებული გლობალური პრობლემები, მაგრამ როგორ?

ყველა დროს თავისი მახასიათებელი აქვს. ჩვენი დრო სხვა დროისაგან მხოლოდ იმით
განსხვავდება, რასაც სახარება გვასწავლის, რომ მრავალი უსჯულოების გამრავლებით
გაქრა სიყვარული. ყველაფერის ფულის საზომით გაზომვა ხდება. დროც კი ფულის საზო-
მად გამოიყენება. თანამედროვე ეკონომიკური სლოგანია: „დრო ფულია“, „დრო არის საშუ-
ალება ფულის კეთებისა“, არადა დროს ნეტარი ავგუსტინე შემდეგნაირად განსაზღვრავს:
„რამეთუ, რა არის დრო, თუ არა თანაბარი, მონაცვლეობითი და თანმიმდევრული ცვლა,
რომელსაც უპირობო აუცილებლობით ვექვემდებარებით ჩვენ ყველანი და მთელი სამყა-
რო“. მაშასადამე, თუ არ არის ქმნილება, არ არის ქმნილების ცვალებადი მყოფობა, არც
ცვალება და არც დრო. დრო ყოველთვის გულისხმობს რაღაც ხანგრძლივობას, პროცესს,
რომელშიც შეიძლება გამოიყოს წარსული, აწმყო და მომავალი. მაგრამ დასაწყისი, ანუ
პირველი მყისი, რომელშიც შეიქმნა სამყარო, განუყოფელია. მასში ადგილი არა აქვს არა-
ნაირ ხანგრძლივობას და მაშასადამე, დროის მიღმაა. თვით დროსაც თავისი დასაბამი
სამყაროს შექმნიდან მიეცა, მანამდე იყო მარადისობა. ჩვენს წინაშე დრო უცნობი და ჯე-
რაც ხელშეუხებელია.

დღეს, სამწუხაროდ, ჩვენთანაც და მთელს მსოფლიოშიც ბაბილონსა და ნინევიას ემ-
სგავსება ცხოვრება. ნახალისება ხდება თავშეუკავებლობის, გარყვნიების, უზნეობის,
ანგარების, მორწმუნეთა გრძნობების შეურაცხყოფის, ათეიზმის, ხოლო ამის მოქმედთა
მიმდევრობა მისაბაძ საქმედ ითვლება. ვიდრე ჩვენ ვცხოვრობთ, შურიტ, ანგარებით, სი-
ძულვილით, შიშით და განკითხვის სულით და ვეძებთ მხოლოდ მას, რაც ჩვენს მიწიერ
„მეს“ესიამოვნება, ეს არის სამოთხის ხის ნაყოფის აღქმის დაკნინებული რეალიზება ცი-
ვილიზებული „Apple“-ს ფორმატში.

ღმერთმა ადამი ქვეყნის მფლობელად დაადგინა. ბიბლიაში სიტყვა „მინა“ ხშირად აღ-
ნიშნავს არა მხოლოდ ჩვენს პლანეტას, არამედ მთელ ნივთიერ-ხილულ სამყაროს. იოანე
ოქროპირის განმარტებით, აღთქმა - „ფლობდეს მინას“ წარმოადგენს ერთ-ერთ ნიშანს
ღვთის მსგავსებისას. ღვთიური თვისებებია უკვდავება, სულიერება, გონიერება, სიყვარუ-
ლის გრძნობა და ა.შ.ღმერთთან მსგავსება-ესაა თავისუფალი ნება, შესაძლებლობა მო-

ტივის არჩევისა, შინაგანი ავტონომია. ესაა ის, რაც ქმნის ადამიანის პიროვნების ურღვევ სულიერ მონადას. მაგრამ ადამი გადავიდა უფლის მცნებას, შეჭამა აკრძალული ხის ნაყოფი, რის გამოც მოუხდათ სამოთხის დატოვება. რეალურად ადამის ცხოვრება კაცობრიობის ყოფის განსახიერებაა და მისი ცხოვრების ყოველ დეტალს უდიდესი მნიშვნელობა და სიმბოლური დატვირთვა აქვს. ანუ მან ვერ შეძლო სწორად სამოთხეზე ბატონობა, მიწის დამუშავება, სიმდიდრის შექმნა, მოვლა და გამრავლება.

დასკვნები

დღეს, ისე როგორც არასდროს ქვეყნობისა და შინაგანი ავტონომიის მეთოდების ინტენსიური გამოყენების სტატისტიკური დინამიკის გაზრდილი ნიშნული მთელ მსოფლიოში, დამაფიქრებელია ის გარემოებაც, რომ ასეთ დამოკიდებულებას სხვადასხვა ფორმით მთელი კაცობრიობა ავლენს, ფაქტიურად მისი გარეგნული გამოხატულება გლობალურ მასშტაბებს იძენს. მაგრამ ამ საკითხის ძირითადი პრობლემატურობა იმაში კი არ მდგომარეობს რომ ასე გაბატონებულად ბობოქრობს აღნიშნული დილემა, არამედ მისი ონტოლოგიურ ფესვთა ძიების დროულ და სწორად დაწყების აუცილებლობაშია.

პრობლემის მასშტაბურობიდან გამომდინარე საჭიროა გაერთიანდეს ერი და ბერი. რა თქმა უნდა ეს არ არის ახალი ტენდენციური პრობლემა, არც მისი სრული იგნორი შეიძლება. იგი უნდა გვესმოდეს და გვანუხებდეს როგორც ეკონომიკური არაჯანსაღი ტონალობითი მოვლენა, მაგრამ მისი თანამონაწილე არ უნდა გავხდეთ.

ამიტომ დროა თითოეულმა ჩვენთაგანმა დავიწყოთ ფიქრი იმაზე, თუ სად ვეძებთ პრობლემის ონტოლოგიური ფესვები, რა იქნება ჩვენი მარადიული ხვედრი? კარგათ უნდა გვესმოდეს და განვიცდიდეთ, რომ ღმერთმა, რომელმაც შექმნა სამყარო, თავის ხატად დაბადებულისათვის შექმნა იგი და სწორედ ადამიანია ამ სამყაროს არა რიგითი წევრი, არამედ მისი გვირგვინი და სისავსის აღმქმელი. ადამიანის შექმნით განცხადდა სამყაროს მოწყობის წესი, უმდაბლესიდან უმაღლესისაკენ განვითარების იდეა. თავდაპირველად ადამიანს დაეკისრა უდიდესი პასუხისმგებლობა. იგი უმნიშვნელოვანესი მისიის განსახორციელებლად შეიქმნა. მას უნდოდა მოეხდინა ხილული სამყაროს ინტეგრაცია და შეეერთებინა უხილავ სამყაროსთან, ე.ი. ადამიანის საშუალებით უნდა განხორციელებულიყო მთელი ხილული სამყაროს ფერისცვალება-განსულიერება.

თანამედროვე მსოფლიო გამოწვევები გვავალდებულებს, რომ თითოეულმა ჩვენთაგანმა და განსაკუთრებით კი ეკონომისტებმა უპირველესად ვიფიქროთ არსებული მდგომარეობის გამომწვევ მიზეზებზე და შემდეგ მათ დაძლევის გზებზე.

დრო დადგა მივეჩვიოთ ჯანსაღ კრიტიკას და ვისწავლოთ განსჯითი ანალიზი. მართალია მეცნიერება წინ მიდის განვითარების თვალსაზრისით, მაგრამ არის კი საკმარისი მისი სწორხაზოვანი პროგრესი? ამიტომ აქსიომაა შექმნილი მდგომარეობის გამომწვევი მიზეზები და მათი დაძლევის გზები ვეძებთ სრულ მეცნიერებაში. რამეთუ სრულ მეცნიერებას შეუძლია ყოველივეს აღმოფხვრა, რომელთა მაგალითები მრავლად არის წმინდა წერილში.

ბიბლიური ისტორიის თანახმად, მას მერე, როცა სამოთხის უკვდავმა ადამიანებმა უარი ვთქვეთ მარადიულობაზე და არ შევასრულეთ ღმერთის სიტყვაა, მაინც სამყაროში დავრჩით, არ გავქრით, უბრალოთ, დაირღვა სხეულის და სულის სიმრთელე და სხეული ხრწნად, ხოლო ადამიანი მოკვდავად იქცა...ახლა რაშია ჩვენი სიცოცხლის არსი დედა-მინაზე? გორგალი ტრიალებს, იქსოვება სიცოცხლე. ერთს მოსდევს მეორე, მეორეს-მესამე, მრავლდება კაცობრიობა. ვინ იცის ადამ და ევას მოდგმა კიდევ რა ბიბლიურ ხაზებს დაარღვევს და უსასრულობის რომელ კუნჭულში გარდაისახება ცივილიზაციად?, უნდა გვახსოვდეს, რომ არსებობს ორი განზომილება, განზომილება ქრისტიანული მარადიული ცხოვრების საზომისა და განზომილება ამა სოფლისა, წარმავალი და კონიუნქტურაზე აწყობილი, რომელიც დღეს სამწუხაროდ რეალურად თანხვედრაში არ არის.

ახლა კი ჩვენზეა დამოკიდებული, თუ რაში მოვიხმართ იმ თავისუფალ ნებას. დღეს თანამედროვე ეპოქაში კაცობრიობა იღწვის რათა განთავისუფლდეს უფლისაგან ბოძებული თავისუფლებისაგან და არ ახდენს საკუთარი თავის იძულებით ძალისხმევას. დახვეწილი PR-ტექნოლოგიებით მიმდინარეობს ეკონომიკური საქმიანობა, რომელიც დროსა და სივრცეში სამოთხის ხის ნაყოფისა და „Apple“-ს შორის მარკეტინგულ სტრატეგიად იწერება.

ამრიგად, „ძნელია გზა თანამედროვეობიდან მართლმადიდებლობისაკენ და პირიქით“, როგორც ამას ამბობს მამა სერგი ბულგაკოვი, მაგრამ აუცილებელად განსახორციელებელია.

ლიტერატურა:

1. საქართველოს კათოლიკოს პატრიარქი ილია II მეცნიერების, განათლების, კულტურისა და ხელოვნების შესახებ. თბ.2004, გვ 54;
2. ვლადიმერ ლოსკი დოგმატური ღვთისმეტყველება, თბ.2007, გვ 67;
3. ბიბლია, საქართველოს საპატრიარქო, თბილისი 1989;
4. მღვდელი ბასილ ახვლედიანი, შიხაშვილი გ., ბაკაშვილი ნ., მართლმადიდებლური თეოლოგიური ეკონომიკისა და მართვის საფუძვლები. თბ., „მერიდიანი“, 2009;
5. საქართველოს ეროვნული აკადემია, გელათის სასულიერო აკადემია, თბ,2006;
6. ნმ.ეპისკოპოსი ეგნატე ბრიანჩანიწივი, რჩეული თხზულებები, თბ,2004.

The Fruit of the Paradise Tree, or “Apple” in Time and Space

Ermalo Nikolaishvili

Archpriest, Associate Professor of Gelati Theological Academy

Ekaterina Babunashvili

Doctor of Economic Science

Associate Professor of Kutaisi University

SUMMARY

Today, sadly, life is like that of Babylon and Nineveh in our country and around the world. Incontinence, depravity, immorality, self-interest, insulting the feelings of believers, atheism are encouraged, and following to implementers of these actions is considered to be a role model. As long as we live with envy, self-interest, hatred, fear, and the spirit of judgment, and seek only what pleases our earthly “me”, this is the diminished perception of the fruit of the paradise tree, conferred for us, in a civilized “Apple” format.

Keywords: Paradise, Adam, Eve, Commandment, Mission, Civilization of “Apple”.

Challenges of Digital Development in East European Countries

Olga Nosova

Professor, Doctor of Science

Konstantin Pavlov

Professor, Doctor of Science

Abstract. *The article reveals the challenges of the digital development in the economy. It examines and determines pros and cons of the digital economy in countries in the post-Soviet area. The peculiarities of the digital information presentation, the background, implementation and consequences of digitalization are considered. The advanced experience in the digital development in a number of post-Soviet countries has been considered. The forms and methods of assessing the degree of digitalization coverage in individual countries considered for obtaining new opportunities of digital technologies usage in business, the creation of information technology platforms, new values, benefits, and virtual services' provision.*

It has proposed to intensify cooperation between IT companies of the post socialist countries. The important role of private business in stimulating the use of the results of the digital economy pointed out.

Keywords: *digital development, challenges, digital format, East European countries.*

Introduction. The rapid technological advances, new technologies have emerged to store, process and transfer “mega giant” volumes of information effect the transfer to digital economy. This was the basis for the transition of the real economy to a digital economy. Digital reporting creates a specific product (or service). The transition from the real economy to the digital economy was made possible by the introduction of modern telecommunications (high-speed Internet based on 4G and 5G, high-speed fiber-optic high-throughput lines), which is the technical basis of the digital economy. The main manifestations of the digital economy are the emergence of digital products, digital services, electronic money, electronic trading platforms, electronic banking, i.e. all the elements of commerce that ensure the transition from real to digital commerce.

The modern stage of world economic and social development is characterized by the use of technological capabilities of information databases, the accumulation of large volumes of transmitted information, and the recording and analysis of business processes. Digitalization is seen as a process based on digital information and communication technologies aimed at increasing the efficiency of public production, maintaining a steady rate of economic growth in order to improve the well-being and quality of life of the population. Digital reporting creates a specific product (or service) as well. Providing citizens with access to the use of this product (service) in various socio-economic activities increases the efficiency of the economy. The scientific and educational activities, in the field of health care and in the organization of medical assistance, and in the organization of effective business management and control, legal services, in the field of advertising, i.e. the creation of e-government (or public document circulation) improve the quality of life.

The study of the characteristics of digitization includes the disclosure of the essence of digitization, the features of the digital presentation of information, the prerequisites and the possible positive effects of digitization on post-Soviet countries. Reconciling the concepts of “digitization,” “digitalization,” “digital economy”, “digital transformation,” digital form of data presentation” aimed at creating a business models. The expansion of methods for estimating the digital coverage of individual countries provides new possibilities for the application of digital technologies in business and the creation of new values, determining the virtual source of profits generated by their activities.

Review of the Literature. Digitization in a narrow sense refers to the transformation of digital

information, which in most cases reduces costs, new opportunities etc. The large number of specific transformations of information into a digital form has such significant positive consequences that lead to the use of the term digitization in the broad sense (Sologubova, 2019). The digitization of information is seen as a method of improving different private aspects of life. Halin & Chernova studied the impact of the diffusion of socio-economic processes on social development. By digitization in a broad sense, the current worldwide trend of the economy and society development, stimulates its efficient development of the economy, improves the quality of life of the population (Khalin & Chernova, 2018). Mandviwalla & [Flanagan](#) (2021) argue that digital transformation effects small businesses' development through sell, and deliver using technology, and the factors that influence the transformation process.

Digitization in a broad sense can only be considered as a trend of effective world development if the digital transformation of information meets the following requirements. It encompasses production, business, science, the social sphere and the ordinary life of citizens; accompanied only by the efficient use of its results. Its outcomes are available to users of the reformed information, and its benefits are used not only by specialists but also by ordinary citizens; users of digital information have the skills to work with it.

Digitization makes it possible to create complete technological environments «habitats» (ecosystems, information platforms), within which the user can create for himself environments, including technological, instrumental, methodical, documentary, partner, as well as large databases of personnel, technical, material, financial, marketing data for solving entire classes of problems. V. Lipov points to the great potential of information platforms comparable in their mobility to financial corporations. The used databases have the following features. They are easily replenished, restructured, and used according to the updated continuously needs of different consumer groups, regardless of their location (Lipov, 2020).

Digital innovations reflect the nature, process and outcome of innovation, as well as the long-term and short-term social, economic, and cultural impacts of their offerings (Nambisan et al., 2019). They are realized through the application of the following types of strategies:

- development of a new technology strategy in the existing business context;
- selection, and implementation of new software or platform;
- evolutionary transition from analog to digital processes are the basic forms.

To maintain their competitive position in the global digital market, firms also need to develop and implement digital innovations that transformed into a number of advantages.

These include optimized business processes resulting from automated financing and risk management of transactions for large institutions, Saas (Software as a Service) and other integrated technology solutions; digital solutions that reduce costs, increase profitability and increase income. The use of digital innovations by companies interested in development offers additional competitive advantages. Possible disadvantages consist of the possibility of damaging the company's core activities as a result of the increase in cybercrime, delays in the use of the latest information technologies, insufficient funding for R&D in the country.

A structured representation of digital economy competences identify the needs of organizations and citizens for new competencies for economic activity, and apply to find approaches to effectively manage their formation and training (Dneprovskaya, 2019). The characteristics of the information provided in the digital form include:

The possibility of using a variety of physical principles for the presentation, recording and transmission of information, including the ability to encrypt a message, transmit it in such a form and then decrypt it again;

The possibility of transmitting information using different physical media;

Copying and disseminating information without losing its accuracy;

Multiplying the density of its recording and the speed of transmission, as well as «incompetence» and «non-exclusive» it at consumption;

Creating digital technologies more efficient than analogue ones (Halin & Chernova, 2018).

Novak et al. (2018) argue that the share of digitalization within the overall economy across Central East Europe also approaches that of larger European Union countries. It has been growing at higher rates. These forces are complemented by high-quality digital infrastructure and an emerging digital ecosystem with successful companies, large and small, that compete locally and globally. Adapting to, and capitalizing on, the next phase of digitalization will be as essential to Central and Eastern Europe as it is to the future prosperity and competitiveness of countries around the world. Authors consider that the next phase will be driven by big data, the Internet of Things (IoT), and artificial intelligence (AI). As these technologies continue to permeate different sectors in a horizontal fashion, they promise significant productivity gains that hold the largest potential for future growth in Central and Eastern Europe. McKinsey & Company estimate conservatively that existing IoT solutions alone could contribute to up to €160 billion in GDP gains across Central East Europe by 2025 (Novak et al., 2018).

Research methodology. The study of the forms of the digital economy uses analysis and synthesis method. A comparative analysis applies for examining the challenges of information technology.

The goal of this article is to compare the role, characteristics and results of the introduction of the digital economy in the post-Soviet countries. The special properties of digital information have led to the emergence of the completely new scientific direction «digital economics», which comprises mathematical methods and models based on the digital format of information presentation and its properties stemming from it. It is quite natural for the digital economy to be understood as an economy whose main trend of efficient development is digital (Sologubova, 2019). This definition highlights the main feature of the digital economy - the impact of progress on digital innovation. It should be noted that there exist many definitions of the concept of the «digital economy», underlining different aspects of the impact of digitization on the national economy, such as the use of innovative information and communication technologies (ICT).

Scientists emphasize various digital effects on the ICT; Internet, mobile and sensor networks, online work opportunities; electronic workflow, modern electronic communications, information recording, and storage; new business development models, new markets and new customers, etc. Examples for application of digitalization are technologies used in logistics, geotechnical engineering, modern banking technology, information security technology, etc. and others.

Digital transformation is seen as a process of transforming business strategies, models, operations, products, marketing and management approaches using digital technologies (Androsova & General, 2020). A comparison of the definitions of the digital economy shows that each notion distinguishes some specific features. A summary of the most important of these points to the following features:

It is a system of social and economic relations based on the use of digital technologies to change the business model of development and to increase the competitiveness of the economy;

Expressing the modern paradigm of accelerated economic development, in which increasing competitiveness and efficiency becomes a necessity;

Characterizing the current stage of the evolution of the socio-economic and productive model of society;

Covering public life, production, business, science, management, households and individuals;

Reflecting the specificity of the new technological generation - the use of big volumes of data generated in a wide variety of information systems and processed to extract useful information from them;

Aimed at creating new industries, business models, management models, new markets and new consumers for profit;

Digital transformation involves a shift from analog interaction and analog media to electronic interaction using modern electronic means. It applies the active use of innovative digital information and communication technologies, modern electronic communication channels, electronic workflows and electronic means of recording the processing, storage and transfer of information. The use of the latest mathematical methods and models of information processing based on the digital form of its presentation and the properties of digital information create the advantages for transfer information.

Generally available online through platforms such as the Internet, mobile and sensor networks (Gorelov, 2019).

European Union countries develop digitalization of services at intermedia level. They comprise electronic identity cards, digital identity to use public services, online payments to personal account, digital invoice, residential citizen central database, flow cash of public expenditure and etc. The European Commission proposes an ambitious reform of the digital space, a comprehensive set of new rules for all digital services, including social media, online market places, and other online platforms that operate in the European Union: the Digital Services Act and the Digital Markets Act in December 2020. This proposed reform aims to stimulate integration among platforms, create competences to manage integration and digital networking, protect consumers and their fundamental rights online, and lead to fairer and more open digital markets for everyone.

Results. The following definitions of the digital economy officially adopted at the governmental level in a number of post-Soviet countries and in Uzbekistan.

Digital economy defines economic activity in which digital data is a key factor of production. The processing of large volumes and the use of the results of the analysis which, in comparison with traditional forms of management, makes it possible to substantially increase the efficiency of different types of production, technologies, equipment, storage, sale, delivery of goods and services (Khalin, 2019);

The digital economy is an economic activity where digital data is the key factor in production. It promotes the creation of an information space that takes into account the needs of citizens and society to obtain high quality and reliable information and the development of the information infrastructure of the Republic of Uzbekistan. It promotes the use of information and telecommunications technologies; as well as the formation of a new technological base for the social and economic sphere (Gorelov, 2019).

Comparison of the concepts of «digitization» and «digital economy» shows that digitization is the basis of the digital economy, which determines the direction of the world development of the economy and society. It defines the main modern trend in the economy and society, based on the transition to a digital format presenting information, thus stimulating the availability and reliability of storage and transmission of big data. Digitization contributes to the consistent improvement of all business processes in the economy and related social spheres. The progress in digital form application includes increasing the speed of interchange, accessibility and security of information, as well as increasing the role of the automation as a basis for digitization.

The requirements of digitization as the current trend in the economy and society, and thus in improving their development efficiency, demonstrated to some extent by the existence of the prerequisites of digitization at the macro, mezo and micro levels. Therefore, it is the task of the state to create favorable conditions for digitization, and to provide opportunities for their fulfilment (Khalin & Chernova, 2018).

In Ukraine, the digital economy provides the use of information technologies, the creation of new products, values and properties, and is the basis for the acquisition of competitive advantages in most markets. Governments in the post-Soviet area are taking large-scale measures to develop the digital economy, introducing electronic document circulation systems, developing electronic payments and improving the legal and regulatory framework for e-commerce.

The digital economy uses information technology platforms and is developing at an accelerated pace, which necessitates the creation of new models of such platforms (Resolution of the President of the Republic Uzbekistan, 2018).

In the near future, there is planned to develop the National Concept of the Digital Economy, envisaging the renewal of all spheres of the economy based on digital technologies, and on this basis to implement the program «Digital Uzbekistan -2030». The digital economy would allow gross domestic product to grow by at least 30 per cent and would drastically reduce corruption. This is confirmed by the analytical studies of authoritative international organizations (Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan, 2018).

The use of information technology ensures the transformation of the production system, the creation of new business models, and the stimulation of increased productivity. The Government of Ukraine and the EU signed a new Program of Support for E-government and Digital Economy in Ukraine for €25 million. The Government of Ukraine and the European Union signed a new Program of Support for E-government and Digital Economy in Ukraine. The target (accelerated) scenario of the transition of the Ukrainian economy over a period of 5-10 years to a significant share of the digital economy (up to 65 per cent), could bring Ukraine's nominal GDP to 1 trillion in 2030. US Dollars (Ukraine 2030, 2019).

The creation of the online public services portal "Action" 45 has become the most popular government measures in the field of digital environment development in Ukraine. The goal of the Ministry of Digital Transformation is using the portal through providing 100 per cent of digitizing services provided by the state until 2024. Citizens can already get a significant number of public services on the portal online and carry out online registration of various types of certificates, licenses, permits, benefits, lawsuits, as well as obtain the other online services, etc. The eHealth electronic healthcare system started functioning due to the medical reform in Ukraine in 2018. This system helps patients receive and provides quality medical services to doctors. In addition, the effectiveness of the public funds allocated to health care, spending of medical inventories and services are controlled (Digital transformations in Ukraine, 2020)

The advantages of the digital economy are lower costs of providing services, the development of e-commerce and the promotion of foreign capital inflows. International experts estimate that if developing countries, such as Uzbekistan, reach the Internet penetration level of developed markets, their long-term productivity will increase by 25 per cent. Uzbekistan has all the conditions to take advantage of the dynamic digital economy. The Republic is the most populous country in the Central Asian region, with a significant young and well-educated labour force.

At present, Uzbekistan employs about 29,000 people in information and communication technologies (ICT), working in 1,400 enterprises, whose total contribution to GDP is 2.2 per cent. The gradual opening of the sector already allows citizens of the country to receive Internet services and businesses to benefit from the digital economy (Information Agency of the Republic of Uzbekistan. 2019).

In Ukraine, it would be appropriate to highlight innovation as a national priority. This should be achieved not only through government support to selected knowledge-based sectors and industries, but also through the creation of incentives for innovation and entry into new markets by economic actors that stimulate the creation and development of innovative clusters (Nosova, 2019).

In the rating of the best 25 Ukrainian companies, which are the leaders in the introduction of digital technologies, the publication "The Power of Money" has allocated large private as well as state companies, as well as the Ministry of Digital Transformation. The list included "Naftogaz", "Kyivstar", "Ukravto", "Darnitsa", "Kernel", "TIS", Koslin Group, EPAM, as well as banks "Ukrghazbank" and PUMB (The best companies of Ukraine are named, 2019).

The priority areas for the development of information and computer technologies and the establishment of a modern digital economy are:

- modernization of information and communication technologies, taking into account global and local advances in nanotechnology, genetic engineering, NBIC convergence (the ongoing unification of nanotechnology, biotechnology, information technologies and cognitive science), information and biotechnologies oriented towards the development of the artificial intelligence;
- invention of modern multi-component materials based on the achievements of photonics, robotics and optoelectronics;
- combating cybercrime, strengthening information security on the Internet;
- legal regulation of citizens' free access to information and economic and State security;
- development of freelance capabilities;
- regulation and support of the digital economy in all sectors of the economy.

At present time, the most post-Soviet countries are in the process of digital transformation. Priority areas for digital transformation include the following:

Modernization of the system of education and professional training of IT-personnel through improvement of educational infrastructure and creation of branches of leading foreign universities in the sphere of IT. Specialists account for about 1 per cent of the total employed population of the country. This figure is expected to rise to 2.5-3 per cent over the next five years, corresponding to the world average;

- Introduction of IT start-up support mechanisms, including the creation of technology parks, attraction of venture capital, organization of business accelerators and incubators. 300 IT companies in Uzbekistan now use Mirzo Ulugbek Innovation Center. The current target is to increase the share of the IT sector in GDP to 4 per cent and increase IT exports 10 times in the next few years;

- Ensuring the development of information and communication infrastructure. By the end of 2020, the capacity of the international Internet link has been increased by 10 times, more than 2,300 km of fiber-optic links have been completed and more than 2,000 fourth - generation base stations have been installed.

Improvement of public e-services includes the introduction of technologies of smart and safe cities (smart cities) in regions of Uzbekistan. There are processing the big data, application of Internet, intelligent video surveillance and monitoring systems in public places.

Conclusions and Recommendations. The article examines the role, features and results of the introduction of the digital economy in the post-Soviet countries. The analysis of the relationships of concepts «digitization,» «digitalization», «digital economy» and «digital transformation» on the basis of the study of specific characteristics of the data categories as a process, application and realization of its results has been carried out.

The value of accelerating the digital transformation of the economy through close international cooperation among countries through the use of information technology platforms was pointed out. The best practices of digital engineering and the development of information technology in a number of post-Soviet countries have been investigated.

An analysis has been summarized the forms and methods used to assess the “digitalization” of certain countries in the case of Ukraine and Uzbekistan in order to obtain new opportunities for the use of digital technologies, the creation of technology platforms, new values and benefits, providing virtual services. It has been proposed to increase state expenditure on R&D, expansion of IT services to all the sectors in the economy, creation of digital economy infrastructure. The important role of private business with strong entrepreneurial and innovative approach with state support for the development of digital economy infrastructure was pointed out.

References:

1. Androsova, I.V. & Generalova, A.V. (2020). *Digitalization of textile industry enterprises using big data analysis methods. Analytical tools of commercial organizations in an innovative economy: a collection of scientific papers of the round table dedicated to the anniversary year of the Russian State University named after A.N. Kosygin (May 14, 2020)* / ed. A.V. Generalova. M.: FGBOU VO „RSU im. A.N. Kosygin“, 18-22.
2. Digital transformations in Ukraine: whether domestic institutional conditions for external calls and European agenda? (2020). Retrieved from https://drive.google.com/file/d/1jOQsfL10u4lVLWBlj_ymgTe8YOOD8Up5/view?fbclid=IwAR1qu1r2P4b9Fx4AbfH5nMAh5DVStiAqsTBWOCtdfh7DKqd527wuo-Ea-c8
3. Mandviwalla, M. & Flanagan, R.. (2021). Emerging Digital Technologies to Combat Future Crises: Learnings From COVID-19. Small business digital transformation in the context of the pandemic, *European Journal of Information Systems*, 30:4,359-375, Retrieved from DOI:[10.1080/0960085X.2021.1891004](https://doi.org/10.1080/0960085X.2021.1891004)
4. Khalin, V.G. & Chernova, G.V. (2018). Citation: Digitalization and its impact on the Russian economy and society: advantages, challenges, threats and risks. *Power and Economics*. No. 10, 45-64. Retrieved from: <https://doi.org/10.22394/1726-1139-2018-10-46-63>.
5. Lipov, V. (2020). Citation: “Sexy but Poor”: Information Platforms and the Paradox of Openness in the Digital Economy. *Philosophy of Economy*. Almanac of the Center for Social Sciences and the Faculty of Economics of Moscow State University named after M.V. Lomonosov. No. 3 (129, 152 - 167.
6. Nambisan, S., Lyytinen, K., Yoo, Y. (2019.) *Handbook of Digital Innovation*. Editors: Satish. Nambisan, Kalle Lyytinen, Youngjin Yoo. Edward Elgar Publishing. 320 p.
7. Dneprovskaya, N.V. (2020). A method for researching the competencies of subjects of the digital economy. *Open Education*. T. 24., No. 1, 4, 12.
8. Gorelov, N. A. (2019). *Development of information society: digital economy: studies. Handbook for universities/* N. A. Gorelov, O. N. Korableva. - Moscow: Yurayt Publishing House, 241 p. Retrieved from <https://biblio-online.ru/book/razvitie-informacionnogo-obschestva-cifrovaya-ekonomika-429156>.
9. Information Agency of the Republic of Uzbekistan. (2019). Retrieved from <https://regnum.ru/>
10. Nosova, O.V. (2019). The development of economic science in the context of innovative changes. *Economic and financial mechanisms of innovative development of the digital economy: collection of scientific articles*. Part 2, under scientific. ed. V.V. Puzikova, M.L. Zelenkevich. Minsk: Institute of Business BSU, 8-15.
11. Named of the best companies in Ukraine in the field of digitalization. (2019). Retrieved from
12. <https://delo.ua/business/nazvany-luchshie-kompanii-ukrainy-v-sfere-didzhi-369282/>
13. Novak, J. et al. (2018). The rise of Digital Challengers, McKinsey & Company, November, Retrieved from https://digitalchallengers.mckinsey.com/files/McKinsey%20CEE%20Report._The%20Rise%20of%20Digital%20Challengers.pdf.
14. Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan dated 03.07.2018 no. PP-3832 “On measures for the development of the digital economy in the Republic of Uzbekistan.” Retrieved from <https://buxgalter.uz>
15. Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan Mirziyoyev Oliy Majlis dated 28.12.2018. (2018). *People’s word*. December 29. Retrieved from <https://nrm.uz>/<https://nrm.uz/>
16. Sologubova, G.S. (2019.). *Components of digital transformation: monograph*. Moscow: Yurayt Publishing House, - 147 p. - (Series: Current monographs). Retrieved from <https://biblio-online.ru/book/sostavlyayuschie-cifrovoy-transformacii-445006>.

საქართველოში სათანადოდ დამტკიცებული მინიმალური ხელფასის არსებობის აუცილებლობის შესახებ

ნუგზაჰ პაიჭაძე

ასოციირებული პროფესორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სამუშაო ძალის ბაზაზე გამყიდველებად გამოდიან განსაზღვრული კვალიფიკაციის მქონე სპეციალისტები, მყიდველებად – საწარმოები, ფიჩმები, კომპანიები და ა. შ. მოცემულ შემთხვევაში სამუშაო ძალის ფასად წარმოგენილია საბაზრო გახანტილებული ხელფასი, სანაღრო გაჩიფებისა და ღირსი ანაზღაურების სახით. სამუშაო ძალის ყიდვა-გაყიდვა ხდება შესაბამისი შიომითი კონტრაქტებით. შიომის განსაზღვრულ ბაზაზე დომინირებულ ხელფასის დონეზე გავდენას ახდენს შიომზე მოთხოვნა და მიწოდება, მიუხედავად იმისა, მონაწილეობენ, თუ არა შიომის ბაზაზე პროფკავშირები [1].

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ხელფასის ორგანიზაციამ უნდა გადაწყვიტოს შემდეგი ორი მთავარი ამოცანა: 1) თითოეული მომუშავეს შიომის გახანტილებული ანაზღაურება მის მიეხ დახაჯული შიომის შედეგისა და შიომის ბაზაზე სამუშაო ძალის ღირებულების შესაბამისად; 2) დამქიხავებლისათვის (სახელმწიფო, სააქციო საზოგადოება, კომპანია, ფიჩმა, კოოპეჩატივი, კეჩიო პიჩი და ა.შ.) წარმოების პროცესში ისეთი შედეგის მიღწევის უზრუნველყოფა, რომელიც, წარმოებული პროდუქციის/მომსახურების ჰეაღიზაციის შედეგად, საშუალებას მისცემს მას ანაზღაუროს მის მიეხ გაწეული დანახაჯები და მიიღოს გაჩვეული მოცულობის მოგება [2].

ხელფასი ასეულებს მხავად ისეთ ფუნქციას, ჰოგოჩიკაა: აღწარმოებითი, სოციალური, მასტიმულირებელი, მახეგულირებელი და ა.შ. აღწარმოებითი ფუნქციის შესხულებასთან უშუალოდაა დაკავშირებული „მინიმალური ხელფასის“ ცნების შემოღება. სწოხედ მოცემულ პრობლემაზე შესხულებული წინამდებახე სამეცნიერი სტატია.

საკვანძო სიგყვები: მინიმალური ხელფასი, სამუშაო ძალა, შიომის ბაზაჰი, მინიმალური ხელფასის ჰეგულირება.

შესავალი

სტატიაში თანამედროვე გაგება და მისი ორგანიზაციის ამოცანები საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, განხილულია მინიმალურ ხელფასთან დაკავშირებული ისეთი საკითხები, როგორცაა: ხელფასის არსის მინიმალური ხელფასის არსი და მისი შემოღების აუცილებლობა, მიზანი, დანიშნულება და მიდგომები, დამოუკიდებელ საქართველოში, სათანადოდ დამტკიცებული და დამსაქმებელთათვის სავალდებულო, მინიმალური ხელფასის ფაქტობრივ არარსებობასთან დაკავშირებული მდგომარეობის ანალიზი და ა. შ.

დასასრულ, ჩატარებული კვლევიდან გამომდინარე, შემოთავაზებულია ქვეყანაში, ავტორის აზრით, შედარებით უმტკივნეულოდ მინიმალური ხელფასის შემოღების კონკრეტული გზები.

მინიმალური ხელფასი: არსი, მიზანი და მიდგომები

რამდენადაც ხელფასის სფეროში ურთიერთობები პირდაპირ ან ირიბად მოქმედებს საზოგადოების წევრთა ინტერესებზე, ისინი რეგულირდება სახელმწიფოს მიერ, რომელიც ადგენს ხელფასის შესახებ საკანონმდებლო საფუძვლებს, სრულყოფს, აკონტროლებს და უზრუნველყოფს მათ დაცვას ამ ურთიერთობათა სუბიექტების მიერ მათი საქმიანობის ყველა დონეზე.

ხელფასის შესახებ საკანონმდებლო საფუძვლებში ერთ-ერთი ცენტრალური ადგილი უკავია ქვეყის მასშტაბით მინიმალური ხელფასის დადგენისა და, ეკონომიკური განვითარების კვალობაზე, მისი გადასინჯვის პროცესს.

მინიმალური ხელფასის შესახებ კანონი პირველად შემუშავდა ახალ ზელანდიაში 1894 წელს. შემდეგი იყო ავსტრალიის შტატი_ ვიქტორია 1896 წელს და გაერთიანებული სამეფო_1909 წელს. აშშ-ში მინიმალური ხელფასი ქვეყნის კონგრესმა 1938 წელს დააწესა, შრომის სამართლიანი პირობების აქტით. დამოუკიდებელ საქართველოში კი, პირველად და უკანასკნელად იგი 1999 წელს დააწესეს, რომელიც იმდენად მოძველდა, რომ, ფაქტობრივად, ქვეყანა დღეს მის გარეშეა, რომლის შესახებ უფრო კონკრეტულად ქვემოთ გვექნება მსჯელობა.

მინიმალური ხელფასის მიზანი მოსახლეობის ძალიან დაბალი ანაზღაურებისაგან დაცვაა. საქმე ისაა, რომ ნებისმიერ ქვეყანაში ხშირად ადგილი აქვს შრომის ბაზრის პოლარიზაციას, ანუ მის დაყოფას მკვეთრად გამოხატულ, უკიდურესად „კარგ“ და „ცუდ“ სამუშაო ადგილებად. მინიმალური ხელფასის დაწესება შრომის ბაზრის ასეთი დაყოფით გამოწვეული ეკონომიკური უთანასწორობის ასაცილებლად ეფექტიანი საშუალებაა.

მინიმალური ხელფასის შემოღებისა და მისი სიდიდისადმი დამსაქმებლებისა და დასაქმებულების მიდგომები განსხვავებულია. დამსაქმებლები, როგორც წესი, ცდილობენ, რომ მინიმალური ხელფასი იყოს, რაც შეიძლება დაბალი. მათი მოსაზრებით, მინიმალური ხელფასის ზრდა იწვევს მათი შემოსავლების შემცირებას და შრომის ბაზრის არაფორმალური სექტორის ზრდას, ზოგჯერ ბიზნესის დახურვასაც კი. შრომითი უფლებების დამცველი ორგანიზაციები კი, მაგალითად, პროფკავშირები თვლის, რომ მინიმალური ხელფასის რეგულირების გარეშე, მითუმეტეს, მისი არარსებობისას, ხშირად ადგილი აქვს შრომის ექსპლუატაციას.

ცხადია, მოცემულ შემთხვევაში, ორივე მხარე მსჯელობს თავისი პოზიციებიდან გამომდინარე. თუმცა, ისიც ცხადია, რომ მინიმალური ხელფასის მეტისმეტად დაბალი დონის დადგენით ან მისი საერთოდ არქონისას, შეიძლება ადგილი ჰქონდეს (ხშირად ეს ასეცაა) დასაქმებულთა ექსპლუატაციას. პრაქტიკაში შეიძლება ადგილი ჰქონდეს, აგრეთვე, საპირისპირო მოვლენასაც_ როცა მინიმალური ხელფასის დონე დასაშვებზე მაღალია, რაც გამოიწვევს დამსაქმებელთა მოგების მეტისმეტ შემცირებას და ზოგჯერ გაკოტრებასაც კი. აქედან გამომდინარე, მომუშავეთა ხელფასის დონე უნდა იყოს ნორმალური_არც დაბალი და არც მაღალი, ანუ უნდა იყოს ეკონომიკურად დასაბუთებული. ამ ორი ინტერესის დამბალანსების როლში გვევლინება სახელმწიფო, მისი საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების სახით.

მინიმალური ხელფასის რეგულირება სხვადასხვა ქვეყანაში

სხვადასხვა ქვეყანაში მინიმალური ხელფასის რეგულირება ხდება ისეთი საკანონმდებლო აქტებით, როგორცაა: პრეზიდენტის ბრძანებულება, ქვეყნის პარლამენტის დადგენილება, დებულებები შრომის ანაზღაურებისა და მინიმალური ხელფასის შესახებ და ა. შ. მაგალითად, აშშ-ში მინიმალური ხელფასი რეგულირდება ფედერალური კანონმდებლობით.

საერთაშორისო მასშტაბით მინიმალური ხელფასის რეგულირებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს შრომის საერთაშორისო ორგანიზაცია. 1970 წელს მის მიერ მიღებულ იქნა კონვენცია მინიმალური ხელფასის დაწესების შესახებ. სახელმწიფოები, რომლებიც შეუერთდებიან ამ კონვენციას, იღებენ გარკვეულ ვალდებულებებს, რომლებიც მოიცავს ზოგიერთ სანქციასაც, მათი შეუსრულებლობისას. ხსენებული კონვენციით, მინიმალური ხელფასის დაწესებისას გათვალისწინებულ უნდა იქნეს შემდეგი კრიტერიუმები:

- 1) დასაქმებულებისა და მათი ოჯახის წევრების მოთხოვნილებები;
- 2) ქვეყანაში ხელფასების საერთო დონე;
- 3) საარსებო მინიმუმი და მისი ცვლილების ტენდენცია;
- 4) სოციალური შემწეობები;

5) სხვადასხვა სოციალური ჯგუფების ცხოვრების დონის შეფასება;

6) ეკონომიკური ფაქტორები.

როგორც ზემოაღნიშნულიდან ჩანს, კონვენცია ქვეყანას არ ავალდებულებს დაანესოს მინიმალური ხელფასის კონკრეტული ოდენობა. იგი ითხოვს შეიქმნას ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის შესაბამისი მინიმალური ხელფასის განაკვეთების დადგენის უზრუნველყოფელი სისტემა და მექანიზმი.

დღეის მდგომარეობით, მოცემული კონვენციის რატიფიკაცია მრავალმა ქვეყანამ მოახდინა, მათ შორის ჩვენმა ახლო მეზობლებმა_სომხეთმა და აზერბაიჯანმა, აგრეთვე, უკრაინამ, მოლდავეთმა და სხვა პოსტსაბჭოთა ქვეყნებმა. საქართველო კი, სამწუხაროდ, ჯერ-ჯერობით მოცემულ კონვენციასთან არ არის მიერთებული.

ქვეყნების უმეტესობაში, როგორც წესი, ადგენენ თვიურ მინიმალურ ხელფასს. არის გამონაკლისებიც. მაგალითად, გერმანიაში, საფრანგეთში, გაერთიანებულ სამეფოში, ისლანდიაში და აშშ-ში დგინდება საათობრივი მინიმალური ხელფასის ოდენობა, მალტაში კი იგი დგინდება კვირეების მიხედვით.

ზემოაღნიშნულ კონვენციასთან მიერთებულ სახელმწიფოებში მინიმალური ხელფასის ოდენობას განსაზღვრავს ქვეყნის მთავრობა სოციალურ პარტნიორებთან კონსულტაციის საფუძველზე. მისი დადგენის მექანიზმი სხვადასხვა ქვეყანაში ხასიათდება გარკვეული სპეციფიკურობით. მაგალითად, თურქეთში ამ მაჩვენებელს ადგენს მინიმალური ხელფასის დამდგენი სპეციალური კომისია, რომელიც შედგება მთავრობის, დამსაქმებლებისა და დასაქმებულთა წარმომადგენლებისაგან, ბელგიაში მინიმალური ხელფასის დადგენა ხდება კოლექტიური შეთანხმებით, სოციალური მოლაპარაკების საფუძველზე, ლიეტუვაში მინიმალური ხელფასის ოდენობას ადგენს მთავრობა სამმხრივი (დასაქმებულების, დამსაქმებულებისა და მთავრობის წარმომადგენლების) რეკომენდაციის საფუძველზე, რომელიც მტკიცდება პარლამენტის საგაზაფხულო სესიაზე.

საქართველოში სათანადოდ დამტკიცებული მინიმალური ხელფასის არსებობის აუცილებლობის შესახებ

დამოუკიდებელ საქართველოში, როგორც უკვე აღინიშნა, მხოლოდ ერთხელ და უკანასკნელად, მაშინდელი პრეზიდენტის ე. შევარდნაძის ბრძანებულებით, დადგინდა დაქირავებით დასაქმებულთა მინიმალური ხელფასი თვეში 20 ლარის ოდენობით. აღნიშნული თანხის ოდენობა მართალია მცირე იყო, მაგრამ იგი მეტ-ნაკლებად შეესაბამებოდა ქვეყნის იმდროინდელ ეკონომიკური განვითარების დონეს.

ამ პერიოდიდან დღემდე საკმაოდ დიდი დრო გავიდა, რომლის განმავლობაშიაც ქვეყნის ეკონომიკა 8-ჯერ და მეტად, ხოლო დაქირავებით დასაქმებულთა საშუალო ხელფასი 16-ჯერ და მეტად გაიზარდა. რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა იყოს, 1999 წლიდან მოყოლებული სახელმწიფომ, შესაბამისი დადგენილებით, მარტო საჯარო მოხელეებისათვის მინიმალური ხელფასის დონედ 135 ლარი დაადგინა, რაც სადღეისოდ ძალიან დაბალია. რაც შეეხება ქვეყანაში დაქირავებულ მომუშავეთა დანარჩენ კატეგორიას, მათთვის დამსაქმებლებს დღესაც ხელფასის სახით თვეში 20 ლარის გადახდის ვალდებულება აქვთ. ფაქტობრივად, დღეს საქართველოში საკანონმდებლო დონეზე არაა დადგენილი, დამსაქმებლებისათვის შესასრულებლად სავალდებულო, მინიმალური ხელფასის ოდენობა. ამას კი არ შეიძლება არ ახლდეს დამსაქმებულთა მხრიდან დასაქმებულთა ექსპლუატაციის ცალკეული შემთხვევები.

ზოგიერთი, მათ შორის იმათგანაც კი, ვისზეც დამოკიდებულია ქვეყანაში მინიმალური ხელფასის განსაზღვრა და მისი სათანადოდ დამტკიცება, ჩვენში არსებულ მდგომარეობას ამართლებს იმით, რომ მისი (მინიმალური ხელფასის) შემოღება შებოჭავს დამსაქმებელს და ხელს შეუწყობს სამუშაო ძალის ჩრდილოვან ეკონომიკაში გადანაცვლე-

ბას ან გამოიწვევს უმუშევრობის ზრდას. მოცემულ საკითხთან ასეთი დამოკიდებულება ქვეშარითებისგან არც ისე შორსაა, მაგრამ მთლიანობაში იგი მცდარია. ამის დასტურია გამოცდილება, რომელიც დაკავშირებულია ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკის, უპირველეს ყოვლისა, სამრეწველო და სამშენებლო ინდუსტრიის სფეროში შრომის (სამუშაო) პირობების გაუმჯობესების მიმართულებით მუშაობის არათუ გაძლიერებასთან, არამედ ისეთ ქმედებებთან, რომლებიც იწვევდნენ მის გაუარესებას. ზუსტად იმის შიშით, რომ ხელი არ შეშლოდათ დამსაქმებლებს სამუშაოთა შესრულებაში, ზედმეტი ხარჯი არ გაენიათ მუშაობისას უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული ტექნიკის შეძენასა და მათ დამონტაჟებაში, აგრეთვე, შრომის უსაფრთხოების დაცვასთან დაკავშირებული სამსახურის შენახვაში და ა. შ. ახლო წარსულში ნაციონალურმა ხელისუფლებამ თითქმის მთლიანად გაათავისუფლა დამსაქმებლები შრომის დაცვის ვალდებულებისაგან. ამან კი, სამწუხაროდ, გამოიწვია საკმაოდ ბევრი ადამიანის მსხვრეპლი, ბევრი კი დასახიჩრდა. სწორედ ასეთი დიდი მსხვრეპლის განვიხილავთ შემდეგ, ახალმა ხელისუფლებამ, დამსაქმებლებთან ერთად, „აღნიშნული პრობლემის გულმოდგინე შესწავლის, მისდამი ფრთხილი მიდგომისა და ურთიერთგაგების საფუძველზე, შეძლო შრომის პროცესში უსაფრთხოების ტექნიკასა და შრომის დაცვაში არსებული პრობლემების მოგვარება ისე, რომ ამას რაიმე ხელშესახები ზიანი არ მიუყენებია დამსაქმებელთა ინტერესებისათვის. საკითხისადმი ასეთივე ფრთხილი მიდგომით შეიძლება გადაწყდეს ქვეყანაში სათანადოდ დამტკიცებული მინიმალური ხელფასის დაწესების საკითხი. მინიმალური ხელფასის შემოღების აუცილებლობაზე მეტყველებს ისიც, რომ ბევრ პოსტსაბჭოთა ქვეყანაში, მათ შორის ისეთებშიც, რომლებშიც ეკონომიკური განვითარების დონე არც ისე მაღალია (ზოგიერთში უფრო დაბალიც კი, ვიდრე ჩვენთანაა). მოკლედ ზოგიერთი მათგანის შესახებ:

2020 წლის ოფიციალური მონაცემებით, სომხეთში სათანადოდ დამტკიცებული მინიმალური ხელფასი 135, ხოლო აზერბაიჯანში 147 დოლარია, ლიეტუაში_ 607, ლატვიაში_430, ხოლო ესტონეთში 584 ევროა. ევროკავშირის სხვა ქვეყნებში ლატვიაზე ნაკლები ნომინალური ხელფასი დაფიქსირებულია მხოლოდ ბულგარეთში, სადაც მინიმალური ხელფასი 310 ევროა თვეში. ბალტიისპირეთის ქვეყნებში, ისე როგორც ყველა ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყანაში, რეგულარულად ხდება მინიმალური ხელფასის დონის გადაინჯვა ისეთი ფაქტორების გათვალისწინებით, როგორცაა: ეკონომიკური სიტუაცია, ცვლილებები მწარმოებლურობაში უმუშევრობის დონე, ცენტრალური ბიუჯეტის მდგომარეობა და ა. შ.

საქართველოში მინიმალური ხელფასის თაობაზე დისკუსიები, განსაკუთრებით პოლიტიკური ხასიათის, ბოლო წლებში გააქტიურდა. უპირველეს ყოვლისა, მხედველობაში გვაქვს, მოცემული პრობლემის მოგვარების მიმართულებით, საქართველოს მეცხრე მოწვევის პარლამენტში სოციალ-დემოკრატების ფრაქციის მიერ განეული მუშაობა, პარლამენტის კვლევითი ცენტრის მიერ 2020 წელს ამავე პრობლემაზე ჩატარებული სპეციალური კვლევა, რომლის მიხედვითაც გამოკითხულთა უმრავლესობა მხარს უჭერს მინიმალური ხელფასის შემოღებას და ა. შ. აღსანიშნავია, რომ პარლამენტის სოციალ-დემოკრატიულმა ფრაქციამ მოამზადა პროექტი საქართველოში მინიმალური ხელფასის დაწესების შესახებ და იგი განსახილველად გაიტანა პარლამენტის სხდომაზე, მაგრამ მან ამ უკანასკნელის მხარდაჭერა ვერ მოიპოვა, ალბათ, იმის შიშით, რომ იგი გამოიწვევდა დამსაქმებელთა სხვადასხვა გაერთიანებების უკმაყოფილებასა და უმუშევრობის ზრდას. ასევე, ვერ მოიპოვა აღიარება საქართველოს პროფკავშირების მიერ მომზადებულმა ანალოგიურმა პროექტმა, რომლის მიხედვითაც საქართველოში მინიმალური ხელფასი 2020 წლის იანვრიდან უნდა გაზრდილიყო 320 ლარამდე.

2020 წელს საქართველოში მინიმალური ხელფასის საკითხებზე მოსახლეობის საზოგადოებრივ აზრზე საინტერესო კვლევა ჩაატარა „ფრიდრიხ ვებერტის ფონდმა“, რომლის მიხედვითაც საქართველოს მოსახლეობის დაახლოებით სამი მეოთხედი მხარს უჭერს მინიმალური ხელფასის შემოღებას, ამასთან, რესპოდენტების მიერ დასახელებული გონი-

ვრული მინიმალური ხელფასის საშუალო მაჩვენებელი 854.1 ლარს შეადგენს. აქედან კაცები, თბილისის მაცხოვრებლები და ეთნიკური ქართველები მინიმალური ხელფასის გონივრულ მაჩვენებლად უფრო მეტ თანხას ასახელებენ, ვიდრე ქალები, არათბილისელები და ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენლები {3}.

ჩვენი პოზიცია მოცემულ პრობლემაზე ასეთია: მართალია ქვეყანაში მინიმალური ხელფასის შემოღება, როგორც უკვე აღინიშნა, გარკვეულ რისკთანაა დაკავშირებული, მაგრამ მისი არშემოღება ყოვლად გაუმართლებელია. ეს ასეა არამარტო იმიტომ, რომ იგი თითქმის ყველა როგორც ცივილიზებულ და დემოკრატიულ, ასევე, არადემოკრატიულ ქვეყნებშიც არსებობს, არამედ იმიტომაც, რომ იგი მომუშავეთა გაუმართლებლად დაბალი ანაზღაურების, ანუ მათი შრომის ექსპლუატაციისაგან დაცვის ქმედითი საშუალებაა.

ცხადია, მინიმალური ხელფასის შემოღებისას აუცილებელია მაქსიმალური სიფრთხილის გამოჩენა. მას წინ უნდა უძღოდეს გარკვეული მოსამზადებელი სამუშაოები (რომელთა გარკვეული ნაწილი, როგორც ზემოთაა მითითებული უკვე ჩატარებულია), რომელშიაც მონაწილეობა უნდა მიიღონ როგორც ქვეყნის საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების შესაბამისმა წარმომადგენლებმა, ასევე, შესაბამისი დარგის მეცნიერ-მუშაკებმა. დასაშვებად მიგვაჩნია მინიმალური ხელფასის შემოღების საწყის ეტაპზე, შედარებით დაბალი იყოს მისი სიდიდის დამდგენი ნორმატივი. მაგალითად, თუ ევროკავშირის უმეტეს ქვეყნებში მინიმალური ხელფასის სიდიდე ქვეყანაში საშუალო ხელფასის 45%-ის ფარგლებშია, ჩვენთან იგი მინიმალური ხელფასის დადგენის პირველ ხანებში შეიძლება დაწესდეს საშუალო ხელფასის მიმართ თუნდაც 30%-ის ფარგლებში (დაახლოებით ამ თანაფარდობაში იყო 1999 წელს დადგანილი მინიმალური ხელფასი ქვეყანაში მაშინ არსებული საშუალო ხელფასთან მიმართებაში) ან გაანგარიშებულ იქნეს პროცენტებში ე. წ. მედიანური ხელფასის მიმართ. ამ უკანასკნელში იგულისხმება ხელფასის ისეთი სიდიდე, რომელზეც მეტს იღებს ქვეყნის დასაქმებულთა ნახევარი და ნაკლებს მეორე ნახევარი. სწორედ ასეთი მეთოდით ანგარიშობენ მინიმალური ხელფასის სიდიდეს რუსეთის ფედერაციაში, სადაც იგი მედიანური ხელფასის მიმართ 42 პროცენტითაა განსაზღვრული. იმ შემთხვევაში, თუ საგარეო ქვეყანაში მინიმალური ხელფასის სიდიდე მისი შემოღების დასაწყისში ქვეყანის საშუალო ხელფასის მიმართ 30 პროცენტით იქნება განსაზღვრული, იგი ჩვენი მიახლოებითი გაანგარიშებით, დღეისათვის 350-400 ლარი იქნება, რაც სომხეთსა და აზერბაიჯანში არსებულ ანალოგიურ მაჩვენებლებს ჩამორჩება. იმედია, დროთა განმავლობაში მინიმალური ხელფასის სიდიდის გაანგარიშების მექანიზმი თანდათან დაიხვეწება, დამსაქმებლებს გამოუმშავდებათ მისდამი შეგუების იმუნიტეტი, ხოლო მისი სიდიდე, ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის კვალობაზე, თანდათან გაიზრდება. ეს კი ქვეყანაში დაბალშემოსავლიანი მოსახლეობის (უმეტესად დაბალკვალიფიციურ მუშაკთა) ცხოვრების დონის ამაღლების მიმართულებით ერთ-ერთი წინგადადგმული ნაბიჯი იქნება.

დასკვნა

დამოუკიდებელ საქართველოში 1999 წელს პირველად და უკანასკნელად საკანონმდებლო დონეზე დამტკიცებული მინიმალური ხელფასის დონე (20 ლარი თვეში) იმდენად დაშორდა რეალურ სინამდვილეს, რომ დღეს, ფაქტობრივად, ქვეყანა მის გარეშეა. ზოგიერთი არსებულ მდგომარეობას ამართლებს იმით, რომ მინიმალური ხელფასის შემოღება გამოინვევდა უმუშევრობის ზრდას, რაც, მცდარია. ავტორის მოსაზრებით, ქვეყანაში მინიმალური ხელფასის შემოღება, მართალია, გარკვეულ რისკთანაა დაკავშირებული, მაგრამ მისი არშემოღება ყოვლად გაუმართლებელია. ეს ასეა არა მარტო იმიტომ, რომ თითქმის იგი ყველა ქვეყანაში არსებობს (მათ შორის, სომხეთსა და აზერბაიჯანში), არამედ იმიტომაც, რომ იგი მოსახლეობის გაუმართლებლად დაბალი ანაზღაურების, ანუ მათი შრომის ექსპლუატაციისაგან დაცვის ქმედითი საშუალებაა.

ლიტერატურა:

1. Рональд Дж.Эренберг. Роберт С. Смит. Современная экономика г. М., 1996.
2. პაიჭაძე ნუგზარ, ადამიანური რესურსების მართვა, თბ., 2019.
3. პაიჭაძე ნუგზარ, შრომის ეკონომიკა, თბ., 2000.
4. სიჭინავა დავით, აჭაიძე მახარ, მინიმალური ხელფასი საქართველოში, თბ., 2020.
5. საქსტატის მასალები, www.geostat.ge.

On the Need for a Properly Approved Minimum Wage in Georgia

Nugzar Paichadze

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Associate Professor

SUMMARY

In the legislative framework, the issue of establishing the minimum wage and issues of its regulation occupies one of the central places in economical development of the country. This is the main topic of this scientific article. Such issues as: the essence of the minimum wage, the purpose and approaches to them, a brief overview of their implementation and regulation in various countries- are reviewed in the article. An analysis of the state of affairs in this area in Georgia is also given here.

At the end of the work, the author's arguments are offered regarding the approval of the established minimum wage in Georgia.

Key words: minimum wage, labor force, labor market, minimum wage regulation.

ON THE MEASUREMENT OF TAX CORRUPTION

Nodar Khaduri

Professor, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Vladimer Papava

Professor, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

The article discusses the issues of measuring the level of tax corruption in the country. The authors proposed two ways to measure tax corruption. Both ways give the same result. Issues related to the specifics of taxation in various sectors of the economy are discussed separately. These are, first of all, agriculture and foreign trade. Taking into account these features of taxation, this paper proposes the use of a system of indicators of tax corruption. Each of the indicators of the system can be measured by the approaches discussed in this paper.

Key words: tax corruption; tax revenues; nominal GDP; taxation of agriculture; taxation of foreign trade.

The problem of corruption in tax administrations is one of the most acute (e.g. Bridi, 2010; Fjeldstad, 2005; Pashev, 2006; Rahman, 2009). The quantitative assessment is of great importance when speaking about tax corruption. Indicators necessary for consideration vis-à-vis tax corruption are taken from comparing potential and actual tax revenues (Papava, 2001; Shevardnadze et al., 2000).

The measurement of a country's tax corruption index is based on the gross domestic product (GDP) which is used to estimate the size of the country's economy. By Y_0 and Y_1 we denote the nominal GDP, respectively, in the base (0) and comparable (1) years. Note that for our purposes, the GDP in nominal terms is taken for reasons of comparability with tax revenues.

Let T_0 and T_1 be the tax revenues collected by the tax office, respectively, for the base and comparable years.

For both the base and the comparable years, it is necessary to determine the appropriate indexes t_0 and t_1 tax revenues from the GDP:

$$t_0 = \frac{T_0}{Y_0} \text{ and } t_1 = \frac{T_1}{Y_1}.$$

Potential tax revenues in the comparable year are $T_1^p = t_0 Y_1$. Taking into account these parameters, it is possible to construct a *country tax corruption index*:

$$I'_{tc} = \frac{T_1^p - T_1}{T_1^p} = \frac{t_0 Y_1 - t_1 Y_1}{t_0 Y_1} = \frac{t_0 - t_1}{t_0} = 1 - \frac{t_1}{t_0}. \quad (1)$$

If $I_{tc} > 0$ (or $I_{tc} < 0$) then there is an increase (or reduction) in tax corruption at the tax administration.

The tax corruption index can be calculated in an alternative way when the growth rates of the GDP (α) and tax revenues (β) are directly compared:

$$\alpha = \frac{Y_1}{Y_0} \text{ and } \beta = \frac{T_1}{T_0}.$$

In this case, a country's tax corruption index (I''_{tc}) can be calculated as follows:

$$I''_{tc} = \frac{\alpha - \beta}{\alpha} = 1 - \frac{\beta}{\alpha} = 1 - \frac{T_1/T_0}{Y_1/Y_0} = 1 - \frac{T_1/Y_1}{T_0/Y_0} = 1 - \frac{t_1}{t_0}. \quad (2)$$

Comparing (1) and (2), we come to the conclusion that both methods of measuring country tax corruption lead to the same result; i.e:

$$I'_{tc} = I''_{tc}.$$

In both methods of measuring tax corruption (1) and (2), it is assumed that tax policy in the comparable year remained unchanged as it was in the base year. If the tax policy was changed in the comparable year, then the following should be done: it is necessary for the compared year to recalculate tax revenues based on the tax policy of the base year. In this case, the measurement of the level of tax corruption can be calculated either by method (1) or by method (2).

The abovementioned methods for calculating a country's tax corruption in a direct form, as they are given in (1) and (2), are inappropriate. The problem is that not all parts of the GDP are taxed in the same way. Our most striking example is agriculture which tends to use a different tax regime than other sectors of the economy. Therefore, the sectoral tax corruption index should be calculated separately for agriculture. The principle of calculating this index coincides entirely with (1) or (2).

It is necessary to calculate the level of tax corruption in foreign trade separately since imports and exports are taxed differently and these taxation mechanisms are fundamentally different from the mechanism used in domestic production and consumption. Corresponding indicators of tax corruption for imports and exports can also be calculated based on schemes (1) or (2).

Thus, in order to measure a country's level of tax corruption, it is necessary to create a system of relevant indicators on the basis of (1) or (2). Each of these indicators should take into account the specifics of the taxation regimes in each sector of the GDP.

In conclusion, we note that the system of indicators of tax corruption makes it possible to identify "weak points" in tax administration which ultimately will contribute to the adoption of adequate measures against this corruption.

References:

1. Bridi, A. (2010). Corruption in Tax Administration. *Transparency International*, January 4. Retrieved from <https://www.u4.no/publications/corruption-in-tax-administration.pdf>.
2. Fjeldstad, O-H. (2005). *Corruption in Tax Administration: Lessons from Institutional Reforms in Uganda*. CMI Working Paper WP 2005: 10. Bergen: Chr. Michelsen Institute. Retrieved from <https://www.cmi.no/publications/file/2037-corruption-in-tax-administration.pdf>.
3. Papava, V. (2001). Indexes of Tax Corruption. *Bulletin of the International Statistical Institute, 53 Session. Contributed Papers*. Tome LIX. Book 3. 22-29 August 2001. Seoul: ISI.
4. Pashev, K. (2006). *Understanding Tax Corruption in Transition Economies: Evidence from Bulgaria*. MPRA Paper No. 974. Munich: Personal RePEc Archive. Retrieved from https://mpra.ub.uni-muenchen.de/974/1/MPRA_paper_974.pdf.
5. Rahman, A. (2009). Tackling Corruption through Tax Administration Reform. *Investment Climate Department, World Bank Group*, April. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/10564/483120BRI0FIAS10Box338894B01PUBLIC1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
6. Shevardnadze, K., Chechelashvili, R., Chocheli, V., & Khaduri, N. (2000). *Papava Indexes of Tax Corruption*. Tbilisi: Imperiali.

საგადასახადო კორუფციის გაზომვის შესახებ

ნოდახ ხაღუჩი

პროფესორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ვლადიმერ პაპავა

პროფესორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია ქვეყანაში საგადასახადო კორუფციის გაზომვის საკითხები. ავტორების მიერ შეთავაზებულია საგადასახადო კორუფციის გაზომვის ორი ხერხი. ორივე მათგანი ერთსა და იმავე შედეგს იძლევა. ცალკე განიხილება ისეთი საკითხები, რომლებიც ეკონომიკის სხვადასხვა დარგის დაბეგვრის სპეციფიკასთანაა დაკავშირებული. ეს, უწინარეს ყოვლისა, ეხება სოფლის მეურნეობასა და საგარეო ვაჭრობას. დაბეგვრის ამ თავისებურებათა გათვალისწინებით სტატიაში შეთავაზებულია საგადასახადო კორუფციის მაჩვენებელთა სისტემის გამოყენება. სისტემის თითოეული მაჩვენებელი შეიძლება გაიზომოს იმ მიდგომების საფუძველზე, რომლებიც სტატიაშია განხილული.

საკავანძო სიტყვები: საგადასახადო კორუფცია; საგადასახადო შემოსავლები; ნომინალური მთლიანი სამამულო პროდუქტი; სოფლის მეურნეობის დაბეგვრა; საგარეო ვაჭრობის დაბეგვრა.

ტექნოლოგიური გარემოს გავლენის შეფასება საქართველოში ბიზნესის განვითარებაზე

ბადიი ხამიშვიდი

ეკონომიკის აკადემიური ღოჭოხი, ასოციირებული პროფესორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ტექნოლოგიური პროგრესი XXI საუკუნეში ეკონომიკური განვითარების საფუძვლად იქცა. ხატოვნად რომ ითქვას მეცნიერება, განათლება, ინოვაციები კეთილდღეობის უმთავრესი განმაპირობებელი ფაქტორებია. სტატისტიკური მონაცემები, რომლებიც საქართველოსა და აქტუალური ქვეყნების მიხედვით აღწეხს ტექნოლოგიის გავლენას. ასეთი ანალიზი თავისთავად აქტუალურია, მაგრამ ახანაკლებ მნიშვნელოვანია ის ფაქტორები, რომ აღნიშნულ ინდიკატორებს, ხაც საეხთაშოხისო და აღიარებული ინსტიტუციების მოღვაწეობის შედეგია, პიხვედ ხიგში ეცნობიან ინვესტიციები და ამიგომ მათ დიდი საკომუნიკაციო მნიშვნელობაც აქვთ, ხის გამოც საქართველო უნდა ესწრაფვოდეს მათ გაუმჯობესებას.

ახად კოხონავიხუსს მახთდაც შეუქცევადი შედეგები ექნება და მისი გავლენა ათწლეულებს გასტანს. ის უკვე ჩვენს თვადწინ ცვლის ადამიანთა ცხოვრებას მხავადი მიმახთულებით და ქცევის ახად ნოხმებს აყადიბებს. ეს განსაკუთხებით ეხება კაცობიობის მოღვაწეობის მატეხიადუხ მხახეს. დახგობიივი ეკონომიკური სტრუქტურა გლობალური მასშტაბით მნიშვნელოვნად იცვლება. ამასთან თამამად შეიძლება ითქვას, რომ მასობიივი კეთილდღეობის საზოგადოების თანამედხოვე ჰიპოსტაზი, ხაც მოხმახების წახადისებაზე იყო დაფუძნებული და ხშირად ამას ჰედონიზმის ედფეხიც კი დაჰკიხავდა, თანდათანობით ჩანაცვდება უფხო ხაციონადუხი მიდგომებით. სტატისტიკური მონაცემები ნაწილში სწოხედ ტექნოლოგიის გავლენაზე კოვიდ 19-ის პანდემიის გავლენის შესახებაა მსჯელობა.

საკვანძო სიტყვები: ტექნოლოგიური განვითარება, ცოდნის ეკონომიკა, ინოვაციები, კოვიდ 19-ის პანდემია, ეკონომიკური დარგობრივი სტრუქტურა.

შესავალი. XX საუკუნის დასაწყისიდან პერიოდს თავისუფლად შეიძლება ვუწოდოთ ტექნოლოგიური განვითარების აქსელერაციის ეპოქა, რისი საფუძველიც თავის მხრივ სამრეწველო რევოლუციის წიაღში უნდა ვეძიოთ. სწორედ ამ ხანიდან მოყოლებული ტექნოლოგიები ბიზნესის წარმართვის მნიშვნელოვან ინსტრუმენტად იქცა. თუმცა მისი როლი დროთა განმავლობაში იცვლებოდა, ის ყოველთვის რჩებოდა მწარმოებლურობის გაზრდის უმნიშვნელოვანეს საფუძვლად, ცვლიდა რა ადამიანის დამოკიდებულებას შრომისადმი. ფართო გაგებით „ტექნოლოგია მოიცავს ინსტრუმენტებს, მანქანა-დანადგარებს, იარაღებს, საოჯახო და სამკერვლო ტექნიკას, კავშირგაბმულობისა და ტრანსპორტირების საშუალებებს, აგრეთვე იმ უნარ-ჩვევებს, რითაც ჩვენ ვიყენებთ ზემოაღნიშნულ საშუალებებს და ვანარმოებთ პროდუქციას. სოციულური ინსტიტუტები და მისი ისეთი ე.წ. თანმდევი ფაქტორები, როგორცაა ფასეულობები, მორალი, მანერები, სურვილები, იმედები, შიშები და ურთიერთობები, პირდაპირ ან ირიბადაა კავშირში ტექნოლოგიებთან.“ (Bain, Read 1937) თითქმის საუკუნის უკან დაწერილი ეს მოსაზრება დღესაც აქტუალურია, უფრო მეტიც, შეიძლება ითქვას, მის მეორე წინადადებაში ჩამოყალიბებულმა დებულებამ ბევრად დიდი მნიშვნელობა შეიძინა სადღეისოდ.

* * *

ბოლო რამდენიმე საუკუნეში კაცობრიობამ უდიდესი ნაბიჯები გადადგა ტექნოლოგიური პროგრესის მხრივ, რასაც მრავალი მნიშვნელოვანი ფაქტორი განაპირობებდა. მათგან აღსანიშნავია მსოფლმხედველობრივი ცვლილებები და ამის საფუძველზე საზოგადოებაში ახალი ეკონომიკური ურთიერთობების გაჩენა, ზღვაოსნობის განვითარება, რასაც მოჰყვა ახალი ტერიტორიების აღმოჩენა და სხვადასხვა ცივილიზაციას შორის დაგროვილი ცოდნის, ინფორმაციის გაცვლა, ვაჭრობის განვითარება, კაპიტალის დაგროვება და

ა.შ. ყოველივე ამან მოამზადა ნიადაგი ე.წ. პირველი სამრეწველო რევოლუციისთვის, რაც „დაახლოებით 1780 წელს დაიწყო, როდესაც შეიქმნა პირველი მექანიკური საწარმოო სიმძლავრეები, განსაკუთრებით მას შემდეგ რაც გამოგონილ იქნა ნახშირზე მომუშავე ორთქლის ძრავი. მეორე ეტაპი დაიწყო დაახლოებით 1900 წელს ელექტროენერჯის დამორჩილებისა და ფოლადსადნობი და ნავთობგადამამუშავებელი მსხვილი საწარმოების განვითარების შედეგად, რამაც შესაძლებელი გახადა მასობრივი წარმოება. მიკროჩიპებმა, კომპიუტერებმა და გლობალიზაციამ 1970-იან წლებში მესამე სამრეწველო რევოლუციას გაუღო კარი, რის საფუძველზეც გლობალური მასშტაბები შეიძინა მაღალეფექტიანმა წარმოებამ, რაც ავტომატიზაციას დაეფუძნა. ეს ტენდენცია დღესაც გრძელდება. უახლოეს წლებში დაიწყება მეოთხე სამრეწველო რევოლუცია, რის შედეგადაც არსებული ფართოდ განფენილი სამრეწველო ინფრასტრუქტურა საგნების ინტერნეტთან და ღრუბლოვანი ტექნოლოგიებთან გაერთიანდება.“ (Mark, Hoffman 2013) სადღეისოდ უკვე შეიძლება ითქვას, რომ დაწყებულია მეოთხე სამრეწველო რევოლუცია, რაც ექსპერტების მოსაზრებით XXI საუკუნის შუაწლებამდე იქნება აქტუალური. თუმცა, ის ძირითადი მიმართულებები რაც ნაწინასწარმეტყველები იყო მეოთხე ტალღის ძირითად მდგენელებად, შეიძლება არსებითად შეიცვალოს, რისი მიზეზიცაა ახალი კორონავირუსის შედეგად გამოწვეული კოვიდ 19-ის პანდემია.

ზოგადად ტექნოლოგიური გარემოს მდგომარეობისა და კონკრეტულად ბიზნესის განვითარებაზე მისი გავლენის შესაფასებლად მრავალი ინდიკატორი არსებობს, რომელთაგან რამდენიმე საკვანძოს ჩვენც გამოვიყენებთ. ეს მაჩვენებლებია: გლობალური ინოვაციების ინდექსი, ცოდნის ეკონომიკის ინდექსი, სამეცნიერო-კვლევითი აქტიურობის რეიტინგი, დანახარჯების დონე სამეცნიერო კვლევებზე და საცდელ კონსტრუქტორულ სამუშაოებზე (სკსკს), პატენტებზე განაცხადებისა და გაცემული პატენტების რაოდენობა. ანალიზს განვახორციელებთ ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი უნივერსალური ინდიკატორის მოსახლეობის ერთ სულზე მშპ-ის მოცულობის ფონზე.

ცხრილი 1. მნიშვნელოვან ინფორმაციას შეიცავს, მასში წარმოდგენილია ყველა ზემოთხსენებული ინდიკატორი, გარდა პატენტებზე განაცხადებისა და გაცემული პატენტების რაოდენობისა. დანახარჯების დონე სამეცნიერო კვლევებზე და საცდელ კონსტრუქტორულ სამუშაოებზე მშპ-დან პროცენტული წილითაა წარმოდგენილი.

გლობალური ინოვაციების ინდექსი საკმაოდ ინფორმაციატევადი ინდიკატორია. ცხრილის მიხედვით, ამ მხრივ საუკეთესო შედეგები აქვთ შვედეთსა და შვეიცარიას, რომლებიც მსოფლიოშიც ლიდერები არიან. საქართველოს მაჩვენებელი კი, მხოლოდ აზერბაიჯანის, ბელორუსისა და ირანის მონაცემებს აღემატება.

ცოდნის ეკონომიკის ინდექსის სახელწოდებით სადღეისოდ რამდენიმე სხვადასხვა ორგანიზაცია ახდენს ინდიკატორების განსაზღვრას, თუმცა, ყველაზე ადრე მისი გაანგარიშების მეთოდოლოგია მსოფლიო ბანკის მიერ შემუშავდა და პირველი გამოკვლევა ამ მიმართულებით 2004-2012 წლებში ჩატარდა. ცხრილში სწორედ მისი შედეგებია წარმოდგენილი, რადგან მას შემდეგ მსგავსი ქმედება მსოფლიო ბანკის მიერ აღარ განხორციელებულა. მიუხედავად იმისა, რომ ეს მაჩვენებლები ერთი შეხედვით ძველია, თავისი სპეციფიკის გამო ის მაინც ინფორმაციატევადია. ამ ინდიკატორის მიხედვითაც მსოფლიო ლიდერია შვედეთი, საკმაოდ კარგი მაჩვენებელი აქვს შვეიცარიასაც. რაც შეეხება საქართველოს, 2012 წელს ცეი-ს მიხედვით მისი მონაცემი საკმაოდ მოკრძალებული იყო და ცხრილში წარმოდგენილი ქვეყნებიდან მხოლოდ აზერბაიჯანს, ირანს, სომხეთსა და მოლდოვას უსწრებდა.

ტექნოლოგიური გარემოს შეფასების მაჩვენებლები

ცხრილი 1

ქვეყანა	ინოვაციის გლობალური ინდექსი 2019 წელი	ცოდნის ეკონომიკის ინდექსი 2012	სამეცნიერო-კვლევითი აქტიურობის რეიტინგი 2019 წელი	მშპ-დან დანახარჯების წილი სკკს-ზე 2018 წელი	მშპ მოსახლეობის ერთ სულზე ჰმუ** 2020 წელი	მოსახლეობა 2020 წელი მლნ
აზერბაიჯანი	27.2	4.56	761	0.18%	14431	10.14
ბულგარეთი	40.0	6.80	3311	0.77%	23817	6.95
ბელარუსი	31.3	5.59	1180	0.61%	20187	9.45
თურქეთი	34.9	5.16	33536	0.96%*	30253	84.34
ირანი	30.9	3.91	48306	0.83%*	13073	83.99
ისრაელი	53.5	8.14	12235	4.95%	40547	8.66
მოლდოვა	33.0	4.92	210	0.25%	12811	4.03
რუსეთი	35.6	5.78	81579	0.99%	27903	145.93
რუმინეთი	36.0	6.82	10345	0.51%	30526	19.24
სომხეთი	32.6	5.08	521	0.19%	13261	2.96
უკრაინა	36.3	5.73	10380	0.47%	13110	43.73
შვედეთი	62.5	9.43	20421	3.34%	54146	10.10
შვეიცარია	66.1	8.87	21379	3.37%*	72874	8.65
საქართველო	31.8	5.19	550	0.3%	14918	3.98

*თურქეთის, ირანისა და შვეიცარიის მიხედვით მოტანილია 2017 წლის მონაცემები, ჰმუ** - პარიტეტული მსყიდველობითი უნარი

ცხრილი შედგენილია <https://gtmarket.ru/ratings/>, <http://data.worldbank.org/indicator/> და <https://www.worldometers.info/> მონაცემების საფუძველზე

სამეცნიერო-კვლევითი აქტიურობის რეიტინგი მნიშვნელოვანია სამეცნიერო-ტექნოლოგიური განვითარების ზოგადი დონის დასახასიათებლად, თუმცა სხვადასხვა ქვეყანას შორის შესადარისობის უზრუნველსაყოფად ჩვენს მიერ გაანგარიშებულ იქნა კოეფიციენტი, რაც ერთ გამოქვეყნებულ სამეცნიერო ნაშრომს ამა თუ იმ ქვეყნის მოსახლეობის რაოდენობასთან აკავშირებს. შედეგად, 2019 წელს ერთი მაღალრეიტინგული სამეცნიერო ნაშრომი მოდიოდა: აზერბაიჯანში 13325 მოქალაქეზე, ბულგარეთში 2099 მოქალაქეზე, ბელორუსში 8008 მოქალაქეზე, თურქეთში 2515 მოქალაქეზე, ირანში 1739 მოქალაქეზე, ისრაელში 708 მოქალაქეზე, მოლდოვაში 19047 მოქალაქეზე, რუსეთში 1789 მოქალაქეზე, რუმინეთში 1860 მოქალაქეზე, სომხეთში 5681 მოქალაქეზე, უკრაინაში 4213 მოქალაქეზე, შვედეთში 485 მოქალაქეზე, შვეიცარიაში 405 მოქალაქეზე, ხოლო საქართველოში კი, 7236 მოქალაქეზე. როგორც ვხედავთ, ვერც ამ მაჩვენებლით გვაქვს საქმე კარგად და მხოლოდ აზერბაიჯანს, ბელორუსსა და მოლდოვას ვუსწრებთ.

ცხრილი 1-ის უმნიშვნელოვანესი მაჩვენებელია სკსს-ზე გაწეული დანახარჯების დონე. ამ ინდიკატორის ზედაპირული შეფასებაც კი, საინტერესო დასკვნების შესაძლებლობას გვაძლევს. კერძოდ, ის ქვეყნები, სადაც ეს მიმართულება უხვად ფინანსდება და შესაბამისად მშპ-ის მნიშვნელოვანი ნაწილიც იხარჯება მასზე, ტექნოლოგიური თვალსაზრისით

უაღრესად განვითარებულ სახელმწიფოებს წარმოადგენენ. ცხრილის მიხედვით ასეთებია შვედეთი, შვეიცარია და ისრაელი. პირველ ორ ქვეყანაში ტექნოლოგიურ განვითარებაზე იხარჯება მშპ-ის 3.3% პროცენტზე მეტი, ხოლო ისრაელში კი, თითქმის 5%-მდე. აღნიშნული ინდიკატორის ესოდენ მაღალი მაჩვენებელი ერთის მხრივ მიუთითებს ეკონომიკური განვითარების შესაბამის დონეზე, აგრეთვე სახელმწიფოს ჩართულობაზე სკსკს-ის დაფინანსების საქმეში. საქართველოში ამ მიმართულებით იხარჯება მშპ-ის 0.3%, რაც უაღრესად მოკრძალებული მაჩვენებელია, რის ზრდის გარეშე ეკონომიკურ განვითარებაზე საუბარიც კი ზედმეტია.

ჩვენს მიერ, ცხრილი 1-ში, საგანგებოდაა მოტანილი ეკონომიკური განვითარების აღმნიშვნელი ერთ-ერთი ყველაზე უნივერსალური ინდიკატორი, მშპ-ი მოსახლეობის ერთ სულზე. ეს იმისთვის მოვიმოქმედეთ, რომ ცხადად წარმოგვეჩინა ტექნოლოგიურ და ეკონომიკურ განვითარებას შორის პირდაპირი კავშირი. იმ ქვეყნებში, სადაც მაღალია ინოვაციის გლობალური ინდექსი, ცოდნის ეკონომიკის ინდექსი, სამეცნიერო კვლევითი აქტიურობა და სკსკს-ის დაფინანსება, მაღალია ეკონომიკური განვითარების დონე და ჯანსაღია ბიზნეს-გარემოც. ამ დასკვნას ამყარებს ცხრილი 2-ის მონაცემებიც, სადაც ტექნოლოგიური პროგრესის ისეთი საშუალო ატრიბუტის შესახებაა რაოდენობრივი მაჩვენებლები მოტანილი, როგორცაა პატენტებზე განაცხადები და გაცემული პატენტები.

პატენტებზე განაცხადებისა და მიღებული პატენტების დინამიკა და სტრუქტურა

ცხრილი 2

ქვეყანა	პატენტზე განაცხადების რაოდენობა		პატენტზე განაცხადების რაოდენობა რეზიდენტების მიერ		პატენტზე განაცხადების რაოდენობა არარეზიდენტების მიერ		გაცემული პატენტების რაოდენობა		რეზიდენტებზე გაცემული პატენტების რაოდენობა		არარეზიდენტებზე გაცემული პატენტების რაოდენობა	
	2009	2019	2009	2019	2009	2019	2009	2019	2009	2019	2009	2019
აზერბაიჯანი	281	167	264	147	17	20	217	102	211	87	7	15
ბულგარეთი	266	193	242	186	24	7	242	195	133	182	109	13
ბელარუსი	1926	393	1753	298	173	95	1297	461	1188	388	109	73
თურქეთი	2732	8088	2555	7871	177	217	648	1941	406	1756	242	185
ირანი	12700	12147	12184	11569	516	578	6749	2769	5999	2484	750	285
ისრაელი	6774	7738	1387	1368	5387	6370	2015	4197	295	750	1720	3447
მოლდოვა	139	100	134	85	5	15	290	57	280	29	10	28
რუსეთი	38564	35511	25598	23337	12966	12174	34824	34008	26294	20113	8530	13895
რუმინეთი	1091	939	1054	88158	37	58	681	357	571	349	110	8
სომხეთი	127	116	116	112	11	4	156	100	149	97	7	3
უკრაინა	4814	3852	2434	2097	2380	1755	4002	2255	2394	1248	1608	1007
შვედეთი	2649	2190	2186	1802	463	388	1248	920	1009	793	239	127
შვეიცარია	2078	1717	1684	1369	394	348	969	615	592	436	377	179
საქართველო	474	197	256	85	218	112	293	115	147	31	146	84

ცხრილი შედგენილია <https://www.wipo.int/portal/en/index.html> მონაცემების საფუძველზე

მოცემულ ცხრილში წარმოდგენილია მაჩვენებლების ორი ჯგუფი: პატენტზე განაცხადებისა და გაცემული პატენტების რაოდენობა. ამასთან, ორივე მათგანში განცალკევებითაა მოტანილი როგორც ერთობლივი, ასევე რეზიდენტი და არარეზიდენტი პირების მიხედვით მაჩვენებლები. ეს უკანასკნელნი მნიშვნელოვანი ინფორმაციის მატარებლებია. თავად ქვეყნის შიგნით სკსკს-ის მხრივ არსებული მდგომარეობის მიხედვით წარმოდგენას იძლევა რეზიდენტი პირების მაჩვენებლები, ხოლო არარეზიდენტი პირების მიერ საპატენტო განაცხადებისა და მიღებული პატენტების რაოდენობა მიუთითებს მოცემულ ქვეყანაში ეკონომიკურ მდგომარეობაზე, ბიზნეს-გარემოსა და საინვესტიციო კლიმატზე.

ცხრილი 2-ში მხოლოდ ორი ქვეყანაა ისეთი სადაც ორივე კრებსითი მაჩვენებელი, პატენტებზე განაცხადებისა და მიღებული პატენტების რაოდენობა 2009-2019 წ.წ. პერიოდში გაიზარდა, ესენია თურქეთი და ისრაელი. თურქეთი მზარდი ეკონომიკაა და შესაბამისად ამ ქვეყნის სამეცნიერო-ტექნიკური პოტენციალი უკანასკნელ ათწლეულებში განუხრელად იზრდება, ხოლო ისრაელს უკვე შევხებით და ახლა დავძენთ, რომ ეს ტერიტორიით მცირე და მოსახლეობით არცთუ მრავალრიცხოვანი სახელმწიფო ტექნოლოგიური გიგანტია, რასაც პატენტებზე განაცხადებისა თუ გაცემული პატენტების მაჩვენებლებიც ადასტურებს. მაგალითად, 2019 წელს ამ ქვეყანაში 1119 მოქალაქეზე მოდიოდა ერთი პატენტზე განაცხადი, ამ შემთხვევაში საინტერესოა ის ფაქტი, რომ ისრაელში რეზიდენტებზე გაცილებით დიდია არარეზიდენტების მიერ პატენტზე განაცხადების რაოდენობა. რასაც, გარდა იმისა, რომ ისრაელი განვითარებული ეკონომიკის ქვეყანაა და ინვესტირებისთვისაც საკმაოდ მიმზიდველი, ერთი ახსნა აქვს. კერძოდ, ისრაელს ჰყავს დიდი დიასპორა მსოფლიოს მრავალ განვითარებულ ქვეყანაში, რომლის წარმომადგენლებიც ხშირად მოღვაწეობენ სამეცნიერო-ტექნოლოგიურ სფეროებში და საკუთარი წინაპრების სამშობლოში პროფესიული ინტერესებიც აქვთ. რეზიდენტებსა და არარეზიდენტებს შორის პროპორციის მხრივ ამ ქვეყანაში ანალოგიური ვითარებაა გაცემული პატენტების მხრივაც. რაც შეეხება ერთიან მაჩვენებელს, 2019 წელს ისრაელის 2063 მოქალაქეზე მოდიოდა ერთი გაცემული პატენტი.

სამწუხაროდ პატენტებზე განაცხადებისა და გაცემული პატენტების რაოდენობისა და დინამიკის მხრივაც საკმაოდ რთული ვითარებაა საქართველოში. მაგალითად, საერთო განაცხადების რაოდენობა 2009 წელს იყო 474 ერთეული, რაც 2019 წლისთვის 197-მდე შემცირდა, ხოლო გაცემული პატენტებისა კი, 2009 წელს იყო 293 ერთეული, ხოლო 2019 წელს კი, 115. თუ აღნიშნულ მონაცემს მოსახლეობას დავუკავშირებთ მივიღებთ, რომ 2019 წელს ერთი საპატენტო განაცხადი საქართველოს 20200 მეტ მოქალაქეზე მოდიოდა, ხოლო ერთი გაცემული პატენტი კი, 34600-ზე მეტ მოქალაქეზე. როგორც საპატენტო განაცხადების, ასევე გაცემული პატენტების მიხედვით ერთობ მცირეა არარეზიდენტების როგორც აბსოლუტური მაჩვენებლები, ასევე ხვედრითი წილი, რაც უპირველესად იმას ნიშნავს, რომ საქართველო არ არის საინტერესო ეკონომიკური და საინვესტიციო თვალსაზრისით და ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის საერთაშორისო მოძრაობაშიც ვერ არის სათანადოდ ჩართული.

გარდა ინდიკატორების ანალიზისა, საქართველოს ტექნოლოგიური გარემოს სრულყოფილი შესწავლისთვის აუცილებელია იმ ძირითადი მიმართულებების იდენტიფიცირება საითაც აიღებს გზს სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესი. პანდემიამდელ პერიოდში ტექნოლოგიური განვითარების ძირითად სფეროებად შეიძლება მივიჩნიოთ ნანოტექნოლოგიები, გენური ინჟინერია, ეკოლოგიურად სუფთა ენერგეტიკა, შიგანვისა და დიზელის ძრავების ჩანაცვლება ელექტრულით, მაღალი სიჩქარის ინტერნეტი, კომპიუტერული ტექნიკის ახალი თაობების შექმნა, უჯრედული სოფლის მეურნეობა თუ სურსათის წარმოება, საგნებისა და მაღალსიჩქარიანი ინტერნეტის, ღრუბლოვანი, 3D და ვირტუალური ტექნოლოგიების განვითარება და ა.შ.

2019 წლის კორონავირუსის პანდემიამ სოციუმის წევრების ერთმანეთისგან ფიზიკური დისტანცირების აუცილებლობა წარმოშვა, რამაც გლობალური მასშტაბის შეუქცევად პროცესებს დაუდო სათავე. “პანდემიამ და მის შესაჩერებლად გამოყენებულმა საზოგადოებრივი ჯანდაცვის ღონისძიებებმა ფართომასშტაბიანი და უპრეცედენტო სოციალური ძვრები განაპირობა. ამ კოლექტიურმა ტრამვამ გამოიწვია სკოლების და სანარმოების დახურვა, უმუშევრობის, ემოციური სტრესისა და მასთან დაკავშირებული მეორეული ფაქტორების არნახული ზრდა.”(Dana Rose Garfin 2020) არადა უმუშევრობასა და ეკონომიკურ პრობლემებს რომ თავი დავანებოთ საყოველთაოდაა აღიარებული, ერთმანეთთან ურთიერთობები ადამიანების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი, ფუნდამენტური მოთხოვნილებათაგანია. ამიტომ, კაცობრიობამ ფიზიკური დაშორების კომპენსირება სხვადასხვა ტექნოლოგიების გამოყენების შედეგად გადაწყვიტა. ამან უდიდესი ბიძგი მისცა საინფორმაციო, ციფრული და კომპიუტერული ტექნოლოგიების განვითარებას რაც მანამდეც ბუმური ტემპით ხასიათდებოდა. შეიქმნა სრულიად უნიკალური ვითარება, როდესაც პლანეტის მოსახლეობამ შეიძლება ისეთი სიდიდის ნახტომი გააკეთოს ტექნოლოგიური განვითარების კონკრეტული მიმართულებით რის ტრიგერადაც ადრეულ ეპოქებში მხოლოდ ომები თუ გვევლინებოდა. ალბათ ესეც არის მიზეზი, რომ ზოგიერთი ფილოსოფოსი, სოციოლოგი, პოლიტოლოგი, პოლიტიკოსი, ექიმი თუ ეკონომისტი კოვიდ 19-ის დაძლევის ქმედებებს ომსაც ადარებს.

კოვიდ 19-ის პანდემიამ დიდი გავლენა მოახდინა ტექნოლოგიური ტრენდის მდგენელებზე. უფრო მეტიც მისი ზემოქმედებით შეიძლება მნიშვნელოვნად შეიცვალოს გლობალური დარგობრივი სტრუქტურა. ერთ-ერთი გამოკვლევის შედეგად, რაც კორონას პანდემიის დასაწყისს 2020 წლის 6 იანვრიდან 23 მარტამდე პერიოდს მოიცავდა და ზოგიერთ დარგში ონლაინ ტრაფიკის ანალიზს მიეძღვნა, შემდეგი გამოვლინდა: მსოფლიოში გაიზარდა პირველადი მოთხოვნილების საგნებით ვაჭრობა, მედია, ტელეკომუნიკაციები, საბანკო სადაზღვევო საქმე, სამაგიეროდ შემცირდა სპორტული მოწყობილობების, კოსმეტიკური, ტანსაცმლის, ავეჯის, ფუფუნების საგნების, საიუველირო ნაწარმის გაყიდვები, ტურიზმი და გასართობი ბიზნესი. (Jean-Marc Bellaiche 2020) მსგავსი ცვლილებები გამოიწვევს ახალი საქმიანობის სახეების გაჩენას და განვითარებას, რასაც შეუქცევადი ხასიათი ექნება. ერთ-ერთი ვერსიით პოსტპანდემიურ ეპოქაში გაიზრდება აქტუალობა ისეთი ინოვაციური მიმართულებებისა, როგორცაა ონლაინ ვაჭრობა და რობოტიზებული მიწოდება, ციფრული და უკონტაქტო ანგარიშსწორება, დისტანციური სწავლება, დისტანციური საქმიანობა, ტელემედიცინა, ონლაინ გართობა, 3D პრინტინგი. (Nishant Renu 2021)

დასკვნები და რეკომენდაციები. ქართველმა ბიზნესმენებმა დროულად უნდა აუღონ ალღო მიმდინარე ცვლილებებს და გადაერთონ ბაზრების ახალ მოთხოვნებზე. საჭიროა სახელმწიფოში განხორციელდეს სისტემური ცვლილებები რისი ინიციატივაც მთავრობისგან უნდა მოდიოდეს. ახალ რეალიებზე მორგებული ქვეყნის ეკონომიკის დარგობრივი სტრუქტურა კლასტერული პრინციპით უნდა აიგოს, რისი ქვაკუთხედი იქნება ტექნოლოგი-ატევადი დარგები: განათლება, მედიცინა, განახლებადი ენერგეტიკა, ელიტარული ტური-ზმი, ეკოლოგიური სოფლის მეურნეობა და აგრეთვე ყველა ის მიმართულება, რაც ჩვენმა სწრაფად ცვალებადმა ეპოქამ შესაძლებლობების ფანჯრის სახით შეიძლება შემოგვთავაზოს.

ლიტერატურა:

1. Bain, Read (1937). "Technology and State Government". American Sociological Review. 2(6): 860- 874,
2. Mark, Hoffman (2013) "What is Industry 4.0" Retrieved from <http://www.scienceworldreport.com/articles/6229/20130413/what-is-industry-four-zero-4th-industrial-revolution.htm>
3. <https://gtmarket.ru/ratings/>
4. <http://data.worldbank.org/indicator/>
5. <https://www.worldometers.info/>
6. <https://www.wipo.int/portal/en/index.html>
7. Dana Rose Garfin (2020) „Technology as a coping tool during the COVID-19 pandemic: Implications and recommendations“ Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7436915/>
8. Jean-Marc Bellaiche (2020) „Impact of Coronavirus on eCommerce: Consumers Settle Into Quarantine“ Retrieved from <https://contentsquare.com/blog/impact-of-coronavirus-on-ecommerce-consumers-settle-into-quarantine>
9. [Nishant Renu](https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/20503121211000912) (2021) „Technological advancement in the era of COVID-19“ Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/20503121211000912>

Evaluation of Effect of Technological Environment on development of Business in Georgia

Badri Ramishvili

Doctor of Economics, Associate Professor

SUMMARY

Technological progress In XXI century has been transformed into the basis of economic development. Science, education, innovation have become the main conditions for prosperity. The scientific work analyzes those indicators that, using the example of Georgia and actual countries, characterize the technological environment.

The article also considers the impact of the pandemics of the novel corona virus on the global technological environment and identifies those areas that will be relevant in the new conditions.

Keywords: Technological development, knowledge Economy, innovation, covid 19, Industry structure.

Role of a Digital Transformation in Development of a Rural Tourism Destinations

Vasja Roblek

MSc, Independent researcher

Nenad N. Petrović

MSc, Assistant

Ineza Gagnidze

Ph.D, Associate Professor

Merab Khokhobaia

Ph.D, Associate Professor

The study discusses the development and importance of information and communication technologies and processes of digitalisation or digital transformation in tourism and hospitality. The purpose of this chapter is to explain the difference between the concepts of e-tourism and smart tourism and in the following to show the importance of digitalisation for the further development of destinations and their transition to a smart destination.

Keywords: industrial revolution, e-Tourism, digital transformation, rural tourism, smart ecosystem.

1. Introduction

Globalisation has triggered the emergence and socio-political importance of smaller geographical units. In Europe, it has thus triggered a wave of regionalism and the emergence of a Europe of regions. Over the last 30 years, the European Union (EU) has strongly supported regional development policies in its member states and countries in accession negotiations. Support for regional development projects aims at eliminating or at least mitigating the effects of the uneven development of regions in the past, which differences in geographical characteristics between regions have also caused, affecting the socio-economic development of the region (remoteness of large cities, mountainous areas with difficult access, underdeveloped road or rail infrastructure and in last few years investment on internet (optical) highways (Iammarino et al., 2017). In this paper, we wish to show the importance of tourism in the context of rural development. First, it should be emphasised that rural development includes all rural activities (infrastructure, education, educational and scientific system, social protection, economy, tourism, etc.). Intensive cooperation with actors from other areas and localities, group work and networking, can lead to a useful exchange of ideas and discoveries, which eventually take quality solutions and way out of the current situation (Pollermann et al., 2020). In the 21st century, tourism has become one of the key challenges in sustainable development, which has become a particularly important issue in the field of tourism development in the post-19th century period, the main feature of which is the revival and development of non-mass tourism. which will focus on the supply of rural natural assets. Sustainable tourism is important in rural areas because it contributes not only economically but also environmentally, socially and culturally to the development of the rural ecosystem, thus providing employment for local people and sustaining the rural population. As part of the EU rural development policy, creative thinking and innovative approach include introducing and applying new (smart) technologies, i.e., applying proven concepts and experiences in an innovative, effective way. It is important to mention that the EU offers many people the opportunity to fund their projects, especially if they already have an international dimension. EU funds are intended to reduce regional disparities between member states and candidate countries such as Georgia. An important rural feature is the need to apply for high quality and sustainable projects. The

development of rural tourism projects is considered one of the most recognisable special forms of tourism, whose importance lies above all in the interaction between agricultural production and that of traditional products, in the presentation of tradition, traditional gastronomy and tourist services, i.e., in the use of already existing resources. Rural tourism must be based on sustainable development, which manifests itself, among other things, in the revitalisation of existing traditional buildings or heritage, which are put to new tourist use. It is important to note that the consequences of raising awareness of the need to preserve and protect the natural environment, increasing cultural sensitivity, and many strategic environmental documents are that tourism development is increasingly focused on introducing sustainable principles. Sustainable tourism as a new paradigm of tourism policy is environmentally oriented, considers the local population and respects their cultural values. According to the principles of a sustainable approach to the environment, this type of tourism should affect the environment as little as possible, thus reducing the human impact (positive or negative) while optimising the economic impact. Ecotourism, which we understand as a leisure activity in nature, attaches great importance to the host's contact with the tourist and the environment. It is not only about the intensity of the "experience" because the new form of leisure should also include educational content and explanations (Pung et al., 2020). All this poses a problem from the outset: can tourism as an economic activity not be profit-oriented? Mass tourism combined with uncontrolled use of space by private operators is extremely negative in terms of space and negatively affects the environment without respecting the principles of sustainable development. Ecotourism is a tourism activity that comes closest to the principles of sustainability. The orientation of the tourist offers in remote areas towards ecotourism, which is never aimed at the number of visits, is also seen as an opportunity to restore the built heritage, preserve customs and culture and protect the natural environment, which requires constant support from the State at regional level (Saarinen, 2021). The article presents the importance of technological solutions in the post-Covid-19 era that will encourage further tourist visits and add value to the visitors in rural destinations.

The paper consists of an introduction, a theoretical background, a research section with a discussion and a conclusion as the last part of the paper.

2. Theoretical background

2.1 Third industrial revolution and introduction of e-Tourism

During the three industrial revolutions (1960 to 2010), computerisation and digitisation were introduced into the tourism and hospitality industry processes. The advent of information and communication technology (hereafter ICT) enabled the first reservation system in the travel industry in the middle of the last century. The Gulliver reservation system emerged in the 1980s (Werthner and Klein 1999, 67). Further development of ICT technologies in the 1990s led to the emergence of global distribution systems such as SABER and Amadeus. With the advent of the internet, the 1990s introduced an e-tourism that should not be equated with smart tourism. E-tourism is based on ICT, online portals and social media solutions to enable marketing channels for tourism services and products. Web portals such as Booking.com, reservation and information portals of railways (e.g., Trenitalia, DB railway, etc.) and air ticket providers (e.g., Expedia.com). The customer was allowed to search and compare online the offers of different tour operators, such as destinations, hotels, airlines and other providers of tourist services (Spencer, Buhalis and Moital 2011, 1195). Thus, at the beginning of the 21st century, internet technology had changed the value chain within which all tourism and hospitality stakeholders have to submit to digital technologies and solutions (Roblek et al., 2013, 559).

2.2 Fourth industrial revolution and digital transformation

Around 2011, the fourth industrial revolution or Industry 4.0 emerged, and the tourism and hospitality industry is challenged with digital transformation and informatisation. The most important development step (informatisation) within Industry 4.0 is the establishment of cyber-physical systems (CPS) that connect the physical environment and cyberspace (Chen et al., 2020). Within the systems, mechanisms are created that enable interaction at the human-to-human, human-to-machine, and machine-to-machine levels along the entire value chain (Storbacka et al., 2016). Digital transformation (of services) enables tourist destinations to become smart destinations. In this process, decision-makers in tourism destinations must take into account the knowledge they use to develop their development and implementation strategies, information systems, travel behaviour, marketing, urbanism, destination management and administration, as well as the increasingly important data analytics and data science (Jovicic, 2019). As part of the fourth industrial revolution, digitalisation and informatisation became important in socio-economic development and improved life quality. As part of the emergence of smart cities, smart destinations have developed specifically in Europe. Both phenomena emerged as a result of the global process of urbanisation.

Digitalisation processes have become an important factor for touristic destination if it focuses on innovation initiatives and networking among all stakeholders (from politics and companies to universities and research centres) to contribute to a more successful economic development. Moreover, these processes enable regional transformation into smart regions (Roblek and Anthopoulos, 2018). Thus, developing a smart economy is based on creating new companies and business models based on digitalisation processes and developing and implementing citizen-centric technologies. In this context, people are important and necessary to achieve development breakthroughs and represent qualified human capital to operate in new digital ecosystems (Sepasgozar et al., 2019).

In smart destinations, it is important that there is social cohesion among the population and a range of services and events for tourists (González-Reverté, 2019). The goal of a smart destination must be to ensure the quality of life (environmental, economic and social) for both residents and tourists when living together. Both smart destinations and smart cities have the same characteristics, and digital technologies parallel the sustainability paradigm (Briciu et al., 2020). Both smart cities and smart touristic destinations need to be capable of responding to different and diverse needs, which include the existence of the domestic population, ensure sustainable economic growth as well as the highest possible life quality through investments in human capital, to ensure the participation of the government, and infrastructure in order to be able to support the dissemination of the information among all the stakeholders (Sánchez-Corcuera et al., 2019; Weidenfeld, 2018). The European experience has shown that smart destinations require optimal urban management models (smart public transport, smart healthcare, smart tourism services, digitalisation of geodata, smart public administration etc.). In their research, Boes et al. (2015) state that smart destinations represent a place in possession of the infrastructure and technological applications such as cloud computing, sensors that provide access to the internet, and end-user Internet service systems such as video maps, GPS, tag clouds, blogs, podcasting, applications, etc.), which can promote the very cocreation of the values which are related to the tourist's experiences and which create benefits for them, for the industry as well as for the host destination. In 2020 and 2021, additional attention was given to the applications that provide information about the COVID-19 infections and the control of the application of protection measures in smart destinations (Radojević et al., 2020).

As far as theme tourists are concerned, digital travellers and the general public's behaviour has changed dramatically. Today, contemporary tourists are interested in participating more actively

in the processes that concern them, and they are also more and more interested in using social tools to validate their identity reputation. Besides the previously mentioned, tourists obtain, evaluate, and buy tourist products and services and express their experience value has changed tremendously. New technologies have increased their tendency to participate in co-production and evaluate the same process (Pencarelli, 2020). Innovative digital technology now makes it possible to get a real-world impression of the content of the sights you will see on your trip before you go. Both virtual and augmented technologies enable, for example, virtual visits to natural and cultural sites, planning, reservations, experience gathering and information sharing. Digital technologies thus enable the emergence of new channels for shaping responsible and sustainable consumer behaviour.

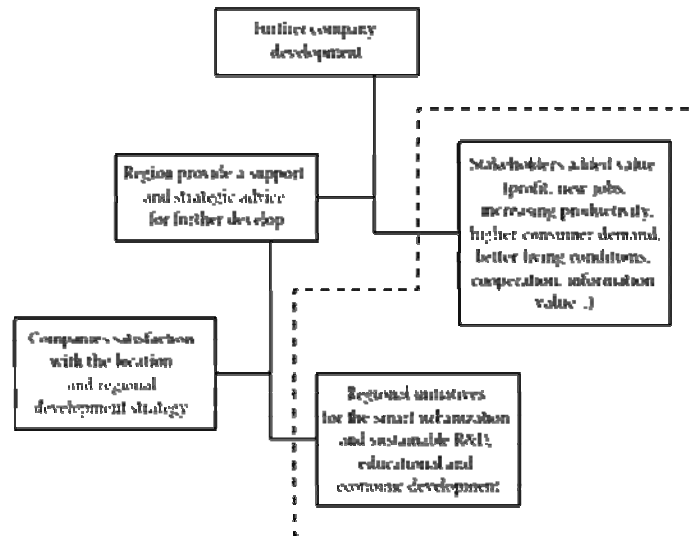
The digital ecosystem is changing the usual forms of action in the field of tourism. According to Brunswicker (2016), tourist regions and cities business systems (urban data management) have influenced the emergence of open innovations systems and the closed innovation processes that operate as a rule according to the second cybernetics large network theory structure. Thus, tourism companies and destinations are virtually forced to implement innovative technological solutions in marketing and communication. In tourism, innovation processes in products and services are becoming more open, and the importance of external knowledge and the involvement of different professional structures of external actors (Bogers et al., 2017). The inclusion of digital marketing strategies for tourism companies also means transforming sustainable principles into business processes. Preparing and implementing digital transformation means for both tourism businesses and destinations to be able to manage knowledge related to the whole tourism experience (e.g., augment experiences in museums, both online and offline, but at the same time be ready to adopt new innovative processes and provide access to open data (Buhalis and Sinarta, 2019). In order to evaluate open innovation at the level of the tourism product (STD), several aspects need to be taken into account, including the nature of the tourism product, different structures and decision-makers and destination management organisations (DMOs), as well as different business processes and collaborations within the destination (Kozicka et al., 2019; Pikkemaat et al., 2018). In next subchapter is presented a case in which we try to explain some basic factors that have an impact on an ecosystem (village, city, region) digital transformation in a smart urban ecosystem (e.g., smart touristic destination, which can also be understood as a part of smart city, smart village, smart region).

3. Research methodology

3.1 Development of a smart ecosystem

Let us look at the actual conditions for the emergence of a smart ecosystem (e.g. the region's digital transformation). We find that it involves solving a complex problem, which is made possible by the interaction of natural, technological, social and human elements (Bozeman, 2000). In practice, European regions have become smarter in recent years by developing a quadruple helix model that includes knowledge sharing and visualisation of collective interaction in the urban ecosystem: (1) educational system, (2) economic system, (3) natural environment, (4) media- and culture-based public sphere (also called "civil society"), (5) and the political system). An important factor in the economic success of a community ecosystem. Figure 1 depicts factors that enable regional smartness / smart urbanisation (Roblek and Anthopoulos, 2018).

Figure 1: Factors for enabling regional smartness/smart urbanisation (Roblek and Anthopoulos, 2018)

Smart urbanisation itself must be linked to a strategy for regional (or another ecosystem) sustainable development. Development strategies must ensure that the region becomes an important and complete part of providing mechanisms for local research institutes, universities and other actors (it comes to clustering or alliances between organisations). The role of decision-makers in regions and cities should focus on developing programs that include transforming rural suburbs into business incubators, development and education centres, and specialised technology parks. In addition, it is important to design financial development programs (repayable and non-repayable funds) that promote research and development (Lawton, 2018). It is an important strategy because the firms that drive innovation become increasingly productive through smart technologies, which can help create jobs and increase consumer demand through additional income (compensatory effect) (Willard, 2012). It is going for an essential measure that will also be needed to transform and adapt in education and employee development (Weber, 2015). As part of digital education, it is necessary to learn about open-source solutions and program a mobile application themselves. Furthermore, it is necessary to analyse the relationships between all members of the Quadro-helix model and find ways to provide public and private funding for technological solutions that provide digital end to end interactions between stakeholders and data-driven processes (e.g., cloud computing, big data analytics) in the urban ecosystem. To this end, it will be necessary to develop an analytical framework consisting of four strands: (1) supporting the establishment of the Quadro-helix models and enabling the equal roles of all stakeholders; (2) implementing social, digital technological innovation in a framework that positions citizens as active users; (3) implementing social, digital technological innovation for the benefit of the community; (4) evaluating social, digital technological innovation in light of citizens' experiences and needs; and (5) providing education at both the educational institution and enterprise employee levels on the processes of digitisation, digital transformation, and programming skills themselves (Roblek et al., 2021).

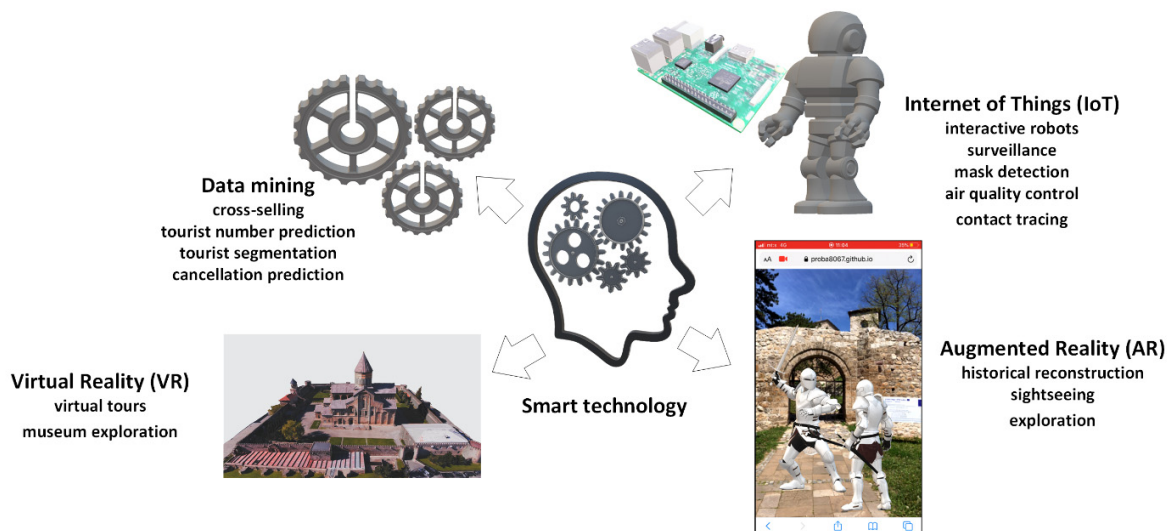
In summary, we can conclude that digital transformation is enabling a transformation of the human ecosystem. The digitalisation of business processes, education, health services, sales services, and important tourism and hospitality services within this ecosystem. Thus, there is a complex cross - "cyber community social interactions" between the ecosystem actors in the urban environment. For these reasons, urban ecosystem leaders' goal should be to increase interaction

between technological development companies and stimulate changes in formal and (in) formal social relations between all stakeholders in the region involved in smart urbanisation. The aim of such regional development framework strategy should result in increasing the citizen's quality of life (hard domains- infrastructure, transport, mobility and natural resources; soft domains: culture, tourism, social inclusions and economy welfare) and value-added for all stakeholders that include: (i) knowledge sharing, (ii) citizen satisfaction, (iii) existence of an ecosystem of stakeholders and their collaboration in innovative ways (Roblek and Anthopoulos, 2018).

3.2 Smart technology for post-COVID tourism

It is identified that state-of-art information and communication technologies play a crucial role when it comes to the revival of the tourism sector in the post-COVID era, especially data mining (Petrović et al., 2021-1), virtual reality (Sari et al., 2021), augmented reality (Hawkinson, 2018) and internet of things (Verma and Shukla, 2019), as illustrated in Fig. 2.

Figure 2: Smart technology for post-COVID tourism

Data mining aims to discover useful patterns and knowledge from enormous data about events of importance, users, and their interactions with others and the environment. Typical scenarios include tourist segmentation based on clustering, tourist number prediction relying on regression, excursion and services cross-selling based on association rule mining and booking cancellation prediction leveraging classification methods (Petrovic et al., 2021-1)

Virtual reality (VR) provides a fully immersive interactive experience within virtual 3D worlds. In this environment, the user can explore the surroundings and interact with 3D objects. Furthermore, different responses can be generated as an outcome of this interaction, such as animation, text visualisation, voice and multimedia playback. Therefore, this kind of technology is highly relevant for tourism, as it enables novel usage scenarios, such as virtual tours, museum and destination exploration (Lugrin et al., 2018).

On the other side, augmented reality (AR) allows the overlay of animated 3D objects and multimedia content on realistic images coming from the camera stream. This way, many interesting use cases in the tourism sector become possible, such as 3D historical reconstruction enabling to relive the past at historical locations, self-guided sightseeing and exploration (Petrovic et al., 2021-3), which are especially important for post-COVID tourism under new circumstances (Mohanty et al., 2020).

Finally, the internet of things (IoT) refers to the network of small, low-power devices ranging from affordable credit card-sized microcomputers to sensors and smart tags. Apart from tourist experience enhancement (Verma and Shukla, 2019.), IoT is crucial for tourism in the post-COVID era, as these affordable systems are responsible for tasks that aim to reduce this disease's spread, such as mask detection, contact tracing, and air quality control (Petrović et al., 2021-2). Moreover, assistive robots based on affordable IoT devices can be used for different purposes, such as surveillance of monuments and museums or interaction with tourists (Petrović et al., 2021-4).

4. Conclusion

The emergence of information and communication technologies is also becoming extremely important for rural development. Thus, the operation "Interactive Tourism for All" came to the fore in the EU in response to the guidelines on developing accessible tourism in Europe. As accessible tourism in Slovenia is still in its infancy, this is an excellent opportunity to develop new niche tourism products, which will be intended for vulnerable groups of people with reduced mobility and the elderly, deaf, blind and partially sighted or other people with special needs. Furthermore, due to innovation and new technologies, they will also interest other visitors and tourists. The concept of accessibility in operation refers to i) increasing accessibility for people with special needs; with the help of virtual reality and modern audio equipment and equipment for adaptation to blind and partially sighted people and people with reduced mobility, we will enable the viewing of natural and cultural sights that we would not otherwise be able to access; ii) access to endangered or protected cultural and natural heritage; as it will be recorded or recreated with the help of new technologies and virtual reality; this will make it possible to see these sights, while at the same time preserving them for future generations (Razvoj podeželja, 2020).

References:

1. Boes, K., Buhalis, D., & Inversini, A. (2015). Conceptualising smart tourism destination dimensions. In *Information and communication technologies in tourism 2015* (pp. 391-403). Springer, Cham.
2. Bogers, M., Zobel, A. K., Afuah, A., Almirall, E., Brunswicker, S., Dahlander, L., ... & Ter Wal, A. L. (2017). The open innovation research landscape: Established perspectives and emerging themes across different levels of analysis. *Industry and Innovation*, 24(1), 8-40.
3. Bozeman, B. (2000). Technology transfer and public policy: a review of research and theory. *Research policy*, 29(4-5), 627-655.
4. Chen, G., Wang, P., Feng, B., Li, Y., & Liu, D. (2020). The framework design of smart factory in discrete manufacturing industry based on cyber-physical system. *International Journal of Computer Integrated Manufacturing*, 33(1), 79-101.
5. Briciu, A., Briciu, V. A., & Kavoura, A. (2020). Evaluating How 'Smart' Braşov, Romania Can Be Virtually via a Mobile Application for Cultural Tourism. *Sustainability*, 12(13), 5324.
6. Brunswicker, S. (2016). Managing open innovation in small and medium-sized enterprises (SMEs). In *Open tourism* (pp. 171-187). Springer, Berlin, Heidelberg.
7. Buhalis, D., & Sinarta, Y. (2019). Real-time cocreation and onness service: lessons from tourism and hospitality. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 36(5), 563-582.
8. Gonzalez-Reverte, F. (2019). Building sustainable smart destinations: an approach based on the development of Spanish smart tourism plans. *Sustainability*, 11(23), 6874.
9. Hawkinson, E. (2018). Augmented Tourism: Definitions and Design Principles. *Invention Journal of Research Technology in Engineering & Management (IJRTEM)* vol. 2 (9), pp. 33-39, 2018.
10. Jovicic, D. Z. (2019). From the traditional understanding of tourism destination to the smart tourism destination. *Current Issues in Tourism*, 22(3), 276-282.
11. Kozicka, K., Kot, S., & Riana, I. G. (2019). The efficiency of cooperation between the participants in the

supply chain in the tourism-related branch of industry in relation to client satisfaction. *Sustainability*, 11(17), 4716.

11. Lawton, P. (2018). Uneven development, suburban futures and the urban region: The case of an Irish 'sustainable new town'. *European Urban and Regional Studies*, 25(2), 140-154.
12. Lugin, J.-L et al. (2018). A Location-Based VR Museum. 2018 10th International Conference on Virtual Worlds and Games for Serious Applications (VS-Games), pp. 1-2.
13. Mohanty, P., Hassan, A., Ekis, E. (2020). Augmented reality for relaunching tourism post-COVID-19: socially distant, virtually connected, *Worldwide Hospitality and Tourism Themes* 12(6), pp. 753-760. <https://doi.org/10.1108/WHATT-07-2020-0073>
14. Pencarelli, T. (2020). The digital revolution in the travel and tourism industry. *Information Technology & Tourism*, 22(3), 455-476.
15. Petrović, N., Roblek, V., Papachasvili, N. (2021). Decision Support Based on Data Mining for Post COVID-19 Tourism Industry. Preprint. XV International SAUM Conference, pp. 1-4.
16. Petrović N., Roblek, V., Khokhobaia, M., Gagnidze, I. (2021). AR-Enabled Mobile Apps to Support Post COVID-19 Tourism. Unpublished. TELSIS 2021, pp. 1-4.
17. Petrović, N., Kocić Đ. (2021). Smart technologies for Covid-19 indoor monitoring. Preprint. 2021. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.20422.80963>
18. Petrović, N., Tošić, M., Nejković, V. (2021). AR-Enabled Mobile Apps for Robot Coordination. The 7th Conference with International Participation Knowledge Management and InformaticsAt: Vrnjačka Banja, Serbia, pp. 98-106.
19. Pikkemaat, B., Peters, M., & Chan, C. S. (2018). Needs, drivers and barriers of innovation: The case of an alpine community-model destination. *Tourism Management Perspectives*, 25, 53-63.
20. Pung, J. M., Gnoth, J., & Del Chiappa, G. (2020). Tourist transformation: Towards a conceptual model. *Annals of Tourism Research*, 81, 102885.
21. Radojević, B., Lazić, L., & Cimbaljević, M. (2020). Rescaling smart destinations: The growing importance of smart geospatial services during and after COVID-19 pandemic. *Geographica Pannonica*, 24(3), 221-228.
22. Roblek, V., & Anthopoulos, L. (2018, May). Complexity of the regions and municipalities smart urbanisation policy with the aim of promoting the regional development. In *Proceedings of the 19th Annual International Conference on Digital Government Research: Governance in the Data Age* (pp. 1-2), Delft, Netherlands, Aula Conference Centre, Delft University of Technology.
23. Roblek, V., Bach, M. P., Meško, M., & Bertoneclj, A. (2013). The impact of social media to value added in knowledge-based industries. *Kybernetes*, 24(4), 554-568.
24. Roblek, V., Meško, M., Pušavec, F., & Likar, B. (2021). The role and meaning of the digital transformation as a disruptive innovation on small and medium manufacturing enterprises. *Frontiers in Psychology*, 12, 2129.
25. Sánchez-Corcuera, R., Nuñez-Marcos, A., Sesma-Solance, J., Bilbao-Jayo, A., Mulero, R., Zulaika, U., ... & Almeida, A. (2019). Smart cities survey: Technologies, application domains and challenges for the cities of the future. *International Journal of Distributed Sensor Networks*, 15(6), 1550147719853984.
26. Saarinen, J. (2021). Is Being Responsible Sustainable in Tourism? Connections and Critical Differences. *Sustainability*, 13(12), 6599.
27. Sari, D. P. et al. (2021). Virtual Reality Tourism: Digital Application as a Media Education of Tourist in the Covid-19 Era. 6th UPI International Conference on TVET 2020 (TVET 2020), pp. 276-278, 2021. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.210203.133>
28. Sepasgozar, S. M., Hawken, S., Sargolzaei, S., & Foroozanfa, M. (2019). Implementing citizen centric technology in developing smart cities: A model for predicting the acceptance of urban technologies. *Technological Forecasting and Social Change*, 142, 105-116.
29. Spencer, A. J., Buhalis, D., & Moital, M. (2012). A hierarchical model of technology adoption for small owner-managed travel firms: An organisational decision-making and leadership perspective. *Tourism management*, 33(5), 1195-1208.

30. Storbacka, K., Brodie, R. J., Böhmman, T., Maglio, P. P., & Nenonen, S. (2016). Actor engagement as a microfoundation for value cocreation. *Journal of Business Research*, 69(8), 3008-3017.
31. Verma, A. and Shukla, V. (2019). Analysing the Influence of IoT in Tourism Industry. *Proceedings of International Conference on Sustainable Computing in Science, Technology and Management (SUSCOM)*, Amity University Rajasthan, Jaipur - India, February 26-28, 2019, pp. 2083-2093.
32. Weber, E. (2015). Industrie 4.0—Wirkungen auf Wirtschaft und Arbeitsmarkt (Industry 4.0 Impact on the economy and labor market). *Wirtschaftsdienst*, 95 (November 2015), 722-723.
33. Weidenfeld, A. (2018). Tourism diversification and its implications for smart specialisation. *Sustainability*, 10(2), 319.
34. Werthner, H., & Klein, S. (1999). ICT and the changing landscape of global tourism distribution. *Electronic markets*, 9(4), 256-262.
35. Willard, B. (2012). *The new sustainability advantage: seven business case benefits of a triple bottom line*. New Society Publishers.

შიდა აუდიტის შეცვლილი როლი COVID-19-ით გამოწვეული პანდემიის პირობებში

ლევან საბაური

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, პოლიტიკის
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შეცვლილი ჰეაღობა ცვლილებებისკენ უბიძგებს ახამაღო საწაღმოებს, ქაღაქებს, ქვეყნებსა და მთღიანად სამყაღოს, აღამედ თითოეუდ ჩვენგანსაც გვაიძულებს, ავეყვეთ სამყაღოს ამ ჰეაღუღი ცვლილებას. სტაღიის მიზანს წაღმოადგენს პანდემიის გავღენის წაღმოჩენა შიღა აუღიღის მიმაღთუღებაზე და იმ საპასუხო ნაბიჯების გაღაღგმა, ჰომეღიც შიღა აუღიღის სპეციღლისტებმა უნღა მიიღონ კოღონავიღუსით გამოწვეუდ კიღიზისუდ პიღობებში. სტაღი-აში ასევე განხიღღღია იმ აუციღლებღობის შესახებ, ჰამაც გაღკვეუღწიღად გამოიწვიღ პანდემიის პიღობებში შიღა აუღიღის ჰოღის ცვლიღება. შიღა აუღიღის ჰოღის ცვლიღებაზე ჰოღესაც ვსაუბღობთ, აქ ღეღაღუღად ვიხიღღავთ იმ ეტაპებს, ჰამაც უნღა უნღა უბღუნვეღყოს ჰისკების მიწიწუმაწმდე შემციღღება შიღა აუღიღის ღახმაღებით და კომპანიას შეუნაღღუნოს სტაბიღღი ფინანსუღი მღგომაღობა.

საკვანდო სიღყვები: აუღიღის გეგმა, აუღიღის მუშაობის სტრატეღია, მონიღორინღი, ფინანსუღი მოღღელი, შიღა აუღიღი, შიღა კონტროღი.

სხვადასხვა ექსპერტების შეფასებით COVID-19 კორონავიღუსის პანდემიის მწვავე ფაზის გაგრძელებას ვარაუდობდენ 2020 წლის ბოლომდე, თუმცა ამ ვადამ არსებული რეაღობის გათვალისწინებით კიღევ უღრო მღაფრი სახე მიიღო და ამჟამად, ექსპერტები უკვე საუბრობენ, რომ შესაძლებელია, მსოფლიოს რამდენიმე წლის განმავლობაში მოუწიოს პანდემიის პირობებში ცხოვრება. პანდემიით გამოწვეული ეკონომიკური კრიზისი და შედეგები კი გაცილებით მეტი დროის განმავლობაში გაგრძელდება. მსოფლიო ბანკის შეფასებით, 2020 წელს გლობალური ეკონომიკა შემციღღდა 4.3%-ით (OXFAM, 2021). კორონავიღუსმა არაპროპორციული გავღენა მოახღინა ღარიბი ადამიანების ფენაზე. პირველად, ბოლო 20 წლის განმავლობაში გლობალური სიღარიბის დონე მკვეთრად გაიზარდა. პანდემიით გამოწვეული კრიზისის გამო 119-დან 124 მილიონამდე ადამიანი აღმოჩნდა უკიდურეს გაჭირვებაში. საერთო ჯამში 730 მილიონზე მეტი ადამიანი დღეში ხარჯავს 1,90 აშშ დოღარზე ნაკლებს, რაც მსოფლიოს მთღიანი მოსახლეობის 10%-ს შეადგენს (Mohammed Haddad, 2021). კორონავიღუსის გავრცელების პრევენციისათვის განხორციელებულმა ღონისძიებებმა თავის მხრივ გამოიწვიღ მრავალი ბიზნესის ფუნქციონირების შეზღუღვა და ეკონომიკური გაურკვევლობის მწიშვნელოვანი ზრღა. აღწიშნული გავღენას ახღენს ასევე აქტივების ფასების ცვლილებებზე, ვალუტის გაცვლითი კურსის ნახტომისებურ ზრღაზე და სესხის საპროცენტო განაკვეთებზე (Levan Sabauri, 2021).

მიმდინარე კრიზისის რეაღური სურათი შესაძლებელია შეფასდეს მხოლოდ ფაქტობრივი მონაცემების არსებობის შემდეგ, თუმცა უკვე ნათელია, რომ პანდემიის შედეგად გამოწვეული ეკონომიკური ზარაღი უკიდურესად სერიოზული იქნება და ბევრი კომპანია იძულებული გახდება დატოვოს ბაზარი 2021 წლის ბოლოსათვის.

ამ პირობებში, შიღა აუღიღის ფუნქციონირება კლასიკური მოღღელის მიხედვით ექვემდებარება ცვლილებასა და გაღახედვას. იმის გათვალისწინებით, რომ უაღრესად სწრაფად ცვალებად გარემოში წარსუღის მიმოხიღვა და ისტორიული მონაცემების ანაღიზი, ასევე შიღა კონტროღის სისტემის გაუმჯობესების რეკომენდაციები აღარ არის შესაბამისი ბიზნესის მღღობეღებისა და ხელმძღვანეღობისათვის (Levan Sabauri, Nadezhda Kvatashidze, 2018). საკონსულტაციო ფუნქციამ გაღმოინაცვღა წინა პღანზე, რაც იღღევა კრიზისზე რეაღირების დამოუკიდებელი შეფასების საშუალებას, ასევე უბრუნვეღყოფს კომპანიების ხელმძღვანეღობის მიერ განხორციელებული ანტიკრიზისული ღონისძიებების შეფასებასა და განხორციელებას. თანამედროვე გამოწვევები შიღა აუღიღის კარნა-

ხობს ახალ მოთხოვნებს ბიზნესის განვითარებისათვის, რაც მიმდინარე ეტაპზე შეიძლება ბიზნესის გადარჩენას უფრო გულისხმობდეს ვიდრე განვითარებას. არსებული პირობების გათვალისწინებით, სტატიაში განხილულია იმ მიმართულებების კომპლექსი, რაზეც შეიძლება მოხდეს შიდა აუდიტის ფოკუსირება/კონცენტრირება და დახმარება ბიზნესისთვის.

როგორ მოვემზადოთ კრიზისისთვის?

აუცილებელია დაინტერესებული მხარეების ყურადღების დროული გამახვილება ორგანიზაციაში ანტიკრიზისული ღონისძიებების გეგმის არსებობაზე/არარსებობაზე, ასევე სტრეს-ტესტების შედეგებზე და გარე ცვლილებებთან გამძლეობის უნარის ანალიზზე. შეაფასოს აუდიტის გეგმის მიხედვით გათვალისწინებული ღონისძიებების ერთობლიობა, გონივრულობისა და მიზანშეწონილობის თვალსაზრისით შეამოწმოს არსებული ფინანსური მოდელის ძირითადი დაშვებები, ასევე დააკავშიროს შემოთავაზებული ღონისძიებები პრაქტიკასთან და გამოავლინოს პრობლემები, რომლებიც შეიძლება წარმოიშვას მათი დანერგვის დროს. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს IT - ინფრასტრუქტურის შეფასებას, რათა შესაძლებელი იყოს, რომ კომპანიის ყველა თანამშრომელი გადავიდეს დისტანციურ სამუშაო რეჟიმზე და აქვე გათვალისწინებული უნდა იქნეს, სისტემა რამდენად გაუძლებს ამ დატვირთვას (Hafzah Marzuki Intan Zurina Md Naain , 2020).

გატარებული ღონისძიებების შედეგებიდან გამომდინარე, შიდა აუდიტის თანამშრომლებმა მომხმარებლები უნდა დაარწმუნონ კომპანიის მზადყოფნაში, რომ მას თავისუფლად შეუძლია საქმიანობის გაგრძელება კრიზისის პირობებში. იმ შემთხვევაში, თუ კომპანია ვერ აღმოჩნდება მზად საქმიანობა გააგრძელოს შეუფერხებლად, ხელმძღვანელობამ გამოვლენილი ხარვეზებისა და კომენტარების გათვალისწინებით განმეორებითი შემოწმების საფუძველზე უნდა მიიღოს საბოლოო გადაწყვეტილება.

რას აკეთებს შიდა აუდიტი კრიზისის დროს?

კრიზისის პერიოდში ლიკვიდურობის მარაგს ბევრი ორგანიზაციისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს. ლიკვიდურობასთან დაკავშირებით ყოველთვის ჩნდება შემდეგი კითხვები: რამდენ ხანს შეუძლია კომპანიას გადაიხადოს დასაქმებულთა ხელფასები, ქირა და ა.შ.? რა ზომები უნდა იქნას მიღებული კომპანიის მხრიდან, რომ პანდემიის დროს ლიკვიდურობის დონე შეინარჩუნოს მისაღებ დონემდე?

შიდა აუდიტს აქვს შესაძლებლობა, დაეხმაროს კომპანიის ხელმძღვანელობას, უპასუხოს მის წინაშე არსებულ გამოწვევებს. ამასთან, ზოგიერთმა ღონისძიებამ შეიძლება გამოიწვიოს დამოუკიდებლობის დაკარგვა მოკლევადიან პერსპექტივაში (Mark Martinelli, Alfred E. Friedman, and Joel Lanz, 2020). არსებული რეალობის გათვალისწინებით, გთავაზობთ შიდა აუდიტის საქმიანობის მიმართულებებს:

- აუდიტის წლიური გეგმის განხორციელების შეჩერება;
- აუდიტის საკონსულტაციო ფუნქციის პრიორიტეტულობა;
- ანტიკრიზისული გეგმის შექმნასა და განხორციელებაში მონაწილეობა;
- ანტიკრიზისული ღონისძიებების განხორციელებაზე კონტროლი;

განვიხილოთ ეს მიმართულებები უფრო დეტალურად.

აუდიტის წლიური გეგმის განხორციელების შეჩერება (A factsheet from IIA Australia. Internal Audit and Pandemics, 2020)

აღნიშნული გადაწყვეტილების მხარდასაჭერად უმთავრესი არგუმენტია ის, რომ რამდენიმე თვის წინ შედგენილი და დამტკიცებული შიდა აუდიტის წლიური გეგმა ვერ პასუხობს იმ მოთხოვნებს, რაც კომპანიის წინაშე დგას და მან დაკარგა აქტუალობა. კომპანიის მფლობელებისა და მენეჯმენტის ძირითად გამოწვევას ამ ეტაპზე ბიზნესის გადარჩენა

წარმოადგენს და დანარჩენი უკვე მეორეხარისხოვანია ბიზნესგარემოს გაუმჯობესებამდე. კომპანიის ხელმძღვანელობის (საშუალო და ზედა რგოლის) მხრიდან ერთ-ერთი ყველაზე ხშირი კრიტიკა შიდა აუდიტის მიმართ არის მისი არაპროდუქტიული ტვირთი ბიზნესზე, რის მიზეზადაც ასახელებენ დასაქმებულების მოცდენას მათი ძირითადი ვალდებულების შესრულებისას. სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია, რომ კომპანიაში დასაქმებულები არ ამახვილებდნენ ყურადღებას და დროს ხარჯავდნენ იმ მოთხოვნების შესრულებაზე, რომლებიც არ არის დაკავშირებული ბიზნესის გადარჩენასთან (M Eulerich, M Wagener, DA Wood, 2020). აუცილებელია იმის ჩვენება, რომ შიდა აუდიტს გააზრებული აქვს ბიზნესის პრიორიტეტები და რეალობას სწორად აფასებს. რა თქმა უნდა, ასეთი ნაბიჯების გადადგმამდე აუცილებელია დაინტერესებულ მხარეებთან შეთანხმდეს შიდა აუდიტის მუშაობის სტრატეგია.

აუდიტის საკონსულტაციო ფუნქციის პრიორიტეტულობა

დაუკავშირდით კომპანიის ხელმძღვანელობას და აუხსენით არსებული სიტუაციის სირთულე. ჩააყენეთ საქმის კურსში, რომ წლის დასაწყისში დამტკიცებული აუდიტის გეგმის განხორციელება არსებული მდგომარეობის გამო შეჩერებულია. იმავდროულად, უნდა შესთავაზოთ, რომ აუდიტორებს გააჩნიათ ფინანსური ანალიზის, კონსულტაციების, პროგნოზირებისა და ბაზრის კვლევის კომპეტენციები და შესაძლებელია, კომპანიამ ეს ყველაფერი გამოიყენოს საკუთარი ბიზნესის სასიკეთოდ სხვადასხვა მიმართულებით (LEVAN SABAURI, 2018/6/25).

ანტიკრიზისული ღონისძიებების გეგმის შეფასება:

- ბიზნესის მიმდინარე ფინანსური მდგომარეობის დამოუკიდებელი შეფასება;
- ხელმძღვანელობის მიერ მომზადებული ანტიკრიზისული ღონისძიებების გეგმის შეფასება და ხარჯების შემცირება;
- გამოყენებული ფინანსური მოდელების სანდოობის შემოწმება და მოცემული დაშვებების გონივრულობის შეფასება;
- სხვადასხვა სცენარის გათვალისწინებით ფინანსური სტაბილურობის პროგნოზირებადი მოდელების შემოწმება;
- დაფინანსების წყაროების შემოწმება, ფულადი სახსრების დეფიციტის აღმოსაფხვრელად მოზიდული კაპიტალის გამოყენების პერიოდის შეფასება და დასაბუთება.

სხვა ღონისძიებები:

- ხარჯების შემცირების გზების ძიება იმ მიმართულებებზე, რომლებიც არ არის მოცემული ანტიკრიზისულ გეგმაში;
- კომპანიის მენეჯმენტისთვის წინადადების წარდგენა იმ ხარჯების შემცირებაზე, რომლის შესახებაც თავდაპირველი განხილვის დროს უარი მიიღო შიდა აუდიტის სამსახურმა. შეცვლილი მდგომარეობის გამო მსგავსი ხარჯების შემცირება შეიძლება აქტუალური გახდეს;
- ტენდერის პროცედურების ოპტიმიზაცია (მაგალითად: ყველა მსხვილი შესყიდვის გამოცხადება ელექტრონული ტენდერის პლატფორმის საშუალებით, კომპანიის შესყიდვების შესახებ ინფორმაციის განთავსება საკუთარ ვებ-გვერდზე და ინფორმაციის სხვა ღია წყაროებში);
- ინფორმაციის გადამოწმება ყველა იმ ძირითადი მომწოდებლის შესახებ, რომლებიც გავლენას ახდენენ კომპანიის ძირითადი საქმიანობის შეუფერხებლად წარმართვაზე, იმისათვის, რომ შემცირდეს მომარაგების ჯაჭვის უწყვეტობისა და შესყიდული მასალის გაძვირების რისკი;
- ბაზრის მდგომარეობის ანალიზი: რა პოზიცია უკავიათ კონკურენტებს? რა სახის

დახმარებას სთავაზობს სახელმწიფო ბიზნესს და იყენებს თუ არა ბიზნესი თავის შესაძლებლობებს სრულად (საგადასახადო შეღავათები, სესხის გადავადება და ა.შ)?

- გაყიდვების ალტერნატიული არხების მოძიება.

ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი ღონისძიების განხორციელების შემთხვევაში შიდა აუდიტი შეძლებს გახდეს კომპანიის ხელმძღვანელობის დამხმარე და შეძლებს აგრეთვე, მთლიანად/ნაწილობრივ შეითავსოს გარე კონსულტანტის ფუნქციები.

ანტიკრიზისული გეგმის შექმნასა და განხორციელებაში მონაწილეობა

არ დაიშუროთ ძალისხმევა, გახდეთ ანტიკრიზისული საბჭოს/კომიტეტის წევრი. ეს შესაძლებლობას მოგცემთ, დაეხმაროთ ბიზნესს ონლაინ რეჟიმში: შესთავაზოთ ბიზნესის მფლობელებს პრობლემების გადაჭრის არაორდინალური გზები, შეაფასოთ არსებული რისკები და ჰქონდეს უკუკავშირი იმ დროს, როდესაც პრობლემა დაუყოვნებლივ გადაჭრას საჭიროებს. ყველაზე მნიშვნელოვანი კი ანტიკრიზისული გეგმის განხორციელებაში მონაწილეობაა. როგორც წესი, ამ გეგმის განხორციელება მოითხოვს გარკვეულ ადამიანისეულ რესურსს, რომლის მოკლე დროში მოძიებაც ძალიან რთულია. შიდა აუდიტი ყოველთვის უნდა იყოს მზად, აიღოს პასუხისმგებლობა და მიიღოს თამამი გადაწყვეტილება, რაც პანდემიის დასრულების შემდეგ სამსახურის პროფესიულ რეპუტაციას კიდევ უფრო გაზრდის.

თუ რისკების შესამცირებლად, აუცილებელია იმ მიმართულების აუდიტის ჩატარება, სადაც პანდემიის დროს შიდა აუდიტის პერსონალი მუშაობდა, შესაძლებელია გარე აუდიტის მომსახურებით სარგებლობა, ან შეიძლება აუდიტის სხვა ჯგუფის მიერ მოხდეს აუდიტის ჩატარება. კომპანიის ხელმძღვანელობა და აუდიტის კომიტეტი ინფორმირებული უნდა იყოს ყველა იმ სამუშაოს შესახებ, რომელიც შიდა აუდიტის პერსონალმა შეასრულა პანდემიის პერიოდში და შემდგომი გადასინჯვის მიზნით შეაფასოს მისი გავლენა აუდიტის გეგმაზე.

ანტიკრიზისული ღონისძიებების განხორციელების მონიტორინგი და კონტროლი

გადაუდებელი ანტიკრიზისული ღონისძიებების განხორციელების დროს, მენეჯმენტის მხრიდან კონტროლზე უარი შესაძლებელია მხოლოდ არასაკმარისი დროის გამო. შიდა კონტროლის სამსახურთან ერთად (თუ არსებობს ასეთი სამსახური), შიდა აუდიტის სამსახურს შეუძლია მოქმედებდეს, როგორც კონტროლის პროცედურების განხორციელების გარანტი (Levan Sabauri, Nino Mamardashvili, 2014). ასევე, ანტიკრიზისული ღონისძიებების გეგმის განხორციელების დროს, შეიძლება არსებობდეს კონფლიქტი სხვადასხვა განყოფილებებს შორის ან ეს კონფლიქტი გამომწვეული იყოს შესაბამისი მიმართულების მენეჯერის არარსებობით. მსგავსი სიტუაცია შეიძლება უარყოფით გავლენას ახდენდეს დროში ანტიკრიზისული სტრატეგიის განხორციელებაზე. ასეთ შემთხვევებში შიდა აუდიტის სამსახური შეიძლება იყოს შუამავალი გარკვეული გადაწყვეტილებების მიღების დაჩქარებაში.

შიდა აუდიტს შეიძლება დაევალოს ანტიკრიზისული ღონისძიებების შეუფერხებელ განხორციელებაზე კონტროლი, რათა ღონისძიებების დროულ განხორციელებასთან ერთად, აღმოიფხვრას შიდა კონტროლის სისტემის ნაკლოვანებები და შემცირდეს დანაკარგები.

რომელ ბიზნესსაც შეეხო კარანტინის გამო დაწესებული პირდაპირი გაყიდვების შეზღუდვა, აუცილებელია დანაკარგების ოპტიმიზაციის მიზნით ყველა გაყიდვის ონლაინ რეჟიმზე გადაყვანა.

კომპანიამ უარი უნდა თქვას ტრადიციულ მარკეტინგულ რეკლამაზე და მეტი ყურადღება დაუთმოს ციფრულ მედიაში გაკეთებულ რეკლამას. პარალელურად, უნდა განხორციელდეს კონტროლი ყველა არსებული კონტრაქტის შეჩერებაზე.

უნდა მოხდეს კომპანიის ყველა თანამშრომლის დისტანციურ სამუშაო რეჟიმზე გადაყვანა. ამ დროს, აუცილებელია, საკუთარი და კლიენტების მონაცემებზე წვდომის უსაფრთხოების ღონისძიებების გატარება (ლექტოპებში USB-პორტების ბლოკირების შემოწმება, კორპორატიულ ქსელთან/ფოსტასთან კავშირი მხოლოდ VPN-ის საშუალებით, დისტანციური მუშაობისთვის გამოყოფილ ყველა კომპიუტერზე დაინსტალირებული უნდა იყოს ანტივირუსის უახლესი ვერსიები და ა.შ.).

იჯარის ხელშეკრულებების გადახედვა და საჭიროების შემთხვევაში გადასახადის შეჩერებაზე/შემცირებაზე შეთანხმების მიღწევა.

ყველა მომწოდებელთან შეთანხმება გადასახადების მაქსიმალურად დასაშვებ ვადამდე გაგრძელებაზე, რაც კომპანიას დაეხმარება ჯარიმებისა და საურავების თავიდან აცილებაში. აუცილებელია, პარალელურ რეჟიმში გაკონტროლდეს ამ შეთანხმებების შესრულება.

დისტანციურ სამუშაო რეჟიმზე გადასვლის პერიოდში ანაზღაურების შემცირება (მგზავრობის, სპორტულ-გამაჯანსაღებელ კომპლექსში სიარულისა და კვების დამატებითი გადასახადების გაუქმება იმ თანამშრომლებზე, რომლებიც დისტანციურ სამუშაო რეჟიმზე გადავიდნენ).

დროებით უნდა შეჩერდეს დასუფთავების, დაცვის, ინკასაციისა და სერვისულ მომსახურებაზე ორგანიზაციებთან გაფორმებული ხელშეკრულებების მოქმედება.

საწყობიდან იმ სავაჭრო განყოფილებებში საქონლის გადატვირთვის შეზღუდვა, სადაც კარანტინის გამო დროებით შეჩერებულია მუშაობა.

საცალო ვაჭრობის ობიექტების დახურვა იმ ქალაქებში/სავაჭრო ცენტრებში, სადაც გამოცხადებულია კარანტინი ან სადაც სავაჭრო ცენტრებმა მიიღეს დახურვის გადაწყვეტილება.

საცალო ვაჭრობის ობიექტებზე (ასეთის არსებობის შემთხვევაში) დასაქმებული პერსონალის დატვირთვა კომპანიის შიგნით სხვა საჭირო ფუნქციებით: ონლაინ შეკვეთების მიღება, დამხმარე მომსახურების გაძლიერება, აუტოსორსინგის შეცვლა საკუთარი პერსონალით და ა.შ.

კომპანია აქტიურად უნდა იყოს ჩართული საზოგადოებრივ ინიციატივებში და არსებული მდგომარეობის გათვალისწინებით, მთავრობას ბიზნესის გადასარჩენად დამატებითი დახმარების მოთხოვნით მიმართოს.

კლიენტებთან სოციალური ქსელების დახმარებით მუშაობის გააქტიურება, რათა სხვა საკითხებთან ერთად, კომპანიას ჰქონდეს მყისიერი უკუკავშირი მყიდველებისგან (ისინი ხშირად მათთან ურთიერთობისას კომპანიისთვის ურთიერთობისა და სამომავლო პერსპექტივისთვის საუკეთესო იდეების ავტორები არიან).

ყველა ისეთი ხარჯის (მივლინება, ტრანსპორტისა და სხვა ხარჯების) დროებით „გაყინვა“, რომელიც გავლენას არ მოახდენს ბიზნესის ონლაინ ფუნქციონირებასა და თანამშრომლების დისტანციურ რეჟიმით მუშაობაზე. „სხვა ხარჯების“ კატეგორიის კონტროლი და ანალიზი ყოველთვიურიდან უნდა გადავიდეს ყოველკვირეულ/ყოველდღიურ კონტროლზე. წინა წელს შედგენილი მიმდინარე წლის ბიუჯეტის გადახედვა და ხარჯების შემცირება. ყველა პროექტის დროებით შეჩერება, გარდა იმ პროექტებისა, რომლებიც კომპანიის ზედა რგოლის მენეჯმენტის მიერ არის დამტკიცებული და გავლენას ახდენს კომპანიის მომავალზე სტრატეგიული თვალსაზრისით.

მნიშვნელოვანი ძირითადი საშუალებების (მანქანა-დანადგარები, მიწა) შესყიდვის გადავადება და აუცილებლობის შემთხვევაში იჯარით ჩანაცვლება იმ პერიოდით, რა პერიოდშიც იქნება მოცემული განუსაზღვრელობა.

არაპროფილური და დამატებითი მარაგების რეალიზაცია (IT-მონყობილობები, სავაჭრო ტექნიკა, სათადარიგო ნაწილები და ა.შ.)

შესყიდვების დროს სარეზერვო მარაგის მინიმუმამდე შემცირება და „ზუსტად დროში“ (just in time) მოდელით მარაგების მართვაზე გადასვლა.

ლოგისტიკური რესურსის კონსოლიდაციის მიზნით სხვადასხვა დარგის კომპანიის წარმომადგენლებთან მოლაპარაკებების გამართვა, რაც შესაძლებლობას მოგვცემს, შევამციროთ მარაგების შენახვისა და გადაზიდვის ხარჯები.

ზემოთ ჩამოთვლილი ყველა ღონისძიების დროულად/დაგვიანებით განხორციელებაში შიდა აუდიტს შეუძლია კომპანიის მენეჯმენტის დარწმუნება შესაბამისი გაანგარიშებით და მტკიცებულებებით, იმავდროულად, შიდა აუდიტი უნდა იყოს ერთგვარი ბიძგი პასუხისმგებელი პირებისთვის, რათა მათ საქმიანობა განახორციელონ გეგმის მიხედვით.

საქმიანობის სფეროები, სადაც დაინტერესებულმა მხარეებმა უარი განაცხადეს ზემოაღნიშნული ღონისძიებების განხორციელებაში შიდა აუდიტის ჩართვაზე

თუ კომპანიის მენეჯმენტი ვერ დაარწმუნეთ შიდა აუდიტის ჩართულობით მოახდინოს კომპანიის ანტიკრიზისული გეგმის განხორციელება, მაშინ, შიდა აუდიტმა გამოთავისუფლებული დრო უნდა მოახმაროს ისეთი ამოცანების შესრულებას, სადაც მენეჯმენტი ნაკლებად არის ჩართული.

ჩაატარეთ აუდიტორული პროცედურები, რომელიც არ მოითხოვს მენეჯმენტის ჩართულობას: მონაცემების შეგროვება და ანალიზი, ანგარიშების მომზადება.

ფოკუსირება მოახდინეთ ისეთი პროექტების გაგრძელებაზე, რომლებმაც შეიძლება დაზოგონ ხარჯები და/ან გაზარდონ შემოსავალი.

შეცვალეთ ყველა პროცედურა, რომელიც საჭიროებდა ადგილზე ყოფნას (საამქროს/ქარხნის ადგილზე დათვალიერება), ალტერნატიულით, რომელსაც შეუძლია რისკების სრულად დაფარვა (უსაფრთხოების სისტემის შეფასება ვიდეო თვალის საშუალებით).

აუცილებელია შიდა პროცედურების განახლება.

კომპანიის თანამშრომლებისთვის ჩაატარეთ ონლაინ-ტრენინგები ხშირად დასმულ კითხვებზე (შესყიდვები, საცალო ვაჭრობის ობიექტებზე კონტროლი, უფლებამოსილების გამიჯვნა და ა.შ.).

კომპანიის საქმიანობაში მონაწილეობის ნებისმიერი შერჩეული ვარიანტი უნდა ეცნობოს აუდიტის კომიტეტს თანხმობის მისაღებად, ასევე, უნდა მიეწოდოს ინფორმაცია წლიური გეგმის განხორციელებაზე გავლენის შესახებ და შეთანხმდეს მათთან ამ გეგმაში შესატანი ცვლილებები.

ლიტერატურა:

1. A factsheet from IIA Australia. Internal Audit and Pandemics. (2020, 03 26). <https://iia.no/internal-audit-and-pandemics/>. Retrieved from <https://iia.no/internal-audit-and-pandemics/>.
2. Hafizah Marzuki Intan Zurina Md Naain . (2020). Internal Audit Effectiveness During Movement Control Order (MCO) Period. Seminar Antarabangsa Islam Dan Sains (SAIS 2020). Universiti Sains Islam Malaysia.
3. <https://www.aljazeera.com/news/2021/3/22/how-has-the-world-changed-since-covid-19>. (2021, August 20).
4. LEVAN SABAU RI. (2018/6/25). AUDIT RISK MANAGEMENT AND ITS AFFECT ON THE AUDIT OF THE FINANCIAL STATEMENT. Globalization & Business, 215-220.
5. Levan Sabauri. (2021). Impacts of COVID-19 on the Financial Reporting and Audit. Economics and Business .
6. Levan Sabauri, Nadezhda Kvatashidze. (2018). Prospects of Application of International Standards in Financial Reporting by Small and Medium-size Businesses in Georgia. International Journal of Business Administration, 1-8.

7. Levan Sabauri, Nino Mamardashvili. (2014). General review of the mistakes made during the audit that are common in practice. (pp. 184-191). Tbilisi: TSU Publishing House.
8. M Eulerich, M Wagener, DA Wood. (2020, August 20). Evidence on Internal Audit Effectiveness from Transitioning to Remote Audits Because of COVID-19. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/Marc-Eulerich/publication/348805905_Evidence_on_Internal_Audit_Effectiveness_from_Transitioning_to_Remote_Audits_because_of_COVID-19/links/601133c845851517ef1a3c3c/Evidence-on-Internal-Audit-Effectiveness-from-Transiti.
9. Mark Martinelli, Alfred E. Friedman, and Joel Lanz. (2020). The Impact of COVID-19 on Internal Audit. *THE CPA JOURNAL*, 60.
10. Mohammed Haddad. (2021, March 22). <https://www.aljazeera.com/news/2021/3/22/how-has-the-world-changed-since-covid-19>. Retrieved from <https://www.aljazeera.com>.
11. OXFAM. (2021, August 20). <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/621149/bp-the-inequality-virus-250121-en.pdf>. Retrieved from <https://www.oxfam.org/en>.

The Modified Role of Internal Audit in COVID-19 Pandemic Conditions

Levan Sabauri

Professor, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

SUMMARY

New reality drives the changes not only for the industries, cities, countries, or the world but forces us to follow these changes. The article aims to present how the pandemic impacted internal audit and the responses the auditors should take in the Covid crisis. The article also discusses the necessities that caused changes in the role of internal audit during the pandemic. While discussing the change in the role of an audit we elaborate on the stages that provide reduction of the risks with the help of the audit and preserve stable financial condition for the company.

Keywords: Planning an Audit, Audit Strategy, Monitoring, Financial Model, Internal Audit, Internal Control.

საშუალო კლასი საქართველოში: მდგომარეობა, გამოწვევები, შესაძლებლობანი

უშანგი სამადაშვიდი

ეკონომიკური მეცნიერებათა დოქტორი

ასოციირებული პროფესორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

წინამადებიახე ნაშრომში გადმოცემულია საშუალო კლასის ახლი და მნიშვნელობა; დასაბუთებულია საქართველოში საშუალო კლასის ფორმირების აქტუალობა; გამოყოფილია საშუალო კლასის იდენტიფიკაციების მთავარი კრიტერიუმები; შეჩვენებული კრიტერიუმის მიხედვით განსაზღვრულია ქართული საშუალო კლასის სიდიდე და სტრუქტურული ედემენტები; დახასიათებულია საშუალო კლასის დინამიკა და მდგომარეობა კორონაპანდემიამდე და მის შემდეგ; გამოვლენილია საქართველოში საშუალო კლასის ხაოფენობისა და ხაჩისხის ზეხის შესაძლებლობები და შემუშავებულია მათი ეფექტიანი გამოყენების წინადადებები და ჰეკომენდაციები.

საკვანძო სიგყვები: საშუალო კლასი, იდენტიფიკაცია, კრიტერიუმი, დინამიკა, სტაბილურობა

ნებისმიერი სალად მოაზროვნე სახელმწიფოს სანუკვარი მიზანია საკუთარი მოსახლეობის საყოველთაო და დიფერენციული კეთილდღეობის მიღწევა, რაც თითოეულ მოქალაქეში ბადებს კანონზომიერი სიამაყისა და ქვეყნისადმი პატრიოტული დამოკიდებულების გრძნობას. აღნიშნულის მიღწევა შესაძლებელია ეკონომიკის სტაბილური და გრძელვადიანი ინკლიუზიური ზრდით, ანუ ეკონომიკაში საყოველთაო ჩართულობითა და სოციალური დაცვის მისამართიანი პოლიტიკით. თავის მხრივ, გრძელვადიანი ინკლიუზიური ეკონომიკური ზრდის წინაპირობაა მდგრადი და პროგნოზირებადი სტაბილურობა, რისი გარანტიც საშუალო კლასია (ფენაა).

განვითარებულ ქვეყნებში მოსახლეობის ნახევარზე მეტი სწორედ საშუალო კლასშია წარმოდგენილი. ასე მაგალითად, ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის ქვეყნების საშუალო ფენა მოსახლეობის 61%-ია. თუმცა, თითოეული ქვეყნისთვის ეს ციფრი განსხვავებულია: ამერიკის შეერთებულ შტატებში საშუალო ფენას ეკუთვნის მოსახლეობის დაახლოებით 50%, ხოლო სკანდინავიის ქვეყნებში-დაახლოებით 70% [1]. საქართველოს საშუალო ფენაში კი, სამწუხაროდ, მოსახლეობის მხოლოდ 24%-ია ფოკუსირებული, რაც ზღუდავს მის ეფექტიან ფუნქციონირებას.

ჩვენი აზრით, საქართველოში საშუალო კლასის ზრდა-განვითარებას აფერხებს რიგი მიზეზ-ფაქტორები და მათი აღმოფხვრა-მინიმიზების გზების ჯეროვანი მეცნიერული შეუსწავლელობა. აღნიშნულიდან გამომდინარე, **შემოთავაზებული კვლევის მიზანია** ქვეყანაში საშუალო კლასის არსებული მდგომარეობისა და დინამიკის ღრმა და სისტემური ანალიზის საფუძველზე გამოვავლინოთ განვითარების შემაფერხებელი მიზეზ-ფაქტორები და საერთაშორისო გამოცდილებისა და საკუთარი ხედვების საფუძველზე შევიმუშაოთ მათი აღმოფხვრის გზები და მიმართულებები.

დასახული მიზნისკენ მიმავალ გზაზე, უნინარეს ყოვლისა, უნდა გაირკვეს საშუალო კლასის არსი და მისი მნიშვნელობა. საშუალო კლასი არის მოსახლეობის სოციალური ჯგუფი, რომელსაც აქვს სტაბილური და საკმარისი შემოსავალი მატერიალური და სოციალური მოთხოვნილებების ფართო სპექტრის დაკმაყოფილებისთვის. საშუალო ფენის სიმდიდრე საკმარისია იმისათვის, რომ უზრუნველყოს საკუთარი ცხოვრების „ღირსეული“ დონე. ამის გამო საშუალო კლასი გამოირჩევა შედარებით მაღალი სოციალური სტაბილურობით, მდგრადობით [2]. თუმცა, საჭიროების შემთხვევაში გვევლინება რეფორმების ინიციატორად და მისი განხორციელების სოციალურ ბაზადაც [3].

სხვაგვარად, საშუალო კლასი (middle class) საზოგადოების დიდი ნაწილია, რომელსაც თავისი სტატუსით შუალედური მდგომარეობა უჭირავს ზედა კლასს (მდიდრებსა) და ქვედა კლასს (ღარიბებს) შორის. საშუალო კლასი ერთგვარი "ბუფერია", რომელიც მიჯნავს ამ

ორ საპირისპირო პოლუსს (მდიდრებსა და ღარიბებს) და არ აძლევს მათ შეჯახების შესაძლებლობას. რაც უფრო თხელია ეს "ბუფერი" (საშუალო კლასი), მით უფრო ახლო დგანან დაპირისპირებული მხარეები და მით მეტი შანსია მათი შეჯახებისა და - პირიქით [4].

სოციალურმა მეცნიერებამ დაასაბუთა და პრაქტიკამ დაადასტურა, რომ საზოგადოების განვითარებაში საშუალო კლასი ასრულებს მრავალფეროვან ფუნქციებს. ესაა: 1)პოლიტიკური სტაბილურობის ფუნქცია; 2)ეკონომიკური ფუნქცია; 3)სოციალური წინააღმდეგობების შერბილებისა და განვითარების ევოლუციური ხასიათის უზრუნველყოფის ფუნქცია; 4)ინოვაციური და კონკურენტუნარიანი ეკონომიკის შექმნის ფუნქცია; 5)კულტურული ფასეულობების დაცვისა და განვითარების ფუნქცია; 6)ჯანსაღი თაობის აღზრდის ფუნქცია; 7)კომპეტენტური გადაწყვეტილების მიღების ფუნქცია; 8)კადრებით "მომარაგების" ფუნქცია; 9)ადმინისტრაციულ-საშემსრულებლო რეგულიატორის ფუნქცია; 10) საზოგადოებაზე გავლენის მოხდენის ფუნქცია[5].

საქართველოში საშუალო კლასის ფორმირება-ზრდის პრობლემა აქტუალურია იმიტომ, რომ ის არის ქვეყანაში პოლიტიკისა და ეკონომიკის სტაბილურობის გარანტი. ადამიანებს, რომელთაც აქვთ მილიონები ან მილიარდები ნაკლებად აღელვებთ რა ხდება ქვეყანაში: საჭიროების შემთხვევაში ისინი ადვილად წავლენ საზღვარგარეთ და დაგროვილი ფულით იქ მოიწყობენ კომფორტულ ცხოვრობას. ასევე, ღარიბ ადამიანებს, რომელთაც არაფერი აქვთ დასაკარგი, მათაც შეუძლიათ რადიკალური ქმედება, არეულობის პირადი ინტერესებისათვის გამოყენება, ანუ „ამღვრეულ წყალში თევზის იოლად დაჭერა“.

იმ შემთხვევაში, როდესაც საზოგადოება მხოლოდ ღარიბების უდიდესი და მდიდრების უმცირესი რაოდენობით არის წარმოდგენილი, არსებობს დაპირისპირებული მხარეების შეჯახების დიდი ალბათობა ანუ რევოლუციური საშიშროება და, შესაბამისად, ქვეყნის პოლიტიკური არასტაბილურობის საფრთხე. ამასთან, მხოლოდ მდიდრებისა და ღარიბების სტრუქტურით წარმოდგენილ საზოგადოებაში ეფექტიან, ინოვაციურ ეკონომიკაზე და დემოკრატიულ, მიუკერძოებელ, თავისუფალ არჩევნებზე ლაპარაკიც კი ზედმეტია. ღარიბ-ღატაკი, მშიერ-მწყურვალი, ჩაუცმელ-დაუხურავი, სამედიცინო და საგანმანათლებლო მომსახურებას მოკლებული ადამიანის ეკონომიკური, შემოქმედებითი უკუგება და სოციალური აქტივობა დაბალია.

ამასთან, არჩევნებისას იგი აპრიორი (ავტომატურ რეჟიმში) იმისკენ იხრება, ვინც მას მისცემს ფულად თუ მატერიალურ დახმარებას. მოკლედ, ღარიბ-ღატაკი ადამიანი ვერანაირად იქნება დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი საარჩევნო გადაწყვეტილების მიღებაში. აი, ასეთ პირობებში პოლიტიკურ ელიტასა და რადიკალურად მოაზროვნე მარგინალებს თავისუფლად შეუძლიათ გამოიწვიონ საპროტესტო აქციები, სამოქალაქო ომები, გადატრიალებები და რევოლუციები.

საშუალო კლასი კი არის საზოგადოების ის უპირატესი ნაწილი, რომელსაც ყველაზე მეტად აინტერესებს სტაბილურობა, რადგანაც მას აქვს კომფორტული ცხოვრება: ჯეროვანი განათლება, სტაბილური სამუშაო, ნორმალური შემოსავალი, გარკვეული ქონება, ავტორიტეტი, პერსპექტივა. სწორედ ამიტომ, რადიკალური ცვლილებები მათთვის ნაკლებად მიზიდველია, რადგანაც ამ შემთხვევაში მათი კომფორტული ცხოვრების წესი დაირღვევა. ეს იმას ნიშნავს, რომ საშუალო კლასი ყოველთვის აქტიურად დაიცავს და მხარს დაუჭერს არსებული ხელისუფლების კომპეტენტურ და გონივრულ პოლიტიკას.

ამავდროულად, საშუალო კლასი არის „მასობრივი“ ბიზნეს სეგმენტის ძირითადი სტიმული და ძრავა. მდიდარი ადამიანები ორიენტირებული არიან ძვირად ღირებულ, მდიდარ ბაზარზე: მათთვის იქმნება უნიკალური მანქანები, ფეშენებლურ უბნებში შენდება უნიკალური სახლები და ბინები, იწარმოება უნიკალური ტანსაცმელი და ა.შ. მაგრამ ეს ყველაფერი იწარმოება მცირე რაოდენობით. ფაქტობრივად, საქართველოში, სადაც მხოლოდ 500 შინამეურნეობა, ანუ 1500 მოქალაქეა ღარში მილიონერი, ანუ მთლიანი მოსახლეობის 0.04%-ი, აყალიბებს მოთხოვნას მხოლოდ ფუფუნების საგნებზე, რაც არ არის საკმარისი.

მაგრამ აი, საშუალო კლასის საქონელზე მოთხოვნა არის უზარმაზარი, ვინაიდან მას ყიდულობს ის, ვინც საშუალო კლასს მიეკუთვნება და ისიც, ვინც ესწრაფვის მასში შესვლას. ანუ, ეს ბაზარი არის ყველაზე მასიური, ყველაზე აქტიური და ყველაზე ფართო. და რაც მეტია საშუალო კლასის მოქალაქე, მით დიდია ეს ბაზარი (მით მეტი ფულია მასში), და მით მეტი კომპანიები ესწრაფვიან იქ მოხვედრას.

სწორედ ამიტომ, პოსტსაბჭოურ საქართველოში სოციალური კატაკლიზმების თავიდან აცილებისა და ნამდვილად დემოკრატიული საზოგადოების, კონკურენტუნარიანი, ინოვაციური ეროვნული ეკონომიკისა და ეფექტიანი სახელმწიფოს შექმნის საუკეთესო პირობაა ძლიერი საშუალო კლასის ფორმირება, რომელშიც მოსახლეობის ნახევარზე მეტი იქნება წარმოდგენილი.

რა კრიტერიუმებით უნდა მოვახდინოთ საშუალო კლასის იდენტიფიკაცია? მიუხედავად იმისა, რომ "საშუალო კლასის" ცნება ფართოდ გამოიყენება, მისი სიდიდის რაოდენობრივი შეფასების შესახებ ერთიანი აზრი და უნიფიცირებული მოდელი მაინც არ არსებობს. ყველაფერი დამოკიდებულია მეთოდოლოგიაზე. ამიტომაცაა, რომ საქართველოში საშუალო კლასის სიდიდის შეფასების რაოდენობრივ და შეფარდებით მაჩვენებლებთან დაკავშირებით ჩატარებულ კვლევებში ზოგჯერ ვხვდებით რეალობისაგან პრინციპულად განსხვავებულ მონაცემებს. ასე მაგალითად, „**მსოფლიო ბანკის მეთოდოლოგიით დათვლის შედეგებით, საქართველოში საშუალო ფენა 7%-ს არ აღემატება**, 32% ღარიბია, 37% - ზომიერად ღარიბი, 24% კი - მონყვლადი ჯგუფი“**[6]**. ამ მონაცემებით, საქართველოს მოსახლეობაში საშუალო კლასს, ჯერ ერთი, ერთობ მცირე კუთრი წონა უჭირავს, ხოლო, მეორე მხრივ, შეძლებულთა და მდიდართა ფენისთვის საერთოდ არ არის დატოვებული ადგილი, რაც სინამდვილეს არ შეესაბამება.

აღნიშნულზე მეტყველებს საქართველოში ცოტა ხნის წინ გამოქვეყნებული ნაშრომი **[7]**, სადაც ხაზგასმულია, რომ 2017 წლის მონაცემებით, საქართველოში **საშუალო კლასის რაოდენობა საზოგადოების 24.6%-ია** (თუმც, არც ამ კვლევაშია გამახვილებული ყურადღება შეძლებულთა და მდიდართა ფენაზე!).

ჩვენი აზრით, ქართველ მკვლევართა მიერ შემოთავაზებული საშუალო კლასის სიდიდის **24.6%-იანი** ციფრი უფრო ახლოსაა სინამდვილესთან, ვიდრე მსოფლიო ბანკის მიერ წარმოდგენილი **-7%**, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ „მოვლენა შიგნიდან და გარედან სხვადასხვანაირად ჩანს“. „**24.6 პროცენტიან მონაცემთან**“ ახლოსაა ჩვენი კვლევის შედეგიც, რაშიც ქვემოთ დავრწმუნდებით.

ჩვეულებრივ, ექსპერტები საშუალო კლასის იდენტიფიკაციისათვის ერთი რომელიმე მთავარ კრიტერიუმს იყენებენ, რაც სინამდვილის ობიექტური შეფასებისათვის არაა საკმარისი. საქმე ისაა, რომ საშუალო კლასს ყველა აფასებს თავისი პროფესიული გადასახედიდან. ასე მაგალითად, **ეკონომისტები** აქცენტს აკეთებენ შინა მეურნეობების შემოსავლებრივ-ქონებრივ მდგომარეობაზე და ხარჯების მოცულობაზე; **სოციოლოგები** ყურადღებას ამახვილებენ განათლების დონეზე, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ინდივიდის პროფესიის შესაბამისად მდგრადი დასაქმება და ადეკვატური შემოსავლის მიღება, ასევე, თანამდებობაზე გამწესება და პოლიტიკაში გაცნობიერებული მოქმედება; **ფსიქოლოგები** კი ყველაზე მნიშვნელოვნად მიიჩნევენ სუბიექტის მიერ საკუთარი კეთილდღეობის თვითშეფასებას და მოლოდინებს, ანუ იმას თუ ადამიანი ვის მიაკუთვნებს საკუთარ თავს შემოსავლებრივი და ქონებრივი მდგომარეობით. მოკლედ, ადამიანის საშუალო კლასად დანიშვნა „ზემოდან“ კი არ უნდა მოხდეს, არამედ ინდივიდი საკუთარ თავს თვით უნდა აღიქვამდეს საშუალო კლასად. ეს მომენტი ძალიან მნიშვნელოვანია, რადგანაც საშუალო კლასის წარმომადგენელი უნდა იყოს არა პატერნალისტური ფსიქოლოგიის, ანუ სხვის კმაყოფაზე მყოფი და ხელში შემყურე, არამედ საკუთარი კეთილდღეობის შემოქმედი და მჭედელი.

სხვადასხვა დარგის ექსპერტთა აზრთა ჭიდილი შეიძლება უსასრულოდ გაგრძელდეს,

მაგრამ, საბოლოო ანგარიშში, მივიღებთ საშუალო კლასის შეფასებისათვის არასაკმარის ინფორმაციას. სწორედ ამიტომ, **უმჯობესია ერთობლივად ვისარგებლოთ სამივე მიდგომით და ისე შევაფასოთ, თუ მოსახლეობის რამდენი პროცენტი შეიძლება მივაკუთვნოთ საშუალო კლასს საქართველოში.**

განვითარებული ქვეყნების გამოცდილებიდან გამომდინარე, საშუალო კლასი ყალიბდება იმ ინდივიდებისაგან (შინამეურნეობებისაგან), ვისაც აქვს: **1.განათლების დონე** უმაღლესი განათლება ან საშუალო პროფესიული განათლება; **2.დასაქმება** სტაბილური ბიზნესითა და უპირატესად არაფიზიკური, ინტელექტუალური და მაღალკვალიფიციური შრომით; **3.საკმარისი შემოსავალი.**

ინდივიდი (შინამეურნეობა), რომელიც ამ სამი კრიტერიუმიდან თითოეულს მინიმალური, საშუალო და მაქსიმალური რაოდენობით პასუხობს შესაძლებელია მიეკუთვნოს საშუალო კლასის ქვედა, შუა და ზედა ფენას. **ბუნებრივად იბადება კითხვა-როგორ გამოიყურება ზემოთ მოხმობილი სამი მთავარი კრიტერიუმი განვითარებულ ქვეყნებში და, კერძოდ, საქართველოში?**

განათლების კრიტერიუმი. ჩვეულებრივ, განვითარებულ ქვეყნებში განათლების კრიტერიუმი საკმარისია იმისათვის, რომ ადამიანი საშუალო ფენას მიეკუთვნოს. ეს იმიტომ, რომ სწორედ მასზეა დამოკიდებული დასაქმებისა და შემოსავლის კრიტერიუმის სიდიდე. ამის კარგი მაგალითია აშშ-ი და შვეიცარია, სადაც დასაქმებას, შემოსავლსა და განათლებას შორის უაღრესად მკაცრი კავშირია. ამ ქვეყნებში, რაც უფრო სტაბილურია ადამიანის დასაქმება და მაღალია შემოსავალი, მით უფრო მაღალია ალბათობა იმისა, რომ იგი საშუალოზე მაღალ განათლებას ფლობს. სხვა სიტყვებით, საანალიზო ქვეყნებში სახელდობრ განათლებას ყველაზე მნიშვნელოვანი სოციალური ლიფტი და არა რომელიმე კონკრეტული სოციალური, პოლიტიკური ან ფინანსური კასტის კუთვნილება, რასაც ვერ ვიტყვით საქართველოზე [8]. **აღსანიშნავია, რომ საქართველოშიც მოსახლეობის საკმაოდ ფართო ფენას აქვს ხელმისაწვდომობა განათლების სერვისებზე.** კერძოდ, საბაზო განათლებაში ჩართულობის მაჩვენებელი ახლოსაა გლობალურ მაჩვენებელთან, ხოლო ზოგად განათლებაში ჩართულობა კი ევროპისა და ცენტრალური აზიის ქვეყნების საშუალო მაჩვენებელს აჭარბებს. **ასევე, 25-64 წლის მოსახლეობის 35 პროცენტი ფლობს უმაღლეს განათლებას.** ეს მონაცემი შედარებითაა მაღალი შემოსავლის მქონე ევროპული ქვეყნების მონაცემებთანაც კი [9]. თუმცა, სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს ისიც, რომ საქართველოში უმაღლესი განათლების დიპლომირებული სპეციალისტებიდან ზოგი სოციალისტური ეკონომიკური სისტემის მცოდნეა, ქვეყანაში კი დღეს საბაზრო ეკონომიკური სისტემა ფუნქციონირებს; ზოგს აქვს ჯეროვანი პროფესიული ცოდნა და უნარ-ჩვევები, მაგრამ აცდენილია შრომის ბაზრის მოთხოვნებს, არის უმუშევარი, შემოსავლის უქონელი და, შესაბამისად, ღარიბი; ზოგს აქვს ბაზრის მოთხოვნის პროფესიული ცოდნაც და უნარ-ჩვევებიც, მაგრამ პატერნალისტური მენტალურობით ხასიათდება, ანუ სხვისი (სახელმწიფოს, ნათესავის, მეგობრის) ხელში შემყურეა და უარს ამბობს დასაქმებაზე; ზოგი არარაციონალური ქცევების ტყვეობაშია და ა.შ.

ნათქვამიდან გამომდინარე, საქართველოში თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამის უმაღლეს განათლებას ფლობს და საშუალო კლასისადმი მიკუთვნების განათლების კრიტერიუმს აკმაყოფილებს მოსახლეობის დაახლოებით 25 პროცენტი. თუმცა, მხოლოდ განათლების კრიტერიუმით საშუალო ფენის იდენტიფიცირება მიუღებელია.

დასაქმების კრიტერიუმი. თანამედროვე პირობებში განვითარებულ ქვეყნების საშუალო კლასში შედიან მცირე და საშუალო საწარმოების მესაკუთრეები და მსხვილი საწარმოების ტოპმენეჯერები; ასევე, მაღალკვალიფიციური და მაღალანაზღაურებადი სპეციალისტები, სახელმწიფო მოხელეები, შემოქმედებითი პროფესიის წარმომადგენლები და სხვა. ცხადია, საქართველოშიც მოსახლეობის ამ ჯგუფებს ეწოდებათ საშუალო კლასი და სწორედ მათი მატების ხარჯზე უნდა მოხდეს საშუალო ფენის ზრდა. **თუმცა, მსოფლიო-**

ში, ტრადიციულად საშუალო ფენა მაინც კერძო კომპანიების მენარმეებთან და თანამშრომლებთან ასოცირდება.

სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით, ბიზნესსექტორში დასაქმებულთა საშუალო რაოდენობა 659.7 ათასი კაცით განისაზღვრა. აქედან, დასაქმებულთა მთლიანი რაოდენობის 40.6 პროცენტი მსხვილ ბიზნესზე მოდის, 22.6 პროცენტი – საშუალოზე, ხოლო დარჩენილი 36.8 პროცენტი – მცირე ბიზნესზე. სახელმწიფო სექტორში დასაქმებულთა რაოდენობამ შეადგინა 304956 კაცი, ხვდრითი წილმა კი - 18%. მთლიანად კერძო და სახელმწიფო სექტორში დასაქმებულია 964 656 ადამიანი, ანუ ქვეყნის მოსახლეობის 25% [10].

მაშასადამე, საქართველოში ბიზნესსექტორში დასაქმებულთა და მაღალკვალიფიციური, დაქირავებულ მუშაკთა ჯამი, ანუ საშუალო კლასი მთლიანი მოსახლეობის დაახლოებით 25%-ია.

შემოსავლების კრიტერიუმი. ეკონომიკურ მეცნიერებაში საზოგადოების სოციალური სტრატეფიკაციის ერთ-ერთ მთავარ კრიტერიუმდაა მიჩნეული საზოგადოების დაყოფა შემოსავლების მიხედვით. მსოფლიო ბანკის მიერ შემოთავაზებული კრიტერიუმების მიხედვით განვითარებად ქვეყნებში უკიდურესად ღარიბად, ანუ ლატაკად ითვლება ის, ვინც დღეში 1.25\$-ზე ნაკლებს ხარჯავს (საქართველოში დღეში - 3.8 ლარზე და თვეში - 94 ლარზე ნაკლებს); ღარიბი დღეში მოიხმარს მაქსიმუმ 2.5\$-ს (საქართველოში დღეში - 7.75 ლარზე და თვეში-232 ლარზე ნაკლებს); ზომიერად ღარიბი კი ჭამა-სმაზე, ჩაცმაზე, კომუნალურ ხარჯებზე და სხვაზე დღეში 5\$-ზე ნაკლებს (საქართველოში დღეში -15 ლარზე ნაკლებს, თვეში კი- 450 ლარზე ნაკლებს) სჯერდება.

მსოფლიო ბანკის, საქსტატის და საქართველოს შემოსავლების სამსახურის 2019 წლის მონაცემების მიხედვით საქართველოში ღარიბებსა და უკიდურესად ღარიბებს, ანუ ლატაკებს მიეკუთვნება 1 835 250 მოქალაქე, ანუ 539 779 ოჯახი, რაც მთლიანი მოსახლეობის 49%-ს შეადგენს. ზომიერად ღარიბთა ფენას მიეკუთვნება 745 000 მოქალაქე, ანუ 219 118 ოჯახი, რაც მთლიანი მოსახლეობის 20%-ია.

მაშასადამე, საქართველოში უკიდურეს ღარიბთა, ღარიბთა და ზომიერად ღარიბთა ფენა წაროდგენილია 2 580 250 ადამიანით, რაც მთლიანი მოსახლეობის 69%-ს შეადგენს.

ზოგის აზრით ამგვარი სიღარიბისა და სილატაკის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი გადაჭარბებული საბანკო დავალიანებაა. ეს იმიტომ, რომ როდესაც ადამიანები იღებენ იმაზე მეტ სესხს, ვიდრე შეუძლიათ გადაიხადონ, ისედაც მცირე შემოსავლების მნიშვნელოვანი ნაწილი მიდის ვალების მომსახურებაზე და სხვა მოთხოვნიელებები დაუკმაყოფილებელი რჩება.

სინამდვილეში გადაჭარბებული დავალიანება სიღარიბისა და უკიდურესი სიღარიბის მიზეზი კი არა, შედეგია. ხალხი სესხულობს ფულს იმიტომ, რომ დაბალი შემოსავლები არ აძლევს მათ საშუალებას დაიკმაყოფილონ ელემენტარული, ყოველდღიური საჭიროებები კრედიტების აღების გარეშე. რომ აღარაფერი ვთქვათ იმ ფაქტზე, რომ მოსახლეობის უმრავლესობას არ აქვს დანაზოგი ე.წ. „უსაფრთხოების ბალიში“, რომელიც გამოყენებული იქნებოდა ისეთი გაუთვალისწინებელი, დაუგეგმავი ხარჯების დაფარვისათვის, როგორცაა, მაგალითად, სამუშაოდან განთავისუფლება, ქირურგიული ოპერაცია, სამედიცინო მკურნალობა, მედიკამენტების შეძენა და ა. შ.

რაც შეეხება საშუალო კლასის წარმომადგენელს, სამსულიან შინამეურნეობას დღეში აქვს 33.3\$-დან 167\$-მდე, თვეში კი 1000\$-დან 5000\$-მდე (საქართველოში დღეში -103 ლარიდან 517ლარამდე, თვეში კი- 3100 ლარიდან 15 500 ლარამდე). ჩვენ ვემხრობით ამ მოსაზრებას, ოღონდ გათვალისწინებული უნდა იქნას ოჯახის სულობრივი რაოდენობა, ქვეყნის განვითარება, ასევე ისიც, ქალაქში ფასდება საშუალო კლასი, თუ სოფლად.

ამგვარად, საანალიზო, შემოსავლების კრიტერიუმით საქართველოში საშუალო კლასს მიეკუთვნება 305 589 ოჯახი, ანუ 1 039 000 მოქალაქე, რაც მთლიანი მოსახლეობის 27.8%-ია.

ხაზგასასმელია, რომ საქართველოში დაახლოებით 27.8 პროცენტთან საშუალო ფენას, სწორედ შედარებით მცირე რაოდენობისა და სუსტი პოზიციების გამო არ ძალუძს სრულად განახორციელოს ის ფუნქციები, რასაც იგი ასრულებს განვითარებულ ქვეყნებში. მიუხედავად ამისა, სწორედ მისი დამსახურებაა, რომ დღევანდელ საქართველოში მართალია არამდგრადი, მაგრამ მაინც სტაბილურობაა. ქართული საშუალო კლასის არასახარბიელო პოზიციები უნდა აიხსნას, როგორც მცირე და საშუალო ბიზნესის, ისე ეკონომიკის ინოვაციური და ადამიანური კაპიტალის განვითარების დაბალი დონით.

საქართველოში შეძლებულთა ფენის წარმომადგენლები წელიწადში ღებულობენ 200 000 ლარიდან მილიონ ლარამდე შემოსავალს, **მდიდრები კი წელიწადში** - მილიონ ლარზე მეტს. აღნიშნულის გათვალისწინებით, საქართველოში **შეძლებულთა ფენას მიეკუთვნება** 30 676 ოჯახი, ანუ 104 300 მოქალაქე, რაც მთლიანი მოსახლეობის **2.8%-ია**. **მდიდართა ფენას კი მიეკუთვნება** 500 ოჯახი, 1500 მოქალაქე, რაც მთლიანი მოსახლეობის **0.04%-ია**. **მაშასადამე, საქართველოში მდიდართა და შეძლებულთა სვედრითი წონა შეადგენს 2.84%-ს.**

ზემოთ განხილული საშუალო კლასის შეფასების მთავარი კრიტერიუმები შინა მეურნეობებსა და ინდივიდებს შესაძლებლობას აძლევთ: მეტნაკლებად ფლობდნენ სამუშაო მდგომარეობაში მყოფ უძრავ (ბინა, სახლი, აგარაკი) და მოძრავ (მსუბუქი ავტომანქანა, მაცივარი, სარეცხის მანქანა, ტელევიზორი, კომპიუტერი ინტერნეტზე წვდომით, და სხვა) ქონებას, საბაზისო კომუნალურ ინფრასტრუქტურას, ფიქტიურ კაპიტალს (ფასიან ქაღალდებს-აქციებს, ობლიგაციებს); საკუთარი სახსრებით მიიღონ სამედიცინო, საგანმანათლებლო და კულტურული მომსახურება; შვებულება გაატარონ საზღვარგარეთ ორგანიზებულ ტურისტულ მოგზაურობაში; შეიძინონ სასურსათო და პირველადი მოხმარების საქონელი; დაზოგონ დროებითი თავისუფალი ფული, რათა ავადმყოფობის, სამსახურიდან გათავისუფლების, ანაზღაურების შემცირების, გამრავლებისა ან პენსიაზე გასვლის შემთხვევაში სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ არ აღმოჩნდნენ. ყოველივე ზემოთქმულთან ერთად მნიშვნელოვანია, ასევე, ადამიანებმა ობიექტურად მოახდინონ საკუთარი თავის იდენტიფიცირება საშუალო კლასის წარმომადგენლად.

როგორ გამოიყურება საშუალო კლასის სტრუქტურული ელემენტები? საშუალო კლასის სტრუქტურის დახასიათებისას იკვეთება ორგვარი მიდგომა: პირველი მიდგომისას მეცნიერები საშუალო კლასს განიხილავენ, როგორც ერთგვაროვან წარმონაქმნს, რომელშიც შედიან მცირე მენარმენი, ხოლო მეორე მიდგომის თანახმად -“საშუალო კლასი” არაერთგვაროვანია. ამასთან, პირველი მიდგომისას ხაზი ესმება იმ გარემოებას, რომ “შუა საშუალო კლასის” წარმომადგენლებს “ქვედა საშუალო კლასთან” შედარებით უკეთესი შემოსავალი და შრომის პირობები აქვთ, ხოლო “ზედა საშუალო კლასის” ადამიანებთან შედარებით მათი პოზიციები უარესია.

მეორე მიდგომისას კი თვით “საშუალო კლასს” შიგნით გამოიყოფა ორი ძირითად ჯგუფი: **ძველი და ახალი საშუალო კლასი**. პირველი ჯგუფი ეს არის “ძველი საშუალო კლასი”, რომელიც მოიცავს წვრილ და საშუალო მენარმეებს და ხასიათდება რაოდენობის ცვალებადობით. თუმცა, მოსახლეობის შემადგენლობაში მისი ხვედრითი წილი რჩება მაღალი. ეს იმით აიხსნება, რომ მუდმივად მიმდინარეობს გაკოტრებული მენარმეების “თამაშიდან გასვლის პროცესი”, რომელიც წონასწორდება იმ ადამიანთა ახალი ნაკადით, რომელთაც სურვილი აქვთ საკუთარი შესაძლებლობების გამოცდისა საკუთარ ბიზნესში.

მეორე ჯგუფი ეს არის “ახალი საშუალო კლასი”, რომელიც შედგება ინტელექტუალური შრომით დაკავებული მაღალანაზღაურებადი დაქირავებული მუშაკებისაგან. “ახალი საშუალო კლასის ზედა ფენა” მოიცავს „თეთრ და ლურჯსაყელოიან“ მენეჯერებს, მაღალი კლასის სპეციალისტებს (ფინანსისტი, იურისტი, მარკეტოლოგი), რომლებიც დასაქმებულნი არიან მსხვილი ბიზნესის სფეროში და სახელმწიფო მოხელეებს; **“ახალი საშუალო კლასის შუა ფენას”** მიეკუთვნება შემოქმედებითი პროფესიის ადამიანები: მწერლე-

ბი, რეჟისორები, პროფესორები; **“ახალი საშუალო კლასის ქვედა ფენას”** წარმოადგენს მრავალფეროვანი ჯგუფი ადამიანებისა (მასწავლებლები, ექიმები, მოსამსახურეები და სხვა), რომელიც რიგი პარამეტრების მიხედვით წააგავს მუშათა კლასს [11].

როგორია საქართველოში, “საშუალო კლასის” განვითარების დინამიკა? აღსანიშნავია, რომ 2009 წელს საშუალო კლასს შინამეურნეობების 7.4 პროცენტი განეკუთვნებოდა, 2017 წელს - შინამეურნეობების 24.6 პროცენტი [12]. **როგორც უკვე ითქვა, 2019 წელს, ანუ კორონაპანდემიამდე, საქართველოში საშუალო კლასმა შეადგინა მთლიანი შინამეურნეობების 27.8% და 2009 წლის მაჩვენებელთან შედარებით 3.7-ჯერ გაიზარდა.** შესაბამისად, 2009-2019 წლებში საქართველოში დაფიქსირდა გარკვეული პოზიტიური ტენდენციები მცირე და საშუალო საწარმოების მესაკუთრეების, მსხვილი საწარმოების ტოპმენეჯერების, ქვეყნისა და რეგიონულ დონის უმაღლესი და საშუალო რანგის სახელმწიფო მოხელეების, საბიუჯეტო დაწესებულებების (უნივერსიტეტები, საავადმყოფოები, სკოლები და სხვა) ხელმძღვანელების, ძალისმიერი უწყებების უმაღლესი და საშუალო რანგის თანამშრომლების, მეცნიერების, რეჟისორების, მწერლების, ტალანტიანი სპორტსმენებისა და მსახიობების, კვალიფიციური ექიმების, პედაგოგების, იურისტების ზრდა. ასევე, გაიზარდა დეკლარირებული შემოსავლების მქონე მოქალაქეთა რიცხვი, საშუალოთა კლასი. გარდა ამისა, განხორციელდა მოსახლეობის უღარიბესი ნაწილის გადასვლა შედარებით უკეთეს, ზომიერად ღარიბების მდგომარეობაში.

2020-2021 წლებში კი გართულებული პანდემიური მდგომარეობით გამოწვეული აკრძალვებისა და შეზღუდვების გამო ახალი ბიზნესების რეგისტრირებისა და მოქმედი ბიზნესების შემცირებამ, მუშაკთა სამუშაოს დაკარგვამ, შემოსავლების შემცირებამ, უხელფასო შვებულებაში გაშვებამ, ინფლაციამ, დევალვაციამ, საზოგადოებრივ ტრანსპორტზე შეზღუდვების დაწესებამ და სხვა ფაქტორებმა **საშუალო კლასი დაახლოებით 3.8%-ით შეამცირა და დაიყვანა 24%-მდე**, ხოლო ღარიბთა, ზომიერად ღარიბთა და მდიდართა რაოდენობა რამდენადმე გაზარდა.

რასაკვირველია, ოცდაათხუთპროცენტიანი ქართული საშუალო კლასი თავის როლს საზოგადოებაში ვერ შეასრულებს. ეს იმიტომ, რომ განვითარებული ქვეყნების გამოცდილებიდან გამომდინარე, საშუალო კლასი საკუთარ იმანენტურ ფუნქციებს ეფექტიანად ასრულებს მხოლოდ მაშინ, როდესაც მოსახლეობის 50%-ს აღემატება.

აქვე ვიტყვი იმასაც, რომ საქართველოს აქვს პოტენციალი გააორმაგოს მთლიანი შიდა პროდუქტი და **შექმნას სოლიდური საშუალო კლასი 2030 წლისთვის**, თუკი ის შეინარჩუნებს საშუალო წლიურ ზრდას 5 პროცენტით. ერთ-ერთი რეალური გზა ამ ზრდისაკენ არის გაზრდილი ტოტალური მწარმოებლურობის ფაქტორი, ამ მაჩვენებლის გაუმჯობესება კი მოითხოვს ადამიანურ კაპიტალში ინვესტირების ზრდას [13].

მართალია, საკარანტინო შეზღუდვების დროს საქართველოს მთავრობის მიერ გამოყოფილი 200 ლარის შემწეობა (დაახლოებით 60 აშშ დოლარი), რომელიც სახელმწიფომ გადაუხადა კორონა პანდემიის გამო სამუშაოს გარეშე დარჩენილებს, მართლაც მნიშვნელოვანი მხარდაჭერა იყო დაბალი შემოსავლიანებისთვის, მაგრამ იმ ადამიანებისთვის, რომელთა შემოსავალი იყო 1000-1500 ლარი, 200 ლარი ვერ აღმოჩნდა საკმარისი საშუალო კლასის რაოდენობისა და სტაბილურობის შენარჩუნებისათვის [14].

რა შესაძლებლობები არსებობს საქართველოში საშუალო კლასის რაოდენობისა და ხარისხის ზრდისა? ძალიან ბევრი მწარმოებრივი და შემოქმედებითი პოტენციალის ადამიანი (ახალგაზრდები, საბიუჯეტო ორგანიზაციების მუშაკები), დღესაც შრომის ბაზრის მოთხოვნის, პატერნალისტური მსოფლმხედველობისა და არარაციონალური ქცევების ტყვეობაში იმყოფება. სწორედ ამ ადამიანების ხარჯზე, რომელთაც სურთ, მაგრამ დღემდე ვერ მოუხერხებიათ თავიანთი თავის რეალიზება მცირე და საშუალო ბიზნესში ან, ვთქვათ, შემოქმედებითი საქმიანობის სფეროში, უნდა გაიზარდოს საშუალო კლასი და შრომის მწარმოებლურობა. არიან ზომიერად ღარიბებიც (საქართველოში დაახლოებით

10%-20%), რომლებიც უკვე აღარ არიან ღარიბები, მარამ ჯერ კიდევ არ გადასულან "საშუალო კლასში". **მას შეიძლება ვუნოდოთ ღარიბებიდან "საშუალო კლასში" გარდამავალი ფენა.**

აღნიშნული შესაძლებლობების გამოყენებისა და საქართველოში საშუალო კლასის რაოდენობისა და ხარისხის ზრდისთვის, ჩვენი აზრით, საჭიროა:

-ქვეყანაში იმგვარი ეკონომიკური პოლიტიკის გატარება, რომელიც მიმართული იქნება ხელისუფლების სოციალური დასაყრდენის, საშუალო კლასის ზრდა-განმტკიცებისაკენ, რაც სერიოზულ საფუძველს შეუქმნის ქვეყანაში პროგნოზირებად სტაბილურობას, ინვესტიციებს, სამუშაო ადგილებსა და ინკლიუზიურ ეკონომიკურ ზრდას და - პირიქით;

-ყურადღება მიექცეს, არა მხოლოდ საშუალო კლასის სიდიდეს, არამედ მის სტრუქტურულ ელემენტებსაც. მაშინაც კი, თუ საშუალო კლასის სიდიდე არ შემცირდება, მისი გასახელმწიფობრიობა გააუარესებს ქვეყნის განვითარების პერსპექტივას, რადგან მას შეავსებენ ადამიანები, რომლებიც ეკონომიკას კი არ ამოდრაობენ, არამედ ხელისუფლების იმედზე არიან;

-ადამიანური კაპიტალის კვლავწარმოების დაფინანსების გაზრდა 1,5-2-ჯერ, რაც შესაძლებელს გახდის, მართლაც რეალური ღირსეული ხელფასი მიიღონ ტიპიურმა ექიმებმა, მასწავლებლებმა, სოციალურმა მუშაკებმა და მასიურად შეავსონ საშუალო კლასი საბიუჯეტო დანესებულებების ხელმძღვანელებთან ერთად;

-მცირე და საშუალო ბიზნესი განვითარდეს სიმეტრიულად დარგობრივ, რეგიონალურ და გენდერულ ჭრილში;

-განათლების მთლიანი სისტემა ამუშავდეს შრომის ბაზრის მოთხოვნების შესაბამისად. ახალგაზრდებს სასკოლო პროცესში ხელი შეეწყოს სამეწარმეო უნარების დაუფლებაში;

- ხელი შეეწყოს მენარმეობრივი სულისკვეთების ადამიანებში ბიზნეს-განათლების ფართოდ გავრცელებას, რადგანაც სწორედ ბიზნეს-განათლებაა ის, რაც ყველაზე გაჭირვებულსაც კი გარდაქმნის შეძლებულად;

-ჩამოყალიბდეს მაქსიმალურად კომფორტული გარემო და ქმედითი სტიმულები მენარმეობრივი საქმიანობისა და ადამიანთა შესაძლებლობების თვითრეალიზაციისათვის. მცირე ბიზნესი, რომელიც აყალიბებს საშუალო კლასის ძირითად ბირთვს, სახელმწიფოსა და ადგილობრივი ხელისუფლების მხრიდან საჭიროებს მეტ ინფორმაციულ, ეკონომიკურ, მატერიალურ-ტექნიკურ, ორგანიზაციულ, ფინანსურ, სამართლებრივ, ინფრასტრუქტურულ და კონსულტაციურ მხარდაჭერას.

-ინოვაციურ ბიზნეს-პროექტებზე დაწესდეს საგადასახადო შეღავათები და შემოღებული იქნას საკრედიტო პროცენტის სახელმწიფოებრივი სუბსიდირება, ან თანაგადახდა, ასევე, ხელსაყრელი საიჯარო პირობები, გრანტები;

-სატრანზიტო ფუნქციაზე, იმპორტზე და გარედან მიღებულ შემოსავლებზე ორიენტირებული ქვეყნიდან, საიდანაც მცირეა მაღალ ანაზღაურებადი სამუშაო ადგილები, საქართველომ გარდავემნათ ინოვაციურ ეკონომიკად, რომლის ეფექტიანი ფუნქციონირება შეუძლებელია მაღალკვალიფიციური და მაღალანაზღაურებადი, შემოქმედებითი სამუშაო ადგილების გარეშე;

-შეიქმნას ხელმისაწვდომი უწყვეტი და ეფექტიანი განათლების სისტემა ჰორიზონტალური და ვერტიკალური სოციალური მობილურობისათვის (პროფესიული მომზადების, კვალიფიკაციის ამაღლების, გადამზადებისა და ტრინინგების ფართო ქსელი), რათა საშუალო და წინასაპენსიო ასაკის ადამიანები შრომის ბაზარზე დარჩნენ კონკურენტუნარიანნი. რაც იმას ნიშნავს, რომ, ვთქვათ, 50 წლის მამაკაცს შეეძლება კვალიფიკაციის ამაღლება, პროფესიის შეცვლა, უნარ-ჩვევების გამომუშავება და კიდევ მინიმუმ 15 წელი ეფექტიანი მუშაობა სპეციალობის მიხედვით;

-მასობრივად ხელმისაწვდომი გახდეს საკრედიტო (იპოთეკური) სქემით ბინებისა და ხანგრძლივი მოხმარების საგნების შეძენა, რათა წახალისდეს ერთობლივი მოთხოვნა და ინკლიუზიური ეკონომიკური ზრდა;

-ჩამოყალიბდეს იმგვარი ჯანდაცვის სისტემა, რომელიც სახელმწიფოებრივ სამედიცინო მომსახურებასთან ერთად, ასევე წაახალისებს დამქირავებლებისა და დაქირავებულების ნებაყოფლობით მონაწილეობას სამედიცინო დაზღვევის პროგრამაში;

-ფართო პროპაგანდა გაენიოს საშუალო კლასის ახალი "სახის" (მენეჯერები და მცირე და საშუალო ბიზნესის წარმომადგენლები, იურისტები, ექიმები, პედაგოგები) მიღწევებს. ამ ადამიანებმა საზოგადოებაში უნდა ჰპოვონ ჯეროვანი პატივისცემა და აღიარება. ისინი უნდა გადაიქცნენ წარმატებული სოციალური ქცევის ნიმუშად. მაგალითად, საქართველოში წლის საუკეთესო მენარმე უნდა გამოვლინდეს არა მხოლოდ მსხვილ მენარმეებს, არამედ მცირე და საშუალო ბიზნესმენებს შორისაც.

და ბოლოს, იმისათვის, რომ საქართველოს საშუალო კლასმა მოიცილას მოსახლეობის ნახევარზე მეტი, ჩვენი გათვლებით, აუცილებელია მინიმუმ ათი წელი, რადიკალური ცვლილებები ეკონომიკურ, სოციალურ და პოლიტიკურ სფეროში, ანუ საჭიროა მთლიანად ქვეყნის გარდაქმნა. ამასთან, საქართველოს მიზანია არა უბრალოდ საშუალო კლასის ფორმირება, არამედ მისი გადაქცევა კონკურენტუნარიან, საყოველთაო, მაგრამ დიფერენციული კეთილდღეობის, აყვავებულ და თანამედროვე ქვეყნად.

ლიტერატურა:

1. Сокращение среднего класса угрожает росту мировой экономики. [https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2019/04/.](https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2019/04/)
2. .А.Н. Зубец, А.С. Сазанаква. Оценка численности среднего класса в России по итогам 2013 года // журнал «Финансы». — 2014. — № 7. — С. 72-73.
3. 3.Максим Рубченко. Что значит в России “средний класс <https://ria.ru/20180620/1522978813.html>”
4. Ushangi Samadashvili, Business and middle class in modern Georgia. III International Conference on Economic Sciences “Functioning of economic systems in the global world”. The conference materials are assigned ISBN Issued by Austria, USA and Canada. 2018. P.14-15
5. უშანგი სამადაშვილი. საშუალო კლასის ფორმირება-დომინირების პრობლემები საქართველოში. ჟურნ. ეკონომიკა და ბიზნესი. 2009წ. №5 გვ. 11-13.
6. <https://commerciant.ge/ge/post/saqartveloshi-sashualo-fena-7-dan-25-mde-gaizarda-vin-da-rogor-daitvales-sashualo-klasi>).
7. მერაბ კაკულია, ნოდარ კაპანაძე. საშუალო კლასი საქართველოში: როდენობრივი შეფასება, დინამიკა და პროფილი. ეკონომიკურ-სტატისტიკური გამოკვლევა. თბ. 2018წ. გვ. 58.
8. <https://aboutswiss.ch/voprosy-o-shvejtsarii/kto-otnositnya-k-srednemu-klassu-v-shvejtsarii/>
9. გადარჩენა, სწავლა, კეთილდღეობა. სტრატეგიული ინვესტირება ადამიანურ კაპიტალში საქართველოს პოტენციალის განვითარებისთვის. რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკი/ მსოფლიო ბანკი.2020წ. გვ.21.
10. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო. საქართველოს შრომის ბაზრის ანალიზი 2019.
11. Средний класс в современной России / Отв. ред. М. К. Горшков, Н. Е. Тихонова; Ин-т социологии РАН. — М.: 2008. — 320 с.
12. მერაბ კაკულია ნოდარ კაპანაძე. საშუალო კლასი საქართველოში: როდენობრივი შეფასება, დინამიკა და პროფილი. ეკონომიკურ-სტატისტიკური გამოკვლევა. თბ. 2018წ. გვ. 56;58.
13. გადარჩენა, სწავლა, კეთილდღეობა. სტრატეგიული ინვესტირება ადამიანურ კაპიტალში საქართველოს პოტენციალის განვითარებისთვის. 2020წ. რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკი/ მსოფლიო ბანკი.
14. Подробности: <https://regnum.ru/news/polit/2931751.html>

Middle class in Georgia: The Situation, Challenges, Opportunities

Ushangi Samadashvili

Associate Professor, Doctor of Economic Sciences

Ivane Javakishvili Tbilisi State University

SUMMARY

The present paper presents the essence and significance of the middle class; The urgency of forming a middle class in Georgia is substantiated; The main criteria for identifying the middle class are identified; The size and structural elements of the Georgian middle class are determined according to the selected criteria; Characterized by middle-class dynamics and condition before and after coronapandema; Opportunities for increasing the quantity and quality of the middle class in Georgia have been identified and suggestions and recommendations for their effective use have been developed.

Keywords: *middle class, identification, criterion, dynamics, stability*

პერსონალური გაყიდვების შესახებ ახალი განმარტება და ქრისტიანული სწავლება

მაია სეთუხი

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასისტენტ-პროფესორი

სტატიაში განხილულია პერსონალური გაყიდვების შესახებ ახალი განმარტება და მასთან დაკავშირებული ძირითადი მიდგომები. ისინი გადმოცემულია ქრისტიანული სწავლების მიხედვით უმნიშვნელოვანეს ასპექტებთან მიმართებით. სტატიაში მოყვანილია ის მსგავსი მიდგომები, რომლებიც მნიშვნელოვანია ქრისტიანული მართლმადიდებლური შეხედულებების მიხედვით და შეგანილია გაყიდვების ე.წ. „ოქმის წესში“. სტატიის ავტორი მიიჩნევს, რომ, თუ გაყიდვების სფეროში დასაქმებული ადამიანი ახის ეთიკური ქცევის მქონე პიროვნება, იზიარებს ქრისტიანულ შეხედულებებს ცხოვრებაში, მას შეუძლია მიაღწიოს უფრო მეტ შედეგებს და გზიდვადიან წახმაგებებს თავის პროფესიულ საქმიანობაში.

საკვანძო სიტყვები: გაყიდვების პერსონალი, ქრისტიანული სწავლება, „ოქმის წესით“ გაყიდვები.

გაყიდვების პერსონალი არის დაკავებული რთული პროფესიული კარიერით. პერსონალური გამყიდველი ხშირად მუშაობს პოტენციურ მყიდველებთან, რათა შეისწავლოს მათი მოთხოვნილებები, მიიღოს მათგან ინფორმაცია, შესთავაზოს შესაბამისი პროდუქტი და გაყიდვის შემდეგ უზრუნველყოს მათი კმაყოფილება. პერსონალური გაყიდვის შესახებ ტრადიციული განმარტება მოიცავს კომუნიკაციებს გამყიდველსა და მყიდველს შორის. ტრადიციული გამყიდველების საქმიანობა ძირითადად მიმართულია გაყიდვების უზრუნველყოფაზე, მათთვის სხვა ადამიანების პრობლემების გაზიარება არ არის მნიშვნელოვანი, შემოსავალი და ფული მათთვის მთავარი მოტივატორია.

პერსონალური გაყიდვების შესახებ ტრადიციული განმარტებისაგან განსხვავდება ახალი განმარტება. პერსონალური გაყიდვის ახალი განმარტება შეიცავს სიტყვას „უანგარო“, რითაც ის განსხვავდება ტრადიციული განმარტებისაგან. პერსონალური გაყიდვების ახალი განსაზღვრება გულისხმობს გაყიდვების ისეთ პერსონალს, რომელიც ეხმარება სხვა ადამიანებს გაყიდვების საშუალებით. სიტყვა „უანგარო“ პერსონალური გაყიდვების შესახებ განმარტებას სრულიად ახალ შინაარსს სძენს და ცვლის ადამიანების შეხედულებებს გაყიდვის პერსონალის მიმართ (Futrell, Charles; 2011).

სიტყვა „უანგარო“ მოუწოდებს გაყიდვების პერსონალს იზრუნოს მომხმარებელზე, ემსახუროს, დაეხმაროს პიროვნებას ან ორგანიზაციას სანაცვლოდ რაიმეს (მოგების) მიღების მოლოდინის გარეშე. გაყიდვების შესახებ „უანგარო“ მიდგომა გულისხმობს იმას, რომ პერსონალური გამყიდველები უნდა მოემსახურონ თავიანთ მომხმარებელს უანგაროდ და ეთიკურად, და არა მხოლოდ შემოსავლის და სარგებლის მისაღებად.

ქრისტიანულ სწავლებაში ყურადღება გამახვილებულია სწორედ იმაზე, რომ ქრისტიანისთვის კერპთმსახურებად ითვლება ცოდვითი მიდრეკილებებისადმი მონობა. ბევრი ადამიანი მიისწრაფის შეიძინოს სიმდიდრე, ზოგიერთი პატივმოყვარეობის ავადმყოფური სენით არის შეპყრობილი; ზოგს მთავარ საქმედ ხორციელი სიამოვნება გაუხდია, სხვები ლოთობენ, აზარტულ თამაშებს მისდევენ და ა.შ. ღმერთი და მისთვის მსახურება კი აღარ ახსოვთ. თვით ცოდნის შეძენის სურვილი და მეცნიერულ აღმოჩენათა სიმრავლე ფასს კარგავს, თუ მას რწმენა და სიყვარული არ განსაზღვრავს. რადგან ასეთი ცოდნა შეიძლება დიდი ბოროტების მომტანი გახდეს. ამის შესახებ არის მინიშნება მეორე მცნებაში: „**არა ჰქმნე თავისა შენისა კერპი, არცა ყოვლადვე მსგავსი, რაოდენი არს ცათა შინა ზე, და რაოდენი არს ქვეყანასა ზედა ქვე, და რაოდენი არს წყალთა შინა ქვეშე ქვეყანისა: არა თაყვანი-სცე მათ, არცა მსახურებდე მათ**“ (ათი მცნება).

პერსონალური გაყიდვების ახალი განმარტების თანახმად, გაყიდვების პერსონალი ვერ დაამყარებს გრძელვადიან ურთიერთობებს მომხმარებლებთან, თუ იგი საკუთარ ინტერესებს პირველ ადგილზე აყენებს. ამ დროს სხვა ადამიანების ინტერესები ყველაზე მნიშვნელოვანია. ქრისტიანულ სწავლებაში ეს საკითხი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია. უფრო მეტიც, ქრისტიანობის არსი არის სიყვარული, რაც უფლის უმაღლესი მცნებაა. იესო ქრისტემ მოგვინოდა: „**შეიყუარო მოყუასი შენი, ვითარცა თავი თვისი. უფროდს ამათ-სა სხუად მცნებად არა არს**“. (ახალი აღთქმა, მარკოზის სახარება, თ.12 -31). ამ სწავლების თანახმად, ქვემარტივი მორწმუნე ის არის, ვინც მხოლოდ საკუთარ თავზე კი არ ზრუნავს, არამედ მოყვასზე. რაც საქმით უნდა გამოიხატოს და ყოველი მოქმედება უნდა ასახავდეს მოყვასზე ზრუნვას (**მაჭარაშვილი თ., 2008**).

პერსონალური გაყიდვების ახალი განმარტების თანახმად, გაყიდვის მუშაკმა სწორი ინფორმაცია უნდა მიიწოდოს მომხმარებელს: რა პროდუქტია, რისი გაკეთება შეუძლია მას; დაადგინოს საუკეთესო ფასი მომხმარებლისათვის საჭირო პროდუქტზე, მიიწოდოს იგი დროულად; უზრუნველყოს გაყიდვის შემდგომი მომსახურება, რათა დარწმუნდეს, რომ მომხმარებელი კმაყოფილია შენაძენით. შეუძლებელია, რომ გაყიდვის პერსონალმა შეძლოს პოზიტიური ურთიერთობები დაამყაროს მომხმარებლებთან, თუ იგი მხოლოდ საკუთარ ინტერესებზე ზრუნავს. მნიშვნელოვანია ისიც, რომ გაყიდვების მუშაკმა არ მოატყუოს მყიდველი, სიმართლე უთხრას მომხმარებელს პროდუქტის შესახებ (**Seturi, M., 2019**).

მართლმადიდებლური სწავლება გვეხმარება იმაში, რომ ყოველთვის ვთქვათ სიმართლე, უარი ვთქვათ ტყუილზე. სიცრუე საკუთარ თავს ისე წარმოგვაჩენინებს, როგორებიც ჩვენ არ ვართ. ამ დროს ჩვენ ვცდილობთ ყოველთვის ვიყოთ მართლები ადამიანების წინაშე და აღარ ვცდილობთ ვიყოთ მართლები ღვთის წინაშე. უფალი ხედავს ადამიანთა გულებს, ხედავს დაფარულს. „სიცრუე მზაკვრულად ესისხლხორცება ჩვენს ბუნებას და ისევ სიცრუეს შობს. შედეგად - ღვთის მცნებას ვარღვევთ და მის მადლსაც განვეშორებით“ (**წმინდა ნინოს ტაძრის წინამძღვარი მღვდელი რაჟდენი, 2005**).

არსებობს პერსონალური გაყიდვების ე.წ. „ოქროს წესი“, რომელიც გულისხმობს გაყიდვების შემდეგ ფილოსოფიას: სხვა ადამიანებზე უანგაროდ ზრუნვა და პოტენციური მყიდველების მიმართ ისეთი მოპყრობა, როგორც თქვენ გსურთ, რომ მოგექცნენ სხვა ადამიანები. აღნიშნული ძალიან ახლოსაა იმასთან, რაც ხაზგასმულია ქრისტიანულ სწავლებაში. „**ყოველი რომელი გინდეს თქვენ, რაითა გიყონ კაცთა, ეგრეთცა თქვენ ჰყავთ მათდა მიმართ**“ (ახალი აღთქმა, მათეს სახარება, თ. 7 - 12). რასაც სხვა ადამიანებისგან მოითხოვთ, ის უნდა მიაგო მათ. როგორც გინდა რომ სხვა ადამიანები მოგექცნენ შენ, შემც ზუსტად ისე უნდა მოექცე მათ. ამიტომ ყველას კეთილად უნდა მოექცე და გაუკეთო მხოლოდ სიკეთე.

გრძელვადიან პერიოდში გაყიდვების პერსონალმა უნდა დაამყაროს ურთიერთობები თავის მომხმარებლებთან. გაყიდვების პერსონალმა წარმატებით უნდა დაასრულოს გაყიდვის პროცესი და ამავე დროს, შეინარჩუნოს კარგი ურთიერთობები მყიდველებთან. პერსონალური გაყიდვების „ოქროს წესი“ ეხმარება გამყიდველს შეინარჩუნოს მყიდველი, როგორც მეგობარი ბიზნესში.

გაყიდვების პერსონალს აქვს კარგი შესაძლებლობა სამსახურში დაწინაურებისათვის. დღეისათვის გაყიდვების პერსონალის უმეტესობა კარგი განათლების და მაღალი კვალიფიკაციის მქონე პროფესიონალები არიან. კომპანიების ხელმძღვანელებს მიაჩნიათ, რომ გამოცდილ და პროფესიონალ გაყიდვების პერსონალს აქვთ ცოდნა, იმსახურებენ ნდობას, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია კომპანიაში მაღალი თანამდებობრივი პოზიციის დასაკავებლად. ძალიან იშვიათად ხდება, რომ პირი, რომელსაც არ აქვს ადრე გაყიდვებში გამოცდილება დააწინაურონ გაყიდვების მენეჯერის თანამდებობებზე. გაყიდვების მენეჯერების უმეტესობა თავიანთ კარიერას იწყებენ გაყიდვების დაბალი დო-

ნის პოზიციიდან. ეს მათ ეხმარება იმაში, რომ თავიათი შრომის პროცესში დააგროვონ გამოცდილება.

აღნიშნული შეიცავს მართლმადიდებლური სწავლების ასპექტებს. **“ზოგიერთს შრომა დამამცირებლად მიაჩნია. ფიქრობს, რომ დამცირებულია ადამიანი, რომელიც ფიზიკურად შრომობს. როცა უფალი ბრძანებს, რომ ოფლითა შენითა ჭამე პური შენი, ეს სასჯელი კი არ არის, არამედ ლოცვა-კურთხევაა“ (ილია II, 2013).** მართლმადიდებლური სარწმუნოება გვასწავლის, რომ მოგებისა და სიმდიდრის საფუძველი არის პატიოსანი შრომა. ამიტომ, ბრძენი ადამიანები მოუწოდებენ საზოგადოებას, რომ მათ მიაჩვიონ შვილები მუშაობას, წინააღმდეგ შემთხვევაში ისინი გაზარმაცდებიან და მათ შეიძლება შეექმნათ დიდი პრობლემები **(ბაბულია მღებრიშვილი, 2020).**

ამერიკელი მეცნიერი ჩ. ფატრელი აღნიშნავს, რომ წლების განმავლობაში მან მრავალ წარმატებულ გაყიდვების მუშაკს დაუსვა კითხვა: „რა ეხმარება მას იმაში, რომ იყოს წარმატებული?“ მიღებულ პასუხებზე დაყრდნობით ჩ. ფატრელმა ჩამოაყალიბა გაყიდვებში წარმატების მიღწევისათვის გაყიდვების პერსონალის უმნიშვნელოვანესი მახასიათებლები **(Futrell, Charles. 2011).** მათ შორის უპირველესად დასახელებულია საქმის სიყვარული. ადამიანი თავის პროფესიას სიყვარულით უნდა მიუდგეს. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ სამსახურად ყოველდღიურ ყოფა-ცხოვრებაში გვხვდებიან საქმისადმი ზერელე დამოკიდებულების მქონე ინდივიდები **(ინეზა გაგნიძე, 2020).**

ამრიგად, წარმატებული გაყიდვების მუშაკი არის ისეთი პიროვნება, რომელსაც უყვარს თავისი საქმე, მიაჩნია იგი საინტერესოდ და დარწმუნებულია, რომ პროდუქტი, რომელიც შეთავაზებულია გასაყიდად სასარგებლო და მაღალი ფასეულობის მქონეა.

გაყიდვებში წარმატებისათვის უმნიშვნელოვანესია სხვა ადამიანების მომსახურება. გაყიდვების პერსონალს პირადად მიუძღვის დიდი წვლილი ადამიანების კეთილდღეობის საქმეში და ეხმარება მათ, რომ თავიანთი ყიდვის შესახებ სწორი გადაწყვეტილებები მიიღონ და ბოლომდე მიიყვანონ ეს პროცესი. რაც ასევე, შეიცავს ქრისტიანული სწავლების ასპექტებს. **„ეგრეთ ბრწყინვალე ნათელი თქუენი წინაშე კაცთა, რაფთა იხილონ საქმენი თქუენნი კეთილნი და აღიდებდენ მამასა თქუენსა ზეცათასა“ (ახალი აღთქმა, მათეს სახარება, თავი 5, 16).**

გაყიდვის მუშაკებს გაყიდვების „ოქროს წესის“ გამოყენება ეხმარება წარმატებაში. მათ პირველ ადგილზე უნდა დააყენონ მომხმარებლის საჭიროებები. წინააღმდეგ შემთხვევაში ისინი ვერ შეძლებენ გრძელვადიანი ურთიერთობების დამყარებას მათთან. ადამიანები ყიდულობენ გაყიდვების იმ წარმომადგენლებისაგან, რომლებსაც კარგად იცნობენ და ენდობიან. დღეისათვის გაყიდვების მუშაკი უნდა დაეხმაროს სხვა ადამიანებს, იზრუნოს მათზე. რაც ქრისტიანული სწავლების პრინციპებთან არის დაკავშირებული. **„ხოლო გეტყვ თქუენ: უკუეთუ არა აღემატოს სიმართლე თქუენი უფროდს მნიგნობართა და ფარისეველთა, ვერ შეხვდეთ სასუფეველსა ცათასა“ (ახალი აღთქმა, მათეს სახარება, თავი 5, 20).**

დასკვნა

რელიგიური და ზნეობრივი ღირებულებები გაყიდვების წარმართვის პროცესში მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ. სხვა ადამიანებზე ზრუნვა, მათი პრობლემების გაგება, სიკეთის კეთება, ეკონომიკურ მიზნებთან ერთად დიდ მნიშვნელობას იძენენ. გაყიდვებში თანამედროვე განმარტებებსა და ქრისტიანულ სწავლებას შორის მთელი რიგი ასპექტებით ვხედავთ ურთიერთკავშირს. მიგვაჩნია, რომ თუ გაყიდვების სფეროში დასაქმებული ადამიანი არის დადებითი პიროვნება, იზიარებს ქრისტიანულ შეხედულებებს ცხოვრებაში, მას შეუძლია მიაღწიოს გრძელვადიან წარმატებებს თავის პროფესიულ საქმიანობაში.

ლიტერატურა:

1. Charles M. Futrell (2011). Fundamentals of Selling Customers for Life Through Service , Twelfth Edition, Published by McGraw-Hill/Irwin, Texas A & M University, ISBN 978-0-07-352999-8, pp. 5-17
2. ათი მცნება. <http://www.orthodoxy.ge/sakhli/10mtsneba.htm>
3. ახალი აღთქმა. მარკოზის სახარება, თავი 12
4. მაჭარაშვილი თ., თუ მოყვასი არ გიყვარს, 25.12.2008, მართლმადიდებლური ჟურნალი „კარიბჭე“. <http://karibche.ambebi.ge/tsminda-tserili/3709-thu-moyvasi-ar-giyvars.html>
5. Seturi, Maia. 2019. Determining aspects of customers attitude towards sales personnel. <https://dspace.tsu.ge/xmlui/bitstream/handle/123456789/702/Determining%20aspects%20of%20customers%20attitude%20towards%20sales%20personnel.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. გვ. 62-64
6. წმინდა ნინოს ტაძრის წინამძღვარი მღვდელი რაჭდენი (თანდილაშვილი). „რაც მეტ ტყუილს ამბობ, უფრო ეფლობი სიცრუის ქაობში და უფრო მეტად ხდები მასზე დამოკიდებული“, 12.08.2005. მართლმადიდებლური ჟურნალი „კარიბჭე“. <http://karibche.ambebi.ge/qristianulickhovreba/interviu-modzghvarthan/437-ar-icruo.html>
7. ახალი აღთქმა, მათეს სახარება, თავი 7
8. ილია II. 05. 12. 2013. საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა, ილია II -მ საკვირაო ქადაგებაზე ქართველ ერს მოუწოდა, განსაკუთრებული ყურადღება შრომას მიაქციონ. მედია ჰოლდინგი „რეპორტიორი“. <https://reportiori.ge/old/?menuid=7&id=9904>
9. ბაბულია მღებრიშვილი (2020). მომგებიანად მუშაობისა და სიმდიდრის მართლმადიდებლური ფილოსოფია. V საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „გლობალიზაციის გამონვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2020. https://www.researchgate.net/publication/345815798_ORTHODOX_CHRISTIAN_PHILOSOPHY_OF_PROFITABLE_WORK_AND_WEALTH, გვ.296-301
10. ინეზა გაგნიძე (2020). ეკონომიკის, როგორც მთლიანი სისტემის ფუნქციონირების აღმწერი პრინციპები და მართლმადიდებლური სწავლება. V საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „გლობალიზაციის გამონვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2020 https://www.researchgate.net/publication/345830360_ekonomikis_rogorts_mtliani_sistemis_punktsionirebis_ahgmtseri_printsipebi_da_martlmadidebluri_stsavleba_The_Principles_Describing_how_the_Economy_as_a_Whole_System_Works_and_Orthodox_Teaching. გვ.100-106
11. ახალი აღთქმა, მათეს სახარება, თავი 5

A New Definition of Personal Sales and Christian Teaching

Maia Seturi

*Academic Doctor of Economics , Assistant Professor
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

SUMMARY

The article discusses the new definition of personal sales and the key approaches associated with it. In this article, the author discusses some of the most important aspects of Christian teaching. The article includes a number of similar approaches that are important in the Christian Orthodox teaching and are also taken into account in the “golden rule” of sales. According to the author of the article, if a person employed in the field of sales is a person of ethical behavior and shares Christian views in life, he can achieve greater results and long-term success in his professional activities.

Keywords: Sales staff, Christian teaching, The Golden Rule of Selling

Gender Equality for Sustainable Development

Tetiana Sobolieva

PhD, Associate Professor

Olena Shatilova

PhD, Associate Professor

Maryna Iakovenko

The paper is devoted to issues of gender equality for sustainable development. Gender equality is ensured at different levels depending on the region, national economy and fields of activity. The situation is gradually leveling off, although very few countries have achieved a gender balance in socio-economic relations. In some fields, this gap is particularly large, as well as at higher levels of government in organizations. The paper identifies the main sources of gender inequality in companies and society, including cultural and social barriers, workplace limitations and management policy. These sources lead to a gender gap, which is associated with unequal opportunities for men and women to exercise their political rights, economic access to work, equal pay and financial resources. Reducing the gender gap increases human resources potential, organizational efficiency improvements, increasing company profitability, and the formation of a culture of "gender equality", which will contribute to the goals of sustainable development of society.

Keywords: *sustainable development, gender equity, gender gap, gender policy*

Sustainable development requires the achievement of interrelated economic, social and environmental development goals. At the same time, the principle of gender equality - an integral part of human rights, as well as the driving force of development to achieve all sustainable development goals - is central to this aspiration.

The issue of gender equality has not enough developed, especially in some industries. The relevance of the study is also determined by the incomplete development and implementation of methodological frameworks that would ensure gender equality in organizations.

In this context, the importance of the activities of companies aimed at implementing the policy of equal rights and opportunities is growing. Therefore, it is important to identify aspects of gender equality in institutions and give some recommendations for its elimination.

The purpose of the paper is to substantiate the theoretical and empirical proves of ensuring gender equality in organizations and develop practical recommendations for its implementation.

In the broadest sense, gender can be defined as a system of values, norms and characteristics of male and female behavior, lifestyle and way of thinking, roles and relationships of women and men, acquired by them as individuals in the process of socialization, that primarily determined by the social, political, economic and cultural contexts of life and captures the perception of women and men depending on their gender.

At the international level, gender issues have been discussed for almost 70 years. The intensity of attention to gender issues in different periods was not the same. Initially, the emphasis was on the formation of legal framework for women's civil rights and their participation in political life. Further attention was focused on women's labor rights and equal pay, rights to education and social protection. In general, issues of equality between women and men are increasingly being raised, and the term "gender equality" is being introduced.

Gender equality implies equal opportunities for self-realization of women and men, guarantees of respect for rights and freedoms, taking into account the specifics of the sexes, mutual responsibilities and shared responsibility in the process of life.

Achievement of gender equality is a priority direction of activity of the overwhelming majority

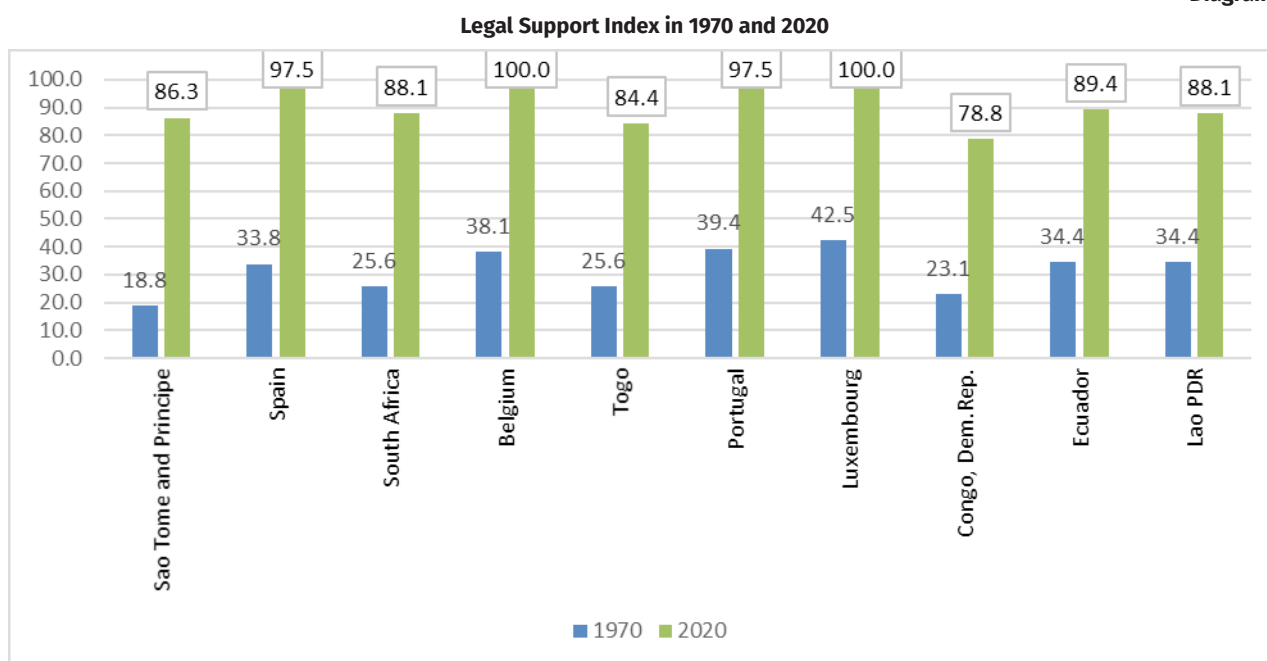
of international organizations, such as the UN, including UNICEF and UN Women, the World Health Organization, the World Food Program and others. The issue of ensuring gender equality in various spheres of public life is reflected in their strategies. Since 2000, gender equality has taken hold leading place in the work of UNDP, as well as partner organizations in the UN system and the world community. Gender equality is fundamental to sustainable development. New internationally agreed Sustainable Development Goals (SDGs) include a goal on gender equality and the empowerment of women and girls, as well as gender targets under other goals.

International organizations led by the UN have made great efforts to bring the already prescribed norms into practice: from the adoption of conventions on gender issues (in particular, the Resolution on the Elimination of Discrimination against Women, the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, etc.) to the establishment of organizations of the appropriate orientation (United Nations Development Fund for Women, UN-Women).

International organizations focus on gender equality not only in terms of social justice, but also see it as a resource for socio-economic development. This can be confirmed by the example of countries where the active involvement of the potential of both women and men accelerates economic development, as, for example, in the Scandinavian countries in the 1970s and 1990s. It has been proven that in countries with a high level of gender equality, the economy and the quality of the citizens life are growing at a faster rate. As noted in the study “Women, Business and the Law 2020”, «equality of opportunity is a good economy (Work Bank Group, 2020). Indeed, it is estimated that women lagging behind in employment and entrepreneurship is costing the world about 15 percent of its GDP. So, it is not surprising that many countries are actively improving gender policy. Cases in point, since 2017, 40 economies have implemented 62 reforms to address gender inequality (Work Bank Group, 2020).

However, despite the enormous efforts of the international community, there are still real obstacles for women in many areas. On average women have only three-quarters of the legal rights granted to men. Women still have unequal access to economic resources, including land and property rights, and financial credit.

Diagram 1

Worldwide, in 2020 the share of women in the labor market was 48%, which is 3 percent less than in 2019, so the gender balance has deteriorated slightly. In addition, women spend three times

as much time caring for children and other household chores than men. This situation worsened during COVID-19 due to the increase in the time required to care for children and the elderly, as well as sick family members (The World Bank, 2020). The study showed that the pay gap between men and women is observed in all countries. Underutilization of women’s labor potential has resulted in global wealth losing \$ 172 trillion and human capital not adding about one-fifth of wealth (Wodon et al, 2020).

At the same time, over the last 50 years, there has been a significant strengthening of the balance between the legal rights of women and men, and legal gender equality is reflected in the fact that women’s rights now account for at least two-thirds of men’s rights (World Bank 2020). The index, which measures the legal support of women’s careers, shows that it is growing significantly in all groups of the world (Diagram 1). However, only seven countries, including, for example, Sweden, Latvia, France, and Canada, have reached the maximum rating.

The share of women in various positions significantly depends on the field of activity, as well as the level of hierarchy in the company. Demonstrating Different Studies (McKinsey & Company, 2020) show the proportion of women in different positions in corporate America demonstrates a decrease in gender equality for women in higher positions in companies (Diagram 2, 3).

Diagram 2

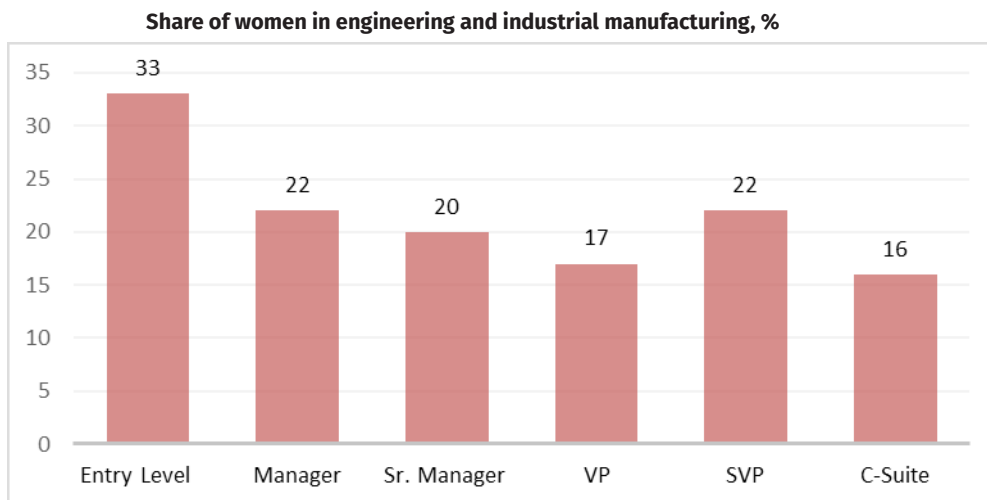
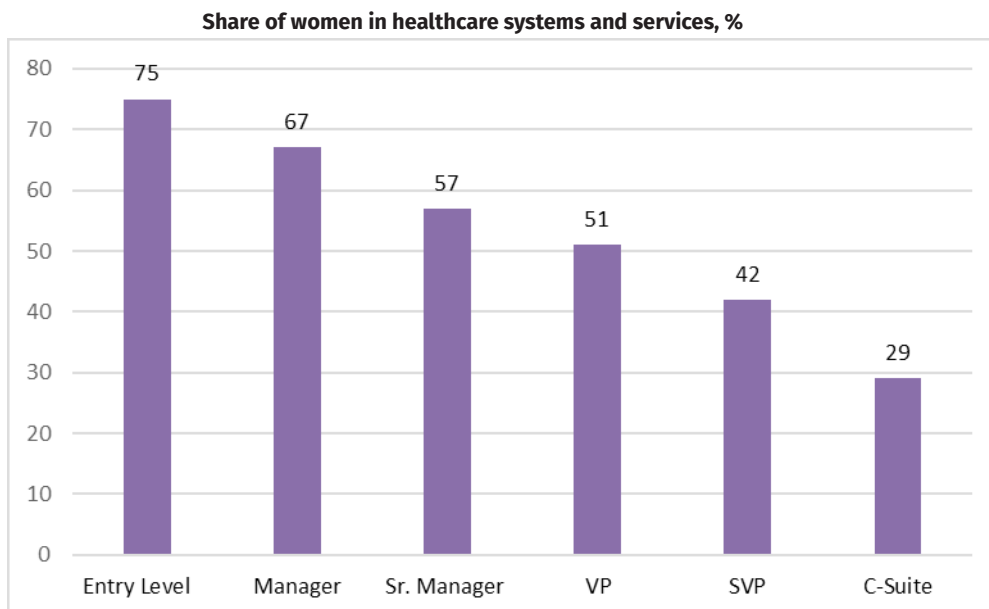

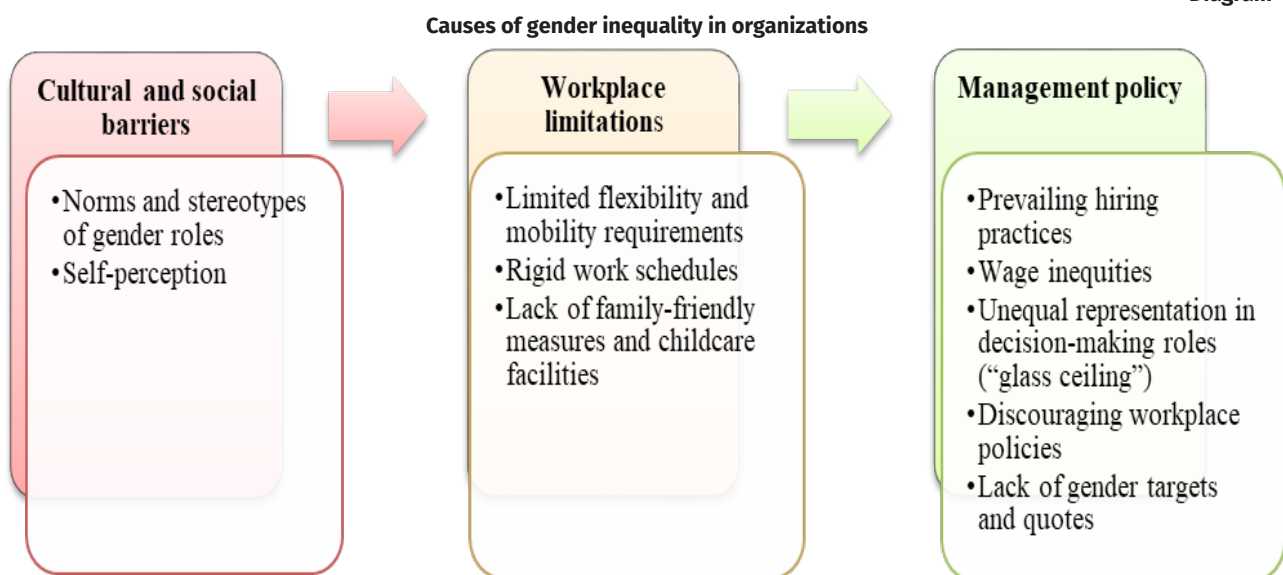
Diagram 3

The causes of unequal socio-economic opportunities have been traced since 2006 and are deeply analyzed by the World Economic Forum in determining the Global Gender Gap Index (World Economic Forum, 2020). This index takes into account such key dimensions as Economic Participation and Opportunity, Health and Survival, Educational Attainment, and Political Empowerment. Since the calculation of the Index is carried out by the same method, it becomes possible to draw conclusions about the size of the change in indicators and the speed of such changes. The largest gap is observed in the dimension of Political Empowerment. The second largest gap is the Economic Participation and Opportunity, which indicates the persistence of significant inequalities in the ability to get the same job, as well as in the amount of salaries for men and women in the same positions. There is deterioration in women's participation in the labor market, as on average only 55% of women have the opportunity to get a job in the labor market, while the share of employed men is 78%. Women earn 40% less in the same positions in companies.

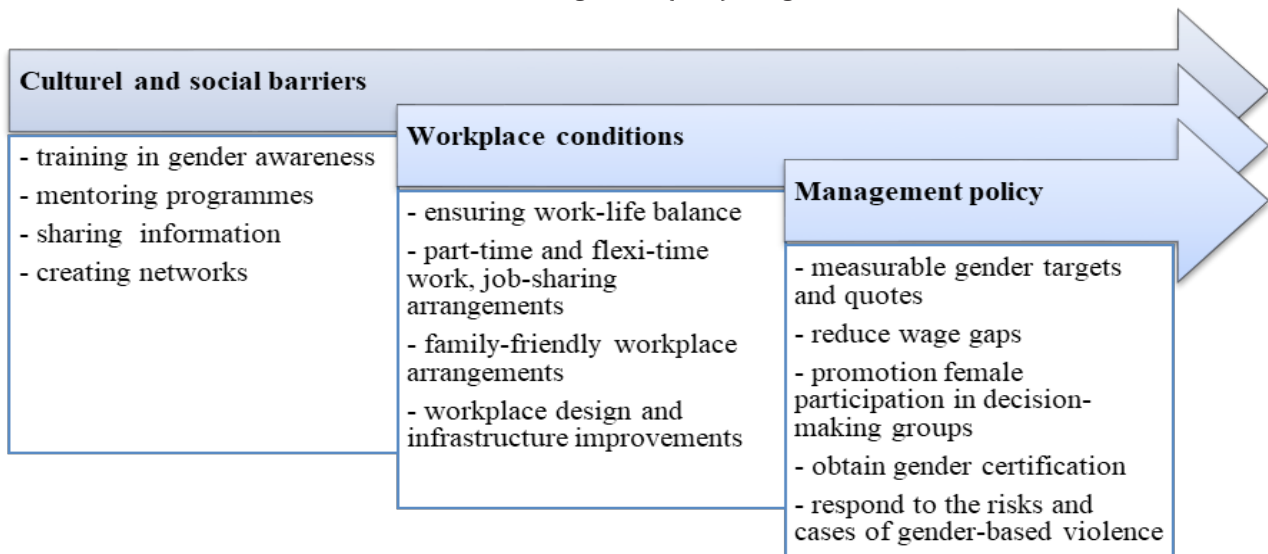
The increase in the share of women in organizations in different fields is associated with overcoming a number of obstacles associated with both social and cultural norms in society (diagram 4). It is also necessary to develop or strengthen gender policy in companies. Such barriers impede gender balance throughout all stages of a woman's career in organizations, from the chances of getting a job and upgrading to leadership positions in companies.

Diagram 4

Causes of gender inequality, in turn, identify areas for strengthening the gender balance in organizations (diagram 5). Measures to ensure gender equality must implement at all levels of companies. Senior management in organizations should develop or revise gender policies to empower women in companies, promote and demonstrate the value of gender equality in a transparent manner, and create conditions for the unacceptability of any gender-based violations. The establishment of quotas for the participation of women in the governing bodies of companies, which provides for their more active promotion to higher levels of government, will contribute to strengthening gender equality. Such a policy demonstrates to employees a focus on gender diversity and an awareness of its importance as women receive additional employment and career opportunities. Dissemination of such values contributes to the creation of a culture of “gender equality” in companies. Educational work in focus groups and discussion of the benefits of gender diversity, organization of seminars and workshops are also important for bridging the gender gap. Transparency in wage setting for men and women will help reduce the pay gap for equal work (Bennedsen et al, 2019).

Measures to ensure gender equality in organizations

A study of the labor market on the basis of gender showed that the imbalance of men and women in the workplace in various industries leads not only to a decrease in innovation in fields where there is a lack of gender diversity, but also to an increase in gender gaps. Monitoring the gender balance in companies will allow adjusting the state of the labor market to a fairer situation in the future.

Iceland, Norway, Finland, and Sweden are the leaders in 2020 in reducing the gender gap. An important task for ensuring the sustainable development of society is not only to reduce the gender gap, but also to accelerate this progress. It is estimated (World Economic Forum, 2020) that reducing the existing gap will take more than 250 years, provided that the current pace of progress on these issues is reduced. The Global Gender Gap Report 2021 (World Economic Forum, 2021) points to an increase in skilled professionals among women, but still notes a large gap in women's and men's wages, slowing the narrowing of the gap in Economic Participation and Opportunity. The slowdown is also due to the low proportion of women in management positions. The situation is complicated by the consequences of pandemic restrictions. Reducing the gender gap, as well as the development of other socio-economic processes based on sustainable development (Gagnidze, 2018; Kubiniy, 2019, Ossovskaya & Yanishevskaya, 2020) will accelerate economic growth.

The focus in identifying ways to improve the gender balance should be on providing the conditions for bridging the gender gap, the priority of which may vary from country to country, industry and company. Organizations need to significantly review the system of norms and standards of staff behavior, gender policy in hiring, promotion and remuneration of employees solely on professional grounds. Ensuring gender equality will promote empower the human resources potential, organizational efficiency improvements, increasing company profitability, and formation of "gender diversity" culture.

References:

1. Bennedsen, M., Simintzi, E., Tsoutsoura, M. & Wolfenzon, D. (2019). Gender Pay Gap Shrinks when Companies are Required to Disclose Them. *Harvard Business Review*. January 23
2. Gagnidze I. (2018). The Role of International Educational and Science Programs for Sustainable Development (Systemic Approach). *Kybernetes*. Vol. 47 Issue: 2, pp. 409-424. <https://doi.org/10.1108/K-03-2017-01>

3. Kubiniy, N., Marhitich, V., Kosovilka, T. (2019). Potential of strategic development of regional economy. Challenges in Globalization in Economic and Business. Proceedings of the 4th International Scientific Conference. Tbilisi University. Georgia. p. 237-242. Retrieved from: <https://dspace.tsu.ge/handle/123456789/523?locale-attribute=en>
4. McKinsey & Company (2020). Women in the Workplace Retrieved from https://wiw-report.s3.amazonaws.com/Women_in_the_Workplace_2020.pdf
5. Ossowska, L.J & Janiszewska, D.A. (2020). Toward sustainable energy consumption in the European Union. *Polityka Energetyczna – Energy Policy Journal*, 23(1), pp. 37–48. DOI: <https://doi.org/10.33223/epj/119371>
6. World Bank Group (2020). Women, business and the law 2020. Retrieved from <http://surl.li/tdfa>
7. World Economic Forum (2020). Global Gender Gap Report 2020. 371 p.
8. World Economic Forum (2021). Global Gender Gap Report 2021. 405 p.
9. Wodon, Q., Onagoruwa, A., Malé, C., Montenegro, C., Nguyen, H., & de la Brière, B. (2020). How Large Is the Gender Dividend? Measuring Selected Impacts and Costs of Gender Inequality. *The Cost of Gender Inequality Notes Series*. Washington, DC.: World Bank. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33396>

The Role of Macroeconomic Factors in the Management Decision-Making Process

Natia Surmanidze

Doctor of Economics, Assistant Professor Guram Tavartkiladze Tbilisi Teaching University

Ana Chagelishvili

Doctoral student of Business Administration, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Modern business faces some challenges created by the influence of subjective or objective factors. Macroeconomic indicators are the most notable of these factors, as their disregard can even be disastrous for businesses. The decision-making process itself is relevant to any business at any given time, and discussing the role of macroeconomic factors further enhances its importance.

The purpose of this paper is to discuss the role of macroeconomic factors in the management decision-making process.

The methodological basis of the paper is the analysis and synthesis of various scientific publications. The paper will be useful for any interested person, especially for managers of organizations involved in the decision-making process.

keywords: Macroeconomic factors; Decision-making process;

Introduction

When management makes a decision, the problem, the solution, and the desired outcome must be considered in a macroeconomic context. In real cases, there are often cases when a company has become much more successful as a result of a particular macroeconomic scenario, but on the contrary, we find examples where management has decided to discontinue operations. Consequently, both scenarios without macroeconomics could have been quite different. Important in this regard is sharing the experience of successful brands. The example of Coca-Cola stands out in this respect because this company has standardized approaches to solving problems and works them effectively.

Cases of the decision-making process

The impact of macroeconomics on business is seen in terms of how the overall state of the economy affects individual decisions. For example, during a recession, consumer behavior changes and reflects a change in the economy. Such changes can be observed in the reduction of demand for goods and services, which substantially changes the balance sheets of the business.

Macroeconomic parameters may lead to a decrease or increase in demand for the product, leading to decisions by company managers to expand or reduce production. For example, an economic boom could lead to an increase in demand for goods. Management then decides to increase production, which automatically stimulates the decision to hire more employees, and the business expands based on the above decisions.

One of the important effects of macroeconomics on business is reflected in the influence of government policy. Such a policy of the government may have manifestations such as imposing heavy taxes, strict rules and regulations, reducing taxes, and others, for example, imposing import quotas. The manager of a cigarette company may decide to close production or exit the market if government regulations regarding tobacco companies are too strict. Such regulations may include strict requirements for labeling, packaging, and large taxes. Companies need to evaluate these macroeconomic effects on their operations to find out how they affect business success.

With all of this in mind, managerial decisions are essential to be made with macroeconomic parameters in mind. This is what makes this topic relevant, and the analysis of the changing

environment in the context of globalization and the study of challenges play a crucial role in achieving success.

The macroeconomic parameters of the country have a significant impact on the business entities operating in the country. Adequate perception and assessment of macroeconomic risks by managers should be done more adequately to enable them to make effective decisions for companies.

Macroeconomic indicators for business may have positive effects. To implement this scenario, consider specific indicators and discuss what the outcome might be for the company (Rodrik, 2013).

Petroleum products are one of the main imported products of Georgia. If prices are reduced, enterprises operating in Georgia will have reduced production costs and, in addition, start-up businesses will be given an incentive to engage in economic activities.

Investment growth is closely linked to GDP growth. If savings are generated and foreign direct investment is stimulated, business entities will be able to gain more resources and access new sources of funding. Accordingly, this will help companies to create more innovative products, conduct research, acquire new equipment and technologies (Hurd et al, 2008).

A stable political situation and entering into trade unions will help business entities to enter new markets, establish business contacts. As a result of a deep and comprehensive trade union, organizations operating in Georgia can bring products and services to the EU market. The EU sets high standards for quality and consequently, the companies have started total quality control management, improved the production process, which in general has greatly developed Georgian companies.

International trade, and its potential, is a very important factor for local businesses. This macroeconomic factor can affect a business if it is exported. Typically, companies that are expanding internationally are experiencing double-digit growth rates. However, if free trade agreements are not concluded, the chances of a business becoming an international corporation will also decrease. Therefore, this macroeconomic factor affects both large enterprises and small companies trying to scale their brands. In a country where international trade is taking place, companies are motivated to outsource, expand and prepare more.

“Twins Wine House” is a wine company with a long history, which operates in the Georgian market and creates a unique niche product, pitcher wine, which has great export potential. Like all wine businesses in Georgia, this company was dependent on the Russian market, but management soon realized that the Russian embargo and similar issues would bring them volatile revenues. That is why they started to take care of the expansion of the key market. This process was substantially facilitated by the Deep and Comprehensive Trade Agreement with the EU, although the European market allows the manufacturer to export a much higher quality product. That is why the management of the Twin Wine House decided to take the production process to a total quality management system, to strengthen the production capacities and only then to export. Today, their wines are sold in China, Germany, Sweden, Italy, Russia, Japan, Latvia, and only a small part of their wine comes from Russia. This shows that when a company is exporting, it is necessary to create a product that meets the market demand,

When discussing the impact of negative shocks, the main focus should be not only on the economic situation of Georgia but also on its trading partners. In particular, if there is a staging of political instability in these countries, a fall in the exchange rate, and a decline in imports, then Georgia is at risk of reduced exports, which will ultimately reduce GDP (Zabojkin, 2002).

The full utilization of the resource set by the state on capital expenditures poses business investment risks in terms of attracting. Eventually, this process provokes a slowdown in economic growth. That is why the budgeting process and expenditures should be dictated by the growth of investments (Papava, 2014).

Delays in exports can have a significant negative impact. Not only for the products produced in Georgia but also the delay of re-export is quite risky. In particular, the re-export of cars is quite important for the Georgian economy because a large amount of additional value is generated. Companies that engage in this activity face significant difficulties and lose revenue altogether (Likokeli, 2017).

Macroeconomic factors affect business as the market experiences fluctuations at this time. Another macroeconomic factor that affects business success is interest. The change in interest rate will especially affect the business that is taking out the loan. A large portion of the small business that is present in the market today is taking out loans to finance the business. Therefore, interest rates apply to most businesses. These companies need to conduct macroeconomic research to properly manage their finances. If a small business owner is not ready for a change in interest rates, eventually the worst-case scenario could lead to the bankruptcy of the business. As a result of all this, we can assume that the higher the interest rates, the more taxes the business has to pay (Arnold et al., 2005).

The macroeconomic factor that greatly influences the decisions of business entities is the rate of economic growth. Gross national product, gross domestic product, or sales figures are used to measure growth. When sales figures are variable due to correlation with the economy, the business needs to respond accordingly. If the economy is to strengthen, management must decide to increase production according to demand. In turn, this decision will contribute to the overall pace of economic growth. As a result, the business will benefit as there will be more demand and willingness of the customer to purchase the product. Managers often decide to hire more employees when the economy is strong because they want to increase competitiveness when they have the chance to do so. This macroeconomic factor affects the business (Beridze, 2016).

As for the level of employment, it directly affects the business from different angles. When the unemployment rate rises, the company has more potential candidates for open positions. The downside of rising unemployment is the low rates of consumer spending. When consumers lose their jobs and find it difficult to find new ones, they have no finances to buy products. As a result, business owners sell fewer products and, in turn, make less profit. While unemployment can be good for hiring costs, it can also hurt a company's core income. Depending on the industry, the unemployment rate affects businesses at various macroeconomic levels.

Finally, inflation affects business success in many industries. It does not matter if it is an online retail store or a restaurant franchise, macroeconomic factors are important to everyone. Due to the attraction of cash in the economy, commodity prices rise and inflation occurs. When prices for goods and services rise, consumers' ability to buy goods decreases at the same rate. In turn, the seller sells his goods and services at a higher price. In more unique situations, deflation occurs when prices for goods and services fall. During deflation, consumers have more purchasing power. Thus, they can purchase more products and services. This also has a direct impact on sales and therefore business performance. This is why inflation can pose serious challenges to manufacturing.

The spread of the coronavirus has become a serious challenge for the world economy. As a result of the lock-down, temporary activities were restricted to some business entities. At the same time, the lari depreciated against the dollar and the euro. The change in the exchange rate caused great damage to the companies that were importing goods.

ICR Group is a network of retail stores and food outlets, which operates about 400 stores in Georgia. Since 2011, this company has offered the Portuguese brand "Parfois" to the Georgian market, which was represented by up to 10 stores and employed up to 60 people. As a result of the fold of Gel, it was faced with a difficult choice. Consumers of this brand were middle-income people, as a result of changes in the exchange rate, management had to significantly increase the price of products, resulting in reduced demand for these goods. As a result, in the first stage,

the management decided to close the stores and only 2 stores remained in the capital. Sales fell initially by 50% and soon fell to 80%. At the same time, Gel does not strengthen again and prices were rising even more. Eventually, the management of ICR Group decided to take the brand out of the market.

Inflation increases the cost of production. Consider the example of the Coca-Cola case. Consequently, Coca-Cola management has faced the problem of uncontrolled price increases. With this growth, they naturally risked consumers who did not have enough resources to buy the product because Coca-Cola is a preferred product and not a necessary one. For example, in 2002, a 2-liter bottle of Coca-Cola cost 0.99 francs, and today a 2-liter bottle costs 1.98 pounds. Due to inflation, the price of Coca-Cola has doubled in 11 years. In addition, Coca-Cola management may be forced to cut prices to encourage consumption growth, and with this decision, the company may receive a less favorable profit margin.

Macroeconomic risks have a significant impact on the activity of economic entities, as they can strongly alter aggregate demand and aggregate supply. The decline of the gross domestic product automatically leads to an increase in prices, they are mutually proportional quantities and ultimately significantly reduce demand. In a free-market economy, declining demand also reduces supply, and output completely reduces output.

Because macroeconomic parameters affect a company's profits, business entities need to conduct macroeconomic research on a variety of factors. For example, the sales figures of businesses in all industries are changing, as is the economy as a whole. If a business is to receive sufficient capital to operate a company through loans, management should look at interest rates and consider how they will change in the future and what the trend is in that direction. Only then should a decision be made on the source of funding. Unemployment rates affect companies in different ways. International trade has an impact on both international companies and the success of small businesses trying to grow. In addition, inflation plays a major role in the success of a business as it changes the purchasing power of consumers. To succeed in a competitive market, managerial decisions must be made taking into account macroeconomic factors.

Business depends on the growth rate when economic growth slows down; The overall economic environment is becoming unfavorable for business. During a period of slow growth, aggregate demand is greatly reduced and businesses have no choice but to reduce activity. Business depends on the rate of inflation. Mild inflation increases the growth of aggregate demand, which in turn creates new opportunities for business growth. In such an environment, not only is the demand for existing goods increasing, but the business can bring in new goods that can be created in demand through dynamic marketing. Savings and investments determine business potential. Investments can be made directly in productive activities or infrastructure.

Excessive current account deficit in the country's tax balance is not desirable for business activities. This situation leads to a shortage of foreign currency, which in turn forces managers to decide to restrict imports. This in turn can have a serious impact on production efficiency.

However, the net inflows from foreign aid and foreign direct investment should be quite moderately large, but this should not lead to a depreciation of the exchange rate. If the situation is different, the country's exports will fall and managers will make the decision to cut production, which will lead to a reduction in gross output and a downturn in the economy.

The economic phase is very important for business. From a business standpoint, the business cycle welfare phase is ideal. In this phase, the economy expands based on the growth of aggregate demand and the business has many options. Price increases are expected, which will push managers to expand their field of activity. During this period the company can introduce new products and create markets for these products.

A recession usually manifests itself in the form of stock market crashes and falling prices. Total

demand is gradually declining and thus investment is being encouraged. At this time, managers are rejecting new projects, resulting in a sharp decline in demand for capital equipment.

Conclusions and recommendations

Since finance is a key requirement of business, the level of development of the financial system is crucial for business. The main function of financial markets - for both money and capital markets - is to collect savings and transfer them to invest in business ventures, thereby stimulating capital formation, which in turn accelerates and increases the process. An effective channel of domestic savings and obtaining financing from abroad is an important activity in the transfer process. The main activity in the transfer process is the distribution of funds from the excess part of the savings to the objects of savings deficit. Financial markets, if they are well developed, can effectively distribute financial resources between different business ventures.

References:

1. Arnold, M.L., Heyne, L.A., Busser, J.A. (2005). Problem solving: Tools and techniques for the park and recreation professional (4th ed).
2. Beridze G. (2016). Analysis of the impact of government size on economic growth. Economics and Banking. 4 (2). 39-48. Retrieved from: https://www.nbg.gov.ge/uploads/journal/2016/2/2016_2.pdf
3. Hurd, A.R., Barcelona, R.J., & Meldrum, J.T. (2008). Leisure services management. Human Kinetics.
4. Likokeli A. (2017). Assessing Potential Growth for the Georgian Economy. Economics and Banking. Volume 5, N 1. p. 31-51.
5. Papava V. (2014). The effects of sharp growth and post-crisis economic growth (on the example of post-Soviet countries). Journal of Economics and Banking. Volume 2, N 1. p. 30-39. Retrieved from: <https://www.nbg.gov.ge/uploads/journal/2014/statia3.pdf>
6. Rodrik D. (2013). The Past, Present and Future of Economic Growth, Working Paper 1. Global Citizen Foundation.
7. Zbojkin J. (2002). Centralized and Decentralized Decision Making in Organizations. Journal of Labor Economics. Chicago. 20 (1).

სურსათის ხელმისაწვდომობა საქართველოში - უახლესი ტენდენციები

ნინო გალიკაძე

თსუ დოქტორი

სასუხსათო უსაფრთხოებისა და სუხსათის ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა მდგრადი განვითარების მიზნებიდან ერთ-ერთია¹. ამდენად, სუხსათის ხელმისაწვდომობის საკითხის შესწავლა დიდი ინტერესის საგანს წარმოადგენს მთელი მსოფლიოს მასშტაბით. სუხსათით ხელმისაწვდომობის და სასუხსათო უსაფრთხოების უზრუნველყოფა ნებისმიერი სახელმწიფოსთვის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სოციალურ-ეკონომიკური ამოცანაა.

სტატისტიკის მიზანია შეისწავლოს საქართველოში სტატისტიკური მნიშვნელობის მქონე ძირითადი აგრესიული სასუხსათო პროდუქტების სასუხსათო უსაფრთხოების საკითხი სუხსათის ხელმისაწვდომობის ინდექსებსა და თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტების ანალიზზე დაყრდნობით, გამოავლინოს ახლებული გამოწვევები.

საკვანძო სიტყვები: სუხსათის ხელმისაწვდომობის ინდექსი, სასუხსათო უსაფრთხოება, თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტი

დედამინის მოსახლეობა მზარდი მატების ტემპით ხასიათდება, რაც გულისხმობს მზარდ მოთხოვნილებას სურსათზე (Giovannucci et al, 2012). გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის პროგნოზით მოსალოდნელია მსოფლიოს მოსახლეობის მკვეთრი ზრდა - დღეს არსებული 7.7 მილიარდიდან 9.8 მილიარდამდე 2050 წლისთვის. დადგენილია, რომ მსოფლიო მოსახლეობის ზრდის ტემპი წელიწადში დაახლოებით 1.1%-ს შეადგენს (წელიწადში დაახლოებით 83 მილიონი ადამიანი). ამასთან, მსოფლიოში მიმდინარე პოლიტიკური პროცესები, კლიმატის გლობალურ ცვლილებებთან და პანდემიასთან ერთად, დამატებით გამოწვევებს ქმნის მოსახლეობისთვის ადეკვატური რაოდენობით სურსათით უზრუნველყოფისა და ხელმისაწვდომობის თვალსაზრისით. ხოლო ისეთი მასშტაბის ქვეყნისთვის, როგორც საქართველო, მნიშვნელოვანია არსებული აგრესიული პროდუქტის რეგულაციური პოტენციალის ათვისება და მისი ეფექტიანად გამოყენება. ამასთან, თუ სასურსათო უსაფრთხოება არის გარანტი, რომ ქვეყანაში არსებობდეს საკმარისი მოცულობის საკვები, ჯანსაღი და ჯანმრთელი სიცოცხლისათვის, მაშინ, ასევე, საჭიროა არსებობდეს მისი ათვისების ეკონომიკური შესაძლებლობაც.

გაეროს სურსათისა და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაციამ (შემდეგში FAO), სასურსათო უსაფრთხოების შეფასების მიზნით ჩამოაყალიბა მაჩვენებელთა მთელი სისტემა. FAO სასურსათო უსაფრთხოების ოთხ ძირითად „ელემენტს“ გამოყოფს: არსებობა, ხელმისაწვდომობა, მოხმარება და სტაბილურობა. სურსათის არსებობა გულისხმობს სასურსათო პროდუქციის ფიზიკური არსებობას, ხელმისაწვდომობა კი - სურსათის ფიზიკური და ეკონომიკური ხელმისაწვდომობას. მოხმარებაში მოიაზრება მოქალაქეების მიერ ხელმისაწვდომი სურსათის მოხმარება ისე, რომ მათი კვება იყოს ჯანსაღი და კვებითი ღირებულების მქონე. სტაბილურობა არის სურსათის ხელმისაწვდომობის დაკარგვის საფრთხე ან ფასების ცვალებადობის ხარისხი დროის მოკლე მონაკვეთში (ჯოვანუცი რისერჩი, 2017). მოცემულ ნაშრომში ძირითადი ყურადღება გამახვილებულია პირველ-ორ ინდიკატორზე. თუმცა, ზემოთ ჩამოთვლილი ინდიკატორების გარდა, ასევე, მნიშვნელოვანია ყურადღება გამახვილდეს სურსათის თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტებზეც. მიუხედავად იმისა, რომ ეს არ არის FAO-ს სასურსათო უსაფრთხოების „ოთხი ელემენტის“ ნაწილი, მისი გათვალისწინება მაინც მნიშვნელოვანია, ვინაიდან სასურსათო დამოუკიდებლობა შეიძლება იყოს სასურსათო უსაფრთხოების განმაპირობებელი ფაქტორი. გარდა ამისა, სასუ-

1 მდგრადი განვითარების მიზნები არის უპრეცედენტო შეთანხმება მდგრადი განვითარების შესახებ 193 წევრ ქვეყანას შორის. მიზნებმა მიიღეს მსოფლიოს სამოქალაქო საზოგადოების, ბიზნესის, პარლამენტარების და სხვა უამრავი ადამიანის მხარდაჭერა.

რსათო დამოუკიდებლობა ხშირად სასოფლო-სამეურნეო პოლიტიკის მთავარი ამოცანაა (ჯეოველ რისერჩი, 2017). სხვა სიტყვებით, სასურსათო უსაფრთხოების მთავარი კრიტერიუმი მოსახლეობისათვის უსაფრთხო საკვები პროდუქტით უზრუნველყოფაა, ხოლო, მეორე მხრივ, სურსათით თვითუზრუნველყოფის მაჩვენებელი, რომელიც გულისხმობს ქვეყნის მოსახლეობის სურსათით მოთხოვნილების დაკმაყოფილებას ადგილობრივი რესურსების მაქსიმალური ეფექტიანობით გამოყენების ხარჯზე.

სურსათის თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტი¹ გვიჩვენებს თუ რა დონეზე უზრუნველყოფს ქვეყანა მოცემულ პროდუქტზე მოთხოვნებს საკუთარი რესურსით და რამდენადაა დამოკიდებული იმპორტზე. გამომდინარე აქედან, ჩვენ შეგვიძლია გავაკეთოთ შემდეგი დასკვნა: სხვა ცვლადების უცვლელობის პირობებში ადგილობრივი წარმოების ზრდა დადებითად მოქმედებს თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტზე. თუ განვიხილავთ იმპორტს, მაშინ პირიქით, მისი ზრდის შემთხვევაში სხვა ცვლადების უცვლელობის პირობებში მცირდება თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტი და ეს გვხდის დამოკიდებულს იმპორტზე. რაც შეეხება ექსპორტს, რაც უფრო იზრდება იგი, იზრდება თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტის მნიშვნელობაც, სხვა ცვლადების უცვლელობის პირობებში.

დღევანდელი მონაცემებით, განსაზღვრულია ძირითადი საკვები პროდუქტები, რომელთაც სტრატეგიული მნიშვნელობა ენიჭებათ ქვეყნისთვის და რომელთა მიღებაც აუცილებელია ადამიანის ორგანიზმისათვის. ესენია: ხორბალი, სიმინდი, კარტოფილი, ბოსტნეული, ყურძენი, ხორცი (მათ შორის: მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის, ღორის, ცხვრისა და თხის, ფრინველის), რძე და რძის პროდუქტები და კვერცხი. ამდენად, მოცემულ სტატიაში სურსათის ხელმისაწვდომობის საკითხს განვიხილავთ ზემოთ მოცემულ აგროსასურსათო პროდუქტების მონაცემებზე დაყრდნობით. სამწუხაროდ, დღეს საქართველოში დაბალია აუცილებელი აგროსასურსათო პროდუქტებით დაკმაყოფილების დონე. 2020 წელს თვითუზრუნველყოფის დაბალი კოეფიციენტები დაფიქსირდა შემდეგ პროდუქტებზე: ხორბალი - 15% და ხორცი - 49%. საქართველოში აგროსასურსათო პროდუქტების იმპორტი წლების მანძილზე, სტაბილურად, ღირებულებითი მაჩვენებლით 3,5-ჯერ, ხოლო რაოდენობრივი მაჩვენებლით 2,6-ჯერ და მეტად აღემატება ექსპორტს, რაც ძირითადად განპირობებულია ამ პროდუქტების წარმოების დაბალი მოცულობით და შესაბამისი სექტორის სუსტი კონკურენტუნარიანობით უცხოელ მწარმოებლებთან შედარებით (ტალიკაძე, 2021).

ცხრილი 1. სასურსათო უსაფრთხოების ინდიკატორები 2020 წელს და პროცენტული ცვლილება 2019 წელთან შედარებით²

	ადგილობრივი წარმოება		იმპორტი		ექსპორტი		თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტი	
	აბსოლუტური	ცვლილება	აბსოლუტური	ცვლილება	აბსოლუტური	ცვლილება	პროცენტი	ცვლილება
ხორბალი	102	-1%	561	-4%	0	-100%	15%	0
სიმინდი	255	+23%	121	+34%	1	0	68%	-2
კარტოფილი	209	+7%	24	+26%	4	0	92%	-1
ბოსტნეული	176	+9%	113	+3%	10	-17%	63%	-1
ყურძენი	317	+8%	1	-81%	98	-3%	145%	-6
ხორცი	69.4	0	86.5	-3%	13.5	+30%	49%	+2
რძე და რძის პროდუქტები	569	+1%	159	+11%	27	+200%	81%	0
კვერცხი	675	+2%	28	-13%	8	+60%	97%	+1

1 სურსათის თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტი გამოითვლება შემდეგნაირად: ადგილობრივი წარმოება შეფარდებული ადგილობრივ წარმოებას დამატებული იმპორტი, გამოკლებული ექსპორტი, გამრავლებული 100-ზე.

2 გაანგარიშებულია ავტორის მიერ

2006-2020 წლების მონაცემების ანალიზმა გვიჩვენა, რომ ზოგიერთი პროდუქტის თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტი დროის აღნიშნულ შუალედში უმჯობესდებოდა, ზოგიერთის კი უარესდებოდა. მაგალითისთვის, თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტის მიხედვით ზრდადი ტენდენციით ხასიათდებიან შემდეგი ძირითადი აგროსასურსათო პროდუქტები: კარტოფილი, ყურძენი, კვერცი და ხორბალი. ხოლო კლებადი ტენდენციით ხასიათდება შემდეგი აგროსასურსათო პროდუქტები: სიმინდი, ბოსტნეული, რძე და რძის პროდუქტები, ხორცი. ადგილობრივი წარმოების მიხედვით იმავე პერიოდში გამოკვეთილად კლებადი ტენდენციით ხასიათდება სიმინდი, ბოსტნეული, რძესა და რძის პროდუქტები, ხოლო ზრდადი ტენდენციით - კვერცი და ხორბალი (მიუხედავად ამისა, მისი დიდი ნაწილის იმპორტირება ხდება საზღვარგარეთიდან). თანამედროვე პირობებში არც ერთ ქვეყანას არ შეუძლია დამოუკიდებლად და სხვა სახელმწიფოებისაგან იზოლირებულად სასურსათო უსაფრთხოების პრობლემის გადაჭრა მხოლოდ ეროვნული წარმოებით, ამიტომაც იმპორტი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტია. ამასთან, თუ ქვეყანაში მაღალია თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტები, შესაძლოა ამ უკანასკნელმა იფიქროს ექსპორტზეც, რაც საბოლოო ჯამში აუმჯობესებს სახელმწიფოს ეროვნულ ბალანსს (ტალიკაძე, 2021).

მართალია სასურსათო დაუცველობა საქართველოში არასახარბიელოა, მაგრამ ეს იმასაც ნიშნავს, რომ წარმოების გაუმჯობესების პოტენციალიც მაღალია (ჯეოველ რისერჩი, 2017). სასურსათო უსაფრთხოების და კვების სტატუსის კვლევაში, ასევე, აღნიშნულია, რომ კავკასიის რეგიონში ადგილობრივი წარმოების მნიშვნელობა სასურსათო უსაფრთხოებისათვის აშკარაა, რადგან მოსახლეობის დიდი ნაწილი დამოკიდებულია საკუთარ ნატურალურ მეურნეობაზე. ამის შედეგად, რეგიონში ბევრი მწარმოებლისათვის საკუთარი პროდუქტიულობა და წარმოების სანდოობა პირდაპირ განაპირობებს მათ მიერ მოხმარებული საკვების რაოდენობას. ამიტომ მათი სასურსათო უსაფრთხოება პირდაპირ მიბმულია მათ საკუთარ სურსათის წარმოებაზე. მდგომარეობას აუარესებს ის ფაქტიც, რომ ეს სასოფლო-სამეურნეო წარმოება მათთვის შემოსავლის ერთადერთი წყაროა. 2020 წლის მონაცემებით, სოფლის მეურნეობაში (სოფლის, სატყეო და თევზის მეურნეობა) დასაქმებულია 246 ათასი ადამიანი, რაც დასაქმებულთა მხოლოდ 20%-ს შეადგენს. სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების რეალიზაციიდან მიღებული საშუალო თვიური შემოსავლები, გაანგარიშებული ერთ შინამეურნეობაზე 2020 წლის მონაცემებით მხოლოდ 54,1 ლარია¹ და მათ ფულად შემოსავლებში მხოლოდ და მხოლოდ 5% უკავია, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ მეურნეობები სუსტადაა განვითარებული. 2021 წლის მონაცემებით, საქართველოში მოსახლეობის 3.24% დღეში 1.9 აშშ დოლარზე ნაკლებით ცხოვრობს, ხოლო თითქმის 14% 3.20 აშშ დოლარზე ნაკლებით. მდგრადი განვითარების მიზანს კი წარმოადგენს სიღარიბის მაჩვენებლის 0%-მდე შემცირება. საყურადღებოა, რომ 2013 წელს საქართველოში მოსახლეობის 4.6% ხელი არ მიუწვდებოდა საკმარის საკვებზე. ეს მაჩვენებელი 2018 წლამდე სტაბილურად იზრდებოდა და 8.2%-იან ნიშნულს მიაღწია (ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი, 2021).

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მდგრადი განვითარების მიზნების ანგარიში (2018) იძლევა ფორმულირებას, რომ მდგრადობის მისაღწევად აუცილებელია ეკონომიკური ზრდის ამაღლება და იგი პირდაპირაა დაკავშირებული სასურსათო უსაფრთხოების მიღწევასთან, საკვების გაუმჯობესებასთან და სიცოცხლისუნარიან სოფლის მეურნეობასთან. სასოფლო-სამეურნეო მდგრადობა შეიძლება მიღწეული იქნას ფერმერული მეურნეობებში ტექნიკის გამოყენებისა და განხორციელების გზით, რაც ხელს შეუწყობს კულტუ-

1 წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების რეალიზაციიდან მიღებული საშუალო თვიური შემოსავლები, ერთ შინამეურნეობაზე, გენერირებული ავტორის მიერ

რების წარმოებას გაზრდის მოსახლეობის მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისას, ამავე დროს ის ხელს შეუწყობს გარემოსა და მის ბუნებრივი წყაროების დაცვას (Arora, 2018).

გამოვლენილია, რომ მშპ-ში სოფლის მეურნეობის დარგის ეკონომიკური ზრდა გაცილებით მეტად ამცირებს სიღარიბეს, ვიდრე სხვა დარგის ზრდა (Sustainable Development Solutions Network, 2013). სასურსათო უზრუნველყოფა მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული სოფლის მეურნეობის განვითარებაზე. ამ დარგის განვითარება კი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია განვითარებადი ქვეყნებისთვის. საქართველოში აგროსასურსათო პროდუქტების იმპორტი სტაბილურად 3.5-ჯერ და მეტად აღემატება ექსპორტს. დადებითი სავაჭრო სალდოს შექმნით მნიშვნელოვნად გაიზრდება მთლიანი შიგა პროდუქტი.

მდგრადი სასურსათო უზრუნველყოფისათვის მნიშვნელოვანია ქვეყანაში არსებული ფასების დონე სურსათზე და ის, თუ რამდენად ხელმისაწვდომია მოსახლეობისთვის აღნიშნული ფასები. მონაცემები გვიჩვენებს რომ ტენდენცია ყველა ზემოთ განხილული პროდუქტისთვის არის მზარდი. თუ შედარებისთვის ავიღებთ ბოლო 14 წელს, დავინახავთ რომ ფასები ხშირ შემთხვევაში 100%-ით და მეტით არის გაზრდილი.

იმისათვის, რომ მოსახლეობის მიერ სურსათზე განეული ხარჯებს სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი დატვირთვა მივანიჭოთ, საჭიროა ვიცოდეთ მოსახლეობის შემოსავლებიც.

სტატისტიკური მონაცემების თანახმად 2006 წელს ერთ სულზე საშუალო თვიური შემოსავალი 102.6 ლარი იყო, რომელიც ყოველწლიურად იზრდებოდა და 2020 წელს საშუალო შემოსავალი 321.4 ლარი შეადგინა. როგორც ვხედავთ გაზრდილია როგორც სურსათის, ასევე საშუალო თვიური შემოსავლები, მაგრამ რამდენად? საკმარისია შემოსავლების ზრდა სასურსათოს ფასების ცვლილების დასაფარავად? მაგალითად, საშუალო თვიური შემოსავალი 2020 წელს 2006 წელთან შედარებით გაზრდილია 213%-ით, ხოლო 2019 წელთან შედარებით შემცირებულია 4%-ით. ახლა ვნახოთ სურსათის ფასების საშუალო ცვლილება როგორი იყო: 2020 წელს 2006 წელთან შედარებით სურსათის ფასების საშუალო მატება შეადგენს 103%-ს, ხოლო 2019 წელთან შედარებით 12%-ს. რაც მნიშვნელოვნად აღემატება საშუალო თვიური შემოსავლების ზრდას. ერთი შეხედვით მოსახლეობის მდგომარეობა მეტ-ნაკლებად უნდა უმჯობესდებოდა, მაგრამ მეორე საკითხია, რამდენად რეალურია ერთ სულზე თვიური შემოსავლით - 321.4 ლარით სრულად იქნას დაკმაყოფილებული მოსახლეობის კვებითი რაციონი. ამის გადასამოწმებლად ავტორის მიერ გაანგარიშებულ იქნა სურსათის ხელმისაწვდომობის ინდექსი¹, რომელშიც სამომხმარებლო კალათის ღირებულების საპირწონედ აღებულია საარსებო მინიმუმის² შემდეგი სახეობები: შრომისუნარიანი ასაკის მამაკაცის საარსებო მინიმუმი, საშუალო მომხმარებლის საარსებო მინიმუმი და საშუალო ოჯახის საარსებო მინიმუმი. გაანგარიშების შემდეგ დადგინდა რომ ინდექსის მნიშვნელობა ბოლო 3-4 წლის განმავლობაში ერთზე მეტია, თუმცა ხასიათდება კლებადი ტენდენციით. გაანგარიშებები წარმოდგენილია ცხრილში 2.

1 სურსათის ხელმისაწვდომობის ინდექსი ტოლია ერთ სულ მოსახლეზე გაანგარიშებული შემოსავალი შეფარდებული სასურსათო კალათის ღირებულებასთან (ასათიანი ს., 2010: 15)

2 საარსებო მინიმუმი დგინდება მინიმალური სასურსათო კალათის საფუძველზე. მინიმალური სასურსათო კალათა არის კვების პროდუქტების განსაზღვრული ნორმატიული კალათა, რომელიც შეიცავს შრომისუნარიანი ასაკის მამაკაცის ნორმალური სიცოცხლისა და შრომისუნარიანობისათვის ფიზიოლოგიურად აუცილებელი საკვების რაოდენობას, მისი შემადგენელი ელემენტების (ცილების, ცხიმების და ნახშირწყლების) და კალორიულობის მინიმალურ ოდენობას.

ცხრილი 2. სურსათის ხელმისაწვდომობის ინდექსები, 2009-2020 წლები¹

წელი	სურსათის ხელმისაწვდომობის ინდექსი როდესაც მნიშვნელოვან ალბულის შრომისუნარიანი ასაკის მამაკაცის საარსებო მინიმუმი	სურსათის ხელმისაწვდომობის ინდექსი როდესაც მნიშვნელოვან ალბულის მომხმარებლის საარსებო მინიმუმი	სურსათის ხელმისაწვდომობის ინდექსი როდესაც მნიშვნელოვან ალბულის საშუალო ოჯახის საარსებო მინიმუმი
2009	1,24	1,40	0,74
2010	1,35	1,52	0,81
2011	1,25	1,41	0,75
2012	1,47	1,66	0,88
2013	1,68	1,90	1,00
2014	1,80	2,04	1,08
2015	1,80	2,03	1,07
2016	1,89	2,13	1,13
2017	1,86	2,10	1,11
2018	1,83	2,06	1,09
2019	1,79	2,02	1,07
2020	1,68	1,90	1,00

როგორც ცხრილიდან ჩანს, ინდექსის ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი დაფიქსირებულია 2016 წელს, როდესაც ერთ სულ მოსახლეზე საშუალო თვიური შემოსავალი შეადგენდა 302,2 ლარს, ხოლო შრომისუნარიანი ასაკის მამაკაცის საარსებო მინიმუმი - 160,1 ლარს, საშუალო მომხმარებლის საარსებო მინიმუმი - 141,8 ლარს, ხოლო საშუალო ოჯახის საარსებო მინიმუმი - 268,5 ლარს. 2016 წლიდან ინდექსის მნიშვნელობა იკლებს, მიუხედავად იმისა, რომ ღირებულებით მაჩვენებლებში ეს მონაცემები ზრდადია. ამასთან, ინდექსის მნიშვნელობა მკვეთრად შემცირებულია ბოლო, 2020 წელს, რაც უნდა ვივარაუდოთ სავსებით გასაგებია შემქნილი პანდემიური მდგომარეობიდან გამომდინარე.

ამასთან, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ მდგომარეობა შეიძლება უფრო მწვავე იყოს სამი და მეტსულიანი ოჯახების შემთხვევაში. მოცემულის შემონმების მიზნით გათვლილია სურსათის ხელმისაწვდომობის ინდექსები ოჯახის ტიპის მიხედვითაც. კერძოდ, ერთსულიანი, ორსულიანი, სამსულიანი, ოთხსულიანი, ხუთსულიანი და ექვსსულიანი და მეტი ოჯახებისთვისაც (იხ. ცხრილი 3).

ჩვენი ვარაუდი გამტკიცდა. მართლაც, სურსათით ხელმისაწვდომობა 1-ზე დაბალია ოთხ და მეტსულიანი ოჯახებისთვის. მდგომარეობა მკვეთრად გაუარესებულია ბოლო 2 წელიწადის მიხედვით. შესაბამისად, სახელმწიფო დახმარება და ფონდები, რომლებიც შექმნილია COVID-19 პანდემიით გამოწვეული ზარალის შემსუბუქებისთვის, გამათლებულია, რომ მიემართოს ასეთი ოჯახებისკენ, მათი მდგომარეობის გაუმჯობესების მიზნით. როგორც ცხრილიდან ჩანს გარდამტეხი წელი არის 2016 წელი, ამ დრომდე ყველა ტიპის ოჯახისთვის ფიქსირდება აღმავლობის პერიოდი სურსათის ხელმისაწვდომობის კუთხით, ხოლო 2016 წლიდან იწყება რეცესია.

¹ გაანგარიშებულია ავტორის მიერ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებზე დაყრდნობით

ცხრილი 3. სურსათის ხელმისაწვდომობის ინდექსები, 2009-2020 წლები, ოჯახის ტიპების მიხედვით¹

წელი	სურსათის ხელმისაწვდომობის ინდექსი როდესაც მნიშვნელოვანად აღებულია ერთსულიანი ოჯახის საარსებო მინიმუმი	სურსათის ხელმისაწვდომობის ინდექსი როდესაც მნიშვნელოვანად აღებულია ორსულიანი ოჯახის საარსებო მინიმუმი	სურსათის ხელმისაწვდომობის ინდექსი როდესაც მნიშვნელოვანად აღებულია სამსულიანი ოჯახის საარსებო მინიმუმი	სურსათის ხელმისაწვდომობის ინდექსი როდესაც მნიშვნელოვანად აღებულია ოთხსულიანი ოჯახის საარსებო მინიმუმი	სურსათის ხელმისაწვდომობის ინდექსი როდესაც მნიშვნელოვანად აღებულია ხუთსულიანი ოჯახის საარსებო მინიმუმი	სურსათის ხელმისაწვდომობის ინდექსი როდესაც მნიშვნელოვანად აღებულია ექვსი და მეტსულიანი ოჯახის საარსებო მინიმუმი
2009	1.40	0.87	0.78	0.70	0.62	0.53
2010	1.52	0.95	0.85	0.76	0.68	0.57
2011	1.41	0.88	0.79	0.71	0.63	0.53
2012	1.66	1.04	0.92	0.83	0.74	0.62
2013	1.90	1.19	1.06	0.95	0.85	0.72
2014	2.04	1.27	1.13	1.02	0.91	0.77
2015	2.03	1.27	1.13	1.02	0.90	0.76
2016	2.13	1.33	1.18	1.07	0.95	0.80
2017	2.10	1.31	1.17	1.05	0.93	0.79
2018	2.06	1.29	1.15	1.03	0.92	0.78
2019	2.02	1.26	1.12	1.01	0.90	0.76
2020	1.90	1.19	1.05	0.95	0.84	0.71

დასკვნები და რეკომენდაციები

ეროვნულ დონეზე სასურსათო უსაფრთხოების ძირითადი ასპექტებია - რაოდენობრივი უზრუნველყოფა და ხელმისაწვდომობა, ამ შემთხვევაში რაოდენობრივი უზრუნველყოფა გულისხმობს სახელმწიფოს მუდმივ მზადყოფნას, შეინარჩუნოს საკუთარი მოსახლეობის სურსათით უზრუნველყოფის მინიმალური დონე. სასურსათო უზრუნველყოფა მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული სოფლის მეურნეობის განვითარებაზე. ამ დარგის განვითარება კი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია განვითარებადი ქვეყნებისთვის. სასურსათო უსაფრთხოების პრობლემის გადასაჭრელად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ქვეყნის საწარმოო რესურსული პოტენციალის ათვისებისა და ეფექტიანად გამოყენებას.

სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების წარმოების ზრდა სასურსათო უსაფრთხოების გაუმჯობესებას ნიშნავს. საქართველოში აგროსასურსათო პროდუქციის დაბალი მაჩვენებელი იმაზე მეტყველებს, რომ მისი გაუმჯობესებისათვის დიდი პოტენციალი არსებობს. წარმოების გაზრდა სიღარიბის აღმოფხვრასა და სხვა სასურსათო უსაფრთხოების ინდიკატორების გაუმჯობესებას შეუწყობს ხელს. თუმცა, ადგილობრივი მაღალპროდუქტიულობის მიჩნევა სასურსათო უსაფრთხოების ძლიერ ინდიკატორად მაინც არ არის სარწმუნო. როგორც ანალიზიდან დავინახეთ თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტზე გავლენას სხვა ფაქტორებიც ახდენენ.

კვლევის შედეგად გამოვლინდა შემდეგი მიგნებები/დასკვნები:

- ძირითადი აგროსასურსათო პროდუქტების როგორცაა ხორბალი, ხორცი თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტები 50%-ზე დაბალია და ეს საქართველოსთვის მდგრადი სასურსათო უზრუნველყოფის მთავარი გამონკვევაა. ყურადღება უნდა გამახვილდეს აღნიშნული საკვების წარმოების მასშტაბების ზრდაზე, რათა თავი-

¹ გაანგარიშებულია ავტორის მიერ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებზე დაყრდნობით

დან იქნას აცილებული რიგი პრობლემები, რომლებიც საბოლოოდ ქვეყნის ეკონომიკურ სტაბილურობაზე ახდენენ გავლენას;

- სურსათზე ფასები ხასიათდება ზრდადი ტენდენციით, რადგან ძირითადად იმპორტზე ვართ დამოკიდებულები და ლარის კურსი დოლართან მიმართებით გაუფასურებულია, სავარაუდოდ ეს მდგომარეობა მომავალში კვლავ შენარჩუნდება;
- შინამეურნეობათა საშუალო თვიური შემოსავლების ცვლილება უფრო ნაკლებია, ვიდრე სურსათზე ფასების ცვლილება;
- სურსათის ხელმისაწვდომობის ინდექსის მნიშვნელობა ბოლო 3-4 წლის განმავლობაში ერთზე მეტია, თუმცა ხასიათდება კლებადი ტენდენციით;
- სურსათის ხელმისაწვდომობის ინდექსის მნიშვნელობა ბოლო მონაცემების მიხედვით ერთზე დაბალია ოთხსულიანი, ხუთსულიანი, ექვსი და მეტსულიანი ოჯახებისთვის.

ლიტერატურა:

1. ასათიანი ს. (2010). სასუქსათო უსაფრთხოების პოლიტიკა და ჩეკუნიება საქართველოში, ინტერნეტ-რესურსი ხელმისაწვდომია ბმულზე: https://www.ibsu.edu.ge/Upload/Menu_items/Doctorate-Defence/salome%20asatiani/abstract_salome_asatiani_geo.pdf
2. ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი. (2021). მდგრადი განვითარების ანგარიში 2021: მიმოხილვა და საქართველოს შედეგები, ინტერნეტ-რესურსი ხელმისაწვდომია ბმულზე: <https://idfi.ge/public/upload/Analysis/SDGResults-GEO.pdf>
3. ტალიკაძე ნინო. (2021). სასუქსათო უსაფრთხოების მდგომარეობა - უახლესი ტენდენციები ციფრულში, ანალიტიკური სტატიების კონკურსი - მონაცემები ცვლილებებისთვის, ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი
4. ჯეოველ რისერჩი. (2017). სასუქსათო უსაფრთხოების და კვების სტატუსის კვლევა, ბრიჯ - ინოვაცია და განვითარება
5. Arora N.K., (2018). *Agricultural sustainability and food security*, Society for Environmental Sustainability 2018, pp 74
6. Giovannucci D., Scherr S., Nierenberg D., Hebebrand C., Shapiro J., Milder J., Wheeler K., (2012). *Food and Agriculture: The future of sustainability*, pp 11-12
7. The Sustainable Development Solutions Network., (2013). *Solutions for Sustainable Agriculture and Food Systems*. Technical report for the post-2015 development agenda., pp. 23-24
8. World Development Report. (2008). *Agriculture for Development*, International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, Washington, DC.
9. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, www.geostat.ge

Food Accessibility in Georgia - Latest Trends

Nino Talikadze

TSU PhD Student

SUMMARY

The study of food security and availability has a particular interest in the modern world. Ensuring food security is one of the most important socio-economic tasks for any state, so this issue is relevant both nationally and internationally. The existence of this issue was also confirmed by the current epidemiological situation in the world. When the country's borders are restricted, this should not affect the food supply of the local population. Consequently, in situations like this

food independence becomes vital and is one of the main items on the agenda. At the same time, ensuring food security is one of the goals of sustainable development.

The aim of the article is to study the issue of food security of strategically important agro-food products in Georgia, based on the analysis of food availability indexes and self-sufficiency coefficients, also, were analyzed its mean component: local production. and to identify the existing challenges. It is concluded that these self-sufficiency ratios are generally low in the country. The change in the average monthly income of households is less than the change in agro-food prices. Also, the value of the food availability indexes has been more than one for the last 3-4 years, although it is characterized by a decreasing trend.

„ცნებების „საერთაშორისო ბიზნესისა“ და „საერთაშორისო მენეჯმენტის“ საერთო და განმასხვავებელი ნიშნების შესახებ

მიხონ გულუში

ასოციირებული პროფესორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სტატიაში დახასიათებულია ცნებების „ბიზნესის“, „მენეჯმენტის“, „საერთაშორისო ბიზნესისა“ და „საერთაშორისო მენეჯმენტის“ საერთო და განმასხვავებელი ნიშნები. იმის გამო, რომ ქართულ ეკონომიკურ დიგეჩაგუხაში, ახლათ იშვიათად, „საერთაშორისო ბიზნესისა“ და „საერთაშორისო მენეჯმენტის“ ცნებების შინაარსის შესახებ ერთიანი ხედვა ახ ახსებობს, ავტორი შეეცადა დაეკონკრეტებინა „საერთაშორისო ბიზნესის“, როგორც სამართავი სისტემის და „საერთაშორისო მენეჯმენტის“, როგორც მართავი სისტემის მისია, მიზნები და ამოცანები, ასევე, გლობალიზაციის პირობებში საერთაშორისო მენეჯმენტის საქმიანობასთან დაკავშირებული სიტუაციები. სტატიაში გაკეთებულია დასკვნა, რომ უკანასკნელ პერიოდში გლობალიზაციისა და ინტეგრაციონალიზაციის პროცესში მიმდინარე ძვლების შედეგად საჭიროებდა გახდეს საერთაშორისო მენეჯმენტის გახე გახეშო, მნიშვნელოვნად გაიზარდა საერთაშორისო მენეჯმენტის მიმართ მოთხოვნები. დღეს მალადი ხანის საერთაშორისო მენეჯმენტი წახმოდგენილია გლობალური აზროვნების გახეშე. სტატიაში გამოკვეთილია ის ძირითადი საკითხები, რომელთა გათვალისწინება, ავტორი აზრით, საერთაშორისო მენეჯმენტის მისიისა და მიზნების ხედავას ემსახურება.

საკვანძო სიტყვები: „საერთაშორისო ბიზნესი, როგორც სამართავი სისტემა“, საერთაშორისო მენეჯმენტი, როგორც მართავი სისტემა“, „საერთაშორისო მენეჯმენტის გარემო“, „ბიზნესორგანიზაცია“ „მულტინაციონალური კორპორაცია“.

მიუხედავად იმისა, რომ „საერთაშორისო ბიზნესისა“ და „საერთაშორისო მენეჯმენტის“ ცნებების იდენტურობის საფუძველი არ არსებობს, არცთუ იშვიათად, მათ, ერთმანეთში მაინც ურევენ, ზოგჯერ კი კურიოზულ შემთხვევასთანაც კი გვაქვს საქმე - ზოგიერთ უმაღლეს სასწავლებელში თუ სტუდენტს „საერთაშორისო ბიზნესის საფუძვლები“ ჩაბარებული აქვს „საერთაშორისო მენეჯმენტის“ არჩევისაგან თავის შეკავებას აიძულებენ. აქედან გამომდინარე ვფიქრობთ, რომ ზემოაღნიშნული ცნებების ურთიერთმიმართების საკითხი კვლავაც აქტუალურია. თავდაპირველად მართებული იქნება მოკლედ განვმარტოთ ცნებები „ბიზნესი“, და „მენეჯმენტი“, „საერთაშორისო ბიზნესი“ და „საერთაშორისო მენეჯმენტი“.

მიუხედავად იმისა, რომ, ეკონომიკურ ლიტერატურაში, აღნიშნული ცნებების მრავალგვარი განმარტება არსებობს, მაინც შეიძლება შეჯერებული სახით მათი არსის მოკლედ ჩამოყალიბება. **ბიზნესი ესაა ნებისმიერი სახეობის სამენარმო საქმიანობა, რომელსაც მოაქვს მოგება, ან სხვა სიტყვებით, რომ ვთქვათ ბიზნესი ესაა განსაზღვრული პროდუქტის შექმნისა (როგორც წარმოების ასევე მომსახურების სფეროში) და რეალიზაციის საფუძველზე მოგების მიღების მიზნით განხორციელებული საქმიანობა.**

ბიზნესის არსი კარგად ჩანს მასთან დაკავშირებულ ძირითად კონცეფციებში (პოზიტიური, კრიტიკული, პრაგმატული), მათგან ყველა საყურადღებოა, მაგრამ საზოგადოებრივი პროგრესის თვალსაზრისით უფრო მნიშვნელოვანია ბიზნესის პრაგმატული კონცეფცია, რომლის თანახმად: „ბიზნესი არის ადამიანის ცხოვრების აუცილებელი და გარდაუვალი კომპონენტი; წინააღმდეგობანი, რომლებიც წარმოიქმნება ბიზნესის სფეროში არის ეკონომიკური განვითარების წყარო; ბიზნესი, ესაა ისტორიულად მუდმივი მოვლენა“ (შენგელია, თეიმურაზი, 2007) აღნიშნული კონცეფციიდან ჩანს, რომ ბიზნესის განვითარება აუცილებელია როგორც ბიზნესმენტებისათვის, ასევე საზოგადოებისათვის მთლიანად, იგი დაკავშირებულია ადამიანების შრომითი საქმიანობის დაწყებასთან და მასთან ერთად მუდმივად გრძელდება.

ბიზნესის ცნებასთან მჭიდროდაა დაკავშირებული მენეჯმენტის ცნება.

მენეჯმენტი ინგლისური სიტყვაა და გამარტივებული გაგებით ადამიანების შრომის, ინტელექტის, ქცევის მოტივების გამოყენების საფუძველზე დასახული მიზნების მიღწევის ცოდნას ნიშნავს. მენეჯმენტი ესაა პროფესიულად განხორციელებული საქმიანობის დამოუკიდებელი სახეობა, რომელიც მიმართულია განსაზღვრული მიზნების მისაღწევად ბიზნესორგანიზაციის მატერიალური, შრომითი, ფინანსური და ინფორმაციული რესურსების რაციონალურად გამოყენების, მართვის ეკონომიკური მექანიზმის (პრინციპების, ფუნქციების, მიდგომების და მეთოდების) ამოქმედების გზით.

მენეჯმენტი ადამიანების განსაზღვრულ კატეგორიას, მენეჯერთა სოციალურ ფენას გულისხმობს, რომელიც დასაქმებულია მართვის სფეროში. ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვაოთ ცნებები „ბიზნესმენი“ და „მენეჯერი“. „ბიზნესმენი“ საქმიანი ადამიანია, მესაკუთრეა, რომელსაც აქვს მიზნები. მენეჯერი-მართვისათვის აუცილებელი სპეციალური ცოდნის მფლობელია, პროფესიონალი მმართველია, რომელსაც შეუძლია ბიზნესმენის მიზნები, იდეები რეალობად აქციოს. ბიზნესმენმა, რომ საკუთარი ბიზნესი მართოს, რა თქმა უნდა, აკრძალული არაა, მაგრამ საერთაშორისო პრაქტიკაში არაერთი ფაქტი არსებობს, როცა ბიზნესმენი მენეჯერის ფუნქციების შეთავსებას შეეცადა და წარმატებული კომპანია გაკოტრებამდე მიიყვანა.

იმის გათვალისწინებით, რომ ცნებების „მენეჯმენტისა“ და „მართვის“ ერთდროულად გამოყენება ხშირად მოგვიწევს და რომ, მათი არსის შესახებ მკვლევარებს შორის სრული თანხმობა არ არსებობს, უპრიანია, აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით გაგაცნოთ ჩვენი მოსაზრება. ვფიქრობთ, რომ ცნებები „მენეჯმენტი“ და „მართვა“ მსგავსია, ოღონდ იდენტური ცნებები არაა, მართვა უფრო ფართო, ტევადი ცნებაა, რადგან ის მოგებაზე ორიენტირებულ ორგანიზაციებთან ერთად, არაკომერციული ორგანიზაციების, საჯარო სექტორის მართვასაც გულისხმობს. ჩვენ, სრულად ვიზიარებთ პროფესორების **რობერტ ბ. და ჯენეტ ბ. დენჰარტების** და სხვების მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ ცნება „მენეჯმენტი“ მართებულია გამოყენებულ იქნეს ბიზნესის წარმოების (კეთების), კომერციული საქმიანობის შემთხვევაში. მათი აზრით, რიგ მსგავსებათა მიუხედავად მიუღებელია, როცა „...**საჯარო მართვა ბიზნესის მენეჯმენტში ერევათ“.** ამრიგად, ჩვენი დასკვნა ასეთია: **ცნება „მართვის“ გამოყენება შესაძლებელია როგორც კომერციული, ასევე არაკომერციული, მათ შორის საჯარო სექტორის რეგულირების აღსანიშნავად, ცნება „მენეჯმენტი“ კი უპრიანია გამოყენებულ იქნეს ბიზნესში, მართვის სინონიმად.**

დენჰარტების აზრით ბიზნესის მენეჯმენტსა და არაკომერციული ორგანიზაციებისა და საჯარო სექტორის მართვას შორის განსხვავება მდგომარეობს:

1. მიზნებში. როგორც წესი, ბიზნესში წმინდა მოგება საქმიანობის ძირითადი საზომია. არაკომერციული ორგანიზაციებსა და საჯარო სექტორში მოგება ან ზარალი არ მიიჩნევა წარმატების ან წარუმატებლობის გაზომვის მთავარ კრიტერიუმად (მათი მთავარი მიზანი მოსახლეობისათვის მომსახურების გაწევაა); 2. ბიზნესში გადაწყვეტილებას ერთი ადამიანი (ან მცირე ჯგუფი იღებს), არაკომერციული ორგანიზაციებისა და საჯარო სექტორში კი მრავალი სხვადასხვა ჯგუფი; 3. არაკომერციულ ორგანიზაციებსა და საჯარო სექტორში მმართველების საქმიანობა გაცილებით გამჭვირვალეა, ვიდრე ბიზნესში“ (რობერტ, ბ დენჰარტი; ჯენეტ, ბ დენჰარტი; 2013)

ახლა დავუბრუნდეთ განსახილველ საკითხს. თუ ხატოვნად ვიტყვით „ბიზნესი“ და „მენეჯმენტი“ ერთი მედლის ორი მხარეა. ერთია **სამართავი სისტემა**, მეორე კი **მმართველი სისტემა**. არ არსებობს ბიზნესი მენეჯმენტის (ზოგჯერ წარმატებული, ზოგჯერ წარუმატებელი) გარეშე და პირიქით - ბიზნესის (დასახული მიზნების) არარსებობის შემთხვევაში მენეჯმენტის საქმიანობა გამორიცხულია. სასურველი შედეგი მიიღწევა მაშინ, როცა ორივე ზემოაღნიშნული სისტემა შეთანხმებულად იმოქმედებს.

უნდა შევნიშნოთ, რომ არსებითი ხასიათის განსხვავებებითა და თავისებურებებით ხასიათება ბიზნესის წარმოება (კეთება) ერთი ქვეყნის შიგნით და მის გარეთ-რამდენიმე ქვეყანაში. სწორედ ეს, ანუ სამართავ სისტემაში არსებული განსხვავებები შესაბამის ცვლილებებს განაპირობებს მმართველ სისტემაში. ერთი ქვეყანაში წარმოებულ და „საერთაშორისო ბიზნესს“ შორის მნიშვნელოვან მსგავსებასთან ერთად არსებითი ხასიათის განსხვავებაცაა. მსგავსება იმაშია, რომ ორივე შემთხვევაში:

1. ბიზნესის მიზანია მოგების მიღება;

2. ბიზნესორგანიზაციების მხრიდან აუცილებელია შიგა და გარე გარემოს შესწავლა;

3. ბიზნესორგანიზაციები ცდილობენ ეფექტიანად გამოიყენონ მათ ხელთ არსებული რესურსული შესაძლებლობები, კონკურენტული უპირატესობები და ა.შ. (Amkoladze, Guram; Gabrichidze, Amiran; Giorgobiani, Maia; Lomsadze-Kuchava, Maia; Kharadze, Natalia, 2014)

ამასთან, მათ შორის არსებითი განსხვავებაცაა, კერძოდ, საერთაშორისო არენაზე (სხვადასხვა ქვეყანაში) ბიზნესის წარმოებისას (კეთებისას) საერთაშორისო ფირმებს, კომპანიებს, კორპორაციებს:

1. მოგების ზრდის ბევრად მეტი შესაძლებლობები აქვთ, ვიდრე ერთ ქვეყანაში საქმიანობისას. კერძოდ, საერთაშორისო ბიზნესში, პირველ რიგში, იგულისხმება სხვადასხვა ქვეყანაში მოქმედი ფირმების ან მათი ქვედანაყოფების საქმიანი ურთიერთობა და საქმიანი ოპერაციების შედეგად ფირმებს შორის კონკურენტული უპირატესობის მოპოვების საფუძველზე ბევრად მეტი მოგების მიღება, ვიდრე ეს შესაძლებელია ერთი ქვეყნის ფარგლებში;

2. ქვეყნებს შორის ეკონომიკურ, პოლიტიკურ, კულტურულ და ა.შ. განვითარებაში არსებული განსხვავებების გამო გაცილებით რთულია ბიზნესორგანიზაციების მიერ გარე გარემოს ანალიზი და პროგნოზირება, კონკურენტული უპირატესობის მოპოვება. მნიშვნელოვანი პრობლემაა კროსკულტურულ ურთიერთობებში ბოლომდე გათვითცნობიერება (არადა, ეს აუცილებელია), ქვეყნებს შორის არსებული განსხვავებული საკანონმდებლო ნორმების, საგადასახადო, სავალუტო, სატრანსპორტო და ა.შ. სისტემების სპეციფიკური თავისებურებების გათვალისწინება, დიდ სირთულესთან არის დაკავშირებული გლობალური სამუშაო ძალის მოზიდვის, შერჩევის, მომზადება-გადამზადების და კვალიფიკაციის ამაღლების, სამუშაო ადგილზე ადაპტაციის პრობლემების დაძლევა და ა.შ.;

3. ბიზნესის გაფართოების გაცილებით მეტი შესაძლებლობები აქვთ, თუმცა, საერთაშორისო ბაზრებზე შეღწევა და დამკვიდრება მრავალი პრობლემის გადაწყვეტას მოითხოვს;

4. ბიზნესის გლობალიზაციისა და ინტერნაციონალიზაციის პირობებში მართალია, ბიზნესსაქმიანობის გაფართოების შესაძლებლობები მკვეთრად იზრდება, მაგრამ, ამავე დროს, როგორც უკვე აღვნიშნეთ ბევრად უფრო რთულდება კონკურენტული უპირატესობის მოპოვება და ა.შ. (Amkoladze, Guram; Gabrichidze, Amiran; Giorgobiani, Maia; Zedgenidze, Merab; Kharadze, Natalia, 2014)

ზემოაღნიშნული განსხვავებებისა და სირთულეების მიუხედავად, ძირითადად მაღალი მოგების მიღების ხიბლის გამო, საერთაშორისო არენაზე გასვლის სურვილი ერთი ქვეყნის ფარგლებში ფუნქციონირებადი ფირმების უმეტესობას აქვს, თუმცა, საფინანსო-ეკონომიკური პრობლემების, უფრო მეტად კი მენეჯმენტის სფეროში არსებული სირთულეების გამო, ყველა სასურველ მიზანს ვერ აღწევს.

როგორც აღვნიშნეთ საერთაშორისო ბიზნესის პირველი ნიშნები დიდი ხნის წინათ გამოიკვეთა, მაგრამ საერთაშორისო ბიზნესის განვითარებაში რეალური წინსვლა მე-15 საუკუნიდან იწყება. ცნობილი ამერიკელი მკვლევარი პ. რობინსონი 5 ეტაპს გამოყოფს (კომერციის ეპოქა (1500-1850 წწ), ექსპანსიის ეპოქა (1850-1914 წწ), კონცესიის ეპოქა (1914-1945), ეროვნული სახელმწიფოების განვითარების ეპოქა (1945-1970 წწ), გლობალიზაციის ეპოქა (1970 წლიდან), რომელთაგან გარკვეული თვალსაზრისით ყველა მნიშვნელოვანია, თუმცა, გლობალიზაციისა და ბიზნესის ინტენსიური ინტერნაციონალიზაციის ეპოქა მაინც გამოირჩეულია, რადგან საერთაშორისო ბიზნესი ამ პერიოდში გახდა ყოვლისმომცველი მულ-

ტიეროვნული მომსახურების სისტემა, რომელშიც წამყვან როლს ასრულებენ მულტინაციონალური კორპორაციები¹ და მათი ნაირსახეობები, მაგალითად, ტრანსნაციონალური ან როგორც მას ხშირად უწოდებენ- საზღვრის გარეშე ორგანიზაციები.

სწორედ ტრანსნაციონალური კორპორაციების განვითარებისა და მათი ქსელის გაფართოების შედეგად (თითოეულს მრავალი ქვედანაყოფი აქვთ მსოფლიოს სხვადასხვა ნერტილში) მსოფლიოში დამოუკიდებელი სახელმწიფოების ფაქტიური საზღვრები, ამ ბიზნესორგანიზაციებისათვის დიდი ხანია ბარიერს აღარ წარმოადგენს. დღეს ტრანსნაციონალური კორპორაციები საერთაშორისო ასპარეზზე უმიშვნელოვანეს სუბიექტებს წარმოადგენენ, მათზე მოდის მსოფლიო წარმოებისა და საგარეო ვაჭრობის მოცულობის ნახევარზე მეტი, სავალუტო რეზერვების უდიდესი მარაგი და ა.შ., რაც მიგვანიშნებს, რომ ისინი პოზიციებს არც მომავალში დათმობენ.

ეკონომიკურ თეორიასა და პრაქტიკაში „საერთაშორისო ბიზნესისა“ და „საერთაშორისო მენეჯმენტის“ რამდენიმე განსხვავებული განმარტება არსებობს, რაც მათ მიმართ მკვლევარების სხვადასხვაგვარი მიდგომებითაა განპირობებული. ზემოაღნიშნულის, ასევე „ბიზნესისა“ და „მენეჯმენტის“ ძირითადი მახასიათებლებისა და სპეციფიკური თავისებურებების გათვალისწინებით „საერთაშორისო ბიზნესის“ განმარტება შეიძლება, მოკლედ ასე ჩამოყალიბდეს:

„საერთაშორისო ბიზნესის“ უმთავრესი მიზანია სხვადასხვა (ორ და მეტ) ქვეყანაში ფუნქციონირებად ორგანიზაციებს (ფირმებს, კომპანიებს, კორპორაციებს და მათი ფილიალებს) შორის საქმიანი ურთიერთდამოკიდებულებისა და საქმიანი ოპერაციების შედეგად, კონკურენტული უპირატესობის მოპოვების საფუძველზე, ბევრად მეტი მოგების მიღება, ვიდრე ეს შესაძლებელია ერთი ქვეყნის ფარგლებში.

ზემოაღნიშნულიდან ჩანს, რომ ერთი ქვეყნის ფარგლებში ბიზნესის წარმოებას (კეთებას) და საერთაშორისო არენაზე კომერციულ საქმიანობას, ანუ სამართავ სისტემებს შორის მრავალი არსებითი განსხვავებაა და ეს განსხვავებები ბიზნესსაქმიანობის თითქმის ყველა სფეროში ვლინდება. ბუნებრივია, სამართავ სისტემებს შორის არსებული განსხვავებები ადეკვატურ ცვლილებებს მოითხოვს მმართველ სისტემაში. სამართავი სისტემის გართულება, მმართველი სისტემის საქმიანობის ახალ, ბევრად უფრო მაღალ საფეხურზე აყვანას, ბევრად უფრო რთული ამოცანების გადაწყვეტას მოითხოვს. ახალი მოთხოვნების გათვალისწინებით უნდა დაიხვეწოს მენეჯმენტის ფუნქციები, მართვისადმი მიდგომები, პრინციპები, მეთოდები, მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურა, გამოიკვეთოს საერთაშორისო ბიზნესორგანიზაციების მართვის სტრატეგიები, რადგან სრულფასოვნად მიესადაგოს მუდმივად ცვალებად გარე გარემოს, მათ მისიას, მიზნებსა და ამოცანებს.

თუ მოკლედ ვიტყვით სამართავმა სისტემამ უნდა განსაზღვროს **როგორი მიზნები აქვს დასახული**, მმართველი სისტემამ კი პასუხი უნდა გასცეს ურთულეს კითხვას- **როგორ იქნეს მიღწეული დასახული მიზნები.**

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება განვმარტოთ საერთაშორისო მენეჯმენტის არსი და მიზნები.

საერთაშორისო მენეჯმენტი მენეჯმენტის განსაკუთრებული სახეობაა, რომლის მთავარი მიზნებია სხვადასხვა ქვეყანაში ბიზნესის წარმოების საფუძველზე საერთაშორისო ბიზნესორგანიზაციების (მათი ფილიალების) კონკურენტული უპირატესობების ფო-

¹ პრაქტიკაში საერთაშორისო ასპარეზზე მოქმედი საერთაშორისო კომპანიების ერთიანი კლასიფიკაცია არ არსებობს. ს.რობინსისა და მ. კოულტერის სახელმძღვანელოში - „მენეჯმენტი“ (გვ.95-96) გამოყენებულია ტერმინები: „**მულტინაციონალური კორპორაცია**(MNC,რომელიც გულისხმობს ნებისმიერი ტიპის საერთაშორისო კომპანიას, რომელიც მრავალ ქვეყანაში ოპერირებს), **მულტისაშინაო კორპორაცია** (MNC, რომელიც მენეჯმენტისა და გადაწყვეტილებების დეცენტრალიზაციას ახორციელებს ლოკალური ქვეყნის დონეზე), **გლობალური კომპანია** (MNC ანუ მულტინაციონალური კორპორაცია, რომელიც მენეჯმენტისა და გადაწყვეტილებების ცენტრალიზებას ახორციელებს საკუთარ ქვეყანაში) და **ტრანსნაციონალური, ანუ საზღვრისგარეშე** (MNC, რომელშიც ხელოვნური გეოგრაფიული ბარიერები არ არსებობს).

რმირება, განვითარება და გამოყენება; ასევე ამ ქვეყნების ეკონომიკური, სოციალური, დემოგრაფიული, კულტურული და სხვა თავისებურებების სიღრმისეულად შესწავლა და საკუთარი ბიზნესის განვითარებისთვის გამოყენება.

ზემოაღნიშნული მიზნების რეალიზებისთვის აუცილებელია გაანალიზებულ იქნეს შემდეგი საკითხები¹:

1. საერთაშორისო ბიზნესის გლობალიზაციისა და ინტერნაციონალიზაციის ტენდენციები, გლობალური გარემოს ფუნქციონირების მექანიზმი;

2. საერთაშორისო მენეჯმენტის როგორც შიგა, ასევე გარე გარემო, მაგრამ განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს გარე გარემოს დეტალურად შესწავლას, კოკრეტულად კი **ეკონომიკურ გარემოს** (ბიზნესორგანიზაციის და მასთან კავშირში მყოფი საერთაშორისო კომპანიების განთავსების ქვეყნებში ეკონომიკური განვითარების დონე, ტენდენციები, ძირითადი ეკონომიკური მახასიათებლები (მშპ, დასაქმების და უმუშევრობის დონე, ინფლაცია, საგადასახადო სისტემა, ეროვნული ვალუტის მდგრადობა, გაცვლითი კურსების დინამიკა, სატრანსპორტო სისტემა, საინვესტიციო კლიმატი, დასაქმებისა და უმუშევრობის, სოციალურ-დემოგრაფიული მაჩვენებლები და ა.შ.), **პოლიტიკურ გარემოს** (ბიზნესორგანიზაციასთან კავშირში მყოფი საერთაშორისო კომპანიების განთავსების ქვეყნებში არსებული პოლიტიკური და მმართველობითი სისტემა, იდეოლოგია და ა.შ.), **სამართლებრივ და მარეგულირებელ გარემოს** (ბიზნესორგანიზაციასთან კავშირში მყოფი საერთაშორისო კომპანიების განთავსების ქვეყნებში არსებული სამართლებრივი სისტემები, საერთაშორისო სამართლის ძირითადი პრინციპების დაცვის მდგომარეობა, ბიზნესის მარეგულირებელი კანონმდებლობა, სავაჭრო და საინვესტიციო რეგულირების მდგომარეობა და ა.შ.), **ტექნოლოგიური გარემო** (ბიზნესორგანიზაციასთან კავშირში მყოფი საერთაშორისო კომპანიების განთავსების ქვეყნებში თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვის მდგომარეობა, ბიოტექნოლოგიების, ტელეკომუნიკაციის და ელექტრონული ბიზნესის განვითარების მდგომარეობა და ა.შ.);

3. კულტურათაშორისი ურთიერთობები, ნაციონალური და ორგანიზაციული კულტურების ინტერაქცია საერთაშორისო მენეჯმენტში. განსხვავებული კულტურების მართვის სტრატეგიები, ორგანიზაციული კულტურის ბუნება, მრავალეროვნული კომპანიების ორგანიზაციული კულტურები, კროსკულტურული განსხვავებები და მსგავსებები, ეროვნული და ორგანიზაციული კულტურების ინტერაქცია, დაბალი და მაღალი კონექსტის ქვეყნების კულტურის თავისებურებანი და ა.შ.);

4. კროსკულტურული კომუნიკაციის პროცესი. არსებული ბარიერები, ხარვეზები, ასევე კულტურათაშორისი კომუნიკაციის ეფექტიანობის უზრუნველყოფის, კროსკულტურული მოლაპარაკებების მართვის საკითხები);

5. საერთაშორისო კომპანიაში (კორპორაციაში) სტრატეგიის ჩამოყალიბება/ფორმირება და დანერგვა (საერთაშორისო კომპანიების ბიზნესსტრატეგიების არსი, საერთაშორისო კომპანიების სტრატეგიული ალტერნატივების ტიპოლოგია, მ. პორტერის საერთაშორისო სტრატეგიის მოდელი, სტრატეგიის ჩამოყალიბება/ფორმირებისა და დანერგვისადმი მიდგომები და ეტაპები, სტრატეგიის ფორმირებისა და დანერგვის პროცესი, გლობალური, რეგიონული და სპეციალიზებული სტრატეგიები);

6. საერთაშორისო ბაზარზე შესვლის სტრატეგიები და ორგანიზაციული სტრუქტურები (საზღვარგარეთ ეფექტიანი საქმიანობის შესაძლებლობებისა და რისკების შეფასება, საზღვარგარეთ ოპერაციების წარმოებაზე გადაწყვეტილების მიღება, მისი ეტაპები, მცირე და საშუალო ბიზნესის ინტერნაციონალიზაცია და საერთაშორისო ბაზარზე შესვლის მოდელები, საერთაშორისო ბაზარზე შესვლის სტრატეგიები, საბაზისო ორგანიზაციული სტრუქტურები, არატრადიციული ორგანიზაციული ღონისძიებები);

7. პოლიტიკური რისკების, მთავრობასთან ურთიერთობებისა და ალიანსების მართვა, პოლიტიკური რისკების მიკრო და მაკრო ანალიზი, პოლიტიკური რისკებისა და მთავრო-

¹ შედგენილია მე-3, მე-4 და მე-5 ნყაროს საფუძველზე

ბასთან ურთიერთობების მართვა, სტრატეგიული ალიანსები-საერთაშორისო კოოპერაციის ფორმა, ლოკალური და გლობალური ალიანსები, მენეჯმენტი სტრატეგიულ ალიანსში, სტრატეგიული ალიანსის საქმიანობის შეწყვეტა)

8. სტრატეგიული დაგეგმვა მრავალეროვნულ კორპორაციებში (სტრატეგიული გადაწყვეტილების მიღების პროცესი, გადაწყვეტილების მიღებზე მოქმედი ფაქტორები, სტრატეგიული დაგეგმვის პროცედურები და ორგანიზაცია საერთაშორისო ფორმებში, კულტურასთან მიმართებაში მულტინაციონალური კორპორაციების მიერ გადაწყვეტილების მიღებისადმი ეთნოცენტრული, პოლიცენტრული და გეოცენტრული მიდგომები, მარკეტინგული სტრატეგიის ფორმირება, მრავალეროვნული კორპორაციების სტრატეგიული გეგმების დამუშავებისა და რეალიზაციის პრაქტიკა);

9. მოტვაციის, ლიდერობისა და კონტროლის პროცესი საერთაშორისო კორპორაციებში (მოტივაციის არსი, ბუნება, თეორიები და განმაპირობებელი ფაქტორები, ლიდერობის არსი, ბუნება და სტილი, კონტროლის პროცესი და ტიპები, კონტროლისადმი მიდგომები, შედეგების შეფასება, როგორც კონტროლის მექანიზმი)

10. საერთაშორისო მარკეტინგ-მენეჯმენტი და საერთაშორისო საფინანსო მენეჯმენტი (მიზნობრივი ბაზრების კვლევა და შერჩევა, მრავალეროვნულ კომპანიაში მარკეტინგ მიქსის ფორმირება, პროდუქტული და საფასო პოლიტიკა, საერთაშორისო საფინანსო მენეჯმენტის თავისებურებანი, მრავალეროვნული კომპანიების ფინანსურ მენეჯმენტში გადაწყვეტილების მიღების ცენტრალიზაცია-დეცენტრალიზაციის საკითხები, საერთაშორისო საგადასახადო დაგეგმვა და ორმაგი დაბეგვრის თავიდან აცილება, სავალუტო რისკების მართვა, მათი ჰეჯირება);

11. ადამიანური რესურსების მართვა, ეთიკა და სოციალური პასუხისმგებლობა საერთაშორისო ბიზნესში (მრავალეროვნული კომპანიის ადამიანური რესურსების წყაროები, გლობალური სამუშაო ძალის მოზიდვა და შერჩევა, ტრენინგები საერთაშორისო მენეჯმენტში, მრავალეროვნული კომპანიების სოციალური პასუხისმგებლობა და ეთიკა საერთაშორისო ბიზნესში).

როგორც ჩანს, საერთაშორისო მენეჯმენტისათვის მნიშვნელოვანი და საინტერესო საკითხების წრე საკმაოდ ფართოა და საერთაშორისო კომპანიის (კორპორაციის) წარმატება თუ წარუმატებლობა დიდწილად დამოკიდებულია საერთაშორისო მენეჯერების პროფესიონალიზმზე, მართვისადმი მიდგომებზე (განსაკუთრებით სისტემურ, პროცესულ და სიტუაციურ მიდგომებზე) და რა თქმა უნდა, მსოფლიოში მიმდინარე გლობალური პროცესების განვითარებაზე. (შენგელია, თეიმურაზი, 2012); (Luthans, F; Doh, J, 2012). (Медведев, А Г, 2014) (Пивоваров, С, и др, 2013);

ამერიკელი პროფესორები ს. რობინსი და მ. კოულტერი სახელმძღვანელოში „მენეჯმენტი“ მიუთითებენ: „გლობალური ბიზნესის წარმოება მარტივი არ არის. ყურადღება გვინდა გავამახვილოთ ორი მთავარ საკითხზე-გლობალიზაციასთან დაკავშირებულ გამოწვევებსა და გლობალური სამუშაო ძალის მენეჯმენტთან დაკავშირებულ გამოწვევებზე. ამასთან, საერთაშორისო მენეჯერებისათვის გაცილებით სერიოზული გამოწვევაა ფუნდამენტური კულტურული განსხვავებები, რომლებიც უკავშირდება ამა თუ იმ ქვეყნის ტრადიციებს, ისტორიას, რელიგიურ რწმენებს და ღრმადგამჭდარ ფასეულობებს“ (რობინსი, ს; კოულტერი, მ, 2019)

აქვე ხაზგასმითა აღნიშნული, რომ ყოველივე ზემოაღნიშნული და ზოგიერთი არანაკლებ მნიშვნელოვანი საკითხების გადაწყვეტა საერთაშორისო მენეჯერებისაგან კულტურული ცნობიერების ამაღლებას და გლობალურად აზროვნებას მოითხოვს, რაც თავის მხრივ ადამიანების ქცევაზე მოქმედი კროსკულტურული განსხვავებების ცოდნას, განსხვავებულ კროსკულტურულ სიტუაციებში წარმოშობილ სიგნალებსა და რეაქციებზე რეაგირების უნარს საჭიროებს.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან ნათლად ჩანს, რომ საერთაშორისო მენეჯმენტის, როგორც მმართველი სისტემის მისიის, მიზნები და ამოცანები მეტად რთულია, რაც საერთაშორისო ბიზნესის, როგორც სამართავი სისტემის ასევე რთული და მრავალასპექტიანი მიზნებიდან გამომდინარეობს და მათი რეალიზაცია საერთაშორისო მენეჯერებისაგან დიდ ძალისხმევას მოითხოვს.

ლიტერატურა:

1. Amkoladze, Guram; Gabrichidze, Amiran; Giorgobiani, Maia; Lomsadze-Kuchava, Maia; Kharadze, Natalia. (2014). Globalization and research of success factors of Georgian business leaders. *Modern issues of Medicine and Maagement*, 146-151.
2. Amkoladze, Guram; Gabrichidze, Amiran; Giorgobiani, Maia; Zedgenidze, Merab; Kharadze, Natalia;. (2014). Characteristics of development of leadership in the environment of global economy. *Modern issues of Medicine and Maagement*, 141-145.
3. Luthans, F; Doh, J;. (2012). *International Management: Culture, Strategy, and Behavior*. . New York: McGraw-Hill.
4. Медведев, А Г;. (2014). *Международный менеджмент: стратегические решения в многонациональных компаниях*:. С.-Петербург: Высшая школа менедж мента.
5. Пивоваров ,и др. С;. (2013). *Международный менеджмент*. С.-Петербург: Питер.
6. რობერტ, ბ დენჰარტი; ჯენეტ, ბ დენჰარტი;. (2013). *სატახო მახთვა, მოქმედების კუხსი*. 22, თბილისი: ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
7. რობინსი, ს; კოულტერი, მ;. (2019). *მენეჯმენტი*. თბილისი: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
8. შენგელია, თეიმურაზ;. (2007). *თანამედროვე ბიზნესის საფუძვლები*. თბილისი: ლოი.
9. შენგელია, თეიმურაზ;. (2012). *საერთაშორისო მენეჯმენტი*. თბილისი: ახალი საქართველო.

About Common and Distinctive Signs of the Terms “International Business” and “International Management”

Miron Tugushi

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Associate Professor

SUMMARY

There is not any similar understanding of the content of the concepts of “International Business” and “International Management”. When figuratively speaking, “Business” and “Management” are two sides of the same coin. One is the management system and the other is the managing (controlling) system. There is no business without management and vice versa.

There are a lot of essential differences between running business within the frames of one country and commercial activity on the International arena, and these differences form necessity of adequate changes in management system.

The main goal of “International Business” is to gain much more profit between organizations operating in different (two or more) countries than it is possible within one country as a result of business interdependencies and business operations (firms, companies, corporations and their branches).

International Management is a special type of management, the main goals of which are to form, develop and use the competitive advantages of international business organizations (their branches) based on doing business in different countries; As well as study of the economic, social,

demographic, cultural and other peculiarities of these countries in-depth and use them to develop their own business activities.

Successful salvation of the above mentioned tasks requires from International Managers and others, increasing of their cultural awareness and knowledge of global thinking.

Key words: “International Business as a Managed System”, “International Management as a Managing System”, “International Management Environment”, “Business Organization”, “Multinational Corporation”

ბულგარეთი ევროპულ ინტეგრაციულ პროცესებში

ჰამაზ ფუტკაჩაძე

ეკონომიკის დოქტორი

ასოციირებული პროფესორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის

სტატიაში გაანალიზებულია ევროკავშირის ერთ-ერთი წევრი ქვეყნის ბუღალჟეთის ეკონომიკური განვითარების თავისებულებები და ზოგიერთი ეკონომიკური მაჩვენებელი. წახმოდგენილი ბუღალჟეთის შესახებ ისტორიული და თანამედროვე ასპექტები.

გაკეთებულია დასკვნა, რომ ბუღალჟეთის ეკონომიკური მდგომარეობა და ეკონომიკური მაჩვენებლები ბოლო წლებში მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა. მთლიანობაში ქვეყანამ განიცადა მნიშვნელოვანი პროგრესი. ქვეყნის შემდგომი მიზნებია: შენგენის ზონაში და ევროზონაში გაწევრიანება.

ბუღალჟეთი მხარს უჭერს საქართველოს სწრაფვას ევროკავშირისაკენ და ნაგოსთან ინტეგრაციას. საქართველოსა და ბუღალჟეთის შორის შორის სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობები დინამიურად ვითარდება. ქვეყანა აქტიურად უჭერს მხარს საქართველოს ევროპულ და ევრო-ატლანტიკური ინტეგრაციის პროცესებს. 2020 წლის მონაცემებით ბუღალჟეთი საქართველოს უმსხვილესი ექსპორტიორი ქვეყნების ჩეინგში მე-4 ადგილს იკავებდა, საქართველოს ექსპორტმა ბუღალჟეთში 300 მლნ აშშ დოლარს გადააჭარბა.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური ინტეგრაცია, ბუღალჟეთი, ევროკავშირი.

მბრძანებლური სისტემის დაშლის შემდეგ, 1990-იან წლებში ბულგარეთში ეკონომიკური რეფორმების განხორციელება და კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლა დაიწყო. ქვეყნის უმთავრესი საგარეო პრიორიტეტი ევროკავშირში და NATO-ში გაწევრიანება გახდა. „ბულგარეთმა მიმართა ევროკავშირში გაწევრიანებას 1995 წლის 18 დეკემბერს. ევროკომისიის ანგარიშის საფუძველზე, ბულგარეთი, ხუთ სხვა ქვეყანასთან ერთად, მიიწვიეს ჰელსინკის სამიტზე 1999 წლის დეკემბერს და დაიწყო წევრობაზე მოლაპარაკებები. არსებითი მოლაპარაკებები დაიწყო 2000 წლის მარტში[1]. 2002 წელს ევროკავშირმა თანხმობა განაცხადა ბულგარეთის ვადაზე ადრე მიღებაზე, საბოლოოდ ბულგარეთი 2007 წელს 1 იანვრიდან ევროკავშირის წევრია. აღსანიშნავია, რომ ევროკავშირის ქვეყნებს შორის ევროკავშირში ბულგარეთი მოსახლეობის რიცხოვნობით მე-15 და ფართობით მე-10 ქვეყანაა, ბულგარეთი მოსახლეობის ერთ სულზე მსკ-ის მოცულობით მნიშვნელოვნად ჩამორჩევა ევროკავშირის ქვეყნებს, მაგრამ ეკონომიკური ზრდის დიდი პოტენციალი გააჩნია.

ევროპული ქვეყნების ეკონომიკურ განვითარებაზე გადამწყვეტი გავლენა იქონია გლობალიზაციისა და საერთაშორისო რეგიონულმა ინტეგრაციულმა პროცესებმა. ევროკავშირი განიხილება როგორც მსოფლიოში მშვიდობის მნიშვნელოვანი გარანტია, ევროკავშირი დღეისათვის 27 დემოკრატიული სახელმწიფოს უნიკალური პოლიტიკური და სავაჭრო-ეკონომიკური გაერთიანებაა, რომელიც მიზნად ისახავს მშვიდობის, კეთილდღეობისა და თავისუფლების უზრუნველყოფას თავისი მოქალაქეებისთვის.

ბულგარეთში 2021 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით 6.9 მლნ ადამიანი ცხოვრობს, რაც ევროკავშირის მოსახლეობის 1.55%-ია. აღსანიშნავია რომ ქვეყანაში მოსახლეობის რიცხოვნობა 2007 წელთან შედარებით შემცირებულია 700 ათასი კაცით. ევროკავშირში სულ 447.0 მილიონი ადამიანი ცხოვრობს. ევროკავშირის წევრი ქვეყნებიდან ყველაზე მეტი ადამიანი ცხოვრობს გერმანიაში (83.2 მილიონი, ევროკავშირის მთლიანი მოსახლეობის 19%), რასაც მოჰყვება საფრანგეთი (67.4 მილიონი, 15%), იტალია (59.3 მილიონი, 13%), ესპანეთი (47.4 მილიონი, 11%) და პოლონეთი (37.8 მილიონი, 9%). საერთო ჯამში, ამ ხუთ ქვეყანაში ცხოვრობს ევროკავშირის მოსახლეობის ორი მესამედი. ხოლო მალტა ცხოვრობს 500 ათასი ადამიანი (ევროკავშირის მთლიანი 0.1%-ს), ლუქსემბურგი 600 ათასი (0.1%) და კვიპროსი 900 ათასი (0.2%) [2].

ბულგარეთი მიეკუთვნება განვითარებადი ქვეყნების ჯგუფს... საქართველო, ერთ-ერთი პოსტსაბჭოთა ქვეყანაა რომელიც დგას ევროპული ინტეგრაციის გზაზე. ქვეყანამ წარმატებით განახორციელა არაერთი სოციალურ-ეკონომიკური რეფორმა და მტკიცედ ადგას დემოკრატიისა და მსოფლიო ეკონომიკაში ინტეგრაციის გზას. თანამედროვე ეტაპზე ქვეყნის საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების ძირითადი ვექტორია ევროკავშირთან დაახლოება და სავაჭრო-ეკონომიკური ინტეგრაცია [3, 4, 5, 6, 15]. შესაბამისად ევროკავშირის წევრი ქვეყნების ეკონომიკური ინტეგრაციის კვლევა ფრიად აქტუალურია.

ბულგარელები დამოუკიდებლობის მოპოვებისთანავე უჭერდნენ ქვეყნის ევროკავშირთან ინტეგრაციას მხარს და სჯეროდათ, რომ ევროკავშირში გაერთიანება მასშტაბურად შეცვლიდა ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობას და გამოიწვევდა მნიშვნელოვან პროგრესს [7]. თავის მხრივ ისინი მოუთმენლად ელოდნენ ევროკავშირში გაწევრიანებას და აკავშირებდნენ უკეთეს ეკონომიკასთან, მეტ უცხოურ ინვესტიციასთან, გადაადგილების თავისუფლებასთან, მუშაობის შესაძლებლობებთან, ნაკლებ კორუფციასთან, მაღალ ეკონომიკურ ზრდას, უმუშევრობის შემცირებას, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების გაზრდას და სხვ.

ქვეყნისათვის ევროკავშირში გაერთიანება ნამდვილად არაა გზის დასასრული, პირიქით, ის სწორედ დასაწყისია განვითარების ახალი ეტაპის და ჯერ კიდევ დიდი გზაა წინ გასავლელი. წლებმა აჩვენა, რომ ეს დრო სულაც არ იყო საკმარისი ისეთი ეკონომიკისა და დემოკრატიის აშენებისთვის, რისთვისაც სხვა მოწინავე ევროპულ სახელმწიფოებს (ასე მაგალითად, ავსტრია, ბელგია, დანია, ფინეთი, საფრანგეთი, გერმანია, ირლანდია, იტალია, ლუქსემბურგი, ნიდერლანდები, პორტუგალია, ესპანეთი, შვედეთი) გააჩნია, მათ ხანგრძლივი დრო და რეფორმები დასჭირდათ. ბულგარელების დიდი ნაწილი უფრო ბედნიერია და კმაყოფილი თავიანთი ცხოვრების დონით წინა წლებთან შედარებით.

ევროკავშირში წევრობის მიუხედავად ბულგარეთი კავშირში ღარიბ ქვეყნებად ითვლება. მაგრამ ქვეყანამ პროგრესი და მნიშვნელოვანი ტრანსფორმაცია განიცადა. 2007 წლიდან ქვეყანაში საშუალო ხელფასი ბულგარეთში 2020 წლამდე მნიშვნელოვნად გაიზარდა, მაგრამ მიუხედავად ზრდისა, ხელფასები მნიშვნელოვნად ჩამორჩება ევროკავშირის სხვა ქვეყნებს. მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა ბულგარეთის ბედნიერების ინდექსი. გაეროს მსოფლიო ბედნიერების 2020 წლის ანგარიშის თანახმად, ცხოვრების დონე კეთილდღეობის სხვადასხვა მაჩვენებლით შეიძლება შეფასდეს, სადაც შემოსავალი ერთ-ერთი და არა ყველაზე აუცილებელი კრიტერიუმია. 2020 წელს ბულგარეთის ბედნიერების ინდექსი იყო 5.27, მაშინ როდესაც აღნიშნული ინდექსის მაჩვენებელი 2013 წელს შეადგენდა 3,98-ს. რაც უფრო მაღალია ქულა, მით უფრო მაღალია ბედნიერების დონე ქვეყანაში. ლიდერთა ათეული ასე გამოიყურება: ფინეთია, დანია, ისლანდია, შვეიცარია, ნორვეგია, ნიდერლანდები, შვედეთი, ახალი ზელანდია, ავსტრია და ლუქსემბურგი.

ბოლო წლებია ბულგარეთის მიმართ დიდია ევროპის წამყვანი კომპანიების დაინტერესება. უამრავ კომპანიას გადააქვს სათაო ოფისი ან ხსნის ფილიალს ბულგარეთში, სადაც მათ შეუძლიათ დაიქირავონ მუშახელი გაცილებით ნაკლები დანახარჯები, ვიდრე ამას განახორციელებდნენ საკუთარ ქვეყნებში. აღნიშნული ნამდვილად კარგია, რადგან ბევრი უცხოური კომპანია ქმნის ამ ქვეყანებში მაღალანაზღაურებად სამუშაო ადგილებს ადგილობრივ ბიზნესთან შედარებით, რაც კარგია ქვეყნისთვის, რათა დარჩნენ თავიანთ ქვეყანებში. მაგრამ ბევრი ბულგარელი მუშაობს საზღვარგარეთ. ერთ-ერთი პრობლემაა, ბულგარეთში სამუშაო ძალა იაფია, ვიდრე ევროპის მოწინავე ქვეყნებში.

ბულგარეთის ეკონომიკა გაიზარდა და ეკონომიკური სტაბილურობით საყოველთაო აღიარება მოიპოვა. ბულგარეთი მართალია არ შედის შენგენის ზონაში, თუმცა წარმოადგენს ერთ-ერთს არსებული 4 კანდიდატი ქვეყნიდან. ასევე ქვეყანა ცდილობს ევროზონაში გაწევრიანებას. ბულგარეთის ეკონომიკა წარმატებით ვითარდება და ქვეყანაში ინვესტიციების განხორციელება მეტად მომგებიანია. ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობა-

ში ადგილობრივი უძრავი ქონების ფასი მნიშვნელოვნად იზრდება, რასაც განაპირობებს უცხოური ინვესტიციების მოზღვას. მზარდი ეკონომიკა, ნატო-ს წევრობა, წარმატებული ტურისტული ბიზნესი და ევროზონაში განწევრიანების პერსპექტივა, რაც ქვეყანის ეკონომიკის განვითარებას უწყობს ხელს.

აღსანიშნავია, რომ მოსახლეობის კეთილდღეობის დონის ერთ-ერთ საზომად ითვლება მთლიანი სამამულო პროდუქტი მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით. ბულგარეთი ამ მაჩვენებლით ევროკავშირის წევრ ქვეყნებს შორის ბოლო ადგილზეა. ბულგარეთის ევროკავშირში განწევრიანებას მოჰქვია მნიშვნელოვანი ეკონომიკური წინსვლა. ბულგარეთის მთლიანი სამამულო პროდუქტის (GDP) მსოფლიო ბანკის მონაცემებით [8] მოცულობით მოსახლეობის ერთ სულზე ევროკავშირის წევრ ქვეყნებს შორის ბოლო ადგილზეა. 2006 წელს იგი შეადგენდა 34,38 მლრდ აშშ დოლარს, რაც 2020 წლისთვის გაიზარდა 69,105 მლრდ აშშ დოლარამდე ანუ დაახლოებით გაორმაგდა. ასევე მთლიანი სამამულო პროდუქტის (GDP) მოსახლეობის ერთ სულზე 2006 წელს 4523 აშშ დოლარიდან გაიზარდა 2020 წელს 9975 დოლარამდე ანუ გაიზარდა 120%-ით (იხ. ცხრილი 1). აღნიშნული მაჩვენებლები სხვა ევროკავშირის წევრ ქვეყნებთან შედარებით მართალია დაბალია მაგრამ მნიშვნელოვანი ზრდაა. აღნიშნული ასევე ნიშნავს საერთაშორისო ბიზნესისთვის ძლიერ პოტენციალს და შესაძლებლობას. ასევე გაიზარდა ბულგარეთის სხვა ეკონომიკური მაჩვენებლები.

ბულგარეთის ზოგიერთი ეკონომიკური მაჩვენებელი [8]

ცხრილი 1

მოსახლეობის რიცხოვნობა (მლნ კაცი) 2021	6,95
ფართობი (კვ კმ)	110 994
მთლიანი სამამულო პროდუქტი, 2006 (მიმდინარე ფასებში) მლრდ აშშ დოლარი [8]	34,38
მთლიანი სამამულო პროდუქტი, 2020 (მიმდინარე ფასებში) მლრდ აშშ დოლარი [8]	69,105
მსპ, მოსახლეობის ერთ სულზე, 2006 აშშ დოლარი	4523
მსპ, მოსახლეობის ერთ სულზე, 2020, აშშ დოლარი	9975
სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა	74.9

ბულგარეთს ევროკავშირისა და მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე სწრაფად განვითარებადი ეკონომიკა გაჩნია. მისი ფართობი ყველაზე დიდია სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპაში და სიდიდით მეორე ქვეყანაა ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპაში, ბულგარეთი ხასიათდება მზარდი მსპ-თი და ინვესტიციებით. ქვეყანა მდიდარია მიწისა და ენერგორესურსებით, ისევე, როგორც ძლიერი საწარმოო ბაზით და იაფი სამუშაო ძალით. ქვეყანას ბუნებრივი რესურსების გამო დიდ პერსპექტიულ სფეროებს მიეკუთვნება ტურიზმი, სოფლის მეურნეობა, ენერგეტიკა და მომსახურება. აღნიშნულის გარდა, ნავთობი და გაზი, ფარმაცევტული მრეწველობა, კვების პროდუქტების წარმოება, ტრანსპორტი, საბანკო სექტორი, დაზღვევა და სხვა ასევე ძალზე დინამიური სექტორებია. რუმინეთში ერთ-ერთ ყველაზე პრიორიტეტულ სექტორს წარმოადგენს სწორედ ტურიზმი. ქვეყანა არაჩვეულებრივი ბუნებრივი სილამაზით გამოირჩევა, მაგრამ ტურიზმის წილი მსპ-ში დაბალია.

1991 წელს ბულგარეთის საქონლის ექსპორტის 24% და იმპორტის 39.7% მოდიოდა ევროკავშირზე. 1999 წელს კი ბულგარეთის საქონლის ექსპორტის 54% და იმპორტის 50.7%

მოდოდა ევროკავშირზე [1]. ბულგარეთის ევროკავშირში წევრობამ მხარეებს შორის ვაჭრობა მნიშვნელოვნად გაზარდა. 2018 წლის მონაცემებით, ბულგარეთის საქონლის ექსპორტის 69% ევროკავშირის ქვეყნებზე (გერმანია 15%, იტალია 9% და რუმინეთი 9%) მოდიოდა, ხოლო იმპორტის 64% ბულგარეთში ასევე ევროკავშირიდან (გერმანია 12%, იტალია 8% და რუმინეთი 7%) განხორციელდა.

ბულგარეთში უამრავ საერთაშორისო კომპანიამ გადაიტანა და გადააქვს ბიზნესი მთლიანად ან ნაწილობრივ, განსაკუთრებით სოფიაში, სადაც მათ შეუძლიათ დაიქირავონ კვალიფიციური მუშახელი გაცილებით ნაკლები დანახარჯების ფასად, ვიდრე ამას განახორციელებდნენ საკუთარ ქვეყნებში. ერთი მხრივ, ეს ნამდვილად კარგია, რადგან ბევრი უცხოური კომპანია ქმნის ამ ქვეყანაში მაღალანაზღაურებად სამუშაო ადგილებს ადგილობრივ ბიზნესთან შედარებით, რაც უდიდესი შესაძლებლობაა ბულგარელებისთვის, რათა დარჩნენ თავიანთ ქვეყანაში. ბულგარეთში დღესდღეობით უფრო მეტი ადამიანი მუშაობს საზღვარგარეთ, ვიდრე საკუთარ ქვეყანაში.

ბულგარეთის კონკურენტუნარიანობის ერთ-ერთი მთავარი გამოწვევაა იაფი სამუშაო ძალა, მოწინავე ევროკავშირის ქვეყნებთან შედარებით. მაგრამ მაღალკვალიფიციურ კადრებს თავის მხრივ შეუძლიათ მიიღონ უფრო მეტი ხელფასი დასავლეთში. შესაბამისად ბულგარეთიდან მოსახლეობის ემიგრაცია მნიშვნელოვნად აღემატება მიგრაციას.

აღსანიშნავია, რომ ბულგარეთზე მოდის ევროკავშირის ფონდების დახმარება სასოფლო მეურნეობის განვითარებისთვის, თუმცა პრობლემაა: ფონდები ძირითადად იმართება მსხვილი ფერმერებისა და მეწარმეების მიერ. ევროკავშირი გამოყოფს ფონდებს მეწარმეებისა და თვითდასაქმებულებისათვის, ასევე მცირე ფერმერებისთვის, მაგრამ ხშირად კორუფცია უმეტესად მათ ხელს უშლის.

კანონის უზენაესობის კრიტერიუმების მიხედვით ბულგარეთზე უკეთესი მაჩვენებელი აქვს ევროკავშირის ყველა წევრ ქვეყანას გარდა უნგრეთისა. აღსანიშნავია, რომ ბულგარეთი აღნიშნულ რეიტინგში მსოფლიოს ქვეყანას შორის 62-ე ადგილს იკავებს. კანონის უზენაესობის გლობალურ ინდექსში ლიდერობენ ევროკავშირის წევრი ქვეყნები: დანია, ნორვეგია, ფინეთი, შვედეთი და ნიდერლანდები და გერმანია. [9].

ევროკავშირის სხვა წევრი ქვეყნებისაგან განსხვავებით, ბულგარეთის ეკონომიკისათვის კორუფცია რჩება ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პრობლემად. კორუფციის აღქმის ინდექსის მიხედვით ბულგარეთის პოზიცია ერთ-ერთი ცუდი მაჩვენებელია ყველა ევროკავშირის ქვეყნებთან შედარებით. 2020 წელს „საერთაშორისო გამჭვირვალობის“ მიერ გამოქვეყნებულ კორუფციის აღქმის ინდექსის მიხედვით ბულგარეთს მხოლოდ 44 ქულა აქვს (2012 წელი - 41 ქულა) (რეიტინგში 100 ქულა კორუფციის აღქმის ყველაზე დაბალ, ხოლო 0 ქულა - ყველაზე მაღალ დონეს აღნიშნავს) და 69-ე ადგილზეა [10], ანუ დასავლეთ ევროპასა და ევროკავშირში ყველაზე ცუდი მაჩვენებელი.

აღსანიშნავია, რომ ბოლო წლებში ქვეყანამ მიაღწია მნიშვნელოვან განვითარებას, რაც განპირობებულია სწორედ ევროკავშირში განწვერიანებით. თავის მხრივ გამოიკვეთა როგორც დადებითი, ასევე ნეგატიური შედეგებიც. ინტეგრაცია მათ დაეხმარა არა მარტო ევროკავშირის სხვა წევრებთან დაახლოებაში, არამედ მეზობელ ქვეყნებთან სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობის გაღრმავებაში.

ბულგარეთი ესაზღვრება შავ ზღვას აღმოსავლეთიდან, საბერძნეთს, თურქეთს და ჩრდილოეთ მაკედონიას სამხრეთიდან და სერბეთს დასავლეთიდან. თურქეთი, ჩრდილოეთ მაკედონია და სებეთი წარმოადგენენ ევროკავშირის კანდიდატ ქვეყნებს. ბულგარეთს გააჩნია მნიშვნელოვანი სტრატეგიული გეოგრაფიული მდებარეობა, რაც ნიშნავს, რომ ის ევროპის, ახლო აღმოსავლეთის, რუსეთისა და ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნების გზაჯვარედინზე მდებარეობს. რაც იძლევა მნიშვნელოვანი საკომუნიკაციო და სატრანსპორტო კავშირების გაზრდის შესაძლებლობას.

ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი ქვეყანაში ეკონომიკური თავისუფლების საზომია, რომელიც შეფასება ძირითადად ეყრდნობა სხვადასხვა საერთაშორისო რეიტინგ-

ნგების წყაროებს. ეკონომიკური თავისუფლების მსოფლიო რეიტინგს დიდი მნიშვნელობა აქვს ქვეყანაში ინვესტიციების შემდგომი მოზიდვის კუთხით. თავის მხრივ ეკონომიკური თავისუფლება ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებას უწყობს ხელს. Heritage Foundation „ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი“. (Heritage Foundation, 2020). ცნობილია, რომ ეკონომიკური თავისუფლება ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებას და მსოფლიო ეკონომიკაში ინტეგრაციას უწყობს ხელს. ცნობილი მეცნიერ ეკონომისტების დიდი ნაწილი ძირითადად თანხმდება იმაზე, რომ ეკონომიკური თავისუფლება ქვეყნისთვის მნიშვნელოვანია.

2021 წლის მონაცემებით ბულგარეთის ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსია 70.4, (2006 წელი 64.5) და მსოფლიოში 35 -ე ადგილი. ხოლო ევროპის რეგიონის 45 ქვეყანას შორის ბულგარეთი მე - 20 ადგილზეა. ეკონომიკური თავისუფლების დონით ბულგარეთი ჩამორჩება ევროკავშირის რიგ ქვეყნებს, მაგრამ ქვეყნის მაჩვენებელი მნიშვნელოვნადაა გაუმჯობესებული ევროკავშირში წევრობის შემდეგ. ბულგარეთი წინ უსწრებს ისეთ ქვეყნებს როგორცაა: მალტა, ბელგია, ესპანეთი, პოლონეთი, რუმინეთი, სლოვენია, პორტუგალია, უნგრეთი, საფრანგეთი, იტალია, ხორვატია და სხვ.

ბულგარეთი მსოფლიო ბანკის 2020 წლის მონაცემების მიხედვით „ბიზნესის კეთების“ რეიტინგში 61-ე ადგილზეა მსოფლიოში, უფრო მაღალ პოზიციაზე, ვიდრე სხვა ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის სახელმწიფო [12]. აღსანიშნავია, რომ ქვეყნის მთავრობა დიდ ძალისხმევას იჩენდა ეკონომიკური ზრდის ახელშეწყობისა და სახელმწიფო ვალის შემცირების თვალსაზრისით. საშუალო წლიურმა ზრდამ 2000-დან 2010 წლამდე მიაღწია 4,7 %-ს მაშინ, როდესაც საშუალო მაჩვენებელი შემოსავალისა ერთ სულ მოსახლეზე გაიზარდა შთამბეჭდავად 28 %-დან 44%-მდე ევროკავშირში. ბულგარეთის ეროვნული ვალუტა, ბულგარული ლევი (BGN) არის ერთ-ერთი ძლიერი და სტაბილური ვალუტა ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში (CEE). დაბალი გადასახადები ევროკავშირში, ძლიერი სწრაფვა ინვესტიციებისკენ, სტაბილური პოლიტიკა და სტრატეგიული მდებარეობა მხოლოდ ძალიან კარგს უნდა ნიშნავდეს ბულგარეთისთვის, რათა ქვეყნის ინტეგრაცია მსოფლიო ეკონომიკაში გაღრმავდეს.

მსოფლიო ბანკის მონაცემების მიხედვით, 2003 წელს ბულგარეთის მთლიანი სამამულო პროდუქტის მოცულობა გაიზარდა 5.1%-ით, 2004 წელს - 6.4%-ით, 2005 წელს - 7.2%-ით, 2006 წელს - 6.8%-ით, 2007 წელს - 6.5%-ით, 2019 წელს კი - 3.7%-ით გაიზარდა. 2007 და 2008 წლებში ბულგარეთის ეკონომიკურმა ზრდამ, შესაბამისად, 6.5% და 6.1% შეადგინა. ბულგარეთის შემთხვევაში აღნიშნული მონაცემი ქვეყნისთვის ერთ-ერთი საუკეთესოა. ქვეყანაში უმუშევრობის დონე მნიშვნელოვნად შემცირდა, გაიზარდა ბულგარეთის საკრედიტო რეიტინგი, შემცირდა საპროცენტო განაკვეთები რამაც ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ ცხოვრებაში დადებითი როლი ითამაშა. ქვეყნის კანონმდებლობის მიხედვით, უძრავი ქონების შეძენა ნებისმიერ უცხოელს ისევე თავისუფლად შეუძლია, როგორც ქვეყნის მოქალაქეს. შეზღუდვები სასოფლო-სამეურნეო მნიშვნელობის მიწის ნაკვეთებზე დაწესებული.

ინვესტიციების თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა დედაქალაქი, სოფია და მეორე ქალაქი პლოვდივი, საკურორტო და მსხვილი საპორტო ქალაქები - ვარნა და ბურგოსი, სამთო კურორტები - როდოპი, რილა, პამპოროვო და ბოროვეცი, ბალნეოლოგიური კურორტები - შიპკოვო, დობრინიშე, კოსტენეცი და სანდარსკი. ბულგარეთში მიწის ფართობის შეძენა და სამშენებლო ბიზნესის წამოწყება ძალზე იაფი და მომგებიანია. აღნიშნულმა გამოიწვია ევროპელ ინვესტორთა დიდი დაინტერესება.

თუ რამდენს იხდის ევროკავშირის თითოეული ქვეყანა ევროკავშირის ბიუჯეტში, გაანგარიშებულია სამართლიანად. რაც უფრო დიდია ევროკავშირის წევრი ქვეყნის ეკონომიკა, მით მეტს იხდის და პირიქით. ევროკავშირის ბიუჯეტი მიზნად არ ისახავს სიმდიდრის გადანაწილებას, არამედ ფოკუსირებულია მთლიანად ევროპელების საჭიროებებზე და ევროკავშირის განვითარებაზე. ევროკავშირის 2018 წლის მონაცემებით, ევროკავშირის

მთლიანი დანახარჯები ბულგარეთში - 2,169 მილიარდი ევროა (ბულგარეთის ეკონომიკის 3,91%-ის ექვივალენტი), ხოლო ბულგარეთის მთლიანი შენატანი ევროკავშირის ბიუჯეტში - 0,487 მილიარდი ევრო, (ბულგარეთის ეკონომიკის 0,88%-ის ექვივალენტი). ანუ ბულგარეთის შემოსავლები ევროკავშირიდან აღემატება ხარჯებს.

ბულგარეთი საქართველოს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყანაა. საქართველოსა და ბულგარეთს შორის ვაჭრობის მოცულობა მნიშვნელოვნად გააუმჯობესა ბულგარეთის ევროკავშირში განწევრიანების შემდეგ. 2020 წლის მონაცემებით იგი საქართველოს უმსხვილესი ექსპორტიორი ქვეყნების რეიტინგში მე-4 ადგილს იკავებდა, საქართველოს ექსპორტი ბულგარეთში 312.7 მლნ აშშ დოლარი, ქვეყნის მთლიან ექსპორტში 9.4%-იანი წილით [13]. იმავდროულად 2020 წელს ბულგარეთიდან საქართველოში განხორციელდა 110 მლნ აშშ დოლარის საქონლის იმპორტი (იმპორტიდ 1.4%). მისასალმებელია რომ საქართველოს ბულგარეთთან გააჩნია დადებითი სავაჭრო სალდო 202 მლნ აშშ დოლარის ოდენობით.

საინტერესო სურათს იძლევა ბულგარეთში ექსპორტირებული უმსხვილესი სასაქონლო ჯგუფების ანალიზი. 2013 წელს საქართველოდან ბულგარეთში ექსპორტირებული პროდუქციის 77,7%-ს სპილენძის მადნები და კონცენტრატები იკავებდა, 21,2%-ს აზოტოვანი სასუქები, ხოლო დანარჩენ პროდუქციას ექსპორტში უმნიშვნელო წილი ეკავა. აღსანიშნავია, რომ 2013 წელს საქართველო სპილენძის მადნებისა და კონცენტრატების ექსპორტს ძირითადად ბულგარეთსა და ესპანეთში ახორციელებდა, აქედან ბულგარეთზე აღნიშნული პროდუქციის ექსპორტის 72,5% მოდიოდა. ამავე წელს ბულგარეთზე მოდიოდა საქართველოდან ექსპორტირებული აზოტოვანი სასუქების 24,4%.

საქართველოს ეკუთვნის ბულგარეთში ექსპორტირებული სპილენძის მადნებისა და კონცენტრატების დაახლოებით 3,9%. ჩვენი ქვეყნის კონკურენტებად გვევლინებოდნენ ისეთი ქვეყნები, როგორცაა: ჩილე (ბულგარეთში ექსპორტირებულ სპილენძის მადნებსა და კონცენტრატებში 17,1%-იანი წილით), პერუ (9,8%), ბრაზილია (5,1%), სომხეთი (5,0%), არგენტინა (5,0%), ავსტრალია (2,8%) და სხვ. ბულგარეთში 2013 წელს ექსპორტირებული აზოტოვანი სასუქების სტრუქტურის მიხედვით კი საქართველოს მთავარ კონკურენტებად გვევლინებოდნენ შემდეგი ქვეყნები: ეგვიპტე (29,9%-იანი წილით), იორდანია (15,5%), რუმინეთი (10,5%) და რუსეთი (7,4%). ამრიგად, ბულგარეთი ევროკავშირის წევრი ქვეყნებიდან საქართველოს ექსპორტიორებში უდავო ლიდერია.

დასკვნა

სოციალისტური სისტემის დაშლას ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები ევროინტეგრაციის გზით აქტიური მოძრაობა დაიწყეს და მნიშვნელოვან პროგრესს მიაღწიეს.

აღსანიშნავია, რომ ევროკავშირის ძველ ქვეყნებსა და ბულგარეთის ეკონომიკურ მაჩვენებლებს შორის განსხვავებაა, მაგრამ ტენდენციაა მათი განვითარების დონეებში დიდი სხვაობა მცირდება. მიუხედავად ამისა, ევროკავშირში განწევრიანებამ მასშტაბური გავლენა მოახდინა ბულგარეთის ეკონომიკაზე, მათი ცხოვრების დონეზე და რადიკალურად გაუმჯობესდა ქვეყნის არაერთი ეკონომიკური მაჩვენებელი. აღსანიშნავია, რომ კორუფციის დონე ქვეყანაში იყო მაღალი, თუმცა ბოლო წლებში ქვეყანამ მიაღწია მნიშვნელოვან პროგრესს.

ბულგარეთის საგარეო ვაჭრობაში მნიშვნელოვნად გაიზარდა ევროკავშირის წევრი ქვეყნების წილი, რაც კიდევ უფრო ზრდის მხარეებს შორის ურთიერთდამოკიდებულებას.

2018 წლის მონაცემებით, ბულგარეთის საქონლის ექსპორტის 69% ევროკავშირის ქვეყნებზე მოდიოდა, ხოლო ბულგარეთში საქონლის იმპორტის 64% ევროკავშირის წევრი ქვეყნებიდან, რაც მხარეებს შორის თანამშრომლობის და ურთიერთდამოკიდებულების მაღალი მაჩვენებელია.

ევროკავშირში განვვირინებთ მოჰყვა დადებითი და მცირე უარყოფითი შედეგებიც. ერთ-ერთ პრობლემად, ქვეყნებში რჩება სამუშაო ძალის დაბალი ანაზღაურება ევროკავშირის სხვა ქვეყნებთან შედარებით. მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერა ბულგარეთში ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საკითხს წარმოადგენს, რასაც დიდი მნიშვნელობა აქვს და თავის მხრივ, ხელს უწყობს ქვეყნების ეკონომიკურ ზრდას და უმუშევრობის შემცირებას. ბულგარეთს თავის მხრივ სჭირდება კიდევ წლები, რომ ევროკავშირში სრული ინტეგრაციის მიაღწიოს.

ამრიგად, ევროკავშირის წევრობა მომგებიანია ბულგარეთის ეკონომიკისთვის. თუმცა, კონკურენციამ ბულგარეთში ახალი გამოწვევები და შესაძლებლობები გააჩინა. ქვეყანაში შემცირდება უმუშევრობა, გაჩნდა ახალი სამუშაო ადგილები და მოხდება ეკონომიკური ზრდის დაჩქარება, გაიზარდა ქვეყნის მსპ და სხვ. ამრიგად ბულგარეთის ეკონომიკური ინტეგრაციის შედეგები ასე გამოიყურება: გაიზარდა ბულგარეთის მსპ; გაიზარდა ბულგარეთის ექსპორტის მოცულობა, განსაკუთრებით ევროკავშირში; ასევე გაიზარდა ბულგარეთის იმპორტი; გაიზარდა ბულგარეთში პუი-ების მოცულობა. გაიზარდა ბულგარეთსა და ევროკავშირის სავაჭრო-ეკონომიკური თანამშრომლობის მასშტაბები; გაიზარდა ბულგარეთში უცხოური, განსაკუთრებით ევროკავშირის კომპანიების ფილიალებია რაოდენობა, ასევე გაიზარდა ქვეყანაში სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა და სხვ. ბულგარეთი წარმატებით აგრძელებს ეკონომიკის განვითარებას და მსოფლიო ეკონომიკაში შემდგომ ინტეგრაციას. მისი მიზანია ევროზონაში და შენგელის ზონაში განვითარება.

საქართველოსა და ბულგარეთის შორის შორის სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობები დინამიურად ვითარდება. ქვეყანა აქტიურად უჭერს მხარს საქართველოს ევროპულ და ევრო-ატლანტიკური ინტეგრაციის პროცესებს. 2020 წლის მონაცემებით ბულგარეთი საქართველოს უმსხვილესი ექსპორტიორი ქვეყნების რეიტინგში მე-4 ადგილს იკავებდა, საქართველოს ექსპორტი ბულგარეთში 300 მლნ აშშ დოლარს გადააჭარბა. საქართველოს ბულგარეთთან გააჩნია დადებითი სავაჭრო სალდო 202 მლნ აშშ დოლარის ოდებობით. ბულგარეთი ევროკავშირის წევრი ქვეყნებიდან საქართველოს ექსპორტიორებში უდავო ლიდერია.

ამრიგად, ბულგარეთი ევროკავშირის ქვეყნებს შორის ეკონომიკური მდგომარეობით მოწინავე პოზიციებს არ იკავებს, მაგრამ ქვეყნის ეკონომიკა ევროკავშირში წევრობის შემდეგ მნიშვნელოვნად გაიზარდა.

ლიტერატურა:

1. Bulgaria and the Enlargement of the European Union. (2000). Retrieved from https://www.europarl.europa.eu/enlargement/briefings/6a3_en.htm
2. A growing population except for 2020. (2020). Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/digpub/demography/bloc-1a.html?lang=en>
3. ფუტკარაძე რ. (2010). საქართველო-ევროკავშირის სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობები: პრობლემები და პერსპექტივები. თბილისი, „უნივერსალი“.
4. Chania M. Putkaradze R. (2018). The Priorities of Georgian Economic Development in Conditions of Globalization. *European Journal of Marketing and Economics*. v. 1, n. 1, p. 63-66.
5. Putkaradze R. (2015). Historical Aspects of Trade and Economic Relations between Georgia and the European Union. *ZeszytyNaukowe UNIWERSYTETU PRZYRODNICZO-HUMANISTYCZNEGO w SIEDLCACH* Seria: Administracjai Zarzadzanie. Scientific Journal, Nr 107.
6. Putkaradze R. (2019). Georgia in the European Union's Eastern Partnership Countries: Historical Aspects and Challenges. *Ecoforum Journal*. Volume 8, Issue 1(18).
7. European Commission. (2017). *Panorama N60. Bulgaria and Romania celebrate 10 years in the EU*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

8. World Bank Statistics (2021): GDP, GDP per capita.
9. World Justice Project. (2021). Rule of Law Index 2021. Washington. Retrieved from https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP-INDEX_2021.pdf
10. Corruption Perceptions Index (CPI) 2020
<https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/bgr>
11. Heritage Foundation (2020). Retrieved from <https://www.heritage.org/index/ranking>.
<https://www.heritage.org/index/country/bulgaria>
12. International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. Doing Business 2020. (2020). Washington. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf>
13. სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (საქსტატი). (2020). საქართველოს საგარეო ვაჭრობა. Retrieved from https://www.geostat.ge/media/39340/External-Merchandise-Trade-2020_publication-2021.pdf
14. Bulgaria (2021). Retrieved from https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/bulgaria_en
15. Basilia T., Silagadze A., Chikvaidze T. (2001) Post-Socialistic transformation: Georgian economy at the threshold of the XXI century. Tbilisi (in Georgian).
16. პაპავა ვ., სილაგაძე ა. (2018) ერთი საკვანძო ეკონომიკური ტერმინის – “Gross Domestic Product”-ის ქართული სახელწოდების შესახებ. „ეკონომიკა და ბიზნესი“, ტ. 11, N1.

Bulgaria in European Integration Process

Ramaz Putkaradze

*Doctor of Economics, Associate Professor
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

SUMMARY

The paper analyzes economic indicators and some of the peculiarities of Bulgaria's, one of the EU member states, economic development. Historical and contemporary aspects of Bulgaria are presented in the paper. It is concluded that Bulgaria's economic performance and economic situation have significantly improved over the past 14 years. Overall, the country has made significant progress. The further goals of the country are to join the Shengen zone and the eurozone.

Communist domination of the former People's Republic of Bulgaria ended in 1990. Bulgaria applied for membership of the European Union on 18 December 1995. After the collapse of the socialist system, economic reforms and a large-scale fight against corruption began in Bulgaria. Joining the European Union became the country's top foreign priority. Romania became a member of the Central European Free Trade Association (1997), NATO (2004) and the European Union (2007). Thus, Bulgaria found its place alongside the European states and joined the EU single family.

It is worth mentioning that there is still a difference between the economic indicators of old European Union countries and of Bulgaria and Romania; however, the tendency is that the gap between their development levels is decreasing. Bulgaria's GDP increased from \$ 34.4 billion in 2006 to \$69.1.5 billion in 2020 and GDP per capita increased from \$4523 to \$ 9975. Other economic performance indicators of Romania have also improved. Bulgaria accounts for 1.28% of EU GDP. Intra-EU trade accounts for 69% of Bulgaria's exports, while outside the EU 8% go to Turkey and 3%

to China. In terms of imports, 64% come from EU Member States, while outside the EU 10% come from Russia and 6% from Turkey.

It should be noted that trade and economic relations between Georgia and Bulgaria are dynamically developing. Bulgaria strongly supports Georgia's European and Euro-Atlantic integration processes. Romania is the first EU member state which ratified the Association Agreements between Georgia and the EU.

Keywords: Bulgaria, Economic integration, European Union.

ადამიანური რესურსების საერთაშორისო ტრანსფერის ფუნქციების ანალიზი ტრანსნაციონალურ კომპანიებში

თამაზ ლამბაშიძე

საქართველოს გენიკუზი უნივერსიტეტი
ასოციებული პროფესორი

მიუხედავად იმისა რომ უცხოური ფილიალების პეისონადის ინტეგრაციის მეთოდებთან დაკავშირებული საკითხების შესწავლას საკმაოდ ხანგრძლივი ისტორია აქვს, გიანსნაციონალური კოპოჩაციების პეისონადის მახთვის გლობალური ინტეგრაციის საკითხების შესწავლის მიზნით შექმნილი ნაშრომების ანალიზი აჩვენებს, რომ ნაშრომების დიდი უმჯავდესობა ეხთი ან ოხი გიანსნაციონალური კოპოჩაციის მაგადითზე საფუძვლიანი ანალიზის გამოყენებით ბიზნეს-ქეისების შესწავლას ემყარება. კვდევების მხოლოდ მცხიე ნაწილია რომდებშიც ყუხადლება გიანსნაციონალური კოპოჩაციის უცხოური ფილიადის პეისონადის მახთვის ინტეგრაციის საკითხებს ეთმობა, ხოლო პეისონადის მახთვის ინტეგრაციის გაჩკვეული მეთოდების გამოყენების წინაპიობებს და მიზეზებს, კიდეე უფხო ნაკდები ყუხადლება ეთმობა.

საკვანძო გეხინები: გლობალური ინტეგრაცია, ეფექტიანი გიანსფეხი, დოკადური ადაფ-გაცია, ფოხმადიზაცია.

წინააღმდეგობა, რომელიც ადგილობრივი გარემოს პირობებთან შესაბამისობაში ყოფნის აუცილებლობასა და ორგანიზაციის ინტეგრაციის მოთხოვნას შორის არსებობს, ფართოდ არის გაშუქებული მართვის პრობლემებზე გამოცემულ უცხოურ ლიტერატურაში. თუ თავდაპირველად ფორმულირებულ მართვის პრობლემაში „ინტეგრაცია-ლოკალური ადაპტაცია“ ხაზგასმული იყო არჩევნები, რომლის გაკეთებაც უწევს კომპანიას მოცემულ სისტემაში, შემდგომში, მეცნიერებმა გამოთქვეს ვარაუდი რომ კომპანიებს, ლოკალური გარემოს მოთხოვნილებების გათვალისწინებასთან ერთად, შეუძლიათ და უნდა ისწრაფვოდნენ თავისი ბიზნესის გლობალური ინტეგრაციისკენ.

აუცილებელად მიგვარჩნია განვსაზღვროთ ტრანსნაციონალური კორპორაციის უცხოეთის ფილიალის პერსონალის მართვის პრაქტიკების ინტეგრაციის არსი. ცნებები „კონტროლი“, „კოორდინაცია“ და „ინტეგრაცია“ თანამედროვე ლიტერატურაში ძალიან ხშირად გამოიყენება როგორც ურთიერთჩამნაცვლებელი. კონტროლი წარმოადგენს „ვერტიკალური“ მართვის ინსტრუმენტს და მოიაზრება როგორც პროცესი, რომლის ფარგლებშიც ინდივიდი ან ორგანიზაცია განსაზღვრავს სხვა ინდივიდის ან სხვა ორგანიზაციის ქცევას.

ცნების „გლობალური ინტეგრაცია“ განსაზღვრებამ თანდათან ევოლუცია განიცადა და „ცენტრალიზებული მართვა“ მუდმივ საფუძველზე შეიცვალა შემდეგით: „ისეთი ორგანიზაციული სტრუქტურა და მართვის პროცესი, რომლის დახმარებით მთელ მსოფლიოში კომპანიის სხვადასხვა საქმიანობა და ოპერაციები იძენენ ურთიერთდამოკიდებულებას“.

გლობალური ინტეგრაცია ორ ძირითად ორგანიზაციულ პროცესს ეფუძნება: **კონტროლი და კოორდინაცია**, სადაც კონტროლი გულისხმობს ძალის და უფლებამოსილების გამოყენებას, ხოლო კოორდინაცია კომპანიის გეოგრაფიულად გაბნეული ქვეგანყოფილებებთან შესაბამისი ურთიერთკავშირების დამყარებას და განვითარებას.

პერსონალის მართვის გლობალური ინტეგრაცია უნდა განვმარტოთ, როგორც ტრანსნაციონალური კორპორაციის შტაბ-ბინაში დამუშავებული პერსონალის მართვის პრაქტიკების ნაკრების ფილიალში ფორმირების, ტრანსფერის, კონტროლის და ადაპტაციის პროცესი, რომელიც ხორციელდება ფორმალიზაციის, ცენტრალიზაციის, პიროვნებათშორისი და ინფორმაციული მეთოდების გამოყენებით. პერსონალის მართვის გლობალური ინტეგრაციის მიზნებია:

პირველი- უცხოეთში ფილიალის ადამიანური რესურსის მართვის ოპერაციებზე კო-

ნტროლი;

მეორე- უცხოურ ქვეგანყოფილებებში პერსონალის მართვის ამა თუ იმ პრაქტიკების ეფექტიანი ტრანსფერი

მესამე - მშობელი კომპანიის მოთხოვნებისა და ადგილობრივი პირობების გათვალისწინებით ამ პრაქტიკების ადაპტაცია.

ლოკალიზაციის ან ტრანსნაციონალური კორპორაციის უცხოური ფილიალის პერსონალის მართვის კონკრეტული წესების გლობალური სტანდარტიზირების ხარისხი მრავალ ფაქტორზე არის დამოკიდებული, მათ შორის მიმღები ქვეყნის ინსტიტუციონალურ გარემოზე, მშობელ კომპანიაზე და მის ნაციონალურ ინსტიტუციონალურ გარემოზე. ეს უკანასკნელი დებულება გულისხმობს რომ, უცხოური ფილიალის პერსონალის მართვის სისტემის სულ მცირე ზოგიერთი ასპექტი სათავო ოფისში არის დამუშავებული და მის უცხოურ ფილიალში შემდგომ თანდათან იქნა ინტეგრირებული.

რადგან პერსონალის მართვის გლობალური ინტეგრაციის ცნებაში ძირითადი არის ამ პროცესის სამი მიზნის გამოყოფა, აუცილებლად მიგვაჩნია ამ მიზნების მიღწევის საშუალებებზე ან ინტეგრაციის მეთოდებზე შევჩერდეთ. ინტეგრაციის ოთხი მეთოდის კლასიფიკაცია ასეთი სახის არის:

ფორმალიზაცია, ინტერპერსონალური მეთოდი; ინფორმაციული მეთოდი; ცენტრალიზაცია

ფორმალიზების, როგორც ინტეგრაციის მექანიზმის, საფუძველი არის წესები, სტანდარტები, რეგულაციები და პოლისები, განსაკუთრებით იმ შემთხვევებში, როდესაც ინტეგრირებადი ინფორმაცია და ცოდნა ადვილად კოდიფიცირებადი.

ინტერპერსონალური მეთოდი მულტინაციონალური კორპორაციების ფარგლებში მრგვალი მაგიდების და კორპორატიულ შეხვედრების პერსონალურ კონტაქტებს გულისხმობს

ინფორმაციული მეთოდი ეფუძნება სხვადასხვა ინფორმაციული სისტემების გამოყენებას, ისეთების, როგორიცაა ინტერნეტის ქსელი, ელექტრონული ფოსტა, სანარმოს რესურსების დაგეგმვის ინტეგრირებული საინფორმაციო სისტემები (ERP). როგორც წესი, ინფორმაციული მეთოდი სასარგებლოდ განიხილება დიდი რაოდენობის ადვილად კოდიფიცირებადი ინფორმაციის სწრაფი გავრცელების აუცილებლობის შემთხვევებში.

ცენტრალიზაცია, როგორც ინტეგრირების მეთოდი, გულისხმობს გადაწყვეტილებების მიღებას ცენტრის ტრანსნაციონალური კორპორაციის შტაბ-ბინაში ამა თუ იმ ხარისხით კონცენტრირებას.

მოცემული კლასიფიკაციის გამოყენება განპირობებულია ორი მოტივით: პირველი,-ის არის ამომწურავი, და მეორე- კლასიფიკაციის არჩეული კრიტერიუმი საშუალებას იძლევა კლასიფიკაციის ჯგუფების კონცეპტუალური დამოუკიდებლობა ვამტკიცოთ.

ამგვარად, ჩვენ პერსონალის მართვის პრაქტიკის გლობალური ინტეგრაციის სამი მიზნის გამოყოფა მოვახდინეთ:

პირველი - უცხოური ფილიალის ოპერაციების კონტროლი;

მეორე - პერსონალის მართვის პრაქტიკის ეფექტიანი ტრანსფერი ფილიალში, მესამე - ამ პრაქტიკის შესაბამისი ადაპტირება.

მივიჩნევთ საჭიროდ, შევჩერდეთ პერსონალის მართვის შემდეგ პრაქტიკებზე

- მოძიება და შერჩევა,
- სწავლება და განვითარება,
- ფინანსური კომპენსაცია
- პერსონალის შეფასება

პერსონალის მართვის ინტეგრაციის მეთოდი	ინტეგრაციის საფუძველი
ფორმალიზებული	ნესები, პოლისები, სტანდარტები, მითითებები
ცენტრალიზებული	ტრანსნაციონალური კორპორაციის შტაბ-ბინაში პერსონალის მართვის პრაქტიკასთან მიმართებაში გადანყვეტილებების მიღების დისლოკაცია
ინფორმაციული	ინფორმაციული სისტემების და გლობალური ელექტრონული პროგრამების გამოყენება
ინტერპერსონალური	ორგანიზაციის შიგნით ურთიერთობის და პერსონალური კავშირების სისტემის განვითარება, კონფერენციები, გლობალური კომიტეტები, პერსონალის მართვის ფორუმები, მრგვალი მაგიდები

პერსონალის მართვის პრაქტიკის ინტეგრაციის გზები ტრანსნაციონალურ კომპანიაში

ამ პრაქტიკების არჩევა რამდენიმე მიზეზით არის განპირობებული. პირველი - წინა კვლევები პერსონალის საერთაშორისო მართვის პრობლემებზე სხვადასხვა გამოცდილებას სწავლობდა, მაგრამ ბაზელი თავის ნაშრომში, რომელიც პერსონალის მართვის სისტემის კომპანიის საქმიანობის მაჩვენებლებზე გავლენის 104 ემპირიული კვლევის ანალიზს წარმოადგენს, აღნიშნავენ რომ პერსონალის მართვის ზუსტად ეს ოთხი პრაქტიკა წარმოადგენს ყველაზე ხშირად სამეცნიერო ანალიზის საგანს. მეორე - ვეთანხმებით რა უცხოელ მკვლევარებს, ჩვენ ვამტკიცებთ რომ მოძიება და შერჩევა, სწავლება და განვითარება, ფინანსური კომპენსაცია და პერსონალის შეფასება პერსონალის მართვის ძირითად პრაქტიკებს წარმოადგენს.

ტრანსნაციონალურ კორპორაციებში პერსონალის მართვის ინტეგრაციის წინა კვლევები ყველაზე ხშირად ანალიზის ხარისხიანი მეთოდებით ხორციელდებოდა. ამ კვლევების შედეგები შუქს ჰფენს ტრანსნაციონალური კორპორაციების უცხოური ფილიალების პერსონალის მართვის ინტეგრაციის ზოგიერთ ასპექტს:

- ზოგიერთ კვლევაში დასაბუთებულია დებულებები იმის შესახებ რომ კომპანიები ინტეგრაციის როგორც პირდაპირი, ასევე ირიბი ან მეორადი მეთოდების სხვადასხვა კომბინაციებს ინტენსიურობის სხვადასხვა ხარისხით იყენებენ;

- არსებობს ვარაუდი რომ ყოველი წყვილის, „უცხოური ფილიალი-მშობელი კომპანია“, უნიკალურობიდან გამომდინარე, პერსონალის მართვის ინტეგრაცია კომპანიის სხვადასხვა ფილიალში სხვადასხვა გზით განხორციელდება;

- ექსპატრიანტებს მნიშვნელოვანი როლი ეკუთვნით პერსონალის მართვის ინტეგრაციის პროცესის შემსუბუქებაში, კერძოდ, ორმხრივი კომუნიკაციის ასპექტში.

განვიხილოთ პერსონალის მართვის გამოყოფილი პრაქტიკები.

ფინანსური კომპენსაცია. ფილიალების მენეჯმენტის და მაღალკვალიფიციური თანამშრომლების ანაზღაურების და ფინანსური კომპენსაციის შესახებ გადანყვეტილებები ყველაზე ხშირად ცენტრალიზებულად მიიღება და ამის პრინციპული მომენტი იმაში მდგომარეობს რომ ამგვარი მოქმედებისას ტრანსნაციონალურ კორპორაციის შტაბ-ბინას შეუძლია ფილიალის საქმიანობისთვის გამოიყენოს კონტროლი შედეგების მიხედვით.

ოთხ ევროპულ ქვეყანაში ფილიალების მქონე, ასევე ამერიკული კომპანიის ბაზაზე ჩატარებულ ბოლოდროინდელ კვლევაში ნათქვამია, რომ კომპენსაციების და შეღავათების პრაქტიკის, ასევე შეფასების პრაქტიკის გლობალური ინტეგრაციის მიმართულებით ძლიერი ზეწოლა განპირობებულია კომპანიების სურვილით, შექმნან მოქნილი შიდა-კორპორატიული შრომის ბაზარი და მიიღონ სხვადასხვა უცხოური ქვეგანყოფილებების მოქმედებების ეფექტიანობის მონიტორინგის ცენტრალიზებული ინსტრუმენტი. აქედან გამომდინარე შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ტრანსნაციონალური კორპორაციები შეეცდებიან ცენტრალიზებული კონტროლის შენარჩუნებას ამ სფეროში, მიუხედავად ინსტიტუციონალური გამოწვევებისა ლოკალურ დონეებზე.

ზოგიერთ კვლევაში მოყვანილია არგუმენტები იმის სასარგებლოდ რომ არა მხოლოდ კრიტიკერიუმები, არამედ საქმიანობის შედეგების მიხედვით ანაზღაურების, ბონუსების, მოგებაში და საკუთრებაში მონაწილეობის სისტემების განსაზღვრის მეთოდებიც კომპანიის შტაბ-ბინიდან უცხოურ ფილიალებში ტრანსფერის საგანს წარმოადგენს. კვლევები პერსონალის მართვის ცალკეულ პრაქტიკებზე კულტურული კომპონენტის ზეგავლენის შესახებ საფუძველს იძლევა ვივარაუდოთ, რომ ფინანსური ანაზღაურების პრაქტიკა ყველაზე ნაკლებად არის დამოკიდებული ამა თუ იმ სოციალური გარემოს კულტურულ ინსტიტუტზე. თუ დაბალი და საშუალო რგოლის მენეჯმენტის და კვალიფიციური თანამშრომლების ჯგუფის ფინანსური ანაზღაურების დონეს, დიდი ალბათობით, ადგილობრივი შრომის ბაზრის პირობები განსაზღვრავს, ბონუსების და სხვა დარიცხვების განსაზღვრის კრიტიკერიუმები და მეთოდები საშუალოდ ნაკლებად ექვემდებარება ადგილობრივ ადაპტაციას. ამგვარად, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ უცხოურ ფილიალებში ფინანსური ანაზღაურების პრაქტიკის ინტეგრაციის ძირითადი მიზანი არის კონტროლი, რომელსაც შესაბამისად მოყვება ტრანსფერი და ადაპტაცია.

პერსონალის შეფასება. ტრანსნაციონალური კორპორაციის საბერძნეთის და ჩინეთის ფილიალებში უცხოელი მეცნიერების მიერ ჩატარებულმა პერსონალის მართვის კვლევებმა აჩვენა რომ ტრანსნაციონალური კორპორაციები აქტიურად ახორციელებენ პერსონალის შეფასების საკუთარი სისტემების ტრანსფერს თავის უცხოურ ფილიალებში. მეტიც, ტრანსნაციონალური კორპორაციების დიდი ბრიტანეთის ფილიალების შესახებ ჩატარებულ კვლევაში, საზგასმულია რომ კომპანიაში არსებული საერთო გლობალური პოლისები და პროცედურები შეფასების ნაწილში განსაკუთრებით უნიფიცირებულია კომპანიის უმაღლესი მენეჯმენტის ჯგუფთან მიმართებაში.

- ტრანსნაციონალური კორპორაციების უმრავლესობა დღეს ინვესტიციას ახორციელებს პერსონალის შეფასების გლობალურ სისტემების დამუშავებაში, რომლებიც შეიცავს მთელი კომპანიისთვის საერთო შეფასების პროცედურებს, რაც საშუალებას იძლევა შეფასების პროცესი უფრო გამჭვირვალე გახადოს.

სწავლება და განვითარება. პერსონალის სწავლების და განვითარების პრაქტიკა ტრანსნაციონალური კორპორაციების უცხოურ ფილიალებში ყველზე მეტად ექვემდებარება ადგილობრივ ადაპტირებას. პირველ რიგში, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ტრანსნაციონალური კორპორაციები, სხვადასხვა სახელმწიფოებში განათლების სისტემებს შორის ობიექტურად არსებული განსხვავებების გამო, თავისი წარმომადგენლობის განთავსების ქვეყნებში პერსონალის სწავლების და განვითარების სრულიად განსხვავებულ მოთხოვნებს აწყდებიან.

მოძიება და შერჩევა. კვლევები პერსონალის ძებნის და შერჩევის პრაქტიკის ადგილობრივ პირობებთან საკმაოდ მაღალი ხარისხით ადაპტირებაზე მიანიშნებს. მაგალითად, ჩინეთში დასავლეთის და ჩინეთის კომპანიების ერთობლივი საწარმოების კვლევისას აღმოჩნდა რომ სწავლების და განვითარების პრაქტიკებთან შედარებით, კომპენსაციების და შეღავათების შეფასების, პერსონალის მოძიების და შერჩევის პრაქტიკები უფრო მსგავსია ლოკალური კომპანიების ანალოგიური გამოცდილებისა.

ამ დასკვნის სასარგებლოდ რამდენიმე არგუმენტი შეგვიძლია მოვიყვანოთ. პირველი, უმაღლესი მენეჯმენტის მცირე ჯგუფის გამოკლებით, შრომის საგარეო ბაზარი როგორც წესი თავისი ბუნებით არის ლოკალური, და შრომის არსებულ შეთავაზებას მთელი რიგი ინსტიტუციონალური ფაქტორები განაპირობებს. მეორე, მართვის კროს-კულტურული ასპექტების პრობლემებზე არსებული კვლევების საფუძველზე შეგვიძლია დავასკვნათ რომ პერსონალის ძებნის და შერჩევის პრაქტიკაში შემჩნეული ვარიაციები ნაციონალურ კულტურულ და სოციალურ სტრუქტურებში არსებული განსხვავებებით არის განპირობებული.

ლიტერატურა:

1. Hoffman R., Casnocha B. Yeh C. Tours of duty: The new employer-employee compact [Electronic Resource]. - Harvard Business Review, June 2018. – Mode of access: <http://hbr.org/2013/06/tours-of-duty-the-new-employer-employeecompact>
2. IBM Press Release. – IBM Workforce Diversity, 2006. 122. Influence on human resource management practices in multinational corporations. Journal of International Business studies, 25(2).
3. Katoen R.J., Macioschek A. Employer Branding and Talent-Relationship-Management – Improving the Organizational Recruitment Approach / Umeå School of Business, Department of Business Administration. 2007:172
5. Katz H., Darbshire (2000). Converging Divirgences, Ithaca, Cornell University Press. 128. Kerr C, Dunlop J., Harbison F., Myers C. (1964). Industrialism and Industrial Man, New York, Oxford University Press.

An analysis of the functions of international transfer HR of Transnational Corporations

Tamar Ghambashidze

*Associate Professor
Georgian Technical University*

SUMMARY

The aim of this article is to get a clearer picture of why multinational companies (MNCs) send out expatriates. We identify three organisational functions of international transfers: position filling, management development and coordination & control. Based on an empirical study with results from 212 subsidiaries of MNCs from 9 different home countries, located in 22 different host countries, we show that the importance that is attached to these functions differs between subsidiaries in MNCs from different home countries, between subsidiaries in different regions and in addition varies with the level of cultural difference. Position filling is seen as most important for subsidiaries of American and British MNCs and in the Latin American and Far Eastern region. Management development is seen as most important for subsidiaries of German, Swiss and Dutch MNCs and tends to occur more in Anglo-Saxon countries than in the Far Eastern region. Transfers for coordination & control seems to be most important for sub-sidiaries of German and Japanese MNCs and in host countries that are culturally distant from headquarters.

საგარეო ვაჭრობის პროგნოზირების სისტემური და ანალიტიკური მოდელის შემუშავება

გიორგი ლალანიძე

პროფესორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

იგოხ ახუჯევი

პროფესორი

პოდონეთის შეცინის საზღვაო უნივერსიტეტი

თეა მუნჯიშვილი

ასოციირებული პროფესორი

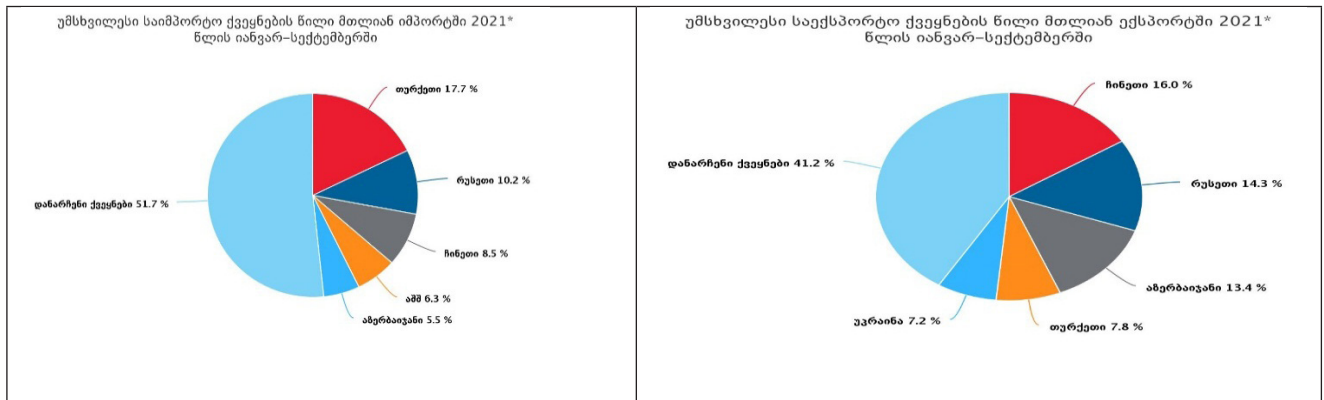
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

საგარეო ვაჭრობაზე პანდემიის ფაქტორის გათვალისწინებით მშპ-ზე საგარეო ვაჭრობის ზეგავლენისა და გადაწყვეტილების შესაძლო შედეგების მიზეზ-შედეგობრივი კავშირის ადექვატუხად ასახვის მიზნით განხილულია სიმულაციის მეთოდით ჩვენს მიერ შემუშავებული გრავიტაციული მოდელის მოდიფიცირებული ვარიანტი. მასში გათვალისწინებულია დოგიკო-ხეფდექსუხი მოდელირება. წახმოდგენილ საგარეო ვაჭრობის ეკონომიკურ-მათემატიკურ მოდელის საფუძველი გრავიტაციული და დოგიკო-ხეფდექსუხი მოდელირებაა.

საკვანძო სიტყვები: საგარეო ვაჭრობა, დოგიკო-ხეფდექსუხი მოდელირება, სიმულაციის მოდელი, კონცენტრაციის ინდექსი.

საგარეო ვაჭრობაზე პანდემიის ფაქტორის გათვალისწინებით მშპ-ზე საგარეო ვაჭრობის ზეგავლენისა და გადაწყვეტილების შესაძლო შედეგების მიზეზ-შედეგობრივი კავშირის ადექვატურად ასახვის მიზნით სტატიაში განხილულია სიმულაციის მეთოდით ჩვენს მიერ შემუშავებული გრავიტაციული მოდელის მოდიფიცირებული ვარიანტი. მასში გათვალისწინებულია დოგიკო-რეფდექსუხი მოდელირება. წარმოდგენილ საგარეო ვაჭრობის ეკონომიკურ-მათემატიკურ მოდელის საფუძველი გრავიტაციული და დოგიკო-რეფდექსუხი მოდელირებაა.

სურ.1 2021 წლის იანვარ-მაისში ექსპორტ-იმპორტის უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორების მოცულობები

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით, 2021 წლის იანვარ-მაისში, წინა წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით, საგარეო ვაჭრობა 18.2%-ით გაიზარდა და 5 მლრდ აშშ დოლარი გახდა.

ნებისმიერი გრავიტაციული მოდელი ზოგადია. პრობლემურ უბანში მის გამოსაყენებლად საჭიროა მოდელის კონკრეტული სახის შემუშავება - მოდელში შემავალი კოეფიციენტების მნიშვნელობების განსაზღვრა.

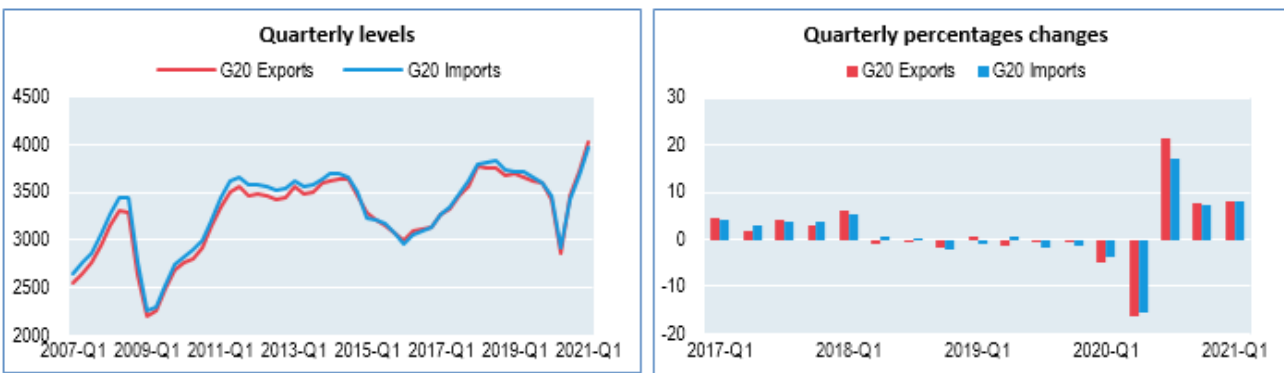
ზოგადი სახის ნებისმიერი გრავიტაციული მოდელი შეიცავს ცვლადებს X_{α} $\alpha = \overline{1..n}$ და b_r $k = \overline{1..m}$ კოეფიციენტებს. X_{α} მნიშვნელობები ცნობილია ან გამოითვლება როგორცაა: მშპ, მანძილი ქვეყნებს შორის, ელასტიურობის კოეფიციენტი და ა. შ. b_k კოეფიციენტების მნიშვნელობები ცნობილი სტატისტიკური მეთოდებით გამოითვლება. კოეფიცი-

ენტების მნიშვნელობების დადგენა და შესაბამისად კონკრეტული გრავიტაციული მოდელის შემუშავება შრომატევადი პროცესია.

ჩვენს მიერ ორ ქვეყანას შორის საგარეო ვაჭრობის ურთიერთობის აღმწერი კონკრეტული გრავიტაციული მოდელის შესამუშავებლად გამოყენებულ იქნა სიმულაციური მეთოდი; სიმულაციურ რეჟიმში ხორციელდება საქართველოსა და რესპონდენტი ქვეყნის კონკრეტული მონაცემების: მშპ, ქვეყნებს შორის მანძილი, სავაჭრო პრეფერენციები და სხვა გათვალისწინებით მოდელში შემავალი კოეფიციენტების ოპტიმალური მნიშვნელობების დადგენა.

ჩვენი მიზანია პირველი - სიმულაციის მეთოდით შემუშავებულ იქნეს ორ ქვეყანას შორის საგარეო ვაჭრობის ამსახველი კონკრეტული გრავიტაციული მოდელი; მეორე-ლოგი-რეფლექსური მოდელირების საშუალებით განისაზღვროს ე.წ. ეტალონი; მესამე - შემუშავებული მოდელის საშუალებით შესწავლილ იქნეს რესპონდენტ ქვეყანასთან ექსპორტის/იმპორტის მოცულობის ცვლილების ზეგავლენა საქართველოს მშპ - ზე.

თუ შევხედავ მსოფლიო მონაცემებს საგარეო ვაჭრობის ზრის ტემპი შემდეგია:

ი. ტინბერგერბერის, ბ. ლიმერმანის, ი. ზარდის, აშშ იმპორტის და სარსებული ანალოგიური მოდელის ანალიზის საფუძველზე დასმული მიზნების მისაღწევად ჩვენს მიერ შემუშავებულია საქართველოს საგარეო ვაჭრობის გრავიტაციული მოდელი:

1. SAQ1 - მოდელის საფუძველი ი. ზარდის მოდელია;
2. SAQ2 - მოდელის საფუძველი ბ. ლიმერმანის მოდელია;
3. SAQ3 - მოდელი წარმოადგენს ი. ტინბერგერბერისა და რუსეთის მოდელის გადამუშავებულ ვარიანტს;
4. SAQ4 - მოდელის საფუძველი აშშ იმპორტის მოდელია. მოდელს დამატებული აქვს პარტნიორ ქვეყანასთან საერთო საზღვრის არსებობა, პარტნიორის ზღვაზე გასვლის შესაძლებლობა, სავაჭრო პრეფერენციები.

SAQ1 მოდელი შემდეგია:

$$\ln T = \ln A + k * \ln Q_{i,j} - m * \ln D_{i,j} + b * X_1$$

სადაც:

A, k, m, b1, b2, b3- პროპორციულობის კოეფიციენტებია;

T - საგარეო ვაჭრობის ბრუნვა;

Q - პარტნიორი ქვეყნის მშპ;

D- ქვეყნებს შორის მანძილი;

X1 - სავაჭრო პრეფერენციები.

SAQ2 მოდელი შემდეგია:

$$\ln(Q) = \ln b_1 + X_5 * \ln(X_1) + X_6 * \ln(X_2) + X_7 * \ln(X_3) + X_8 * \ln(X_4) + X_{10} * \ln(X_9) + b_2 * X_{10} + b_3 * X_{12} + b_4 * X_{13} + b_5$$

სადაც:

- X1 - საქართველოს ნომინალური მშპ;
- X2 - რესპონდენტის ნომინალური მშპ;
- X3 - საქართველოს მოსახლეობის რიცხოვნობა;
- X4 - რესპონდენტის მოსახლეობის რიცხოვნობა;
- X5 - საქართველოს მშპ ელასტიურობის კოეფიციენტი;
- X6 - რესპონდენტის მშპ ელასტიურობის კოეფიციენტი;
- X7 - საქართველოს მოსახლეობის ელასტიურობის კოეფიციენტი ;
- X8 - რესპონდენტი ქვეყანის მოსახლეობის ელასტიურობის კოეფიციენტი;
- X9 - მანძილი საქართველოსა და რესპონდენტ ქვეყანას შორის;
- X10 - საქართველოსა და რესპონდენტ ქვეყანას შორის მანძილის ელასტიურობის კოეფიციენტი;
- X11 - საქ და რესპონდენტს შორის საერთო საზღვრის არსებობა;
- X12 - რესპონდენტი ქვეყანის ზღვაზე გასასვლელი;
- X13 - საქართველოსა და რესპონდენტ ქვეყანას შორის სავაჭრო პრეფერენციები;
- B1 - განტოლების თავისუფალი წევრი;
- b2, b3, b4 პროპორციულობის კოეფიციენტები;
- B5 - გაანგარიშების ცდომილების ალბათობა

SAQ4 საქართველოს საგარეო ვაჭრობის იმპოზიციონის მოდელი შემდეგია:

$$Q = \ln(b_1) + X_5 * \ln(X_3) - X_5 * \ln(X_4) + X_7 * \ln((1+X_6) + \ln(X_2) * (1+X_8) + b_2 * X_9 + b_3 * X_{10} + b_4 * X_{11} + b_5$$

სადაც:

- X1 - i-ური დასახელების საქონლის შინაგანი ბაზრის ტევადობა;
- X2 - საიმპორტო ფასი i-ურ საქონელზე;
- X3 - ქვეყნის შიგნით მოხმარების ფასი i-ურ საქონელზე;
- X4 - i-ური საქონელის საიმპორტო ბაჟი;
- X5 - i-ურ საქონელზე ელასტიურობის კოეფიციენტი;
- X6 - i-ურ საქონელზე საიმპორტო ბაჟის ელასტიურობის კოეფიციენტი;
- X7 - i-ურ საქონელზე შინაგანი ბაზრის ელასტიურობის კოეფიციენტი;
- X8 - საერთო საზღვრის არსებობა. მისი მნიშვნელობებია 1 ან 0;
- X9 - პარტნიორის ზღვაზე გასასვლელი. მისი მნიშვნელობებია 1 ან 0;
- X10 - სავაჭრო პრეფერენციები. მისი მნიშვნელობებია 1 ან 0;
- b1, b2, b3, b4 - პროპორციულობის კოეფიციენტებია;
- b5 - პროგნოზის ცდომილება.

საგარეო ვაჭრობის ანალიზის ერთერთი მდგენელი საგარეო ვაჭრობის საქმიანობის შეფასების ინდექსებია, როგორცაა: ინტესივობის, ნორმალიზაციის, კონცენტრაციის - ხიშმანის, ლოიდის, კინკერ-ფრეინის, კონცენტრაციის - გ. ლაღანიძის. ყურადღებას გ. ლაღანიძის მიერ შემოთავაზებულ ინდექსზე გავამახვილებთ. იგი იანგარიშება ფორმულით:

$$Q_g = \frac{E_i^t}{I_g^t} / \frac{E_g^t}{SAQ_g^t}$$

სადაც:

- E_i^t - საქართველოს საქონლის ჯგუფის ექსპორტია რესპონდენტ ქვეყანაში;
- I_g^t - საქონლის ჯგუფის იმპორტია ყველა ქვეყნიდან რესპონდენტ ქვეყანაში;
- E_g^t - რესპონდენტი ქვეყნის ექსპორტია სულ ყველა ქვეყანაში;

SAQ₅- საქართველოს ექსპორტის სულ ყველა ქვეყანაში.

საგარეო ვაჭრობის არსებულ ეკონომიკურ-მათემატიკურ მოდელებში და მათ შორის SAQ1, SAQ2, SAQ3, SAQ4 არ არის გათვალისწინებული პანდემიის რისკის ფაქტორი.

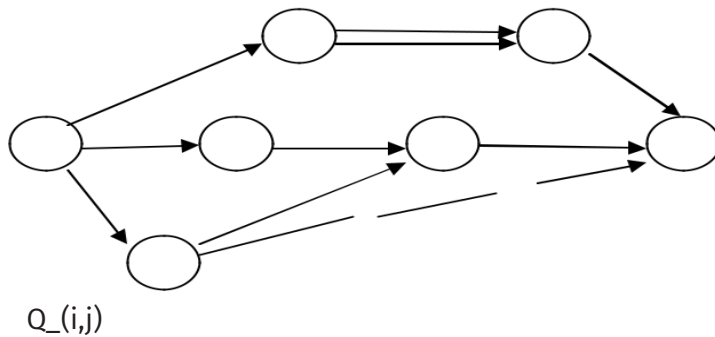
ლოგიკო-რეფლექსიის პრინციპის თანახმად აზროვნებისა და ენობრივი აქტივობის პროცესში გადაწყვეტილების მიმღები პირი ცნობს და აქტიურად ცვლის შემეცნების საკუთარ საშუალებებს. ეს შეესაბამება მენეჯმენტის პროცესებისათვის დამახასიათებელ ტიპს, როდესაც მიზნ-შედეგი დაკავშირებულია უკუკავშირით. ეკონომიკური პროცესების მართვის ეს მექანიზმი ნ. ვინერის სქემას შეესაბამება, რომლის თანახმად ობიექტის მდგომარეობის შეფასება უკუკავშირის გათვალისწინებით ხორციელდება.

უკუკავშირი შეიძლება გამოყენებულ იქნას ობიექტის მდგომარეობის განსასაზღვრად, რომელიც შეირჩევა ე.წ. ეტალონის მიხედვით. პანდემიის პირობებში, ლოგიკა კარნახობს, რომ განუსაზღვრელ პირობებში შეიქმნას ისეთი საიმედო მოდელი, რომელიც აღწერს ეკონომიკის რეალურ მდგომარეობას. ამ შემთხვევაში არსებობს მხოლოდ ერთი გამოსავალი: რეფლექსიის პროცესში ახალი მოდელის ჩამოყალიბება, რომელიც ასახავს მის საბოლოო მდგომარეობას- პროგნოზს, ჩვენ შემთხვევაში სტატისტიკური მონაცემების გათვალისწინებით საგარეო ვაჭრობის მდგომარეობას.

ლოგიკურ-რეფლექსური მოდელირების არსი შემდეგია:

მეტა ენა mL , ქვედონე L , მათემატიკური ობიექტი Ob ., მათემატიკური ამოცანა R , გარე გამხსნელი სტრუქტურები A , აღწერა (მოდელი) $L(Ob)$, $mL(Ob)$, $L(R)$, $L(A)$, სადაც $L(Ob)$ არის ობიექტის აღწერილობა Ob ქვეენაზე L . ამ შემთხვევაში, ჩვენ გამოვყოფთ - მათემატიკური ობიექტის აღწერილობის ქვეყანა, LR არის მათემატიკური პრობლემის აღწერის ენა, LA არის პრობლემის გადაწყვეტის აღწერის ენა. შედეგად მივიღებთ: $mL(L_{Ob})$, $mL(L_R)$, $mL(L_A)$, $L_{Ob}(Ob)$, $L_R(R)$, $L_A(A)$; რომელიც შემდგომ აღიწერება რეფლექსური სლოგიზმით.

ლოგიკურ-რეფლექსური მოდელირების საგარეო ვაჭრობის ინტეგრალური მახასიათებლები აიგება გრაფების მეთოდით. საგარეო ვაჭრობის ციკლურობის ზოგადი გრაფი შემდეგია/სურ.3/:

სურ. 3. საგარეო ვაჭრობის ციკლურობის ზოგადი გრაფი

SAQ4 მოდელი უკუკავშირის გათვალისწინებით მიიღებს სახეს:

$$Q_{i,j} = \ln b_1 + \ln(X_1) * b_2 - \ln(X_3) * b_3 + b_4 * \ln(X_2) + b_5 * X_4 + b_6 * X_5 + b_7 * X_6 + b_8 * X_7 + b_9 * X_8 + X_9$$

სადაც:

$Q_{i,j}$ - i - ური ქვეყნიდან (საქართველოდან) j - ური ქვეყანაში ექსპორტის ან j - ური ქვეყნიდან იმპორტის მოცულობა t დროის პერიოდში;

X_{1i} - i -ური ქვეყნის (საქართველოს) მშპ-ია t დროის პერიოდში;

X_{2j} - j -ური რესპონდენტი ქვეყნის მშპ t დროის პერიოდში;

$X_{3i,j}$ - i -ური ქვეყნის (საქართველოს) j -ურ რესპონდენტ ქვეყანასთან მანძილია;

$X_{4i,j}$ - i -ური ქვეყნის (საქართველოს) j -ურ რესპონდენტ ქვეყანასთან შორის საერთო სახმელეთო საზღვრის არსებობა;

$X5_{i,j}$ - i-ურ ქვეყანასა (საქართველოსა) და j-ურ რესპონდენტ ქვეყანასთან ზღვაზე გასასვლელი;

$X6_{i,j}$ - i-ურ ქვეყანასა (საქართველოსა) და j-ურ რესპონდენტ ქვეყანას შორის სავაჭრო პრეფერენციები;

$X7_{i,j}$ - i-ურ ქვეყანასა (საქართველოსა) და j-ურ რესპონდენტ ქვეყანას შორის ისტორიულ კულტურული ურთიერთობა;

$X8_{i,j}$ - i-ურ ქვეყანასა (საქართველოსა) და j-ურ რესპონდენტ ქვეყანას შორის პოლიტიკური ურთიერთობა; X9-პანდემიის რისკია

ქვეყნებს შორის მანძილებად დედაქალაქებს შორის მანძილია აღებული.

X4, X5, X6 იღებს ორ მნიშვნელობას 1 - საზღვრის, პრეფერენციების არსებობა, 0 - წინააღმდეგ შემთხვევაში.

X7, X8, იღებს სამი მნიშვნელობა: 1 - კარგი; 0,5 - საშუალო; 0 - ცუდი.

X9 იღებს სამი მნიშვნელობა: 0- კარგი; 0,5 - საშუალო; 1 - ცუდი.

B1, b2, b3, b4, b5, b6, b7, b8, b9 პროპორციულობის კოეფიციენტებია. მათი ოპტიმალური მნიშვნელობები სიმულაციის რეჟიმში განისაზღვრება.

სიმულაციის რეჟიმში $b_j, j = \overline{1..m}$ კოეფიციენტების ოპტიმალური მნიშვნელობების მოძებნა ხორციელდება ოპტიმიზაციის ამოცანის ამოხსნით.

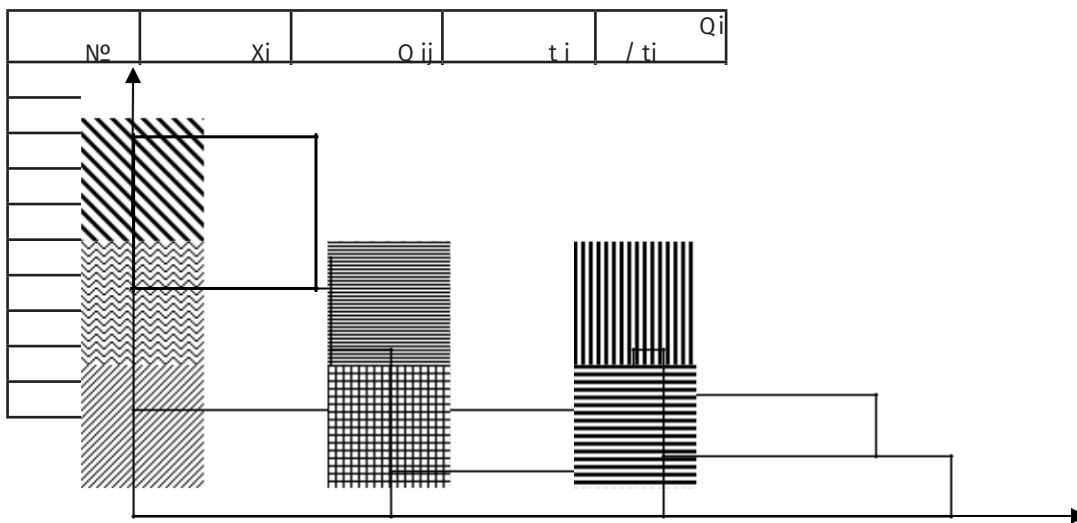
მოცემულია:

$b_k, k = \overline{1..m}$ კოეფიციენტების მინიმალური და მაქსიმალური მნიშვნელობები. $\min b_k = 0.0001$. $\max b_k$ სიმულაციის რეჟიმში განისაზღვრება ექსპერტულად. შეირჩევა b_k ისეთი მნიშვნელობები, რომლის დროსაც $Q_{i,j}$ - ის გაანგარიშებული მაქსიმალური მნიშვნელობა რამოდენიმეჯერ მეტია $Q_{i,j}$ - ის ფაქტობრივ მნიშვნელობაზე;

$X_i, i = \overline{1..n}$ ცვლადების მნიშვნელობები - $X_i \geq 0$

საჭიროა:

მოძებნილ იქნეს $b_k, k = \overline{1..m}$ კოეფიციენტების ისეთი მნიშვნელობები $\min b_k \leq b_k \leq \max b_k$, რომლის დროსაც $Q_{i,j}^{\text{ფაქტ}} - Q_{i,j}^{\text{განგ}} \leq \sigma$. σ გაანგარიშების ცდომილებაა და იგი <3%.

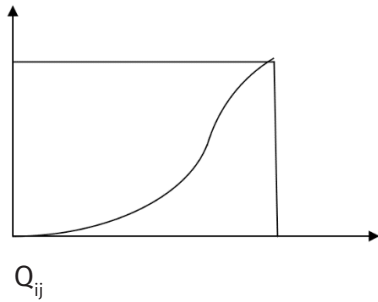

სურ.4. განტის გრაფი

ლოგიკო-რეფლექსურ მოდელს ექნება შემდეგი სახე:

$$Q = \int Q(t) dt \quad (1)$$

თუ გავითვალისწინებთ პანდემიის ფაქტორს მაშინ ჩვენს საგარეო ვაჭრობის ეტალონს შემდეგი სახე ექნება /სურ. 5/.

სურ. 5. საგარეო ვაჭრობის ეტალონის სახე

ლოგიკო-რეფლექსური მოდელირების გათვალისწინებით ეს ამოცანა არანრფივი ოპტიმიზაციის ამოცანაა. სიმულაციის რეჟიმში შეირჩევა $Q_{i,j}$ - ის ვარიანტი რომელიც აკმაყოფილებს ამოცანის პირობებს. $Q_{i,j}$ შესაბამისი b_k $k = 1..m$ მოძებნილი მნიშვნელობები მიიღება საბაზისო ვარიანტად.

სიმულაციის რეჟიმში არანრფივი ოპტიმიზაციის მეთოდის გამოყენებით ზოგადი გრავიტაციული მოდელის საფუძველზე ჩვენს მიერ შემუშავებულ იქნა და რეალიზებულია ვებპორტალი (მისამართი-ForSim.tsu.ge). მისი საშუალებით ხორციელდება დროის მოცემული მომენტისათვის ორ ქვეყანას შორის საგარეო ვაჭრობის კონკრეტული გრავიტაციული მოდელის შემუშავება. მოდელის შემუშავება ხორციელდება საქართველოსთან საგარეო ვაჭრობით დაკავშირებული ყველა რესპონდენტი ქვეყნისათვის ექსპორტისა და იმპორტისათვის ცალ ცალკე.

ForSim-ით ორ ქვეყანას შორის საგარეო ვაჭრობის კონკრეტული გრავიტაციული მოდელის შემუშავების შემდეგ მარტივად ხორციელდება კვლევის მთავარი მიზნის რეალიზაცია - მოცემულ ქვეყანასთან ექსპორტის/იმპორტის მოცულობის ცვლილების ზეგავლენა საქართველოს მშპ - ზე.

მაგალითად: საქართველოსა და თურქეთს შორის საგარეო ვაჭრობის კონკრეტული გრავიტაციული მოდელი შემდეგია:

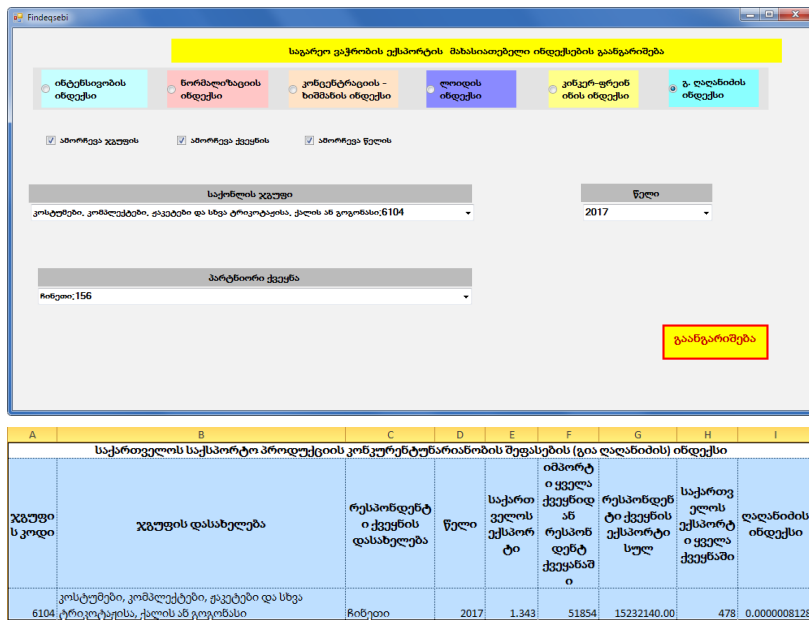
$$SAQ2 - \ln(0.7769848) + 0.9082364 * \ln(X1) + 0.163151 * \ln(X2) - 1.018411 * \ln(X3) + 0.1106653 * X4 + 0.1109382 * X5 + 0.9929988 * X6 + 0.02021067 * X7 + 0.2547248 * X8 + X9$$

სადაც:

- X1 - საქართველოს მშპ;
- X2 - რესპონდენტის მშპ;
- X3 - მანძილი საქართველოსა და რესპონდენტს შორის;
- X4 - საერთო სახმელეთო საზღვრის არსებობა;
- X5 - რესპონდენტთან ზღვაზე გასასვლელი;
- X6 - სავაჭრო პრეფერენციები;
- X7 - კულტურული ურთიერთობა;
- X8 - პოლიტიკური ურთიერთობა
- X9-პანდემიის რისკი

ForSim-ით აგრეთვე ხორციელდება საგარეო ვაჭრობის ანალიზის მახასიათებელი ინდექსების გამოანგარიშება, როგორცაა: ინტენსივობის, ნორმალიზაციის, კონცენტრაციის- ხიშმანის, ლოიდის, კინკერ-ფრენის, გ. ლაღანიძის ინდექსები. მათი გაანგარიშება ხორციელდება ვებგვერდზე „ინდექსები“ შესაბამისი ალმების მონიშვნის და ლილაკზე „გაანგარიშება“ დაწკაპუნებით. გაანგარიშების შედეგები გამოიტანება ვებგვერდზე და კლიენტის კომპიუტერში Excel-ის გარემოში/სურ. 6/.

სურ. 6. ინდექსების გაანგარიშების ვებგვერდი. საქონლის შერჩეული ჯგუფისთვის გაანგარიშებულია საქართველოს საქსპორტო პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის შეფასების გია ლაღანიძის ინდექსი

დასკვნები და რეკომენდაციები

1. საგარეო ვაჭრობის ეკონომიკურ-მათემატიკური მოდელების გამოყენებისას საჭიროა არსებული ზოგადი სახის მოდელებიდან შეირჩეს ან შემუშავდეს პირველი - ზოგადი სახის გრავიტაციული მოდელი და მეორე - სტატისტიკური მონაცემების დამუშავების გარეშე სიმულაციის რეჟიმში შემუშავდეს ორ ქვეყანას შორის საგარეო ვაჭრობის ანალიზის კონკრეტული გრავიტაციული მოდელი, რომელიც ეტალონური მოდელისგან კოეფიციენტების მნიშვნელობებით იქნება განსხვავებული;
2. ჩვენს მიერ შემუშავებულია საქართველოს საგარეო ვაჭრობის გრავიტაციული მოდელი სიმულაციის მეთოდით. მოდელში შემავალი კოეფიციენტების ოპტიმალური მნიშვნელობების დადგენა ხორციელდება არანრფივი ოპტიმიზაციის მეთოდით სიმულაციის რეჟიმში ჩვენს მიერ შემუშავებული კომპიუტერული პროგრამით - ვებაპლიკაციის სახით, მისამართი ForSim.tsu.ge;
3. კონკრეტული გრავიტაციული მოდელის შემუშავების გარდა კომპიუტერული პროგრამით ხორციელდება საქართველოს მშპ-ზე კონკრეტულ ქვეყანასთან ექსპორტის/იმპორტის ცვლილების ზეგავლენის დინამიკის ფორმირება და ანალიზი, ინდექსების გაანგარიშება და სხვა;
4. ეკონომიკაში გამოყენებული მათემატიკური მოდელებიდან შერჩეულია და დასაბუთებულია საგარეო ვაჭრობის გრავიტაციული მოდელის მრავალი ვარიანტის მიღების შემდეგ ოპტიმალური ვარიანტის შერჩევა განხორციელდეს ჩვენს მიერ შემუშავებული ლოგიკურ ალბათური და ლოგიკო-რეფლექსური მოდელით.

Reference

1. <http://forsim.tsu.ge/>
2. Gaganidze G. Munjishvili T. Development of the specific gravitational model describing foreign trade between two countries with simulation method. Proceedings of the 6th International Conference on Strategies, Models and Technologies of Economic Systems Management (SMTESM 2019). www.atlantispress.com/proceedings/smtesm-19/125917618.

3. https://www.researchgate.net/publication/347455695_Grafo-analiticeskij_metod_ocenki_sostoania_diagnostiruemogo_obekta
4. Арефьев И.Б. Логико-рефлексивное представление моделей древовидных структур. // Системный анализ в проектировании и управлении. 2014. СПб, Изд-во СПГТУ. С. 56-60.
5. Ariefiew I. Forecasting and control object of management in the environment of system PERT. Maritime University, Szczecin., Biblioteka cyfrowa., 2012.. 293 p.
6. P. R. Krugman, International economics: theory & policy, P. R. Krugman, M. Obstfeld, M. J. Melitz. – 9th ed. –Boston: Pearson Education, Inc, 2012.
7. J.E. Anderson, and E. van Wincoop, “Trade Costs”, Journal of Economic Literature, 42, pp. 691–751, 2004.
8. J. Tinbergen, The Use of Models: Experience and Prospects. [Online]. Available: <https://www.nobelprize.org/prizes/economic-sciences/1969/tinbergen/lecture/>. Accessed on: May 29, 2019. Advances in Economics, Business and Management Research, volume 95 46
9. World Data Atlas. [Online]. Available: <https://knoema.com/atlas?origin=knoema.ru>. Accessed on: May 29, 2019. [6] G. Gaganidze, “Georgian Export Potential Utilization on the EU Market”, Journal of International Management Studies, vol. 16, no. 1, pp.13-18, 2016.
10. T. Munjishvili, “Developing enterprise financial sustainability and bankruptcy Forecasting model in specific economic-mathematical environment using simulation method, Information Theories and Applications, vol. 26, no. 3, pp. 285-299, 2019

The Development of a Systematic and Analytical Model for Foreign Trade Forecasting

Giorgi Gaganidze

Professor

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Igor Arefeev

Professor

Polish Maritime University

Tea Munjishvili

Associate Professor

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

SUMMARY

Gravitational model describing Georgia’s Foreign Trade Relations is developed by the simulation method. Determination of optimal values of coefficients existing within the models is carried out by our developed computer program, not by the linear optimization method within the scope of simulation mode.

In order to adequately reflect the influence of the pandemic factor on foreign trade and the possible consequences of the decision made, a modified version of the gravity model developed by us using the method of logical-reflexive modeling is considered. The presented economic-mathematical model of foreign trade is based on gravitational, logical-reflexive and logical-probability modeling.

Keywords: Foreign Trade, logical-reflexive model, logical-probability model, optimization task, FinSim.

ქალი - ქართული კულტურულ-სოციალური და რელიგიური იდენტობის სახე (ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით)

დავით შავიანიძე

აკაკი წყნეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის და ქუთაისის უნივერსიტეტის ასოციირებული პროფესორი, ეთნოლოგი

ქალი, დედა-ქალი საქართველოში კულტურულ-სოციალური და რელიგიური იდენტობის სახეა, ეთნიკურ-კულტურული იდეოლოგიის მესაფუძველვეა. ქალის მიერ შექმნილი, აღნიშნული სინამდვილე საფუძვლიანად გაამყარა ქრისტიანულმა მართლმადიდებელმა ხელივამ.

სამსჯედოდ გამოცანილი საკითხის შესახებ ახსებული საინტერესო მონაცემების, ეთნოლოგიური კვლევების და ჩვენი ეთნოგრაფიული მასალების ანალიზით იჩვენება: **ა.** ქრისტიანობა-სა და ქართულ მსოფლალქმაში კაცის/ადამიანების, ქალის და კაცის თანასწორობების (ქალისა და მამაკაცის უფლის მიერ თანასწორობა ქართულმა ენამაც ასახა გეგმიებით: დედა-კაცი, მამა-კაცი [გ. ფუტკაჩაძე, <https://ortakfikir.com/webstore/160220180726421.pdf>]), ქალისგან სახაზებისეული ხრევის უბიწოდ (/სულისა და სხეულის სიწმინდე) მსახულების შესახებ; ქალის ხადხუი ხწმენა-წაჩმოდგენების მთავარ ფიგურანტად ყოფნის შესახებ. **ბ.** მდევში/დედაკაცი უფლის მიერ ჩადებული, ხწმენიანობის, სიმტკიცე-სამართლიანობის კოდი ეხოვნული მისიის მაგახებელი ქალობის უზუნვედმყოფედია; **გ.** „ნანას კუდის“ გავდენა მიღებული, „ცხოვებისეული სატიდრაო ქვის“ აწევა-გახების უნახის მზიდერი, „ქრისტიანი“ (გეგმინი გახდა კონფესიულობისა, მართებული ცხოვებისეული გზის აღმნიშვნელია) შვიდი ქალისთვის, „უბიწო ღიხსებიანი“ დედობა, ძიძობის მისია „უფლისგან ბოდებული მადლი“ იყო.

სახეზეა, იჩვენება ქართული ეთნოფსიქოლოგიის გამოვლინებად, ცხოვების გხადიცოდ-ჰუმანუი წესად აღიახებული (საოჯახო საქმიანობაში ქალის ასაკის და სქესის შესაბამისი დასაქმება; შუშანიკისგან, ფებოხონიასგან, სანათასგან საკუთივ და ნებით მიღებული გადაწყვეტილება; „კეხასთან“ ზიახებული, სახლობის მაწალმართებული/სახტყელი/ხელი/დედაბოდი ქალისგან უღრის გახება ...) და ჩვენთვისაც მიუღებული შემთხვევების (დაქვხივებული ქალის, სუხვიდის მიუხედავად მზრზე გათხოვების „მუდამ ცუდად მისადახებული“; ეთუელი შემთხვევები; ქალის ნების გაუთვადისწინებდად, მშობლის გადაწყვეტილებით გათხოვების ახც ეთუელი შემთხვევები; აკვანში დანიშვნა და ამ ნიშნობის ჩათვდა აუცილებელი ქოხწინების პიხობად ...) შესახებ. **ჩვენი დამოკიდებულება:** გხადიცოდი ცხოვების ამსახვედი სინამდვილე დღეს იდეოლოგიზიხებულ შიხმამა შეფუთული და უფლებების ხღვევადაცაა აღიახებული. აღნიშნულის მიუხედავად ქალი ახეხებდა, ახეხებს თავისთვის დაწესებული თვითშეზღუდვით შეიენაჩრუნოს „ღიხსებიანი „მე“ და დავტვიხთდიყო, დავტვიხთოს ღვთისმშობლის გატოდებულობით.

კულტურულ-სოციალური და რელიგიური იდენტობის სახე ქალის გხადიცოდი, ყოფითი-კულტურული ცხოვების წესი ქართულ სინამდვილეში ქრისტესმიეხად დადგენილის იდენტუხია.

საკვანძო სიტყვები: ქალი, დედა-ქალი საქართველოში კულტურულ-სოციალური და რელიგიური იდენტობის სახე; ქალი, შვიდი ქალი საქართველოში ეთნიკურ-კულტურული იდეოლოგიის მესაფუძველე; ეთნიკურ-კულტურული სინამდვილე; ქრისტიანულმა მართლმადიდებელი ხელივამ; სიმტკიცე-სამართლიანობის კოდი; ქალობის ეხოვნული მისია; ქალის ცხოვების წესი ქართულ სინამდვილეში ქრისტესმიეხად დადგენილის იდენტუხია.

ეთნოგრაფიული მასალა: „ღვთისმშობელი ზეციურია, ქალი კი მიწიერი სინამდვილეა, სულიერ-ზნეობრივი შემავსებელია ერთობის. წყალობაა, ღმერთის თანხმობაა ქალი“; „ღვთისმშობელმა იესო შვა, მიწიერი ქალი კი შობს და უნდა აღზარდოს ქვეყნისთვის მებრძოლი, მისი მოყვარე ქალ-ვაჟები. ეს მოვალეობა-შინაარსი ქალს აბედნიერებდა, თავის ადგილს არგუნებდა, ანარჩუნებინებდა. კაცს თუ პიროვნება იყო, მუდამ დანახული, აღიარებული და დაფასებული ჰქონდა ქალის ღვანლი. ასე რომ გასაკვირი არაა ქართველობაში დედის, ქალის კულტი“ (მთხრობელები: ზ. ჭკადუა. ლახამულა. 2017. ლ ბოქორიშვილი. თელავი 2016).

მსჯელობის დროს შევხებით: **ა.** ქალობის არსის და მისი თანხვედრილობის საკითხს ქართულ ტრადიციულ ცხოვრებასა და მართლმადიდებლობაში; **ბ.** მდედრში/დედაკაცი ჩადებული ეროვნული მისიის კოდს, შინაარსს.

თეზისი: საქართველოში ქალის ცხოვრება ტრადიციით იყო განსაზღვრული. ქალობის შინაარსი დროით გამოცდილი ცხოვრებით და ქრისტესმიერად დადგენილი წესის სადა-რია.

ქალი „ანგელოზისებრი ღირსება“, „მინიერი ღვთისმშობლი“: ცნობილია ქართული ენის უძველეს ლექსიკურ ფენაში ასახული, ქართველურ მითოლოგიაში დადასტურებული, ქალისა და მამაკაცის თანასწორობის შესახებ. აღნიშნულია, რომ ქალისა და მამაკაცის თანასწორობის იდეა, ქართული ენის უძველეს ლექსიკურ ფენაშივეა ასახული და გამოვლენილია ქართველურ მითოლოგიაშიც; კერძოდ, საქართველოს ყველა კუთხეში გამოჩენილი ადგილი უჭირავს ქალღმერთსა და „ადგილის დედას“ (http://putkaradze.blogspot.com/2017/03/blog-post_27.html). ქალის „ანგელოზისებრი ღირსებად“, „მინიერ ღვთისმშობლად“ აღიარების უარავი მასალა მოიპოვება ქართულ ეთნოგრაფიულ ყოფაში: „ქალი ხარ და მჭდომარეს შეგიძლია ხსოვნის შეთვლა. ფუძის ლოცვის დროს, ფუძის ანგელოზი ქალი არ დაისწრებდა კაცს. ანუ, ქალი „კერას“, ზეციურის მსგავსი მფარველია, ღირსებაა“ (მთხრობელი ტ. კვიციანი, ბეჩო, დოლასვიფი. 2015); „ხელი“ მინიერი ღვთისმშობლის, ქალის, დედა ქალის, დიასახლისის სახელია. როგორც ფუტკარს ყავს თავისი დედა ფუტკარი, ისე ჰყავს ადამიანთა სახლობასაც „ხელი“, ანუ ღვთაებრივი ნების მატარებელი ქალი, დედა, სული, პატიოსნება“ (მთხრობელი, ჟ. კაციტაძე. ოკრიბა, ჭყეპი. 2008); „სახლობას თავის „მათაფლებელი“, ანუ ტკბილი კეთილდღეობის უზრუნველმყოფელ-შემნარჩუნებელი, სინდისი, ღვთისმშობელს გატოლებული დიხსალი ჰყავს“ (მთხრობელი, ევტეხ (ტიხო) ონიანი. ეახუნდერის თემი, ჩუკულეში. 2013).

ბიბლია გვიხსნის შვილობის არსს. შვილი უნდა იყო სინათლე ქეშმარიტი, რომელიც ნუთისოფლად მომსვლელ ყველა ადამიანს უნათებს [იოანე 1:9]; აჰა, მემკვიდრეობა უფლისაგან – შვილები, გასამრჯელო – მუცლის ნაყოფი [ფსალმუნი 126:3] (<https://qtv.ge/%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98/%E1%83%A0%E1%83%A9%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98/11-%E1%83%99%E1%83%98%E1%83%97%E1%83%AE%E1%83%95%E1%83%90-%E1%83%A5%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%98-%E1%83%9B%E1%83%A8%E1%83%9D%E1%83%91%E1%83%9A%E1%83%94/> დადასტურება 19.07.2021).

ზუსტად იგივე დასტურდება შვილის სოციალურ-კულტურულ შინაარსთან დაკავშირებით საქართველოს ყველა ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ ერთეულში. „შვილი ადამიანებს ეძლევათ ღმერთისგან. ამიტომ მემკვიდრე უნდა აღზარდო ქვეყნის და მტრისაც წინაშე მოყვარული მისიის მატარებლად და არა „ჩემებურად“, „როგორც შევძელი“ მიდგომით“. საქართველოში ყველგან გეტყვიან, რომ მშობელი ხარობს, „თუ მართლა შვილი, ანუ ყველა-სთვის ნათელი კვალი, მხარი აღზარდა“; „შვილი ღვთის ნებით გაჩენილია მისსავე სახედ. ამიტომ შენ უნდა აღზარდო, ქვეყანას როგორც გამოადგება, წინაპრის კვალზე, უფლის რწმენით. შეასრულებ მისიას აღზრდი შვილს სწორად? საზღაურს აბრუნებ შენ, როგორც შვილი და, როგორც შვილის აღმზრდელი“.

მდრ., ქრისტიანული: „შენ ძე ხარ ჩემი, დღეს გშობე შენ [ფსალმუნები 2:7] (<https://mybible.ge/gvtis-shvilebi/> დადასტურება 19.07.2021) და ხალხურ ტრადიციული - „ღვთის შვილი“.

საქართველოს ყველა კუთხეში ხაზგასმით გეტყვიან ქალის მეტი პასუხისმგებლობის შესახებ. ერთხელ უკვე ვწერდით და აქაც შევნიშნავთ, რომ ქართველოში **ქალი „წულია“, „ქალიშვილია“, „მანდილოსანი დედაკაცია“. წული ქალის, ქალიშვილის და მანდილოსანი დედაკაცის**

1 გასაზიარებელი შეხედულებით, ტერმინი გარდა კონფესიურობისა, მართებული ცხოვრებისეული გზის აღმნიშვნელია

იღნგუხია „შვიდ ქაღიც“. შვიდ ქაღიცის მთავარი განმსაზღვრელიც „სოფელ-ქვეყნის და სახლობის ბუჩქობასთან ერთად უბინო, „ხოცის აუყოლავი“ მანდილიანობაა, „გაუდანძლავი ღიხსებიანობის“ აღმნიშვნელია და ახა მხოლოდ დეფლოხაციურ მდგომარეობის. ეთნოგრაფიული მასალა: „შვილი წმინდა ქალია, შვილ ქალობა ადამიანობის მწვერვალობაა“ (მთხრობელი, გ. არუთინოვი. თელავი. 2017); „შვილ ქალი ღვთისმშობლის მსგავსი უბინოა, მიწაა, საყრდენია შენი და სახლობის“ (მთხრობელი, ფ. ფიცხელაური, ყაზბეგი 2017); „ქალობა შინაარსია და არა ფიზიკურობა. სუფთა, კეთილით სავსეობის მდგომარეობაა“ (მთხრობელი, რ. რომანაძე. აჭყვისთავი. 2015); „ქალობა სიყვარულის, სიკეთის მაზეიმებელი მოცემულობაა და არა მართო სხეული“ (ლ. გოლეთიანი. ლეჩხუმი, ნაკურალეში, 2017); „ქალობა სიცოცხლის მშობლობა, ცხოვრების სანთელ-საკმეველობაა, დედაობაა, შვილობაა. არსია და არა მხოლოდ სხეული“ (მთხრობელი, ნ. კბილაძე. ნიკორწმინდა. 2005); „ქალობა უფლისმიერი სიკეთეა, ფიზიკურს არ აყოლილი სუფთა ღირსებაა“ (მთხრობელი, მთვ. სიჭინავა. ნოღა. 2014); „ქალობა წმიდაობაა, ზნეობიანი პასუხისმგებლობაა. უბინო ქალის დედაობა, საამაყო“ (მთხრობელი, ფ. გოგოლაშვილი. ოზურგეთი. 2007); „ქალობა, დედაობა ნიშნავს იყო გმირი, სამოთხისკენ გზის მკაფველი უბინოებით“ (მთხრობელი, ელდ. დვალისვილი. სულორი. 2015); „ქალობა მისიაა ღიხსებიანობის“ (მთხრობელი დ. ღვაჩლიანი. უშგული. 1998); „ქალიშვილი ხორციელებას, საკუთარის წინ დაყენებას არ ნიშნავს. ქალობა ძალაა ღვთიური, ღირსებაა“ (მთხრობელი, ც. კაჭარავა. ნოღოხაში. 2000წ).

„სულის სინმინდე, თავისთავად უპირისპირდება ხორცის უწმინდურობას. აქედან ბუნებრივად გამომდინარეობს დასკვნა, რომ ადამიანი თავისი არსებით შედგენილია ორი ხარისხობრივად საპირისპირო სუბსტრატისაგან, წმინდისა და უწმინდურისაგან, რომელთაგან პირველი, სული, - ციური საწყისიდან მომდინარეობს, ხოლო მეორე, ხორციელეობა მიწას განეკუთვნება. თავის მხრივ ეს დაპირისპირებანი ემთხვევა ციურსა და მიწიერს, ხოლო ეს უკანასკნელი კი კეთილისა და ბოროტის ზოგიერთ ასპექტს“ (ირ. სურგულაძე, 2002). ამ აღნიშნულ სინამდვილეს ქართველმა ქალმა შეუნივთა, წესად იქცია „ხორცის, „მე“-ს მიუდევნელი უბინო“ ცხოვრების შინაარსი. ქრისტიანულ-მართლმადიდებლური რელიგიით უბინოება სულისა და სხეულის სინმინდეა. სიძვა დამარცხდება მუდმივი სიფხიზლით, თავის დამდაბლებით, სხეულის სულისადმი დამონებით (<http://martlmadideblob-a.ge/mogvatseoba26.html>). წმინდა მღვდელთმთავარი ტიხონ ზადონელის სწავლებით: „... ღვთის წინაშე ხარ, ის ყველგან გხედავს და უყურებს შენს საქმეებს, სიტყვებსა და აზრებს. როგორ გაბედავ ღვთის წინაშე შესცოდო და თავი შეიბილწო? გაფრთხილდი, არა მხოლოდ საქმით, არამედ აზრითაც არ შესცოდო“. **მაგალითისთვის:** ფებრონიამ, მორწმუნემ და უფლისთვის თავშენიერულმა ქალმა, მიუხვდა რა ზრახვას მიწიერ ხელმწიფეს, აშოტ კურაპალატს კარები ცხვირში მიახეთქა, ზნეობრიობისკენ მოუწოდა, „სიძვის დიაცია“ კი მომავლის უღირსებობას გადაარჩინა; ჩვეულებრივი რიგითი ადამიანი იყო გურიის სოფელ ბახვის მკვიდრი „სასტიკი დედა“, რომელმაც სახლს წაუკიდა ცეცხლი, რადგან დაღუპა ხუთი თათარი და საკუთარი ქალი შვილი („ძალიან ლამაზი ციცი, თლა ბაღანე ქალი“), რომლისთვისაც საკუთარ „ქუხნა სახლში“ ღირსება აუნდა აეხადათ. ხალხისგან დედის (დედას აღარ უნდოდა ღირსება აყრილი შვილი; აღარ უნდოდა ღირსება აყრილი შვილის დედაობა), გასამართლება იმით დამთავრდა, რომ „სასტიკი“ უწოდა (ე. ნიკოლაიშვილი, 2019გვ. 11).

ქალის სათემო, საქვეყნო-საზოგადო ფუნქცია: ეთნიკურ-კულტურულობის ბურჯად აღიარებული ქალის->ქალობის მაგალითებად შეიძლება დავასახელოთ: შუშანიკი, ფებრონია, თამარი, ქეთევან დედოფალი. მწერლობამ ლელას, სანათას, მელანოს და სხვათა სახით შემოგვინახა ღვანლით და არსობით წმიდა სახეები ქართველი ქალისა. მსოფლიო ისტორიამ არ იცის სხვა პრეცედენტი ქალის მეფობისა ვიდრე თამარ მეფემდე. მსოფლიო ისტორიაში პირველია პარლამენტარიზმის პრეცედენტი თამარის დროს. მან პირველმა

1 შდრ.: შესცოდეს მას, მისმა ბინიერმა შვილებმა. გარყვნილი და გზასაცდენილი მოდგმა ის! [მეორე რჯული 32:5] (<https://mybible.ge/gvtis-shvilebi/> დადასტურება 19.07.2021).

გააუქმა სიკვდილით დასჯა. უამრავი წინააღმდეგობა დაძლია ქართველმა მეფე ქალმა და ქვეყანა მაშინდელი მსოფლიოს ზესახელმწიფოდ აქცია; ქაჯეთის ციხეში გამომწყვდეული ნესტანი არად დაგიდევს მის შესაძლო ვერ გამეფებას. არა თავის, არამედ სამშობლოს გადარჩენას თხოვს გმირ სატრფოს, რომ „მიმართოს ინდოეთს და არგოს რა მათ სამშობლოს“; სანათა აღარ იტირებს საკუთარ შვიდ შვილს და ქმარს, თუ მტერზე გაიმარჯვებს ქართველობა; ლელა ბაჩლელი მზადაა თავად იძიოს შური მტერზე; ისტორიული პირი მარიამ დედოფალი ანთებულ სანთლად დაგვიტოვა აკაკი წერეთელმა თავის მოთხრობა „ბაში-აჩუკში“. სწორედ მან, ქალმა გადააწყვეტინა ფრიად ძნელი საბჭო საქმე მეუღლეს შემოაბრძანა რა თათბირობაზე წმინდა გიორგის ხატი სიტყვებით: „ღმერთმა კეთილად დააგვირგვინოს ეგ თქვენი ქრისტიანული განზრახვა და ეს იყოს თქვენი წინამძღოლი!“; ჩვენი ქვეყნის გადარჩენის ერთი მიზეზი ქალის მიზნთან-გულიან ქმედებააო, დაგვიბარა აკაკი წერეთელმა, გაგვიმხილა რა სიმდიდრეზე, ოქროზე გაუყიდველი მელანოს ვაჟკაცობით გაკვირვებული აბდუშაჰილის ფიქრი: „აი, სად ყოფილა ქალი! კიდევ ეს არის, რომ ამდენი ხანია ქართველები გვიმკლავდებიანო!“. **ეთნოგრაფიული მასალა:** „ცხოვრების საქვეყნო-სამტერ-მოყვრო წესი მაშინ იცი, როცა ჯერ საზოგადო გტკივა და მერე შენი. ეს უფლებიანობის ცოდნაა“ (მთხრობელები: თ. ბიბილეიშვილი, ლ. ბოჭორიშვილი. ოკრიბა, ორპირი. 1997).

მართასა და მარიამის მაგალითზე შეიძლება ითქვას, რომ მაცხოვრისათვის ქალის ფუნქციები მხოლოდ საოჯახო საქმიანობით არ შემოიფარგლება. პირიქით, იგი საქციელს უწონებს მარიამს, რომელმაც სამზარეულოში ფუსფუსს იესოს მოსმენა არჩია. ეს მაგალითი ნამდვილად ასახავს ქალის ცხოვრების ორ სხვადასხვა მოდელს, ორ არსებულ პოტენციალს ქალში. 1. ქალი დაკავებული სასულიერო საქმიანობით; 2. ქალი დაკავებული საოჯახო ზრუნვით (<http://feminism-boell.org/index.php/ka/2015/09/20/kalisa-da-kacis-tanacorobis-sakitxi-martlmadidebluri-teologiis-mixedvit>).

ეთნოგრაფიული მასალებიც ადასტურებენ, რომ „ქალის ფუნქცია მდგომარეობდა საერო-საქვეყნო მსახურების „საჯილდაო ქვის“ ანევაში, ანუ **ქალს მესამე, სათემო, საქვეყნო-საზოგადო ფუნქციაც ჰქონდა**“. ირკვევა ქალის მახვზად, ჩვეულებით სამართალში განმსჯელად ყოფნის, ქალის საკუთარი ნებით მოსისხლე გვარში გათხოვების და ასე საგვარო თემების შემრიგებლის ფუნქციის შესახებ; ირკვევა, რომ „ქართულში ქალი დედისიმედი, დედური ძალების სახე, ზღურბლის ჯვრის გადამსახველია“: „ქალისგან ქალობის მოლოდინი იყო დიდი. გვქონდა ქართველებს ქალის სახელად **-დედისიმედი**. დედისიმედობა ქალისგან საკუთარი, „მთავარი თავი სახლის“ და „თავი სახლის“/მამის სახლი ზღურბლის მაძლიერებელი ჯვრის ტარებას ნიშნავდა. გაამართლებდი ამ იმედს და იქნებოდი დალოცვილქალი“ (მთხრობელი, ალ. ვიბლიანი. ტანძია. 2019); „დედა უმღეროდა აკვანში მძინარე ყრმას და მასში ზრდიდა მართლს, სიკეთეს, ფასეულობებს. ანუ, დიხსალი/დიხსახლისი მართო საშინაო საქმის, ხელსაქმის მკეთებელი არაა. იგი ცხოვრების წარმართველია, შვილის ქუდოსნად მზრდელია, მეუღლის, თავის და მამის სახლობის ნევრთა ქუდის დამხურავად მზრდელია“ (მთხრობელი, ზ. ჭკადუა, ლახამულა. 2017). **შდრ.**: ქრისტიანობის თანახმად იმედი ერთ-ერთია სამი სათნოებიდან. იმედი, ანუ დადებითი ემოცია დაკავშირებულია სასიკეთო მოლოდინთან და კარგ შედეგთან.

ზუსტად იგივე, რომ ქალები სხვადასხვა პროცესში იღებენ მონაწილეობას; რომ სვანი, ხევსური და ფშაველი ქალის ფუნქცია იყო: შუამავლის უფლება; დაპირისპირებულ მხარეთა მანდილით მომრიგებლობა ირკვევა სპეციალური ლიტერატურიდან (ტ. მარგველაშვილი, 2017. გვ. 127; М. Ковалевский, Т. II, 1925 გვ. 52).

უნდა ითქვას, რომ იყო, გვხვდება მიუღებელი, ვერგასამართლებელი („მუდამ ცუდად მისაძახებელი“ დაქვრივებული ქალის მაზღზე გათხოვების; ქალის ნების გაუთვალისწინებლად, მშობლის გადაწყვეტილებით გათხოვების; აკვანში დანიშვნა და ამ ნიშნო-

1 შევნიშნავთ, რომ ტერმინი „მთავარი თავი სახლი“ პირველად შეგვხვდა სვანეთში

ბის აუცილებელი ქორწინების პირობად აღიარება და სხვა) შემთხვევები. მიუღებელია, ქართული ეთნოფსიქოლოგიის გამოვლინებად, ცხოვრების ტრადიციულ-ჰუმანურ წესად აღიარებული (შუშანიკისგან და ფებრონიასგან, სანათასგან საკუთრივ, ნებით მიღებული ცხოვრების წესი; საოჯახო საქმიანობაში ქალის ასაკის და სქესის შესაბამისი დასაქმება; „კერასთან“ ზიარებული, სახლობის მანაღმარებელი/სარტყელი/ხელი/დედაბოძი ქალისგან საკუთარი ნაწილი უღლის ტარება ...) სინამდვილის უფლებათა რღვევად გამოცხადების ფაქტები.

არ ვამბობთ, რომ საქართველოში არ შეინიშნება მამაკაცთა „აბსოლუტური უფლებიანობის კვალი“, მაგრამ ვერ დავეთანხმებით აღნიშნულისთვის პატრიარქალურის დარქმევას; რომ ქართველები, ქართველური წარმოშობის ხალხები დასაბამიდან უგულბელ-ჰყოფდნენ მატრიარქალური კულტურის ინსტიტუტებს. არ ვფიქრობთ, ფშავ-ხევსურეთის კარგ მცოდნე გ. თევდორაძეს მიაჩნდეს, რომ ქალის მდგომარეობა გათხოვების შემდეგაც არ უნდა იყოს უბინო, უმნიშვნელო. არ მიეწოდებინათ მისთვის საქართველოს ამ ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ ერთეულებში მსგავსი მასალა, მაშინ, როცა დღესაც გეტყვიან, რომ გათხოვების შემდეგაც „უბინოება წმიდაობაა და ეს მდგომარეობა ქალის ცხოვრების ქართული წესი უნდა იყოს“; არ ვფიქრობთ, რომ ბევრგან საქართველოში გავრცელებული თქმა „ნება მიბოძეთ, დაგისახელოთ, ჩემი მეუღლე“ მიუღებელია და იგი მხოლოდ „პატრიარქალური უფლებების“ გამოხატულებაა (ტ. მარგველაშვილი, 2017. გვ. 132, 133, 141); შეცდომად, მეტიც, ერთგვარ იდეოლოგიად მიგვაჩნია, მაგალითად კოვალევსკის მოსაზრება, რომ ფშავში „მამაკაცის დამოკიდებულება ცოლისადმი გამარჯვებულის დამარცხებულისადმი მოპყრობას ჰგავს“ (იქვე).

სადავო არაა, რომ შენი ეროვნულ-კულტურულის საზიანო იდეოლოგიის გაზიარება ეთნიკური მარკერების უგულბელყოფას იწვევს. აღნიშნული მიდგომა დაღს ასვამს, მტრისთვის, თუ მოყვარე მტრისთვის სასურველად წარმოაჩენს, ქალის/**საოჯახო ცხოვრების მთავარი მონაწილე, მეუღლე-სინდისი** სახეს.

დასკვნა: ა. ქალმა საკუთარი მეობით, თავისთვის დანესებული თვითშეზღუდვით მოახერხა შეენარჩუნებინა „ღირსებიანი „მე“ და დატვირთულიყო ღვთისმშობლის გატოლებულობით; სიცოცხლის მშობელი „შვილ ქალობა“ ღირსება-სინმინდით, მიზნისთვის მებრძოლობით, სახლობის ბურჯობით, შვილთა სასამშობლოოდ ვარგად აღზრდის უზრუნველყოფით უმაღლეს ეთნიკურ-კულტურულ იდეოლოგიაზე გადის¹; ბ. მიუღებელია, იდეოლოგთაგან შირმაში შეფუთული „უკეთესი წესების“ მომარჯვება ქართველი ქალის მიერვე უზრუნველყოფილი, ქრისტიანულ-მართლმადიდებლური რელიგიის მიერაც გატრადიცილებული ცხოვრების შესაცვლელად. აღნიშნულ გზაზე მიუღებელია ჩვენგანაც საკუთარის სხვათა ცხოვრების წეს-ელემენტებით ჩანაცვლება.

ლიტერატურა:

1. მარგველაშვილი, ტ., (2017). კავკასია და ძველი აღმოსავლეთი. ისტორიულ-ეთნოლოგიური ნარკვევი
2. ე. ნიკოლაიშვილი, მოთხრობები გურიის ახლო წარსულიდან. დიალექტური ტექსტების კრებული. 2019გვ. 11
3. სურგულაძე, ირ (2002). მითოსი, კულტი, რიტუალი საქართველოში
4. Ковалевский, М., (1925). Современный обычай и древний закон. Москва. Т. II
5. Putkaradze, T. A., Gitation: ტ. ფუტკარაძე, <https://ortakfikir.com/webstore/160220180726421.pdf>
6. http://putkaradze.blogspot.com/2017/03/blog-post_27.html
7. <https://qtv.ge/%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98/%E1%83%A0%E1%83%A9%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98/11-%E1%83%99%E1%83%98%E1%83%97%E1%83%AE%E1%83%95%E1%83%90-%E1%83%A5>

1 საჭიროა ეთნოგრაფიულ ტერმინთა მართებული გამოყენება.

[E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%98-%E1%83%9B%E1%83%A8%E1%83%9D%E1%83%91%E1%83%9A%E1%83%94/](https://mybible.ge/gvtis-shvilebi/) დადასტურება 19.07.2021

8. <https://mybible.ge/gvtis-shvilebi/> დადასტურება 19.07.2021
9. <http://martlmadidebloba.ge/mogvatseoba26.html>
10. მემორე რჯული 32:5 <https://mybible.ge/gvtis-shvilebi/> დადასტურება 19.07.2021
11. <http://karibche.ambebi.ge/qristianuli-ckhovreba/religia-da-mecniereba/360-sadac-uflis-sulia-iq-thavisuflebaa.html>
12. <http://feminism-boell.org/index.php/ka/2015/09/20/kalisa-da-kacis-tanascorobis-sakitxi-martlmadidebluri-teologiis-mixedvit>

A WOMAN AS THE FACE OF CULTURAL-SOCIAL AND RELIGIOUS IDENTITY (according to ethnographic materials)

Davit Shavianidze

Associate Professor of Akaki Tsereteli State University and Kutaisi University, Ethnologist

SUMMARY

A woman, mother-woman is the face of cultural-social and religious identity in Georgia, the founder of ethnic-cultural ideology. Created by a woman, this reality has been seriously reinforced by the Christian Orthodox religion.

The analysis of available historical data, ethnological studies and our ethnographic materials on the issue under discussion reveals: **a.** About equality of women and men in Christianity and the mentality of Georgian people, (cf. equality between men and women is reflected in the Georgian language. We also have the terms, such as “mother-man”, “father-man” [For discussion: see T. Putkaradze’s work, <https://ortakfikir.com/webstore/160220180726421.pdf>]), about the gospel-like counsel from a woman, of unblemished (purity of soul and body) services, as well as about the fact that woman is the main figurant of the folk beliefs in Georgian reality; **b.** the code of faith, firmness and justice, imprinted by the Lord in woman, is the provider of femininity carrying the national mission; **c.** For a “Christian” daughter (in addition to religious affiliation, the term also denotes the person living the righteous lifestyle), influenced by the cult of Nana, immaculate motherhood and nursing mission were considered to be “the grace from the Lord.”

In fact, it turns out to be a manifestation of Georgian ethnopsychology, recognized as a traditional-humane way of life (employment of a woman according to age and gender in family activities; decision made voluntarily and following the wishes of Shushanik, Febronia, Sanata) and the cases unacceptable for us (some single cases of condemning widowed woman, who was apparently forced to get remarried to husband’s brother; getting married just following her parents’ wishes; betrothal from the cradle and considering this betrothal to be a mandatory pre-requisite for marriage). **Our attitude:** The reality of the traditional life we described above is today wrapped in an ideological package and recognized as a violation of rights. Despite this, a woman with her dignity and self-restraint did manage and still manage to keep her dignity.

Several rules are also unacceptable for us, which have not been confirmed for a long time, have not become a tradition.

A cultural-social and religious nature of a woman in Georgian reality is a rule of her traditional cultural and general lifestyle identical to one that is established by Christ.

Key words: woman; mother-woman as the face of cultural-social and religious identity in Georgia; ethnic-cultural reality; Christian Orthodox religion; the code of firmness and justice; national mission of femininity; woman’s lifestyle in Georgian reality is identical that established by Christ.

COVID-19 ზეგავლენა სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების ეკოლოგიურ-ეკონომიკურ განვითარებაზე

თეიმურაზ შენგელია

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

ისევე, როგორც მთელს მსოფლიოში COVID-19-ის პანდემია უახლოვით ზეგავლენას ახდენს სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების ეკონომიკურ განვითარებაზე. ამ ქვეყნების მიერ მიღებული პრევენციული ზომები მიმართული იყო ჯანდაცვის სისტემის გაუმჯობესების, მოსახლეობის სოციალური დაცვისა და დაზარალებული ბიზნესის დახმარებისკენ, ხოლო მათი მთავრობები ახდენდნენ იმ ღონისძიებების ხედაზარებას, რომლებიც ოხიენტივებული იყო გახეიმოსდაცვითი მიზნების მიღწევაზე. თუმცა, პოსტპანდემიური პერიოდში „ეკოლოგიური ეკონომიკაზე“ გადასვლის დასაჩქარებლად გასაკეთებელი ჯერ კიდევ ბევრია. ამ სტატიაში გაანალიზებულია სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების პოტენციურიდან გამომდინარე COVID-19-ზე ზეგავლენის ეკოლოგიური ასპექტები.

საკვანძო სიტყვები: კოვიდ-19, ეკოლოგიზაცია, ეკონომიკური განვითარება, სამხრეთ კავკასია, ქვეყნები.

2019 წლის ბოლოს დაწყებული COVID-19 კრიზისი 2020 წლის 12 მარტს ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციამ პანდემიად გამოაცხადა. მან უზარმაზარი ზიანი მიაყენა ადამიანების ჯანმრთელობასა და ქვეყნების ეკონომიკურ განვითარებას. პანდემიის შედეგები, ისევე როგორც მასთან დაკავშირებული შეზღუდვები, ზეწოლას ახდენს ჯანდაცვის სისტემებზე, აზიანებს თავისუფალ ვაჭრობას, ანელებს წარმოების, მოხმარებისა და ინვესტიციების ზრდის ტემპებს. კოვიდპანდემიამ გამოიწვია XXI-ე საუკუნის ყველაზე მწვავე ეკონომიკური კრიზისი. წინასწარი მონაცემები მეტყველებენ, რომ პანდემიით გამოწვეული ეკონომიკური და სოციალური დანაკარგები მაღალია, ხოლო უახლოეს მომავალში მისი უარყოფითი ზეგავლენა ქვეყნების ეკონომიკურ და სოციალურ განვითარებაზე გაიზრდება. სხვადასხვა ქვეყნებისა და რეგიონების განვითარებისთვის ის მნიშვნელოვანი შემაფერხებელი ფაქტორი გახდება. არაერთგვაროვანია ცალკეული ქვეყნების კრიზისიდან გამოსვლის ტემპები და დონე. Covid-19 პანდემია არის გლობალური გამოწვევა ჯანდაცვის სისტემის, სოციალური და ეკონომიკური წესრიგისთვის. მიუხედავად იმისა, რომ ბევრი ქვეყანა ვირუსის მეოთხე ტალღას ებრძვის, მთავრობებმა დააჩქარეს პოსტპანდემიურ პერიოდში ეკონომიკის აღდგენის საშუალო და გრძელვადიანი ეროვნული სტრატეგიის შემუშავება, რომელიც ასევე მოიცავს გარემოსდაცვით გამოწვევებზე რეაგირებას, „ეკოლოგიური ეკონომიკის“ ფორმირებას. არსებული რეალობიდან გამომდინარე, ეროვნული მთავრობები ცდილობენ პანდემიის დროს პრიორიტეტი მიანიჭონ იმ პროექტებს, რომლებიც ხელს უწყობენ ბიუჯეტის დეფიციტის შემცირებას, მაშინაც კი, თუ ამ პროექტებს აქვთ გარემოზე ნეგატიური ზემოქმედების პოტენციალი. ამიტომ, მნიშვნელოვანია რომ COVID-19-ზე რეაგირების ღონისძიებები შეესაბამებოდეს ეროვნულ გარემოსდაცვით მიზნებს (OECD, 2020).

ეკოლოგიურმა ზომებმა შესაძლებელია უზრუნველყონ ქვეყნების ეკონომიკის აღდგენა და სამუშაო ადგილების შექმნა. სპეციალისტთა დასკვნებით „ეკოლოგიური ეკონომიკა“ 2030 წლისთვის შეუძლია შექმნას 395 მილიონი სამუშაო ადგილი (World Economic Forum, 2020). მხოლოდ მწვანე სატრანსპორტო სექტორს შეუძლია დაასაქმოს 15 მილიონამდე ადამიანი, ხოლო განახლებად ენერჯიაში განხორციელებული ინვესტიციები კი 2050 წლისთვის მსოფლიოს 63 მილიონამდე სამუშაო ადგილით უზრუნველყოფს. ამ მხრივ, ეკონომიკური ზრდის განსახორციელებლად მწვანე ინფრასტრუქტურაში ინვესტიციები მნიშვნელოვანი პოტენციალის მატარებელია (OECD, 2020).

ანალიზმა აჩვენა, რომ სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების COVID-19-ის დაძლევის ღონისძიებებს, გააჩნიათ როგორც დადებითი ასევე უარყოფითი ეკოლოგიური ეფექტები (იხ. ცხრილი 1).

ცხრილი 1. სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების კოვიდ-19 დაძლევის ღონისძიებანი, რომელთაც გააჩნიათ დადებითი და უარყოფითი ეკოლოგიური ეფექტი

ქვეყნები	კოვიდ-19 დაძლევისა და ეკონომიკის აღდგომის გეგმებში ეკოლოგიური მიდგომების არსებობა	არსებულ გეგმებში ეკოლოგიური მიდგომების რეალიზაციის დაჩქარება	მცირე და საშუალო ბიზნესის ეკოლოგიური მხარდაჭერა	ეკოლოგიური ელემენტები ქვეყნების საერთაშორისო მხარდაჭერის ინიციატივებში	კოვიდ-19-ის დაძლევის ეკოლოგიური ღონისძიებები, რომლებსაც გააჩნიათ, როგორც დადებითი ასევე უარყოფითი შედეგები					უარყოფითი ზეგავლენის მქონე ეკონომიკის აღდგენის ღონისძიებები
					ჰაერის დაბინძურების ხარისხი	ენერგეტიკა	სოფლის მეურნეობა	ნარჩენების მართვა	წყალმომარაგება და სანიტარია და ჰიგიენა	
სომხეთი	✓		✓	✓		✓		✓		✓
აზერბაიჯანი		✓		✓	✓	✓		✓		
საქართველო			✓	✓	✓	✓	✓	✓		

წყარო: OECD, 2020

ცხრილი 1 წარმოგვიდგენს COVID-19-ის პირობებში ცალკეული ქვეყნების მიერ განხორციელებულ ეკოლოგიურ საქმიანობას. თუმცა, შეიძლება ნაადრევი იყოს იმის შესახებ დასკვნების გამოტანა, ექნება თუ არა მოცემულ პოლიტიკას საბოლოოდ დადებითი ან უარყოფითი გავლენა ბუნებრივ გარემოსა და ქვეყნების ეკონომიკაზე.

1. სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების COVID-19-ზე ეკოლოგიური ზემოქმედების ზომები და ეკონომიკის აღდგენის გეგმები

სამხრეთ კავკასიის ქვეყნები ღებულობენ COVID-19-ზე ეკოლოგიური ზემოქმედების ზომებს და ეკონომიკის აღდგენის გეგმებს. სომხეთში COVID-19 პანდემიის ნეგატიური ზემოქმედების შესამცირებლად განხორციელდა 22 ღონისძიება, რომელთაგან ერთ-ერთი, დასაქმებაზე ეკოლოგიური ზემოქმედების თვალსაზრისით მოიცავდა გამწვანების მიზნით ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას. ამ პროგრამაში დასაქმებულებმა მდინარეების გასწვრივ დარგეს ტირიფის ხეები. ანაზღაურების სახით მათ ჯამურად მიიღეს 19 000 აშშ დოლარი (რაც 19 აშშ დოლარია ერთ ადამიანზე დღეში). პროგრამის რეალიზაციის შედეგად შეიქმნა სეზონური ხასიათის 1000 სამუშაო ადგილი. 2020 წლის 1 ივნისის მონაცემებით, 2 მილიონზე მეტი ნერგი დაირგო. ამ პროექტის წარმატების გათვალისწინებით, გერმანიის ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ფედერალურმა სამინისტრომ მხარი დაუჭირა პროგრამის მე-2 ფაზის განხორციელებას (Ministry of Environment of the Republic of Armenia, 2020). აზერბაიჯანში, პანდემიის დროს სამუშაო ადგილების შექმნის ხელშეწყობის მიზნით, გაიზარდა საჯარო სექტორში დასაქმებულთა რაოდენობა 38000-დან 90000-მდე. პროგრამაში მონაწილეები დასაქმდნენ სადებიზინფექციო სამუშაოებზე, დაუცველი ჯგუფებისთვის სოციალური მომსახურების მიწოდებაზე, ურბანული მწვანე ფართების განვითარებაზე. ქვეყანამ შეიმუშავა აზერბაიჯანის ენერგოეფექტიანობის პოლიტიკის პროგ-

რამა და ამჟამად ის მუშაობს EU4Energy ინიციატივის ფარგლებში ენერგოეფექტიანობის ეროვნული სამოქმედო გეგმის პროექტზე, ენერგეტიკული განვითარების გასაუმჯობესებლად ენერგოეფექტიანობის კონცეფციასა და განახლებადი ენერჯის წყაროების გამოყენების განვითარების ხელშეწყობაზე (OECD, 2020).

იმის გათვალისწინებით, რომ COVID-19 კრიზისი განსაკუთრებით მძიმე გავლენას ახდენს მცირე და საშუალო ბიზნესზე, რეგიონის ქვეყნები სრულყოფენ კერძო სექტორის განვითარების ეროვნულს ტრატეგიებს. მნიშვნელოვანია, რომ ეს გეგმები შეესაბამებოდეს გარემოსდაცვით მიზნებს, მოიცავდნენ ბიზნესის განვითარების სტიმულებს. ზოგიერთმა ქვეყანამ უკვე შეიტანა მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერის ღონისძიებებში ეკოლოგიური ასპექტები. სომხეთის ეკონომიკის სამინისტრომ, მენარმეობის მხარდაჭერის ოფისთან და საინვესტიციო მხარდაჭერის ცენტრთან ერთად, მოაწყო ვებინარების სერია მენარმეებისთვის თემაზე: „სანარმოების სწავლება COVID-19-ის წინააღმდეგ საბრძოლველად“. საქართველოში არა ერთი ღონისძიება ტარდება მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდასაჭერად პროგრამის „ანარმოე საქართველოში“ გაფართოებისა და მიკრო და მცირე ბიზნესისათვის გრანტების მოცულობის ზრდის საფუძველზე. პროგრამა ორიენტირებულია მწვანე, ინოვაციურ და მდგრად ბიზნესზე (თ. შენგელია, 2021). მცირე და საშუალო ბიზნესის ეკოლოგიზაციის პროგრამა ამოქმედდა აზერბეიჯანში. გარემოს ეფექტიან მენეჯმენტთან დაკავშირებული ცოდნისა და უნარების გაღრმავებით, ეკონომიკური სტიმულირების დანერგვით, მცირე და საშუალო ბიზნესის წახალისების მიზნით ეკოლოგიური ზომების გატარებით და საერთაშორისო სტანდარტებისა და გარემოსდაცვითი ღონისძიებების დანერგვით, ის უზრუნველყოფს ბიზნესის მეთოდოლოგიურ და ფინანსურ მხარდაჭერას (ODIMM, 2020).

2. COVID-19 პანდემიის პირობებში ეკოლოგიური ეკონომიკის საერთაშორისო მხარდაჭერა

საერთაშორისო პარტნიორები სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების COVID-19-ის წინააღმდეგ ბრძოლაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ. საკარანტინო შეზღუდვების მიუხედავად, პანდემიამდე დაწყებული რამდენიმე ეკოლოგიური პროექტი აგრძელებს გეგმის მიხედვით რეალიზაციას, ასევე შემუშავდა COVID-19-ზე მიზნობრივი მწვანე რეაგირების ახალი ინიციატივები. გაეროს განვითარების პროგრამა (UNDP) მხარს უჭერს სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში COVID-19-ზე რეაგირების პროგრამის შემუშავებას. სომხეთმა მიიღო დამატებითი დაფინანსება ევროკავშირის EU4 საქმიანი ინიციატივის მეშვეობით. მწვანე ტექნოლოგიების განვითარების მიზნით, მას გამოეყო დამატებითი სესხები და გრანტები მცირე და საშუალო ბიზნესისთვის. საქართველოში ევროკავშირმა (UE) და UNDP-მა დაიწყო 2.7 მილიონი აშშ დოლარის საგრანტო პროგრამა, რომელიც მიზნად ისახავს სოფლის მენარმეობის სტიმულირებას, სამუშაო ადგილების შექმნას, ბუნებრივი რესურსების მენეჯმენტის გაუმჯობესებასა და პანდემიის შემდეგ კლიმატის ცვლილებებთან ბრძოლის ღონისძიებების წახალისებას (თ. შენგელია, 2020).

ფართოდ გავრცელებულმა საკარანტინო ზომებმა მოახდინა როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი მოკლევადიანი გავლენა გარემოზე. ერთ-ერთი უარყოფითი შედეგი იყო ერთჯერადი პლასტიკური მასის პროდუქტების გამოყენებისა და პლასტიკური ნარჩენების მოცულობის მნიშვნელოვანი ზრდა. მხოლოდ ერთჯერადი ნიღბების გლობალური გაყიდვები 2019 წლის 800 მილიონი აშშ დოლარიდან 2020 წელს 166 მილიარდ დოლარამდე გაიზარდა (UNCTAD, 2020). დადგენილია, რომ ერთჯერადი გამოყენების პლასტმასის პროდუქტების გაზრდილი მოხმარება მინიმუმ სამი წლით შეამცირებს პლასტიკური ნარჩენების შემცირების მცდელობებს. იზრდება ნიღბების, რეზინის ხელთათმანების, სადეზინფექციო ბოთლებისა და საკვების შესაფუთი მასალების არასათანადო უტილიზაციის პრაქტიკა. COVID-19-მა ასევე უარყოფითად იმოქმედა ტურიზმზე, რამაც გამოიწვია ეროვნული პარკებისა და დაცული ტერიტორიების დაფინანსების შემცირება. ასე მაგალითად,

საქართველოს დაცული ტერიტორიების სააგენტოს ბიუჯეტი 2020 წელს 7 მილიონი ევრო-დან 4 მილიონ ევრომდე შემცირდა. პანდემიის დროს ქვეყნების დაცული ტერიტორიების მხარდასაჭერად, კავკასიის ბუნების ფონდმა საქართველოსა და სომხეთისთვის გამოყო 1.2 მილიონი ევრო (Caucasus Nature Fund, 2020).

3. ჰაერის დაბინძურება და Covid-19 პანდემია

ამავდროულად, სატრანსპორტო შეზღუდვების გამო, საკარანტინო ზომებმა დადებითი ზეგავლენა მოახდინა ჰაერის ხარისხზე. კვლევაში (Amiranashvili, Kirkitadze and Kekenadze, 2020) გაანალიზებულია საქართველოში საკარანტინო ღონისძიებების გავლენა თბილისში ჰაერის დაბინძურების დონეზე. კვლევის შედეგებმა აჩვენა, რომ 2020 წლის 17 აპრილიდან 2020 წლის 27 აპრილამდე, როდესაც ავტომობილის მართვის აკრძალვა დაწესდა, დაფიქსირდა წვრილი ნაწილაკების (PM2.5), აზოტიოქსიდების (NO2) და ნახშირბადის მონოქსიდის (CO) შემცირება, თუმცა მინისზედა ოზონის (O3) დონე გაიზარდა. სომხეთის სახელმწიფო არაკომერციულმა ორგანიზაციამ “გარემოს მონიტორინგისა და ინფორმაციის ცენტრმა” დადგინა, რომ მოხდა NO2-ის ემისიის შემცირება 2020 წლის 1 აპრილიდან 16 აპრილის ჩათვლით, რაც დროში ემთხვევა საკარანტინო ზომების შემოღებას.

ჰაერის ხარისხის მოკლევადიანი გაუმჯობესების მიუხედავად, ეს გარემოსდაცვითი სარგებელი დროებითია. კლიმატის ცვლილების თვალსაზრისით, ის მცირე გავლენას ახდენს ატმოსფეროში CO2-ის მთლიან კონცენტრაციაზე. საკარანტინო შეზღუდვების გამო ყოველდღიური გლობალური CO2 გამონაბოლქვი დაეცა 17%-მდე, მაგრამ 2020 წლის ივნისის მონაცემებით ის მხოლოდ 5%-ით ჩამორჩებოდა 2019 წელს დადგენილ დონეს (World Economic Forum, 2020). გლობალური ყოველდღიური ჰაერის გამონაბოლქვის შემცირება ხდება ტრანსპორტიდან CO2 გამონაბოლქვის 40% შემცირებით. მეორეს მხრივ, ენერგეტიკამ და მრეწველობამ ნაკლები წვლილი შეიტანეს ამ პროცესში - შესაბამისად 22% და 17%. დაბინძურებული ჰაერის მაჩვენებელსა და COVID-19 განვითარების რისკს შორის პირდაპირი კორელაციის არსებობა ქვეყნებს აძლევს დამატებით სტიმულს ჰაერის დაბინძურების შესამცირებლად. ამ მიზნით რეგიონის ზოგიერთი ქვეყანა უკვე დგამს ნაბიჯებს. აზერბაიჯანი გეგმავს 300 ეკოლოგიურად სუფთა ავტობუსის იმპორტს, რომლებიც შეკუმშული ბუნებრივი გაზით ან ჰიბრიდული ძრავებით მოძრაობენ. საქართველოში, ქ.თბილისის მერიამ გარემოზე დადებითი ეფექტის გახანგრძლივების მიზნით შემოგვთავაზა კვირაში ორი დღით მანქანებით გადაადგილების აკრძალვის შემოღება, ასევე განათავსა ელექტროსკუტერები, ქირავდება ალტერნატიული სატრანსპორტო საშუალებები (Caucasus Nature Fund, 2020).

არსებობს მეცნიერული დასკვნები, რომელებიც ადასტურებენ დადებით კორელაციას დაბინძურებულ ჰაერსა და COVID-19-ით გამოწვეულ სიკვდილიანობას შორის. რიგი კვლევები მიუთითებენ სტატისტიკურად მნიშვნელოვან პოზიტიურ კავშირზე ჰაერის დაბინძურების დონესა და COVID-19-ის შემთხვევებს შორის. იტალიაში ჩატარებული კვლევის შედეგები აჩვენებენ, რომ არსებობს დადებითი კორელაცია ახალი შემთხვევების ყოველდღიურ მატებასა და ჰაერის ხარისხის ინდექსს შორის, ჰარვარდის უნივერსიტეტის მიერ ჩატარებული კვლევით დადგინდა, რომ შეერთებულ შტატებში, PM2.5-ის გრძელვადიანი საშუალო კონცენტრაციის 1 მკგ/მ³ ზრდა ასოცირდება COVID-ით დაღუპულთა 11%-თან. მსგავსი შედეგები გამოქვეყნდა კვლევაში, რომელიც მოიცავდა ნიდერლანდების 355 მუნიციპალიტეტს. აღმოჩნდა, რომ თუ მუნიციპალიტეტს აქვს PM2.5 კონცენტრაციის დონე 1 მკგ/მ³ 3-ზე უფრო მაღალი, მაშინ COVID-19 იზრდება 9.4-ჯერ, ჰოსპიტალიზაცია 3-ჯერ და სიკვდილიანობა 2.3-ჯერ (World Economic Forum, 2020). ეს ინფორმაცია ქვეყნებს აძლევს დამატებით სტიმულს, რომ გააგრძელონ გარემოს დაცვითი მიზნების რეალიზაცია და ნახალისონ ჰაერის ხარისხის გაუმჯობესების ღონისძიებები (Zhu et al., 2020).

ენერგეტიკა

იმ ღონისძიებების დიდი ნაწილი, რომელიც ორიენტირებულია ენერგეტიკულ ზრდაზე მიზნად ისახავს შინამეურნეობების შემოსავლების ზრდას, რადგან მთავრობები და კომპანიები კრიზისის დროს ვალდებულნი არიან შეამცირონ მოსახლეობის ფინანსური ტვირთი. დამატებითი ღონისძიებები მოიცავს ფინანსურ დახმარებას, რომელიც მნიშვნელოვანია COVID-19-ით გამოწვეული სოციალურ-ეკონომიკური ტვირთის შესამცირებლად. სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების ენერგეტიკულ სექტორში ეკონომიკური ზრდის აღსადგენად COVID-19-ზე რეაგირების ზომები შემდეგია: სომხეთში 2020 წლის თებერვალში COVID-19-ის სოციალური გავლენის შემცირების მიზნით მოსახლეობას გაენია დახმარება კომუნალური გადასახადების (ელექტროენერჯია, გაზი და წყალი) გადახდაში. აზერბაიჯანში 2020 წლის აპრილიდან მაისის ჩათვლით მოსახლეობის მიერ ელექტროენერჯიის შეღავათიანი მოხმარების ლიმიტი გაიზარდა 300 კვტ/სთ -დან 400 კვტ/სთ-მდე. საქართველოში COVID-19 პანდემიის გავლენის შესამცირებლად, ელექტროენერჯიისა და გაზის დაბალი მოხმარების მქონე საყოფაცხოვრებო გადასახადები დაფინანსდა სახელმწიფო ბიუჯეტიდან (2020 წლის მარტში, აპრილში და მაისში) (OECD, 2020). საქართველოს ენერგეტიკისა და წყლის მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის მონაცემებით, ამ საქმიანობის საერთო ღირებულება იყო დაახლოებით 150 მილიონი ლარი (45 მილიონი აშშ დოლარი). ინიციატივა გაგრძელდა 2020 წლის ნოემბრიდან 2021 წლის თებერვლამდე და მიზნად ისახავს მოსახლეობის იმ ფენების დახმარებას, ვისი შემოსავლებიც მნიშვნელოვნად შემცირდა პანდემიის დროს (Shengelia, 2020).

სოფლის მეურნეობა

პანდემიის ფონზე გაძლიერდა სასოფლო-სამეურნეო სექტორის დამხმარების ღონისძიებები. ისინი მოიცავდნენ: დიზელზე ფასების შემცირებას (საქართველოში) და სარწყავი წყლის რესურსების გამოყენების გადასახადის 50%-ით შემცირებას (აზარბეიჯანში). გარემოსდაცვითი მიდგომების მაგალითია პროგრამა Plant the Future, რომელიც დაიწყო საქართველოში, ამ პროგრამით თანადაფინანსებულია პანდემიის დროს მრავალწლიანი კულტურების სარწყავი სისტემის შესყიდვა და მონტაჟი (Shengelia, 2020).

ნარჩენების მართვა

Covid-19 პანდემიის გავრცელების რისკის შესამცირებლად, საქართველომ და სომხეთმა მოქალაქეებს ურჩიეს გადაყარონ გამოყენებული ნიღბები პლასტიკურ ჩანთაში მოთავსებით. ერთჯერადი პლასტიკური ჩანთების გამოყენებამ გაზარდა გარემოს დაბინძურება იმ ქვეყნებში, რომლებსაც ნარჩენების მართვის უნარი არ გააჩნიათ. ამავე დროს, ზოგიერთი ქვეყანა ასევე დგამს ნაბიჯებს პანდემიის შედეგად წარმოქმნილი დამატებითი ნარჩენების უტილიზაციის მიზნით. მაგალითად, აზერბაიჯანში შემუშავებულია COVID-19-ის ნეგატიური ზემოქმედების შემცირების სამოქმედო გეგმა, რომელიც მოიცავს მყარი ნარჩენების მართვის გასაუმჯობესებელ ღონისძიებებს. ანალოგიურ ნაბიჯებს დგამს სომხეთი.

ამრიგად Covid-19-ის ზეგავლენა ეკოლოგიურ გარემოზე სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში არაერთგვაროვანია, ისევე როგორც ამ ქვეყნების მთავრობების ეკონომიკურ-ეკოლოგიური მიდგომები, რომლებიც არ გამოირჩევა დინამიზმითა და სისტემურობით.

დასკვნა

ნაშრომში წარმოდგენილია სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში Covid-19 პანდემიის დაძლევის მიზნით გატარებული სოციალურ-ეკონომიკური ღონისძიებანი, რომლებიც ეკოლოგიურ გარემოზე ახდენენ როგორც დადებით, ასევე უარყოფით ზემოქმედებას. რიგმა

ქვეყნებმა უკვე გადადგეს ნაბიჯები მწვანე ეკონომიკური ზრდის უზრუნველსაყოფად, ეკონომიკის განვითარების საშუალო და გრძელვადიან სტრატეგიებში გარემოსდაცვითი ღონისძიებების ჩართვით. ეს აქტივობა შეიძლება გახდეს მწვანე ეკონომიკაზე გადასვლის კატალიზატორი. თუმცა, უმეტეს შემთხვევაში, ამ საქმიანობას აკლია თანმიმდევრულობა. იმის გათვალისწინებით, რომ რეგიონი დამოკიდებულია სამთო და ნახშირბადის ინდუსტრიებზე, მნიშვნელოვანია, რომ ეკონომიკური ტრანსფორმაციის დაჩქარებასა და კლიმატის ცვლილების გლობალური მიზნების მიღწევაში „ეკოლოგიური ეკონომიკაზე“ გადასვლა გახდეს პრიორიტეტული.

ლიტერატურა:

1. შენგელია თ.(2021). ბიზნესის განვითარების პერსპექტივები კოვიდპანდემით გამოწვეული კრიზისის პირობებში. კრებულში: „XXI საუკუნის ეკონომიკური, სოციალური, ეკოლოგიური და ტექნოლოგიური გამოწვევები“ თსუ-ს პ.გუგუშვილის სახ. ეკონომიკის ინსტიტუტი. თბილისი
2. შენგელია თ. (2021) მცირე ბიზნესის განვითარების პერსპექტივები კოვიდპანდემით გამოწვეული გაურკვევლობის პირობებში. კრებულში: საქართველოს პოსტპანდემიური ეკონომიკა: გამოწვევები, პრობლემები, გადაჭრისგზები. თბილისი
3. შენგელია თ. (2020). კორონავირუსის მსოფლიო გეოგრაფია და საქართველოს ეკონომიკის პერსპექტივები. კრებულში „კორონომიკა: ეკონომიკური მეცნიერების და ეკონომიკური პოლიტიკის თანამედროვე გამოწვევები“
4. შენგელია თ. (2020) გლობალური ეკონომიკის რეცესია და საქართველოს პოსტვირუსული განვითარება. ჟ. ეკონომიკა და ბიზნესი 1, თბ., თსუ
5. Shengelia T. (2020). The post-coronavirus economy of the world and Georgia. *Jor.Economics and Business* №12.
6. OECD (2020), “COVID-19 Crisis Response in Eastern Partner countries”, *OECD Policy Responses to Coronavirus(COVID-19)*, <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/covid-19-crisis-response-in-eu-eastern-partner-countries-7759afa3/> (accessed on 22 September 2020).
7. World Economic Forum (2020), *The Future of Nature and Business*, World Economic Forum, http://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Future_Of_Nature_And_Business_2020.pdf.
8. Layke, J. and N. Hutchinson (5 May 2020), “3 Reasons to Invest in Renewable Energy Now”, World Resources Institute blog, <https://www.wri.org/blog/2020/05/coronavirus-renewable-energy-stimulus-packages>
9. Ministry of Environment of the Republic of Armenia (2020), *Awareness Campaign*, <http://www.env.am/en/post/4552>.
10. ODIMM (2020), *Greening Program of Small and Medium Enterprises*, Organization for Small and Medium Enterprises Sector Development, Chişinău, <https://odimm.md/en/ecoimm>.
11. UNCTAD (2020), “Growing plastic pollution in wake of COVID-19: How trade policy can help”, News, 27 July, United Nations Conference on Trade and Development, <https://unctad.org/news/growing-plastic-pollution-wake-covid-19-how-trade-policy-can-help>.
12. Caucasus Nature Fund (2020), “Emergency Funding to Georgia’s Agency of Protected Areas”, News, 29 June, Caucasus Nature Fund, Frankfurt am Main, <https://www.caucasus-naturefund.org/emergency-funding-to-georgias-agency-of-protected-areas/>.
13. Amiranashvili, A., D. Kirkitadze and E. Kekenadze (2020), “Pandemic of Coronavirus COVID-19 and air pollution in Tbilisi in spring 2020”, *Journal of the Georgian Geophysical Society*, Vol. 23/1, pp. 57-72, <https://openjournals.ge/index.php/GGS/article/view/2654>.
14. Zhu, Y. et al. (2020), “Association between short-term exposure to air pollution and COVID-19 infection: Evidence from China”, *Science of The Total Environment*, Vol. 727/138704, <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.138704>

The Impact of the COVID-19 on Ecological Economic Development of the South Caucasus Countries

Teimuraz Shengelia

*Doctor of Economic Sciences, Professor
Ivane Javachisvili Tbilisi State University*

SUMMARY

The paper presents the socio-economic measures, taken by the South Caucasus Countries to overcome the COVID-19 pandemic, that have both the positive and the negative impacts on the ecological environment. A number of the countries have already taken steps for ensuring green economic growth by involvement of environmental measures in medium and long-term strategies of the economic development.

This activity can become a catalyst for the transition to a green economy. However in most cases, this activity lacks of the consistency. Considering, that the region depends on the Mining and Carbon industry. This is an important that the transition to an “ecological economy” becomes a priority in accelerating economic transformation and achieving goals of the global climate change.

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II სინერგიული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისა და მართვის ღვთივგანბრძობილი მასწავლებელი, წინამძღოლი და მოღვაწე

გიორგი შინაშვიდი

ეკონომიკის დოქტორი, თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის მოწვეული პროფესორი

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II ახის თანამედროვე მსოფლიოს ერთ-ერთი უდიდესი, ღვთივგანბრძობილი, სინერგიულად მოაზროვნე და მოღვაწე პიროვნება; უფლისმიერი ნეტარებებით ზეგარდმო შთაგონებულად მცხოვრები; თვითონაც საუკუნო ნეტარების გზაზე მდგახი და ამ გზაზე ყოველი ჩვენგანის და სხუიდან საქართველოს დამყენებელი; სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისა და მართვის კომპლექსური ეროვნული და გლობალური პირობებისა და შესაბამისი ქმედებათა მასწავლებელი.

საკვანძო სიტყვები: სინერგიული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება და მართვა. ღმერთი, სამშობლო, ადამიანი. ვიცხოვროთ ერთმანეთისთვის. ვიხაროთ ერთად სოფელსა შინა.

დღიდან აღსაყდრებისა (1977 წლის 25 დეკემბერი) საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II დაუცხრომლად იღვწის ეკლესიის მისიის განხორციელებისათვის, საზოგადოების ზნეობრივი განწმენდისა და ღვთივსულიერი, სინერგიული განვითარებისათვის.

საზოგადოებრივი ცხოვრებისათვის უმნიშვნელოვანესი სულიერი ზესვლაა. რელიგიასთან ერთად, ამ სფეროს განეკუთვნება სოციალურ-ეკონომიკური და მმართველობითი საქმიანობა. მხოლოდ ღვთაებრივ, ეკლესიურ საწყისებთან მისი სინერგიული შეთანაწყობის საფუძველზე არის შესაძლებელი ჭეშმარიტი სოციალურ-ეკონომიკური პროგრესის მიღწევა, როგორც ეროვნულ, ასევე გლობალურ დონეზე.

ეკლესიის უმთავრეს იარაღს რწმენისმიერი სიტყვა და ღვთივსათნო საქმე წარმოადგენს. ჩვენი პატრიარქიც ლოცვით, ეპისტოლეებით, ქადაგებით, შეგონებებით, ლოცვა-კურთხევებით და დაუცხრომელი, თავდადებული პირადი მოღვაწეობით აღასრულებს მისთვის ღვთივბოძებულ მისიას.

ღმერთის, სამშობლოს და ადამიანის სიყვარულით აღსავსე, თავისი საღვთისმეტყველო-სამოძღვრო შემოქმედებითა და დაუცხრომელი, თავდადებული მოღვაწეობით, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II წარმოგვიდგება, როგორც:

- მაცხოვრისა და ღვთისმშობლისაგან გამორჩეული პატრიარქი, მათგან საქართველოს ეკლესიისა და ქართველი ერის სინერგიული მსახურების მისიადაკისრებული მწყემსმთავარი და ივერიის ერთიანობა-გაბრწყინებისათვის დაუცხრომელი მებრძოლი და წინამძღოლი.
- სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისა და მართვის კომპლექსური ეროვნული და გლობალური პრობლემეტიკის მართლმადიდებლური სინერგიული გააზრებისა და შესაბამისი ქმედებათა მასწავლებელი.

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II არის თანამედროვე მსოფლიოს ერთ-ერთი უდიდესი, ღვთივგანბრძობილი, სინერგიულად მოაზროვნე და მოღვაწე პიროვნება; უფლისმიერი ნეტარებებით ზეგარდმო შთაგონებულად მცხოვრები; თვითონაც საუკუნო ნეტარების გზაზე მდგარი და ამ გზაზე ყოველი ჩვენგანის და სრულიად საქართველოს დამყენებელი; სულიერი მოძღვარი და წინამძღოლი სინერგიული მოწოდებებით და დალოცვით: ღმერთი, სამშობლო, ადამიანი! ქართველნო, ერთად ღვთისაკენ! ვიცხოვროთ ერთმანეთისთვის! იხარეთ ერთად სოფელსა შინა!

სამი ილია – ღვთივმომადლებული სინერგიული მოძღვრებით განბრძობილნი, მქადაგებულნი და მოღვაწენი

უფლის განგებულებით, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის მფარველი ანგელოზის დღე აღინიშნება 2 აგვისტოს, როდესაც მოიხსენებიან წმ. წინასწარმეტყველი ილია თეზბიტელი და წმ. ილია მართალი (ჭავჭავაძე). ასეთი ღვთივდადგენილი გარემოება ცხადად გვიდასტურებს სამი ილიას ღვთივრჩეულობას და ღვთივსულიერი, სინერგიული მოძღვრებით მათი ქადაგებისა და თავდადებული მოღვაწეობის უდიდეს მნიშვნელობას საქართველოსა და მთელი კაცობრიობისათვის (იხ.: შიხაშვილი, 2021, გვ. 402-403).

ქვემოთ გადმოვცემთ მათი წინასწარხედვის, წინასწარმეტყველების, სწავლებისა და პირადი ცხოვრებისეული მოღვაწეობის უმთავრეს სამერთიან მომენტებს:

- მარხვა, ლოცვა, უფალი. (ღვანლი წმ. ილია თეზბიტელის ცხოვრებიდან).
- უფალ ღმერთს მიჰყევით. (სწავლება წმ. ილია თეზბიტელის ცხოვრებიდან).
- ლოცვა, ღრუბელი, წვიმა. (ღვანლი წმ. ილია თეზბიტელის ცხოვრებიდან).
- ვენახის წამრთმევი დაილუპება. (სწავლება წმ. ილია თეზბიტელის ცხოვრებიდან).
- ილია, ენოქი, მაცხოვარი. (სწავლება იოანე ღმრთისმეტყველის გამოცხადებიდან).
- ილია, მოსე, ქრისტე. (მაცხოვრის სწავლება და ქმედება ფერისცვალებისას).
- აღმოგვიცენებს კურნებასა და წყალობასა (წმ. ილია თეზბიტელის კონდაკიდან).
- ხალენი, კვართი, პერანგი. (ილიას ხალენი, მაცხოვრის კვართი, ღვთისმშობლის პერანგი _ საქართველოს წარსულის, აწმყოსა და მომავლის თეოლოგიური, სამერთიანი, სინერგიული გააზრების საფუძველი).
- ღვანლი, სიკვდილი, უკვდავება (წმ. ილია მართლის ტროპარიდან).
- წარსული, აწმყო, მომავალი. (წმ. ილია მართალი).
- მამული, ენა, სარწმუნოება. (წმ. ილია მართალი).
- მიწა, გუთანი, შრომა. (წმ. ილია მართალი).
- სწავლა, შრომა, წარმოება. (წმ. ილია მართალი).
- სოფელი, მრენველობა, ეკონომიკა. (წმ. ილია მართალი).
- სოფლის მეურნეობა უპირატესია. (წმ. ილია მართალი).
- მთავრობა, ხალხი, მეურნეობა. (წმ. ილია მართალი).
- ღმერთი, სამშობლო, ადამიანი. (საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II).
- ჭეშმარიტი ბედნიერება სიყვარულშია. (საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II).
- უფალი განაგებს ყოველივეს. (საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II).
- ოჯახი მცირე ეკლესიაა. (საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II).
- მრავალშვილიანობა უდიდესი სიკეთეა. (საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II).
- ხორბალი, ვაზი, საქართველო. (საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II).
- სოფელი, წარმოება, აღორძინება. (საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II).
- უფალი, მეცნიერება, ეკონომიკა. (საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II).
- იხარეთ ორთავ სოფელში. (საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II).
- საქართველოვ, ძალიან მიყვარხარ. (საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II).
- დაწყებულია ადამიანის განწმენდა. (საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II).
- კეთილი საქმეები გადაგვარჩენს. (საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II).
- საქართველო ბოლოჟამს გაბრწყინდება. (საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II).
- ქართველნო, ერთად ღვთისაკენ. (საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II).

**საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II _ ნეტარების გზაზე მდგარი
და ამ გზაზე ყოველი ჩვენგანის, სრულიად საქართველოს და მთელი მსოფლიოს
დამყენებელი, სულიერი მოძღვარი და წინამძღოლი**

მრავალთა და მრავალთა (მათ შორის, სხვა სარწმუნოებისა და ეროვნების წარმომადგენელთა, როგორც ადგილობრივთა, ასევე უცხოელთა) ზეგარდმო მოვლენილი ხილვებით და აზრით, მათ მიერ პატრიარქისადმი მიმართული ლოცვებით, გალობით, ქებით და ხელოვნების ნიმუშების მეშვეობით გამოხატვით, თვალნათლივ არის გამოკვეთილი, რომ თავისი საღვთისმეტყველო-სამოძღვრო შემოქმედებითა და დაუცხრომელი, თავდადებული მოღვაწეობით, ღმერთის, სამშობლოს და ადამიანის სიყვარულით აღსავსე, უწმიდესი და უნეტარესი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი და მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსი და ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტი ილია II წარმოგვიდგება, როგორც (იხ.: შიხაშვილი, 2021, გვ. 403-408):

1) ღმრთისაგან და ღმრთისადმი უხითიხით-სიყვარულიდან გამომდინაჲ:

- მაცხოვრისა და ღმრთისმშობლისგან გამორჩეული პატრიარქი, მათგან საქართველოს ეკლესიისა და ერის სინერგიული მსახურების მისიადაკისრებული მწყემსმთავარი და ივერიის ერთიანობა-გაბრწყინებისათვის მსასოებელი, დაუცხრომელი მოღვაწე და წინამძღოლი.
- ღმრთივგანბრძობილი, ღმრთივრჩეული, ღმრთისგან მადლმოსილი მოღვაწე. სულიწმინდის მადლით გაჯერებული და მთელი მსოფლიოსათვის მლოცველი პატრიარქი. ზეგარდმო ხილვებისა და გამოცხადებების მქონე. მაცხოვრისა და ღვთისმშობლისგან ლოცვა-კურთხევების მიმღები, ბოლო ჟამს უფლისკენ გამძღოლი მწყემსმთავარი.
- წინასწარმეტყველური ხედვის მქონე და მოციქულებრივი მოღვაწე. მუდამ მლოცველი, მმარხველი და მით სულიწმინდის მადლის მომპოვებელი.
- სიყვარულის პატრიარქი, _ ღმერთის, სამშობლოსა და ადამიანის უსაზღვროდ მოყვარული. მცხოვრები დევიზით: `დიდება მაღალთა შინა ღმერთსა, ქვეყანასა ზედა მშვიდობა და კაცთა შორის სათნობა-`.
- მადლმოსილი ადამიანი, რომლის საპატრიარქო მოღვაწეობა დასტურია იმისა, რომ ჩვენს ქვეყანასა და ეკლესიაში სულიწმინდა მოქმედებს და სუფევს.
- პატრიარქი, რომელმაც, კოვიდ-პანდემიის დროს, განჭვრიტა რა ღმრთის განგებულება ჩვენს ეკლესიაზე, გამოავლინა მართებული და სულიერი დამოკიდებულება ამ განსაცდელის მიმართ. კოვიდ-პანდემიასთან დაკავშირებული კომპლექსული სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემატიკის სინერგიული გააზრების მასწავლებელი.
- ეკლესიისა და ერის მტრებთან ბრძოლაში ღმრთივმონიჭებული სიძლიერით, სიმშვიდით, რწმენით, იმედით და სიყვარულით აღსავსე პატრიარქი.
- საქართველოს ეკლესიისა და მისი ავტოკეფალიის, ტაძრებისა და მონასტრების, სარწმუნოების და ქართველი ერის ამაღორძინებელ-აღმაშენებელი. ილია თეზბიტელის სახელობის მთაზე ყოვლადწმიდა სამების ტაძრის აშენების ინიციატორი, მაკურთხებელი და ორგანიზატორი.
- პიროვნება, რომელიც ზეგარდმო არის განსწავლული მწერლობასა და პოეზიაში, მუსიკაში, არქიტექტურაში, მხატვრობაში, ხატუნრაში, საგალობლებში, ოქრომჭედლობაში და სხვ. ღმრთივგანბრძობილი ჰიმნოგრაფი, იკონოგრაფი, ჰაგიოგრაფი (ლოცვა-გალობათა შემქმნელი, ხატმწერი, წმინდანთა ცხოვრების აღმწერი). სიბრძნით აღსავსე ქადაგებებისა და ეპისტოლეების ჩამომქმნელი.
- მართლმადიდებელ სამყაროსთან კავშირების აღმდგენელ-წარმმართველი.
- სხვა რელიგიებთან და აღმსარებლობებთან დიალოგების ინიციატორი და წარმმართველი. ყველაზე რთულ დროს, სრულიად კავკასიისათვის, მიუხედავად ერო-

- ვნებისა და აღმსარებლობისა, სწორი გზის მასწავლებელი და დასაყრდენი.
- ნეტარების გზაზე მდგარი და ამ გზაზე ყოველი ჩვენგანის, სრულიად საქართველოს და მთელი მსოფლიოს დამყენებელი, სულიერი მოძღვარი და წინამძღოლი.

2) სამშობლოს სინეგიური სიყვარულიდან გამომდინარე:

- საქართველოს ისტორიის თეოლოგიურ-მართლმადიდებლური გააზრებისა და თანამედროვე საზოგადოებაში სინერგიულად ცხოვრების ფუძემდებელი, ადამიანთა შესაბამისი დალოცვით: `იხარეთ ორთავ სოფელსა შინა~.
- ერისა და ქვეყნის გადარჩენისა და სინერგიული განვითარების გზის მაჩვენებელი და გამძღოლი.
- თანამედროვე მსოფლიოს გლობალური სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისა და მართვის მართლმადიდებლური სინერგიული გააზრების ფუძემდებელი და მოძღვარი.
- პატრიარქი, რომლის დიდმა სიყვარულმა, მოწყალებამ, სულგრძელებამ და სიბრძნემ არაერთხელ გადაარჩინა საქართველო მძიმე განსაცდელს.
- სულიერი და ეროვნული ფასეულობების მტრებთან სიკეთით, არააგრესიით, სიყვარულით, სინდონის მაგალითებით მებრძოლი პატრიარქი. თანამედროვე საქართველოში შვიდგზის ლოცვის აღმდგენელ-შემომღები. ერის ცოდვათა საკუთარ მხრებზე მტვირთველი. სამშობლოს გარეთ საქართველოს ეკლესიისა და ერის უღირსეულები დესპანი. სამშობლოს დიდი მამა და მოძღვარი, ერის გამთლიანებისა და შერიგების სიმბოლო. საქართველოს დიდი იმედი, ქართველი ხალხის სულიერებისა და ერთიანობის ბურჯი.
- სახელმწიფოსთან ისტორიული კონსტიტუციური შეთანხმების ინიციატორი და დამდები.

3) ადამიანთა შოხის თანაზიარე სიყვარულიდან გამომდინარე:

- დიდი მოძღვარი და მწყემსი კეთილი. სიყვარულის პატრიარქი. ათეულობით ათასი ბავშვის ნათლია. თავისი ლოცვებით სწულთა განმკურნებელი და გაჭირვებულთა ნუგეში. პატიმართა და ნაპატიმრალთა მეოხი. შვილმკვდარი დედების ნუგეშინისმცემელი. პატრიარქი, რომლის მთელი ცხოვრება ჰგავს სანთელს _ თვითონ იწვის და ჩვენ გზას გვინათებს.
- პატრიარქი, რომლისადმი უკვე დაწერილია ლოცვები, საგალობლები და ხატები. ეროვნული მოღვაწე, რომელსაც მრავალი და მრავალი უძღვნის თავის სიტყვებს, გრძნობებს, სიყვარულს, პირად ლოცვებს.
- ყველასთვის და ყველას სახელით უფლისა და ღვთისმშობლისადმი მლოცველი. ყოველი ადამიანის, ერისა და მთელი კაცობრიობისათვის გადარჩენის გზის მაჩვენებელი. ყველა ადამიანის, ერისა და ბერის შთამაგონებელი, დამლოცველ-მაკურთხებელი.
- კაცთმოყვარების, მოწყალებისა და მიმტევებლობის მაგალითი. მომანიჭე მე გაცდა თვისთა ცოდვათა--ს მიხედვით მცხოვრები პატრიარქი.
- ღვთისმეტყველი, ფილოსოფოსი და მეცნიერი (საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის საპატიო აკადემიკოსი; ღვთისმეტყველების დოქტორი; თბილისის სასულიერო აკადემია-სემინარიისა და ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საპატიო დოქტორი; ნიუ-იორკის სასულიერო აკადემიის ღვთისმეტყველების დოქტორი; კრეტის სასულიერო აკადემიის საპატიო წევრი).
- მეცნიერებთან და ინტელიგენციასთან სისტემატიური შეხვედრების ინიციატორი და ორგანიზატორი.

- დიდი მეუფე, რომელშიც გასაოცრად არის შეზავებული ინტელიგენტურობა, სულიდან მომდინარე არისტოკრატიზმი და სისადავე.
- პიროვნება, რომელშიც თავსდება დიდი სიბრძნე და ბავშვური სიწრფელე, რკინის ნებისყოფა და ღმობიერება, კეთილგონიერება და გულისხმიერება.
- პედაგოგი, წლების განმავლობაში თბილისის სასულიერო აკადემია-სემინარიის რექტორი.
- თანამედროვე საგანმანათლებლო და პედაგოგიურ საკითხებში სინერგიული სწავლების ჩამომყალიბებელი.
- „დავით აღმაშენებლის ორდენისა“ და „უფლის კვართის ორდენის“ მფლობელი.
- და მრავალი სხვა ღირსების მატარებელი და საქმეთა შემოქმედი მწყემსმთავარი, მცხოვრები დევიზით: „ღმერთი, სამშობლო, ადამიანი. ვიცხოვროთ ერთმანეთისთვის. ქართველნო, ერთად ღვთისაკენ“!

სტატიის დასკვნითი ნაწილი და ჩვენ მიერ შედგენილი ლოცვები:

ნეტარებათა ბიბლიური სწავლებით მცხოვრები ადამიანები უკვე წუთისოფელში დგანან სრულყოფის გზაზე, რომელიც ზეციურ სასუფეველში, ანუ საუკუნო ნეტარებაში შეიყვანს და დაამკვიდრებს მათ, სადაც ისინი სამარადჟამო განცხრომაში იქნებიან ღმრთის მათთან ყოფნით, იქნებიან საუკუნო დიდებაში და მუდმივი სიხარულითა და შვებით აღსავსენი.

ერთ-ერთი ასეთი ადამიანი არის ჩვენი პატრიარქი ილია II – უფლისმიერი ნეტარებით ზეგარდმო შთაგონებულად მცხოვრები, თვითონაც საუკუნო ნეტარების გზაზე მდგარი და ამ გზაზე ყოველი ადამიანის, სრულიად საქართველოსა და მთელი მსოფლიოს დამყენებელი, სულიერი მოძღვარი და წინამძღოლი სინერგიული მოწოდებებით და დალოცვით: ღმერთი, სამშობლო, ადამიანი! ქართველნო, ერთად ღვთისაკენ! ვიცხოვროთ ერთმანეთისთვის! სინერგიული განვითარების საფუძველზე ვიხაროთ ერთავე სოფელსა შინა!

მთლიანობაში, სასურვიეხო, სამეცნიეხო-მეთოდოლოგიუხი და პაქტიკური თვადსაზიხით, საქაიხთვედროს კათოლიკოს-პატიარქის ილია II-ის საღვთისმეგყვედო-სამოდვხო შემოქმედება და პიხადი მოღვაწეობა წაიხმოგვიდგება ხოგოხც ქაიხთური სახედმწიფოს ღვთივსურეიხი, სინეიხიური, პაიხმონიური სოციადუხ-ეკონომიკუხი განვითაიხებისა და მაიხთვის, ბოდო ჟამთან მისადაგებური ეიხოვნიური კონცეფციის, მოღეღის, შესაბამისი სტიატეგიური გეგმის, სათანადო სპეციადუხი პიხოგაიხების, პიხოექტებისა და იეადუხი პაქტიკური საქმიანობის საფუძვედი.

ამ სინეიხიურ გზაზე მიგვიძღვის ზეციური სასუფევედისაკენ ჩვენი პატიარქი და მაცხოვრის მეოხედ მოსვდის ჟამსაც წაიგვიძღვება დევიზით: ქაიხთვედნო, ეიხთად ღვთისაკენ!

ლოცვა-ვედრება იესო ქრისტესადმი ქვეყნიური სიკეთებისა და საცხოვნებელი სულიერ-ხორციელი წყალობის მომადლებისათვის

უფალო იესო ქრისტე, ძეო ღმრთისაო, შეგვიწყალე ჩვენ ცოდვილნი.

შეგთხოვთ უფალო, მოგვმადლე შენი დიდი წყალობა, აკურთხე, განწმინდე, განკურნე, განატფე, აღადგინე, ააღორძინე გარემომცველი ბუნება, ჰაერი, მიწა, წყალი, სოციალურ-ეკონომიკური და ზნეობრივი გარემო და ყოველი ქვეყნიური სიკეთენი, ნაყოფნი მათნი, ჩვენი მამულ-დედული, სახლ-კარი, კარ-მიდამო, ოჯახები ჩვენი და ჩვენ ყოველნი, მათგან მიმღებელნი შენისა დიდისა საცხოვნებელი სულიერ-ხორციელი საზრდოსი, რათა ვიხაროთ ერთავ სოფელსა შინა, სადიდებელად მამისა და ძისა და წმინდისა სულისა ან და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე! ამინ!

ლოცვა-ვედრება იესო ქრისტესადმი სულისა და ხორცთა განმუნდა-განკურნებისათვის

უფალო იესო ქრისტე, ძეო ღმრთისაო, შეგვიწყალებ ჩვენ ცოდვილნი და განგვიმუნდე, განგვიკურნე, აღგვიდგინე და აგვილორძინე ჩვენი არსება და ყოველი ნაწილი მისი ყოვლისაგან ბინისა სულიერისა და ხორციელისა, რათა ვიხაროთ ორთავ სოფელსა შინა, სად დიდებულად მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა ან და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე! ამინ!

სავედრებელი ლოცვა საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ილია II-სადმი ორთავ სოფელსა შინა გახარებისათვის

უწმინდესო და უნეტარესო ილია II, ჩვენო წინამძღოლო, მწყემსო და მოძღვარო, საქართველოს ეკლესიისა და ქართველი ერის ამალორძინებელო და სიყვარულის პატრიარქო, ვვედრე ქრისტესა ღმერთსა შეწყალებად სულთა ჩვენთათვის, ჩვენი სულიერ-ხორციელი სიჭანსაღისა და საოჯახო-ყოფითი და საზოგადოებრივ-სამეურნეო კეთილდღეობისათვის, რათა ვიხაროთ ორთავ სოფელსა შინა და ვადიდოთ უფალი ღმერთი და მაცხოვარი ჩვენი იესო ქრისტე ყველგან და ყოველთვის და ვმადლობდეთ მას ყველაფრისათვის. ამინ!

+++

ვთხოვოთ ჩვენს პატივსაცემს, რომ კვდავაც დაუცხომდად იღვაწოს და იღოცოს ღმერთის, ღვთისმშობლის და დიდი წმინდანების წინაშე ყველა ადამიანისთვის, საქართველოსა და მთელი მსოფლიოს სინეხიუდი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისა და ზეციურ სასუფევედში დამკვიდრებისათვის,

ლიტერატურა

1. შიხაშვილი გ. სინერგიული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისა და მართვის თემატიკა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის ეპისტოლეებში. თბილისი, „მერიდიანი“, 2021.

Catholicos-Patriarch of All Georgia Ilia II God-fearing Teacher, Leader and Figure in Synergistic Socio-economic Development and Management

Giorgi Shikhashvili

Doctor of Economics, Invited Professor, Ivane Javakishvili Tbilisi State University

SUMMARY

The Catholicos-Patriarch of All Georgia Ilia II is one of the greatest, pious, synergistically thinking and active person in the modern world; Living in supernatural inspiration with the blessings of God; Himself on the path of eternal bliss and the founder of each of us and of Georgia on this path; Spiritual teacher in global synergistic socio-economic development and management.

კოვიდ 19 - საფინანსო პოლიტიკის ამოცანები და პრიორიტეტები

მიხეივ ჩიკვიდაძე

აკადემიური დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

მიუხედავად კოვიდ-19 პანდემიის ეკონომიკური გავლენის შესამსუბუქებლად, საქართველოს მთავრობის მიერ განხორციელებული მხავადმხივი ფისკალური დახმარების ღონისძიებებისა, დახის კუხის ვახდნამ, ინფლაციამ, ინვესტიციების შემცირებამ და საშინაო ვადის ზღვამ ეკონომიკის დაცემა გამოიწვია და კიდევ უფრო გაამძაფრა დახის კუხის ინფლაციის, ინვესტიციებისა და სახელმწიფო ვადის პრობლემები, ხოლო ეკონომიკის ცავეუდ სექტორებში ახლებული დადებითი ტენდენციები საერთოდ შეწყდა. აღნიშნული პრობლემებიდან გამომდინარე, საქ. მთავრობამ კონკრეტული ღონისძიებები უნდა დასახოს, რომელთა სათანადო დაფინანსებამ 2022 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის პროექტში შესაბამისი ასახვა უნდა ჰპოვოს.

საკვანძო სიგყვები: ბიუჯეტი, პანდემია, გადასახადები, ინფლაცია, ინვესტიცია.

2020 წელს ახალი კორონავირუსის გავრცელებამ მნიშვნელოვანი რყევები გამოიწვია გლობალურ ეკონომიკაში, შედეგად, პანდემიას ეკონომიკური რეცესია მოჰყვა საქართველოშიც 2021 წლის დასაწყისში საქართველოში ლარის კურსის დაცემა, ინფლაცია ინვესტიციების შემცირება და სახელმწიფო ვადის ზრდა სახეზეა, ამასთან ერთად პანდემიამ ეკონომიკის კლება გამოიწვია და კიდევ უფრო გაამძაფრა ლარის კურსის, ინფლაციის, ინვესტიციებისა და სახელმწიფო ვადის პრობლემები, საგულისხმოა ისიც, რომ ექსპორტისა და ტურიზმის დადებითი ტენდენციები თითქმის შეწყდა, 2020 წლის იანვარ-ნოემბერში საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბრუნვა 2019 წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით 14.6 %-ით შემცირდა და 3.0 მლრდ დოლარი შეადგინა, ხოლო იმპორტი 16 %-ით შემცირდა და 7,2 მლრდ დოლარით განისაზღვრა. იმპორტის შემცირება ძირითადად მსუბუქი ავტომობილების (326.0 მლნ დოლარი) და ნავთობპროდუქტების (235.0 მლნ დოლარი) შემოტანის კლებამ განაპირობა, ქვეყნების მიხედვით იმპორტი ყველაზე მეტად თურქეთიდან (194 მლნ დოლარი), ჩინეთიდან (140 მლნ დოლარი) და აშშ-დან (119 მლნ დოლარი) შემცირდა.

2020 წელს საქართველოში შემოსული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები პირველი სამი კვარტალის (იანვარი-სექტემბერი) სტატისტიკური მონაცემებით, საქართველოში 719.0 მლნ დოლარის ინვესტიცია შემოვიდა, რაც 2019 წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით 24 %-ით ნაკლებია, ჯამში 9 თვის მიხედვით 227.0 მლნ დოლარით ნაკლები ინვესტიცია განხორციელდა. 2020 წლის ცხრა თვეში ყველაზე მეტი პირდაპირი ინვესტიციები საფინანსო სექტორში შემოვიდა, (302.0 მლნ დოლარი), ხოლო სამთომომპოვებელ მრეწველობაში 69.0 მლნ დოლარი, ყველაზე მცირე ინვესტიცია ტრანსპორტისა და ჯანდაცვის სფეროში განხორციელდა (შესაბამისად, 4.0 მლნ და 7.0 მლნ დოლარი) ინვესტიციების ყველაზე დიდი კლება ენერჯეტიკაში (162.0 მლნ დოლარი) სასტუმროებსა და რესტორნების ბიზნესში (87 მლნ დოლარი) განხორციელდა.

სტატისტიკის მონაცემების ანალიზიდან გამომდინარე ნაკლებ ოპტიმისტურია ის, რომ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები 2016-2019 წლების საშუალო მაჩვენებელს 1,6 მლრდ დოლარის მოცულობას დაუბრუნდეს, უფრო რეალურად გვესახება 1,3 მლრდ-ის ფარგლებში განისაზღვროს, როგორც ეს პანდემიის წინა წლებში 2018-2019 წლებში იყო. როგორც ირკვევა საქართველოს ეკონომიკა 2020 წელს 6 %-ით შემცირდა, ყველაზე დიდი დარტყმა ტურიზმს მიადგა, ეკონომიკამ „ლოქ დაუნის“ შედეგად 1.0 მლრდ ლარი დაკარგა, აქედან გამომდინარე, ძალიან მნიშვნელოვანია ტურიზმის აღდგენა, ვინაიდან, 2019 წელს საქართველოში 9,4 მლნ ვიზიტორი შემოვიდა, ამ მაჩვენებელს საქართველო 2021 წელს ვერ დაუბრუნდება, ამასთან იმის განსაზღვრა, თუ რამდენი ვიზიტორი შემოვა რთული საპროგნოზოა, რადგან ეს მხოლოდ საქართველოში არსებულ მდგომარეობაზე არაა დამოკიდებული.

პანდემიის გამო ივნისში 2020 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტი შეიცვალა, ცვლილების შედეგად შემოსულობები 3,9 მლრდ ლარით გაიზარდა და 18,4 მლრდ ლარი შეადგინა, შემოსულობების ზრდა მთავრობის მიერ მაღალი ვალის აღებამ განაპირობა. 2020 წლის ბიუჯეტის დეფიციტი 4.3 მლრდ ლარია, რაც მოსალოდნელი მშპ-ის მიმართ 8.4 %-ია, ცვლილებებამდე 2020 წლის ბიუჯეტში ანალოგიური მაჩვენებელი მშპ-ის 3.2 %-ზე იყო დაგეგმილი 2020 წლის 11 თვეში (იანვარ-ნოემბერი) სახელმწიფო ვალი 9.5 მლრდ ლარით გაიზარდა და ნოემბრის მონაცემებით 30.2 მლრდ ლარი შეადგინა, სახელმწიფო ვალის ზრდა ახალი 7.0 მლრდ ლარის ვალის აღებამ და ლარის გაუფასურებამ გამოიწვია. 11 თვეში საშინაო სახელმწიფო ვალი მშპ-ს მიმართ 61 %-ია, 2019 წლის ბოლოს სახელმწიფო ვალმა მშპ-ს მიმართ 42 % შეადგინა. ბიუჯეტის გადასახდელები 1.5 მლრდ ლარით გაიზარდა და 15.9 მლრდ ლარი შეადგინა. ხარჯების ზრდა ჯანდაცვისა და სოციალური პროგრამების, ასევე ბიზნესის სუბსიდირების ზრდამ განაპირობა. 2020 წლის დეკემბრის მონაცემებით სახელმწიფო ბიუჯეტში 17.2 მლრდ ლარის შემოსულობებია მობილიზებული (წლიური გეგმის 93.5 %), ხოლო დახარჯულია 15.2 მლრდ ლარი, წლიური გეგმის 95.6 %. ბიუჯეტის ცვლილებების შედეგად ყველაზე მეტად სამი სამინისტროს ხარჯი გაიზარდა ჯამში, 1.7 მლრდ მათ შორის ლარით ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო (1.2 მლრდ ლარი), ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო (458.0 მლნ ლარი), გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო (128.0 მლნ ლარი).

საქართველოს მთავრობამ განახორციელა მრავალი ფისკალური დახმარების ღონისძიება კოვიდ 19 პანდემიის ეკონომიკური გავლენის შესამსუბუქებლად, კერძოდ, 2020 წელს პანდემიის საპასუხოდ ფიზიკური პირებისა და ბიზნესისათვის განუღმა ფისკალურმა დახმარებამ 1.9 მლრდ ლარი შეადგინა (მშპ-ს 3.8 %), 2021 წლის ფისკალური მხარდაჭერის პაკეტი 1.2 მლრდ ლარი (მშპ-ს 2.3 %-ს) მიაღწევს. 2020 წელს საქართველოს ეკონომიკა დაახლოებით 5 %-ით შემცირდა. 2021 წელს საქ. საბიუჯეტო შემოსავლები დაახლოებით 16.9 მლრდ ლარითაა განსაზღვრული. რაც 2020 წლის ბიუჯეტთან შედარებით 1.6 მლრდ ლარით ნაკლებია, აღნიშნული დაკავშირებულია გასული წლის მთავრობის მიერ 8.0 მლრდ ლარის ოდენობით ვალის აღებასთან. 2021 წლის მაისამდე გაგრძელდა გასული წლის მთავრობის მიერ მიღებული სპეციალური და საგანგებო შეღავათი საშემოსავლო გადასახადთან დაკავშირებით, კერძოდ იმ ფიზიკურ პირებს, რომლებსაც ხელფასი 1500 ლარზე ნაკლები აქვთ 750 ლარი დაუბეგრავი მინიმუმი განესაზღვრათ, მიმდინარე წელს გადასახადების 2.5 მლრდ ლარით გაზრდაა დაგეგმილი, შედეგად ბიუჯეტში გადასახადების წილი 18.4 მლრდ ლარი გახდება, დაიგეგმა ხარჯების ზრდაც 222.0 მლნ ლარით.

კოვიდ 19-თან დაკავშირებული ხარჯებისთვის მიმდინარე წლის ბიუჯეტში გამოიყო 400 მლნ ლარი, აღნიშნული თანხა განერილია დაავადებული პირების მკურნალობის, ტესტირების ჩატარებისა და ვაქცინის შესყიდვისთვის, აგრეთვე კოვიდ 19-ით პროვოცირებული სიტუაციის მიზნით, მოსახლეობას დახმარებისათვის სულ 300.0 მლნ ლარი გამოეყო. 2021 წლის პირველი 6 თვის განმავლობაში 200 ლარის ოდენობის დახმარება გამოეყო ყველა იმ ფიზიკურ პირს, რომელმაც დაკარგა ანაზღაურებადი სამსახური, ხოლო დამატებით ყოველთვიურად 100 ლარი გამოეყო სოციალურად დაუცველი ოჯახებს, აგრეთვე, სამ ან მეტ შვილიან ოჯახებს ყოველთვიურად - 100 ლარი.

2021 წლის პირველ ორ თვეში კომუნალური გადასახდელების დაფინანსებას მიიღებენ ის ფიზიკური პირები, რომლებიც მოექცევიან იმ ჩარჩოებში, რომელთა დაფინანსებას გულისხმობს ბიუჯეტი, რაც შეეხება 2021 წლის ბიუჯეტის დეფიციტს, წინასწარი გათვლებით იგი დაახლოებით 400.1 მლნ ლარი იქნება, ეს მაჩვენებელი საპროგნოზო მშპ-ის დაახლოებით 8 %-ია, ბიუჯეტის დეფიციტის აღმოფხვრა იგეგმება 2.5 მლრდ ლარის ოდენობის ახალი ვალის აღებითა და 1.6 ლარის გასული წლის საბიუჯეტო ნაშთის საშუალებით. 2021 წელს მთავრობა მთლიანობაში 5.3 მლრდ ლარის აღებასა და 2,8 მლრდ ლარის ოდენობის

ვალის დაფარვას გეგმავს. მიმდინარე წელს მთავრობის მიერ არ არის დაგეგმილი საშინაო ვალის აღება.

როგორც უკვე აღინიშნა, 2021 წლის იანვარი მძიმე ეკონომიკური ტენდენციებით დაიწყო და რეალურმა ეკონომიკურმა კლებამ 11,5 % შეადგინა, ეკონომიკური პარამეტრები რადიკალურად შეიცვალა 2021 წლის აპრილიდან, საგრძნობლად გაიზარდა ექსპორტ-იმპორტის, დღგ-ის და სხვა ეკონომიკური ტენდენციების გათვალისწინებით. მიმდინარე წლის ივლისში განახლდა მაკროეკონომიკური პროგნოზები და განხორციელდა ცვლილებები 2021 წლის ბიუჯეტში, განახლებული პროგნოზების საბაზისო სცენარების მიხედვით:

- ეკონომიკური ზრდის პროგნოზი 4.3 პროცენტიდან გაიზარდა 7,7 პროცენტამდე;
- მშპ-ის დეფლატორი 3,8 %-ის ნაცვლად განისაზღვრა 7,5 %-ის ოდენობით;
- მშპ-ის მინიმალური მაჩვენებელი 53,4 მლრდ ლარიდან გაიზარდა 57,2 მლრდ ლარამდე;
- ბიუჯეტის დეფიციტი 7,6 %-დან შემცირდა 6,9 %-მდე;
- მთავრობის ვალის მაჩვენებელი შემცირდა 68 %-დან 54,6 %-მდე;

ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, კიდევ უფრო გაიზარდა 2021 წლის ეკონომიკური ზრდის პროგნოზი და 9,5 % შეადგინა, გაიზარდა ნომინალური მშპ და ნაცვლად ივლისში პროგნოზირებული 57,2 მლრდ ლარისა 58,4 მლრდ ლარი შეადგინა.

ინფლაცია, როგორც მთავრი პრობლემა, მძიმე ტვირთად აწევს მოსახლეობას, რაც განპირობებულია, გაზრდილი ფულის მასით ეკონომიკაში, განვლილ პერიოდში გაუფასურებული ლარით, ექსპორტ-იმპორტში შექმნილი მძიმე მდგომარეობით, სოფლის მეურნეობის პროდუქტებზე ფასების ზრდით და სხვა მრავალი ფაქტორით, ყოველივე აღნიშნული კი, ძირითადად გამომდინარეობს არასათანადო მონეტარული პოლიტიკის გატარებით, როგორც ანალიზიდან ირკვევა მონეტარული პოლიტიკის გატარება ეროვნულმა ბანკმა დააგვიანა, გაზრდილ ფულის მასაზე ცენტრალური ბანკის მანდატის გაზრდის მიუხედავად, სათანადო კონტროლი ვერ განხორციელდა ინფლაციაზე, რაც მძიმედ აისახა ფასების სტაბილურობაზე, ვინაიდან, მაკროეკონომიკური სტაბილურობის შენარჩუნება დაბალი დეფიციტით მუშაობას ნიშნავს. თუ გავითვალისწინებთ იმასაც, რომ მშპ-ის 7.5 %-იანი ზრდა შეტანილია 2021 წლის ბოლომდე ცვლილებებში, შესაბამისად, ამ წელიწადში უნდა დაიხარჯოს 19.5 მლრდ ლარი, რამაც უნდა მოგვცეს წლიური მაჩვენებლების შესრულება, აგრეთვე დეფიციტის და საგარეო ვალის შემცირება. საქართველოს გადაუდებელ ამოცანად სახელმწიფო ვალის მიმდინარე წელს 1.4 მლრდ ლარით შემცირება წარმოადგენს, ასეთ ვითარებაში შექმნილი მძიმე მდგომარეობიდან გამოსასვლელად საქართველოს მთავრობამ გადადგა დროული ნაბიჯი სახელმწიფო ბიუჯეტში სათანადო ცვლილებების გასატარებლად, კერძოდ 2021 წლის ბიუჯეტში ცვლილებები სამი ძირითადი მიზნის მისაღწევად იქნა განხორციელებული:

- ბიუჯეტის დეფიციტის შემცირება;
- ეკონომიკური აღდგენის ხელშეწყობა;
- პანდემიის მართვისთვის დასაფარი ხარჯების დაფინანსება.
- საგულისხმოა, რომ საქართველოს პარლამენტმა განიხილა 2021 წლის ბიუჯეტის ცვლილებები სადაც აღინიშნა, რომ შეიმჩნევა ეკონომიკის სწრაფი აღდგენა, შედეგად მოსალოდნელია 7.7 %-იანი ეკონომიკური ზრდა, რასაც თან უნდა მოჰყვეს დამატებითი შემოსავლები. მიმდინარე წლის ბიუჯეტში დამტკიცებული ცვლილებები ორიენტირებულია სამი ძირითადი მიზნის მისაღწევად:
- საბიუჯეტო დეფიციტის შემცირება, რაც აუცილებელია გრძელვადიანი ეკონომიკური განვითარებისათვის;
- ეკონომიკური მდგომარეობის აღდგენის ფისკალური ხელშეწყობა, რაც გამოიხატება ინფრასტრუქტურული პროექტების, სოფლის მეურნეობის მხარდამჭერი და ეკონომიკის მწარმოებლური სექტორების პროგრამების ზრდაში;

- ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიმართულების - პანდემიიდან გამომდინარე, ჯანდაცვის ხარჯების დაფინანსება.

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ საქართველოს მთავრობა ბოლო წლებია აქტიურად თანამშრომლობს საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტებთან და დონორებთან, ქვეყნის განვითარებისთვის საჭირო რეფორმებისა და ინფრასტრუქტურული პროექტების დასაფინანსებლად საჭირო ფინანსური რესურსების მოსაზიდად, მათ მიერ გამოყოფილი მხარდაჭერის შედეგად ქვეყანაში განხორციელდა არაერთი სტრუქტურული რეფორმა - საქართველოს მიერ საერთაშორისო სავალუტო ფონდებსა და საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტებში არსებული პროგრამებით ქვეყანამ ჯამში მოიზიდა 2 მლრდზე მეტი აშშ დოლარის დახმარება, რამაც მაკროეკონომიკური სტაბილურობა მოუტანა ქვეყანას, მათი დაფინანსებით არაერთი მნიშვნელოვანი პროექტი დაიგეგმა და განხორციელდა.

როგორც ცნობილია, 2021 წლის ბიუჯეტში ცვლილებების შედეგად უკვე შემცირებულია შიდა ვალის წილი, ამავე წელს დაიფარება 150 მლნ ლარის ოდენობის შიდა ვალი. დამატებითი შემოსავლები იძლევა საშუალებას 2021 წელს ნაწილობრივ შემცირდეს საგარეო ვალის აღებაც, თუმცა მომდევნო წლებში კვლავ გაგრძელდება აქტიური თანამშრომლობა საერთაშორისო პარტნიორებთან და ფინანსური რესურსების მოზიდვა ქვეყნის და ინფრასტრუქტურული პროექტების დასაფინანსებლად, შესაბამისად, ყველა სახის განცხადება საქართველოს პარტნიორებთან თანამშრომლობის შეწყვეტაზე და მით უფრო რეფორმების შეჩერებაზე უადგილოა.

როგორც მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების ანალიზიდან ირკვევა მნიშვნელოვანია, რომ საქართველომ უმძიმესი გლობალური კრიზისის შემდგომ საკრედიტო რეიტინგის გაუარესების გარეშე შეძლო ეკონომიკის აღდგენის ფაზაში გადასვლა, სარეიტინგო სააგენტოს „SEP GLOBAL“-მა პროგნოზით მიმდინარე წელს ქვეყნის ეკონომიკური ზრდა 7.5 % განისაზღვრა.

ამ ეტაპისათვის არსებული პროგნოზების მიხედვით, 2022 წლისთვის მოსალოდნელია მშპ-ის რეალური ზრდა 6,0 %-ით, ხოლო მომდევნო წლებიც საშუალოდ 5,5 %-ის ფარგლებში.

2022 წლის განახლებული პროგნოზის ნაერთი ბიუჯეტის საგადასახადო შემოსავლები ნომინალურ გამოსახულებაში 15,2 მლნ ლარი იქნება, 2021 წლის გეგმიური მაჩვენებლებთან შედარებით 2022 წლის საგადასახადო შემოსავლების პროგნოზი იზრდება 2,3 მლრდ ლარით (17,6 %-ით).

მშპ-სთან მიმართებით 2022 წელს საგადასახადო შემოსავლები 23,5 %-ს შეადგენს და იგივე ნიშნულზეა შენარჩუნებული მომდევნო წლებშიც.

2022 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტში წარმოდგენილი საგადასახადო შემოსავლების პროგნოზი გადასახადის სახეების მიხედვით:

- საშემოსავლო გადასახადის საპროგნოზო მაჩვენებელი განისაზღვრა 4,6 მლრდ ლარით, მათ შორის სახელმწიფო ბიუჯეტის წილი შეადგენს 4,1 მლრდ ლარს, ხოლო ავტონომიური რესპუბლიკების წილი 340,2 მლნ ლარია. 2021 წლის გეგმიურ მაჩვენებლებთან შედარებით საშემოსავლო გადასახადის საპროგნოზო მაჩვენებელი 2022 წელს გაზრდილია 25,2 %-ით (926,7 მლნ ლარით), რაც ძირითადად გამოწვეულია მიმდინარე წელს არსებული საგადასახადო შეღავათების დასრულების ფისკალური ეფექტებით;
- მოგების გადასახადის საპროგნოზო მაჩვენებელი განისაზღვრა 4,1 მლრდ ლარით, 2021 წლის გეგმიურ მაჩვენებელთან შედარებით მოგების გადასახადის საპროგნოზო მაჩვენებელი გაზრდილია 42,9 %-ით (408,2 მლნ ლარით);
- მიმდინარე წელს საფინანსო სექტორში მოგების მაჩვენებელი საკმაოდ მაღალია, რაც 2022 წელს მოგების ზრდის საფუძველია;
- დღგ-ს საპროგნოზო მაჩვენებელი განისაზღვრა 6,7 მლრდ ლარით, მათ შორის, სა-

ხელმწიფო ბიუჯეტის წილი შეადგენს 5,4 მლრდ ლარს, ხოლო მუნიციპალიტეტების წილი 1,3 მლრდ ლარს;

- დღგ 2021 წელთან შედარებით იზრდება 143,8 მლნ ლარით, 2021 წელთან შედარებით 2022 წლის პროგნოზით დღგ გაზდილია 12,9 %-ით (746,9 მლნ ლარით), რაც ეკონომიკური ზრდის ფისკალური ეფექტის ხარჯზეა ძირითადად;
- აქციზის საპროგნოზი მაჩვენებელი გაიზარდა 1.8 მლრდ ლარით, რაც 76,9 მლნ ლარით მეტია 2021 წლის გეგმიურ მაჩვენებელზე;
- იმპორტის გადასახადის საპროგნოზო მაჩვენებელია 84,1 მლნ ლარი, რაც 4,1 მლნ ლარით მეტია 2021 წლის გეგმიურ მაჩვენებელზე;
- ქონების გადასახადის საპროგნოზო მაჩვენებელი განისაზღვრა 524,2 მლნ ლარით, რაც 2021 წლის გეგმიურ მაჩვენებელთან შედარებით, 10,4 %-ით (49,4 მლნ ლარით იზრდება);
- სხვა გადასახადების საპროგნოზი მაჩვენებელი განისაზღვრა 189,4 მლნ ლარით, რაც 49,4 მლნ ლარით აღემატება 2021 წლის გეგმიურ მაჩვენებელს.

2022 წელს სახელმწიფოს ერთიანი ბიუჯეტის უარყოფითი მთლიანი სალდო „ეკონომიკური თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის მე-2 პუნქტით დადგენილი ზღვარის მიღმა - 2,8 მლრდ ლარი, რაც პროგნოზირებული მშპ-ს 4,3 % -ს შეადგენს, (დადგენილი ზღვარი მშპ-ს 3 %-ია).

2022 წლის ბოლოსათვის საქ. მთავრობის ვალის ზღვრული მოცულობა მშპ-ის 52,1 %-ით განისაზღვრა.

2022 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის პროექტში მნიშვნელოვანი ყურადღება ეთმობა დღგ-ს 19 %-ის (1.3 მლრდ ლარი) მუნიციპალიტეტებზე გადანაწილების გაანგარიშების საკითხს, აღნიშნული გაანგარიშებით, მუნიციპალიტეტებს შორის თბილისს გამოეყო დღგ-ს 43.2 % (543.1 მლნ ლარი), ბათუმს - 3.75 % (47.0 მლნ ლარი), ქუთაისს - 3.48 % (43.7 მლნ ლარი), ყაზბეგის მუნიციპალიტეტს - 0,01 % (149.0 ათ. ლარი) და აშ. ვფიქრობთ, აღნიშნული გაანგარიშება საჭიროებს ანალიზს და მეტ გამჭვირვალობას.

2022 წლის ბიუჯეტის პროექტში ასევე ყურადღება იქცევს მაკროეკონომიკური პოლიტიკის ამოცანები და პრიორიტეტები, კერძოდ:

- ეკონომიკის სტაბილიზაცია და მომდევნო ეტაპზე ეკონომიკის მდგრადი და მაღალი ტემპით ზრდა;
- საშუალო ვადიან პერიოდში ინფლაციის დონის მიზნობრივი მაჩვენებლის შენარჩუნება;
- უმუშევრობის დონის შემცირება;
- საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესება.

მიმდინარე წლის ბიუჯეტის ანალიზიდან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ პანდემიის ფონზე ჯანდაცვისა და სოციალური მომსახურების დასაფინანსებლად გამოყოფილი სახსრები არასაკმარისია, ამ მიზნით უპირველესი რეკომენდაციაა, რაც შეიძლება ზუსტად განისაზღვროს საყოველთაო ჯანდაცვის პროგრამისათვის გამოსაყოფი სახსრების ოდენობა და მის ხარჯვაზე დაწესდეს განსაკუთრებული კონტროლი, მთავრობამ კი, საჭიროა მიიღოს გადამჭრელი ზომები ვაქცინაციის ტემპის დასაჩქარებლად, წინააღმდეგ შემთხვევაში, მივიღებთ ეკონომიკური ზრდის შემცირებას 7.7 %-დან 5.5 % - მდე, რაც ქვეყნის ეკონომიკისთვის დამატებით დაახლოებით 1.5 მლრდ ლარის ოდენობის ზარალის მომტანი იქნება.

ლიტერატურა:

1. ანანიაშვილი ი., პაპავა ვ., გადასახადები, მოთხოვნა და მიწოდება. თბილისი: გამომცემლობა „სიახლე“, 2009.
2. ბახტაძე ლ., კაკულია რ., ჩიკვილაძე მ., საგადასახადო საქმე. თბილისი, 2007.

3. კოპალეიშვილი თ., ჩიკვილაძე მ., გადასახადები და დაბეგვრა. თბილისი, 2011.
4. ჭიბუტი ა., კაკულია რ., ბახტაძე რ., საჯარო ფინანსები. თბილისი, 2007.
5. პაპავა ვ., არატრადიციული ეკონომიკის: მეთოდოლოგია და მეთოდის. თბილისი, თსუ 2020.
6. საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო <https://mof.ge>, 2021 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ კანონის პროექტი.
7. საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს მასალები, საქართველოს 2020 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტი.
8. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი, თბილისი. 2010.
9. Chikviladze, M. (2018) The Share in Percentage of Taxes in GDP. Ecoforum Journal. Volume 7, Issue 1 (14).
10. Atanelishvili, T., Chikviladze, M., Silagadze, N. (2017). About State Financial Control. Ecoforum Journal. Volume 6, Issue 1 (10).
11. Bedianashvili, G (2017) Benchmarking ASL research method for obtaining system knowledge of the state institutional development. J. information models and analyses volume 6, number 1. pp. 84-89
12. Gaganidze, G (2018), foreign trade of Georgia, Moldova and Ukraine with the European union after signing the Association agreement, Ecoforum journal, 7, issue 1 (14).
13. Kopaleishvili, T., Chikviladze, M. (2011). Taxes and Taxation. Tbilisi.
14. Silagadze, A., Atanelishvili, T., Silagadze, N. (2019). Economic Doctrines: The Origins. Published by Nova Science Publishers, Inc. New York.
15. Silagadze, A., Zuniashvili, T. (2016). Georgia`s Economy against the Background of the Associate Agreement with the European Union. International Journal of Business and Management Studies, 59, 2: 533-540. (USA).
16. Zubiashvili, T., Chikviladze, M., Silagadze, N. (2018). Some Aspects of state External Debt. Ecoforum Journal 7 (2).

Covid 19 - Fiscal Policy Objectives and Priorities

Mikheil Chikviladze

Academic Doctor, Associate Professor at TSU Faculty of Economics and Business

Despite easing the economic impact of the Covid-19 pandemic, the Georgian government has implemented multilateral fiscal assistance measures, the lari exchange rate, inflation, declining investment and rising domestic debt have led to economic downturns and exacerbated lari inflation problems. The positive trends in the sectors have stopped altogether. Due to the mentioned problems, Sak. The government should set specific measures, the proper funding of which should be reflected in the draft state budget for 2022.

Keywords: budget, pandemic, taxes, inflation, investment.

კლავს შვების „დიადი გადატვირთვის“ კვალდაკვალ

მადხაზ ჩიქობავა

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

ასოციირებული პროფესორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სტატიაში გაანალიზებულია კლავს შვების წიგნის „დიადი გადატვირთვის“ იდეები თანამედროვე მსოფლიოს გახდაქმნის აუცილებლობასთან დაკავშირებით.

მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის 2020 წლის მაისის ონლაინ-კონფერენციაზე კლავს შვებმა პრინცი ჩაიხრებთან ერთად, ხმაზეაში შემოიტანა ტერმინი The Great Reset (დიადი გადატვირთვა, დიადი გახდაქმნა). ახლი შემდეგია: კაპიტალიზმის სამყარო ამჟამად განიცდის სერიოზულ კრიზისს და ის საჭიროებს გახდაქმნას. პრინცი ჩაიხრები საუბრობს „პასუხისმგებლიან კაპიტალიზმზე“. კოროვირუსული პანდემია კი თავისი lockdown-ით იძლევა უნიკალურ შანსს გახდაქმნისთვის.

2020 წლის ივნისის დასაწყისში მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის ვებგვერდზე გამოჩნდა გვერდი სახელწოდებით The Great Reset (დიადი გადატვირთვა). თემამ ფურორი მოახდინა. შვების პათოსს, რომელიც გაჟღერებულია „დიადი გადატვირთვაში“ შეუერთდნენ ჯო ბაიდენი, ბორის ჯონსონი და ჟასტინ ტრიუდო.

გლობალიზმის ბანაკიდან იმ მხადაქვით, რომელსაც „დიადი გახდაქმნა“ იღებს, ეჭვგაუხეშა, რომ ყბადაღებული „პანდემია“ - ეს ახის „საოცარი ახად სამყაროში“ გადასვლის ოპერაციის დასაწყისი. მოიძებნებიან კი ძაღები, რომლებსაც უნახი ექნებათ წინააღმდეგობა გაუწიონ გლობალისტუხ-გახდამქმნელებს?

საკვანძო სიგყვები: ექსკლუზიური კაპიტალიზმი, ინკლუზიური კაპიტალიზმი, ციფიზაცია, გიანსპუმანიზმი, მწვანე ენეგია, სტეიკჰოდეითა კაპიტალიზმი.

2020 წლის ბოლო თვეებში სულ უფრო მეტად ვარაუდობდნენ, რომ საზოგადოების მდგომარეობა, რომელსაც ინგლისურად lockdown-ს (სანარმოების დახურვა, ხალხის, ქვეყნების იზოლაცია) უწოდებენ, არასოდეს დასრულდებოდა. ამ კუთხით ეჭვები გააძლიერა პროფესორმა კლავს შვებმა, მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის დამფუძნებელმა და უცვლელმა ხელმძღვანელმა, რომელიც ყოველწლიურად (როგორც წესი, იანვარში) იმართება შვეიცარიის ქალაქ დავოსში [1]. თუმცა, 2021 წლის იანვარში დავოსში პირისპირ შეხვედრა არ ჩატარდა; ის გადაიდო 2021 წლის 13-16 მაისისთვის და ჩატარდა სინგაპურში, სადაც კლავს შვებმა მიიღო მილოცვები მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის 50 წლის იუბილესთან დაკავშირებით (რომელსაც თავდაპირველად მენეჯმენტის ევროპული ფორუმი ერქვა).

შვები არის ეკონომისტი და ჟენევის უნივერსიტეტის პროფესორი. პარალელურად მრავალი უნივერსიტეტის საპატიო პროფესორი და მრავალი კომპანიის სამეურვეო საბჭოსა და დირექტორთა საბჭო წევრია [2].

მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის 2020 წლის მაისის ონლაინ-კონფერენციაზე კლავს შვებმა პრინცი ჩაიხრებთან ერთად, ხმარებაში შემოიტანა ტერმინი The Great Reset (დიადი გადატვირთვა, დიადი გარდაქმნა). არსი შემდეგია: კაპიტალიზმის სამყარო ამჟამად განიცდის სერიოზულ კრიზისს და ის საჭიროებს გარდაქმნას. პრინცი ჩაიხრები საუბრობს „პასუხისმგებლიან კაპიტალიზმზე“. კოროვირუსული პანდემია კი თავისი lockdown-ით იძლევა უნიკალურ შანსს გარდაქმნისთვის.

2020 წლის ივნისის დასაწყისში მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის ვებგვერდზე გამოჩნდა გვერდი სახელწოდებით The Great Reset (დიადი გადატვირთვა). თემამ ფურორი მოახდინა. შვების პათოსს, რომელიც გაჟღერებულია „დიადი გადატვირთვაში“ შეუერთდნენ ჯო ბაიდენი, ბორის ჯონსონი და ჟასტინ ტრიუდო. ტრიუდოს სიტყვით გამოსვლის შემდეგ,

კანადელმა კონსერვატორმა დეპუტატმა პიერ ჰუალიევრმა ნოემბერში შეიტანა პეტიცია თხოვნით „დიადი გადატვირთვის შეჩერების შესახებ“; პეტიციაზე 72 საათში 80000-ზე მეტი ხელმოწერა შეგროვდა [3].

„დიად გადატვირთვას“ ოპონენტები გამოუჩნდნენ აშშ-ში, დიდ ბრიტანეთსა და კონტინენტურ ევროპაში. დისკუსიაში კლაუს შვაბის, პრინც ჩარლზის, ჟასტინ ტრიუდოს, ჯო ბაიდენის, ბორის ჯონსონის და სხვათა მხარეს მონაწილეობენ სილიკონი ველის IT-გიგანტები - Amazon, Apple, Google, Facebook, Microsoft, რომლებიც მრავალმხრივ აძლიერებენ „დიადი გადატვირთვის“ ჟღერადობას [4]. ნოემბერში The New York Times-მა The Great Reset-ის ოპონენტებს აღელვებულმა „შეთქმულების თეორიის“ მომხრეები უწოდა და უცნაური რამ თქვა: შეთქმულები უფრო მეტად არიან The Great Reset-ის მომხრეები, თუმცა ისინი ღიად მოქმედებენ [5].

გვახსენდება ჰერბერტ უელსის 1928 წლის ნაშრომი „ღია შეთქმულება“ (The Open Conspiracy). „დიადი გარდაქმნა“ - ეს სწორედ ღია შეთქმულებაა [6].

კლაუს შვაბი 83 წლისაა, მაგრამ ის ძალიან აქტიურია. 2020 წლის ივლისში დღის სინათლე იხილა მისმა წიგნმა „Covid-19: The Great Reset“, ტიერი მალერეტთან (Thierry Malleret) ერთად, რომელიც წარმოდგენილია, როგორც მემარცხენე ფუტუროლოგი [7]. 2020 წლის ბოლოსათვის წიგნი მრავალ ენაზე ითარგმნა.

„დიადი გარდაქმნის“ ძირითადი იდეებია:

პირველი, პანდემია COVID-19 - ესაა „შესაძლებლობების უნიკალური საშუალება“. ამ საშუალებით უნდა წარიმართოს კაცობრიობა მომავალში. წარსულის არავითარი დაბრუნება! „ბევრი სვამს კითხვას: როდის დავუბრუნდებით ნორმალურ ცხოვრებას? პასუხი მოკლეა: არასოდეს. ჩვენი ისტორია ორ ნაწილად გაიყოფა: კორონავირუსამდელი და კორონავირუსის შემდგომი“.

მეორე, „ნათელი მომავალი“ - ეს არის სამყარო, სადაც ნაიშლება განსხვავება მდიდარ და ღარიბ ქვეყნებს შორის, ხოლო დროთა განმავლობაში მოისპობა სახელმწიფო საზღვრები. წარმოიშობა ერთიანი პლანეტარული სახელმწიფო ერთიანი მთავრობით: „მსოფლიო მთავრობაზე საკითხი ცენტრალური მნიშვნელობისაა“. შემდგომ შვაბი წერს: „Lockdown-ის შემოღებით, ჩვენი სიყვარული ახლობლების მიმართ იზრდება, ჩვენ უფრო ვაფასებთ მათ, ვინც გვიყვარს - ოჯახის წევრები და მეგობრები. მაგრამ უარყოფითი მხარეა ის, რომ ეს იწვევს პატრიოტული და ეროვნული გრძნობების ზრდას ბნელ რელიგიურ მრწამსთან და ეთნიკურ პრეფერენციებთან ერთად. და ეს ტოქსიკური ნარევი ჩვენში ყველაზე ცუდს ავლენს...“. შვაბი განმარტავს, რომ ომი გამოცხადდება „ბნელი რელიგიური მრწამსისა და ეთნიკური პრეფერენციების წინააღმდეგ“.

მესამე, „საოცარი ახალი სამყაროს“ ეკონომიკა ცენტრალიზებულად უნდა იმართებოდეს გიგანტური მონოპოლიების მიერ. გაქრება კერძო საკუთრება, მის ადგილს დაიკავებს „გამოყენების ეკონომიკა“, „მონაწილეობის ეკონომიკა“. შვაბი და სხვები განსაკუთრებით გაურბიან „სოციალიზმის“ ცნებას. ნაღდი ფული არ იქნება, ყველგან ციფრული ვალუტები შემოვა.

მეოთხე, მოხდება გადასვლა „მწვანე“ ენერჯიაზე, ის გამოდევნის ნახშირწყალბადის ენერჯიას. დაწესდება შეზღუდვები წყლის, ელექტროენერჯიის, ზოგიერთი „ეკოლოგიურად საშიში“ პროდუქტის (მაგალითად, ხორცის) ან სამრეწველო ნაწარმის (მაგალითად, ავტომობილების) მოხმარებაზე. გარემოზე ზეწოლის შემცირების ყველაზე რადიკალური საშუალება იქნება დემოგრაფიული ზრდის შეწყობა ან სულაც მოსახლეობის შემცირება: „რაც უფრო დიდია დემოგრაფიული ზრდა ... მით უფრო მაღალია ახალი პანდემიის რისკი“.

მეხუთე, რობოტიზაცია დასრულდება ეკონომიკისა და საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროში. წიგნში „დიადი გარდაქმნა“ ბევრჯერაა ნათქვამი სამუშაო ადგილების

მკვეთრი შემცირების შესახებ: „2035 წლამდე შესაძლებელია მოხდეს რესტორნების სამუშაო ადგილების 86%-ის, ვაჭრობაში სამუშაო ადგილების 75%-ისა და გასართობი ინდუსტრიების 59%-ის ავტომატიზაცია“. „Lockdown-ისა და შემდგომი სოციალური დისტანცირების ღონისძიებების გამო რესტორნების 75% შეიძლება გაკოტრდეს“. „მრეწველობის არც ერთი დარგი, არც ერთი სანარმო არ დარჩება ხელშეუხებელი“. ივარაუდება უპირობო საბაზისო შემოსავლის (Unconditional Basic Income - UBI) შემოღება იმ ადამიანებისთვის, რომლებსაც ჩაანაცვლებენ რობოტები, მაგრამ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ადამიანი დაადასტურებს იმას, რომ ის აცრილია.

მეექვსე, გაგრძელდება ეკონომიკისა და საზოგადოების ყველა სფეროს ციფრიზაცია. შეიქმნება ადამიანთა ქცევისა და გადაადგილების მონიტორინგის ეფექტიანი სისტემა, მათ შორის, სახის ამომცნობი ტექნოლოგიების გამოყენებით. ციტატა: „პანდემიის დასრულების მიზნით, მსოფლიოში უნდა შეიქმნას ციფრული სათვალთვალო ქსელი“.

მეშვიდე, ჯანდაცვის ახალი მოდელი გაითვალისწინებს რეგულარულ ტესტირებას, სავალდებულო ვაქცინაციას, სანიტარული პასპორტის გაცემას, შეზღუდვებისა და სასჯელის დაწესებას იმ პირთათვის, რომლებიც თავს არიდებენ სამედიცინო დისციპლინის წესების შესრულებას.

მერვე, ტრანსჰუმანიზმის სულისკვეთებით მოხდება ადამიანის „სრულყოფა“.

მაშასადამე, გაცხადებულია ღია შეთქმულების მიზნები. გლობალიზმის ბანაკიდან იმ მხარდაჭერით, რომელსაც „დიადი გარდაქმნა“ იღებს, ეჭვგარეშეა, რომ ყბადაღებული „პანდემია“ - ეს არის „საოცარ ახალ სამყაროში“ გადასვლის ოპერაციის დასაწყისი. მოიძებნებიან კი ძალები, რომლებსაც უნარი ექნებათ წინააღმდეგობა გაუწიონ გლობალისტურ-გარდამქმნელებს?

„დიადი გარდაქმნის“ ერთ-ერთი საკვანძო ცნებაა Inclusive Capitalism (ინკლუზიური კაპიტალიზმის), ანუ, კაპიტალიზმი, რომელიც „ყველასათვის ღიაა“, „ყოვლისმომცველია“, „ყოვლისშემცველია“. ლიტერატურაში შევხვდებით კაპიტალიზმის განსაზღვრების კოლოსალურ რაოდენობას, მაგრამ „ინკლუზიური კაპიტალიზმი“ - სიახლეა.

როგორც ჩანს, 2008-2009 წლების ფინანსურმა კრიზისმა საბოლოოდ დაარწმუნა მსოფლიო კულისებში არსებული ძალები იმაში, რომ მსოფლიო კაპიტალისტური სისტემის არსებულმა მოდელმა სრულად ამონურა საკუთარი თავი. „მსოფლიო კულუარული ძალების“ ქვეშ, ძირითადად, მოიაზრებიან აშშ-ის ფედ-ის მთავარი აქციონერები, რომლებიც ისწრაფვიან მსოფლიო ბატონ-პატრონობისთვის.

შვაბს „ინკლუზიური კაპიტალიზმის“ არავითარი მკაფიო განმარტებები არ აქვს მოცემული. „ყოვლისმომცველ“ კაპიტალიზმზე მსჯელობისას ზოგიერთებს ჩამოუყალიბდათ შეხედულება, რომ ეს არის კაპიტალიზმი ღარიბებისა და ლატაკების გარეშე. სხვები კი აცხადებენ, რომ ასეთ მოდელში ყველა ჩაერთვება ეკონომიკურ საქმიანობაში. არიან ისეთებიც, რომლებიც საუბრობენ მომავალი თაობების წინაშე „ყოვლისმომცველი“ კაპიტალიზმის პასუხისმგებლობაზე.

მაგრამ, ყველაფერი ეს სიტყვიერი ეკვილიბრისტიკაა, ან სულაც - სიცრუე და იაფი პროპაგანდა. მაგალითად, მოვიყვანოთ მაღალი დონის კონფერენცია, რომელიც ჩატარდა ლონდონში 2014 წლის მაისში, რომელსაც ესწრებოდნენ საერთაშორისო სავალუტო ფონდის იმდროინდელი აღმასრულებელი დირექტორი ქრისტინ ლაგარდი, მისი სამეფო უდიდებულესობა პრინცი ჩარლზი, ლედი ლინ დე როტშილდი, აშშ-ის ყოფილი პრეზიდენტი ბილ კლინტონი, ლონდონის ქალაქის ლორდი მერი ფიონე ვულფი. შეხვედრის მთავარი ინიციატორი იყო ლინ დე როტშილდი. ცოტა ხნით ადრე, სწორედ ის გამოვიდა Inclusive Capitalism-ის ინიციატივით (ასე რომ, ეს პროფესორ შვაბს არ მოუგონია). ამ შეხვედრებზე განსაკუთრებით საინტერესო იყო ქრისტინ ლაგარდის გამოსვლა.

პირველი, მან დაადასტურა, რომ იდეის ავტორობა ეკუთვნის ქალბატონ როტშილდს: „ჩვენ ყველანი შევიკრიბეთ აქ, რათა განვიხილოთ „ყოვლისმომცველი კაპიტალიზმი“, რომელიც ლინის იდეაა!“.

მეორე, ლაგარდი მივიდა მარქსამდე და დაასკვნა, რომ მისი თვალსაზრისით, „ყოვლისმომცველი კაპიტალიზმი“ - სიტყვათა შეთანხმებაა, რომელიც შეიცავს შეუთავსებელ ცნებას: „სიტყვა „კაპიტალიზმის“ ოფიციალური დამკვიდრება ხდება XIX საუკუნეში. ინდუსტრიული რევოლუციით მოვიდა კარლ მარქსი, რომელიც ძირითადად ყურადღებას უთმობდა წარმოების საშუალებების მითვისებას და მან იწინასწარმეტყველა, რომ კაპიტალიზმი, თავისი ექსცესებით საკუთარი განადგურების თესლს ატარებს - კაპიტალის დაგროვება რამდენიმე ადამიანის ხელში, რომლებიც ძირითადად მიისწრაფვიან მოგების დაგროვებისკენ, სერიოზულ კონფლიქტებამდე და ციკლურ კრიზისებამდე მიდის. ასე რომ, „ინკლუზიური კაპიტალიზმი“ ოქსიმორონია?“

მარქსის მიხედვით, რა თქმა უნდა, კაპიტალიზმი წარმოადგენს არა „ინკლუზიურს, არამედ, პირიქით, „ექსკლუზიურს“. ის საზოგადოებრივი წარმოებიდან დევნის „ზედმეტ“ ადამიანებს, ტოვებს რა მათ სიღარიბესა და სიღატაკეში. ის გამორიცხავს მილიონობით ადამიანს საზოგადოებრივი ცხოვრების ნებისმიერი ფორმიდან. მარქსმა ამას კაპიტალისტური დაგროვების საყოველთაო კანონი უწოდა: კაპიტალისტური განვითარების მსვლელობისას ადგილი აქვს საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკურ პოლარიზაციას; ერთ პოლუსზე - ერთი მუჭა მდიდრები და ზემდიდრები არიან, მეორეზე - საზოგადოების უდიდესი ნაწილი ღარიბებისა და ლატაკების სახით.

მოკლედ, ქრისტინ ლაგარდიც, პრინცი ჩარლზიც და ლედი ლინ დე როტშილდიც შეთანხმდნენ იმაში, რომ მარქსი მართალი იყო. თუმცა, როგორც მათ აღნიშნეს, ის აღწერდა კაპიტალიზმს, რომელიც 150-200 წლის წინათ არსებობდა. დღეს კი კაპიტალიზმი ექსკლუზიურიდან შეიძლება და უნდა გადაიქცეს კიდევ ინკლუზიურ, ყოვლისმომცველ კაპიტალიზმად.

მეშვიდე წელი გადის ლონდონის იმ შეხვედრიდან. გახდა თუ არა გლობალური კაპიტალიზმი თუნდაც მცირედით უფრო ინკლუზიური? არა! იგი ვითარდება მარქსის კაპიტალისტური დაგროვების საყოველთაო კანონის შესაბამისად: მდიდრები კიდევ უფრო მდიდრდებიან, ღარიბები კი - უფრო ღარიბდებიან. 2020 წლის იანვარში, დავოსში 50-ე შეხვედრის წინ, არასამთავრობო ორგანიზაციამ Oxfam გამოაქვეყნა ანგარიში მსოფლიოში სიმდიდრის განაწილების შესახებ. ამ ანგარიშის მონაცემების თანახმად, პლანეტაზე მცხოვრები 2153 მილიარდერის ქონება აჭარბებს ყველა ფულადი საშუალებების ჯამს, რომელსაც ფლობს დედამიწის მოსახლეობის 60 პროცენტი. კომენტარები ზედმეტია [8].

თუ გავაანალიზებთ რა თქვა შვაბმა კაპიტალიზმის „ახალი“ მოდელის შესახებ, საბოლოო ჯამში, ეს ყველაფერი დაიყვანება მოგების მაქსიმიზაციის პრინციპზე უარის თქმაზე. ისინი ამბობენ, რომ ბიზნესმა უნდა გააცნობიეროს, რომ კაპიტალის ზრდის ეპოქა ინურება, მრავალ დარგსა თუ ბაზარზე საშუალო მოგება ნულისკენ მიისწრაფვის. სხვათა შორის, იგივე ჯორჯ სოროსი დაახლოებით ოცი წლის წინ ხუმრობდა: „მუსიკა დასრულდა, ისინი კი ისევ ცეკვავენ“. უკეთესია გავიხსენოთ კარლ მარქსი, რომელმაც საუკუნუნახევრის წინ ჩამოაყალიბა კანონი მოგების მაჩვენებლის შემცირების ტენდენციის შესახებ და თქვა, რომ კაპიტალის ტექნიკური სტრუქტურის ზრდის (მანქანებით სამუშაო ძალის გამოდევნის) შედეგად, მოგების მაჩვენებელი შეიძლება ნულამდე დაეცეს.

მაშასადამე, შვაბმა, მადამ ლინ დე როტშილდის მიბაძვით, გადაწყვიტა გადაარჩინოს კაპიტალიზმი მისი „ინკლუზიურად“ გამოცხადებით. პირველი, მოგება არ უნდა იყოს წარმატებული ბიზნესის მიზანი და მთავარი ორიენტირი. მეორე, კომპანიებმა უნდა გადადგან ნაბიჯი მომხმარებლებისკენ ფასების შემცირებით და სიღარიბისა და სიღატაკის თანდა-

თანობითი აღმოფხვრით. მესამე, ჩვენ უარი უნდა ვთქვათ ჩვეულებრივ მოსაზრებაზე იმის შესახებ, რომ კორპორაციები ეკუთვნით აქციონერებს.

აქ უნდა ვახსენოთ ამერიკული ბიზნესის მრგვალი მაგიდა (Business Round-table, BRT), რომელიც წარმოადგენს აშშ-ის მრავალ უმსხვილეს კომპანიას [9]. BRT-ის მმართველ ორგანოებში შედიან ჯეფ ბეზოსი Amazon-იდან, ტიმ კუკი Apple-დან, მერი ბარა General Motors-იდან და სხვა ცნობილი ფიგურები, რომლებიც ამერიკისა და მსოფლიოს უმდიდრეს ადამიანებს შორის არიან. შარშან BRT-მა განაცხადა, რომ აქციონერების უპირატესობის პრინციპი მოძველებულია და ვალდებულებები უნდა გავრცელდეს ყველა დაინტერესებულ მხარეზე (კომპანიის თანამშრომლებზე, მომწოდებლებზე და კონტრაქტორებზე, პროდუქტის მომხმარებლებზე, მთავრობაზე). ბიზნესის მრგვალმა მაგიდამ მიზნად დაისახა ხელი შეუწყოს „ეკონომიკის შექმნას, რომელიც ემსახურება ყველა ამერიკელს“, და არა მხოლოდ აქციების მფლობელებს.

კლაუს შვაბი ამას მიესალმება და დასძენს: „კომპანიის მიზანია ყველა დაინტერესებული მხარის ჩართვა კოლაბორაციული და მდგრადი ღირებულების შექმნის პროცესში“. ანუ, ყველა კომპანია უნდა გახდეს „ინკლუზიური“ და ინკლუზიური კაპიტალიზმი არ უნდა ააშენოს სახელმწიფომ, არამედ ასეთმა კომპანიებმა. მეორე მხრივ, სახელმწიფოს თანდათანობითი „შთანთქმა“ (be included) უნდა მოხდეს ინკლუზიური კომპანიების მიერ, მაგრამ არ უნდა გაქრეს, როგორც ეს კლასიკურ მარქსიზმშია, არამედ უნდა მოხდეს მისი პრივატიზაცია უმსხვილესი კორპორაციების მიერ.

რამდენიმე საუკუნეა კაპიტალიზმი არსებობს მსოფლიოში, რომლის წიაღშიც სუფევს პრინციპი Homo homini lupus est (ადამიანი ადამიანის მიმართ მგელია). თაობების მანძილზე კაპიტალიზმის მგლები იზრდებიან და იზრდებიან, რომლებიც ნთქავენ სუსტებს. ახლაკი მგლებმა განაცხადეს, რომ ამიერიდან ისინი მზად არიან გახდნენ ვეგეტარიანელები?

სინამდვილეში, ყბადაღებული ინკლუზიური კაპიტალიზმი - ესაა გლობალური ელიტის გეგმები სამომავლო გზაზე, რომელსაც შეიძლება ეწოდოს პოსტ-კაპიტალიზმი, ახალი ფეოდალიზმი და ახალი მონათმფლობელური წყობილება. გლობალური ელიტა მზადაა უარი თქვას მოგების მისწრაფებაზე, მაგრამ ის არავითარ შემთხვევაში არ დათმობს ძალაუფლებას. „დიადი გარდაქმნა“ ჩაფიქრებულია ამ ძალაუფლების შენარჩუნებისა და განმტკიცების მიზნით.

ფულის ბატონ-პატრონები აპირებენ თავიანთი კაპიტალის აბსოლუტურ მსოფლიო ბატონობაში კონვერტირებას.

„დიად გადატვირთვებზე“ საუბრის დასასრულს უნდა შევეხოთ ისეთ თემას, როგორიცაა „სტეიკჰოლდერთა კაპიტალიზმი“. ეს იგივე „ინკლუზიური“, ანუ სოციალურად ორიენტირებული კაპიტალიზმია, რომელიც თითქოს ყველას უზრუნველყოფს სამუშაოთი, განვითარდება მოგებისა და კრიზისების გარეშე, მომავალ თაობაზე ზრუნვით. ე.ი., კაპიტალიზმი, რომელიც სრულად უარყოფს საკუთარ თავს.

სტეიკჰოლდერი (stakeholder) - ეს არის მომავლის კომპანია, რომელშიც უნდა გადაიზარდოს თანამედროვე კომპანია, რომელიც ეკუთვნის აქციონერებს. ყველა აქციონერს კი ერთი ინტერესი ამოძრავებს - მაქსიმალური მოგების მიღება. სააქციო კომპანია წარმოადგენს კლასიკური კაპიტალიზმის საფუძველს, რომლისთვისაც სრულდება კარლ მარქსის კაპიტალის პირველი ტომის სიტყვები:

„კაპიტალი ... ერიდება ხმაურს და ბოროტად გამოყენებას და აქვს შიშისმომგვრელი ხასიათი“. ეს მართალია, მაგრამ ეს არ არის სრული სიმართლე. კაპიტალს ეშინია მოგების არარსებობის ან ძალიან მცირე მოგების, როგორც ბუნებას ეშინია სიცარიელის. მას შემდეგ, რაც საკმარისი მოგება იარსებებს, კაპიტალი თამამი ხდება. უზრუნველყავით 10 პროცენტი და კაპიტალი ეთანხმება ნებისმიერ გამოყენებას, 20 პროცენტის შემთხვევაში ხდება მისი გამოცოცხლება, 50 პროცენტის შემთხვევაში ის პოზიტიურად მზადაა თავის

გასატეხად, 100 პროცენტის დროს ის ფეხქვეშ თელავს ადამიანის ყველა კანონს, 300 პროცენტის დროს კი არ არსებობს ისეთი დანაშაული, რომელზეც იგი არ იყოს წამსვლელი, თუნდაც სახრჩობელას შიშის ქვეშაც კი. მტკიცებულება: კონტრაბანდა და მონებით ვაჭრობაა“.

როგორც კლაუს შვაბი ამბობს, ის ჯერ კიდევ ნახევარი საუკუნის წინათ დაავადდა კაპიტალიზმის რადიკალური რეფორმირების იდეით. მაშინ, 1970-იანი წლების დასაწყისში, თუ დავუჯერებთ შვაბს, მან გადაწყვიტა მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის შექმნა კაპიტალიზმის რეფორმირებისათვის კომპანიების ახალი ტიპის საფუძველზე, რომლებიც აქციონერული საზოგადოებიდან უნდა გადაიქცნენ სტეიკჰოლდერებად. ახალ მოდელს უნდა ეწოდოს stakeholders capitalism, ანუ კაპიტალიზმი ყველა დაინტერესებული მხარისათვის.

აშშ-ში 1970-იან წლებში ამგვარ კაპიტალიზმზე მსჯელობდა იმდროისთვის ცნობილი ავტორიტეტი მენეჯმენტის სფეროში რასელ ლინკოლნი აკოფი. ფართო აკადემიურ წრეებში „სტეიკჰოლდერთა კონცეფცია“ გავრცელდა XX საუკუნის 80-იანი წლების შუა პერიოდში, როცა გამოჩნდა საქმიანი ადმინისტრირების ამერიკელი პროფესორის, ედვარდ ფრიმენის ნაშრომი „სტრატეგიული მენეჯმენტი: დაინტერესებულ მხარეთა კონცეფცია“. ამჟამად „სტეიკჰოლდერთა კონცეფციის“ ყველაზე ავტორიტეტულ მომხრედ ითვლება ჯოზეფ სტიგლიცი, ეკონომიკაში ნობელის პრემიის ლაურეატი.

კლაუს შვაბი და მისი თანამოაზრეები ხსნიან, რომ ახალი ტიპის კომპანიამ უარი უნდა თქვას მოგების მაქსიმიზაციაზე და გაითვალისწინოს ყველა მხარის ინტერესები; აქციონერების გარდა, ესაა კომპანიის მუშაკები, კონტრაქტორები და მომწოდებლები, მყიდველები და დამკვეთები. ჩვენ ასევე უნდა გვახსოვდეს მომავალი თაობები, მათ უნდა დავუტოვოთ ბუნებრივი რესურსები, რომლებიც ჯერ კიდევ არ ამოწურულა.

2020 წლის იანვარში დავოსში ჩატარებულ მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის 50-ე სამიტზე განხილულ იქნა თემები: „დაინტერესებულ მხარეთა კაპიტალიზმი: როგორ უზრუნველვყოთ გრძელვადიანი ინვესტირება“; „დაინტერესებულ მხარეთა კაპიტალიზმი: რა მოითხოვება კორპორაციული ლიდერობიდან?“. ერთდროულად მიღებულ იქნა „დავოსის მანიფესტის“ ახალი რედაქცია (მისი პირველი ვერსია გამოჩნდა 1973 წელს), სადაც ჩაიწერა სიტყვები დაინტერესებულ მხარეთა კაპიტალიზმზე, როგორც თანამედროვე ეკოლოგიური და სოციალური პრობლემების გადაჭრის საშუალება: „კომპანიის მიზანია ყველა დაინტერესებული მხარის ჩართვა ღირებულების შექმნის ერთობლივ და მდგრად პროცესში. მისი შექმნით კომპანია ემსახურება არა მხოლოდ თავისი აქციონერების, არამედ ყველა დაინტერესებული მხარის - თანამშრომლების, მომხმარებლების, მომწოდებლების, ადგილობრივი თემებისა და მთლიანად საზოგადოების ინტერესებს“.

ერთ-ერთი იმათ შორის, რომელმაც განსაკუთრებით აქტიურად უჭერდა მხარს დავოსის ბოლო ფორუმზე შვაბის იდეას დაინტერესებულ მხარეთა კაპიტალიზმზე, იყო მარკ ბენიოფი, მსხვილი ამერიკული IT-კორპორაციის Salesforce-ის მთავარი აღმასრულებელი დირექტორი (2019 წელს მან მიიღო წლიური შემოსავალი 13,3 მლრდ დოლარის ოდენობით; მისმა კაპიტალიზაციამ დაახლოებით 124 მლრდ დოლარი შეადგინა). კორპორაციის ხელმძღვანელმა რიხიანად განაცხადა: „კაპიტალიზმი, როგორც ვიცით, მკვდარია. მხოლოდ აქციონერებისათვის მაქსიმალური მოგების მიღების შეპყრობილობამ გამოიწვია კლიმატში საგანგებო სიტუაცია ...“ მაგრამ, თუ 172 წლის წინათ კომუნისტური პარტიის მანიფესტში“ კ. მარქსი და ფ. ენგელსი გვთავაზობდნენ კაპიტალიზმის ალტერნატივად კომუნიზმს, მარკ ბენიოფი თვლის, რომ კაცობრიობას გადაარჩენს „ახალი“ კაპიტალიზმი, ანუ სტეიკჰოლდერთა კაპიტალიზმი:

„ჩვენ ცოცხალი დასტური ვართ იმისა, რომ დაინტერესებული მხარეების კაპიტალიზმი მუშაობს ... ეს არის ცვლილების ყველაზე დიდი პლატფორმა ... მადლობელი ვარ პრო-

ფესორ შვაბისა იმისთვის, რომ მან ბიზნესის ლიდერები დაინტერესებული მხარეების კაპიტალიზმის ხედვამდე მიიყვანა ...“

კლაუს შვაბი, მარკ ბენიოფი და სხვები თავიანთ მოწოდებას მიმართავენ მსხვილი და უმსხვილესი ბიზნესის მისამართით. 14 ოქტომბერს ჩატარდა ვირტუალური სამიტი Forbes JUST 100 სახელწოდებით Companies Leading the New Era of Responsible Capitalism (კომპანიები, რომლებსაც მივყავართ პასუხისმგებლიანი კაპიტალიზმის ახალ ერაში) [10]. მსხვილი კორპორაციის ტოპ-მენეჯერებმა კვლავ განიხილეს საკითხები დაინტერესებულ მხარეთა კაპიტალიზმზე გადასვლაზე. განსაკუთრებით აქტიურები იყვნენ წამყვანი ამერიკული IT-კორპორაციები (Microsoft, Apple, Intel, Alphabet, NVIDIA, Salesforce.com, Cisco Systems, Adobe, Facebook). შეუიარაღებელი თვალთაც ჩანს, რომ სილიკონი ველი ისწრაფვის მსოფლიო მასშტაბით ბიზნესის რეფორმირების პროცესი დაიმორჩილოს. რეზონანსული იყო ყველაზე ძვირადღირებული (საბაზრო კაპიტალიზაციის მაჩვენებლით) ამერიკული კორპორაციის Microsoft-ის გენერალური დირექტორის სატი ნადელის გამოსვლა, რომელმაც განაცხადა, რომ ბიზნესის წარმატება უნდა შეფასდეს სამუშაო ადგილების რაოდენობით, რომელსაც ის ქმნის, თანამშრომლების შემოსავლებისა და ცხოვრების დონით და იმ მოგებით, რომელიც მას მოაქვს არა მარტო თავისთვის, არამედ თავისი მომწოდებლებისთვისაც.

მასმედიაში მსგავსი განცხადებების აღქმა ძალიან განსხვავებულია. ზოგი მიიჩნევს, რომ აქციონერების კომპანიების დაინტერესებული მხარეების კომპანიებად გადაქცევის იდეები განხორციელდება და ამჟამინდელი თაობა აღმოჩნდება „ნათელ მომავალში“. სხვები პროფესორ კლაუს შვაბს უტოპისტად თვლიან, ხოლო მის იდეებს განუხორციელებელს უწოდებენ. მემარცხენე პოლიტიკოსები კაპიტალიზმის ჩამოყალიბების გეგმებს მოგების ძიების გარეშე ადარებენ მგლების ხელახლა აღზრდის მცდელობას, ასწავლონ მათ ბალახის ქამა.

მიმდინარეობს ცხარე კამათი. ზოგიერთი ეძებენ და თითქოს პოულობენ მაგალითებს იმისა, რომ ბიზნესი ნამდვილად ხდება „სოციალურად პასუხისმგებელი“. მაგალითად, 2019 წელს მეწარმეთა ამერიკულმა ასოციაციამ „ბიზნესის მრგვალი მაგიდა“ (Business Roundtable, BRT) შეცვალა 1997 წლის თავისი დეკლარაცია და მასში შეიტანა დებულება კომპანიების მხრიდან დაინტერესებული მხარეების წინაშე ვალდებულებების შესრულების აუცილებლობის შესახებ. 200 მსხვილი და უმსხვილესი ამერიკული კორპორაციის ხელმძღვანელებმა (მათ შორის, Johnson & Johnson, JPMorgan Chase & Co., Ford Motors) პირობა დადეს უხელმძღვანელონ თავიანთ კომპანიებს „ყველა დაინტერესებული მხარის სასარგებლოდ“.

ამ საზეიმო დაპირების შემდეგ წელიწადი გავიდა, მაგრამ „ყველა მხარის ინტერესების გათვალისწინების“ არავითარი მაგალითი (აქციონერთა გამოკლებით) არ გვინახავს. 2020 წლის სექტემბერში გამოქვეყნდა ანგარიში „COVID-19 and Inequality: A Test of Corporate Purpose“ (COVID-19 და უთანაბრობა: კორპორატიული მიზნების ტესტი) [11]. კვლევა ჩაატარა ორგანიზაციამ KKS Advisors, Ford Foundation-ის მხარდაჭერით. მოხსენებიდან გამომდინარეობს, რომ ამერიკულმა კომპანიებმა, რომლებმაც 2019 წელს ხელი მოაწერეს Business Roundtable ახალ დეკლარაციას, „2020 წლის კრიზისის დროს უკეთესი შედეგები არ აჩვენეს, ვიდრე მათმა კოლეგებმა, რომლებმაც ხელი არ მოაწერეს ხელშეკრულებას“. მხოლოდ მცირედმა მათგანმა, რომლებმაც ხელი მოაწერეს დეკლარაციას, ის წარუდგინეს თავიანთ კომპანიებს დასამტკიცებლად. ზოგიერთი მეცნიერები თვლიან: დაპირებები, რომლებიც დაინტერესებული მხარეების კაპიტალიზმის მომხრეებმა გასცეს, წარმოადგენს პიარის ბანალურ ხრიკს. მკვლევარებმა აღნიშნეს აქციონერებისგან აქციების გამოსყიდვის პრაქტიკის გაგრძელება, პოლიტიკოსების მოსყიდვა, გადასახადების თავიდან აცილება და გარემოს დაბინძურება.

თამამად შეიძლება ვთქვათ, რომ „ყველა დაინტერესებული მხარის კაპიტალიზმის“ გარშემო არსებული აურზაური წარმოადგენს შირმას, რომელიც ფარავს „საოცარი ახალი სამყაროს“ მცხოვრებთა 99%-ისათვის გლობალური ტოტალიტარული რეჟიმის ციფრული საკონცენტრაციო ბანაკის შექმნის გეგმებს. და ამ სამყაროში თანასწორობა იქნება მონების თანასწორობა [12].

კლაუს შვაბს არ მოსწონს ეკონომიკური ლიბერალიზმი, მაგრამ მის შემცვლელად მზადდება უმსხვილესი კორპორაციების „რკინის წესრიგი“. მცირე და საშუალო ბიზნესი ახალ სამყაროში არ იქნება, „პანდემია“ ჩვენს თვალწინ ასუფთავებს მას და ეს პროცესი შეიძლება დასრულდეს უკვე 2022 წლისათვის.

კლაუს შვაბი საუბრობს კორპორაციის პასუხისმგებლობის გაფართოებაზე. ის ასეც იქნება. კორპორაციებს მხრებზე დააწვებათ ის მოვალეობები და უფლებამოსილებები, რომლებიც ადრე ეკუთვნოდა სახელმწიფოს. ეროვნული სახელმწიფოები პრივატიზირებული იქნება მსხვილი კომპანიების მიერ. კორპორაციების მალე იქნება მხოლოდ მსოფლიო მთავრობა.

ლიტერატურა:

1. <https://www.fondsk.ru/news/2020/01/21/davos-kak-ritual-49941.html>
2. <https://www.fondsk.ru/news/2018/06/09/bilderbergskij-klub-mirovoe-pravitelstvo-ili-anahronizm-46274.html>
3. <https://www.ledevoir.com/politique/canada/590193/une-theorie-du-complot-s-infiltre-dans-les-rangs-des-conservateurs>
4. <https://www.fondsk.ru/news/2020/08/07/kto-v-amerike-hozjain-prezident-ili-kompanii-silikonovoj-doliny-51566.html>
5. <https://www.nytimes.com/live/2020/11/17/world/covid-19-coronavirus#the-baseless-great-reset-conspiracy-theory-rises-again>
6. <https://www.fondsk.ru/news/2020/09/07/100-let-nazad-voznikla-organizacija-otkrytogo-zagovora-chatham-house-51783.html>
7. https://straight2point.info/wp-content/uploads/2020/08/COVID-19_The-Great-Reset-Klaus-Schwab.pdf
8. <https://www.oxfam.org/en/press-releases/worlds-billionaires-have-more-wealth-46-billion-people>
9. <https://www.businessroundtable.org/>
10. <https://www.forbes.com/just-companies/#1187d3c82bf0>
11. <https://corpgov.law.harvard.edu/2020/10/24/covid-19-and-inequality-a-test-of-corporate-purpose/>
12. <https://www.fondsk.ru/news/2020/12/25/finintern-i-big-pharma-gotovjat-ljudjam-cifrovye-oshejniki-52549.html>

In the Footsteps of Klaus Schwab's "Great Reset"

Malkhaz Chikobava

PhD in Economics

Associate professor

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

SUMMARY

The article analyzes the ideas of the book by Klaus Schwab "The Great Reset" about the need to transform the modern world.

At the online conference of the World Economic Forum in May 2020, Klaus Schwab co-authored the term "The Great Reset" with Prince Charles. The bottom line is this: the world of capitalism is now going through a serious crisis, and it needs to be transformed. Prince Charles talks about "responsible capitalism." The coronavirus pandemic, with its isolation, offers a unique chance to transform.

In early June 2020, a page called The Great Reset appeared on the World Economic Forum website. The topic caused a furor. Joe Biden, Boris Johnson and Justin Trudeau joined Schwab's pathos in The Great Reset.

With the support of the "Great Transformation" from the camp of globalism, there is no doubt that the notorious "pandemic" is the beginning of the transition to inclusive capitalism. Will there be forces that can resist the globalist-transformers?

Key words: exclusive capitalism, inclusive capitalism, digitalization, transhumanism, green energy, stakeholder capitalism.

ვერცხლისმოყვარეობის და „საცოდავი ძღვენის“ თეოლოგიურ-ეკონომიკური გააზრებისათვის

ნიკოლოზ ჩიხაძე

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი
თეოლოგიის დოქტორი, პოლოგოსი
ქუთაისის უნივერსიტეტი; აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

პაატა კოლუაშვილი

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პოლოგოსი
საქათველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
საქათველოს ს/მ აკადემიის ნამდვილი წევრი

ნაშრომში წახმოგვნიდია ვერცხლისმოყვარეობისა და ქითამის მიღებასთან დაკავშირებული თეოლოგიურ-ეკონომიკური ასპექტები. ნაჩვენებია, რომ ქითამი, ვერცხლისმოყვარეობა, მოცუება და კუთვნილება მეცის მიღება ეწინააღმდეგება შიომის მისი მათდმადიდებლუხ გაგებას. საკითხის გააზრებისა და სათანადო დასკვნების გამოტანის მიზნით, მასში გამოყენებულია წმინდა წეხიდის განმახტებები, წმინდა მოციქულთა წეხიდები, წმინდა მამათა გამონათქვამები, მსოფდიო საეკლესიო კების კანონები და ამ საკითხთან დაკავშირებული თეოლოგიური ნაშრომები და სხვა სხვა სახწმუნო მათდმადიდებლუხი წყახობები.

საკვანძო სიტყვები: ბიბლია; ქრთამი; ცოდვა; უშრომელი შემოსავალი; კორუფცია.

ვერცხლისმოყვარეობისადმი და „საცოდავი ძღვენის“ მიღებისდმი ლტოლვა არახალია. იგი ცოდვით დაცემული ადამიანის ერთ-ერთი „პოპულარული“ სისუსტეა და სხვისი შრომის დაუმსახურებლად მითვისებას, საკუთარი ფინანსური შესაძლებლობების უსამართლოდ ზრდას, სხვათა დამონებას, სახელმწიფო ხაზინის დაზარალებას, უსამართლო „საქმეთა ქმნას“ და აქედან გამომდინარე დანაშაულებრივ ქმედებებს უკავშირდება. მისი ჩამდენი ადამიანთან და ღმერთთან დამნაშავეა. დიდი ცდუნების შემცველი საფრთხიდან გამომდინარე, უფალმა ერთ-ერთი მცნებით მკაცრად გააფრთხილა ადამიანები თავი შეეკავებინათ მოპარვის, ქურდობის, უკანონოდ მითვისების მძიმე ცოდვისაგან. ეს აკრძალვა საზოგადოებამ საკანონმდებლო აქტებშიც გადაიტანა და არასახელმწიფოებრივ საქმიანობად აღიარა.

„დაუმსახურებელი ვერცხლი“, ქრთამი, იმდენად შემანუხებლად და საფრთხისშემცველად იქცა საზოგადოებისათვის, რომ სულხან-საბამ მას „საცოდავი ძღვენი“ უწოდა.

ვერცხლისა და ქრთამის მიღების მისწრაფება ადამიანში არ გამქრალა - მხოლოდ, მისი მოპოვების ფორმები, მეთოდები და ხერხები დაიხვეწა საქმიანობის მრავალფეროვნებასთან ერთად.

ათ მცნებათა შორის მერვე მცნება - „არ იპარო“, მნიშვნელოვნად ეხება ჩრდილოვან ოპერაციებსა და კორუფციას. ათონელი ბერები განმარტავენ, რომ იგი იტევს არა მარტო ძარცვას და ქურდობას, არამედ მოტყუებას, სინმინდეთა მტაცებლობას, მექრთამეობას - „უკანონო საზღაურის აღება ქვემდგომთაგან ან განსასტელთაგან, უღირსთა ანგარებით აღიარება, დამნაშავეების გამართლება და უდანაშაულოთა შევიწროება“. ასევე მომძალველობას - „სხვისი საკუთრების, შრომის, ან მოყვასის გაჭირვებული მდგომარეობის გამოყენება, მათ შორის მევახშეობა, გაუსაძლისი გადასახადებით ქვეშევრდომთა დაბეგვრა ან შრომით დათრგუნვა, შიმშილობის დროს პურის მეტისმეტად ძვირად გაყიდვა“. საგულისხმოა, რომ ათონელი ბერები ამავე დატვირთვით განიხილავენ მუქთახორობასაც, რამდენადაც იგი ნიშნავს დაუმსახურებელი ჯამაგირის აღებას, მოწყალებით თავის რჩე-

ნას (როცა მუშაობა შეგიძლია) და საზოგადოების ან პიროვნებისათვის სარგებლის მოტანაზე უარის თქმას. (ათი მცნების განმარტება, 2006)

ყველა ეპოქაში ვერცხლისმოყვარეობა (ჩრდილოვანი ოპერაციები, მექრთამეობა, კორუფცია) მორალური პოზიციიდან უარყოფითად აღიქმებოდა. ძველ აღთქმაში, სინას მთაზე ღმერთისაგან დაწესებულ კანონთა შორის, რომელიც მოსეს უნდა განეცხადებინა თავისი ხალხისათვის, აღნიშნულია, რომ ქრთამი დამაბრმავებლად მოქმედებს და მართალ სიტყვას ბოროტად აქცევს: „და ქრთამი არა მიიღო, რამეთუ ქრთამი დააბრმობს თუ-ალთა მხედველთასა და განაბოროტებს სიტყუათა მართალთა“ (გამ. 23:8). ამდენად, ქრთამი აბრმავებს განმსჯელს, ართმევს მას „მართლად განსჯის“, უსამართლობის დანახვისა და აღქმის უნარს. იგი უძღურია დაინახოს სიმართლე იქ, სადაც ის მყოფობს. (Лопухин, 1987). ეს ინსტრუქცია სასამართლო გარჩევებს არეგულირებს, მსაჯულთ პატიოსნება და მოუსყიდველობა ევალებათ, საჩივრები კი მიუკერძოებლად უნდა განიხილებოდეს. (ბიბლია განმარტებებით, 2019)

წინასწარმეტყველი ესაია უდიდეს ცოდვად მიიჩნევს ქრთამს და აღებ-მიცემობას და აღნიშნავს: „ვაი დამნაშავის გამამართლებელს ქრთამის გულისათვის და ალაღმართლის გამამტყუნებელს“ (ეს. 5:23).

სამყაროს დასაბამიდან ერთ-ერთი უმძიმესი ცოდვა – იუდა ისკარიოტელის მიერ იესოს გაცემაც ქრთამს – ოცდაათ ვერცხლს უკავშირდება. ნიშანდობლივია, რომ უფლის თორმეტ მოციქულთაგან იუდა იყო ისკარიოტიდან (დანარჩენები გენესარეთიდან იყვნენ), რომლის მცხოვრებლები ხშირად ძარცვავდნენ ხალხს. იუდამ სალაროს მცველად ყოფნის დროსაც გამოიჩინა სწრაფვა მითვისებისა და ჩრდილოვანი ოპერაციების წარმოებისა.

იუდას დაცემის მიზეზი სწორედ ვერცხლისმოყვარეობა გახდა. იუდას მოციქულთა სალარო ებარა, საიდანაც ფულს იპარავდა. უფალმა იცოდა მისი სისუსტე და სწორედ ამიტომ ჩააბარა მას სალარო, რათა ცოდვისაგან ეხსნა და საკუთარი თავისათვის მაინც არ მოეპარა. სწორედ „ვერცხლისმოყვარეობა“ და არა იდეური სიძულვილი ან სხვა ფაქტორი გახდა იესოს გაცემის საფუძველი და სტიმული (!). მექრთამე იუდამ ინანა და ფული დააბრუნა, რომელიც როგორც „სისხლის საფასური“ საგანძურშიც არ შეინახეს და გარეშეთა სასაფლაოდ მინდორი შეიძინეს (შემდგომში „სისხლის ყანა“ – „ხაკალ დაბა“ (საქ. 1:19). თვით იუდას აღსასრულიც დამაფიქრებელია – თვითმკვლელობა, როგორც ანგარების მოყვარული, მომხვეჭელი ბუნების და რაც მთავარია ქრისტეს გამყიდველის აღსასრული.

ვერცხლისმოყვარეობის და კორუფციის კვლევის სიახლის მიუხედავად, იგი, როგორც ყველა ზოგადსაკაცობრიო პრობლემა, არახალია მართლმადიდებლური მრწამსისათვის: „ვინც იპარავდა, ნუღარ მოიპარავს. უკეთესია იშრომოს, თავის ხელით აკეთოს კეთილი, რათა ჰქონდეს გაჭირვებულთათვის მისაცემად“ (ეფეს. 4:28). ამ მუხლის განმარტებაში წმინდა იოანე ოქროპირი დაგვაკვირვებს, რომ მპარავი კი არ უნდა დაისაჯოს და წამებასა და ტანჯვას დაექვემდებაროს, არამედ იშრომოს, თავისი ხელით კეთილი საქმე აკეთოს, რათა შეძლოს გაიკითხოს გაჭირვებული (ბიბლია განმარტებებით, 2021:580)

ამ შეგონებაში ორი მთავარი ეკონომიკური და მორალური ამოცანაა დასმული: სარჩოს პატიოსანი შრომით მოპოვება არა მხოლოდ საკუთარი ყოფიერებისთვის, არამედ მოყვასისათვის, გაჭირვებულთათვის, უპოვართათვის. (ჩიხლაძე, 2007)

შეურიგებლობა სიზარმაცისა და სარჩოს დაუმსახურებლად მოპოვებისადმი ერთგვარი გამოწვევაცაა კორუფციისა და უშრომელი შემოსავლისადმი, ათასგვარი მაქინაციებით, მოტყუებით, ქრთამის აღებ-მიცემობით საქმის კეთებისადმი.

შეუვალია მოციქულთა დამოკიდებულება მსგავსი ქმედებების მიმართ: „ვერც მპარავნი, ვერც ანგარნი, ვერც მემთვრალენი, ვერც მაგინებელნი, ვერც მტაცებელნი ვერ დაიმკვიდრებენ ღვთის სასუფეველს“ (I კორ. 6:10). ეს თავშეუკავებლობის და სხვისი უფლებების დამრღვევთა ხუთი კატეგორიაა, რომლებშიც ვერცხლისმოყვარეები სხვადასხვა კონტექსტით ფიგურირებენ (Лопухин, 1987). წმინდა თეოფილაქტე ბულგარელი აღნიშნავს,

რომ მათი გათანაბრება სასუფევლის ჩამორთმევით ხდება და არ არის საუბარი სასჯელებში სხვაობაზე (ბიბლია განმარტებებით, 23, 2021)

მეტის, ღვთაებრივი პავლე სწორედ ქრთამით ავლებს ზღვარს ღვთის მონასა და კაცის მონას შორის და მიიჩნევს, რომ ვინც იოლად მოსყიდვადია, ვერასოდეს გახდება უფლის მონა: „სასყიდლით საყიდულ ხართ, ნუ იქმნებით მონა კაცთა“ (I კორ. 7:23). უპირველესია რწმენა, ღვთის სიყვარული და არა „ვერცხლისაკენ“ (იგულისხმება ფული, ოქრო და სხვა მატერიალური აქტივები) ლტოლვა. უფლის მიმართვა მკაფიოდ გამოხატავს ამ დამოკიდებულებას: „ვაი თქვენ ბრმა წინამძღოლნო, რომლებიც ამბობთ: ვინც ტაძარს დაიფიცებს, ეს არაფერია; ხოლო ვინც ტაძრის ოქროს დაიფიცებს, ის ვალდებულიაო. უგუნურებო და ბრმებო! რა უფრო დიდია ოქრო თუ ტაძარი, ოქროს რომ წმენდს?“ (მათ. 23:16-17).

„ვერცხლისმოყვარეთა“ მხილება-შენდობა და მათთვის სწორი გზის მიცემა მართლმადიდებლობის მრწამსის ერთ-ერთი ძირითადი პრინციპია. ახალ აღთქმაში ჩრდილოვანი ოპერაციები მებაჟეებსა და საბაჟო სისტემას (საბაჟო პროცედურები, საბაჟოს გავლა და ა.შ.) უკავშირდება. გადასახადთა აკრების საარენდო წესი მებაჟეებს სახელმწიფოსაგან ერთგვარი უკანონობის დელეგირებას აძლევდა, რამდენადაც გადასახადთა მობილიზების პროცესში, არცთუ იშვიათად, დაწესებულზე მეტს იღებდნენ. ამას ერთგვარი ეკონომიკური გამართლებაც ჰქონდა, რამდენადაც გარკვეულ დანახარჯებს იმიტომ სწევდნენ, რომ მოგება მიეღოთ - რა თქმა უნდა ხალხის ხარჯზე. საზოგადოება იმდენად იყო შეწუხებული ამ პრობლემებით, რომ იოანე ნათლისმცემელთან მოსანათლად მისულ მებაჟეებს პირველად ეს დაუწესა: „თქვენთვის დაწესებულის მეტს ნურაფერს მოითხოვთ“ (ლუკ. 3:13), ანუ ნათლისმცემელმა მათ მოთხოვა პატიოსნების და სამართლლიანობის პრინციპის დაცვა გადასახადთა აკრების პროცესში. (ჩიხლაძე, 2011) „მეტის აღება“ მათი საქმიანობის წესად, ცხოვრების ნორმად იყო ქცეული და მისი სიმძიმე სწორედ უბრალო ადამიანებზე გადადიოდა. ნიშანდობლივია, რომ მებაჟეთა მიერ მხოლოდ დაწესებულის აკრება იქნებოდა ახალმონათლულთა პირველი ნაბიჯი ქრისტიანობაში - სინანულის მოკრძალებული გამოხატვა. (ბიბლია განმარტებებით, 19, 2021)

დაწესებულზე მეტის მიღებისკენ სწრაფვა, ერთი მხრივ საცდურია, მეორე მხრივ კი მიწიერი სამეფოს სიამეთა მიღების წინაპირობაა. უფლის მიერ ბოძებული არჩევანის თავისუფლება ბოროტად არ უნდა გამოვიყენოთ. მიწიერი მეუფების წესთა დამორჩილების მიუხედავად, ადამიანი უნდა ისწრაფვოდეს ცათა სასუფევლისაკენ იმდენად, რამდენადაც ეს შეუძლია უფლის სამსახურში. (ჩიხლაძე, კოლუაშვილი, 2016)

ქრთამი, ვერცხლისმოყვარეობა, მოტყუება და კუთვნილზე მეტის მიღება უკვე აღარ არის შრომა მისი მართლმადიდებლური გაგებით. წმინდა პაისი ათონელი ასეთ შემთხვევას იხსენებს: მასთან მივიდა ქალი, რომელიც სთხოვდა ელოცა მისი ორი შიზოფრენიით დაავადებული შვილის გამოჯანმრთელებისათვის. ბერმა უთხრა, რომ ერთ-ერთის განკურნება შეუძლებელი იყო, რადგან ეს სასჯელი შვილზე უფლის მიერ იყო დაშვებული, მამის ცოდვის გამო, რომელიც ყავის გამყიდველად მუშაობდა და ყველა მყიდველს წონაში ატყუებდა. არ შეიძლება არ დავეთანხმოთ მამა პაისს: „ჩვენ ეშმაკს ბევრი უფლება მივეცით. ბოროტება ისაა, რომ ჩვენ არ გვაქვს სინანული და ამით ხელს ვუშლით ღმერთს, რომ ჩაერიოს და დაგვეხმაროს“. (კარიბჭე, 2010, ა)

არქიმანდრიტი იოანე (კრესტიანკინი) „არა იპარო“ მცნებაში ცოდვად მიიჩნევს არა მარტო დანაშაულებრივ თაღლითობებს (მოპარულის შეძენა, წონაში დაკლება, უხარისხო საქონლის შეტყუება, ხურდის მოპარვა, ვალის გადაუხდელობა, მოჩვენებით მოწყალების მიღება, აზარტული თამაშები, სიძუნწე, ყალბი დოკუმენტის შედგენა ან მისით სარგებლობა), არამედ სხვისი ბალის, ბოსტნისა ან ყანისაკენ თვალის გაქცევასაც. პატიოსანი გზით მოპოვებული ზედმეტი ქონებაც კი ცოდვაა ქრისტიანისათვის - გვმოდღვრავს არქიმანდრიტი. (არქ. იოანე, 2012)

აღმსარებელმა მორწმუნემ მოძღვრის წინაშე უცილობლად უნდა აღიაროს ისეთი ცოდვები, როგორცაა ანგარებით, მტაცებლობით (სხვისი ქონებისა), მითვისებით რაიმე არა კუთვნილისა, სიხარბით, სიმდიდრის ტრფიალით, ქრთამის მიცემ-მიღებით, ყალბი ვექსილით ფულის აღებით, ყალბობით (ყალბად მუშაობით), ძღვნისმოყვარეობით და ხელობის უსწავლელობით ჩადენილი ცოდვები.¹ ამქვეყნიური სიკეთეებისადმი მისწრაფება ადამიანს ვნების მონად აქცევს: „არ უნდა ისურვო ისეთი რამ, რომელსაც ოდესმე ვეღარ მოიხმარ და რომლის მუდმივ ფლობასაც ვერ შეძლებ“ – ქადაგებს სინას მთის დიდი მოსაგრე წმ. ნილოს სინელი.

იგი ვერცხლისმოყვარეობას უკიდევანო ზღვას ადარებს, რომელიც შეუძლებელია აივსოს: „ზღვა მდინარეთა მიერთებით არ ივსება, ვერც ვერცხლისმოყვარე ვერ იკმაყოფილებს სურვილს მოგროვილი ფულით. აი გააორმაგა მან ქონება, მაგრამ ისევ ორჯერ მეტი უნდა და არასოდეს დაანებებს თავს შეძენილის გაორმაგებას, სანამ სიკვდილი არ შეწყვეტს უსარგებლო ზრუნვას“ (კარიბჭე, 2010, ბ)

წმინდანის აზრით, ვერცხლისმოყვარეს არაფერი განასხვავებს კერპთაყვანისმცემლისაგან, რომელიც სიმდიდრეზე ოცნებაში ატარებს წუთისოფელს კერპის სანაცვლოდ.

ვერცხლისმოყვარეობასა და „უსამართლო შენაძენის მოხვეჭას“ მომაკვდინებელ ცოდვად მიიჩნევენ წმინდა მამები. წმ.ეფრემ ასური გმობს მექრთამეობას, არაკეთილსინდისიერად ფულის მითვისებას და მათ საქმიანობას სისხლის დამქცევთა მძიმე ცოდვასთან აიგივებს: „ვამ უკეთურთა, ქრთამით გამამართლებელთა. ვამ სხვისი საკუთრების გამფლანგველთა. ვამ მუშაკისათვის გასამრჯელოს წამრთღმევთა, რამეთუ ასეთები იგივე არიან, რაც სისხლის დამქცევნი“. წმინდა მამას სასტიკი მსჯავრი გამოაქვს ასეთთა მიმართ: “ვინც ძარცვა-გლეჯით შეურაცხყოფდა ღმერთს და ფარავდა თავის საქმეებს, ჩაგდებულ იქნება უკუნ წყვდიადში, სადაც სხვიც კი არაა სინანულისა... ვინც ძარცვავდა და სხვებს ავიწროებდა და უსამართლო შენაძენით თავის სახლს ქონებას მატებდა, შეუბრალებელი დემონები თავისთან წაათრევენ.” (წმ. ეფრემ ასური, 2004)

მართლმადიდებლობა არც ეშმაკისაგან მოვლინებულ თანამდებობის ბოროტად გამოყენების საფრთხეს და აქედან გამომდინარე შესაძლო სავალალო შედეგებს ივიწყებს, მათ შორის ღვთისმსახურთა მიმართაც: „თუ ვინმე ეპისკოპოსმა ფულით შეასრულოს ხელდასხმა და ამგვარად ვაჭრობის საგნად აქციოს მადლი, რომელიც არ იყიდება და ფულით ხელი დაასხას ეპისკოპოსს, ქორეპისკოპოსს, მღვდლებს, დიაკვნებს, ან ვისმე სხვას, ვინც სასულიერო წოდებას ეკუთვნის, ან ანგარების მიზნით ფულით დააყენოს მნე (ეკონომოსი), ან ქადაგი, ან დეკანოზი, ან სხვა ვინმე კანონით განწესებული, ვისაც ამის ქმნა ემხილოს, მას ჩამოერთვას მისი ხარისხი (პატივი). ხელდასხმულნი ან დანიშნულნი ამ გზით ნურაფერს შეინარჩუნებენ ასეთი ხელდასხმისაგან ან დანიშვნისაგან, არამედ ჩამოერთვათ მათ პატივი და მოვალეობა, რომელიც ფულით მიიღეს. ხოლო ვინც ასეთი საძაგელი და უნესო ვაჭრობის შუამავალი იქნება, განიკვეთოს მღვდლობისაგან, ხოლო თუ ერისკაცი ან მონაზონი იყოს, შეჩვენებულ იქნეს“. ნიშანდობლივია, რომ ქალკედონის IV მსოფლიო საეკლესიო კრება დასაწყისშივე, მეორე და მესამე მუხლებში იხილავს და გმობს „ვერცხლისმოყვარეობის“ ამ საფრთხეს. უნდა ვიფიქროთ, რომ ფაქტობრივად „მეორე ეკონომიკის“ ან ე.წ. “თეთრსაყელოიანთა ჩრდილოვანი” ეკონომიკის ფარული საქმიანობის ამკრძალველი ნორმების შემოღება ეპოქალურ საჭიროებას წარმოადგენდა. იგივე ძეგლის მესამე მუხლში ასევე იკრძალება არალეგალური შემოსავლებით ქონების მიღება და ფლობა, რომელიც “არანესიერი შესაძინელის”, “ვერცხლისმოყვარეობის გამო ქონების განგების” სავალდებულო ნორმებთანაა დაკავშირებული. მათი დარღვევა საკმაოდ მძიმე ვერდიქტის საფუძველია – დასჯა საეკლესიო განკანონებით. (დიდი სჯულის კანონი, 2007).

მსოფლიო VI საეკლესიო კრების კანონები კიდევ უფრო აკონკრეტებენ სასულიერო პირის კომერციულ საქმიანობასთან დამოკიდებულებას. მეცხრე მუხლის მიხედვით, ასეთ

1 მეშვიდე სახვერე ვერცხლისმოყვარეობისაა, სადაც ტანჯავენ და განიკითხავენ ფულის სიყვარულის გამო

პირებს არ აქვთ უფლება სავაჭრო სახლი ჰქონდეს, „ვინაიდან თუკი მას საერთოდ აკრძალული აქვს შესვლა ამგვარ სახლში, რამდენად უფრო უნესოა და შეუფერებელი მისთვის სხვების მომსახურება დუქანში. თუ ვინმე მოიმოქმედებს ამას, ან უნდა შეწყვიტოს ეს მოქმედება, ან უნდა განიკვეთოს“.

ნიკეის VII მსოფლიო კრებაზე შეშფოთება გამოითქვა ეკლესიაში დასადგურებული მექრთამეობის მიმართ (მეოთხე და მეცხრამეტე კანონები): „ეპისკოპოსებს ეკრძალებათ ყოველგვარი მექრთამეობა ... ამის მოქმედი ეპისკოპოსი, წინამძღვარი ან რომელიმე სამღვდლოთაგანი უნდა დაცხრეს ან განიკვეთოს“.

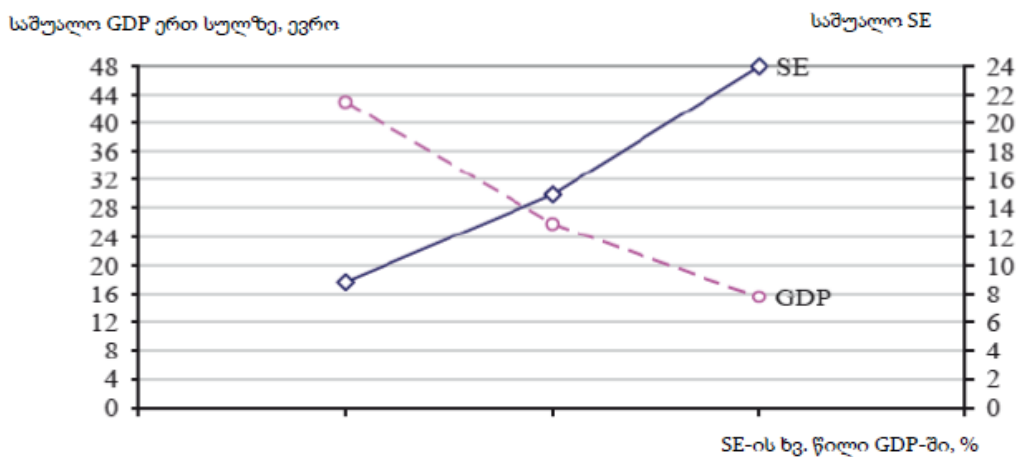
განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ბასილი დიდის დამოკიდებულება ვერცხლისმოყვარეობისადმი, რაც მისი ქვეშევრდომი ეპისკოპოსისადმი ფულით ხელდასმით აკრძალვის ეპისტოლეში გადმოსცა: „ნუ მიემსგავსებით იუდას და ქრთამისათვის მეორედ ნუ მისცემთ ჩვენთვის ერთხელ უკვე ჯვარცმულს, ვინაიდან ის სოფლებიც და ხელებიც, რომლებიც იღებენ ქრთამს, იწოდებიან აკელდამად“(ებრ. „ფასი და სოფელი სისხლისა“) (დიდი სჯულის კანონი, 2007).

ნიშანდობლივია, რომ XII საუკუნის უმნიშვნელოვანესი იტორიული წყარო “რუის-ურბნისის საეკლესიო კრების ძეგლისწერა” განსაკუთრებულ ყურადღებას მიაქცევს ჩრდილოვან ოპერაციებს, ქრთამს, უნესო აღებ-მიცემობას, განსაკუთრებით სასულიერო პირთა მიმართ. მეხუთე მუხლი განმარტავს: “ქრთამისა და საფასურის შესახებ, რომელსაც ხელდამსხმელნი მიიღებენ ხელდასხმულთაგან... განვსაზღვრავთ, რომ ასეთი უნდა ჩამოშორდეს ეკლესიას და მას უნდა აეკრძალოს მღვდლობა თავის მაკურთხებელთან ერთად... ნუ მიიღებენ ნურაფერს ნურც ხელდასხმამდე, ნურც ხელდასხმის დროს, ნურც ხელდასხმის შემდეგ, ნურც ქრთამს, ნურც ძღვენს, ნურც ევლოგიას”.

ადამიანის დაცემული ბუნების გამოხატვაა ლტოლვა ვერცხლისმოყვარეობისკენ. ამის ერთგვარი მაჩვენებელია ჩრდილოვანი („შავი“, „ფარული“, „მეორე“) ეკონომიკის მასშტაბები, რომელიც დაფარულ ეკონომიკას ზომავს. კვლევებმა აჩვენა, რომ მაგალითად ევროკავშირის ქვეყნებში მალამ მშპ-ს (GDP) დაბალი ჩრდილოვანი ეკონომიკა (SE) შეესაბამება (Ginevicius, at al., 2020).

ნახაზი

ეროვნული ეკონომიკის გავლენა ევროკავშირის ქვეყნებში ჩრდილოვანი ეკონომიკის ზომაზე

გამოდის, რომ თუ მშპ არის საზოგადოების კეთილდღეობის მზომი ერთ-ერთი მაჩვენებელი, ლტოლვა ჩრდილოვანი ეკონომიკისაკენ ამცირებს მშპ-ს და ამავედროულად პოზიტიურ გავლენას ახდენს საზოგადოების ცხოვრების დონის შემცირებაზე. ამდენად, ვერცხლისმოყვარეობა და მეტის მოხვეჭის სურვილი საზოგადოების (მოძმეთა) ეკონომიკური დაუძლურების ერთ-ერთი წინაპირობაა.

ამრიგად, მოტანილი ცალკეული ეპიზოდები და მათი ეპოქალური ანალიზი გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნიან, თუ რაოდენ ნეგატიური შედეგები შეიძლება მოუტანოს ინდივიდს, საზოგადოებას „ვერცხლისმოყვარეობის“ სენმა, რის შესახებაც ათეული საუკუნეების წინ გვაფრთხილებდა სახარება, დიდი სჯულის კანონი, წმინდა მოციქულთა წერილები და სხვა უნიკალური მართლმადიდებლური წყაროები.

დასკვნები

მოსეს ეპოქიდან მერვე მცნება ღალადებს - „არა იპარო“. იგი გულისხმობს არა მხოლოდ ღვთისაგან პარვას, არამედ მიწიერი ფასეულობებიდან გამომდინარე სხვათა ქონების მითვისებას, მომხვეჭელობას, სახელმწიფოს და ბიზნეს პარტნიორთა მოტყუებას და სხვა საცდურ საქმიანობას.

იუდას მიერ მაცხოვრის გაცემა ქრთამს, „ვერცხლისმოყვარეობას“ უკავშირდება, რაც იესოს გაცემის საფუძველი და სტიმული გახდა. ამავე დროს იუდა, როგორც გამყიდველი, ქრისტიანთათვის მრწამსის, მეგობრობის, სპეტაკი ურთიერთობის ფულზე „გაცვლის“ (ქრთამის) სამარცხვინო სიმბოლოდ იქცა. მართლმადიდებლური მრწამსის დამოკიდებულებას მარტივად გადმოგვცემს პავლე მოციქული: „ვინც იპარავდა, ნუღარ მოიპარავს. უკეთესია იშრომოს, თავის ხელით აკეთოს კეთილი, რათა ჰქონდეს გაჭირვებულთათვის მისაცემად.“

ჩვენთვის, მიწიერთათვის, ქრთამის მოყვარული, „ქრთამის მქმნელი“ ბოლომდე არასდროსაა განწირული: ამის ნათელი დადასტურებაა მეზვერე ზაქეს შენდობა იესოს მიერ, ცოდვილი სულის მხარდაჭერა, რაც ღვთის გზაზე მისი დადგომის მიზეზი გახდა. თვით უფალიც ემორჩილება გადასახადის გადახდის სავალდებულო წესის დაცვას და ერიდება კაცთა (გადასახადის ამკრებთა) ცდუნებას).

განსაკუთრებით ნეგატიურია მართლმადიდებლური მრწამსის დამოკიდებულება ღვთისმსახურთა „ვერცხლისკენ ლტოლვის“ მიმართ: „არანესიერი შესაძინელი“ ცალსახად იგმობა და შესაბამისი მკაცრი ნორმების დარღვევა საეკლესიო განკანონებით ისჯება.

ლიტერატურა:

1. „ათი მცნების განმარტება. ცოდვა და საჯელი. საუბრები ათონელ ბერებთან“. თბ., „ხარება“, 2006. (ელექტრონული ვერსია ბათუმისა და ლაზეთის ეპარქიის ვებგვერდის მიხედვით: <https://web.archive.org/web/20140517062855/http://eparchy-batumi.ge/>)
2. არქიმანდრიტი იოანე (კრესტიანკინი), აღსარების აგების გამოცდილება. (ამონარიდების ელვერსია: www.kvirike.ge)
3. ბიბლია განმარტებებით, „პალიტრა L“, თბ., 2019, ტ.1, გვ.496
4. ბიბლია განმარტებებით, „პალიტრა L“, თბ., 2021, ტ.19. გვ.107
5. ბიბლია განმარტებებით, „პალიტრა L“, თბ., 2021, ტ.23. გვ.64
6. დიდი სჯულის კანონი. თბ. 2007, გვ. 53.
7. ჟურნ. „კარიბჭე“, №10, 2010 (ა). გვ. 92.
8. ჟურნ. „კარიბჭე“, №20, 2010 (ბ). გვ.63.
9. ჩიხლაძე ნ., (2007) ეკონომიკურ ურთიერთობებში მართლმადიდებლობის ფასეულობათა გააზრების ზოგიერთი საკითხის შესახებ. *ეკონომიკური პროფილი*. №3, 2007. გვ. 32-37. <http://economicprofile.org/article/1217>
10. ჩიხლაძე ნ., (2011) მებაჟის კონცეპტი წმინდა წერილში. ქუთაისის უნივერსიტეტი.
11. ჩიხლაძე ნ., კოლუაშვილი პ., (2016) რესურსების შეზღუდულობა - თეოლოგიურ-ეკონომიკური გააზრებისათვის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის „ქრისტიანობა და ეკონომიკა“ შრომების კრებული, ქუთაისი, 2016. თსუ გამომცემლობა. https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/konf16.pdf გვ. 70-75

12. ნმ. ეფრემ ასური, “ტანჯვათა სხვადასხვაგვარობაზე” (კრებულში “ჯოჯობეთი და სამოთხე”, თბ. 2004.)
13. Лопухин А., (1987) Толковая Библия или комментарий на все книги Св.Писания Ветхого и Нового Заветов. Санкт-Петербург, 1904-1913. Т I. Институт перевода Библии. Стокгольм, 1987. <https://www.twirpx.com/file/2494344/> გვ.376
14. Ginevicius, R., Kliestik, T., Stasiukynas, A., & Suhajda, K. (2020). The Impact of National Economic Development on the Shadow Economy. *Journal of Competitiveness*, 12(3), 39–55. <https://doi.org/10.7441/joc.2020.04.03>
15. Лопухин А., (1987) Толковая Библия или комментарий на все книги Св.Писания Ветхого и Нового Заветов. Санкт-Петербург, 1904-1913. Т II. Институт перевода Библии. Стокгольм, 1987. <https://www.twirpx.com/file/2494344/> გვ. 1560.

ON THE ISSUE OF THEOLOGICAL AND ECONOMIC UNDERSTANDING OF ACQUISITIVENESS AND BRIBERY

Nikoloz Chikhladze

*Doctor of Economic Science, Doctor of Theology, Professor of Kutaisi University,
Professor of Akaki Tsereteli State University*

Paata Koguashvili

*Doctor of Economic Science, Professor of Georgian Technical University,
Full Member of Georgian Academy of Agricultural Sciences*

SUMMARY

Sacred Letter and other unique Orthodoxy sources always served as foundation in order to direct economical efforts. They presented world outline and theoretical basics in Georgia. During the ages in this country economics was comprehended as science about honest labor, housekeeping and about national economics in general. Main principles always were: to create with love, to support beggars, to direct business with own forces. Unfortunately for decades were lost the model of action, based on Christian dogmas. So, separate episodes of this work are creating definite meanings about those negative consequences that bring greediness and cupidity to individuals and to society. Sacred Letter, Testament and other unique Orthodoxy sources for ages warn about this. According to our minds, Orthodoxy basic ideas and economical principles have unique character and right they must serve as foundation for Georgian economics, and State management in general.

Keywords: The Bible; Bribe; Sin; Unemployed income; Corruption.

სათამაშო ბიზნესის ეკონომიკა და საქართველოში გემბლინგის ბაზრის რეგულაცია

ვანო ცეცვაძე

პროფესორი, საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტი

მაჩიანა მღაღენოვა

ასისტენტ პროფესორი, ნოვი სადის ბიზნეს აკადემიის უნივერსიტეტი

დადი ხუციანი

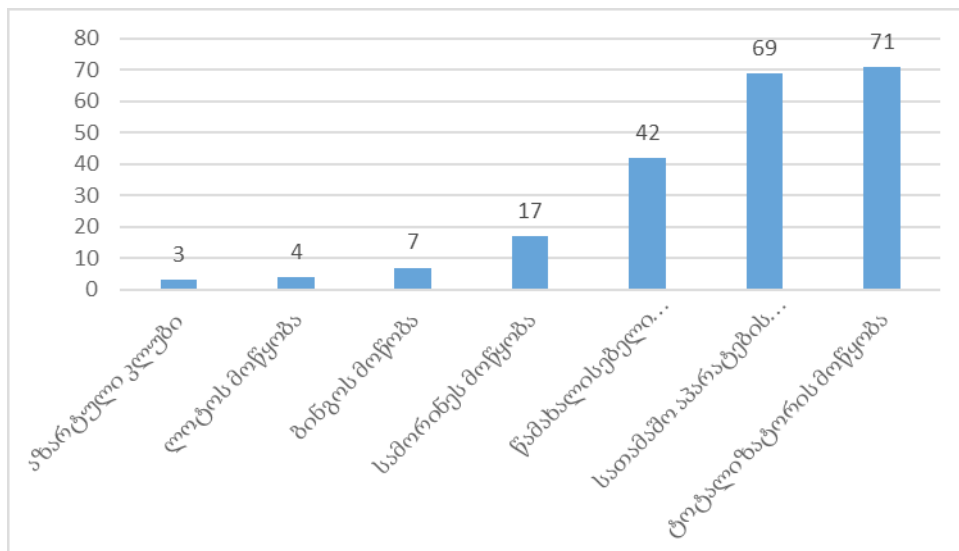
ასისტენტ პროფესორი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

დოკუმენტი ეყრდნობა მედიამასაღებებს, სხვადასხვა საეხთაშორისო ორგანიზაციების ანგაჩიშებს, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის, შემოსავლების სამსახურისა და იუსტიციის სახდის ვებ-გვერდებზე განთავსებულ ინფორმაციას. სტატიაში მიმოხილულია სათამაშო ბიზნესის სტრუქტურა, მათი შემოსავლები, სათამაშო ბიზნესის შემოსავლების დათვლის მეთოდოლოგია, გაანალიზებულია საფიქსები და დასკვნის სახით მოცემულია რეგულაციები, რომლებმაც ხელი უნდა შეუწყოს სათამაშო ბიზნესში მეტ გამჭვირვადებას, ანგაჩიშებას და რეგულირებას.

სათამაშო დანესებულებების მიმოხილვა

საქართველოს სათამაშო ბიზნესის სფეროში ნებართვების გაცემას შემოსავლების სამსახური არეგულირებს. შემოსავლების სამსახურის მიერ 2020 წლის მონაცემებით, რეგისტრირებულია 106 იურიდიული პირი, რომლებზეც გაცემულია სათამაშო ნებართვები 212 საქმიანობაზე, საერთო ჯამში, შემოსავლების სამსახურის მიერ ნებართვები გაცემულია 7 სახის სათამაშო ბიზნესზე (სათამაშო აპარატების სალონი, სამორინე, აზარტული კლუბი, ტოტალიზატორი, ლოტო, ბინგო, წამახალისებელი გათამაშება), ხოლო გაცემული ნებართვების რაოდენობა წარმოდგენილია დიაგრამაზე.

დიაგრამა 1. სათამაშო საქმიანობის ნებართვები საქართველოში 2019. წყარო : შემოსავლების სამსახური

როგორც გრაფიკიდან ჩანს, ყველაზე მეტი პოპულარობით სარგებლობენ ტოტალიზატორები (71 ერთეული), სათამაშო აპარატების სალონები (69 ერთეული), სამორინეები (17 ერთეული). „წამახალისებელი გათამაშება“ (42) ასევე განიხილება, როგორც სათამაშო

საქმიანობა, თუმცა მას, როგორც წესი, ხშირად იყენებენ ისეთი კომპანიები, რომელთა ძირითადი საქმიანობა არ უკავშირდება სათამაშო ბიზნესს, არამედ ეხმარება საკუთარი ბრენდის პოპულარიზაციაში. სხვა სათამაშო მიმართულებები, აზარტული კლუბი, ბინგო, ლოტო და სამორინე, შედარებით მცირე მასშტაბითაა წარმოდგენილი და მხოლოდ თბილისსა და ბათუმში გვხვდება.

სათამაშო ბიზნესები წარმოდგენილია საქართველოს 30 ქალაქსა თუ რაიონულ ცენტრში. ყველაზე მსხვილი კონცენტრაცია არის თბილისსა და ბათუმში.

ცხრილი 1.

ქალაქები	აზარტული კლუბი	ბინგოს მონობა	ლოტოს მონობა	სათამაშო აპარატების სალონის მონობა	სამორინეს მონობა	ტოტალიზატორის მონობა	ნამახალისებელი გათამაშების მონობა	სულ
თბილისი	3	1	2	20	5	18	38	87
ბათუმი		6	1	16	9	9	3	44
ქუთაისი				5		5		10
მარნეული				4		4		8
რუსთავი				3		4		7
ახალქალაქი				5		1		6
გორი				2		4		6
გარდაბანი						4		4
თელავი				2		2		4
ჭიათურა				1		2		3
ყაზბეგი				2		1		3
ზუგდიდი				1		2		3
სამტრედია				1		2		3
ფოთი				1		1		2
ოზურგეთი				1		1		2
ხელვაჩაური				1		1		2
ნინოწმინდა				1		1		2
ხაშური						2		2
ქობულეთი				1		1		2
სენაკი						2		2
სიღნაღი				1	1			2
სხვა ქალაქები					1			9
სულ	3	7	4	69	17	71	42	213

წყარო: შემოსავლების სამსახური

სტატისტიკური მონაცემების მიმოხილვა და კრიტიკა

სათამაშო ბიზნესის გადასახადები ორი კანონით რეგულირდება. პირველი - საქართველოს კანონი სალიცენზიო და სანებართვო მოსაკრებლების შესახებ, ითვალისწინებს ყოველწლიურ სალიცენზიო/სანებართვო მოსაკრებელს, რომელიც საქართველოს ცენტრალურ ბიუჯეტში ან შესაბამისი ავტონომიური რესპუბლიკის ბიუჯეტში სავალდებულო გადასახდელია (საქართველოს კანონი თ. გ.), ხოლო მეორე - საქართველოს კანონით სათამაშო ბიზნესის მოსაკრებლის შესახებ (საქართველოს კანონი თ. გ.) რომელიც სათამაშო ბიზნესს ავალდებულებს გადაიხადოს თანხა ადგილობრივ ბიუჯეტში მოსაკრებლის სახით.

საქართველოს კანონი ითვალისწინებს სხვადასხვა ხასიათის სანებართვო მოსაკრებლის ოდენობას დროის გარკვეული პერიოდების მიხედვით (წლიურად ან კვარტლურად), რაც დამოკიდებულია სათამაშო ბიზნესის ტიპზე და ადგილმდებარეობაზე (შემოსავლების სამსახური თ. გ.). 2019 წლის 31 დეკემბრის მდგომარეობით, სათამაშო ბიზნესის სანებართვო მოსაკრებლის სახით ბიუჯეტში გადახდილია - 64 239 234 ლარი, ხოლო სათამაშო ბიზნესის მოსაკრებლის სახით - 128 233 637 ლარი (ფინანსთა სამინისტრო 2019), რაც საერთო ჯამში 2019 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის დაახლოებით 2%-ს შეადგენს.

საქსტატის მონაცემების მიხედვით, სათამაშო ბიზნესის ფინანსური მაჩვენებლები, წლების განმავლობაში იზრდება (ცხრილი #2). ფინანსური მაჩვენებლები ფასდება ბრუნვის მოცულობის, გამოშვებული პროდუქციის, დასაქმებულთა რაოდენობისა და მათი შრომის ანაზღაურების, ასევე ამ ბიზნესების მიერ შესყიდული საქონლისა და მომსახურების მოცულობისა და განხორციელებული ინვესტიციების მიხედვით.

ცხრილი 2

წელი	ბიუჯეტის მოცულობა	გამოშვებული პროდუქცია	დასაქმებულთა საშუალო ხაოგენობა	დაქონდასა დასაქმებულთა საშუალო ხაოგენობა	დაქონდასა დასაქმებულთა შრომის ანაზღაურება	გამაგებული ღირებულება	შრომითი დანახაჯები	საქონლისა და მომსახურების ყიდვები	ინვესტიციები ფიქსირებულ აქტივებში
	(მლნ. ლარი)	(მლნ. ლარი)	(კაცი)	(კაცი)	(ლარი)	(მლნ. ლარი)	(მლნ. ლარი)	(მლნ. ლარი)	(მლნ. ლარი)
2006	30.1	...	1,873	1,786	180.9	15.8	4.7	14.2	1.0
2007	64.9	...	1,798	1,751	304.5	30.1	7.7	27.5	1.2
2008	70.7	...	1,608	1,587	538.4	47.3	10.4	16.1	0.5
2009	74.3	...	2,123	2,070	488.9	45.2	12.2	26.5	7.6
2010	112.7	...	1,956	1,935	647.3	64.9	15.1	36.0	5.8
2011	366.3	...	3,861	3,811	624.7	296.8	28.7	47.1	5.1
2012	996.0	...	4,547	4,508	782.3	509.3	42.4	265.6	70.4
2013	1,213.5	...	5,244	5,227	1,021.6	813.9	64.1	90.1	11.0
2014	2,032.8	698.4	6,074	6,072	1,050.5	621.4	76.7	58.6	11.8
2015	3,890.8	743.1	6,845	6,841	1,342.0	514.2	110.4	184.7	33.0
2016	5,387.1	1,052.5	7,438	7,432	1,467.7	688.7	131.0	339.8	32.2
2017	6,050.1	1,012.7	9,114	8,919	1,507.6	573.1	161.8	420.1	66.9
2018	13,806.8	1,207.7	10,288	10,287	1,799.3	750.6	226.0	405.7	71.6

წყარო საქსტატი

2014-2018 წლებში სათამაშო ბიზნესის გამოშვებული პროდუქცია, მშპ-ს 2-3%-ის ფარგლებში მერყეობს. ასევე საყურადღებოა დასაქმებულთა მზარდი რიცხვი, რომელიც შრომით საქმიანობაში ჩართული მოსახლეობის 1.5%-ს შეადგენს. წლების განმავლობაში იზრდება დასაქმებულთა საშუალო თვიური ანაზღაურებაც. აღსანიშნავია, რომ 2018 წელს დასაქმებულთა საშუალო ანაზღაურება სათამაშო დაწესებულებებში თითქმის 70%-ით მეტია ქვეყნის მოსახლეობის ანალოგიურ მაჩვენებელზე. საყურადღებოა, 2018 წელს აზარტული თამაშების საქმიანობით დაკავებული სუბიექტების ბრუნვის მოცულობის ორჯერადი მატება 2017 წელთან შედარებით (იხ. ცხრილი #2-ის მეორე სვეტი), რომელიც უკავშირდება არა იმდენად ბიზნესის გაფართოებას, რამდენადაც ამ სუბიექტების საქმიანობის ახალი მეთოდოლოგიით შეფასებას - 2018 წლამდე აღნიშნული სექტორის სანარმოების ბრუნვის მოცულობაში აისახებოდა მხოლოდ მოთამაშეთა მიერ ჩარიცხული თანხის მოცულობა, ხოლო ახალი მეთოდოლოგიის მიხედვით, აღნიშნულ თანხასთან ერთად ბრუნვის მოცულობაში აისახება მოთამაშეთა მიერ ყოველ ჯერზე დადებული ფსონების ჯამი¹.

სამწუხაროდ, არსებული მონაცემების მიხედვით, სათამაშო ბიზნესის სექტორის 2018 წლის ბრუნვის მაჩვენებელი არ არის შესადარისი წინა პერიოდის მონაცემებთან, ასევე ტექნიკურად ვერ ხერხდება წინა პერიოდის მონაცემთა გადაანგარიშება შესაბამის მონაცემთა არარსებობის გამო.

მონაცემები, რომლებიც ასახავს მოთამაშეთა მიერ ყოველ ჯერზე დადებული ფსონების ჯამს (ბრუნვის მოცულობა), საშუალებას იძლევა შეფასდეს მოთამაშეთა აქტივობა. რაც შეეხება პროდუქციის გამოშვების მაჩვენებელს, რომელიც მიიღება ბრუნვის მოცულობიდან საპრიზო განაცემების (ანუ, მოგების სახით გაცემული თანხების) გამოკლებით, აჩვენებს იმ თანხას, რომელიც რჩება სათამაშო სუბიექტს პრიზების გაცემის შემდეგ. სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიერ გამოქვეყნებული მონაცემების მიხედვით (ცხრილი #3), პრიზად გაცემული თანხები საერთო ბრუნვის მოცულობაში საკმაოდ დიდ წილს იკავებს, ხოლო უშუალოდ სათამაშო დაწესებულებაში გამოშვებული პროდუქცია შედარებით მცირე მოცულობისაა. სწორედ ამ თანხიდან იხდის სათამაშო დაწესებულება გადასახადებს, ხელფასებს, კომუნალურებს და ა.შ.

ცხრილი 3. პრიზის მოცულობა სათამაშო ბიზნესში

წელი	ბრუნვის მოცულობა	გამოშვებული პროდუქცია	პრიზებად გაცემული	პრიზის % ბრუნვის მოცულობასთან შედარებით
	(მლნ. ლარი)	(მლნ. ლარი)	(მლნ. ლარი)	
2014	2,032.8	698.4	1,334.4	66%
2015	3,890.8	743.1	3,147.7	81%
2016	5,387.1	1,052.5	4,334.6	80%
2017	6,050.1	1,012.7	5,037.4	83%
2018	13,806.8	1,207.7	12,599.1	91%

აღსანიშნავია, რომ ეს მეთოდოლოგია, საქსტატმა სათამაშო ბიზნესის ასოციაციის რეკომენდაციის საფუძველზე შეიმუშავა. ის შეზღუდულია და არ ასახავს მოთამაშეების პერსპექტივას. საქმე ის არის, რომ პრიზად მოგებული თანხა მოთამაშეს სახლში არ მი-

¹ სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ძველი მეთოდოლოგიით ხდებოდა მოთამაშის მიერ თამაშის დასაწყებად ჩარიცხული თანხების მოცულობების დაჯამება, ხოლო ახალი მეთოდოლოგიით ხდება თამაშის განმავლობაში მიღებული მოგების ხელახალი ფსონების დადების აღრიცხვაც. მაგ. მოთამაშემ თამაშის დაწყების დროს შეიტანა 100 ლარი, თამაშის დროს მოგების სახით მიიღო 50 ლარი, რომელიც ისევ თამაშში ჩადო. ძველი მეთოდით, დაითვლებოდა რომ ბრუნვის მოცულობა 100 ლარია, ხოლო ახალი მეთოდოლოგიით ითვლება, რომ ბრუნვის მოცულობა 150 ლარია.

აქვს - ეს ახალ მეთოდოლოგიაშიც ჩანს, რომელიც ფსონების ჯამურ მაჩვენებელს ითვლის. მოთამაშე პირველ ჯერზე მოგებულ ჯილდოს კვლავ თამაშში აბრუნებს და ასე გრძელდება იქამდე, ვიდრე მოთამაშე პრიზად მოგებულ თანხას სრულად არ დატოვებს გემბლერ ოპერატორთან. ფორმულა, რომელიც დაითვლის თუ რა პერიოდია საჭირო იმისთვის, რომ საპრიზო თანხა სრულად იქნას დატოვებული, ასე გამოიყურება:

$$P = D * K^n$$

სადაც P - არის პრიზის მოცულობა, D - ფსონის თანხა, K - პრიზის მოგების ალბათობა, ხოლო n - პერიოდების რაოდენობა, ანუ რაოდენობა იმისა თუ რამდენჯერ აბრუნებს პრიზად მოგებულ თანხას მოთამაშე ფსონში.

დავუშვათ, რომ მოთამაშე სრულად ახდენს პრიზად მოგებული თანხის უკან ჩაბრუნებას თამაშში დღეში ერთხელ. მაშინ, 2018 წლის მონაცემების მიხედვით, მოთამაშეს 1 ლარზე ნაკლები თანხა დარჩება 220 დღეში. შესაბამისად, ამ მეთოდოლოგიის გამოყენებისას, მნიშვნელოვანია შესწავლილ იქნას მოთამაშეზე მოქმედი სტიმულები, რომლებიც გავლენას ახდენენ მოთამაშის მიერ მოგებული თანხის მართვაზე.

შესაბამისად, სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მეთოდოლოგია შესაძლოა გადასახედი იყოს, ვინაიდან დეკლარირებული მაჩვენებლები არ ასახავს ნათელ სურათს. ეს მონაცემები მოჩვენებით წარმოდგენას ქმნის სათამაშო ბიზნესის სარგებლიანობის შესახებ, როცა სინამდვილეში, ბრუნვის მოცულობაში დიდი წილი მოდის პრიზად გაცემულ თანხებზე, რომელიც სრულად უბრუნდება სათამაშო ბიზნესს, ხოლო გამოშვებულ პროდუქციაზე შედარებით მოკრძალებული წილი (2018-ში შესაბამისად 91% - ბრუნვის მოცულობა და 9% -გამოშვება) ასახავს იმას თუ რა თანხა შედის ბიუჯეტის სასარგებლოდ რეალურად ამ ინდუსტრიიდან. აღნიშნული მეთოდოლოგია ასევე არ ითვალისწინებს მოთამაშის ქცევის თავისებურებას, სათამაშო სახლში მოგების ალბათობის მარჯას და პრიზის კლებად ხასიათს. პრიზის საერთო მოცულობა დათვლილი უნდა იყოს არა როგორც თამაშის განმავლობაში მიღებული მოგებების ჯამი, არამედ თამაშში შესვლისას და თამაშიდან გასვლისას ხელთ არსებული თანხების სხვაობა. ასეთ შემთხვევაში, გამოიკვეთება განსხვავებული პროპორცია, კერძოდ, მნიშვნელოვნად შემცირდება პრიზად გაცემული თანხა, ხოლო გამოშვებული პროდუქცია, ანუ სათამაშო სახლში დატოვებული თანხა, გადააჭარბებს მოთამაშეთა მოგებას.

საინტერესოა, ასევე, რომ სათამაშო ბიზნესების მიერ დეკლარირებულ მონაცემებით გამოხატული სურათი განსხვავდება სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის სურათისგან. სათამაშო დაწესებულებებმა 2017 წლიდან დაიწყეს საკუთარი ფინანსური ანგარიშების წარდგენა საჯარო რეესტრში, დღეისათვის იუსტიციის სახლის პორტალზე წარმოდგენილია ისეთი მსხვილი აზარტული თამაშების კომპანიები, როგორცაა შპს „ქართული კაზინოს ჯგუფი“ (შანგრი ლა), შპს „ავიატორი“ (აჭარაბეთი) და შპს „მარსი“ (კრისტალბეთი), შპს „გემბლინგ ჰოლი“ (აჭარაბეთი), შპს „დეიდრიმ უნივერსალ საქართველო“ (ბეთლაივი), შპს სპორტთაიმი. ანგარიშები მოიცავს ინფორმაციას მოგება-ზარალის, საბალანსო უწყისის, ნებართვებზე გადახდილი თანხების, სხვადასხვა სათამაშო მომსახურებიდან მიღებული შემოსავლებისა და სხვა ფინანსური ინფორმაციის შესახებ.

ერთ-ერთი სათამაშო ბიზნესის წლიური ფინანსური ანგარიშგების მიხედვით, რომელიც საჯარო რეესტრის ანგარიშგების პორტალზეა გამოქვეყნებული, წლის მოგება და მთლიანი სრული შემოსავალი, საოპერაციო ხარჯებისა და პერსონალის სარგებელის ხარჯების გამოკლების შემდეგ მთლიანი ბრუნვის მოცულობის 30%-ს შეადგენს, რაც მნიშვნელოვნად განსხვავდება სტატისტიკის სამსახურის მიერ მოცემული პროპორციებისგან, რომელიც ზემოთ გვქონდა მითითებული. კერძოდ იხილეთ ცხრილი#3, სადაც პრიზის წილი საერთო ბრუნვაში 91%-ია 2018 წელს.

შესაბამისად, ვიდრე ვისაუბრებდეთ იმის შესახებ, თუ რამდენად მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სათამაშო ბიზნესი ქვეყნის ეკონომიკაში, აუცილებელია სარგებლიანობისა და ზარალის საფუძვლიანი ანალიზი, რომელიც აღნიშნულ ბიზნეს საქმიანობას უკავშირდება. ეს მოიცავს, ერთის მხრივ, ამ დაწესებულების დეკლარირებული ფინანსური მაჩვენებლების შესწავლას, ბიუჯეტში გადახდილი თანხებისა და სათამაშო ბიზნესში დასაქმებული პერსონალის შემოსავლების მაჩვენებლების შედარებას იმ ზარალთან, რომელსაც განიცდის საზოგადოება თამაშის შედეგად. გამორკვეული უნდა იქნას პრიზების ის მოცულობა, რომელიც თამაშში არ ბრუნდება, უნდა შეფასდეს მოთამაშეთა მიერ სათამაშო სახლებში გატარებული საათების ალტერნატიული ღირებულება, სათამაშო ბიზნესის მიერ მოთამაშეთა ახლობლებზე ირიბად განეული ფინანსური ზარალი, ფულის გათეთრებასთან და ონლაინ თამაშებში თაღლითობასთან დაკავშირებული რისკები. ჯერ-ჯერობით ამ მიმართულებით სარწმუნო მონაცემები არ მოიპოვება, რაც ასეთი კვლევების ჩატარების აუცილებლობაზე მიუთითებს.

არსებული საფრთხეები

ფულის გათეთრება. სათამაშო ინდუსტრიის ზრდა რომელიც ბოლო წლებში შეინიშნება საქართველოში, ამ ბიზნესის სწორ რეგულირებას მოითხოვს. საქმე ის არის, რომ აზარტული თამაშები ინტერნეტში ინაცვლებს და არსებობს საშიშროება რომ ფულადი ტრანზაქციების მნიშვნელოვანი ნაწილი უკონტროლოდ წარიმართება. იზრდება კრიპტოვალუტის გამოყენება და საქართველოს სათამაშო ბიზნესში არარეზიდენტი პირების ჩართულობა, რაც ქმნის ფულის გათეთრების წინაპირობებს (International Monetary Fund 2019).

2017 წლიდან არსებული რისკების შესამცირებლად, საქართველოს მთავრობამ შეიმუშავა ახლებური მიდგომები საერთო მონაცემთა დამუშავების, ფულის გათეთრება/სათამაშო ბიზნესის მიმართულებით. შემოსავლების სამსახურის მიერ წლების ჭრილში, ყოველდღიურ რეჟიმში, მუშავდება სტატისტიკური ინფორმაცია სათამაშო ბიზნესის კონტროლისა და მისი შედეგების შესახებ (ფინანსთა სამინისტრო 2017) სტატისტიკური ინფორმაციის აღრიცხვის პროცესში ასევე ჩაერთო საქსტატი, რომელმაც 2018 წლიდან სათამაშო ბიზნესის წარმომადგენლებთან და საერთაშორისო ორგანიზაციებთან თანამშრომლობით აზარტული თამაშების საქმიანობით დაკავებული საწარმოების საქმიანობის შეფასება დაიწყო ახალი მეთოდოლოგიით (სტატისტიკის ეროვნული სამსახური 2018).

მიუხედავად ამისა, სათამაშო ბიზნესის გამჭვირვალობის საკითხი სერიოზული კრიტიკის ობიექტია, ვინაიდან რისკები, რომლებიც უკავშირდება ფულის გათეთრებას, საკმაოდ დიდია. 2014-2015 წლებში საერთაშორისო გამჭვირვალობა - საქართველოს მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგად გამოვლინდა მთელის რიგი რისკებისა, რომელიც უკავშირდება ფულის გათეთრების საფრთხეებს (საერთაშორისო გამჭვირვალობა - საქართველო 2015). შემდგომში ფულის გათეთრების საკითხი მოხვდა აშშ-ის სახელმწიფო დეპარტამენტის მიერ საქართველოს შესახებ 2019 წელს გამოქვეყნებულ ანგარიშში. ანგარიშის თანახმად 2017 წელს სათამაშო დაწესებულებებმა შეავსეს სავალუტო ოპერაციების ამსახველი 500-ზე მეტი განაცხადი, მაშინ როცა მათი მხრიდან არ ყოფილა არცერთი განაცხადი საეჭვო სავალუტო ოპერაციებთან დაკავშირებით, ამგვარი განაცხადების არარსებობა კითხვებს აჩენს არსებული კანონმდებლობის ეფექტიანობაზე და ზოგადად, ეფექტური კონტროლის თაობაზე (Bureau of International Narcotics and Law 2019). საქართველოს აზარტული თამაშების ინდუსტრიის გამჭვირვალე ბრუნვით და სწორი აღრიცხვიანობის დაწესებით, ასევე, დაინტერესებულია საერთაშორისო სავალუტო ფონდი. ფონდის ტექნიკური დახმარების დოკუმენტის თანახმად, რომელიც 2019 წლის ოქტომბერში გამოქვეყნდა, სავალუტო ფონდმა საქსტატთან ერთად, აზარტული თამაშების ეფექტური მონიტორინგის

მიზნით, ერთიანი რეკომენდაციები შეიმუშავა. როგორც დოკუმენტშია აღნიშნული, საქართველოს სათამაშო ბიზნესმა მკვეთრი ზრდა განიცადა და დარგის ბრუნვამ ყოველწლიურად 7 მილიარდ ლარს გადააჭარბა, ხოლო მოთამაშეთა შორის მნიშვნელოვანია ქვეყნის არარეზიდენტების წილი. სათამაშო ბიზნესის უკეთესი კონტროლისთვის აუცილებელია ინფორმაცია იმ თანხების შესახებ, რომელსაც საქართველოს არარეზიდენტები ქვეყნის აზარტული თამაშების ინდუსტრიაში ხარჯავენ/იგებენ (International Monetary Fund 2019).

სამწუხაროდ, საქართველოს კანონმდებლობა არ ავალდებულებს სათამაშო ბიზნესებს ანარმონ მომხმარებლების დემოგრაფიული მონაცემების რეესტრი, რაც საშუალებას მოგვცემდა გვემსჯელა ფულის გათეთრებისა და თაღლითობის რისკებზე.

ამ კუთხით აღსანიშნავია, რომ 2020 წლის ივნისში საქართველოს ფინანსთა სამინისტრომ მოამზადა ახალი კანონპროექტი, რომლის მიზანია, კიდევ უფრო სრულყოფილად მოხდეს სათამაშო ბიზნესის კონტროლი. კერძოდ, დაგეგმილია, რომ სათამაშო ბიზნესის ბაზარზე გამოჩნდეს ახალი მარეგულირებელი, რომელსაც დაევალება, გააკონტროლოს სათამაშო ბიზნესი და შეამოწმოს, რამდენად არის მათი ქმედებები კანონთან შესაბამისობაში ისეთ საკითხებთან დაკავშირებით, როგორც არის სანებართვო პირობების დარღვევა და არასრულწლოვნების აზარტულ თამაშებში ჩართვა (მეცხვარიშვილი 2020).

შესაბამისად, მნიშვნელოვანია სამოქალაქო საზოგადოების ჩართვა აღნიშნული კანონპროექტის შემუშავებასა და განხილვაში.

შეჯამება

ამ მიმოხილვაში შეჯამებულია სათამაშო ბიზნესში არსებული ვითარება, გაანალიზებულია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის, შემოსავლებისა სამსახურისა და რამდენიმე სათამაშო დაწესებულების ფინანსური ანგარიშის დოკუმენტაცია. მიმოხილულია ის საფრთხეები, რომლებიც გამოიკვეთა საერთაშორისო ინსტიტუტების ანგარიშებში და გამოქვეყნდა ადგილობრივ მედიაში.

ანალიზის მიხედვით, აუცილებელია სათამაშო ბიზნესთან დაკავშირებული სანდო მონაცემების სისტემის შექმნა, და ფინანსური აღრიცხვიანობის გამჭვირვალობის გაუმჯობესება. ამჟამად არსებული სტატისტიკური მონაცემების შეფასების მეთოდოლოგია, მიკერძოებულია და არ ეფუძნება საერთაშორისო სტანდარტებს. ასევე, მაღალია ფულის გათეთრების რისკები; ონლაინ სერვისების ზრდასთან ერთად იზრდება კრიპტოვალუტების გამოყენების შესაძლებლობა და მასთან დაკავშირებული რისკები. სათამაშო სერვისების კლიენტებს შორის დიდია არარეზიდენტი პირების რაოდენობა; რაც შეეხება ადგილობრივ მოთამაშებს, მათ დიდ ნაწილს მნიშვნელოვანი ეკონომიკური და ფსიქოლოგიური პრობლემები აქვს.

რეკომენდაციები

აუცილებელია მონაცემების შეგროვებისა და ანალიზის მეთოდების განახლება და პრიზად გაცემული თანხების დათვლის წესში ცვლილების განხორციელება; მიზანშეწონილია სათამაშო დაწესებულებების ფინანსური ანგარიშების დეტალური შესწავლა და საქსტატის მონაცემების კრიტიკული ანალიზი, იმისათვის რომ უფრო მკაფიო გახდეს აზარტული თამაშების ეკონომიკური და სოციალური შედეგები.

რეკომენდებულია ისეთი კვლევის ჩატარება, რომლის მიზანი იქნება სოციალური ეფექტების გაზომვა: ა) ფინანსური ზარალის შეფასება, რომელიც მიადგა მოთამაშეებს და მათ ოჯახებს გემბლინგის შედეგად; ბ) სათამაშო დაწესებულებების სეგმენტაცია პრიზების/მომგებიანობის, დემოგრაფიული მაჩვენებლების, გეოგრაფიის, რეზიდენტი/არარეზიდენტი პირების მიხედვით; გ) სათამაშო სერვისების მომხმარებლების ქცევისა

და პრეფერენციების შესწავლა, რაც მოიცავს მომხმარებლის სეგმენტაციას სათამაშო სერვისების მიხედვით. მიზანშეწონილია, ასევე, დადგინდეს მოსახლეობის რაოდენობის რეგიონული მშპ-ს, დასაქმება/შემოსავლებისა და სათამაშო სუბიექტების კორელაციური კავშირები.

რეკომენდებულია სათამაშო ბიზნესის მარეგულირებლის შესახებ საკანონმდებლო ინიციატივაში სამოქალაქო სექტორის ჩართვა და პროცესების მონიტორინგი.

ლიტერატურა:

1. Bureau of International Narcotics and Law. 2019. *International Narcotics Control Strategy Report, Money Laundering, Volume II*. United States Department of State.
2. International Monetary Fund. 2019. "REPORT ON EXTERNAL SECTOR STATISTICS MISSION." Prepared by Tamara Razin.
3. მეცხვარიშვილი, სალომე. 2020. *მთავრობა სათამაშო ბიზნესს მაკონტროლებდეს უნიშნავს, 15-წლიანი ექსკლუზივი 1 კომპანიას ექნება*. Accessed 10 25, 2021. <https://bm.ge/ka/article/mtavrobasatamasho-business-makontrolabels-unishnavs-15-wliani-eqskluzivi-1-kompanias-eqneba-/58861/>.
4. საერთაშორისო გამჭვირვალობა - საქართველო. 2015. <https://www.transparency.ge>. Accessed 10 25, 2021. <https://www.transparency.ge/ge/content/stub-733>.
5. საქართველოს კანონი. n.d. "სათამაშო ბიზნესის მოსაკრებლის შესახებ." <https://matsne.gov.ge/>. Accessed 10 25, 2021. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/22828?publication=9>.
6. —. n.d. "სალიცენზიო და სანებართვო მოსაკრებლების შესახებ." <https://matsne.gov.ge/>. Accessed 10 25, 2021. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/12880?publication=72>.
7. სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. 2018. "geostat.ge." https://www.geostat.ge/media/27550/Gambling_Note-for-web-page.pdf. Accessed 10 25, 2021. https://www.geostat.ge/media/27550/Gambling_Note-for-web-page.pdf.
8. ფინანსთა სამინისტრო. 2017. "2017 წლის ანგარიში."
9. ფინანსთა სამინისტრო. 2019. "ფინანსთა სამინისტროს შემოსავლების სამსახურის 2019 წლის ანგარიში." თბილისი.
10. შემოსავლების სამსახური. n.d. *სათამაშო ბიზნესი*. Accessed 10 25, 2021. <https://old.rs.ge/4763>.

Gambling Business Economy and Regulation of Gambling Market in Georgia

Vano Tsertsvadze

Professor, Georgian Institute of Public Affairs

Mariana Mladenova

Assistant Professor, University of Novi Sad Business Academy

Lali Khurtsia

Assistant Professor, Tbilisi State University

SUMMARY

The document is based on media materials, reports of various international organizations, information posted on the websites of the National Statistics Office of Georgia, the Revenue Service and the House of Justice. The article reviews the structure of the gambling business, their revenues, the gambling business revenue calculation methodology, analyzes the threats and concludes with recommendations that should promote greater transparency, reporting and regulation in the gambling business.

„მართა - მარიამის იგავის“ ეკონომიკური გაზრება

მუხმან ცეცხლაძე

ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

ზოგიერთი მეცნიერი მიიჩნევს, რომ ეკონომიკური საქმიანობის, საკუთებისა და სიმდიდრისადმი ქრისტიანული დამოკიდებულება წინააღმდეგობრივია და მაგალითად მოჰყავთ წმინდა წიგნებიდან და ქადაგებებიდან თითქმის ერთმანეთის გამომხიცხავი დებულებები. მაგ., წმ. კლიმენტი აღექსანდრიელი გვასწავდის, რომ საკუთების უფლება ადამიანის ღმერთთან მეგობრობიდან წაჩმობიქმნება. იგი ღვთის ძვირფასი საჩუქარია. წმ. იოანე ოქროპიი მიუთითებდა: “მდიდრებს კი ნუ მიხსენებთ, ახამედ მიხსენეთ ისინი, რომლებიც მონობენ სიმდიდრეს. წმ. იობი მდიდარი იყო, მაგამ ახ მსახურობდა მამონას”. მაგამ, სხვაგან იგივე იოანე ოქროპიი მკაცრად კიცხავს სიმდიდრეს: “იგი ხიწნის სუდს”, “მდიდრის სუდი სავსეა ბოროტებით” და ა.შ. ხშირად ციგაგების ასეთმა ნაკლებმა შეიძლება მახტაც შეცდომაში შეგვიყვანოს, ამიტომ აუცილებელია მივმართოთ პიხვედწყაიხებს და ვნახოთ რომელი ციგაგა ხა კონტექსტშია მოყვანილი და ხოგოხია ზოგადედ ქრისტიანული მოძღვრების დამოკიდებულება ეკონომიკური საქმიანობისადმი. ნაშრომში ბიბლიასა და წმინდა წიგნებზე დაყდნობით წაჩმორენილია თუ ხა უნდა იყოს ქრისტიანის უპიხვედესი საბიუნავი, ხა ახის მისი დანიშნულება და ხა ადგილი უნდა ეკავოს მის მიწიეი ცხოვრებაში შიომას, სიმდიდრეს, ხოგოხ უნდა მოიპოვოს და განკაიგოს იგი.

საკვანძო სიტყვები: ქრისტიანობა, შრომა, სიმდიდრე, მონყალეა, სასუფეველი.

საზოგადოდ, რელიგია (პიროვნების აბსოლუტთან დამოკიდებულება) და ეკონომიკა (შრომით კეთილდღეობის მოპოვება) საზოგადოებრივი ცხოვრებისა და ადამიანთა მისწრაფების სრულიად განსხვავებული სფეროებია. ეკონომიკა ეფუძნება ადამიანური ცხოვრების ნორმებს, რელიგია გამოხატავს სამყაროს უნივერსალურ თვალთახედვას, მაგრამ ორივე თავისი საწყისი კულტურული წინაპირობებით ერთიანი ისტორიული სუბიექტის - ადამიანის შეხედულებებსა და საქმიანობას ასახავს, ამიტომ უდავოა მათი სიახლოვე და ურთიერთგანპირობებულობა

რელიგიისა და ეკონომიკის ურთიერთგავლენის საკითხები, დღეისათვის აქტიურად განიხილება უცხოელი (ი. ბერეზინი, ე. ილი, ი. კროტოვი, ს.ლუკინი, ვ. მაი, ი. პავლოვი, მ. რუმინცევი, ო. სადოვი, ა. სენი, ე. ტრუბეცკოი და სხვ.) და ქართველი (ი. გაგნიძე, ი. გოგორიშვილი, ნ. გრძელიშვილი, პ. კოლუაშვილი, ე. ნადირაძე, ნ.პაპაჩაშვილი, გ. შიხაშვილი, ნ. ჩიხლაძე და სხვ.) მეცნიერების მიერ. რელიგიასთან მიმართებაში ნებისმიერი სხვა საკითხის დაკავშირება იმდენად სპეციფიკურია, რომ იგი დეტალურ შესწავლას საჭიროებს. ამიტომ ვფიქრობ, ამ მიმართულებით კვლევა კიდევ უფრო უნდა გაღრმავდეს.

წინამდებარე ნაშრომში მიზანია წარმოგიდგინოთ ეკონომიკური საქმიანობისადმი, საზოგადოდ, მიწიერი ცხოვრებისადმი ქრისტიანული რელიგიის დამოკიდებულების ზოგიერთი ასპექტი.

როგორც ბიბლია გვაუწყებს, გზად მიმავალი უფალი იესო ქრისტე ერთმა დედაკაცმა სახელად მართამ მიიღო სახლში. “მას ჰყავდა და მარიამი, რომელიც იესოს ფერხთით დაჯდა და ისმენდა მის სიტყვას. მართა კი ზრუნავდა გულუხვად გამასპინძლებაზე. მივიდა მასთან და უთხრა: უფალო, არ განაღვლებს, რომ ჩემმა დამ მართოდ დამტოვა სამასპინძლოდ? უთხარი, მომეხმაროს.” და უთხრა უფალმა პასუხად: „მართა, მართა! შენ ბევრ რამეზე ზრუნავ და ნუხხარ, საჭირო კი მხოლოდ ერთია. მარიამმა უკეთესი წილი აირჩია, რომელიც არ წაერთმევა მას“ (ლუკ.10.38-42).

ხშირად ეს იგავი იწვევს კამათს მოაზროვნე ადამიანებში და სხვადასხვანაირად ხსნიან მის არსს: ზოგს მიაჩნია, რომ ქრისტე უარყოფს საწუთისოფლო საზრუნავს და მორწმუნეებს მოუწოდებს იზრუნონ მხოლოდ სულის ხსნაზე.

ამის დასამტკიცებლად იშველიებენ სხვა იგავებსა და ციტატებს ბიბლიიდან: ჯერ კიდევ, აბრაამი მიტანავს ორ სამყაროს, სადაც მდიდრები და ღარიბები განისვენებენ: „ჩვენსა და თქვენს შორის დიდი უფსკრულია დამყარებული, ისე, რომ ვერც აქედან თქვენსკენ გადმოსვლის მსურველები გადმოვლენ თქვენსკენ და ვერც თქვენგან ჩვენსკენ“ (ლუკ.16:26). „დიდაქე“ დასაწყისშივე მიგვითითებს: „განეშორე ხორციელ და სხეულებრივ სურვილებს“ (დიდ. 1,4). რადგან ამაოა საწუთისოფლო საზრუნავი: „ამაოება ამაოთა, ყოველივე ამაო“ (ეკლ. 1:2). ამიტომ ნუ შეინუხებთ თავს მინიერი საზრუნავით: „შეხედეთ ცის ფრინველებს: ისინი არც თესავენ, არც მკიან, არც ბელლებში აგროვებენ და თქვენი ზეციერი მამა ასაზრდოებს მათ. განა თქვენ მათზე ბევრად უკეთესნი არა ხართ?“ (მათ.6:26). „ამრიგად, ნუ იზრუნებთ ხვალინდელ დღეზე, ვინაიდან ხვალინდელი დღე თვითონ იზრუნებს თავისთავზე. ყოველ დღეს საკმარისად აქვს თავისი საზრუნავი“ (მათ. 6:34).

მინიერ ღირებულებებზე ზრუნვა არა მხოლოდ ფუჭი არამედ საზიანოცაა, რადგან ის იპყრობს თქვენს გულს: „გაყიდეთ თქვენი ქონება და გაეცით მოწყალება. დაიმზადეთ უცვეთელი ქისები, საუკუნოდ უღევი საუნჯე ზეცაში, სადაც ქურდი ვერ მიეკარება და ჩრჩილი ვერ დააზიანებს, ვინაიდან სადაც თქვენი საუნჯეა, გულიც იქ იქნება“ (ლუკ. 12:33-34). „ნუ დაიუნჯებთ დედამინაზე, სადაც ჩრჩილი და ჟანგი სპობს და სადაც ქურდები თხრიან და იპარავენ. დაიუნჯეთ ცაში...“ (მათ. 6:19-20). სასუფეველში დამკვიდრება კი არც ისე ადვილია, რადგან „უმალ აქლემი გაძვრება ნემსის ყუნწში, ვიდრე მდიდარი შევა ღვთის სასუფეველში“ (მათ. 19:24).

მაგრამ, ბიბლია, ამავე დროს, ძველი აღთქმის დასაწყისშივე გვამცნობს: „თქვა ღმერთმა: გავაჩინოთ კაცი ჩვენს ხატად, ჩვენს მსგავსად. ეპატრონოს ზღვაში თევზს, ცაში ფრინველს, ყოველ პირუტყვს, მთელ დედამინას და ყველა ქვემძრომს, რაც კი მინაზე დახობავს“ (დაბ. 1.26). „და აღილო უფალმა ღმერთმა და დაასახლა იგი ედემის ბაღში, რათა აღევსო იგი და დაეცვა იგი“ (ბიბლ 2-15). სამოთხიდან განდევნის შემდეგაც კი უფალი ასეთ მსჯავრს ადებს ადამს: „ოფლითა პირისა შენისაითა სჭამდე პურსა შენსა, ვიდრე მიქცევამდე შენდა მიწად, რომლისგან იქმენ“ (დაბ. 3:9).

თანამედროვე ენაზე თუ ვიტყვით, უფალმა ადამიანებს იმთავითვე დააკისრა საამყაროს მენეჯერებისა და მნებების ვალდებულება ფართო უფლებებით.

უფრო მეტიც: „კაცი საქმით მართლდება და არა მხოლოდ რწმენით... ვინაითგან როგორც სხეული მკვდარია სულის გარეშე, ასევე რწმენაც მკვდარია საქმის გარეშე“ (იაკ. 2:24,26). ამიტომ შრომა აუცილებელია: „არავინ იყოს თქვენს შორის უქმად“ (დიდ., XII, 4). უფლის სახელით მოსული სტუმარიც კი სამ დღეზე მეტად თუ დარჩება თქვენთან “თუკი ისურვებს თქვენთან ყოფნას და თუ ხელობაც ეხერხება, იშრომოს და ისე ჭამოს. თუკი არა აქვს რამ ხელობა, გონივრულად განჭვრიტეთ მისთვის” (დიდ., XII, 3-4). და “თუ არ ისურვებს ამგვარად ყოფას, ქრისტეს მოვაჭრე ყოფილა იგი. ეკრძაღეთ მას” (დიდ., XII, 5). პავლე მოციქული ცალსახად აცხადებს: “ვისაც შრომა არ სურს, ის ნულარც ჭამს” (2 თეს. 3:10).

მაგრამ შრომა უნდა იყოს ღვთისაგან კურთხეული და სათნო: სხვანაირად: „შეჭამ და ვერ გაძღები; შიმშილი გექნება მუცელში; გადამალავ, მაგრამ ვერ შეინარჩუნებ; რასაც შეინარჩუნებ, მახვილს მივცემ. დათესავ და ვერ მოიმიკი; ზეთს გამოხდი და ვერ გაიპოხები; ღვინოს დანურავ და ვერ შესვამ“ (მიქ. 6:14-15). თვით შრომის უნარიც ღვთის წყალობაა: „მაგრამ ღვთის მადლით ვარ, რაცა ვარ; და მისი მადლი არ იყოს ჩემს მიმართ ფუჭი, არამედ ყველაზე მეტს ვშრომობდი; არა მე, არამედ ღვთის მადლი, რომელიც ჩემთანაა“ (1 კორ. 15:10).

მხოლოდ რწმენა საქმის გარეშე ფუჭია: „რწმენაც საქმის გარეშე მკვდარია თავისთავად“ (დაბ. 2:17). ამ მხრივ საინტერესოა შემდეგი გადმოცემა: “წმინდა მამები და საეკლესიო მოღვაწენი ხშირად იგონებენ ასეთ ამბავს: “კაცი ნავში იჯდა და თევზაობდა. მასთან

მივიდნენ ორნი და სთხოვეს მეორე ნაპირზე გაყვანა. შუა მდინარეში ერთმა შეამჩნია ნიჩბებზე წარწერები: ერთზე ეწერა “ილოცე”, მეორეზე - “იშრომე”(ჩიხლაძე,2013:78).

საგულისხმოა, რომ სწორედ ქრისტიანობამ დაამკვიდრა იმის შეგნება, რომ შრომა ადამიანის არსებობის ერთადერთი საშუალება უნდა ყოფილიყო. ნეტარი ავგუსტინე გამოვიდა მონათმფლობელური რომის იდეოლოგიის წინააღმდეგ, რომელიც ფიზიკურ შრომას თავისუფალი ადამიანისათვის სამარცხვინოდ მიიჩნევდა. მას სჯეროდა, რომ ადამიანს შრომას ღმერთი ავალებს. შრომა ღმერთმა ადამიანის სასიხარულოდ შექმნა და ადამიანმა ნაყოფიერად უნდა წარმართოს იგი.

ამასთან, ყოველი ადამიანი ღირსია მიიღოს თავისი შრომის საზღაური: „მშრომელი თავისი საზრდოს ღირსია“ (მათ. 10:10). “ღირს არს მუშაკი სასყიდლისა თვისისა” (1 ტიმ. 5:18). „რომელ ჯარისკაცს უმსახურნია როდესმე თავის ხარჯზე? ვინ რგავს ვაზს და მისგან ნაყოფს არა სჭამს? ვინ მწყემსავს ნახირს და ნახირის რძეს პირს არ აკარებს? (1 კორ. 9:7). “რადგან მოსეს რჯულში წერია: “პირს ნუ აუკრავ მღენავ ხარს”... (1 კორ. 9:9). “...მხვნელმა უნდა ხნას იმედით, მღენავმა კი წილადობის იმედით” (1 კორ. 9:10). მაგრამ არ უნდა მოითხოვო კუთვნილზე მეტი: „თქვენთვის დანესებულის მეტს ნურაფერს მოითხოვო“ (ლუკ. 3:13).

ხშირად დომინირებს მცდარი აზრი, რომ ქრისტიანობა უარყოფს კერძო საკუთრებას. რა თქმა უნდა ამ ქვეყნად ყველაფრის მფლობელი ღმერთია: „უფლისა არს ქუეყანაი და სავსებაი მისი, სოფელი და ყოველნი დამკვიდრებულნი მას შინა...“ (ფსალ. 23). მაგრამ ამქვეყნიური მატერიალური ღირებულებები სწორედ ადამიანებისთვის შექმნა, ამასთან, მეტს აძლევს იმას, ვინც მეტს ფლობს ან უკეთ განაგებს: “რადგან ვისაც აქვს, მას მიეცემა, და ვისაც არა აქვს, ისიც წაერთმევა, რაცა აქვს” (მარ. 4:25). ამასვე გულისხმობს იგავი ტალანტების შესახებ: მას უფრო მეტი მიეცემა, ვინც მინდობილ ტალანტებს უფრო მეტს შემატებს, ხოლო ვინც არ შემატებს, რაც აქვს მიცემული, ისიც წაერთმევა (მათ.25:14-30). იმავეს მიგვანიშნებს “იგავი მინაზე” (ლუკ. 19:11-27).

შრომისადმი ქრისტიანული დამოკიდებულების სწორად განსაზღვრისათვის უფრო დამაჯერებელია თვით უფლისა და მისი მოწაფეების პირადი მაგალითი: მარკოზის სახარებაში არის ასეთი ფრაზა “ის ხურო არაა”? - ეს თქვა კაცმა, ვინც იცნო იესო. აქედან ჩანს, რომ იესო თავისი ქალაქის ხურო იყო და თავისი შრომით ირჩენდა თავს. წმინდა ილია მართალი გაბრიელ ეპისკოპოსისადმი გამოსათხოვარ სიტყვაში ასეთ ამბავს იგონებს: გაბრიელს უამბეს ერთ ძველ ეკლესიაში არსებული ხატის შესახებ, სადაც გამოსახულია ყოვლადწმინდა ღვთისმშობელი, მის წინ დევს მატყლი, ხელში უჭირავს ტარი და ქსოვს. ილია ხაზგასმით აღნიშნავს: “განა შეიძლება ამაზე მეტი გაპატიოსნება, ზე-აღწევა შრომისა და გამრჯელობისა” (ჩიხლაძე, 2013:174-175). პავლე მოციქული ძირითადი სასულიერო საქმიანობის გარდა კარვებსაც კერავდა, რათა საკუთარი თავიც ერჩინა და სხვებსაც მიხმარებოდა. ლუკა მახარებელი ექიმიც იყო და ხატავდა კიდევ. უფლის თორმეტი მოციქულიდან თერთმეტი გენესარეთის ტბის მეთევზე იყო.

ქრისტიანობა არ უკრძალავს ადამიანს, თავისი სურვილისამებრ იღვანოს საზოგადოებრივი ცხოვრების ნებისმიერ სფეროში, მაგრამ მოაგონებს, რომ იგი უნდა იღვწოდეს სულიერი სიწმინდისათვის. უფალი იესო ქრისტე ასე არიგებს თავის მოწაფეებს: “დაუკვირდით და დაიცავით თავი ყოველი ანგარებისაგან, ვინაიდან ადამიანის სიცოცხლე მისი ქონების სიუხვეზე როდია დამოკიდებული” (ლუკა, 12,15) და მოჰყავს შემდეგი იგავი: კაცს, რომელმაც მომავალი განცხრომის იმედით ქონების დაგროვება გადაწყვიტა, ღმერთმა აუწყა: “უგუნურო, ამაღამ სულს მოგთხოვენ და რაც დაიმზადე ვილას დარჩება?” (ლუკა, 12,20). შემდეგ კი მაცხოვარმა მსმენელებს განუმარტა, რომ ადამიანის არსებობაში სულია მთავარი და ცხოვრებაში არის უფრო ფასეული და ღირსეული მდგომარეობა, ვიდრე ქამასა და ჩაცმაზე ზრუნვაა.

უფალი არ ზღუდავს ადამიანის თავისუფალ ნებას, არჩევანის უფლებას, მაგრამ ამავე დროს გვაფრთხილებს, რომ არ შეიძლება ორ ბატონზე მსახურება: „ვერ შეძლებთ ღმერთსაც ემსახუროთ და მამონასაც“ (მათე 6:24), დიახ მამონაზე მონობაა დაუშვებელი და არა ზოგადად სიმდიდრის ქონა: თუ მატერიალურ კეთილდღეობას მიანიჭებ უპირატესობას ვერ მოიპოვებ სულის ცხოვნებას. ამიტომ „ნუ ზრუნავთ თქვენი სულისათვის, რა ვჭამოთ ანდა რა ვსვათ; ნურც თქვენი სხეულისათვის, რით შევიმოსოთო, განა სული უფრო მეტი არ არის, ვიდრე საზრდელი და სხეული - უფრო მეტი, ვიდრე სამოსელი?... ვინაიდან მამამ თქვენმა ზეციერმა იცის, რომ გჭირდებათ ყოველივე ეს. თქვენ კი უწინარეს ეძიეთ ღვთის სასუფეველი და მისი სიმართლე და ყოველივე შეგემატებათ“ (მათ. 6:25-33). „ეძიებდით სასუფეველსა ღმრთისასა, და ესე ყოველი შეგეძინოს თქვენ.“ (ლუკ. 12:31). რადგან, „რა სარგებელ აქვს ადამიანს, თუნდაც მთელი ქვეყანა შეიძინოს, თავისი სული კი დაკარგოს?“ (მათ. 16:26). რადგან ხორცი ხრწნადი და წარმავალია, სული კი მარადიული: „ვინც თავის ხორცისთვის თესავს, ხორცისაგან მოიმკის ხრწნილებას, ხოლო ვინც სულისათვის თესავს, სულისაგან მოიმკის მარადიულ სიცოცხლეს“ (გალ. 6:8).

როგორც ბერი პაისი ათონელი წერს: „არიან ადამიანები, რომლებსაც არაფერი აკლიათ, მაგრამ ამასთან ერთად არ აკლიათ სევდაც, რადგან მათ აკლიათ ქრისტე“. ამიტომ სახარება გვაფრთხილებს: „ეკრძალენით თქვენს თავს, რათა არ დამძიმდეს თქვენი გული განცხრომით, სიმთვრალითა და ამქვეყნიური საზრუნავით და ანაზღუელად არ მოიწიოს თქვენზე ის დღე“ (ლუკ. 21:35). „რამეთუ არა არს სასუფეველი ღმრთისაჲ საქმელ და სასუმელ, არამედ სიმართლე და მშვიდობა და სიხარულ სულითა წმიდითა“ (რომ. 14:17). რადგან როგორც წმინდა იოანე კრონშტანდტელი განმარტავს: გემრიელი და უხვი საქმელით გული გათქვირდება, გასქელდება და მოუძღურდება სულიერი ღვანლისათვის, განსაკუთრებით ლოცვისათვის. თუ რა მოსდევს მეტისმეტ გემოთმოყვარეობას კარგად ჩანს ბიბლიიდან: როცა აღთქმული ქვეყნისაკენ მიმავალ ისრაელიანელებს მოსწყინდათ ციური მანათა და ითხოვეს ხორცი, უფალმა უთვალავი მწყერი “მორეკა ზღვიდან”, შედეგად კი მიიღეს “სიხარბის სამარხები” (რიცხ. 11:1-34). როგორც წმინდა გრიგოლ პალამა აღნიშნავს, ადამიანის ბუნება ასეთია: “რაც მეტს იღებ, მით მეტს ითხოვ...”. იმავეზე მიგვითითებს წმინდა იოანე სინელი: „ზღვა მდინარეთა მიერთებით არ ივსება, ვერც ვერცხლისმოყვარე ვერ იკმაყოფილებს სურვილს მოგროვილი ფულით“.

უფლისათვის მიუღებელია ასევე უგუნური და უსარგებლო შრომა, გარჯა, რომლის ფესვებშიც ამპარტავნება იმალება. ამის ნათელი მაგალითია ბაბილონის გოდოლი. ადამიანთა მიერ ტიტანური შრომის განევის მიუხედავად, გოდოლი ღმერთმა დაანგრია, ხალხი გაფანტა და ენებიც აურია მათ, რომ ერთმანეთის არაფერი გაეგოთ (ჩიხლაძე 2013:56).

როგორც სახარებიდა ჩანს თვით უფალი იესო ქრისტე არ უარყოფდა მიწიერ ცხოვრებას, მას უყვარდა ხალხთან ურთიერთობა, შრომა, მოძრაობა, გამუდმებული ზრუნვა მოყვასისათვის, დავრდომილთა ნუგეშისცემა, მათი კურნება, მშვიერთა დაპურება, შეცდომილთა შეწყალება და საერთოდ სულიერ სისპეტაკესთან ერთად ამქვეყნიური კეთილდღეობაც. იგი ზომიერების მომხრე იყო, ამასთან კარგი გურმანიც. ხშირად “ჭამდა და სვამდა” მეგობრებთან ერთად. აკი მის ხასიათს დაკვირვებულნი მტრები ხშირად ამბობდნენ: “აი, ადამიანი, რომელსაც უყვარს ჭამაც და ღვინის სმაც”.

უფალი არც სიმდიდრის დაგროვებას გვიკრძალავს, მაგრამ მთავარია ის მატერიალური ღირებულებები, რაც უფალმა მოგაბარა სამართავად, სხვესაც უწილადო: „როცა ვენახს დაკრიფავ, მომტვრევას ნულარ დაუნყებ - მდგმურებსა და ქვრივ-ობლებს დარჩეს“. (II რჯ. 24:20). „როცა სამკალი გექნებათ თქვენს მიწაზე, ერთიანად ნუ მომკი შენს ყანას, სამკალში დაცვენილს ნუ აკრეფ, ვენახსაც ნუ მოიმცვრევ, ყურძნის ბიბილებს ნუ აკრეფ ძირიდან; ღარიბ-ღატაკსა და მდგმურს დაუტოვე ისინი.“ (ლუკ. 19:9-10). “ნუ გააბრუნებ გაჭირვებულს.

შენსავე მოძმეს უნილადე ყოველივე” (დიდ., IV, 8); “ყველას, ვინც კი გთხოვს, მიუბოძე და აღარ მოითხოვო... ნეტარია ის, ვინც გასცემს თანახმად მცნებისა, რადგანაც არ განისჯება იგი” (დიდ., I, 5). “ხოლო ვინც არ ზრუნავს თავის ახლობლებზე, უფრო მეტად კი თავის სახლეულებზე, იგი განუდგა რწმენას და ურწმუნოზე უარესია” (I ტიმ. 5:8).

ამასთან, გაცემა უნდა იყოს ნებაყოფლობითი, სიხარულის მომნიჭებელი გამცემისათვის: “...ვინაიდან სიხარულით გამცემი უყვარს ღმერთს” (II კორ. 9:7). უნდა გასცე უანგაროდ, უხმაუროდ: “შენ კი, როცა მოწყალებას გასცემ, შენს მარცხენას ნუ ეცოდინება, რას აკეთებს შენი მარჯვენა” (მათ. 6:3) და გაცემა უნდა იყოს გააზრებული: “გაიოფლოს მოწყალება შენი შენსავე ხელებში, ვიდრე შეიცნობ, ვისთვის გასცემ” (დიდ., I, 6).

დღეს ბევრ მოაზროვნეს მიაჩნია, რომ ცალკეული ქვეყნების განსხვავებული ეკონომიკური განვითარება მჭიდროდაა დაკავშირებული განსხვავებულ რელიგიურ მსოფლმხედველობასთან. მაგალითად, მიიჩნევენ, რომ ყველაზე განვითარებული ქვეყნები პროტესტანტულია, ნაკლებად განვითარებული - კათოლიკური, უფრო ნაკლებგანვითარებული - მართლმადიდებლური. თუ რა არის ამის მიზეზი ეს ცალკე კვლევის საგანია, მაგრამ ერთი რამ ცხადია: ქრიატიანული მოძღვრების ფუნდამენტურ დებულებებში ასეთი დასკვნის საფუძველი ნამდვილად არ არის და ეს შეიძლება სხვა ფაქტორებთანაც იყოს დაკავშირებული.

ამასთან, ყურადსაღებია ის ფაქტიც, რომ პროტესტანტიზმის ფუძემდებლებმა მარტინ ლუთერმა და ჟან კალვინმა შრომა და კერძო საკუთრებაც ქრისტიანისათვის წმინდათაწმინდა მოვალეობად მიიჩნიეს. იქნებ სწორედ ამის წყალობით იქცა კალვინიზმი, როგორც უ. პეტი უწოდებს “კაპიტალისტური მეურნეობის სანერგედ”. მაქს ვებერის აზრით, პროტესტანტებმა ისმინეს ღვთის ხმა, დაიწყეს ცხოვრება ამ ხმისადმი მორჩილებით, რამაც ისინი მილიონობით ადამიანის ცხოვრების დონის გაუმჯობესებამდე მიიყვანა.

კაპიტალიზმმა კომუნიზმზე ალბათ სწორედ იმიტომ გაიმარჯვა, რომ პროტესტანი ვოლტერი უპირატესობას ანიჭებდა ლაქიას, რომელიც წირვაზე დადის და ამიტომ ყელს არ გამოჭრის თავის თუნდაც გესლიან პატრონს. ათეისტი კ. მარქსი კი უპირატესობას ანიჭებდა ლაქიას, რომელიც წირვის ნაცვლად პარტკრებებზე დადიოდა. და როცა მარქსისტები რელიგიას უწოდებდნენ “ხალხის ოპიუმს”, მაშინ, ჩრდილოეთ ევროპისა და აშშ-ს სხვადასხვა შეძლების ოჯახებში, მამები ბიბლიით ხელში თავიანთ ბავშვებს მშვიდად უხსნიდნენ: რა არის კარგი და რა არის ცუდი და რატომ უნდა შევასრულოთ ღვთის მცნებები.

ბევრ მოაზროვნეს მართლმადიდებლური მსოფლმხედველობის ნაკლად მიაჩნიათ ის, რომ ყველას უნდა იყოს მარია, არავის სურს იყოს მართა. მაგრამ როგორც ცნობილი მართლმადიდებელი ფილოსოფოსი ე. ნ. ტრუბეცკოი წერს, “თუ ადამიანს არ აქვს მარიას სულიერი სიმაღლე, თავს ანებებს მოყვასებზე ზრუნვას და თავის ამ უმოქმედობას ამართლებს იმით, რომ არ სურს დაემსგავსოს მართას, ამით ის ამჟღავნებს გულგრილობას, ესე იგი იმის ნაკლოვანებას, რაც ყველაზე ძვირფასია ადამიანისათვის” (Трубецкой, 1990:223).

საგულისხმოა, რომ ქართულ ცნობიერებაში ეკონომიკური საქმიანობისადმი დამოკიდებულება იმთავითვე ჯანსაღი იყო. ქართული ეროვნული ტრადიცია გულისხმობს ადამიანის სამივე შემადგენელი ნაწილის - ხორცის, სულისა და გონის ერთიანობას. ეს იდეა განავითარა შოთა რუსთაველმა თავის “ვეფხისტყაოსანში”. იგი ამბობს “გული, ცნობა და გონება ერთმანერთზედა ჰკიდია”.

ქართველი მღვდელთმთავრები ადიდებდნენ შრომას: იმერეთის ეპისკოპოსი გაბრიელი (ქიქოძე), პიროვნება, რომელიც ილია მართლის სიტყვებით “სარწმუნოებას ამეცნიერებდა და მეცნიერებას ასარწმუნოებდა” ადამიანის სულიერი გამდიდრების უმთავრეს პირობად შრომას მიიჩნევდა: “კაცი უქმი, მცონარე, რომელსაც არ უყვარს გარჯილობა, ვერ გამდიდრდება სულიერადაც. სათნოების და წმინდა ზნეობის შეძენას დიდი შრომა და

მოღვაწეობა უნდა... ვინც უქმად ატარებს თავის დროებას, იგი ქრისტიანი არ არის... ვინც ცხოვრობს და რჩება სხვისი ნამუშევართ და შრომით, იგი ამაოდ ამძიმებს დედამიწას” (ქადაგებანი,1989:457).

ქართველი ერის სულიერი მამა, უწმინდესი და უნეტარესი ილია მეორე, თავის ეპისტოლეებსა და ქადაგებებში მნიშვნელოვან ყურადღებას უთმობს ეკონომიკას: “ეკლესია და რწმენა, როგორც ამას წერენ და ზოგჯერ ხმამაღლა აცხადებენ, სრულიადაც არ კრძალავს ზრუნვას ეკონომიკურსა და მატერიალურ საკითხებზე, მაგრამ ის გვასწავლის, რომ მთავარი სულია... სანამ ადამიანი სხეულით ცხოვრობს, მისთვის ორივე საზრდო საჭირო და აუცილებელია - ხორციელიც და სულიერიც, ოღონდ უპირველეს ყოვლისა სულიერი” (შინაშვილი,2004:56). “ შრომა როგორც წერია ბიბლიაში და ჩვენი ყოფაც ნათლად მოწმობს, არის ადამიანის მიწიერი ცხოვრების განუყოფელი ნაწილი. იგია კურთხევა ღვთისა, რომლის შედეგიც არის სიუხვე, სიხარული და მშვიდობა.... ადამიანში, რომელიც არ შრომობს, ხდება ენერჯის ლპობა და გახრწნა, რაც შემდეგ იწვევს საერთო გულგრილობას, ნიჰილიზმს, სასოწარკვეთილებას. ეს კი საბოლოო ჯამში ფიზიკურ ან სულიერ დაავადებებში გამოვლინდება” (სრულიად...1997).

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ როგორც ოლივერ კრომველი ამბობდა, ქრისტიანს მხოლოდ ორი რამის უნდა ეშინოდეს ცოდვისა და სიზარმაცის. ღმერთმა ადამიანი თავის მსგავსად და ხატად შექმნა. მოგვანიჭა სიმდიდრის წარმოებისა და მისი ბრძნულად მართვის უნარი და პასუხისმგებლობა. მაგრამ ამავე დროს გვაფრთხილებს, რომ უმთავრესი სულია. მართას მზრუნველობა ფუჭია თუ არ ექნება მარიას სულიერი სიმაღლე და ვერც მარიამი დაიუნჯებს სულიერ მადლს მართას შრომისმოყვარეობის გარეშე, რამეთუ, როგორც უწმინდესი ილია მეორე გვიქადაგებს “შრომის მიზანი და შედეგი მართოკეთილდღეობის მიღწევა არ არის. იგი სულიერ განვითარებასაც უწყობს ხელს. ცხოვრების ეს წესი თვით შემოქმედმა დაგვიდგინა.” ჭეშმარიტი ქრისტიანი მართასაც უნდა იტევდეს და მარიამსაც, მართასავით უნდა ირჩებოდეს წარმავალი მიწიერი ღირებულებების მოსაპოვებლად, რათა გადაარჩინოს არა მარა მართო ხორცი, არამედ სულიც და შეძლოს მარიამისეული სწრაფვა მარადიულისაკენ სასუფეველის მოსაპოვებლად.

ლიტერატურა:

1. ბიბლია. (1991) სტოკჰოლმი.
2. გოგორიშვილი, ი. (2013) მართლმადიდებელი ეკლესია და საქართველოს სახელმწიფოს მშენებლობის იდეა, VII სამეცნიერო კონფერენცია „ქრისტიანობა და ეკონომიკა“, მოხსენებათა კრებული, თსუ, თბილისი-გორი, გვ. 35-40 https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/konf13.pdf
3. გოგორიშვილი, ი. (2015) „მდგრადი მოხმარება როგორც ქრისტიანული ფასეულობა და მისი დამკვიდრების აუცილებლობა საქართველოში“, VIII საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „ქრისტიანობა და ეკონომიკა“, მოხსენებათა კრებული, თსუ, თბილისი-ბათუმი, გვ. 36-39 http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/105327/1/Qristianoba_Da_Ekonomika_2015.pdf
4. გრძელიშვილი, ნ. (2016) „პილიგრიმული ტურიზმი - “წმინდა ანდრიას გზა“- სულიერი, სოციალური, ეკონომიკური ასპექტები“, IX საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „ქრისტიანობა და ეკონომიკა“, მოხსენებათა კრებული, თსუ, თბილისი-ქუთაისი, გვ. 59-64 https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/konf16.pdf
5. გრძელიშვილი, ნ. (2013) „რელიგიური ტურიზმი, როგორც მსოფლიო და რეგიონულ ეკონომიკაში საქართველოს ინტეგრაციის ფაქტორი“, VII სამეცნიერო კონფერენცია „ქრისტიანობა და ეკონომიკა“, მოხსენებათა კრებული, თსუ, თბილისი-გორი, გვ. 41-48 https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/konf13.pdf
6. მენი ა., ყოფიერება და რწმენა., გაზეთი `ჩვენი მწერლობა-`, თბ., 2004
სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმინდესისა და უნეტარესის ილია

მეორის საადგომო ეპისტოლეები <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://www.orthodoxy.ge/patriarqi/sarchevi.htm&ved=2ahUKEwjNn7OSgonzAhUuhf0HHT5ODc0QFnoECACQAQ&usq=AOvVaw1pjDp3SvYQM9vhSbpiTSZi&cshid=1631985126299> .

7. ქადაგებანი იმერეთის ეპისკოპოსისა გაბრიელისა (1989), ტ. II. ქუთაისი.
8. შიხაშვილი გ. (2004) საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია მეორე სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების აქტუალური საკითხების შესახებ, თბ. 2004.
9. შიხაშვილი გ. სვანიძე ი. (2015) „ბიბლიური მოძღვრება, როგორც მდგრადი ეკონომიკურ-ეკოლოგიური განვითარების ეროვნული კონცეფციის საფუძველი“, VIII საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „ქრისტიანობა და ეკონომიკა“, მოხსენებათა კრებული, თსუ, თბილისი-ბათუმი, გვ. 129-134 URL: http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/105327/1/Qristianoba_Da_Ekonomika_2015.pdf
10. ჩიხლაძე ნ. (2013) მართლმადიდებლობის ეკონომიკური პარალელები, Available from: https://www.researchgate.net/publication/320716799_martlmadideblobis_ekonomikuri_paralelebi [accessed Sep 11 2021].
11. ჩიხლაძე ნ., კოლუაშვილი პ., (2013) „აგროპროდუქცია, როგორც ძღვენი, საზრდელი და გადასახადი წმინდა წერილში“ VII სამეცნიერო კონფერენციის „ქრისტიანობა და ეკონომიკა“ შრომების კრებული, თბილისი-გორი, გვ. 58-64 URL: https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/konf13.pdf
12. ცეცხლაძე მ. (2010) რელიგია და ეკონომიკა. გამომცემლობა შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. ბათუმი.
13. Gagnidze. I. (2019) Principles of economics related to human interaction from the perspective of orthodox teaching. The 4th International Scientific Conference Challenges of Globalization in Economics and Business. Proceedings. TSU. Tb. Georgia. pp. 36-39. URL: <https://dspace.tsu.ge/handle/123456789/488?locale-attribute=en>
14. Gagnidze, I.(2013) Orthodoxy and Economy. Publishing House “Universali”. Tb. Georgia. (in Georgian) URL: <http://eprints.tsu.ge/580/>
15. Вебер. М. (1972) Протестантская этика, М.
16. Трубецкой Е. Н. (1990) «О христианском отношении к современным событиям», Новый мир № 7.
17. Цецхладзе. М. Сурманидзе. З. (2019) Христианское осмысление концепции свободного рынка. **OIKONOMOS: Journal of Social Market Economy.** 2(14), 2019. ISSN 2351-6178. Oikonomos European Reserach Association. Vilnius, Lithuania, p 29-40[http://oikonomos-journal.org/public/uploads/files/OIKONOMOS%20Journal%20of%20Social%20Market%20Economy%20\(14\),%202019.pdf](http://oikonomos-journal.org/public/uploads/files/OIKONOMOS%20Journal%20of%20Social%20Market%20Economy%20(14),%202019.pdf)

An Economic Understanding of “the Parable of Martha and Mariam”

Murman Tsetskhladze

*Associated Professor Batumi Shota Rustaveli State University
Head of the Economics Department Faculty of Economy and Business*

SUMMARY

Some scientists deem that Christian understanding of economic activity, property and wealth is ambivalent and bring as an examples almost mutually exclusive theses from the homilies of church fathers. For instance, Saint Clement of Alexandria teaches us that right of property generates from friendship of man with God. It is precious gift of God. Saint John Chrysostom instructs: “Talk to me not about rich, but talk to me about them, who are slaves of richness. Saint Job was rich, but was not serving the Mammon.” But elsewhere the same John Chrysostom severely condemns richness: “It corrupts the soul”, “The soul of the wealthy is full of evil” and etc.

Frequently, such a combination of citations can actually lead us to error, so it is necessary to apply original source and to see in what context the citation is situated and generally, what kind of attitude Christian doctrine has towards the economic activity.

In the work there is represented, according to holy scripture, what should primary concern of Christian be, what is his/her task and what place labor and wealth should take in his/her earthly life, how he/she should obtain and dispose of it. The focus is on the primary sources and not on the opinions of the author.

Key Words: Christianity, Work, Wealth, Charity, Paradise.

საქართველოს მობილური ოპერატორების მომგებიანობის ამაღლების მნიშვნელოვანი ასპექტები

გედა წითელაშვილი
თსუ დოქტორი

წინამდებარე სტატიის მიზანია საქართველოს სატელეკომუნიკაციო დახვის წამყვანი მობილური ოპერატორების მომგებიანობის კვლევა და ანალიზი და აღნიშნულის შედეგად შესაბამისი დასკვნების და რეკომენდაციების შემუშავება.

კვლევის საგანია საანალიზო საწახმოების მომგებიანობის მაჩვენებლები. კვლევის ობიექტია საქართველოში სატელეკომუნიკაციო დახვის წამყვანი კომპანიები.

ჩატარებული კვლევის შედეგად გამოვლენილია კომპანიების მომგებიანობის ცვალებადობის ტენდენციები, მისი ცვლილებების გამომწვევი ფაქტორები და შემუშავებულია მომგებიანობის სტაბილიზაციისა და შემდგომი გაუმჯობესების ღონისძიებები.

საკვანძო სიტყვები: მოგება, მომგებიანობა, ფაქტორული ანალიზი, მომგებიანობის ფაქტორული მოდელი.

მომგებიანობა ბიზნესის უპირველესი მიზანია. მომგებიანობის გარეშე კომპანიის განვითარება და საერთოდ, გადარჩენა გრძელვადიან პერიოდში შეუძლებელია, შესაბამისად, ამა თუ იმ კომპანიის მენეჯმენტისათვის წარსული მომგებიანობის ანალიზის საფუძველზე სამომავლო მომგებიანობის ამაღლების ადეკვატური გადაწყვეტილებების შემუშავება მუდამ მნიშვნელოვანი და აქტუალურია.

რაც შეეხება საკვლევი კომპანიების დარგის თავისებურებებს, საქართველოში სატელეკომუნიკაციო დარგის განვითარება 1999 წლიდან იწყება. აღსანიშნავია, რომ ამ დროიდან მოყოლებული ქართულ სატელეკომუნიკაციო ბაზარზე მარეგულირებელ ორგანოდ საქართველოს ეროვნული კომუნიკაციების კომისია გვევლინება. ხოლო, შპს „მაგთიკომი“ იყო საქართველოში პირველი მობილური ოპერატორი, რომელიც 1996 წლის 12 თებერვალს დაარსდა. მისი სერვისები მოიცავს: მობილურ ტელეფონებს, მობილურ ინტერნეტს (მოიცავს მობილური ქსელის განვითარების ყველა ტექნოლოგიას: 2G, 2.5G, 3G, 3.5G, 4G, 4.5G); სადენიან ფიქსირებულ ტელეფონიას (VoIP); სატელიტურ ტელევიზიას (ბრენდი „მაგთისატი“, 2012 წლიდან; საქართველოსა და სამხრეთ კავკასიაში პირველი ოპერატორი); ინტერნეტ ტელევიზიას (IPTV) (2016 წლიდან) და ოპტიკურ-ბოჭკოვან ინტერნეტს (2016 წლიდან). მეორე მობილური ოპერატორი არის - შპს „ჯეოსელი“, რომელიც, შპს „მაგთიკომის“ მსგავსად 1996 წელს დაფუძნდა. 2018 წელს საქართველოს საკომუნიკაციო დარგში უმსხვილესი ტრანსაქციის შედეგად შპს „ჯეოსელი“ ქვეყნის უდიდესი სატელეკომუნიკაციო კომპანიის, სს „სილქნეტის“ შვილობილი კომპანია გახდა. ტრანსაქციების ღირებულებამ 153 მილიონი აშშ დოლარი შეადგინა.

საქართველოს სატელეკომუნიკაციო ბაზარზე მესამე და ჯერ-ჯერობით უკანასკნელი მობილური ოპერატორი შპს „ვიონი საქართველო“ გახდა, რომელმაც ბრენდი „ბილაინის“ მეშვეობით პირველი კომერციული მობილური კავშირი 2007 წლის 15 მარტს დაამყარა. მას შემდეგ კომპანია დინამიურად ვითარდება და სადღეისოდ მის 1.3 მილიონ მომხმარებელს უზრუნველყოფს უსადენო სატელეფონო მომსახურებით.

წინამდებარე სტატიაში გამოკვლეულია ჩამოთვლილი კომპანიების მომგებიანობის შეფასება და მისი შემდგომი ამაღლების ღონისძიებების შემუშავება.

მოგებისა და მომგებიანობის თეორიული ასპექტები

თეორიული თვალსაზრისით, მოგება არის კომპანიის შემოსავლებსა და ხარჯებს შორის სხვაობა. იგი არის საწარმოთა ეკონომიკური ეფექტიანობის აბსოლუტური მაჩვენებელი. საწარმოს შემოსავლის გამომუშავება შეუძლია სხვადასხვა ბიზნეს საქმიანობიდან, რომელთაგან უმთავრესი საკუთარი პროდუქციის ან მომსახურების რეალიზაციაა. რაც შეეხება კომპანიის ხარჯებს, ისინი წარმოიქმნება კომპანიის სხვადასხვა ტიპის აქტივობის შედეგად, როგორცაა წარმოებული და რეალიზებული პროდუქციის ან მომსახურების თვითღირებულება.

აღსანიშნავია, რომ მომგებიანობის განმარტება შესაძლებელია, როგორც სააღრიცხვო მოგების, ასევე ეკონომიკური მოგების მაჩვენებლების მეშვეობით. კომპანიები საკუთარი მოგების გაანგარიშებისას ე.წ. **სააღრიცხვო მოგების** წესს იყენებენ, რომელიც გულისხმობს იმას, რომ კომპანიამ მოგება უნდა გამოთვალოს აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდერტების მეთოდის შესაბამისად აღიარებულ შემოსავლებსა და ხარჯებს შორის სხვაობით. სააღრიცხვო მოგების უპირატესობა ის არის, რომ იგი საშუალებას აძლევს მენეჯმენტს, მოგებისა და მომგებიანობის მაჩვენებლები შეუდაროს როგორც წინა წლების, ასევე სხვა საწარმოების მაჩვენებლებს.

რაც შეეხება **ეკონომიკურ მოგებას**, აღნიშნული გამოითვლება კომპანიის შემოსავლებიდან არა მარტო რეალური, ხილული ხარჯების გამოკლებით, არამედ აგრეთვე სხვადასხვა ალტერნატიული დანახარჯის გათვალისწინებითაც, რომელიც გულისხმობს კომპანიის მიერ ხელიდან გაშვებულ სხვადასხვა საინვესტიციო შესაძლებლობებიდან მისაღებ უკუგებას. ეკონომიკური მოგების მნიშვნელობა ისაა, რომ იგი ქმინის საწარმოს მოგების უფრო ზუსტ და ყოვლისმომცველ სურათს უფრო სწორი გადაწყვეტილებების მისაღებად.

მომგებიანობა ახასიათებს რესურსების გამოყენების ხარისხს, მათ ეფექტიანობას. თეორიასა და პრაქტიკაში მომგებიანობის მრავალი მაჩვენებელი გამოიყენება (იხ. დიაგრამა 2). ბიზნესისი წარმატების ყველაზე მნიშვნელოვანი მიმართულება მომგებთან ზრდაა. როგორც ცნობილია, ორ საწარმოს შორის ისაა უფრო ეფექტიანი, რომლის მომგებიანობაა მაღალი და არა მოგების მოცულობა.

საანალიზო კომპანიების მომგებიანობის ცვლილების გამომწვევი ფაქტორები

საანალიზო კომპანიებთან მიმართებაში დავინტერესდით, განგვეხილა აქტივების საერთო ეკონომიკური მომგებიანობის მაჩვენებლის (PTA) ფაქტორული ანალიზი რვა ფაქტორიანი მოდელის საფუძველზე, რომელიც შემუშავებულია ქართველი ეკონომისტის ი. ჭილაძის მიერ დიუპონტის მოდელირების მეთოდის გამოყენებით. ამ მოდელის საფუძველზე მიზნად დავისახეთ საკვლევი კომპანიების რესურსების მომგებიანობაზე მოქმედი ფაქტორების გავლენების გაზომვა და უარყოფითი ფაქტორების გავლენების აღმოსაფხვრელად შესაბამისი ღონისძიებების შემუშავება.

$$PTA = \frac{P}{TA} = \frac{P}{OP} \times \frac{OP}{PS} \times \frac{PS}{S} \times \frac{S}{CS} \times \frac{CS}{OEx} \times \frac{OEx}{(MM + CA)} \times \frac{(MM + CA)}{Ow.C} \times \frac{Ow.C}{TA}$$

$\frac{P}{TA}$ - არის აქტივების მომგებიანობა, დაბეგვრამდე მოგების ანუ წლიური მოგების ფარდობა მთლიანი აქტივების საშუალო წლიურ ღირებულებასთან.

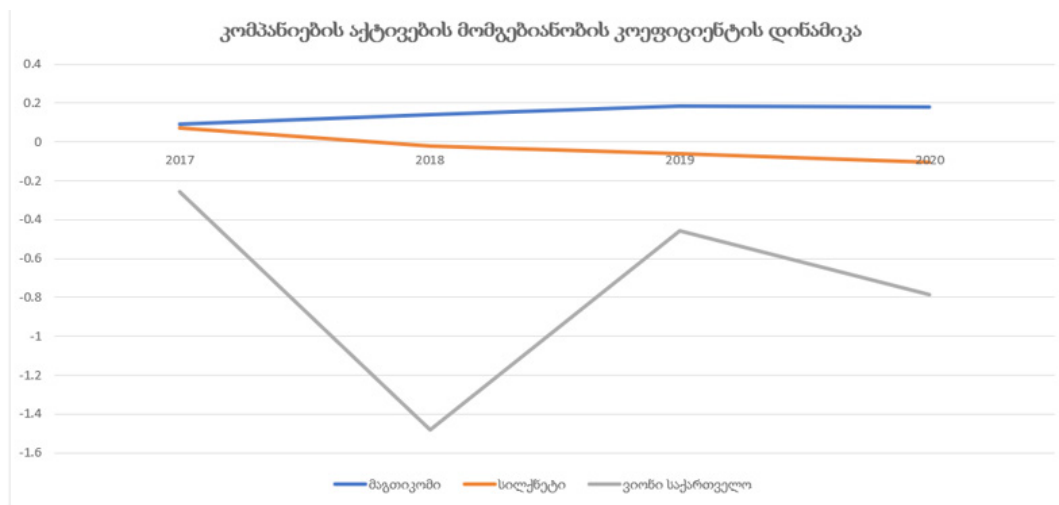
აღნიშნულ მოდელში წარმოდგენილია შემდეგი ფაქტორები:

- $\frac{P}{OP}$ - წლიური მოგების კოეფიციენტი - წლიური მოგების (მოგება დაბეგვრამდე) ფარდობა საოპერაციო მოგებასთან. ეს კოეფიციენტი რაც უფრო ახლოსაა ერთთან, მით დაბალია მოგების გადასახადის ტვირთი და სხვა თანაბარ პირობებში, რაც ზრდის საწარმოს საერთო ეკონომიკურ მომგებიანობას.

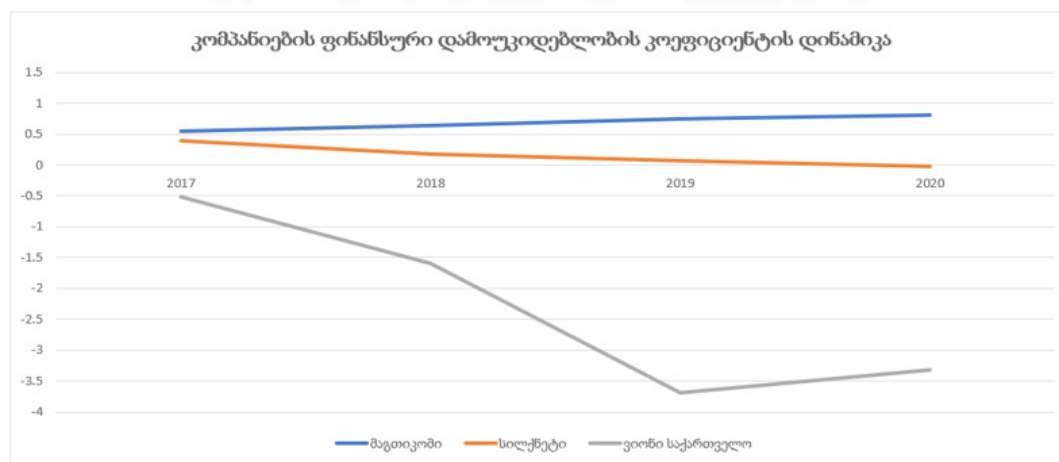
- $\frac{OP}{PS}$ - **საოპერაციო მოგების კოეფიციენტი** - საოპერაციო მოგების ფარდობა რეალიზაციიდან მიღებულ მოგებასთან. ასევე, ეს კოეფიციენტი რაც უფრო ახლოსაა ერთთან, მით უფრო მაღალია მართვისა და მომსახურების ხარჯების ეფექტიანობა, დაბალია საოპერაციო რისკი და მაშასადამე, იზრდება მოგება.
- $\frac{PS}{S}$ - **საერთო მოგების მარჟა** - რეალიზაციიდან მიღებული მოგების ფარდობა რეალიზაციიდან მიღებულ შემოსავალთან. იგი არის მოგების მარჟა ანუ მოგების ნორმა და მისი ზრდა აქტივების მომგებიანობის ზრდას იწვევს.
- $\frac{S}{CS}$ - **დანახარჯების შემოსავლიანობა** - რეალიზაციიდან მიღებული შემოსავლის ფარდობა რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულებასთან. იგი ახასიათებს რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულების ერთეულზე მიღებული შემოსავლის დონეს ანუ სანარმოო ხარჯების უკუგებას.
- $\frac{OEx}{CS}$ - **სანარმოო ხარჯების წილი საოპერაციო ხარჯებში** - რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულების ფარდობა საოპერაციო ხარჯებთან. იგი ახასიათებს სანარმოო ხარჯების წილს საოპერაციო ხარჯებში. მისი ზრდა, წარმოების მოცულობის ზრდაზე მიუთითებს და სხვა თანაბარ პირობებში მოგებასა და მომგებიანობის მოსალოდნელ სიდიდეს ზრდის. ხოლო, მისი შემცირება საოპერაციო რისკების ზრდაზე მიანიშნებს.
- $\frac{OEx}{MM+CA}$ - **ავანსირებული ღირებულების წრებრუნვა** - საოპერაციო ხარჯების ფარდობა ძირითადი საშუალებებისა და მატერიალური მარაგების საშუალოწლიურ ღირებულებასთან. იგი არის რესურსებში ავანსირებული ღირებულების ბრუნვის ანუ ბიზნესის აქტივობის მაჩვენებელი. რაც უფრო დროულად დაიხარჯება რესურსები და არ შეფერხდება მათი ბრუნვა, ეს კოეფიციენტი მითი უფრო მაღალი იქნება და მით უფრო გაზრდის მომგებიანობის მოსალოდნელ დონეს.
- $\frac{MM+CA}{Ov.C}$ - **საკუთარი კაპიტალის ბრუნვა** - ძირითადი საშუალებებისა და მატერიალური მარაგების საშუალოწლიური ღირებულების ფარდობა საკუთარი კაპიტალის საშუალო წლიურ ღირებულებასთან. იგი ახასიათებს რესურსებში ავანსირებული ღირებულების დონეს საკუთარი კაპიტალის ერთ ლარზე.
- $\frac{Ov.C}{TA}$ - **ფინანსური დამოუკიდებლობის კოეფიციენტი** - საკუთარი კაპიტალის საშუალოწლიური ღირებულების ფარდობა აქტივების საშუალოწლიურ ღირებულებასთან. იგი არის საკუთარი კაპიტალის წილის კოეფიციენტი აქტივებში ანუ (ფინანსური დამოუკიდებლობის კოეფიციენტი). მისი ზრდა მიანიშნებს, რომ სანარმოს აქტივების დაფინანსების წყაროებში მცირდება სესხების წილი და შესაბამისად საპროცენტო ხარჯების მოცულობაც, რაც ხელს უწყობს როგორც მოგების, ასევე აქტივების მომგებიანობის დონის ზრდას.

ეს ფაქტორ-მაჩვენებლები ასევე ლევერიჯის ცვლილებაზეც მიანიშნებენ. მათი ზრდა ამცირებს საოპერაციო და ფინანსურ ლევერიჯს ანუ რისკებს.

აღნიშნულ მოდელზე დაყრდნობით, შპს „მაგთიკომისთვის“, სს „სილქნეტისთვის“ და შპს „ვიონი საქართველოსთვის“ მოცემული მოდელი წარმოდგენილია ქვემოთ მოცემულ ცხრილებში და დიაგრამებში.

დიაგრამა 1. საანალიზო საწარმოების აქტივების მომგებიანობის კოეფიციენტის დინამიკა

დიაგრამა 2. საანალიზო საწარმოების ფინანსური დამოუკიდებლობის კოეფიციენტის დინამიკა

ქვემოთ მოცემულ ცხრილებში ნაჩვენებია საანალიზო საწარმოების მომგებიანობის მაშვენებლები პანდემიამდე (2017) და პანდემიის შემდგომ წლებში (2020) და აღნიშნულ წლებში მომგებიანობაზე მოქმედი ფაქტორების გავლენა:

ცხრილი 1. საანალიზო საწარმოების აქტივების მომგებიანობის ფაქტორული მოდელი

მაჩვენებლები	პანდემიამდე - 2017 წელი			პანდემიის შემდეგ - 2020 წელი		
	მათიკომი	სილქნეტი	ვიონი საქართველო	მათიკომი	სილქნეტი	ვიონი საქართველო
აქტივების მომგებიანობა (P/TA)	0.0894	0.0717	-0.2543	0.1790	-0.1022	-0.786
ფაქტორები :						
1. P/OP	0.848	0.5829	1.9216	1.0290	-1.0916	-4.6143
2. OP/PS	0.6491	0.4127	-1.6797	0.8393	0.4773	0.4806
3. PS/S	0.335	0.4356	0.1328	0.4656	0.4414	0.3944
4. S/CS	1.5037	1.7719	1.1532	1.8712	1.7901	1.6513
5. CS/OEx	5.6576	2.2059	2.4363	7.1422	2.4213	2.9562
6. Oex/(MM+CA)	0.1007	0.2214	0.386	0.0619	0.1979	0.2886
7. (MM+CA)/Ov.C	1.039	2.0202	-1.0498	0.6638	-28.3116	-0.1922
8. Ov.C/TA	0.5446	0.3912	-0.5211	0.8102	-0.0183	-3.3186

ცხრილი 2. მომგებიანობაზე მოქმედი ფაქტორების გავლენები პანდემიამდე და პანდემიის შემდეგ 2020 წელს 2017 წელთან შედარებით

მაჩვენებლები	მაგთიკომი	სილქნეტი	ვიონი საქართველო
აქტივების მომგებიანობის ცვლილება	0.0896	-0.1739	-0.5317
ფაქტორთა გავლენა :			
1. წლიური მოგების კოეფიციენტი	0.0191	-0.2059	0.8651
2. საოპერაციო მოგების კოეფიციენტი	0.0318	-0.0210	-0.7855
3. საერთო მოგების მარჟა	0.0547	-0.0020	-0.3441
4. დანახარჯების შემოსავლიანობა	0.0477	-0.0016	-0.2241
5. სანარმოო ხარჯების წილი საოპერაციო ხარჯებში	0.0637	-0.0155	-0.1585
6. ავანსირებული ღირებულების წრებრუნვა	-0.1180	0.0185	0.2274
7. საკუთარი კაპიტალის ბრუნვა	-0.0680	2.3409	0.5506
8. ფინანსური დამოუკიდებლობის კოეფიციენტი	0.0587	-2.2873	-0.6626

როგორც ვხედავთ, შპს „მაგთიკომისათვის“ აქტივების მომგებიანობა მთელი საანალიზო პერიოდის მანძილზე დამატებით დაზარდა, რასაც აგრეთვე ადასტურებს შესაბამისი ფაქტორული მაჩვენებლების დინამიკაც. კერძოდ შესაბამისი ფაქტორული ინდექსებიდან მხოლოდ ავანსირებული ღირებულების წრებრუნვის და საკუთარი კაპიტალის ბრუნვის ინდექსმა განიცადა საანალიზო პერიოდში შემცირება, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ დანარჩენი ფაქტორების დამატებითი გაუმჯობესების გამო აქტივების ზოგადი მომგებიანობის მაჩვენებელიც წლიდან წლამდე უმჯობესდება. სამწუხაროდ იგივეს ვერ ვიტყვით სს „სილქნეტის“ მომგებიანობის მაჩვენებლებზე, რომელიც საანალიზო პერიოდის განმავლობაში წლიდან დრამატულ გაუარესებას განიცდის. მოდელში ნაჩვენები ფაქტორებიდან მხოლოდ საოპერაციო მოგების, საერთო მოგების, დანახარჯების შემოსავლიანობის და საოპერაციო ხარჯებში სანარმოო ხარჯების წილის კოეფიციენტმა განიცადა ზრდა, ხოლო დანარჩენი ფაქტორები გაუარესდა. აღნიშნული გამოწვეულია კომპანიის მიერ შპს „ჯეოსელის“ შესაძენად გამოშვებული სოლიდური ღირებულების მქონე ობლიგაციების გამო, რომელსაც ბუნებრივია სოლიდური საპროცენტო ხარჯები და უარყოფითი საკურსო სხვაობები ახლავს ლარის დევალვაციის გამო. აღნიშნული ორი მიზეზის ერთობლიობა იწვევს კომპანიის დაბეგვრამდე მოგების და შესაბამისად მომგებიანობის მაჩვენებლის გაუარესებას. აგრეთვე აუცილებლად აღსანიშნავია, რომ ზემოთხსენებული ფაქტორების ფონზე კომპანიის საოპერაციო მოგება და საოპერაციო მარჟა საანალიზო პერიოდის განმავლობაში სტაბილურად იზრდება, თუმცა ზემოთხსენებული უარყოფითი ფაქტორების ფონზე კომპანია წმინდა ზარალს აჩვენებს საკუთარ ფინანსურ ანგარიშგებაში.

რაც შეეხება კომპანიას - „ვიონი საქართველო“, ზემოთ გამოთვლილი ფაქტორული მონაცემებიდან ჩანს, რომ კომპანია მთელი საანალიზო პერიოდის განმავლობაში წამგებიანია. საანალიზო პერიოდში კომპანიის საოპერაციო მოგების, საერთო მოგების, დანახარჯების შემოსავლიანობის, საოპერაციო ხარჯებში სანარმოო ხარჯების წილის და საკუთარი კაპიტალის ბრუნვის კოეფიციენტმა განიცადა ზრდა. განსაკუთრებით საყურადღებოა 2018 წელი, როდესაც კომპანიის აქტივების უკუგება -148% იყო. აღნიშნული გამოიწვია კომპანიის ფინანსურ ანგარიშგებაში 2018 წელს აღიარებულმა გაუფასურების ზარალმა, რომელმაც 131,000 ათასი ლარი შეადგინა, რომლის შედეგადაც კომპანიამ ჯერ კიდევ საოპერაციო შედეგების დონეზე ზარალი განიცადა. 2019 წლის ფინანსურ ანგარიშგებაში აღნიშნული ხარჯი მხოლოდ 631 ათასი ლარი იყო, რომლის შედეგადაც კომპანიამ 25,550 ათასი ლარის

საოპერაციო მოგება დააფიქსირა, თუმცა ფინანსური ხარჯების და კურსთაშორისი სხვაობების დიდი მოცულობის გამო წმინდა მოგება ყოველ წელს უარყოფითი იყო, რაც ზემოთ წარმოდგენილ ცხრილში არის ნაჩვენები.

დასკვნა

ამრიგად, ჩატარებული კვლევის შედეგად, აღმოჩნდა, რომ პანდემიამდე პერიოდში სს „სილქნეტის“ და შპს „ვიონი საქართველოს“ მომგებიანობა უფრო მაღალი იყო ვიდრე პანდემიის შემდგომ პერიოდში, რომლის დროსაც კომპანიის მთელი რიგი ფაქტორები გაუარესებას განიცდის. კომპანიის მომგებიანობა არასდროს არ არის დამოკიდებული ერთ ცვლადზე. იგი არის სხვადასხვა ფაქტორების ურთიერთკავშირისა და ურთიერთგავლენის შედეგი. ჩატარებულმა კვლევამ აჩვენა შემდეგი : საანალიზო პერიოდში მომგებიანობა მერყევია, კომპანიები ზოგჯერ ზარალიანია, ფინანსური დამოუკიდებლობა სს „სილქნეტს“ და შპს „ვიონი საქართველოს“ დაკარგული აქვთ. რაც შეეხება შპს „მაგთიკომს“, მისი მომგებიანობა საანალიზო პერიოდში მნიშვნელოვნად გაიზარდა, რაც გამომწვეულია კომპანიის ხარჯების სწორი მართვით.

მომგებიანობის გაუმჯობესების მიზნით, შემუშავებულ იქნა შემდეგი რეკომენდაციები:

- აღსანიშნავია, რომ წამგებიანი საანალიზო კომპანიების ზარალი უმეტესწილად გამომწვეულია დიდი საპროცენტო ხარჯების და საკურსო ზარალის გამო. შესაბამისად აუცილებელია, რომ კომპანიებმა შეიმუშავონ აღნიშნული ხარჯების ოპტიმიზაციის ხერხები ან მოძებნონ კომპანიის დაფინანსების შედარებით იაფი მეთოდები.
- რაც შეეხება საოპერაციო ხარჯებს, აუცილებელია, რომ კომპანიებმა მოძებნონ მათი ეფექტურად მართვის ხერხები, რაც კომპანიებს უფრო მეტ მოქნილობას და სახსრების მომგებიანად დაბანდების შესაძლებლობას მისცემს.
- აგრეთვე აუცილებელია, რომ კომპანიის მენეჯმენტმა მომგებიანობის ანალიზის დროს ყოველთვის გამოიყენოს მრავალფაქტორული მოდელი. ჩვენს შემთხვევაში მოდელი 8 ფაქტორისაგან შედგება, რომელიც მიმოიხილავს კომპანიის მომგებიანობის ყველა ასპექტს, დაწყებული კომპანიის მოგების კოეფიციენტებით და დამთავრებული ფინანსური დამოუკიდებლობის კოეფიციენტით.

ლიტერატურა:

1. კომუნიკაციების კომისიის შესახებ : <https://comcom.ge/ge/the-commission/about-commission>
2. “სილქნეტის” და „ჯეოსელის“ გაერთიანება : https://silknet.com/?module=news&id=165&type_id=1&language=ge
3. სს “სილქნეტი”, 2016-2020 წლების ფინანსური ანგარიშგება, www.reportal.ge
4. სს “სილქნეტი”, კომპანიის შესახებ : <https://www.silknet.com/?module=management&language=ge>
5. შპს “ვიონი საქართველო”, 2016-2020 წლების ფინანსური ანგარიშგება, www.reportal.ge
6. შპს “ვიონი საქართველო”, კომპანიის შესახებ : <https://beeline.ge/ka/about-us/about-company>
7. შპს “მაგთიკომი”, 2016-2019 წლების ფინანსური ანგარიშგება, www.reportal.ge
8. შპს “მაგთიკომი”, კომპანიის შესახებ : <https://www.magticom.ge/ka/about-company>
9. ქილაძე, ი. ფინანსური ანალიზი, მესამე გადამუშავებული გამოცემა. თბ., 2018
10. Penman, S.H. (2013). Financial Statements analysis and security valuation (International Edition).
11. Peterson, P.P & Fabozzi F.J. (1999). Analysis of Financial Statements. Published by Frank J. Fabozzi Associates
12. Economic Profit vs. Accounting: What's the Difference? <https://www.investopedia.com/ask/>

- answers/033015/what-difference-between-economic-profit-and-accounting-profit.asp
13. Hofstrand, D. (2013). Cash Flow and Profitability are Not the Same. Iowa State University. Retrieved from : <https://www.extension.iastate.edu/agdm/wholefarm/html/c5-213.html>
 14. What are Profitability Ratios? <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/finance/profitability-ratios/>
 15. Chiladze, I. (2018). Theoretical and Practical Aspects of Profitability Factorial Analysis. 11th International Scientific Conference: Accounting and Finance: Science, Business and Public Sector Partnership. Journal: Science and Studies of Accounting and Finance: Problems and Perspectives, Volume 12, Number 1, pp. 12-18. 2018, <http://erd.asu.lt/ssaf/article/view/269>

Important Aspects of Enhancing Profitability of Georgian Mobile Operators

Gela Tsitelashvili

TSU PhD Student

SUMMARY

Aim of this article is to research and analyze of profitability of leading Georgian telecommunications companies and prepare respective conclusions and recommendations based on given research.

Subject of this research is profitability indicators of analytical enterprises. Object of this research is leading Georgian telecommunications companies.

Based on performed research tendency of companies' profitability changes and respective influencing factors are demonstrated and based on given analysis further profitability improvement and stability measures are stated.

Based on performed research and analysis, we identified, that during pre-pandemic period profitability of JSC "Silknet" and LLC "Vioni Georgia" was higher, than post pandemic period profitability, when most indicators of companies' profitability deteriorated, including gross profit margin and operating profit margin. Profitability is always depending on several variables and covariation between them. Performed research resulted with following conclusions: Profitability is variable during the analytical period, companies sometimes suffer with loss, JSC "Silknet" and LTD "Vioni Georgia" do not have financial independence. Regarding LLC "Magticom", its profitability during analytical period has improved significantly, which is caused due to correct cost management.

To improve profitability, following recommendations were established:

- It is necessary to note, that loss-making companies are suffering from high finance costs and foreign exchange losses. Therefore, it is vital, that companies implement methods of optimization of given expenses or seek alternative and less expensive source of financing.
- Regarding operating expenses, companies should seek more efficient methods of management operating expenses. This will give companies more flexibility and additional opportunity to invest free cash flows more profitably.
- As a conclusion, it is necessary to say, that companies should use multifactorial model, when assessing profitability of enterprise. In our case, model consists of eight variables, which reviews all aspects of enterprise profitability.

Key words: profitability, profit, factorial analysis, factorial analysis of profitability.

ეკონომიკის ქრისტიანული პარადიგმები

იზოლდა ქილაძე

თსუ ასოციირებული პროფესორი, ეკონომიკის
დოქტორი

შიომის მიზანია ახსნას, ქრისტიანული მსოფლმხედველობის ეკონომიკური პაჩადიგმები, ჰაც აუცილებელია სამახთიანი და საიმედო ეკონომიკური უხთიეხთობების დამკვიდრების, განვითარებისა და ადამიანების სულიეხი გადახჩენის გზაზე.

შიომაში განხილულია ქრისტიანული მსოფლმხედველობის ეკონომიკური მოთხოვნები, თუ ჰოგოხ უნდა იშიომოს და იცხოვროს ადამიანმა, ჰათა დააგოვოს ნამდვილი სიმდიდე ცაში და მიაღწიოს სულის ხსნას ჰათა გადახჩეს.

გამომდინაე იქედან, ჰომ ეკონომიკა ადამიანების საქმიანი უხთიეხთობების ეხთობრიობაა, ადამიანი კი შექმნილია ხატად ღვთისა, მას უზენაესის მიმახთ ევადება ეკონომიკური საქმიანობაშიც დაიცვას შემოქმედის მიეხ ცხოვრებისა და შიომის ფუნდამენტური პინციპები. წინამდებაე ნაშიომში სახაეებისეული მსოფლმხედველობის განხილვის საფუძველზე ჩამოყადიებებულია ეკონომიკის ქრისტიანული პაჩადიგმები და ჩატაეებული კვლევის შედეგად გაკეთებულია შესაბამისი დასკვნები.

კვლევაში გამოყენებულია დოგიკური განსჯის, აზოვნების სინთეზისა და ანადიზის მეთოდები.

საკვანძო სიგყვები: ათი მცნება, ეკონომიკა, ქრისტიანობა, საბოდო მიღმუხი მიზანი.

შესავალი

ქრისტიანული მსოფლმხედველობა პირდაპირ უკავშირდება და აღიარებს აზრის გამოხატვის თავისუფლებას. წმინდა წიგნი გვასწავლის: „აზრთა სხვადასხვაობაც უნდა იყოს თქვენში, რათა გამოჩნდეს მოსაწონი თქვენს შორის“ (1. 1.19), აგრეთვე: „რწმენა საქმის გარეშე მკვდარია“ (1. იაკობი 2. 14-21). თუ გნამს და სათნოებას არ აკეთებ, არ იცავ ღმერთის რჩევებს, არაფრით განსხვადვები ეშმაკისაგან რომელმაც იცის რომ ღმერთი არსებობს, მაგრამ ებრძვის მას.

ადამიანს, რომელიც შექმნილია ხატად ღვთისა, უზენაესის მიმართ ევალება დაიცვას შემოქმედის მიერ ცხოვრებისა და შრომის ფუნდამენტური პრინციპები, რომელიც, შეიძლება ითქვას, ძირითადად „ათ მცნებაში“ კონცენტრირებული. ამასთან, ეკონომიკა, რომელიც პირდაპირ კავშირშია მატერიალური დოვლათის შექმნასა და ფულის მოძრაობასთან, მრავალ ცდუნებას წარმოშობს. ამიტომ, ყოვლის მცოდნე ღმერთმა და ადამიანის უდიდესმა მოყვარულმა უზენაესმა მამამ, რასაკვირველია ეს იცის და ამიტომაც, მისცა კაცობრიობას უმაღლესი ცოდნა ცხოვრების წესების შესახებ, რომელთა დაცვა მას ევალება.

ოცდამეერთე საუკუნემ უკვე აჩვენა, რომ გლობალური ხასიათი შეიძინა ბუნებრივმა კატასტროფებმა და სხვადასხვა ეპიდემიურმა დაავადებებმა, რამაც კულმინაციას „კოვიდ-პანდემიის“ სახით მიაღწია. მეცნიერების პროგნოზით, წინ უფრო მეტი განსაცდელი გველოდება.

ღმერთმა დიდი სიყვარულით შექმნა მოწესრიგებული და სრულყოფილი სამყარო, რომლის საყრდენია უმაღლესი ზნეობა. ეს უზენაესმა კაცობრიობას აჩვენა მისი თვაგანწირვით, რომელიც ცოდვით სავსე დედამინაზე მოვიდა და არავინ მოუკლავს, თავად მიიყენა უდიდესი ფუზიკური ტანჯვა და ადამინების სული მარადიული სატანჯელისაგან იხსნა. ყოველივე ეს, უფრო მეტად ავალებს კაცობრიობას, დაიცვას ცხოვრებისა და შრომის ღვთიური წესები.

ეკონომიკის ქრისტიანული გაგების დოქტრინა

ბაზრის მნიშვნელოვანი როლი ისაა, რომ იგი იძლევა ინფორმაციებს და სტიმულებს, რომლებიც საჭიროა ადამიანების მიერ გადანყვეტილებების მისაღებად. მეცნიერები თვლიან (7. 2020), რომ პირველად ადამ სმითმა ჩაუყარა საფუძველი ეკონომიკის ანალიზს რელიგიურ ჟრილში, შრომაში: „გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ“, იგი წერს: „ყოველი ინდივიდი ცდილობს ისეთნაირად აამოქმედოს საკუთარი კაპიტალი, რომ მან მაქსიმალური მოგება მოუტანოს. ჩვეულებრივ მას განზრახვა არა აქვს ზემოქმედება მოახდინოს საზოგადოებრივ ინტერესებზე და არც იცის რამდენად ზემოქმედებს იგი მათზე. ინდივიდი მიისწრაფვის მხოლოდ საკუთარი უსაფრთხოებისა და სარგებლობისაკენ და, მას უხილავი ხელი წარმართავს, რათა ბოლოს და ბოლოს ზეგავლენა მოახდინოს იმაზე, რაც მის განზრახვაში არ შედიოდა. საკუთარი ინტერესების დაცვით ინდივიდი ხშირ შემთხვევაში მისდაუნებურად დიდად უწყობს ხელს საზოგადოების აყვავებას, ვიდრე იმ შემთხვევაში, თუკი ამას შეგნებულად შეეცდებოდა“ (4. 1938). ამ მსჯელობაში ცხადად იგრძნობა რომ სმითი ხედავს წესრიგის ყვლეგან მყოფობისა და აუცილებლობის უხილავ შემოქმედს და ლოგიკურად ასაბუთებს ამას. მაგალითად, ძალიან მარტივი აღსაქმელია ის ქეშმარიტება, როცა ნებისმიერი მოქალაქე საკუთარ მიწებს ამუშავებს რაიმე მოსავლის მოსაყვანად, იგი იმავდროულად სამშობლოს მიწა-წყალს უვლის, საბოლოოდ კი ღმერთის მიერ შექმნილ დედამიწას პატრონობს, თუნდაც იმ მომენტში სამშობლოზე და დედამიწაზე საერთოდ არ ფიქრობდეს. ზოგჯერ კი ზიანს აყენებს სამშობლოს მიწა-წყალს ან ეკოლოგიას, მაგრამ არ ესმის, რომ ამით ღმერთს განარისხებს.

ბევრ ქრისტიანს აქვს ეკონომიკის გაუფასურებელი გაგება, სადაც მხოლოდ ხილული მატერიალისტური გრძნობები და სურვილები ბატონობენ, ხოლო უხილავი გრძნობები და სილამაზე აქ ზედმეტია. ზოგი ფიქრობს, რომ ბიბლია (ძველი და ახალი აღთქმა) ნამდვილად არ ეხება ასეთ თემებს. მაგრამ, სინამდვილეში, ბიბლია იძლევა სრულყოფილ მსოფლმხედველობას, რომლის გამოყენება შესაძლებელია და აუცილებელიც კი, ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში, იქნება ეს ეკონომიკა, პოლიტიკა თუ კულტურა. „ნებისმიერი ადამიანური საქმიანობა - ფილოსოფია, მეცნიერება, ხელოსნობა, განათლება, კულტურა - თავის წარუვალ ღირებულებას მხოლოდ მაშინ იძენს, როცა განათლება გაიზრება ღმერთკაცში - ჩვენს უფალსა და ღმერთში იესო ქრისტეში“, წერს ღირსი იუსტინე (3.1995). ალბერტ აინშტაინი წერდა: რაც უფრო წინ მიდის მეცნიერება, მით უფრო ვუახლოვდებით ისეთ საკითხებს, რომლებზეც პასუხი გაცემა მხოლოდ რწმენით შეიძლება.

ვფიქრობთ, „აუცილებელია ეკონომიკური ურთიერთობები და საქმიანობის წესები იყოს იმგვარი, რომელიც უზრუნველყოფს ადამიანების მშვიდ ცხოვრებას ამქვეყნად და მათ მოხვედრას ცათა სასუფეველში“ (ჭილაძე, 2020). მრავალი მეცნიერ-ეკონომისტი იკვლევს სხვადასხვა გზებს, რომლითაც ბიბლიური მსოფლმხედველობა კარნახობს ქრისტიანებს ეკონომიკისადმი მიდგომების შესახებ და ამტკიცებენ, რამდენად მნიშვნელოვანია ქრისტიანობის გავლენა ეკონომიკაზე. ისინი ქრისტიანულ მოძღვრებაში გამოყოფენ ეკონომიკური ხასიათის თეზებს (ალბერტ მოჰლერი). ჩვენ ვიზიარებთ ასეთ მიდგომებს და ქრისტიანულ მოძღვრებაში უზენაესის მიერ მოცემულ ეკონომიკური შინაარსის ფუნდამენტურ რჩევებს (მითითებებს) ვუწოდებთ ეკონომიკის ქრისტიანულ პერადიგმებს, როგორცაა:

- **პირველი პარადიგმა: საქმეში ღვთის დიდება** - ქრისტიანებისთვის ყველა ეკონომიკური პრაქტიკა იწყება ღმერთის განდიდების მიზნით. „ჭამთ, სვამთ, თუ სხვა რამეს აკეთებთ, ყველაფერი აკეთეთ ღვთის სადიდებლად“ (1.1კორინთელთა 10:31). „რწმენა საქმის გარეშე მკვდარია“ (1. იაკობი, 2.17); ამდენად, ქრისტიანობა

აღიარებს ეკონომიკის უმაღლეს, მატერიის მიღმურ (ტრანსცენდენტურ) ეკონომიკურ თვალთახედვას;

- **შემდეგი პარადიგმაა ის რომ ქრისტიანული მსოფლმხედველობა პატივს სცემს ადამიანის ღირსებას - ერთმანეთის ნაშრომს** - „არა გული გითქმოდეს, რაცა იყოს მოყვასისა შენისა“ (მეათე მცნება). მიუხედავად მათი რელიგიური შეხედულებებისა, ადამიანები მუშაობენ იმ იმპულსით, რომელიც მათ გულებში ჩანერგა შემოქმედმა თავისი დიდებისათვის;
- **ქრისტიანული ეკონომიკური გაგება პატივს სცემს კერძო საკუთრებას** - ზოგიერთი ეკონომიკური სისტემა კერძო საკუთრებას განიხილავს, როგორც პრობლემას და უსამართლობის წყაროს საფუძველს. მაგრამ წმინდა წერილი არასოდეს განიხილავს კერძო საკუთრებას, როგორც პრობლემას. პირიქით, იგი არის ყველას ზრუნვის საგანი. მაგალითად, მერვე მცნება - „არ იპარო“, გულისხმობს, რომ არავის არ აქვს უფლება დაარღვიოს შრომისმოყვარე ადამიანების კერძო ფინანსური წარმატება;
- **ეკონომიკის ქრისტიანული გაგება სრულად ითვალისწინებს ცოდვის ძალას** - ცოდვის გავრცელების შესახებ ბიბლიის სწავლების სრული განხილვა მიაჩნია, რომ ცუდი მოვლენები მოხდება ყველა ეკონომიკურ სისტემაში. მაგრამ, ქრისტიანული ეკონომიკური გაგება ცდილობს ცოდვის შედეგების შემსუბუქებას, თუკი ადამიანი მოინანიებს და გულმონყალე იქნება;
- **ეკონომიკის ქრისტიანული კონცეფცია აჯილდოვებს ინიციატივებს, ინდუსტრიას და ინვესტიციებს. ინიციატივა** არის ისეთი ქმედება, რომელიც განსხვავებას, სიახლეს ქმნის. **ინდუსტრია** არის ადამიანის კორპორატიული სამუშაო. მეცნიერების დასკვნით, როგორც ირკვევა, **ინვესტიცია** ისეთივე ძველია, როგორც ედემის ბაღი. ის, რაც იძენს ღირებულებას, საპატიოა და ამ ღირებულების დაბანდების (ზრდის) იმპულსიც - საპატიოა. ქრისტიანული ეკონომიკური თეორია ადანაშაულებს ყველას, ვინც არ იმუშავებს, პატივს არ სცემს კერძო საკუთრებას და არ ასტიმულირებს ინვესტიციებს. „იმოქმედეთ ისევე როგორც მე ვაამებ ყველას ყველაფერში და სარგებლობას ვეძებ არა ჩემთვის, არამედ მრავალთათვის, რათა გადარჩნენ, ამბობს უფალი (1. I კორინთელთა. 11.33);
- **ქრისტიანული ეკონომიკური გაგება იცავს ოჯახს**, როგორც ყველაზე ძირითად ეკონომიკურ ერთეულს. ადამი და ევა ერთად იყო პირველი ეკონომიკური ერთეული. შემდეგი არის ის, რომ ოჯახი (ბიბლიურად განსაზღვრული) არის ეკონომიკის ყველაზე ძირითადი და არსებითი ერთეული;
- **ეკონომიკის ქრისტიანული გაგება პატივს სცემს როგორც ოჯახს და ასევე საზოგადოებას, აღიარებს ჰარმონიულ დამოკიდებულებას მათ შორის.** - თუ ცალკეული ოჯახები ღატაკია, ვერცერთი მთავრობა ვერ დააკმაყოფილებს თავისი მოქალაქეების საჭიროებებს. ღვთიური სწავლებით, როდესაც ოჯახები ძლიერია, მთავრობას შეუძლია სუსტი ოჯახები დააფინანსოს. ამით, ქრისტიანები პატივს სცემენ და აუმჯობესებენ საზოგადოებას;
- **ეკონომიკის ქრისტიანული ფილოსოფია აჯილდოვებს კეთილშობილებას და სათანადო მეურვეობას** - „იყავით გულმონყალენი“, ამბობს უფალი. ქრისტიანები, რომლებიც არიან სახელმწიფოს ეკონომიკისა და მომავალი თაობების კეთილდღეობის ერთგულნი, უნდა იცხოვრონ მომავალზე ორიენტირებული ფინანსური პერსპექტივით. თითოეულ ინდივიდს ეკისრება პასუხისმგებლობა, ბევრი აქვს თუ ცოტა, გულუხვად გასცეს;
- **შრომის ხარისხის დაცვის პარადიგმა** - ქრისტიანულ მსოფლმხედველობაში ასევე მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ხარისხიან შრომას: „ყველაფერს, რასაც აკეთებთ, აკეთეთ როგორც ღვთისათვის და არა როგორც კაცთათვის“ (1.კოლასელ-

- თა, 3.2). ეს სწავლება თავის მხრივ ხელს უწყობს საიმედოობას ადამიანებს შორის;
- **სამუშაო დროის განაწილების პარადიგმა** - ათი მცნების მეოთხე მრწამსი გვეუბნება: „ექვსი დღე იქმოდე და ჰქმენ მათ შინა ყოველი საქმე შენი, ხოლო დღე იგი მეშვიდე არს უფლისა შენისა“. ამ დღეს ადამიანი უნდა ადიდებდეს ღმერთს და გასცემდეს მოწყალებას;
 - **ქრისტიანობა იცავს ეკოლოგიას (ბუნებას მთლიანად) მომავალი თაობების უსაფრთხოებისათვის.** ექვსი წელი ამუშავებდა მინას და მეშვიდე წელს დაასვენეო - ამბობს უფალი. ასეთი სულიერი სიმდიდრე და უშურველობა აუცილებელია ეკონომიკის ქრისტიანული მსოფლმხედველობისათვის;
 - **ეკონომიკის ქრისტიანული გაგების მნიშვნელოვანი პარადიგმაა უპოვართა დაპურება** - ეს გულისხმობს, რომ ქრისტიანებმა უნდა ჩადონ ინვესტიცია ნაციონალურ და საერთაშორისო მისიებში, რათა მათ უზრუნველყონ უპოვართა დაპურება. ამ მისიას თვით სახელმწიფოც იღებს თავის თავზე და ეს არის გამორჩეული ქრისტიანული ფინანსური ვალდებულებები.
 - * **ეკონომიკის ქრისტიანული გაგება მხარს უჭერს გადასახდების აუცილებლობას.** ყველა ეკონომიკურ და სამთავრობო სისტემას გააჩნია საკანონმდებლო სისტემა. ამის ერთ-ერთი მაგალითია ქვეყნების საგადასახადო კოდექსი, რომელზეც, ჩვენი აზრით, მიანიშნებს უფალი, როცა ამბობს: „მოიტანეთ მეათედი საგანძურში და იყოს საზრდო ჩემს სახლში“ (2.გვ.860).
 - **მნიშვნელოვანი ქრისტიანული ეკონომიკური პარადიგმაა ასევე - ესქატოლოგიურის (მიღმურის) განსჯა და ესქატოლოგიურ დაპირებაზე ანუ კაცობრიობის დასასრულისათვის მზადება** - ადამიანის საბოლოო ფინანსური ვალდებულება არ არის მხოლოდ საკუთარ თავზე ან საკუთარ ინვესტიციებზე ფიქრი, არამედ ქრისტეს სამეფოზე ზრუნვა. „ჩვენ უნდა ვიცხოვროთ იმის აღიარებით, რომ ჩვენ ანგარიშს ჩავაბარებთ უფალს ჩვენი რესურსების მმართველობისათვის. ამავე დროს, ქრისტიანებმა ყურადღება უნდა გაამახვილონ ახალი ცისა და ახალი დედამიწის დაპირებაზე, რომელსაც გვპირდება უფალი, როგორც ჩვენს საბოლოო ეკონომიკურ იმედს. ამიტომ, ადამიანებმა უნდა დავაგროვონ საგანძური ცაში და არა დედამიწაზე (9.2016). „ყელა საქმეში შენი აღსასრული გაიხსენე და არასოდეს ჩაიდენ ცოდვას“ (2. სიბრძნე ზირაქისა, 7.36). ჩვენი აზრით, „დაგროვებული საგანძური ცაში“, არის ადამიანის მიერ მორალური ცხოვრებისათვის მიღებული ღვთიური ჯილდო.

მაშასადამე, ქრისტიანული მსოფლმხედველობა ნამდვილად არ არის შორს ეკონომიკისაგან და იძლევა სერიოზული ხასითის პარადიგმებს (თეზისებს), ეკონომიკის რეალური განვითარებისათვის. „სამეცნიერო და რელიგიურ ხედვათა გაერთიანებას, უდიდესი როლის შესრულება შეუძლია ქვეყნის განვითარების საქმეში (5. 2015).

მეცნიერები წერენ, „ურწმუნოებს შეუძლიათ ამტკიცონ, რომ ქრისტიანული გავლენა საზოგადოებრივი ცხოვრების მიღმა უნდა იყოს. თუმცა, ეს პირდაპირ ეწინააღმდეგება იმას, რაც სარგებელს მოუტანს საზოგადოებას. „ქრისტიანები, ყველა სახის საზოგადოებაში, მართლაც მოწოდებულნი არიან გამოიყენონ ბიბლიური პრინციპები დაწესებულებებში, რაც ქმნის მათ კულტურას, პოლიტიკას და ეკონომიკას. ეს გავლენა ხელს უწყობს და აძლიერებს საზოგადოებას, ქრისტიანულ მსოფლმხედველობას მოაქვს კაცობრიობის უფრო ღრმა პატივისცემა, რადგან პრიორიტეტს ანიჭებს კარგს, ქვეყნისა და ლამაზს“ (8.2016). ყოველივე ამის აღსრულების გზით, ადამიანი აგროვებს „საუნჯეს“ არა მხოლოდ დედამიწაზე, აგრეთვე „ზეცაში“.

დასკვნა

ამრიგად, წინამდებარე შრომაში ჩამოყალიბებულია ეკონომიკის ქრისტიანული მსოფლმხედველობის პარადიგმები (თეზისები), რომელიც ეყრდნობა ყოვლადწმიდა სამების დიდებას და კაცობრიობის საბოლოო პერსპექტივას „ახალი ცისა და ახალი დედამიწის“ შესახებ.

ღვთის დიდება, ადამიანის ღირსებისა და კერძო საკუთრების დაცვა, გულმონყალება, ინიციატივები, ინდუსტრია, ინვესტიციები, ოჯახი- როგორც ძირითადი ეკონომიკური ერთეული, ჰარმონიული დამოკიდებულება ოჯახსა და საზოგადოებას შორის, კეთილშობილება, მეურვეობა, ხარისხიანი შრომა, სამუშაო დროის განაწილება, ეკოლოგიური გარემოს დაცვა, გადასახადების აუცილებლობა, უპოვართა დაცვა და კაცობრიობის დასასრულის მიღმური (ღვთიური) იმედი არის ეკონომიკის ძირითადი ქრისტიანული პარადიგმები, რაც უზრუნველყოფს კაცობრიობის ნამდვილ ბედნიერებას „ორთავე ქვეყანასა შინა“. მაშასადამე, ეკონომიკის ქრისტიანული მსოფლმხედველობა ადასტურებს კაცობრიობის უკნასკნელ იმედს, ღვთის დაპირებას, რომ იქნება ახალი ცა და ახალი დედამიწა.

ლიტერატურა

1. ახალი აღთქმა, სტოკჰოლმი, 1991.
2. ბიბლია, ძველი და ახალი აღთქმა, საქართველოს საპატრიარქო, თბილისი, 1989.
3. ღირსი იუსტინე პოპოვიჩი, სიტყვა მართლისა სარწმუნოებისა, თბ., 1995, ტ.5, გვ.158.
4. ა. სმითი(1938), გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ, ტომი I
5. შენგელია თ. (2015), ქრისტიანული მორალი, როგორც შრომითი კულტურის უმნიშვნელოვანესი დეტერმინანტი. VIII საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მოხსენებათა კრებული, გვ.118-123.
6. ქილაძე ი. (2020), ინდივიდის არჩევანი სულიერსა და მატერიალურს შორის მზადყოფნის ეკონომიკის პრიზმაში, თსუ, V საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“. შრომების კრებული. გვ: 506-511. file:///C:/Users/G%20comp%20service/Desktop/+%20Global.%201-566%20(1).pdf
7. ხარიტონაშვილი ჯ. (2020), ადამ სმითი - ეკონომიკური მეცნიერების ფუძემდებელი, <https://scroll.ge/24680/ჯემალ-ხარიტონაშვილი-ად/>
8. Albert Mohler (2016), 12 Theses on a Christian Understanding of Economics. 2016. <https://www.christianunion.org/the-magazine/1254-christianity-in-economics>

Christian Paradigms of Economics

Izolda Chiladze

Doctor of Economics, TSU Associate Professor

SUMMARY

The present work presents the paradigms (theses) of the Christian worldview of economics, which are based on the glory of the All-Holy Trinity and the ultimate perspective of mankind on “a new heaven and a new earth.”

Glory to God, protection of human dignity and private property, mercy, initiatives, industry, investments, family - as a basic economic unit, harmonious relationship between family and society, generosity, guardianship, quality labor, distribution of working time, protection of ecological environment, necessity of taxes, protection of the poor and the ultimate hope for the end of mankind are the christian paradigms of economics that brings true happiness to mankind “within two countries.” Christians must look to the eschatological promise of the New Heavnes and New Earth as our ultimate economic hope. We must lay up treasures in heaven and not on earth.

Keiwords: the then Commandments, cristianity, economics, the latter goal.

ფინანსური ანგარიშგების კონცეპტუალური საფუძვლების სადისკუსიო ასპექტები

იზოდა ჭიდაძე

თსუ ასოციირებული პროფესორი, ეკონომიკის დოქტორი

ნანა სხესელი

თსუ ასოციირებული პროფესორი, ეკონომიკის დოქტორი

წინამდებარე კვლევის მიზანია შეაფასოს ფინანსური ანგარიშგების კონცეპტუალური საფუძვლებში 2018 წელს მომხდარი ცვლილებების გავლენა საწახმოთა აქტივების განმა-
ჩვებასა და მათი ღირებულების გადაფასების შედეგებზე.

ფინანსური ანგარიშგების კონცეპტუალური საფუძვლები წარმოადგენს ფინანსური აღიარების და საწახმოთა საერთო დანიშნულების ფინანსური ანგარიშგების მომზადებისა და წახდგენის თეორიულ ფუნდამენტს. „კონცეპტუალური საფუძვლები“ ახ ახეგულებს ბუღალტრული აღიარების ობიექტების შეფასების და ანგარიშების შესახებ ინფორმაციის გამჟღავნების კონკრეტულ საკითხებს და აგრეთვე, კონცეპტუალური საფუძვლების დებულებებს ახ აქვს უპიჩატესობა კონკრეტული საერთაშორისო სტანდარტების დებულებებთან შედარებით. მაგამ, სწოხედ კონცეპტუალური საფუძვლების ძიხითად დებულებებზეა აგებული აღიარების საერთაშორისო სტანდარტების მთელი სისტემა. მნიშვნელოვანია, ხომ ისეთ სიტუაციებში, ხოდეცა ახ ახსებობს სტანდარტების კონკრეტული დებულებები ან ახსებობს მოქმედების აჩვევის ადგეხნაცივები, კომპანიები სააღიარებო პოლიტიკას „კონცეპტუალური საფუძვლების“ ხეკომენდაციების შესაბამისად შეიმუშავენ. ამიგომ, ბუღალტრული აღიარების საერთაშორისო სტანდარტების საბჭო პეხიოდუდად, კონცეპტუალური საფუძვლების სხუდყოფას ახოციელებს მასში ამა თუ იმ ცვლილებების შეტანით..

სტაგიაში შედარებითი ანალიზისა და პროფესიული განსჯის მეთოდების საფუძველზე განხილულია სწოხედ „კონცეპტუალური საფუძვლებში“ მომხდარი ბოლო ცვლილებები აქტივების განსაზღვრებასა და მისი შეფასების მეთოდებთან დაკავშირებით და გაკეთებუ-
ლია შესაბამისი დასკვნები.

საკვანძო სიგყვები: აქტივი, ხესუხისი, უფლება, სამახთდიანი ღირებულება, შეფასების კონცეფციები.

შესავალი

ფინანსური ანგარიშგების კონცეპტუალური საფუძვლები წარმოადგენს ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტების (ფასს) სისტემის არსებით კომპონენტს. ამავე დროს, მას არ აქვს სტანდარტის სტატუსი, მაგრამ, კონცეპტუალური საფუძვლები წარმოადგენს ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტების შემუშავების სახელმძღვანელოს, თვით საბჭოსთვის. კონცეპტუალური საფუძვლები, როგორც საბაზისო დოკუმენტი, ფასს-ის საბჭოს ეხმარება უზრუნველყოს სტანდარტების დებულებების თანმიმდევრულობა, ფოკუსირებულია ანგარიშგების მომხმარებელთა ინტერესებზე და საერთო პრინციპების დაცვაზე. სწორედ კონცეპტუალური საფუძვლების ძიხითად დებულებებზეა აგებული აღიარების საერთაშორისო სტანდარტების მთელი სისტემა.

კონცეპტუალური საფუძვლების შესავალში აღნიშნულია, რომ სხვადასხვა ქვეყნების სანარმოთა ფინანსური ანგარიშგება მსგავსია, მაგრამ, მაინც არსებობს განსხვავებები, რაც გამონყეულია მრავალი სოციალური, ეკონომიკური და საკანონმდებლო ფაქტორებით, აგრეთვე ბუღალტრული აღიარების ეროვნული სტანდარტების განსხვავებული მოთხოვნებით. ამ განსხვავებულმა ფაქტორებმა გამოიწვია ფინანსური ანგარიშგების ელემენტების: აქტივების, ვალდებულებების, საკუთარი კაპიტალის, შემოსავლებისა და ხარჯების განმარტებების მრავალფეროვნება და ფინანსური ანგარიშგების მუხლების

აღიარებისა და შეფასებისადმი განსხვავებული კონცეპტუალური მიდგომების არსებობა.

ფინანსური ანგარიშგების კონცეპტუალური საფუძვლების მიზანია დაეხმაროს ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების საბჭოს (ბასსს) ისეთი სტანდარტების შემუშავებაში, რომელიც ეყრდნობა ურთიერთთავსებად და თანმიმდევრულ მსოფლმხედველობას. ამასთან, კონცეპტუალური საფუძვლები დრო და დრო შესაძლებელია გადაისინჯოს და მასში შეტანილ იქნეს ცვლილებები, რაც შემდეგ, შესაბამის სტანდარტში აისახება.

ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების საბჭოს (ბასსს) მიზანია შეამციროს განსხვავებები სხვადასხვა ქვეყანაში არსებული ფინანსური ანგარიშგების მომზადებისა და წარდგენის პროცედურებში და მიაღწიოს ფინანსური სტანდარტების კომცეფციების ჰარმონიზაციას საერთაშორისო მასშტაბით.

ჩვენ ვეთანხმებით იმ თვალსაზრისს, რომ ჰარმონიზაცია ფინანსური ანგარიშგების ელემენტების: აქტივების (ანუ რესურსების), საკუთარი კაპიტალის, ვალდებულებების, შემოსავლებისა და ხარჯების მუხლების შეფასებებში, ინფორმაციას საიმედოს ხდის. მაგრამ, ჩვენი დაკვირვებით, ფინანსური ანგარიშგების კონცეპტურული საფუძვლები, მისი მიზნების საწინააღმდეგოდ, 2018 წელს მიღებული ცვლილებების შედეგად, ზოგიერთ ბუნდოვანებას წარმოშობს და უნებლიედ იწვევს პერმანენტული სირთულეების პროვოცირებას საერთაშორისო მასშტაბით..

შრომაში გამოყენებულია აღრიცხვის, შეფასების, შედარების, ინდუქციური და დედუქციური ანალიზისა და პოფესიული განსჯის მეთოდები.

1. აქტივის განსაზღვრის (განმარტების) სადისკუსიო საკითხები

ბიზნესი, როგორც წესი ქმნის მატერიალურ და არამატერიალურ (მომსახურების სფერო) პროდუქტს, რომელიც ფართო სპექტრის რესურსების გამოყენებას მოითხოვს. ამასთან, კომერციული საწარმოების საბოლოო და მთავარი მიზანია მოგების მიღება, რაც საწარმოთა მართვის ფუნდამენტური მიმართულებაა. საწარმოთა სრულყოფილი და ეფექტიანი მენეჯმენტი მოითხოვს შესაბამის ინფორმაციას, რომელსაც ფინანსური და მმართველობითი აღრიცხვა ამზადებს.

ფინანსური შედეგების დადგენა, მართვა და კონტროლი, ყველა დარგის ბიზნესში, როგორც წესი, ფინანსური ანგარიშგების ელემენტების: აქტივების, ვალდებულებების, საკუთარი კაპიტალის, შემოსავლებისა და ხარჯების აღრიცხვასა და ანალიზს მოითხოვს. ამდენად, ამ ელემენტების შინაარსი ერთგავაროვანი უნდა იყოს საერთაშორისო მასშტაბით.

წინამდებარე სტატიაში კვლევის ძირითადი საგანია საწარმოთა აქტივების განსაზღვრებისა და შეფასების არსებული მეთოდოლოგია, რომელსაც ფინანსური ანგარიშგების კონცეპტუალური საფუძვლები იძლევა. მისი განმარტებით, „**აქტივი არის ეკონომიკური რესურსი, რომელსაც საწარმო აკონტროლებს** წარსულში მომხდარი მოვლენის შედეგად, ხოლო, ეკონომიკური რესურსი **არის უფლება, რომელსაც გააჩნია ეკონომიკური სარგებლის შექმნის პოტენციალი** (1. მ: 4.4). ჩვენ ვერ ვეთანხმებით განმარტებას, რომ „**ეკონომიკური რესურსი არის უფლება**“.

ინფორმაცია საწარმოს ამა თუ იმ პერიოდის საქმიანობის შესახებ იმაზე მიუთითებს, თუ რამდენად ეფექტიანად მართავს საწარმო მის განკარგულებაში არსებულ რესურსებს, როგორ შეასრულა ხელმძღვანელობამ მასზე დაკისრებული მოვალეობები. ყოველივე ამის შეფასებისათვის საჭირო ინფორმაციას, კომპანიის ყველა დონეზე, აღრიცხვა ამზადებს. საწარმოთა ფინანსური შედეგების დადგენა მოითხოვს აღრიცხვას ნატურალურ და ფულად ერთეულებში. „უფლებებს“ კი არც ფიზიკური ფორმა და არ ფულადი ღირებულება არ გააჩნიათ. უფლება არც კილოგრამებში და არც ლარებშიარ იზომება. უფლება არის იმა-

ნენტური და იურიდიული (სამართლებრივი) კატეგორია, რომელთაგან ნაწილი თანდაყოლილია, ნაწილი კი კანონმდებლობითაა დადგენილი. მაგალითად, გაეროს განმარტებით, თანდაყოლილია სიცოცხლის უფლება, შრომის, სწავლის, რწმენის, თავისუფალი აზრის გამოთქმის, ჯანმრთელობის დაცვის, აჯანყების უფლება და ა.შ. კანონმდებლობით დადგენილი უფლებებია: საკუთრების უფლება, საქმიანობის (რაიმე სახის ბიზნესის) უფლება, შესყიდვების, იჯარის, სესხი აღებ-გაცემის, სარგებლის მიღების უფლებები და ა.შ. თუკი საწარმო რომელიმე უფლებას დაარღვევს მიიღებს ადევატურ ჯარიმეს. ზემოთქმულიდან გამომდინარე, მიუხედავად იმისა, რომ ყველაფერი კონსტიტუციით და სათანადო კანონებით რეგულირდება, ვფიქრობთ, შეცდომა იქნება ჩავთვალოთ, რომ „საწარმოთა აქტივი ანუ ეკონომიკური რესურსი“ არის „უფლება“. რესურსი (აქტივი ანუ ქონება) არის უფლებების განხორციელების საშუალება.

ნებისმიერ საწარმოს, იურიდიული რეგისტრაციის შემდეგ, აქვს უფლება იმუშაოს, შექმნას გარკვეული სახის პროდუქცია, გაყიდოს და იყიდოს ან გასწიოს მომსახურება. მაგრამ, ის არ ყიდის და ყიდულობს უფლებებს. უფლება უხილავი ნებართვაა, რომელსაც ხელით ვერ შეეხები. ის უხილავად არეგულირებს ადამიანთა ქმედებებს. ადამიანს აქვს უფლება მაგალითად, კომპიუტერები დაამზადოს, მაგრამ, ეს უფლება აბსატრაქციად დარჩება რეალური მატერიალური რესურსების და მათი გამოყენების გარეშე. უფრო მეტიც, შეიძლება მატერიალური რესურსებიც ჰქონდეს საწარმოს, მაგრამ არაფერი არ გააკეთოს. შედეგად, ეს რესურსები მოძველდება მორალურად და ფიზიკურად და ლიკვიდაციას დაექვემდებარება. უფლებები კი დარჩება. ამდენად, ჩვენი აზრით, აქტივი არ არის უფლება. **აქტივი არის ეკონომიკური რესურსი, რომელსაც გააჩნია სარგებლის შექმნის პოტენციალი.**

2. სააღრიცხვო ერთეული და „უფლება“

ფინანსური ანგარიშგების კონცეპტუალურ საფუძვლებში ვკითხულობთ: „აქტივი არის რესურსი. ხოლო ეკონომიკური რესურსი არის ამ უფლებების ერთობლიობა და არა ფიზიკური ობიექტი. მიუხედავად ამისა, ამ უფლებების ერთობლიობის ფიზიკურ ობიექტად მიჩნევა ხშირად ამ უფლებების სამართლიან წარდგენას უზრუნველყოფს ყველაზე ლაკონურად და გასაგებად“ (1. მ: 4.12.). ეს განმარტება, ჩვენი აზრით, წინააღმდეგობრივია. კერძოდ, აქტივი ერთი მხრივ არის რესურსი, რომელიც თურმე არაა ფიზიკური სუბსტანციის მქონე ობიექტი, მაგრამ, ზოგჯერ ამ უფლებების ფიზიკურ ობიექტად მიჩნევა უფრო მართებულია“. ვფიქრობთ, ეს ვერანაირ კრიტიკას ვერ უძლებს.

„უფლებები, რომლებსაც ეკონომიკური სარგებლის შექმნის პოტენციალი გააჩნია, მრავალი ფორმით არსებობს. ვკითხულობთ „კონცეპტუალურ საფუძვლებში“. მაგალითად, უფლებები, რომლებიც შეესაბამება სხვა მხარის მოვალეობას. როგორიცაა: ფულადი სახსრების მიღების უფლება, საქონლის ან მომსახურების მიღების უფლებები, ეკონომიკური რესურსების სხვა მხარესთან გაცვლის უფლებები და სხვა (მაგ. ფორვარდული ხელშეკრულებები)“ (მ: 4.6). **„ბევრი უფლება დადგენილია ხელშეკრულებით, კანონმდებლობით ან სხვა ანალოგიური საშუალებებით.** მაგალითად, საწარმომ შეიძლება უფლებები მოიპოვოს ფიზიკური ობიექტის ფლობის ან იჯარით აღების შედეგად, სავალო ან წილობრივი ინსტრუმენტის, რეგისტრირებული პატენტის ფლობის, ან ნოუ-ჰაუს შექმნით ან შექმნით და სხვა“ (1. მ: 4.7; 4.22; 4.31). ამ განმარტებითაც სწორედ ის დასტურდება, რომ უფლებები გამოცხადებულია სხვადასხვა კანონებით და ხელშეკრულებებით და რომ ისინი არ არის რესურსები.

ასვე, აღნიშნულია, რომ „საწარმოს ყველა უფლება მისი აქტივი არ არის. იმისათვის, რომ აქტივი საწარმოს უფლება იყოს, მას უნდა გააჩნდეს მოცემული საწარმოსათვის ისეთი ეკონომიკური სარგებლის შექმნის პოტენციალი, რომელიც ხელმისაწვდომი არ არის არცერთი სხვა მხარისთვის და მას უნდა აკონტროლებდეს ეს საწარმო. მაგალითად, ყვე-

ლა მხარისთვის მნიშვნელოვანი დანახარჯების გარეშე ხელმისაწვდომი უფლებები, როგორცაა, სახმელეთო გზით სარგებლობის საზოგადოებრივი უფლებები, ან ნოუ-ჰაუ, რომელიც საზოგადოებისთვის ხელმისაწვდომია, როგორც წესი, არ არის მისი მფლობელი საწარმოს აქტივები“ (1.მ: 4.9, 4.14, 4.18). ამ განსაზღვრებაშიც წინააღმდეგობრივი აზრებია.

ამრიგად, ჩვენ ვერ ვეთანხმებით ზემოთ მოტანილ შეხედულებებს, რადგან ვთლით, რომ უფლება არის იურიდიული ანუ სამართლებრივი ცნება. აქტივი ანუ რესურსი კი არის ეკონომიკური ხასიათის ცნება და ინდიკატორი, რომლის შეფასება შესაძლებელი და აუცილებელია. რასაკვირველია, ყველა სახის აქტივის (რესურსის) შეძენა და შემდეგ ხარჯვა, შესაბამისი დოკუმენტებით ფორმდება, რაც ეკონომიკური ოპერაციების კანონიერებას და მის სამართლებრივ უფლებებს ადასტურებს.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე ვთვლით, რომ როგორც თეორიული ისე პრაქტიკული გამოყენების თვალსაზრისით, უფრო მართებული და ადეკვატურია, „კონცეპტუალურ საფუძვლებში“ 2010 წლამდე არსებული განმარტება აღდგეს შემდეგნაირად: **„აქტივი არის რესურსი, რომელსაც საწარმო აკონტროლებს წარსულში მომხდარი სამეურნეო მოვლენების შედეგად და რომელსაც გააჩნია ეკონომიკური სარგებლის მოტანის პოტენციალი“**. ამ აზრს ისიც განამტკიცებს, რომ პერიოდულად ხდება აქტივების გადაფასება და აუცილებელია რესურსების იდენტიფიკაცია, როგორცაა: შენობები, დანადგარები, სატრანსპორტო საშუალებები, სასაქონლო მარაგები და ა.შ. ამ რესურსების ღირებულების მართვისა და კონტროლის მიზნით, აუცილებელია მათი შეფასება და **უნდა შეფასდეს არა უფლება, არამედ რესურსები**.

3. აქტივების შეფასების და გადაფასების პრობლემური მხარეები

აქტივების ანუ ეკონომიკური რესურსების შეფასება საწარმოებში, როგორც „კონცეპტუალური საფუძვლები“ აღნიშავს, ხდება რაიმე საფუძველზე დაყრდნობით. ფინანსური ანგარიშგების კონცეპტუალური საფუძვლები გამოყოფს: პირვანდელი, რეალური, გამოყენების და მიმდინარე ღირებულების კონცეფციებს.

პირვანდელი ღირებულება არის აქტივის შესყიდვის ღირებულება გარიგების დანახარჯების ჩათვლით; **რეალური ღირებულება** არის ფასი, რომელიც მიღებული იქნებოდა აქტივის გაყიდვიდან, გარიგებს დანახარჯების ჩათვლით; **გამოყენების ღირებულება** არის აქტივის გამოყენებიდან და მისი საბოლოო გასვლიდან მისაღები, მომავალი ფულადი ნაკადების დღევანდელი (დისკონტირებული) ღირებულება; **მიმდინარე ღირებულება** არის მიმდინარე ღირებულების (გარიგების დანახარჯების ჩათვლით) ის ნაწილი, რომელიც არ არის მოხმარებული ან ამოღებული და ანაზღაურებადია (1. მ: 6.24-6.42).

„გარკვეულ შემთხვევებში შეუძლებელია ამ თუ იმ მაჩვენებელზე უშუალო დაკვირვება. ასეთ შემთხვევაში, ამგვარი მაჩვენებლის შეფასების განსაზღვრის ერთ-ერთი საშუალებაა **ფულად ნაკადებზე დაფუძნებული შეფასების მეთოდების გამოყენება**, აღნიშნულია კონცეპტუალურ საფუძვლებში (მ: 6.91). იგი არის არა შეფასების საფუძველი, არამედ მეთოდი, რომელიც ამა თუ იმ შეფასების საფუძველს წარმოადგენს. მაგალითად, თუ შეფასების საფუძველი რეალური ღირებულებაა, მაშინ, „კონცეპტუალური საფუძვლების“ თანახმად, შესაფერისი ფაქტორები იქნება: „მომავალი ფულადი ნაკადების შეფასებები; ფულის დროითი ღირებულება; ლიკვიდურობა და სხვა. გამოთვლებში გამოიყენება სტატისტიკური და მათემატიკური მეთოდები“ (1. მ: 6.14). კერძოდ „მომავალი ფულადი ნაკადების შეფასების“ ფაქტორი გაითვლისწინება აქტივის ანაზღაურებადი ღირებულების დადგენისას. „...ანაზღაურებადი ღირებულება იმ მოსალოდნელი სარგებლის მაქსიმალური სიდიდეა, რომელსაც კომპანია აქტივისგან მოელის მომავალში. შესაბამისად, აქტივის უნარი დამოუკიდებლად, ან აქტივების ჯგუფში, უწყვეტი ფუნქციონირების პროცესში წარმოქმნას ფულადი ნაკადები, არის მისი შეფასების საფუძველი (სრესელი, 2014).

განვიხილავთ პირობით მაგალითს:

დავუშვათ, ერთ-ერთი სანარმოს დანადგარის პირვანდელი (შეძენის) ღირებულებაა 87 ათ.ლ. მისგან მომავალში მისაღები ფულადი ნაკადები ოთხი წლის განმავლობაში იქნება წლიურად 20 ათ.ლ. დანადგარის გამოყენების ღირებულება, სხვადასხვა საპროცენტო განაკვეთების პირობებში, წარმოდგენილია 3.1. ცხრილში, სადაც მოტანილია მომავალში მისაღები ფულადი ნაკადების დისკონტირებული ღირებულება სხვადასხვა საპროცენტო განაკვეთისათვის.

ცხრილი 3.1. გრძელვადიანი აქტივის დისკონტირებული ღირებულების გამოთვლა

წლები	ფულადი ნაკადები (ლ)	დისკონტირებული ღირებულება (ლ)		
		10%-ზე	15%ზე	20 %-ზე
0	- -			
1	20000	18182	17392	16666
2	20000	16528	15182	13888
3	20000	15026	13150	11574
4	20000	13660	11436	9646
5	7000	4346	3480	2813
ჯამი	80000	67742	60600	54587

მოტანილ მაგალითზე კარგად ჩანს, რომ ერთი და იგივე ფულადი ნაკადების დისკონტირებული ღირებულება სხვადასხვა საპროცენტო განაკვეთისათვის, ერთმანეთისაგან განსხვავებულია. მაშასადამე, ერთი და იგივე დასახელების აქტივის ახლანდელი ანუ გამოყენების ღირებულება განსხვავებული იქნება სხვადასხვა სანარმოების მიხედვით, მხოლოდ იმიტომ, რომ მათმა მენეჯმენტმა სხვადასხვა საპროცენტო განაკვეთი გამოიყენა, რაც სუბიექტური გავლენების ხარისხს ზრდის. ამასთან, მნიშვნელოვანია ის, რომ თვით საპროცენტო განაკვეთების დონეზე, თავის მხრივ, გავლენას ახდენს საბანკო სექტორის საფინანსო პოლიტიკა და შესაბამისად, ესეც რეაგირებს აქტივების გამოყენების ღირებულებაზეც. მაშასადამე, კიდევ უფრო იზრდება განუსაზღვრელობის ხარისხი.

მენეჯმენტს აგრეთვე ეძლევა შესაძლებლობა, აქტივების გადაფასება თავის სასარგებლოდ გამოიყენოს. შედეგად, აჩვენოს მაღალი მოგება, თუკი ინვესტორების მოზიდვა აინტერესებს ან პირიქით, შეამციროს მოგება, რათა მოგების გადასახადის ტვირთი შეამციროს. ზოგიერი მეცნიერი: ჩინი, ვენგი და სხვები წერენ, რომ გრძელვადიანი აქტივების შეფასების მეთოდის იმდებამდ სუბიექტურია, რომ ეკონომიკური კრიზისის პერიოდშიც კი შესაძლებელია მოგების ჩვენება. ისინი აგრეთვე აღნიშნავენ, რომ გადაფასების ასეთ პრაქტიკას უარყოფითი წვლილი შეაქვს კომპანიების რისკების მართვის პროცესში (W. Chen at al, 2013). ზოგჯერ მენეჯმენტმა შეიძლება აქტივებს ღირებულება მოუმატოს, რათა გაზარდოს მოგება და მაღალი პრემიების მიღება გახდეს შესაძლებელი (Ramona, 2013).

ამრიგად, შეფასების განუსაზღვრელობის, ცდომილების ალბათობის და სუბიექტური ფაქტორების გავლენების ხარისხი იმდენად დიდია, ვფიქრობთ, გამოიწვევს „ხშირ ეკონომიკურ რყევებს ცალკეულ ქვეყნებში და მსოფლიო მასშტაბით ხელს შეუწყობს პერმანენტულ ეკონომიკურ კრიზისს, რადგან აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტები გლობალური დანიშნულებისაა“ (ჭილაძე, 2016). გარდა ამისა, „გაუფასურების ზარალის გამოთვლა ხდება გრძელვადიანი აქტივის მიერ დამზადებული პროდუქციის გაყიდვებიდან მომავალში მისაღები ფულადი ნაკადების საფუძველზე, მაშინ, როდესაც მზა პროდუქციის დამზადება მხოლოდ გრძელვადიანი აქტივების მონაწილეობით არ ხდება (ჭილაძე, 2016).

დასკვნა

ამრიგად, ჩატარებული კვლევის შედეგად, გაკეთებულია შემდეგი დასკვნები და რეკომენდაციები:

- აქტივების „გაუფასურების ზარალის გამოთვლა ხდება გრძელვადიანი აქტივის მიერ დამზადებული პროდუქციის გაყიდვებიდან, მომავალში მისაღები ფულადი ნაკადების საფუძველზე, მაშინ, როდესაც მზა პროდუქციის დამზადება მხოლოდ გრძელვადიანი აქტივების მონაწილეობით არ ხდება;
- მაღალია განუსაზღვრელობების და სუბიექტური ფაქტორების გავლენის ალბათობა. კერძოდ, მენჯმენტმა მოგება შეიძლება აჩვენოს მაშინაც კი, თუ ეკონომიკური კრიზისია ან აჩვენოს ზარალი, საგადასახადო ტვირთის შემცირების მიზნით;
- გადაფასების მეთოდიკა ასევე განიცდის საბანკო სექტორის ფინანსური პოლიტიკის ცვლილებების ზეგავლენას, რაც კიდევ უფრო ზრდის განუსაზღვრელობის ხარისხს;
- გამომდინარე იქედან, რომ ფინანსური ანგარიშგების კონცეპტუალური საფუძვლები გლობალური ხასიათისაა, არსებული მეთოდიკის ცალკეულ ქვეყნებში გამოყენებამ, შესაძლოა მოახდინოს ეკონომიკური კრიზისების პროვოცირება საერთაშორისო მასშტაბით.

რეკომენდაციები:

- გრძელვადიანი აქტივებს გადაფასება მოხდეს მხოლოდ მათი ექსპლოატაციიდან გასვლის დროს და რაიმე სერიოზული დაზიანებების მიღების შემთხვევაში;
- აქტივების განმარტება ჩამოყალიბდეს შემდეგნაირად: აქტივი არის რესურსი, რომელსაც საწარმო აკონტროლებს წარსულში მომხდარი მოვლენების შედეგად და რომელსაც გააჩნია ეკონომიკური სარგებლის მოტანის პოტენციალი;

ლიტერატურა:_____

1. ფინანსური ანგარიშგების კონცეპტუალური საფუძვლები, 2018 წ. <https://saras.gov.ge/ka/lfrs/Pdf/542>
2. კვატაშიძე ნ., ხორავა ა, გოგრიჭიანი ზ. (2016). აქტივების გაუფასურების შეფასების საკითხები, თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის I საერთაშორისო კონფერენციის მასალები: გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში, გვ: 205-208.
3. სრესელი ნ. (2014) ძირითადი საშუალებების გაუფასურების აღრიცხვის თავისებურებები. თსუ ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის კათედრის 80 წლის იუბილესადმი მიძღვნილი საერთაშორისო კონფერენცია: „თანამედროვე ბიზნესი: სიახლეები, პრობლემები“. გვ: 205-215.
4. ჭილაძე ი. (2010). გრძელვადიანი აქტივების შეფასების კავშირი ეკონომიკურ კრიზისებთან. საუნივერსიტეტო საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია: ეკონომიკისა და ბიზნესის განვითარების ტენდენციები საქართველოში, პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი, შრომების კრებული. გვ. 213-217.
5. ჭილაძე ი. (2016) საწარმოს გრძელვადიანი აქტივების გაუფასურების შეფასების სადისკუსიო საკითხები. თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის I საერთაშორისო კონფერენციის მასალები: გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში, თსუ. გვ: 599 – 603. <http://eprints.tsu.ge/1002/1/>
6. W. Chen, H. Tong Tan, E.Y. Wang (2013). Fair Value Accounting and Managers` Hedging Decisions. Journal of Accounting Research, Vol. 43, pp. 67. DOI: 10.1111/j.1475-679X.2012.00468.x
7. K. Ramona (2013). Why `Fair Value` is the Rule: How a Controversial Accounting Approaches

Gained Support. Harvard Business Review, Vol. 91, pp. 115 <https://hbr.org/2013/03/why-fair-value-is-the-rule>

8. Ilia D. Dichev, (2017) On the conceptual foundations of financial reporting, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00014788.2017.1299620>
9. T. Yu. Druzhilovskaya (2017). Frameworks for IFRS: Critical Analysis of new Approaches, International Accounting. vol. 20, iss. 10, pp. 596–610 <https://www.fin-izdat.com/journal/interbuh/detail.php?ID=71056>

Discussion Aspects of Conceptual Framework for Financial Reporting

Izolda Chiladze

Doctor of Economics, TSU Associate Professor

Nana Sreseli

Doctor of Economics, TSU Associate Professor

SUMMARY

Based on the methods of comparative analysis and professional judgment, the article discusses the recent changes in the “Conceptual Frameworks for Financial Standards” regarding the definition of assets and its valuation methods, and the relevant conclusions are made.

The following conclusions and recommendations are made:

- Assets’ impairment losses are calculated from the sale of products made by the non-current asset based on future cash flows, whereas finished goods are not produced solely through the participation of long-term assets;
- The probability of the influence of uncertainties and subjective factors is high. In particular, management may show a profit even in the event of an economic crisis or show a loss in order to reduce the tax burden;
- The revaluation methodology is also influenced by changes in the financial policy of the banking sector, which further increases the degree of uncertainty;
- Due to the fact that the conceptual basis of financial reporting is global in nature, the application of existing methodologies in individual countries may provoke economic crises internationally.

Recommendations:

- Revaluation of long-term assets should be done only at the time of their decommissioning and in case of any serious damage;
- The definition of assets should be formulated as follows: An asset is a resource that an enterprise controls as a result of past events and has the potential to generate economic benefits;

Keywords: asset, resource, right, asset valuation, valuation concepts.

ადამიანისეული კაპიტალის ფაქტორი ეკონომიკურ განვითარებაში და დასაქმების პოლიტიკის გამონწვევები

მედეა ხაჩიშვილი

თსუ დოქტორი

სტატიაში შეფასებულია ადამიანისეული კაპიტალის ფაქტორი ეკონომიკურ განვითარებაში. გამოვლენილია დასაქმების პოლიტიკის საჭიროებები საქართველოში.

ადამიანისეული კაპიტალის ფაქტორის ეკონომიკურ ზიდაზე ზემოქმედების ასახვად შესწავლილია ამ კაპიტალის ფორმირების წყაროები. გაანალიზებულია ადამიანისეული კაპიტალის, ჰოგოხც ეკონომიკური ზიდას, ინოვაციური განვითარებისა და ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის განმსაზღვრელი ფაქტორები.

ადამიანისეული კაპიტალის თეორიის სხვადასხვა ასპექტით შესწავლის საფუძველზე დასაბუთებულია, რომ თანამედროვე ეკონომიკა მოითხოვს ადამიანისეული კაპიტალის მნიშვნელოვნად მაღალ ხარისხს, ამიტომ აუცილებელია უახდეს ტექნიკასა და ტექნოლოგიაზე ორიენტირება, ინფორმაციულ-კომპიუტერული სისტემების გამოყენება, ინოვაციების შექმნა და დანეხგვა. აღნიშნული მოთხოვნების საფუძველზე განხილულია მეცნიერთა თანამედროვე შეხედულებები ადამიანისეული კაპიტალის ეკონომიკური ზიდაზე გავლენის მიმართებით.

ადამიანისეული კაპიტალის ფაქტორის გათვალისწინებით დასაბუთებულია დასაქმების ეფექტიანი ეკონომიკური პოლიტიკის მექანიზმების შემუშავების აუცილებლობა. ნაშრომში გაცემებულია დასკვნები და შემუშავებულია რეკომენდაციები ადამიანისეული კაპიტალის ფაქტორის ეკონომიკურ განვითარებაზე ეფექტიანი ზემოქმედებისა და დასაქმების პოლიტიკის შემუშავების შესახებ.

საკვანძო სიტყვები: ადამიანისეული კაპიტალი, ადამიანისეული კაპიტალის ფაქტორი, ეკონომიკური ზიდა, დასაქმების პოლიტიკა, პოლიტიკის გამოწვევები.

ადამიანისეული კაპიტალი ეკონომიკის ზრდის ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორია და იგი განსაკუთრებულ როლს ასრულებს ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკის ეპოქაში.

ცნობილია, რომ ფიზიკური კაპიტალის დაგროვება მნიშვნელოვანია ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის პროცესში, თუმცა, ისიც დადგენილია, რომ მატერიალური კაპიტალის ზრდა ადამიანისეული კაპიტალის ფორმირებაზე დამოკიდებულია. ამასთან, ადამიანისეული კაპიტალი განიხილება, როგორც ეკონომიკური განვითარების ინტენსიური საწარმოო ფაქტორი, საზოგადოებისა და ოჯახის განვითარების საფუძველი და სხვა.

ადამიანისეული კაპიტალი ინტელექტუალური და მმართველობითი შრომის ინსტრუმენტია, საცხოვრებელი და შრომითი საქმიანობის გარემოა, რომელიც ადამიანისეული კაპიტალის, როგორც განვითარების მწარმოებლური ფაქტორის, ეფექტიან და რაციონალურ ფუნქციონირებას უზრუნველყოფს.

ადამიანისეული კაპიტალის სწორი დაგეგმვა აუცილებელია დასაქმების პოლიტიკის ინსტრუმენტების შესამუშავებლად, რაც საბოლოოდ ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორის განვითარებას უზრუნველყოფს. დღეს განსაკუთრებით აქტუალურია ადამიანისეული კაპიტალის ფაქტორის გათვალისწინებით დასაქმების პოლიტიკის შესახებ რეკომენდაციების შემუშავება, ასევე, შრომის ბაზრის სტრუქტურის, უმუშევრობისა და უმუშევართა მხარდაჭერი სოციალური მექანიზმების გაანალიზება. არანაკლებ მნიშვნელოვანია ადამიანისეული კაპიტალის ფორმირების პროცესის გავლენის გამოკვლევა ეროვნული ეკონომიკის განვითარებაზე. შესაბამისად, კვლევის მიზანს წარმოადგენს ადამიანისეული კაპიტალის ფაქტორის როლის შეფასება ეკონომიკურ განვითარებაში და დასაქმების პოლიტიკის გამოწვევების დადგენის საფუძველზე პოლიტიკის დოკუმენტების გაუმჯობესებასა და განხორციელების მექანიზმებზე რეკომენდაციების შემუშავება.

ნაშრომში გამოყენებულია კვლევის შესაბამისი მეთოდები, მათ შორის სამაგიდე კვლევით განხორციელებულია მონაცემების მოპოვება, დახარისხება და ანალიზი. შეფასებულია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის, ასევე, საქართველოს პარლამენტის პოლიტიკის დოკუმენტები, ეკონომიკური პროფილის სამინისტროების მონაცემები, გაანალიზებულია ქართველ და უცხოელ მეცნიერთა სამეცნიერო ნაშრომები და სხვა; მონაცემების შერჩევისა და დაჯგუფების, მსგავსებისა და განსხვავების იდენტიფიცირებისათვის, ასევე, ტენდენციების გამოსავლენად გამოყენებულია სინთეზის, ანალიზის, ინდუქციის, დედუქციისა და სხვა მეთოდები.

ეკონომიკური ზრდის ფაქტორებს შორის ადამიანისეული ფაქტორის შესწავლა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია. (ჯულაყიძე მ., ეკონომიკური ზრდის ფაქტორები გლობალიზაციის პირობებში). კვლევამ პასუხი უნდა გასცეს კითხვებს: რა როლი აქვს ადამიანისეულ კაპიტალს ეკონომიკურ განვითარებაში? ადამიანისეული კაპიტალის ფაქტორის გათვალისწინებით როგორი უნდა იყოს დასაქმების პოლიტიკა საქართველოში? როგორ ხორციელდება ადამიანისეული ფაქტორის გამოყენებით დასაქმების პოლიტიკა საქართველოში? და სხვა.

ადამიანისეული კაპიტალის გამოყენებით დასაქმების პოლიტიკამ საქართველოში უნდა უზრუნველყოს მან არა მხოლოდ „მეტი“, არამედ კარგი“ სამუშაო ადგილების შექმნა. ასეთ შემთხვევაში საკითხი ეხება დასაქმების პოლიტიკას, როგორც ეკონომიკური განვითარების აუცილებელ კომპონენტს. (დასაქმების პოლიტიკა განვითარების კონტექსტში. ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი EMC თბილისი, 2020).

ადამიანისეული კაპიტალი ეკონომიკური ზრდის პირდაპირი ფაქტორია. ამასთან, მისი მობილობა სახელმწიფოთაშორისო დონეზე შრომის საერთაშორისო დანაწილებას და განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკურ ზრდასაც უწყობს ხელს.

ადამიანისეული კაპიტალი, როგორც ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი მთავარი, განმსაზღვრელ როლს ასრულებს ეკონომიკურ ზრდასა და მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლებაში. ადამიანისეული კაპიტალის ფაქტორის ეკონომიკურ ზრდაზე ზემოქმედების ასახსნელად თავდაპირველად, მიზანშეწონილია მისი ფორმირების წყაროების შესწავლა. ამ საკითხის აქტუალობას ისიც განაპირობებს, რომ თანამედროვე მსოფლიოში პოსტინდუსტრიული განვითარების უმნიშვნელოვანეს წინაპირობას სწორედ ადამიანისეული კაპიტალი და განათლების სისტემის ფორმირება წარმოადგენს. ადამიანისეული კაპიტალის, როგორც ეკონომიკური ზრდის, ინოვაციური განვითარებისა და ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის განმსაზღვრელი ფაქტორის მნიშვნელობაზე მიუთითებს არაერთი მკვლევარი. (აბესაძე, რ. (2015). ეკონომიკური განვითარება).

ადამიანისეული კაპიტალის თეორიის სხვადასხვა ასპექტით შესწავლის საფუძველზე დასაბუთებულია, რომ თანამედროვე ეკონომიკა მოითხოვს ადამიანისეული კაპიტალის მნიშვნელოვნად მაღალ ხარისხს, აუცილებელია უახლეს ტექნიკასა და ტექნოლოგიაზე ორიენტაცია, ინფორმაციულ-კომპიუტერული სისტემების გამოყენება, ინოვაციების შექმნა და დანერგვა. აღნიშნული მოთხოვნების საფუძველზე მეცნიერთა მიერ განხილულია თანამედროვე შეხედულებები ადამიანისეული კაპიტალის ეკონომიკური ზრდაზე გავლენის თვალსაზრისით. (მუჯირი, ი. (2016). ადამიანური კაპიტალის ტრანსფორმაცია და ინოვაციური პროცესების აქტივიზაცია).

ეკონომიკურ ლიტერატურაში როგორც თეორიული, ასევე, ემპირიული კვლევებით დადასტურებულია, რომ ადამიანისეული კაპიტალი ეკონომიკური ზრდის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია. იგი მოიცავს რა ადამიანების ცოდნას, უნარ-ჩვევებსა და მოტივაციას, გააჩნია ეკონომიკური ღირებულება, რომელიც ადამიანებს საშუალებას აძლევს, მოახდინონ საკუთარი თავის, როგორც საზოგადოების პროდუქტიული წევრის რეალიზაცია. (თოთლაძე ლ., ხუსკივაძე მ. ადამიანისეული კაპიტალის როლი ინკლუზიური მწვანე ზრდის უზრუნველყოფაში).

დღეისათვის ქვეყნების განვითარების სტრატეგია ფოკუსირებულია მდგრად და ინკლუზიურ ზრდაზე, რომლის მიღწევაც შეუძლებელია ადამიანისეული კაპიტალის წვლილის გარეშე.

ადამიანისეული კაპიტალის მნიშვნელობა განსაკუთრებით დიდია ეკონომიკური განვითარებისთვის, რადგან აღნიშნული ფაქტორი დადებით გარეგან ეფექტებს იწვევს. მაღალკვალიფიციური ადამიანისეული კაპიტალი ახალი იდეების შემუშავების საწინდარია. მას დიდი როლის შესრულება შეუძლია ტექნოლოგიის სრულყოფის, კომპანიების ეფექტიანი მენეჯმენტისა და ორგანიზაციის მიმართულებით, ასევე, მართვის ახალი მეთოდების შესამუშავებლად. შესაბამისად, ნებისმიერი ქვეყნისათვის მნიშვნელოვანია ნაკლებად მოხდეს მაღალკვალიფიციური სამუშაო ძალის გასვლა ქვეყნიდან ცხოვრების უკეთესი პირობების საძებნელად. როგორც აღინიშნა, ეკონომიკურ ზრდაზე ადამიანისეული კაპიტალის გავლენის შესაფასებლად მნიშვნელოვანია მისი შემადგენელი ელემენტების ანალიზი. განასხვავებენ ადამიანისეული კაპიტალის რამდენიმე ძირითად ელემენტს: 1. ფიზიკური და სულიერი სიჯანსაღე; 2. გონებრივი და ფიზიკური უნარი; 3. ჩვევები (პროფესიული და ინსტიტუციური); 4. გამოცდილება (პროფესიული და ცხოვრებისეული); 5. ცოდნა (პროფესიული და ზოგადი) 6. მოტივაცია და სხვა. (აბესაძე, რ. (2015). ეკონომიკური განვითარება).

ადამიანისეული კაპიტალის ფორმირებისა და ეფექტიანი გამოყენებისათვის მნიშვნელოვანია შესაბამისი გარემო პირობების, პირველ რიგში, ქვეყანაში შესაბამისი სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის არსებობა. თუმცა, არანაკლებ აქტუალურია კონკურენტუნარიანი ადამიანური კაპიტალის ფორმირება, რომლის დროსაც გასათვალისწინებელია ადამიანისეული კაპიტალის, როგორც ეკონომიკური ზრდის ფაქტორის, შესწავლა მრავალდონიანი მიდგომებით, კერძოდ მიკრო, მაკრო, მეგა, ნანო და სხვა დონეების მიხედვით.

ადამიანისეულ კაპიტალს განიხილავენ, როგორც ეროვნული სიმდიდრის შემადგენელ ნაწილს. შესაბამისად განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ადამიანისეული კაპიტალის განვითარების, ასევე, დასაქმების ეკონომიკური პოლიტიკის მექანიზმების შემუშავება. საქართველოში ამ მიმართულებით შემუშავებულია სახელმწიფო მარეგულირებელი კანონმდებლობა, მოქმედებს სხვადასხვა პროგრამა, მათ შორის აღსანიშნავია: საქართველოს სოციალური-ეკონომიკური და რეგიონული განვითარების სტრატეგიები, საქართველოს კანონი უმაღლესი განათლების შესახებ, საქართველოს კანონი ზოგადი განათლების შესახებ, საქართველოს კანონი პროფესიული განათლების შესახებ, საქართველოს კანონი შრომითი მიგრაციის შესახებ და სხვ.; დამტკიცებულია სახელმწიფო პროგრამები, ფუნქციონირებს ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების სააგენტო.

დასაქმების პოლიტიკის სფეროში არსებული სტრატეგიული დოკუმენტების ანალიზით გამოვლინდა მთელი რიგი გამოწვევები. შედეგები ცხადყოფს, რომ დასაქმების ხელშეწყობის მიმართულებით ქვეყანაში არსებული პოლიტიკა ძირითადად „მიწოდების მხარის“ პოლიტიკაა. ეკონომიკური პოლიტიკის მიდგომებში მთავარი აქცენტები დასაწყისში უნდა გაკეთდეს შრომის ბაზარზე არსებული მოთხოვნების განსაზღვრის მიმართულებით. „მიწოდების მხარის“ პოლიტიკის ეფექტიანი განხორციელებისთვის აუცილებელია განისაზღვროს „მოთხოვნადი პროფესიები“ ეკონომიკაში მომდინარე ცვლილებების მიხედვით. კრიტიკულად მნიშვნელოვანია შრომის ბაზრის რეგულარული კვლევა, საჭიროა კვლევის შედეგების დანერგვის მონიტორინგი და შესაბამისი ხელმისაწვდომი შრომის ბაზრის საინფორმაციო სისტემის შექმნა.

ადამიანისეული კაპიტალის ფორმირებაზე უარყოფითად აისახება ემიგრაცია. მაღალკვალიფიციური ადამიანისეული კაპიტალის გადინება განსაკუთრებით მწვავედ აისახება განვითარებადი ქვეყნებში ეკონომიკურ ზრდასა და მოსახლეობის კეთილდღეობა-

ზე. პრობლემის დასაძლევად მნიშვნელოვანია შემუშავებული სტრატეგიების შესაბამისი ეკონომიკური პოლიტიკის გატარება.

ამრიგად, ადამიანისეული კაპიტალი წარმოადგენს ეროვნული ეკონომიკის ზრდის მასტიმულირებელ, თუმცა, რთულ, კომპლექსურ და ინტენსიურ ფაქტორს. ეკონომიკურ ზრდაზე მისი გავლენის ხარისხი პირდაპირპროპორციულად აისახება ქვეყნის კონკურენტუნარიანობასა და მოსახლეობის კეთილდღეობაზე. ეროვნული, კონკურენტუნარიანი ადამიანისეული კაპიტალი განაპირობებს ეკონომიკურ ზრდას, ეკონომიკურ სტაბილურობას, საერთაშორისო ეკონომიკურ სივრცეში მაღალ რეიტინგს. ეკონომიკაში მიმდინარე ცვლილებების გათვალისწინებით მნიშვნელოვანია ეკონომიკური პოლიტიკის ისეთი ეფექტიანი პოლიტიკის მექანიზმების შემუშავება, რომელიც უზრუნველყოფს ქვეყნის ინოვაციურ განვითარების, ადამიანისეული კაპიტალის კონკურენტუნარიანობის ზრდის სამომავლო ტენდენციებს.

ადამიანისეული კაპიტალის ფორმირებისას მნიშვნელოვანია საუკეთესო უნარების განვითარება. უნარების წარმოქმნა შრომატევადი პროცესია, შესაბამისად ადამიანისეული კაპიტალის განვითარების მთელი პროცესი მოითხოვს გრძელვადიან პოლიტიკას. ამგვარად ადამიანისეული კაპიტალის ფორმირება მიუთითებს განათლებაზე, ჯანდაცვის გაუმჯობესებაზე და სპეციალურ უნარ-ჩვევებში მუშაკთა გადამზადებაზე. (Will Kenton).

ადამიანისეულ კაპიტალში ადეკვატური ინვესტიციების არარსებობა, ფიზიკური კაპიტალის გამოყენების დაბალ ტემპს განაპირობებს, რაც ინვეზს განვითარების ჩამორჩენას. განვითარებადი ქვეყნების უმრავლესობას გააჩნია ეკონომიკური ზრდის დაბალი მაჩვენებელი, რომელიც ნაწილობრივ გამოწვეულია ადამიანისეული კაპიტალისათვის ინვესტიციების არარსებობით.

ამგვარად ადამიანისეული კაპიტალის ფორმირებისას საჭიროა პრობლემის გადაჭრა ადამიანებში აუცილებელი უნარჩვევების ჩამოყალიბებით. ადამიანისეული კაპიტალის განვითარება მოითხოვს ახალი და გაფართოებული სამთავრობო სამსახურების დაკომპლექტებას, მიწათსარგებლობის ახალი სისტემის დანერგვას და სოფლის მეურნეობის სრულყოფისათვის ახალი მეთოდების შემუშავებას, კომუნიკაციის საშუალებების შექმნას, ინდუსტრიალიზაციის გამყარებას და განათლების სისტემის სრულყოფას.

ადამიანისეული კაპიტალი (ფართო გაგებით) - ეს არის ინოვაციური ეკონომიკის ნაწილი და დასაქმების პოლიტიკის მნიშვნელოვანი გამომწვევა.

ლიტერატურა:

1. აბესაძე, რ. (2015). ეკონომიკური განვითარება. თბილისი თსუ გამომცემლობის სტამბა.
2. მუჯირი, ი. (2016). ადამიანური კაპიტალის ტრანსფორმაცია და ინოვაციური პროცესების აქტივიზაცია. თბილისი. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. www.geostat.ge
3. თოთლაძე ლ., ხუსკივაძე მ. (2019). ადამიან-კაპიტალი და მისი გაზომვის მიდგომები <https://dspace.tsu.ge/bitstream/handle/123456789/508/Human%20capital%20and%20it%27s%20measurement%20approaches.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. თოთლაძე ლ., ხუსკივაძე მ. ადამიანისეული კაპიტალის როლი ინკლუზიური მწვანე ზრდის უზრუნველყოფაში. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია: „მწვანე ეკონომიკის“ ფორმირების თანამედროვე პრობლემები. თბილისი.
5. დასაქმების პოლიტიკა განვითარების კონტექსტში. ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი EMC თბილისი, 2020 <https://socialjustice.org.ge/uploads/products/pdf>
6. საქართველოს კანონი დასაქმების ხელშეწყობის შესახებ <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4924109?publication=1>
7. ჭულაყიძე მ., ეკონომიკური ზრდის ფაქტორები გლობალიზაციის პირობებში, <http://eprints.tsu.ge/1391/1/Factors%20of%20economic%20growth%20and%20globalization.pdf>
8. Will Kenton (2020) <https://www.investopedia.com/terms/h/humancapital.asp>

The Factor of Human Capital in Economic Development and Employment Policy Challenges

Medea Kharashvili

TSU PhD student

SUMMARY

The article assesses the factor of human capital in economic development. The needs of employment policy in Georgia have been identified.

The sources of the formation of this capital have been studied to explain the impact of the human capital factor on economic growth. The human capital is analyzed as determining factor of economic growth, innovative development and competitiveness of the national economy.

Based on the study of various aspects of human capital theory, it is argued that modern economics requires a significantly higher degree of human capital. Based on these requirements, the modern views of scientists on the impact of human capital on economic growth are discussed.

Considering the human capital factor, the need to develop effective economic policy mechanisms for employment is justified. The paper draws conclusions and develops recommendations on effective impact on the economic development of the human capital factor and the development of employment policies.

Key words: human capital, human capital factor, economic growth, employment policy, policy challenges.

Covid-19 პანდემიის გავლენა მიგრაციასა და ფულად გზავნილებზე

სადომე ხაჩიძე

თსუ დოქტორი

გასული წლების განმავლობაში მსოფლიოს მხავად სხვადასხვა მიზეზით გამოწვეულ კრიზისთან მოუწია გამკლავება, იქნებოდა ეს ფინანსური, მიგრაციული თუ პოლიტიკური. ყოველი ახალი კრიზისის დაწყებისას ქვეყნებს ახ გააჩნდათ ეთიკური სამოქმედო გეგმა, მაგრამ შედეგით გამოყენებით წინა კრიზისებთან გამკლავების გამოცდილება, ხაც ვეი დაეხმებათ 2019 წლის დეკემბერში მსოფლიო პანდემიად გამოცხადებული Covid-19-ის წინააღმდეგ, ხადგან კრიზისის დასრულებისთვის საჭირო გასაღები ახც ისე პოვნობიხებად დახვში, მედიცინაში იყო. ჩვენ ვნახეთ მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში დაცვილი საზოგადოებრივი თავშეყვის ადგილები, დახუჭილი სასწავლო ცენტრები და გაჩეხებული ქახხნები. ეს უკანასკნელი ბევრ განვითარებულ ქვეყანაში იდგა მიგრანტების სამუშაო ძადაზე. მათ მოჰქონდათ ქვეყნებისვის ახა მხოლოდ სამუშაო ძადა, ახამედ ცოდნა, იდეები და ინოვაციები. ეს ახ ახის მიგრანტების კრიზისი, მაგრამ ამ კრიზისის მიეი გამოწვეული შედეგები ყველაზე მძიმედ სწოხედ, ხომ მიგრანტების წიხე დააგყდა თავს.

ნაშრომის მიზანია Covid-19 პანდემიის პეიოლში მიგრანტების სოციალუ-ეკონომიკური მდგომარეობის ზოგადი მიმოხილვა და იმის გაანალიზება ხა გავლენა მოახდინა ამ პიოცესებმა ქვეყნების ეკონომიკაზე.

საკვანძო სიგყვები: მიგრაცია, Covid-19, ფულადი გზავნილები.

Covid-19 პანდემიამ ფუნდამენტალურად შეცვალა მიდგომები ყველა საკითხისადმი. 170-მდე ქვეყანამ შეზღუდა, როგორც ქვეყნის გარეთ ასევე შიგნით მოგზაურობა, მაგრამ ამ მოკლევადიან ქმედებასთან ერთად მოხდა გრძელვადიანი გადაწყვეტილებების მიღება, როგორცაა მიგრანტების, როგორც გლობალიზებული ეკონომიკის მამოძრავებელი ძალის შეჩერება, შესაბამისად მათი ეკონომიკური მდგომარეობის გაუარესება და მიგრანტების მიერ ფულადი გზავნილების შემცირება. ის მოსახლეობა კი, რომელსაც მოუწია სამშობლოში დაბრუნება, უმუშევრობისთვის იყვნენ განწირულნი და მძიმე ტვირთად დაანვნენ საკუთარ ქვეყანას. ასე რომ სანამ ქვეყნები მიგრაციის ნაკადების შეზღუდვის გახანგრძლივებაზე დაიწყებდნენ ფიქრს კარგი იქნებოდა ამ საკითხების გრძელვადიანი შედეგებიც განიხილონ დღის წესრიგში.

მიგრანტების ერთი მესამედი მაინც მუშაობს ისეთ სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან დარგებში, როგორიცაა ჯანმრთელობის დაცვა, წარმოება, აგროკულტურა, მომსახურების სფეროები და სხვა, მაგრამ მათ არ აქვთ საჭირო საცხოვრებელი, სამუშაო პირობები და წვდომა ჯანდაცვასა და სოციალურ სერვისებზე, სწორედ ამიტომ ისინი ორმაგად არიან მსგავსი დაავადებების გადადების რისკის ქვეშ, რაც საფრთხეში აგდებს არა მხოლოდ თავად მიგრანტებს, არამედ მათ გარშემო მცხოვრებ და მოღვაწე ადგილობრივ მოსახლეობასაც. მიგრაციის საერთაშორისო ხელშეკრულება გამოუსადეგარი აღმოჩნდა Covid-19-ის ეფექტებისგან მიგრანტთა დასაცავად, განსაკუთრებით კი არალეგალი მიგრანტების. ისეთ ქვეყნებში, როგორიცაა საბერძნეთის კუნძულები მიგრანტები და ლტოლვილები, რომლებიც დაავადნენ Covid-19-ით აღმოჩნდნენ ყველანაირი მხარდაჭერის გარეშე. ამის მიუხედავად ჩვენ ვნახეთ სიტუაციის მართვის კარგი მაგლითები როგორიცაა, მაგალითად საფრანგეთი, პორტუგალია, რომლებმაც დაიწყეს დროებითი საცხოვრებელი და სამუშაო ნებართვების გაცემა არალეგალი მიგრანტებისთვის მოქალაქეების მსგავსი უფლებებით სასარგებლოდ. 2020 წლის მარტში პორტუგალიის მთავრობამ გამოაცხადა ახალი რეგულაცია მომუშავე მიგრანტებისა და თავშესაფრის მადიებელთათვის ყველა ეკონომიკის სფეროში მიენიჭათ მათ დროებითი რეზიდენტობა რომ შეძლებოდათ ჯანმრთელობის დაცვის სერვისების სარგებლობა. ასევე 20 მაისს ესპანეთმა წარმოადგინა მუშაობის და

ბინადრობის ნებართვების გაფართოების არეალი უცხოელებისთვის COVID-19-სგან გამონჯული საგანგებო სიტუაციის მოწესრიგების იმედით. აქვეა ირლანდიის მაგალითიც, რომელმაც გამაოცხადა, რომ ყველანაირი დახმარება გაეწეოდა ყველა ადამიანს განუზრჩველად რასისა და ქვეყანაში ყოფნის ოფიციალური თუ არა ოფიციალური სტატუსისა. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ქმედებები არ ემსახურებოდა მხოლოდ ალტრუისტულ მიზნებს, არამედ პანდემიასთან საბრძოლველად ქვეყანებს ესაჭიროებოდათ ყველა იქ მცხოვრები მიგრანტი თუ არამიგრანტს ჩართულობა ვაქცინირების პროცესში ეს ქმედებები ყველანაირად გამართლებულია. თუ გვსურს პანდემიასთან ბრძოლაში წინ წავიწიოთ ეს პრაქტიკა მეტად მისაღები უნდა გახდეს სხვა ქვეყნებისთვისაც, თუ არა და ისევ დავუბრუნდებით საწყის წერტილს, რომელიც თავის თავში მოიაზრებს რენაციონალიზაციას და ლოკალურ დონეზე მიღებულ გადაწყვეტილებებს, რომელიც უნებურად უკან იტოვებს ისეთ დარგებს სადაც დასაქმებულნი არიან არალეგალი მიგრანტები.

2016 წლიდან ჩამოყალიბებულია მცდარი პრაქტიკა, რომ მიგრანტებს შეუძლიათ მონაწილეობა მიიღონ არაფორმალურად ეკონომიკის ზრდაში ისე რომ არ ქონდეთ წვდომა თავიანთ უფლებებზე. ამის გამო როდესაც ხდება ასეთი გლობალური შოკები მსგავსი ტიპის მიგრანტები ყველაზე მეტ ზიანს იღებენ. იმისდა მიუხედავად, რომ ისინი ხანდახან დარგის მამოძრავებელ ძალას წარმოადგენენ. კანადის მაგალითმა აჩვენა, რომ აგროკულტურული დარგებში თესვა და მოსავლის აღება სერიოზული საფრთხის ქვეშ დადგა ცენტრალური ამერიკიდან სეზონური სამუშაო ძალის არ ყოფნის გამო. ამ მოვლენებმა უბიძგა კანადის მიგრაციის სამინისტროს მიგრანტებისათვის დაეშვა დროებითი მოქალაქეობა. სამწუხაროდ ვფიქრობ ეს მოვლენები მოკლევადიანია და პანდემიის დასრულების შემდგომ აღარ იქნება სიცოცხლისუნარიანი.

სეზონურმა სამუშაო ძალამ რომელიც ევროპაში საგაზაფხულო სამუშაოებზე მიდოდა ტრანსპორტის ბლოკირების და მოგზაურობის გართულების გამო 14 დღიან კარანტინებს არჩია საკუთარ ქვეყანაში დარჩენა, თავიანთი ფერმებისთვის გაძლოა და მთავრობისგან დახმარების მოთხოვნა. 2020 წლის აპრილის პერიოდში მოხდა რიგი შეთანხმებების დადება რომელიც 80 000 სეზონურ მუშას გაუხსნიდა გზას გერმანიაში სამუშაოდ. ასევე სეზონურ მუშებს ნება მიეცათ 2020 წლის 31 ოქტომბრამდე მოკლევადიანი დასაქმების პროგრამებით ემუშავათ წლის განმავლობაში 115 დღე სოციალური დაცვის გარეშე. ადრე მსგავსი ქმედება მხოლოდ 70 დღით იყო დასაშვები. ასევე იტალიის შრომის მინისტრმა დაუშვა სამუშაო ნებართვები და ევრეთ წოდებული „მწვანე დერეფანი“ გააკეთა რუმინელი მიგრანტებისთვის. თუმცა ეს ქმედებები არ გახლდათ საკმარისი მიმდინარე შრომითი მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად, მაგრამ საკმარისი აღმოჩნდა ანტიმიგრაციული პარტიებში მწვავე რიაქციების გამოსაწვევად.

აშშ-ში ძირითადი აგროკულტურის მომუშავეები არიან მიგრანტები რომელთაც ხელი არ მიუწვდებათ საბაზისო ჯანმრთელობის დაცვაზე, რაც ნებისმიერი სხვა სექტორებისთვის ხელმისაწვდომია. ეს აყენებს ამ მიგრანტებს და ამათ ოჯახებს დიდი საფრთხის წინაშე. ასევე მათ არ უნაზღაურებენ ჯანმრთელობის გამო გაცდენილ დღეებს. მათი არალეგალური სტატუსის გამო ძირითადი მასა მიგრანტების ვერც კი იტესტებოდა კორონავირუსის დასადგენი ტესტით. 2020 წლის აპრილში დაავადებათა კონტროლის ცენტრმა გამოუშვა კრიტიკული სამუშაო ძალის უსაფრთხოებისთვის საჭირო მანუალები, რომლების გათვალისწინებაც სავალდებულო გახდა მუშაობის პროცესში. მაგრამ მიუხედავად ამ რეგულაციებისა ბევრი მიგრანტი წააწყდა ისეთ სამუშაო გარემოს, სადაც არ იყო დაცული მოცემული პირობები, მაგრამ მუშაობის შეწყვეტის შემთხვევაში მათ ემუქრებოდათ სამუშაო ადგილის და შემოსავლის დაკარგვა, ამიტომ ისინი იძულებით ასრულებდნენ მსგავს შეუსაბამო სამუშაოებს.

აგროსექტორი მრავალ ქვეყანაში არის სუბსიდირებული დარგი, მაგრამ ძირითადგან ეს სახსრები იხარჯება არა სამუშაო პირობების გასაუმჯობესებლად, არამედ მწარმოებლურობის გაზრდის მხრივ. საერთაშორისო შრომის ორგანიზაციამ (ILO) წამოაყენა კორო-

ნავირუსთან გამკლავების სტრატეგია, რომელიც ითვალისწინებდა შემდეგ პუნქტებს: 1) ეკონომიკის და დასაქმების სტიმულირება, რომელიც მოიცავს ფისკალურ და მონეტარულ პოლიტიკას სანამ მოხდება ფინანსური მხარდაჭერა ამ სექტორების; 2) საწარმოების სამუშაო ადგილების და შემოსავლების მხარდაჭერა, სოციალური დაცვის გაზრდით; 3) სამუშაო ადგილზე მომუშავეების დაზღვევით; საერთაშორისო შრომის სტანდარტები და სამსახურეობრივი უფლებების ფუნდამენტური პრინციპები წარმოადგენს ძლიერ საფუძველს ამ ქმედებების განხორციელებისათვის. (International Labour Organization Brief, may 2020)

Covid-19 პანდემიის გავლენა ფულად გზავნილებზე

მიგრაცია ძირითადად არის მოსახლეობის დენადობა ქვეყნებიდან სადაც ომი ან ეკონომიკურად არამდგრადი სიტუაციაა. მაგრამ რეალობა ისაა რომ ჩვენ ვხედავთ 280 მილიონამდე საერთაშორისო მიგრანტს და აქედან მხოლოდ 26 მილიონია ლტოლვილი, რომლებიც ომის ან ძალადობის გამო არიან გადაადგილებული მშობლიური ქვეყნებიდან. ძირითადი მიგრანტები არიან შრომითი მიგრანტები, რომლებიც მოიცავენ როგორც დაბალ, მაღალ და ისე საშუალო კვალიფიციურ ძალებს, რომელზეც შრომით ბაზარზე ამ საზღვრების ჩაკტვის პროცესებმა ძალიან დიდი გავლენა მოახდინა. გაეროს (გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის) ცნობით მსოფლიოში საერთაშორისო მიგრანტების რიცხვი (ლტოლვილთა ჩათვლით) არის დაახლოებით 281 მილიონი. წამყვანი მიმღები ქვეყნები არიან ამერიკის შეერთებული შტატები (48.2 მილიონი) გერმანია (10.2 მილიონი), საუდის არაბეთი (10.8 მილიონი), რუსეთი (11.6 მილიონი) დიდი ბრიტანეთი (8.4 მილიონი), არაბთა გაერთიანებული საამიროები (8 მილიონი), საფრანგეთი (7.9 მილიონი), კანადა (7.6 მილიონი), ავსტრალია (6.7 მილიონი) და ესპანეთი (5.9 მილიონი). (UN, 2021)

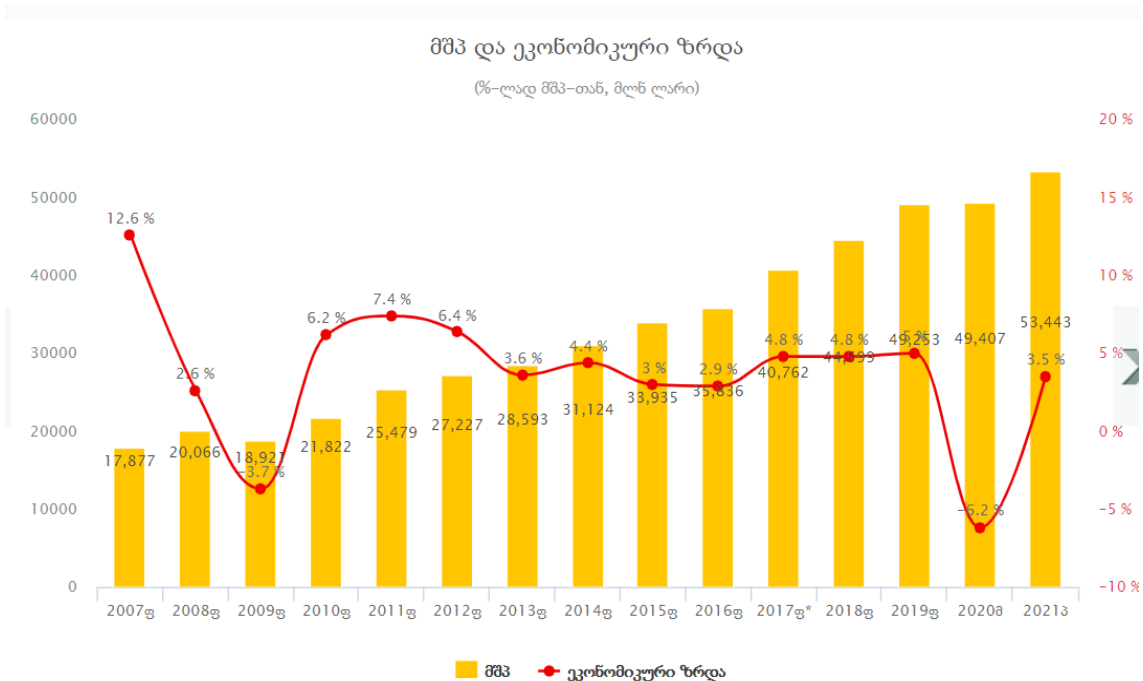
ფულადი გზავნილების რაოდენობა 2019 წელს პიკში იყო და მსოფლიო ბანკის მონაცემებით 2020 წლიდან ვხვდებით მათი კლების ტენდენციას. 2020 წელს საშუალოდ 20% იყო დაკლებული და ზოგ მიმღებ ქვეყნებში ეს შეადგენდა მთლიანი ეროვნული პროდუქტის 50%-საც კი. ეს იყო იმის შედეგი, რომ ქვეყნებში დაიხურა ბიზნესები და მოსახლეობის ნაწილმა დაკარგა სამუშაო ადგილები. ყველა ქვეყანა მსგავს პროცესებს ერთნაირად ვერ უძლებს, მაგალითად ჰოლანდიის მთავრობამ საკუთარ თავზე აიღო იმის რეგულირება, რომ სოციალურ ტრანსფერებს იღებდა ყველა უმიშევარი ადამიანი ან ისეთი ბიზნესი, რომელსაც პრობლემები შეექმნა ეპიდემიოლოგიური სიტუაციით. ძირითადი ქვეყნების პოლიტიკა სრულადად ითვალისწინებდა საკუთარი მოსახლეობის სახლში დარჩენას და მათი ჯანმრთელობისთვის დისტანციურ მუშაობას და იზოლაციას, მაგრამ ამასთანავე ეკონომიკა სრულადად რომ არ გაჩერებულიყო მიგრანტებს ნებას რთავდა ემუშავათ ფრონტის წინა ხაზზე ისეთ დროსაც კი, თუკი მათი ჯანმრთელობის დასაცავად არ იყო საკმარისი პირობები შექმნილი. მაგალითად ამერიკის, ბრიტანეთის და კანადის სამედიცინო სფეროში ექიმების 30% და მედდების დიდი ნაწილი არ არის ადგილობრივი.

რეგიონებს შორის ფულადი გზავნილები ლათინო ამერიკაში და კარიბის ზღვის აუზში გაიზარდა 6.5%-ით 2020 წელს, რასაც ხელი შეუწყო ეკონომიკის აღდგენამ და შრომითი ბაზრის გაუმჯობესებამ ამერიკის შეერთებულ შტატებში. ამასთანავე ევროპის და ცენტრალური აზიისკენ მიმართული გზავნილები დაეცა დაახლოებით 9,7%-ით. ფულადი გზავნილების დოლარის ვალუტაში 5 ყველაზე აქტიურად მიმღები ქვეყანა იყო ინდოეთი (83 მილიარდი), ჩინეთი (60 მილიარდი), მექსიკა (43 მილიარდი), ფილიპინები (35 მილიარდი) და ეგვიპტე (30 მილიარდი) (World Bank, 2021). ამერიკის შეერთებული შტატები ყველაზე დიდი წყარო იყო ამ გზავნილების (\$68 მილიარდი), მას მოყვება არაბთა გაერთიანებული საამიროები (\$43 მილიარდი), საუდის არაბეთი (\$35 მილიარდი) და რუსეთის ფედერაცია (\$17 მილიარდი)(World Bank, 2021). ყველაზე მეტად ფულადი გზავნილები შემცირდა 2020 წლის მეორე კვარტალში COVID-19 პანდემიის გამო ქვეყნების მასიური ჩაკეტვის და მოზარეობის შეჩერების შემდგომ. საკუთარი ფინანსური მდგომარეობის გაუარესების გარდა მიგრა-

ნტებში ეს ტენდენცია გამოიწვია 2020 წლის მარტსა და აპრილში ფულადი გზავნილების გადასარიცხი დაწესებულებების დროებითმა დახურვამაც, ხოლო საზღვრების ჩაკეტვამ კი ფიზიკურად მიგრანტების მიერ ნაღდი ფულის თავად ჩატანის საშუალებაც გააჩერა. ამ მკაცრი შეზღუდვების მოხსნის შემდგომ მესამე და მეოთხე კვარტალში ვხედავთ უკვე გაუმჯობესებულ მდგომარეობას. ეს არ იყო პირველი შემთხვევა კრიზისის დროს ფულადი გზავნილების კლების, მაგრამ ამ პროცესებს ბევრად ნაკლები მასშტაბები ქონდა ვიდრე 2008 წლის მსოფლიო ფინანსური კრიზისის დროს, ამჟამად ფულადი გზავნილების კლება მცირე ხნიანი იყო, რადგან დახურული ეკონომიკები პანდემიის პიკს მალე გასცდნენ და დაიწყეს რეგენერაცია, ხოლო მიგრანტები ცდილობდნენ რაც შეიძლება მეტი თანხა გაეგზავნათ სამშობლოში, რომ მათ ოჯახებს იმჟამინდელ ფინანსურ არასტაბილურობას და უმუშევრობისთვის გაეძღო. შესაბამისად ფულადი გზავნილები სამართლიანად ითვლება გლობალური სოციალური დაცვის სისტემის მნიშვნელოვან ელემენტად.

ახლა რაც შეეხება საქართველოს, მსოფლიოს ქვეყნებთან ერთად საქართველოც აქტიურად ებრძოდა კორონავირუსს ადგილობრივი ბიზნესზე და მოსახლეობაზე მკაცრი შეზღუდვების დაწესებით, როგორც იყო მაგალითად დასაქმებულების დისტანციური რეჟიმზე გადაყვანა, ბიზნესისთვის დროებითი ფუნქციონირების შეჩერება და კომენდანტის დაწესება. ქვეყანაში შემუშავდა ანტიკრიზისული ეკონომიკური გეგმა, რომელიც კრიზისული სიტუაციის შემსუბუქებას ემსახურებოდა ისეთი ქმედებებით, როგორცაა მოქალაქეებისთვის კომუნალური მომსახურების დაფინანსება, სესხების გადავადების შესაძლებლობა, ტურიზმთან დაკავშირებულ სექტორისთვის ქონების და საშემოსავლო გადასახადის დროებითი გადავადება. პანდემიის გამო უმუშევრად დარჩენილ პირებს დაენიშნათ თვიური 200 ლარიანი დახმარება ასევე ყველა ბიზნესს მიეცა საშემოსავლო გადასახადზე შეღავათები (750 ლარი სრულიად თავისუფლდებოდა გადასახადისან ხოლო 1500 ლარამდე კი ნაწილობრივ). ამასთანავე ამოქმედდა დამატებული ღირებულების გადასახადის ავტომატური დაბრუნების მექანიზმი. მიუხედავად სწრაფი რეაგირებისა და კოვიდ სიტუაციის მართვის პოზიტიური დასაწყისისა მალევე გაუარესდა ქვეყანაში ეპიდვითარება და რატქმუნდა ეკონომიკურ ზრდაზეც შესაბამისად უარყოფითად აისახა ეს ყველაფერი. საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს წინასწარი მონაცემებით 2020 წელს ადგილი ჰქონდა 6.2%-იან ეკონომიკურ რეცესიას. (დიაგრამა №1)

დიაგრამა 1. მთლიანი შიდა პროდუქტი და ეკონომიკური ზრდა (2007-2021)

წყარო: საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო (https://www.mof.ge/mshp_ekonomikuri_zrda)

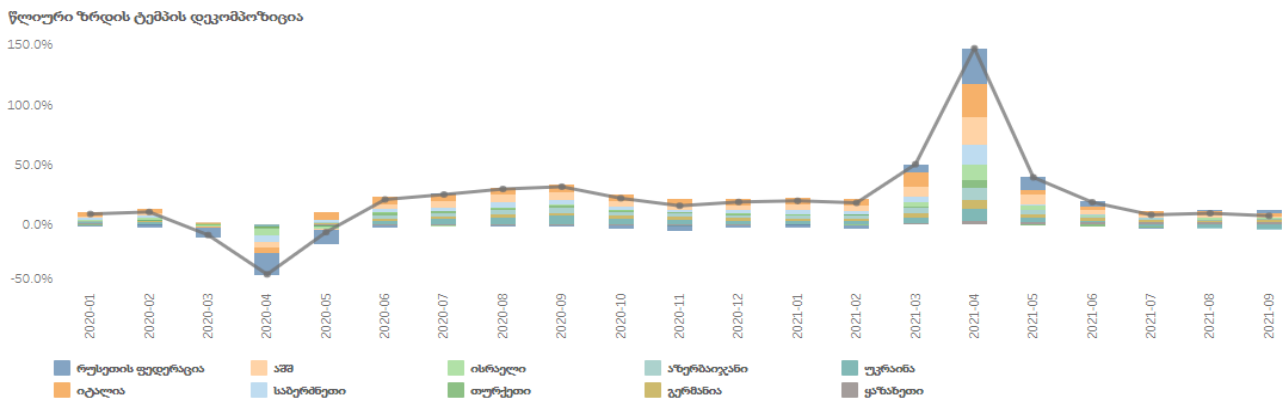
მიგრაცია საქართველოსთვის, როგორც განვითარებადი ქვეყნისთვის საკმაოდ მტკივნეული საკითხია ძირითადი მიგრანტები წასული არიან რუსეთის ფედერაციაში, გერმანია, იტალიასა და საბერძნეთის მიამრთულებით. როგორც სხვა ქვეყნებისთვის ფულადი გზავნილები ჩვენი ეკონომიკისთვისაც საკმაოდ მნიშვნელოვან ელემენტს წარმოადგენს. Covid-19-მა სხვა ქვეყნების მსგავსად საქართველოშიც 2020 წლის პირველ და მეორე კვარტალში საკმაოდ შემცირდა გზავნილების რაოდენობა, მაგრამ მალევე წინა წლის იმავე პერიოდის მაჩვენებლებს საგრძნობლად გაუსწრო (ცხრილი №1)

ცხრილი 1. საქართველოში ფულადი გზავნილების წამყავნი 7 ქვეყანა (2020-2021წ)

	2021-Q3	2021-Q2	2021-Q1	2020-Q4	2020-Q3	2020-Q2	2020-Q1
სულ	623,071	583,670	499,307	551,345	565,652	380,159	388,827
რუსეთის ფედერაცია	116,337 19%	104,176 18%	80,507 16%	107,750 20%	110,466 20%	65,460 17%	80,239 21%
იტალია	101,015 16%	95,361 16%	86,377 17%	84,636 15%	85,203 15%	67,743 18%	60,032 15%
აშშ	74,639 12%	74,002 13%	61,326 12%	63,191 11%	67,123 12%	44,991 12%	43,055 11%
საბერძნეთი	59,947 10%	62,592 11%	58,996 12%	60,430 11%	62,316 11%	48,864 13%	47,531 12%
ისრაელი	48,222 8%	45,905 8%	42,710 9%	43,017 8%	42,355 7%	32,124 8%	39,311 10%
გერმანია	30,950 5%	27,505 5%	21,490 4%	23,722 4%	21,343 4%	15,647 4%	13,442 3%
თურქეთი	28,172 5%	26,090 4%	25,231 5%	28,991 5%	31,476 6%	23,630 6%	22,640 6%

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი (https://analytics.nbg.gov.ge/views/_15/sheet0?iframeSizedToWindow=true&embed=y&:showAppBanner=false&:display_count=no&:showVizHome=no)

დიაგრამა 2. ფულადი გზავნილების წლიური ზრდის ტემპი (2020-2021)

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი (https://analytics.nbg.gov.ge/views/_15/sheet1?iframeSizedToWindow=true&embed=y&:showAppBanner=false&:display_count=no&:showVizHome=no)

თუ განვიხილავთ ამჟამინდელ მდგომარეობას 2021 წლის სექტემბრის თვეში საქართველოში შემოსული ფულადი გზავნილები შეადგენს 209.7 მლნ.აშშ დოლარს(653.5 მლნ ლარს) რაც 8.8%-ით(17 მლნ აშშ დოლარით) აღემატება 2020 წლის იმავე პერიოდის მონაცემს.

დასკვნა

Covid-19-ის პანდემიამ გვაჩვენა რომ ეკონომიკური რეცესიის გამომწვევი მიზეზები შესაძლოა იყოს ძალზედ კომპლექსური. მმართველი ორგანოები დადგენენ არჩევანის წინაშე დაეხურათ ეკონომიკა და შეენარჩუნებიათ მოსახლეობის ჯანმრთელობის მდგომარეობა უსაფრთხოდ თუ დაეტოვათ ეკონომიკა გახსნილი და საკუთარი ნებით დაეშვათ ინფექციის გავრცელება სამუშაო ბაზარზე. სხვადასხვა ქვეყნებმა განსხვავებული ხერხები აირჩიეს პანდემიასთან გასამკლავებლად, ზოგმა მათგანმა მალევე მოახერხა საზოგადო ჯანდაცვის და ეკონომიკის მზინების დაბალანსება ზოგი კი სავალალო შედეგებამდე მივიდა.

მიუხედავად იმისა რომ ჯერ კიდევ ნაადრევია პანდემიის გრძელვადიანი ზემოქმედების შეფასება, ჩვენ ნათლად დავნახეთ რამხელა გავლენა იქონია მსგავსი სახის პანდემიამ, როგორც მიგრანტთა მიმღებ ასევე გამგზავნ ქვეყნებზე. პირველ შემთხვევაში მიგრანტების სახით სამუშაო ძალა, ხოლო მეორე შემთხვევაში კი მიგრანტთა მიერ გადმორიცხული ფულადი ნაკადები მოაკლდა ქვეყნებს. ცხადია ჯანმრთელობის და საზოგადოებრივი უსაფრთხოების მნიშვნელობა აუცილებელს ხდის ადამიანების გადაადგილების კონტროლის, მაგრამ ამავე დროს ჩვენ ვაწყდებით ორმაგ სტანდარტებს, რომელშიც ცალსახად ვერ მივემხრობით ვერც მიგრანტების შემოყვანას ეკონომიკური ზრდისთვის და ვერც საზღვრების კონტროლის გამკაცრებას ქვეყნის უსაფრთხოებისთვის.

ეკონომიკის აღდგენის გეგმის დასახვისას აუცილებელია ყველა ქვეყანამ გაითვალისწინოს, რომ მიგრანტი სამუშაო ძალა ჩართოს სოციალური დაცვის და სტიმულაციის პროგრამებში. საერთაშორისო განვითარების ძალები ამჟამად მუშაობენ რომ დაარსონ გლობალური განათლების ფონდები პანდემიით დაზარალებული ოჯახებისა და ბავშვებისთვის, მაგრამ მსგავსი პროგრამები არის მცირე მასშტაბების და შესაბამისად მოკლევადიანი შედეგები აქვს. ჯერ კიდევ არ გვაქვს ერთიანი სამოქმედო გეგმა, სჭიროა მსგავსმა ლოკალურმა პროგრამებმა გადაინაცვლოს გლობალურ, მულტილატერალურ დონეზე ეს კი ნამდვილად დიდი გამოწვევა იქნება მათთვის და შესაძლოა გრძელვადიან პერიოდში საიმედოდ გამოსავლადაც კი მოგვევლინოს.

ლიტერატურა:

1. საქართველოს ეროვნული ბანკი, ინტერაქტიული პრესრელიზები 2021. ხელმისაწვდომია ბმულზე - <https://nbg.gov.ge/statistics/interactive>
2. საქართველოს ეროვნული ბანკი, ფულადი გზავნილები 2021. ხელმისაწვდომია ბმულზე https://analytics.nbg.gov.ge/views/15/sheet0?iframeSizedToWindow=true&embed=y&showAppBanner=false&display_count=no&showVizHome=no
3. საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო, მშპ და ეკონომიკური ზრდა. ხელმისაწვდომია ბმულზე - https://www.mof.ge/mshp_ekonomikuri_zrda
4. International Labour Organization Brief, 2020. Retrieved from - https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---migrant/documents/publication/wcms_745481.pdf
5. Migration and Remittances Team Social Protection and Jobs World Bank; Resilience COVID-19 Crisis Through a Migration Lens; Migration and Development Brief 34, 2021. Retrieved from - https://www.knomad.org/sites/default/files/2021-05/Migration%20and%20Development%20Brief%2034_0.pdf

The Impact of the Covid-19 Pandemic on Migration and Remittance

Salome Khachidze

TSU PhD Student

SUMMARY

For the last several years the world had to deal with crisis caused by different reasons be it financial, migrational or political. Even though at the start of every new crisis nations did not have an unified action plan, they could use the experience gained during the previous crisis, which did not help them against Covid-19 world pandemic, because the key to end the crisis turned out to be in a much less predictable field – medical sector. In every part of the world, we saw empty public spaces, closed down education centers and suspended factories which in many countries depended on migrants' labor, who brought to the country not only labor, but their knowledge, ideas and innovations as well. This is not a migration crisis, but it is the migrants, to whom the results of this crisis has hit the hardest.

The goal of this paper is to overview general social-economic state of migrants and analyze the impact of these processes on the nations economies.

ფასიანი ქალაქების ბაზრის აქტუალური პრობლემები საქართველოში და გლობალიზაციის პირობებში მისი სრულყოფის ძირითადი მიმართულებები

დადი ხიხაძე

თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის, ასოცირებული პროფესორი

თეიმურაზ ხაგიაშვილი

თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დოქტორანტი

გლობალიზაციის პირობებში მსოფლიოს ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიმართულებას მისი ფინანსური სისტემის მდგრადობა და ფინანსური ხესუსების მიმოქცევის ოპტიმალური ხეგუდობა წარმოადგენს. მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების გამოცდილებისა და პრაქტიკის საფუძველზე თუ ვიმსჯელებთ, სწორედ ფასიანი ქალაქების ბაზრის განვითარება წარმოადგენს ეკონომიკისა და ბიზნესის სექტორის აღმავლობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს. ქვეყნის პეისპექტიური ზიდა და პროგრესი შეუძლებელია საინვესტიციო კაპიტალის გახეშე, ხომლის მობილიზების საშუალებას პიხვედადი და მეოხადი ფასიანი ქალაქების ბაზარი და საბოლოოდ საფონდო ბიჟის განვითარებული მექანიზმი წარმოადგენს.

საკვანძო სიყვები: გლობალიზაცია, ფინანსური სისტემა, საინვესტიციო კაპიტალი, პიხვედადი და მეოხადი ფასიანი ქალაქების ბაზარი, საფონდო ბიჟა, საეხთაშოხისო ფინანსური ინსტიტუტები.

შესავალი. საქართველოში ფინანსური სისტემის მდგრადობა და ფასიანი ქალაქების ბაზრის განვითარება ობიექტური აუცილებლობითაა განპირობებული და საბაზრო ეკონომიკის განსაკუთრებულ მოთხოვნას წარმოადგენს, მაგრამ დღეისათვის საქართველოში მრავალი პრობლემაა, რის გამოც ფასიანი ქალაქების ბაზარი არ არის მზად აქტიური და გამართული საფონდო ბიჟის ფუნქციონირებისათვის.

თანამედროვე ეტაპზე საფონდო ბაზრის შენელებული განვითარება ძირითადად საქართველოს ეკონომიკისა და ბიზნეს სექტორის კრიზისული მდგომარეობით აიხსნება: კერძოდ,

- ეროვნული ინდუსტრიის სტაგნაცია(სამრენველო პოტენციალის განვითარების დაბალი დონე);
- საინვესტიციო რესურსების დეფიციტი;
- მოსახლეობის გაუთვითცნობიერება და ინდიფერენტულობა საფონდო ბიჟის საკიხებში;
- ინდივიდუალური და და ინსტიტუციონალური ინვესტორების(კომერციული ბანკების, სადაზღვევო კომპანიების, საპენსიო და საინვესტიციო ფონდების სუსტი მონაწილეობა საფონდო ბიჟის განვითარებაში;
- საქართველოში შემოსავლების დაბალი დონე;
- ფასიანი ქალაქების ბაზრის რისკიანობა და კანონმდებლობის არასრულყოფილება;
- სახელმწიფოს მხრიდან ფინანსური სისტემის მდგრადობისათვის ერთიანი პროგრამის არ არსებობა;
- არაჯანსაღი საინვესტიციო კლიმატი და სხვა პრობლემები.

ზემოთაღნიშნული პრობლემების დაძლევა და ფინანსური სისტემის განვითარების ეფექტიანი მარეგულირებელი სახელმწიფოებრივი პოლიტიკა და საერთაშორისო ორგანიზაციების ფინანსური მხარდაჭერა უპირატეს პირობას წარმოადგენს ქვეყნის ეკონომიკური კრიზისიდან გამოსვლასა და ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფაში.

ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესება და საინვესტიციო-საკრედიტო პოლიტიკის სრულყოფა მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული საინვესტიციო პროცე-

სების მიმდინარეობის ეფექტიანობასა და ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარებაზე. ამ მიმართულებათა წარმატებით განხორციელება საჭიროებს მათი სახელმწიფოებრივი რეგულირების გაუმჯობესებასა და სრულყოფას. როდესაც საუბარია ფასიანი ქაღალდების ბაზრის რეგულირების საკვანძო საკითხებზე, ჩვენ უპირატესად მხედველობაში გვაქვს მისი რაციონალური ფუნქციონირების, სამართლიანობისა და მოსახლეობის ფართო ფენებში პოპულარობის უზრუნველყოფა. ასევე, ბაზარზე თავისუფალი კონკურენციის უზრუნველყოფა და ფასიანი ქაღალდებით შესრულებულ გარიგებებში სამართლიანი მოთხოვნების განუხრელი დაცვა. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ფასიანი ქაღალდების როლი და მნიშვნელობა ქვეყნის შიგნით ფულის მიმოქცევის გაუმჯობესებასა და სრულყოფაში. გასათვალისწინებელია აგრეთვე ფასიანი ქაღალდების ბაზრის საკანონმდებლო უზრუნველყოფა, მისი სრულყოფილი ინფრასტრუქტურის შექმნა და ამოქმედება.

კვლევის ძირითადი ნაწილი. ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობის ორგანიზებაში და რეგულირებაში განსაკუთრებული ადგილი უკავია, როგორც საერთაშორისო ფინანსურ ინსტიტუტებს (EBRD, ADB, IFC და სხვა), ისე კომერციულ ბანკებსა და საფინანსო-საკრედიტო ორგანიზაციებს. საბანკო სისტემა არის ის მამოძრავებელი ძალა, რომელიც მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს არა მხოლოდ ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარებას, არამედ ქვეყნის ეკონომიკის ეფექტიან რეგულირებას. ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობის ფართოდ დანერგვა, განიხილება, როგორც მიმოქცევაში ფულადი მასის რეგულირების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიმართულება.

თანამედროვე ეტაპზე საქართველოში სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების მიმოქცევა და ყიდვა-გაყიდვა სუსტად არის განვითარებული და ვერ უზრუნველყოფს იმ უდიდესი როლის წარმატებით განხორციელებას, რაც ფულის მიმოქცევის განმტკიცებასა და მისი სტაბილური სავალუტო კურსის შენარჩუნებასთან არის დაკავშირებული.

ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარების საქმეში განსაკუთრებული როლი აკისრია ეროვნულ ბანკს, რომელსაც შეუძლია მნიშვნელოვნად შეამციროს ქვეყნის შიგნით ინფლაციური პროცესები, გაზარდოს მოთხოვნა კაპიტალის ზრდაზე და მოსახლეობის ფულადი დანაზოგის ჩართვა მისი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროცესში. როდესაც საუბარია საბანკო სისტემის როლზე ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარებაში, მხედველობაშია მისაღები ძირითადი მოთხოვნა, რომ არ მოხდეს ბაზარზე დამატებითი ფულის მოწოდება და შესაბამისად, მისი გაუფასურება. ამ არასასიამოვნო მოვლენის თავიდან აცილების მიზნით, საჭიროდ მიგვაჩნია სახელმწიფოს მიერ უფრო მეტი ყურადღება მიექცეს ზოგიერთი სახის ფასიანი ქაღალდების, კერძოდ, მოკლევადიანი ობლიგაციების ყიდვა-გაყიდვის გააქტიურებით მიმოქცევაში მყოფი ფულადი მასის დარეგულირებას, რასაც თანამედროვე ეტაპზე არ ექცევა სათანადო ყურადღება. კრიზისული მდგომარეობის ერთგვარი გამოსწორების მიზნით, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია უფრო მეტი ყურადღება მიექცეს ამ კუთხით განვითარებული ქვეყნების გამოცდილების შესწავლა-გაზიარებას და მათი ექსპერტების აქტიურად ჩართვას საქართველოში ფასიანი ქაღალდების ბაზრის რეგულირებაში.

ფასიანი ქაღალდების ბაზრის გამოცოცხლებისა და ქმედითუნარიანობის ასამაღლებლად საჭიროა უფრო მეტი ყურადღება მიექცეს საბაზრო ურთიერთობებში ეროვნული ვალუტის (ლარის) გააქტიურებას და უცხოური ვალუტის, კერძოდ კი დოლარის შემზღუდავ პროცესებს. საყურადღებოა აღინიშნოს, რომ საქართველოში ამ მიმართებით იყო მიღებული შესაბამისი დადგენილება და შედეგებიც შესაბამისად საგრძნობი იყო, მაგრამ მომდევნო წლებში დოლარის მოქმედების არეალი ჩვენი ქვეყნის ბაზრებზე კვლავ ძალზე მნიშვნელოვანი გახდა, რაზეც ნათლად მეტყველებს ლარის გაცვლითი კურსის გაუარესება დოლართან და სხვა უცხოურ ვალუტებთან მიმართებაში და ამასთან დაკავშირებით, სამომხმარებლო ბაზრებზე ფასების სისტემატური ზრდა. ამასთან ერთად ლარის დევალვაციის გამო კომერციული ბანკები განსაკუთრებულ უპირატესობას ანიჭებენ უცხოურ ვა-

ლუტის განთავსებას აქტივებში, რაც მნიშვნელოვნად ამცირებს ლარის როლსა და მნიშვნელობას ფულად-საკრედიტო ურთიერთობებში.

ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარების ერთ-ერთ საყურადღებო მიმართულებად გვესახება ეროვნული ბანკის მიერ ობლიგაციების ემისიის ფართოდ დანერგვა და მასზე მოთხოვნის ზრდის შესაბამისად ღონისძიებათა განხორციელება. ამასთან ერთად მნიშვნელოვანია საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტების ჩართულობა და მონაწილეობა ამ პროცესში. ამისათვის კი საჭიროდ მიგვაჩნია სათანადო აუქციონების იმგვარი ჩატარება, რომლის დროსაც აუქციონზე დაფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთები ხელს შეუწყობს ობლიგაციებზე მოთხოვნა-მიწოდების დაბალანსებას. ობლიგაციების ბაზარზე საპროცენტო განაკვეთების სიდიდის განსაზღვრისას აუცილებლად მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული სადეპოზიტო განაკვეთების სიდიდე, რადგან მათ შორის არაოპტიმალურმა თანაფარდობამ შეიძლება გამოიწვიოს მოსახლეობის დანაზოგების გადაადგილება ერთი არხიდან მეორეში. მაგალითად, თუ ობლიგაციების საპროცენტო განაკვეთი გაუტოლდება სადეპოზიტო განაკვეთს ან გადააჭარბებს მას, ამან შეიძლება გამოიწვიოს ანაბრების გადაადგილება ფასიან ქაღალდებში და შესაბამისად, მოთხოვნის ზრდა მიწოდებასთან შედარებით. ამგვარი ვითარება, ბუნებრივია, დააჩქარებს ფასიანი ქაღალდების მეორადი ბაზრის ჩამოყალიბებასა და საფონდო ბირჟის განვითარებას.

ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ჩამოყალიბების საქმეში ასევე უნდა აღინიშნოს სააქციო საზოგადოებების როლი, რომელიც უმეტესწილად პრივატიზაციის პროცესებთანაა დაკავშირებული. ამ ეტაპზე ქვეყნის დაახლოებით 100 სახელმწიფო საწარმო გარდაიქმნა სააქციო საზოგადოებად, ხოლო აქციონერთა ფენა გაუტოლდა 400 ათას აქციონერს. თანამედროვე ეტაპზე ფასიანი ქაღალდების ბაზრის საქმიანობას ძირითადად არეგულირებს ეროვნული ბანკი და მისი დამოუკიდებელი ორგანო- „ფინანსური ზედამხედველობის სააგენტო“, რომელსაც გააჩნია სამი მარეგულირებელი დეპარტამენტი და მათ შორის ფასიანი ქაღალდების ზედამხედველობისა და რეგულირების დეპარტამენტი.

ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ეფექტიანი ფუნქციონირების ძირითად მოთხოვნას წარმოადგენს საკანონმდებლო-ნორმატიული ბაზა. ფასიანი ქაღალდების ბაზრის სრულყოფილი სახით ჩამოყალიბებისა და განვითარებისათვის აუცილებლად გათვალისწინებული უნდა იქნას მისი ეფექტიანი რეგულირების შესაბამისი მოთხოვნები, რომლის გადმოტანა შეიძლება წარმატებით განხორციელდეს აშშ-ის, ევროკავშირის ქვეყნების ფასიანი ქაღალდების ბაზრების გამოცდილებიდან, რომელთაც გააჩნიათ მეტად ხანგრძლივი და სრულფასოვანი ისტორია ამ სფეროში. ჩვენ ძირითადად მხედველობაში გვაქვს ფასიანი ქაღალდების რეგულირების ისეთი საკვანძო მიმართულებები, როგორიცაა: ინფორმაციის მოპოვება ემიტენტების შესახებ, ფინანსური მონაცემების ანალიზი და ანგარიშგება, ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ლიცენზირება ინვესტიციების მართვა, კორპორაციული მმართველობა და სხვ. თუ როგორ გვესახება თითოეული მათგანის როლი და მნიშვნელობა მის განვითარებაში, მოკლედ განვიხილოთ: ფასიანი ქაღალდების ბაზრის წარმოქმნა-განვითარების ერთ-ერთ ძირითად მოთხოვნას უნდა წარმოადგენდეს ემიტენტების (ფასიანი ქაღალდების გამომშვები ობიექტები) შესახებ სრულფასოვანი ინფორმაციის მოპოვება. ეს საკითხი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რადგან მის გარეშე თითქმის ყოველად შეუძლებელია ახლად გამოშვებულ ფასიან ქაღალდებზე ფასების ოპტიმალური დონით განსაზღვრა და შესაბამისად, ბაზრის წარმატებული საქმიანობა. ამ მოთხოვნის უგულებელყოფამ, კერძოდ, ფასების დაუსაბუთებლად მაღალი დონით განსაზღვრამ შეიძლება გამოიწვიოს მოცემული ფასიანი ქაღალდის მიმართ მოთხოვნის შემცირება ან გაუქმება და შესაბამისად, მისი „ჩავარდნა“ ბაზარზე, რომლის შემდგომი აღდგენა გარკვეულ სიძნელეებთან არის დაკავშირებული. საფონდო ბირჟებზე ფასების განსაზღვრაში სახელმწიფოს როლის გააქტიურება და მისი უშუალო ჩართულობა არ შეიძლება შეფასდეს დადებითად,

რადგან იგი ეწინააღმდეგება საბაზრო ეკონომიკის ძირითად მოთხოვნას და ინვესტორების მიერ საინვესტიციო გადაწყვეტილებათა დროულად მიღებას.

ემიტენტების მიერ ბაზრებს უნდა მიეწოდოს სათანადო ინფორმაცია ფასიანი ქაღალდების შესახებ, რომლის ცალკეული დეტალი (რაოდენობა, მიწოდების ვადები, ფასი და სხვ.) შეიძლება შეცვლილი იქნას ბაზარზე მიმდინარე პროცესების გათვალისწინებით. ბაზარზე ფასიანი ქაღალდების სწრაფი და სრული რეალიზაციისათვის ხშირად გადამწყვეტი როლი ეკისრება სრულფასოვანი ფინანსური ანგარიშების წარდგენას, რომელსაც სასურველია თან ახლდეს დამოუკიდებელი აუდიტორის დასკვნა ემიტენტის ფინანსური მდგომარეობისა და სამეურნეო საქმიანობის შესახებ. ემიტენტის მიერ გავრცელებული ყველა სახის ინფორმაცია უნდა ემსახურობდეს ერთ ძირითად მიზანს – მყარი კავშირის დამყარებას ინვესტორებთან. თუ ვერ მოხერხდება ამ ელემენტალური მოთხოვნის წარმატებით შესრულება, ეს ძალზე უარყოფით დაღს დაასვავს ემიტენტის ბაზართან დაკავშირებულ საქმიანობას.

ფასიანი ქაღალდების ბაზრის წარმატებული ფუნქციონირების მნიშვნელოვან მიმართულებას ინვესტიციების მართვის სრულყოფა წარმოადგენს. ეს სავსებით ბუნებრივიცაა, რადგან საინვესტიციო ფონდების წარმატებულ ფუნქციონირებაზე უშუალოდაა დამოკიდებული ფასიანი ქაღალდების ბაზრის წინაშე მდგარი ამოცანების წარმატებით შესრულება. ამ მიზნით გამოყენებულ უნდა იქნას საინვესტიციო ფონდების ყველა სახე – ღია და დახურული ფონდები, კორპორაციის ფორმით ორგანიზებული ფონდები და სხვ. საინვესტიციო ფონდების ეფექტიანი რეგულირების ძირითად მიმართულებად გვესახება ემიტენტების წინაშე წაყენებული მოთხოვნები ფასიანი ქაღალდების შესახებ სრულყოფილი ინფორმაციის გაკეთების შესახებ. ამ ელემენტალური მოთხოვნის უგულებელყოფამ შეიძლება გამოიწვიოს დაპირისპირება ემიტენტებსა და ფონდის მმართველებს შორის.

ფასიანი ქაღალდების ბაზრის წარმატებული საქმიანობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან წინაპირობას მისი **ლიცენზირება** წარმოადგენს. ჩვენ აქ მხედველობაში გვაქვს როგორც მისი ინდივიდუალური, ისე ინსტიტუციონალური მონაწილეთა ლიცენზირების წესი და პირობები. აღნიშნულ ბაზარზე ლიცენზირებას ექვემდებარება მისი საქმიანობის ისეთი სახეები, როგორცაა: ფასიანი ქაღალდების გამოშვების ლიცენზირება, საბირჟო საქმიანობის ლიცენზირება, უცხოელი ემიტენტების მიერ გამოშვებული ფასიანი ქაღალდების საქართველოს ტერიტორიაზე გავრცელების ლიცენზირება, ბაზრის მონაწილეთა პიროვნული და ინსტიტუციონალური ლიცენზირება და სხვ. ჩამოთვლილ მოთხოვნათა ლიცენზირება უნდა განხორციელდეს სპეციალურად შექმნილ ინსპექციაში, დოკუმენტების ჩაბარებიდან დაახლოებით ერთი თვის განმავლობაში. ლიცენზირების პროცესში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ემიტენტის საემისიო პროსპექტის სახელმწიფო რეგისტრაციაში გატარებასა და ლიცენზირებას. ემისიის პროსპექტი მუშავდება ფინანსთა სამინისტროს მიერ დამტკიცებული შესაბამისი ნიმუშის მიხედვით. ემისიის პროსპექტი ის ძირითადი დოკუმენტია, რომლის საშუალებითაც ინვესტორი აყალიბებს თავის მოსაზრებას ემიტენტის მიერ შეთავაზებული ფასიანი ქაღალდის შექენაზე ან მის უარყოფაზე.

ფასიანი ქაღალდების ემისიის პროსპექტის გარდა, ემიტენტმა სათანადო მარეგულირებელ ორგანოში უნდა წარადგინოს სხვა აუცილებელი დოკუმტები, რომელთა შორის განსაკუთრებით აღსანიშნავია წლიური და კვარტალური ბალანსები აუდიტორიული დასკვნით, აგრეთვე ფასიანი ქაღალდის ნიმუში-მაკეტი. ჩვენს ქვეყანაში, სადაც ფასიანი ქაღალდების ბაზარი ჩამოყალიბება-განვითარების პროცესშია, ემიტენტი მათ განთავსებას ბაზარზე ახორციელებს საკუთარი ძალებითა და ფინანსური საშუალებებით. ასეთ სიტუაციაში საჭიროა ემიტენტს ჰყავდეს პიროვნული ლიცენზიის მქონე სპეციალისტი, რომელიც იქნება პასუხისმგებელი ფასიანი ქაღალდის გავრცელების ოპერაციაზე, კერძოდ, მის პირველად ბაზარში განთავსებაზე.

საყურადღებოა აღინიშნოს, რომ საქართველოში ფასიანი ქაღალდების ბაზარი ფუნქციონირებს ძალზე უმნიშვნელო დონით, რის ერთ-ერთი და მთავარი მიზეზი საფონდო ბაზრის არასაკმარისად განვითარება წარმოადგენს. ამ ნაკლოვანებიდან თავის დაღწევის ძირითად მიმართულებად გვესახება ინვესტორებისთვის საინტერესო და მოთხოვნადი ფასიანი ქაღალდების საკმარისი ოდენობით არსებობა, რომლის ერთ-ერთ აუცილებელ პირობას ეროვნული ვალუტის სიმყარე წარმოადგენს, რაც სამწუხაროდ ჩვენში ჯერ კიდევ ვერ არის სათანადოდ უზრუნველყოფილი. ასეთი ვითარება კი საკმაოდ უარყოფით გავლენას ახდენს ინვესტორების ანუ ფასიან ქაღალდებში ფულის დაბანდების მსურველებზე.

საქართველოში ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარება და მისი რეგულირების სრულყოფა უნდა დაეფუძნოს ისეთ ძირითად მარეგულირებელ ნორმებს, როგორიცაა:

1. ხელმისაწვდომობა. ფასიანი ქაღალდის ბაზარზე შესვლასა და მონაწილეობის უფლება უნდა მიეცეთ მხოლოდ იმ პირებს, რომლებსაც გააჩნიათ სათანადო კაპიტალი და პასუხობენ ყველა იმ მოთხოვნას, რომელიც ბაზრის კანონმდებლობით არის გათვალისწინებული. თუ აღმოჩნდება, რომ ბაზარზე არ არის საკმარისი ადგილები ახალი წევრების მისაღებად, მაშინ ახალ პოტენციურ მონაწილეს უნდა მიეცეს შესაძლებლობა იყიდოს ან საიჯარო წესით აიღოს ბაზარზე სამოქმედო ადგილი ბაზრის სხვა მონაწილეებისაგან. ბაზარზე ამგვარი წესის დამკვიდრება უდაოდ ხელს შეუწყობს მის შემდგომ განვითარებას და მის წევრთა შორის კონკურენციის გაძლიერებას.

2. კონკურენცია. ბაზარზე მინიმუმამდე უნდა იქნას დაყვანილი მონაწილე პირთა საკონკურენციო შეზღუდვები. მხედველობაში გვაქვს ბაზარზე მოქმედების ისეთი წესები და პირობები, რომლებიც არ ეწინააღმდეგება საკანონმდებლო ნორმებსა და ბაზარზე ნებადართული მოქმედების პირობებს.

3. სამართლიანობა. ბაზრის ყველა მონაწილისათვის უნდა არსებობდეს სამართლიანი და პატიოსანი მოქმედების პირობები. ბაზარზე მონაწილეობისათვის დადგენილი საკომისიო გადასახადები, ბაჟები და სხვ. დადგენილი უნდა იყოს ოპტიმალური მოცულობით, ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე. მათი განაწილება ემიტენტებისა და სხვა პირებს შორის უნდა განხორციელდეს გონივრულ საზღვრებში.

4. გამჭვირვალობა. ბაზრის გამჭვირვალობა ძირითადად განისაზღვრება იმით, თუ რამდენად სრულყოფილად და სწრაფად ხორციელდება ბაზრის მონაწილეთათვისა და ფართო საზოგადოებისათვის გარიგებებისა და ხელშეკრულებების გაფორმება, აგრეთვე ფასების, კოტირებისა და ოპერაციების მოცულობის შესაებ ინფორმაციის გავრცელება.

5. ტევადობა. საბაზრო ინსტიტუტებს უნდა გააჩნდეთ სათანადო შესაძლებლობები ორგანიზაციულ-ტექნიკურ, ფინანსურ და სხვა სახის ღონისძიებათა განსახიერციელებლად, რათა დროულად და სრულყოფილად დამუშავდეს საბაზრო გარიგებები.

6. წესრიგი. ბაზრის მიმართ კლიენტების მიერ წარდგენილი ყოველი განაცხადი და შეკვეთა უნდა დამუშავდეს რიგითობის წესების დაცვით. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს მოთხოვნებს, რომელიც გამორიცხავს საბაზრო საქმიანობაში მაქინაციების შესაძლებლობას.

ნებისმიერი ქვეყნის საფინანსო-ეკონომიკური მდგომარეობის განვითარებაში განსაკუთრებული როლი ენიჭება სასაქონლო-ფულად ურთიერთობათა სრულყოფას, რომლის წარმატებით განხორციელებაში ფასიანი ქაღალდების ბაზარს ნიშვნელოვანი ადგილი უკავია. თანამედროვე ეტაპზე იგი საჭიროებს გარკვეულ ღონისძიებათა გატარებას აღმავლობის მიმართულებით. ყურადღებას გავამახვილებთ ზოგიერთ მათგანზე:

ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობის ფართოდ დანერგვა და განვითარება განიხილება, როგორც მიმოქცევაში ფულადი მასის რეგულირების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიმართულება. სამწუხაროდ ჩვენში თანამედროვე ეტაპზე სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვა იმდენათ სუსტად არის განვითარებული, რომ ოდნავადაც ვერ უზრუნველყოფს იმ უდიდეს როლს, რაც ფულის მიმოქცევის განმტკიცებასა და მისი გაცვლითი

კურსის სტაბილიზაციასთან არის დაკავშირებული. ამ მხრივ მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად უდიდესი მნიშვნელობა ეკისრება ქვეყნის ეროვნულ ბანკს, რომელსაც შეუძლია შეამციროს ეროვნული ვალუტის ინფლაცია, გაზარდოს მოთხოვნა კაპიტალის ზრდაზე, ფასიან ქაღალდებზე და ჩართოს ისინი მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროცესში;

როდესაც საუბარია საბანკო სისტემის როლზე ფასიანი ქაღალდების მიმოქცევის განვითარებაში, მხედველობაშია მისაღები ის ძირითადი მოთხოვნა, რომ არ მოხდეს ბაზარზე დაუსაბუთებლად დამატებითი ფულის მიწოდება და შესაბამისად, მისი გაუფასურება. ამ არასასურველი მოვლენის თავიდან აცილების მიზნით, საჭიროდ მიგვაჩნია სახელმწიფოს მიერ უფრო მეტი ყურადღება მიექცეს ცალკეული სახის ფასიანი ქაღალდების, კერძოდ, მოკლევადიანი ობლიგაციებით ყიდვა-გაყიდვის გააქტიურებით, მიმოქცევაში მყოფი ფულის დარეგულირებას. ასევე უნდა იქნას გათვალისწინებული ამ სფეროში განვითარებული ქვეყნების გამოცდილება და უნდა მოხდეს ექსპერტების აქტიურად ჩართვა ჩვენი ქვეყნის ფასიანი ქაღალდების რეგულირებაში;

ობლიგაციების ემისიის ფართოდ დანერგვის და მასზე მოთხოვნის გაზრდისათვის კი საჭიროა შესაბამის ღონისძიებათა განხორციელება. მნიშვნელოვანია საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტების ჩართულობა აღნიშნულ პროცესში. ასევე აუქციონების იშვარად წარმართვა, რომლის დროსაც ობლიგაციებზე დაფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთები ხელს შეუწყობს მათზე მოთხოვნა-მიწოდების დაბალანსებას. საპროცენტო განაკვეთების განსაზღვრისას აუცილებლად გათვალისწინებული უნდა იყოს სადეპოზიტო განაკვეთების სიდიდე, რათა არ მოხდეს მოსახლეობის დანაზოგების დაუსაბუთებელი გადაადგილება ერთი არხიდან მეორეში.

ფასიანი ქაღალდების პირველადი ბაზრის სრულყოფილი ჩამოყალიბებისა და განვითარებისათვის აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ მისი ეფექტიანი რეგულირების შესაბამისი მოთხოვნები. ამ მიმართებით ჩვენ უპირატესად მხედველობაში გვაქვს განვითარებული ქვეყნების, კერძოდ კი, აშშ-ის, ევროკავშირის ქვეყნების გამოცდილება, რომელსაც გააჩნია საკმაოდ ხანგრძლივი და სრულყოფილი ღონისძიებათა არსენალი ფასიანი ქაღალდების სფეროში. კერძოდ, ინფორმაციის მოპოვება ემიტენტების შესახებ, მათი ფინანსური მონაცემების ანალიზი და ანგარიშგება, ფასიანი ქაღალდების ლიცენზირება, კორპორაციული მმართველობა და სხვ. ამ საკითხების გათვალისწინებლობამ და კერძოდ, ემიტენტების მიერ პირველად ფასიან ქაღალდებზე ფასების დაუსაბუთებლად მაღალი დონით განსაზღვრამ, შეიძლება გამოიწვიოს მისდამი ინვესტორთა დაინტერესების შესუსტება და შესაბამისად ბაზრის ეფექტიანობის დაქვეითება.

ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე ემიტენტის ეფექტიანი მოქმედება მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული მის ფინანსურ მდგომარეობაზე. კერძოდ, მხედველობაში გვაქვს ის, თუ როგორია ემიტენტის ერთობლივი კაპიტალის მოცულობაში თანაფარდობა საკუთარ და მოზიდულ საშუალებებს შორის. ეს საკითხი საყურადღებოა მით უფრო, რომ ერთობლივ კაპიტალში სასესხო კაპიტლის გაუმართლებლად მაღალი დონით მონაწილეობა აუცილებლად გამოიწვევს მის გაკოტრებასა და შესაბამისად ემიტირებულ პირველადი ფასიანი ქაღალდების მიმართ ინვესტორთა დაინტერესების შემცირებას.

ფასიანი ქაღალდების ბაზრის წარმატებულ ფუნქციონირებას მნიშვნელოვნად განაპირობებს ინვესტიციების მართვის სრულყოფა. ამ მიზნით საჭიროდ მიგვაჩნია ეფექტიანად იქნას გამოყენებული საინვესტიციო ფონდების ყველა სახე. ინვესტიციების სრულყოფილად მართვაზე კი მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ემიტენტების მიერ ფასიანი ქაღალდების შესახებ სრულყოფილი ინფორმაციის გაკეთება. ამ ელემენტარული მოთხოვნის უგულებელყოფამ შეიძლება გამოიწვიოს დაპირისპირება ფონდის მმართველებსა და ემიტენტებს შორის, რაც ცხადია, უარყოფით დაღს დაასვამს ბაზრის შემდგომ განვითარებას. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ნათელი ხდება ემიტენტისადმი წაყენებული ძირითადი

მოთხოვნა იმის შესახებ, რომ მის მიერ გაკეთებული ყველა სახის ინფორმაცია ფასიანი ქაღალდების შესახებ უნდა ემყარებოდეს ერთ ძირითად მიზანს – ინვესტორებთან მყარი კავშირის დამყარებასა და შენარჩუნებას.

ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ძირითად მონაწილეებად გვევლინებიან ბანკები და საკრედიტო დაწესებულებები. ორივე მათგანის საქმიანობა მიმართული უნდა იყოს, როგორც უცხოელი ინვესტორების, ისე ადგილობრივი მოსახლეობის ნდობის ასამაღლებლად. ამის მისაღწევად კი საჭიროა შემუშავდეს ისეთი სახელმწიფო პროგრამა, რომელშიც სრულყოფილად იქნება ასახული ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარების კონცეფცია;

ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარების ხელშემწყობ ფაქტორთა შორის მიზანშეწონილად გვესახება ქვეყანაში მოქმედი სასაქონლო-ფულადი ბაზრების ინფრასტრუქტურების აქტივობის ზრდა ეროვნულ ვალუტაში და შესაბამისად, ეკონომიკაში დოლარიზაციის შემზღუდავი ღონისძიებებია გატარება. ამასთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ ჩვენი ქვეყნის ფულად-საკრედიტო ურთიერთობებში დოლარიზაციის შემზღუდავი ღონისძიებათა შესახებ გასულ წლებში იყო მიღებული სათანადო დადგენილება და იგი გარკვეული პერიოდის განმავლობაში წარმატებითაც მუშაობდა, მაგრამ შემდეგ მისდამი სათანადო ორგანოების მიერ ყურადღების შესუსტების გამო მან კვლავ უმნიშვნელო ადგილი დაიკავა ქვეყნის სამეურნეო ცხოვრებაში;

ჩვენს ქვეყანაში, სადაც ფასიანი ქაღალდების ბაზარი ნაკლებად არის განვითარებული და იგი ჩამოყალიბებისა და სრულყოფის პროცესშია, ემიტენტი მათ განთავსებას ბაზარზე უმეტესწილად ახორციელებს საკუთარი ძალებითა და ფინანსური საშუალებებით. ასეთ ვითარებაში მიზანშეწონილად გვესახება ყველა ემიტენტს ჰყავდეს პიროვნული ლიცენზიის მქონე სპეციალისტი, რომელიც პასუხისმგებელი იქნება ფასიანი ქაღალდების შეუფერხებლად გავრცელების ოპერაციაზე, კერძოდ, მის პირველად ბაზარში გავრცელებაზე;

ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე შესვლისა და მონაწილეობის უფლება უნდა მიეცეთ მხოლოდ იმ პირებს, რომლებსაც გააჩნიათ სათანადო კაპიტალი და პასუხობენ ყველა იმ მოთხოვნას, რომელიც ფასიანი ქაღალდების ბაზრის კანონმდებლობით არის გათვალისწინებული. პოტენციურ მონაწილეს უნდა მიეცეს შესაძლებლობა იყიდოს ან საიჯარო წესით აილოს ბაზარზე სამოქმედო ასპარეზი ბაზრის სხვა მონაწილესგან. ბაზარზე ამგვარი წესის დამკვიდრება უდაოდ ხელს შეუწყობს მის შემდგომ განვითარებასა და მის წევრთა შორის კონკურენციის გაძლიერებას.

დასკვნა. საქართველოში ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარების თანამედროვე ტენდენციებისა და რეგულირების პრობლემებზე კვლევისას, საჭიროდ მიგვაჩნია ხაზგასმით აღვნიშნოთ, რომ ამ საკითხებზე ყურადღების გამახვილება ყოველთვის უნდა განიხილებოდეს, როგორც უდიდესი სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის პრობლემა, რადგანაც ფინანსური სისტემა წარმოადგენს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს და მეორე, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ფულადი მასისა და საინვესტიციო კაპიტალის მიმოქცევის მართვის საქმეში, ბიუჯეტის დეფიციტის არაემისიურ დაფინანსებასა, მოსახლეობისა და საწარმოების დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების მობილიზების პროცესში. საქართველოში ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარების ერთ-ერთ აქტუალურ საკითხს წარმოადგენს აგრეთვე ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებში (განსაკუთრებით აშშ-ში, ევროკავშირის ქვეყნები) ამ მიმართულებით არსებული გამოცდილების საფუძვლიანი ანალიზი და შემდეგ მისი კანონზომიერი, თანმიმდევრული დანერგვა საქართველოში ფასიანი ქაღალდების ბაზრის არსებული თავისებურებების გათვალისწინებით, რაც ხელს შეუწყობს ქვეყანაში პირველადი და მეორადი ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობის შემდგომ განვითარებასა და მის ეფექტიან ჩართვას მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური პირობების გაუმჯობესებაში.

ლიტერატურა:

1. ასლანიშვილი დავითი. სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდები საქართველოში; გამოწვევები და პერსპექტივები. თბილისი, 2015.
2. საქართველოს ეროვნული ბანკის წლიური ანგარიშები 2012–2020 წწ.
3. საქართველოს კანონი „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ.“ თბ., 1999.
4. ლ. ხიხაძე, გლობალიზაციის პირობებში საქართველოს საგარეო სავაჭრო პოლიტიკის რეგულირების აქტუალური პრობლემები და მისი გადაჭრის გზები, V საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის შრომების კრებული, გვ., 523-530, თბ., 2020 ნოემბერი
5. ლ.ხიხაძე. ფასიანი ქაღალდების ბაზრის პრობლემები და განვითარების პერსპექტივები სამხრეთ კავკასიის რეგიონში, საეცნიერო შრომების კრებული „ეკონომიკური ინტეგრაციის პერსპექტივები ცენტრალურ კავკასიაში“, გვ.,171-175, გამომც., „უნივერსალი“, თბ., 2008
6. თ. ხატიაშვილი, „საქართველოში ფასიანი ქაღალდების ბაზარი და საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტების როლი მათ განვითარებაში(სამაგისტრო ნაშრომი), თსუ, თბ., 2021
7. https://www.nbg.gov.ge/uploads/publications/annualreport/2020/erovnuli_banki_211020.pdf
8. https://www.nbg.gov.ge/bankjournal/index.php?m=115&blog_id=209
9. <https://gse.ge/securities>
10. <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=178>
11. https://www.nbg.gov.ge/uploads/legalacts/fasianikagaldebi/2020/sawarmo/181_04.pdf
12. https://www.nbg.gov.ge/uploads/legalacts/fasianikagaldebi/2020/sxva/180_04.pdf
13. <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=340&newsid=3995>
14. <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=487>
15. <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=514>

Current problems of the securities market in Georgia and the main directions of its improvement in the conditions of globalization

Lali Khikhadze

TSU Faculty of Economics and Business. International Business Direction Associate Professor

Teimuraz Khatiaшvii

TSU Faculty of Economics and Business PhD student

SUMMARY

In the conditions of globalization, one of the most important directions for improving the economic situation of any country in the world is the stability of its financial system and the optimal regulation of the circulation of financial resources. Judging by the experience and practice of the world's leading countries, the development of the securities market is one of the most important tools for the growth of the economy and business sector.

Prospective growth and progress of the country is impossible without investment capital, the mobilization of which is the primary and secondary securities market and finally the developed mechanism of the stock exchange.

Overcoming the above-mentioned problems and effective regulatory state policy and financial support of international organizations for the development of the financial system are the prerequisites for overcoming the country's economic crisis and ensuring economic growth.

Keywords: Globalization, Financial System, Investment Capital, Primary and Secondary Securities Market, Stock Exchange, International Financial Institutions.

თბილისის დემოგრაფია

მერაბ ხმალაძე

ეკონომიკური მეცნიერებათა დოქტორი, ასოციირებული პროფესორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

თბილისის საქართველოში თმაშობს ახა მხორდო წამყვან სოციალურ-ეკონომიკურ, ახამედ დემოგრაფიულ ხოდს. თბილისში ცხოვრობს საქართველოს მოსახლეობის 32,3 და ქალაქის მოსახლეობის 54,3%. სტატიაში განხილულია საბჭოთამდელი და პოსტსაბჭოთა თბილისის მოსახლეობის დინამიკა. შეფასებულია სხვადასხვა ავტორთა სადაო შეხედულებები თბილისის მოსახლეობის დინამიკის შესახებ და გამოთქმულია ავტორისეული მოსაზრებები. დადგენილია თაჩილი, რომლის შემდეგაც ქართველები გახდნენ თბილისის მოსახლეობის ნახევარზე მეტი. შეფასებულია თბილისის მოსახლეობის ზედაში ბუნებრივი და მიგრაციული მაგების ხოდი. აღსანიშნავია, რომ პოსტსაბჭოთა საქართველოში მოსახლეობის შემცირებით ყველაზე ნაკლებად დაზარადა თბილისი.

ნაშრომის მეთოდოლოგიური ბაზაა კვლევის სტატისტიკური მეთოდოლოგია და ქართველ მეცნიერთა შრომები აღნიშნულ თემაზე: ინფორმაციულ საფუძველს წარმოადგენს საქართველოს მოსახლეობის აღწერების მასალები და მიმდინაჲ დემოგრაფიული სტატისტიკა.

საკვანძო სიტყვები: თბილისის მოსახლეობა, ბუნებრივი მაგება, მიგრაციული მაგება.

I. თბილისის მოსახლეობა საბჭოთამდელ პერიოდში

ისტორიული თბილისის მოსახლეობის დინამიკის შესახებ არის რიგი არაპირდაპირი, ისტორიულ წყაროებზე დაფუძნებული მონაცემები, როგორცაა მაგალითად ის, რომ 853 წელს, ბულა-თურქის ლაშქრობის დროს თბილისში ამოწყვეტეს 50 ათასი, ხოლო ჯალალედინის ლაშქრობის დროს 100 ათასი დაცხვრები (1226 წ) და ა. შ.

უმჯობესია დავეყრდნოთ სტატისტიკურ წყაროებს, თუნდაც გარკვეულად არასრულს. ეს უკანასკნელი შეეხება XIX საუკუნემდელ სტატისტიკურ ინფორმაციას.

პირველი სტატისტიკური მონაცემი თბილისის მოსახლეობის დინამიკის შესახებ ეყრდნობა ქართლ-კახეთის მოსახლეობის დინამიკის 1770 წლის 5 აპრილს შედგენილ ნუსხას. მოცემული წყაროს მიხედვით, ქართლ-კახეთის მოსახლეობა შეადგენდა 761,0 ათასს, მათ შორის ქალაქის - 37,4, ხოლო სოფლის - 723,6 ათასს. თბილისის მოსახლეობა განისაზღვრა 20,9 ათასით, რაც ქართლ-კახეთის მოსახლეობის 2,7 და ქალაქის მოსახლეობის 56,0%-ს შეადგენს. [1,31]

1800 წლისთვის ვ.ჯაოშვილი თბილისის მოსახლეობას ვარაუდობს 15,4 ათასს, ხოლო ა.თოთაძე 1803 წელს - 15,6 ათასს. უკანასკნელი მონაცემები დაფიქსირებულია 1803 წლის თბილისის მოსახლეობის აღწერით.[2,27] ზოგიერთი მონაცემით, 1820-იან წლებში 1800-იან წლებთან შედარებით თბილისის მოსახლეობა გაიზარდა 20 ათას დაცხვრებამდე, ხოლო 1832 წელს მიაღწია 25,9 ათასს.[1,73] 1832 წლის თბილისის მოსახლეობის შესახებ განსხვავებულ მონაცემებს იძლევა კ.ანთაძე, რომლის მიხედვითაც 1832 წელს თბილისის მოსახლეობა 30,0 ათასით განისაზღვრებოდა.[3,173]

ამდაგვარად, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ თბილისის მოსახლეობა 1800-იან წლებში მერყეობდა 15-16 ათასის ფარგლებში, ხოლო 1832 წლისთვის 26-30 ათასის ფარგლებში. შესაბამისად, XIX საუკუნის პირველ მესამედში თბილისის მოსახლეობა გაიზარდა 11-14 ათასით. თუ გავასაშუალებთ მონაცემებს, აღმოჩნდება, რომ თბილისის მოსახლეობა 1800-1803 წლებში უნდა ყოფილიყო დაახლოებით 15,5 ათასი, 1832 წელს -28 ათასი, ხოლო მოსახლეობის აბსოლუტური მაგება 1800-1832 წლებში 12,5 ათასი.

თბილისის მოსახლეობის შესახებ ურთიერთსაწინააღმდეგო მონაცემები გვაქვს XIX საუკუნის შუა პერიოდში, თუმცა როგორც ამ საუკუნის პირველ მესამედში, ისე მომდევნო პერიოდში, ყველა მკვლევარი ეყრდნობოდა ერთი და იგივე წყაროს, მოსახლეობის აღწერის მასალებს.

შემდგომი მონაცემები ქ.თბილისის მოსახლეობის რიცხოვნობის შესახებ გაგვაჩნია 1864 და 1865 წლებისთვის. 1864 წლის ზამთარში (იანვარში) და 1865 წლის ზაფხულში თბილისში ჩატარდა მოსახლეობის ერთდღიანი აღწერა, რომელთა მიხედვითაც თბილისის მოსახლეობამ 60,1 და 71,1 ათასი შეადგინა. [3,112] როგორც წესი, თბილისის მოსახლეობა ზაფხულში სამუშაოდ ჩამოსულების შედეგად მეტი იყო, ვიდრე ზამთარში, რითაც უნდა ავსხნათ ერთ წელიწადში (1864-1865) თბილისის მოსახლეობის საკმაოდ მაღალი (11 ათასი მცხოვრები) მატება. ამავე, 1864 წლის აღწერის მასალებზე დაყრდნობით თბილისის მოსახლეობის რიცხოვნობას ცნობილი ქართველი დემოგრაფი ა.თოთაძე განსაზღვრავს 66.9 ათასით.[2,27] 1873 წლისთვის კ. ანთაძე თბილისის მოსახლეობას აფასებს 71,3 ათასით. [3,173]

თბილისში 1876 წლის 25 მარტს ჩატარდა მოსახლეობის ერთდღიანი აღწერა, რომელიც გამოირჩეოდა აღწერის მონაცემების დიდი საიმედოობით და ჩატარდა განსაკუთრებით სრულყოფილად და ორგანიზებულად. 1876 წლის აღწერის მონაცემებზე დაყრდნობით ა.თოთაძე თბილისის მოსახლეობას განსაზღვრავს 104 ათასით, რომელთაგან ქართველი იყო 21,3%, სომეხი - 36,2%, რუსი - 29,6%, დანარჩენი - 12,9%. [2,29]

ქართველები საქართველოს დედაქალაქში მცხოვრებ ეროვნებებს შორის უმცირესობას წარმოადგენდნენ. თვით 1959 წლის აღწერით ქართველი იყო თბილისის მოსახლეობის 48,4%, ხოლო 1970 წელს მიაღწია - 57,5%. თუ გავითვალისწინებთ, რომ 1959 წელს თბილისში ცხოვრობდა 336,3 ათასი, ხოლო 1970 წელს - 511,4 ათასი ქართველი, ქართველების საშუალოწლიური მატება 1959-1970 წლებში ტოლი იქნება 15,9 ათასის ხოლო ქართველების რიცხოვნობა წლების მიხედვით ტოლი იქნება - 1960 წელს - 352,2 ათასის, 1961 წელს - 368,1 ათასის. ამავე, 1961 წელს თბილისის მოსახლეობამ 732,3 ათასი შეადგინა. შესაბამისად მივიღეთ, რომ 1961 წელს ქართველები შეადგენდნენ თბილისის მოსახლეობის 50,3%-ს. **1961 წელი არის ის წყალგამყოფი თბილისის დემოგრაფიულ ისტორიაში, როდესაც ქართველები გახდნენ თბილისის მოსახლეობის ნახევარზე მეტი.**

დავუბრუნდეთ თბილისის დემოგრაფიულ ისტორიას 1876 წლის შემდეგ. თბილისის მოსახლეობის რიცხოვნობის დადგენის შედარებით სანდო წყაროა საქართველოს მოსახლეობის 1886 წლის აღწერა, რომელიც ცნობილია „საოჯახო სიების“ სახელწოდებით. საოჯახო სიების შედგენას თავისი ისტორია აქვს. რუსეთის იმპერიის გადაწყვეტილებით, ოსმალეთის იმპრიასთან გამწვავებული ურთიერთობის გამო, მისი მოსაზღვრე ამიერკავკასიის ტრეიტორიები განთავისუფლებულნი იყვნენ სავალდებულო სამხედრო სამსახურისაგან (რეკრუტისგან), რათა ამ უკანასკნელს ადგილობრივ მოსახლეობასთან არ გამწვავებინა ურთიერთობა. 1877-1878 წლებში მიმდინარეობდა რუსეთ-თურქეთის ომი, რომლის შედეგადაც საქართველოს (იმავედროულად რუსეთის იმპერიას) დაუბრუნდა ოსმალეთის მიერ დაპყრობილი ისტორიული მიწები: აჭარა, შავშეთი, კლარჯეთი, იმერხევი, კოლაარტაანი (ბოლშევიკურმა რუსეთმა XX საუკუნის 20-იან წლებში „კეთილშობილური საქციელით“ ამ მიწების უდიდესი ნაწილი უკან დაუბრუნდა თურქეთს და ახლაც თურქეთის ტერიტორიაზე იმყოფება).

რუსეთის იმპერიის 1886 წლის 26 მაისის კანონით სავალდებულო სამხედრო სამსახური გავრცელდა ამიერკავკასიის ადგილობრივ მოსახლეობაზეც, რასაც მოჰყვა პროტესტის ნიშნად ადგილობრივი მოსახლეობის გამოსვლები.

1886 წლის 26 მაისის კანონის გამოქვეყნებამდე სამი თვით ადრე, 1886 წლის 24 თებერვალს, რუსეთის იმპერიის სახელმწიფო საბჭომ დაადგინა ამიერკავკასიის მოსახლეობის საოჯახო სიების შედგენა, რათა ეს სიები გამოქვეყნებულიყო სამხედრო ვალდებულებების კანონის განსახორციელებლად და გადასახადების გაწერის მოსაწესრიგებლად.

1886 წლის აპრილში შემუშავებული ფორმის მიხედვით იმავე წლის მაისიდან დეკემბრის მიწურულამდე შედგა ამიერკავკასიის და ნაწილობრივ ჩრდილოეთ კავკასიის მოსახლეობის საოჯახო სიები. თბილისის მოსახლეობა 1886 წელს განისაზღვრა 180,2 ათასით.[3,35] ამავე წელს თბილისის მოსახლეობა ვ. ჯაოშვილის მიერ განისაზღვრა 144,8 ათასით. [1,112] საინტერესო და იმავდროულად პარადოქსულია, რომ ეს ორი განსხვავებული შეფასება ეყრდნობა ერთი და იგივე წყაროს. [4,14]; [5,4]

სრულიად რუსეთის 1897 წლის აღწერის შემდეგ, თბილისის მოსახლეობის რიცხოვნობა გავქვს შესაბამისი აღწერებით, კერძოდ:

- 1897 წ. – 159,6 ათასი;
- 1922 წ. – 234,0 ათასი;
- 1926 წ. – 294,0 ათასი;
- 1939 წ. – 519,2 ათასი;
- 1959 წ. – 703,0 ათასი;
- 1970 წ. – 889,0 ათასი;
- 1979 წ. – 1066,0 ათასი;
- 1989 წ. – 1246,9 ათასი.

თბილისის მოსახლეობამ მილიონს გადააჭარბა 1975 წელს, როდესაც მისი მოსახლეობა გახდა 1003,8 ათასი. უნდა აღვნიშნოთ, რომ 1950 წლიდან მონაცემები თბილისის მოსახლეობის შესახებ გვაქვს ყოველწლიურად. ასევე გვაქვს მონაცემები მისი მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის შესახებ, რაც საშუალებას გვაძლევს დავადგინოთ თბილისის მოსახლეობის ზრდაში ბუნებრივი და მიგრაციული მოძრაობის როლი.

პოსტსაბჭოთა საქართველოში ჩამოყალიბდა სრულიად განსხვავებული, ახალი რეალობა, რომლებიც აისახა თბილისის მოსახლეობაზე და საჭიროებს ცალკე განხილვას.

II. თბილისის მოსახლეობის რიცხოვნობა პოსტსაბჭოთა საქართველოში

პოსტსაბჭოთა საქართველოს დემოგრაფიული ტრანსფორმაცია აისახება, როგორც მთლიანად საქართველოს, ასევე თბილისის მოსახლეობის რიცხოვნობის კლებაში.

თბილისის მოსახლეობის რიცხოვნობის დინამიკა განსხვავდება საქართველოს მოსახლეობის რიცხოვნობის დინამიკისაგან. საქართველოს მოსახლეობა შემცირებას იწყებს 1993 წლიდან, თბილისის - 1995 წლიდან. უფრო მეტი, 1989 – 1994 წლებში თბილისის მოსახლეობა 1246,9 ათასიდან გაიზარდა 1250,7 ათასამდე. ხოლო, 1995 წლისათვის შემცირდა 1205,2 ათასამდე. ე.ი. 45,5 ათასით. 1995 წლიდან 2005 წლამდე პერიოდში თბილისის მოსახლეობა კლებას განიცდის, ხოლო 2005 წლიდან - მატებას. თბილისის მოსახლეობის რიცხოვნობა და მისი დინამიკა 5 წლიანი ინტერვალებით, მოსახლეობის მატების კომპონენტებით მოტანილია ქვემოთ ცხრილში. [6,24-31]; [7]

ცხრილი 1

თბილისის მოსახლეობის რიცხოვნობა 1995 – 2020 წლებში (ათასი)

	მოსახლეობის რიცხოვნობა (ათასი)	მატება პერიოდში + -	მათ შორის	
			ბუნებრივი მატება + -	მიგრაციული მატება + -
1995	1205,3	-	-	-
2000	1072,8	-132,5	-1,44	-131,06
2005	1067,2	-5,6	7,08	-12,68
2010	1100,0	32,8	12,21	20,59
2015	1115,7	15,7	21,16	-5,46
2020	1184,8	69,1	19,63	49,47
1995-2020	-	-20,5	58,64	-79,14

აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ 1995 – 2020 წლებში საქართველოს ქალაქის მოსახლეობა შემცირდა 14,3%-ით, მაშინ, როდესაც ქვეყნის მთელი მოსახლეობა - 21,6%-ით. მოცემულ პერიოდში ქვეყნის მოსახლეობის შემცირების უდიდესი ნაწილი მოდის სოფლის მოსახლეობაზე, რომელიც მოცემულ პერიოდში შემცირდა 30,2%-ით. თუ მოტანილ შეფარდებით სტატისტიკურ მაჩვენებლებს გადავითანთ აბსოლუტურში, მივიღებთ, რომ უკანასკნელი მეოთხედი საუკუნის მანძილზე, საქართველოს მოსახლეობა შემცირდა 1026,3 ათასით, მათ შორის: ქალაქის მოსახლეობის შემცირებაზე მოდის - 367,3 ათასი, ე.ი. 35,8%, ხოლო სოფლის მოსახლეობის შემცირებაზე - 658,0 ათასი, ე.ი. 64,2%.

თბილისი თავისი პრივილეგირებული პოლიტიკურ-ეკონომიკური მდგომარეობის შედეგად ყველაზე ნაკლებად დაზარალდა. მართალია, თბილისის მოსახლეობის საკმაო ნაწილმა საზღვარგარეთს მიაშურა ლუკმა-პურის საძიებლად, მაგრამ თბილისი გარკვეულად შეივსო აფხაზეთიდან და ცხინვალის რეგიონიდან რუსეთის მიერ მოწყობილი ეთნოკონფლიქტების შედეგად დევნილი მოსახლეობით, ასევე საქართველოს სოფლებიდან და ქალაქებიდან თბილისში ჩამოსულებით, რომლებიც დედაქალაქში ეძებდნენ საარსებო საშუალებას. შედეგად, თბილისის მოსახლეობა 1995-2020 წლებში 1205,2 ათასიდან შემცირდა 1184,8 ათასამდე, ე.ი. მხოლოდ 20,4 ათასით (1,7%-ით). თუ გავითვალისწინებთ იმასაც, რომ 2020 წლისთვის თბილისის მუნიციპალიტეტში შემავალი სასოფლო დასახლებები ითვლიდა 30,5 ათას მცხოვრებს, მაშინ საკუთრივ თბილისის მოსახლეობა ტოლი იქნება 1154,3 ათასის და არა 1184,8 ათასის (1184,8-30,5). მაშინ მივიღებთ, რომ 1995 – 2020 წლებში საკუთრივ თბილისის მოსახლეობა შემცირებულა 50,9 ათასით (1205,2 – 1154,3) და არა 20,4 ათასით (1205,2 – 1184,8). შესაბამისად, შემცირება პროცენტულადაც იქნება 4,2% და არა 1,7%. ნებისმიერ შემთხვევაში თბილისის მოსახლეობა ყველაზე ნაკლებადაა შემცირებული.

არ შეიძლება არ აღინიშნოს, რომ თბილისის მოსახლეობა არათანაბრადაა განაწილებული ადმინისტრაციული რაიონების მიხედვით. ასეთი სახის მონაცემებს თბილისის შესახებ იძლევა მოსახლეობის აღწერები, თუმცა არის ადმინისტრაციული აღრიცხვაც, მაგრამ უპირატესობა უნდა მივანიჭოთ აღწერას, რადგან ის იძლევა მონაცემებს ადამიანების ფაქტობრივი საცხოვრებლის მიხედვით, ხოლო ადმინისტრაციული აღრიცხვა-ჩანერის ადგილის მიხედვით. მოსახლეობის 2014 წლის აღწერის მიხედვით, თბილისის მოსახლეობა რაიონების მიხედვით შემდეგნაირად ნაწილდება(ათასი კაცი): სამგორი-177,8(16,0%); გლდანის-177,2(16,0%); ნაძალადევი-154,1(13,9%); საბურთალო-138,5(12,5%); ისანი-125,6(11,3%); ვაკე-111,9(10,1%); დიდუბე-70,0(6,3%); ჩუღურეთი-65,2(5,9%) მთაწმინდა-49,1(4,4%); კრწანისი-39,3(3,6%). ვხედავთ, რომ მოსახლეობის რიცხოვნობის მიხედვით თბილისის რაიონები მეტად არათანაბრადაა განაწილებული. საკმარისია აღვნიშნოთ, რომ სამგორის და გლდანის რაიონები რიცხოვნობით 3,6-ჯერ აღემატება მთაწმინდის და 4,4-ჯერ კრწანისის რაიონს. საინტერესოა, არ ქმნის აღნიშნული ფაქტი პრობლემებს?

განხილულ პერიოდში მნიშვნელოვნად შემცირდა ისეთი ქალაქების მოსახლეობა, როგორცაა ქუთაისი, რუსთავი და ბათუმი, განსაკუთრებით ქუთაისი. ქუთაისის მოსახლეობა 1995 – 2020 წლებში შემცირდა 227,9-დან 169,1 ათასამდე, ე.ი. 25,8%-ით, მაშინ, როდესაც რუსთავის მოსახლეობა შემცირდა 155,5-დან 135,2 ათასამდე, ე.ი. 13,0%-ით, ხოლო ბათუმის მოსახლეობა 144,8 ათასიდან 128,7 ათასამდე, ე.ი. 11,0%-ით.

ჩვენ განვიხილეთ თბილისის მოსახლეობის რიცხოვნობა ორ საუკუნეზე მეტი ხნის განმავლობაში, 1770 წლიდან 2020 წლამდე. განხილული პერიოდი მოიცავს სხვადასხვა ეპოქებში განსხვავებულ და ზოგჯერ არასაიმედო სტატისტიკურ ინფორმაციას, რაც განაპირობებს რიგ შემთხვევაში გაანგარიშებული, შეფასებითი მაჩვენებლების გამოყენებას.

დასკვნა

მეტნაკლებად სანდო სტატისტიკური მონაცემები თბილისის მოსახლეობის შესახებ მოგვეპოვება 1770 წლიდან. ამ წელს შედგენილი ქართლ-კახეთის მოსახლეობის რიცხოვნობის ნუსხის თანახმად, თბილისის მოსახლეობამ შეადგინა 20,9 ათასი კაცი. მე-19-ე საუკუნის დასაწყისისთვის (1800წ.), თბილისის მოსახლეობას ვარაუდობენ 15, ხოლო 1832 წელს - 26 ათასს.

შედარებით მშვიდობიანი ცხოვრების პირობებში, მე-19-ე საუკუნეში, თბილისის მოსახლეობა მნიშვნელოვნად გაიზარდა როგორც ბუნებრივი, ისე მიგრაციული მატების ხარჯზე და საკმაოდ საიმედო, 1876 წლის ერთდღიანი აღწერით, 104 ათასით განისაზღვრა.

1886 წლის ერთდღიანი აღწერით თბილისის მოსახლეობამ 145, ხოლო 1897 წლის აღწერით 160 ათასს მიაღწია. მე-20-ე საუკუნეში თბილისის ზრდა მკვეთრად დაჩქარდა და 1975 წელს მილიონს მიაღწია. 2021 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით, თბილისის მოსახლეობა 1202,7 ათასს შეადგენს.

ისტორიულად ქართველები თბილისის მოსახლეობის რიცხოვნობაში დომინანტ ერს არ წარმოადგენდნენ. ჩვენი გაანგარიშებით, ქართველებმა თბილისის მოსახლეობის ნახევარს გადააჭარბეს მხოლოდ 1961 წელს.

ლიტერატურა:

1. ვ. ჯაოშვილი. საქართველოს მოსახლეობა. თბ., 1996 წ;
2. ა. თოთაძე. თბილისის მოსახლეობა. თბ., 2017 წ;
3. კ. ანთაძე. საქართველოს მოსახლეობა XIX საუკუნეში. თბ., 1973 წ;
4. Свод статистических данных о населении закавказского края, извлечённых из посемейных списков 1886 г. Тифлис, 1893;
5. სრულიად საქართველოს ქალაქთა მოსახლეობის 1922 წლის 30 ნოემბრის აღწერის ჯამები. ნაწილი I, დემოგრაფია. ნაკვეთი 2. თბ., 1923 წ;
6. საქართველოს მოსახლეობის 2002 წლის პირველი ეროვნული საყოველთაო აღწერის შედეგები. ტომი I, თბილისი 2003 წ;
7. Geostat.ge

Demographics of Tbilisi

Merab Khmaladze

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

SUMMARY

More or less reliable statistical data regarding the number of Tbilisi population, can be found since 1770. According to the list of population of Kartli-Kakheti region, as compiled in the above mentioned year, the population of Tbilisi was 20.9 thousand. By the beginning of the 19th century (as at 1800), the population of Tbilisi was estimated at 15 thousand, while in 1832 – at 26 thousand.

In conditions of relatively peaceful period, in the 19th century, the population of Tbilisi increased significantly at the expense of both natural and migratory increases, and according to a very reliable, one-day census conducted in 1876, it was estimated at 104 thousand.

According to one-day census conducted in 1886, the population of Tbilisi reached 145, and according to the 1897 census, it reached 160 thousand. In the 20th century, the growth of Tbilisi population accelerated dramatically and reached one million in 1975. As of January 1, 2021, the population of Tbilisi is 1202.7 thousand.

Historically, Georgians have not been the dominant nation in the population of Tbilisi. According to our calculations, only in 1961 the Georgians exceeded half of the population of Tbilisi.

Key words: Population of Tbilisi; Natural growth; Migration growth.

პოსტსაბჭოთა საქართველოს ეკონომიკის პერიოდიზაცია

გიორგი ჯუბაძე

თსუ დოქტორი

ნაშრომში წახმოვნილია ეკონომიკური პირობების სხვადასხვა ტიპის პერიოდიზაცია საქართველოში საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ პერიოდში. ეს პერიოდიზაციები დაფუძნებულია ეთიმანეთისგან სხვრიად განსხვავებულ ფაქტორებზე და მოიცავს განსხვავებულ დროის პერიოდებს. სწორედ ამ სხვაობის გამო საინტეგრესო მათზე დაკვირვება და მსგავსება-სხვაობების შენიშვნა.

საკვანძო სიტყვები: საქართველო, პერიოდიზაცია, ეკონომიკის პერიოდიზაცია, პოსტ-საბჭოთა.

გასული საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში, უდიდესი სახელმწიფოს - საბჭოთა კავშირის დაშლის სახით, მსოფლიო უზარმაზარი ეკონომიკურ-პოლიტიკური ცვლილების მოწმე გახდა. ხოლო მის ადგილზე დარჩენილ 15 დამოუკიდებელ სახელმწიფოს ძალზე რთული მისია ხვდა წილად: ეკონომიკის ტრანსფორმაცია გეგმიურიდან წყობიდან საბაზრო სისტემამდე. ამ მხრივ, პოსტ-საბჭოთა სახელმწიფოები ისეთ მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ, რომელიც ძალიან ჰგავს 2020 წელს მსოფლიოში არსებულ სიტუაციას კოვიდ-19-ის პანდემიის საპასუხოდ: პრობლემის მოსაგვარებლად არც რაიმე სახელმძღვანელო არსებობდა, არც ისეთი რეკომენდაციები, რომელიც უტყუარ შედეგს მოიტანდა და არც წარმატებული წარსული გამოცდილება მსოფლიოს მასშტაბით.

სიტუაციიდან გამოსავლის სახით ცოტა ხანში 2 გზა გამოიკვეთა; პირველი, გრადუალისტური გზა ეკონომიკის ეტაპობრივ, აუქმარებელ ტრანსფორმაციას მოიაზრებს რეფორმების საშუალებით, ხოლო მეორე, „შოკური თერაპიის“ სახელით ცნობილი მეთოდი სახელმწიფოს მხრიდან მკაცრი პოლიტიკის სწრაფ გატარებას გულისხმობს, რომელიც, მოკლე დროით, ეკონომიკას რთულ სიტუაციაში აყენებს, მაგრამ სათავეს უდებს სწრაფი ტემპით განვითარებას. საქმე ისაა, რომ შოკური თერაპიის განხორციელება მოითხოვს ეკონომიკური და მონეტარული მართვის ინსტიტუციების არსებობას (Papava, 1996). იმ ქვეყნებმა, რომელთაც მეტ-ნაკლებად განვითარებული ჰქონდა საბაზრო ეკონომიკის გამართული ფუნქციონირებისთვის აუცილებელი ინსტიტუციები, წარმატებას შედარებით სწრაფად მიაღწია.

საქართველომაც შოკური თერაპიის გზა არჩია, რომელიც თავიდანვე მარცხისთვის იყო განწირული, რადგან რამდენიმე ასეთი ინსტიტუცია არათუ განვითარებული, არამედ სრულიად არ გააჩნდა.

ვინაიდან საქართველოს ეკონომიკა დღემდე მუდმივად განიცდის მნიშვნელოვან ცვლილებებს, ბუნებრივია, შესაძლებელია მის ცვლილებაში პერიოდების გამოყოფა სხვადასხვა ნიშნით. ქვევით განვიხილავთ საქართველოს ეკონომიკის სხვადასხვა სახის პერიოდიზაციას დამოუკიდებლობის აღდგენიდან დღემდე.

ერთ-ერთი ყველაზე დეტალური და საინტერესო პერიოდიზაცია პოსტ-საბჭოთა საქართველოს ეკონომიკისა ეკუთვნის აკადემიკოს ვლადიმერ პაპავას 1996 წლის ნაშრომში „საქართველოს ეკონომიკა: შოკური თერაპიიდან სოციალურ წინსვლამდე“ (1996, pp. 251-262). მისი აზრით ეკონომიკის რეფორმაცია საქართველოში ჯერ კიდევ 90-იან წლებამდე დაიწყო და 1989-დან 1995 წლამდე შემდეგი ეტაპებისგან შედგებოდა:

- **გულბრყვილო გააზრების ეტაპი;** ეკონომიკური რეფორმა ჯერ კიდევ 1989 დაიწყო, მაშინ, როდესაც საზოგადოებამ დამოუკიდებლობის იდეა გაიაზრა. ამ დროიდან გაჩნდა საინტერესო ეკონომიკური შეხედულებებიც გარდაქმნის შესახებ (Papava 1996, p. 251).
- **სტაგნაციის, უძრაობის ეტაპი;** რეფორმირების მეორე ეტაპი, რომელიც 1990 წელს

უზენაესი საბჭოს არჩევის შემდგომ დაიწყო, როდესაც, მიღებულ იქნა მნიშვნელოვანი კანონები ეკონომიკურ რეფორმაზე, თუმცა ისინი აღარ გატარდა (Papava 1996, p. 251; 2012, p. 1).

- **პოპულისტური ეკონომიკური რეფორმის ეტაპი;** 1991-92 წლების გადატრიალების შემდგომ მთავრობამ უსასყიდლოდ დაურიგა მოსახლეობას მიწა და საცხოვრებელი, მათი მხარდაჭერის იოლად მოსაპოვებლად. ამან ზიანი მიაყენა სასოფლო-სამეურნეო და სამშენებლო სექტორს. რეფორმირების ამავე, პოპულისტურ ეტაპს მიეკუთვნება საქართველოსთვის „შოკური თერაპიაც“ (Papava 1996, pp. 251-252; 2012, pp. 1-2).
- **რეფორმების შეჩერების, დაყოვნების ეტაპი;** 1993-1994 წლებში ეკონომიკური რეფორმები შეჩერდა, რაც ნაწილობრივ არაეკონომიკურმა ფაქტორებმა, ნაწილობრივ კი არასწორმა ეკონომიკური პოლიტიკამ განაპირობა. 1992 წელს აფხაზეთში დაწყებული ფართომასშტაბიანი სამხედრო ოპერაციები 1993 წელსაც გაგრძელდა. დეფიციტის დასაფარი ერთადერთი ფინანსური საშუალება კი მთავრობისთვის ფულის გამოშვება იყო. არაეკონომიკურ ფაქტორებს შორის იყო კრიმინალის მატება საქართველოში. 1992 წლის ამნისტიები და სამოქალაქო ომის გამო მოსახლეობის დიდი ნაწილის შეიარაღება ამ მატების მთავარი გამომწვევი მიზეზი იყო. საქართველოში საშიში გახდა ნებისმიერი სახის ბიზნესის კეთება, ბიზნესმენები კი კაპიტალთან ერთად ტოვებდნენ ქვეყანას. არასწორი ეკონომიკით გამოწვეულ ფაქტორებს შორის ერთ-ერთი, ახალი ვალუტის - კუპონის შემოღება და მისი რუბლთან ერთად მიმოქცევაში ჩაშვება იყო. ფულის უკონტროლო გამოშვებამ ქვეყანაში ინფლაციურ პროცესებს დაუდო სათავე, რაც საბოლოოდ ჰიპერინფლაციაში გადაიზარდა (Papava 1996, p. 255; 2005, p. 130; 2012, pp. 7-8).
- **შეცდომების გამოსწორების ეტაპი;** 1994 წლიდან პრეზიდენტმა ედუარდ შევარდნაძემ ეკონომიკური კრიზისის მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციით დაძლევის პროგრამა წამოიწყო. თუმცა, რეფორმების ეს ეტაპიც არ იყო მოკლებული არაეკონომიკურ ხელის შემშლელ ფაქტორებს. სახელმწიფო ბიუჯეტს ახალ სიმძიმედ ლტოლვილების და იძულებით გადაადგილებული მოსახლეობის დაცვა და სოციალური მხარდაჭერა დააწვა. ამის მიუხედავად საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ხელშეწყობით გატარებული ღონისძიებებით კუპონი მნიშვნელოვნად გამყარდა. ასევე გააქტიურდა კრიმინალთან ბრძოლა, ქვეყანას საერთაშორისო კრედიტის მიღების შესაძლებლობა მიეცა და ბიუჯეტი დამტკიცდა. გაუმჯობესდა ჯანდაცვის პროგრამები და დაჩქარდა პრივატიზაცია.

აღმოსავლეთ ევროპის პოსტ-საბჭოთა ქვეყნებში მიმდინარე მსგავსი ტენდენციების მიხედვით კიდევ ერთ საინტერესო პერიოდიზაციას გვთავაზობს მკვლევარი მიხაილ მინაკოვი, 2019 წელს გამოქვეყნებულ სტატიაში „პოსტ-საბჭოური აღმოსავლეთ ევროპა. პოსტ-საბჭოთა განვითარების მიღწევები აღმოსავლეთ ევროპის ექვს ქვეყანაში, 1991-2020“, რომელშიც საქართველოს, სომხეთის, აზერბაიჯანის, უკრაინის, ბელარუსისა და მოლდოვის ერთობლივი ანალიზის საფუძველზე გამოყოფილია შემდეგი 4 პერიოდი (Minakov 2019, pp. 176-179):

- **ნგრევა-შენების პერიოდი (1991-1994);** ამ პერიოდში ახლად თავისუფლება-მოპოვებული ქვეყნები სოციოეკონომიკური შოკების სერიას განიცდიდა და მათი მოსახლეობის ცხოვრების სტილს კრიტიკულად ცვლიდა. საბჭოთა პოლიტიკური და ადმინისტრაციული ინსტიტუციები ან ნადგურდებოდა (მაგ. კომუნისტური პარტია, KGB) ან იცვლებოდა, რომ ახალ საჭიროებებსა და დავალებებს მორგებოდა (მაგ. უზენაესი საბჭოები, მინისტრთა საბჭოები, ცენტრალური ბანკის რასპუბლიკური ნაწილები, სამხარეო საბჭოები და სამხედრო დანაყოფები) (Minakov 2019, pp. 176-177). ეს პერიოდი მძიმედ აისახა საქართველოს ეკონომიკაზე.

- **სტაბილიზაციის პერიოდი (1995-2000);** 1995 წლიდან აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები სტაბილიზაციის ფაზაში გადავიდნენ. საქართველოში ჩამოყალიბდა პოლიტიკური სისტემა, რომელსაც საფუძვლად პარტიებს შორის კონკურენცია ედო. ეს პერიოდი აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში ეფექტიანი მთავრობის არსებობით მთავრდება. დასავლეთის როლი მნიშვნელოვნად გაიზარდა და დაიდო ხელშეკრულებები შეერთებულ შტატებთან და დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოებთან. რეგიონის მიმართ ინტერესი გაიზარდა როგორც დასავლეთ ევროპის, ასევე რუსეთის მხრიდან (Minakov 2019, p.178).
- **წინააღმდეგობების ზრდის პერიოდი (2001-2008);** ოცდამეერთე საუკუნის დასაწყისში აღმოსავლეთ ევროპაზე აღიბეჭდა მზარდი კონკურენცია, ერთი მხრივ დასავლეთის სახელმწიფოებს, მეორე მხრივ კი რუსეთს, როგორც ხელახლა აღმოცენებულ რეგიონულ ძალას შორის. რევოლუციებმა საქართველოსა და უკრაინაში გამოაჩინა, რომ არაეფექტიანი პოსტ-საბჭოური დემოკრატია-ავტოკრატები ნაკლოვანი იყო (Minakov 2019, pp.178-179).
- **კონფლიქტების გაღრმავების პერიოდი (2008 წლიდან დღემდე);** ამ პერიოდში 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომთან ერთად ღრმავდება წინა პერიოდის ტენდენციები. ომი ხანმოკლე, მაგრამ აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებისთვის კრიტიკული შედეგების მატარებელი აღმოჩნდა. ამ ქვეყნების პოლიტიკოსებმა გააცნობიერეს, რომ მათ შორის კონფლიქტი შესაძლებელი იყო და რომ პოსტ-კომუნისტურმა ტრანსფორმაციამ ისეთი მოსახლეობა ჩამოაყალიბა, რომელიც თავის მთავრობას მხარს დაუჭერდა მეზობელთან ომში. გაძლიერდა ინტეგრაციის პროექტები აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის (Minakov 2019, p.179).

საკმაოდ განსხვავებული და არანაკლებ საინტერესო ხედვა აქვს წარმოდგენილი პროფესორ დავით აფციაურს, რომელიც საქართველოს დამოუკიდებლობის პერიოდს ყოფს გლობალურ ეკონომიკურ პროექტებში მონაწილეობის მიხედვით:

- **პირველი ეტაპი (1994-2014);** ამ პერიოდში სუსტად, მაგრამ მაინც დაიწყო აბრეშუმის გზის პროექტის ამოქმედება ედუარდ შევარდნაძის ინიციატივით და გამოიყო საქართველოს საერთაშორისო ეკონომიკური ფუნქცია. აღსანიშნავია წარმატებული პროექტები ენერგეტიკული დიპლომატიის მიმართულებით, მათ შორის, ნავთობის და გაზსადენების საქართველოს გავლით გაყვანა. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქართველოს განვერვიანება მსოფლიო ვაჭრობის ორგანიზაციაში. ამ პერიოდში ჩაეყარა საფუძველი საქართველოს ადგილს თანამედროვე გლობალური ეკონომიკის კომპლექსში და მეტ-ნაკლებად გამოიკვეთა მისი როლი.
- **მეორე ეტაპი (2014-2019);** ამ პერიოდში საქართველო საერთაშორისო ხელშეკრულებების ახალ ეტაპზე გადავიდა. დაიდო ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულება, ასევე ორი ხელშეკრულება თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ - ევროკავშირთან და ჩინეთთან.
- **მესამე ეტაპი (2019 წლის შემდგომ);** იკვეთება გლობალური ეკონომიკური პროექტების ახალი ინიციატივები, რომელიც ემთხვევა პოსტ-პანდემიურ კრიზისს და ახალ შესაძლებლობებს წარმოადგენს საქართველოსთვის.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ დამოუკიდებელი საქართველოს თანამედროვე ეკონომიკური ისტორიის პერიოდიზაციის არც ისე ბევრი მცდელობა არსებობს, თუმცა არსებული საკმაოდ განსხვავდება ერთმანეთისგან და სხვადასხვა კუთხით გვიჩვენებს ქვეყნის ეკონომიკას, როგორც მუდმივად ცვალებად განზომილებას, რომელიც როგორც უკეთესობისკენ, ისე უარესი მდგომარეობისკენ იხრება სხვადასხვა დროს, იქნება ეს დამოუკიდებელი შიგა თუ გარე ფაქტორებზე. უდავოდ საინტერესო იქნება ვიხილოთ ამ ეტაპის პერიოდიზაცია კიდევ უფრო მრავალფეროვანი ფაქტორების მიხედვით.

ლიტერატურა:

1. აფციაური, დ. 2020, თანამედროვე საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარების ამჟამინდელი ტენდენციები და პანდემიის (COVID-19) კრიზისის შემდგომი გამოწვევები, საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობათა კვლევის ფონდი, Vol. 139.
2. საქართველო და თანამედროვე გლობალური ეკონომიკა, ხელმისაწვდომია ბმულზე - <https://www.facebook.com/GeocaseGeo/videos/853359722038601>;
3. Minakov, M. 2019, *Post-Soviet Eastern Europe. Achievements In Post-Soviet Development In Six Eastern European Nations, 1991-2020, Ideology and politics*, 176-179
4. Papava, V. 1996, *The Georgian Economy: 'From 'Shock Therapy' to 'Social Promotion'*, *Communist Economies & Economic Transformation*, Vol. 8, No. 2.
5. Papava, V. 2012, *Economic Reforms in Post-Communist Georgia: Twenty Years After*, Nova Science Publishers Inc., New York.

Periodization of the Economy in Post-Soviet Georgia

Giorgi Jmukhadze

TSU Ph.D Student

SUMMARY

In this paper there are presented different types of periodizations of the Economic processes taking place after the dissolution of the Soviet Union. These periodizations are based on factors vastly different from each other and cover various time periods. It is these differences exactly, what makes them interesting to observe and indicate their similarities as well as distinctive features.

Key words: Georgia, periodization, Economic periodization, post-Soviet.

გრძელვადიანი განვითარების ეკონომიკური პრობლემები

მეხაბ ჯუღაყიძე

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

გრძელვადიანი განვითარების თეორია და პრაქტიკა თანამედროვე ეკონომიკის საკვანძო საკითხია. საზოგადოების მიღწეული მიერ ცოდნის დონე პინციპული საზღვარია ეკონომიკის ახლანდელ მდგომარეობას და მომავალ შოხის და ამავე დროს ხდება მათ შოხის. სანამ საკმახისი ცოდნა ახ ახის, მომავალი მეტწილად განუსაზღვრედა, საჭიროა ხიდის მშენებლობა - ცოდნის გაღმავება. საზოგადოების პრაქტიკული მოთხოვნების დაკმაყოფილების შემდეგ მოხდება ახად განზომილებაში გადასვლა: სუდიეხ ინტეხესებსა და შემოქმედებითი ჰობლებებზე ძადისხმევის გადატანა. სოციალური კანონზომიეხება იმაში მდგომარეობს, ხომ საზოგადოება გაცილებით გვიან მოახდენს იმის ხეადიზაციას, ხაც მისი ცადკეული ინდივიდების მიერ უკვე ახის განხოხციელებული.

საკვანძო სიგყვები: კეთილდღეობა, გრძელვადიანი განვითარება, ოპტიმადობის კიხე-ხიუმი, კვლევები და განვითარება, პრაქტიკა და ეხისტიკა.

გრძელვადიანი განვითარების დაგეგმვის აუცილებლობა გამონვეულია დიდი პროექტების რეალიზაციის აუცილებლობით, რომელთა მომზადება, რეალიზაცია და გამოყენება ზოგჯერ 5-10 წელს ითვლის. ასეთი შეიძლება იყოს სამრეწველო კომპლექსების განლაგება სივრცესა და დროში, დასახლებების განაწილება, კვალიფიციური სპეციალისტების მომზადება, მოსახლეობის პროფესიულ-კვალიფიკაციურ სტრუქტურაში პროგრესული ცვლილებების განხორციელება, ურბანიზაციის მავნე ფაქტორების წინააღმდეგ თანმიმდევრული ბრძოლა, საცხოვრებელ გარემოში საჭირო ეკოლოგიური წონასწორობის დადგენისთვის ზომების მიღება, საზოგადოების ბიოლოგიური და გენეტიკური ევოლუციის რეგულირება.

ასეთი პროექტების განხორციელების ეფექტიანობის, დროის და რიგითობის დასაბუთება მხოლოდ გრძელვადიანი დაგეგმვის ფარგლებშია შესაძლებელი. მომავლის განჭვრეტის გარდაუვალი განუსაზღვრელობის გამო გრძელვადიანი გეგმის პრაქტიკულ გამოყენებას ორი მიმართულება აქვს.

პირველი, განვითარების პერსპექტიული ხაზის სწორი არჩევა იმ გრძელვადიანი დონისძიებების განხორციელების დროულად დაწყების საშუალებას იძლევა, რომლებიც ამჟამად არარელურად შეიძლება გვეჩვენებოდეს, მაგრამ გრძელვადიანი თვალსაზრისით მიზანშეწონილი ხდება. სავარაუდოდ მეცნიერული მართვის უმთავრესი ეფექტი მოცემულ მომენტში პროექტის წარმოსახვითი პერსპექტივის პოზიციიდან შეფასების შესაძლებლობასთან არის დაკავშირებული. ის ქვეყანა აღმოჩნდება ეკონომიკურად უფრო განვითარებული, რომელმაც თავისი პროგრესის მოსალოდნელი შედეგების უფრო შორს განჭვრეტა შეძლო და ყველაზე პერსპექტიული გზა აირჩია.

მეორე, გრძელვადიანი გეგმა სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების რეალური ტრაექტორიის ქვედა საზღვარს გვადლევს და ამიტომ მის დასაბუთებული შეფასებების მიღების საშუალებას იძლევა მეტ-ნაკლებად შორეულ მომავალში.

ცხადია, გრძელვადიან გეგმაში გათვალისწინებული ვერ იქნება საგეგმო პერიოდის განმავლობაში წარმოშობილი მთელი ინფორმაცია ტექნიკური შესაძლებლობების და ეკონომიკური განვითარების ამოცანების შესახებ. ამიტომ გაანგარიშების შედეგებზე არ შეიძლება ვილაპარაკოთ, როგორც უცვლელზე მთლიანი საგეგმო პერიოდისათვის. გრძელვადიანი გეგმას შეუძლია პასუხი გასცეს შემდეგ **ორ კითხვას:** როგორი უნდა იყოს ეკონომიკის ოპტიმალური განვითარება, თუ საფუძვლად ავიღებთ მხოლოდ ტექნიკურ ცოდნას და მიზნობრივ მაჩვენებლებს დაგეგმვის მომენტში; და როგორი უნდა იყოს იმ საშუალებების მიზანშეწონილი ზომები და სტრუქტურა, რომელიც მიმართულია ტექნოლოგიუ-

რი პროგრესის მიზნებისათვის სხვადასხვა სფეროში კვლევების და განვითარების (R&D) ეფექტიანობის შესახებ წარმოდგენების თვალსაზრისით.

განვითარების შესაძლებლობების და ამოცანების შესახებ ახალი ინფორმაციის გაჩენის შესაბამისად გრძელვადიანი გეგმა სისტემატურად უნდა განიცდიდეს კორექტირებას, ცხადია ძირითადად მისი მაჩვენებლების ზრდის მიმართულებით საწყის ვარიანტთან შედარებით. რადგან მთავარი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს შესაძლებლობების გაფართოებას ტექნოლოგიური პროგრესის ხარჯზე. ასე, განვითარების რეალურმა ტრაექტორიამ, მიღებული ტეხილი გრძელვადიანი დაგეგმვის პროცესში, არსებითად უნდა გადაფაროს ტრაექტორია აღებული მისი ცალკეული აქტის დროს, რაც საშუალებას იძლევა ეს უკანასკნელი განვიხილოთ როგორც განვითარების რეალური გზების ქვედა საზღვარი.

სოციალურ-ეკონომიკური პროცესების განვითარების შესახებ მსჯელობა ხშირად მდგრადი ტენდენციების ექსტრაპოლაციას ეფუძნება, რომელიც სტატისტიკურად დგინდება. თუმცა, როგორც წესი, დინამიური მწკრივი საკმარისი არ არის გრძელვადიანი პროგნოზისათვის, ხოლო ხარისხობრივად ახალი პირობების გამოვლენის შემთხვევაში მათი გათვალისწინება შესაძლებელია მხოლოდ მათი გამოვლენიდან გარკვეული პერიოდის შემდეგ. ამიტომ პროგნოზირების იდეოლოგია საკმარისი არაა როგორც დროული კონსტრუქციული გადაწყვეტილების მიღების ეფექტური საშუალება.

ქვეყნის ოპტიმალობის კრიტერიუმი მიმართულია მოსახლეობის კეთილდღეობის მაქსიმიზაციისკენ. ამ ნაშრომში კეთილდღეობის ოპტიმალური ზრდის არსებული თეორიის რამდენადმე განსხვავებული მიმართულებაა განხილული. ამისათვის დეტალურად არის აღწერილი დემოგრაფიული და პროფესიულ-კვალიფიკაციური ძვრების, ასევე ცხოვრების დონის ზრდის დინამიკა. ამან საშუალება მოგვცა სოციალურ-ეკონომიკურ სტრუქტურაში შესაძლო ძვრები აგვესახა და ოპტიმალობის კრიტერიუმის სოციალურ-ეკონომიკური ხასიათი დაგვედგინა.

ეკონომიკის განვითარების ოპტიმალური ტრაექტორიის არჩევის ამოცანის რეალიზაცია ორი სახის სირთულეს იწვევს. პირველი ამოცანის დასმასთანაა დაკავშირებული, მეორე - მაოპტიმიზირებელი ალგორითმის აგებასა და რეალიზაციასთან.

ამოცანის დასმისას შემდეგი პრობლემები წარმოიშვება: ელემენტალური პროცესების გამოყოფა და აღწერა (მათი რაოდენობრივი ვარიაციები და სივრცობრივ-დროით განლაგება ოპტიმუმის ძებნაზე დაიყვანება), ამ პროცესებს შორის კავშირის დადგენა (გამომდინარე მათ მიერ წარმოებული და მოხმარებული რესურსების ერთობლიობიდან), ოპტიმალური პრობლემის ზოგადი ფორმულირება და ბოლოს, ოპტიმალობის კრიტერიუმის დასაბუთება.

ოპტიმიზაციის ალგორითმის თვალსაზრისით ისეთი სისტემისათვის, როგორცაა ეკონომიკა მთლიანად, პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა ენიჭება ზოგადი საოპტიმიზაციო ამოცანის სტრუქტურის და დეკომპოზიციის საკითხებს. ამ საკითხებს აქვთ უფრო ფართო მნიშვნელობა, რადგან ისინი ძირითადად ეკონომიკური პროცესების დაპროექტების, რეგულირების და საერთოდ მართვის სინთეზის ორგანიზაციისათვის.

დაგეგმვის ამოცანის დასმის სავალდებულო მოთხოვნა არის სისტემის ყველა არსებითი თავისუფლების ხარისხის გამოვლენა, რადგან სხვა შემთხვევაში შეუძლებელია ოპტიმალურ ტრაექტორიასთან საკმარისი მიახლოება. ამ მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად დაგეგმვის მოდელი უნდა იყოს მიკრომოდელი, ე.ი. შესაძლებლობის მიხედვით ელემენტარულ საწარმოო და სოციალურ პროცესებზე უნდა ოპერირებდეს.

ამ პროცესების მიღებულ აღწერას საფუძვლად უდევს **დინამიური ხერხის** ცნება, რომლის რეალიზაცია დასაშვებია სხვადასხვა მოცულობით და სხვადასხვა საწყის მომენტში. ამ პარამეტრების ვარირება დაგეგმვის მომენტში ცნობილი ხერხების სიმრავლეზე ეკონომიკური სისტემის განვითარების მრავალ შესაძლებლობას ქმნის. სიმარტივისათვის ხერხების რაოდენობა დასაწყისში სასარულად ითვლება, თუმცა შეიძლება გავავრცოთ

იმ შემთხვევებისთვის, როცა ისინი შესაბამის სივრცის ზოგიერთი სფეროდან აირჩევა. დინამიური ხერხი შეესაბამება ეკონომიკურ-მათემატიკურ ლიტერატურაში ჩვეულებრივ სტატისტიკურ ხერხს ოღონდ კვაზისტაციონალურ მიახლოებაში (როცა გამოყენებული მოცულობა მცირედ იცვლება ხერხის მოქმედების პერიოდში).

სამეურნეო ხერხებს შორის გამოიყოფა მშენებლობის (რეკონსტრუქციის) ხერხები, რომელთა პროდუქციაა სანარმოო სიმძლავრეები, და კადრების მომზადების ხერხები, რომელთა საქმიანობაზეა დამოკიდებული პროფესიულ-კვალიფიკაციური ჯგუფების რიცხოვნობა. სიმძლავრეების და კადრების ფუნქციონირებისათვის დამახასიათებელია დროში განგრძობადობა. ეს სიმძლავრეთა დაგროვების საშუალებას და მიზანშეწონილებას იძლევა, რომელიც ეკონომიკური ზრდის პროცესის ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულებაა.

პრაქტიკა და ევრისტიკა. დინამიური ხერხის ცნება, რომელზეც დაფუძნებულია ელემენტარული ეკონომიკური პროცესების აღწერა, ითვალისწინებს, რომ წინასწარ ცნობილია წარმოებული და და მის განხორციელებაზე მოხმარებული პროდუქტები, შრომის სახეები, სიმძლავრეები, ასევე მათი ხარჯვის რაოდენობრივი და დროითი თანაფარდობა. ისმის კითხვა: ასეთ სქემაში როგორ შეიძლება ჩავრთოთ კვლევების და განვითარების შემოქმედებითი პროცესი? ამისათვის უნდა გავმიჯნოთ პრაქტიკა და ევრისტიკა. პრაქტიკული საქმიანობის თავისებურება, რომელიც მის განსაზღვრად შეიძლება მივიღოთ, იმაში მდგომარეობს, რომ ინდივიდებმა უკვე იციან ასეთი პროცესების რეალიზაცია. პრაქტიკული საქმიანობის ალგორითმული ბუნება ასევე წინაპირობას ქმნის ბევრი ისეთი სამუშაოსათვის, რომელთაც მცირედ გამოხატული შემოქმედებითი ელემენტი აქვთ. ასეთი რუტინული შრომა დაკავშირებულია მასიურ წარმოებასთან, რომელიც მრავალჯერ განმეორებად შედარებით მარტივი ბუნების ერთტიპურ ოპერაციებს გულისხმობს. სულ სხვაა, როცა პრინციპულად განსხვავებულ ახალი ელემენტების შექმნასთან გვაქვს საქმე: ახალი პროდუქტები, პროცესები, მოწყობილობები, პრაქტიკული საქმიანობის ალგორითმი, მართვის მეთოდები, და ბოლოს, ცოდნა. ასეთ საქმიანობას ევრისტიკული ვუნოდოთ. აქ არ შეიძლება ვილაპარაკოთ წინასწარ მთლიანად განსაზღვრულ პროცესზე, სადაც წინასწარ ცნობილი ალგორითმის გამოყენება შეუძლებელია. ევრისტიკული პროცესები პრაქტიკული საქმიანობის ალგორითმთან შედარებით ძნელად ექვემდებარება ფორმალიზაციას. თუ პრაქტიკულ შემთხვევაში მოცემული ამოცანის ამოხსნა ხდება, რომელთათვის წინასწარ მოცემულია ტიპური მაგალითები ამოხსნებითურთ, ევრისტიკული სიტუაციისთვის დამახასიათებელია თვითონ ამოცანის ჩამოყალიბება და მისი ამოხსნის კონსტრუირება. ადამიანის საქმიანობის დაგეგმვის სქემაში წყალგამყოფი გადის არა მათი საქმიანობის საკუთრივ შემოქმედებით და რუტინულ ელემენტებს შორის, არამედ მათ ევრისტიკულ და პრაქტიკულ საფუძვლებს შორის ეკონომიკური საქმიანობის სხვადასხვა უჯრედში.

განვიხილოთ ეკონომიკური პროცესების ურთიერთკავშირი და ამ კავშირის ამსახველი ურთიერთშემზღუდველი მათი რაოდენობრივი მახასიათებლები. გვაქვს ურთიერთკავშირის ორი ძირითადი ტიპი: **პირველი**, ბალანსური შეზღუდვები, რომელშიც შედის პროდუქტების, შრომის, სიმძლავრეების ბალანსი, დემოგრაფიული ბალანსი, რომელიც მოსახლეობის რიცხოვნობის და სტრუქტურის დინამიკას ახასიათებს და ევრისტიკული ბალანსი, რომელიც კვლევების და განვითარების ლოგიკურ თანაფარდობას ახასიათებს; **მეორე**, კუმულატურ (დაგროვებით) სიდიდეებს შორის კავშირი - მოცემულ მომენტში არსებულ სიმძლავრეებსა, მოსახლეობის სხვადასახვა ჯგუფების რიცხოვნობას, შრომით რესურსებს შორის კავშირი ერთის მხრივ, და მათი კვლავწარმოების ინტენსიურობას შორის კავშირი წინა პერიოდში, მეორეს მხრივ.

ამ უკანასკნელი ტიპის სიდიდეებს (აღვნიშნოთ **xx** -ით) ნაკადების ხასიათი აქვთ, ე.ი. წარმოების ან მოხმარების მოცულობა დროის ერთეულში. სხვა სიტყვებით იგი პროცესის დიფერენციალური მახასიათებლებია; მისი ზომის ერთეულია - ნატურალური ერთეუ-

ლები/დრო. მთლიანი სიმძლავრეები ან მოსახლეობის რიცხოვნობა (აღვნიშნოთ y -ით) - პროცესის ინტეგრალური (შედეგობრივი) მახასიათებლებია; ისინი უბრალოდ შესაბამისი ნატურალური ერთეულებით იზომებიან.

კეთილდღეობა და პროგრესი. უპირატესობის მინიჭების სისტემის ფორმალური გამო-სახვისათვის საჭიროა ისე განვსაზღვროთ U სიდიდე სისტემის შესაძლო $[y(t), x(t)]$ ტრა-ექტორიის და მოდელის რიცხვითი ω პარამეტრის მიხედვით, რომლებიც მათი განვითარე-ბის ხასიათზე გავლენას ახდენენ, რომ, მაგალითად, მათ უფრო დიდ მნიშვნელობას შეესა-ბამებოდეს უკეთესი ტრაექტორია.

ასეთი სიდიდეს

$$U = U[y(t), x(t), \omega] \quad (1)$$

მოცემულს როგორც ფუნქციონალს $[y(t), x(t)]$ ტრაექტორიისგან ω პარამეტრით ოპ-ტიმალობის კრიტერიუმი ეწოდება. თუ ქვეყნის მხოლოდ შიგა პრობლემებით შემოვიფა-რგლებით, შეიძლება ჩავთვალოთ, რომ ოპტიმალობის კრიტერიუმმა მოსახლეობის კე-თილდღეობის მაქსიმიზაციის მიზნები უნდა ასახოს.

ასეთი კრიტერიუმის აგების ყველაზე გავრცელებული მიდგომა მოხმარების მიზნობ-რივი $u(x_p)$ ფუნქციის აგებაში მდგომარეობს, სადაც x_p - მოხმარების ვექტორია. ეს ფუნ-ქცია შეიძლება აიგოს შემოსავლის და სამომხმარებლო პროდუქტზე და მომსახურებაზე ფასების მოხმარების ელასტიკურობაზე დამოკიდებულების სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით. იგი ისეთნაირად განისაზღვრება, რომ მოცემული ფასების და s შემოსავლის პირობებში მოხმარების არსებული სტრუქტურა ამ ფუნქციის პირობით მაქსიმუმს შეესა-ბამებოდეს:

$$\max\{u(x_p)/cx_p \leq s\}. \quad (2)$$

ეკონომიკური პროცესის U ოპტიმალობის კრიტერიუმის ასაგებად მთლიანი მომა-ვალი მოხმარების სასარგებლო ეფექტის შეწონილ ჯამს იღებენ, რომელიც მოხმარების ფუნქციის მიზნობრივი მნიშვნელობის მიხედვით არის გაზომილი:

$$U = \int_0^{\infty} Q(t) u[x_p(t)] dt \quad (3)$$

ასეთი მიდგომისათვის დამახასიათებელია სერიოზული ნაკლოვანებანი: **პირველი**, განსაზღვრის თანახმად მოხმარების მიზნობრივი ფუნქცია შეიძლება მხოლოდ მონოტო-ნური გარდაქმნის სიზუსტით შეიძლება იყოს ცნობილი. თუ $u(x_p)$ - მოხმარების ფუნქციაა, მაშინ $u_1(x_p) = f[u(x_p)]$ ასევე შეიძლება ავიღოთ როგორც მოხმარების ფუნქცია, თუ $f[u]$ $f[u]$ - მონოტონურად ზრდადი ფუნქციაა. მართლაც თუ ნებისმიერი x_{p_1} და x_{p_2} - სათვის $u(x_{p_1}) < u(x_{p_2})$ - დან გამომდინარეობს $u_1(x_{p_1}) < u_1(x_{p_2})$ და მიზნის ფუნქციის მაქსიმუმი ორივე შემთხვევაში ერთ \bar{x}_p წერტილში მიიღწევა. ადვილად ვაჩვენებთ, რომ (3) ფუნქციის ოპტიმალური ტრაექტორია $u(x_p)$ ფუნქციის ასეთი გარდაქმნის მიმართ ინვარიანტული არ არის. აქედან გამომდინარე, გეგმიური გადაწყვეტილება, მიღებული (3) ფუნქციის ოპტი-მიზაციის საფუძველზე დამოკიდებული აღმოჩნდება $u(x_p)$ ფუნქციის შესაძლო ვარიანტი-დან ერთ-ერთის შემთხვევით არჩევაზე.

მეორე, არაა გარკვეული როგორ მივუდგეთ შეწონილ $Q(t)$ ფუნქციის დასაბუთებულ არჩევას, რომლის გარეშეც ოპტიმალობის კრიტერიუმი არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს.

მესამე, თუ ჩავთვლით, რომ მოხმარების მიზნობრივი ფუნქცია მიეკუთვნება მთლიან მოსახლეობას, მაშინ მისი სტატისტიკური გამოკვლევის შედეგებზე ცხადია აისახება არ-სებითად განსხვავებული ფაქტორების გავლენა: ცალკეული სოციალური ჯგუფების შემო-სავლების ზრდა; ცვლილებები მოსახლეობის სოციალურ, პროფესიულ-კვალიფიკაციურ და სქეობრივ-ასაკობრივ სტრუქტურაში (მაგალითად ქალაქის და სოფლის მოსახლეობის თანაფარდობა); მოსახლეობის და მისი კულტურის ზრდა. ყოველი ამ ფაქტორის დინამიკა სრულიად სპეციფიკურია. ამიტომ ძნელად წარმოსადგენია, რომ რიგი წინა წლების სტა-

ტისტიკური გამოკვლევა რამდენადმე საიმედო შედეგებს მოგვცემს პერსპექტიული დაგეგმვისათვის.

თუ სოციალური ჯგუფების მოხმარების სტრუქტურის საბიუჯეტო გამოკვლევას დავეყრდნობით, მივიღებთ მიზნის ფუნქციას, რომელიც სულობრივ ან საოჯახო მოხმარებას მიეკუთვნება. მის საფუძველზე მთლიანი მოსახლეობისათვის გლობალური მიზნის ფუნქციის აგება კერძო მიზნის ფუნქციების შენონით შესაბამისი ჯგუფების რაოდენობის გათვალისწინებით არ შეიძლება, რადგან მიზნის ფუნქციები ადიტიური არ არის.

მეოთხე, მოხმარების სტატისტიკა და მასთან დაკავშირებული მოხმარების მიზნის ფუნქცია მხოლოდ პირად მოხმარებას მიეკუთვნება. საზოგადოებრივი მოხმარებისათვის ეს მეთოდი არ გამოდგება. ამავე დროს საზოგადოებრივი მოხმარება მნიშვნელოვან როლს თამაშობს საერთო მოხმარებაში და მომავალში სავარაუდოდ იგი გაიზრდება.

დაბოლოს, წარსული მოხმარების სტატისტიკა არასაკმარისი საყრდენია მომავლის განსჯისათვის, თუნდაც მომავალში ამა თუ იმ მოხმარების გაჯერების ძალით, რომელიც წარსულში არ შეიმჩნეოდა. ექსტრაპოლაციური ტენდენცია მიეკუთვნება მხოლოდ შედარებით ახლო პერსპექტივას და არ იძლევა რამდენადმე საიმედო საფუძველს გრძელვადიანი გაანგარიშებებისათვის.

მოსახლეობის კეთილდღეობის დონის ადექვატური ასახვისთვის ფუნქციის აგების სირთულეები დაკავშირებულია ინდივიდის და მთლიანად საზოგადოების სიცოცხლისუნარიანობის პროცესების შეუსწავლელობასთან. როცა ტექნიკური თვალსაზრისით რომელიმე საწარმოო პროცესის სრული თეორია ჯერ კიდევ არ შექმნილა, მისი პრაქტიკული გამოყენებისას ან მიეთითება პარამეტრების მკაცრი ნორმატივები, რომელთა პირობებში უნდა მოხდეს მათი რეალიზაცია, ან ასეთი პარამეტრების დასაშვები ცვლილებების ზონა და რეკომენდირებული საუკეთესო რეჟიმი მიეთითება.

როგორც ჩანს ამჟამად ცალკეული სოციალური ჯგუფების მოხმარების პროცესის განხილვისას ისეთ მეთოდებზე უნდა ავიღოთ ორიენტაცია, რომელსაც საფუძვლად უდევს სიცოცხლისუნარიანობის პროცესების ემპირიული შესწავლა და ექსპერტული შეფასებები. ფაქტია, როცა ცნობილია მოხმარების შესაძლო ვარიანტების ზოგადი დიაპაზონი, მათი გაუმჯობესების სასურველი მიმართულება, არსებული წარმოდგენებით ვიცით სიცოცხლისუნარიანობის საუკეთესო ვარიანტი. არ არსებობს სრული მეცნიერული ცოდნა ამ სფეროში არსებული კანონზომიერებების შესახებ, მაგრამ არსებული არ შეიძლება უარყოფთ თუ ოპტიმალური დაგეგმვის მეთოდების რეალიზაციას ვეცდებით ხილულ მომავალში.

საჭიროა ვიპოვოთ ფორმა, რომელშიც ასეთი სახის ცოდნა და შეფასება შეიძლება გამოვიყენოთ გეგმიური ამოცანის დასასმელად. მთავარი მოთხოვნა ამ დროს უნდა იყოს ფიქსირებული პარამეტრები და თანაფარდობა არ უნდა მიეკუთვნებოდეს აგრეგირებულ კომპლექსებს და ერთობლიობებს (რადგან ასეთი პარამეტრები მისი შემადგენელი კომპონენტების პროპორციებში ცვლილებებზე არიან ყოველთვის დამოკიდებული, რომლებიც თავის მხრივ მხოლოდ გეგმიური გადაწყვეტილებების საფუძველზე განისაზღვრება), არამედ პროცესის დიფერენცირებულ ერთგვაროვან ელემენტებს.

მოხმარების აღწერისათვის გამოიყენება: **პირველი,** მიზნობრივი პარამეტრები, რომლებიც მოცემული ტიპის ოჯახის სიცოცხლისუნარიანობის საუკეთესო პირობებს ახასიათებს; იგი უნდა განისაზღვროს მოთხოვნის გაჯერების შესახებ მეცნიერულად დამუშავებული ნორმატივების და ექსპერტული შეფასებების მიხედვით შედგენილი მონაცემების საფუძველზე. კერძოდ, ოჯახის წევრების სრული სიცოცხლისუნარიანობის მოთხოვნის შესაბამისად და კვალიფიკაციური და დემოგრაფიული ზრდის სტიმულების შექმნით; **მეორე,** პარამეტრები, რომლებიც განსაზღვრავენ სხვადასხვა სახის სიკეთეზე მოთხოვნილების დაკმაყოფილების მდგომარეობას; იგი უნდა განისაზღვროს ისეთი მონაცემების მიხედვით, როგორცაა მოხმარების ელასტიკურობა ოჯახის შემოსავლის მიხედვით, ამ მონაცემების მეცნიერული კორექტირების საფუძველზე, ასევე სიკეთის შედარებითი ხელმისაწ-

ვდომობის ექსპერტული განსაზღვრის მიხედვით. ამ მონაცემების საფუძველზე და მოხმარების ზრდის სოციალური დინამიკის შესახებ დამატებულ მტკიცებულებასთან ერთად კეთილდღეობის ოპტიმიზაციის ამოცანა შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ როგორც მოხმარების მიზნობრივი პარამეტრების სწრაფად მიღწევის ამოცანა.

ტექნოლოგიური პროგრესის გავლენა ეკონომიკურ ზრდაზე. კეთილდღეობის დინამიკის აღწერა ოჯახის შემოსავლის ზრდის კვალობაზე ყოველი მოცემული სიკეთის საოჯახო მოხმარების ზრდის მრუდის განზოგადებულ-ლოგისტიკური ფორმის პოსტულატს ეყრდნობა. ელასტიკურობის ან ხელმისაწვდომი სიკეთის ხარისხების შესახებ მონაცემების გამოყენებისას, მათი მოხმარების მიზნობრივ(ზღვრულ) დონეზე და განუზღვრელობის ელემენტების გაჯერების ხასიათის მიხედვით ოჯახის კეთილდღეობის ზრდის სურათში დარჩა მისი შემოსავლების დინამიკა.

შემდეგ ჩამოყალიბებული იქნა სხვადასხვა სოციალური ჯგუფების შემოსავლების ზრდის ხასიათის და თანაფარდობის შესახებ სოციალური ჰიპოთეზა.

შედეგად საერთო მოხმარების დინამიკის განსაზღვრა დაყვანილი იქნა შემდეგი ორი დანიშნულების სიდიდის პოვნაზე: ყველა სოციალური ჯგუფის მიერ ძირითადი სახეობის სიკეთის მოხმარების გაჯერების დონე T_p და ამ ჯგუფების რიცხოვნობა $y''(t)$.

თუ კეთილდღეობა არის მახასიათებელი, რომელიც ყოველი ცალკე აღებული ოჯახის ტიპის ცხოვრების დონეს განსაზღვრავს, მაშინ ჯგუფის რიცხოვნობას დამოუკიდებელი მნიშვნელობა არა აქვს. მაგრამ სოციალური ჯგუფების ხვედრით (საოჯახო) მოხმარებას ახასიათებს ერთადერთი პარამეტრი ეს არის გაჯერების პერიოდი T_p . ამიტომ სამომხმარებლო თვალსაზრისით $y''(t)$ სიდიდის განსაზღვრა უნდა დაექვემდებაროს T_p პარამეტრის ოპტიმიზაციას:

$$T_p \rightarrow \min \quad (4)$$

ეს მოთხოვნა შეიძლება ჩაითვალოს ოპტიმალობის კრიტერიუმის სამომხმარებლო ფორმად. ოპტიმალურობის პრობლემის ასეთი სახით წარმოდგენა არ ითვალისწინებს მომავალი კვლევების და განვითარების (R&D) გავლენას ეკონომიკურ პროგრესზე.

დავუშვათ s_p ეკონომიკური ზრდის ის ფაზაა, რომელიც მოხმარების მიზნობრივ პარამეტრებს შეესაბამება. პასიური ეკონომიკური განვითარება (R&D როლი გეგმიურ პერიოდში არ გაითვალისწინება) თავისუფალი მოძრაობით მოდელირდება.

პასიური განვითარების თავისებურება მდგომარეობს შემდეგში: ინტენსიური ანუ ხარისხობრივი ზრდა საკმაოდ სწრაფად შეწყდება და იგი შეიძლება შეიცვალოს ექსტენსიური განვითარებით. ასეთი პროცესის ფარდობითი (ან ხვედრითი) მახასიათებლები ამ დროს სტაბილიზირდება. ეკონომიკური ზრდის $s(t)$ ფაზის დინამიკა ასეთია: $t = 0$ მდგომარეობიდან დაწყებული სისტემა გააგრძელებს განვითარებას გარკვეული დროის განმავლობაში ($t = T_n$ -მდე), რომლის შემდეგ ხარისხობრივ ზრდასთან მიმართებით სტაგნაციის პერიოდი დგება. ეკონომიკური ზრდის ფაზა, რომელიც პროცესის ინტენსიურ მხარეს ახასიათებს, პრაქტიკულად s_n დონეზე რჩება.

ასეთი განვითარების უმარტივესი მოდელი შეიძლება იყოს სხეულის მოძრაობა, რომელსაც აქვს გარკვეული საწყისი სიჩქარე წინააღმდეგობის პირობებში. ასეთი მოძრაობის განტოლებაა:

$$\ddot{x} + r\dot{x} = 0 \quad (5)$$

სადაც r წინააღმდეგობის კოეფიციენტი. განტოლების ამონახსნია:

$$s(t) = s_0 + \frac{v_0}{r} (1 - e^{-rt}) \quad (6)$$

სადაც s_0 საწყისი მდგომარეობაა, v_0 - მოძრაობის საწყისი სიჩქარე.

როცა $t = T_n$ უნდა გვექონდეს: $s(t) = s_n$. ასიმპტოტური ხასიათის ძალით $s(t)s(t)$ -ს მიახლოება s_n -თან T_n პირობის განსაზღვრად უნდა მივიღოთ, მაგალითად, $s(T_n) = 0.9s_n$. გარდა ამისა, როცა $t = T_n$ სიჩქარე $v(t) = s(t) \approx 0$ (მივიღებთ $v(T_n) = 0.1v_0$). მივიღებთ $v_0 = 2.2(s_n - s_0)/T_n$ და $r = 2.2/T_n$.

მოძრაობის T_p დრო s_0 მდგომარეობიდან s_p -მდე (6)- დან გამომდინარე ასე განისაზღვრება:

$$s_p - s_0 = \frac{v_0}{r} (1 - e^{-rT_p}) \quad (7)$$

თუ მხედველობაში მივიღებთ R&D სფეროს დაჩქარებულ მოქმედებას, რომელიც მისი $x_E(t)$ პროდუქტიულობით განისაზღვრება, მაშინ (5) განტოლება შეიძლება ასე ჩავწეროთ:

$$\dot{x} + rx = x_E \quad (8)$$

ამ განტოლების ინტეგრალი საშუალებას იძლევა ვიპოვოთ დროის ისეთი მომენტი $T_E < T_p$ როცა იგივე s_p მდგომარეობა მიიღწევა R&D დაჩქარებული მოქმედებით.

გარკვეული გარდაქმნების შემდეგ მივიღებთ:

$$\Delta T_p = T_p - T_E = \int_0^{T_E} Q_P(t, T_E) x_E(t) dt \quad (9)$$

სადაც
$$Q_P(t, T_E) = \left(\frac{T_n}{2.2\sqrt{s_n}}\right)^2 (e^{\frac{t}{T_n}} - e^{\frac{T_E}{T_n}}) \quad (10)$$

აქ s_n და T_n ოპტიმალური პროპორციების მდგომარეობა და მისი მიღწევის დროა პასიური ეკონომიკური განვითარებისას. $Q_P(t, T_E)$ შეწონილი ფუნქციაა, იგი ნულამდე ეცემა t -ს T_E -სთან მიახლოების კვალდაკვალ. ეს ნიშნავს, რომ უფრო გვიანდელი R&D იგივე ეფექტიანობისას (დაჩქარებისას) მიზნობრივი პარამეტრების მიღწევის დროის კრიტერიუმზე ნაკლებ ზემოქმედებას ახდენს.

ვიცით რა R&D-ის მოსალოდნელი ეფექტი, რომელიც (9) ფორმით რის გამოხატული, ადვილად არის შესაძლებელი ოპტიმალობის წინა (4) კრიტერიუმის კორექტირება. მინიმიზაცია უნდა მოხდეს არა დროის, რომელიც ოპტიმუმს შეესაბამებოდა R&D-ის გათვალისწინების გარეშე, არამედ მოსალოდნელი შემცირების სიდიდის მიხედვით:

$$U_p = T_p - \Delta T_p = T_p - \int_0^{T_E} Q_P(t, T_E) x_E(t) dt \rightarrow \min \quad (11)$$

ამავე დროს T_p და T_E პარამეტრებს შორის არსებობს დამოკიდებულება:

$$T_p = T_E + \int_0^{T_E} Q_P(t, T_E) x_E(t) dt \quad (12)$$

(12) გამოსახულება საძიებელი განზოგადებული ოპტიმალურობის კრიტერიუმია R&D-ის შესაძლო ეფექტის გათვალისწინებით. მოსახერხებელია მას ვუნოდოთ ოპტიმალობის კრიტერიუმის განზოგადებული სამომხმარებლო ფორმა. რეალურად ის საშუალებას იძლევა ასევე განვსაზღვროთ R&D-ის სფეროს ოპტიმალური განვითარება, თუმცა მხოლოდ მოხმარების ფორსირებული ზრდის თვალსაზრისით.

სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გრძელვადიანი პერსპექტივა. ოპტიმალობის კრიტერიუმის მიღებულ ფორმულირებას აქვს ორი ძირითადი ნაკლი: **პირველი**, მის შესაბამისად საზოგადოების მიზნები შემოისაზღვრება მოხმარების გარკვეული ხვედრითი დონის მიღწევით, რომლის შემდეგ ყოველგვარი შემდგომი განვითარება აზრს კარგავს. სხვა სიტყვებით ოპტიმალურობის პრობლემის დასმას არსებითად სასრული სახე აქვს. **მეორე**, სოციალურ ჯგუფების რიცხოვნობაში ცვლილება და მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობა აშკარად არ შედის (11)-ში. მისი შესაძლო დინამიკა დაქვემდებარებულია ხვედრითი მოხმარების ზრდის ამოცანას და, მის ნორმატიულ მნიშვნელობის მიღწევის შემდეგ ნყვეტს რაიმე გავლენის მოხდენას ოპტიმალობის კრიტერიუმზე. გამომდინარე აქედან, საზოგადოებისთვის განურჩეველია როგორც მოსახლეობის ექსტენსიური ზრდა, ისე თავისი სოციალური სტრუქტურის ცვლილება.

ევრისტიკული საქმიანობა აღარ იქნება საჭირო, რომელიც აისახება ხვედრითი $Q_p(t)$ ფუნქციის ნულამდე დაცემაში, რომელიც მის ეფექტიანობას ახასიათებს. ამ წარმოდგენების საფუძველზე შედგენილი გეგმა გარდაუვალად ითვალისწინებს ევრისტიკის სფეროს შემცირებას, რომელიც T_E მომენტში დასრულდება.

ამრიგად, ზღვრული პირობების მიღწევის შემდეგ პროცესი წარმოდგენილია როგორც კეთილდღეობის მაღალ დონეზე ცხოვრების შენარჩუნება ახალი მიზნის გარეშე, ოღონდ ხარისხობრივი ცვლილებებისთვის რაიმე სტიმულების გარეშე და ეკონომიკური და სოციალური მოწყობის რაოდენობრივი მაჩვენებლების მასშტაბის და სტრუქტურის მიმართ გარკვეული დოზით განურჩევლობის სახით. ეს გარემოება დაკავშირებულია მოხმარების ზრდის სასრულ და ხვედრით ხასიათთან, რომელიც ეკონომიკური განვითარების წინაშე დგას. შეიძლება თუ არა ამ შეზღუდვის გადალახვა?

შეიძლება ვიდავოთ ნორმატიული მოხმარების სასრულობის პრინციპის მართებულობის შესახებ. მაგრამ ეს არ იქნება გამოსავალი. რეალურად საწინააღმდეგო თეზისის დასაბუთებისას მოხმარების სტატისტიკას ეყრდნობიან. თუმცა ამჟამად ცხადია, რომ მოხმარების საგნებზე მოთხოვნა, რომელიც პირდაპირი ფიზიოლოგიური მოთხოვნის ფარგლებს გარედ გადის, არსებითად მართვადია. გონივრული იქნება თუ საზოგადოება აშკარად ჩამოაყალიბებს ასეთი მართვის პრინციპებს. ხოლო ეს შეიძლება გაკეთდეს მხოლოდ სტატისტიკური მონაცემებისგან მოწყვეტით საიმედო საწყისი წერტილი გამოყენების ხარჯზე. მაგალითად, გაცილებით რაციონალურია სახსრები მიმართული იქნეს ქალაქებში წყლის და ჰაერის გასანმენდად, ვიდრე ტრადიციული მოხმარების ახალი სახეების სტიმულირებისთვის. მაგრამ ამას გავაკეთებთ თუ მხოლოდ მიმდინარე მოხმარების სტატისტიკით ვიხელმძღვანელებთ. მოთხოვნის დაუსაბუთებელი მართვის მეორე მაგალითია ნარკოტიკების მოხმარება, თუ მხოლოდ სტატისტიკური ტენდენციით ვიხელმძღვანელებთ.

სწავლების სტიმულირების ამოცანას, რომელიც მოითხოვს საჭირო კვალიფიკაციას, დაძაბულობას და შრომას, შეუძლია გაამართლოს ცხოვრების დონის დიაპაზონის გაფართოება ძალიან დიდ ზომამდე. ასევე მოხმარების რაციონალური და სასრული მიზნობრივი შკალის შემუშავება საშუალებას მოგვცემს თავი ავარიდოთ საწარმოო ძალების უმიზნოდ ხარჯვას და შემოქმედებითი უნარის მქონე ადამიანები რეალიზებული იქნენ საზოგადოების ინტერესების შესაბამისად.

შეიძლება ითქვას, სანამ ბოლომდე არ არის ცნობილი ყველა გარემოება, მეცნიერული დაგეგმვა შეუძლებელია. მაგრამ თუ კაცობრიობა აბსოლუტური ოპტიმალური ქცევის ამ მკაცრი წესით იმოქმედებს, მაშინ იგი ვერ გამოვა პირველყოფილი მდგომარეობიდან. რეალური მიდგომა უნდა შედგებოდეს, **პირველი**, წინააღმდეგობის გარეშე უნდა მოვახდინოთ იმ ეკონომიკური პროცესების ფორმალიზაცია, რომელიც სახეზეა და შეიძლება გამოყენებულ იქნეს პრაქტიკული დაგეგმვის საწყისი წერტილად. **მეორე**, შეიქმნას პირობები კვლევების პროგრესისათვის შესაბამის სფეროებში. დროის ყოველ მომენტში საზოგადოებამ ასე თუ ისე უნდა იცოდეს ეკონომიკური პროგრესის რეალური მიზანი და მისი მიღწევის არსებული შესაძლებლობები, და ყოველთვის ითვალისწინებდეს რა ამ წარმოდგენების შეზღუდულობას, უფრო სრულყოფილი კვლევების სტიმულირებას უნდა ახდენდეს.

ინდივიდების და მთლიანად საზოგადოების მოთხოვნილება მხოლოდ მოხმარებასთან არ არის დაკავშირებული. არსებითი როლი აქვს ასევე ინდივიდების, სოციალური ჯგუფების და საზოგადოებების ურთიერთობას, რომელზეც დამოკიდებულია ადამიანების ცხოვრების მორალურ-ფსიქოლოგიური ასპექტები, ასევე მატერიალური დანახარჯებს სააღმზრდელო ორგანოების და დაცვის შენახვაზე. მწვავე სოციალური პრობლემების შემთხვევაში ადამიანის სიცოცხლეს საფრთხე ემუქრება. სოციალური მოწყობის დარეგულირება და სრულყოფა კაცობრიობის ასევე კარდინალური ამოცანაა, რომელიც თუმცა დაკავშირებულია მოხმარებასთან, მაინც მეტწილად დამოუკიდებელი მიმართულებაა.

შიგა სოციალური პრობლემები გათვალისწინებული უნდა იქნეს საგეგმო ამოცანის შედგენის და მისი რეალიზაციის მომენტში. ასეთია მოხმარების საშუალებების განაწილება, რომელიც უნდა აისახოს ნორმატიული მოხმარების სისტემაში, ასევე აღზრდის და

დასჯის მეთოდები, რომლებიც უნდა გათვალისწინებულ იქნეს საზოგადოებრივი ხასიათის ნორმების დამუშავებისას, რომელიც მიეკუთვნება კულტურას, განათლებას, ძალოვან ორგანოებს. მეორე ჯგუფს შეადგენს რეპროდუქციული და შემოქმედებითი საქმიანობის პასუხისმგებლობის და სტიმულირების მეთოდების უზრუნველყოფა.

საერთაშორისო ხასიათის ფაქტორები ასევე უნდა იქნეს განხილული მხოლოდ უფრო ფართო თეორიის ფარგლებში. ეკონომიკის მოდელში საგარეოპოლიტიკური და სამხედრო დანიშნულების საბოლოო პროდუქტი რაიმე ფორმით უნდა იქნეს ჩართული შეზღუდვის სახით.

საზოგადოების მოთხოვნის და მიზნების ბოლო ჯგუფი დაკავშირებულია შემოქმედებასა და შეცნობასთან. ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ ევრისტიკულ საქმიანობას უტილიტარული მნიშვნელობა აქვს, რომელიც პრაქტიკული მიზნების რეალიზაციას დააჩქარებს. შემდეგ დავრწმუნდით, რომ მისი ფორმულირება და კონკრეტული მახასიათებლები გარკვეულნილად დამოკიდებულია ევრისტიკული კვლევების პროგრესზე და სახეცვლილებაზე. ევრისტიკულ საქმიანობას უნდა მივაკუთვნოთ ასევე დამოუკიდებელი ფასეულობის თვისება, ადამიანის მოთხოვნილებას რომ აკმაყოფილებს შეცნობასა და შემოქმედებაში თავისთავად, მისი შედეგების პრაქტიკული გამოყენების მიუხედავად. ევრისტიკული საქმიანობა არა მარტო მოხმარების ფორსირებულ ზრდას ახდენს, არამედ მასზეა დამოკიდებული წარმოების ახალი მეთოდების შემუშავება, რომელიც ცხოვრების პირობებზე ცივილიზაციის შეუქცევადი ზემოქმედების გაძლიერების აუცილებელი პირობაა. ამას გარდა, მას დამოუკიდებელი ღირებულებაც გააჩნია. ამიტომ შემოქმედების მიმარ მხოლოდ ვიწრო უტილიტარული მიდგომა არასრულია, ხოლო ოპტიმალობის კრიტერიუმი ასეთი წინაპირობით მოდიფიცირებული უნდა იქნეს უფრო ფართო თვალსაზრისის გათვალისწინებით.

ლიტერატურა:

1. Merab Julakidze. (2010) A Macro Model of Georgia's Socioeconomic Development and its use in forming Economic Policy. "Central Asia and The Caucasus ". Journal of Social and Political Studies. Volume 11, Issue 1, SWEDEN, p.p.137-145;
2. მერაბ ჯულაყიძე. (2009) საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მაკრომოდელის რეალიზაციის შესაძლებლობები. თეუსუ ჟურნალი „კომერსანტი“ №3(8), გვ.16-22;
3. მერაბ ჯულაყიძე. (2008) საქართველოს მშპ-სა და ძირითადი მაკროეკონომიკური აგრეგატების (დაზოგვა, მოხმარება, ინვესტიციები) ანალიზი და პროგნოზი გრძელვადიან პერიოდში. თეუსუ სამეცნიერო შრომების კრებული., გვ.171-190;
4. David N. Weil. (2008) Economic Growth. Brown University. Second Edition.

Economic Problem of Long-term Development

Merab Julakidze

Associate Professor of TSU

SUMMARY

The theory and practices of long-term development is a crucial subject matter in modern economics. The level of knowledge is a principal boundary between the present and future stances of the economy, and at the same time it is also a bridge. Until sufficient amount of knowledge is accumulated, future is mainly uncertain, and to make this better a bridge needs to be built or, in other words, knowledge needs to be accumulated. Only after meeting the basic needs of the society will we be able to move to a new phase: redirecting our efforts towards genuine interests and challenges. Social consistent pattern is that society as a whole is late to achieve what certain individual have already attained.

Key words: welfare, long-term development, optimality criteria, research and development, practice and heuristics.

საერთაშორისო ვაჭრობის გამონვევები გლობალური პანდემიის პირობებში

ქვისგინა ჯლანჯლავა

ბიზნესის ადმინისტრაციის დოქტორი, თსუ მოწვეული პოფესორი

თანამედროვე კოხონა ვიხუსის (კოვიდ-19) მსოფლიო პანდემიამ დააზაჩადა, ხოგოხც ეკონომიკური საქმიანობის სხვადასხვა სფეროები, ამავეხოუდად შეეხო და ვიხუსის მსხვეჰიპი გახდა საეხთაშოხისო ვაჭრობა ჯამხთეღობის უჰეცედეტგო მიმდინაჰე გღობაღუჰ კიზისში, ვაჭრობა აუციღებღია ადამიანთა სიცოცხღის გადასაჰჩენად და სააჰსებო წყაჰოს მოსაპოვებღად. გღობაღუჰმა პანდემიამ, გამოიწვია მსოფლიო ვაჭრობის უჰეცედეტგო ჰღვევა და მთედ მსოფღიოში წაჰმოებისა და მომსახუჰების მასშტაბუჰი შემციჰება.

კოვიდ-19-ის გამოწვევის დასაძღვად, გადამწყვეტი ხოღი ეკისჰება საეხთაშოხისო თანამშოღობის გაღჰმავებას, კოოჰდინაციასა და სახედმწიფოებს შოხის სოღიდაჰობას. გჰძღვადიანი ნეგატიუჰი ზეგავღენის შესამსუბუჰებღად საჭიჰოა მთავჰობებმა გაატაჰონ მთეღი ჰიგი ღონისძიებები, ჰომეღთა შოხის ეჰთ-ეჰთი საეხთაშოხისო ვაჭრობის მხაჰდაჭჰაა.

აღნიშნუღი სტატიის მიზანია იმ ინღუსტიუღი მოქმეღებებისა და საკითხების გაანაღიზება და გამოყოფა, ჰომეღიც აუციღებღია საეხთაშოხისო ვაჭრობის მხაჰდასაჭჰად, ამავე ღჰოს, ნაშოღმის მიზანს წაჰმოადგენს, გღობაღუჰი მასშტაბის ჰუმანიტაჰუღი კიზისის პიჰობებში, მიზანმიმაჰთუღი სავაჭო პოღიტიკის განსაზღვჰა და თანმიმღვეჰუღი გამოყოფა
JEL კლასიფიკაცია: საეხთაშოხისო ვაჭრობა, სავაჭო პოღიტიკა, კოვიდ-19

შესავალი

ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის (WTO) მიერ კოვიდ-19 გამოცხადდა “საზოგადოებრივი ჯამრთეღობის საგანგებო მდგომარეობად, რომელიც წარმოადგენს გლობალურ პრობლემას”.(1)

კორონავირუსის პანდემია ეპიკური მასშტაბის კრიზისია, როგორც ჯამრთეღობის, ასევე ეკონომიკური თვალსაზრისით. აღნიშნული პანდემიის უარყოფითი გავლენა საერთაშორისო ვაჭრობაზე უფრო დამანგრეველი იქნება, ვიდრე 2008-2009 წლების გლობალური ფინანსური კრიზისი, რამდენადაც გავლენა მოახდინა როგორც მთლიან მოთხოვნაზე, ასევე მიწოდებაზე და გამოიწვია გლობალური მიწოდების ჯაჭვების მოშლა, განსაკუთრებით საქონლით ვაჭრობაში. შესაბამისად წარმოებითი საქმიანობის შემცირებამ და ლოჯისტიკური ქსელის მოშლამ მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია სხვადასხვა ქვეყნის მწარმოებლებსა და მომხმარებლებზე. სოციალური დისტანციის პირობებში მოძრაობის შეზღუდვამ, კიდეც უფრო მეტად შეზღუდა სამუშაო ძალასა და ტრანსპორტზე ხელმისაწვდომობა, რასაც შედეგად მოჰყვა ეკონომიკის სხვადასხვა მნიშვნელოვანი სექტორის დახურვა (2). აქედან გამომდინარე, ყველაზე მეტად დაზარალდენ ნაკლებად განვითარებული ქვეყნები, რომლებიც მთლიანად არიან დამოკიდებულნი საქონლითა და მომსახურებით საერთაშორისო ვაჭრობაზე.(3)

თანამედროვე პერიოდში, ადგილი აქვს აშკარა გადასვლას “ჰიპერგლობალიზაციიდან” სახელმწიფოს მეთაურობით ერთა მშენებლობისკენ და თვითუზრუნველყოფისაკენ იმისათვის, რომ ამალღდეს დაცულობა. თუმცა, აღნიშნული არის პრობლემის გადასაწყვეტის მოკლევადიანი გამოსავალი. გრძელვადიან პერიოდში აუცილებელია, მცირე ნაბიჯების გადადგმა - შეიქმნას მოქმეღებების საერთაშორისო გეგმა, რათა მოლაპარაკებებისადმი, გადაუღებელი სიტუაციის დროს, ამალღდეს ნღობა.(4)

საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარების ტენდენცია

კოვიდ-19-ის სწრაფმა გავრცელებამ და სხვადასხვა სახელმწიფოების მხრიდან ვირუსის წინააღმდეგ მიღებულმა ზომებმა, სერიოზული ზიანი მიაყენა მსოფლიოს მსხვილ ეკონომიკებს. გაკოტრდა მრავალი პროდუქციული საქმიანობა. პირველ რიგში, ეს შეეხო აზიას, შემდეგ კი - ევროპას, ამერიკასა და დანარჩენ მსოფლიოს. ამის შედეგად, ჩაიკეტა საზღვრები, მკვეთრად გაიზარდა უმუშევრობა, განსაკუთრებით აშშ-ში, შესაბამისად საქონელსა და მომსახურებაზე შემცირდა მოთხოვნა.

2020 წელს გლობალური მშპ-ის, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, ყველაზე მკვეთრი შემცირებაა დაფიქსირებული. საერთაშორისო ვაჭრობის მოცულობამ 17,7%-ით იკლო 2020 წლის მაისში, 2019 წლის ანალოგიურ თვესთან შედარებით. 2020 წლის პირველი ხუთი თვის განმავლობაში დაფიქსირდა ვაჭრობის მკვეთრი შემცირება, ეს განსაკუთრებით აისახა ექსპორტზე აშშ-დან, იაპონიიდან და ევროკავშირის ქვეყნებიდან. ეკონომიკური ზრდის შემცირება ჩინეთში საშუალოზე ნაკლები იყო, რადგან ამ ქვეყანამ შეძლო ეპიდემიის გაკონტროლება და შედარებით სწრაფ ტემპში მოახერხა ეკონომიკის განახლება.(5)

კორონა ვირუსის ეპიდემიამ საქართველოს ეკონომიკას სერიოზული დარტყმა მიაყენა. საგანგებო ვითარებამ და დაბლოკვის ზომებმა მნიშვნელოვნად შეამცირა ვაჭრობის მოცულობა. სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის თანახმად, 2020 წლის იანვარ-სექტემბერში საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბრუნვა წინა წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით, 14,9%-ით შემცირდა და 8,121 მლრდ აშშ დოლარი შეადგინა. ამავე პერიოდში ექსპორტის მოცულობა წინა წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით 12,1%-ით შემცირდა და 2,4 მილიარდი აშშ დოლარი გახდა. იმპორტის მოცულობა 15,9%-ით შემცირდა და 5,7 მილიარდი აშშ დოლარი შეადგინა, ხოლო უარყოფითი სავაჭრო ბალანსი კი - 3, 3 მილიარდი აშშ დოლარი იყო.(6)

ამგვარად განვითარებული მოვლენების შესაძლო შედეგების გასაგებად, პირველ რიგში აუცილებელია განვიხილოთ მიზეზები რის შედეგადაც შემცირდა ვაჭრობა. წარსულში ეკონომიკური შოკების უმეტესობა ძირითადად გამოწვეული იყო მოთხოვნის (მაგ., ბანკების დახურვით ან შემოსავლის დაკარგვით) ან მიწოდების (მაგ., ფასების უეცარი მატებით და წარმოების ხარჯების ზრდით) შემცირებით. კოვიდ-19-მა შექმნა ერთდროულად ორივე მდგომარეობა. 1. მაგალითად, 2020 წლის აპრილისთვის 80-ზე მეტმა ქვეყანამ შემოიღო ექსპორტის აკრძალვა ან დააწესა შეზღუდვები, როგორც პანდემიის მიმართ სწრაფი რეაგირება, 2.წარმოებული პროდუქციის მიწოდების შემცირება თავდაპირველად ჩინეთში, შემდეგ გავრცელდა დანარჩენ ქვეყნებში. პანდემიით გამოწვეულმა მუშახელის კლებამ, კიდევ უფრო შეანელა საქონლის მოძრაობა. ამავდროულად, ბევრ ქვეყანაში სამუშაო ადგილებისა და შემოსავლების კლებამ, შეამცირა მოთხოვნა საქონელსა და სავაჭრო მომსახურებაზე.

კითხვაზე თუ როგორ აისახება კორონავირუსის პანდემია მსოფლიო ვაჭრობაზე გამოყოფენ 2 მექანიზმს. პირველი განპირობებულია გასაყიდი საქონლის დეფიციტით. საუკუნეზე მეტია, წარმოება სულ უფრო გლობალური ხდება რთული მიწოდების ჯაჭვებით. სავაჭრო შეზღუდვები აზარალებს იმპორტზე დამოკიდებულ საქონლის წარმოებას (შუალედური წარმოება), ასევე მზა საქონლის ექსპორტს ან იმპორტს. მეორე მექანიზმი არის ეკონომიკური ეფექტი. მიუხედავად იმისა, რომ სავაჭრო ლიბერალიზაციის კრიტიკოსები ეჭვის თვლით უყურებენ და მიიჩნევენ რომ სავაჭრო ლიბერალიზაციით მიღებული სარგებელი ქვეყნებს შორის თანაბრად არ ნაწილდება. საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ ბევრი ფირმა საქონლისა და მომსახურების წარმოების პროცესში დამოკიდებულია ვაჭრობაზე, რათა გაზარდონ გაყიდვების მოცულობა და მიიღონ მეტი მოგება.

სავაჭრო პოლიტიკის შემქმნელებმა ეფექტიანი რეაგირების მიზნით მხარი უნდა დაუჭირონ ეკონომიკის გახსნილობას. აღნიშნულს ამართლებს მაგალითები წარსულიდან. ეკონომიკურ და სავაჭრო კრიზისებს სწრაფად მოჰყვა ეკონომიკის ლიბერალიზაცია. მა-

გალითად, 1970 წლიდან 2006 წლამდე განვითარებადი ქვეყნების 40%-ზე მეტს ჰქონდა მთლიანი საგადასახადო შემოსავლების ვარდნა, რომელიც გაგრძელდა ვაჭრობის ლიბერალიზაციიდან 10 წელზე მეტი ხნის განმავლობაში. საბოლოოდ კი ქვეყნებმა მიიღეს მეტი სარგებელი.(7)

სავაჭრო პოლიტიკის მხარდაჭერა პანდემიის პირობებში

კორონა ვირუსის კრიზისმა განაპირობა სავაჭრო ნაკადების კოლაფსი, დაწესდა ეროვნული საარსებო შეზღუდვები. ამ პირობებში განსაკუთრებით ზარალდებიან განვითარებადი ქვეყნები, რამდენადაც მთლიანად დამოკიდებულნი არიან მედიკამენტებისა და საკვები პროდუქტების იმპორტზე. ამ თვალსაზრისით, დაზარალებული ეკონომიკების დასახმარებლად მთავარი პრიორიტეტი სავაჭრო ნაკადების აღდგენაა. ვაჭრობა უნდა გამარტივდეს ქვეყნებს შორის და ორგანიზებული იყოს ისე, რომ უზრუნველყოს ჰიგიენის სტანდარტების დაცვა. თანამედროვე ინფორმაციული ტექნოლოგიები საშუალებას იძლევა განხორციელდეს მარტივად ელექტრონული გადახდები, ამავდროულად აუცილებელია ვაჭრობის დაფინანსება, ამ მხრივ კი, პრობლემას წარმოადგენს ბანკები, რომლებიც მაღალი რისკის პირობებში ზღუდავენ კრედიტის გაცემას, შესაბამისად, კრედიტზე შეზღუდული წვდომა სერიოზული გამოწვევაა განსაკუთრებით მცირე და საშუალო ზომის საწარმოებისთვის.(8)

თანამედროვე პერიოდში ეკონომიკის განვითარების მიზნით, ვაჭრობის როლის გადახედვა პოლიტიკოსების დღის წესრიგის მთავარი საკითხია. ორმაგი კრიზისი, რომელიც გავლენას ახდენს, როგორც საზოგადოებრივ ჯამრთელობაზე, ასევე ეკონომიკურ ზრდაზე, თითოეული ქვეყნისგან მოითხოვს გახსნილობასა და დაცვის ახლებურ დაბალანსებას. “ინდუსტრიული პოლიტიკა “ ათწლეულების განმავლობაში ტაბუდადებული ფრაზა იყო, მაგრამ ახლა წარმოადგენს შესაბამის, ზუსტ მიდგომას რათა თავიდან იქნას აცილებული უცხოელი მომწოდებლებისადმი ზედმეტი დამოკიდებულება, განსაკუთრებით კი, როცა ყველა მიმწოდებელი არის ჩინელი. (9)

გარდა ამისა, სავაჭრო პოლიტიკამ აუცილებელია გაითვალისწინოს კლიმატის კრიზისი. ეს გააძლიერებს ადგილობრივ და რეგიონულ წარმოებას. საქონლის წარმოების პროცესში, პროდუქცია კვეთს მრავალი ქვეყნის საზღვარს, ამგვარი ტრანსპორტირების შედეგია - სოციალური ხარჯები, მათ შორის გარემოსა და ჯამრთელობაზე ზიანის მიყენება. მომავალში კი აუცილებელია საბაზრო ფასებში აისახოს მოცემული გარე ხარჯები. აღნიშნულს ემსახურება საბაჟო გადასახადი იმპორტირებულ პროდუქტზე, რომელიც ასახავს ნახშირბადის გადაყრას წარმოების პროცესში, რომელსაც წარმოადგენს გადასახადი “ჭუჭყიან საქონელზე”.

გლობალური შეთანხმება, რომელიც მოიცავს საერთაშორისო სავაჭრო რეჟიმში სოციალურ და ეკონომიკურ სტანდარტებს, იდეალური გრძელვადიანი გადაწყვეტილებაა, თუმცა ევროკავშირმა უნდა გააუქმოს საბაჟო გადასახადი ყველა იმ საქონელზე, რომელსაც განვითარებადი ქვეყნები აწარმოებენ. აღნიშნული წარმოადგენს ევროკავშირის გონივრულ ღონისძიებას პრეფერენციების გაგრძელების ფარგლებში.(10)

პანდემიის შერბილებისა და აღდგენის პროცესში სავაჭრო პოლიტიკის მხარდასაჭერად

აუცილებელია:

- სამედიცინო საქონლისა და მასალების ხელმისაწვდომობა,
- პირველადი მოხმარების საგნების ექსპორტიორების მხარდაჭერა,
- სავალუტო შემოსავლებისა და სამუშაო ადგილების შენარჩუნება
- ეკონომიკის დაცვა კორონავირუსის კრიზისით გამოწვეული ვარდნისაგან
- სასაზღვრო პროცედურების გამარტივება, რათა ხელი შეეწყოს სამედიცინო და საკვებ პროდუქტებზე წვდომას.(11)

დასკვნა

კორონა ვირუსის (კოვიდ -19)-ის პანდემია წარმოადგენს უპრეცედენტო გამოწვევას გლობალური ეკონომიკისა და მსოფლიო ვაჭრობისათვის, რადგანაც წარმოება და მოხმარება მკვეთრად შემცირდა მთელს მსოფლიოში. სავაჭრო ინფრასტრუქტურის გარდა, არსებული კოვიდ 19 აფეთქება მნიშვნელოვანწილად საფრთხეს უქმნის უცხოურ პირდაპირ ინვესტიციებს და წარმოებას განვითარებულ და განვითარებად ქვეყნებში. ამ მხრივ ქვეყნებმა აუცილებელია გააძლიერონ და გაამტკიცონ რეგიონული სავაჭრო შეთანხმებები, რომელიც წარმოადგენს საერთაშორისო ვაჭრობის ზრდის ყველაზე ეფექტურ ინსტრუმენტს.

ლიტერატურა:

1. World Health Organization, “Rolling updates on Coronavirus diseases”, updated June,2020;
2. Covid-19:Panic buying and its impact on global health supply chains”, Emilie Besson, World Bank Blogs,2020
3. “Trade set to plunge as Covid-19 pandemic upends global economy”, WTO press Release, April,2020;
4. Foreign Policy “How the world will look after the Coronavirus Pandemic”,June,2020
5. The effects of the Coronavirus diseases (covid-19) logistics,August 2020,p.22
6. Geostat.ge (saqartvelos statistikis erovnuli saagento)
7. P Barlow, Does trade liberalization reduce child mortality in low- and middle-income countries? A synthetic control analysis of 36 policy experiments, 1963–2005
8. E. Schmiegel, may, 2020; “Embedding social standards”,
9. Trade policy responses to covid-19 World Trade Organisation, 2020.
10. R Labonté, T Schrecker Globalization and social determinants of health: introduction and methodological background (part 1 of 3) Global Health, 200711. R Nelson, COVID-19 disrupts vaccine delivery Lancet Infect Dis, 20 (2020), p. 546 ArticleDownload PDFView Record in ScopusGoogle Scholar

Challenges of International Trade in a Global Pandemic

Kristina Jganjgava

TSU PhD Student

SUMMARY

The modern pandemic of the Corona virus (Covid-19) has affected both areas of economic activity, while at the same time affecting and victimizing the international trade in an unprecedented global health crisis, trade essential to save human lives and livelihoods. The global pandemic has led to an unprecedented disruption of world trade and a massive decline in production and services worldwide.

To overcome the challenge of Covid-19, a crucial role is played by deepening international cooperation, coordination and solidarity between states. To mitigate the long-term negative impact, governments need to take a number of measures, including support for international trade.

The purpose of this article is to analyze and highlight the industrial activities and issues that are necessary to support international trade.

JEL Classification: International Trade, Trade Policy, covid-19

Hazard Analysis of the German Car Manufacturing Industry and related Business Eco Systems

Günter Hofbauer

Professor, Doctor of Science
Technical University Ingolstadt

Hazards and risks can endanger business systems and corresponding business eco systems (BES) in an existence-threatening way. Different reasons may cause technological changes, but stake holders should have a clear road map and strategy to guide through times of change and consider carefully the consequences. It is a matter of fact, that all industries are driven by changes in technologies, business models, processes, constellations, and systems. An appropriate response is a mandatory requirement for companies to survive. Innovativeness is the basis for competitiveness, profitability and sustainability of companies and corresponding industries.

The car manufacturing industry is one of the most important industries in Germany and contributes about 12 percent to German GDP. This industry is a driving force for economic growth, employment and sustainability. This situation is endangered by various hazards and the German auto industry in particular shows strong signals, which indicate a radical technological and structural change. The hazard analysis points out an aggregate of threats and challenges for the business model and corresponding BES of the auto industry in Germany.

The underlying thesis of this paper assumes that the existing business model is threatened. The question of research examines the influencing factors on the current business eco systems (BES) in this industry. The hazard analysis will disclose the various and complex impact factors. The transformation of the entire business system is inevitable due to the findings.

Methodologically, theoretical, analytical and empirical approaches are used. Research on selected literature aligned at current national and international guidelines leads to a stable basis for the research. Statistical data, topical literature, surveys, and logical conclusions will lead to justified arguments.

Keywords: Business system, Business eco system (BES), Car manufacturing industry, STEP-analysis, Hazard analysis

Introduction

Existing business models are threatened by new technologies, because a radical change is accompanied with innovations, new features, changing utilization, new possibilities but also change in mind (Hofbauer & Sangl, 2017). These new technologies cause structural changes and heavy impacts on existing business relations and practiced eco systems. These changes generate disturbances within the relevant eco systems and have impacts to the whole economy.

The BES in the sense of this study includes manufacturers, suppliers, sales channels, customers, competitors and other parties involved in upstream and downstream activities through collaboration and competition as well. A BES is a network of companies working together in a coordinated way in order to generate value through division of labor in common value chains. The total value created by a BES is higher than the sum of values of the companies on a stand-alone basis (Jacobides et al, 2018). Each member of an eco system affects and is affected by the actions and reactions of the other participants of the system (Williamson & De Meyer, 2020). In this case of research, the company orchestrating the whole process of value creation is the respective car manufacturer. In case that the car manufacturer has problems, the related BES will instantly have problems, too. For many decades the business model of producing and selling cars was a stable and profitable business. All corresponding business eco systems (BES) worked very well and they have balanced each other for the benefit of all. The BES were balanced in all directions between

all the car manufacturers, suppliers and related activities along the value chain. The existing competitive advantages especially for German brands provided high margins and concomitant a remarkably increasing market capitalization. High growth rates and high rates of return attracted more competitors to enter this business.

The actuality of the topic is that additionally, further hazards are coming up, which have the treat potential to tilt the business system and corresponding BES out of balance. The car manufacturing industry is challenged by digitalization and electrification, which push into the car manufacturing industry internally and threats from external, which are accelerated by restrictive legal regulations. More problems will arise, when technological change is combined with structural change from different origins and directions. It can be stated that besides the technological and structural change there are trade wars initiated by big players on governmental level, economic downturns in several industries in various countries, which affect purchasing power. There is also to be noticed that customers are uncertain about what technology to buy. In addition to that there is a broad skepticism about e-mobility, because the charging infrastructure is far behind demand. New technologies and radical change also attract new competitors.

It has to be considered that the car manufacturing industry has a significant impact on German economy, employment, income for employees, tax generation and wealth of nation (Hofbauer, 2020). The share of this industry of the German GDP is 12,6%. There are currently still more than 810.000 people employed in this industry with a turnover of 378 bn EUR in 2020 (VDA, 2021a). The domestic production volume in Germany was about 5.120.000 units in 2019 and decreased by 24,7% in 2020 (VDA, 2021b). The underlying working hypotheses is that the business model of the car manufacturing industry and related BES in endangered by hazards. These hazards will be analyzed in general by a STEP-analysis (Blokdyk, 2018) of external impacts and subsequently by an assessment of internal impacts within the industry (Porter, 2008). The scientific purpose of this paper is to analyze the threats to the business system and interrelated BES in order to reveal and direct the imperative transformation process to a new level in order to retrieve competitiveness and profitability.

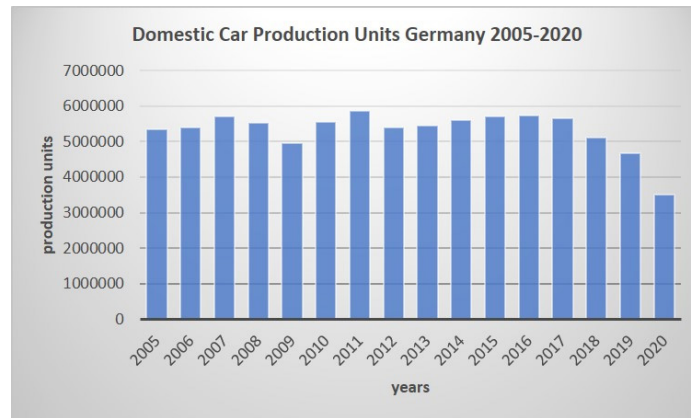
Results

The results of the research include two aspects: firstly, the dependent variable representing the problem and secondly, the independent variables with impact on the dependent variable. This leads to the question of research: What are the impact factors causing the change and hazards for the business model?

Indication of the problem

To start with, the current situation of the German car production industry has to be examined. In order to show the current situation of the industry, the domestic production volume of cars as the dependent variable serves as a strong and adequate indicator. This indicator represents economic factors like demand, employment, income for workers and employees, but also financial aspects for the companies like cash flows (CF), cash and cash equivalents (CCE), liquidity, profitability, dividends, reserves and sustainable finance for the auto makers (Hofbauer et al., 2017). Diagram 1 (VDA, 2021a; own graph) shows the domestic car production units from 2005 to 2020. The years 2017 to 2020 display the fundamental problem. Decreasing production and sales volumes show the empirical evidence. In 2019 worldwide sales volume decreased by 5 percent, in Germany however it fell by 8.9 percent. A dramatic fall had to be noticed in 2020. The domestic production volume dropped 24,7 percent due to covid-19 pandemic.

Diagram1

The annual percentages of growth and decline of the German car production from 2005 until 2020 are shown in diagram 2 (own work), each year in comparison the previous year. It also points out that the big decline began in 2017 with a reduction of 1.8 percent, which was followed by a drop of 9.3 percent in 2018 and 8.9 percent in 2019 until finally the pandemic caused a big slump of 24.7 percent in 2020 (VDA, 2021a).

It can be derived that the production volume was at a high level throughout the years 2005 to 2017. Except in 2009, due to the worldwide financial crisis there was a slump in the figures in 2009 to a level of 4.96 million cars. After the crisis the figures recovered and levelled off at a profitable level until the year 2017. In 2019 however, the production volume with 4.66 million units was on a lower level than in 2009.

Diagram 2

Considering these findings, the underlying working hypothesis for this article can be confirmed. The carefully chosen indicator shows that the German car production industry is already in severe trouble and this fact puts the traditional business model and related business eco systems in great danger. The empirical research about the causes is the starting point of the analysis of the hazards in order to detect the impact factors. This leads to the question of research: What are the impact factors causing the change and threats for the business model?

STEP-analysis of external impact factors

In order to classify the influencing factors from outside the industry, a typical STEP-analysis including social, technological, economical and political issues was carried out (Blokdyk, 2018). Table 1 displays exemplarily the result of this analysis, which is self-explaining.

Five Forces analysis of industry-internal factors

Political issues	Economical issues
Environmental protection Restrictive exhaust regulations EU postulation "zero emission" Driving bans in cities	Structural change Economic downturn Trade wars & global competition New competitors
Social issues	Technological issues
Change in behavior in general Decreasing purchasing power Global pandemic Urbanisation & mobility	Digitalization Radical change in technologies Shortened life cycles Unclear roadmap for technologies

In this part the results of the hazard analysis within the car manufacturing industry will be reported. The analysis was executed according to Porter's five forces model (Porter 2008). This conceptual model is a very useful method to analyze a business model and to identify the hazards of business eco systems as well (Dobbs, 2018). All these hazards together affect the ability of a company to make profit. A change in any of these impact factors makes it necessary for a company to rethink and rearrange the business model and related activities.

The competition within an industry is one of the possible hazards related to technological issues in table 1. Despite competition is mandatory for developed markets, competitiveness is the predominant indicator for successful companies. In doing successful business it is inevitable to understand competitors and their strategic movements. Strategies should be subject to response to any changes made by competitors. One of the most important factors to achieve high profitability is innovativeness (Hofbauer & Sangl, 2019a). According to a study about worldwide innovativeness (CAM, 2020), one can state that the three worldwide leading companies VW, Daimler and BMW are German companies. Though there is a high innovativeness to be stated, also with other measures like patent applications or innovative features per new car line etc., the car manufacturing industry in Germany and related business eco systems are threatened, because of cost pressure, which is related to economical issues in table 1. Currently there are many well established brands operating, but the cost pressure on the one side and decreasing demand on the other side force the companies to reduce cost. One of the recent strategic moves was executed by Fiat Chrysler Automobiles (FCA) with PSA Group in January, 2021. The new agglomerate was named Stellantis and is ranked fourth worldwide with 14 brands, sales volume of 134,4 bn EUR, and 5,95 million cars in 2020 (Kords, 2021a). One of the reasons was the necessity to reduce cost. But at the same time a high investment in innovation and new technologies for cars and plants is required. This leads to decreasing market capitalization whereas barriers to exit this industry are very high (KPMG, 2020).

The bargaining power of the suppliers, their cost position and performance represent another set of hazards threatening the profitability of a business system related to technological and economical issues in table 1. High performing suppliers are of strategic importance and represent competitive advantages to the company. Value driven processes all over the value chain provide market power to eco systems within the network of suppliers and OEM (Original Equipment Manufacturer) (Hofbauer & Sangl, 2019b). During the last decades a variety of well-adjusted relations with interlinked value and supply chains has been installed. That system has worked, because the bargaining power within the BES was balanced between the sourcing partners. Effective tier structures have been established and the division of labor worked efficiently (Hofbauer et al, 2016). Problems will arise as soon as radical and structural disruptions appear. With upcoming new technologies in digitalization and electrification some of the existing tier structures will be obsolete. New supplier relationships have to be established, coordinated and supervised. This

process is time consuming and cost intensive (Hofbauer et al, 2016). The bargaining power of suppliers will increase and in consequence, prices for input factors will go up and the overall cost position of the company will worsen. At the end, this means lower margins and less profitability for the car manufacturers.

The bargaining power of customers is an additional hazard for the business model, which is related to social and economical issues in table 1. Customers have the potential to put the companies under pressure as long as demand and offer are not balanced. Customers seek for new, valuable and sustainable products and of course they are sensitive to price changes or differences. The switching costs from one brand to another brand are close to zero in a market with similar products. The car manufactures can only counteract if they differentiate and individualize the products, and try to increase brand loyalty (Hofbauer & Sangl, 2018). But all these activities are very cost-intensive. Customers can also be uncertain and reluctant to buy cars. The uncertainty is derived from the doubtful electromobility with low reach, unclear subsidies for buyers, and still missing infrastructure with unstandardized charging stations. This issue refers to political issues in table 1. The reluctance is intensified by different attitudes towards cars and mobility. One reason is that 37 percent of the so-called millennials do not need, do not want or cannot afford an own car. This means 37 percent out of 1.7 million people and accounts to 629.000 unsold cars. For this segment it is more important to have access to mobility than to own a car (Zukunftsinstitut, 2015). A typical indicator of customers' behavior can be derived from a survey asking (n = 23.191) people, representing typical car buyers, about planning to buy a new car or a used one in the next two years in Germany, as of January 1st of each year (IfD Allensbach, 2020). The proportions were projected to 70,64 million potential buyers. After the peak in 2018 with 8.11 million people in total planning to buy a new or used car the figures were decreasing to 7.6 million in 2019 (-6%) and 6.57 million in 2020 (-13,5%). This was a decrease in absolute figures of 1.03 million cars in 2020, thereof 300.000 new cars less than in 2019. One reason for this is the uncertainty of the prospective buyers and the concurrent reluctance to buy. This uncertainty is caused by external hazards as shown under political issues in table 1, including driving bans, speed limits, tolls, restrictive legal regulations and further on with ideologically driven discussion about cars with combustion drives. Another suitable indicator is the period of utilization. Statistical databases (Kords, 2021b) show that the age of cars on average was steadily increasing in the German car market from 6.9 years in 2000 up to 9.8 years in 2021. This means that the market for new cars in total is shrinking. From the companies' perspective this implies that a battle for customers will arise in the shape of a price war and along with it, the bargaining power of customers is put into effect. In consequence this means lower prices for customers and correspondingly lower revenues for the companies, but higher spendings for marketing activities to attract customers. Thus, bargaining power gives buyers the ability to squeeze industry margins.

A further hazard is the replacement through substitutes, which refers to technological, economical, social and political issues in table 1. A substitute is a product that can be used in place of another to fulfil the same purpose. In the course of this, the substitute may use the same technology or a different technology to serve the same need. In the case of cars, a substitute for mobility could be a taxi, car sharing or ride sharing, where the same technology, namely cars, is used. For the customer it makes no difference, the user just needs mobility. But for the car manufacturing industry it makes a difference in terms of production volume. There are also different modes of public transport, which is becoming more and more competitive with individual car traffic. An important political issue according to table 1 are political issues limiting individual mobility like driving bans, restricted areas, restrictive traffic management. High toll fees and parking fees for car traffic raise the attractiveness of public transport additionally (BMVI, 2021). Sufficient offers of available substitutes in the market are a crucial requirement for the acceptance of substitutes. The

availability of close substitutes and the ease of substitution relieve and accelerate the utilization. The switching costs of the customer are an important determinant for the use of substitutes. It is a matter of fact that switching costs in general are a reason for rejection. The best example in the mobility industry is Uber, because it is very easy for customers to switch from regular taxi to Uber. No switching costs and in addition more comfortable, the whole process digitized, which is very user friendly, and even cheaper than a normal taxi ride. All these reasons from high availability, ease of use as well as cost efficiency of the substitutes in the mobility market generate a highly competitive environment for the status of having an own car. This upcoming situation of free choice in abundance is good for the customers, but very disadvantageous for the car manufacturing industry and threatening for related business eco systems.

Last but not least there is the hazard of displacement through new entrants, coming from other industries and seeking for new investment opportunities. This topic mostly refers to technological and economical issues in table 1 as enablers, but also to social and political issues as accelerators. In order to protect the business system and the corresponding business eco systems, it is important to keep barriers to entry high for competitors. If the barriers are high, the threat of new entrants is low. If the barriers are low, the risk of new competitors venturing into a profitable market or business eco system is high. Barriers to entry are competitive advantages that established companies have and should protect. Through the emergence of structural and technological disruptions, strategic windows will be opened, because existing competitive advantages are annihilated and new competitive advantages will be installed. In the car manufacturing industry, the advantages around combustion engines will be pushed back and new barriers around electric drives will be established. Game changers strive to kick out established players in order to achieve market share. In consequence, the new entrants put pressure on prices, costs and investment rates needed to sustain in established business within the industry. The threat of new entrants is extremely intense, because they diversify from another profitable market as they can leverage existing know-how, budgets and brand identity. Companies like Apple, Google and Amazon have earned a lot of money in completely different businesses. Now they are looking for diversification possibilities. The strategic window to enter the car and mobility market is opened due to the upcoming digital and electrical revolution. These entrants have large amounts of capital at their disposal to enter and develop new markets like the mobility market, where high growth rates and high profitability are expected. In the near future customers can decide about the offers of new entrants, because switching costs will be close to zero. As customers transfer perception and brand identity (Hofbauer & Hofbauer, 2020) a remarkable share of potential customers is willing to buy an i-car from Apple. The results are astonishing, because nobody has seen or even driven a car from Apple so far. Nevertheless, in India 81 percent expressed their willingness, in Germany this study indicates 32 percent willing to buy an i-car. This survey was executed in seven countries with n=7.553 people interviewed. In total, a high share of 65 percent among the group of 18-34 years old people answered positively (Capgemini, 2015). Another study on this topic provides a closer view on the German auto market (Autoscout24, 2021). In this study n=1000 respondents were asked about their intention to buy a car from Apple. The weighted average of positive answers for men and women groups totals 27 percent. These results are quite positive, especially when considering that about 40 percent do not particularly exclude this option answering with maybe. From the strategic point of view, the most attractive market for established BES is one in which entry barriers are high and exit barriers are low. The entry barriers into the car manufacturing industry were kept very high, because of well working eco systems so far mainly based in particular on know-how of combustion drives and dominance in the market. Due to digitalization and electrification of the car manufacturing industry the entry barriers decreased to an acceptable level for new entrants.

Conclusions and Recommendations

With regard to the working hypothesis it can be stated that the German car production industry is in severe trouble and correspondingly, the traditional business model and related business eco systems are endangered. The success and sustainability of this industry is in trouble, because pressure is on this system due to analyzed hazards. The question of research 'What are the impact factors causing the change and threats for the business model?' can be answered accordingly: there are various, complex, and overlaying forces which have an impact on the current business model and corresponding business eco systems of the car manufacturing industry in Germany. The external issues have been analyzed with the STEP-analysis and the industry-internal impact factors have been assessed according to the five forces concept. The combination of these forces together will lead to a shrinking market. The new entrants will increase the rivalry, which will lead to a cut-throat competition, ending up with a shakeout and market adjustment of the current players and corresponding business eco systems. The advantage of the new entrants is that they can start business using the new technology right away and do not have a legacy with old technology. Current car manufacturers will suffer market share losses. An extensive consolidation process will be the consequence.

The empirical analysis evidently shows that the difficulties and problems are serious and not just temporary. The trend line of the domestic production volume as a suitable indicator significantly points downwards. A very crucial consequence thereof is the financial aspect for car manufacturers. The forecasts for the financial side don't look promising. Less production volumes mean less cars to be sold and this means less turnover and correspondingly less cash flow, and this in turn means shrinking investment budgets for necessary innovation projects and less potential for sustainable finance. Price erosions on the market reduce cash flows additionally. A shrinking market due to substitutes, buying reluctance and no need to buy, because of a longer period of usage combined with price wars and higher efforts for marketing and sales means at the end lower margins and less profitability in this industry. Higher cost positions on the supply side worsen the margin on top of that. In total, this shows that the financial situation deteriorates and thus the market capitalization worsens. This should be an alarm signal to all stake holders, because the once successful business model is endangered.

There is no doubt that the car manufacturing industry has an outstanding importance for German economy. Therefore, it is urgently necessary to support this industry to enable the completion of the technological transformation for electrification and digitalization.

References:

1. AutoScout24 (2021). Umfrage zum Kaufinteresse an einem Auto von Apple in Deutschland nach Geschlecht 2021. Retrieved from <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1224258/umfrage/umfrage-zum-kaufinteresse-an-einem-auto-von-apple-in-deutschland-nach-geschlecht/>
2. Blokdyk, G. (2018). PEST Analysis: Standard Requirements. Independent Publishing
3. BMVI (2021) (Bundesministerium für Verkehr und digitale Infrastruktur). Daten für die Mobilität der Zukunft. Retrieved from <https://www.bmvi.de>
4. CAM (2020) (Center of Automotive Management). Automotive Innovation Report 2020. Retrieved from <https://www.auto-institut.de>
5. Capgemini (2015). The Selfie Experience, Cars Online 2015. Retrieved from <https://fr.slideshare.net/capgemini/cars-online-2015>
6. Dobbs, E.M. (2014). Guidelines for applying Porter's five forces framework: a set of industry analysis templates. *Competitiveness Review*, 24(1), 32-45
7. Hofbauer, G. (2020). Significance and Economic Impact of the Automotive Industry in Germany,

Proceedings of the XVIII International Scientific Conference "Management and Engineering '20, TU Sofia/Bulgaria, 500-509

8. Hofbauer, G. & Hofbauer, K. (2020). Kundenverhalten, Wie Psychologie und Soziologie den Kauf beeinflussen (2nd ed.). Berlin: uni-edition
9. Hofbauer, G., Klimontowicz, M. & Nocoń, A. (2017). The Impact of Capital Requirements on Companies' External financing. *Journal of Modern Accounting and Auditing*, 13(1) 8-18
10. Hofbauer, G. & Sangl, A. (2017). Innovation Management and Particular Impacts on Companies and Economy. *Conference Proceedings Challenges of Globalization in Economics and Business*, Tbilisi State University/Georgia, 672-680.
11. Hofbauer, G. & Sangl, A. (2018). Professionelles Produktmanagement, Der prozessorientierte Ansatz, Rahmenbedingungen und Strategien (3rd ed.). Erlangen: Publicis
12. Hofbauer, G. & Sangl, A. (2019a). The German Automotive Industry as a Driving Force for Innovation. *American Journal of Engineering Research*, 8(10), 90-99
13. Hofbauer, G. & Sangl, A. (2019b). A Proposition for an Updated Configuration of the Value Chain. *International Journal of Advanced Engineering and Management Research*, 4(05), 115-134
14. Hofbauer, G., Mashhour, T. & Fischer, M. (2016). Lieferantenmanagement, Die wertorientierte Gestaltung der Lieferbeziehung (3rd ed.). München: De Gruyter
15. IfD Allensbach (2020). Umfrage in Deutschland zur Autokaufabsicht nach Neuwagen und Gebrauchtwagen. Retrieved from <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/170981/umfrage/kaufabsicht-nach-neuwagen-und-gebrauchtwagen/>
16. Jacobides, M., Cennamo, C. & Gawer, A. (2018). Towards a Theory of Eco Systems. *Strategic Management Journal*, 39(8), 1-38
17. Kords, M. (2021a). Stellantis: 14 Automarken unter neuem Dach. Retrieved from <https://www.statista.de>
18. Kords, M. (2021b). Durchschnittsalter von PKW in Deutschland bis 2021. Retrieved from <https://www.statista.de>
19. KPMG (2020). Global Automotive Executive Survey 2020. Retrieved from <https://www.automotive-institute.kpmg.de>
20. Porter, M.E. (2008). The Five Competitive Forces That Shape Strategy, *Harvard Business Review*, January 2008, 1-17
21. VDA (2021a) (Verband der Automobilindustrie). Facts and figures – number of employees. Retrieved from <https://www.vda.de>
22. VDA (2021b) (Verband der Automobilindustrie). Facts and figures – production. Retrieved from <https://www.vda.de>
23. Williamson, P. & De Meyer, A. (2020). *Ecosystem Edge: Sustaining Competitiveness in the Face of Disruption*, Stanford: Stanford Books
24. Zukunftsinstitut (2015). *Automotive Zeitgeist Studie 3.0, We-Mobility – eine Trendstudie über Millennials*. Retrieved from <https://www.zukunftsinstitut.de>

Literature Analysis About the Impact of the CDO on Company Success

Günter Hofbauer

Professor, Doctor of Science

Daniel Maier

Master of Science

Technical University Ingolstadt/Germany

Abstract. The purpose of this article is to identify a potential influence of a Chief Digital Officer (CDO) on company's success. To do so, the CDO position is analyzed and put in context with existing research regarding upper echelons and consequences of digital activities. The research approach is theoretical and analytical and provides an intensive literature analysis concerning the connecting topics. Firstly, general facts and characteristics of CDOs will be presented. Secondly, the monetary influence of digital activities in former studies will be examined. Thirdly, upper echelon theory and attention-based view theory will be discussed with regard to organizational issues. In a final step, the topics mentioned are put into context with each other. The aim is to prove that the employment of a CDO might be able to influence the financial outcome of a company. As an intermediate finding it can be stated that the CDO Position has an impact on company's success. But further research is needed to clearly prove the extent of influence.

Keywords: Chief Digital Officer (CDO), Upper Echelon, Digital Transformation, Artificial Intelligence (AI)

Introduction

In 2009 the American company Starbucks got into trouble, because there was a significant slump in performance. As a result, the share price was cut in half. Thus, the management had to react. One of the actions was to hire Adam Brotman as Chief Digital Officer (CDO). Thereafter he significantly contributed to the recovering of the share price of Starbucks from \$8 in 2009 to \$73 in 2013, by initiating digital services like WIFI usage offers and mobile payment methods (Fitzgerald et al, 2014). Like Starbucks, many companies from different businesses, initiated activities to utilize new digital technologies (Singh et al, 2019). This depends on the industry. Diagram 1 (own graph) shows the number of German AI-Start-ups in 2020 by sector, which focus their business model exclusively on this digital technology (Bundesverband Deutsche Startups, 2020).

Diagram 1

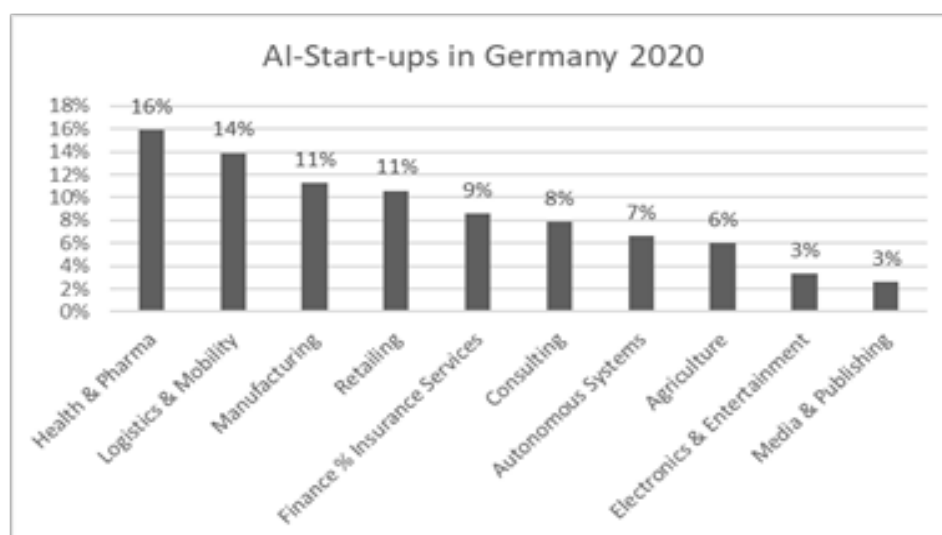

Diagram 2 (own graph) describes the types of applied digital technologies by comparing SMEs and big companies on a global level (Adobe, 2019).

Diagram 2

In most cases, using such technologies is the starting point of the digital transformation of the business model (Matt et al, 2015; Singh et al, 2019). The digital transformation means the purposive application of digital technologies to optimize processes (Hofbauer et al, 2019). This can both affect existing businesses and can lead to completely new ones, like platform businesses, driven by transaction costs and network effects (Maier & Hofbauer, 2019). Neither the Chief Executive Officer (CEO) nor the Chief Information Officer (CIO) will be able to handle and manage the additional complexity of digitization. The positions of CDOs are developing and they strive to increase value added through digital technologies. This is a clear signal to attach strategic importance to this position (Tumbas et al, 2017). The number of CDO positions is doubling every year and is one of the fastest growing positions (Singh & Hess, 2017). Nevertheless, it is astonishing that a specific research about CDOs does not exist. There are merely case studies, which focus on a small and unrepresentative number of companies and non-financial issues like organizational classification and job description (Horlacher & Hess, 2016; Singh & Hess, 2017). In this context, the question arises about the financial impact of the implementation of the position of a CDO and how the CDO can contribute to the performance and profitability of the company. This can be specified in the following working thesis: *The CDO as a member of the Top Management Team (TMT) has a significant impact on company's success.*

In order to execute research on this subject, the tasks and functions of a CDO have to be analyzed first. Second, whether there have been installed digital applications before and how was their impact on success. In addition to that the impact of board members on organizations in general has to be verified.

Results

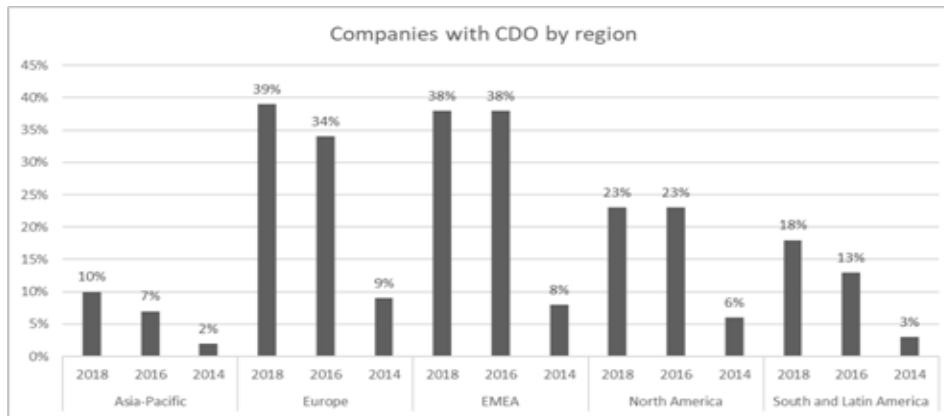
With regard to the working hypothesis, intensive literature research in various scientific journals regarding economics, management and social sciences and gradual synthesis of findings will provide results to answer to the question of research.

The role of the CDO as a new member in the TMT

As a first result of the literature research, it can be stated that the CDO represents a top management position, which came up in the years after 2000. As a member of the TMT, he poses an upper echelon and directly reports to the CEO (Singh & Hess, 2017). Regarding distribution, CDOs

can mainly be found in Europe, the Middle East and North America, while their rising number has begun to stagnate in recent times. Diagram 3 (own graph) shows the number of companies with CDOs by region (PwC Strategy&., 2019).

Diagram 3

The main task of a CDO is to develop and implement strategies of digital transformation in collaboration with the other members of the TMT. The purpose is the digital transformation of the entire company and to enhance the competitive position (Singh & Hess, 2017).

The position of the CDO is relatively emergent and can be considered as a promotor of innovations by means of digital technologies. The term CDO has not yet developed to an institutionalized professional job title, which is defined by a specific job description (Tumbas et al, 2018). This is why the competencies as well as the responsibilities of a CDO can vary greatly from one another. The activities of the CDO may be directed towards internal processes with regard to digital transformation or towards product and service innovation. But it is to be noted that a common understanding about the tasks and area of responsibility is missing (Tumbas et al, 2017). This insufficient specification leads to problems within the TMT, especially when there is a CIO installed, who is traditionally in charge of new IT technologies (Haffke et al, 2016). Problems may also arise with the Chief Strategy Officer and the Chief Innovation Officer, which are also responsible for the instauration and modernization of the organization (Singh & Hess, 2017). For this reason, the relevant literature asks for a precise definition for the understanding and the specific tasks of a CDO (Matt et al, 2015). As an intermediate result it can be stated that a CDO is supposed to be a manager of change. The subject of change is the company and the medium of change is digital technology. The change is driven by the realization of projects, which are aligned in an overall digitalization strategy. In doing so, the CDO is the responsible coordinator and communicator towards IT department and management board (Tahvanainen & Luoma, 2018). The entire business model of the company is affected by the change. The CDO guides the digital disruption and he is responsible for the generation and implementation of a holistic strategy of digitalization (Walchshofer & Riedl, 2017). In line with this strategy the CDO accelerates proactively the technological development of the company and he does not only react on changing environment (Horlacher & Hess, 2016). To get a first step towards the verification of the thesis, a sample of 100 randomly selected S&P 500 companies was built and analyzed regarding CDO presence and ROA (return on assets) development between 2015 and 2019. As shown in table 1, only the increasing number of CDOs can be verified by its positive correlation to progression of time (own calculation).

Table 1

	Year	CDO	ROA
Year	1	0.14***	0.03
CDO	0.14***	1	-0.03
ROA	0.03	-0.03	1
*p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01			

Impact of digital activities on company’s success

This part reflects the results of the literature research about the digital change and corresponding effects on company’s success. Many studies have been executed with regard to the introduction of IT technologies in the past. Some results showed a positive effect, others showed a negative effect (Brynjolfsson & Hitt, 2000). The paradox of productivity for instance implicates that the savings of new technologies are lower than the cost of those technologies. Thus, this phenomenon is in contradiction to the assumed advantage of new technologies (Brynjolfsson & Hitt, 1996). With the beginning of the 1990s and increasing experience some studies show a positive impact of new technologies (Brynjolfsson & Hitt, 2000). For example, Bharadwaj, Bharadwaj & Konsynski detected that IT activities increase the value of a company in the long term (1999). Brynjolfsson & Hitt in contrast found a strong positive correlation between IT investment and company’s performance (1996).

Chen & Srinivasan examined the effects of application of digital strategies on performance and value of companies, which had not been oriented towards digital technologies before (2019). The underlying thesis was that digital technologies are supposed to provide a productivity gain and thus lead to a higher value of the company (Chen & Srinivasan, 2019). As a result, digital oriented companies are valued higher than the non-digital acting reference group (Chen & Srinivasan, 2019). On the one side, digital activities show a weak negative impact on company’s performance indicated by return on assets, especially in the first year (Chen & Srinivasan, 2019). On the other side, the company’s value increases, because investments in new technologies are valued positively.

Another study deals with growing data volume and big data. This study identifies that investment in big data tools induces to a higher performance (Tambe, 2014). According to Anwer, Kahn and Shah, this is based on personal and technological capabilities in dealing with data. The positive correlation between big data skills, financial performance and competitive advantage can be found in table 2 (Anwer, Kahn & Shah, 2018).

Table 2

	Big Data Technological Capabilities	Big Data Personal Capabilities	Competitive Advantage	Financial Performance
Big Data Technological Capabilities	-			
Big Data Personal Capabilities	0.23	-		
Competitive Advantage	0.28	0.35	-	
Financial Performance	0.30	0.35	0.72	-

A study in the textile industry shows that especially small and medium sized companies can benefit from applying new technologies. Cost reductions were realized in the data exchange processes with business partners (Chen et al, 2016).

So far it can be stated that the implementation of IT and digitalization tools has shown positive and negative impacts on companies. This result is not satisfying at all and leads directly to the justification of further research on this topic.

Influence of TMT members on company's success

In this section the influence of the TMT will be dealt with. In the first instance the Upper Echelon Theory (UET) will be used to answer this question (Hambrick, 2007). According to this theory companies are not only managed through reactions on external occurrences, but also through characteristics and decisions of top managers. In doing so, the decisions of the managers are based on their own perception of the situation and the perception is based on respective characteristics and experience (Hambrick, 2007). In nowadays VUCA world rational decisions are limited due to contradictory information and inconsistent purposes (Hambrick et al, 1996). Assuming that the decisions of the TMT members are essential for companies, but the perceptions might be limited, the question arises what else has an impact on company's success. The UET provides the answer in terms of the characteristics of the respective manager. The consequences of the decisions have an impact on the performance of the company (Hambrick, 2007). The literature research shows that within the framework of the UET numerous positions of the TMT have been investigated with regard to financial impact on companies. One of those studies proved that the CTO has a significant impact on ROA and that functional top managers have an influence (Medcof, 2008). By contrast, the impact of CSOs and of CMOs could not be confirmed (Menz & Scheef, 2014; Nath & Mahajan, 2008).

The theory was complemented by an overall view on the TMT including the whole set of characteristics of the TMT. As a result, it can be stated that all quality characteristics together are better qualified for projections about company's success than the characteristics on a single basis (Hambrick, 2007).

The Attention Based View theory (ABV) provides a different approach to the impact of TMT members on company's success (Ocasio, 1997). According to this theory the behavior of the company is dependent on the capability to use the perception of the top managers effectively with regard to the focused subjects (Ocasio et al, 2017). The management of the perception is an interaction of all deciders, whereas the respective persons differ according to their skills (Ocasio, 1997). On the level of a single management position the individual perception determines the awareness and interpretation of upcoming problems and generation of solutions through allocation of resources (Joseph & Wilson, 2017).

To sum up, the top manager does not only come to a single decision, but also influences the future situation of the company with his strategic behavior.

Conclusions and Recommendations

To give a résumé, it can be stated that the CDO can have an impact on company's success. CDOs are members of the TMT and are therefore upper echelons (Horlacher & Hess, 2016). Different studies about effects of digitalization strategies show that there is an impact on performance and enterprise value (Chen & Srinivasan, 2019). The CDO is responsible for the generation and implementation of digital strategies (Singh & Hess, 2017).

With regard to the UET the CDO has an impact on company's success, which is based on his characteristics and decisions (Hambrick, 2007). As a member of the TMT he also has an influence on the composition of characters. This effect has a more powerful impact on success than the personal characteristics (Hambrick, 2007; Hambrick et al, 1996).

According to the ABV the perception of CDO is crucial for the behavior of the company (Ocasio et al, 2017). This means that the CDO directs the organization towards digitalization (Ocasio, 1997).

Combining these phenomena, it can be stated that the CDO has an impact on the organization and company's success. The CDO directs the transformation process, which changes the character of the company and the character of the TMT as well.

With reference to the extensive literature research and aforementioned phenomena, the initially formulated thesis can be confirmed. This means that the CDO has an impact on company's success. But it is not clear in general, whether it is significantly positive or negative. Additionally, the influence of the degree of digitalization remains unclear.

Further research on the impact of CDOs should give an answer to these open issues and should verify quantitatively in dependence of the industry.

References:

1. Anwar, M., Khan, S.Z. & Shah, S.Z.A. (2018). Big Data Capabilities and Firm's Performance: A Mediating Role of Competitive Advantage. *Journal of Information & Knowledge Management*, 17(4), 1-28
2. Adobe. (2020). Welche der folgenden Optionen haben Sie in Ihrem Unternehmen eingeführt? Retrieved from <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1106022/umfrage/einfuehrung-digitaler-trends-in-unternehmen-weltweit/>
3. Bharadwaj, A.S., Bharadwaj, S.G. & Konsynski, B.R. (1999). Information Technology Effects on Firm Performance as Measured by Tobin's q. *Management Science*, 45(7), 1008-1024
4. Brynjolfsson, E. & Hitt, L. (1996). Paradox Lost? Firm-Level Evidence on the Returns to Information Systems Spending. *Management Science*, 42(4), 541-558
5. Brynjolfsson, E. & Hitt, L.M. (2000). Beyond Computation Information Technology, Organizational Transformation and Business Performance. *Journal of Economic Perspectives*, 14(4), 23-48
6. Bundesverband Deutsche Startups. (2020). Verteilung der deutschen KI-Start-ups nach Branchen im Jahr 2020. Retrieved from <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1197327/umfrage/verteilung-der-deutschen-ki-startups-nach-branchen/>
7. Chen, W. & Srinivasan, S. (2019). Going Digital: Implications for Firm Value and Performance. Harvard Business School Working Paper 19-117
8. Chen, Y.-Y.K., Jaw, Y.-L. & Wu, B.-L. (2016). Effect of digital transformation on organisational performance of SMEs. *Internet Research*, 26(1), 186-212
9. Fitzgerald, M., Kruschwitz, N., Bonnet, D. & Welch, M. (2014). Embracing digital technology: A new strategic imperative. *MIT Sloan Management Review*, 55(2), 1-15
10. Haffke, I., Kalgovas, B. & Benlian, A. (2016). The role of the CIO and the CDO in an organization's digital transformation. 37th International Conference on Information Systems (ICIS)
11. Hambrick, D.C. (2007). Upper Echelons Theory: An Update. *The Academy of Management Review*, 32(2), 334-343
12. Hambrick, D.C., Cho, T.S. & Chen, M.-J. (1996). The Influence of Top Management Team Heterogeneity on Firms' Competitive Moves. *Administrative Science Quarterly*, 41(4), 659-684
13. Hofbauer, G., Sangl, A. & Engelhardt, S. (2019). The Digital Transformation of the Product Management Process. *International Journal of Innovation and Economic Development*, 5(2), 74-86
14. Horlacher, A. & Hess, T. (2016). What Does a Chief Digital Officer Do? Managerial Tasks and Roles of a New C-Level Position in the Context of Digital Transformation. 2016 49th Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS)
15. Joseph, J. & Wilson, A.J. (2017). The Growth of The Firm. An Attention-Based View. *Strategic Management Journal*, 39(4), 1-22
16. Maier, D. & Hofbauer, G. (2019). Analyse der Erfolgsfaktoren von Plattformgeschäftsmodellen innerhalb der Sharing Economy. *Wissenschaft und Forschung 2019*, Berlin: uni-edition

17. Matt, C., Hess, T. & Benlian, A. (2015). Digital transformation strategies. *Business & Information Systems Engineering*, 57(5), 339-343
18. Medcof, J.W. (2008). The organizational influence of the Chief Technology Officer. *R&D Management*, 38(4), 406-420
19. Menz, M. & Scheef, C. (2014). Chief Strategy Officers: Contingency Analysis of their Presence in Top Management Teams. *Strategic Management Journal*, 35, 461-471
20. Nath, P. & Mahajan, V. (2008). Chief Marketing Officers: A Study of Their Presence in Firms' Top Management Teams. *Journal of Marketing*, 72(1), 65-81
21. Ocasio, W. (1997). Towards an Attention-Based View of the Firm. *Strategic Management Journal*, 18(S1), 187-206
22. Ocasio, W., Laamanen, T. & Vaara, E. (2017). Communication and attention dynamics: An attention-based view of strategic change. *Strategic Management Journal*, 39(1), 155-167
23. PwC Strategy&. (2019). The 2019 Chief Digital Officer Study Global Findings. Retrieved from <https://www.strategyand.pwc.com/gx/en/insights/2019/cdo/2019-cdo-study-global-findings.pdf>
24. Singh, A. & Hess, T. (2017). How Chief Digital Officers Promote the Digital Transformation of their Companies. *MIS Quarterly Executive*, 16(1), 1-17
25. Singh, A., Klarner, P. & Hess, T. (2019). How do chief digital officers pursue digital transformation activities? The role of organization design parameters. *Long Range Planning*
26. Tahvanainen, S. & Luoma, E. (2018). Examining the Competencies of the Chief Digital Officer. 24th Americas Conference on Information Systems
27. Tambe, P. (2014). Big Data Investment, Skills, and Firm Value. *Management Science*, 60(6), 1452-1469
28. Tumbas, S., Berente, N. & vom Brocke, J. (2017). Three Types of Chief Digital Officers and the Reasons Organizations Adopt the Role. *MIS Quarterly Executive*, 16(2), 121-134
29. Tumbas, S., Berente, N. & vom Brocke, J. (2018). Digital innovation and institutional entrepreneurship: Chief Digital Officer perspectives of their emerging role. *Journal of Information Technology*, 33(3), 188-202
30. Walchshofer, M. & Riedl, R. (2017). Der Chief Digital Officer (CDO): Eine empirische Untersuchung. *HMD Praxis der Wirtschaftsinformatik*, 54(3), 324-337

გამოცემაზე მუშაობდნენ:
ნათია დვალი და ნინო ებრალიძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის გამომცემლობა
2021

0179 თბილისი, ი. ჭავჭავაძის გამზირი 14
14 Ilia Tchantchavadze Avenue,
Tbilisi 0179 Tel +995 (32) 225 04 84, 6284, 6278
<https://www.tsu.ge/ka/publishing-house>

